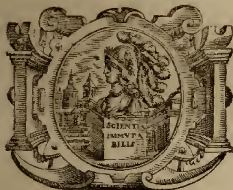
COMMENTARII

COLLEGII CONIMBRICENSIS SOCIETATIS IESV,

IN TRES LIBROS DE ANIMA ARISTOTELIS STAGIRITAE,

HAC QVARTA EDITIONE, GRÆCI CONTEXTVS LATINO E REgione respondentis accessione auctiores & emendatiores, ob studiosorum Philosophiæ vsum, in Germania editi.

Cum INDICE rerum præcipuarum.

Cum Gratia & Priuilegio Cæs. Maiestatis.

COLONIÆ,

Sumptibus Hæredum LAZARI ZETZNERI.

M. DC. XXIX.

CLARISSIMO VIRO,

D. NICOLAO REGNAVLD,

DOMINO AVAVDEMAR,

I. C. in Prætorio Lugdunenſi, Conſiliario Regio & in ſupremo Dombarum Senatu Senatori digniſſimo,

HORATIVS CARDON S.

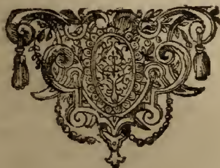
SI præclaris ſcriptoribus laudi datur, V. C. cum quod ipſi aſſiduis vigiliis ac laboribus menti ſuæ præter cæteros condiderunt, id in conſpectum omnium promere non dedignantur, conſequens ſane fuerit, proximum ab his locum librariis aſſignare, qui eiuſmodi ſcripta ab iniuria temporis vendicant, & vt poſteris integra conſignent, nullis ſumptibus parcunt. Nō ſi is equidem ſum, qui hac re, quidquam de republica literaria, vnquam præſumam promereri, idem tamen merendi ſtudio haud cuiquam facile manus dederim. Nam & ſi alia cauſa, quam tu ipſe noſti, in Hiſpaniam me contulerim, ſemper tamen hæc animo meo reſedit cogitatio, vt nullum

non lapidem mouerem, quo mihi quam plura poſſem eruditorum virorum ſcripta coaceruare, quæ reuerſus typis ſedulo committerem. Et ſane non pauca collegi, nonnulla quidem manuſcripta & quæ nuſquam hactenus in lucem emerſerant, nonnulla etiam quæ non niſi in ipſomet Hiſpaniæ regno edita fuerant. In his curandis tuo tum conſilio, tum auctoritate ac ope fretus. Eſt igitur quod eo nomine à ſtudioſis gratia referatur, eſt quod gloria, cuius vt memoria diutius permaneat incorrupta, cuilibet ipſorum librorum nomen tuum præponi par etiam fuerat, ni tu ab omni iactantiæ ſuſpicione alienus renuiſſes. Verum ingratus videar ego, tuæque inuidus laudi, ni tanti beneficii monumentum aliquod extet. Itaque ex hiſce libris qui mihi reſeruati fuerint ſelegi hos de anima commentarios, à celeberrimo & tum literis, tum pietate florentiſſimo Collegio emiſſos. Libros inquam de Anima, qui potiſſima ratione, tuo nomine inſigniētur. Vel quod tu his ſtudiis, vt compertum, plurimum delecteris, vel maxime, quod hæc naturalis philoſophiæ portio reliquis partibus ſit præferenda ab eo, qui iudicis munere defungitur, vt facis: cui nempe conuenientiſſimum ſit, & ſui ipſius perſpectam penitus habere naturam, vt ea duce animi ſui motus temperet, mores componat, collimet, atque ad rationis exercitium adaptet, quod & ipſamet ſchola ſui operis initio ſcite admodum ac eleganter monet, atque etiam vt ad normam, quam eadem humana natura inſtruit, agnita voluntatis libertate, actiones humanas, quid iuſtum, quidque æquum ſit, peracuta mentis acie diiudicet. Decuit etiam me tibi libros de Anima præ cæteris

acceptos

acceptos referre, me inquam, quem tu veluti denuo animaſti, ac ad hoc muneris capeſſendum informaſti, vires adieciſti, auxiſti, quæ omnia ſunt animæ munia. Quid igitur reſtat? niſi vt te obnixe rogitem, vt tua virtute, præſidio atque auctoritate ſuſcipias, tuearis, atque obfirmes non quidem hos libros, qui ſatis ſuamet doctrina muniti ſunt: ſed me imbecillum adhuc & nouellulum clientulum tuum, vt ad alia, quæ reſtant, peragenda tutius & alacrius incedam.

Vale.

LECTORI STVDIOSO
LAZARVS ZETZNERVS.

TV etiam, studiose Lector, longæ meæ indagationis fructus aliquos decerpe, & serto illo fragrantissimo, quem tibi Collegium Conimbricense dudum collegit, adiice hunc alterum florem non minus odore suauissimum, quam gustu placidissimum, ac valetudini animi naturalibus præceptis tuendæ aptissimum. Forsitan in eo minutim reuoluendo plura reperias, quæ te ad salubriora remedia peruestiganda incendant. Habet enim hanc cum cæteris vtilitatem, naturæ nostræ cognitio, vt ad Creatoris notitiam sensim alliciat, atque disponat, qui ipse omnes actus puros longe supereminet. Hæc potissima assignetur ratio, cur te his Commentariis diutius priuari non sim passus, qui iam pridem apud Lusitanos editi sint. Alios in Logica eiusdem Scholæ Commentarios spero propediem me recepturum, quos tibi, DEO fauente, impertiar, si meo labore te sensero delectari. Vale.

IVDI-

IVDICIVM EORVM, QVI AD HOS COMMENTARIOS EX OFFICIO SANctæ Inquisitionis recognoscendos consti tuti fuerunt.

Recognoscimus, atque accurate expendimus hos cursus Conimbricensis Commentarios in tres libros Aristotelis de anima, cum apposito tractatu de anima separata, & nihil in eis inuenimus, quod à fide, ac vera religione alienum sit: imo vero eos esse censuimus, qui ob rerum tractandarum copiam, atque sermonis præstantiam, prosperos vbique gentium, humanæ & diuinæ Philosophiæ successus, literarum candidatis sint allaturi. Quapropter immortalitati & typis commendandos existimauimus.

IOANNES CORREA.
F. LVDOV. DE SOTTO MAIOR.
ANTONIVS DE CASTELBRANCO.

FACVLTAS SVPREMI SANCTÆ INquisitionis Concilii.

Excudantur hi Commentarii in tres libros Aristotelis de anima, 24. Septembris, 1592.

ANTONIVS DE MENDONCA.
IACOBVS DE SOVSA.
MARCVS TEYXEIRA.

FACVLTAS REGII SENATVS.

Excudantur hi Commentarii, Olisipone, 23. Decembr. 1595.

HIERONYMVS PEREIRA.
DAMIANVS DE AGVIAR.

FACVLTAS ILLVSTRISS. AC REVERENDISS. Domini Alphonsi de Castelbranco Episcopi Conimbricensis.

Excudi possunt hi Commentarii, cum nihil contineant, quod Christianæ religioni, ac honestis moribus repugnet, 6. Martii, 1598.

D. ALPHONSVS EPISCOPVS COMES.

PROOEMIVM IN TRES LIBROS ARISTOTELIS DE ANIMA,

De vtilitate, ordine, materia subiecta, & partitione horum librorum.

QVANTVM scientia de A anima, ob certitudinẽ demonstrandi, & rerum, in quib versatur, nobilitatẽ inter alias Philosophię partes emineat: quã sit tũ ad vitam probe instituendam, & moderandam; tum B ad omnem veritatis cognitionem vtilis; ex ijs quæ Aristoteles mox docebit, conspicuũ fiet. Sed idem, præsertim quod ad vtilitatem spectat, suaderi amplius, illustrariq; ex eo potest, quia vt celebris illa siue Chilonis, siue Phemonoæ, aut Thaletis, vel quicunque eius auctor fuerit, sẽtẽtia forib. templi Delphici ab Amphictionib. inscripta commendabat, maxime eniti quisq; debet, vt se ipsum norit: nosse autem se nemo potest, nisi animi sui naturã, & digni- C tatẽ perspectam habeat. Quin vero, vt M. Tullius lib. 1. Tusc. q. & Plotinus lib. 3. Enneadis 4. c. 1. post Platonẽ in Alcibiade 1. censuerunt, nõ aliud Delphica illa inscriptio hortabatur, quã vt animi naturam cognosceremus. Videl. quia quisquis mentis suæ vim & excellentiam spectandam sibi exhibuerit, intelliget nõ esse in his fluxis & caducis bonis im̃orandum; sed sempiterna, & diuina omni studio, & contentione quærenda: in quo præcipua veri, & legi- D timi Philosophi ornamenta consistunt † Etiam doctrina hæc magno vsui ijs, qui de communi vita & morib. disceptant, vt constat ex lib 1. Ethic. c. 13. & ex lib. 6. cap. 1. Etenim oportet eos à Naturali accipere, quo pacto ratio summam animæ arcem teneat, vt inde appetendi & irascendi vim sibi subijciat, & insurgentes motus ad certam normam moderetur. Oportet etiam principium actionum, in quibus humanæ vitæ felicitas sita est; itemque A partitionem facultatum, qua ad affectus & virtutes explicandas vtuntur, ab eodem mutuari. Huc pertinet illa Aristotelis commonitio in extremo capite libri 1. Ethic. sicuti Medici, qui remedia curandis corporibus adhibent, vt munere suo probe fungantur, in animorum cognitione multum operæ collocant: ita ac multo potiori ratione Philosopho ciuili, qui sanandis animi morbis studet, com- B perta esse debere, quæ ad animi scientiam spectant. Ad primam vero Philosophiam mirifice confert, quatenus ab intellectu nostro ad substantias intelligibiles, & à materia absolutas per analogiam quãdam, similitudinemque prouehimur, & humana mens se supra se conuertens, à se ipsa ad diuinam naturam, à qua profecta est, reuocatur, & quicquid ipsa perfectionis habet, in Deo omnium perfectionum fonte inuenit, meliori tamen C nota, omnique imperfectione sublata.

† Denique communi ratione, ad omnem Philosophiæ partem oportuna est hæc de animo meditatio; quia cum animus rationis consilijque particeps (vt Trismegistus in Asclepio ait) sit veluti Orizon æternitatis, & temporis, atque intelligibilis, corporeæque naturæ nexus, ac confinium: vel, vti alij dixere, totius mundi summa: * siquidem natu- D ra media extremas repræsentat, superiorem vt imago, inferiorem vt exemplar: fit vt animi doctrina veluti quoddam rerum diuinarum & humanarum scientiæ compendium existat, nosque ad omnem aliam veritatis notionem præparet. Ostendit quoque vberem huiusce contemplationis fructum, id quod D. Augustinus 2. de Ordine, cap. 8. asserit; nimirum duas esse præcipuas in Philosophia quæstiones; vnam de anima, alteram de Deo. Primam, efficere vt nos ipsos nouerimus; alteram

Huius scientiæ vtilitas, quod illius ope se ipsum quis probe norit.

Tullius. Plotinus. De hac sententia Laertius lib. 1. Plin. li. 7. c. 32. Macrobius 1. Saturn. ca. 6. Xenoph. 4. Comm. Clemens Alex. in Pedag.

† Quod ad moralem disciplinã sit opportuna.

Item ad Metaphysicam. Lege c. 7. lib. 12. Metaphysic.

† Ad vniuersam etiam philosophiam. D. Gregor. Nys. lib. 1. de Hom. c. 5. Plot. Enn. 4. li. 6. c. 3. D. Th. lib. 2. contra Gent c. 68. & lib. 4. c. 55. Ficinus lib. 3. de Immor. ani. c. 2. Bessario lib. 2. contra col. c. 7. Pic. in Heptaplo. cap. 7.

** Animus noster medius inter æterna & caduca.*

teram, vt originem nostram; illam nobis dulciorem, hanc chariorem esse: illam nos dignos beata vita; hanc beatos reddere. A

Certe animi considerationem magni esse momenti satis ostendunt tam Patrum, quam externorum etiam Philosophorum ea de re scripta. Nam D. Dionysius cap. de Diuinis nominibus de anima scripsisse se meminit. D. Iustinus Philosophus & martyr eiusdem argumenti librũ edidit, vt refert D. Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis; D. Augustinus librum vnum composuit de Immortalitate animæ; alterum de Animæ quantitate; quatuor de Anima & eius origine. B D. Gregorius Nyssenus satis longam disputationem à se cum sorore Macrina de Anima & resurrectione habitam literis commendauit. Tertullianus vnum de Anima librum condidit. Iam verò Ethnici auctores multa de eadem conscripsere, Trismegistus, Plato, Theophrastus, Plotinus, Chalcidius, Proclus, Iamblichus, Tullius, auctor operis de Sapientia secũdum Aegyptios. C Aristoteles etiam præter hosce tres libros, alium reliquit de Animæ quæstionibus, sed iniuria temporis intercidit.

Themistii testimoniũ de præstantia librorũ Aristotelis de anima.

Porro autem quanto studio hoc opus ab Aristotele elaboratum, perfectumque sit, testatur ad eius procemium Themistius hisce verbis: Cum pleraque omnia Aristotelis scripta, eiusmodi habeantur, vt demirari præstantiam eius facile suppetat; nulla profecto commentatio est, D in qua ille perinde ingenij sui vim & sublimitatem ostenderit, atque in ea, quæ rationem animæ continet: siue enim multitudinem quæstionum, siue copiam rerum pulcherrimarum, siue doctrinæ subtilitatem quæras; eiusmodi sunt libri de Anima vt vni homini omnia, quæ ad hoc genus pertinent, in numerato fuisse, constitisseque videantur.

Dubitatio de ordine horum librorum inter cæteras Physiologiæ partes.

Illud verò hoc loco in primis disquirẽdum occurrit, quod dissidentium interpretum E opinionibus agitatur; videlicet quem hæc scientia inter cæteras Physiologiæ partes doctrinæ methodo, atque ordine, locum vendicet. Sed, longiori disputatione omissa statuendum est cum Theophrasto apud Themistium lib. 3. huius operis, cap. 39. suæ paraphrasis, & D. Thoma, quem recentiores ferè sequuntur eam proxime sequi post libros Meteororum; atque antecedere totam disciplinam ad res animatas pertinentem. Namque F vt D. Thomas & Theophilus in procemio huiusce operis animaduertunt, sicuti Physiologiæ totius exordium est Physica Auscultatio; quia vniuersam Naturalium principiorum explicationem continet: ita congruebat vt initium commentationum de rebus animatis, esset consideratio animæ, quæ rerum animatarum commune principium est.

Aliorum sententia.

Alexander tamen Aphrodisiensis in suo primo de Anima, & Auerroes 4. Meteororum priorem facere tractationem de animalium partibus. Primum, quia contemplatio materiæ antecedit contemplationem formæ; partes vero, siue organa, sunt materia, subiectumue animæ. Secundo, quia anima definitur per corpus organicum: quare ne definitio ex ignotis progrediatur, oportuit declaratum id prius ab Aristotele fuisse.

Refellitur.

Hæc tamen argumenta non concludunt. Nam esto partes organicæ animalium, de quibus Aristoteles in libro de Partibus animalium disserit, habeant sese ex parte materiæ, quatenus corporeas functiones animæ in se recipiunt: dispositionesque necessariæ fuerint ad introductionem animæ, vt suo loco exponemus. Licet enim partes organicæ facilius cognoscantur, quam anima, cuius natura abdita est, & recondita; non proinde tamen de ijs prius agendum fuit, sed de anima potius; quia vt paulo ante significauimus, monetque Aristoteles 1. capite 1 libri primi Physic. & capite 1. & 3. lib. 1. de Partibus animalium, post Platonem in Phædro & Hippocratem in lib. de Natura humana.

Communiora prius tractanda.

In omni bene instituta disciplina, ea tractanda prius sunt, quæ patent latius, ac magis communia habentur, ne eadem sæpius repetere cogamur: anima vero latius patet, quam partes animalium, cum hæ animantibus duntaxat, illa omnibus insit viuentibus. Nec materiæ consideratio contemplationem formæ præit, si aliud doctrinæ ratio postulet; anima vero non per corpus organicum animalis, sed per corpus organicum viuentis in commune definitur. Quod ante doctrinam de anima declarari ab Aristotele haud necesse fuit; cum ad animæ definitionem percipiendam, distincta & absoluta organici corporis notitia minime requiratur; sed confusa sufficiat, quæ facile potest comparari. Quin vero non minus ad notitiam organici corporis, scientia animæ, quam ad animæ scientiam, organici corporis cognitio exigitur; siquidem anima etiam in definitione corporis organici adhibetur, cum definiatur id, quod affectum est organis, ad animæ functiones obeundas accommodatis. Quo patet eiusmodi argumentũ si quid momẽti habeat, æqua vi in aduersarios retorqueri posse.

De subiecto huius operis prima sententia.

Nunc quodnam horũ librorum subiectum sit, expendamus. Veterus hoc loco, & quidam alij è recentium Philosophorum cœtu non animam, sed corpus animatum esse statuunt. Quod probant;

1. Argum.

primum, quia hæc doctrina pars quædam est Physiologiæ, ita oportet eius materiam talem esse, vt de ea totius Physiologiæ subiectum tanquam de parte inferiori ac minus late patenti enuncietur: liquet autem ens mobile de corpore animato, non de anima eo pacto dici.

2. Argum.

Deinde quia vel hic, vel nullibi Aristoteles de corpore animato egit; nullibi egisse absurdum est; nec enim à Philosopho tam præclara species entis naturalis

turalis silentio inuoluenda fuit. Egit ergo de A illa in hoc opere; ac proinde corpus animatum est illius subiectum.

3. Argum.

Tertio, quia id subiectum cuiusque disciplinæ est, cui primo, ac per se conueniunt affectiones, quæ in ea tractantur: at nutriri, sentire, moueri, velle, intelligere, cæteræque eiusmodi affectiones, de quibus in hisce libris disseritur, non animæ, sed corpori animato partim in commune, partim per sua inferiora primum ac per se competunt, vt capite 4. primi libri, text. 54 Aristoteles inquit. B Quare non videtur negandum materiam huic operi subiectum esse corpus animatum.

2. Sententia Apollinaris, Flandriensis, Tolletus, Iauell. Thienensis.

Verum nobilissimi quique Peripatetici, Simplicius, Philoponus, Alexander, Themistius, D. Thomas, M. Albertus, Aegidius, Theophilus, Iandunus, Caietanus, Ferrariensis, & plerique alij ad hunc locum communi consensu aduersariam partem sequuntur, statuuntque horum librorum subiectum esse animam. C

1. Ratio

Quod ex eo primum suadetur, quia vt ex primo libro Posteriorum, capite 1. & 9. colliges, id esse subiectum in qualibet scientia constituitur, cuius definitio in ea inuestigatur, & traditur: in hoc vero opere non corporis animati, sed animæ definitionem quæsiuit, atque assignauit Aristoteles, vt ipse in proœmio propositum sibi esse dixit. & in libro de Sensu & sensili persolutum à se fuisse gloriatur.

2. Ratio.

Deinde, quia si corpus animatum esset huius disciplinæ subiectum, cum in categoria substantiæ inferius, atque adeo no D bilius sit animal, quam corpus animatum, sequeretur immerito hanc scientiam propter subiectæ materiæ præstantiam, maximeque ob excellentiam animæ rationalis cæteris Physiologiæ partibus ab Aristotele anteponi; cum ea potius, quæ de animantibus disserit, eo nomine præferenda esset.

3. Ratio.

Postremo fauet huic sententiæ ipsa operis inscriptio; nuncupantur enim hi libri περὶ ψυχῆς, id est, de Anima.

Quid sentiendum sit.

In hac dubitatione dicendum nobis videtur, libros de Anima bifariam spectari posse. E Nimirum vel per se, ac separatim: vel vna cum iis, qui paruorum Naturalium vocantur, qui illorum quasi accessio quædam sunt. Tum si primo modo spectentur, eorum subiectum esse animam; si posteriori, corpus animatum.

Ita censuit Apollin. hoc loco quæst. 2. art. 1.

Tres enim de Anima libri in scrutanda explicandaque per se animæ natura potissimum insumuntur, nec viuentium affectiones & proprietates, nisi secundum rationem originis suæ, & vt ab anima tanquam a fonte manant, F ac prout ad cognitionem illius obseruiunt, expenduntur. At in opere paruorum naturalium eædem, prout iam corpori eiusque organis accommodantur, in considerationem veniunt. Quo fit, vt eiusmodi opus, & tres libri de Anima integram corporis animati commentationem exhibeant.

Respondetur argumentis primæ sententiæ.

Aduersariorum vero argumenta, quæ probare nitebantur li- A bros de Anima, etiam per se sumptos, habere pro subiecto corpus animatũ facile soluuntur.

Ad 1. arg.

Ad primum negari debet, oportere totius disciplinæ subiectum de subiectis partium affirmari: alioqui diceretur ens mobile de sensu & sensibili, itemque de respiratione & de motu animalium, quas constat esse peculiares materias quorundam opusculorum Aristotelicæ physiologiæ. Similiter necessum foret, orationem Philosophorum, quæ totius Logicæ B subiectum est, enuntiari de voce simplici, quæ est subiectum Categoriarum. Itaq; sat est subiecta partium cuiusque scientiæ aliquo modo includi in subiecto totius; nec sub illo directa serie contineri oportet.

Ad 2. arg.

Ad secundum, dicendum est, non omisisse Aristotelem corporis animati explicationem; sed eam, quoad animam, in tribus, qui de ea inscribuntur, libris; quo ad ipsum corpus quantũ saterat, in paruis naturalibus tradidisse.

Ad 3. arg.

C Ad tertium affectiones, de quibus in libris de Anima agitur, primo, ac per se conuenire animæ, vt earum fonti & origini: tametsi vt Aristoteles loco citato vult, non nisi de toto composito, vt de principe subiecto enuntientur.

Occurritur rationibus pro 2. sententia.

Si cui tamen visum fuerit, priorem sententiam, quæ licet à communi abhorreat, improbabilis tamen non est; respondeat argumentis in contrariam partem adductis;

1. Argum.

quanquam Aristoteles hisce libris animæ definitionem tanto animo inuestigarit, ac tradiderit: D in id tamen non animæ gratia præcipue incubuisse; sed propter corpus animatum, ad quod, vt ad totius operis scopum, respiciebat. Nec vero animæ facultates, quoad suũ principium duntaxat, sed vt totum compositum, id est, corpus animatum ornant, expendisse.

2. Argum.

Item doctrinam de anima reliquis naturalis philosophiæ partibus excellere, non vt præcise circa corpus animatum in commune versatur; sed quatenus disceptat de animo rationali, qui cæteras physicæ considerationis formas, naturæ dignitate vincit. E

3. Argum.

Denique inscribi hos libros de Anima, non vt à principali subiecto, sed vt à præcipua illius parte, quæ proinde subiectum quo dici potest, sicuti & corpus animatum, subiectum quod, vt Philosophi quidam loquuntur.

Quod ad operis partitionem spectat, ea sic habet: In primo libro disserit Aristoteles de essentia animæ, contra veterum placita; ex propria vero sententia cap. 1 & 2. lib. 2. Tum F reliqua parte eiusdem libri agit de potentiis animæ in commune, de facultatibus ad animam vegetatricem spectantibus, & de sensibus externis. De internis autem, tribus capitibus libri tertii. De intellectu à quarto ad nonum. Inde ad finem libri, de motu & quibusdam affectionibus, quæ animantibus vniuersum competunt.

A

QVÆSTIO VNICA.

NVM INTELLECTIVÆ animæ contemplatio ad Phiſiologiæ doctrinam pertineat, an non?

ARTICVLVS I.

VARIÆ PHILOSOPHORVM ſententiæ.

Prima ſententia animæ humanæ conſiderationem mediã eſſe inter Phyſiolog. & metaphyſ. In prologo editionis primæ.

HVic quæſtioni nonnihil difficultatis peperit ſententiarum varietas & diſcrepantia. Nam Philoponus primo de Ortu & interitu; Simplicius & Themiſtius initio Phyſicorũ, quibus etiam videtur adſtipulati Boetius in ſuo prologo ad Iſagogen Porphyrii, animæ conſiderationem, non phyſicam, ſed Mathematicam eſſe autumant: non quod eam Mathematici negotii eſſe putent: ſed quia ſicuti res mathematicæ inter phyſicas & diuinas vtriuſque naturæ interſtitio & affinitate mediæ ſunt: ſic anima inter eaſdem medium tenet, cum ſit intelligibilis & corporei mundi nexus, ac vinculum, vt ante expoſuimus; proindeque eius conſideratio ad mediam quandam diſciplinam, quæ partim Naturalis, partim ſupranaturalis ſit, videtur pertinere; ſiquidem eiſdem modis res & ſcientiæ diuiduntur, vt conſtat ex 3. huius operis, cap 8. text 38.

2. Sententia eſſe Metaph. Prima ratio ex auctoritate Ariſtotel.

Alii eam contemplationem ad primum Philoſophum delegant, innixi potiſſimum auctoritate Ariſtotelis 1. de Partib. anim. cap. 1. vbi hanc quæſtionem diſertis verbis propoſuit, cumque quæſiiſſet, num Philoſophi naturalis eſſet de omni anima diſputare; reſpondit, non eſſe: quia alioqui ageret Phyſiologus de intellectrici anima, & de intellectu, conſideraretq; omnia intelligibilia; quãdoquidem relatorum eadem eſt ſcientia: intellectus autem & id, quod ſub intellectum cadit, relata ſunt. Secundo, quia Phyſica contemplatio eſt ſolius naturæ: at intellectus natura non eſt. *2. Ratio.* Tertio, quia diſputare de rebus à materia abſtractis, vt de intellectu, alienum eſt ab inſtituto naturalis Philoſophi, qui in rerum corporearum duntaxat peruestigationem incumbit. *3. Ratio.*

3. Sẽtentia eſſe Phyſicam.

Tertia opinio eſt Alexandri ad initium Meteororum, Auerrois 2. Phyſic comm. 26. & 1. de Partib. animal. cap. 1. & 3. huius operis, comm. 17 & aliorum complurium, exiſtimantium animæ ſcientiam ad Phyſiologum attinere, cum Ariſtoteles in hoc opere, quod procul dubio pars quædam eſt naturalis Philoſophiæ, non ſolum de cæteris [illegible] æ partibus, ſed etiam de intellectrice ex profeſſo diſſeruerit.

ARTICVLVS II.

TOTIVS QVÆSTIONIS diſſolutio.

Triplex animæ rationalis conſideratio.

VT propoſitæ quæſtioni ſatisfiat, prænotandum eſt animum participem rationis trifariam ſpectari poſſe. Vno modo, prout vnitur corpori, & in eo functiones ſuas adminiſtrat: Altero, ſecundum attributa, quæ ipſi à B materia ſeparato conueniunt, cuiuſmodi ſunt eſſe definitiue in loco, recipere ſpecies ex influxu superni luminis, intelligere ſine recurſu ad phantaſmata, aliaque eiuſmodi. Tertio, quoad ſuam propriam naturam & eſſentiam.

1. Concluſio.

Hoc poſito, ſit prima concluſio: Nulla ſuperiorum trium animæ conſiderationum pertinet ad aliquã vnam ſcientiam mediam inter naturalem & primã philoſophiam. Hæc concluſio ſuadetur, quia non datur medium illud C philoſophandi genus: cum ſcientia contemplatrix perfecte diuidatur in naturalem, Metaphyſicã & Mathematicas, vt in Phyſicæ auſcultationis procemio late diſſeruimus. Nec vero vnquam Ariſtoteles eius mediæ diſciplinæ in ſuis libri. mentionem fecit. His non obſtat, quod anima corporei, & intelligibilis mundi confinium, & quaſi nexus quidam ſit. Non enim inter hæc extrema ita medium obtinet, vt aliquam mediam abſtractionem vendicet, diſtinctam ab illis, quæ tripartitam cõ D templantis philoſophiæ varietatem efficiunt; vt loco citato oſtendimus. *Eius probatio. Non datur media abſtractio inter phyſic. & metaph.*

2. Concluſio. 1. Confirmatio. 2 Confirmatio.

Sit ſecunda concluſio; Prima animæ conſideratio ad naturalem Philoſophiam ex officio ſpectat. Hæc probatur, quia contemplari ens naturale ad Phyſicum pertinet; eiuſdem vero eſt meditari totum, & partes: at anima eo modo ſumpta, eſt actu pars entis naturalis, nempe hominis. Item quia operationes, E quas anima, dum in corpore eſt, adminiſtrat, pendent à materia; & prout connexionem cũ ea habent, in conſiderationem cadunt, nõ alterius artificis, quam eius, qui de materia diſſerit, id eſt, Phyſiologi.

3. Concluſio. Anima rationalis ſuprema formarum D. Dionyſ.

Sit tertia concluſio: Contemplatio animæ ſecundo modo ſumptæ tranſcendit Phyſiologiæ fines, pertinetque ad Metaphyſicum. Ad huiuſce concluſionis intelligentiam obſeruandum eſt, cum anima rationalis ſit ſuprema formarum in materia exiſtentium, & F teſte D. Dionyſio 7. cap. de Diuinis nominibus, ſummum infimi attingat infimum ſupremi; tranſire eam, cum è corpore abſcedit, pro ſuo modo in ſtatum ſubſtantiarum ſeparatarum; ſecundum eas videlicet affectiones, quarum ſupra meminimus, nihil commercii cum materia habentes, qui ſtatus, vt docet D. Thomas 1. part quæſt 79. art. 1. non eſt ei naturalis, ſed præter naturam. Quo[illegible] diſceptatio animæ rationalis eo [illegible] ad

eandem

eandem scientiam pertinere debeat, ad quam mentes à materiæ contagione prorsus liberæ. Hinc iam proposita conclusio ex eo ostenditur, quia perpendere ea, quæ re & ratione à materia abstrahuntur, ad solum primum Philosophum attinet: affectiones vero, quæ animæ competunt, præcise vt extra materiam cohæret, ita se habent, vt attendenti planum erit.

[Co]nclusio. *[...]atio.*

Conclu- Sit quarta conclusio: Scrutari propriam animæ naturam & essentiam, quæ erat tertia de animo meditatio, spectat ad naturalem Philosophum. Huius conclusionis veritas ex eo conuincitur, quia anima ex sua ratione & natura, est forma corporis; vnde & essentiali definitione explicatur, cum dicitur actus primus corporis organici; quo fit, vt ad sui cognitionem necessario materiam requirat: quæ vero ita se habent, inter speculationis physicæ metas continentur, sicuti & materia ipsa, docente Aristotele 2. Physic. cap. 2. text. 22. eiusdem artificis esse materiam & formam contemplari; quia videlicet duo hæc mutuo se respiciunt, vt ex eodem libro & capite, tex. 26. constat. *[...]batur*

2. Præterea stabilitur eadem conclusio ex eo, quia cum homo pars subiecta enti mobili, cuius cognitionem Physicus profitetur, eamque hominis essentia cognosci nequeat, quin natura ipsius animæ, per quã in suo proprio gradu & specie constituitur, innotescat: fit inde vt ad naturalem Philosophum attineat animæ essentiam indagare. Huc pertinet, quod definitio illa hominis passim celebrata, homo est animal constans corpore & animo rationis participe; à nullo alio præterquam à naturali Philosopho inuenta & tradita esse creditur.

[Du]bitatio. Quærat tamen hic aliquis, num ea consideratio, qua anima vt quid immateriale, per se subsistens, intellectiuum, expenditur, quæ attributa sicuti sunt animæ intrinseca, ita etiam in materia, quam extra materiam competunt; num, inquam, eiusmodi consideratio physica sit, an potius metaphysica. Cui dubitationi occurrendum est, si ea prædicata non in tota sua amplitudine sumãtur; sed restricta ad proprium & specificum gradũ animæ rationalis, ita vt cum ea reciprocentur, nimirum tale immateriale, tale per se subsistens, tale intellectiuum, eam speculationẽ physicam esse, quãdoquidem cognoscere propriam ac peculiarẽ animæ rationalis naturam ad Physiologię doctrinam pertinet; vt proxime statuimus. Si autem sumantur in commune, & vt tam animæ quam intelligentiis conueniunt, Metaphysicam esse; quippe sicut substantiam, relationem & qualitatem, ac passiones entis, secundum cõmune & generale conceptus speculari, Metaphysico incũbit, vt loco citato ostendimus, propterea quod hæc, etsi ex parte in materia reperiantur, secundũ se tamen in differentiam obtineant, vt in materia sint, ita cognoscere intellectiuum, per se subsistens, & immateriale, in cõmune, Metaphysici negotii est: quia esto etiam conueniant animæ rationali, cuius propriam & reciprocam essentiam cognoscere ad Physiologum spectat; secundum se tamen indiscriminatim se habent ad animam, & ad intelligentias, quæ nullam habent cum materia coniunctionem.

[Oc]curri- [tu]r dubita- [tio]ni.

A B

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO RATIONVM, quæ superius dictis aduersari videbantur.

RELIQVVM est, vt respondeamus ad argumenta ex Aristotele desumpta in 1. de C Partibus animalium, quæ animæ rationalis doctrinam primo Philosopho absolute ascribere videntur. Alexandri sectatores opinantur quæstionem Aristotelis eo loco non esse de anima duntaxat animantium; quia non dubitauit hanc in vniuersum à Naturali considerari: sed de anima, vt etiam intelligẽtias comprehendit; quasi diceret an sicuti Naturalis omnem animam contemplatur, quæ animantium est, ita etiam de animab. separatis disceptare queat. Itaque asserunt intellectum, quẽ D Aristoteles à doctrina physica remouit, non esse humanum, sed substantias separatas. Hæc explicatio non placet, propterea quod ex ipsa verborum serie planum videtur, de solis animalium formis Philosophum ibi disserere. Itaque dicendum, decretum ab Aristotele illic esse, animam humanam non ex toto pertinere ad Philosophum naturalem; quia, vt paulo ante monuimus, spectat etiam ad Metaphysicum, tum secundum statum, quem habet extra corpus; tum quoad gradum intellectiuum E in commune spectatũ. Rogabis tamẽ quam vim habeat ratio illa: nimirũ, Si Philosophus naturalis de intellectu ageret, atque adeo de intelligibili, futurum vt nulla alia disciplina præter physiologiam superesset: videtur enim huiusmodi consecutio nullius esse momenti: tum quia pari ratione sequeretur nullam esse philosophiam, præter primam, cum hæc de intellectu & intelligibili disputet: tum quia ex eo quod detur scientia, quæ de intelligibili agat, haud probe infertur reliquas scien-F tias è medio tolli, cum eandem rem alio atque alio modo spectatam diuersæ scientiæ tractare possint. Nam terram in rotundam figuram conglobatam esse demõstrat Physicus sicut & Mathematicus; hic ex rotũditate vmbræ, quæ interiectu terræ fit in Luna; ille ex æquali motu grauium ad centrũ terræ. Nonnulli, in quibus est Mirandulanus 18. lib. de singulari certamine, sect. 1. 4. & 7. occurrunt istius-

Quorundã interpretatio loci Aristotelici de partibus animaliũ, pro 1. sent. 1. art.

Reiicitur.

Germana explicatio.

Dubitatio.

Quid non nulli respondeant.

istiusmodi rationem probabilem esse duntaxat, nec vt necessariam, sed vt speciem quandam probabilitatis præ se ferentem ab Aristotele adduci ad hominum ingenia exercenda, vt facere non infrequenter consueuit. Verum necesse non est ad huiusmodi asylum confugere; aduertendumque ex Caietano hoc loco bifariam scientias inter se diuidi posse: Vno modo penes diuersitatem formalium rationum; quo pacto philosophia contemplatrix, 6. Metaphys. cap. primo, text. 2. distributa est ab Aristotele in Metaphysicam, naturalem & mathematicas disciplinas. Altero penes ipsarum rerum, quæ sciuntur diuersitatem: quomodò Mathematica à Naturali non distinguitur; siquidem quantitas, quæ à Mathematico consideratur, cadit etiam in contemplationem naturalis Philosophi: dissidet tamen naturalis à Metaphysica; quia hæc præcipue circa res materiæ immunes; illa circa materiatas & sensibiles versatur.

Duplex scientia diuidenda modus penes rationes formales.

Penes materiæ diuersitatem.

A

B

Hoc posito respondemus, si Philosophia naturalis de intellectu dissereret, futurum vt de omni re meditaretur: ageret enim in primis de ijs, quæ sub sensum cadunt, atque adeo de quantitate, vt nunc re vera agit; consideraret item res à materia abiunctas, quoniam eiusdem est intellectum, siue animam intellectricem, secundum conceptum ipsi & intelligentijs communem, (sic enim Aristoteles loco citato animam humanam & intellectum accipit) & intelligentias, ac totum primæ philosophiæ subiectum contemplari; cum hæc omnia in eadem communi abstractione conueniant.

Quid respondendum sit.

C

D

Quare ex parte diuersitatis rerum nihil iam naturalis Philosophus alijs disciplinis tractandum relinqueret; licet aliunde, id est spectata rationum formalium distinctione adhuc scientiarum diuersitas, saltem ex parte, seruaretur: diximus, saltem ex parte quia ex eo quod Physica, intellectum in commune contempletur, recte sequitur eius obiectum eandem sortiri à materia abstractionem, quam primæ philosophiæ obiectum: atque adeo has duas scientias in vnam eandemque recidere, etiam ex parte rationis formalis. Quod tamen non sequitur respectu Mathematicæ & Physiologiæ: siquidem quantitas Mathematica non eandem vendicat abstractionem, quam intellectiuum in commune, vt planum est.

Defenditur argumentatio ex Arist. superius adducta.

E

Ad id vero, quod opponebatur, non valere hanc consecutionem, Philosophia naturalis agit de intellectu & intelligibili, ergo nulla est scientia præter naturalem Philosophiam, quia alioqui hæc etiam valeret, Metaphysica considerat intellectum & intelligibile: igitur præter Metaphys. non est alia scientia. Occurrendum diuersam esse rationem. In priori enim illatione supponitur naturalem Philosophiam versari circa suum proprium obiectum, ac circa obiectum materiale Mathematicæ, id est, quantitatem. Vnde si consideret intellectum secundum communem eius notionem; similiterque intelligibile; iam sibi vendicabit obiecta omnium partium triplicis Philosophiæ contemplari eis; in posteriori vero illatione prædicta hypothesis locum non habet, vt satis constat. Quare licet Metaphysica intellectum & intelligibile contempletur, non sequitur versari illam circa obiecta aliarum scientiarum contemplantium. Ad illud vero Aristotelis, id, quod contemplatur intellectum, contemplatur quoque intelligibile, quia relatorum eadem est scientia & consideratio. Respondendum erit, id, quod contemplatur intellectum, contemplari etiam intelligibile, non quouis modo, sed prout hæc se mutuo respiciunt; sibique respondent. Respondent autem sibi intellectus consideratus, vt est potentia formæ physicæ, id est, animæ rationalis; & intelligibile physicum. Item intelligibile Metaphysicum, & intellectus sumptus, vt est potentia substantiarum separatarum, aut etiam quid commune intellectui humano, angelico & diuino. Quare prior consideratio ascribenda erit Philosopho naturali, posterior Metaphysico. Quamuis hæc naturali Philosopho attribuenda esset ex hypothesi, quam faciebat Aristoteles.

Ad secundam rationem ex eodem Aristotelico loco, dicendum intellectum, siue animam intellectricem secundum illum communem conceptum, non esse naturam; alioqui etiam intelligentijs, in quibus ille cernitur, naturæ ratio conueniret.

Ad 2. rationem pro 2. Sent. 1. art.

Ad tertium, patet solutio ex dictis: Nam anima sub prædicta consideratione est quidpiam absolutum à materia; atque adeo aliam disciplinam videlicet ad primam Philosophiam spectans.

Ad 3. Anima rationalis sub quo conceptu non sit natura.

ARISTO-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ, ΤΟ Α.

Κεφάλαιον Α.

Τῶν καλῶν καὶ τιμίων τὴν εἴδησιν ὑπολαμβάνοντες, μᾶλλον δ' ἑτέραν ἑτέρας ἢ κατ' ἀκρίβειαν, ἢ τῷ βελτιόνων τε καὶ θαυμασιωτέρων εἶναι, δι' ἀμφότερα ταῦτα τὴν τῆς ψυχῆς ἱστορίαν εὐλόγως ἂν ἐν πρώτοις τιθείημεν. δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἅπασαν ἡ γνῶσις αὐτῆς μεγάλα συμβάλλεσθαι· μάλιστα δὲ πρὸς τὴν φύσιν. ἔστι γὰρ οἷον ἀρχὴ τῶν ζῴων. ἐπιζητοῦμεν δὲ θεωρῆσαι καὶ γνῶναι τήν τε φύσιν αὐτῆς, καὶ τὴν οὐσίαν, εἶθ' ὅσα συμβέβηκε περὶ αὐτήν· ὧν τὰ μὲν ἴδια πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι δοκεῖ, τὰ δὲ κοινὰ καὶ τοῖς ζῴοις δι' ἐκείνην ὑπάρχειν. πάντῃ δὲ καὶ πάντως ἐστὶ τῶν χαλεπωτάτων λαβεῖν τινα πίστιν περὶ αὐτῆς. καὶ γὰρ ὄντος κοινοῦ τοῦ ζητήματος καὶ πολλοῖς ἑτέροις, λέγω δὲ τοῦ περὶ τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ τί ἐστι, τάχ' ἄν τῳ δόξειε μία τις εἶναι μέθοδος κατὰ πάντων περὶ ὧν βουλόμεθα γνῶναι τὴν οὐσίαν, ὥσπερ καὶ τῶν κατὰ συμβεβηκὸς ἰδίων ἀπόδειξις· ὥστε ζητητέον ἂν εἴη τὴν μέθοδον ταύτην. εἰ δὲ μή ἐστι μία καὶ κοινὴ τις μέθοδος περὶ τὸ τί ἐστιν, ἔτι χαλεπώτερον γίνεται τὸ πραγματευθῆναι· δεήσει γὰρ λαβεῖν περὶ ἑκάστου, τίς ὁ τρόπος. ὅταν δὲ φανερὸν ᾖ, πότερον ἀπόδειξίς τίς ἐστιν, ἢ διαίρεσις, ἢ καί τις ἄλλη μέθοδος. ἔτι δὲ πολλὰς ἀπορίας ἔχει καὶ πλάνας, ἐκ τίνων δεῖ ζητεῖν· ἄλλαι γὰρ ἄλλων ἀρχαί, καθάπερ ἀριθμῶν καὶ ἐπιπέδων.

πρῶτον

ARISTOTELIS DE ANIMA, LIBER I.

Capvt I.

CVM a omnem scientiam rem esse bonam arbitremur, ac honorabilem, b & aliam alia magis ex eo talem esse putemus, quia vel exactior c est, vel rerum est earum, quæ magis præstabiles, magisque sunt admirabiles; scientiam animæ nimirum ob hæc utraque non iniuria ponendam in primis esse censemus. Videtur autem d & ad veritatem omnem, ipsius animæ cognitio vehementer conferre, & maxime ad ipsius naturæ scientiam: est enim anima quasi principium animalium. e Contemplari autem f & cognoscere naturam eius, & substantiam quærimus; deinde ea, quæ circa ipsam accidunt, quorum quædam affectus ipsius esse proprii quædam animalibus etiam per ipsam inesse competereque videntur. At vero g. undequaque atque omnino difficillimum est, fidem aliquam de ipsa tandem accipere. Nam cum hæc quæstio communis sit, etiam cum aliis rebus compluribus, de substantia dico, & quid est: unus cuipiam fortasse modus, una via quædam esse videtur, qua cognoscere quidnam sit unaquæque possumus rerum, quarum substantiam percipere volumus, perinde atque modus unus est hisce, quo propria rerum demonstrantur affectus. Quapropter quærendum est, quænam sit illa via; quis ille modus unus, quo rerum substantia percipi possunt. Quod si non unus quidam atque communis sit ille modus, longe difficilior ipsa pertractatio fit. Oportebit enim de unaquaque rerum accipere, quis ad unam quamque modus accommodabitur. Si vero patent illum demonstrationem, vel divisionem, vel etiam quendam alium modum esse complures insuper difficultates, erroresque emergunt in iis exquirendis, è quibus uniuscuiusque conficienda est diffinitio: aliarum namque rerum alia principia sunt, ut numerorum superficierumque. Text. 1. Text. 2. Text. 3. Text. 4. Text. 5.

h. Primum

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

CVm a omnem.] Duo potissimum sunt, quæ hominum animos ad perdiscendum procliviores reddunt, ac vehementer acuunt: scientiæ dignitas, & exacta methodus docentis. Dignitas scientiæ tribus continetur; certitudine, subiectæ materiæ præstantia & utilitate. Hæc omnia præfatur Aristoteles in hoc procemio. Nec interim susceptæ rei difficultatem silentio involuit, tum quia hæc etiam auditorem excitat, ne torpescat otio, ut Græci interpretes admonent, tum ne quis in re ardua & recondita maiorem evidentiam poscat, quam par sit, & quam rei natura patiatur: tum denique ut rudia & tarda ingenia ab ipso limine procul esse iubeat. Quod veteres Philosophiæ proceres usque adeo ante oculos habuere, ut propterea verborum brevitate, & ænigmatum involucris naturæ mysteria obtexerint; operæ pretium se facere existimantes, si ea ratione tardos minimeque ad audiendum instructos, à rerum abditarum & excellentium inquisitione removerent. *Quæ sciendi appetitũ excitent.* *Cur Philosophi de natura obscure scripserint.*

b *Bonam ac honorabilem.*] Bonum & honorabile re conveniunt, ratione differunt, ut Simplicius annotavit. Nam idem, ut refertur ad appetitum, bonum vocatur: ut ad excellentiam, honorabile: appetimus enim bona; in honore habemus excellentia. Convenit autem ratio boni omni scientiæ, quia bonum 1. Ethic. cap. 1. est quod omnia appetunt; omnibus autem hominibus ingenitum est scientiæ desiderium, 1 Metaphys. cap. 1. Competit quoque scientiæ ratio honorabilis: quia Munere scientiæ præstant excelluntque homines tum belluis, tum alii aliis inter se; quod 4. Politic. cap. 4. docet Aristoteles, dum scientiam inter species nobilitatis annumerat. Erit tamen qui obiiciat, videri Aristotelem non sibi constare. Nam 1. Ethic. cap. 12. affirmat divinis tantum rebus deberi honorem; laudem autem virtuti & honestis factis. Hoc *Ratio boni & honorabilis.* *Utraque scientiæ competit.* *Obiectio.*

autem

autem loco etiam doctrinæ honorem exhibendum concedit. Sed occurrendum, aliter in Ethi-
Dilutio. cis; aliter hic honorem sumsisse. In Ethicis enim loquitur de honore admodum presse, qui rebus non comparate, sed simpliciter excellentibus quales diuinæ sunt, conuenit. Hic autem de eo, qui etiam rebus humanis accommodatur, prout inter se magis aut minus eminent.

c *Quia vel exactior.*] In hunc modum ratiocinari videtur, scientia omnis præclarum quidpiam est, & in honore ac pretio habetur, eoque aliam alia præstabiliorem existimamus, quo in rebus & nobilioribus, & certioribus versatur: at vtrumque inter alias scientias doctrinæ de anima excellenter conuenit. Iure igitur eam inter primas collocabimus. Circa minorem propositionem, in qua Aristoteles scientiam de anima cum alijs comparat; dissidium est inter expositores, num ea collatio absolute cum omnibus in vniuersum disciplinis, an cum Physiologiæ partibus duntaxat, intelligenda sit. Priorem explicationem sequuntur præter alios, Commentator, M. Albertus, & vterque Caietanus. Posteriorem approbat D. Thomas, Ægidius, Simplicius, Philoponus & Ferrariensis. Prior magis placet, cum ex verbis Aristotelis nulla comparationis limitatio colligatur. Nec est laborandum, quod quidam faciunt interpretes, quo pacto hæc scientia reliquis hoc loco præferatur. Nec enim illam Aristoteles cæteris præfert, sed duntaxat inter nobiliores collocat. Quem vero locum tum dignitatis, tum doctrinæ ordine inter alias scientias obtineat, exposuimus in procemio Physicorum.

Duplex huiusce doctrinæ vtilitas. d *Videtur autem.*] Duplicem proponit vtilitatem huiusce doctrinæ; vnam communem, alteram peculiarem. Communis est, quod plurimum conducat ad omnem veritatem. Quo nomi- *Cōmunis.*
ne putat Auerroes significari scientias contemplantes duntaxat, quarum finis est sola cognitio veritatis. Magis tamen placet interpretatio Simplicij; existimantis, comprehendi tam contemplantes, quam practicas. Nam & omnes veritatem spectant (vnde 1. Topic cap. 9. in definitione problematis vocabulum veritas practicam quoque amplectitur) esto, illæ non vltra progrediantur, hæ ad opus & actionem vlterius contendant: & omnibus hæc disciplina vsui est tum ob eas rationes, quas in procemio retulimus: tum quia agit de intellectu, à quo omnis notitia veri-
Peculiaris. tatis, atque adeo omnis actus sciendi elicitur. Peculiaris autem vtilitas est, quod hæc de anima disputatio multum conferat ad naturam, id est, ad eam physiologiæ partem, quæ de animantibus disserit; quorum natura, hoc est forma est de anima, à qua omnes vitales actiones proficiscuntur.

e *Quasi principium animalium.* οἷον ἀρχὴ τῶν ζώων] Non appellat animam absolute principium animantium, sed quasi principium, ad discrimen, vt ait Simplicius, primi & infiniti principij à nullo dependentis, de quo lib. 7. & 8 Physicorum, & 12. primæ philosophiæ, vel potius, vt ait D.
Aduerbiū quasi, non semper minuit. Thomas, quia particulam οἷον, id est, quasi, non diminutionis, aut similitudinis, sed ornatus gratia, vt sæpe alias hoc loco vsurpauit.

f *Contemplari autem.*] Duo sibi perquirenda esse inquit in doctrina de anima. Alterum, quod quidem ad definitionem pertinet, est essentia & substantia animæ: alterum, quod spectat ad ra-
Quid circa animam differendum. tionem demonstrandi, sunt affectus, id est, potentiæ & operationes tum peculiares ipsi animæ, quæ nimirum in anima intellectiua inhærent, vt intellectus & contemplatio: tum communes cum corpore, id est, quæ in organo materiali recipiuntur; licet ab anima, tanquam à fonte dimanent, vt vires sensitiuæ & actus sentiendi.

Aristotelis in scribendo modestia. g *At vero.*] Perdifficile esse, inquit, exploratum certumque habere, quid de anima statuendum sit. In quo, vt Theophilus annotauit, Platonis imitatur modestiam, qui se non admodum exactos de mundo sermones afferre batallaturum: non vt ij qui omnia se scire profitebantur; nec etiam vt alij, qui sciri aliquid posse diffidebant, sed media inter confidentiam & desperationem incedens via. Ait ergo difficillimum esse aliquid de animæ natura statuere; quia in primis de i-
Triplex inuestigandæ definitionis via. psa methodo inuestigandæ definitionis, qua rei essentia declaratur, quæstio est, etsi communis aliis doctrinis. Est, inquam, ambigua quæstio, num ea methodus sit vna, vt est vna via, ratioque demonstrandi; an sint plures Tum quia si vna sit, difficile est ab ea nō deflectere: si plures, non erit minus laboriosum cuique rei propriam accommodare, cum magni laboris sit, singularum re-
Plato. rum genera & differentias internosse. Porro methodum inueniendæ definitionis statuit Plato
Aristoteles. in sophista diuisionem: Aristoteles secundo Posterioris analyseos potissimum compositionem:
Hippocrat. Hippocrates argumentationem. In qua re diiudicanda, non est cur hoc loco immoremur, cum Dialectici negotij sit.

h Primum

πρῶτον δ' ἴσως ἀναγκαῖον διελεῖν ἐν τίνι τῶν γενῶν, καὶ τί ἐστι· λέγω δὲ πότερον τόδε τι καὶ οὐσία, ἢ ποιὸν, ἢ ποσὸν, ἢ καί τις ἄλλη τῶν διαιρεθεισῶν κατηγοριῶν, ἔτι δὲ πότερον τῶν ἐν δυνάμει ὄντων, ἢ μᾶλλον ἐντελέχειά τις. διαφέρει γὰρ οὐ σμικρόν. σκεπτέον δὲ καὶ εἰ μεριστὴ, ἢ ἀμερὴς, καὶ πότερον ὁμοειδὴς ἅπασα

h *Primum autem fortasse necessarium est diuidere, atque accipere in quenam generum colloce-* Te
tur, quidquid sit anima; vtrum sit substātia, an in qualitate, aut in quantitate, vel in alio quodā prædicamentorum genere collocetur. Deinde peruestigandum est, vtrum eorum subeat rationem,
qua

ἅπασα ἡ ψυχὴ, ἢ οὔ. εἰ δὲ μὴ ὁμοειδὴς, πότερον εἴδει διαφέρουσιν, ἢ γένει· νῦν γὰρ οἱ λέγοντες καὶ ζητοῦντες περὶ ψυχῆς περὶ τῆς ἀνθρωπίνης μόνης ἐοίκασιν ἐπισκοπεῖν. εὐλαβητέον δὲ, ὅπως μὴ λανθάνῃ, πότερον εἷς ὁ λόγος αὐτῆς ἐστι, καθάπερ ζώου, ἢ καθ' ἕκαστον ἕτερος, οἷον ἵππου, κυνὸς, ἀνθρώπου, θεοῦ· τὸ δὲ ζῶον τὸ καθόλου ἤτοι οὐδέν ἐστιν, ἢ ὕστερον. ὁμοίως δὲ κἂν εἴ τι κοινὸν ἄλλο κατηγοροῖτο. ἔτι δὲ εἰ μὴ πολλαὶ ψυχαὶ, ἀλλὰ μόρια, πότερον δεῖ ζητεῖν πρότερον τὴν ὅλην ψυχὴν, ἢ τὰ μόρια. χαλεπὸν δὲ καὶ τούτων διορίσαι ποῖα πέφυκεν ἕτερα ἀλλήλων, καὶ πότερον τὰ μόρια δεῖ ζητεῖν πρότερον, ἢ τὰ ἔργα αὐτῶν, οἷον τὸ νοεῖν, ἢ τὸν νοῦν. καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ τὸ αἰσθητικόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. εἰ δὲ τὰ ἔργα πρότερον, πάλιν ἄν τις ἀπορήσειεν, εἰ τὰ ἀντικείμενα πρότερον τούτων ζητητέον, οἷον τὸ αἰσθητὸν τοῦ αἰσθητικοῦ, καὶ τὸ νοητὸν τοῦ νοητικοῦ. ἔοικε δὲ οὐ μόνον τὸ τί ἐστι γνῶναι χρήσιμον εἶναι πρὸς τὸ θεωρῆσαι τὰς αἰτίας τῶν συμβεβηκότων ταῖς οὐσίαις, ὥσπερ ἐν τοῖς μαθήμασι τί τὸ εὐθὺ, καὶ τί τὸ καμπύλον, ἢ τί γραμμὴ καὶ ἐπίπεδον, πρὸς τὸ κατιδεῖν πόσαις ὀρθαῖς αἱ τοῦ τριγώνου γωνίαι ἴσαι. ἀλλὰ καὶ ἀνάπαλιν τὰ συμβεβηκότα συμβάλλεται μέγα μέρος πρὸς τὸ εἰδέναι τὸ τί ἐστιν. ἐπειδὰν γὰρ ἔχωμεν ἀποδιδόναι κατὰ τὴν φαντασίαν περὶ τῶν συμβεβηκότων ἢ πάντων, ἢ τῶν πλείστων, τότε καὶ περὶ τῆς οὐσίας ἕξομεν λέγειν κάλλιστα. πάσης γὰρ ἀποδείξεως ἀρχὴ, τὸ τί ἐστιν. ὥστε καθ' ὅσους τῶν ὁρισμῶν μὴ συμβαίνει τὰ συμβεβηκότα γνωρίζειν, ἀλλὰ μηδ' εἰκάσαι περὶ αὐτῶν εὐμαρὲς, δῆλον ὅτι διαλεκτικῶς εἴρηνται καὶ κενῶς ἅπαντες.

ἀπορίαν

quæ potentia sunt, an potius quidam sit actus; non enim parum interesse videtur. Text 7. *Considerandum est præterea si partibilis sit, nec ne; & utrum eiusdem sit anima speciei omnis, nec ne. Et si non sit eiusdē speciei, utrum specie tantum, an etiam genere differat. Nunc enim ij, qui dicunt, atque quærunt de anima, de humana tantum quærere perscrutarique videntur.* Text. 8. *At cauendum est, ne nos prætereat, utrū una sit eius ratio, ut animalis, an uniuscuiusque sit alia ratio, ut equi, canis, hominis, Dei.* i *Animal autem universale aut nihil est, aut posterius est: & quidquid itidem aliud communiter prædicatur.* Text. 9. *Præterea si non plures sint animæ, sed partes, utrum animam totam, an partes quærere prius oporteat.* Text. 10. *Difficile autem est id quoque determinare, quænam inquam partes à quibus diuersæ sint: Et utrum ipsas partes, an ipsarum partium operationes prius quærere perscrutarique oporteat; ceu intelligere an intellectiuum, & sentire, an sensitiuum. & eodem modo de cæteris. Quod si operationes sint exquirendæ prius, rursus profecto quispiā dubitabit, si opposita prius sint inquirenda; ut sensibile prius quam sensitiuum, & intelligibile, quam intellectiuum.* k *Non solum autem ipsius* Text. 11. *quid est cognitio conferre videtur ad perspiciendas eorum causas, quæ substantijs accidunt, ut in Mathematicis confert quid est rectum, & quid curuum, vel quid linea, quid superficies ad cognoscendum quot rectis angulis trianguli sunt æquales (nā ipsum quid est, omnis est principium demonstrationis) sed è conuerso etiam accidentia magnam afferunt opem ad illud percipiendum. Nam cum per imaginationem de accidentibus, aut omnibus, aut pluribus reddere possumus, tum aliquid etiam de substantia dicere poterimus optime.* l *Quare patet eas omnes definitiones afferendi modo, vanasque dictas & assignatas esse quibus non fit, ut accidentia percipiantur, aut de ipsis coniectura facilis habeatur.*

m Est

---

h *Primum autem.*] Posteaquam explicauit ea, quæ tractationem hanc difficilem ostendunt ex iis, quæ communia sunt aliis rebus, quarum naturam definiendo enodare volumus: nunc quæ huic de anima commentationi peculiaria existunt, in medium affert. Hæc tria potissimum sunt, nimirum quæ sit natura animæ: quæ eius partes, vel species: qui affectus & operationes.

i *Animal autem universale.*] Vnam ex quæstionibus, quæ in hac materia difficultatem pariunt, esse inquit, eam, qua quæritur, utrum anima genus sit, an species; & num eius definitio sit tanquam generis, ut animalis: an tanquam speciei infimæ. Quia vero dixit animal definiri; ne quis suspicetur ipsum ponere animal universale separatum, ut Platonicam ideam; remouet eam suspicionem, affirmans animal universale (idem intellige de cæteris naturis communibus) aut nihil esse, si sumatur, ut à Platone fingitur, qui volebat eiusmodi universalia cohærere per se ante omnia singularia. aut esse quid posterius, id est, collectum ex singularibus, intellectus beneficio. Aliter quoque hunc locum interpretes enarrant, sed nostra expositio communis est. *Vniuersale separatum nihil est.*

k *Non solum autem.*] Variæ sunt huius loci explanationes. Nobis placet expositio Simplicii & Philoponi, aientium, tradi ab Aristotele viam inuestigandi animæ definitionem; nempe ab effectis & accidentibus ipsi animæ propriis. Licet enim sæpenumero à causis ad effecta progrediamur, ut in Mathematicis disciplinis; interdum tamen vice versa ab effectis ad causarum notionem incedimus, præsertim in Physiologia; habent enim accidentia magnum momentum ad cuiusque rei essentiam indagandam, atque inueniendam; quia ex iis, quæ accidunt unicuique, si in nullam aliam rem cadere possint, ut ex effectis causæ adæquatis, cum sint quasi expressæ illius similitudines, in quidditatiuam causæ notitiam deducimur, qua de re D. Thomas lib. 3. contra Gentes, cap. 49. *Animæ definitio ab ipsius effectis colligenda.*

l *Quare patet*] Quoniam ut ex effectis cognoscimus causas, ita ex causis effecta, & ex substantiis accidentia; colligit eas definitiones, ex quibus non per se cognoscuntur accidentia, aut

Dialecticā interdum idem quod verisimile, quodque ex causis remotis procedit.

non habetur facilis coniectura ad ea cognoscenda, dialecticas esse, id est, non veras & proprias, sed verisimiles, & ex causis remotis tantum, quales sunt illæ, quibus Dialectici in disputationibus sæpe vtuntur. Ita Græci & Latini interpretes hunc locum enarrant. Nam quod Dialecticum interdum sumatur ab Aristotele, constat ex capite 20. & 25. libri Posteriorum, & ex cap. 8. lib. 2. eiusdem operis, & ex cap. 3. lib. 9. Physic. & ex cap. 11. lib. 7. primæ Philosophiæ, & 6. lib. 2. de Generatione animalium.

m Est

ἀπορίαν δὲ ἔχει καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς πότερόν ἐστι πάντα κοινὰ καὶ τοῦ ἔχοντος. ἢ ἔστι τι καὶ τῆς ψυχῆς ἴδιον αὐτῆς· τοῦτο γὰρ λαβεῖν μὲν ἀναγκαῖον, οὐ ῥᾴδιον δέ. φαίνεται δὲ τῶν πλείστων οὐθὲν ἄνευ σώματος πάσχειν, οὐδὲ ποιεῖν, οἷον ὀργίζεσθαι, θαρρεῖν, ἐπιθυμεῖν, ὅλως αἰσθάνεσθαι. μάλιστα δ' ἔοικεν ἴδιον τὸ νοεῖν. εἰ δ' ἐστὶ καὶ τοῦτο φαντασία τις, ἢ μὴ ἄνευ φαντασίας, οὐκ ἐνδέχοιτ' ἂν οὐδὲ τοῦτ' ἄνευ σώματος εἶναι. εἰ μὲν οὖν ἐστί τι τῶν τῆς ψυχῆς ἔργων ἢ παθημάτων ἴδιον, ἐνδέχοιτ' ἂν αὐτὴν χωρίζεσθαι. εἰ δὲ μηδέν ἐστιν ἴδιον αὐτῆς, οὐκ ἂν εἴη χωριστή. ἀλλὰ καθάπερ τῷ εὐθεῖ ᾗ εὐθύ, πολλὰ συμβαίνει. οἷον ἅπτεσθαι τῆς χαλκῆς σφαίρας κατὰ στιγμήν· οὐ μέντοι γε ἅψεται τούτου χωρισθὲν τὸ εὐθύ. ἀχώριστον γάρ, εἴπερ ἀεὶ μετὰ σώματός τινός ἐστιν. ἔοικε δὲ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη πάντα εἶναι μετὰ σώματος, θυμός, πραότης, φόβος, ἔλεος, θάρσος, ἔτι χαρὰ, καὶ τὸ φιλεῖν τε καὶ μισεῖν. ἅμα γὰρ τούτοις πάσχει τι τὸ σῶμα. μηνύει δὲ τὸ, ποτὲ μὲν ἰσχυρῶν καὶ ἐναργῶν παθημάτων συμβαινόντων μηδὲν παροξύνεσθαι, ἢ φοβεῖσθαι. ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ μικρῶν καὶ ἀμαυρῶν κινεῖσθαι, ὅταν ὀργᾷ τὸ σῶμα, καὶ οὕτως ἔχῃ, ὥσπερ ὅταν ὀργίζηται. ἔτι δὲ τοῦτο μᾶλλον φανερόν· μηθενὸς γὰρ φοβεροῦ συμβαίνοντος. ἐν τοῖς πάθεσι γίγνονται τοῖς τοῦ φοβουμένου. εἰ δ' οὕτως ἔχει, δῆλον, ὅτι καὶ τὰ πάθη λόγοι ἔνυλοί εἰσιν.

ὥστε οἱ ὅροι τοιοῦτοι, οἷον τὸ ὀργίζεσθαι, κίνησίς τις τοῦ τοιουδὶ σώματος, ἢ μέρους, ἢ δυνάμεως ὑπὸ τοῦδε, καὶ ἕνεκα τοῦδε. καὶ διὰ ταῦτα ἤδη φυσικοῦ τὸ θεωρῆσαι περὶ ψυχῆς, ἢ πάσης ἢ τῆς τοιαύτης.

διαφέ-

m Est etiam de affectibus animæ dubitatio, vtrum omnes communes sint cum eo, quod habet animam; an sit & ipsius animæ proprius aliquis, hoc enim ipsum accipere quidem necessarium est; non tamen accipi facile potest. Atque plurimi sunt, quorum sine corpore nullum aut agere, aut pati videtur, vt irasci, confidere, cupere, omnino sentire. Maxime autem ipsum intelligere, proprio simile est. Quod si hoc etiam imaginatio sit quædam, aut sine imaginatione non sit, nec illud esse sine corpore potest. Si igitur operationem animæ, vel affectuum aliquis proprius sit ipsius, fieri potest, vt ipsa anima separetur. Sin vero nullus sit eius proprius; non separabilis est, sed & de ipsa n perinde atque de recto, cui multa quidem, vt rectū est, competunt veluti puncto pilam æneam tangere, non tamen ipsum, inquam, separatum tanget; est enim inseparabile, quippe cum semper aliquo cum corpore sit. Text. 12. Text. 13.

o Videntur autem & omnes affectus animæ cum corpore esse; ira, mansuetudo, timor, misericordia, confidentia, gaudium, odium denique, atque amor: nam vna cum his ipsum corpus aliquid patitur. Quod quidem ita esse ex eo patet: interdum enim non irascuntur, neque timent: etiam si se vehementes ipsis manifestaue causæ offerant; interdum à paruis quibusdam mouentur, atque exiguis, si feruet, concitaturque corpus & perinde se habet, atque cum afficitur ira. Hoc magis ex eo patet; quia nonnulli nulla re penitus accidente, quæ quidē possit terrere, nulloque imminente periculo, vt ij, qui metuunt perturbantur ac afficiuntur timore. Quæ si ita sint, patet affectus rationes esse materiales: p quare & diffinitiones ipsorum tales sunt. Irasci namque motus quidam talis est corporis, aut partis, aut potentiæ ab hoc huius gratia. Idcirco naturalis est de anima vel omni, vel tali considerare. Text. 14. Text. 15.

q Diuerse

Quæstio de anima intellectiua independētia à corpore difficilis, sed vtilis.

m *Est etiam de affectibus.*] Quæstionem mouet, cuius explicatum difficile esse inquit, sed tamen ad huius operis institutum valde vtilem & opportunum; ex eo enim pendent fundamenta disputationis de animorum immortalite, videlicet vtrum anima intellectiua habeat operationem propriam, & à corpore independentem: si enim habet, vtique extra materiam cohærere poterit, proindeque immortalis censebitur: alioqui vero caduca, & internecioni obnoxia. Siquidem natura nullam formam otiosam & operationis expertem in mundi vniuersitate esse patitur.

1. Obiectio cōtra Arist. Quidam hunc Aristotelis locum in reprehensionem vocarunt, ac primum id, quod dixit, si anima operationem propriam vendicat, posse eam separari. Nam oculus propriam habet a-

2. Obiectio. ctionem; nempe actum videndi, nec tamen vt à corpore separetur fieri potest. Deinde quia modus ille argumentandi, si anima vendicat propriam operationem, potest esse extra corpus; si non vendicat, non potest; vitiosus est, & contra regulas ab ipso Aristotele præscriptas; siqui-

Dilutio 1. dem ex antecedentis destructione procedit ad tollendum consequens: cum potius deberet, sumpto opposito consequentis, tollere, demolirique antecedens. Priori obiectioni omissis aliorum solutionibus, occurrit hoc loco Simplicius & Philoponus, visionem non sic esse propriam oculo, quasi à corpore non pendeat de quo propriæ operationis modo loquitur Aristoteles. Caietanus vero inquit, eam hic tantum censeri, propriam actionem, quæ formis per se,

non

non autem partibus integrantibus accommodatur. Ad posteriorem obiectionem respondent Commentator, Aegidius, Thienensis & Apollinaris illum argumentandi modum, recte concludere in terminis reciprocantibus, cuiusmodi sunt formam habere propriam operationem, & esse à materia separabilem. Facilior est interpretatio Philoponi, Simplicij, Sancti Thomæ, Caietani & aliorum aientium, non argumentari Aristotelem ijs verbis; sed simplici tantum assertione affirmare si anima propriam sortiatur operationem posse à corpore abiungi, alioqui non posse. *Diluitio* &

n *Perinde atque de recto.*] Si nulla inquit animæ propria est operatio, non est anima separabilis à corpore: sed quæ illi tribuuntur, sic tribui intelliguntur, vt multa rebus Mathematicis quasi seiunctis à materia accommodantur, quæ tamen non sunt sine materia. Dicimus enim, verbi causa, rectum tangere sphæram puncto, at tactus non potest à corpore abiungi: sic ergo & de anima dicentur operationes, cum tamen non sint absque corpore, si absque illo agere nihil valet. *Si anima sine corpore non operatur sine corpore esse nequit.*

o *Videntur autem*] Ostendit iram, cupiditatem, cæterosque eiusmodi affectus, seu passiones, communes esse animæ cum corpore. Omnis, inquit, operatio, ad quam corporis temperamentum operatur, non solius animæ est, sed etiam corporis; atqui passiones ita sese habent; non ergo solius animæ sunt, sed animæ & corpori communes. Assumptionem confirmat: quia quosdam videmus leui de causa irasci vt cholericos, quib. mox circa cor sanguis efferuescit: alios vix ad iram commoueri etiam graui oblata occasione, vt eos, qui phlegmate abundant. Item quosdam vel minima causa timoris, expauescere, vt melancholicos; alios non item, vt, quibus sanguinea complexio est. Hoc autem ex eo prouenit, quia in his actionibus magnam sibi partem vendicat corporis affectio. Qua de re Aristoteles copiose in libro de Physiognomia, & 2. de Partibus animalium, cap. 4. Galenus in libro, qui inscribitur; Quod mores animi corporis temperamentum sequantur. Illud tamen certum est, & perspicuum, licet corporum temperaturæ ad eiusmodi affectus inclinent, in cuiusque potestate esse, accedente diuini numinis ope, ducem sequi rationem, & insurgentes motus ratione cohibere, ac totius statum ad virtutem & probos mores componere, vt alibi ex professo differuimus. *Passiones animæ cũ corpore sunt communes.* *Qui cito irascũtur.* *Qui tarde.* *Qui facile timeant.* *Qui difficile.* *Aristoteles.* *Galenus.*

p *Quare definitiones.*] Ex superioribus duo consectaria deducit. Alterum est, affectus animę cũ corpore communes per materiam esse definiẽdos: sicut enim ex materia habẽt esse, & eam in suo conceptu includunt, ita per eandem apposite innotescunt. Vnde ira recte definitur vltionis, ex illata iniuria appetitio, cum feruore sanguinis in corde. Alterum est, Philosophi esse de anima disserere, aut de omni, aut de tali. Adiecit vero, aut de tali, siue, vt quidam interpretantur, propter intelligentias, quæ animæ cælorum dicuntur, quarum consideratio physicæ metam excedit: vel propter animam rationalem, cuius contemplatio non ex toto ad Physiologiam pertinet, vt fuit à nobis superius declaratum. Huius secundi consectarij ea ratio est, quia ex modo definiendi cuiusque rei colligitur ad quam scientiam quæque pertineat; siquidem definitio est principiũ; & diuersitas principiorum, scientiæ diuersitatem arguit, cum igitur ea, quæ definiuntur per materiam, spectent ad Physicum; & forma definiatur per materiam, atque adeo & anima, quæ forma quædam est, consequens fit, vt animæ contemplatio ad Physiologum spectet. *1. Consectarium.* *Ira quid.* *2. Consectarium.* *Ratio proximi consectarij.*

Verba illa, *ab hoc huius gratia*, notant causam efficientem & finalem, ponitur que iræ finis pro forma: quia forma plerumque in finem incidit, ideoque infra dicitur poni forma in definitione domus, cum adhibetur, cuius gratia, id est, finis *Forma & finis sæpe coincidũt.*

διαφερόντως δ' ὁρίσαιτ' ἂν ὁ φυσικός τε καὶ ὁ διαλεκτικὸς ἕκαστον αὐτῶν, οἷον ὀργὴ τί ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ἤ τι τοιοῦτον· ὁ δὲ, ζέσιν τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἢ θερμοῦ. τούτων δὲ ὁ μὲν τὴν ὕλην ἀποδίδωσιν· ὁ δὲ, τὸ εἶδος, καὶ τὸν λόγον. ὁ μὲν γὰρ λόγος εἶδος τοῦ πράγματος· ἀνάγκη δ' εἶναι τοῦτον ἐν ὕλῃ τοιᾷδι, εἰ ἔσται· ὥσπερ οἰκίας, ὁ μὲν λόγος τοιοῦτος ὅτι σκέπασμα κωλυτικὸν φθορᾶς ὑπ' ἀνέμων, καὶ ὄμβρων, καὶ καυμάτων· ὁ δὲ φήσει λίθους, καὶ ξύλα. ὁ ἕτερος δ', ἐν τούτοις τὸ εἶδος, ἕνεκα τωνδί. τίς οὖν ὁ φυσικὸς τούτων; πότερον ὁ περὶ τὴν ὕλην, τὸν δὲ λόγον ἀγνοῶν· ἢ ὁ περὶ τὸν λόγον μόνον· ἢ μᾶλλον ὁ ἐξ ἀμφοῖν. ἐκεῖνος δὲ, τίς ἑκάτερος; ἢ οὐκ ἔστι τις ὁ περὶ τὰ πάθη τῆς ὕλης τὰ μὴ χωριστὰ μηδ' ᾗ χωριστά, ἀλλ' ὁ φυσικὸς περὶ ἅπανθ' ὅσα τοῦ τοιουδὶ σώματος, καὶ τῆς τοιαύτης ὕλης ἔργα, καὶ πάθη. ὅσα δὲ μὴ τοιαῦτα, ἄλλος· καὶ περὶ τινῶν μὲν τεχνίτης, ἐὰν τύχῃ

q *Diuerso autem modo Naturalis & disserendi artifex vnum quodque ipsorum diffiniet. Nam alter iram appetitionem esse dicet doloris vicissim aduersario inferendi, aut aliquid tale. Alter sanguinis aut caloris eius, quia circa cor est, feruorem ebullitionemve. Atq; alter materiam, alter formã hoc pacto reddit & rationem. Hæc enim est ratio rei, quam necesse est, si fuerit, in tali materia esse: sic enim & domus assignari diffinitio solet. Nam quidam talem eius rationem assignat, esse dicens tegumentum, quod quidem prohibere, propulsareq; potest incommoditates eas, quæ tum à ventis, tum ab imbribus, tum etiam ab æstu fieri eueniriq; solent. Quidam dicit, lapides esse lateres atq; ligna. At alius, formam in hisce ponit, horum dicendo gratia. Quis igitur istorũ est Naturalis? is ne qui materiam assignat; & rationem ignorat, an is qui* Text.16.

 solam

τέχνη, οἷον τέκτων, ἢ ἰατρός. τῶν δὲ μὴ χωριστῶν μέν, ᾗ δὲ
μὴ τοιούτου σώματος πάθη καὶ ἐξ ἀφαιρέσεως, ὁ μαθη-
ματικός. ᾗ δὲ κεχωρισμένα, ὁ πρῶτος φιλόσοφος.
ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ὁ λόγος. ἐλέγομεν δὲ ὅτι τὰ πάθη
τῆς ψυχῆς ἀχώριστα τῆς φυσικῆς ὕλης. τῶν ζῴων, ᾗ γε
τοιαῦθ' ὑπάρχει, θυμὸς καὶ φόβος, καὶ οὐχ ὥσπερ γραμ-
μὴ καὶ ἐπίπεδον.

Κεφά.

solam rationem reddit, & materiam ipsam omit-
tit? an is potius, qui utramque complectitur? At il- Text. 17.
lorum uterque quis est. At enim constat neminem
esse, qui circa materia versetur affectus non sepa-
rabiles, & ut non separabiles sunt præter ipsum
Philosophum Naturalem. Etenim Naturalis circa
omnia ea versatur, quæ talis corporis, talisq; mate-
riei sunt operationes atque effectus: circa autem ea,
quæ talia non sunt, non Naturalis, sed alius solet versari. Atque de nonnullis quidem considerat, si forte
fuerit artifex, faber, inquam, vel medicus. r *De his autem, quæ separabilia quidem non sunt, attamen*
non ut affectus corporis talis, sed abstractione sumuntur, Mathematicus: At ea, quæ sunt separata, & ut
talia sunt, ipse primus Philosophus contemplatur. Sed eo redeundum est, unde nostra defluxit oratio. Di- Text. 18.
cebamus autem affectus animæ esse inseparabiles ab animalium naturali materia, ut tales sunt; & non ut
separatur linea, superficiesque, sic iram & metum à subiecta sibi materia separari.

CAP.

---

q *Diverso autem modo.*] Digressione quadam non aliena ab instituto distinguit modum defi-
Qua ratione definire solent Physiologus. niendi in Physiologia, Medicina, Dialectica, Mathematica & Metaphysica. Physiologia &
Medicina eodem pacto definiunt, nisi quod illa totam entis naturalis amplitudinem compre-
hendit: hæc sola corpora sanitati morbisque obnoxia. Docet ergo Aristoteles Physiologum de- *Qua Medicus.*
finire ex materia: Dialecticum ex forma, ut Iræ & domus definitiones ostendunt. Verum quod
hi artifices non ita definiant, probabit aliquis in hunc modum: Physiologus non solum mate- *Qua Dialecticus.*
riam considerat, sed etiam formam; imo & in formæ contemplationem maiori studio incum
bit, cum illa multo nobilioris notæ sit, quam materia: igitur non ex sola materia, sed ex forma
etiam definiet. Quin & ita esse ex toto Physiologiæ discursu liquido constat. Præterea, Diale-
Non videri Physiologũ definire per solam materiam. cticus paratus est ad disputandum probabiliter de quacunque re, neque eius facultas ad hoc,
aut illud definiendi genus contrahitur. Non igitur ex sola forma, sed pro re nata, & ut se ratio
probabilis obtulerit, ita definiet ex materia, ex forma, ex utroque, ex omnibus causarum gene-
ribus. Ad hæc (quidquid velit Themistus cap. 9. & Auerroes comm. 27.) dicendum est, non esse
mentem Aristotelis Physiologum haud definire etiam per formam, cum paulo post doceat *Neq; Dialecticum per solam formam.*
eum per materiam formamque definire: id enim indicant verba illa (an potius qui utraque com
plectitur) sed tantummodo voluisse discrimen ponere inter Physiologum & Dialecticum, quod
Physiologus definit per materiam, sed non solam. cum ille per materiam, etsi non per eam duntaxat, definire soleat: hic per formam definiat. Ve-
rum & hoc non ita est accipiendum, quasi Dialecticus non assumat etiam in definitionibus
alia causarum genera; sed quia cum probabilia faciliaque consectetur, & forma notior sit
quam materia, frequentius per formam definit. Alii volunt, cum Aristoteles ait Dialecticum per
Dialecticus definit per formam frequentius, quia notior est. formam definire, nomine formæ significare quæ communia sunt, neque definitam aliquam
materiam respiciunt. Quæ expositio probabilis est: non tamen illa, quam affert. M. Albertus
tract. 1. cap. 7. Apollinaris quæst. 9. Iandunus quæst. 12. Ferrariensis quæst. 5. videlicet formæ
appellatione intelligi hoc loco genus & differentiam. Etenim vero definitio, quæ sic traditur,
exacta est; non autem vana & adumbrata, quales dixit Aristoteles, esse Dialecticas, quæ formam
continent.

Qua ratione Mathematicus definiat. r *De his autem*] Mathematicus considerat, quæ sunt in materia subiecta sensibus, non tamen
prout ita existunt: sed abstrahendo illa à tali materia, quam proinde in definitionibus nequa-
quam adhibebit. Primus autem Philosophus, quia considerat quæ re ipsa extra materiam sunt,
multo minus eam ad definiendum asciscet. Hæc de definiendi methodo & ratione eo consilio
Qua Metaphysicus. Aristoteles in hunc locum attulit, ut constet quam viam in quærenda assignandaque ea, quam
meditatur, animæ definitione, sequi debet.

IN RELIQVAM PARTEM
HVIVS LIBRI.

De animæ natura dissidium. IN reliquo primi huius libri progressu more suo recenset Aristoteles veterum, qui de anima scripserunt, opiniones, easque prolixa disputatione refellit, priusquam certi aliquid ex propria sententia statuat. Porro tam atrox fuit ea de re certamen, ut nullum diurnius, neque maius in scholis Philosophorum extitisse videatur. Omissa igitur eorum opinione, qui nihil omnino esse animam, totumque hoc nomẽ inane, ac frustra animantes *Animã nihil esse qui dã putarũt.* appel-

appellari dixerunt, cuius dogmatis mentio- A nem facit M. Tullius. 1. Tuscul. quæst. lib. reliquorum philosophorum placita in tres sectas reduci possunt, vt ex cap. 2. & 5. huius libri, & ex cap. 9. tertii colligitur. Harum prima animi naturam ex motu inuestigabat. Secunda, ex cognitione, propterea quod res animatæ hisce duobus ab inanimis videntur distingui. Tertia, ex ratione incorporei, quod crederent oportere animam quidpiam subtilc esse, & expers molis, vt sese in totum cor- B pus infundat, ac per omnes eius partes meet.

es philo-horum sta de a-na.

1. Secta. nima id

In prima secta numerantur, præter alios Democritus, Pythagoræi, Anaxagoras, Plato, & Alcmæon. Democritus, apud quem nihil est, quod non atomorum turba conficiat, credidit animã esse quid concursu fortuito conflatum ex corpusculis insectilibus, & rotundis; quæ perenni motu agitantur, proindeque apposita esse videntur, vt alias quoque res subinde rapiant, & commoueant. Pythagoræi à C Democriti placidis non admodum alieni fuerunt. Ex ijs enim alii corpora indiuidua, quæ in aere continua conuersione voluuntur; alii motricem eorum causam, animam arbitrati sunt: Anaxagoras mentem, quæ primo mouit omnia, animam censuit; licet enim animam & mentem differre putarit, vtraque tamen, vt eadem natura vtitur. Itaque animam fontem, & originem omnis motus prædicauit Plato in Phædro, & 10. lib. de legibus ani- D mam definiit id, quod se ipsum mouet, siue substantiam, quæ cieret alia, nec aliena vi, sed propria agitaretur. Postremo Alcmæon ex motu, animi vim indagauit, siquidem ideo animam immortalem esse sibi persuasit, quod videret corpora cœlestia, quæ perenni motu circumaguntur, immortalia esse.

Quid Pythagorais.

Quid Platoni.

Quid Alcmæoni.

Ad secundam sectam pertinent qui cum nihil, nisi per suum simile, cognosci posse existimarent, & animam cognoscendi principium statuerent, vt de rerũ principiis opinabantur, ita de animæ natura iudicarunt. Plato igitur præter id, quod paulo ante de eius placito asseruimus, quia rerum principia numeros fecit, animam quoque ex numeris compositam in Timæo pronuntiauit; quam compositionem non physicam, sed symbolicam intelligere oportet, vt suo loco dicemus. Heraclitus vero, qui ignem rerum naturalium principium fecit; animam exhalationem calidam esse voluit. Diogenes, & qui ex aere omnia composuere, aerem; Thales humorem, Critias sanguinem, Empedocles harmoniam quandam, & temperaturam elementorum.

2. Secta.

Heracliti placitum de anim.

Thaletis. Critia.

Inter Philosophos tertiæ sectæ, qui ex incorporeo siue tenui, animæ naturam scrutati sunt, censentur tum ex superioribus nonnulli, vt Democritus, & Heraclitus, qui non illam tantum, sed hanc etiam viam secuti fuere: tum Hippocrates, qui dixit animam esse spiritum tenuem per corpus omne dispersum: & Zeno, qui eam vocauit concretum corpori spiritum; de quibus omnibus late scripsit M. Tullius 1. Tusculanarum quæst. Auicenna 6. Natur. parte prima, capite 2. Plutarchus quarto de placitis capite secundo, & tertio. Plotinus libro secundo Enneadis quartæ. Macrobius in primo libro de somnio Scipionis. Diuus Nemesius in libro de natura hominis capite secundo. Theodoretus libro de natura hominis. Diuus Gregorius Nissenus in disputatione de anima & resurrectione. Tertullianus in suo libro de anima. Lactantius in libr. de opificio Dei, cap. 17. D. Iustinus in parænesi. Abulensis paradoxo quinto, cap. 51.

3. Secta.

Aliter, etiã Democritus, & Heraclitus ex anima censuerunt.

Hippocr. Zeno. Tullius. Auicenn. Plutar. Plotin. Macrob. D. Nemes. Theodor. D. Gre. Nyss. Tertull. Lactant. Iustinus. Abulen.

ΚΕΦ. Β.

Ἐπισκοποῦντας δὲ περὶ ψυχῆς ἀναγκαῖον ἅμα διαποροῦντας περὶ ὧν εὐπορεῖν δεῖ, προελθόντας τὰς τῶν προτέρων δόξας συμπαραλαμβάνειν ὅσοι τι περὶ αὐτῆς ἀπεφήναντο, ὅπως τὰ μὲν εἰρημένα καλῶς λάβωμεν, εἰ δέ τι μὴ καλῶς, τοῦτ' εὐλαβηθῶμεν. ἀρχὴ δὲ τῆς ζητήσεως, προθέσθαι τὰ μάλιστα δοκοῦνθ' ὑπάρχειν αὐτῇ κατὰ φύσιν. τὸ ἔμψυχον δὴ τοῦ ἀψύχου δυοῖν μάλιστα διαφέρειν δοκεῖ, κινήσει τε καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι. παρειλήφαμεν δὲ καὶ παρὰ τῶν προγενεστέρων σχεδὸν δύο ταῦτα περὶ ψυχῆς· φασὶ γὰρ ἔνιοι, καὶ μάλιστα, καὶ πρώτως ψυχὴν εἶναι τὸ κινοῦν. οἰηθέντες δὲ τὸ μὴ κινούμενον αὐτὸ μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖν ἕτερον, τῶν κινουμένων τι τὴν ψυχὴν ὑπέλαβον εἶναι. ὅθεν Δημόκριτος μὲν, πῦρ τι καὶ θερμόν φησιν αὐτὴν εἶναι. ἀπείρων γὰρ ὄντων σχημάτων καὶ ἀτόμων, τὰ σφαιροειδῆ πῦρ καὶ ψυχὴν λέγει, οἷον ἐν τῷ ἀέρι τὰ καλούμενα ξύσματα, ἃ φαίνεται ἐν ταῖς διὰ τῶν θυρίδων ἀκτῖσιν, ὧν τὴν πανσπερμίαν, στοιχεῖα λέγει τῆς ὅλης φύσεως. ὁμοίως δὲ καὶ Λεύκιππος. τούτων δὲ τὰ σφαιροειδῆ ψυχὴν, διὰ τὸ μάλι-

στα

CAPVT II.

Verum enim vero necesse est considerantes de anima, & de his dubitantes ac ambigentes, quæ nos oportet procedentes inuenire atque percipere in medium eorum antiquorum afferamus opiniones, qui de anima tractarunt aliquid atque dixerunt, vt ea quidem accipiamus, quæ bene sunt dicta, ab his autem caueamus, quæ non bene, recteque dicta fuere. Initium autem inquisitionis hoc erit profecto congruum, si prius posuerimus ea, quæ maxime videntur animæ competere suapte natura. Animatum itaq; duobus his ab inanimato maxime differre videtur, motu ac sensu. A maioribus etiam nostris hæc duo fere de anima accepimus. Inquiunt enim nonnulli, animam id esse, quod maxime primoque mouet, atq; existimantes fieri non posse, vt id aliud quidquam moueat, quod non moueatur, animam vnum quid eorum esse putarunt, quæ motu cientur. Quocirca Democritus ignem atq; calorem ipsam censuit esse. Nam cum sint infinitæ figuræ ac indiuidua Text 19.

Text 20.

στα διὰ παντὸς δύνασθαι διαδύνειν τοὺς τοιούτους ῥυσμούς, καὶ κινεῖν τὰ λοιπά, κινούμενα καὶ αὐτά, ὑπολαμβάνοντες τὴν ψυχὴν εἶναι τὸ παρέχον τοῖς ζῴοις τὴν κίνησιν. διὸ καὶ τοῦ ζῆν ὅρον εἶναι τὴν ἀναπνοήν· συνάγοντος γὰρ τοῦ περιέχοντος τὰ σώματα, καὶ ἐκθλίβοντος τῶν σχημάτων τὰ παρέχοντα τοῖς ζῴοις τὴν κίνησιν, διὰ τὸ μηδ' αὐτὰ ἠρεμεῖν μηδέποτε, βοήθειαν γίγνεσθαι θύραθεν, ἐπεισιόντων ἄλλων τοιούτων ἐν τῷ ἀναπνεῖν· κωλύειν γὰρ ταῦτα, καὶ τὰ ἐνυπάρχοντα ἐν τοῖς ζῴοις ἐκκρίνεσθαι, συνανείργοντα τὸ συνάγον καὶ πηγνύον· καὶ ζῆν δέ, ἕως ἂν δύνωνται τοῦτο ποιεῖν. ἔοικε δὲ καὶ τὸ παρὰ τῶν Πυθαγορείων λεγόμενον, τὴν αὐτὴν ἔχειν διάνοιαν. ἔφασαν γάρ τινες αὐτῶν, ψυχὴν εἶναι τὰ ἐν τῷ ἀέρι ξύσματα· οἱ δέ, τὸ ταῦτα κινοῦν· περὶ δὲ τούτων εἴρηται, διότι συνεχῶς φαίνεται κινούμενα, κἂν ᾖ νηνεμία παντελής. ἐπὶ ταὐτὸ δὲ φέρονται καὶ ὅσοι λέγουσι τὴν ψυχὴν τὸ αὐτὸ κινοῦν. ἐοίκασι γὰρ οὗτοι πάντες ὑπειληφέναι τὴν κίνησιν οἰκειότατον εἶναι τῇ ψυχῇ. καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ τὴν ψυχήν, ταύτην δ' ὑφ' ἑαυτῆς, διὰ τὸ μηδὲν ὁρᾶν κινοῦν, ὃ μὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ Ἀναξαγόρας ψυχὴν εἶναι λέγει τὴν κινοῦσαν, καὶ εἴ τις ἄλλος εἴρηκεν, ὡς τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς· οὐ μὴν παντελῶς γ' ὥσπερ Δημόκριτος. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἁπλῶς ταὐτὸ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν. τὸ γὰρ ἀληθὲς εἶναι τὸ φαινόμενον· διὸ καλῶς ποιῆσαι τὸν Ὅμηρον, ὡς Ἕκτωρ κεῖτ' ἀλλοφρονέων· οὐ δὴ χρῆται τῷ νῷ, ὡς δυνάμει τινὶ περὶ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ ταὐτὸ λέγει ψυχὴν καὶ νοῦν. Ἀναξαγόρας δέ, ἧττον διασαφεῖ περὶ αὐτῶν· πολλαχοῦ μὲν γὰρ τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς, τὸν νοῦν λέγει. ἑτέρωθι δέ, τοῦτον εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ ψυχῇ. ἐν ἅπασι γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζῴοις, καὶ μεγάλοις, καὶ μικροῖς, καὶ τιμίοις καὶ ἀτιμοτέροις. οὐ φαίνεται δὲ ὅ γε κατὰ φρόνησιν λεγόμενος νοῦς, πᾶσιν ὁμοίως ὑπάρχειν τοῖς ζῴοις, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις πᾶσιν. ὅσοι μὲν οὖν ἐπὶ τὸ κινεῖσθαι τὸ ἔμψυχον ἀπέβλεψαν, οὗτοι τὸ κινητικώτατον ὑπέλαβον τὴν ψυχήν. ὅσοι δὲ ἐπὶ τὸ γινώσκειν, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τῶν ὄντων, οὗτοι δὴ λέγουσι τὴν ψυχὴν τὰς ἀρχάς, οἱ μὲν πλείους ποιοῦντες τὰς ἀρχάς, οἱ δὲ μίαν ταύτην, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς μὲν ἐκ τῶν στοιχείων πάντων. εἶναι δὲ καὶ ἕκαστον ψυχὴν τούτων, οὕτω λέγων,

Γαίῃ μὲν γὰρ γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ,
Αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ πυρὶ πῦρ ἀΐδηλον,
Στοργῇ δὲ στοργήν, νεῖκος δέ τε νείκεϊ λυγρῷ.

τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐν τῷ Τιμαίῳ Πλάτων τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοιχείων ποιεῖ· γινώσκεσθαι γὰρ ὁμοίῳ ὅμοιον· τὰ δὲ πράγματα ἐκ τῶν ἀρχῶν εἶναι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας λεγομένοις διωρίσθη,

corpora rotunda, dixit ignem & animam esse. Hæc indiuidua corpora similia corpusculis ijs esse, quæ in aere ferri videntur, in ipsis, inquam, radijs, qui per fenestram ingrediuntur, & rerum elementa generandarum, seminaq; totius esse naturæ dixit. Eadem & Leucippus ille censebat. Horum igitur corporum ea, quæ sunt rotunda ignem ac animam asserunt esse, propterea quod maxime omnium figuræ tales totum corpus ingredi, penetrareq; possunt, atq; cætera mouere, cum moueantur & ipsa, arbitrantur enim animam id esse, quod motum animalibus præbet. Quapropter & respirationem Text.21. *viuendi rationem atque causam esse putant. Nam eo quod continet contrahente corpora, comprimentere, ac extrudente figuras eas, quæ præbent animalibus motum, quia nec ipsæ unquam quiescunt succursum, auxiliumq; respiratione fieri dicunt, ingredientibus alijs figuris similibus, quæ quidem egredi prohibent ipsas, quæ animalibus insunt, id repellendo quod contrahit, atque premit. & eousque viuere animalia quousque id facere possunt. Videtur autem & id, quod à nonnullis Pythago-* Text.22. *ricis dicitur eandem habere sententiam. Quidam enim ipsorum ea corpuscula, quæ agitantur in aere, quidam id quod illa mouet ac agitat, animam esse dixerunt, propterea quod continue moueri videntur, etiamsi nullus ventus penitus afflet. Eodem feruntur ij, qui dicunt animã id esse, quod seipsum agitat motu. Etenim omnes ij motum videntur putasse maxime proprium esse animæ, & alia quidem uniuersa per animam, hanc autem à se ipsa moueri. Quia nihil videbant mouere, quod non moueatur & ipsum. Similiter & Anaxagoras id, quod* Text.23. *mouet, animam esse dicit, & si quis alius censuit vniuersum, mentem mouisse, non tamen perinde penitus atq; Democritus. Is enim animam & intellectum simpliciter idem esse putauit. Etenim id, quod videtur, verum esse dicebat. Quocirca recte dixisse inquit Homerum, Hectora iacere alia sapientem. Non igitur ut potentia quadam circa veritatem vtitur mente, ac intellectu, sed idem esse animam dicit & intellectum. Anaxagoras autem minus de* Text.24. *ipsis explanat, multis enim in locis, boni rectiq; mẽtem causam esse dicit, alibi autem animam ipsam mentem esse asserit. Nam animalibus vniuersis tam paruis, quam magnis, tam præstabilibus, quã minus etiam præstabilibus mentem inesse dicit. At ea mens tamen & intellectus, cui prudentia tribuitur, non vniuersis similiter animalibus, quin etiã neque cunctis hominibus inesse videtur. Omnes i-* Text.25. *gitur ij, qui ad animantis respexere motum maxime motiuum, animam esse putarũt. At qui cognitionem animaduerterunt ipsius, ac sensum, quibus res cognoscit & sentit, ij dicũt animã ipsam principia rerũ esse. At qui plura principia faciunt hæc ipsa, qui vero vnũ id ipsum animã esse censent. Empedocles enim ex elementis quidem vniuersis ipsam constare censet, tamen & vnumquodque istorum animam esse putat.* Text.26.
Dicit enim,

Terram nam terra, lympha cognoscimus vndam:
Aetheraq; æthere, sane ignis dignoscitur igne,
Sic & amore amor ac tristi discordia lite.

Eodem & Plato modo, animam in Timæo ex elementis constare censet. Simili namque eius quoque sententia cognoscitur simile: & res ipsa ex principijs sunt. Similiter determinatum est ab eodem, & in hisce quæ de Philosophia dicuntur, animal quidem ipsum ex ipsius vnius idea formave, & ex longitudine

ἐλέχθη, αὐτὸ μὲν τὸ ζῷον ἐκ τῆς τοῦ ἑνὸς ἰδέας καὶ τοῦ πρώτου μήκους, καὶ πλάτους, καὶ βάθους, τὰ δ' ἄλλα ὁμοιοτρόπως. ἔτι δὲ καὶ ἄλλως, νοῦν μὲν τὸ ἕν, ἐπιστήμην δὲ τὰ δύο. μοναχῶς γὰρ ἐφ' ἕν. τὸν δὲ τοῦ ἐπιπέδου ἀριθμὸν, δόξαν. αἴσθησιν δὲ, τὸν τοῦ στερεοῦ. οἱ μὲν γὰρ ἀριθμοὶ τὰ εἴδη αὐτὰ καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐλέγοντο. εἰσὶ δὲ ἐκ τῶν στοιχείων. κρίνεται δὲ τὰ πράγματα, τὰ μὲν νῷ, τὰ δὲ ἐπιστήμῃ, τὰ δὲ δόξῃ, τὰ δ' αἰσθήσει. εἴδη δ' οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι τῶν πραγμάτων. ἐπεὶ δὲ καὶ κινητικὸν ἐδόκει ἡ ψυχὴ εἶναι καὶ γνωριστικὸν οὕτως, ἔνιοι συνέπλεξαν ἐξ ἀμφοῖν, ἀποφηνάμενοι τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν κινοῦνθ' ἑαυτόν. διαφέρονται δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν, τίνες, καὶ πόσαι, μάλιστα μὲν οἱ σωματικὰς ποιοῦντες τοῖς ἀσωμάτους, τούτοις δὲ οἱ μίξαντες καὶ ἀπ' ἀμφοῖν τὰς ἀρχὰς ἀποφηνάμενοι. διαφέρονται δὲ καὶ περὶ τὸ πλῆθος. οἱ μὲν γὰρ μίαν, οἱ δὲ πλείους λέγουσιν. ἑπομένως δὲ τούτοις καὶ τὴν ψυχὴν ἀποδιδόασι, τό τε γὰρ κινητικὸν τὴν φύσιν τῶν πρώτων ὑπειλήφασιν οὐκ ἀλόγως. ὅθεν ἔδοξέ τισι πῦρ εἶναι. καὶ γὰρ τοῦτο λεπτομερέστατόν τε καὶ μάλιστα τῶν στοιχείων ἀσώματον, ἔτι δὲ κινεῖταί τε καὶ κινεῖ τὰ ἄλλα πρώτως. Δημόκριτος δὲ καὶ γλαφυρωτέρως εἴρηκεν ἀποφηνάμενος, διὰ τί τούτων ἑκάτερον. ψυχὴν μὲν γὰρ εἶναι ταὐτὸ καὶ νοῦν. τοῦτο δ' εἶναι ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἀδιαιρέτων σωμάτων. κινητικὸν δὲ, διὰ μικρομέρειαν καὶ τὸ σχῆμα. τῶν δὲ σχημάτων εὐκινητότατον, τὸ σφαιροειδὲς λέγει. τοιοῦτον δ' εἶναι τόν τε νοῦν, καὶ τὸ πῦρ. Ἀναξαγόρας δ' ἔοικε μὲν ἕτερον λέγειν ψυχήν τε καὶ νοῦν, ὥσπερ εἴπομεν καὶ πρότερον. χρῆται δ' ἀμφοῖν ὡς μιᾷ φύσει, πλὴν ἀρχήν γε τὸν νοῦν τίθεται μάλιστα πάντων. μόνον γοῦν φησιν αὐτὸν τῶν ὄντων ἁπλοῦν εἶναι, καὶ ἀμιγῆ τε καὶ καθαρόν, ἀποδίδωσι δ' ἄμφω τῇ αὐτῇ ἀρχῇ, τό τε γινώσκειν καὶ τὸ κινεῖν, λέγων νοῦν κινῆσαι τὸ πᾶν. ἔοικε δὲ καὶ Θαλῆς ἐξ ὧν ἀπομνημονεύουσι, κινητικόν τι τὴν ψυχὴν ὑπολαβεῖν, εἴπερ τὸν λίθον ἔφη ψυχὴν ἔχειν, ὅτι τὸν σίδηρον κινεῖ. Διογένης δ' ὥσπερ καὶ ἕτεροί τινες, ἀέρα τοῦτον οἰηθεὶς πάντων λεπτομερέστατον εἶναι καὶ ἀρχήν. καὶ διὰ τοῦτο γινώσκειν τε καὶ κινεῖν τὴν ψυχήν, ᾗ μὲν πρῶτόν ἐστι, καὶ ἐκ τούτου τὰ λοιπά, γινώσκειν, ᾗ δὲ λεπτομερέστατον, κινητικὸν εἶναι. καὶ Ἡράκλειτος δὲ τὴν ἀρχὴν εἶναί φησι ψυχήν, εἴπερ τὴν ἀναθυμίασιν, ἐξ ἧς τἆλλα συνίστησι. καὶ ἀσωματώτατον δὴ καὶ ῥέον ἀεί. τὸ δὲ κινούμενον κινουμένῳ γινώσκεσθαι. ἐν κινήσει δ' εἶναι τὰ ὄντα, κἀκεῖνος ᾤετο καὶ οἱ πολλοί. παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ Ἀλκμαίων ἔοικεν ὑπολαβεῖν περὶ ψυχῆς. φησὶ γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι, διὰ τὸ ἐοικέναι τοῖς ἀθανάτοις. τοῦτο δ' ὑπάρχειν αὐτῇ, ὡς ἀεὶ κινουμένῃ. κινεῖσθαι γὰρ καὶ τὰ θεῖα πάντα συνεχῶς ἀεί, σελήνην, ἥλιον, τοὺς ἀστέρας, καὶ τὸν οὐρανὸν ὅλον. τῶν δὲ φορτικωτέρων, καὶ ὕδωρ τινὲς ἀπεφήναντο, καθάπερ Ἵππων. πεισθῆναι δ' ἐοίκασιν ἐκ τῆς γονῆς, ὅτι πάντων

prima, & latitudine profunditateve constare, caetera vero simili modo. Insuper & alio pacto, intellectum quidem, esse unum ipsum, ipsa vero duo, scientiam. Est enim ipsa tãtum ad unum processio. Superficiei praeterea numerum, opinionem: solidi sensum, nam numeri quidem, forma ipsa & principia dicebantur, sunt autem ex elementis. Res vero partim intellectu partim scientia, partim opinione, partim sensu diiudicantur ac discernuntur, atq; hi numeri formae sunt rerum. Text. 27. *Cum autẽ anima motiuum & cognitiuum sit, quidam utrumq; complexi sunt, atq; animam numerum esse se ipsum mouentem asseruerunt. Omnes tamen de principiis, quae & quot sunt, inter sese dissentire videntur. Atq; maxime quidem ij, qui corporea putant esse, ab his dissentiunt, qui incorporea ponunt, minus autem ab his, qui composuerunt, & ex utrisque principia verum assignauerunt.* Text. 28. *Dissentiunt etiam & de multitudine eorundem, quidam enim unum, quidam plura principia dicunt esse. Atque ut de principiis senserunt, sic de anima etiam determinauerunt. Non enim abest à ratione in primorũ natura mouendi causam collocare. Quapropter, ignis quibusdam esse videtur, is enim subtilissimarũ est partium & longe magis, quam elementa caetera incorporeus, mouetur insuper & caetera primo mouet.* Text. 29. *Democritus autem & subtilius dixit cum assignauit, cur est istorum utrumque: dixit enim, animã quidem mentemq; idem esse. Hoc autẽ ex ipsis primis atque indiuisibilibus corporibus esse. Atque ob partium quidem subtilitatem mouere, ob figuram vero moueri. Figuram autem omnium mobilissimam, figuram rotundam asserit, talemq; esse intellectum, & ignem.* Text. 30. *At Anaxagoras videtur quidem aliud animam, aliud intellectum mentemve dicere, quemadmodum & antea diximus, utimur tamen utrisque perinde atque una natura. Verum mentem principium maxime omnium ponit. Solã namque rerum omnium ipsam, simplicem & non mistam & purã esse, synceramq; dixit. Atq; eidem principio haec utraque tribuit, cognitionẽ inquam, & motum, dicens uniuersum mentẽ mouisse.* Text. 31. *Thales etiam videtur ex hisce, quae tradita memoriae sunt: motiuum quoddam animã ipsam esse putasse. Siquidem dixit Magnetem habere animam: quia mouet, trahitque ferrum. Diogenes autem sicut & alij quidam, aerẽ ipsam censuit esse, hunc subtilissimae substantiae rerumq; principiũ putans. Idcirco: cognoscere atq; mouere, animam dixit; hoc quidem cognoscere, quo primum est, & ex hoc ipso caetera constant: hoc autem esse motiuum, quo subtilissimũ est. Heraclitus quoq; principium ait animam esse, quippe cum exhalationem esse, ex qua caetera dicit constare: & maxime incorporeum esse & semper fluere dicat: atque id quod mouetur eo quod motu cietur cognosci constat. Moueri autem res uniuersas: & ipse & alij complures arbitrabantur. Simili modo & Alcmaeon de anima putasse videtur. Dicit enim immortalem esse, ex eo quia similis ipsis immortalibus est. Quod quidem ideo dixit ipsi competere; quia semper mouetur. Mouentur enim & res omnes diuinae continue semper: luna inquam, Sol, Stellae, totumque caelum. Quidam & magis importuni, animam aquam esse dixerunt, ut Hippo: qui quidem ad hanc sententiam ratione seminis videtur esse compulsus, quia omnium semen humidum est: etenim redarguit eos, qui sanguinem animam esse asserunt, quia semen sanguis non est: Hoc autem primam,* Text. 32.

πάντων ὑγρά. καὶ γὰρ ἐλέγχει τοὺς αἷμα φάσκοντας τὴν ψυχήν, ὅτι ἡ γονὴ οὐχ αἷμα. ταύτην δ' εἶναι τὴν πρώτην ψυχήν. ἕτεροι δ' αἷμα, καθάπερ Κριτίας, τὸ αἰσθάνεσθαι τῆς ψυχῆς οἰκειότατον ὑπολαμβάνοντες. τοῦτο δ' ὑπάρχειν διὰ τὴν τοῦ αἵματος φύσιν· πάντα γὰρ τὰ στοιχεῖα κριτὴν εἴληφε, πλὴν τῆς γῆς· ταύτην δ' οὐδεὶς ἀποπέφανται, πλὴν εἴ τις αὐτὴν εἴρηκεν ἐκ πάντων εἶναι τῶν στοιχείων, ἢ πάντα. ὁρίζονται δὲ πάντες τὴν ψυχὴν τρισίν, ὡς εἰπεῖν, κινήσει, αἰσθήσει, τῷ ἀσωμάτῳ. τούτων δ' ἕκαστον ἀνάγεται πρὸς τὰς ἀρχάς. διὸ καὶ οἱ τῷ γινώσκειν ὁριζόμενοι αὐτήν, ἢ στοιχεῖον, ἢ ἐκ τῶν στοιχείων ποιοῦσι, λέγοντες παραπλησίως ἀλλήλοις, πλὴν ἑνός. φασὶ γὰρ γινώσκεσθαι καὶ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ψυχὴ πάντα γινώσκει, συνιστᾶσιν αὐτὴν ἐκ πασῶν τῶν ἀρχῶν. ὅσοι μὲν οὖν μίαν τινὰ λέγουσιν αἰτίαν, καὶ στοιχεῖον, ἕν, καὶ τὴν ψυχὴν ἓν τιθέασιν, οἷον πῦρ, ἢ ἀέρα. οἱ δὲ πλείω λέγοντες τὰς ἀρχάς, καὶ τὴν ψυχὴν πλείω λέγουσιν. Ἀναξαγόρας δὲ μόνος ἀπαθῆ φησιν εἶναι τὸν νοῦν, καὶ κοινὸν οὐθὲν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἔχειν. τοιοῦτος δ' ὤν, πῶς γνωρίζει, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, οὔτε ἐκεῖνος εἴρηκεν, οὔτ' ἐκ τῶν εἰρημένων συμφανές ἐστιν. ὅσοι δ' ἐναντιώσεις ποιοῦσιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν ἐναντίων συνιστᾶσιν· οἱ δὲ θάτερον τῶν ἐναντίων, οἷον θερμόν, ἢ ψυχρόν, ἤ τι τοιοῦτον ἄλλο, καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοίως ἕν τι τούτων εἶναι τιθέασιν. διὸ καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἀκολουθοῦσιν, οἱ μὲν τὸ θερμὸν λέγοντες, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ τὸ ζῆν ὠνόμασται. οἱ δὲ τὸ ψυχρὸν διὰ τὴν ἀναπνοὴν καὶ τὴν κατάψυξιν καλεῖσθαι ψυχήν. τὰ μὲν οὖν παραδεδομένα περὶ ψυχῆς, καὶ δι' ἃς αἰτίας λέγουσιν οὕτω, ταῦτ' ἐστίν.

mam animam esse dicit. Sunt & qui sanguinem ipsam esse dixerunt, ut Critias, sentire ipsum maxime proprium animæ esse putantes. Quod quidem competere propter naturam sanguinis, crediderunt. Nam omnia elementa præter terram iudicem habuerunt. Hanc autem nemo tribuit animæ, nisi quis ipsam dixerit ex omnibus elementis constare aut omnia esse. Ut igitur in summam omnia Text. 33.
redigamus, tribus his omnes animam motu, sensu, incorporeoque diffiniunt, quorum unumquodque reducitur ad principia rerum, ut patuit. Quapropter & ij, qui cognitione diffiniunt animam, aut elementum, aut ex elementis faciunt ipsam, similiter omnes præter unum, dicentes. Inquiunt enim simile sibi cognosci, atque cum universa cognoscat, ac percipiat anima, ex universis rerum principijs ipsam constare dicunt. Quibus igitur placuit unam Text. 34.
causam elementumque unum ponere rerum, ij animam etiam unum, velut ignem, aut aerem esse ponunt. Qui vero plura rebus principia tribuunt, ij plura quoque dicunt animam esse. Solus autem Anaxagoras mentem passione vacare dicit, & nihil prorsus cum cæteris habere commune. Verum cum talis sit, quo nam pacto cognoscat, & quam ob causam neque ille dixit, neque ex dictis percipi potest. At vero, qui contrarietates in principijs faciunt, ij conficiunt animam etiam ex contrarijs. Qui vero Text. 35.
tantum alterum ponunt contrariorum, calidum, inquam, aut frigidum aut aliquid aliud huiuscemodi, ij similiter & animam unum istorum asserunt esse. Quapropter & nomina ipsa sequuntur. Nam ij, qui calidum esse dicunt inde inquiunt ipsum vivere dictum nominatumque fuisse, & ij rursus, qui frigidum esse censent, animam inde nuncupatam ob respirationem & refrigerationem asserunt esse. Hæc igitur sunt, quæ de anima tradita sunt à maioribus nostris, & hæ sunt causæ ob quas illi talia de ipsa dixerunt.

ΚΕΦ. Γ.

Ἐπισκεπτέον δὲ πρῶτον μὲν περὶ κινήσεως. ἴσως γὰρ οὐ μόνον ψεῦδός ἐστι τὸ τὴν οὐσίαν αὐτῆς τοιαύτην εἶναι, οἵαν φασίν, οἱ λέγοντες εἶναι τὴν ψυχὴν τὸ κινοῦν αὐτό, ἢ δυνάμενον κινεῖν, ἀλλ' ἕν τι τῶν ἀδυνάτων, τὸ ὑπάρχειν αὐτῇ κίνησιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἀναγκαῖον τὸ κινοῦν καὶ αὐτὸ κινεῖσθαι, πρότερον εἴρηται. διχῶς δὲ κινουμένου παντός. ἢ γὰρ καθ' ἕτερον, ἢ καθ' αὑτό. καθ' ἕτερον δὲ λέγομεν, ὅσα κινεῖται τῷ ἐν κινουμένῳ εἶναι, οἷον πλωτῆρες. οὐ γὰρ ὁμοίως κινοῦνται τῷ πλοίῳ. τὸ μὲν γὰρ καθ' αὑτὸ κινεῖται, οἱ δὲ τῷ ἐν κινουμένῳ εἶναι. δῆλον δ' ἐπὶ τῶν μορίων. οἰκεία μὲν γάρ ἐστι κίνησις, ποδῶν βάδισις· αὕτη δὲ καὶ ἀνθρώπων· οὐχ ὑπάρχει δὲ τοῖς πλωτῆρσι τότε. διχῶς οὖν λεγομένου τοῦ κινεῖσθαι, νῦν ἐπισκοποῦμεν περὶ τῆς ψυχῆς, εἰ καθ' αὑτὴν κινεῖται, καὶ μετέχει κινήσεως. τεττάρων δὲ κινήσεων οὐσῶν, φορᾶς, ἀλλοιώσεως, φθίσεως, αὐξήσεως, ἢ μίαν τούτων κινοῖτ' ἄν, ἢ πλείους, ἢ πάσας. εἰ δὲ κινεῖται μὴ κατὰ συμβεβηκός, φύσει ἂν ὑπάρχοι κίνησις αὐτῇ. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τόπος.

CAPUT III.

Considerandum est autem primum de motu. Nam fortasse non solum falsum est substan- Text. 36.
tiam animæ talem esse, qualem ij dicunt, qui animam id asserunt esse, quod se ipsum movet, aut movere potest, sed etiam unum id esse quoddam videtur eorum, quæ nequeunt esse, motum inquam ipsi inesse atque competere. Non necessarium igitur esse id omne moveri, quod movet olim iam diximus & probavimus. Cum autem omne quod motu cie- Text. 37.
tur dupliciter moveatur, aut enim per aliud aut per se movetur. Per aliud autem id omne moveri dicimus: quod est in eo, quod motu cietur, ut navigantes. Hi namque non perinde atque navis moventur. Hæc enim per se movetur, illi motu cientur, quia sunt in eo, quod motu cietur. Quod quidem ita esse patet in partibus. Motus enim proprius pedũ est ambulatio, qua moventur & homines. Tunc autem hisce motus non inest, ut patet, in navigantibus. Cum igitur id quod movetur, ut diximus, bifariam dicatur moveri, consideremus tunc opor- Text. 38.
tet de anima, si per se moveatur, motusque particeps sit. Cum igitur quatuor sint motus, latio, alteratio, accretio, atque decretio, aut istorum uno, aut plurib. aut omnibus, ut patet, movebitur. Quod si non per accidens moveatur: natura sane motus inerit ipsi. At si hoc Text. 39.
sit: locus

πος. πᾶσαι γὰρ αἱ λεχθεῖσαι κινήσεις ἐν τόπῳ. εἰ δ' ἐστὶν ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς, τὸ κινεῖν ἑαυτὴν, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς αὐτῇ τὸ κινεῖσθαι ὑπάρξει, ὥσπερ τῷ λευκῷ, ἢ τῷ τριπήχει. κινεῖται γὰρ καὶ ταῦτα ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· ᾧ γὰρ ὑπάρχουσιν, ἐκεῖνο κινεῖται τὸ σῶμα. διὸ καὶ οὐκ ἔστι τόπος αὐτῶν. τῆς δὲ ψυχῆς ἔσται, εἴπερ φύσει κινήσεως μετέχει. ἔτι δ', εἰ φύσει κινεῖται κἂν βίᾳ κινηθείη· κἂν εἰ βίᾳ, καὶ φύσει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ ἠρεμίας· εἰς ὃ γὰρ κινεῖται φύσει, καὶ ἠρεμεῖ ἐν τούτῳ φύσει. ὁμοίως δὲ καὶ εἰς ὃ κινεῖται βίᾳ, καὶ ἠρεμεῖ ἐν τούτῳ βίᾳ. ποῖαι δὲ βίαιοι τῆς ψυχῆς κινήσεις ἔσονται καὶ ἠρεμίαι, οὐδὲ πλάττειν βουλομένοις ῥᾴδιον ἀποδοῦναι ἔτι δ', εἰ μὲν ἄνω κινήσεται, πῦρ ἔσται. εἰ δὲ κάτω, γῆ. τούτων γὰρ τῶν σωμάτων αἱ κινήσεις αὗται· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν μεταξύ. ἔτι δ' ἐπεὶ φαίνεται κινοῦσα τὸ σῶμα, ταύτας εὔλογον κινεῖν τὰς κινήσεις ἃς καὶ αὐτὴ κινεῖται. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἀντιστρέψασιν εἰπεῖν ἀληθές, ὅτι ἣν τὸ σῶμα κινεῖται ταύτην καὶ αὐτή. τὸ δὲ σῶμα κινεῖται φορᾷ· ὥστε καὶ ἡ ψυχὴ μεταβάλλοι ἂν κατὰ τὸ σῶμα καὶ αὐτή, ἢ ὅλη, ἢ κατὰ μόρια μεθισταμένη. εἰ δὲ τοῦτο ἐνδέχεται καὶ ἐξελθοῦσαν εἰσιέναι πάλιν ἐνδέχοιτ' ἄν, τούτῳ δ' ἕποιτ' ἂν τὸ ἀνίστασθαι τὰ τεθνεῶτα τῶν ζῴων. τὴν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς κίνησιν, κἂν ὑφ' ἑτέρου κινοῖτο· ὠσθείη γὰρ ἂν βίᾳ τὸ ζῷον. οὐ δεῖ δὲ ᾧ τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦτο ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι, πλὴν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός· ὥσπερ οὐδὲ τὸ καθ' αὑτὸ ἀγαθὸν, ἢ δι' αὑτὸ, τὸ μὲν δι' ἄλλο εἶναι, τὸ δ' ἑτέρου ἕνεκα. τὴν δὲ ψυχὴν μάλιστα φαίη τις ἂν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν κινεῖσθαι εἴπερ κινεῖται. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ κινεῖ γε αὐτὴ ἑαυτὴν, καὶ αὐτὴ κινοῖτ' ἄν. ὥστ' εἰ πᾶσα κίνησις ἔκστασίς ἐστι τοῦ κινουμένου ᾗ κινεῖται, καὶ ἡ ψυχὴ ἐξίσταιτ' ἂν ἐκ τῆς οὐσίας. εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς αὑτὴν κινεῖ, ἀλλ' ἔστιν ἡ κίνησις τῆς οὐσίας αὐτῆς καθ' αὑτήν. ἔνιοι δὲ καὶ κινεῖν φασὶ τὴν ψυχὴν τὸ σῶμα ἐν ᾧ ἐστιν, ὡς αὐτὴ κινεῖται, οἷον Δημόκριτος, παραπλησίως λέγων Φιλίππῳ τῷ κωμῳδοδιδασκάλῳ· φησὶ γὰρ τὸν Δαίδαλον κινουμένην ποιῆσαι τὴν ξυλίνην Ἀφροδίτην, ἐγχέαντα ἄργυρον χυτόν. ὁμοίως δὲ καὶ Δημόκριτος λέγει. κινουμένας γάρ φησι τὰς ἀδιαιρέτους σφαίρας, διὰ τὸ πεφυκέναι μηδέποτε μένειν, συνεφέλκειν καὶ κινεῖν τὸ σῶμα πᾶν. ἡμεῖς δ' ἐρωτήσομεν, εἰ καὶ ἠρεμίαν ποιεῖ τοῦτ' αὐτό· πῶς δὲ ποιήσει τοῦτο χαλεπὸν, ἢ καὶ ἀδύνατον εἰπεῖν. ὅλως δ' οὐχ οὕτω φαίνεται κινεῖν ἡ ψυχὴ τὸ ζῷον, ἀλλὰ διὰ προαιρέσεώς τινος καὶ νοήσεως. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ Τίμαιος φυσιολογεῖ τὴν ψυχὴν κινεῖν τὸ σῶμα· τῷ γὰρ κινεῖσθαι αὐτὴν καὶ τὸ σῶμα κινεῖν, διὰ τὸ συμπεπλέχθαι πρὸς αὐτό. συνεστηκυῖαν γὰρ ἐκ τῶν στοιχείων, καὶ μεμερισμένην κατὰ τοὺς ἁρμονικοὺς ἀριθμοὺς, ὅπως αἴσθησίν τε καὶ σύμφυτον ἁρμονίαν ἔχῃ καὶ τὸ πᾶν φέρηται συμφώνους φορὰς τὴν εὐθυωρίαν εἰς κύκλον κατέκαμψε. καὶ διελὼν ἐκ τοῦ ἑνὸς κύκλου δύο κύκλους δισσαχῆ συνημμένους, πάλιν τὸν ἕνα διεῖλεν εἰς ἑπτὰ κύκλους, ὡς οὔσας τὰς τοῦ οὐρανοῦ φορὰς, τὰς τῆς ψυχῆς

κινήσεις.

sit: locus etiam eidem idem competet. Omnes enim iam dicti motus in loco sunt. Quod si substantia sit anima se ipsam motu ciere, non per accidens inerit ipsi motus, ut inest albedini aut tricubito. Mouentur enim & ipsa, verum per accidens. Quippe cum corpus id moueatur, cui res tales insunt. Quapropter & locus nullus ipsorum est, at erit animæ sine controuersia locus, si natura motus particeps est. Præterea si natura motu cietur, vi quoq; moueri potest & si vi mouetur & natura moueri potest. Eodem modo, de quiete quoq; dicere possumus. In hoc enim natura res quiescere solet, in quod suapte natura mouetur. In hoc pari modo ut plane quiescit, in quod vi pulsa mouetur. Atqui motus erunt animæ violenti quietesue, neq; si fingere volumus, assignare facile possumus. At vero si sursum mouebitur, ignis erit, deorsum, terra. Hisce namq; corporibus hi motus cõpetunt Eadem est & de medijs corporibus ratio. Præterea cum videatur anima corpus mouere, rationi consentaneum est ijs motibus ipsum mouere, quib & ipsa mouetur. Quod si id sit, conuertendo vere quoq; dicere possumus, eo ipsam motu cieri, quo mouetur & corpus. At latione corpus mouetur. Quare mutabitur & anima perinde atq; corpus, & aut tota aut partibus locũ mutabit. Quod si id fieri potest, fieri quoque potest, ut aggressa, rursus corpus ingrediatur Ex quo fiet, ut animalium ea, quæ mortem obierunt, resurgãt. At enim motu per accidens ab alio quoq; mouebitur Animal enim vi pelli potest. Non autem oportet cuius in substantia inest à se ipso moueri: id ab alio motu cieri, nisi per accidens quemadmodum neq; quod per se, vel propter se bonum est, id per aliud oportet aut gratia cuiuspiam esse. Animã autem si mouetur à sensibilib. maxime quispiam dicet moueri. At vero si mouet seipsam anima & ipsa quoq; mouetur. Quare cum omnis motus exitus atque remotio sit eius quod motu cietur ea ratione qua motum subit, anima nimirũ ex substantia dimouetur & exit, nisi se ipsam per accidẽs moueat, at motus, ut inquiunt, substãtia est ipsius per se. Quidam autem asserunt animam id corpus in quo est eodem mouere modo, quo & ipsa mouetur, ut Democritus, qui quidem perinde atq; Philippus Comicus dicit. Ille namq; Dædalum ait, ligneam Venerem confecisse, quæ motu mouebatur argenti viui, quod in illam infudit. Et Democritus pari modo pilas indiuisibiles secum trahere corpus totum, atque mouere dicit, ex eo quia nunquam ipsæ quiescunt suapte natura, desinuntque moueri. Nos autem ipsum interrogabimus, si quietum etiam id ipsum faciat unquam. Atq; quonam pacto quietum faciet, difficile est dictu; vel potius dici non potest. Omnino autem anima non sic mouere videtur animal, ut inquiunt ipsi, sed electione quadam intellectioneve. Eodem autem modo Timæus etiam animam corpus mouere dicit. Mouere enim ipsam ex eo censet atq; asserit corpus, quia mouetur: propterea quod ad ipsum connexa est. Ipse enim dicit ex elementis eam constitutam, numerisq; distinctam sonoritudinem coegit, atq; reflexit in circulum & cum vnũ in duos diuisisset circulos duobus in punctis coniunctos, rursum vnum in septem orbes diuisit, quoniã lationes ipsius cæli motiones sunt animæ, quib. ipsa

Text. 40.

Text. 41.

Text. 42.

Text. 43.

Text. 44.

Text. 45.

κινήσεις. πρῶτον μὲν οὖν οὐ καλῶς τὸ λέγειν, τὴν ψυχὴν μέγεθος εἶναι. τὴν γὰρ τοῦ παντὸς, δῆλον ὅτι τοιαύτην εἶναι βούλεται, οἷόν ποτ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς· οὐ γὰρ δὴ οἷόν γε ἡ αἰσθητική, οὐδ' οἷον ἡ ἐπιθυμητική. τούτων γὰρ ἡ κίνησις, οὐ κυκλοφορία. ὁ δὲ νοῦς εἷς καὶ συνεχὴς, ὥσπερ καὶ ἡ νόησις· ἡ δὲ νόησις, τὰ νοήματα. ταῦτα δὲ τῷ ἐφεξῆς ἕν, ὡς ὁ ἀριθμὸς, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ μέγεθος. διόπερ οὐδὲ ὁ νοῦς οὕτω συνεχὴς, ἀλλ' ἤτοι ἀμερὴς, ἢ οὐχ ὡς μέγεθός τι συνεχὴς. πῶς γὰρ δὴ καὶ νοήσει μέγεθος ὂν ὁτῳοῦν τῶν μορίων τῶν αὐτοῦ μορίων δὲ, ἤτοι κατὰ μέγεθος, ἢ κατὰ στιγμὴν, εἰ δεῖ καὶ τοῦτο μόριον εἰπεῖν· εἰ μὲν οὖν κατὰ στιγμὴν, αὗται δ' ἄπειροι, δῆλον ὡς οὐδέποτε διέξεισιν, εἰ δὲ κατὰ μέγεθος, πολλάκις ἢ ἀπειράκις νοήσει τὸ αὐτό. φαίνεται δὲ καὶ ἅπαξ ἐνδεχόμενον. εἰ δὲ ἱκανὸν θιγεῖν ὁτῳοῦν τῶν μορίων, τί δεῖ κύκλῳ κινεῖσθαι, ἢ καὶ ὅλως μέγεθος ἔχειν; εἰ δ' ἀναγκαῖον νοῆσαι τῷ ὅλῳ κύκλῳ θιγγάνοντα, τίς ἐστιν ἡ τοῖς μορίοις θίξις; ἔτι δὲ πῶς νοήσει τὸ μεριστὸν ἀμερεῖ, ἢ τὸ ἀμερὲς μεριστῷ; ἀναγκαῖον δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν κύκλον τοῦτον. νοῦ μὲν γὰρ κίνησις, νόησις· κύκλου δὲ, περιφορά. εἰ οὖν ἡ νόησις περιφορὰ, καὶ νοῦς ἂν εἴη ὁ κύκλος, οὗ ἡ τοιαύτη περιφορὰ νόησις, ἀεὶ δὲ δή τι νοήσει· δεῖ γὰρ, εἴπερ ἀΐδιος ἡ περιφορά. τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἢ πρακτικῶν νοήσεων, ἔστι πέρατα· πᾶσαι γὰρ ἑτέρου χάριν. αἱ δὲ θεωρητικαὶ τοῖς λόγοις ὁμοίως ὁρίζονται. λόγος δὲ πᾶς, ἢ ὁρισμὸς, ἢ ἀπόδειξις. αἱ δ' ἀποδείξεις, καὶ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἔχουσί πως τέλος τὸν συλλογισμὸν, ἢ τὸ συμπέρασμα. εἰ δὲ μὴ περαιοῦνται, ἀλλ' οὐκ ἀνακάμπτουσί γε πάλιν ἐπ' ἀρχήν· προσλαμβάνουσαι δ' ἀεὶ μέσον, καὶ ἄκρον, εὐθυποροῦσιν. ἡ δὲ περιφορὰ πάλιν ἐπ' ἀρχὴν ἀνακάμπτει. οἱ δ' ὁρισμοὶ πάντες, πεπερασμένοι. ἔτι εἰ ἡ αὐτὴ περιφορὰ πολλάκις, δεήσει πολλάκις νοεῖν τὸ αὐτό. ἔτι δὲ καὶ ἡ νόησις ἔοικεν ἠρεμήσει τινὶ, καὶ ἐπιστάσει μᾶλλον ἢ κινήσει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ συλλογισμός. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μακάριόν γε τὸ μὴ ῥᾴδιον, ἀλλὰ βίαιον. εἰ δ' ἐστὶν ἡ κίνησις αὐτῆς μὴ οὐσία, παρὰ φύσιν κινοῖτο ἄν. ἐπίπονον δὲ καὶ τὸ μεμίχθαι τῷ σώματι, μὴ δυνάμενον ἀπολυθῆναι· καὶ προσέτι φευκτὸν, εἴπερ βέλτιον τῷ νῷ μὴ μετὰ σώματος εἶναι, καθάπερ εἴωθέ τε λέγεσθαι, καὶ πολλοῖς συνδοκεῖ. ἄδηλος δὲ καὶ τοῦ κύκλῳ φέρεσθαι τὸν οὐρανὸν ἡ αἰτία. οὔτε γὰρ τῆς ψυχῆς ἡ οὐσία, αἰτία τοῦ κύκλῳ φέρεσθαι· ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς οὕτω κινεῖται. οὔτε τὸ σῶμα αἴτιον, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μᾶλλον ἐκείνῳ. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὅτι βέλτιον λέγεται· καίτοι γ' ἐχρῆν τὸν θεὸν διὰ τοῦτο κύκλῳ ποιεῖν φέρεσθαι τὴν ψυχὴν, ὅτι βέλτιον αὐτῇ τὸ κινεῖσθαι τοῦ μένειν. κινεῖσθαι δὲ οὕτως ἢ ἄλλως. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ τοιαύτη σκέψις ἑτέρων λόγων οἰκειοτέρα, ταύτην μὲν ἀφῶμεν νῦν, ἐκεῖνο δὲ ἄτοπον συμβαίνει καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τοῖς πλείστοις τῶν περὶ ψυχῆς. συνάπτουσι γὰρ καὶ τιθέασιν εἰς σῶμα

mouetur. Primum igitur non recte dicitur animam magnitudinem esse. Nam animam vniuersi talem ipse vult esse qualis est ea, quæ mens & intellectus vocatur, non qualis est sensitiua, nec qualis est ea, quæ est principium cupiendi, quippe cum harum motus non sit, vt patet, conuersio. Intellectus autem vnus est & continuus perinde ac intellectio. Text. 47. *Intellectio vero est ipsius intellectus conceptus. Sed hi, nimirum vnum hoc sunt quod aliud deinceps post alium est, vt numerus, sed non vti magnitudo. Quocirca nec intellectus hoc pacto cõtinuus est, sed aut partibus penitus vacat, aut nõ est vt magnitudo continuus. Atque si magnitudo sit, quonã pacto quatumq; suarum intelliget partium, siue illæ sint magnitudines, siue etiam puncta, si hac quoq; partes appellare oportent? Nam si puncto, puncta vero sunt infinita nunquam pertransibit, vt patet: Sin magnitudine sæpius vel infinities idem intelliget. At videtur & semel intelligere posse. Quod si sat est quauis partium tangere quid oportet aut orbe versari, aut omnino magnitudinẽ ipsum habere?* Text. 48. *Quod si necesse est ipsum intelligere toto tangentem circulo, quis est ipsarum partium tactus? Præterea quonam pacto vel impartibili partibus, vel impartibile partibili ipse intelliget? Necesse est autem intellectum esse circulum hunc. Intellectus namq; motus, intellectio est: circuli vero, conuersio. Si igitur intellectio conuersio est, & circulus is intellectus profecto erit, cuius talis conuersio intellectio est. Aliquid præterea semper intelliget, oportet enim ipsum aliquid intelligere semper. Quippe cum conuersio sit perennis, atque perpetua. At constat intellectionum rerum earum, quæ cadunt sub actionem, terminos esse ac fines; omnes enim alicuius sunt gratia. Contemplatiuæ quoque rationibus identidem terminantur, & rationum aliam definitionem, aliam demonstrationem esse patet. Demonstrationes autem & ex principio sunt & finem habẽt quodammodo ratiocinationem aut conclusionem. Quod si nõ terminantur, ac saltem non ad principium redeunt, sed medium extremumque semper sumentes recta proficiscuntur At conuersio rursus, vt patet ad principium redit atque reflectitur. Diffinitiones etiam finitæ sunt atque terminatæ. Præterea si sæpius eadem conuersio fiat, idem sæpius intelligere oportebit. Præterea intellectio quieti magis & status, quam motui similis esse videtur. Eodem modo & ipsa etiam ratiocinatio. Atqui neq; beatum id est, quod nõ est facile, sed violentum omne, vt patet.* Text. 49. *Quod si motus non sit ipsius substantia, præter naturam sane mouebitur. Laboriosum est etiam coniunctum esse cum corpore, neque absolui ab eo posse, & insuper maximopere fugiendum. Quippe cum melius sit intellectui non esse cum corpore: quemadmodum & dici solet & complures plane consentiunt.* Text. 50. *Causa præterea qua cœlum conuertitur, non videtur ex dictis illis emergere. Neq; enim animæ substantia causa est conuersionis, sed per accidens hoc modo mouetur, nec etiam corpus, sed anima corpori potius causa est motionis. At vero neque quia dicitur ita melius esse: & tamen oportebat ideo Deum animam in orbe versari facere, quia melius est ipsi moueri, quã stare, & hoc pacto moueri, quam alio modo. Verũ enim cũ huiusmodi consideratio magis aliis accõmodetur sermonibus, eam nunc omittamus.* Text. 51 *Illud autẽ absurdũ euenire videtur: tam huic sententiæ, quã etiã compluribus aliis, quæ dicũtur de anima. Etenim coniũgunt quidẽ animam cũ corpore, ponuntq; ipsam in eo:*

σῶμα τὴν ψυχήν, οὐδὲν προσδιορίσαντες διὰ τίν' αἰτίαν καὶ πῶς ἔχοντος τοῦ σώματος. καίτοι δόξειεν ἂν τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι· διὰ γὰρ τὴν κοινωνίαν, τὸ μὲν ποιεῖ, τὸ δὲ πάσχει· καὶ τὸ μὲν κινεῖται, τὸ δὲ κινεῖ. τούτων δ' οὐδὲν ὑπάρχει πρὸς ἄλληλα τοῖς τυχοῦσιν. οἱ δὲ μόνον ἐπιχειροῦσι λέγειν, ποῖόν τι ἡ ψυχή· περὶ δὲ τοῦ δεξομένου σώματος οὐθὲν ἔτι προσδιορίζουσιν, ὥσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τοὺς Πυθαγορικοὺς μύθους τὴν τυχοῦσαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχὸν ἐνδύεσθαι σῶμα· δοκεῖ γὰρ ἕκαστον ἴδιον ἔχειν εἶδος καὶ μορφήν. παραπλήσιον δὲ λέγουσιν, ὥσπερ εἴ τις φαίη τὴν τεκτονικὴν εἰς αὐλοὺς ἐνδύεσθαι. δεῖ γὰρ τὴν μὲν τέχνην χρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις, τὴν δὲ ψυχὴν τῷ σώματι.

in eo: & tamē nihil prorsus determinant quam ob
causam, & quomodo sese habente corpore, quod ta-
men necessarium esse videtur. Nam ob propinqui- Text.52.
tatem, hoc quidem agit, illud patitur: & hoc rursus
mouetur, illud autē mouet, quorum nihil sane qui-
busuis inter sese competit. At illi dicere quidem Text.53.
quale quid sit ipsa anima enituntur: de susceptiuo
vero corpore nihil penitus dicūt, atq; determināt,
perinde quasi fieri possit, vt quauis anima sine vllo
discrimine quoduis corpus ingrediatur, vt Pytha-
goricorum fabulæ dicunt: animantis enim cuius-
que propriam speciem habere, formamq; videtur.
Perinde igitur dicunt, atq; si quispiam artem fa-
brilem fistulas ingredi dicat. Etenim ars quidem instrumentis, anima vero, corpore vtatur oportet.

ΚΕΦ. δ.

ΚΑΙ ἄλλη δέ τις δόξα παραδέδοται περὶ ψυχῆς, πιθανὴ μὲν πολλοῖς καὶ οὐδεμιᾶς ἧττον τῶν λεγομένων, λόγους δ' ὥσπερ εὐθύνας δεδωκυῖα καὶ τοῖς ἐν κοινῷ γινομένοις λόγοις· ἁρμονίαν γάρ τινα αὐτὴν λέγουσι· καὶ γὰρ τὴν ἁρμονίαν κρᾶσιν καὶ σύνθεσιν ἐναντίων εἶναι, καὶ τὸ σῶμα συγκεῖσθαι ἐξ ἐναντίων. καίτοι γε ἡ μὲν ἁρμονία λόγος τίς ἐστι τῶν μιχθέντων ἢ σύνθεσις, τὴν δὲ ψυχὴν οὐδέτερον τούτων εἶναι οἷόν τε. ἔτι δὲ τὸ κινεῖν οὐκ ἔστιν ἁρμονίας· ψυχῇ δὲ τοῦτο ἀπονέμουσι πάντες μάλισθ' ὡς εἰπεῖν. ἁρμόζει δὲ μᾶλλον καθ' ὑγιείας λέγειν ἁρμονίαν, καὶ ὅλως τῶν σωματικῶν ἀρετῶν, ἢ κατὰ ψυχῆς. φανερώτατον δ' εἴ τις ἀποδιδόναι πειραθείη τὰ πάθη, καὶ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς ἁρμονίᾳ τινί· χαλεπὸν γὰρ ἐφαρμόζειν. ἔτι δ' εἰ λέγομεν τὴν ἁρμονίαν, εἰς δύο ἀποβλέποντες, κυριώτατα μὲν τῶν μεγεθῶν ἐν τοῖς ἔχουσι κίνησιν καὶ θέσιν τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, ἐπειδὰν οὕτω συναρμόζωσιν, ὥστε μηδὲν συγγενὲς παραδέχεσθαι. ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸν τῶν μεμιγμένων λόγον. οὐδετέρως μὲν οὖν εὔλογον, ἡ δὲ σύνθεσις τῶν τοῦ σώματος μερῶν λίαν εὐεξέταστος· πολλαί τε γὰρ αἱ συνθέσεις τῶν μερῶν καὶ πολλαχῶς. τίνος οὖν ἢ πῶς ὑπολαβεῖν χρὴ τὸν νοῦν εἶναι σύνθεσιν, ἢ καὶ τὸ αἰσθητικόν, ἢ ὀρεκτικόν; ὁμοίως δὲ ἄτοπον, καὶ τὸν λόγον τῆς μίξεως εἶναι τὴν ψυχήν· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει λόγον ἡ μίξις τῶν στοιχείων, καθ' ἣν σάρξ, καὶ καθ' ἣν ὀστοῦν. συμβήσεται οὖν πολλάς τε ψυχὰς ἔχειν, καὶ κατὰ πᾶν τὸ σῶμα, εἴπερ πάντα μὲν ἐκ τῶν στοιχείων μεμιγμένων, ὁ δὲ τῆς μίξεως λόγος, ἁρμονία καὶ ψυχή. ἀπαιτήσειε δ' ἄν τις τοῦτό γε καὶ παρ' Ἐμπεδοκλέους· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν λόγῳ τινί φησιν εἶναι. πότερον οὖν ὁ λόγος ἐστὶν ἡ ψυχή, ἢ μᾶλλον ἕτερόν τι οὖσα ἐγγίνεται τοῖς μέλεσιν; ἔτι δὲ πότερον ἡ φιλία τῆς τυχούσης αἰτία μίξεως, ἢ τῆς κατὰ τὸν λόγον, καὶ αὕτη πότερον ὁ λόγος ἐστίν, ἢ παρὰ τὸν λόγον ἕτερόν τι; ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τοιαύτας ἀπορίας. εἰ δ' ἐστὶν ἕτερον ἡ ψυχὴ τῆς μίξεως, τί δή ποτε ἅμα τῷ σαρκὶ εἶναι ἀναιρεῖται καὶ τὸ τοῖς ἄλλοις μορίοις τοῦ ζῴου; πρὸς δὲ τούτοις εἴπερ μὴ ἕκαστον τῶν μορίων ψυχὴν ἔχει, εἰ μὴ ἐστιν ἡ ψυχὴ ὁ λόγος τῆς μίξεως, τί ἐστιν ὃ φθείρεται

CAPVT IV.

Est autē & alia quadam opinio de anima tra- Text.54.
dita, probabilis quidem compluribus, & nulla
earum inferior, quæ de ipsa dicuntur, reprobata
tamen & hisce rationibus, quæ in communibus
sermonibus fiunt. Animam enim harmoniā quā-
dam inquiunt esse, harmoniam namq; temperatio-
nem esse compositionemq; contrariorum dicunt, &
corpus ex contrariis compositum esse. Verum enim Text.55.
harmonia quidem ratio quædam eorum est, quæ
sunt permista, vel etiam compositio. Anima autē
neutrum istorum esse potest, vt patet. Præterea har-
monia non est mouere, anima autem id omnes ma-
xime tribuunt. Accommodatius autem harmonia Text.56.
de sanitate, atque omnino de virtutibus corporis,
quam de anima dici potest, atq; manifestissimum
id erit profecto, si quispiam operationes atq; affe-
ctus animæ in aliquam harmoniam reducere coni-
tatur, accommodare namque perdifficile est. Præ-
terea in duo respicientes harmoniam dicere con- Text.57.
sueuimus, & propriissime quidem earum magni-
tudinum compositionem, quæ motum habent, posi-
tionemve cum adeo sint coniuncta, vt nihil eiusdē
generis inter sese suscipere possint. Hinc autem &
rerum rationem mistarū. At neutro profecto mo-
do consentaneum est rationi, harmoniam animam
appellare. Neque partium corporis compositio, fa-
cilis est admodum inquisitionis; complures namque
compositiones sunt, vt patet, & variæ partiū. Cu- Text.58.
ius igitur, aut quonam pacto intellectum, aut etiā
sensitiuum, aut appetitiuum, cōpositionem esse pu-
tare oportet. Similiter absurdum est sane, mistionis
quoq; rationem animam esse putare: non enim ele-
mentorum mistio rationem habet eandem in car-
ne, & osse, cæterisq; corporis partibus. Fiet igitur
vt complures habeat animas per totumq; corpus,
si partes quidē vniuersæ corporis ex elementis con-
stent permistis, ratio vero mistionis harmonia sit
vt inquiunt, animaque. Id etiam quispiam & ab
Empedocle non iniuria petet: Vnamquāq; namq; Text.59.
partium aliqua ratione dicit esse confectam. Vtrum igitur ratio ipsa sit anima, an potius sit aliquid aliud
anima, & ipsis membris adueniat. Præterea vtrum cuiusuis mistionis sine vllo discrimine causa sit
ipsa concordia, an eius quæ ratio conficitur? Et hæc vtrum sit ipsa anima, an aliquid diuersum à ratio-
ne. Hæc igitur tales dubitationes habere videntur. Verum si anima diuersum à mistione sit, vt dixi- Text.60.
mus, cur vna cum ratione carnis & cæterarum etiam animalis partium tollitur? Insuper si non vna
quæque partium animam habeat, si non sit anima ratio mistionis, quid est quo decedente corrum-

ῥεῖται τῆς ψυχῆς ἀπολειπτέον ἐστίν· ὅτι μὲν οὖν οὔθ' ἁρμονίαν οἷόν τε εἶναι τὴν ψυχὴν οὔτε κύκλῳ περιφέρεσθαι, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ κινεῖσθαι, καθάπερ εἴπομεν, ἔστι, καὶ κινεῖν ἑαυτήν, οἷον κινεῖσθαι μὲν, ἐν ᾧ ἐστι, τοῦτο δὲ κινεῖσθαι ὑπὸ τῆς ψυχῆς. ἄλλως δ' οὐχ οἷόν τε κινεῖσθαι κατὰ τόπον αὐτήν. εὐλογώτερον δ' ἀπορήσειεν ἄν τις περὶ αὐτῆς, ὡς κινουμένης, εἰς τὰ τοιαῦτα ἀποβλέψας· φαμὲν γὰρ τὴν ψυχὴν λυπεῖσθαι, χαίρειν, θαρρεῖν, φοβεῖσθαι, ἔτι δὲ ὀργίζεσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι, διανοεῖσθαι. ταῦτα δὲ πάντα, κινήσεις εἶναι δοκοῦσιν. ὅθεν οἰηθείη τις ἂν αὐτὴν κινεῖσθαι· τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον. εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ λυπεῖσθαι, ἢ χαίρειν, ἢ διανοεῖσθαι κινήσεις εἰσί, καὶ ἕκαστον κινεῖσθαι τούτων· τὸ δὲ κινεῖσθαι ἐστὶν ὑπὸ τῆς ψυχῆς, οἷον τὸ ὀργίζεσθαι, ἢ φοβεῖσθαι, τῷ τὴν καρδίαν ὡδὶ κινεῖσθαι, τὸ δὲ διανοεῖσθαι, ἢ τοιοῦτον. ἴσως δ' ἕτερόν τι. τούτων δὲ συμβαίνει, τὰ μὲν κατὰ φοράν τινων κινουμένων, τὰ δὲ κατ' ἀλλοίωσιν. ποῖα δὲ καὶ πῶς, ἕτερός ἐστι λόγος. τὸ δὲ λέγειν ὀργίζεσθαι τὴν ψυχὴν ὅμοιον κἂν εἴ τις λέγοι τὴν ψυχὴν ὑφαίνειν, ἢ οἰκοδομεῖν. βέλτιον γὰρ ἴσως μὴ λέγειν τὴν ψυχὴν ἐλεεῖν, ἢ μανθάνειν, ἢ διανοεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον τῇ ψυχῇ. τοῦτο δὲ μὴ ὡς ἐν ἐκείνῃ τῆς κινήσεως οὔσης, ἀλλ' ὁτὲ μὲν μέχρις ἐκείνης, ὁτὲ δὲ ἀπ' ἐκείνης, οἷον, ἡ μὲν αἴσθησις ἀπὸ μὲν τωνδί, ἡ δ' ἀνάμνησις ἀπ' ἐκείνης, ἐπὶ τὰς ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις κινήσεις ἢ μονάς. ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι οὐσία τις οὖσα, καὶ οὐ φθείρεσθαι. μάλιστα γὰρ ἐφθείρετ' ἂν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ γήρᾳ ἀμαυρώσεως. νῦν δ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων συμβαίνει· εἰ γὰρ λάβοι ὁ πρεσβύτης ὄμμα τοιονδί, βλέποι ἄν, ὥσπερ καὶ ὁ νέος. ὥστε τὸ γῆρας οὐ τῷ τὴν ψυχὴν πεπονθέναι τι, ἀλλ' ἐν ᾧ, καθάπερ ἐν μέθαις καὶ νόσοις. καὶ τὸ νοεῖν δὴ καὶ τὸ θεωρεῖν μαραίνεται, ἄλλου τινὸς ἔσω φθειρομένου. αὐτὸ δὲ ἀπαθές ἐστι. τὸ δὲ διανοεῖσθαι, καὶ φιλεῖν, ἢ μισεῖν οὐκ ἔστιν ἐκείνου πάθη, ἀλλὰ τουδὶ τοῦ ἔχοντος ἐκεῖνο, ᾗ ἐκεῖνο ἔχει. διὸ καὶ τούτου φθειρομένου, οὔτε μνημονεύει, οὔτε φιλεῖ, οὐ γὰρ ἐκείνου ἦν, ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ ὃ ἀπόλωλεν· ὁ δὲ νοῦς ἴσως θειότερόν τι καὶ ἀπαθές ἐστιν· ὅτι μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε κινεῖσθαι τὴν ψυχήν, φανερὸν ἐκ τούτων. εἰ δ' ὅλως μὴ κινεῖται, δῆλον ὡς οὐδ' ὑφ' ἑαυτῆς. πολὺ δὲ τῶν εἰρημένων ἀλογώτατον, τὸ λέγειν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν κινοῦνθ' ἑαυτόν. ὑπάρχει γὰρ αὐτοῖς ἀδύνατα πρῶτα μὲν τὰ ἐκ τοῦ κινεῖσθαι συμβαίνοντα. ἴδια δ' ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὴν ἀριθμόν. πῶς γὰρ χρὴ νοῆσαι μονάδα κινουμένην καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ πῶς, ἀμερῆ καὶ ἀδιάφορον οὖσαν; εἰ γάρ ἐστι κινητική, καὶ κινητή, διαφέρειν δεῖ. ἔτι δ' ἐπεί φασι κινηθεῖσαν γραμμὴν ἐπίπεδον ποιεῖν, στιγμὴν δὲ γραμμήν· καὶ αἱ τῶν μονάδων κινήσεις, γραμμαὶ ἔσονται· ἡ γὰρ στιγμή, μονάς ἐστι θέσιν ἔχουσα. ὁ δ' ἀριθμὸς τῆς ψυχῆς, ἤδη που ἐστὶ καὶ θέσιν ἔχει. ἔτι δ' ἀριθμοῦ μὲν ἐὰν ἀφέλῃ τις ἀριθμὸν ἢ μονάδα, λείπεται ἄλλος ἀριθμός· τὰ δὲ φυτὰ καὶ τῶν ζώων πολλὰ διαιρούμενα, ζῇ, καὶ δοκεῖ τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἔχειν τῷ εἴδει. δόξειε δ' ἂν οὐδὲν διαφέρειν μονάδας λέγειν,

pitur anima? Ex his igitur quæ dicta sunt, patet animam nec harmoniam esse posse, nec orbe versari, Text.61.
per accidens tamen (vt diximus) moueri potest, & se ipsam mouere. Mouetur namq; corpus, in quo Text.62.
est, mouetur autẽ vt patet ab anima, alio vero modo fieri nequit, vt ipsa moueatur motu ad locũ accommodato. At enim rectius de hac ipsa quispiã ad talia respiciẽs dubitabit, putabitq; ipsam moueri. Dolere namq; dicimus animã, gaudere, confidere, timere, insuper irasci, sentire, ratiocinari, quæ quidem omnia motus esse videtur. Quapropter, ipsam Text.63.
quispiam existimabit moueri. Verũ, id non necessariũ est. Nam etsi quã maxime dolere vel gaudere, vel ratiocinari motus sunt, vel potius moueri, tamẽ ipsum moueri ab anima est. Irasci namq; aut timere, est hoc modo moueri cor. Ratiocinari autẽ, aut tale forsitan est, aut etiã aliud. Atq; quædam istorũ fiunt, cũ aliqua latione mouentur, quædam cum aliqua alterantur. Quænam vero sint illa, & Text.64.
quomodo fiant: alia ratio est. Dicere autẽ animam irasci vel timere: simile est atq; si quispiam animã texere dicat, vel ædificare. Nam melius est fortasse dicere, nõ animã, sed hominẽ anima misereri, vel discere, vel ratiocinari, idq; nõ quia motus in illa fit: sed quia nonnunquã quidem vsq; ad illa, nonnunquã vero ab illa, veluti sensus quidẽ exhiset, recordatio autẽ ab illa ad eos motus vel status, qui sunt in ipsorum sensuum instrumentis. Intellectus Text.65.
autẽ aduenire videtur & substantia quadã esse, ac non corrũpi. Nam ab ea maxime, quæ in senectute fit, obfuscatione, corrumperetur, nunc autem perinde fit, atq; in sensuum instrumẽtis. Etenim si senex talem acciperet oculũ, videret sicut & iuuenis. Quare senectus non est, quia anima quicquam est passa, sed quia id, in quo est, aliquid passum est, quemadmodum in ebrietatib. & morbis fieri solet. Et ipsum igitur intelligere ac contemplari marce- Text.66.
scit, quia aliud quoddã intus corrumpitur. Ipsum autem passione vacat. Ratiocinari vero & amare, aut odisse, non sunt illius affectus, sed huiusce quod habet illud, ea ratione qua illud habet. Quapropter & hoc corrupto, nec recordatur, nec amat. Nõ enim erãt illius, sed ipsius communis, quod quidem perijt. Intellectus autẽ diuinũ quid est fortasse, pas- Text.67.
sioneq; vacat. Esse igitur impossibile moueri animam, perspicuũ iam ex dictis euasit. Quod si omnino non motu cietur, patet nec à se ipsa motu cieri. Atqui numerum animam esse dicere se ipsum motu ciẽtem: multo longius quam ea, quæ dicta sunt, à ratione distare videtur. Nam ijs, qui id asserunt, ea primum impossibilia, quæ emergunt ex motu, deinde propria quædam ex eo quia dicunt ipsam numerum esse, eueniunt. Quo namq; modo vnitatem moueri intelligere oportet, & à quo, & quonam pacto, cum impartibilis sit, & nullam habeat differentiam? Si enim motiua sit atque mobilis, diuersam esse oportet. Præterea cum lineam quidem Text.68.
motione superficiem facere dicant, punctum autem lineam: vnitatum etiam motus erunt continuo lineæ. Punctũ enim vnitas est positionẽ habens. Atq; numerus animæ, iam alicubi est, positionemq; habet. Præ- Text.69.
terea si quis à numero numerũ, vel vnitatẽ abstulerit, alius relinquitur numerus. Atqui plãta multaq; animaliũ viuũt diuisa, & eandem animã specie videntur habere. Atq; nihil referre videbitur, vnitates dicantur,

λέγειν, ἢ σωμάτια σμικρά. καὶ γὰρ ἐκ τῶν Δημοκρίτου σφαιρίων, ἐὰν γένωνται στιγμαὶ, μόνον δὲ μένῃ τὸ ποσὸν, ἔσται τι ἐν αὐτῷ τὸ μὲν κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον, ὥσπερ ἐν τῷ συνεχεῖ· οὐ γὰρ διὰ τὸ μεγέθει διαφέρειν ἢ σμικρότητι συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἀλλ' ὅτι ποσόν. διὸ ἀναγκαῖον εἶναί τι τὸ κινῆσον τὰς μονάδας. εἰ δ' ἐν τῷ ζῴῳ τὸ κινοῦν ἡ ψυχὴ, καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ. ὥστε οὐ τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον, ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ τὸ κινοῦν μόνον. ἐνδέχεται δὲ πῶς μονάδα ταύτην εἶναι; δεῖ γὰρ ὑπάρχειν τινὰ αὐτῇ διαφορὰν πρὸς τὰς ἄλλας· στιγμῆς δὲ μοναδικῆς τίς ἂν εἴη διαφορὰ, πλὴν θέσις; εἰ μὲν οὖν εἰσὶν ἕτεραι αἱ ἐν τῷ σώματι μονάδες, καὶ στιγμαὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἔσονται αἱ μονάδες. καθέξει γὰρ χώραν στιγμῆς. καίτοι τί κωλύει ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι, εἰ δύο, καὶ ἄπειρα; ὧν γὰρ ὁ τόπος ἀδιαίρετος, καὶ αὐτά. εἰ δ' αἱ ἐν τῷ σώματι στιγμαὶ εἰσὶν ὁ ἀριθμὸς ὁ τῆς ψυχῆς, ἢ εἰ ὁ ἐκ τῶν ἐν τῷ σώματι στιγμῶν ἀριθμός ἐστιν ἡ ψυχὴ, διὰ τί οὐ πάντα ψυχὴν ἔχουσι τὰ σώματα; στιγμαὶ γὰρ ἐν ἅπασι δοκοῦσιν εἶναι καὶ ἄπειροι. ἔτι δὲ, πῶς οἷόν τε χωρίζεσθαι τὰς ψυχὰς, καὶ ἀπολύεσθαι τῶν σωμάτων, εἴγε μὴ διαιροῦνται αἱ γραμμαὶ εἰς τὰς στιγμάς.

dicantur, an corpuscula parua. Etenim si puncta fiãt ex Democriti pilulis, modo maneat quantitas, erit in ipsis aliud quidẽ quod mouet, aliud autem quod mouetur, sicut in magnitudine. Non enim quia magnitudine differũt, aut paruitate, id quod dictum est, accidit; sed quia subeunt quantitatem. Text.70.
Quocirca necesse est aliquid esse, quod ipsas vnitates mouebit: quod si id, quod in animali mouet, anima est, & id, quod in numero mouet, anima est. Quare anima non est id, quod mouet, atq; mouetur; sed id, quod mouet duntaxat. At vero qui fieri potest, vt hæc vnitas sit? oportet enim ipsius ad cæteras aliquam differentiam esse, at vnici puncti, quænam præter positionem esse differentia potest? si igitur vnitates punctave, quæ sunt in corpore, diuersa sunt ab vnitatibus animæ, atq; puncta erũt ipsæ vnitates in eodem profecto loco. Punctum enim animæ locum occupabit pũcti corporis. Atqui quid obstabit ac prohibebit, vt si duo puncta sunt simul in eodem loco, & plura sint duobus ac infinita. Text.71.
Quorum enim locus indiuisibilis est, & ipsa indiuisibilia sunt. Sin vero ea puncta, quæ sunt in corpore sint ipse numerus animæ, vel si numerus, qui ex punctis constat, quæ sunt in corpore sit ipsa anima, cur non omnia corpora animam habent? nam in cunctis puncta esse videntur, & etiam infinita. Insuper qui fieri potest, vt separentur, ac absoluantur à corporibus ipsa puncta? Siquidem lineæ non diuiduntur in puncta.

ΚΕΦ. Ε.

Συμβαίνει δὲ καθάπερ εἴπομεν τῇ μὲν ταὐτὸ λέγειν τοῖς σῶμά τι λεπτομερὲς αὐτὴν τιθεῖσι. τῇ δ', ὥσπερ Δημόκριτος κινεῖσθαί φησιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς, ἴδιον τὸ ἄτοπον. εἴπερ γάρ ἐστιν ἡ ψυχὴ ἐν παντὶ τῷ αἰσθανομένῳ σώματι, ἀναγκαῖον ἐν τῷ αὐτῷ δύο εἶναι σώματα, εἰ σῶμά τι ἡ ψυχή. τοῖς δ' ἀριθμὸν λέγουσιν, ἐν τῇ μιᾷ στιγμῇ πολλὰς στιγμὰς, ἢ πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχειν, εἰ μὴ διαφέρων τις ἀριθμὸς ἐγγίνεται, καὶ ἄλλος τις τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν τῷ σώματι στιγμῶν. συμβαίνει τε κινεῖσθαι τὸ ζῷον ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ, καθάπερ καὶ Δημόκριτον ἔφαμεν αὐτὸ κινεῖν. τί γὰρ διαφέρει σφαίρας λέγειν μικρὰς, ἢ μονάδας μεγάλας, ἢ ὅλως μονάδας φερομένας; ἀμφοτέρως γὰρ ἀναγκαῖον κινεῖν τὸ ζῷον, τῷ κινεῖσθαι αὐτάς. τοῖς δὴ συμπλέξασιν εἰς τὸ αὐτὸ κίνησιν καὶ ἀριθμὸν ταῦτά τε συμβαίνει, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα. οὐ γὰρ μόνον ὁρισμὸν ψυχῆς ἀδύνατον τοιοῦτον εἶναι, ἀλλὰ καὶ συμβεβηκός. δῆλον δ' εἴ τις ἐπιχειρήσειεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου τὰ πάθη καὶ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς ἀποδιδόναι, οἷον λογισμοὺς, αἰσθήσεις, ἡδονὰς, λύπας, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· ὥσπερ γὰρ εἴπομεν πρότερον, οὐδὲ μαντεύσασθαι ῥᾴδιον ἐξ αὐτῶν. τριῶν δὲ τρόπων παραδεδομένων καθ' οὓς ὁρίζονται τὴν ψυχὴν, οἱ μὲν τὸ κινητικώτατον ἀπεφήναντο, τῷ κινεῖν ἑαυτό. οἱ δὲ σῶμα τὸ λεπτομερέστατον, ἢ τὸ ἀσωματώτατον τῶν ἄλλων. ταῦτα δὲ τίνας ἀπορίας τε καὶ ὑπεναντιώσεις ἔχει

CAP. V.

FIT autem, vti diximus, vt partim idem ij dicant, quod illi, qui corpus quoddam subtilium partium animam esse dixerunt, partim proprium ipsos comitetur absurdum, corpus ab anima perinde moueri, atq; Democritus asserebat. Nam cum anima sit in omni corpore sentiente, necesse est in eodem duo corpora esse, si anima corpus aliquod esse ponatur. Et horum etiam sententia, qui animam numerum esse censent, fit vt in vno puncto multa sint puncta. aut omne corpus habeat animam, si non numerus quisquam alius atq; diuersus à punctis ipsius corporis superueniat. Fit etiam, vt animal à numero perinde moueatur, atque Democritum diximus id ipsum moueri censere. Text.73. Quid enim interest, paruæ pilæ dicantur, an vnitates magnæ, vel vnitates omnino quæ agitantur motu? vtroque namque modo necesse est ipsas ex eo mouere animal, quia ipsæ motu cientur. Text 74. His igitur, qui motum ac numerum in assignanda anima coniunxerunt, hæc dicta sunt absurda, & alia huiusmodi multa eueniunt: est enim impossibile non solum diffinitionem animæ talem esse, sed etiam accidens. Quod quidem patet, si quis ex hac ratione operationes, atque affectus animæ conabitur assignare cogitationes, inquam, sensus, voluptates, dolores, & cætera istiusmodi. Nam, vt prius diximus, Text.75.
neque vaticinari ex ipsis facile possumus. Tribus autem traditis modis, quibus antiqui diffiniunt animam, duos iam reprobauimus, & quas habet vtraque sententia dubitationes contrarietatesque pene diximus, & ea, inquam, quæ maxime motiuũ ipsam esse ex eo ponit, quia se ipsam mouet, & ea, quæ corpus ipsam subtilissimarum partium, aut magis quam cætera incorporeum esse censet. Restat igitur tertius modus, atque sententia, quæ ipsam asserit ex elementis constare, quam quidem deinceps consideremus

Text.72.

ἔχει, διεληλύθαμεν σχεδόν. λείπεται δὲ ἐπισκέψασθαι, πῶς λέγεται τὸ ἐκ τῶν στοιχείων αὐτὴν εἶναι. λέγουσι μὲν γάρ, ἵν' αἰσθάνηταί τε τῶν ὄντων, καὶ ἕκαστον γνωρίζῃ. ἀναγκαῖον δὲ συμβαίνειν πολλὰ καὶ ἀδύνατα τῷ λόγῳ. τίθενται γὰρ γνωρίζειν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον, ὥσπερ ἂν εἰ τὴν ψυχὴν τὰ πράγματα τιθέντες. οὐκ ἔστι δὲ μόνα ταῦτα, πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα, μᾶλλον δ' ἴσως ἄπειρα τὸν ἀριθμόν, τὰ ἐκ τούτων. ἐξ ὧν μὲν οὖν ἐστιν ἕκαστον τούτων, ἔστω γινώσκειν τὴν ψυχὴν καὶ αἰσθάνεσθαι. ἀλλὰ τὸ σύνολον τίνι γνωριεῖ, ἢ αἰσθήσεται; οἷον, τί θεός, ἢ ἄνθρωπος, ἢ σάρξ, ἢ ὀστοῦν; ὁμοίως δὲ καὶ ὁτιοῦν ἄλλο τῶν συνθέτων. οὐ γὰρ ὁπωσοῦν ἔχοντα τὰ στοιχεῖα τούτων ἕκαστον, ἀλλὰ λόγῳ τινὶ καὶ συνθέσει, καθάπερ φησὶ καὶ Ἐμπεδοκλῆς τὸ ὀστοῦν.

Ἡ δὲ χθὼν ἐπίηρος ἐν εὐστέρνοις χοάνοισι,
Τὰς δύο τῶν ὀκτὼ μερέων λάχε νήστιδος αἴγλης,
Τέσσαρα δ' Ἡφαίστοιο. τὰ δ' ὀστέα λευκὰ γένοντο.

οὐδὲν οὖν ὄφελος εἶναι τὰ στοιχεῖα ἐν τῇ ψυχῇ, εἰ μὴ καὶ οἱ λόγοι ἐνέσονται, καὶ ἡ σύνθεσις. γνωριεῖ γὰρ ἕκαστον τὸ ὅμοιον, τὸ δ' ὀστοῦν ἢ τὸν ἄνθρωπον οὐθέν, εἰ μὴ ταῦτ' ἐνέσται. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, οὐθὲν δεῖ λέγειν. τίς γὰρ ἂν ἀπορήσειεν, εἰ ἔνεστιν ἐν τῇ ψυχῇ λίθος, ἢ ἄνθρωπος; ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ μὴ ἀγαθόν. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔτι δέ, πολλαχῶς λεγομένου τοῦ ὄντος, σημαίνει γὰρ τὸ μὲν τόδε τι, τὸ δὲ ποσόν, ἢ ποιόν, ἢ καί τινα ἄλλην τῶν διαιρεθεισῶν κατηγοριῶν, πότερον ἐξ ἁπάντων ἔσται ἡ ψυχή, ἢ οὔ; ἀλλ' οὐ δοκεῖ κοινὰ πάντων εἶναι στοιχεῖα. ἆρ' οὖν ὅσα τῶν οὐσιῶν, ἐκ τούτων μόνον; πῶς οὖν γινώσκει, ὅτι καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον; ἢ φήσουσιν ἑκάστου γένους εἶναι στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ἰδίας, ἐξ ὧν τὴν ψυχὴν συνεστάναι; ἔσται ἄρα καὶ ποσόν, καὶ ποιόν, καὶ οὐσία. ἀλλ' ἀδύνατον ἐκ τῶν τοῦ ποσοῦ στοιχείων οὐσίαν εἶναι, καὶ μὴ ποσόν. τοῖς δὴ λέγουσιν ἐκ πάντων ταῦτά τε καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συμβαίνει. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ φάναι μὲν ἀπαθὲς εἶναι τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου, αἰσθάνεσθαι δὲ τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου, καὶ γινώσκειν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον. τὸ δ' αἰσθάνεσθαι πάσχειν τι καὶ κινεῖσθαι τιθέασιν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ νοεῖν τε καὶ γινώσκειν. πολλὰς δ' ἀπορίας καὶ δυσχερείας ἔχοντος τοῦ λέγειν, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς, ὡς τοῖς σωματικοῖς στοιχείοις ἕκαστα γνωρίζεται, καὶ πρὸς τὸ ὅμοιον, μαρτυρεῖ τὸ νῦν λεχθέν. ὅσα γὰρ ἔνεστιν ἐν τοῖς τῶν ζώων σώμασιν ἁπλῶς γῆς, οἷον ὀστᾶ, νεῦρα, τρίχες, οὐθενὸς αἰσθάνεσθαι δοκεῖ· ὥστε οὐδὲ τῶν ὁμοίων· καίτοι προσῆκεν. ἔτι δ' ἑκάστῃ τῶν ἀρχῶν ἄγνοια πλείων ἢ σύνεσις ὑπάρξει. γνώσεται μὲν γὰρ ἓν ἕκαστον, πολλὰ δ' ἀγνοήσει. πάντα γὰρ τὰ ἄλλα. συμβαίνει δ' Ἐμπεδοκλεῖ γε καὶ ἀφρονέστατον εἶναι τὸν θεόν. μόνος γὰρ τῶν στοιχείων ἓν οὐ γνωριεῖ, τὸ νεῖκος, τὰ δὲ θνητὰ πάντα· ἐκ πάντων γὰρ ἕκαστον. ὅλως δὲ διὰ τίν' αἰτίαν οὐχ ἅπαντα ψυχὴν ἔχει τὰ ὄντα; ἐπειδὴ πᾶν ἢ στοιχεῖον ἢ ἐκ στοιχείου ἑνός, ἢ ἐκ πλειόνων, ἢ πάντων· ἀναγκαῖον

γὰρ

oportet. Atque patet ob hoc ex elementis animam Text.76. *constare quosdam dixisse, ut sentiat ea, quæ sunt, & rerum unamquamq; cognoscat. At hanc sententiam multa profecto comitantur absurda, atq; eorum quamplurima, quæ fieri nequeunt. Asserunt enim simile cognoscere simile, quasi animas res ipsas esse ponentes. Verum non elementa sunt solum, ut patet: sed præterea multa sunt etiam alia, quin potius infinita fortasse numero, quæ constant ex ipsis, ac componuntur. Sit igitur ea cognoscere, sen-* Text.77. *tireq;, animam, ex quibus illorum unumquodq; componitur, at totum ipsum compositum, quo cognoscet quæso, vel sentiet, ut quid sit Deus, vel homo, vel os, vel caro, & cæterorum compositorum unumquodque similiter; non enim unumquodq; istorum est ipsa elementa, quouis sese habentia modo sine ullo discrimine, sed ex ipsis unumquodque conficitur ratione quadam, compositioneve, quēadmodum & Empedocles os ex elementis constare censet, Dicit enim:*

Cœperat ante duas tellus iustissima vasis,
Aeris ac fontis partes, Vulcanus & ipse
Quatuor ex octo adiunxit: queis candida magna.
Vis fœcundaq; naturæ confecerat ossa.

Nil igitur elementa prosunt, si sint in anima, nisi rationes etiam insint, & compositio. Unumquodque enim cognoscet simile, os autem aut hominem non cognoscet profecto, nisi ipsa etiam insint. Hoc autem non opus est unum eorum esse dicere, quæ fieri nequeunt. Quis enim ambiget unquam: si lapis, vel homo, vel equus insit in anima, & bonum similiter & non bonum, & de cæteris identidem rebus. Præterea cum id, quod est, multipliciter Text.78. *dici soleat (quoddam enim substantiam: quoddam quantitatem, aut qualitatē, aut aliquod aliud enumeratorum iam prædicamentorum significat) utrum ex universis, an non ex universis anima constet? At non videntur communia omnium esse elementa. Ex hisce ne igitur solis constat, quæ substantiarum sunt elementa? At quonam pacto cæterorum etiam unumquodque cognoscit? An dicent uniuscuiusque generis elementa atque propria principia esse, ex quibus anima constat? Erit igitur ipsa & quantitas, & qualitas, & substantia. At fieri nequit, ut ex quantitatis elementis substantia sit, non quantitas. Eos igitur, qui censent animam ex universis constare, hæc & huiuscemodi alia comitantur. Absurdum est etiam, si-* Text.79. *mile quidem à simili non pati dicere: simile vero sentire simile, simileque cognoscere simile putare, atque asserere. Deinde sentire pati quoddam esse, moveriq; ponere, & intelligere similiter & cognoscere. Atqui multas dubitationes ac difficultates Empedoclis habere sententiam (corporeis inquam elementis, & sibi similibus cognosci res singulas) testatur id, quod experientia late patet. Partium enim animalium corporumeæ, quæ sunt simpliciter terra, ut ossa, nervi, pili, nihil sentire videntur. Quare neque similia sibi: At oportebat tamen. Præterea cuique principiorum maior ignoratio quam cognitio inerit* Text.80. *nimirum. Unumquodque enim cognoscet unum, multa autem ignorabit. Cætera namque omnia. Fit etiam Empedoclis eadem sententia, ut Deus sit amentissimus; quippe cum ipse solus unum elementorum non comprehendat, ipsam discordiam inquam: mortalia vero cuncta cognoscat, cū ex universis singula constent. Præterea dicat oportet omnino, quam ob causam non habent animam omnia: cum omne* Text.81. *quod est, aut sit elementum, aut ex elemento uno, vel pluribus, vel omnibus constet. Necesse est enim*

omne

γάρ ἐστιν ἢ ἓν γινώσκειν ἢ τινά, ἢ πάντα, ἀπορήσειε δ' ἂν τις καὶ τί ποτ' ἐστὶ τὸ ἑνοποιοῦν αὐτά. ὕλῃ γὰρ ἔοικε τά γε στοιχεῖα· κυριώτατον γὰρ ἐκεῖνο τὸ συνέχον, ὅ τί ποτ' ἐστί· τῆς δὲ ψυχῆς εἶναί τι κρεῖττον καὶ ἄρχον ἀδύνατον· ἀδυνατώτερον δ' ἔτι τοῦ νοῦ· εὔλογον γὰρ εἶναι τοῦτον προγενέστατον καὶ κύριον κατὰ φύσιν. τὰ δὲ στοιχεῖά φασι πρῶτα τῶν ὄντων εἶναι. πάντες δὲ καὶ οἱ διὰ τὸ γνωρίζειν καὶ αἰσθάνεσθαι τὰ ὄντα τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοιχείων λέγοντες, καὶ οἱ τὸ κινητικώτατον, οὐ περὶ πάσης λέγουσι ψυχῆς. οὔτε γὰρ τὰ αἰσθανόμενα πάντα κινητικά. φαίνεται γὰρ εἶναί τινα μόνιμα τῶν ζῴων κατὰ τόπον· καίτοι δοκεῖ γε ταύτην μόνην τῶν κινήσεων κινεῖν ἡ ψυχὴ τὸ ζῷον. ὁμοίως δὲ καὶ ὅσοι τὸν νοῦν καὶ τὸ αἰσθητικὸν ἐκ τῶν στοιχείων ποιοῦσι· φαίνεται γὰρ τά τε φυτὰ ζῆν, οὐ μετέχοντα φορᾶς, οὐδ' αἰσθήσεως, καὶ τῶν ζῴων πολλὰ διάνοιαν οὐκ ἔχειν. εἰ δέ τις καὶ ταῦτα παραχωρήσειε, καὶ θείη τὸν νοῦν μέρος τι τῆς ψυχῆς, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αἰσθητικόν, οὐδ' ἂν οὕτω λέγοιεν καθόλου περὶ πάσης ψυχῆς, οὐδὲ περὶ ὅλης οὐδὲ μιᾶς. τοῦτο δὲ πέπονθε καὶ ὁ ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς καλουμένοις ἔπεσι λόγος· φησὶ γὰρ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ ὅλου εἰσιέναι ἀναπνεόντων, φερομένην ὑπὸ τῶν ἀνέμων. οὐχ οἷόν τε δὴ τοῖς φυτοῖς τοῦτο συμβαίνειν, οὐδὲ τῶν ζῴων ἐνίοις, εἴπερ μὴ πάντα ἀναπνέουσι. τοῦτο δὲ λέληθε τοὺς οὕτως ὑπειληφότας. εἴπερ δεῖ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοιχείων ποιεῖν, οὐθὲν δεῖ ἐξ ἁπάντων· ἱκανὸν γὰρ θάτερον μέρος τῆς ἐναντιώσεως, ἑαυτό τε κρίνειν καὶ τὸ ἀντικείμενον. καὶ γὰρ τῷ εὐθεῖ καὶ αὐτὸ καὶ τὸ καμπύλον γινώσκομεν· κριτὴς γὰρ ἀμφοῖν ὁ κανών. τὸ δὲ καμπύλον οὔθ' ἑαυτοῦ, οὔτε τοῦ εὐθέος. καὶ ἐν τῷ ὅλῳ δέ τινες αὐτὴν μεμῖχθαί φασιν. ὅθεν ἴσως καὶ Θαλῆς ᾠήθη πάντα πλήρη θεῶν εἶναι. τοῦτο δ' ἔχει τινὰς ἀπορίας. διὰ τίνα γὰρ αἰτίαν ἐν μὲν τῷ ἀέρι ἢ τῷ πυρὶ οὖσα ἡ ψυχὴ οὐ ποιεῖ ζῷον, ἐν δὲ τοῖς μικτοῖς, καὶ ταῦτα βελτίων ἐν τούτοις εἶναι δοκοῦσα; ἐπιζητήσειε γὰρ ἄν τις, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν ἡ ἐν τῷ ἀέρι ψυχὴ τῆς ἐν τοῖς ζῴοις βελτίων ἐστὶ καὶ ἀθανατωτέρα. συμβαίνει δ' ἀμφοτέρως ἄτοπον καὶ παράλογον· καὶ γὰρ τὸ λέγειν ζῷον τὸ πῦρ ἢ τὸν ἀέρα τῶν παραλογωτέρων ἐστί, καὶ τὸ μὴ λέγειν ζῷα ψυχῆς ἐνούσης, ἄτοπον. ὑπολαβεῖν δ' ἐοίκασι τὴν ψυχὴν εἶναι ἐν τούτοις, ὅτι τὸ ὅλον τοῖς μορίοις ὁμοειδές. ὥστ' ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοειδῆ τοῖς μορίοις εἶναι, εἰ τῷ ἀπολαμβάνεσθαί τι τοῦ περιέχοντος ἐν τοῖς ζῴοις ἔμψυχα τὰ ζῷα γίνεται. εἰ δ' ὁ μὲν ἀὴρ διασπώμενος ὁμοειδής, ἡ δὲ ψυχὴ ἀνομοιομερής, τὸ μέν τι αὐτῆς ὑπάρξει, τὸ δ' οὐχ ὑπάρξει. ἀναγκαῖον οὖν αὐτὴν ἢ ὁμοιομερῆ εἶναι, ἢ μὴ ἐνυπάρχειν ἐν ὁτῳοῦν μορίῳ τοῦ παντός. φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οὔτε τὸ γινώσκειν ὑπάρχει τῇ ψυχῇ διὰ τὸ ἐκ τῶν στοιχείων εἶναι, οὔτε τὸ κινεῖσθαι αὐτὴν καλῶς, οὐδ' ἀληθῶς λέγεται. ἐπεὶ δὲ τὸ γινώσκειν τῆς ψυχῆς ἐστι, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαί τε καὶ τὸ δοξάζειν, ἔτι δὲ τὸ ἐπιθυμεῖν, καὶ βούλεσθαι· καὶ ὅλως αἱ ὀρέξεις

omne quod est aut vnum quid, aut quadam, aut Text. 82.
vniuersa cognoscere. Dubitabit etiam non iniuria
quispiam quidnam illud sit, quod ipsa continet, atq;
vnit: elementa namque materiei similia sunt. At-
que præstabilissimum id esse patet, quod continet,
quidquid id tandem sit. At neque est quicquam
præstabilius anima, quod quidem dominetur, &
magis etiam intellectu. Maxime enim rationi con-
sonum est, hunc omnia præcessisse, & præstantissi-
mum omnium, & natura dominum esse. Illi au- Text. 83.
tem elementa ea quæ sunt præcedere censent. At
enim nemo prorsus de omni anima dixit, nec eorũ
qui censent ipsam ex elementis ideo constare, quia
sentit cognoscitque ea quæ sunt, nec etiam eorum,
qui maxime motiuum ipsam asserunt esse. Non e-
nim omnia mouentur, quæ sentiunt. Sunt enim a-
nimalia nonnulla, quæ non mouentur loco, & ta-
men hoc solo motu anima videtur animal agitare.
Similiter & eorum, qui tam sensitiuum, quam in-
tellectiuum ex elementis conficiunt, nemo animam
omnem complectitur. Viuere namque videntur
plantæ, at expertes sunt tamen & lationis & sen- Text. 84.
sus. Animalium quoque complura sunt quæ men-
te rationeq; vacant. Quod si quis & hæc illis con-
cesserit, intellectumque partem esse posuerit ani-
mæ, & identidem sensitiuum, neque sic de omni a-
nima, neque de vlla toti dicere videbuntur. In hoc
eodem errore videtur esse, & ea sententia, quæ car-
minibus Orphicis fertur: dicit enim Orpheus ani-
mam ferri ventis, & ex toto ingredi respiratione.
Id autem nequit ipsis accidere plantis, neque qui-
buidam itidem animalium, quippe cum haud v-
niuersa respirent. Quod quidem eos præteriit, qui Text. 85.
ita de anima censuere. At vero si conficere ani-
mam ex elementis oporteat, non ex vniuersis conti-
tinuo conficienda esse videtur. Altera namq; pars
contrarietatis, sufficiens est se ipsam oppositamque
discernere. recto enim, & ipsum rectum, vt patet,
& obliquum cognoscimus; regula namque iudex
est vtriusque: at obliquum nec sui plane, nec re- Text. 86.
cti. Sunt & qui in toto vniuerso permistam ipsam
inquiunt esse. Quocirca forsitan & Thales om-
nia plena deorum esse putauit. Hoc autem dubita-
tiones habet nonnullas. Quam enim ob causam a-
nima in aere quidem vel igne si inest, non facit a-
nimal, in mistis autem facit: præsertim cum in illis
videatur esse præstantior? Quæret etiam quis-
piam quamob causam anima ea, quæ est in aere,
præstabilior est, ac immortalior ea, quæ in anima- Text. 87.
libus inest. Vtrobiq; autem emergit quoddam ab-
surdum, & rationis egrediens metas: nam ignem
aut aerem animal esse dicere, rationis egreditur fi-
nes, & asserere rursus animalia non esse, si insit in ipsis anima, perabsurdum est sane. Videntur au- Text. 88.
tem ideo putasse in his animam esse, quia totum & partes eiusdem sunt speciei. Quare necesse est ipsos &
animam & partes eiusdem esse dicere speciei, si animalia ex eo fiunt animantia, quia in ipsis aliqua
pars continentis recipitur. Quod si aer quidam discerptus eiusdem est speciei, anima autem est dissimi-
lium partium. patet aliam ipsis partem inesse, aliam non inesse. Necesse est igitur ipsam aut similiũ esse Text. 89.
partium, aut non in quamcumque totius inesse parte. Patet igitur ex dictis, neque cognitionem ex eo cõ-
petere animæ, quia constet ex elementis, neque recte vereque dici motum eidem inesse. At quoniam co-
gnoscere, sentire, opinari, insuper cupere, deliberare, & omnino appetitiones ipsius animæ sunt, motus
etiam animalium loco ab anima fit, & insuper accretio, status atque decretio, quæret vtique quispiam,

ὀρέξεις· γίνεται δὲ καὶ ἡ κατὰ τόπον κίνησις τοῖς ζῴοις ὑπὸ ψυχῆς. ἔτι δὲ αὔξησίς τε καὶ ἀκμὴ, καὶ φθίσις, πότερον ὅλῃ τῇ ψυχῇ τούτων ἕκαστον ὑπάρχει, καὶ πάσῃ νοοῦμέν τε καὶ αἰσθανόμεθα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ποιοῦμέν τε καὶ πάσχομεν, ἢ μορίοις ἑτέροις ἕτερα, καὶ τὸ ζῆν δὲ πότερον ἔν τινι τούτων ἐστὶν ἑνὶ, ἢ καὶ ἐν πλείοσιν, ἢ καὶ ἐν πᾶσιν, ἢ καὶ ἄλλο τι αἴτιον. λέγουσι δέ τινες μεριστὴν αὐτὴν εἶναι, καὶ ἄλλῳ μὲν νοεῖν, ἄλλῳ δὲ ἐπιθυμεῖν. τί οὖν δή ποτε συνέχει τὴν ψυχὴν εἰ μεριστὴ πέφυκεν; οὐ γὰρ δή γε τὸ σῶμα. δοκεῖ γὰρ τοὐναντίον μᾶλλον ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα συνέχειν. ἐξελθούσης οὖν, διαπνεῖται καὶ σήπεται. εἰ οὖν ἕτερόν τι μίαν αὐτὴν ποιεῖ, ἐκεῖνο μάλιστ' ἂν εἴη ἡ ψυχή. δεήσει δὲ πάλιν κἀκεῖνο ζητεῖν, πότερον ἓν, ἢ πολυμερές· εἰ μὲν γὰρ ἕν, διὰ τί οὐκ εὐθὺς καὶ τὴν ψυχὴν ἓν εἶναι, εἰ δὲ μεριστὸν, πάλιν ὁ λόγος ζητήσει, τί τὸ συνέχον ἐκεῖνο, καὶ οὕτω, δὴ πρόεισιν ἐπὶ τὸ ἄπειρον· ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ περὶ τῶν μορίων αὐτῆς, τίνα δύναμιν ἔχει ἕκαστον ἐν τῷ σώματι. εἰ γὰρ ὅλη ἡ ψυχὴ πᾶν τὸ σῶμα συνέχει, προσήκει καὶ τῶν μορίων ἕκαστον συνέχειν τι τοῦ σώματος. τοῦτο δ' ἔοικεν ἀδυνάτῳ· ποῖον γὰρ μόριον, ἢ πῶς ὁ νοῦς συνέξει, χαλεπὸν καὶ πλάσαι. φαίνεται δὲ καὶ τὰ φυτὰ διαιρούμενα ζῆν· καὶ τῶν ζῴων ἔνια τῶν ἐντόμων, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχοντα ψυχὴν τῷ εἴδει, εἰ καὶ μὴ ἀριθμῷ. ἑκάτερον γὰρ τῶν μορίων αἴσθησιν ἔχει, καὶ κινεῖται κατὰ τόπον ἐπί τινα χρόνον. εἰ δὲ μὴ διατελοῦσιν, οὐδὲν ἄτοπον. ὄργανα γὰρ οὐκ ἔχουσιν ὥστε σώζειν τὴν φύσιν· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐν ἑκατέρῳ τῶν μορίων ἅπαντα ἐνυπάρχει τὰ μόρια τῆς ψυχῆς. καὶ ὁμοειδῆ εἰσιν ἀλλήλοις, καὶ τῇ ὅλῃ· ἀλλήλων μὲν, ὡς οὐ χωριστὰ ὄντα· τῆς δὲ ὅλης ψυχῆς, ὡς ἀδιαιρέτου οὔσης. ἔοικε δὲ καὶ ἡ ἐν τοῖς φυτοῖς ἀρχὴ ψυχή τις εἶναι. μόνης γὰρ ταύτης κοινωνεῖ καὶ ζῷα καὶ φυτά. καὶ αὕτη μὲν χωρίζεται τῆς αἰσθητικῆς ἀρχῆς. αἴσθησιν δὲ οὐδὲν ἄνευ ταύτης ἔχει.

vtrum horum vnumquodque toti animæ competat, & nos intelligamus & sentiamus, & moueamur, cæterorumque vnumquodque agamus, patiamurque tota, an aliis alia partibus? Ipsum præterea viuere: vtrum in horum aliquo vno, an in pluribus, an in omnibus consistat, an sit eius alia quædam etiam causa. Atque sunt, qui dicunt i- Text. 90
psam esse partibilem nosque alia eius parte intelligere, alia cupere censent. Quid igitur ipsam continet animam, si partibilis sit? non corpus, quippe cum contra potius videatur corpus anima continere. Quapropter & egressa, dissoluitur corpus, Text. 91.
atque putrescit. Si igitur aliquid aliud ipsam contineat, vnamque faciat; illud erit potissimum anima. At oportebit de illo etiam quærere: Vtrum vnum an multarum sit partium? Atq; si sit vnum, cur & animam continuo non dicemus vnum esse? Sin partibile, rursus ratio quæret quidnam sit illud, quod illud etiam continet: atque hoc pacto fiet in infinitum abitio. Dubitabit etiam quispiam de partibus eius, quam vnaquæque potentiam in corpore habeat. Nam si anima tota totum contineat Text. 92.
corpus, oportet & vnamquamque etiam partem aliquam partem corporis continere. Id autem esse non posse videtur, quam enim partium corporis intellectus, aut quo continebit pacto fingere quoque difficillimum est. Videmus autem & plantas di- Text. 93.
uisas viuere, & animalium insectorum nonnulla, vtpote animam, & si non numero, tamẽ specie eandem habentia. Itaque partiũ vtraque & sensum habet, & per aliquod tempus loco mouetur. Nec Text. 94.
absurdum est, si non perdurant. Instrumenta namque nõ habent, vt naturam conseruent: sed nihilominus omnes in vtraque partium insunt animæ partes. Atque animæ partes eadem sub specie collocantur: & etiam tota: illa quidem, quia non separabiles sunt, tota autem anima, quia indiuisibilis est. Vi- Text. 95.
detur autem & id principium quod inest in plantis, anima quædam esse. Hæc enim sola communis est & plantis & animalibus. Atque hæc quidem à sentiendi principio separatur, sine autem ipsa nihil est prorsus quod habeat sensum.

IN SECVNDVM LIBRVM ARISTOTELIS DE ANIMA,

PROOEMIUM.

PRofligatis superiore libro veterum Philosophorum de Anima sententijs, aggreditur iam ad explicandum quid ipse ea de re sentiat. Id quod partim in hoc libro, partim in tertio accurate præstat. Distribuitur autem hic liber in quatuor partes. Prima differit de Animæ natura, deque eius essentia capitibus primo & secundo. Altera capite tertio, de Communi & primaria facultatum animæ partitione. Tertia, de Vegetatricis animæ viribus & functionibus, capite quarto. Vltima, de Potentijs & functionibus animæ sensitiuæ, à quinto capite ad extremum.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ.

ΤΟ. Β.

ΚΕΦ. Α.

Τὰ μὲν δὴ ὑπὸ τῶν προτέρων παραδεδομένα περὶ ψυχῆς εἰρήσθω. πάλιν δ' ὥσπερ ἐξ ὑπαρχῆς ἐπανίωμεν, πειρώμενοι διορίσαι τί ἐστι ψυχὴ, καὶ τίς ἂν εἴη κοινότατος λόγος αὐτῆς. λέγομεν δὴ ἕν τι γένος τῶν ὄντων, τὴν οὐσίαν. ταύτης δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην. ὃ καθ' αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι. ἕτερον δὲ μορφὴν καὶ εἶδος, καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι. καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δὲ ἡ μὲν ὕλη δύναμις. τὸ δὲ εἶδος, ἐντελέχεια. καὶ τοῦτο διχῶς. τὸ μὲν ὡς ἐπιστήμη, τὸ δὲ ὡς τὸ θεωρεῖν. οὐσίαι δὲ μάλιστα εἶναι δοκοῦσι τὰ σώματα. καὶ τούτων τὰ φυσικά. ταῦτα γὰρ τῶν ἄλλων ἀρχαί.

τῶν

ARISTOTELIS DE ANIMA.

LIBER II.

CAP. I.

DIctis hisce, quæ à maioribus de anima nobis tradita sunt: redeamus rursus oportet, atque enitamur velut ab initio determinare, quid anima sit, & quænam sit eius communis maxime ratio. Text. 1. *a Dicimus itaque* Text. 2. *genus vnum quoddam eorum, quæ sunt ipsam substantiam esse. Atque huius aliud vt materiam, quod quidem per se non est hoc aliquid, aliud formam & speciem, quæ quidem iam hoc aliquid dicitur, & tertium id quod ex istis constat, atque componitur. Est autem materia quidem potentia, forma vero actus, atque perfectio. b quæ quidem bifariam dicitur,* Text. 3. *quædam enim est vt scientia, quædam vt contemplatio. c Maxime autem corpora videntur esse substantia, & ipsorum ea magis, quæ naturalia sunt; hæc enim cæterorum principia sunt.*

d *Natura-*

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

D*Icimus itaque.*] Quoniam ad inueniendam cuiusque rei definitionem plurimùm conducit res in partes suas distribuere, vt ex lib. 2. posterioris Analyticæ, cap 14. constat, explicaturus Aristoteles quidnam anima sit, diuisiones quasdam præmittit; Prima, quam non tam exprimit, quam innuit, est entis in substantiam; & in ea, quæ cæteris categoriis continentur, quæ lib. 5. Metaph. cap. 7. fusius explicatur. Secunda est substantiæ in materiam, formam, *Diuisio entis.*

d &ex

Diuiſio ſubſtantiæ. Materia non eſt hoc aliquid. & ex his compoſitum, quæ etiam traditur lib. 7. Metaph. cap. 3. 10. 13. aliiſque in locis. Monet vero materiam ſecundum ſe non eſſe hoc aliquid, id eſt, vt explicat Albertus, non eſſe quid perfectũ, neq; rem ad certam ſpeciem vocare, cum ſit pura potentia, & ex ſe ad quemlibet actum indiſcriminatim ſe habeat. Formam vero, cum ſit actus, & entelechia habere vim conſtituendi hoc aliquid. Vnde fit vt res a ſuis formis ſpeciem, & nomen, & perfectionis gradus, ac diſtinctionem accipere dicantur. Aduerte in ſecunda diuiſione non diſtribui ab Ariſtotele ſubſtantiam prædicamentalem, vt annotarunt Aegidius & M. Albertus, qui a in ea partes ſubſtantiæ appellantur, quæ in categoria locum non habent, tum etiam quia non connumerantur intelligentiæ, quæ in eadem categoria locum obtinent. Nec item diſpertiri ſubſtantiam in tota ſuæ ſignificationis amplitudine, quia diminuta eſſet ea diſſectio: ſed diuidi ſubſtantiam phyſicam duntaxat; ſiue completa ſit, ſiue incompleta, quo pacto diuiſum analogum quidpiam eſt, vt ſatis liquet; quandoquidem ad totum, & eius partes phyſicas nihil vniuocum dari poteſt.

Forma cõſtituit hoc aliquid.

Quæ ſubſtantia hoc loco diuidatur.

Diuiſio actus in primum & ſecundum.

Auerroïs & Caietani ſententia circa actus diuiſionem.

Approbatur D. Thomæ & aliorum ſententia de diuiſione actus.

b *Quæ quidem bifariam*] Subiicit tertiam diuiſionem; ſcilicet, forma, ſiue actus vel eſt actu primus, vel ſecundus, quæ varie ab interpretibus explicatur. Auerroes, quem ſequitur Caietanus, putat diuidi in ea ſolam formam ſubſtantialem, quæ ſecundæ partitionis membrum fuit; ita vt eadem ſubſtantialis forma dicatur actus primus, dum eſt in otio; actus vero ſecundus, dum in opus incumbit. Veriſimilior eſt, ac magis recepta interpretatio Simplicii, Themiſtii, Philoponi, D. Thomæ, & aliorum aientium, diuidi actum generatim ſumptum in actum primum, qui principium eſt operandi, & in actum ſecundum, qui eſt ipſa operatio; quomodo ſcientia, quæ eſt habitus, à quo contemplatio egreditur, dicitur actus primus; ipſa vero contemplatio actus ſecundus; itemque omnes formæ ſubſtantiales; & primariæ qualitates corporum ſimplicium omneſque potentiæ & habitus, qui ſunt fontes & principia actionum, nuncupantur actus primi, operationes vero ab his ortæ, actus ſecundi.

Nullam hic nouam tradi partitionem ſubſtantiæ.

Corporum naturaliũ & artificioſorum cõperatio.

c *Maxime autem corpora*] Aegidius & Caietanus D. Thomam ſequuti, cenſent diuidi hoc loco ab Ariſtotele ſubſtantiam generatim ſumptam in ſubſtantiam corpoream & incorpoream, non quidem expreſſe; ſed tacite & obſcure: cum enim dicat corpora maxime videri ſubſtantias, alias eſſe innuit corporeæ molis expertes, quæ nobilioris & excellentioris naturæ ſunt; etſi in noſtram cognitionem minus cadant. Auerroes, Themiſtius & Philoponus credunt, nullam hic nouam tradi partitionem: & quidem merito, cum noua hæc diuiſio non videatur ad rem attinere: aiunt igitur comparare hic Ariſtotelem inter ſe membra ſecundæ diuiſionis ſuperius aſſignatæ, doceréque corpora, id eſt, ſubſtantias, ex materia & forma concretas perfectiores eſſe, quam materiam & formam. Confert deinde corpora naturalia cum artificioſis, aiens naturalia magis eſſe ſubſtantias: arte facta enim formam, quæ accidens quoddam eſt, ab arte obtinent; materiam, quæ ſubſtantia eſt, à natura: quo fit, vt naturæ beneficio ex parte materiæ rationem ſubſtantiæ vendicent, & vt naturalia magis ſint ſubſtantiæ, cum id cuius merito ac beneficio quodque tale eſt, magis tale ſit.

d *Natura-*

τῶν δὲ φυσικῶν, τὰ μὲν ἔχει ζωὴν, τὰ δὲ οὐκ ἔχει· ζωὴν δὲ λέγομεν τὴν δι' αὑτοῦ τροφήν τε, καὶ αὔξησιν, καὶ φθίσιν. ὥστε πᾶν σῶμα φυσικὸν μετέχον ζωῆς, οὐσία ἂν εἴη. οὐσία δὲ οὕτως ὡς συνθέτη. ἐπεὶ δὲ ἐστὶ σῶμα τοιόνδε ζωὴν γὰρ ἔχον, οὐκ ἂν εἴη τὸ σῶμα ψυχή. οὐ γάρ ἐστι τῶν καθ' ὑποκειμένου τὸ σῶμα. μᾶλλον δὲ ὡς ὑποκείμενον καὶ ὕλη. ἀναγκαῖον ἄρα τὴν ψυχὴν οὐσίαν εἶναι, ὡς εἶδος σώματος φυσικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. ἡ δὲ οὐσία ἐντελέχεια. τοιούτου ἄρα σώματος ἐντελέχεια. αὕτη δὲ λέγεται διχῶς. (ἡ μὲν ὡς ἐπιστήμη, ἡ δὲ ὡς τὸ θεωρεῖν) φανερὸν οὖν ὅτι ὡς ἐπιστήμη. ἐν γὰρ τῷ ὑπάρχειν τὴν ψυχὴν, ὕπνος καὶ ἐγρήγορσίς ἐστι· ἀνάλογον δ' ἡ μὲν ἐγρήγορσις τῷ θεωρεῖν. ὁ δ' ὕπνος, τῷ ἔχειν καὶ μὴ ἐνεργεῖν. προτέρα δὲ τῇ γενέσει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἡ ἐπιστήμη. διὸ ψυχή ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει, τοιοῦτον δὲ, ὃ ἂν ᾖ ὀργανικόν. ὄργανα δὲ καὶ τὰ τῶν φυτῶν μέρη ἀλλὰ παντελῶς ἁπλᾶ, οἷον τὸ φύλλον περικαρπίου σκέπασμα. τὸ δὲ περικάρ-

d *Naturalium vero corporum quædam habent vitam, quædam non habent, ſed ea vacant. Vitam autem dicimus, nutritionem, accretionem, atque decretionem, quæ quidem per id idem fit, quod viuere dicitur. Quare corpus omne naturale particeps vitæ ſubſtantia eſt, & ita ſubſtantia, vt compoſita.* Text. 4. *e Atque cum tale etiam ſit corpus, id eſt, habens vitam: corpus profecto non erit anima; corpus namque non ſubit rationem eorum, quæ ſunt in ſubiecto; ſed vt ſubiectum potius eſt, & materies. Neceſſe eſt igitur animam ſubſtantiam eſſe perinde atque formam corporis naturalis potentia vitam habentis. Subſtantia vero actus eſt, & perfectio: talis igitur corporis eſt perfectio atque actus.*

f *Sed cum perfectio atque actus bifariam dicatur, vt diximus (quidam enim eſt vt ſcientiã, quidam vt contemplatio) patet animam actum eſſe perinde atq; ſcientiam. Nam ex eo quia anima eſt, & ſomnus eſt & vigilia, atq; vigilia quidem contemplationi, ſomnus autem ſcientiæ operatione vacanti ſimilis eſt. Altera autem alteram in eodem, ſcientia, inquam, contemplationem generatione præcedit. Quapropter anima primus eſt actus perfectioque corporis naturalis potentia vitam habentis. g Et talis p[...] partes ip[...] ſint inſtrumenta. Enimuero partes quoque plantarum inſtrumenta ſine controuerſia [...] videntur penitus ſimplices eſſe: etus enim* Text. 5. Text. 6.

Substantia corporea distributio.

d *Naturalium vero corporum.*] Assignat quartam diuisionem, qua substantiam corporatam diuidit in viuentem, & in eam, quæ ita caret. Docet autem ea viuere, quæ ab insito principio aluntur, accrescunt, aut decrescunt. Quo loco aduertendum est, vitam dupliciter sumi. Vno modo pro vita substantiali; altero pro accidentaria. Vita substantialis est id, à quo, vt è fonte vitales actiones dimanant, vt in homine anima rationalis. Accidentaria sunt ipsæ actiones vitæ, vt nutritio, accretio. Cum igitur hoc loco viuere dicuntur ea, quæ aluntur, &c. Explicatur ratio vitæ substantialis per ipsius effectum, & operationem. Non recensuit autem in præsentia Aristoteles cætera vitæ munia, cuiusmodi sunt, sentire, intelligere, & appetere: quia ab ijs tantum, quæ essent omnium communia, ac notissima, auspicandum fuit, vt ita communis omnium animarum definitio aptius colligeretur. Ex hac porro vltima diuisione infert, corpora viuētia esse substantias ex materia & forma compositas; siquidem omne corpus naturale hisce partibus constat, omne autem corpus viuens, corpus naturale est.

Vita duplex. *Quæ hic explicetur.* *Corpus viuens complectitur materiam & formam.*

e *Atque cum tale etiam.*] Vt colligat animæ definitionem, probat in primis animam esse actū; quia anima aut corpus est vitæ particeps, aut ipsius actus. Non est autem corpus. Erit igitur actus & forma corporis. Maior propositio ex superius dictis patet; ostensum est enim corpus viuens è duabus partibus esse concretum; anima nempe quæ est pura potentia, & materia, quæ est actus & entelechia. Minor ex eo suadetur: quia corpus non est in subiecto: sed ipsum potius est materia & subiectū, in quo inest anima: Erit igitur anima actus, & forma corporis vitæ principis; &c.

Probatur anima esse actus.

f *Sed cum perfectio.*] Probat animam esse actum primum. Nam cum duplex sit actus, videlicet primus & secundus, vt ex dictis patet, oportet animam actum primum esse, cum ab ea interdum sit vigilia, id est, operatio vitæ; interdū somnus, hoc est, cessatio ab operatione. Sed merito quispiam dubitauerit, qua ratione dicatur anima interdum feriari, cum actum nutriendi nunquam intermittat; siquidem omne viuens dum viuit nutritur. Huic dubitationi varie responderi solet; nimirum etsi anima à nutriendi operatione non conquiescat; interrumpere tamen alias functiones; vel cessare ab opere, non quidem re ipsa, sed suapte natura cessare posse: quia qua anima est, non repugnat ei separari aliquando ab actu secundo; esto qua talis, seu prout nutritiua est nunquam non operetur.

De hac re 1. lib. de Ortu & interitu, cap. 5. q. 10.

Probatur anima esse actum primus. *Anima vt interdum ferietur.*

g *Et talis plane.*] Argumento à minori ostendit animam esse actum corporis organici, id est, habentis instrumenta ad functiones vitæ obeundas. Anima plantæ est actus corporis organici: Igitur & reliquæ animæ. Consecutio liquet: si enim plantalis, seu vegetatrix anima, quæ in infimo gradu consistit, subiectum habet organis instructū, vtique anima sentiens & intelligens, quæ nobilioris notæ sunt, id obtinebunt. Nam quo forma perfectior est, eo subiectum ornatius requirit. Assumptum patet, quia videmus in arboribus radices, truncos, fibras, medullas, & quasi venas, quæ tametsi primo aspectu, ac sensuum iudicio non tam facile quis deprehendat esse organa, sicut in animalibus os, gulam, ventriculum, hepar, cor, aliaq; huiusmodi, propterea quod stirpium corpora simplicia esse videntur; reuera tamen organica censeri debent. Quod etiam ex diuersis istiusmodi partium officiis intelligi potest. Nam radices tanquam os è terra succum & alimentum capiunt, [illegible] q;, fibræ venarum vice funguntur; similiterq; cæteræ præscripta sibi munia exequuntur, simulq; & toti famulantur, & mutuam sibi præstant operam. Qua de re pluribus differit Theophr. lib. 1. de Hist. plant. cap. 4. 7. & 14. & Plin. lib. 17. cap. 34.

Anima esse actum corporis organici ostenditur.

Materia plantarum organis prædita nō homogenea.

Theophr. Plinius.

περικάρπιον· αἱ δὲ ῥίζαι τῷ στόματι ἀνάλογον· ἄμφω γὰρ ἕλκει τὴν τροφήν. εἰ δή τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. διὸ καὶ οὐ δεῖ ζητεῖν, εἰ ἓν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ὥσπερ οὐδὲ τὸν κηρὸν καὶ τὸ σχῆμα, οὐδ' ὅλως τὴν ἑκάστου ὕλην καὶ τὸ οὗ ἡ ὕλη. τὸ γὰρ ἓν καὶ τὸ εἶναι ἐπεὶ πλεοναχῶς λέγεται, τὸ κυρίως ἡ ἐντελέχειά ἐστι. καθόλου μὲν οὖν εἴρηται τί ἐστιν ἡ ψυχή. οὐσία γὰρ ἡ κατὰ τὸν λόγον. τοῦτο δὲ τὸ τί ἦν εἶναι τῷ τοιῳδὶ σώματι, καθάπερ εἴ τι τῶν ὀργάνων φυσικὸν ἦν σῶμα, οἷον πέλεκυς, ἦν γὰρ ἂν τὸ πελέκει εἶναι ἡ οὐσία αὐτοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦτο. χωρισθείσης γὰρ ταύτης, οὐκ ἂν ἔτι πέλεκυς ἦν, ἀλλ' ἢ ὁμωνύμως.

enim quod circa fructum est, tegmē est folium, & fructus etiam, illud radices præterea, vicē subeunt oris. Vtrisq; namq; trahitur alimentum. Si igitur commune quid de omni anima sit dicendum, ipsa perfectio prima, primus que actus est corporis naturalis, cuius partes sunt instrumenta. h *Iccirco non quærere oportet si vnum sit anima atq; corpus: sicut neq; ceram & figuram, nec omnino materiem cuiusq; & id cuius materies est. Nam cum vnum, & esse multifariam dicatur, actus est id, quod proprie vnum est, atq; proprie est. Vniuersaliter igitur diximus quidnam anima sit. Est enim ea substātia, quæ est vt ratio. Hæc autem est, quidditas corporis talis, perinde sane, atq; si quod instrumentorum artis naturale corpus esset, ceu securis: eius namq; substantia, ipsius esset, vt patet securis ratio: idq; esset anima, qua separata, non esset vlterius vt patet securis, nisi nomine tantum.* Text. 7. Text. 8.

---

h *Iccirco non quærere.*] Ex dictis consectarium quoddam infert, videlicet, * quærendam non esse aliam causam cur ex corpore & anima vnū fiat. Nam cum corpus sit materia ipsa, ac pura potentia, forma vero substantialis sit actus, quem materia primo respicit; pura autem potentia

Cap. 9. q. 11.

** Cur ex anima & corpore vnum fiat quærendū non est.*

 & actus

& actus generis eiusdem, id est, substantialis suopte ingenio in vnam coeant naturam, vt nullo aliunde quæsito vinculo, aut nexu, ex his vnum fiat. De hac ipsa re dubitationem mouet Aristoteles, eamq; eodem pacto diluit 8. Metaph. cap. 6. text. 15. nisi quod illic non de sola anima & corpore, vt hic, sed de forma & materia generatim quærit. Lege, si placet, quæ hac de re 1. Physic lib. disseruimus.

Anima ad corpus sicuti forma artificiosa ad subiectum. i *Et perinde sane*] Duplici exemplo, quorum vnum ab arte, alterum à natura desumptum est, probat animam esse actum substantialem, à quo vt à prima ratione essendi, animatum corpus dicatur. Primum est huiusmodi; vt se habet forma rei artificiatæ verbi gratia forma securis ad securim; ita proportione quadam anima ad corpus animatum: atqui si securis compositum physicum esset, eius figura esset forma substantialis ipsius, vnde ratio securis potissimum sumeretur: Ea namq; posita cohæret, constatq; securis. ea pereunte dissoluitur. Igitur anima erit forma substantialis corporis animati. *Item sicuti aspectus ad oculum.* Posterius exemplum est huiusmodi: Si oculus esset animal (sumit vero oculum prout est quid ea potentia videndi, & organo constitutum) eius anima esset aspectus, quia posito aspectu vere ac proprie oculus dicitur, ablato non nisi æquiuoce, ac solo nomine, vt sculptus, aut pictus: sed quam rationem haberet tunc aspectus ad oculum, eandem nunc obtinet anima ad totum corpus animatum: ergo anima est propria forma corporis animati. *Oculus sine aspectu est æquiuoce oculus.* Proxima hæc assumptio ex eo habet, quia sicuti videndi facultas ita materiam oculi informat, vt ex vtraq; fiat oculus, à quo videndi actio oritur; sic ex anima & organico corpore animatum constat, quod est in potentia ad functiones vitæ administrandas.

νῦν δ' ἐστὶ πέλεκυς. οὐ γὰρ τοιούτου σώματος τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ὁ λόγος ἡ ψυχή, ἀλλὰ φυσικοῦ τοιουδὶ ἔχοντος ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως ἐν αὐτῷ. θεωρεῖν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μερῶν δεῖ τὸ λεχθέν. εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλμὸς ζῷον, ψυχὴ ἂν αὐτοῦ ἦν ἡ ὄψις· αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ λόγον. ὁ δ' ὀφθαλμὸς, ὕλη ὄψεως, ἧς ἀπολιπούσης, οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς, πλὴν ὁμωνύμως. καθάπερ ὁ λίθινος καὶ γεγραμμένος. δεῖ δὴ λαβεῖν τὸ ἐπὶ μέρους ἐφ' ὅλου τοῦ ζῶντος σώματος. ἀνάλογον γὰρ ἔχει ὡς τὸ μέρος πρὸς τὸ μέρος, ἡ ὅση αἴσθησις πρὸς τὸ ὅλον σῶμα τὸ αἰσθητικὸν ᾗ τοιοῦτο. ἔστι δὲ οὐ τὸ ἀποβεβληκὸς τὴν ψυχὴν, τὸ δυνάμει ὂν ὥστε ζῆν, ἀλλὰ τὸ ἔχον. τὸ δὲ σπέρμα καὶ ὁ καρπὸς, τὸ δυνάμει τοιονδὶ σῶμα. ὡς μὲν οὖν ἡ τμῆσις καὶ ἡ ὅρασις, οὕτω καὶ ἡ ἐγρήγορσις ἐντελέχεια. ὡς δὲ ἡ ὄψις καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὀργάνου, ἡ ψυχή. τὸ δὲ σῶμα, τὸ δυνάμει ὄν. ἀλλ' ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς ἡ κόρη καὶ ἡ ὄψις, κἀκεῖ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τὸ ζῷον. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ χωριστὴ τοῦ σώματος ἢ μέρη τινὰ αὐτῆς, εἰ μεριστὴ πέφυκεν, οὐκ ἄδηλον. ἐνίων γὰρ ἡ ἐντελέχεια τῶν μερῶν ἐστιν αὐτῶν. οὐ μὴν ἀλλ' ἔνιά γε οὐθὲν κωλύει, διὰ τὸ μηθενὸς εἶναι σώματος ἐντελεχείας. ἔτι δὲ ἄδηλον, εἰ οὕτως ἐντελέχεια τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, ὥσπερ πλωτὴρ πλοίου. τύπῳ μὲν οὖν ταύτῃ διωρίσθω καὶ ὑπογεγράφθω περὶ ψυχῆς.

ΚΕΦ.

At nunc est securis, nõ enim talis corporis substãtia ratioq; est ipsa anima: sed naturalis, vt diximus, talis, quod in se motus statusue principiũ insitum habet. Atq; id quod dictum est in partibus etiam inspicere licet. Text. 9. *Nam si oculus esset animal, eius anima visus ipse nimirum esset: hæc est enim vt patet, oculi substãtia, quæ sese habet vt ratio. Oculus autem est materies visus. qui cũ defecerit, nõ vlterius erit oculus, nisi nomine tantũ, & perinde atq; lapideus, vel etiã depictus. Id igitur quod de parte dictum est, ad totũ corpus viuens accõmodare oportet. est enim hic profecto rationum similitudo. Nam vt pars sese habet ad partem, sic totus sensus ad totum sensitiuũ corpus, vt talis est rationis.* k *Non est autẽ id potentia viuens, quod abiecit animã, eaq; vacat: sed id, quod ipsam habet.* Text. 10. *Semẽ vero fructusue id nimirum est, quod potest tale corpus euadere. Vt igitur incisio visioq; sic est vigilia actus: & vt visus rursus instrumentiq; vis, sic est anima actus, corpus autem est id, quod vt diximus, est potentia viuens. Verum vt pupilla visusq; oculus est, sic anima & corpus est animal.* l *Animam igitur non separabilem esse à corpore, vel partes ipsius nonnullas, si partibilis sit, nõ obscurum esse videtur.* Text. 11. *Corporis namq; partium patet aliquas animæ partium actum esse. Nihil tamen vetat, vt aliquæ partium sint separabiles animæ, propterea quod corporis nullius sint actus. At obscurum est, nec dum patet, si perinde corporis nulla anima sit actus, vt gubernator actus est nauis. Hoc igitur pacto vniuersaliter de anima determinatum, descriptumue sit.*

CAP.

Corpus organicum potentia vitã habere quo pacto intelligendum. k *Non est autem id potentia viuens.*] Explanat quo modo corpus, cuius actus est anima; vitam habere potentia dicatur; aitq; non sic corpus res viuentis posse vitam habere, quasi anima careat, eam tamen possidere aptum sit, vt semẽ, sed ita vt actu animam contineat, sit vero in promptu ad eas operationes exercendas, in quibus accidentaria vita consistit.

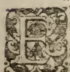
l *Animam igitur non separabilem esse à corpore.*] Quia anima corporis actum definierat, posset ex eo quispiam fortasse opinari, animam neutiquam esse à corpore separabilem. Occurrit igitur manifestum id quidem esse, quoad aliquas animæ partes, quæ nimirum ita sunt actus corporis, vt materiæ prorsus addictæ, affixæq; sint, nihil tamen obstare, quominus aliquæ ita sint à materia liberæ, vt extra illam cohærere valeant. Porro quid Aristoteles nomine partium significarit, progressu exponemus. Subijcit deinde nondum ex dictis constare, num anima [illegible] corpus vt gubernator ad nauim, quod Plato censuit, an non. *Animam secundum aliquas partes separabilem esse* [illegible]

QVÆSTIO I.

RECTE NE ARISTOTELES animam definierit, an non.

ARTICVLVS I.

ENODATVR PERIPATETICA animæ definitio.

...nima de... itio.

Xijs, quæ Aristot. proximo capite docuit, hæc animæ definitio habetur, Anima est actus primus substantialis, corporis organici, potentia vitam habētis. Quæ membratim sic explicanda erit. Dicitur anima, actus ἐντελέχεια, ita late accepto vocabulo vt tam actus substantiales, quam accidentarios comprehendat, sicut annotauimus in contextu. Ponitur ergo actus ad excludendam materiam primam, quæ est pura potentia, & quæcumq; non sunt simpliciter actus, vt composita tam naturalia, quā C artificialia. Primus, ad reijciendos actus secūdos præcipue operationes, vt Themistius hoc in lib. ca. 4 & M. Albertus tract. 1. c. 2. animaduertunt. Substantialis, ad remouendos actus primos accidentarios, vt potentias respectu suorum actuum. Corporis, ad excludendas, tū substantias separatas, quæ corporib. non assidentium eñā mentes cœlestium orbium motrices, quæ non sunt actus corporū cœlestiū, quasi ea proprie informent: etsi eis assideant, D quanquā secus arbitrati fuerint nōnulli, quos alibi confutauimus. Cæterum cum multifariā corpus vsurpetur, dissidium inter expositores est, quonam modo hic sumatur. Sunt qui opinentur accipi pro composito ex materia & anima, non quidem secundum omnes gradus, sed duntaxat secundum gradum corporeitatis, cū quo adhuc materia manet in potentia ad vlteriores, ad gradum vegetatiuum & sensitiuum. Huius acceptionis meminit D. Thom. hoc E loc. & in 1 sent. dist. 25 q. 1. art. 1. ad 2. Capreolus in 4. distinct. 10. q. 1 art. 3. ad arg. Scoti, Caiet. 1. part. q. 76. art. 4. Ferrarien. lib. 4. contra gent. c. 64. & hoc in lib. q. 2. alijq; non pauci. Poteritq; hæc explicatio suaderi auctoritate Aristotelis qui superiori ca. text. 9. docuit corpus ita esse potentia viuens, vt tamen non vacet anima, sed ipsam habeat. Quare sumit Aristoteles cor..., vt est quidpiam ex materia prima, & anima coalescens; ita tamen vt anima nō sumatur secundū gradum sibi proprium, ac reciprocum... liquidem in sui ipsius definitione poneretur. Alij arbitrantur accipi corpus ab Aristotele prout significat mater. à prima... connotando organa apta ad actiones vitæ obeundas. Ex horum numero est Argentinas in 4. dist. 13. q. 1. art. 1. Gregorius in 2. distin... ...alijq; recentiores.

...ua enu... atio. — ...id no... ne cor... s hic in... ligatur. ...emi... ...plicius. ...ilopo... Auer. ...nt sumi corpus toto cō... to na... ali. Senten... Thom. ...reolus. ...etan. ...rarienf. ...ōcin. 8. ...eph. 9. ...valij tū ...d 10. ...in 3. p. ...6 art 1.

N... tamen neutra harum interpretatio... ...cet. Non prior, quia Aristo- B teles text. 4. palam asseruit corpus, quod in animę definitione collocabat, esse subiectum animæ; constat autem compositum ex materia prima & anima non esse animæ subiectū, sed potius materiam primam. Non posterior quia si corpus ita sumeretur ab Aristotele hoc loco, superuacanea esset particula, organici, posita in definitione: cum id, quod per eam exprimitur, importatum iam foret nomine corporis. Dicendum est igitur cum D. Thoma hoc loco ad textum 4. (etsi alibi oppositum censuerit) accipi in præsentia corpus pro materia prima; ita vt corpus organicum nihil aliud sit, quam materia prima affecta organis ad functiones vitæ administrandas. Et in corpus ita sumptum quadrant ea, quæ Aristoteles de illo enuntiat in contextu, nempe corpus esse subiectum animæ; & ex corpore atq; anima fieri vnum, nec esse quęrendum cur ita fiat. His non repugnat auctoritas Aristotelis aientis corpus non ita à se vocari potentia viuens, vt anima careat; sed ita vt ipsam habeat. Concedimus enim corpus organicum, seu potentia vitam habens reuera in se animam continere; sed negamus animam importari nomine corporis, quatenus corpus in prædicta definitione adhibetur. Quamuis non inficiemur alias interdum vsurpari iuxta duos illos modos, quos supra retulimus.

Greg. Arim. — Reijcitur 1. sententia. — Vt Tolet. hoc lib. ad tex. 4. — Reijcitur 2. — Vera interpretatio particulæ corporis.

Sequitur in definitione; organici, potentia vitam habentis, quæ duo idem valent, vt aduertit Themistius, Alexander, Philoponus, D.Thom. & alij, quanquam Simplicius aliter sentiat. Excluduntur autem hisce verbis à definitione animæ omnes formæ naturales, quæ per superiores particulas nondum reiectæ fuerant, vt formæ lapidis, & ignis: quatū corpora, siue vt proprie loquamur, materiæ ad exercenda vitæ munia organis, siue instrumentis distinctæ non sunt. Inter quas etiam numerantur formæ cadauerum. Nam oculi, pedes, manus, aliaq; id genus instrumēta quæ in iis apparent, non vniuoce, sed analogice duntaxat cum organis viuentium conueniūt, vt Aristoteles hoc primo capite text. 9. & lib. 7. Metaphys. cap. 10. text. 35. docet.

Excludūtur ab animæ definitione formæ non viuentium.

Roget aliquis num hæc definitio sit essen- F tialis. Quod non sit, ex eo videtur; quia Aristoteles ea tradita dixit se animam definiisse ἐν τύπῳ, id est, figura: at figura quidpiam definire, inquit Alexander, non est aliud, quam non exacte id explicare; translatione ducta à picturis primo obscurius adumbratis, deinde illustrius expressis: vnde Perionius ἐν τύπῳ vertit, pingui Minerua. Igitur Plotinus libro secundo Enn. 4. Aristotelem reprehendit quod hic non exposuerit quid sit anima: nec eundem minus vellicat Proclus capite quinto in Timæum, quod non tam docuerit quid sit anima, quam cuius sit, nempe organici

Non videri essentialem definitionē animæ.

ganici corporis. Similiter Auicenna lib 6. Na- A turalium afferit hanc definitionẽ non declarare essentiam, sed potius existentiam animæ, id est, non quid anima sit, sed quomodo existat in corpore. Oppositum tamen dicendum est: nec enim animæ in commune alia natura, aut quidditas est, quam quæ ab Aristotele hac definitione exprimitur: nec à Platone aliisue Philosophis alia definitio ad animæ essentiam explicandam accuratior, aut commodior tradita fuit: quantumlibet Porphyrius, Plotinus, At- B ticus, cæteriq; Platonici reclament. Quorum definitiones quære, si placet, apud Theodoretum in libro de natura hominis, Lactantium in libro de opificio Dei capite vigesimoseptimo, Magnum Albertum in summa de homine, Ficinum lib. 6. de Theologia Platonis capite primo, Themistiũ toto fere superioris libri decursu Quod vero Aristoteles addidit se animã figura definiisse, nihil de traditæ ab eo definitionis absolutione detrahit: tantum enim in- C dicare voluit se non speciatim singularum animarum; sed animæ generaliter & in commune acceptæ naturam & quidditatem exposuisse. Sic enim interdum apud Aristotelem sumitur figura agere seu definire; vt primo de historia animalium capite 1. vbi de animalium differentiis in progressu acturus, De quibus, inquit, figura prius agendum est, deinde de vnoquoq; genere diligentius discutiemus. Quare apposite Argyropilus loco citato, τύπῳ, vertit, v- D niuersaliter, id est, in commune. Dicitur porro hic animarum naturæ explicatio, figura tradi; quia cum non explicite descendat ad specialẽ cuiusq; animæ quidditatem enodandam, quãdam earum vmbram & figuram solum exhibet. Et in hunc sensum verba Alexandri & interpretatio Perionii accipienda erunt. Ita tamen vt non negetur illam animæ definitionẽ respectu animæ in commune exactam esse.

Essere veram essentialem definitionem. *Porphyr.* *Plotin.* *Atticus.* *Theodor.* *Lactant.* *Albert.* *Ficin.* *Themist.* *Figura agere seu definire quid apud Arist.* *Argyropil. Ad calcem 1. cap.* *Alexander Perionius.*

Quæri solet num prædicta definitio cunctis E animabus, vegetatiuæ, inquam, sensitiuæ, & intellectiuæ vniuoce conueniat, an non. Philoponus, Simplicius, & Auerroes commento septimo, & 30. huius, & comm. 5. libri tertii. Iandunus hoc in lib. quæst. 3. asserunt non vniuoca, sed analogica ratione conuenire; quod ex eo probat Philoponus, quia aliter anima vegetatiua & sensitiua sunt actus corporis; aliter intellectiua: illæ enim sunt actus inseparabiles; hæc separabilis. Contraria tamen sententia, quam sequitur D. Thomas, Aegidius, ac cæ- F teri fere Latini interpretes prima part. q. 76. art. 4. & lib. 2. contra gent. cap. 79. vera est: licet enim animæ intellectiuæ peculiare sit ita materiã informare, vt ab ea seiungi ac per se extra corpus cohærere possit; nihilominus est vere, ac proprie forma corporis humani, & communem illam animæ rationem, quæ in proposita definitione traditur, cum cæteris animabus ex æquo participat.

Non videri vniuocam animæ definitionem. *Probatur.* *Defenditur esse vniuoca.*

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA CONTRA *superiorem definitionem.*

NOn desunt tamen argumenta, quibus tradita animæ definitio oppugnari possit. In primis enim sic licebit obiicere. Anima est actus secundus; ergo non est actus primus. Probatur antecedens. Nam vbi versio Latina in definitione animæ habet, actus, cõtextus Græcus habet ἐντελέχεια. quod, interprete Cicerone in primo Tusculanarum quæstionum libro, non est aliud, quam continuata motio & perennis: at motio non actus primus est, sed secũdus, vt pote operatio. Vnde & Diuus Nemesius libro de natura hominis, cap. 2. credit Aristotelem non putasse animam esse substantiam, quod eam entelechiam vocarit. Et ob eandum causam Diuus Gregorius Nyssenus libro secũdo de anima, cap. 4. & Iustinus Martyr in oratione parænetica ad gentes, aiunt, animam intellectiuam existimatam ab Aristotele mortalem. Deinde confirmatur idem antecedens, quia oportet animam esse actum præstantissimum: actus vero secundus præstantior primo est: cum ille ad hunc, tanquam ad finem ordinetur: siquidem vnumquodque est gratia suæ operationis, vt docet Aristoteles secundo de Cœlo, cap. 3. text. 17. & libro 9. Metaph. cap. 9. text. 15.

1. Argum. *Entelechia quid.* *D. Nemesius.* *D. Gregor. Nyss.* *Iustin. Martyr.* *Confir. arg.*

Secundo, Anima non est substantia: igitur non est actus substantialis. Assumptum probat Galenus cap. 3. & 4. libri, qui inscribitur, Quod animi mores corporis temperamentum sequantur, hunc in modum; Anima non est aliud, quam κρᾶσις, seu temperies, & moderatio quatuor primarum qualitatum: hæc autem est accidens, non substantia: igitur anima non est substantia, sed accidens. Maiorem probat dupliciter, primum quia id videtur esse anima; quo pereunte, moritur animal: at abolita dissociataue temperie certum est animal interire. Item quia ex diuersa corporum temperie oriuntur in nobis diuersi affectus, seu passiones. Melancholici enim v. g. procliues sunt ad tristitiam; cholerici ad iram: huiusmodi vero affectus ab anima, vt à fonte manant. Quare anima nihil aliud est, quam prædicta temperies. Accedit veterum quorundam auctoritas, vt Dinorchi, & Empedoclis, qui animam esse harmoniam prædicabant, non quidem sonorum, sed contrariarum qualitatum in vnam temperiem coeuntium: & Aristoxeni musici; qui ab arte sua non recedens voluit animam simili ratione constare in homine, qua consors modulatio cõstat in cantu, & fidibus; ita nimirum, vt sicuti nerui bene intenti concentum efficiunt; sic partium corporis firma coniunctio, membrorumq;

2. Argum. Galenus. *Anima temperies.* *Dinarchus.* *Empedocles.* *Anima harmonia.* *Aristoxenus.* *Fuit Aristoxenus teste Gellio Aristotelis auditor.*

brorumque omniumq; consentiens in vnum A vigor animales motus faciat.

Argum. [...]ogatio fit [pe]r simili[tu]dinem [in]ter rem [co]gnitam [&] cogno[sc]entem. [E]mpedo[cl]is.

Tertio. Anima est corpus: igitur non est actus corporis, alioqui vnius corporis aliud esset corpus. Probatur antecedens. Nam omnis cognitio ex doctrina Platonis in Timæo, & aliorum veterum Philosophorum fit per quandam similitudinem & cognationem inter rem cognitam & cognoscentem. Vnde illud Empedoclis poetice philosophantis:

Terrea vis terras, vis humida percipit vndas, B
Æther ab æthere sentitur, ab ignibus ignis,
Pax pacem monstrat, litem lis aspera sentit.

[C]onfirma[ti]o antece[de]ntis su[pe]riorū ar[gu]menti.

Quare cum inter corpus, & id, quod corpore vacat, similitudo nulla intersit; si anima non esset corpus nullus rei corporeæ notitiam obtineret. Quod cum aperte falsum sit, cōcedendum erit animam ex aliorum corporum permistione concretam esse. Corroboraturque idem antecedens: quandoquidem anima patitur à corpore, cum, verbi gratia, phrenesis, vel C ebrietas intellectionem turbat: & corpus similiter patitur ab anima; vt dum ex verecundia, rubore afficimur; & ex timore albescimus: cum igitur ad mutuam actionem & passionem requiratur contactus, & hic non nisi inter corpora interuentu quantitatis dari queat; non videtur negandum animam esse corpus. Ac quod Aristoteles huius sententiæ fuerit, affirmat D. Augustinus lib. 22. de Ciuit. Dei, cap. 11. aiens in doctrina Peripatetica animam esse D quintam substantiam, hoc est, è materia & natura cœlesti coalitam.

[A]nimam [e]sse quintā [su]bstan[tia]m iuxta [A]rist. pu[tan]t Aug.

Argum.

Quarto. Anima rationalis extra corpus, est vere anima: & tamen in eo statu non est actus corporis: non igitur ea particula in definitione adhibenda fuit. Accedit quod Aristoteles hoc in lib. cap. 1. text. 11 ait, manifestum esse quasdam animæ partes non posse à corpore separari, quia constat esse actus illius. Igitur in doctrina Aristotelis anima rationalis, si extra corpus valet consistere, non est actus corpo- E ris.

Argum.

Quinto. Subiectum, per quod definitur forma, debet esse prius ipsa forma: sed corpus organicum non est prius anima; igitur anima non recte dicitur actus corporis organici. Probatur minor, quia non vocantur partes organicæ, nisi quæ iam sunt præditæ potentiis vitalibus; cum ergo huiusmodi potentiæ ab anima oriantur, necessario eam supponunt, F atque adeo corpus organicum est posterius anima.

Argum.

Sexto. Cum Angelus ex concreto aere corpus organis distinctum sibi fingit, & in eo mouetur progressiuo motu, & loquitur, comedit, atque alia vitæ munia exercet, tota animæ definitio ei competit: & tamen non est anima. Ergo animæ d[efinitio] non reciproc[a]tur cum re d[efinita]. E-

[...]

ARTICVLVS III.

QVOD ANIMA NON sit Temperamentum.

VT superiora argumenta commodius & vberius explicentur, prius à nobis falsa quorundam dogmata confutanda erunt. Offert autem in primis sese Galeni error, in quem etiam inciderunt hæretici quidam, nimirum Carpocrates, Epiphanes, Prodicus, & Caiani, atque Antitactæ, vt refert Theodoretus in lib. de diuinis decretis. Porro Galenus lib. 3. de locis affectis ca. 6. & in opere superius citato arbitratus est, quod iam apud Platonem Socrates in Phædone reprehenderat animam esse primarum qualitatum temperiem. Sic enim eius sententiam interpretatur D. Thom. lib. 2. contra gent. cap. 63. & in quæstione disputata de anima art. 1. etsi alii eum secus putasse dicant, vel saltem hac in re adeo fuisse varium, vt videatur non satis constitutum habuisse quid sequeretur, aut in quam sententiam descenderet. Quod ipse non obscure indicat in lib. de Natur. facult. subst. & lib. sympt. & lib. 3. de vsu partium: vbi ait ignorare se quid sit anima.

Galeni & aliorum error, quod anima sit temperies.

D. Thom.

Quam excusationē quidam afferant pro Galeno.

Quæcunque tamen eius mens fuerit, sit prima conclusio in hac disceptatione. Error est, etiam in Philosophia intolerabilis, animam esse temperamentum. Quod hisce rationibus concluditur. Anima est forma rerum viuentium: ab ea namque viuens accipit esse: non est igitur animæ temperamentum. Consecutio ostenditur; quia temperamentum est accidens, seu potius multa accidentia, videlicet quatuor primæ qualitates ad symmetriam deductæ. Quare cum vnumquodque viuens sit substantia essentialiter constans ex sua forma & materia, si eorum forma esset accidens substantia constaret ex accidentibus, quod omnis philosophia auersatur.

1. Conclusio.

Probatur 1.

Secundo. Functiones ab anima oriundæ sunt altioris conditionis, quam quæ proficiscuntur à primis qualitatibus: ab his enim manat calefactio, refrigeratio, humectatio, exsiccatio: ab anima vero actus nutriendi, augendi, loco mouendi, sentiendi, intelligendi: nemo autem nescit posteriora hæc munia excellentiora esse: ergo anima non consistit in primis qualitatibus; sed est alia præstantior, eminentiorque natura.

Tertio. Animus particeps rationis cohibet motus insurgentes in appetitu sensitiuo, moderaturque passiones, vt patet in iis, qui se continent: hoc autem præstare nequit qualitatum turba, cum ab ea, vt à causa deponente, ac prouocante, eiusmodi affectus plerumque oriantur, ac pro earum intensione, & remissione varientur. Igitur saltem animus rationalis non est conuenientia primarum qualitatum, siue temperamentum. Postremo

Cum

Cumij, qui animam temperamentum esse dicunt, negent eam esse substantiam: ad eos refellendos valebunt etiam omnia argumenta, quibus proximo articulo animam non accidens, sed substantiam esse ostendemus.

ARTICVLVS IV.
QVOD ANIMA SIT Substantia.

Auic. li. de anima c. 5. Alb. in sum de hom. q. 3. Auerr. 2. de an. com. 1. 2. Conclusio.

SEcunda conclusio huius quæstionis sit, Anima non est accidens, sed substantia. Hæc conclusio nullam habet etiam in Philosophia dubitationem; etsi eam è veterib. physicis negarint ii, qui præter materiam primam, nullum rerum naturalium principium agnouere. Nec ab illa dissensit Plato, licet in Timæo animam rationis, & intelligentiæ participem, numerum vocarit; non enim iccirco eam quantitatis numerum fecit; sed implicitam vetustatis philosophiam secutus, moremque Pythagoræorum, qui omnia ad numeros referebant, animæ dignitatem, ac vim eo pacto adumbrare voluit.

Cur Plato animam numerum vocarit.

Vocauit igitur animam numerum, vel quia omnium in se rerum numeros continet, cum sit earum typis, siue imaginibus consignata: vel quia sicuti numeri Mathematici inter res naturales & diuinas; ita anima inter formas à materia prorsus absolutas; & eas, quæ materiæ affixæ sunt, medium obtinet. Accommodauit etiam animæ rationem circuli, quia vt circulus in se recurrit, sic anima intelligendo; supra se ipsam, reuoluta notione reflectitur. Attribuit quoque eidem harmoniam; vel quod sensus, quibus tanquam internuntiis vtitur, sensilium rerum consonantia, quasi musica, oblectentur: vel propter virium & potentiarum in ipsa anima ordinem, & consensum. Denique animæ definitionem ex numero motuque composuit, aiens animam esse numerum mouentem se: quia dum anima contemplatur, dum sentit, dum vegetat; mouere se dicitur, propterea quod operationis principium, & fons sit; nec aliunde moueatur, vt ea, quæ vitæ sunt expertia. Verum si Platonis de anima sententiæ ita se habent, cur eas Aristoteles aliter accepit, ac tam acriter reprehendit? Videlicet, vt D. Thomas primo huius operis lect. 8. animaduertit, non Platonis sensum, sed primam verborum faciem coarguit; ne Philosophorum vulgus verbis inhærens, & profundum ac reconditum Platonis sensum ignorans, hallucinetur, putans animum esse re vera numerum, circulum, aut harmoniam. Platonem vero à reprehensione vindicare conantur non solum Platonici, sed nobiles in primis Peripatetici, vt Theophrastus in libris, quibus locos antea ab Aristotele tractatos explicat, (cuius operis meminit Themistius in sua paraphrasi ad primum de anima, cap. 17.) Philoponus in commentariis capitis tertii, Bessarius lib. 2. in Calumniatorem Platonis, Macrobius in somnium Scipionis, cap. 15. & 16.

Cur circulum. Cur harmoniam. Quod anima non sit harmonia probat Arist. lib. 1. ca. 4. text. 54. Them. in paraph. 1 li. ca. 23. & 24. D. Tho. lib. 2. contra gent. c. 64. Quod non sit numerus mouens se Arist. lib. 1. c. 3. M. Alb. lib. 1. tract. 2. c. 10. Cur numerum mouentem se. Arist. non sensum sed verba Platonis reprehendit.

Qui Platonē à calumnia vindicent.

1. Ratio pro cōclusione.

Quod igitur anima substantia sit, ex eo primum ostendi potest, quia vt Diuus Gregorius Nyssenus in disputatione de anima luculentius edisserit, Quemadmodum qui in mundo consentientem rerum varietatem, & contrariorum discordem pacem, ac concordem litem videt; mox, si apte secum ratiocinetur, statuit vim quandam esse diuinam per omnes mundi partes commeantem, quæ omnia suo nutu coerceat, & contineat: ita, qui in qualibet re viuēti animaduerterit cōtrarias qualitates ad concentum reductas conseruari, & repugnantes organorum affectiones, ne se mutuo perimant, rata lege cohiberi, & denique tam diuersa munia tanto ordine, & consensu administrari; plane intelliget dari vnam aliquam formam, cuius merito ac beneficio hæc omnia perficiantur: quæ forma accidentaria esse non poterit, sed substantialis; cum vnius accidentis tanta efficacitas esse nequeat, tantumve imperium in membrorum rei viuentis, & contrariarum qualitatum quasi Republica: ea igitur forma non alia erit quam anima; siquidem in eadem materia plures formæ substantiales esse non possunt, vt alibi ostendemus: quare patet animam esse substantiam.

Diuina virtus omnia administrat.

1. De gen. et cor. 4. q. 11.

2. Ratio.

Secundo, vel in materia rerum viuentium inest aliqua forma substantialis; vel nulla. Si nulla; duo, præter alia, sequuntur incommoda. Primum est, cohærere viribus naturæ materiam absque omni forma substantiali. Secūdum, aliquam substantiam, nempe compositum, ex accidente & substantia constitui; videlicet, ex materia & ex forma accidentaria. Quod si in tali materia, aliqua substantialis forma insit, quis non videat ei potius attribuenda esse præstantissima rei viuentis munia, id est, vitales actiones, atque adeo eam formam esse animam.

3. Ratio.

Tertio, Forma est præstantior, quam materia: atqui materia non est accidēs, sed substātia, cum sit primum cuiusque subiectum: ergo forma erit substantia & non accidens, atque adeo anima, quæ forma est, erit substantia. Quod vero secundum Academicam & Peripateticam philosophiam ita dicendum sit, patet ex dialogo Platonis de anima, qui inscribitur Phædon; & ex iis, quæ docuit Aristoteles tum sæpe alibi, tum c. 1. huius libri, vbi asseruit animam esse actum primum substātialem.

Plato. Arist.

4. Ratio.

Priuatim autem quod anima intellectiua sit substantia, ex eo conuincitur, quia alioqui nō posset extra materiam per se cohærere, atque adeo non esset immortalis; quod non solum diuinæ fidei, sed etiam Philosophiæ decretis repugnat; vt in tractatu de anima separata ex professo ostendemus.

ARTI-

A

ARTICVLVS V.

QVOD ANIMA NEQVE MATE- ria, neque corpus sit.

...bis A- ...tot.lib.1 ...ima oper. ...p.1. ...adiores ...silosophi ...hil supra ...rpus a- ...ouerunt. ...rist.lib.1. ...ima oper. ...3.tex.72. ...lib. 2.c. ...text. 4. Conclus. ...robatur 1

Demonstratum à nobis fuit, animam esse
substantiam: proximum est, vt quænam
substantia sit, videamus. Philosophorum nō-
nulli elementis mundi inhærentes; cum vltra
materiam, & ea, quæ sub sensus cadunt, men-
tis aciem efferre non possent, in eo errore ver-
B
sati fuerunt, vt præter materiam & corpus ni-
hil substantiæ dari crederent, qui proinde a-
nimam à corpore & materia nullo discrimine
separabant. Contra hos sit tertia conclusio
communaliorum auctorum assensu cōpro-
bata, ac plane vera; Anima neque materia est,
neque corpus. Quæ hunc in modum ostendi-
tur, Materia in generatione, & ortu cuiusquē
viuentis præit, vt id, quod omnem rei præpa-
rationem suscipit, forma vero denuo induci-
C
tur: Igitur anima non est materia. Deinde,
2. Mater.a, cum sit pura potentia, est expers o-
mnis actiuitatis; nec potest esse principium a-
licuius actionis; atqui anima est origo & fons
operationum vitalium; Igitur anima non est
3. materia. Item, Omnia composita naturalia,
quæ infra lunæ globum continentur, habent
eandem communem materiam, vt ex reci-
proca eorum commutatione constat, diffe-
runt vero formis; sed nequeunt in eodem cō-
uenire, & differre; igitur eorum materia non
D
4. est forma. Præterea, Anima in totum corpus
se insinuat, omniaque eius membra permeat:
ergo anima non est corpus: alioqui duo cor-
5. pora viribus naturæ simul essent. Rursum, Si
anima esset corpus: vel esset corpus cœleste,
vel elementum, vel ex elementis mistum: sed
nullum ex his est; non est ergo corpus. Pro-
batur minor; quia si esset corpus cœleste tor-
queretur in gyrum; si elementum, in superum
aut inferum locum commearet, si mistum vi
dominantis elementi cieretur. Quod tamen
E
falsum esse constat, cum videamus animalia
vt appetitu, & apprehensione ad varias loco-
6. rum differentias tendere. Postremo, vt octauo
Physicæ Auscultationis libro. c. 4. tex. 28. Ari-
stoteles docet, omne corporeum mouens se
ipsum, duobus constet necesse est: Vno, quod
moueat, & non moueatur. Altero, quod mo-
ueatur, & non moueat: sed animal mouet se,
& mouens in ipso est anima; quod autem mo-
uetur est corpus: igitur anima non est corpus.
Præter superiora argumenta, alia quoq; pro-
F
pria ac peculiaria sunt ad demonstrandum a-
nimam intellectiuam non esse materiam,
nec corpus: sed ea in proximum
articulum reiecimus.

ARTICVLVS VI.

QVOD ANIMA INTELLECTIVA sit spiritalis substantia: non tamen particula diuinæ mentis.

Qvarta conclusio sit. Anima intellectiua *4. Conclus.*
est spiritus, siue substantia spiritalis. Hæc
conclusio est contra multos antiquitatis Phi- *Qui vete-*
losophos, qui nostrum animum corpus esse *res animā*
B dixerunt, vt Zeno ignem, Anaximāder, Ana- *humanam*
ximenes, & Anaxogoras aerem, eosque forte *corpus fe-*
Varro secutus est, qui referente Lactantio Fir- *cerint.*
miano lib. de opificio Dei, ita scripsit, Anima *Falsa de-*
est aer conceptus ore, deferuefactus in pul- *scriptio a-*
mone, tepefactus in corde, diffusus in corpus *nima hu-*
Hippasus quoque, & Parmenides animam i- *mana ex*
gneam fecere: Empedocles sanguinem, Cri- *Varrone.*
tias ex sanguine & humore cōpositam. Quos
forte Latinus Poeta imitatur, cum inquit *Virgil. 9.*
C purpuream vomit ille animam. *Aen.*

Corporeum quoque statuerunt humanum
animum Cleantes, Chrysippus, ac fere omnes
Stoicæ familiæ alumni. Et in lege veteri Sad- *Sadducæi*
ducæi, qui Sudducæum quendam magistrum *substantias*
secuti neq; resurrectionē credebant, neq; An- *spiritales è*
gelos, aut spiritus esse. In eundē errorem inci- *medio tol-*
dit Apollinaris Alexandrinus, vti refertur lib. *lebant.*
5. hist. Tripartitæ, c. 44. & Tertul. in suo libro *Actor. 23.*
de Anima, & de carne Christi, vt etiam testa- *& alibi.*
tur D. Aug. lib. x. de Genesi ad liter. c. 25 & in li.
D de hæres. ca. 86. & in epistol. 157. ad Optatum.
Nec non voluit solum Tertullianus animā esse
corpus eo sensu, quo arbitratur D. Aug. hær.
86. posse eum intelligi, cum Deum appellat
corporeum, id est, substantiam vere subsistē-
tē & nō fictitiam, Nam libro illo de Anima, c.
2. commemoratis Philosophis qui animam
corpoream faciebant, subijcit, Animam esse
corpus facile persuadebunt. Tum Aristotelem
& peripateticos reprehendit, quod animam
incorpoream fecerint, constantem, inquit, ex
E quinta nescio qua substantia.

Probatur autem nostra conclusio hunc in *D. Thom. 2*
modum; Vt vnumquodque operatur, ita est: *cōtra gent.*
sed anima intellectiua habet operationes ele- *c. 73.*
uatas supra naturam & conditionē corporis *Probatur*
ac materiæ: ergo anima intellectiua non est *conclusio*
materialis & corporea; sed immaterialis sub- *ratione.*
stantia, seu spiritus. Probatur minor tum ex
parte intellectus, tum ex parte voluntatis Ex *Ex parte*
F parte intellectus, quia intellectus noster per- *intellectus.*
cipit naturas communes, & abstractas à mate-
ria singulari: quod vero materiale est, vt est
crassum & limitatum, ita nō nisi singulare cor
poreum & materiale apprehendit. Item no-
ster intellectus format conceptus rerum im-
materialium, vt Dei & substantiarum separa-
tarum percepitq; talia obiecta omni dimen-
sione libera, sine figura, colore, aliaue corpo-

reæ molis, affectionibus autem cōceptus, materiales non sunt, oriuntur ergo à potentia & à forma immateriali: hæc est anima intellectiua: igitur anima intellectiua est immaterialis substantia siue spiritus. Deinde ex parte voluntatis suadetur eadem minor. Nam voluntas studio honestatis refrænat appetitum sensitiuum inhærentem in materia, eiq; imperat: hoc autē imperium est altioris potētiæ, quàm corporeæ: ergo voluntas nō est res corporea, sed spiritalis. Quod similiter dicendum erit de anima humana, à qua fluit. Secundo idem confirmatur, quia libere velle & nolle, actus amandi & colendi Deum, sunt supra sensum & appetitum: atque adeo manifestè arguunt potentiam alterius ordinis, id est spiritalem, & spiritualem formam à qua manet. Quo patet animam intellectiuam, spiritum esse.

Similitudo immateriaiu rem materialē potest reprę, ētare, non tamen è contra.
Ex parte voluntatis.

Corroboratur quoq; eadē veritas, Patrum testimonio, vt D. Ambrosij, qui in libro de Noe & arca ait, animum rationalē, diuinum quendam esse spiritum; idque probat ex c. 1. Gen. vbi dicitur Deus inspirasse Adamo spiraculum vitæ, id est, spiritum corpus viuificantem. Idē asserit D. Dionysius 4. capite de diuinis nominib. appellans animum, intellectualem, siue spiritualem substantiam vita indefi iecte prædit am. Idem testantur D. Damascenus lib. 2. Fidei Orthod. c. 12. & lib. 3. c. 16. D. August. li. 6. de Trinit. cap. 6. & lib 2. Retract. cap. 56. D. Gregor. Magnus lib. 4. dialog cap. 5 & libro 2. Moral. cap. 2. D. Gregor. Nazianzenus Apologetico 1 D. Gregor. Nyssenus in l b. de Opificio homi is, c. 4. & 15. & lib. 2. Philosophiæ vbi ait huius quoque sententiæ fuisse Platonem; quod etiam de eo asserit Plotinus, Ammonius, & Numenius.

Patrum testimonio.
Ambr.
D. Dionys.
D. Damas.
D. August.
D. Gregor. Magn.
D. Gregor. Nazianz.
D. Gregor. Nissen.

Præterea idem colligitur tum ex nonnullis sacræ paginæ locis, quibus anima humana spiritus appellatur, ea significatione, qua spiritus à corpore distinguitur vt Ecclesiastæ vltimo Reuertatur puluis in terrā suā, vnde erat, & spiritus redeat ad Deū, qui dedit illū. Et Lucæ 23. in manus tuas commendo spiritum meum. Et ad Rom. 8. Spiritus sanctus testimonium reddit spiritui nostro. Tum ex concilio Lateranensi 1. sub Innocentio 3. vbi ita scribitur, Deus ab initio vtramque de nihilo condidit creaturam, corporalem & spiritualem, Angelicam sc. & mundanam. Deinde humanam quasi communem; ex spiritu & corpore constitutam. Quod refertur extra de summa Trin. & fide Cath. c. Firmiter credimus Præterea in 6. concilio Constantinopolitano Act 11. dicitur Verbum diuinum assumpsisse carnem, & animam rationalem, atq; incorpoream. Denique Gratianus 24. qu. 3. cap. Quidam autem hæretici, refert inter hæreses, errorem existimantium animam intellectiuam non esse spiritum.

Deducitur conclusio ex sacr. lit.
Ecclesiast.
Luc.
ad Rom.
Ex concil. Lateran.
Ex ca. Firmiter.
Ex concilio Constant.
Gratianus

Et tamē qui contra superius dicta opponat testimonium Ioannis Thessalonic. Episcopi asserentis animas esse corporeas quod asserat cōcilium Nicenum quæ est septima synodus generalis, initio quintæ actioni, neq; id improbat. De Angelis, inquit, & Archangelis, & corū potestatibus, quibus & nostras animas adiungo, ipsa Catholica Ecclesia sentit, esse quidē intelligibiles, sed non omnino corporis expertes, & inuisibiles, verum tenui corpore prædit os & aëreo siue igneo. Et infra. Nemo vel Angelos, vel Dæmones, vel animas dixerit incorporea. Occurrendum tamen est, sacram synodum nihil de Angelorum, aut animarum substātia constituere: sed illius patris dictum catenus amplecti, quatenus vsum imaginum, qua de re disputatio erat, approbabat. Itaq; commendat conclusionem videl. colendas esse imagines, rationem autē, qua eam suadebat, quia animæ & Angeli corporei sunt, non curat; in qua Ioannes ille deceptus fuit & in eo maxime, quod Catholicam Ecclesiam ita sentire pronunciauit.

Obiectio. Ioannis Thessalon.
Dilutio.
Decretio Ioannis Thessal.

Illud hic etiam aduertendum erit, si vnquā D. Basilius, Athanasius, Damascenus, Methodius, Hieron. auctor lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, alijq; patres animam rationalem, corpoream vocant: id non ita esse accipiendū, quasi velint animā re ipsa corpus esse; aut constare corpore, sed vt indicent animā cōparatione Dei, quodammodo fæce corporea concretam esse; cum ab illa diuinæ mentis simplicitate & excellentia infinite distet. Quod eo etiam patres fecisse, vt eorum amentiā explo derent, qui animam humanam de Dei substantia progenitam faciebant. Contra quos.

Lege Sixtū Sen l. 5. Bibl. annot 8. & lib. 6. annot. 35.
Quo sensu Patres nulli animam corpoream dixerunt.

Sit quinta conclusio. Anima intellectiua nō est particula diuinæ mētis. Ad intelligentiam huiusce conclusionis sciendum m. Carpocratē, vt refert Irenæus l. 1. aduersus hæreses, c. 24 Item Cerdonē, vt asserit Theodoret. in lib. de Diuinis decretis Item Gnosticos, Manichæos, & Priscillianistas, teste D. Aug. li. de hæres. cap. 46. & 70 & Hieronymo in epist. ad Marcell. in eam incidisse impietatem vt crederent animum hominis esse Dei substantia prognatū. Quod videtur etiam sensisse Philo Iudæus in lib qui inscribitur Quod deterius potiori insidietur. Vt enim Deū corporib. humanis nōn hil de suo numine superne inspirasse. Quomodo, inquit, credibile videtur tam exiguā mentē humanam membranula cerebri, aut cordis, haud amplius spatiis inclusam, tantā cœli, mundiq; magnitudinem capere, nisi illius diuinæ fœlicisq; animæ particula esset individua? Plutar. his verb. de qu. Platonicis ita scriptum reliquit, Anima autem mētis particeps facta non solum Dei opus est, verum etiam pars, neque ab eo, sed de eo, & ex eo facta est. Quo etiam allusit ille:

5. Concl.
Castrens. 1. aduersus hæreses, hæresi 4. de anima.
Irenæus.
Theodoret.
D. August.
D. Hieron.
Philo Iud.

Corpus

----Corpus onustum.
Hesternis vitiis animum quoq; prægrauat vna,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ. (2. Satyr.)

Hanc hæresim per se satis conuictam damnauit concilium Barcharense primum, c. 5. & Leo primus epist. 91. c. 5. Eandem vero D. August. in lib. de Origine animæ, c. 2. ex eo coarguit, quod si anima esset diuinæ mentis particula; vel Deus esset mutabilis, quod a diuina natura procul abest; vel anima esset expers omnis mutationis; atque ita nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius, nec aliquid in seipsa vel quod non habebat, habere inciperet, vel quod habebat, habere desineret: quod est aperte falsum. Eandem stultitiam irridet D. Chrys. hom. 13. in c. 2. Genes. eos D. Athanas. in lib. de quæst. c. de Anima Lege quoque, si placet, eius confutationem apud D. Tho. 1. p. q. 90. art. 1. & lib. 2. contra Gent. c. 85.

Plutarch. conc. Brac. Leo 1 D. August. D. Chrys. D. Athan. D. Thom.

ARTICVLVS VII.

DILVVNTVR ARGVMENTA Secundi articuli.

3. Phys. c. 2. q. 1. ad 4.

NVnc argumentis, quæ animæ definitionem oppugnabant, satisfaciamus, Pro explicatione primi obseruandum est, quod iam annotauimus, non parum esse inter Arist. enarratores & criticos quosdam neotericos dissidij circa Entelechiam interpretationem, quæ nomine ἐντελέχεια. Ac primum communi sententia e[illegible] opinetur Franciscus Florid[us] in apologia contra linguæ Latinæ calumniatores, Aristot. huius vocabuli inuentorem fuisse. Sed enim quia [illegible] significatio a vi sua quantulum non [illegible] est, non defuere qui dicerent [illegible] ab Aristotele, quasi [illegible] [illegible] nouum, [illegible] non ad enodandā, sed ad inuoluendam latentem [illegible] naturam. A qua tamen calumnia eum vēndicat Iulius Scaliger Peripateticæ doctrinæ egregius assertor, exercitatione 3. in Cardanum. [illegible] M. Tullius, vt in argumēto diximus 1. lib. Tuscul. quæstionum vertit continuatam motionem, & perennem. Videtur enim existimasse Aristot. more Attico vocem ἐντελέχεια pro ἐνδελέχεια accepisse mutato [illegible] [illegible] ἐνδελεχῶς quod Latinis est continuatum, seu perenne. Verum hæc interpretatio etsi a quibusdam excusetur, vt à Politiano in Miscellaneis c. 1. a plerisque reprehenditur. Nec enim Aristot. contra doctrinæ suæ placita, animam motionem appellare debuit, quod ei in Platone magnopere displicuerat, vt constat ex iis, quæ contra illum disseruit c. 3. lib. 1. huius operis.

Entelechia quid. Franci. cus Florid. Scaliger. Tullius. Politianus.

Vera interpretatio vocis, ἐντελέχεια. Quare dicendum potius animam appellari ab Aristotele ἐντελέχειαν, id est perfectum habitum, siue, vt vertit Hermolaus in paraphrasi Themistij, nouum vocabulum nouo exprimens, perfectihabiam. Sicut enim materia ens potentia est, ideoque imperfecta: ita è cōuerso forma rem absoluit, estque ἐντελέχεια quasi ἔξις τοῦ τελείου, id est, habitus ac professio perfectionis, siue actus perfectus. Quo liquet ex eo quod Arist. animam sic vocarit, non idcirco ab ea actus primi, aut substantiæ rationem exclusisse. Immeritoque Plotinum Enneid. 4. lib. 2. de Essentia animæ, hanc definitionem vsque adeo contempsisse, vt eam confutatione indignam iudicarit, quod in ea, anima ἐντελέχεια appelletur. Nec vero, qui dicit animam esse actum corporis, negat eam esse immortalem vt quidam putarunt: cum non oporteat omnem corporis actum ita materiæ addictum, affixumque esse, vt extra illam cohærere non valeat.

Vindicatur Aristot. à calumnia Plotini.

Igitur ad argumentum, negandum est antecedens, & ad ea, quæ primo in eius confirmationem adducuntur, respondēdum vti diximus. Ad id, quod vltimo affertur, dicēdum non omnem actum secundum esse perfectiorem primo; nec omnem finem propriæ naturæ excellentia præstare iis, quæ ad finem ordinantur, esto id de vltimo fine absolute, & sine exceptione verum sit, vt lib. 2. Physicorum exposuimus. Aliam solutionem habes hoc loco apud Caietanum.

Solut. 1. arg. Actus 2. non semper primo perfectior, nec finis iis quæ ad ipsum ordinantur. Cap. 7. q. 3.

Ad secundum, negandum est antecedens, & maiorem syllogismi, quo id probatur, ad cuius priorem confirmationem respondendum ex eo quod soluta temperie animal occidat, recte concludi non posse corpus ab anima informari, nisi interim dum congruis ad vitam dispositionibus præditum fuerit. Verum absurde prorsus, & inepte ex eo colligi animam esse ipsam primarum qualitatum temperiem: aliqui cum oblæso corde animal moriatur, recte etiam intulerint animā esse cor. Ad posteriorem confirmationem dicendum, animi affectus & perturbationes attribui qualitatū temperaturæ, vt causæ disponenti, & prouocanti. Etenim frigiditas melancholiæ, sicuti corpus reddit torpidum ac languidum; ita ad tristitiam inclinat, & calor flauæ bilis, vti corpori ad operandum acrimoniam confert: sic ad iram facilius adducit. Verum istiusmodi actiones aliunde, tanquam à fonte & principali causa, quæ non accidens, sed substantia sit, oriuntur. De auctoritate vero eorum Philosophorum, qui animam qualitatum harmoniam faciebant; nihil curamus. Ex dictis planum est, si eorum sententia verbis consonet, quam procul à veritate deflexerint. Lege tamen si placet eorum impugnationem apud Themistium primo huius operis in paraphrasi, c. 23. & 24 & D. Thomam lib. 2 contra gen. c. 64.

Solu. 2 arg. Passiones animi qua. ratione temperatura corporis attribuenda. Themist. D. Thom.

Ad tertium, negandum est antecedens. Cuius probatio facile diluetur ab eo, qui dixerit, cognitionem fieri per similitudinem, non quæ iam in anima secundum eius naturā necessario

Solut. 3. arg.

ecessario existat; sed quæ conciliētur per species, quarum interuentu anima cognoscit. Itaq; non oportet animā reb. corporeis eiusdē naturæ conuenientia similem esse, sed habere aptitudinē ad earum imagines actu recipiendas, quib. secundū esse notionale, siue intentionale eis similis fiat. Quia vero antiquę Physiologiæ auctores istiusmodi esse ab esse reali nō discernebant, in eum errorem lapsi sunt; vt crederent oportere animā esse quid corporeum, vt res, quas apprehendit. Ad argumenti confirmationē dicendum, cum duplex sit tactus, vnus quantitatis, alter virtutis, vt in lib. de Ortu & Interitu exposuimus; priori tactu sola corpora se contingere, posteriori, etiā ea, quæ sunt corporis expertia: siue vtrumq; careat corpore, vt cum Angelus Dæmonem impresso impetu in aliquem locum impellit: siue tantū mouens sit incorporeum, vt cum anima intellectiua per actum voluntatis mouet appetitum inhærentē corpori: siue etiam mouēs duntaxat corporeum sit, vt cum corpora sensibilia suo modo dicuntur mouere ad sui tum cognitionem, tum amorem candem animam intellectiuam. Patet ergo non ex quolibet tactu rectè colligi ea, quæ se contingunt, esse corpora; sed ex mutuo tactu quantitatis.

D.Tho.1.p.q.75.art.1.ad 2.
Veterum error de animæ corporalitate vnde.
Tactus duplex
Quem eorum requirant corpora.

Quod ad D. Augustinum attinet, qui credidit in doctrina Aristotelis animum è quinta substantia concretū esse: dicimus haud dubie oppositum sensisse Aristotelem, vt ex illius disputatione in primo huius operis libro aduersus Democritum, Empedoclē, Alcmęonem, Platonē, & Xenocratem plane constat. Quare videtur D. August. hanc de Aristotelico dogmate opinionem non ex ipsius Aristotelis fontibus; sed ex Cicerone hausisse, qui primo Tusculanarum quęstionum ita scripsit. Aristoteles longe omnibus, Platonem semper excipio, præstans & ingenio & diligentia, cū quatuor illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens. Probat enim Aristoteles 1. lib. de Cœlo præter quatuor vulgata elementa esse quintam aliam corporis substantiam ipsis elementis præstantiorem, & diuiniorem, è qua sint globi cœlestes. Rursusque cap. 2. de Generatione animalium, ca. 3. animam participare corpus quoddam elementis diuinius. Verum Aristoteles neque hoc loco, neque alibi sensit animam corpus esse. cum in hoc opere, loco citato, disertis verbis oppositum demōstrarit. Dum ergo animæ corpus illud attribuit, vel loquitur de sententia Platonis, & Academicorum, qui aiebant animum antequam tenebricosum nostri corporis ergastulum subiret, corpusculo quodam illustri circunfundi. Vel certe nomine corporis intelligit spiritum vitalem & animalem, quem in lib. de Respiratione, ac sæpe alibi vocat πνεῦμα ἔμφυτον, id est, spiritum innatum, cuius ope anima functiones corporis administrat, vt in libris de Ortu & Interitu exposuimus. Vocat autem Aristoteles hoc corpus elementis diuinius, propterea quod nulla elementorum facultas pertingat ad excellentiam operationum, quæ spirituum ministerio perficiuntur.

Animum è quinta substantia concretum esse nō credidit Arist.
Cur D. August. id ei impegerit.
Cicero.
De hoc errore Academic.
D.Tho 1.p.q.67.ar.7.
Quorundā Academicorum error. Quid nomine corporis intelligat Arist. cum illud animæ attribuit.
Pro hac secunda interpretatione lege Theophilum hoc in lib. ad tex. 45.

Ad quartum concedenda est maior, neganda minor, & ad eius probationem dicendum, animam rationalem à corpore abiunctam, etsi corpus nō informet; suapte natura esse actum formamque illius, ita vt quoties ipsum informarit, possit ei habilitatem, vimq; conferre ad actiones vitæ vice organi administrādas. Circa id autem, quod ex Aristot. citatur, aduerte non constare inter expositores quid Arist. eo loco nomine partium significarit. Philoponus putat intellexisse partes subiecti s animæ, id est, animam vegetantem & sentientem. Alexāder, Simplicius, D. Thom. & alij quorum interpretatio germana est, credūt designasse potentias animæ intellectiuæ, asseruisseq; non dubium esse quin earum nonnullæ cum ipsa à corpore abiungi nequeant, quia sunt actus corporis, id est, quia sunt potentiæ organicæ, & inhærentes corpori. Itaq; non sentit Aristoteles animam, quæ est actus corporis, nō posse à corpore separari, aut etiam, quæ à corpore separari potest, corporis actum non esse.

Solutio 4.
Partes animæ potentiæ apud Arist.

Ad quintum, concessa maiori negetur minor: ad cuius probationem refellēdam aduertendum erit organicarū partium nomine duo præter materiā hoc loco importari, nimirum certæ figuræ compositionē cum temperie accommodata, & potentiā, quæ propria organi forma est. Igitur organum priori modo sumptum antecedit animam prioritate naturæ in genere causæ dispositiuæ, & materialis: quia sic est præparatio necessaria ad introductionē animæ in materiā, vt Caietanus aduertit, non autem posteriore consideratione acceptum, quia potentiæ ipsius animæ non eo pacto ad eam in materia excipiendam prærequiruntur, vt planum est. Et vero vt anima dicatur definiri per corpus organicū, vt per aliquid prius, sat est tam materiam in se, quam vt est affecta organis secundum priorem modum spectatis animam origine antecedere. Nec enim subiectum, per quod forma definitur, omnib. modis, prius quam formam esse oportet.

Solutio 5.
Partes organicæ præter materiam quid importent.
Corpus organicum vt antecedat animam.

Ad sextum neganda est maior propositio, dicendumque animæ definitionem non conuenire Angelo respectu corporis assumpti, tum quia non est actus, seu forma talis corporis, sed tantū motor: tum quia organa illa, etsi veræ res sint non tamen sunt vera, propriaque organa. Duo enim ad id exiguntur, vti proxime annotauimus. Vnum est effigies & figura cum certa qualitatum proportione: alterum ipsæ potentiæ vitales inhærentes materiæ. Cum igitur hæc non cernantur in corporibus, quæ

Solutio 6.
Corpora ab Angelis Assumpta cur nō sunt organica.

bus, quæ Angeli assumunt; nec enim eis tales potentiæ inhærent, quicquid sit de reliquis, quæ ad organorum rationem exiguntur; cõsequens est, vt eiusmodi corpora vere ac simpliciter organica dicenda nõ sint. Vnde neque Angeli in iis vitæ munia exercent: siquidem eiusdem est actus, cuius est potentia, docente Aristotele in libro de Somno & vigilia, cap. 1. nec obstat, quod Angeli videantur loqui, incedere, & cibum capere. Possunt enim in his, aliisque id genus spectari quædam viuentium functionibus cõmunia; vt in sermone sonus, in incessu motus, in comestione cibi comminutio: alia propria, vt quod eiusmodi sonus edatur per vocalia instrumenta à virtute iis inhærente, similiterque quod latio administretur à facultate motrici, sedem habente in musculis; & quod cibi sectio fiat ab eo, in cuius substantiam suapte natura cõuerti queat. Quoniam igitur in his ce operationibus, ea, quæ viuentium propria sunt, Angelis desunt; fit vt simpliciter negari debeat eos in corporibus assumptis actiones vitæ obire, & esse actus corporis organici. Quod præter alios aduertit D. Thomas prima parte, qu. 51. art. 3. Aegidius in 2. dist. 8. & Gabriel eadem dist. 8. q. 1. art. 3. D. Bonauentura ibid. Richardus qu. 5. Maior qu. vnica, Bassolius quæst. vnica, art. 3.

[Margin: ...idẽ est ...a, cuius ...tetia. ...uiuen-...m fun-...nibus ...spectã-. ...t pro-...sunt ...uentiũ ...ationi-...desunt ...gelis as-...entib. ...ora.]

QVÆSTIO II.

SIT DE ANIMA QVIDPIAM subsistens, an non.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA AD DISQVIrendam rei propositæ veritatem.

[Margin: ...sistendi ...cia]

QVia vnumquodque vt producitur, ita est; & vt est, ita operatur: duo sunt indicia, quibus deprehendimus, num aliqua res creata sit subsistens, id est, existens per se, & vt quod. Vnum est, si producitur per se, id est, per actionem sibi propriam, & vt quod. Alterum, si operatur per se eliciendo operationem sibi peculiarem, siue vt quod. Porro autem quia præsens quæstio tam de anima brutorum animantium, quam hominum intelligenda est: in primis, quod animæ brutorum sint subsistentes, probabit aliquis ex priori indicio, hunc in modum: In prima rerum creatione brutorum animæ fuerunt à Deo productæ congruenter suis naturis: sed productæ sunt per actionem sibi propriam & independentem à materia, atque ideo vt quod: ergo brutorum animæ suapte ingenio sunt subsistentes. Probatur minor, quia Deus non produxit eiusmodi formas concurrentes ad id elementis seminaliter, vel actiue, sed passiue duntaxat, atque

[Margin: ...rgum.]

A adeo tota actio fuit à Deo non secus ac productio animæ intellectiuæ, quam constat terminari ad ipsam animam per se.

Secundo, actio, qua nunc anima leonis, verbi gratia, producitur, est distincta realiter ab ea, qua vnitur materiæ: sed vnitio terminatur ad formam, vt inexistit materiæ, ab eaque dependet: ergo productio terminabitur ad eandem per se, & vt ad terminum, qui producitur vt quod. Maior probatur. Nam quando B aliquæ actiones ita sunt affectæ, vt ambæ à se mutuo separari queant, & vtraque absque altera, saltem diuina virtute, possit existere; necessario inter se re ipsa distinguuntur: at quod prædictæ actiones ita se habeant, ostenditur: etenim potest Deus animam equi in materia producere, non eam illi vniendo; itemque potest eandem ante à se productam vnire materiæ, atque ita in priori euentu dabitur productio absque vnitione: in posteriori, vnitio sine productione. *2. Argum.*

C Deinde quod ad animas rationales spectat; quod eæ non sint subsistentes ita probatur, ex secundo indicio: Animæ rationales non operantur per se; ergo non sunt subsistentes. Antecedens ostenditur, quia animam rationalem operari per se, vel est operari sine dependentia à corpore: vel est habere operationem immaterialem, quam in se ipsa recipiat. Si primum, talis modus operandi non conuenit animæ, dum est in corpore; cum eius intelle- D ctio pendeat à phantasmatibus, iuxta illud Aristotelis lib. 3. huius operis, cap. 8. text. 9. oportet intelligentem speculari phantasmata. Si secundum, id non latet, vt ex eo arguatur animam posse per se existere; nihil enim inde videtur amplius posse colligi, quam animam esse substantiam spiritalem, vt potè quæ spiritalem actionem edat, eamque sustentet. Quin vero quod non satis firmo argumento comprobetur intellectionem animæ recipi in E ipsa anima, vt in substantia spiritali; non autem in organo corporeo, suadetur. Etenim id ex eo confirmat D. Thomas 1. part. quæst. 75. art. 2. quia si anima intelligeret per organum corporeum, non posset percipere omnia corpora, propterea quod ex doctrina Aristotelis lib. 2. huius operis, cap 10. tex. 104. & lib. 3. cap. 1. tex. 4. & 5. intus existens prohibet cognitionem extranei. Vnde neque facultas videndi perciperet omnes colores, si pupilla, in qua F residet, aliquo esset colore imbuta; neque lingua, dum est humore bilioso infecta, saporum differentias dignosceret. Atenim quod hæc ratio momentum non habeat, ex eo ostenditur, quia phantasia est in organo corporeo, & tamen percipit omnia alia corpora, & Angelus est substantia spiritalis, & tamen omnes alias spiritales substantias cognitione apprehendit. Quare pari ratione, etsi anima intelligeret per organum corporeum, id nihil obest- *3. Argum.* *Aristoteles.* *D. Thom.* *Aristoteles.*

set, quominus omnium aliorum corporum notitiam caperet.

4. Argum. Praeterea, non operari animam rationalem vt quod, sed vt quo: videtur docere Aristoteles lib. 1. huius operis, cap. 4. tex. 64. vbi ita inquit; Dicere autem animal irasci, vel timere, simile est ac si quispiam animam texere dicat, vel aedificare. Nam melius est fortasse dicere non animam, sed hominem animo misereri, vel addiscere, vel ratiocinari. Haec ille. Quibus accedit, quod vt anima rationalis est, id, quo totum est, ita non operabitur, nisi vt id, quo, si recte vereque dici solet, vt vnumquodque est, ita operari. Quod item ex eo confirmari potest, quia nulla anima dicitur hoc aliquid; diceretur autem si ageret vt quod.

ARTICVLVS II.

EXPLANATIO QVAESTIONIS, dilutio argumentorum.

Subsistere tripliciter. PRo explicatione huius controuersiae aduertendum est subsistere trifariam apud Philosophos sumi. 1. Primo modo, pro esse per se, hoc est, non in subiecto inhaesionis. 2. Secundo, pro esse per se, id est, non in aliquo (videlicet per modum partis, aut formae) à quo in suo esse dependeat. 3. Tertio, pro esse per se, ita vt neque actu, neque potestate sit in aliquo per modum partis, aut formae, vel quasi formae. His ita breuiter perstrictis, quae alibi fusius explicanda erunt. *1. Cõclusio.* Sit prima conclusio: Omnes animae tam brutorum animantium, quam hominum sunt subsistentes primo modo. Probatur, quia omnes sunt substantiae, vt superius demonstratum fuit: nulla vero substantia est in subiecto inhaesionis. *2. Cõclusio. D. Tho. 1. p. qu. 75. & in q. de spirit. creat. à 2. ad 3.* Secunda conclusio: Inter animas sola intellectiua est subsistens secundo modo. Probatur, quia omnes animae, excepta intellectiua, educuntur de materiae potestate, vt in Physicis ostendimus, atque ita earũ effectio & conseruatio, & ex consequenti earum esse pendet à materia. *Sola forma humana operationẽ habet à corpore non dependentem.* Cuius rei illud est etiam argumentum, quod sola anima intellectiua sortita est eleuationem operatam supra materiae conditionem, vt ante diximus, & à corpore independentem, vt ex argumentorum solutione planum fiet. Vnde etiam colligitur, eam non dependere à materia, quoad suum esse, quia vt vnumquodque operatur, ita est. *3. Cõclusio.* Tertia conclusio: Anima intellectiua non est subsistens tertio modo. Probatur, quia anima intellectiua est essentialiter forma hominis, estque illius pars, actu quidem dum componit totum; potentia vero dum est extra materiam. Quod autem ita se habet, nõ est subsistens tertio modo; à fortiori autem animae brutorum hoc pacto subsistentes non erunt, cum neque secundo modo subsistentes habeantur.

[illegible] autem hae tres cõclusiones communi auctorum consensu firmatae: etsi contra tertiam senserit Origenes lib. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 5. & 8. & lib. 2. cap. 8. arbitratus animam intellectiuam non distingui specie ab Angelis, quos constat esse substantias completas, ac per se subsistentes tertio modo. *Intellectiuã specie non distingui ab Angelo putat Origenes.* Sed hunc errorem confutat D. Thom. 1. par. qu. 75. art. 7. & in disputatis qu. de Anima, art. 7. ad 12. contra Gentes, cap. 94. *Refutatur. Durand. in 2. d. 16. q. 2.* potestque ex eo paucis conuinci, quia anima intellectiua suapte natura est forma corporis, materiaeque vnibilis. Mentes autem Angelicae sunt substantiae à corpore abstractae. Praeterea, intellectio humana est per compositionem & discursum, & ex sensibilibus collecta: cognitio autem angelica est per intuitum simplicem, & ex influxu superni luminis, vt docet D. Dionysius 7. cap. de Diuinis nominibus. *D. Aug. li. 4 super Genes. ad lit. c. 32. & 34. D. Greg. hom. 34. in Euang.* Ex his autem differentiis plane colligitur distinctio inter naturam hominis & Angeli.

Ad 1. arg. Argumenta vero primi articuli, quae superioribus conclusionibus aduersabantur, hunc habent explicatum. Ad primum respondendũ est, bruta animantia in prima mundi origine non fuisse producta per virtutem seminalem, vt satis liquet, nec per vllum cõcursum actiuũ elementorum, vt aduertit S. Thom. 1. par. qu. 70 art. 1. & Abulensis ad 1. cap. Genes. communi aliorum auctorum approbatione (licet Caietanus existimarit, terram concurrisse effectiue ad primũ ortum plantarum, videlicet, vt Deus interueniente terra, tanquam causae mediae efficientis, eas produxerit.) *Bruta animantia solo Deo producta sunt effectiue in prima mundi origine.* Itaque solo concursu actiuo Dei producta fuerunt tunc bruta animantia, ita tamen vt eorum formae acceperint esse a Deo dependenter a materia, & vna eademque actione & productae, & vnitae fuerint, sicut et eorum natura postulat. *Formae materiales eadem actione producta & vnita corporibus.* Neque ex eo, quod causae secundae ad id efficiendum non cõcurrerint, sequitur illas fuisse creatas, vt creatur anima intellectiua; siquidem hae producuntur absque dependentia à materia.

Actio productiua formae & non vnitiua illius à materia distinguitur specie ab vnitiua. Ad secundum neganda est maior, & ad eius probationem concedendum quod primo assumit. Ad id autem, quod deinde affertur di[c]cendum posse Deum animam, verbi gratia, equi producere in materia, non eam illi vniendo, & vnire non producendo: Verum actionem, qua Deus talem animam ita produxerit, deberet esse creationem. Erit enim productio ex nihilo, id est, nullo praesupposito subiecto. *Supponi subiectum quid.* Nec refert quod ea forma producatur in materia: nam etiam anima rationalis in materia producitur, & tamen creatur. Videlicet nullum supponi subiectum dicitur, quando vel formae nullum omnino subiectum praeiacet: vel etsi praeiaceat, tamen eiusmodi subiectum non concurrit ad sustẽtandam formam. Quo pacto se res habebit, si Deus producat formã equi, non eam materiae vniendo. Nec enim materia suam causalitatẽ exercet in formam, eamue sustentat, nisi ipsi vnita sit. Quoniam erga

ergo prædicta formæ productio, creatio esse debet, necessario erit alterius ordinis, ac diuersæ speciei ab ea, qua nũc producitur. Quare non probat argumentum naturalem & ordinariam formæ equinæ productionẽ, quam dicimus esse idem cum vnitione eiusdem cum materia, posse a tali vnitione separari aut vnam absque altera inueniri.

neg. [illegible] cẽ.tere a mi- to t. Scot. d.43. ergo in q. 9. 1 p. ar. 2.

Ad primum eorum, quæ ad animam intellectiuam spectant, negandum est antecedens, & ad rationem, qua id probatur, dicendum animam intellectiuam operari per se: quia quoad intellectionẽ non simpliciter pẽdet à corpore. Licet enim intellectus, dum est in mortali corpore, ordinatie non intelligat, nisi operante simul phantasia: non ideo tamẽ quoad talem operationẽ, pendet per se a ministerio phantasiæ. Primũ, quia talis dependentia non censetur proprie necessaria; sed quatenus ob connexionem harum potentiarum, dũ intellectus in proprium obiectum fertur, simul phantasia ad aliquod singulare obiter attendit.
2. Secũdo quia probabile omnino est, nõnũquam dum intellectus ad sublimium rerum contemplationem eleuatur: destitui phantasiã propria operatione.
3. Tertio, quia anima à corpore abiuncta intelligit absque phantasia.

lic. 3. sima, 39.

Dicitur quoque anima intellectiua operari per se; quia edit operationem spiritalem, quã absque adminiculo materiæ in se recipit, ac sustentat. Ex quo sequitur eam esse spiritalem substantiam: atque adeo & subsistentem. Nam omnis substantia spiritalis est incorruptibilis, vt progressu ostendemus, & ex consequenti potest per se cohærere.

na in- liua se acipit tionẽ alem. tia ica suam tionẽ essẽ.

Quod spectat ad rationem, qua D. Thomas ostendit intellectionem recipi in ipsa anima, vt in substantia spiritali, non autem in organo corporeo: facile quidem est illam per se tueri ea via quod si intellectus esset in organo corporeo, non posset intelligere omnia corpora, quia saltem non valeret proprium organum percipere, cum potentia organica nec supra suam operationem, nec supra suum organum reflecti queat, vt ex libro de Causis communi consensu docent Philosophi. Verum quia eiusmodi probatio nititur pronuntiato illo Aristotelico, intus existens prohibet cognitionem extranei, quod pronuntiatum & late patet, & subobscurum est, expendere oportet, quo pacto id intelligi debeat. Quã de re disserit Auerroes, lib. 3. de Anima, com 4. D. Thomas de Verit. q. 2. artic. 1. ad 8. Caietanus 1 par. q. 75. art. 2. Ferrar. lib. 2. contra gent. s, cap. 98. Omissa longiori disputatione dicendum, duplicem causam potissimum inueniri, cur id quod existit in potentia cognoscente, siue id, in quo existit potentia cognoscens, aliarũ rerum notitiam impediat. Prima causa est, quando id obstat, ne potentia aliarum rerum speciebus consignari

[illegible] gati.

A queat; quo pacto si pupilla esset colorata, non posset oculus extraneos colores videre, quia species visibiles non recipiuntur in corpore terminato & opaco, quale saltem ordinarie, est id, quod est affectum colore. Quæ tamen causa non habet locum in substantia, potentiaque spiritalibus, quibus nihil impedimenti subest, quominus ad omniũ rerum intelligibilium species recipiendas indeterminatæ sint.
B Vnde D. Thomas loco citato ait prædictam propositionem non esse verã in potentiis cognoscentibus, quæ in obiectum vniuersale feruntur, vt intellectus. Habet tamẽ eadem illa causa locum in potentiis organicis, quatenus etsi aliorũ singularium ad ipsas pertinentium imagines possint recipere; tamen ob materiæ, cui inhærent, limitationem imperfectionemque, ita indiuidualibus cõditionibus addictæ sunt, vt non nisi singularium sensibilium imagines obtinere queant, proindeque non nisi
C singularia sensibilia cognoscant. Quod itẽ accideret intellectui, si in organo materiali corporeoque insideret. Non enim rem vllã spiritalẽ, imo neque corporeatũ naturas communes, sed indiuidua duntaxat perciperet; quia neque species rerum immaterialium siue repræsentent res cõmunes, siue singulares: neque species rerum corporeatarũ, quæ res communes repræsentant, in organo corporeo recipi queunt: cũ vtræque spiritales esse debeãt.
D Quãdoquidẽ nec typi, qui res spiritales referunt, neque etiam illi, qui referunt naturas corporeas communes possunt non esse spiritales. Cuius rei ea ratio est, quia imagines corporales ob suam ignobilitatẽ & materiæ concretionem, vltra materiam signatam, & vltra indiuidua corporea transcendere in repræsentando nõ valẽt. Ideoq; Plato in Theæteto ostẽdit intellectũ multa cognoscere, quæ instrumẽto corporeo percipi nequeũt, cuiusmodi sunt natura
E communis, pulchrum, bonumque. Alia causa, cur intus existens prohibet cognitionem extranei, est, quia licet potentia valeat tunc recipere species aliarum rerum; tamen ita circa præsens aliquod obiectum occupatur, vt interim ad alia aut nullo modo, aut nõ nisi admodum obscure attendere queat. Vnde nonnulli pronuntiatum illud ita efferunt, vt non dicãt, intus existens, sed intus apparens, id est obiectum, quod potentiæ cognitrici actu offertur,
F impedit aliorum cognitionem. Hinc ergo est, quod lingua morbo regio laborantium, quia amara bili perfusa est, etsi exterius accedant res sapidæ, atque optimis præditæ saporibus, quorũ imagines recipiat, non tamen eos sentit; videlicet quia sapor ille inhærescens & gustatui primum occurrens, totam perceptricis facultatis applicationem sibi vendicat. Quippe ita accidere consueuit, vt non idem sensus duntaxat circa alia sensibilia, quæ sese illi offerunt; sed cæteri etiam circa sua obiecta

ferico-

In quibus sit rerum.

Cur rerum spiritualium, itemque vniuersalium typos spirituales esse oportet.

Plato.

2. Ratio pronuntiati.

Quo pacto nonnulli pronuntiatum efferant.

Res sapidæ cur interdum indicentur amaræ.

ferientur, cum anima ad aliquid percipiendum tanto conatu & intentione sese impendit, vt aliis diiudicandis non vacet.

Cõcluditur pro D.Tho. & Aristot. His animaduersis, constat rationem D. Thomæ, imo Aristotelis, pro qua hæc disseruimus, vim suam retinere, patetq; recte colligi, si intellectus esset in organo corporeo, futurum, vt non perciperet omnia alia corpora. & ex illo pronuntiato, intus existens prohibet cognitionem extranei, nequaquam argui Angelum non intelligere omnes alias substantias separatas; & phantasiam non percipere aliqua alia corpora: esto sequatur non percipere omnia ob priorem causam traditam in explicatione illius pronuntiati.

Ad 4. arg. Restat soluendum argumentum vltimum primi articuli. Ad priorem eius partem respõdet D. Thom. 1. part. qu. 75. art. 2. ad 2. Aristotelem loqui inibi non ex propria, sed ex aliorũ sententia. Secundo, respondet Philosophum tantum velle non esse dicendum animam intelligere vt quid subsistens perfectum & completum; sic enim non animæ, sed homini intellectio competit. Circa alteram vero partẽ eiusdem argumenti, sunt qui dicant animam, dum est in corpore, non existere, vt quod, sed vt quo tanquam seminaturam, vt loquitur Caietanus, licet separata à corpore existat vt quod tanquam semipersona; quia videlicet ad personæ complementum absolutionemque deest illi esse entis completi; cum etiam extra corpus suapte natura sit pars hominis.

Subsistat ne an. ma intellectiua in corpore. Sententia quorundã.

Verior sententia. Probatur 1. Potius tamen dicendum tam in corpore, quam extra corpus existere vt quod: ad id enim sat est subsistere per se iuxta secundam acceptionem: quod ei siue corpus informet, siue non, perpetuo conuenit. Nam quod sufficit vt aliquid producatur tanquam quod, sufficere debet vt existat per se tanquam quod: subsistere autem secundo modo sufficit, vt aliquid dicatur produci vt quod, vti patet in ipsa anima rationali, quæ per se & vt quod creari dicitur. Siquidẽ eius creatio, vt & cæteræ actiones productiuç, fertur in aliquem terminum vt quod: cum igitur non feratur sic in alium terminum prætquam in animam (nec enim eiusmodi terminus potest esse homo, cum is nõ creetur) consequens est vt anima producatur vt quod. Sane vero si anima extra corpus inciperet esse, quod, vt & semipersona, cum eo pacto esse, maioris sit perfectionis, quam esse vt quo, & tanquam seminaturam, sequeretur animam extra corpus, atque adeo in statu præter naturam, perfectiorem existendi modum habere, quam in corpore & in statu naturali: quod admittendum esse iure optimo negat D. Thom. 1. par. q. 89. art. 2. & in 4. dist. 43. qu. 1. art. 1. quæstiuncula 1. ad 4. licet enim anima cum à corpore abiungitur, altiorem liberioremque intelligendi modum assequatur, vt suo loco ostendemus; non tamen par est vt tunc perfectius esse obtineat, sed potius dum est in corpore, & præstantissimo suo munere defungitur, quod est dare esse composito, ipsumque in propria specie cõstituere. 3. Adde quod si anima extra corpus esset vt quod, & in corpore vt quo: sequeretur in resurrectione, cum ad corpus redierit, dim ssuram nobiliorem illã conditionem subsistendi, quod verisimile non est.

D.Thom. item Socin. lib. 8. Met. q. 26 Ferr. 2. cõtragẽtes, cap. 68.

Responsio Caietani. Eius impugnatio. Nec satisfacit responsio Caietani, aientis animam in corpore glorioso habituram subsistẽtiam vt quod. Nam si illam in corpore mortali ideo non obtinebat, quia erat pars totius, cũ etiam post resurrectionẽ eiusdem pars futura sit, ad eãdem subsistendi rationem, quã antea in mortali corpore habuerat, reuocabitur.

Anima in corpore est vt quod & vt quo diuersa consideratione. Aduertendum tamen est, vt diluatur altera pars eiusdem principalis argumenti, in quo nunc versamur, animam in corpore existentẽ ita subsistere tanquam quod, vt nihilominus sit id, quo diuersa consideratione. Enim vero subsistit vt quod prout existit independenter in suo esse; & est quo, prout est; id, quo est totum. Vnde secundum aliam, & aliam notionẽ potest negari & concedi animam esse hoc aliquid. Negari, si hoc aliquid sumatur pro subsistente completo: concedi si accipiatur pro subsistente incompleto.

QVÆSTIO III.

VTRVM ANIMÆ INTELlectiua à Deo creentur, an non.

ARTICVLVS I.

DIVERSA DOGMATA DE nostrorum animorum origine.

Animarũ origo occulta, etiam apud Patres. ADmodum inuoluta & obscura quæstio semper visa fuit de animorum origine, non apud Ethnicos tantum Philosophos, sed etiam apud illos, quibus cœlestis disciplinæ lumen diuinitus affulsit; vt patet ex iis, quæ D. Hieronymus in Epistola ad Marcellinum, D. August. in libro de Origine animæ ad D. Hieronymum, & libro 3. de Libero arbitrio, c. 21. & Eucherius 1. in Genesim; aliique Patres scripsere.

D. Hieron. D. August. Eucher.

1. dogma de animorum ortu. Luciferiani Tertul. Apollinaris. Duo igitur in primis dogmata circa animorum ortum nobis occurrunt. Vnum asserentium eos ex semine propagari, in quo errore fuerunt Luciferiani, vt refertur in libro de Ecclesiasticis dogmatibus, & Tertullianus & Apollinaris, teste D. Augustino in libro de Hæresibus, ad Quod vult Deum, cap. 86. & in dialogo, qui ex eius & D. Hieronymi scriptis collectus est, & D. Thomas 2. contra Gentes, cap. 86. Alterum eorum, qui creari quidem

2. dogma.

dem animas; non tamen à Deo, sed ab intelli- A
gentiis putarũt: è quorum numero fuere post
Auicennam, tum Seleucus & Hermias, vt cõ-
stat ex lib. 7. Hist. tripart. cap. 11. tum Galitæ,
vnde proseminata est hęresis Messalianorum.
ris de- Pro prioribus hęc adduci possunt argumenta.
tis ar- In materia est naturalis potentia ad recipien-
nta. dam animam rationalem; cum anima sit pro-
prius ac naturalis actus corporis; alioqui non
fieret ex vtroque per se vnum; sed cuilibet po- B
tentiæ naturali passiuæ respondet aliqua acti-
ua etiam naturalis, vt docet Arist. l. 5. Metaph.
cap. 12 tex. 17. & lib. 9. cap. 1. tex. 2. Ergo datur
aliquod agens physicũ, quod animam ratio-
nalem progignat. Hoc autem non potest esse
aliud, quam parens, qui vi seminis animam è
materiæ sinu eliciat; Ergo anima rationalis
2. propagatur vi seminis. Item cæteræ animan-
tes excitãt suæ soboli formas è potestate ma-
teriæ; sed homo non debet esse hac in re de- C
terioris conditionis. Igitur anima humana ab
homine ipso producitur. Nec refert quod a-
nima sit immaterialis substantia, virtus autẽ
generatiua, qua homo, vt instrumento ad gi-
gnẽdum vtitur, materialis sit; potest enim in-
strumentum eleuari vltra propriam vim ad a-
liquid se nobilius producendum, vt in aliis
3. rebus passim videmus. Deinde causa attingẽs
vltimam alicuius formæ dispositionẽ habet
vim eiusmodi formæ productricem, siquidem D
forma, vt docet Aristo. 2. Physic. cap. 7. tex. 74.
est finis generationis, & omne agens, quod vi
propria confert media ad finem, potest finem
per se obtinere, vt est etiam apud Arist. 7. Me-
taph. cap. 9. tex 30. At homo attingit vltimam
præparationem ad introducendam animam
rationalem, cum non modo cæterarum qua-
litatum apparatum in materiam inducat, sed
ipsa quoq; organa ministerio formatricis vir-
nfirma- tutis delineet, & effigiet. Corroboraturque E
argumentum; quia quicquid simile sibi secũ-
dum speciem generat, idem & formam rei ge-
nitæ, à qua species est, producit: at homo per
virtutem semini inhærentẽ, hominẽ generat.
fterioris Pro eorum autem dogmate, qui animas ho-
matis minũ ab Angelis produci contendebant, hæc
umen- sunt argumenta. Teste Arist. cap. 4. tex. 34. hu-
ius libri, perfectum est, quod aliud simile sibi
rfectum producit; sed immateriales substantiæ multo
id. perfectiores sunt, quam corporatæ. Ergo cũ F
hæ alias sibi secundum speciem similes effi-
ciant, potiori ratione poterunt Angeli substã-
tiam aliquam incorpoream inferioris naturæ
2. procreare, id est, animam humanam. Secun-
do maior est ac diuinior in rebus spiritalibus
ordo, quam in rebus corporeis; sed ex doctri-
. Dionys. na D. Dionysii, cap. 4. de Diuinis nominibus,
inferiora corpora administrantur, ac fiunt
potestate superiorum: Ergo & inferiores spi-
ritus, id est, animæ rationales, efficientur per
superiores, hoc est, per intelligentias.

ARTICVLVS II.

QVID IN RE PROPOSITA sentiendum sit.

PRæsens quæstio nonnullis assertionibus 1. *Assertio.*
illustranda est. Prima sit, Animæ rationa-
les neutiquam vi seminis propagantur. Hæc *Quam*
assertio est omnino certa, nec Christiano Phi- *certa sit.*
losopho de ea dubitare fas est, habetur quip-
pe in decretis 32. quæst. 2. cap. Moyses; eiusq;
oppositum erroris nota condemnat D. Augu- *D. August.*
stinus in lib. de Hæresi, ad quod vult Deum *D. Thom.*
cap. 86. & D. Thom. 2. contra Gentes, cap. 86.
idemque in 1. p. quæst. 118. art. 2. non errorem
solum, sed hæresim vocat. Propterea quod qui
id asserunt, animi immortalitatem negare pa-
lam conuincantur. Probatur igitur nostra as- *Probatur*
sertio hunc in modum: Nulla virtus actiua a- *1.*
git vltra suum genus; sed anima intellectiua
excedit totum genus corporeæ naturæ, cum
sit substantiæ spiritalis, vt superius ostendi-
mus. Nulla igitur virtus corporea eius effe-
ctionem valet attingere; atqui omnis actio
seminalis facultatis est à virtute corporea;
cum spectet ad potentiam vegetatricem cor-
pori prorsus inhærentem: Ergo fieri non po-
test, vt animæ intellectiuæ virtute seminis de-
riuentur. Secundo, Cum generatio alicuius *Probatur*
est causa, cur aliquid fit; eius dissolutio causa *2.*
item est, cur id pereat; atqui dissolutio corpo-
ris non affert interitum animæ rationali; si-
quidem immortalis est: ergo neque corporis
generatio erit ei causa, vt esse incipiat: at se-
minis traductio propria causa est generatio-
nis corporis. Non igitur est causa generatio-
nis animæ. Tertio, Omne agens naturale, sic- *Probatur*
uti agit dependenter à materia, ita non pro- *3.*
ducit, nisi quod à materia dependet: sed ani-
ma rationalis non ita se habet; cum extra cor-
pus cohærere valeat. Non ergo anima ratio-
nalis ab agente naturali producitur; sed aliam
habet originis suæ causam. Ob hæc & alia quæ
antiquos Patres non latuerunt D. Chrysost.
Homilia 1. de Incomprehensibili Dei natura;
Animæ, inquit, inspirantur, corpora effigian-
tur: & Procopius Gazæus in Genes. cap. 2. ad
illa verba; Hoc nunc os de ossibus meis & ca-
ro de carne mea, oraculũ ait non dixisse; & a-
nima de anima mea, caro scilicet non gignit
animam. Lege Gregorium Niss. disput. de a-
nima & resurrectione, Lactantium 1. de Opi-
ficio Dei, cap. 17 18. & 19. in quibus de animæ
origine rectè sentire videtur.

Secunda assertio; Animæ rationales acci- 2. *Assertio.*
piunt esse per creationem, non ab Angelis, sed *Non mi-*
à Deo Opt. Max. Hæc assertio non minus fir- *nus certa,*
mam ac certam continet veritatem, quam su- *quam supe-*
perior: astruiturque communi Patrum assen- *rior.*
sione, à D. Hieron. in epist. 17. ad Damasum,
quæ inscribitur, Explanatio symboli, & in A-
pologia ad Pammachium, aduersus hæreses

f Ioan.

D.Hilar. D.Ambr. D.Chryſ. D.Gregor. Niſſenus. Theodoret. D.Cyrillus D.Bernar. Innoc.III.

Ioan.Hieroſolymitani,vbi ait Eccleſiaſticam A eſſe ſententiā, Deum nouas quotidie animas conceptis iam corporibus infundere. Item à D.Hilario 10.de Trinit.Ambroſio lib.de Noe & arca.Chryſoſt.Hom.23.in varia loca Matthæi,Greg.Nyſſ.lib.de Anima,ca.6.Theodoreto lib. de Homin nat. Cyrillo lib.1. in Ioan. ca 9.Bernardo Sermon.27.in Cant.Innocentio 3.commen.in Pſal.50.

Lege D. Thom. lib 2.Sent. diſt.18.q.2. art.2.

In primis ergo quod animæ rationales ac- B cipiant eſſe per creationem hunc in modum probat D.Thom.lib.2. cont.gent.cap.87. Omnis ſubſtantia, quæ producitur, aut generatur per ſe, aut per accidens, aut creatur:ſed animæ rationales non generantur per ſe,cum non conſtent ex materia & forma: neque per accidens,quia cum ſint formæ corporum, orirentur per eorum generationem ex virtute ſeminali,quod improbatum eſt:ſupereſt ergo

Cõſirmatio euſdem.

vt per creationem eſſe accipiant. Huc ſpectat C quod cum animæ humanæ omnibus formis phyſicis naturæ dignitate præſtent,ſintque in ſuo eſſe ſubſiſtentes: oportet eas nobiliorem habere originem, & more aliarum ſubſtantiarum intellectualium per creationem produci.

Oſtenditur 2.pars aſſertionis. D. Auguſt. D.Damaſ.

Quod vero iſtiuſmodi creatio non ab Angelis, vt putarunt ii, quos ſuperius retulimus, ſed à Deo ſit,inde concluditur; quia vt D Auguſt.li.3. de Trin.c 8 & li 9.de Geneſi ad literam,c 15.& D.Damaſc.li.2.Fidei Orthod.c.3. & ſcholaſticæ Theologiæ Profeſſores in 2.

Cur Angeli nequeant creare.

Senten.diſt.1.docent; Angeli nullius rei creatores eſſe poſſunt: videlicet quia cum creatio ſit productio è nihilo, id eſt, nullo ſuppoſito ſubiecto. & omnes cauſæ ſecundæ prærequirant ſubiectum in quod agant, fit vt creare ſit ſolius primi agentis, cuius virtus vt eſt infinita, ita nec ad ſubiectum, nec ad certum agendi modum coarctatur.

Deducitur tertia pars aſſert. ex ſacris literis.

Deniq; quod animæ humanæ à Deo creentur, haud obſcure ſignificatũ eſt in literis diuinis,tum alibi, tum præſertim 1. Gen. vbi cũ de aliorum animantium procreatione agitur, dicitur: Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile ſuper terram; Producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumēta,& reptilia, & beſtias terræ. At cum ad hominē venitur, eius animam à Deo infundi,ac creari, indicatur illis verbis; Formauit Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciē

Leo I.

eius ſpiraculum vitæ. Accedit decretum Leonis I. in epiſt. 93. ad Toribium Aſturicenſem Epiſc. ſtatuentis animas à nullo incorporari, præterquam à Deo ipſarum creatore.

3. Aſſertio. Plato primus auctor de creatione animarum ante corpora.

Tertia aſſertio: Animæ rationales non fuerũt ante corpora à Deo creatæ;ſed in ipſis corporibus ſingilatim creantur, & infunduntur. Pro huiuſce concluſionis intelligentia aduertendum eſt, Platonē in Timæo finxiſſe Deũ omnes animas humanas ante corpora ſimul creaſſe, & in comparibus ſtellis conſtituiſſe:

De hoc dogmate lege quæ ſcripſit auctor operis de diuina ſapientia, ſecundum Ægypt.lib.1. cap.5.

A Tum eas cœleſtium rerũ tædio, & terrenarũ amore captas,vt tanti ſceleris pœnas luerent. in corpora tanquā in carcerē fuiſſe conie ctas. Idem arbitratus fuit Origenes, vt conſtat ex 1.eius lib. περὶ ἀρχῶν, refertq; Epiphanius in epiſt.ad Ioan. Hieroſolymitanũ. Idē quoq; ex parte aſſeruerant aliqui Rabbini Hebræorũ, aientes omnes animas initio fuiſſe conditas, ne concederent Deum aliquid de nouo cre- B are: non tamen antequam córpora ſubirent peccatum vllum admiſiſſe.

Exploditur is error à Patribus.

Verũ hic error vnanimi cõſenſu exploditur à Patribus, à D. Epiphanio epiſt citata Hieronymo in epiſt.ad Pammachiũ, cõtra eundē Ioannē, Theophilo Alexandrino li 1.Paſchali, Auguſtino epiſt.28. ad Hieronymum, Cyrillo Alexandrino li.1.in Ioannem, cap.9. vbi viginti tribus argumentis pugnat. Cõdemnatus eſt etiam hic error in Concilio Bracharēſi

Concilium Brachar. Leo I.

C I ca.6.& à Leone I.in epiſt. ad Toribium, vbi ſummus Põtifex in eos,qui dogma illud profitebātur,ita ſcribit: Eos catholica fides à corpore ſuæ vnitatis abſcidit, conſtanter prædicans atq; veraciter, quod animæ hominũ priuſquā ſuis inſpirentur corporibus,non fuere.

Expugnatur rationibus.

Porro ſuperiorum dogmatũ auctores, quatenus in eo conueniunt,quod fingunt animas ante corpora extitiſſe, hunc in modum refelli poſſunt: Vnicuiq; formæ naturale eſt corpo- D ri vniri; alioqui conſtitutũ ex forma & materia eſſet aliquid præter naturā: prius n. tribuitur vnicuiq; quod ei ſecundũ naturam, quam quod præter naturam competit: quod n. conuenit alicui præter naturam, ineſt ei per accidens, & quod ſecundum naturā, ineſt per ſe. At quod per accidens ineſt, poſterius eſt eo, quod eſt per ſe. Igitur animæ prius cõuenit vnitam eſſe corpori, quam à corpore abiunctā. Non eſt ergo creata ante corpus, cui vnitur.

Anima perfectius eſt in corpore quam extra. Ex D.Gregor. Nyſſ.li. de hom. opif.cap.29.

2\. E Secundo, Anima, ſicuti D. Thom.1.pa.q 76. art. 1. ad 6. aliiq; Doctores communi aſſenſu approbant, habet natiuam propenſionem ad corpus, atque adeo propriam perfectionem non obtinet, niſi dum corpori copulata eſt: ſed Deus, cuius perfecta ſunt opera in prima rerum molitione procreauit res ſecundum ſtatum cuiuſque naturæ congruentem, ac debitum. Vnde & cuncta, quæ fecerat, comperit eſſe valde bona. Non igitur animas ex- F tra corpora creauit.

In natura nihil otioſum.

3\. Tertio, Si animæ ante corpora extitiſſent, cum natura in mundo nihil otioſum, ac ſine propria operatione eſſe patiatur, vt probe docet Ariſtoteles cap.8.lib.10. Ethic. vtique habuiſſent animæ in eo ſtatu aliquam rerum ſcientiam & notitiam: ſed non ita eſt, cum plane conſtet, longo ſtudio & labore acquiri à nobis ſcientias: ergo animæ nõ fuerunt ante corpora. Nec ſatisfaciunt Academici, aientes cũ Platone in Phædro & 10. de Republ. aliiſq; in locis animas cum in corpora deiiciuntur,

propter

propter coniunctionem cum hac terrena fæce, quasi hausto obliuionis poculo, omnium rerum memoriam amittere. Non, inquam, satisfaciunt. Nam cum naturale sit animæ corpori coniungi, non debuit ex copulatione cũ propria & naturali materia tale detrimentum capere. Ac contra hunc errorẽ in l. Metap. ex instituto disserendum à nobis erit. Eum multis impugnant D. Augustinus lib. 12. de Ciuit. Dei, c. vlt. Tertull. in l. de Anima, M. Albertus 1. Metaph. tract. 1. c. 8. D. Th. tum alibi, tum 2. contra Gent. c. 83.

...Auguſt. ...rtull. ...Albert. ...Thom.

4. Quarto, quod animæ antequam corporibus inspiratæ essent, nullam peccati labem admiserint constat ex doctrina Diui Pauli ad Rom. 5. vbi ait per vnum hominem introiisse peccatum in hunc mundum; anima autem homo non est, vt quidam falso putarunt, docetq; D. Th. tum alibi, tum 1. par. q. 75. art. 4. Rursum c. 9. eiusdem epist. cum inquit, Iacob & Esau, priusquam in lucem editi essent, nihil boni, aut mali egisse. Præterea, quod animæ in scelerum pœnam non immigrarint in corpora, ex eo ostenditur, quia sequeretur vnionẽ corporis & animæ nõ esse bonum naturæ: sed potius malum quidpiam, sicuti est omnis pœna. Quod tamen impossibile est, cum nullum malum per se intendatur, & tamen natura vnionem animæ & corporis, hominisq; generationem per se intendat. Adde quod ex malo non prouenit bonũ, nisi per accidens. Quare si ob culpam animæ separatæ effectum esset, vt anima corpori vniatur: cum hoc bonũ quoddam sit, per accidens erit: atq; adeo casu cõtigit, vt homo à Deo conderetur. Quod tamen falsum esse inde constat quia nobilissima pars mundi corporei, quæ est homo, non debuit fortuito euentu produci ab auctore naturę, qui omnia in numero, pondere & mensura effecit.

...im & an... corpora ...n pecca... ...unt. ...ocer... ...e Senten. l. 5. Bibl. not 26. l. 6. an... ...at. 48. ...alũ per... ...ntẽditur ...natura. ...mo pars ...ndi no... ...issima.

Quod vero Aristoteles animarum ortũ ante corpora nequaquã posuerit, liquet primum ex eo, quod Platonicã reminiscentiam multis locis improbauit, vt in 1. Poster. c. 1. & 3 de Anima, c. 4. tex. 14. vbi ait hominis intellectum esse quasi nudam tabulam, in qua nihil est expressum. Deinde, quia 12. Metaph c. 3. tex. 16. & 17. docet causam efficientem præcedere suum effectum; formalẽ vero (qualis est anima) nullo modo. Nec obstat quod 2. de Gen. animal. c. 3 asserit mentem exterius ingredi. Non enim his verbis vitam illius extra materiam, & ante nexũ cum corpore, sed diuinam eius originem & creationem, atq; independentiã à materia indicauit; vt ipse orationis cõtextus ostendit: sic enim habet, Restat igitur vt mens sola extrinsecus accedat, eaq; sola diuina sit: nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis. Quare haud recte Pletho c. 9. libri, quem scripsit de iis, quibus Aristoteles à Platone dissentit, affirmat Aristotelem antegressionem animarum cum Platone præceptore suo non negasse.

...istot. a... ...mas ante ...pora nõ ...it. ...plica... ...locus, ...quo con... ...rtum ...fisse vi... ...ur. ...tho fal... ...attribuit ...istoteli ...tegres... ...nem a... ...narum.

Iis, quæ superius docuimus, de quotidiana animarum productione, nihil officit quod Gen. 2. dicitur Deus requieuisse ab omni opere, quod patrarat. Primum, quia non dicitur Deus absolute requieuisse; sed requieuisse ab opere, quod patrarat, videlicet illis primis sex diebus. Vt sit sensus, Deum mundi opificium absoluisse sex diebus, atq; ita die septimo destitisse mundi machinam condere. Item, quia vt interpretatur D. Th. l. 2. contra Gentes, ca. 84. & in 2. dist. 18. q. 2. art. 1. ad 7 Albertus Magnus in summa de homine, qu. 15. istiusmodi quies Dei intelligenda est secundum cessationem à nouis speciebus condendis, non autem à nouis indiuiduis; quorum similia secundum speciem præcesserint. Quare cum omnes animæ intellectiuæ, omnesq; homines sint vnius speciei, nihil repugnat prædictæ quieti Deum quotidie animas creare. His obiter adde nouas animantium, aliarumve rerum species, quæ ex varia commistione progressu temporũ extiterunt, etiam in prima mundi origine dici quodammodo fuisse productas, non se, sed in suis causis. Lege D. Augustinum in l. de Origine animæ ad D. Hieronymum.

Explicatur locus Genes. 2. — D. Thom. — D. Auguſt.

At enim de anima primi hominis, peculiaris adhuc consideratio est. Nam D Augustinus l. 7 de Gen. ad lit. ca. 24. Hugo de Sancto Victore, auctor Historiæ scholasticæ, & Magister Sentent. dubitarunt, an ante corporis formationem vna cum Angelis fuerit creata. Nõ est tamen ambigendum ea de re, cum argumẽta superius adducta concludant nullam prorsus animam ante corpus fuisse à Deo productam. Itaque in eodem instanti Deus & primi hominis corpus formauit, & ei animam infudit, vt sentit D. Gregorius Nyssenus in lib. de Homine c. 29. & 30. D. Damascenus l. 2. de Fide orthod. c. 12. D Hieronymus Epist 61. ad Pammachium de erroribus Orig. & 139. ad Cyprianum. Item Leo Epist. 91. Et in hanc sententiam magis inclinat D. Augustinus li. 12. de Ciuit. Dei, c 23.

Anima primi hominis an ante corpus fuerit. — Cõcluditur non fuisse — D. Gregor. Nyss. — D. Damaſ. — D. Hieron. — Leo I. — D. Auguſt.

ARTICVLVS III.

DISSOLVTIO ARGVMENtorum primi Articuli.

Diluenda nunc à nobis sunt ea argumenta, quibus initio quæstionis probari videbatur animas intellectiuas virtute seminis traduci. Ad primum concedenda est maior; & ad minorem dicendum, inesse materiæ potentiam passiuam naturalem ad recipiendam animam intellectiuam: cui potentiæ respondet aliqua actiua naturalis; quæ illius saltem introductionem, nexumq;

Ad 1. arg. prioris dogmat. — Cuilibet potentia

ua respõdet aliqua actiua, quomodo accipiendum.

cum materia attingat. Itaq; ad astruendam ve- A ritatem illius effati. Cuilibet potentiæ passiuę respondet aliqua actiua, sat est dari in parentibus talem potentiam, quando forma totius naturæ vim superat, eamq; naturæ auctor stata, ac definita lege producit, vbi primum agẽs naturale materiam congruenter perfecteque disposuit.

Ad 2. arg.

Ad secundum dicendum, quod homo inter cæteras animãtes, suam formam non eliciat è potestate materiæ; id non ex illius imperfe- B ctione, sed ex animæ intellectiuæ dignitate prouenire, quæ vt præstantioris notæ est, ita altiorem originem poscit. Quod tamen non impedit, quominus homo generare hominẽ dicatur; vt in 1. l. de Ortu & interitu exposuimus. Ad alteram partẽ eiusdem argumenti respondetur; sæpe instrumenta virtute principalis causæ producere effecta se ipsis nobiliora; nunquam tamen excitari ad efficiendum aliquid ex nihilo; quo duntaxat modo animę in- C tellectiuæ produci queant, vt superius ostensum fuit.

Homo hominẽ generat: esto formã non producat.

Ad 3. arg.

Ad tertium; Id quod materiæ, vltimam dispositionẽ tribuit, habere etiam vim effectricem formæ; si forma eiusdem sit ordinis cum dispositionibus: quod in re proposita non accidit: siquidem anima intellectiua est spiritalis substantia, independens quoad suum esse à corpore, & supra materiæ conditionem eminens. Ac licet eadem anima suo modo finis sit D humanæ generationis; quia tamen pręcipuus finis est ipsum compositum, siue homo, qui gignitur; abunde sat est, vt generans non dicatur frustrari fine, si producat totum compositum, esto formam ipsam non generet, sed eius tantum cum materia copulationem attingat. Quod etiã sufficit vt homo simpliciter perhibeatur gignere simile sibi secundũ speciem.

Homo non anima est præcipuus finis generationis.

Ad 1. arg. posteriorũ dogmatis.

Quod attinet ad ea argumenta, quæ probare contendebãt, animas intellectiuas produci E ab Angelis; respondetur, cum Aristoteles ait perfectum esse, quod aliud simile sibi procreat, interpretandum id de viuentibus corporeis, non de iis, quæ à materiæ concretione abiuncta sunt; quorum perfectio aliunde æstimanda est. Item vero maiorem esse in substantiis corpore vacantibus, quam corpore præditis ordinem, non quoad mutuam illarum inter se productionem, cum à Deo Opt. Max. duntaxat per creationem effici queant; sed quoad Hierarchias & munerum administrationem, aliaq; eiusmodi.

Perfectum est quod simile sibi procreat.

Ad 2. arg.

De hu Diuus Dionys. in l. de Cœlesti hierarchia.

Quod autem ait Dionysius inferiora corpora administrari, ac fieri potestate superiorũ, minime mirum esse debet. Vt enim hæc non creando, quod Dei Opt. Max. proprium est, sed ex aliquo antecedente subiecto, seu (vt dici solet) transmutando, quod omnibus causis secundis est commune, operantur: ita illa non creatione per se, sed transmutatione produci solent. Atq; hoc discrimẽ aperte exponit Sanctus Thomas prima parte q. 90. art. 3.

QVÆSTIO IV.

QVANDO INFVNDATVR, VNIATVRQ; CORPORI *Anima intellectiua.*

ARTICVLVS I.

EXPLANATA QVÆSTIONIS *radice, refelluntur quatuor opiniones contrariæ.*

Radix difficultatis.

HVIC controuersiæ aditum vel maxime aperuit id, quod affirmat Arist. 2. de Gener. anim. c. 3. Non simul animal fieri & hominem, sed materiam fœtus, primum informari anima vegetatiua, deinde sensitiua, postremo intellectiua. Verba Aristotelis sunt: Conceptum inanimatum esse nemo statuerit, & vita omnibus modis priuatum: quippe cũ nihilo minus semina & conceptus animaliũ viuant, quam stirpes; & aliquandiu prolifica sint. Ergo animam vegetantem habere planũ est. Sed quam ob causam eam primum haberi necesse sit, ex iis quæ alibi de anima disseruimus, apertum est. Sentientem etiam, qua est animal, tempore procedente recipi; & rationalem, qua homo, certum est. Non enim simul & animal fit, & homo, &c. Hanc enim doctrinam multi partim non admittunt, partim varie exponunt.

Quidam sentiunt embryonem esse animæ expertem; operationes autem vitæ, quæ in eo apparent, vel animæ matris; vel virtuti, quę in semine est, formatrici acceptas esse referendas. Verum præterquam quod Aristoteles eodem in loco diserte ait, conceptum esse animatũ, hos refellit S. Thomas 1. par. q. 118. art. 2. ad 2. quod fieri nequeat vt vitę opera a principio externo oriantur. *1. Opinio.* *Reijcitur.*

Alii tres omnino animas in homine vegetantem, sentientem, & intelligentem nõ modo pedetentim recipi, sed & simul permanere sibi persuadent. Quos multis in locis idem Doctor, præcipue vero 1. p. q. 76. art. 3 & 2. contra Gent. c. 58. & q. de Anima, art. 2. explodit; nosque iam in 1 de Ortu confutauimus. *2. Opinio.* *Reijcitur.*

Nec desunt, qui existiment eam ipsam animam, quæ primo fuit vegetatiua, fieri postea, operante seminis vi, sensitiuam, ac tandem eo perduci, vt intellectiua euadat, non seminis quidem, sed superioris agẽtis, hoc est, Dei extrinsecus (vt aiunt) illustrantis virtute. In quã opinionem acriter inuehitur S. Thom. 1. p. q. 118. art. 2. ad 2. *3. Opinio.* *Reijcitur.*

1. Primum enim generationem à propriæ naturæ statu dimouet. Erit enim motus quidam cõtinuus paulatim ab imperfecto ad perfectum proficiscens; & eo pacto in al-

in alterationis conditionem degenerabit. A

2. Secundo, Nec hominis, nec animalis generatio erit generatio simpliciter: siquidē subiectum eius erit ens actu. Quis enim est qui nesciat vniuersam generationis euerti naturam, si absque præcedentis perfectionis, formæue substantialis interitu noua accedat: vt accedere autumant qui in fœtu animam vegetantem dicunt deinde fieri sentientem, ac demum intelligentem.

3. Tertio, vel id quod ex Dei actione oritur, B est quid subsistēs, vel non subsistit, sed est quędam animæ præexistentis perfectio. Qui illud dicit, fateatur necesse est esse quidē suapte natura distinctum à forma ante existente, quippe quæ minime subsistebat: Qui autem hoc affirmabit, effugere non poterit quin concedat animam intellectiuam intereunte corpore interire.

4. Quarto loco probatur non posse eandem animā sensim esse vegetatiuā, sensitiuā, & ra- C tione præditam; cum oporteat plane mutari speciem, addita perfectione substantiali; sicut (hoc enim vtitur exemplo Arist. 8. metaph. ca. 3. text. 10.) mutatur numerus adiecta, vel detracta vnitate; nec vllo modo substantia intēdi, aut remitti possit, vt cōmuni philosophorū assensu docet Arist. in categoria substantiæ.

[N]ulla sub[stan]tia intē[di]tur aut [re]mitti.

Alii censent fœtum mox à principio intellectiuam animam obtinere, etsi non statim munia, quæ ipsi peculiaria sunt, adimpleat: D sed primum actiones vegetandi; deinde sentiendi: tandem suo tempore intelligendi. At hæc etiam opinio procul deflexit à veritate, vt mox patebit.

[...]r. Opinio [...]a etiam [re]ijcitur.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO PROPOSITÆ dubitationis.

[T]ertio [qu]æstionis. [Pr]obatur.

Ergo superioribus sententiis reiectis, asserendum est materiam fœtus primum informari anima vegetatiua, deinde sensitiua, postremo intellectiua. Quod probatur: nam fœtus confestim post conceptionem nutritur sanguine, quem ei mater per venā vmbilicarē ad id muneris destinatam transmittit: atq; interim nullā sentiendi præbet significationem. Deinde, aliquot post diebus moueri incipit, etsi tenui & obscuro motu; vt in iis, qui abortu eiiciuntur, obseruari poterit: si enim punguntur, contrahent sese, quod pertinet ad animam sensitiuam. Tandem efformatis iam ad humanam effigiem membris, formam, cuius ea instrumenta sunt, accipit id est, animum rationalem quo in specie hominis reponitur.

[Co]nfirma[tur] ex D. [Th]om.

Quod autem conueniens sit dari istiusmodi progressum in generatione hominis, confirmat D. Thomas loco citato prima parte, exēplo quorundam animantiū, quæ ex putri materia oriuntur: vbi primo quidpiam viuēs imperfectius, deinde aliud melioris notæ, nempe animal emergit. Quod si id in bestiolis adeo imperfectis notari solet, consentaneum est, vt idem animantibus excellentioris naturæ conueniat, ac potissimū humanæ soboli, cuius forma quāto est præstantior, tanto maiorem requirit apparatū: neq; decet vt in rudē & incompositam materiæ molē, sed in corpus organis apte, concinneq; instructū infundatur. Ita porro manet fœtus materia aliquot diebus sub forma vegetatiua: deinde huic intereunti succedit forma sensitiua; similiterq; huic intellectiua. Nec mirū, quod duæ priores formæ nullo externi hostis incursu, aut oppugnatione, intereant. Nam cum prior sit via seu præparatio ad secūdam, & secunda ad tertiam; priores ambæ eas accipient in materia dispositiones, quibus non nisi certo temporis spatio perseuerēt, cedantq; principi formæ, cui præeundo, istiusmodi veluti satellitio famulantur. Sane quod anima intellectiua nō statim à principio materiam fœtus informet, plane ostendunt nonnulla sacrorum Canonū decreta, quæ id supponunt, & vt cætera omittamus. Caput Sicuti 32. q. 2. vbi dicitur nō cōmitti homicidium ab eo, qui fœtum in vtero occidit ante infusionem animæ videlicet rationalis: quod nondum dici possit natum esse hominem.

Inter animam vegetatiuā sensitiuam & intellectiuam medi at tempus.

Caput Sicuti.

Qui fœtū necat ante infusionem animæ non est homicida.

Cæterum quo temporis puncto (quod erat propositæ quæstionis caput) seu quot dierum trāsacto spatio anima intellectiua infundatur corpori disceptatio est inter Philosophos: in eo tamen conueniunt quod infundatur cum primum corpus organis humanæ proli conuenientibus distinctum, perfectumq; est: quod obtinet etiam dum non est sub magnitudine maiori, quam sit grandioris formicæ, vt affirmat Arist. l. 7. de hist. anim. c. 3. & Abulensis in c. 1. Matthæi par. 1. q. 53. Verum non semper hæc magnitudo eadem est. Qua de re ita scripsit Fernel in l. de Hominis procreatione c. 10 Sępe obseruauimus die quadragesimo eiectum fœtum semidigiti (vt ait Aristoteles) formicæ maiusculæ magnitudine vere, ac prorsus conformatum. Caput erat auelanæ par, & maius, quam pro reliqui corporis ratione: oculi vt cancris exerti: nasus, auriculæ, brachia, manus, crura, pedes, hisq; secreti digiti: hæc ille.

In quo conueniant auctores circa propositā quæst.

E

F Conueniunt quoque Philosophi in eo, quod fœminæ corpus ob defectum caloris, & imbecillitatē virtutis formatricis tardius delineetur. Quo autem tempore huiusce delineationis opificium absolutum sit discordarunt qui olim ea de re scripserunt. Lege Plutarchum li. 5. de Placitis, cap. 21. Hippocratem in l. de Fœtu, Fernelium in lib. de Hominis procreatione, Cœlium libro decimoquinto, lect. antiq. c. 23. Ambrosium Pareum lib. 23. cap. 11. Communior tamen, veraq; sentētia est, in maribus absolui

In quo dissrepent.

Plutar. Hippocr. Fernel. Cœlius.

Quæstionis resolutio tũ quoad mares tũ quoad fœminas. absolui circa quadragesimum diem, in fœminis circa octogesimum. Quod ex eo optime cõfirmatur, quia in veteri lege fœmina, si masculum pareret, quadraginta diebus; si fœminam, octoginta sese domo continebat, & à templi ingressu cessabat. *Eius confirmatio.* Hũc enim numerum diuinarum literarum interpretes ad imitationẽ naturæ, ac temporis, quo in vtero corpus effingitur, præscriptum fuisse aiunt.

Conclusio. Quibus ita constitutis respondemus ad quæstionem initio excitatam; animam intellectiuam infundi & vniri corpori in eo instãti, quo primum materia, & membrorum effigie, & cæteris accidentibus, quæ talis forma exigit, instructa dispositaq; est; quod accidere solet circa eum diem, quem diximus paulo ante. Hanc tamen successiuæ formationis legẽ, *Corpus Christi momento formatum est in materno vtero.* non seruauit Corpus Christi seruatoris nostri in vtero Virginis Matris. Nam quod naturæ vi quadraginta dierum spatio paulatim effingendum erat, diuina virtute, ac Spiritus Sancti opera, momento perfectum absolutumq; fuit: vt est communis Patrum & scholasticæ Theologiæ professorũ doctrina. Ita Sophronius in concil. Synonensi, act. 11. Basil homil. 25. de human. Christi gener. Damasc. li. 3 ca 2. Euthym. Matth. 1 Fulg. l. de Incarnatione c. 3. Leo in epist. 11. ad Iul. D. Th. 3. par. q. 30. art 1. alii doctor. in 3. dist. Alens. 3. par. q. 8 m. 2.

QVÆSTIO V.

VTRVM OMNES ANIMÆ intellectiuæ natura dignitate pares sint.

ARTICVLVS I.

NEGATIVÆ PARTIS argumenta.

Quæ de re quæstio. NON adducimus in controuersiam an omnes animæ intellectiuæ conueniant in naturam vnius speciei, quam ex æquo participent; id enim in confesso est apud omnes: sed vtrum communem illam naturã per differentias indiuiduales ita contrahant, vt omnes quoad suam quidditatem singularem ęq; perfectæ sint. *Qui partẽ neg. defendant.* Negatiuam partem defendunt Capreolus in 2. dist. 32. q. 1. Ioannes Maior q. 2. conclus. 6. Hispalensis q. 1. Richardus q. 1. circa 4. principale, M. Albertus eadem dist. art. 6. Aegydius q. 3. Lychetus in 1. dist 3. q. 2. Ferrariensis l. 1. contra gentes, c. 3. Iauellus 8. Metaph. q. 6. Caiet ad q. 85. primæ partis art. 7. Abulensis in cap. decimum quintũ Matt. q. 656.

1. Argum. Probatur vero hæc sententia hunc in modum. Vnumquodque operatur vt est; & vt se habet quoad operationem, ita & quoad suam naturam: sed animæ intellectiuæ aliæ magis, aliæ minus perfecte operantur, siue spectemus actiones immateriales, cuiusmodi sunt intelligendi, & volendi actus; siue corporales, quę organorum ministerio exercentur, vt internorum & externorũ sensuum functiones. Igitur inter animas intellectiuas aliæ erunt aliis perfectiores secundum naturam particularem.

2. Argum. Secundo, Cum anima natura sua sit forma corporis, oportet vt ei quoad perfectionem respondeat & commensuretur: sed quædam animę sortiuntur corpora aptioribus organis, melioriq; temperamento affecta; atque adeo perfectiora: igitur aliæ aliis excellentiorem naturam obtinent. *3. Argum.* Tertio (quæ ratio superioris confirmatio est.) Anima secundum se sumpta non ordinatur ad quoduis corpus, sed ad certum & determinatum; ergo vna respicit corpus nobilius, alia minus nobile. Sed huius in respiciendo varietatis, non potest esse alia causa, nisi maior & minor nobilitas essentiæ ipsarum animarum: ergo vna anima superat aliam nobilitate essentiæ. Huiusce argumentationis assumptum probatur, quia si quęlibet anima ex se non ordinaretur ad certum corpus, sed ad quoduis indefinite sese haberet; Cum Deus infudit animam, verbi gratia, Socratis in eius corpus, potuisset, seruato naturę ordine, ac citra miraculum, infundere in illud animã Platonis; quam postea creauit, atq; ita Sophroniscus loco Socratis, quem tunc genuit, potuisset Platonem gignere. Ex quo sequitur eundem effectum singularem posse produci à duabus causis totalibus: quod negat melior pars rectè philosophantium.

4. Argum. Quarto, Magis ornat vniuersum, maioreq; illi conciliat pulchritudinem & venustatem disparitas perfectionis secundum naturã quã æqualitas: siquidem æqualia non habent per se ordinem, quo maxime pulchritudo efflorescit: Igitur conuenientius fuit animas esse inter se naturæ perfectione inæquales, quam eodem perfectionis gradu contineri.

5. Argum. Quinto, Quemadmodum genera contrahuntur per differentias specificas inæqualis perfectionis; ita & species cõtrahi possunt per differentias singulares, quæ non sint æq; perfectæ: ergo sub eadem communi natura animæ intellectiuæ, vel sunt, vel saltem esse possunt aliæ animæ magis, aliæ minus perfectæ. Probatur antecedens, quia id non repugnat ex parte Dei creantis animas; cum in se contineat eminenter infinitos gradus nouarum perfectionum, quas rebus communicare potest. Deinde nec ex parte ipsarum; cum non appareat talis repugnantia.

6. Argum. Vltimo, quod indiuiduales animarum differentiæ non possint esse æque perfectæ, videtur ostendi ex eo, quia alioqui conuenirent inter se vniuoce, siquidem quæ æqualia sunt, in eo

in eo in quo sunt æqualia: vniuoce conueni- A
unt. At quod hæc conuenientia nequaquam admitti debeat, manifestũ est; quia id, in quo conuenirent, diuideretur per alias differentias; de quibus rursum eadem quæstio rediret, num essent equales: quod si essent, pari ratione vniuoce conuenirent, vt priores; atq; ita daretur processus in infinitum. Quare nõ videntur tales differentiæ: atque adeo neque animæ, quæ per illas constituuntur, æqualem B
habere inter se naturæ perfectionem.

tic. Pa- ensi. His accedit auctoritas doctorum Parisiensium, à quibus æqualitas animarum articulo quodam damnata est. Si quis, inquiunt, dicit omnes animas ab origine esse æquales, errat; quoniam alias anima Christi non esset perfectior, quam anima Iudæ. Huius articuli meminit Henricus Gandauensis quodlib. 3. q. 5. & Durand. 2. dist. 32. quæst. 5. Huc etiam pertinet Aristot. hoc in lib cap. 9. text. 94. molles C
carne, bene aptos mente; atque ingeniosos esse. Quibus verbis ex carnis mollitudine & temperamenti præstantia maiorem intellectus, atque adeo & animæ nobilitatem colligit. Quo item spectat illud Salomonis Sap 8. Puer eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam.

nricus rand. ist.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PRO PARTE affirmatiua.

i partẽ .tuean CONtrariam opinionem defendit Durandus in 2. sent. dist. 32. q. 3 Argentinas ibid. q. 1. art. 2. Soncin. 8. lib. Metaph q. 16 Sotus in prædicamentis, ca. de substantia, q. 2. Zimara theoremate 54. In eandem inclinat Henricus Gandauensis licet, quia doctor Sorbonicus, propter iuratam Parisiensis articuli auctoritatem, non absolute sententiã proferat. Porro quod fuerit in hac controuersia D. Thom. iudicium, non liquet. Illius sectatores, eius hac de re doctrinam, quasi Lesbiam regulam, ad id, quod quisque sentit, accommodant. Caietanus ait adeo planum esse illum inæqualitatem animarum posuisse, vt eos, qui id non vident, cæcos appellet: Sotus loco citato ex iis cæcis vnum se esse profitetur. Certe non desunt loca apud D. Thom. quibus vtraq; pars sese tueri posse videatur. Nam Sanctus doctor in 1. sent d. 8. q. 5. art. 2. in responsione ad 6. ait, animam, quæ ad corpus melius dispositum ordinatur, perfectiorem esse. Et in 2. dist. 21. q. 2. art 1. ad 2. affirmat animam primi parentis digniorem fuisse, quam animam Euæ, propterea quod proportionem seruabat ad proprium corpus, quod nobilius erat. Et in eodem lib d. st. 31 qu. 2 art 3. cum ex professo quæsisset num animæ in sui creatione æquales sint, respondet æquales esse in natura speciei, sed differre numero ex diuersitate corporum, per quæ indiuiduantur, & vnam tanto esse alia nobiliorem, quanto melioris temperamẽti corpus sortitur. Sed enim idem quodlibet. 3. art 3. ait, singularia vnius speciei non habere inter se ordinem, habere tamen quæ specie differunt, quia in speciebus rerum vna abundat super aliam, sicut in speciebus numerorum. Quibus verbis significare videtur singularia contenta sub eadem specie non se excedere nobilitate essentiæ. Priora tamen loca inæqualitati animarum apertius fauent in doctrina D. Thomæ.

ricus / or Sor. / cue. / rtum jen- D. m. de lione. ia re- (D, E, F)

Quibus rationibus nonnulli partem affirm. stabiliant. Porro ad astruendã partem affirmatiuam nostræ quæstionis, quidam è recentioribus Metaphysicis tria, inter alia, afferunt argumenta. Primum, quia si omnes animæ essent inæquales, non possent, duæ cum æquali perfectione à Deo produci, quod est absurdum.
1. Secundo, quia cum singulis diebus creentur à Deo nouæ animæ, si eæ disparem haberent
2. perfectionem, sequeretur non semper mundum æque perfectum fuisse quoad substantiam, vtpote cui ex animarum creatione noua in dies perfectio cumularetur. Tertio, quia
3. si animæ perfectione intrinseca essent inæquales, vnaquæque haberet suum peculiare quod quid est, atq; ita de singulis peculiares definitiones tradendæ essent; quod negant D Philosophi, dum solum naturam communẽ definiri iubent. Verum hæc argumenta parum habent roboris. Nam eorum primũ difficultatem opponit, quæ vtrique opinioni communis est: siquidem etiam cõtra eos qui dicunt animas esse natura æquales obiici potest, ex eorum sententia non posse à Deo creari plures animas cũ inęquali perfectione. Quod si id absurdum non reputant: æquo iure nec absurdum reputabunt negare, posse plures animas cum æquali perfectione à Deo E produci. Secundum argumentum supponit perfectionem vniuersi pendere ex perfectione horum aut illorum singularium; quod non ita est, vt recte docet S. Thom. 2. contra Gentes, cap. 84 Quare licet inter animas, aliæ aliis natura nobiliores essent, nõ ideo earum multiplicatione vniuersi perfectio variaretur, quemadmodum nec variatur nascentibus, & intereuntibus quotidie nouis diuersarum specierum indiuiduis, inter quæ con- F stat dari inæqualitatem perfectionum nõ secundum speciem tantum, sed etiam secundũ rationes indiuiduales. Licet enim singularia eiusdem speciei inter se perfectione æqualia sint: tamen si cum singularibus aliarum specierum conferantur, haud dubie inæqualia esse inuenientur, sicuti & naturæ specificæ, sub quibus collocantur. Denique tertiũ argumentum pro absurdo accipit vnamquamque animam habere suum peculiare quod quid est; quasi vero tam in animarum æqualitate, quam

Retorquetur 1. ratio in auctores suos.

2. ratio falsum supponit. D. Thom. Vniuersi perfectio non variatur, variatis indiuiduis.

3. Ratio putat absurdum quod non est. Vnumquodque singulare habet suum quod quid est.

quam inæqualitate non sit hoc necessario cõfitendum. Vtique siue animæ æquales ponantur, siue non: inficiandum non est vnicuique intrinsece competere suam differentiam indiuidualem, atque adeo suum peculiare quod quid est: nisi quod si animæ sint æquales, eæ differentiæ parem habent perfectionem; si inæquales, disparem. Præterea, ex eo quod animæ inæquales constituantur, non magis sequitur attribuendam vnicuiq; peculiarem definitionem, quam si æquales sint. Etenim definitiones adhibentur ad explicandas naturas rerum, siue æquales, siue inæquales. Vnde si darentur duæ species parem obtinentes naturæ perfectionem, adhuc quælibet earum propriam vindicaret definitionem, non quæ inæqualitatem, sed quę diuersitatem naturę aperiret. Ita vero causa, ob quam philosophi singulatium definitiones minime curant, non est quod indiuidua sub eadem specie patem sortiantur dignitatem, sed quia sub scientiarum cognitionem non cadunt nisi ea, quæ & perpetua sunt, & suopte ingenio multis nota; quo pacto se habent non singulares, sed communes naturæ. Adde etiam indiuidua iccirco non proprie ad artem pertinere, quia non continentur definito numero, sicuti species; vt Porphyr. cap. de specie docuit ex Platone in Philebo.

Cur de singularibus non sint definitiones neque scientia.

Porphyr.

Probatur efficacius pars affir. quæst.

Hisce ergo argumentis omissis, tum quia parum sunt efficacia, tum quia nõnulla, à veritate aliena inuoluunt: aliter institutum confirmari poterit; nimirum ita. Si omnes intellectiuæ animæ haberent inter se inæqualem perfectionem, quo ad naturas singulares; idẽ quoque pronunciandum esset de omnibus aliis indiuiduis, saltem substantiarum, eiusdẽ infimæ speciei, cum in omnibus æqua ratio inueniatur: atqui hoc admittendum non est; ergo neq; illud. Maior conceditur ab aduersariis: Minor probatur. Nam si eiusmodi indiuidua necessario essent inæqualis perfectionis, sequeretur omnia effecta singularia perpetuo degenerare à suis causis. Nam cum illa nobiliora esse non possint; siquidem nullus effectus est præstantior sua causa principali: cum item, vt aiunt, æqualia esse nequeant; consequens est, vt inferioris dignitatis sint. Quod tamen repugnat communi axiomati philosophorum aientium, quamlibet causam vniuocam producere effectum sibi omnino similem, modo tollantur impedimenta.

Axioma philosophicum.

Aliud.

2. Secundo: Præcipua ratio, qua aduersarii probant inæqualitatem animarũ, est inæqualitas perfectionis in operando: sed hæc ratio non conuincit: ergo, &c. Probatur assumptio. Ex inæqualitate in operando non rite arguitur maior nobilitas eiusdem potentiæ; ergo nec maior nobilitas, seu perfectio animæ. Antecedens huius rationis ostẽditur testimoniis Arist. Nam lib. 1. huius operis cap. 4. tex. 64 & l. 1. c. 9. tex. 91. & in probl. sect. 31 q 14. defectũ & præstantiam operationum, quæ oriuntur ab eadem potentia secundum speciem, non minori aut maiori perfectioni ipsius potentiæ, sed defectui, aut perfectioni organi, quo vtitur ascribendam censet. Potest vero animæ æque perfecta ex præstantia, seu vitio formatricis virtutis progenitorum, aut aliarum causarum externarum, sortiri organa meliora, deterioraue, atque ita horum interuentu exactius, vel imperfectius administrare operationes facultatum organicarum.

Aristot.

Lege D. Thom. in disput. q de anim. art. 7. ad 7. Potentiarum eiusdem speciei inæqualitas in operando organo ascribitur.

Tertio: quod ex præstantia ingenii non recte colligatur maior intellectricis facultatis, seu mentis perfectio, ex eo probatur, quia videmus eundem hominem nunc promptiorẽ fieri, nunc hebetiorem in intelligendo: quosdam graui morbo excellentiam ingenii amisisse; alios purgationibus & medicamentis acutiores factos. Vnde Carneadem ferũt aduersus Stoicorum dogmata scripturum superiora corporis ad acuendum ingenium elleboro albo purgasse; quod alios quosdam studiorum gratia fecisse refert Plin. l. 25. c. 5. Cum igitur ipsa intelligendi vis, quæ in animo residet, istiusmodi varietatem in se ipsa nequaquam subeat, planum videtur maiorem facilitatem, aut tarditatem in intelligendo non proficisci à maiori, minoreue pręstantia ipsius intellectus: sed ex concursu, & satellitio cooperantis phantasiæ, quæ si organum melius dispositum habeat, maiori alacritate & promptitudine suam operam ministeriumq; intellectui præstat, vt iam nõ semel admonuimus.

Carneades vt subtilius dogmata Stoicorum refelleret, elleborum ante sumpsit.

Deinde, quod in doctrina Peripatetica non solum animæ, sed quæuis alia indiuidua eiusdem infimæ speciei, æqualia sint, probatur. Nam Arist. lib. 3. Met. ca 3 tex. 11. docet in iis, quę continentur sub eadem specie infima, nõ dari prius & posterius: daretur autem si in illis inueniretur altior gradus perfectionis. Præterea li. 7. Phys. c. 4. tex. 5. & li. 10. Metaph. cap. 13. tex. 26. monet in natura generis subesse analogiam, quia nimirum generica natura perfectius esse obtinet in vna specie, quam in alia propter inæqualitatem differentiarum, per quas contrahitur. Cum igitur hanc inæqualitatis analogiam in genere, non autem in specie ponat, satis indicat non agnoscere se in indiuiduis eiusdem speciei inæqualitatem perfectionis penes differentias indiuiduantes.

ARTICVLVS III.

VTRAQVE PARS CONTROVERsia probabilis iudicatur: præfertur affirmatiua: diluuntur aduersariorum argumenta.

HIs ita disputatis, vtraq; pars cõtrouersiæ nobis probabilis videtur. Quia tamẽ affirmatiua

firmatiua doctrinam Peripateticam magis sapit; vt non obscure testantur loca, quæ ex Aristotele paulo ante citauimus, eam potius amplectemur, in quam etiam lib. 2. Physicorum inclinauimus. Respondeamus ergo ad argumenta, quæ pro aduersaria opinione attulimus. Ad primum, cuius solutio facile iam ex dictis colligi poterat; dicendum ex nobiliori modo operandi colligi maiorē potentiæ nobilitatem; quando potentia ex se & intrinsece talem modum vendicat. Quod tamen in potentijs eiusdem infimæ speciei non accidit. Nec enim v. g. potentia videndi Lyncei ex se est perspicacior, quā potentia videndi Socratis; sed ideo perspicacius intuetur, quia organum melius affectum obtinet. Nec intellectus Aristotelis ex se est acutior, quam Platonis; sed propterea acutius expeditiusque intelligit; quia promptiori phantasiæ ministerio iuuatur, vt supra monuimus.

Ad 1. Quando ex nobiliori operandi modo colligatur nobilior potentia. A

Ad 2. Ad secundum, dicendū est animā eatenus dici respondere corpori, eiq; commensurari, quatenus non habet ordinē nisi ad corpus cōuenientium organorum apparatu instructum, sibiq; conueniens: ex quo non sequitur corpori melius dispositio perfectiorē animam intellectiuā deberi. Ad tertium concedendū est quod affirmit fatendumq; vnamquamq; animā non respicere indeterminate quoduis corpus, sed certum; ita vt in eo instāti, quo Deus animam Socratis infundit, aliam animam etiā miraculum infunde nequiuerit, vt rectè probat argumentum. Vnde cum inter corpora quæ ab animabus intellectiuis informantur, alia magis, alia minus perfecta sint, nō est inficiandum quasdam animas respicere corpora magis perfecta, alias minus perfecta secundum accidentia: ita tamen vt maior illa perfectio non respiciatur per se, sed per accidens ab anima secundum suam naturam spectata; quia nimirum hæc anima per se respicit hāc materiam, cui accidit obtinere perfectiores dispositiones. Vnde fit vt talis in respiciendo diuersitas, sicuti non per se competit animæ, ita nec in ea maiorem naturæ perfectionem arguat.

Ad 3. B

Quælibet anima non quamlibet materiam sed determinatam respicit. C

Ad 4. Æqualitas etiam vniuersum decorat. Ad quartum respondēdum est, etsi pulchritudo vniuersi ex inæqualitate & distinctione rerum magis, quā ex æqualitate resultet, nihilominus etiā æqualitatē pro suo modo decoris elegantiā augere: in ijs autem, quæ sub vna & eadem infima specie collocantur, non posse dari inæqualitatem essentiæ, vt mox dicemus. D

Ad 5. Ad quintum, negandum est antecedens & ad eius confirmationem dicendum, non posse animam intellectiuam per inæquales differentias contrahi; quia natura speciei infimæ non est capax eiusmodi contractionis. Nam quanto magis à summis ad ima descenditur, tanto natura cōmunis contrahitur per differentias minus diuersas, h. e. quæ cōstituant res minus inter se differentes (alioqui n. oēs differentiæ primo diuersæ sunt.) In hoc ergo descensu postquā deuētum fuerit ad naturas singulares, in quibus iam deinceps omnis cessat cōtractio; consentaneū est, vt natura cō trahatur per differentias, quæ inter se conueniant quantū fieri possit, videl. secundum æqualitatem perfectionis, quando per identitatē conuenire nequeunt. Atq; ita contrahitur omnis species infima per differentias indiuiduantes, quæ inter se pares sint: non æqualitate positiua, quasi vna in se cohibeat omnem perfectionē alterius; sed negatiua, ita vt vna nō cōtineat aliquē gradū perfectionis, quo aliā excedat.

Cur natura specifica non côtrahatur per inæquales differentias. *Æqualitas positiua. Æqualitas negatiua.*

Ad 6. Vltimum argumentum facile dissoluet qui dixerit nullā naturā vniuersalem censeri vniuocā nisi eam, quæ potest ad inferiora per differentias cōtrahi, quā contractionem non admittunt ipsæ differentiæ, tum ob alias causas, tum quia alioqui daretur progressus ille in infinitum, qui in argumento deducitur. Itaque non sufficit ad vniuocationem, æqualitas illa, quam sortiuntur differētiæ singularium, quæ sub eadē specie infima continentur. Quin potius semper ea, quę in aliqua natura vniuersali vniuoce cōueniunt, addunt aliquem perfectionis gradum supra illam; cum natura vniuersalis non possit continere actu totam perfectionem inferiorum, quib. communicatur.

Differētiæ per se non cōtrahuntur. *Quæ æqualitas requiratur ad vniuocationem.*

Responsio Durandi ad Parisiensem articul. Quod vero ad Parisiensiū articulū spectat, Durandus loco citato respondet vnā animam intellectiuā esse alia perfectiorem, si expendatur quoad potētias sensitiuas, & vegetatiuas: has n. cōcedit posse excellentioris esse naturæ sub eadē specie infima, & hanc inæqualitatem ait videri sat esse ad tuendā auctoritatē articuli: cū solū statuat animas esse inæquales nō determinando certū inæqualitatis modū. Verum hęc responsio nō satisfacit. Primum, quia articulus de inæqualitate secundū differētias indiuiduales, de qua erat cōtrouersia, sententiā pronunciauit. Deinde quia, vt supra ostendimus, omnes potentiæ sub eadē infima specie contentæ, parē obtinent naturæ dignitatē, etsi aliæ alijs functiones suas perfectius administrent ob maiorē commoditatem organorum. Potius ergo dicendum quamuis illius articuli auctoritas, haud parua sit; tamen extra scholam Parisiensem, irrefragabilem non esse. E

Non satisfacit.

Mollitudo carnis vt boni ingenij indicium sit. Locus vero Aristotelis ex tertio de anima, tantum indicat carnis mollitudinem esse indicium boni ingenij modo superius explicato, non autem præstantioris animæ. Verba item illa ex Sapientiæ 8. cæteris interpretationib. omissis, bifariam explicantur. Vno modo, vt dicat Salomon sortitum se fuisse animam bonam, id est, egregiā indolem ad sapientiam, & virtutes, non quidem ex maiori præstantia ipsi animæ insita; sed ex affectione & dispositione F

Exponitur Salomonis locus.

positione corporis, quæ, vt superius diximus, etiam ad immateriales actiones multum confert. Altero, vt loquatur de bonitate ex virtutibus & gratia sibi diuinitus concessa. Illud hic postremo aduertimus, quosdam in hac quæstione multorum patrum afferre testimonia ad probandam animarum æqualitatem. Verum ea nos ideo prætermisisse, quia nullum eorum de anima secundum indiuiduales differentias, sed secundum communem eius naturam loqui videtur.

QVÆSTIO VI.

SIT-NE ANIMA INTELLECTIVA *vera hominis forma, an non?*

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA NEGATIVAM partem quæstionis astruere videantur.

VT argumentis, quæ ad suadendam negatiuam partē afferri possint, viam aperiamus; prænotandum est ex D. Thom. 2. contra gentes c. 68. vt aliquid forma substantialis alterius, vere ac proprie dicatur, duo requiri. Vnum, vt sit principium essendi substantialiter ei, cuius est forma. Alterum, quod ex priori sequitur, vt forma, & materia in vnius compositi naturam, & in vnum esse totius coalescāt. Quod igitur hæc in animam intellectiuā minime conueniant, atq; adeo quod non sit forma hominis, huncin modum videtur ostendi.

Duplex conditio formæ substantialis. 1. 2.

1. Argum. Id quod non potest cōmunicare materiæ suam propriam potentiam, & operationem, nec poterit ei suum esse impertiri: siquidē nec potentia, nec actio simplicior est, abstractiorue quam essentia, à qua virtus vel potentia manat. Atqui anima rationalis nequit communicare corpori intellectum, siue intellectionem, quæ est propria ipsius operatio, ergo neq; poterit ei communicare suum substantiale esse. Quod tamen, vt diximus, ad rationem formæ exigitur.

2. Argum. Secundo. Ea, quæ inter se maxime distant, nequeunt apte copulari; sed anima intellectiua, cum sit spiritalis substantia, maxime distat à fæce materiæ, & humani corporis concretione; non potest igitur corpori seu materiæ ad vnius rei compositionem congruenter aptari. Adde cum anima intellectiua interitu vacet, corpus vero humanum dissolubile sit, non videri quo pacto hæc proportione sibi respondere possint.

3. Argum. Tertio. Forma refertur ad materiam, vt relatum transcendens: sed anima intellectiua non potest ita referri: non est igitur forma. Probatur minor: quia relatum trāscendens pendet quo ad suum esse ab eo ad quod refertur; anima vero non pendet quoad suum esse à materia, cum extra illam manere possit.

Quarto. Cum anima hominis sit quid per se subsistens, fieri nequit, vt corpori vniatur, nisi propter aliquod ipsius bonum. Aut igitur propter bonum essentiale, aut propter accidentarium. Nō propter bonum essentiale, cū possit extra corp' subsistere. Nec etiā propter bonum accidentarium; hoc n. maxime videretur esse veritatis cognitio, quā sensuum ministerio acquirit; quod tamen dicendum non est, quia ex influxu cœlestis numinis potest extra corpus scientiam obtinere: ergo, &c. Adde quod sapientis artificis non est operi suo impedimentum exhibere: at anima intellectiua societate corporis impeditur a cognitione: siquidem corpus, quod corrumpitur, degrauat animam. Vnde & illud Poetæ.

---Noxia corpora tardant.
Terreniq; hebetant artus moribundaq; membra. *Æneid. 6.*

Quare non videtur Deus animam hominis corpori vti formam per se copulasse.

Quinto. Vel vnio animæ cum corpore esset substantia, vel accidens: si substantia, aliquid igitur substantiæ deperit in anima moriente homine, quod tamen falsum esse constat, cum anima rationalis quoad suam substantiā nullam ex parte interitum subeat: si accidens, ergo anima non per se sed per accidens, hominem constituit. Ex quo sequitur ex anima & corpore non fieri vnum quid in genere substantiæ, ac proinde animam intellectiuam non esse propriam, ac veram hominis formam.

ARTICVLVS II.

NEGARI NON POSSE ANIMAM intellectiuam esse vere ac proprie formam hominis.

IN hac quæstione fuit in primis sententia Platonis in Alcibiade primo intellectiuam animam non coniungi corpori; vt formā materiæ; sed vt motorem duntaxat mobili, habereq; se animum Socratis ad Socratē, vt gubernatoré ad nauem, quatenus intelligentiæ & rationis artificio, quasi clauo corpus mouet, eiusq; actiones inflectit & moderatur (etsi non desint, qui autument non negasse Platonē animam intellectiuā & formam corporis, sed informare corpus eo pacto, quo cæteræ formæ, quæ ita corporibus alligatæ sunt, vt extra illa consistere non possint.) Cum Platone sensisse videtur Anaxarchus, siquidē vt Philo Iudæus commemorat in libro, qui inscribitur, Quod omnis probus liber est, à Nicocreonte Cypri tyrāno in mortariū saxeum cōiectus, ibiq; ferreis malleis cōtusus identidem illud repetiit: tunde, tunde Anaxarchi follem; Anaxarchum n. non tundis: ijs verbis indicans corpus externum quid esse homini, nec ad eius naturam pertinere. Præterea rō esse animum formam hominis affe... uit Simplicius lib. 1. huius operis textu

De hac Platonis sententia Arist. hec in lib. 1. text. 11. Themist. c. 2. Philop. 1. D. Greg. Nyss. 2. de anim. c. 5.

Platonis sententia. In bonum sensum à quibusdam reducitur.

Qui animam formam hominis esse negarunt secundum omnis græcians.

ristextu 7. & Philoponus tex. 11. Themistius A lib.1.c.27. Auerroes lib.3.comm 5. Petrus quidam Iohannes, vt refert Guido Carmelita in suo libro de hæres. Idem videntur existimasse nonnulli circa annum salutis nostræ 1300. vt colligitur ex Concilio Viennensi sub Clemente V. quod refertur in Clementina, Ad nostrum: de summa Trinitate, & fide Catholica. Item alij tempore Leonis X. vt indicat Concilium Lateranense sub eodem sess.8. Deniq; fuerunt B qui putarent animā hominis secundum gradum intellectiuum nō esse formam corporis, sed duntaxat ratione facultatum alēdi & sentiendi, quarum munera à materia prorsus dependent, eiq; inhærent. In his videtur esse non obscure Caiet 1.q.76.ar.1. in responsione ad 1.

Qui saltem secundum gradum intellectiuum.

1. Conclus. Sit tamen in hac disceptatione prima conclusio. Negari non potest, animam intellectiuam esse verā, ac propriam hominis formā, eiusq; corpus vt talem informare. *Probatur 1* Quæ cōclusio his rationib. ostenditur. C Principium operationum cuiuslibet rei naturalis oportet esse eius formam, sed quilibet nostrum, experitur se intelligere, sentire, aliasque eiusmodi functiones edere. Necesse est igitur inesse nobis aliquā formā, à qua prædictę operationes manent; ea vero alia non est, quàm intellectiua: cum in eodem composito plures formæ substantiales esse nequeant, vt 1. de ortu & interitu ostendimus; igitur anima intellectiua est D vera hominis forma. Maior propositio ex eo patet, quia nihil agit, nisi prout in actu est; nec vero aliquid in rebus physicis est in actu, nisi per formam naturalem: cum materia sit pura potentia, nullamq; effectricem vim possideat. Hoc argumentum desumptum fere est ex Arist. c.2. huius lib. Nec vllum ad rem propositam confirmandam è fontibus Philosophiæ efficacius afferri posse credunt D. Thom. 1.p. q.76 art.1. & Durand. in 2.d.17.q.1 E

Nihil agit nisi prout in actu est.

D. Thom. Durand.

2. Secundo, Idem confirmatur in hunc modum. Id vera cuiusque rei forma est, quod rem certa specie constituit, & ab alijs seiungit; Atqui ita se habet anima intellectiua respectu hominis; est igitur vera eius forma. Probatur assumptio. Homo namque materiam communem habet cum belluis, cæterisq; compositis sublunaribus, sicque materiæ beneficio nequit ab eis specie distingui, aut certam obtinere speciem; quare reliquum est, vt id merito intellectiuæ animæ sortiatur. F

3. Tertio, Quod anima intellectiua non se habeat ad corpus, vt motor duntaxat, sed vt illius actus, ac forma, ita demonstratur. Mobile non accipit esse à motore, sed solam motionem: ergo si anima vnitur corpori tantum vt motor, ciebitur quidem ab ea corpus, non tamen ab illa esse accipiet; quare cum viuere sit quoddam esse rei viuentis, non viuet corpus per animam, quod est aperte falsum. Item, etsi nauis vitium faciat, nihilominus Natura illæsas habet hominis operationes: at noster animus male affecto corpore, non absq; errore, & vitio actiones suas administrat, vt videre est in ebrijs & phreneticis. Non ergo animus est ad corpus, quod Nauta ad nauem. Adde quod accessu animæ generatur homo, abscessu interit, cum tamē ex appulsu Nautæ ad nauem, vel motoris ad rem motam; similiterque ex illius discessu, nequaquam id eueniat.

Contra Platonem.

Quarto, quod secundum Aristotelis disciplinam, intellectiua anima sit vera hominis forma, ostendi potest: primum quia in ea definitione, qua definiit animam actum seu formam corporis, comprehendit animā in communi, vt ipse inibi profitetur, atq; adeo etiam intellectiuam. Deinde, quia proximo sequenti capite demonstrabit animam esse actum seu formam corporis, eo quod sit id, quo primo viuimus, loco mouemur, intelligimus. In qua ratiocinatione perspicuis verbis intellectiuam animam complexus est: cum per eam duntaxat intelligamus. Nec vero id minus dilucide significauit 12. lib. Metaphys. cap. 3. tex. 17. vbi cum in quæstionem vocasset, num quemadmodum causa formalis non aggreditur id, cuius causa est: ita eodem intereunte non maneat; respondet non videri obstare, quo minus maneat in quibusdam veluti in anima intellectus particeps. Itaq; animam humanam inter formas connumerat. Accedit quod illius dogmate, ex corpore & anima fit vnum, vt patet ex ijs, quæ docuit c. 1. huius li. tex.7. de omni anima absolute differens: at nō fieret ex anima intellectiua & ex corpore vnum, nisi illa huius actus, ac forma esset; sicq; eam proportionem, quæ vnitatis conciliatrix est, inter se ambo seruarent. 4.

Secundum Arist. doctrinam, animam intellect. esse formā hominis.

Quinto, Ne Physicis tantum rationibus certemus esse animam hominis verā, ac propriam eius formam docet Orthodoxa fides omni certior Philosophia. Id enim in primis definiit Concil. Viennense sub Clem. 5. cuius decretum habetur in Clementina vnica de summa Trin §.1. hisce verbis, Doctrinam omnem seu positionem temere asserentem, aut vertentem in dubium, quod substantia animę rationalis seu intellectiuæ, vere, ac per se humani corporis non sit forma, velut erroneam, & veritati catholicæ inimicam prędicto sacro Concilio approbante, reprobamus, definientes, quod quisquis deinceps asserere, seu tenere pertinaciter præsumpserit, quod anima rationalis seu intellectiua non sit forma corporis humani per se, & essentialiter, tanquam hæreticus sit censendus. Deinde hoc ipsum statuit Concilium Lateranense sub Leone 10. sess. 8. vbi hæc verba scribuntur: Damnamus, & reprobamus omnes asserentes, animam intellectiuam mortalem esse, aut vnicā in cunctis hominibus, & hæc in dubium vertentes; cum illa non solum vere, per se, & essentialiter humani 5.

Secundum fidem Orthod. Conc. Vienn.

humani corporis forma existat, verum etiam A immortalis & pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis, & multiplicata, & multiplicanda sit.

2. Conclus. Lege D. Thom. 2. cōtra gent. c.68. Probatur 1.

Secunda conclusio. Anima humana non solum quoad gradum sentiendi, & vegetandi, ac reliquos superiores: sed etiam quoad gradum intelligendi est vere, ac proprie hominis forma. Hęc probatur, quia cum formas rerum ex operation.b. dignoscamus, sitque hominis proprium intelligere, ac ratiocinari, fateri o- B pus est animam rationalem, etiam quoad eum gradum, à quo huiusmodi actiones manant, esse veram ac propriam hominis formam. Secundo; 2. Quia anima intellectiua in hoc vitæ statu omnem cognitionem haurit à sensibus, & quoad vsum etiam specierum, saltem maiori ex parte, dependet à corpore, quatenus oportet intelligentem speculari phantasmata. Quod certe non esset, nisi etiam quoad gradum intelligendi haberet ordinem ad corpus, C idq; vere informaret; siquidem eiusmodi dependentia quoad operationem non nisi à naturali nexu inter animam corpusque oritur.

3. Tertio, Quia nisi anima humana secundum prædictum gradum esset copulata corpori, vt eius forma, nihil faceret corporis temperamentum ad ingenij perspicaciam, & ad expediendas intelligendi actiones, cuius oppositum experientia docet, vt superius argumentabamur. 4. Quarto, Idem ex eo stabilitur, quia D cum Viennense, & Lateranense Concilium absolute decreuerint animam intellectiuam esse vere ac per se humani corporis formam, & anima intellectiua secundum gradum intelligendi, suum proprium ac peculiare esse sortiatur, dubitandum non est quin id decretum de anima quoad eiusmodi gradum intelligendum sit.

3. Conclus.

Tertia conclusio, Non sola fide ratum est sed etiam naturalibus rationib. concluditur, E animam intellectiuam esse vere, ac per se humani corporis formam. Hanc conclusionem statuimus contra recentiores quosdam Philosophos perperam omnes quod anima rationalis sit forma corporis, & quod simul immortalis existat, sola fide teneri, quasi vero ex philosophiæ placitis nulla forma corporis extra materiam cohærere valeat. Deprehenditur vero horum deceptio ex eo, quia quod ad immortalitatem attinet, Lateranense Conci- F lium palam statuit animam humanam etiam secundum Philosophiam esse immortalem, idque nos in progressu philosophicis argumentis ostendemus. Deinde, quod ad rationem formæ spectat, ex superiore disceptatione constat, etiam citra fidei lumen naturaliter concludi ac conuinci animam intellectiuam eo, quod diximus, modo humani corporis formam esse.

Recentiores quidam perperam philosophātes Redarguuntur.

ARTICVLVS III.

OBVIAM ITVR ARGVMENTIS initio quæstionis propositis.

NVNC primi articuli argumentis respondeamus. Ad primum dicendum: Etsi anima intellectiua nequeat communicare materiæ materiales suas potentias, & eas operationes, quæ ab his eliciuntur, ita vt materia eis informetur: posse tamen illi suum esse substantiale communicare; non quod istud minus simplex & immateriale sit, vt recte ait Caietanus tum lib. 3. huius operis cap. 2. dub vlt. contra Ferrariensem lib. 2. contra Gent. cap 69. tum 1 part. q. 76. artic 1. in responsione ad 4. sed quia potentiæ, & operationes nequeunt materiam nisi ipsi inhærendo informare; accidentia vero spiritalia neutiquam corpori inhærere possunt: at anima informat materiam, eique suum esse substantiale impertit non inhærendo, sed per omnes eius partes se intime insinuando, easque animando. Ex quo patet, non eandem esse rationem in anima rationali, & eius potentijs, atque actibus: quanquam & illud dici potest etiam intellectionē aliquo modo animæ, & corpori esse communem, quatenus intellectio animæ in corpore pendet à speciebus, quæ sensuum ministerio acquiruntur; item quatenus oportet intelligentem phantasmata speculari.

Ad 1.

Intellectus non est abstractio à materia quam anima Caiet.

Ad secundum, esto anima intellectiua ob naturæ suæ dignitatem à corpore plurimū distet, respondere tamen illi secundum proportionem actus ad potentiam eiusdem generis; ideoque posse inter se sic etatem coire & in vnius tertij naturam apte copulari. Maxime cum corpus humanum ob natiui temperamenti, & organorum ad animæ functiones obeundas bonitatem, ita affectum sit, vt anima aliud neq; aptius, neq; prǣstantius sortiri potuerit, vt lib. 2. de ortu, & interitu ostendimus. In quo sane mirabilis rerum ordo, & connexio visitur, dum animus qui inter substantias intelligentiæ participes, infimum locum obtinet, cum eo corpore quod cæteris excellit, coniungitur, sicque iuxta D. Dionysij normam in 7. c. de diuinis nominibus, summum infimi attingit, infimum supremi.

Ad 2. Corpus humanum præstantissimi temperamenti.

Ad tertium, Concessa maiori neganda est minor, & ad eius confirmationem dicendum, relata transcendentia pendere quoad suum esse, à termino, id est, habere suum esse in ordine ad illum: & ita animam rationalem obtinere suum esse in ordine ad corpus, cuius forma est. Vnde essentialiter per habitudinem ad illud definitur. Verum non oportere omne relatum transcendens pendere a termino tanquam ab eo, à quo accipiat esse, vel sine quo existere non possit. Quod si obijcias

cias omne relatum tranſcendens referri ad aliud tanquã ad cauſam, proindeque ſi anima intellectiua eſt forma corporis, debere reſpicere corpus tanquam id, à quo accipit eſſe, cum cauſa definiatur id, à quo aliud eſſe accipit. Occurrendum erit animam intellectiuã referri ad corpus, tanquam ad cauſam materialem & tanquam ad id, non à quo, ſed in ordine ad quod accipit eſſe. Sic enim cauſæ notio accipi debet, cum relatum tranſcendens dicitur referri ad aliud, tanquam ad cauſam; nimirum ita vt cauſa, fuſo ſignificato, dicatur id, à quo, vel in ordine ad quod res accipit eſſe: dummodo tamen id ſit aliquod prius. Nam etiam relata ſecundum eſſe, cum ſecundum ſuas naturas ad aliud referantur, obtinent ſuũ eſſe in ordine ad aliud: verum quia ſunt ſimul natura, illud aliud nõ eſt quid prius. Aliis placet non omne relatum tranſcendens vendicare cauſam pro termino. Qua de re alibi.

Ad 4. Anima intellectiua corpori cur iungatur. Ad quartum dicendum animam coniungi corpori propter ſubſtantiale bonum totius, vt videlicet ex ea vna cum corpore ſpecies humana compleatur; itemque propter accidentariam quandam ſui ipſius perfectionem; nimirum vt perficiatur cognitione intellectiuæ naturæ ſuæ congruente, quam ſenſuum miniſterio acquirit, hic enim intelligendi modus ſemper ei naturalis eſt. Nec officit quod cum à corpore abſcedit, ex influxu ſuperni luminis ſcientiã haurit: id enim magis ei ratione abiunctionis a corpore, quam merito ſpeciei humanæ competit.

Ad 5. Vnio animæ cum corpore triplex. Vide Caiet. 1. p. q. 76. art. 6. Cauſalitas formæ. Ad quintum, vt pateat quid reſpondendum ſit, obſeruandum eſt, vnionem animæ cum corpore tripliciter ſumi. Primum, pro actione, qua anima corpori vnitur. Secundo, pro relatione coniunctionis inter ipſa. Tertio, pro huiuſce relationis fundamento, quod nihil eſt aliud, quam cauſalitas formæ & materiæ, id eſt, formam tradere ſe materiæ ipſam actuando & perficiendo, viciſſimque materiam ſubijci formæ, excipiendo eam fouendoque, ita vt ex hoc mutuo complexu totum emergat. Porro vnio primo & ſecundo modo accepta accidẽs eſt. Tertio modo ſumpta eſt modus quidam, qui neque accidens, neque ſubſtantia ſimpliciter dici debeat, ſed modus ſubſtantiæ, vt in Phyſicis dicimus. *Non per accidẽs anima vnitur corpori.* Ad argumentum igitur dicendum, licet vnio primo & ſecundo modo accepta accidens ſit, non proinde tamen animam vniri per accidens corpori, quia vnio per accidens non contingit ex eo, quod actio vniendi, vel relatio ſint accidentia, ſed ex natura & conditione eorum, quæ copulantur, cum eiuſmodi ſunt, vt in vnum ſimpliciter coire nequeant, quod in re propoſita non accidit; quandoquidem anima & corpus ſunt actus, & potentia eiuſdem generis habentes inter ſe naturalem habitudinem & proportionem ad condendum vnum quid per ſe.

A ſtãtiale, vt ſuperius à nobis dictum eſt. Quod vero ad tertiam vnionem ſpectat, eſto anima cum à corpore abſcedit, eam deponat (nec enim ſolitaria materiam actuat, aut perficit) non idcirco tamen aliquid ei de propria ſubſtantia, vel eſſentia deperit; quia modus ille, vti diximus, nec accidens, nec ſubſtantia ſimpliciter eſt; ſed modus ſubſtantiæ, qui modi, integra rei eſſentia, adeſſe & abeſſe queunt. *Anima cũ ſeparatur à corpore nihil de propria ſubſtãtia amittit.*
B Id, quod tum aliis exemplis videre eſt, tum in aquæ gutta, quæ ſeorſim exiſtens ſuppoſitum eſt; cum vero alteri aquæ vnitur, ſuppoſiti rationem habere deſinit, ſicque amittit modum illũ, in quo principium ſuppoſitationis conſiſtit, qui modus nec accidens, nec ſubſtantia ſimpliciter eſt; vt de cauſalitate formæ dicebamus, ſed modus ſubſtantiæ. *Principium ſuppoſitationis.*

QVÆSTIO VII.

C

VTRVM ANIMÆ RATIOnis participes ad numerum hominum multiplicentur, an non?

ARTICVLVS I.

D

DE PALINGENESIA, ET de vnitate formæ aſſiſtentis, quam nonnulli finxere.

1. Sẽtentia. DVæ fuerunt in re propoſita Philoſophorum ſententiæ. Altera Empedoclis, Pythagoræ, Platonis, Apollonii, Tyanæi, & aliorum, qui abſurdam quandam μετεμψύχωσιν, id eſt, tranſanimationem induxerunt, aſſerentes hominum animas, cum ab vnius corpore
E excesſerint, in aliena corpora certis annorum ſpatiis demigrare, non hominum tantum, ſed etiam pecudum. Hinc Pythagoras aiebat ſe fuiſſe Euphorbum, cui pectore quondam hæſit in aduerſo grauis haſta minoris Atridæ. Et Empedocles ſe olim piſcem fuiſſe ſuis carminibus cecinit. Inde quoque ortum habuit dogma illud Pythagoræorum, qui magnum ſcelus eſſe prædicabant, peccatum carnibus veſci, ne vt Tertullianus in Apologetico contra Gẽ-
F tes, c. 40. ait, bubulam de aliquo proauo quiſquam obſonaret. Diſſidium tamen eſt inter auctores, num Plato re vera poſuerit tranſmigrationem animarum etiã in corpora belluina, an in humana duntaxat. Plutarchus lib. 5. de Placitis, cap. 20. Plotinus Enn. 1. lib. 1. cap. 2. D. Nemeſius libro de Natura humana cap. 1. affirmant. Negant Iamblichus, Proclus, Porphyrius, & alii, vt Albert. 2. 2. de anima, l. 9. c. 5. dicentes id tantum ſecundum allegoriam dici à Platone. Quod colligere n. tuntur ex Craty- lo, cap 10.

Errorẽ hũc tribuit Diuus Aug. Pythagoræ, Serm 143. de Tẽpore, & D. Chryſoſt. in lib. homil. 1. & 66 & D. Epiph lib. contra hæreſes, c. 7. Eundẽ tribuit Manichæis D. Auguſt. in lib. de Hæreſib. cap. 46. & lib. 5. cõtra Fauſtũ, cap 10.

Plingene-ſis coarguit I. Baſil. homil. 8. Hex. D. Nemeſius c. 8. lib. 2. de Anima. D. Auguſt. li. 2. de Ciuit. Dei, ca. 20.

lo, Theæteto, Phædone, & ex epiſt. ad Diony-
ſium. Qua de re ſcripſimus libroz de Ortu &
interitu, ca. 11. q. 1 art. 1. Lege Philoſtratum in
vita Apollonii, Laertium in Pythagora, Por-
phyrium in lib. de Abſtinentia. Errorem de
tranſmigratione animarũ ſcripſit Herodotus
ab Aegyptiis ad Græcos manaſſe. Quẽ poſtea
recepere hæretici Albanenſes, & Albigenſes,
quos coarguit D. Athanaſius lib. 6. de Beati-
tudine Filii Dei; docens id eſſe contrà fidem.

Sed relicta huius ſentẽtiæ abſurditate, quæ
iam diu exoleuit, & inter Poetarum fabulas
verſatur; occurrit alia ſententia exiſtimantiũ,
in diſciplina Ariſtotelis ponendam eſſe vnam
duntaxat animam intellectricem, ſiue vnum
intellectum, qui omnibus hominibus aſſiſtat,
vt Solis lumen vniuerſitati: ſic enim Ariſtote-
lem interpretati ſunt eius diſcipulus, & ſcho-
læ ſucceſſor Theophraſtus, Themiſtius, Sim-
plicius, Auerroes, aliique non pauci; etſi non
omnes eodem modo de huiuſmodi intellectu
locuti fuerint. Quoniam autem Auerroes 3.
huius oper. com. 5. & in deſtructionibus de-
ſtructionum contra Algazelem, placitum hoc
& Peripateticum & verum eſſe multis argu-
mẽtis defendit, cum eo nobis diſputatio erit.

Suſcipitur diſputatio contra Auerroem.

Contendit igitur Arabs vnicum tantum dari
intellectum ſeparatum quidem re à ſingulis
hominibus, ſed eiſdem aſſidentem, & coniun-
ctum per imagines, quæ in cuiuſque phantaſia
inſident; atque ab his imaginibus eius luce
colluſtratis, ait tranſmitti in ipſum intellectũ
intelligibiles formas, quibus ille conſignatus
rerum notiones capiat. Sicque fieri vt nos per
eiuſmodi intellectum ſeparatum intelligere
dicamur. Addit etiam, quadam conſecutionis
ſerie de abſurdis abſurda colligens, animam
intellectricem non eſſe veram hominis for-
mam, nec hominem per eam eſſentialiter à
belluis diſtingui, ſed per aliam formam, quam
cogitatricem nominat: & ad hanc pertinere
vult cognitionẽ ſingularium, hanc cum quo
libet homine progigni, vnaque interire, & ho-
minum numero multiplicari.

Sententia Auerroica propoſitio.

Eius conſectarium.

Poſſunt autem pro huiuſmodi figmẽto hæ
rationes adduci. Vnumquodq; vt eſt, ita ope-
ratur, cũ actio ſequatur eſſe; atqui intellectus
habet per ſe operationem ſine corpore; ſiquidẽ
percipit res vniuerſales, & à materiæ cõſortio
abiunctas. Non eſt igitur vnitus corpori. De-
2. inde, quod vnus tantum ſit, oſtẽditur. Primũ,
quia multitudo, quæ eſt ſecũdum numerum,
non conuenit niſi formis, quæ pendeet à ma-
teria. Item quia ad illuſtrandum omnia ſpecta-
3. bilia, ſat eſt vna lux Solis; ergo ad illuſtrandũ
omnia intelligibilia, ſufficiet lux vnius com-
munis intellectus. Itẽ quia communes animæ
4. prænotiones & effata, in quæ omnes conſen-
tiunt, non aliunde quam ex vno & communi
intellectu videtur prouenire. Rurſus, quia niſi
5. eadẽ eſſet omniũ intelligentia, nec præceptor

1. Ratio pro Auerroe.

A docere, nec diſcipulus addiſcere quicquã poſ-
ſet. Vel enim eadẽ numero ſciẽtia, quæ in ma-
giſtro eſt, cõmunicatur diſcipulo, vel diuerſa;
non diuerſa, alioqui vna ſcientia aliã procrea-
ret, vt ignis ignem; qui tamẽ operandi modus
non niſi rebus phyſicis conuenit: communica-
tur igitur eadem ſciẽtia, ac proinde vnus idẽ-
que eſt magiſtri & diſcipuli intellectus.

Iam vero quod hæc fuerit Ariſtotelis mens
probatur. Primũ, quia huius operis cap. 5. text.
B 18 comparat intellectũ lumini, & dicet, quia
phantaſmata ſplendore ſuo colluſtrat ad mo-
dũ antea explicatũ. Deinde, quia 2. de Gener.
anim. ca 3. ait intellectũ foris aduenire, id eſt,
non eſſe infuſum corpori, ſed extrinſecus aſſi- 1.
dere. Poſtremo, quia cũ eius ſententia mũdus 2.
æternus ſit, & animus intelligentiæ particeps
nõ intereat; niſi vnus tantũmodo foret intel-
lectus, ex·ſterent nũc actu infinitæ animæ cõ-
tra eiũſdẽ placitum in 3 Phyſic auſcult. lib. Et 3.
hoc quidẽ argumẽtum permouit etiã ad præ-
C dictã intellectus vnitatẽ in Ariſtotelis doctri-
na aſſerendã, non paucos è recentiorib. Peri-
pateticis: in quibus ſunt Thomas Anglicus,
Achillinus, Odo, Ianduuus, Mirandulanus,
Zimara, Vicomercatus, & quidã alii. Eodemq;
adductus B.ſſ.rio, non minus in Ariſtotelica,
quam in Platonica diſciplina eruditus, lib. 3.
contra Calumniatorem Platonis, cap. 21. ſta-
tuit alterutrum ex Ariſtotelis dogmate con-
cedendum; aut vnicum eſſe intellectum im-
mortalem; aut plures, omnes morti eſſe obno-
D xios. Eſt tamen inter hos auctores diſſidium.
Nam quidam putant de mẽte Ariſtotelis po-
nendam eſſe in omnibus hominibus vnã ean-
demque formam aſſiſtentem, vt diximus: alii
informantem, vt Mirandulanus libro 32. de
euerſione ſingularis certaminis ſect. 1. & lib.
33. ſect. 2. & 6. & Achillin lib. de intellig.

Idẽ Auerrois figmẽtum confirmari videtur ex Ariſtotele.

Ariſtotelicum credi tur à quibuſdam.

Et Platonicum.

ARTICVLVS II.

E *REFELLITVR ERROR COMmentatoru, ponentis vnum duntaxat intellectum, ſeu formam aſſidentem.*

HAec tamen Commentatoris, ſeu commẽ-
titoris potius de vnitate intellectus ſen-
tentia adeo ſtulta eſt, vt merito Scotus in 4.
diſt. 43. quæſt. 2. dixerit dignum eſſe Auerroẽ,
F qui ob has ineptias ex hominum communio-
ne auerruncetur. Alii vero hoc eius figmentũ
monſtrum vocarint, quo nullum maius Ara-
bum ſyluæ genuerint. Certe hoc vnum ſat eſſe
debuiſſet ad eos coarguendos, qui filium Ro-
is tanti faciunt, vt eius animam Ariſtotelis
animam eſſe dicant.

Auerrois exploditur error.

Ac primum iſtiuſmodi dogma, quà ex par-
te negat animam intellectiuam eſſe veram ac
propriam

propriam hominis formam, satis à nobis superiori quæstione confutatum fuit: sed insuper addi nunc illud potest, quod si Socrates per solam animam sensu præditam in sua specie constituitur; cum illa intelligẽdi gradum in se non includat, nec ad eam pertineat intellectus, nisi prout ei interiectu phantasmatum copulatur, vt fingit Auerroes, sequitur hominem vltra animalis naturã non assurgere, nec esse intrinsece animal ratione præditũ, quin potius belluam expertem iudicii & rationis. Quatenus vero ea sententia omnibus hominibus eandem numero animam, eundemque intellectum attribuit, hoc modo refelli potest. Si omnium hominũ vna esset anima, vel illa per omnes vniuersi partes commearet, vt anima mundi Platonica, vel certis locorum regionibus concluderetur. Primum dici non potest, vt lib. 2. de Cœlo ostendimus, cum eiusmodi animam Platonicam fictitiam esse demonstrauimus. Si detur secundum, sequitur non vbique terrarum hominum phãtasmata ab intellectu illustrari, atque ita non posse vbique homines intelligentes esse.

[Ho]mo non [con]stituitur [per] solam [an]imam [sen]sitiuã.

[N]on est v[nus] omniũ [ho]minum [in]tellectus.

Ratio.

2. Secundo, Intellectio est actio immanens maximeque vitalis; necesse est ergo vt ab eo, quod intelligere dicitur, oriatur, in eoq; maneat: ac proinde nequaquam poterit facultate in alio existente administrari.

3. Tertio, Etsi candor parietis luce Solis illustratus sui similitudinem ad aspectum mittat, non tamen actio videndi parieti attribuitur; non enim parietem videntem, sed visum appellamus: ergo quod species intelligibiles à phãtasia Socratis in intellectum illum possibilem transfundantur, non fiet erit vt Socrates intelligere dicatur, nisi intelligendi principium in se cohibeat.

4. Quarto, Cum phantasmata, quæ Alexander & eius Bucephalus effingunt, eiusdem esse speciei possint; vtpote si vtrisque eædẽ res cognitæ repræsentenrur, non minus poterit cõmunis ille intellectus phantasmatis Bucephali, quã Alexandri ad eiiciendas rerũ imagines copulari. Quare si Auerroes ideo Alexandrum intelligere ait, quia eius phantasmatis intellectus iungitur, dicat quoque ipsius Bucephalũ ob eandẽ causam intelligere. Itaque Auerroes homo acutus, & ingeniosus, intellectum bellluis donat, hominibus adimit.

5. Quinto, Cum intellectio & volitio sint intellectricis animæ actiones, si vna cunctorum hominum foret anima, omnes eiusmodi actus illi inessent, sicque oporteret conuenit eilli pariter errorem & scientiam, vitium & virtutem, ab eademque animus honestam & turpem actionem exerceri, eandem peccati labe commaculatam esse, & cæ[lesti]s diuinæque gratiæ splẽdore nitere. Denique admittendum esset, vnam animam omnium scelerum, quæ vnquã ab hominibus commissa sunt, ream esse, & o-

A mnium pœnas daturam; itemque omnium recte factorũ præmia reportaturã: quæ omnia stultitiæ & impietatis plena sunt.

Sexto, Quod vnitas animarum à Peripatetico dogmate abhorreat, patet ex eo, quia Aristoteles hoc in li. c. 1. text. 8 post traditam animæ definitionem, in qua intellectiuam comprehendit, docet animam non quodlibet corpus informare, sed determinatũ sibique proprium. B Quod iam docuerat. 1 li. c. 3. text. 53. ob eamque causam Pythagoricam palingenesiã reprehendit. Præterea lib. 12. Metaphys. cap. 3. text. 16. negat vllam animam antecedere corpus; antecederet autem si vna tantum foret: siquidem ante corpus Socratis extitisset eius anima. Item eodem lib. ca. 8. text. 49. ait multiplicata materia, multiplicari formã. Denique in probl. sect. 30. q. 4. aperte sumit plures esse animas in pluribus hominibus. 6.

Postremo accedit ad nostram assertionem C confirmandam, decretum Concilii Lateranensis sub Leone X. sess. 8. quod hisce verbis cõtinetur: Damnamus & reprobamus omnes asserentes animam intellectiuam mortalẽ esse, & vnicam in cunctis hominibus, hæc in dubium vertentes, cum illa non solũ vere per se, & essentialiter humani corporis forma existat, verum & immortalis, & pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis, & multiplicata, & multiplicãda sit.

D Contra hunc etiam errorem, quo olim imbuti fuerant Manichæi, disputat D. Gregor. Nys. lib. 2 Phil. c. 7. & 8. D. Epiphan. tom. 2. li. 2. contra hæret. D. Thom. 2. contra Gent. cap. 73. in opusc. 16. quod inscribitur de Vnitate intellectus contra Auerroistas. Magnus Albertus in tractatu de eadem re, vbi proponit triginta argumenta contra hunc errorem, & totidem pro eo adducta diluit. Durand. in 2. dist. 17. q. 1 Gregorius ibid art. 1. & 2. Scotus in E 4. dist. 43. q 2. Henricus Gand. quodlib. 9 q 14. & 15 Ochamus quodlib. 1. q. 11. Heruæus quodlib. 1. q. 11 Aegidius libro de intellectu tract. 3. cap. 24.

ARTICVLVS III.

FVTILIA ESSE ARGVMENTA initio proposita.

F SVnt qui rationes pro intellectus vnitate superius adductas neutiquam dissolui posse arbitrentur, nisi ab iis, qui Lycæum egredi voluerint, & Peripateticis placitis neutiquam obstringi; sed multo secus res habet: possunt enim intra Lycæum, ac nihil Peripateticæ doctrinæ repugnando facile dilui. Ad primam igitur, concedimus vnumquodque vt est, ita operari, sicque animam rationalem, cum à corpore abscedit, per se, absque corporis famulatu, operari; dum vero corpori

Soluuntur rationes adducta pro intellectus vnitate.

corpori innexa est, nec vegetatriciũ, nec sentientium facultatum munia, aliasue eiusmodi corporeas actiones, nisi per corporis instrumenta obire; imo nec intelligendi actus; licet eos immateriali potẽtia edat, recipiatque sine ministerio corporis, & phantasmatũ satellitio administrare; tum quia species intelligibiles è phantasmatibus educit, tum quia absque recursu, ad phantasmata saltem ordinarie nihil intelligit.

B Ad secundam, negandum est quod assumit. Nõ enim principium numeralis distinctionis à sola materia petitur, vt lib 5. Metaphys. ostẽdemus Ad tertiam, concesso antecedente, neganda est consecutio. Nam collustratio illa phantasmatum ad eliciendas species intelligibiles, quam fingit Auerroes, impossibilis est, vt ex dictis constat. Ad quartã, dicendum ideo omnes in communia effata, & generales praenotiones conuenire, quia ipso intellectus lumine conspicuae sunt. Ad quintam, negãdum

C est prius pronuntiatum; dicendumque scientiam, quae est in magistro & discipulo, partim esse eandem partim diuersam: Eandem ratione obiecti, circa quod versatur, diuersam quoad species intelligibiles; & quoad ipsum scientiae habitum. Magistrum vero communicare discipulo scientiam, offerendo ei sensibilia exempla, aliaque his similia, quibus ille phantasmata ad rei intellectionẽ idonea effingit, proponendoque effata communia, & principia illi nota, eaque ad particulares conclusiones applicando; atque ita ipsum ad intelligibiles cõceptiones, & ignotae veritatis notitiam quasi manu ducendo. Quo patet scientiam & à magistro, & discipulo partiatim fieri, modo longe diuerso ab eo, quo causae physicae effectus suos edunt. Qua de re plenius disseruimus initio l. 1. Posteriorum. Lege etiam D. Thomam 1. p. q. 117. art 1. & l. b. 2 contra Gentes, cap 75.

Auerrois opinio nõ est Aristotelica. Loca vero ex Aristotele adducta alium sensum habent, non eum, quẽ aduersarii volunt. Nõ enim Aristoteles intellectum vocat separatum quidpiam & immixtũ, quod semper re ipsa extra materiam versetur, sed quod non sit potentia ex materiae coalitu orta, aut organo corporeo affixa.

Intellectum autem propterea lumini comparat, quod vt lux cũ colorib. visibiliũ rerum imagines elicit, sic ille cum phantasmatis cõcurrat ad producendas intelligibiles species in intellectum possibilem inhaerẽtem animae, non quidem separatae, vt finxit Auerroes, sed corpori vnitae, ipsumque informanti. Ait quoque intellectum extrinsecus aduenire, quia non educitur è potestate materiae, vt caeterae formae physicae, sed à Deo infunditur, & creatur. Denique ad vltimum argumentum, quod Aristotelis doctrinam admodum implicuit, varie solet responderi. Quidam enim censent Aristotelem non negasse infinitum in rebus

A materiae expertibus, quae inter se ordinem non habent, vt animae rationales. Alii ipsum neq; animae immortalitatem palam tradidisse, neque animatum infinitatem perspicue negasse, sed vtrumque verborum ambage obtexisse, quod neutrum satis compertum haberet. Lege D Thom. contra Gentes, lib. 2. c. 81. & quae lib. 3. Physic. c. 8 q. 1. de hac ipsa re disseruimus. *Art. 5. ad 5.*

QVAESTIO IIX.

SINTNE OMNES ANIMAE *diuisibiles, an non.*

ARTICVLVS I.

CONFVTANTVR FALSAE *quorundam opiniones.*

C VT appareat qua in re propositae quaestionis difficultas consistat, praenotandum est ex D. Thoma 1. p. q 76 art. 8 & Durando in 1. Sent. dist 8 q. 3. in 2. prin. distinctionis, trifariam, quod ad institutum attinet, posse quidpiam diuisibile appellari Vno modo in partes essentiae, siue physicas, hoc est, in materiam & formam; siue Metaphysicas, id est, in genus & differentiam. Altero in suas potentias & vires. Tertio in partes integrantes, atque extensas; quod dupliciter potest accidere Nimirum vel ita, vt id ex natura sua, ac per se extensum diuiduumque sit, vel ita vt posse diuidi, ratione duntaxat alterius sibi vendicet. Hoc posito nõ adducimus in cõtrouersiam vtrũ anima hisce omnibus modis diuidua sit. Constat enim nõ posse illam in partes physicas secari, cum non constet ex materia & forma: liquet etiam posse in Metaphysicas distribui, cũ habeat diuersos essentiae gradus, propriumque genus & differentiam, vt docet S. Thomas in quaestionibus disputatis, quaest. de Anima, art. 7 Neque vero de animae sectione in suas potentias difficultas est, cum nemo inficietur competere ei diuersas facultates ac vires, quarum ministerio actiones suas obit. Superest ergo vt inquisitio tota sit de eo, quod tertio modo sectile dicitur. Ac neque de ipso in tota amplitudine, sed secundum posteriorem duntaxat considerationem disceptatio est. Siquidem sola quantitas primo, atque ex sua natura extensionem habet, sola primo, ac per se diuisionem in partes vendicat, vt alibi fuit à nobis explicatum. Itaque tantummodo quaerimus, numquemadmodum materia, ita & anima partes habeat, quae partibus quantitatis respondeant, quibusque licet ex accidente, extendatur.

Diuisibile quot modis sumatur.

Quaestionis status.

Porro variae fuerunt hac de re Philosophorum sententiae. Nonnulli animas omnes insectiles fecere; quod placitum Marsilius Ficinus

cinus Platoni ascribit, lib. 1. de Platonis Theologia cap. 3. & lib. 8. cap. 1. ac secundum Platonem non posse formam diuidi, ostendunt Plotinus, Numenius & Ammonius apud D. Greg. Nyss. lib. 2. de Anima, cap. 1. & D. Nemesius lib. de Natura humana, cap. 2. Idemq; opinati sunt Simplicius primo huius operis, text. 47. & hoc in libro text. 20. & Caietanus Thienensis, & Senensis Hugo, quem refert Pomponatius in suo opere de Nutritione, libro 1. cap. 10. aiens eam assertionem non videri à ratione alienã. Verum hæc sententia neutiquam probanda est, cum videamus ramum ab arbore præsectum vegetari, & frondescere, & vtramq; partem laceræ diuisæ animali motu cieri, atque adeo viuere; quod certe aliunde non prouenit, nisi quia horum viuentium anima diuisione quantitatis diuiditur, peractaq; diuisione, in partibus seorsim residet. Quod & Aristoteles hoc in libro, cap. 2. text. 20. & in lib. de Iuuentute & senectute, cap. 1. docet, aiens animam plantæ, & quorundam animaliũ actu vnam esse, potestate plures, qui secta viuunt. Idem sentit D. Augustinus in libro de Quantitate animæ, cap. 31. aliique auctores communi consensu. Aduertendum tamen est ex animantibus, quæ in partes secta viuunt, non nulla post diuisionem minus diuturnam vitam ducere; quia non remanent eis instrumenta, quibus diu seruari queant. Imo & ex plantis, vt testatur Aristoteles citato libro de Iuuentute & senectute, quædam præcisæ non viuunt, illæ auulsione pereunt: quia aliæ plus quam hæ requirunt ad sui tutelam, ideoque à matre abiunctæ arescunt.

Non omnes animæ sunt indiuisibiles. Lege D. Th. 1. p. q. 76. ar. 8. Heru. in 1. d. 8. q. 4.

Altera sententia fuit quorundam, quos commemorat Sixtus Sen. lib. 1. Biblioth. sanctæ, annotatione 8. Item Gerandi cuiusdam, quem refert Argentinas in 1. dist. 8. qu. 1. art. 1. existimantium omnes animas diuisibiles esse. Hæc tamen assertio, qua ex parte intellectiuã animam comprehẽdit, absurdi erroris falsitatem continet. Si enim anima intellectiua foret extensa, non esset spiritualis substantia; cuius oppositum superius demonstrauimus. Item dependeret quoad suum esse à materia, vt cæteræ formæ diuisibiles, & eius fluxu particulatim dilaberetur actione caloris in humidum grassantis; sicque non iam immortalis foret, sed caduca, mortique obnoxia. Plura contra hanc sententiam lege apud Durand. in 1. dist. 8. q. 3. in 2. par. dist. vbi putat eadem fide, qua tenemus animam intellectiuam esse immortalem & spiritalem, tenendum quoque non esse diuiduam, siue extensam.

Cap. 1. huius lib. q. 1. ar. 6. Non omnes diuisibiles.

Non rectè quoque sentiunt Iandunus q. 5. lib. 3. huius operis, & Pomponatius libro 1. de Nutritione cap. 11. aientes, sola fide teneri animam rationalem indiuisibilem esse. Namq; vt physicis rationibus concludi potest, eam corpoream esse, spiritualemque substantiam; vti superius ostendimus, esseque immortalem, vt suo loco patebit; ita eandem insectilem, atque inextensam esse argumentis à natura ipsa petitis conuinci potest. Quid autem de cæteris animabus existimandum sit, progressu statuemus.

Physicis rationibus cõcludi potest animam rationalem esse indiuisibilem.

ARTICVLVS II.
ALIORVM AVCTORVM PLACITA explicantur.

Confutatis articulo superiori duabus extremis sentẽtiis, sequuntur aliæ duæ quasi mediæ. Vna asserentium omnes ac solas animas perfectorum animalium indiuiduas esse, & inextensas. Altera arbitrantium omnes etiam perfectorum animaliũ formas extensas esse, & diuiduas, excepta rationali. Prima, assertores habet Alexandrum 2. de Anima cap. 10. Magn. Albertum in Summa de Homine, & 1. de Anima, cap. vlt. D. Thom. 2. contra Gent. cap. 72. & 1. par. qu. 76. art. 8. Caietanum ibid. Heruæum in 1. Sent. dist. 8. q. 4. D. Bonauent. 1. dist. 8. in 2. part. dist. q. 3. Alensem lib. 7. Metaphys. ad text. 56. Ferrariensem hoc loco, q. 3. aliosq; nõ paucos. Annotat autem ad hanc sententiam illustrandam Caietanus, loco citato, triplex esse formarum substantialium genus: vnum earum, quæ in se spectatæ æque primo totam & quamlibet illius partem respiciunt, cuiusmodi sunt formæ corporum vitæ expertium, vt elementorum, quæ nullam materiæ varietatem, aut organorum distinctionem desiderant; propterea quod apparatus omnis ad eorum formas in qualibet materiæ portione continetur. Aliud est genus formarum, quæ disparem habitudinem ad totam materiam, & illius partes seruant; nimirum quia diuersa organa, & dissimilem in toto, atque in partibus dispositionem exigunt, & totam materiam, tanquam primum suum perfectibile ita informant, vt aliquam eius partem seorsim informare nequeant. Quo pacto se habent hominis perfectorumque animantiũ formæ; nec enim animus rationalis, aut anima equi abscissum pedem informat. In tertio genere numerantur eæ formæ, quæ licet diuersa organa requirant, sic totam materiam actuant, vt etiam in parte auulsa residere queant, non eadem tamen ratione: totam enim materiam informant, vt primarium subiectum in quo obtinent omnia, quæ in suo naturali statu petunt: abiunctam vero vt subiectum secundarium, ac minus ad obeundas operationes instructum: huiusmodi sunt stirpium & animantium imperfectorum formæ, quæ in duas partes sectæ; secundum vtramlibet viuunt.

Placita philosophantium circa animas perfectorum animalium, diuisibiles ne sint, an indiuisibiles.

Triplex formarum genus, ex sententia Caiet.

His animaduersis hunc in modum Diuus Thomas loco citato primæ partis sententiam suam confirmat. Ea forma, quæ totum corpus, eiusque partem separatam indiscrimina-

D. Thom. sententia, omnes ac solas animas perfectorum animalium esse indiuiduas.

tim respicit, diuisibilis est; quæ vero non ita habet, indiuisibilis; atqui formæ omnes, exceptis perfectorum animantium, indiscriminatim respiciunt totū corpus, eiusque partem separatam, non autē formæ perfectorum animantium; ergo illæ diuinæ sunt, hæ vero indiuiduæ & inextensæ. Assumptionem probat; siquidem compertum est in parte à toto seiuncta remanere formā imperfecti animalis; non vero perfecti. Vnde illius pars animali motu agitatur, & doloris sensum habet: huius vero minime. Neq; officit, quod peracta diuisione membrum perfecti animalis auulsum palpitet; id enim, vt recte ait Mag. Albertus in Summa, de Homine. q.2. art.3. non ad animæ præsentiam, sed ad spiritus vitales, quorum in huius membro maior copia viget, referri debet; quod etiā cernere licet in trunco & capite hominis recens iugulati, in quibus tamen certum est non manere animam. Idem confirmat locus ille Aristotelis ex cap.1. lib. de iuuentute & senectute, & hoc in lib. cap.2. tex.20. vbi inter animantia, quæ secta viuunt, sola imperfecta connumerat. Quod si quis obiiciat pari ratione dici posse etiam partes insecti animalis non ab anima, sed à spiritibus moueri; id ex eo refellitur, quia imperfecta animalia post dissectionem conspiciuntur nutriri & augescere, sicut antea, vt patet in lumbricis, & quibusdam aliis: vel saltem diutius cientur; cum tamen non plus spiritibus abundent, quam perfecta animalia.

Membrum perfecti animalis auulsum cur palpitet.

Secundo, probatur eadem opinio testimonio etiam Aristotelis, qui capite 5. lib.1. de Ortu & interitu, differens de perfectorum animantium accretione, docet eam fieri manente, quod augescit, eodem secundum partes formales, non autem secundum materiales; quia scilicet perfectæ animantes dum viuunt, eandem omnino formam, etsi non eandem omnino materiam, seruant. Ex quo patet illorum animas apud Aristotelem indiuisibiles esse; alioqui vna cum materia fluerent, mutarenturque. Obiiciat tamen quispiam: Motus animalis est ab appetitu & phantasia: at hæc habent in animali certam, ac determinatam sedem. Non igitur manent in qualibet parte animalis insecti; ex quo sequitur, eam re ipsa non viuere. Sed occurrendum in eiusmodi animantibus phantasiam & appetitum aliter se habere, atque in aliis; nec enim obtinent determinatam omnino sedem, vnde fit, vt secta viuant; dummodo diuisio non fiat secundum longitudinem, sed per transuersum, & pars secta, quæ viuere debet, non sit admodum exigua, vt ait Albertus 1. de Anima.

Alteram sententiam, quæ soli animæ rationali ex omnibus formis substantialibus indiuisionem tribuit, tuentur Durandus in 1. dist.8. q.3. Aegidius eadem dist. quæst. vlt. Argentinas q.2. art.2. Gabriel in 2. dist. 16. quæst. vnica, Ianduuus hoc in lib. q 7. Apollinaris q. 6. Toletanus q.2. artic.2. Marcellus in suo 1. de Anima c.9. Th. Garbius tract. 5. q.49. Commētator 1. de Substantia orbis, & 8 Phys. com.78. In eademq; inclinat Richardus in 2. dist.15. in 2. princ. q.2. & vt videtur, Alensis 2. par. qu.62. memb. 1. atque eam suo tempore communem fuisse testatur Caiet. 1 par. q.76. art.8. Nituntur vero hi auctores hisce potissimum argumentis: Id, quod est addictum materiæ, eique penitus immensum, sortitur conditiones materiæ, si non omnes, saltem eam, quæ materiam primo consequitur, quæ est extēsio: atqui omnes formæ physicæ, excepta intellectiua, sunt immersæ in materiā, eiq; omnino affixæ, cum extra illā cohærere nō possint; ergo omnes, præter intellectiuam, sunt extensæ & diuisibiles, non secus, ac formæ accidentariæ, quæ materiam comitantur, præsertim cum in vtrisque æqua ratio esse videatur. 1. *Argum.*

Solam animam rationalem esse indiuisibilē tuentur.

Secundo formæ quæ de potestate materiæ excitantur, ita sunt affectæ, vt pars de parte, totum de toto educatur. Sicut enim tota forma leonis, verbi gratia, non videtur præexistere in quantumlibet exigua materiæ portione, ita nec putandum est totam è qualibet parte eximi; sed è toto, similiterque partem de parte. Igitur cum omnes formæ, præter intellectiuam, eliciantur de potentia materiæ, omnes extensionem habebunt, ac partes, quibus & toti materiæ, & eius partibus respondeant. 2.

Tertio. Actio, qua anima, etiam perfecti animantis, dempto homine, producitur, est diuisibilis; siquidem recipitur in subiecto quanto; ergo cum eiusmodi actio sit idem cum anima; nec enim potest à suo termino re ipsa distingui; oportet ipsam quoque animam diuisibilem esse & extensam. 3.

Quarto, Difficile intellectu est, quo pacto anima equi sit indiuisibilis, neque tamen spiritalis substantia non est, vt patet; ergo neque indiuisibilis. 4.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO QVÆSTIONIS, enodatio argumentorum vtriusque partis.

VTraque earum opinionum, quas articulo superiori explicuimus, videtur admodum probabilis. Quare vtriusque argumenta diluemus, vt quam quisque volet amplectatur; etsi nos priorem libentius tueamur. Ad primum eorum, quibus prior confirmabatur, respondemus formas imperfectorum animantium respicere non modo totam materiam, sed etiam partem, vt perfectibile, in quo permanere possunt; formas vero perfectorum haud ita se habere, ideoque in parte materiæ asseruari non posse; non quod omnes indiuisibiles

Ad 1. arg. Vt problema statuitur omnes, ac solas animas perfectorū animalium esse indiuisibiles.

Certa tamen assertio est, animam rationalem esse indiuisibilem. *Soluuntur rationes pro indiuisione animarum perfectorũ animaliũ.*

sibiles sint; id enim soli intellectiuæ animæ A competit; sed quia quo forma perfectior est, eo maiori accidentium apparatu, ac pluribus eget organis, vt in corpore seruetur; quæ organa cum certis sedibus distributa sint, facta diuisione confestim perit. Quare ex eo quod anima perfectorum animalium partem materiæ seorsim informare nequeat, non recte colligitur eam indiuisibilem naturam obtinere; sed nobilioris notæ esse. Neque aliud probant B loca Aristotelis ex cap. 1. de Iuuent. & cap. 2 huius, quibus tantummodo habetur viuentia imperfecta viuere; non autem eorum duntaxat formas diuiduas esse.

Ad. 2. Ad secundum, respondetur in accretione dici manere idem secundum formam, nõ autẽ secundum materiam, quia res, quæ accrementum sumit, semper manet eadem secundũ rationem suæ speciei; sæpe enim apud Aristotelem forma pro specie, reiq. definitione sumi- C tur: non manere vero idem secundum materiam, quia materia continenter fluit. Atq; hęc interpretatio est D. Thomæ 1. par. q. 119. art. 1. ad 2. quam, qui sequi voluerit, dicat Aristotelem loco illo 1. lib. de Ortu & interitu, non de solis perfectis viuentibus, sed de omnibus vniuersim loqui.

De hac re disseruimus libro 1. de Gener. cap. 5. q. 12.

Argumenta etiam, quæ pro secunda opinione adducta sunt pari facilitate diluuntur. Ad primum dicendum, esto extensio sit pri- D maria affectio materiæ, non debere proinde omnes formas, quæ materiæ affixæ sunt, illius extensionem sortiri. Nec obstat, quod eam subeant omnes formæ accidentariæ materiales, vt candor & frigus, cæteræque id genus; hæ namque ita pendent à materia, vt ei inhæreant interuentu quantitatis, atq; ita magis illi addictæ sunt, magisque eius conditiones sequuntur: substantiales autem formæ non ita se habent, vt perspicuum est.

Solutio 1.

2\. Ad secundum ne- E gandum quod assumit, dicendumq; formam perfecti animalis totam præexistere potentia in vnaquaq; parte materiæ, totamq; de qualibet parte educi, nõ tamen vt de toto perfectibili; sed vt de eo, cui tota respondere possit, dum corpus informat.

3\. Ad tertium dicendum, actionẽ, qua perfecti animalis forma gignitur, esse idem re cum illa, & indiuisibilem beneficio termini, à quo indiuisibilitatem mutuatur; ac quemadmodũ F forma ipsa, licet indiuisibilis sit, est nihilominus in materia diuisibili non inhæsiue, sed subiectiue, ita & actio, qua efficitur. Nam quod est idem cum substantia, non potest esse in materia per inhæsionem. Qua de re lib. 1. de Ortu & interitu ex professo egimus.

4\. Ad quartum respondetur, licet omnes spirituales substantiæ indiuisibiles sint, non licere tamen reciprocare, ita vt omnes etiam substantiæ indiuisibiles spiritales censeantur. Ea enim tantummodo spiritalis substantia dicitur, quæ ita insectilis est, vt immaterialis sit, hoc est, extra materiam cohærere possit. A quo cum omnes formæ, excepta rationali, longe absint, fit vt nullo modo spiritales substantiæ appellari debeant.

QVÆSTIO IX.

SITNE TOTA ANIMA IN *corpore, & tota in qualibet eius parte.*

ARTICVLVS I.

DISCEPTATIO PROPO-*sita dubitationis.*

Non vocamus in quæstionem, sit ne anima in sanguine, cæterisque humoribus. Iam enim primo de Generatione statuimus tum humores, tum alia quædam, etsi animalium partibus, vtcumq; annumerentur, & anima, & vitæ muneribus destituta esse. Erit igitur quæstio de anima comparata ad corpus, quoad eas tantum partes, quæ vita prædìtæ sunt. Quæstionis vero sensus est, vtrum anima in corpore ita sit, vt nulla pars corporis careat anima, & ita in qualibet parte, vt in singulis insit tota. *Quæstionis sensus.*

Negatiua pars controuersiæ secundũ priorem sensum spectatæ suaderi potest. Primum quia anima videtur esse tantum in cerebro: tum quia congruit, vt id, quod totius corporis regimen obtinet, in cerebro tanquam in arce habitet. Deinde, quia in solo capite excubant simul omnes interni, externiq; sensus, qui rerum intelligendarum internuntij, & quasi apparitores sunt. Tertio, quia ratiocinandi facultas in eis, quorum mininges læsæ sunt, perturbatur; quod argumento est illic intellectũ, animamq; ipsam residere, non autem in aliis partibus corporis, in quibus similem offensionem non accipit. *1. Argum.*

Rursus vero quod anima in cordis recessu duntaxat collocanda sit, inde probatur; quia cor est fons vitæ, cuius beneficio omnis vitæ actio administratur, & à quo calor per singulas corporis partes diffusus omnia membra fouet, suisq; viribus instruit; tum quia cor ad vehementes animi commotiones, vt iram, timorem, cupiditatem vehementius inflammatur. Pro quo etiam faciunt verba illa Seruatoris nostri Matth. 15. de corde exeunt cogitationes; quo ex loco D. Hieronym. lib. 2. cõmentariorum in Matthæum ad idem caput, colligit animam non in cerebro, vt Plato aiebat, sed in corde esse ex Christi disciplina. *2. Argum.*

Item, forma debet materiæ proportione respondere; sed anima, prout est forma corporis est essentia quædam simplex: ergo non respondet ei multiplex materia, qualis est, quæ organorum diuersitate constat, quare non est *3. Argum.*

anima in partibus organicis. Præterea, eadem A videtur esse proportio animæ ad corpus, quæ intelligentiæ motricis ad sphæram cælestem: ergo quemadmodum intelligentia non est in tota sphæra vt docet Aristoteles 8. Physic. cap 10. text. 84. sed certo & definito loco; ita nec anima in toto corpore. Ad hæc si arteria vinciatur, non mouetur quod infra nodū est; ergo cum motus sit index animæ, videtur id, quod infra nodum manet, animæ præsentia destitui. Denique indiuisibile non nisi indiuisibili adęquatur: ergo cum nulla pars corporis indiuisibilis sit, nulla anima indiuisibilis erit in aliqua parte corporis.

4. Argum. *5. Argum.*

Accedit postremo locus Aristotelis in libro de Motu animalium capite 7. vbi perspicuis verbis animam nō in qualibet, sed certa quadam parte corporis sedem habere. Animal, inquit, ità constitutum esse iudicare debemus, vt ciuitatem legibus bene instructam & temperatam: in hac enim postquam admi- C nistrationis ratio semel instituta est, nihil oportet absentem principem rebus singulis, quæ geruntur, interesse, immo vero quisque officiis fungitur suis, vt mandatū est, & aliud post aliud ex consuetudine administratur, & instituitur: in animantibus aūt hoc ipsum per naturam efficitur; quod singula quæq; membra ita constituantur, vt ad munera sua exequenda probe affecta sint: quocirca nō opus est in vnoquoque membro animam inesse: D sed cum in certo principio consistat, reliqua membra, quod illi adiungantur, viuunt, atque officia per naturam obeunt sua.

Quod vero ad alteram quæstionis partem attinet, qua quæritur, num in singulis partibus tota insit anima, probari aliquis nō inesse singulis, hunc in modum: Anima mouetur ex accidente ad motum corporis, in quo est, similiterq; eo quiescente, quiescit. Igitur si anima sit tota in singulis eius partibus, cum E eodem tempore manus quiescat: & pes moueatur; & altera manus sursum: altera deorsum agitetur; tota anima simul mouebitur, & tota quiescet, eodemq; tempore contrarios motus subibit. Secundo: Cum aliquid totum est alicubi, nihil illius extra est; ergo si anima tota sit in capite, nihil illius in pede erit. Tertio: In qualibet parte humani corporis est tota anima hominis; ergo quælibet pars hominis homo est. Probatur consecutio, quia F integra hominis essentia corpore & anima continetur.

ARTICVLVS II.

REFERVNTVR VARIA PHILOsophantium dogmata, constituitur vera sententia.

Placita Philosophorum in

IN hac quæstione non vna fuit veterum sententia, vt præter alios refert Diuus Gregorius Nyssenus in libro de Hominis opificio, cap. 12. Lactantius libro de Opificio Dei, cap. 16. Tertullianus in libro de Anima, Cicero lib. 1. Tusculan. quæstionum. Quidam enim animam in capite, velut in arce, constituerunt, è quibus Xenocrates in vertice, Hippocrates in cerebro, Herophilus in cerebri concauo, siue basi. In membranulis Strato & Erasistratus. In supercilíorū meditullio Strato Physicus. Alii in aliis partibus. Parmenides & Epicurus in B toto pectore. Philo Iudæus libro, qui inscribitur; Quod deterius potiori insidietur, in corde. Stoici item in corde, vel in spiritu circa cor. Diogenes in arteria cordis concaua. Alii in abdito quopiam loco; è quo quasi aranea pro rerum opportunitate per totum corpus discurreret.

quà corporis parte anima resideat. *Mirand. li. 1. de Examine vanit. cap. 4.*

Quid vero Plato hac in re senserit, explicat Alcinous in libro de eius doctrina, ca. 23. hunc in modum: Animā hominis immortalē a primo Deo suscipientes dij mortaliū generū conditores, partes illi duas mortales, vt diximus, adiunxerunt. Verum ne vis animæ immortalis, atq; diuina delitamentis mortalib. inficeretur, in ipsa corporis arce sedem eius vtpote principis omnium, statuerunt Etenim habitaculum eius caput esse voluerunt, ea figura, qua mundus est elaboratus. Reliquum corpus huic ad ministerium quasi vehiculum subiecerunt. Ipsis vero mortalibus portionib. proprias singulis prouincias assignarunt. Iracundiæ quippe præcordia: cupidini locū mediū inter vmbilicum atq; diaphragma, ibique vim eam veluti furiosum & agreste animal ligauerunt.

Pro explicatione huiusce controuersiæ animaduertendum est, totum quod ad præsens institutum attinet, sumi tripliciter. Primo enim modo dicitur totum integrale, seu quantum. Secundo, totum potestate, seu virtute, quod videlicet multas vires seu potentias continet, quæ tamen ab Aristotele in his libris nonnunquam partes vocantur. Tertio, totum essentiale, quod partibus essentiæ, seu Physicis, seu Metaphysicis constat. Nec vero illud ignorandum, animam esse totam in qulibet parte corporis, bifariam intelligi posse. Vno modo positiue, ita vt anima secundum omnes partes: quibus reipsa constituitur, insit in qualibet parte corporis. Altero negatiue, ac si diceretur, nō secundum vnam partem esse in vna parte corporis, & secundum alteram in alia; sed quidquid habet, siue è partibus coalescat, siue non, id totū in qualibet parte corporis contineri.

Totum tripliciter sumitur.

Sit prima assertio: Anima tam diuisibilis, quam indiuisibilis informat quamlibet partem corporis. Hæc, quæ traditur à D. Thoma lib. 2. cōtra Gent. cap. 72. & aliis Peripateticis communi consensu, ex eo probatur, quia nulla substantia corporea viuit, nisi quia habet animam, quæ est vitæ fons, & principium. Igitur

Assertio 1. probatur.

Igitur cum singulę partes corporis animati viuant; siquidem omnes nutriūtur, plane sequitur quamlibet partem corporis animati informari ab anima. Adde cum vnicuique composito naturali vna tantum insit forma substantialis, vt primo libro de ortu & interitu ostendimus, necessario animam in toto corpore esse; alioqui aliqua materię pars esset omni forma substantiali destituta; quod naturæ viribus neutiquam fieri potest. Accedit testimonium Aristotelis hoc in lib. cap. 2. text. 20. vbi docet animam stirpiū per totum corpus diffundi.

Assertio. Secunda assertio. Anima, vt est totum potestate, siue diuisibilis, siue indiuisibilis sit, non continetur tota in qualibet parte corporis. Hæc ex eo patet, quia licet immateriales potentiæ, quæ animæ intellectiuæ inhærent, vt intellectus, & voluntas; sint in quauis parte corporis, sicuti & ipsa anima: aliæ tamen vires nempe organicæ, non ita se habent; sed paucis exceptis, vt facultate nutritiua, quæ per totum corpus fusa est, pleræque omnes sedibus disclusæ, ac distinctæ sunt, vt suo loco patebit. Itaque anima, exempli gratia, secundum aspectum in oculis, secundum auditum in auribus, secundum phantasiam in cerebro insidet.

[P]otentia [or]ganica [qu]o pacto [s]it in ani[m]a.

Obiiciat tamen aliquis; Omnes in vniuersum potentiæ inhærent in anima; ergo non recte discrimen illud inter potentias organicas, & nō organicas constituimus. Probatur antecedēs, quia omnes potentię fluunt ab anima, idq; per actionem immanentē (si enim fluerēt per actionem transeuntem, iam earum emanatio non impropriè, sed propriè actio diceretur, cuius oppositum docuimus in Physicis) atque adeo necesse est vt omnes potentiæ maneant in ipsa anima. Nonnulli, è quorum numero est Iandunus hoc in libro q. 7. concedunt, omnes potentias recipi in anima. Sed non ita est: nam cum potentiæ ex communi Philosophorum doctrina aliæ sint materiales & extensæ; nimirum quæ organicæ dicuntur; aliæ immateriales & inextensæ, sicuti & vtrarumq; operationes; fieri nequit vt organicæ inhæreant formæ indiuisibili, sed necessario recipientur in materia, nō quidem nuda, sed vt connotat organa, & vt est sub forma substantiali ad eum modum, quem primo de ortu & interitu diffinimus. Ex qua etiam disputatione facile erit perspicere non inhærere potentias organicas in toto composito, etsi contrarium arbitrentur Aegidius quodli. 3. quæst. 10. Caietanus de ente & essentia, cap. 7. qu. 16. Socinas lib. 7. Metaph quæst. 7. & alii. Neque obstat quod Aristoteles primo huius operis, cap. 4. text. 66. docuit, functiones animæ esse coniuncti: ex quo sequitur etiam potentias in ipso coniuncto, id est, in toto esse, cum eiusdē sit actus, cuius est potentia, teste eodem Aristotele in lib. de somn. & vigil. cap. 1. Nō inquā obstat, quia eo loco tantum significatur sentire, aliasq; eiusmodi operationes non administrari absque consortio animæ & corporis, contra Platonem; qui existimauit operationes sensuum esse proprias animæ, in ipsaque inhærere. Ad argumentum vero pro sententia Ianduni respondendum est, non omnes potētias fluere ab anima per actionem manentem in ipsa anima, sed spirituales tantum. Itaque materiales potentiæ fluunt per actionem trāseuntem in materiam, vbi recipiuntur: nec inde sequitur eiusmodi fluxus esse actiones propriè dictas, cum sint quasi resultantiæ quædam.

[L]ib. 7. cap. 9.1. [O]biectio [d]iluitur.

3. Assertio. Tertia assertio. Anima diuisibilis, vt est totum primo, vel tertio modo, non inest tota in qualibet parte corporis. Hæc ex eo ostenditur, quia cū anima diuisibilis extensione materiæ, & quantitatis dilatetur, & extensa sit; oportebit singulas eius portiones singulis materiæ partibus respondere, atq; adeo non erit tota quoad substantiam in qualibet parte corporis. Nec est quod quispiā dubitet num Metaphysicæ partes animæ cum anima ipsa extēdantur. Nam cum illæ à substantia animæ realiter non differant, necessum erit ad eius extēsionem suo etiam modo extendi.

4. Assertio. Quarta assertio. Anima indiuisibilis, vt est totum tertio modo, est tota in qualibet parte corporis, secundum rationem vero totius primo modo sumpti dici potest esse in qualibet parte corporis negatiue. Hæc quoad priorem partem ex eo constat, quia cum anima quamlibet partē corporis viuentis informet, vt in prima assertione ostendimus, necesse erit animam partibus carentem, in qualibet parte corporis totam esse; id enim quod insectile est, vbicunq; est, totum est. Quoad secundam vero partem similiter ostenditur cadem assertio; quia cum anima indiuisibilis constet partibus integrantibus, eatenus dici potest secundum prædictam considerationem totius primo modo spectati, esse tota in qualibet parte corporis, quatenus non obtinet vnam partem integrantem in vna corporis parte, aliam in alia.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO ARGVMENtorum primi articuli.

Dilutio argumentorum. Solutio 1. Argumentorum, quæ primo articulo proposuimus, dilutio ita se habet. Ad primū dicendum, ex eo non concludi animam quoad suam substantiam non esse in singulis partibus corporis: sed duntaxat quoad aliquas ipsius potentias, functionesue peculiari modo quibusdam eius partibus inesse; vt in capite quoad omnes externos sensus, excepto

 tactu,

tactu, qui per omnia membra permeat, itemque quoad internas sentiendi facultates vtriusq; intellectus famulas, & adiutrices. Quod vero cum mininges læsæ sunt, iudicium perturbetur, non prouenit ex eo quod anima in cerebro tantum insit, sed quia oportet intelligentem vti satellitio phantasiæ, eiusq; idola

Solutio 2. speculari. Vnde si ea turbata fuerit, nequit anima officio rationis rite defungi. Secundũ etiã argumentum tantũmodo cõficit animam esse in corde, vt in fonte caloris, & spirituũ officina, ac sede appetitus sensitiui, à quo variæ perturbationes oriuntur; non vero illic duntaxat

Solutio 3. secundũ informationẽ esse. Ad tertium dic, etsi forma sit quidpiã vnum secundum essentiã, esse tamen virtute multiplex ob virium, quas ex se profundit, vbertatem, ideoq; ad eorum

Solutio 4. officinã distinctis organis egere. Ad quartum, Cum quælibet pars viuentis viuat, oportere in qualibet eius parte esse animã, at cœlum non est viuens, nec intelligentia corpus cœleste informat, sed ei tantũ, vt motor assidet. Ad

Solutio 5. quintum, Idcirco arteriã ligatam infra nodũ nõ moueri, quia motus arteriæ est à motu cordis, qui per constrictionem impeditur, non autem quod infra nodũ non maneat anima.

Solutio 6. Ad sextum. Indiuisibili quantitatis non posse adæquate respondere nisi indiuisibile. Verum indiuisibili substantiæ cuiusmodi est anima, cũ virtute diuisibile quidpiam sit, posse diuisibile respondere, quod etiam patet in angelis, qui indiuisibiles cum sint, in spatio tamen diuiduo existunt. Quod ad locũ Aristotelis citatum ex libro de Animaliũ motu spectat: Simon Portius libro de mente humana cap. 7. colligi ex eo putat, animam secundũ Aristotelis sententiam non esse in toto corpore: sed non recte sentit; non enim Aristoteles illud pronunciat de anima secundum suam substantiã, sed quoad potentiã motricẽ, de qua inibi erat quæstio. Hanc vero statuit in corde vt in

A omniũ vitalium functionũ principio, ac fonte.

Ad primum vero eorum, quæ secundam quæstionis partẽ attingunt: respondet D. Th. in 1. d. 37. q. 4. art. 1. Capr. in 2. d. 2. q. 1. art 3. & Caiet. ad art. 8. quæstionis 76. primæ partis mota manu, animam nec per se, nec ex accidente moueri; quia immateriales substantiæ nullo pacto subire motum dicuntur, nisi cum id, in quo definitiue sunt, mouetur: anima vero non est definitiue in manu. Alii, in quibus

Quo pacto moueatur anima, mota sola manu.

B est etiam Diuus Thomas de spiritualibus creaturis quæstione vnica, articulo 4. ad 7. Aegidius in primo d. 8. 2. parte distinctionis principio quæstionis tertiæ, minime absurdum putant concedere moueri simul animam, & quiescere, cum ipsa in se eiusmodi quietem, & motum non recipiat, sed diuersæ partes corporis, quas informat, quanquã id in ijs, quę per se mouẽtur, aut quomodolibet in se motum recipiunt, fieri nequit. Alii deniq; fatentur a-

C nimam moueri per accidens ad motũ manus, negant tamen simul quiescere, quiescente pede. Nam cum quies sit priuatio, quæ absolute motum negat, non dicetur, inquiunt, anima quiescere, nisi totum corpus, in quo est, motu vacet. Ex his tribus solutionibus etsi nulla omnino displiceat, prima magis placet. Ad secundũ negari potest in primis antecedens. Vt enim res alicubi tota esse perhibeatur, sat est nihil illius non esse vbi tota contineri dicitur:

D vel admittatur, in iis tamen, quæ alicubi definitiue, aut circunscriptiue sunt, vt in primo, & adęquato suo perfectibili; quo pacto formæ indiuisibiles non sunt in qualibet parte corpor s. Atq; hæc solutio est D. Thomæ in quæstionib. disputatis, quæstione de anima, art. 10.

Ad tertium, neganda est consecutio. Non enim homo dicitur id, quod constat ex anima rationali, & quacunq; materia, sed ex ea, quæ

Non quælibet pars hominis dicitur homo.

E sit primum, & adæquatum perfectibile, quale non est pars materiæ.

ΚΕΦ. β.

Ἐπεὶ δ' ἐκ τῶν ἀσαφῶν μὲν, φανερωτέρων δὲ γίγνεται τὸ σαφὲς καὶ κατὰ τὸν λόγον γνωριμώτερον, πειρατέον πάλιν οὕτως ἐπελθεῖν περὶ αὐτῆς. οὐ γὰρ μόνον τὸ ὅτι δεῖ τὸν ὁριστικὸν λόγον δηλοῦν, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν ὅρων λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν ἐνυπάρχειν καὶ ἐμφαίνεσθαι.

νῦν δ'

CAPVT II.

Text.12 *At enim cum ex obscuris quidem, magis autem manifestis fiat id notum, quod est dilucidum, ac notius ratione, enitendum est rursus hoc pacto de ipsa anima pertractare. Rationem enim diffinitam non solum esse significare, vt complures dicere diffinitiones videntur, sed etiam in ipsa causam inesse, ac apparere, oportet.*

Nunc

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

At enim, cum ex obscuris.] Aliam traditurus animæ definitionem, quæ animatum species distinctius explicet, methodum, modumque doctrinæ statuit, vti facere consueuit cum grauis controuersia existat. Ait ergo velle se ex obscuris natura, sed nobis notioribus ad ea, quæ secundum rationem magis nota sunt, progredi; tradereq; definitionem, quæ causam contineat: oportet enim non solum quod res sit, sed cur sit declarare. Quæ aũt dicantur nobis, quæ natura notiora, obscurioraue satis longa disceptatione in primo Physicæ Auscultationis l. exposuimus.

νῦν δὲ ὥσπερ συμπεράσμαθ' οἱ λόγοι τῶν ὅρων εἰσίν. οἷον τί ἐστι τετραγωνισμός; τὸ ἴσον ἑτερομήκει ὀρθογώνιον εἶναι ἰσόπλευρον. ὁ δὲ τοιοῦτος ὅρος, λόγος τοῦ συμπεράσματος· ὁ δὲ λέγων ὅτι ἐστὶ τετραγωνισμὸς μέσης εὕρεσις, τοῦ πράγματος λέγει τὸ αἴτιον. λέγωμεν οὖν, ἀρχὴν λαβόντες τῆς σκέψεως διωρίσθαι τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου τῷ ζῆν. πλεοναχῶς δὲ τοῦ ζῆν λεγομένου, κἂν ἕν τι τούτων ἐνυπάρχῃ μόνον, ζῆν λέγομεν αὐτὸ, οἷον νοῦς, αἴσθησις, κίνησις καὶ στάσις ἡ κατὰ τόπον, ἔτι δὲ κίνησις ἡ κατὰ τροφὴν, καὶ φθίσις τε, καὶ αὔξησις. διὸ

b *Nunc autem diffinitionum complures, vt conclusiones esse videntur.* c *Veluti quid est quadratio, confectio figuræ laterum æqualium angulorumque rectorum æqualis altera ex parte longiori figuræ: atque definitio talis conclusionis occupat locum. At ea, quæ quadrationem inuentionem esse mediæ, dicit ipsius rei profecto causam, vt patet, assignat.* d *Dicamus igitur hinc considerationis initio sumpto animum ab inanimato vitam seiungi. Atque cum multifariam viuere dicatur: etiamsi vnum tantum istorum insit, viuere illud dicimus cui inest, vt intellectus, sensus, motus loco ac status, & insuper motio nutrimento accommodata, & accretio decretione.* Text.13 *Qua-*

b *Nunc autem definitionum*] Definitionum tria esse genera constat ex primo Post. ca.7. Quædam n. traduntur per formã, vel materiã. Quędam per causam finalẽ, vel efficientẽ. Alię, vtrumq; causæ genus cõprehendunt: & quæ ex vno constat genere dicitur interdum conclusio, prout demonstratur per aliam; interdum medium, prout aliam demonstrat. Quæ a. ex vtroque coalescit, appellatur demonstratio positione tantum, seu collocatione differens; quia continet medium & conclusionẽ, ex quib. demonstratio coagmẽtari possit, accedẽte forma syllogistica. Talis est hæc definitio. Homo est animal rationis particeps, constans corpore in cœlũ erecto: potest enim ex ea confici demonstratio, qua causa materialis per formalẽ, seu quasi formalẽ de homine ostendatur, hunc in modũ. Omne animal particeps rationis constat corpore in cœlum erecto: sed homo est animal particeps rationis: ergo cõstat corpore in cœlum erecto. Propositum vero Aristoteli est talem animæ definitionem tradere, vt ex illa & ea, quam superiori capite assignauit, fiat vna, quæ sit demonstratio positione differens: ita nimirum, vt vna ex alia demonstrari possit.

Tria definitionum genera.

Definitio constans ex duplici genere causæ demonstratio appellatur.

c *Veluti quid est, &c.*] Vt ostendat quasdam esse definitiones, quæ rei causam explicant, alias quæ non ita se habent exemplum subiicit à Geometria petitum. Quod vt intelligatur, aduertendum est dato vno quadrangulo rectilineo, posse dari quadratum æqualem aream complectens. Est autem quadrangulum figura quadrangularis duorum laterum inæqualium, vt A.

A

Quadratum vero est figura item quadrangularis habens omnia latera æqualia & rectangula, vt B.

B

Quadrare autem quadrangulum est inuenire quadratum æquale spatium continens quadrangulo. Hoc autem fit per mediæ lineæ inuentionem. Media linea est ea, quæ inter latus maius quadranguli, & latus minus ita se habet, vt quam proportionem obtinet maius ad ipsam, eandem obtineat ipsa ad minus. Exẽpli gratia. Si latus maius quatuor habuerit palmos, latus vero minus vnum; linea media duos complectetur, quia sicut in duplo superatur à maiori latere, ita in duplo superat minus. Ex media igitur linea tribusque aliis ipsi æqualibus confectũ quadratum æquale est quadrangulo dato. Talem porro lineam sic inuenies. Quadrãguli latus maius, & minus quæ ad punctum anguli A. concurrebant in rectum extende & super totam eam lineam describito semicirculum: tum à puncto coniunctionis A erige perpendiculariter, siue ad angulos rectos lineam vsque ad circumferentiam: illa igitur erit media ex qua conficitur quadratum æquale. His positis sciendum quadrationem, quæ dicitur tetragonismus, dupliciter definiri. Vno modo definitione non reddente prædictam causam quadrationis, nimirum: Quadratio est confectio quadrati ęqualis quadrangulo; vel reddente eiusmodi causam: scilicet, Quadratio est inuentio mediæ lineæ inter latera inęqualia quadranguli. Hæc enim definitio continet causam illam quadrationis. Hóc exemplum eo spectat, vt doceat Aristoteles, velle se tradere animæ definitionem, quæ rei causam explicet.

Latus maius
Linea media
Latus minus
A

Quadratum, & quadrangulum æqualem areã habere possunt. Euclid. 1. elem. dif. 30

Quadratio quomodo inueniatur.

Quid sit media linea.

Quadratio dupliciter definitur.

d *Dicamus igitur.*] Dixerat se progressurũ à posterioribus, siue obscuris natura, & notioribus nobis ad ea, quæ natura sunt notiora: eam methodum seruat. Progreditur enim ab animato ad animam, constat vero animatum esse posterius natura, quam animam; siquidem animatum dicitur, quod animæ particeps est, denominaturque ab anima: quod vero ab aliquo denominatur, posterius illo est. Constat quoque animatum esse nobis manifestius, quam animam; quia compositum, & totum prius menti occurrit (intellige quoad confusam cognitionem) quam eius pars: anima autem pars est corporis animati. Constat item animatum quoad cognitionem distinctam esse ignotius natura, quam animam, sicuti & omne totum sua parte. Procedit ergo Aristoteles ab animato explicans discrimen inter animatum & inanimatũ: videlicet quod

Animatũ, posterius est nobis, & notius quam anima.

Inter animatum, & inanimatũ discrimen.

quod animatum viuat, hoc est, à se ipso moueatur, & actiones ab interno vitæ principio fundat. Vnde recte annotat Simplicius vitam Græce ζωὴ dici ἀπὸ τοῦ ζεῖν, hoc est, a feruendo, quoniam ex se & intrinsecus feruet, est hoc, agit, seu mouet, mouetúrque.

e Quapropter

διὸ καὶ τὰ φυόμενα πάντα δοκεῖ ζῆν. φαίνεται γὰρ ἐν αὑτοῖς ἔχοντα δύναμιν καὶ ἀρχὴν τοιαύτην, δι' ἧς αὔξησίν τε καὶ φθίσιν λαμβάνουσι κατὰ τοὺς ἐναντίους τόπους. οὐ γὰρ ἄνω μὲν αὔξεται, κάτω δ' οὔ, ἀλλ' ὁμοίως ἐπ' ἄμφω καὶ πάντῃ ὅτι ἀεὶ τρέφεται καὶ ζῇ διὰ τέλους, ἕως ἂν δύνηται λαμβάνειν τροφήν. χωρίζεσθαι δὲ τοῦτο μὲν τῶν ἄλλων δυνατόν, τὰ δ' ἄλλα τούτου ἀδύνατον ἐν τοῖς θνητοῖς. φανερὸν δ' ἐπὶ τῶν φυομένων· οὐδεμία γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει δύναμις ἄλλη ψυχῆς. τὸ μὲν οὖν ζῆν διὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὑπάρχει πᾶσι τοῖς ζῶσι· τὸ δὲ ζῷον, διὰ τὴν αἴσθησιν πρώτως· καὶ γὰρ τὰ μὴ κινούμενα μηδ' ἀλλάττοντα τόπον, ἔχοντα δ' αἴσθησιν, ζῷα λέγομεν καὶ οὐ ζῆν μόνον. αἰσθήσεως δὲ ὑπάρχει πρῶτον πᾶσιν ἁφή. καὶ ὥσπερ τὸ θρεπτικὸν δύναται χωρίζεσθαι τῆς ἁφῆς καὶ πάσης αἰσθήσεως, οὕτω καὶ ἡ ἁφὴ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. θρεπτικὸν δὲ λέγομεν τὸ τοιοῦτον μόριον τῆς ψυχῆς, οὗ καὶ τὰ φυτὰ μετέχει. τὰ δὲ ζῷα πάντα φαίνεται τὴν ἁπτικὴν αἴσθησιν ἔχοντα. δι' ἣν δ' αἰτίαν ἑκάτερον τούτων συμβέβηκεν, ὕστερον ἐροῦμεν. νῦν δ' ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω μόνον, ὅτι ἡ ψυχὴ τούτων ἐστὶν ἀρχὴ τῶν εἰρημένων καὶ τούτοις ὥρισται, θρεπτικῷ, αἰσθητικῷ, διανοητικῷ, κινήσει. πότερον δὲ τούτων ἕκαστόν ἐστι ψυχὴ, ἢ μόριον ψυχῆς· καὶ εἰ μόριον, πότερον οὕτως ὥστ' εἶναι χωριστὸν λόγῳ μόνον, ἢ καὶ τόπῳ,

περὶ

e *Quapropter & vniuersæ plantæ videntur viuere. Quippe cum videantur in se ipsis vim habere talem atque principium: quo ad contraria loca tam incrementa, quam decrementa suscipiunt. Nõ enim sursum quidem accrescunt, deorsum autem non accrescunt sed ad vtramq; similiter differentiam, & omni ex parte semperq; nutriuntur, & eousq; viuunt, quousq; possunt alimentum accipere.* Text.14. f *Atque hæc quidem vis à cæteris seiungi separariq; potest. cætera autem in ipsis mortalibus ab ista nequeunt separari. Quod quidem in ipsis perspicitur plantis, nulla enim prorsus in ipsis, vt patet, alia præter hanc, animæ potentia atque efficium inest. Viuere igitur ob hoc principiũ viuentibus competit. Animal autem est ob sensum primo.* Text.15. *Nam & ea, quæ non cientur motu, nec mutant locum, sensum autem habent, non solum viuere dicimus, sed etiam animalia nuncupare solemus.* Text.16. *At vero ex sensibus, tactus primo cunctis animalibus inest. Atqui vt vegetatiuum à tactu sensuq; omni, sic à cæteris tactus separari sensibus potest. Eam autem partem animæ vegetatiuam dicimus esse, cuius & plantæ participes sunt.* Text.17. *Animalia vero cuncta, ipsam vim habere sentiendi tactu videntur.* Text.18. g *Atque quam ob causam istorum vtrumque fit, postea dicemus ac explanabimus.* h *Nunc eousque tantum dicatur, animam, inquam principium esse eorum quæ dicta sunt, & his esse definitam vegetatiuo, sensitiuo, intellectiuo, etiam motu. Quærendum autem est vtrum horum vnumquodque sit anima, an animæ pars, & si pars vtrum hoc pacto, vt sit separabile ratione solum, an etiam loco* Text.19

i Atque

Vt aliquid dicatur viuere, satis est si è quatuor operationibus vitalibus vnam solũ exerceat.

e *Quapropter & vniuersæ plantæ videntur viuere.*] Quia vita multipliciter dicitur; siquidem quatuor sunt vitalium operationum genera, nutritio, sensio, motus progressionis, & intellectio: docet vt aliquid viuere dicatur, satis esse vnum vitæ opus exercere. Vnde colligit plantas, in quibus vitæ munia minus illustria & conspicua sunt reuera viuere, argumento quod versus omnem loci differentiam sese porrigant, & increscant. Namque naturalia ad vnum determinata sunt; viuentia autem ad opposita sese habent.

Ex quatuor vitalium operationum generibus quadruplex vitæ gradus colligitur.

f *Atque hæc quidem*] Ex quatuor generibus vitalium operationum, quæ paulo ante numerauerat, quadruplicem vitæ gradum colligit. Primus est eorum, quæ vegetantur, seu quæ aluntur, augescunt & decrescunt; secundus eorum, quæ non solum vegetantur, sed etiam sensu pollent. Tercius eorum, quæ vegetantur, & sensu prædita sunt, feruntúrque motu progressionis. Quartus eorum, quibus non solum tres superiores gradus, sed insuper gradus intelligendi competit. Docet vero hosce gradus inter se distingui. In plantis enim primus sine aliis reperitur. In quibusdam animalibus duo priores sine reliquis, vt in iis piscibus, qui ad saxa adhærescunt. In bestiis perfectis tres priores absque extremo. In homine omnes quatuor. Itaque in iis gradibus eiusmodi ordo est, vt priores absque posterioribus possint esse, non contra.

g *Atque quam*] Cur nutriendi vis inter cæteras animæ facultates, & tactus inter omnes sensus locum primum habeat, explicaturum se in progressu inquit. Est vero eius rei causa, quia nutritoria facultas vitam primo seruat, dum fluxum materiæ, quam calor diripit, continuo repedit, atque instaurat. Præterea tactus noxia declinat, salutaria prosequitur, quo neglecto discrimine, vitæ fundamenta ruerent.

Secundam animæ definitionem ex dictis concludit.

h *Nunc eousque.*] Ex dictis animæ definitionem concludit. Nam cum animatum ab inanimato differat operatione vitæ; ab anima ipsa vt à vitæ principio orta, cumque quatuor sint viuentium genera, quadruplici functionum varietate distincta, reliquum est vt anima probe dicatur principium vegetandi, sentiendi, loco mouendi, intelligendi, seu quo viuimus, sentimus, loco mouemur,

mouemur, & intelligimus. Deinde duplicẽ proponit quæstionem. Vnam, an hæc quatuor nempe vegetatiuum, sensitiuum, loco motiuum, intellectiuum, animæ partes, facultatesue sint: vel potius anima ipsa: vt vtrum vegetatiuũ sit potentia insita animæ ad vitæ munus obeundum: an vero anima ipsa vegetatrix. Alteram, esto sint facultates, non animæ, vtrum ratione tantum, & definitione, an loco, & subiecto distinguantur. Timæus enim iracundiam in corde, appetitum in hepate, sensum in cerebro collocauit.

i *Atque*

περὶ μὲν τινῶν οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. ἔνια δὲ ἀπορίαν ἔχει. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν φυτῶν ἔνια διαιρούμενα φαίνεται ζῶντα, καὶ χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων, ὡς οὔσης τῆς ἐν αὐτοῖς ψυχῆς, ἐντελεχείᾳ μὲν μιᾶς ἐν ἑκάστῳ φυτῷ, δυνάμει δὲ πλειόνων. οὕτω καὶ περὶ τὰς ἄλλας διαφορὰς τῆς ψυχῆς ὁρῶμεν συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἐντόμων ἐν τοῖς τεμνομένοις· καὶ γὰρ αἴσθησιν ἑκάτερον τῶν μερῶν ἔχει, καὶ κίνησιν τὴν κατὰ τόπον. εἰ δ' αἴσθησιν, καὶ φαντασίαν, καὶ ὄρεξιν. ὅπου μὲν γὰρ αἴσθησις. λύπη τε καὶ ἡδονὴ παρακολουθεῖ· ὅπου δὲ ταῦτα, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐπιθυμία. περὶ δὲ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως, οὐδέπω φανερόν. ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι· καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ. τὰ δὲ λοιπὰ μόρια τῆς ψυχῆς, φανερὸν ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι χωριστά, καθάπερ τινές φασι. τῷ δὲ λόγῳ ὅτι ἕτερα, φανερόν. αἰσθητικῷ γὰρ εἶναι καὶ δοξαστικῷ ἕτερον, εἴπερ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τοῦ δοξάζειν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν εἰρημένων. ὅτι δ' ἐνίοις μὲν τῶν ζῴων ἅπανθ' ὑπάρχει ταῦτα, τισὶ δὲ τινὰ τούτων, ἑτέροις δὲ ἓν μόνον· τοῦτο δὲ ποιεῖ διαφορὰς τῶν ζῴων. διὰ τίνα δ' αἰτίαν, σκεπτέον ὕστερον. παραπλήσιον δὲ καὶ περὶ τὰς αἰσθήσεις συμβέβηκε. τὰ μὲν γὰρ ἔχει πάσας, τὰ δὲ τινάς, τὰ δὲ μίαν τὴν ἀναγκαιοτάτην, ἁφήν. ἐπεὶ δὲ

i *Atque de nonnullis quidem istorum videre, discernereq́ue facile possumus, nonnulla autem dubitationem habent. Nam vt plantæ nonnullæ diuisæ, seiunctaque videntur viuere, propterea quod anima, quæ est in istis, actu quidem in vnaquaque planta est vna, potentia vero plures. sic & circa alias videmus animæ differentias fieri, cum inciduntur animantium ea, quæ insecta vocamus, vtraque namque partium & sensum habet, & motu loco cietur. Quod si sensum habet, & imaginationem & appetitum etiam habet. Vbi namque est sensus, ibi dolor etiam existit, atque voluptas. At vbi sunt hæc, ibi necessario cupiditas etiam inest.* Text. 20.

k *De intellectu vero contemplatiuaque potentia non quicquam est manifestum, sed videtur hoc animæ genus esse diuersum, idque solum perinde atque perpetuum ab eo quod occidit, seiungi separarique potest. Cæteras autem animæ partes, separabiles quidem non esse, vt quidam asseruerunt ex iis quæ diximus patet.* Text. 21. Text 22.

l *Ratione vero differre non obscurum esse videtur. Sensitiui namque ratio diuersa est à ratione principij opinandi. Siquidem diuersa sunt sentire ac opinari, & vnumquodque dictorum similiter. At vero quibusdam animantium cunctæ partes vt patet, insunt: quibusdam nonnullæ: Sunt & quibus vna tantum inesse videtur, atque idipsum differentias animantium facit, quam autem ob causam ita fit, postea perscrutabimur. Eadem & circa sensus fieri sane videmus: quædam enim omnes quædam aliquos, quædam vnum duntaxat habere videntur, tactum, inquam, ipsum, qui quidem est omnium maxime necessarius.* Text. 23.

m *Quoniam*

---

i *Atque de nonnullis quidem istorum videre*] Diluit posteriorem quæstionem, vt ex ea prioris explicatio facilior euadat: continetur autem solutio hac sententia. Non est difficile videre in quibusdam, potentias loco & subiecto non distingui: in aliis difficile, id est, constat tamen omnes ratione, definitioneq; inter se differre. Porro huius sententiæ tres partes sunt, quarum prima si de stirpibus & insectis animantibus & de potentiis, quæ iis competunt, sermo fit, manifestam habet veritatem. Etenim partes diuulsæ à planta retinent vim vegetatricem, & altricem, non nisi quia & anima plantæ, & eius vires per totum corpus diffunduntur. Itemque lacerta in duas partes diuisa, adhuc mouetur, & sentit: motus vero, & sensus imaginationem & appetitum sequuntur. Sunt igitur hæc per lacertæ membra & artus expansa: alioqui si definitis sedibus continerentur, in iis tantum sedibus remanere possent, si quando remanerent.

In stirpibus & insectis animantibus potentias animæ non distingui subiecto, clarum est.

k *De intellectu*] Hæc est secunda pars sententiæ, qua ostendit difficile esse, & adhuc ambiguum an intellectiua potentia certo organo definita sit, quia nondum satis explicauit an sit facultas organica. Videri tamen ait animã intellectiuã alterius esse rationis, atq; ordinis, & immortalitate à cæteris formis rerũ sublunariũ distingui. Ex quo sequitur vim intelligendi nõ hærere in corpore, posseque ab eo seiungi, non ita vero cæteras potentias, cum organis addictæ affixæq; sint, vt ex superioribus patet; etsi non defuerint, qui eas quoque separari posse à materia affirmarint.

Vis intelligendi corpori affixa non est.

l *Ratione vero*] Tertiam sententiæ partem, videlicet omnes potentias ratione, seu definitione distingui, confirmat ex earum operationibus: potentiæ namque per actus suos distinguuntur. Quare vt sensus & appetitus diuersos actus edunt, vt pote ad diuersa tendentes obie-

Probat animæ potentias ratio-

ne seu definitione distingui. cta, ita & diuersam definitionem, rationemque sortitur. Deinde in illis verbis, At vero quibusdam, vt D. Thomas interpretatur, priorem diluit quæstionem aiens vnumquodque ex illis quatuor prædicatis nempe vegetatiuum, sensitiuum, loco motiuum, intellectiuum, esse tum animam, cum virtutem animæ: animam, cum vnum eorum tantum inest, atque ita in plantis vegetatiuum esse animam. Cum vero plura insunt, id quod excellit, animam esse, vt in homine intellectiuum: quod ita accipiendum est v.c. vegetatiuum per se sumptum ex vsu loquendi notet animam, cui is tantum gradus conuenit: similiterque reliqua tria prædicata. Re enim vera vnumquodque horum potest sumi pro anima, vel pro potentia: vt vegetatiuum pro facultate vegetatrice, quæ manat ab essentia animæ plantalis, vel pro ipsa anima plantæ. Græci tamen interpretes volunt potius hic contineri confirmationem sententiæ propositæ de Potentiarum distinctione secundum rationem. Nimirum cum viuentia inter se differant, quod alia plures, alia pauciores animæ facultates obtineant, necessario fatendum eas saltem ratione distingui. Atque hæc Græcorum explicatio germanior videtur, illa prior aliquantulum extorta.

m *Quo-*

ἐπεὶ δὲ ᾧ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα διχῶς λέγεται, καθάπερ ᾧ ἐπιστάμεθα. τούτων δὲ λέγομεν, τὸ μὲν ἐπιστήμην, τὸ δὲ ψυχήν· ἑκατέρῳ γὰρ τούτων φαμὲν ἐπίστασθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ᾧ ὑγιαίνομεν, τὸ μὲν ὑγιείᾳ, τὸ δὲ μορίῳ τινὶ τοῦ σώματος, ἢ καὶ ὅλῳ· τούτων δ' ἡ μὲν ἐπιστήμη καὶ ὑγίεια, μορφή καὶ εἶδός τι, καὶ λόγος, καὶ οἷον ἐνέργεια τοῦ δεκτικοῦ· ἡ μὲν ἐπιστημονικοῦ, ἡ δὲ τοῦ ὑγιαστικοῦ. δοκεῖ γὰρ ἐν τῷ πάσχοντι καὶ διατιθεμένῳ ἡ τῶν ποιητικῶν ὑπάρχειν ἐνέργεια. ἡ ψυχὴ δὲ, τοῦτο ᾧ ζῶμεν, καὶ αἰσθανόμεθα, καὶ διανοούμεθα πρώτως. ὥστε λόγος τις ἂν εἴη καὶ εἶδος, ἀλλ' οὐχ ὡς ὕλη καὶ τὸ ὑποκείμενον. τριχῶς γὰρ λεγομένης τῆς οὐσίας, καθάπερ εἴπομεν, ὧν τὸ μὲν εἶδος, τὸ δὲ ὕλη, τὸ δὲ ἐξ ἀμφοῖν. τούτων δ' ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. ἐπεὶ δὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, ἔμψυχον, οὐ τὸ σῶμά ἐστιν ἐντελέχεια ψυχῆς, ἀλλ' αὐτὴ σώματός τινος. καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὑπολαμβάνουσιν, οἷς δοκεῖ μήτε ἄνευ σώματος εἶναι, μήτε σῶμά τι ἡ ψυχή· σῶμα μὲν γὰρ οὐκ ἔστι, σώματος δέ τι. καὶ διὰ τοῦτο ἐν σώματι ὑπάρχει, καὶ ἐν σώματι τοιούτῳ.

καὶ

m *Quoniam autem id, quo viuimus, quoue sentimus bifariam dicitur, perinde atque id, quo scimus, & id etiam quo sani sumus, atque valemus (quoddam enim scientiam quaddam animam dicimus. Quippe cum vtroque scire dicamus; & aliud sanitatem, aliud partem corporis aliquam, vel totum dicimus corpus, atque horum vtrumque tam scientia quam sanitas, forma quadam & species est, & ratio, & tanquam actus inspicientis, scientia quidem scientis, sanitas autem sani. Actus enim agentium in eo, quod patitur, atque disponitur inesse videntur.* Text. 24. n *Anima autem, id est, vt patet quo viuimus & quo sentimus, ac intelligimus primo) ipsa profecto ratio quadam erit, & forma, sed non vt materies, atque subiectum. Nam cum substantia tripliciter dicatur, vt diximus (quadam enim est forma, quadam materies, quadam id, quod ex vtrisque componitur, & materia quidem est, vt patet, potentia forma autem actus) cum igitur vt diximus substantia dicatur trifariam, animansque id sit, quod ex vtrisque, corpore, inquam, & anima constat, corpus profecto non est actus anima, sed ipsa corporis alicuius est actus.* Text. 25. o *Idcirco recte admodum putant ij, quibus anima neque esse sine corpore, neque corpus aliquod esse videtur. Etenim ipsa, corpus quidem non est, est autem corporis aliquid. Et inest ob hoc in corpore, atque in corpore tali.* Text. 26.

p *non*

Duobus viuere dicimur, altero vt forma, altero vt materia.

m *Quoniam autem*] Instituit ex inuenta in hoc capite definitione demonstrare eam, quam tradiderat capite superiori. Sumit autem primo quemadmodum duobus scire dicimur, nempe scientia tanquam forma, & anima tanquam subiecto: item vt duobus dicimur sanari, videlicet sanitate vt forma, corpore, vel aliqua parte corporis vt subiecto: ita duobus nos dici viuere, altero vt forma, altero vt materia, in qua forma inest. Non enim forma, seu actus in quolibet subiecto esse potest, sed certo & determinato: sicuti neque agens in quodlibet indiscriminatim agit, sed in id, quod idoneum plerumque est ad eius impressionem recipiendam.

Prior animæ definitio per posteriorem ostenditur.

n *Anima autem*] Probat animam esse formā. Id, quo viuimus est forma, sed anima viuimus, ergo anima est forma. Minorē fundet, quia cum substantia triplex sit, forma, materia, & compositū, vt iam superius dictum fuit; compositum autē sit quod viuit, & corpus siue materia sit ens potentia, fieri nō potest vt eo viuere dicamur, sed per animam, quæ est actus. Ex superius dictis hunc in modum colligi potest demonstratio qua Arist. priorem animæ definitionem per posteriorem ostendit. Id, quo primo viuimus, sentimus, loco mouemur, & intelligimus, est actus primus substantialis corporis naturalis potentia vitam habentis: sed anima est id, quo primo viuimus, sentimus, loco mouemur, & intelligimus, ergo anima est actus primus substantialis, &c.

Quomodo intelligendum, animam nec esse corpus nec sine corpore.

o *Idcirco recte*] Ex superioribus quasi corollarium deducit, recte sentire eos, qui asserunt animā neque esse corpus, nec sine corpore. Si enim est actus & perfectio corporis, corpus non est. Itē nō est sine corpore, quia etsi anima intellectiua separata cohæreat extra corpus: tamē suapte natura est forma illius, & naturalis eius status est in corpore, ab eo pendet quoad officiū informandi.

p *Non*

καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ πρότερον εἰς σῶμα ἐνήρμοζον αὐτὴν, οὐθὲν προσδιορίζοντες ἐν τίνι καὶ ποίῳ. καίπερ οὐδὲ φαινομένου τοῦ τυχόντος δέχεσθαι τὸ τυχόν· οὕτω δὲ γίνεται καὶ κατὰ λόγον· ἑκάστου γὰρ ἡ ἐντελέχεια, ἐν τῷ δυνάμει ὑπάρχοντι, καὶ τῇ οἰκείᾳ ὕλῃ πέφυκε γίνεσθαι. ὅτι μὲν οὖν ἐντελέχειά τίς ἐστι, καὶ λόγος τοῦ δύναμιν ἔχοντος τοιοῦδε εἶναι, φανερὸν ἐκ τούτων.

p *Non in quouis sine discrimine vllo, quemadmodum veteres ad corpus ipsam accommodabant, nihil prorsus determinantes quodnam illud & quale sit corpus, atque non recte, vt patet. Quippe cum non videatur quoduis sine vllo discrimine quodcunq; suscipere. Hoc autem pacto, cum ratione etiam fit sane: actus enim vniuscuiusque in eo, quod est potentia, & in propria materia suaptenatura fieri, esseq; solet. Animam igitur perfectionem quandã eius & actum ac rationem esse quod potentia habet, vt huiusmodi sit, ex hisce, quæ diximus, innotescit.*

p *Non*

p *Non in quouis sine discrimine vllo.*] Pythagoræi fabulati sunt posse animam indiscriminatim subire quoduis corpus. Plane, inquit multo secus res haber, cum videamus in singulis viuentiũ speciebus diuersa instrui, aptariq; animabus corpora. Quod & in rebus anima carentibus perspicimus; non enim forma, & actus in quolibet subiecto recipitur, sed in eo, quod natura aptum sit. Tandem colligit recte definitam esse animã actum, seu formã corporis potentia vitam habẽtis.

QVÆSTIO

QVÆSTIO VNICA.

RECTE NE TRADITA SIT POSTERIOR animæ definitio, & an per eam prior demonstretur.

ARTICVLVS I.

RECTE TRADITAM ESSE.

Videtur vitium inesse animæ definitioni. 1. Argum.

PRoximo capite huncin modum Aristoteles animã definiuit. Anima est id, quo viuimus, sentimus, loco mouemur, & intelligimus. Verum quod hæc definitio vitiosa sit, ostenditur. Primum, quia videtur conuenire Deo Opt. Max. cum Deus sit principium vitæ, & motus, & ipsius esse, teste Diuo Paulo Actorum 17. Quamuis inquit, non longe sit ab vnoquoque nostrum: in ipso enim viuimus, & mouemur &
2. sumus. Deinde quia hic definitur anima in cõmune, non minus quam in priori definitione,
C vt significaui Aristoteles textu decimo secundo: & tamen definitio soli animæ rationali cõpetit, cum ei duntaxat quatuor illæ particulæ
3. simul sumptæ accommodari queant. Rursum, quia alia ex parte non conuenit ei definitio; cum animus particeps rationis non sit id, quo intelligimus, sed quod intelligit; siquidem est singulare per se subsistens. cuius est per se age-
4. re: Item vero quia anima à corpore abiuncta vere est anima, & tamen non est id, quo viuimus, & sentimus.

Secunda animæ definitio vna est, & explicatur.

D Non est tamen ob hæc argumenta, improbãda Aristotelica definitio, si probe explicetur, & intelligatur. Non placet autem sententia Ægydii existimantis Aristotelem illis verbis non vnam; sed quadruplicem definitionem tradidisse pro numero animarum. Re enim vera prædicta definitio vna est, atq; vt vna & inuẽstigata, & proposita ab Aristotele fuit; vt ex superioris capitis decursu cõstat. Deinde non re-

A cte Ægydius, quatuor animas statuit, cum tres tantummodo numerẽtur, vt suo loco planum fiet. Porro autem definitio ita intelligenda est, vt anima dicatur id, quo viuimus, id est, principium vitę internum; quod Deo respectu rerum viuentiũ minime competit. Licet enim Deus cunctis rebus intime illabatur cõferens illis esse: non tamen intrinsecus eas constituit. Itẽ quatuor illæ particulæ viuimus, sentimus, & c. non sunt accipiendæ coniunctim, sed per

Deus non est principium internum vita nostra.

B distributionem: non itaquidem vt singulæ à singulis disiungantur, quasi dicendum sit animam esse id, quo viuimus, aut sentimus, aut loco mouemur, aut intelligimus; sed ita vt disiunctio cum copulatione ad partes præcedentes fiat, dicaturq;, Anima est id, quo viuimus, aut etiam sentimus, aut etiam loco mouemur, aut etiam intelligimus. Quo patet non recte Simplicium putasse hanc definitionẽ soli animæ intellectiuæ accommodari posse. Item merito reprehẽdi Dionysium Sophistam, quod vitã definierit ex motu nutritionis quasi alius vitæ modus non sit. Atque ex his plana relinquitur responsio ad duo priora argumenta.

Non solum conuenit animæ intellectiuæ esse id quo viuimus, &c.

Ad cætera dicimus, licet anima rationalis in se spectata sit id, quod intelligit, collatam tamen ad ipsum compositum id, quo intelligimus: itemque eandem separatam esse id, quo viuimus, id est, suapte natura esse principium vitæ; vel, quod eodem recidit, esse principium, quo viuere & sentire possumus.

Argumenta diluuntur.

ARTICVLVS II.

QVO PACTO ANIMÆ DIFFINITIONES ex se mutuo demonstrari queant.

CIrca alteram propositę quęstionis partem non parum interpretes dissident. Nam

Qui censeant primam animæ definitionem per secundam tanquam per causam concludi.

Græci, & eos secutus Mag. Albertus; aliique de A Latinis non pauci, arbitrantur secundam definitionem tradi per priora secundum naturam, ex eaque primam concludi tanquā per causam demōstratione propter quid res sit. Cui sententię fauent in primis verba Aristot. initio capitis 2. vbi significauit velle se definitionem, quæ causam rei cōtineat, inuestigare. Deinde, quia congruebat, vt Philosophus ab effectis potius ad causam, quam à causa ad effecta definiendo procederet. D. Thomas aliique nonnulli con- B trariam sequuntur opinionem, aientes primā definitionē continere causam secundę, & hanc per illam demonstratione propter quid, illam per hanc demōstratione quod res sit, ostendi.

Qui cōtrariū opinentur. D. Thom. & alij.

Pro explicatione cōtrouersię aduertendū est posteriorem animæ definitionē dupliciter spectati posse. Vno modo quatenus traditur per principiū operationū animæ: altero quatenus traditur per ipsas animæ operationes, vtrumq; enim continet. Deinde, animæ operationes C posse expendi vel vt sunt effectus animæ: vel vt sunt eius finis. Cum enim vnumquodque sit gratia suæ operationis, vt docet Aristoteles libro secundo de Cælo, cap. 3 tex. 17. nihil mirū quod operationes animæ dicantur eius finis, non quidem si anima spectetur præcise quoad suam quidditatem, seu quoad prædicata ipsi essentialia: sicut enim essentia in se absolute sumpta non habet causam efficientem, vt alibi diximus, ita nec finalem. Dicentur igitur ope- D rationes animæ finis illius; si anima sumatur non quoad suam essentiam absolute, sed quatenus accipit esse existentiæ: siquidem vt producitur, causam efficientem & finalem obtinet. Nec solum vt producitur actu, sed vt potest produci: sic enim etsi non vendicet actu causam efficientem, vendicat tamen eam in potentia, habetque ad illam ordinem, similiterq; ad causam finalem, quatenus potest ad ipsam E à suo efficiente dirigi.

Animæ operationes aut vt illius effectus, aut vt finis considerari possunt. 2. Phys. c. 7. q. 15. art. 2.

Operatio est animæ finis, non tamen quo ad essentiā considerata.

Conclusio

His positis sit prima conclusio. Si posterior animæ definitio consideretur quatenus traditur per principium operationū ipsius animæ, potest demōstrari per priorem demonstratione propter quid; non autem prior per illam. Hæc ita probatur; Saltem nostro intelligendi modo prius est animā esse actum corporis, quā esse principium suarū operationū; & illud est ratio huius: ergo definitio animę, quæ traditur per principium vegetandi, &c. potest demonstrari per eam, quę traditur per actum corporis demonstratione propter quid. Antecedens F ostenditur hunc in modum. Sicut se habet esse ad operationem, ita principiū essendi ad principium operandi; quandoquidem eam proportionem habet effectus ad effectum, quam causa ad causam, sed esse est prius saltem natura operatione; ergo & principium essendi, quā principium operandi, Atqui animam esse actū corporis, est esse principium essendi: sic enim actuat, componit, constituit: esse vero id, quo viuimus, seu vegetamur, est esse fontem, & principium operandi; ergo, &c. Præterea, quia res habet tale esse, ideo est principium talis operationis, nō è conuerso: igitur quia anima est actus corporis, ideo est principium vegetandi: igitur hoc per illud, non illud per hoc tanquam per aliquid prius, ac veluti causa demonstrabitur.

Probatur I. Prius est animā esse corporis actum quā operationum principium.

Probat. 2.

Sit secunda cōclusio. Posterior definitio, vt traditur per operationes animæ tanquā per eius effecta, potest demonstrari demonstratione propter quid per priorem; & hæc per illam demōstratione quod res sit, non vice versa. Veritas huiusce cōclusionis liquet ex eo, quia effecta possunt demonstrari per suam causam, & causa per sua effecta, variata secundum eum modum ratione demonstrandi. Prior autem definitio continet causam operationum animæ; siquidem traditur per eius essentiam, quæ est causa vitalium functionū eiusdem; posterior auē traditur per effecta. Quod vero effecta, quatenus effecta sunt, nequeant à priori suam causam demōstrare, luce clarius est. Iuxta huiusce cōclusionis sensum vera est opinio D. Thomæ, quam supra retulimus, dummodo tamen non aduersetur conclusioni tertię, quā mox subiicimus.

2. Conclusio.

Probatur.

In secunda conclusionis sensu sequenda D. Thom.

Sit tertia conclusio. Si posterior animæ definitio expendatur, prout traditur per operationes animæ, quatenus animæ ipsius finis sunt, poterit per eam demonstrari prior demonstratione propter quid. Hæc conclusio intelligenda est de anima considerata secundum eum modum quo diximus, posse rerum naturas obtinere efficientē & finalem causam. Patetq; ex eo, quia secunda definitio ita spectata traditur per causam prioris. Iuxta huiusce conclusionis sensum intelligi potest Aristoteles cū superiori capite significauit velle se tradere definitionem, quæ causam contineat. Quamuis id aliter exponat Caietanus, videlicet non de causa finali, sed formali, arbitratus principium operandi respectu animæ, esse prius in genere causæ formalis, quam actum corporis. Sed hāc interpretationem, quæ suam quoq; habet probabilitatem, exclusit ea ratio, qua primam conclusionem stabiliuimus.

3. Conclusio.

Ex dictis constat quid respondendum sit ad argumenta principio quæstionis adducta. Nam verba ex initio capitis secundi, de causa finali intelligi debent. Præterea, cum Aristoteles in quærenda vtraque definitione ex notitia operationum animæ ad ipsius animæ cognitionem progressus fuerit; satis constat in ea re secutum fuisse ordinarium Physicæ inuestigationis modum ab effectis ad causas; ad quem seruandum non opus fuit procedere à defini-

Primæ opinionis argumentis respondetur.

à definitione comprehendente effecta duntaxat ad eam, quæ solam causam contineret. Quin vero vtrumque ordinem, videlicet exquisitæ doctrinæ, qui est à causis ad effecta; & primæ inuestigationis physicæ, qui est ab effectis ad causas, artificiose coniunxit, dum simul & à causis ad effecta, & ab effectis ad causas processit, secundum aliam & aliam considerationem, vti diximus.

ΚΕΦ. Γ.

Τῶν δὲ δυνάμεων τῆς ψυχῆς αἱ λεχθεῖσαι, τοῖς μὲν συνυπάρχουσι πᾶσαι, καθάπερ εἴπομεν· τοῖς δὲ τινὲς αὐτῶν, ἐνίοις δὲ μία μόνη. δυνάμεις δὲ εἴπομεν, θρεπτικόν, αἰσθητικόν, ὀρεκτικόν, κινητικὸν κατὰ τόπον, διανοητικόν. ὑπάρχει δὲ τοῖς μὲν φυτοῖς τὸ θρεπτικὸν μόνον, ἑτέροις δὲ αὐτό τε καὶ τὸ αἰσθητικόν. εἰ δὲ τὸ αἰσθητικόν, καὶ τὸ ὀρεκτικόν. ὄρεξις γὰρ ἐπιθυμία, καὶ θυμός, καὶ βούλησις. τὰ δὲ ζῷα πάντα μίαν ἔχει τῶν αἰσθήσεων, τὴν ἁφήν. ᾧ δ' αἴσθησις ὑπάρχει, τούτῳ ἡδονή τε καὶ λύπη, καὶ τὸ ἡδύ τε καὶ λυπηρόν. οἷς δὲ ταῦτα, καὶ ἡ ἐπιθυμία. τοῦ γὰρ ἡδέος ὄρεξίς ἐστιν αὕτη. ἔτι δὲ τῆς τροφῆς αἴσθησιν ἔχουσιν. ἡ γὰρ ἁφὴ τῆς τροφῆς αἴσθησις· ξηροῖς γὰρ καὶ ὑγροῖς, καὶ θερμοῖς καὶ ψυχροῖς τρέφεται τὰ ζῷα πάντα. τούτων δὲ αἴσθησις, ἁφή. τῶν δὲ ἄλλων αἰσθητῶν κατὰ συμβεβηκός. οὐδὲν γὰρ εἰς τροφὴν συμβάλλεται ψόφος, οὐδὲ χρῶμα, οὐδὲ ὀσμή. ὁ δὲ χυμός, ἕν τι τῶν ἁπτῶν ἐστι. πεῖνα δὲ καὶ δίψα, ἐπιθυμία. καὶ ἡ μὲν πεῖνα, θερμοῦ καὶ ξηροῦ· ἡ δὲ δίψα, ὑγροῦ καὶ ψυχροῦ. ὁ δὲ χυμός, οἷον ἥδυσμά τι τούτων ἐστί. διασαφητέον δὲ περὶ αὐτῶν ὕστερον. νῦν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω, ὅτι τῶν ζώων τοῖς ἔχουσιν ἁφὴν καὶ ὄρεξις ὑπάρχει. περὶ δὲ φαντασίας, ἄδηλον· ὕστερον δ' ἐπισκεπτέον. ἐνίοις δὲ πρὸς τούτοις ὑπάρχει καὶ τὸ κατὰ τόπον κινητικόν. ἑτέροις δὲ καὶ τὸ διανοητικόν τε καὶ νοῦς, οἷον ἀνθρώποις, καὶ εἴ τι τοιοῦτόν ἐστιν ἕτερον, ἢ καὶ τιμιώτερον. δῆλον οὖν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον εἷς ἂν εἴη λόγος ψυχῆς τε καὶ σχήματος.

οὔτε

CAPVT III.

Animantium a autem, quibusdam omnes insunt potentiæ dictæ, quibusdam nõnullæ sunt, & quibusdam vnam tantum inesse videatur. Atqui potentias animæ diximus has nutritiuum, sensitiuum, appetitiuum, loco motiuum, atque intellectiuum. Et plantis quidem nutritiuum est duntaxat: aliis autem & id ipsum & sensitiuum: Quod si sensitiuum inest, & appetitiuum etiam inest: b *nam appetitus, cupiditas est, & ira, atque voluptas. Animalia vero cuncta vnum ex sensibus habent, tactum, inquam, ipsum. Atque cui sensus inest, ei voluptas etiam & dolor inest, & perceptio iucundi, atque molesti. Quibus autem hæc insunt, ea cupiditatem etiam habent. Hæc est enim appetitio eius, quod afficit voluptate. Alimenti præterea sensum habent. Tactus enim, sensus est alimenti. Nã siccis, & humidis, & calidis, atque frigidis aluntur viuentia cuncta. Horum autem, vt patet, sensus est tactus. Cæteris vero sensibilib per accidens nutriuntur. Nihil enim conducit ad alimentum sonus, vel color, aut odor. Sapor autem vnum quid est eorum, quæ tactu percipiuntur. At vero fames, sitisue cupiditas est; sicci quidem & calidi fames: frigidi vero & humidi, sitis. At sapor, horum quasi quoddam est condimentum. Verum hæc declaranda posterius sunt, nunc eo vsq; sit dictum, animantium inquam hisce, quæ tactum habent, & appetitum inesse.* c *De imaginatione vero non patet, sed de hoc postea consideremus oportet. Nonnullis insuper & loco motiuum etiam inest, & aliis ratiocinatiuum, ac intellectus, vt hominibus,* d *& si quid sit aliud tale, vel etiam præstabilius* e *Perspicuum igitur est vnam animæ rationem esse perinde atque formæ.*

Text.17.
Text.18.
Text.19.
Text.30.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

A *Nimantium autem.*] Disseruit hactenus Aristoteles de animæ natura in se spectata: nunc de eius facultatibus disputationem aggreditur; vbi magistri sui Platonis doctrinam sequitur, qui in Phædro admonet, in vnaquaque re primo essentiam considerandam esse, tum quam vim ad agendum & patiendum habeat, explicandum. Porro in hoc capite generalem quandam potentiarum animæ comprehensionem tradit, speciatim de eisdem in progressu acturus. Enumerat ergo animę potentias, ad quas cæteræ reuocantur; scilicet vim nutriendi, sentiendi, loco mouendi, intelligendi. Ex quibus sola prima plantis conuenit, secunda & tertia omnibus animantibus: quarta perfectis tantum: quinta soli homini.

Quot sint animæ potentiæ.

b *Nam appetitus.*] Probat potentiam appetendi semper esse cum sentiendi facultate coniunctam, duplici ratione. Prior ita habet: In omni animante reperitur saltem sensus tactus, sub quo gustatus comprehenditur (gustatus enim tactus quidam est) vbi autem tactus, ibi & delectatio & dolor insunt: sed hæc sunt actus appetitus; quia delectatio est boni, dolor mali, bonum vero & malum ad appetitum pertinent; ergo in quouis animante potentia appetendi sensum consequitur. Posterior hunc in modum concluditur: In omnibus animalibus cernitur sensus alimenti; nimirum tactus, sub quo gustatus continetur. Namque viuentia omnia aluntur, sustentanturque rebus siccis & humidis, calidis & frigidis, quæ omnia tactu percipiuntur: vbi autem sensus alimenti est, ibi inuenitur fames & sitis, quæ appetitus quidam sunt: fames quidem sicci

1. Ratio.
2. Ratio.
Appetendi, sentiendiq; potentiæ nunquam separantur.
Vbi sensus alimenti est, ibi fames & sitis est.

Quid fames, quid sitis. sicci & calidi, id est, cibi: sitis frigidi & humidi, hoc est, potus. In omni igitur animali potentia appetendi cum sensu coniuncta est. Quæ hoc loco de fame sitiq; dici possent, copiose à nobis explicata fuere in 1. de Ortu & Interitu. Aduerte autē cum Aristoteles ait, omnib. animantib. côuenire appetitū: dubium esse num id etiam de appetitu irascibili intelligat. Themistius inquit sentire plurima animalia, quibus desit iracundia, & quæ solum habeant tenue cupiditatis vestigiū. Aliis placet iræ & cupiditatis appetitum coniunctum esse, quod semper ira cupiditati adsit, tanquam vindex & propugnatrix aduersus ea, quæ obstant quo minus animal bonum, quod optat, assequatur; aut malum, quo fugit, declinet. Consule D. Thomam part. 1. quæst. 81. art. 2.

Facultate imaginandi saltem imperfecta nullum animal caret. c *De imaginatione.*] Num imaginandi vis in quouis animali externum sensum comitetur, nōdum manifestum esse ait, quod intelligit de imaginatrici facultate perfecta, quæ rerum absentiū imagines retinet, & in aliqua certa ac definita animalis parte sedem obtinet. Namq; potentia imaginandi perfecta, vel imperfecta omnibus animantibus communis est.

d *Et si quid aliud.*] Ambigere videtur vtrumne supra homines sint Dæmones intellectu & ratione præditi, vt Socrates & Plato aiebant. Qua de re multa Plato in 2. & 10. de Republica, in Phædro & Epimenide, aliisque in locis. Constat certe supra humanam naturam esse angelicam, quæ corporis expers est, & intellectu pollet.

Non datur anima vna, re ab omnibus seiuncta. e *Perspicuum igitur.*] Diluit eam quæstionem, quam 1. c. superioris li. proposuerat, num videlicet vna communis animæ definitio sit; respondetq; duplici pronunciato, similitudine quadam desumpta à figura. Primum est. Quemadmodum non datur figura vna communis re ipsâ singulis figuris abiuncta, sic neq; dari vnam animam re ipsa ab omnibus separatam; atque adeo proponi haudquaquam posse vnam definitionem, quæ animæ à singulis separatæ conueniat, vt non detur communis aliqua figuræ definitio, quæ figuræ per se extra singulara cohærenti accommodetur, vt id earum assertores falso putabant. Alterum pronunciatum est, Sicut generalis figuræ definitio est alicuius naturæ communis, quæ tamen in particularibus inest, nec ab eis auulsa est, ita & communem animæ definitionem sese habere.

οὔτε γὰρ ἐκεῖ σχῆμα παρὰ τὸ τρίγωνόν ἐστι καὶ τὰ ἐφεξῆς, οὔτε ἐνταῦθα ψυχὴ παρὰ τὰς εἰρημένας. γένοιτο δ' ἂν καὶ ἐπὶ τῶν σχημάτων λόγος κοινός, ὃς ἐφαρμόσει μὲν πᾶσιν, ἴδιος δ' οὐδενὸς ἔσται σχήματος. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις ψυχαῖς. διὸ γελοῖον ζητεῖν τὸν κοινὸν λόγον καὶ ἐπὶ τούτων καὶ ἐφ' ἑτέρων, ὃς οὐθενός ἐστι τῶν ὄντων ἴδιος λόγος, οὐδὲ κατὰ τὸ οἰκεῖον καὶ ἄτομον εἶδος, ἀφέντας τὸν τοιοῦτον. παραπλησίως δ' ἔχει τῷ περὶ τῶν σχημάτων, καὶ τὰ περὶ τὴν ψυχήν. ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ ἐφεξῆς ὑπάρχει δυνάμει τὸ πρότερον, ἐπί τε τῶν σχημάτων, καὶ τῶν ἐμψύχων. οἷον ἐν τετραγώνῳ μὲν τρίγωνον, ἐν αἰσθητικῷ δὲ, τὸ θρεπτικόν. ὥστε καθ' ἕκαστον ζητητέον τίς ἑκάστου ψυχή, οἷον τίς φυτοῦ, καὶ τίς ἀνθρώπου, ἢ θηρίου. διὰ τίνα δ' αἰτίαν τῷ ἐφεξῆς οὕτως ἔχουσι, σκεπτέον. ἄνευ μὲν γὰρ τοῦ θρεπτικοῦ τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἔστι. τοῦ δ' αἰσθητικοῦ χωρίζεται τὸ θρεπτικὸν ἐν τοῖς φυτοῖς. πάλιν δ' ἄνευ μὲν τοῦ ἁπτικοῦ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οὐδεμία ὑπάρχει. ἁφὴ δ' ἄνευ τῶν ἄλλων ὑπάρχει· πολλὰ γὰρ τῶν ζώων οὔτε ὄψιν, οὔτε ἀκοὴν ἔχουσιν, οὔτε ὀσμῆς ὅλως αἴσθησιν. καὶ τῶν αἰσθητικῶν, τὰ μὲν ἔχει τὸ κατὰ τόπον κινητικόν, τὰ δ' οὐκ ἔχει. τελευταῖον δὲ καὶ ἐλάχιστον, λογισμὸν καὶ διάνοιαν· οἷς μὲν γὰρ ὑπάρχει λογισμὸς τῶν φθαρτῶν, τούτοις καὶ τὰ λοιπὰ πάντα. οἷς δ' ἐκείνων ἕκαστον, οὐ πᾶσι λογισμός· ἀλλὰ τοῖς μὲν οὐδὲ φαντασία, τὰ δὲ ταύτῃ μόνον ζῶσι. περὶ δὲ τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ ἕτερος λόγος. ὅτι μὲν οὖν ὁ περὶ τούτων ἑκάστου λόγος οὗτος οἰκειότατος, καὶ περὶ ψυχῆς, δῆλον.

ΚΕΦ.

Neq; enim ibi figura vlla præter triangulū est, & ea, quæ deinceps sunt collocata, neq; hic vlla præter eas quas diximus. at vt in figuris vna comunis ratio fieri potest, quæ cunctis quidē figuris accommodabitur, nullius autē erit figuræ propria ratio, sic & in animalibus dictis fieri potest. Quapropter ridiculum est, & in his & in cæteris rebus communem quærere rationem, quæ quidem nullius eorū, quæ sunt, est propria ratio, nec in propria cuiquā accommodabitur & indiuiduæ speciei, rationē eam omittentes diffinitionemve, quæ cuilibet hoc pacto competere, atcommodariq; potest. f *At vero quemadmodū in figuris, sic & in anima fit. Nam tam in figuris, quam in animantibus: in eo quod deinceps est collocatū, id inest potentia, quod illo est prius, in quadrato namq; triangulus, & in sensitiuo vegetatiuū inest, vt patet. Quapropter in singulis quærendum est, quænā sit cuiusq; anima, vt quænam sit anima plantæ, & quæ bestiæ, quæ denique hominis. Quam autē ob causam deinceps sic sese habent, considerare oportet. Sensitiuū nāq; sine vegetatiuo non est: at à sensitiuo, vegetatiuum, in plantis seiungitur. Rursus sine tactu nullus cæterorum sensuum est: At ipse tactus sine cæteris est. Complura namq; sunt animalium, quæ neq; visum, neq; auditum, neq; sensum habent odoris. Et eorum rursus quæ sentiunt, quædam habent loco motiuum, quædam non habent.* g *Postremum vero, quod minimum est, rationem habet, & mentem.* h *Quibus enim mortalium inest ratio, his sunt continuo & cætera cuncta. At quibus vnumquodque illorum inest, hisce non omnibus inest & ratio. Sed quædam imaginatione vacant, quædam hac sola viuunt. De intellectu vero contemplatiuo alia ratio est. Quæ cum ita sint, patet horum cuiusq; rationem, animæ maxime propriam rationem esse.* Text. 31. Text. 32.

CAP.

Vt inter figuras, sic inter ani- f *At vero quemadmodum.*] Docet vt in figuris aliæ aliis posteriores, perfectioresque sunt; ita & in animabus. Est enim inter eas ordo perfectionis, siquidem vegetatrix omnium imperfectissima est,

ma est. Secundum locum obtinet sensitiua. Tertium rationis particeps. Atque vt priores figuræ in posterioribus insunt, verbi gratia, trigonum in tetragono, & tetragonum in pentagono, sic anima vegetans in sentiente, sentiens in intelligente continetur. Deinde pergit ostendere, qua ratione vitæ gradus per diuersa viuentium genera distributi sint, & qui quibus conueniant.

mas alia aliis perfectiores.

g *Postremum vero.*] Humanam speciem appellat postremum & minimum: postremum, quia procedendo ab imperfectis ad perfectiora obtinet vltimum, hoc est perfectissimum gradum inter corpora viuentia: minimum, quia secari in alias species non potest.

Quid sit humanam speciem postremum & minimum esse.

h *Quibus enim mortalium.*] Quibus competit ratio, id est, intelligendi vis, eisdem conuenire ait cæteros vitæ gradus, dummodo sint mortalia. Hanc vero limitationem cur adiecerit Aristoteles, in quæstione exponemus. Deinde ait quædam bruta viuere sola imaginatione, non quod eam tantummodo sortiantur, cum sensu quoque & vegetandi facultate prædita sint; sed quia vnumquodque viuere dicitur, quod in ipso præstantissimum est. Loquitur hoc loco Aristoteles non de imaginatione imperfecta, & quæ post sensus apprehensionem confestim euanescit; sed de ea, quæ manet, hoc est, quæ rerum typos seruat, & cum memoria coniuncta est, vt hic aduertit D. Thomas.

Quomodo intelligendum quædam bruta sola imaginatione viuere.

QVÆSTIO I.

RECTENE TRIPARTITA animarum varietas assignetur, an non.

ARTICVLVS I.

VIDERI PRIMVM NON recte; re tamen vera recte assignari.

Pro parte negante. *Argum.* Excutiendū hoc loco est, recte ne tres animæ connumerentur: nimirum vegetans, sentiens, intelligēs. Nam pro ea parte, quæ negat, sic quispiā disputarit. Vel qui tres animas faciunt, intelligunt tria animarum genera, vel tres species infimas. Non tria genera, quia animus particeps rationis non est genus: non tres species, quia animæ brutorum specie differentium, vt equi, leonis & elephantis distinguuntur specie inter se, quemadmodū & bruta ipsa; similiterque animæ plantarum, vt pyri, cupressi & platani. Nullo igitur modo asserendum est tres esse animas.

Argum. Deinde, quælibet forma specifica tam brutorum animantium, quam plantarum, addit formæ sui generis gradum quendam sibi proprium, ac reciprocum, quo communem generis notionē limitet & coerceat; ergo sicuti anima intellectiua ob gradum, quē addit, distinctum membrum efficit in illa animarum partitione: ita & reliquæ tam animarum, quam plantarum species diuersa membra efficient.

Argum. Ex altera vero parte, quod pauciores animæ numerandæ sint, ita ostenditur: Plantalis anima etiam sensu pollet: Non igitur ab aliis separata inuenitur: atque ideo perperam in vulgata illa diuisione à sensitiua & intellectiua disiungitur. Assumptum probatur, quia plantæ distinguunt vtiles succos ab inutilibus; nam illos attrahunt, hos respuunt: & quod peculiari modo in quibusdam magis elucet, salutaria prosequuntur, noxia declinant. Nam, verbi

A gratia, cucumeres ad terræ vliginem & humorem, quo affluentius irrigari optant, perreptāt. Contra vero oleum, quo perfusi emoriuntur, omnino auersantur, adeo vt eo supposito recuruētur: Vitis à lauri vicinitate refugit, quod hæc sua caliditate illius incremento officiat; similiterque brassicam odit, quod terræ succum exhauriat. Idem priuatim conspicitur in arbo-B ribus, quæ maris & fœminæ nomine designātur; hæ namq; vt fœcunditatem asciscant, sese mutuo complectuntur. Quare videtur aliquis sensus, saltem obscurus inesse plantis. Adde etiam quod arbores virent, & statis temporibus efflorescunt, quæ iuuentus quædam earum est, eædemque ariditate, vt senio dissoluuntur. Postremo, quæ in aliqua serie ordinatim disponuntur, ea non censentur efficere plura membra, vt viuens, animal, homo; atque ita se ha-C bent anima vegetatiua, sensitiua & intellectiua, nam vegetatiua enuntiatur in recta serie de sensitiua, & hæc de intellectiua. Igitur non recte anima in hæc tria membra diuiditur.

Mira plantarum arborumque natura.

4. Argum. *De sexu arborum lege Plin. lib. 3. cap. 4. & lib. 16. cap. 26.*

In hac quæstione non eadem fuit omnium Philosophorum sententia, vt constat ex iis, quæ scripsit auctor librorum de plantis, qui Aristotelis nomine circumferuntur, capite primo libro primo. Plutarchus cap. 26. libro quinto de Placitis, Clemens Alexandrinus lib 8 Strom. D Galenus libro de Natural. facult. Nam Stoici plantas animatas esse negarunt, quod cupiditate careant. Plato vero in Timæo post Empedoclem & Anaxagoram, viuentes & sensu præditas esse existimauit; distingui tamen à brutis, quod hæc sensum acutum & veluti vigilantem habeant; illæ vero obtusum, & quasi dormientem. Seorsum quoque & appetitum plan-E tis perfectioribus dedere Pythagorei. Vtique tamen à veritate deflexerunt. Stoici, quia non omnis vita cupiditate, aut sensu æstimanda est, sed motione ab interno principio dimanante. Quod haud dubie in plantis cernimus. Alii, quia si plantæ sentiendi vim haberent, punctæ, aut percussæ, doloris significationem darent sese contrahendo, vti animantes solent,

De hoc Platonis dogmate lege Theodor. lib. 5. de Curandis Græc. affect. *Plato, Empedocles, Anaxagoras, viuere plantas omnes existimarunt.* *Pythagorei idem ac perfectioribus arbitrati sunt.* *Refutantur 1. 2. 3.*

solent, quamuis imperfectissimæ vt spongiæ & cochleæ, quæ si quid etiam duri attigerint, cōtrahuntur protinus; si quid humidi, funduntur. Itē, quia vbi est sensus, ibi est vigilia & somnus; nihil vero horum plantis inest. Tertio, quia vt disputat Arist. lib. 3. cap. 12. text. 66. natura plantarum admodum terrestris est, atque ita inepta ad sensum.

Opinio quæ arbores sentientes facit rusticana impietas à Diuo Augustino vocatur. Manichæi in eodem errore fuerunt.

D. Augustin. in libro de Quantitate animæ, cap. 33 eam opinionem, quę arboribus sensum dat, rusticanam impietatem vocat. Non est, inquit, audienda nescio quæ impietas rusticana plane, magisque lignea, quam sint ipsæ arbores, quibus patrocinium præbet, quæ dolere vitem quando vua decerpitur, credit. Appellat autem impietatem, propter dogma Manichæorum, qui, vt ipse testatur in libro ad Quod vult Deum, hæresi 46. ita plantis sensum dabant, vt eisdem rationalem animam tribuerent. Vnde ab arbore folium, fructumve excerpere, homicidium putabant. Contra hunc errorem lege eundem D. Augustinum lib. 2. de Moribus Manichæorum, cap. 17.

Triplex cōstituitur varietas animarū, quæ ex diuerso modo operandi colligitur.

Asserendum igitur cum Schola Peripatetica, plantas nec carere anima, nec anima sentiente præditas esse, sicque dari animam vegetantem, quæ solis plantis; sentientem, quę cunctis animalibus; rationalem, quæ homini tantum cōueniat. Colligitur autē hic numerus ex diuerso modo operandi, quo anima supra formam rerum non viuentium eleuatur. Etenim vel anima rerum viuentium eo tantum pręstat formis rerum non viuētium, quod harum & functiones, & motus à principio externo, illarum ab interno oriantur; aut vlterius quod illæ operando vtantur obiectarum rerum simulacris, seu speciebus, quæ & si materiales adhuc sint, aliquantulum à materia emergunt; siquidem purioris & defæcatioris naturæ est similitudo coloris, verbi gratia, quam ipse color; aut denique quod vtantur rerum imaginibus, non tam corpori inhærentibus; sed prorsus immaterialibus, atque altioris ordinis. Primus modus cōpetit animę vegetanti; secundus sentienti; tertius intellectiuæ. Totidem ergo animæ, non plures paucioresve numerandæ sunt. Quo patet, non esse probandam opinionem Platonis in Timæo, vbi aliam quandam animæ diuisionem tradit; nimirum in irascibilem, concupiscibilem, & rationalem. Qua quidem in re dupliciter errauit. Primum, quia eo pacto animā distribuit, cum tamen non sit distribuenda, nisi modo paulo ante explicato. Deinde, quia tres animas, in eodem homine realiter distinctas constituit; quod procul à veritate abesse in libro de Ortu & Interitu ostendimus. Quamuis non desint, qui hoc Platonis dogma non de tribus animabus, sed de tribus eiusdem animæ facultatibus interpretentur.

Reijcitur opinio Platonis, alio modo animam diuidentis.

Lib. 1. ca 4. quæst. 21.

Solu. 1. arg.

Respondeamus nunc ad argumenta initio proposita. Ad primum dicimus, cum tres animæ recensentur, nec intelligi tria genera, nec tres species infimas; sed tres animas distinctas ex diuerso modo sese excitandi supra materiam comparatam. Ita vt in hac tripartita varietate contineantur duo genera; nempe anima vegetatrix & sentiens, & vna species, id est, anima rationis particeps.

Cum tres animæ numerantur, nec tria genera, nec tres infimæ species significantur.

Ad secundum, concedendum est animam vegetatricem & sentientem distribui in plures species, vt recte probat argumentum; sed quia omnes vegetatrices animæ sortiuntur inter se eundem modum operandi: & omnes similiter sensitiuæ eundem inter se, propterea non diuidi animam in plura membra, quam illa tria; quia in ea diuisione non multiplicantur membra, nisi spectata duntaxat sola diuersitate operationum, secundum prædictam excitationem maiorem, minoremve supra materiam.

Solut. 2.

Lege Fracastor. in libro de Antipathia & Sympathia à capite

Ad tertium respondendum est, quod plantæ inutiles succos reiiciant, vtiles attrahant, non prouenire ex aliqua facultate sentiente & cognoscente, quæ in eis insit; sed ex virtute attrahente & expellente, quæ citra omnem sensum & cognitionē altrici animæ famulantur, vt in primo de Ortu & Interitu ex professo docuimus. Item prosecutio illa, aut fuga circa salutaria, aut noxia, quæ in quibusdam plantis notatur, ex natiuis earum viribus, & latenti antipathia, ac sympathia oritur; nullo ad id præeunte sensu, aut notitia: iuuentus vero & senectus non nisi per metaphoram eis accommodatur, quemadmodum & sexus, & maritari.

Solut. 3.

Virtute attrahente, expultrice, quæ sine sensitiua potentia plantæ noxia reijciunt, commoda trahunt.

Vt quartum argumentum diluas, sic habeto; Anima vegetans interdum generatim, atque ita in tota sua amplitudine sumitur, quo pacto corpus animatum in commune, vt pars formalis, physica compositione constituit, atque hoc nomen sortitur, quod ab ea primum vegetandi potentia dimanet; sicque diuiditur anima vegetatiua in eam, quæ tantummodo vegetatiua est, qualis est anima plantarum: & in animam sensitiuam, quæ animali in commune constat, quæ ideo sensitiua nuncupatur, quia ab ea primo sentiendi facultas nascitur; & in animam rationalem, tum rursus sensitiua in commune distribuitur in sensitiuam tantum (prout, tantum, negat vlteriorem gradum) quæ est anima bestiarum; & in intellectricem. Quo patet animam vegetatiuam in commune, cum genus quoddam ad vegetatiuam tantum, & ad sensitiuam & intellectiuam sit, in illis formaliter contineri: similiterque sensitiuam in commune in sensitiua tantum atque intellectiua (nam genus omne in suis speciebus formaliter includitur) at vero in anima sensitiua tantum, id est, in anima bestiæ, non inesse formaliter vegetatiuam tantum, siue animam plan-

Solut. 4.

Anima vegetatiua tantum non esse formaliter in anima tantum sensitiua, sed sunt species ex inter se diuisæ.

plantalem; pariq; ratione, nec sensitiuam tantum, id est, belluinam contineri formaliter in intellectiua, cum sint species inter se distinctæ. Hinc ergo perspicua iam relinquitur argumenti solutio. Etenim diuisio animæ sic intelligenda est, vt primum eius membrum sit anima vegetatiua tantum; secundum sensitiua tantum; Tertium intellectiua; qua ratione non disponuntur ordinatim in recta serie vnum sub altero. Illud tamē aduertes, animam vegetatiuam tantum dici contineri virtute in sensitiua tantum, & ambas in rationali, quatenus sensitiua tantum non solum exercet operationes sibi proprias, id est, functiones sensuum; sed et à eas, quas vegetatiua: similiterque intellectiua operationes sensitiuæ & vegetatiuæ.

QVÆSTIO II.

SINTNE POTENTIARVM *genera quinque, viuentium quatuor.*

ARTICVLVS I.

QVINQVE ESSE GENERA potentiarum.

Quinque sunt viuentium potē[ntiarum genera]. [R]atio pro [diui]sione doctrina.

D PRiori parti controuersiæ respondemus, quinque esse primas & generales potentias rerum viuentium: nimirum vim vegetandi sentiendi, loco mouendi, appetendi, intelligendi. Ratio huius distinctionis, vt D. Thomas edocet 1. part. quæst. 78. artic. 1. colligitur ex obiectis, circa quæ viuentium operatio insistit. Vel enim obiectum est corpus coniunctum animæ, vel est aliquid separatum. In coniunctum agit potentia vegetandi, quia occupatur in alimenti concoctione & E mutatione. In separatum vero feruntur cæteræ vires, vel ita vt eius imaginem intra se habeant; quæ si recipitur in organo corporeo, pertinet ad potentiam sensitiuam; alioqui vero ad intellectiuam: vel ita vt in ipsum tendant tanquam in finem, aut tanquam in terminum motus. Si priori modo, est appetitus, cuius est ferri in bonum, atque adeo in finem, si posteriori, est vis loco motiua. Quare totidem sunt generales potentiæ rerum viuentium.

Obiectio contra modum colligendi numerum potentiarum.

F Sed obiiciat aliquis: Vis gignendi continetur sub potentia vegetatrice, & tamē versatur circa obiectum separatum; videlicet circa singulare distinctum à generante, quod denuo producitur ad conseruandam speciem. Igitur perperam diximus, potentiam vegetādi, sub qua gignendi vis continetur, spectare obiectum coniunctum. Deinde, vt se habet

Obiectio.

sensibile ad intelligibile; ita appetibile per appetitum corporeum ad appetibile per immaterialem appetitum: atqui illa duo constituunt A duplex potentiarum genus; ergo & hæc.

3. Obiectio.

Tertio, facultas motiua tendit in vbi; sed vbi non est aliquid extrinsecum rei, cum sit existentia mobilis in loco, vt libro 3. Physic. statuimus: ergo collectio illa potentiarum non recte se habet.

Soluuntur obiectiones.

Hisce obiectionibus ita occurres: Primæ, dicendo, etiam vim gignendi versari circa obiectum coniunctū, quia perficit semen, quod in ipso viuente fit ex alimenti superfluo, in B quod formatricem vim proxime agendo imprimit. Secundæ, neganda est maior propositio. Non est enim vtrobique par ratio; quia vterque appetitus, tam sensitiuus, quam intellectiuus tendunt in obiectum sub ratione finis, nec distinguuntur propriis differentiis ad obiectum, qua obiectum est, pertinentibus, sicuti sensus & intellectus, vti diximus, Lege Ferrariensen hoc loco, quæst. 5.

Vis gignendi circa obiectum coniunctum versatur.

C Tertiæ respondendum est, facultatem motiuam, secundum opinionem illam, quam in Physicis amplexi fuimus, eatenus dici ferri in extrinsecum; quatenus existentia in loco sumenda est in ordine ad spatium, cui respōdet, & quod res per motum localem decurrit.

ARTICVLVS II.

QVATVOR ESSE GEnera viuentium.

Quatuor viuentium genera ex quatuor viuendi modis colliguntur.

QVod ad secundam controuersiæ partem spectat, respondemus quatuor esse gradus, seu genera viuentium. Quædam enim vegetantur, quædam sentiunt, alia loco mouentur, alia intelligunt. In qua diuisione per ea, quæ loco mouentur, designantur quæ motum progressionis subeunt. Non est opus vnam dari naturam, cum is motus primo conueniat. Non enim hic de veris tantum generibus sermo est, sed de diuersis gradibus, siue ordinibus viuentium; siue sint vera genera, siue non. Porro viuentia ex diuersis viuendi modis distinguuntur: hi vero ex diuersa vitæ perfectione, quæ illis duntaxat quatuor modis distinguitur. Sed aduertendum hæc genera distincta esse inter se, tanquam superiora & inferiora. Quatenus priora, absque iis, quæ posteriora sunt, seorsim reperiuntur; non cōtra. Arbores enim vegetantur, & non sentiūt; bruta mouentur, & non intelligunt, & tamen quæcunque intelligunt, mouentur; quæcunque mouentur, sentiunt; quæcunq; sentiunt, vegetantur. Præterea, diuersi viuendi modi sic ex diuersa viuendi perfectione distinguuntur, vt non quælibet perfectio suum genus constituere possit, sed ea tantum, quæ à cæteris ita distincta est, vt non possit aliqua ratione ad cæteras reuocari. Quo perspecto, cessant dubia, quæ in aduersam partem afferri queunt;

Cur ex appetendi vi non habeatur vnum viuentium genus.

Cur non aliunde potentia generandi, quam ex semine.

scilicet cur vis appetendi non constituat per se A vnum genus viuentium, & potentia generandi ex semine aliud. Respondendum est enim vim appetendi non esse aliquam vitæ perfectionem prædicto modo distinctam à sensu, cum semper illum comitetur. Et potentiam generandi ex semine, annexam esse facultati vegetandi, quia non excedit illius limites; maxime cum eadem sit potentia generatiua & nutritiua, vt alibi diximus, cumque vegetatio sit generatio quædam partialis viuentis in o- B mnibus viuentibus reperta. Ob quam etiam causam facultas videndi, & memoria, cæterique sensus tam externi, quam interni non faciunt diuersa viuentium genera; videlicet quia ad vim sentiendi pertinent; esto quidam sensus non in omnibus animalibus inueniatur.

Obiiciat aliquis contra superiora: Aristoteles proximo capite, tex. 32. docuit, viuentibus mortalibus, quibus ratio competit, conuenire cæteros gradus. Videtur igitur docere C aliqua esse viuentia ratione prædita & immortalia, quibus ii non competant. Philoponus hæc verba ita interpretatur, vt voluerit Aristoteles corpora diuina & immortalia, id est, cœlestia habere vim rationis, non autem sensum, aut alias priores facultates: quod hæ ad solam vitam mortalem tuendam datæ sint à natura. Hæc tamen interpretatio inuoluit sententiam de animatione cœlestium corporum, quam neque veram, neque Peripateti- D cam esse in libris de cœlo ostendimus. Potius ergo dicendum, Aristotelem verba illa subdidisse, non ex propria opinione, sed in gratiam Platonicorum, qui dæmones quosdam corpore & ratione præditos, sensu tamen carentes, fingebant.

Platonici dæmones quosdam fingunt corporeos, sed sine sensu.

Ex iis, quæ hactenus disseruimus, manet tres esse animas, quinque genera potentiarum, quatuor genera viuentium. Sed illud E postremo aduerte, si viuens sumatur, vt dicitur non ab accidentali vita, hoc est, ab operatione vitali, siue à potentia ad talem operationem: sed à vita substātiali, quæ est ipsa anima: tunc non quatuor genera viuentium, sed tria constitui debere; nempe vegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum; a triplici anima, vegetante, sentiente, intelligente.

QVÆSTIO III.

VTRVM POTENTIAE ANIMAE ab eius essentia manent.

ARTICVLVS I.

NEGATIVAE PARTIS argumenta.

1. *Argum.* Qvod potentiæ non manant ab essentia animæ, hunc in modum videtur ostendi: Emanatio est motus quidā sed nihil à se ipso F moueri potest, vt probauit Aristoteles 7. Physic. auscult. cap. 1. text. 1. Igitur potentiæ non manant ab anima; alioqui iam anima à se ipsa moueretur, essetque simul agens & patiens. Agens, dum ex se profunderet potentias; patiens dum eas in se reciperet. Quod si quis dicat potentias immateriales recipi in materiā, non vero in animam, sicque non idem esse agens & patiens: saltem non effugiet, quominus concedat animum participem rationis respectu immaterialium potentiarum, quę ab eo fluunt, & in eodem manent, simul agere & pati.

2. *Argu.* Deinde; Ab eo, quod vnum est, & simplex, non potest naturaliter procedere nisi vnum, sed anima est vna simplexque substantia: nequeunt igitur ab ea plures potentiæ oriri. Sed respondeas ab eo, quod vnum est, posse oriri plura ordine quodam, sicq; potentias animæ ordine quodam naturali ab ea fluere. Contra id obiicitur; quia non apparet quinam ordo is esse possit, præsertim cum potentiæ animæ distinguantur inter se specie: atq; adeo non possit vna fieri ab alia, cum vnumquodq; gignatur à suo simili. Deinde, quia in potentiis ordinatis non potest vna sine altera operari; cuius tamen oppositum liquet in facultatibus animæ; operatur enim visus, auditu nihil percipiente.

Præterea, Si potentiæ orirentur ab anima, sequeretur potentias animæ rationalis comitari eam à corpore exeuntem, vtpote originis suæ causam & fontem: atqui non eam comitantur; non igitur ab ea oriuntur. Probatur minor; quia anima separata sicuti functiones sensuum, siue internorum, siue externorum exercere non potest; ita nec eiusmodi potentias secum defert; alioqui frustra eam comitarentur.

ARTICVLVS II.

QVÆSTIONIS ET ARGVMENtorum explicatio.

Potentia[…] nimæ ab[…] ius manā[…] essentia.

ASserendum tamē est, potentias animæ ab eius essentia oriri. Nam cum potētiæ sint formæ accidentariæ subiecto propriæ, ac natiuæ, eique conferant esse secundum quid, necessum est, vt ab eo, quod subiecto primum, ac substantiale esse tribuit, hoc est, à forma substantiali, quasi essentiæ comites proficiscantur. Quæ est ratio Diui Thomæ prima parte, quæstione septuagesima septima, articulo sexto. Sed illud præterea sciendum est, animam triplex causæ genus sortiri respectu potentiarum; videlicet agentis finalis & materialis: licet Iandunus quæst. 9. huius lib. solam rationem causæ materialis animæ accōmodet: sortitur ergo anima causalitatem agentis, quia potentias ex se actiue fundit: finalis, quia potentiæ sunt propter animam, vt propter.

Anima p[…] tentiaru[…] immateri[…] alium re[…] spectu ag[…] finalis, ma[…] terialis[…] causa e[…]

Materiales potentiæ non in anima, sed in materia recipiuntur.

propter finem, cui à natura destinantur: materialis, quia ipsas in se recipit, ac sustinet. Quod tamen de solis immaterialibus potentiis humanæ animæ intelligi debet; cætera namque in materia, prout formæ subest, recipiuntur, vt in lib. de Ortu & interitu ostendimus; quidquid in contrariam partem scripserit Apollinaris quæstione septima huius libri, Iandunus quæstione decima assentiens omnes potentias recipi in nuda anima. Quod si ita esset, certe visio inhæreret animæ rationali; siquidem vbi est potentia, ibi est eius actus immanens & vitalis; at quod visio non sit in anima rationali manifestum est; cum hæc immaterialis & dimensionis expers sit; illa vero materialis & extensa. Accedit, quod si omnes potentiæ essent in nuda anima, non recte Aristoteles hoc in libro, ca. 33. docuisset potentiarum quasdam esse organicas, id est, organis corporeis inhærentes, quasdam non. Porro nō est anima præcipua causa efficiens suarum potentiarum, sed generans seu producens, cui incumbit omnia, quæ rei in instanti generationis debentur, ei contribuere. Itaque anima quasi instrumentaria causa est generantis, & ab hoc remote, sed principaliter; ab illa proxime, & minus præcipue potentiæ efficiuntur. Sic vero hæc quatuor, essentia, potentia, operatio, obiectū, hunc habent ordinem, vt ab essentia profluat potentia, ab hac operatio; operatio in obiectū tendat; vt recte colligit Ficinus lib. 10. de Platonis Theologia. cap. 9.

Anima nō est præcipua causa efficiens potentiarū.

Soluūtur argumēta.

Soluitur 1.

Diluamus igitur argumenta, quæ in aduersam partem adduximus. Ad primum dicendum, emanationem non esse actionem physicam, cum non sit coniuncta cum motu; immo nec proprie actionem, vt alibi diximus, & quidem eam, quæ potentiæ materiales, vt facultas videndi, vel audiendi, cæteræque eiusmodi corporeo organo inhærentes emanant, non recipi in ipsa anima, à qua oriuntur, vt iam argumentando occurrebamus, sed in materia, proindeque non sequi secundum huiusmodi actionem idem agere & pati. Quod si de potentiis immaterialibus, vt de intellectu, qui in ipsa anima insidet, loquamur, tunc non esse omnino modo, idem agere & pati, præsertim si id, quod patitur, non sit ipsum agens principale; & actio non sit Physica, propterque actio, de qua solum Aristoteles loco citato disserat.

Soluitur 2. Oriuntur potentiæ ab anima ordine quodam.

Secundo argumento probe respondebatur cum Diuo Thoma loco citato primæ partis. Ad priorem vero solutionis impugnationem dicendum erit; Licet potentiæ animæ inter se specie differant, minime id obstare, quominus ordine quodā ab anima, vt à fonte dimanent: ita scilicet, vt aliæ alias secundum quandam naturæ antecessionem præcedant, non vt ab intermedio vniuoco, sed æquiuoco, atque adeo speciei diuersæ. Ad posteriorem; Licet quædam potentiæ ita sint affectæ, vt vna quoad suam actionē dependeat ab altera, quo pacto se habet voluntas ad intellectum; neque tamen ex illo ordine, quo se in prima sua origine antecedunt, non colligi in omnibus eiusmodi dependentiam quoad functiones obeundas. Lege D. Thomam eadem illa quæstione, artic. 4. & 7.

Soluitur 3.

In anima separata potentiæ organicæ solum vt in radice manent.

Ad tertium respondendum est; Etsi anima omnium suarum potentiarū fons sit; tamen animam intellectiuam è corpore abeuntem non comitari actu, & formaliter; nisi potentias spirituales, quæ in ea recipiuntur; cæteras vero ipsam sequi, in eaq; manere, tanquam in radice duntaxat. Nam cum earum subiectum sit organum corporeum, eo per abscessum animæ dissoluto, confestim abolentur.

QVÆSTIO IV.

VTRVMNE ANIMAE POTENTIÆ re ipsa ab ea differant, an non.

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHORUM SENTENTIÆ.

Nullam distinctionem ex natura rei inter animam potentiasque ponunt Gregorius, Gabriel, Ochamus, Marsilius, Marcellus.

Magna est in hac quæstione sententiarum varietas. Nam Gregorius in 2. d. 16. q. 3. Ochamus dist. 16. quæst. 24 & 26. Gabriel ibid. q. 1. Marsilius in 1. q. 7. art. 3, ac tota fere Nominalium schola, item Marcellus in suo lib 3. de Anima, cap. 75 asserunt potentias nec re ipsa, nec formaliter ex natura rei ab animæ essentia distingui, licet anima ex varietate actionum diuersa nomina sortiatur. Itaque animā prout intelligit dici, & esse intellectum; prout appetit, appetitum; prout videt, aspectum, atq; ita ad reliquas suas facultates sese habere. Scotus in 2 d. 16. q. vnica, sentit non distingui potentias re ipsa ab anima; distingui tamen formaliter, & ex natura rei. D. Bonauent in 1. d 3. q. 3. videtur idem sentire; ait enim, potentias esse idem cum anima, non tamen omnino, idem per essentiam. Durandus in 1. d. 3. q. 2. arbitratur potentias animæ vegetatricis, nimirū vim nutriendi, augendi, generandi, esse idem re cū anima; facultates autem sentiendi & intelligendi ab ea realiter distingui.

Argumenta pro his auctoribus.

1.

Possunt autem pro hisce opinionibus, quatenus in eo conueniunt, quod potentiæ idem re ipsa cum anima sint, hæc adduci argumenta: Res non nisi cogente necessitate multiplicandæ sunt cum natura studeat compendio, & à superfluo quam maxime abhorreat; atqui nulla necessitas cogit distinguere potentias ab anima, tanquam res inter se diuersas. Non sunt ergo distinguendæ. Probatur assumptio, quia sicuti materia, sine alia

adiectitia facultate, est sua potentia passiua ad A recipiendam formam; & accidentia, quæ agunt, sunt sua potentia actiua ad agendum, ita & substantia animæ per se poterit esse sua potentia actiua ad operandū; præsertim cum anima tam materiæ, quam accidentibus dignitate præstet. Corroboraturq; argumentū, quia potentiæ apud eos, qui ipsas ab anima distinguunt, fluunt immediate ab essentia animæ. Quare iam animam ipsam proximum earum principium esse confitentur. Quod si B ita est, cur non etiam immediatum suarum functionum principium erit?

Confirmatur.

2. Item; Differentiæ principales non possunt ab accidentibus desumi; sed rationale & sensibile sunt essentiales differentiæ; sumuntur vero à ratione, siue intellectu, & à sensu. Igitur intellectus & sensus non sunt accidentia, sed ipsa substantia earum rerum, quibus cōpetunt.

3. Tertio; Principium operandi est potentia, C sed anima est principium operandi; siquidem, vt definiit Aristot. Anima est id, quo viuimus, sentimus, loco mouemur, & intelligimus; ergo anima est ipsæ potentiæ. Atq; huius sententiæ videtur fuisse D. August. in Serm. de Imagine. cap. 11. vbi ait, animam esse intellectum, esse memoriam, esse voluntatem: & 10. de Trinit. cap. 11. vbi docet memoriam, intelligentiam & voluntatem non esse tres vitas, sed vnam duntaxat vitam; nec tres mentes, D sed vnam mentem: & in lib. de Spiritu & anima, cap 13. Dicitur, inquit, anima, dum vegetat; spiritus, dum contemplatur; sensus, dum sentit; animus, dum sapit; dū intelligit, mens; dum discernit, ratio; dum recordatur memoria; dum vult, voluntas; ista tamen non differunt in substantia, quemadmodum in nominibus, quoniā omnia ista vna anima est, proprietates quidem diuersæ, sed essentia vna.

Fauet August.

4. Quarto; Si potentiæ distinguerentur realiter ab anima, possent illæ seiunctim diuinitus conseruari, quod tamen repugnantiam inuoluit: ergo, &c. Probatur assumptum: tum quia cum potentiæ includant in sua definitione subiectum, cui inhærent; nullo pacto ab ea diuelli poterunt; tum quia si extra animam esse possent, possent etiam ita spectatæ operari, atque adeo intellectus intelligere, voluntas velle, aspectus cernere. Quod est absurdum.

5. Postremo; Immediatum principium generationis est forma substantialis generantis; ergo & immediatum principium nutritionis quæ est quædam partialis generatio; & ex cōsequenti etiam immediatum principium accretionis erit eadem substantia; cum accretio non exigat potentiam à nutritione distinctā. Assumptum probatur, quia substantia non nisi à substantia efficitur; alioqui si ab accidente, siue tanquam à principali, siue tanquam à minus præcipua causa fieret; aliquid vltra suam speciem & naturam ageret, quod absurdum est. Quare non videtur negandum saltem potentias animę vegetatricis esse idem re cum anima, vti Durandus asserebat.

ARTICVLVS II.

QVID IN PROPOSITA QVÆstione sentiendum sit.

Amplectenda tamē est sententia D. Thomæ tum aliis in locis, tum 1. p. q. 77. art. 1. Caiet. ibid. Alensis 2. p. q 65. membr. 1. Aegid. quodl. 3. q. 10. Capreoli in 1. d. 3. q. 3. art. 2. M. Alberti d. 3. artic. vlt. & 2. lib. de Anima, tract. 1. c. 11. Apollinaris hoc in lib. q. 7. Iāduni quęst. 9 Heruæi quodlib. 1. q. 9. & aliorum complurium, asserētium omnes potentias distingui re ipsa ab anima: quod item de cæteris facultatibus actiuis aliarum rerum intelligi debet. Ac C primum, quod nequaquam verisimile sit potentias ita esse idem re cum anima, vt nec formaliter ab ea dissideāt, ex eo cōcluditur, quia alioqui diceremur intellectu velle, voluntate intelligere, aspectu audire; quod est contra communē sensum, ac modum loquendi. Item Id quod ex se indifferens est ad diuersos actus, oportet vt per aliquid superadditum; ad eos determinetur; sed essentia animæ in se spectata est indifferens ad quemlibet eorum actuū, D quos edit (alioqui cū animæ essentia vna sit, & actus plures, req; ipsa distincti, idem secundū idem esset simul determinatum ad plura realiter diuersa, quod fieri nequit) oportet igitur essentiam animæ per aliquid ad hunc & illum actum determinari. Id vero nihil aliud est, quam ipsæ animæ facultates, seu potentiæ. Igitur potētię sunt aliquid superadditū essētię.

Potentia ab anima distinguitur. D. Thom. Caietanus Capreolus. Distinguitur formaliter. 1. Ratio.

Tum vero quod potentiæ sic animæ adueniant: vt ab ea re ipsa differant, ita suadetur: E Nulla substantia potest esse immediatum suæ operationis principium. Igitur potentia, per quam anima operatur, non est ipsamet animæ substantia. Antecedens non modo asseritur ab Auerroe 7. Metaph. com. 31. sed videtur etiam ad mentem Aristotelis lib. de Sensu, cap. 2. vbi docet ignem, terram, cæteraq; similiter non esse nata agere, nisi prout habent contrarietatem, id est calorem & frigus, ac alias qualitates, quarum interuentu operantur. Deinde F probatur idem antecedens ex eo, quia vt substantia sine accidentibus non consistit, ita nec sine illis agit. Item quia frustra natura tantam accidentium varietatem & apparatum substantiis dedisset, si substantiæ per se actiones suas proxime obire possent.

De hac in Physic. lib. 2. c. 7. q. 18. Re ipsa differunt. Nulla substantia creata per se ipsam immediate operatur.

Item, Elementa, quæ maxime actiua sunt, habent ad operandum virtutes re ipsa à suis formis substantialibus diuersas, videlicet primarias qualitates, vt ignis calorem, & siccitatem, aqua frigiditatem & humorem, ergo pari ratione inerunt animæ vires ad agendū ab ea di-

ea di-

Grauitas & leuitas a forma substantiali dissident realiter.

ea distinctæ. Idem etiam ostendi potest ex facultatibus motiuis, grauitate, inquam, & leuitate. Nam quod hæ à corporibus quibus conueniunt, re dissideant ea ratio ostendit, quia possunt diuina virtute seorsim existere sine forma substantiali. At grauitas & leuitas potentiæ quædam sunt naturales ab elementorum formis primo oriundæ, indeque mixtis corporibus communicatæ. Quod si hæ à suis formis re ipsa differunt, cur non idem de cæteris facultatibus actiuis asserendum erit. Accedit testimonium D. Dionysii, cap. 11. de diuinis nominibus, vbi ait cœlestes spiritus diuidi in essentiam, virtutem, & operationem; quæ verba significant tria hæc esse res distinctas. Quare multo magis in anima aliud erit essentia, aliud virtus,

D. Dionys.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTOrum primi articuli.

Solut. 1. arg.

Diluamus igitur eorum argumēta, qui potentias ab anima re ipsa non distinguunt. Ad primum concedenda est propositio, neganda assumptio, & ad eius probationem dicendum, licet materia sit sua potentia passiua; & operatiuæ qualitates sint sua vis actiua; nō proinde sequi animam posse esse suam potentiam actiuam; quia esse potentiam passiuam non designat perfectionem, sed imperfectionem potius, sicuti & pati. Item, esse potentiam actiuam instrumentariam denotat perfectionem imperfectioni admixtam, quam non est absurdam accidentariis formis non distingui. At esse suam potentiam actiuam tanquam agens principale arguit maiorem dignitatem, quam rebus creatis conueniat. Quo fit vt anima nequeat esse sua potentia actiua cum ipsa sit principale agens formale respectu suarum functionum. Ad alteram vero confirmationem eiusdem minoris respondēdum est, potentias oriri ab anima per emanationem, ita tamen vt anima respectu illarum non sit principale agens, sed quasi instrumentum præcipui agentis, id est, generantis, siue efficientis, vti superius commonuimus.

Qualitates actiuæ sunt sua actiua potentia instrumentaria.

Agēs principale esse suam vim actiuam, perfectionē arguit creatam excedit.

Solutio 2. Differentiæ essentiales non sumuntur à potentiis.

Ad secundum: Rationale, & sensibile prout essentiales differentiæ sunt, non sumi ab intellectu, & à sensu, sed esse gradus Metaphysicos, qui petuntur à forma, & à materia, è quibus compositum coalescit.

Solutio 3.

Ad tertium: Animam esse principium operandi principale, & esse id, quo præcipue, & tanquam à radice viuimus: tale vero principium non esse potentiam, quia potentia, si sit vitalis, de qua in argumento agitur, est id, à quo proxime, & vt à minus principe causa vitalis operatio oritur. Neque D. Augustinus loco citato contrariam opinionem asseruit, sed duntaxat in sensu causam designante, quem causalem vocat, dixit animam esse intellectum, id est, intellectum profluere ab anima, & tres animæ potentias non esse tres vitas, id est, non fundari, seu consistere in triplici anima sed in vna tantum anima humana. Ad id vero, quod ex lib. de spiritu, & anima citatur, dicendum id opus falso tribui Augustino, vt doctores Louanienses palam conuincunt. Deinde occurrendum citatis verbis ostendi magis identitatem omnium graduum essentialium animæ in vnam essentiam, quam potentiarum ipsius aut inter se, aut cum eadem anima.

D. August. animam & potētias idem esse non credit.

At quartum negandum vllam esse repugnantiam si anima eiusq; potentiæ seiunctim existant diuinitus. Ad primam vero impugnationem dicito multa inueniri in definiendo minime separabilia, quæ tamen in existendo separari valent, vt patet in relatiuis veluti patre ac filio, quæ naturaliter separatim dantur. Ad secundam impugnationem respōdendum actiones vitales sicuti neque à Deo solo vitaliter elici valent, vt plerique huius ætatis Philosophi approbant, ita neque posse elici à potentia, nisi cum hæc ipsi animæ inhæserit, eique intime coniuncta fuerit, cuius rei ratio copiosior alibi tradenda erit. Ad vltimum negandum est antecedens, & ad eius probationem dicendum substantiam non gigni tanquam à causa principali, nisi à substantia: posse tamen accidentia vltra suam speciem agere, & attingere formarum substantialium productionem, non vi sua, sed quatenus sunt instrumentum substātiæ generantis, vt 2. Physicæ auscultationis libro copiose disseruimus.

Ad 4. respōdet Capreol. 1. d. 3. q. 3. art. vlt.

Solutio 4.

Solut. vlt.

QVÆSTIO V.

DISTINGVANTVR-NE POtentiæ per actus, & obiecta, an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI NON DIstingui.

NOn quærimus vtrum potentiæ distinguantur per actus, & obiecta tanquam per essentiales differentias; id enim planum est non ita se habere, cum actus & obiecta sint extrinseca potentiis. Solum ergo in controuersiam vocamus, num potentiæ actiuæ suam distinctionem capiant in ordine ad actus, quos edunt, & ad obiecta, in quæ tendunt, ita vt quanta in iis est distinctio, tanta in potentiis reperiatur. Occurrunt vero in partem negatiuam hæc potissimum argumenta. Primum

Pro parte negatiua. Argum. 1.

mum. Vna, eademque potentia ſpecie exercet actus diuerſarum ſpecierum: Igitur potentiæ non ſumunt diſtinctionem ſpecificam ex actibus. Probatur antecedens, quia vnus idemque intellectus elicit actum ſcientiæ, & opinionis, qui haud dubie inter ſe ſpecie diſtinguuntur. Quod ſi quis dicat hoſce actus differre ſpecie, nõ prout eliciuntur à potentia intellectrici ſecundum ſe, ac nude ſumpta, ſed vt informata habitibus diuerſæ ſpeciei, nempe ſcientia, & opinione. Contra: Ab vna, eademque imagine intelligibili elici poſſunt actus diſtincti ſpecie, vt ab imagine hominis conceptus hominis, & conceptus animalis (eſto hic non adæquet ſpeciem, quæ hominẽ repræſentat) atqui in huiuſmodi actibus non licet recurrere ad habitus diſtinctos ſpecie, quibus intellectus informetur. Simpliciter ergo à potentia eiuſdem ſpeciei egrediuntur actus ſpecie diuerſi. Quod etiam aperte liquet in voluntate: à qua omni habitu carente edi poterit actus iuſtitiæ, & iniuſtitiæ, amoris, & odii, qui ſpecie inter ſe differunt.

2. Secundo: Id in ſpecie obiectum pertinet ad potentias ſpecie diuerſas; & obiecta ſpecie diſtincta pertinent ad potentiam eiuſdem ſpeciei; ergo potentiæ non diſtinguuntur per habitudinem ad obiectum. Probatur aſſumptũ quoad priorem partẽ, quia idem color & intelligitur intellectu, & cernitur viſu. Quoad poſteriorem; quia candor, & nigredo differunt ſpecie; & tamen ambo ſub eandem ſpeciẽ potentiam cadunt, nimirum ſub aſpectum.

3. Tertio: Intellectio habet pro termino verbum per eam expreſſum, & rem, quam intelligimus; vel igitur intellectio capit ſpeciem à verbo tantum, vel à re intellecta tantum, vel ab vtroq;. Non à verbo, vel à re intellecta tantum, cum ad vtrumque terminetur, non ab vtroque, cum verbum, & res cognita differant ſpecie, & vnus ſpecie actus non poſſit ferri in duos ſpecie terminos: Nullo igitur pacto intellectio diſtinguitur ſpecie per terminum; quod ſimiliter de cæteris actibus intellectus dicendum erit. Ex quo ſequitur nec potentias diſtingui per actus; cum eadem ſit ratio actuũ ad terminos, quæ potentiarum ad actus.

ARTICVLVS II.

POTENTIAS DISTINGVI PER actus, & obiecta: neque argumenta in aduerſum adducta vim habere.

Per actus & obiecta potẽtia diſtinguũntur

Lege etiam D. Tho. in 1 diſt. 17. q. 1. art. 4 in 2. diſt. 44 qu. 2. art. 1 Caiet. 1. par. q 77 art. Ferr. lib. contra g. cap. 24.

HAec tamen argumenta nihil obſtant, quo minus cum communi philoſophantium ſchola tueamur potẽtias diſtingui per actus, & obiecta. Cuius aſſertionis ea potiſſimum ratio eſt, vt explicat D. Thom. 1. par. quæſt. 77. art. 3. quia cum vnaquæq; potentia actiua ſuapte natura referatur ad actum, & obiectum; neceſſe eſt vt in ordine ad illa rationem ſuam, & eſſentiam habeat, proindeq; vt ab iis diſtinctionem ſortiatur. Atq; hinc eſt quod potentiæ non niſi per actus, & obiecta, rite definiuntur. Quod ſignificauit Ariſtot. hoc in lib. cap. 4. text. 33 cum docuit actus, & obiecta eſſe ratione, ſeu definitione priora potentiis.

Obiectum cuiuslibet potentiæ vel materialiter, vel formaliter conſiderari poteſt.

Cæterum difficultas non parua eſt quo pacto hæc diſtinctio ſumenda ſit; quam difficultatem duobus primis ſuperioris articuli argumentis explicuimus. Aduertendum igitur eſt obiectum cuiuſq; potentiæ dupliciter ſpectari poſſe. Videlicet materialiter, ſeu vt res quædam eſt, verbi gratia, candidum, qua candidum, ſecundũ ſuam naturam; vel formaliter, id eſt, ſecundum eam rationem, qua cadit ſub potentiam, & ad ipſum potentia refertur, quæ ratio dicitur viſibilitas. Quod pari ratione de cæteris obiectis comparatione ſuarum potentiarum exiſtimãdum eſt. Deinde haud ignorabis actus, qui ab aliqua potentia vna ſecundum ſpeciem, egrediuntur, eſto alioqui inter ſe ſpecie diſtinguantur, vt viſio albi, & viſio nigri; omnes tamen ſubordinari vni rationi, formali ſpecificæ obiecti adæquati totius potentiæ ſub qua in obiectum tendunt; quæ ratio in obiecto viſus, eſt viſibile, in obiecto intellectus, intelligibile, ſimiliterq; in cæteris. Atenim hæc ratio formalis non vnit prædictos actus in vnam differentiam ſpecificam eſſentialem; id enim haudquaquam fieri poteſt, alioqui deciderent à propria natura, vel differrent, & non differrent inter ſe ſpecie, quæ eſt aperta repugnantia; ſed dicuntur ii actus eiuſmodi rationi formali ſpecificæ ſubordinari, quatenus ſub ea in obiectum feruntur. Atque hinc eſt quod viſio albi, & viſio nigri ſecundum ſe ſpectatæ, & prout tendunt in ſua peculiaria obiecta in ſe ſumpta differunt ſpecie, prout vero feruntur in eadẽ vt ſtant ſub ratione ſpecifica obiecti adæquati viſus, quæ dicitur viſibilitas, cẽſentur vnius ſpeciei, non quidem in ſe; nec enim poſſunt in vnã ſpeciem infimã cõtrahi, vt diximus, ſed eo pacto, quo homo, & nix, quatenus affecta candore, conueniunt in vnam ſpeciem infimam, ſeruatis interim intrinſecis naturarum ſuarum differentiis.

Actus vnius potentiæ ſpecie diuerſi rationi formali ſpecificæ ſubordinantur.

Quomodo actus eiuſdem potentiæ ſpecie differentes, vnius rationis eſſe cenſeantur.

His ita conſtitutis, cum dicimus potentias diſtingui per actus, & obiecta, ſumenda ſunt obiecta formaliter; & actus prout tendunt in obiectum ſecundum prædictam formalem rationem: quæ ratio ſemper eſt vna ſecundum ſpeciem, vbi potentia vnius ſpeciei eſt. Quanquam hoc intereſt, quod potentia intelligendi in homine verbi gratia eſt, vnius ſpeciei logice, atque intrinſece: eius vero actus ſpectari ſecundum eam conſiderationem quam diximus, ſunt omnes vnius ſpeciei Phyſicæ tantum ac ſecundum extrinſecam denominationem à ratione illa formali, quam in obiecto reperiunt.

reperiunt. Qui tamen alioquin secundum suas A peculiares differentias, quibus intrinsece constituuntur, possint ad diuersas species Logicas pertinere, vt intellectio lapidis, & intellectio leonis. Petes tamen quo pacto deprehendi possit rationem formalem obiecti esse vnam specie, ex qua debeat colligi potentiam esse specie vnam: Respondemus id deprehendi ex modo, quo obiectum potentiam immutat. Ab eo enim sumitur vnitas prædictæ rationis formalis. Itaque si is specie vnus sit, tam ratio B formalis obiecti, quam potentia erit vna secundum speciem. Vnde quia, exempli gratia, omne visibile habet eundem modum immutandi aspectum, visibile secundum rationem formalem est vnum specie, & facultas videndi in omnibus animantibus est vnius speciei, diuersa tamen à facultate audiendi, quia aliter hæc ab audibili, aliter illa à visibili immutatur. Quod in progressu cum de sensuum distinctione disseremus, planum fiet. Similiter C intellectus humanus est vnus specie, quia vnus tantum modus inuenitur quo is ab obiecto immutatur, nimirum per phantasmata, quorum ope, & ministerio intelligibiles rerum imagines in eo imprimuntur. Ex quo iam facile perspicies, cur potentia à prædicta ratione formali intrinsece, ac Logice speciem capiat: & tamen actiones eiusdem potentiæ non nisi physice, & extrinsece conuenientiam D in vna quasi specie ab ea mutuentur. Nimirū quia ratio illa immutandi per se primo, ac directo pertinet ad potentiam quæ immutatur, non ita vero ad actiones potentiæ.

Ex modo quo obiectum potētiam immutat deprehenditur eius rationem formalem esse vnam.

Exstat tamen adhuc circa hæc dubium minime dissimulandum, videlicet qui fieri possit, vt v. gr. intelligibilitas sit ratio vna secundum speciem cum prædicetur in quid de multis intelligibilitatibus specie distinctis, videlicet de ea, quæ conuenit lapidi, & ea, quæ competit leoni, quæ non possunt non specie differre, sicuti & actiones intelligendi, quibus E attinguntur. Sed occurrendum intelligibilitatem (quod de cæteris eiusmodi rationibus formalibus asserendum erit) bifariam accipi: nimirum vel absolute, vel vt concernit modum immutandi potentiam. Si iuxta priorem considerationem spectetur, dici de multis specie differentibus, nec ita tribuere vnitatem specificam nostro intellectui: si iuxta posteriorem, esse speciem infimam, eoque pacto talem vnitatem cōferre potentiæ. Hunc in modum videtur nobis intelligendū philosophicum effatum de distinctione potentiarum per actus, & obiecta: alioqui passim inexplicabiles nodi in eo occurrunt, in quibus declarandis multi frustra laborant.

Quomodo intelligibilitas sit specie vna.

Solutio 1. Ad primum igitur eorum, quæ initio proposuimus reiecta quorundam solutione, quæ in eo afferebatur dicendum, licet intellectus actiones specie diuersas edat, similiterque voluntas; omnes tamen actus intellectus quatenus tendunt in obiecta, vt stant sub ratione intelligibilis induere rationem vnius speciei, & omnes similiter actus voluntatis vt feruntur in obiecta quatenus spectantur sub ratione volubilis, ac secundū istiusmodi cōsiderationes, actus intellectus tribuere speciem intellectui, & actus voluntatis voluntati.

2\. Ad secundum, Obiectum, quod materialiter sumptum est vnius speciei sortiri posse diuersas rationes formales specie distinctas; nā color prout cernitur rationem vnam visibilis: prout intellectu percipitur, rationem vnam intelligibilis obtinet; similiter duo obiecta, quæ materialiter spectata specie differunt sub vnam rationem formalem venire possunt, vt candor, & nigredo sub visibilitatem.

3\. Ad tertium, quosdam esse terminos, ad quos actus ordinantur, vt ædificatio ad domum, intellectio ad rem intellectā; alios, qui ordinantur ad actus ipsos, vt verbum mentis ad intellectionem: ideo enim verbum efformatur, vt per ipsum res intellectui repræsentetur. Dum igitur actus speciem à terminis accipere dicuntur, id de priori genere terminorum intelligi debet, ii enim sunt, ad quos per se actus respiciunt, & ad quos transcendenti habitudine referuntur.

Actiones non distinguuntur per terminos internos qui ad ipsos ordinantur.

ΚΕΦ.

ΚΕΦ δ.

Ἀναγκαῖον δ᾽ ἐστὶ τὸν μέλλοντα περὶ τούτων σκέψιν ποιεῖσθαι, λαβεῖν τί ἕκαστον αὐτῶν ἐστιν, εἶθ᾽ οὕτως περὶ τῶν ἐχομένων, εἰ δὲ χρὴ λέγειν τί ἕκαστον αὐτῶν, οἷον τί τὸ νοητικὸν, ἢ τὸ αἰσθητικὸν, ἢ τὸ θρεπτικὸν, πρότερον ἔτι λεκτέον τί τὸ νοεῖν, καὶ τί τὸ αἰσθάνεσθαι.

CAP. IV.

Necesse est autem eum, qui de hisce considerationem facturus est, quidnam sit vnumquodque ipsorum accipere, deinde quærere perscrutarique de hisce, quæ sequuntur, ac comitantur. Quod si dicere oporteat quid vnumquodque ipsorum sit, vt quid sit intellectiuum, vel sensitiuum, vel nutritiuum, antea dicendum est quidnam sit intelligere, Text. 33.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Necesse est.] Enumeratis superiori capite animæ potentiis, ad singularum explicationem accedit: ac primum quem doctrinæ ordinem, ad exquisitam animæ notitiam, sequi velit, proponit, atque declarandum esse quidnam sit quæque potentia, & quæ eam comitentur:

comitentur: id est, accidentia, organa, aliaque his similia tum ad constituendam cuiusque potentiæ definitionem disquirendum prius quinam sit eius actus, & ante actum, quodnam sit obiectum, in quod tendit.

b Quare

αἰσθάνεσθαι· πρότεραι γάρ εἰσι τῶν δυνάμεων αἱ ἐνέργειαι καὶ αἱ πράξεις κατὰ τὸν λόγον. εἰ δ' οὕτω, τούτων δ' ἔτι πρότερα τὰ ἀντικείμενα δεῖ τεθεωρηκέναι, περὶ ἐκείνων πρῶτον ἂν δέοι διορίσασθαι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, οἷον ἐπὶ τροφῆς, καὶ αἰσθητοῦ, καὶ νοητοῦ. ὥστε πρῶτον περὶ τροφῆς καὶ γεννήσεως λεκτέον· ἡ γὰρ θρεπτικὴ ψυχὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ πρώτη καὶ κοινοτάτη δύναμίς ἐστι ψυχῆς, καθ' ἣν ὑπάρχει τὸ ζῆν ἅπασιν. ἧς ἐστιν ἔργα γεννῆσαι καὶ τροφῇ χρῆσθαι· φυσικώτατον γὰρ τῶν ἐν τοῖς ζῶσιν ἔργων, ὅσα τέλεια, καὶ μὴ πηρώματα, ἢ τὴν γένεσιν αὐτομάτην ἔχει, τὸ ποιῆσαι ἕτερον οἷον αὐτό, ζῷον μὲν ζῷον, φυτὸν δὲ φυτόν, ἵνα τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ θείου μετέχωσιν, ᾗ δύνανται· πάντα γὰρ ἐκείνου ὀρέγεται, κἀκείνου ἕνεκα πράττει ὅσα κατὰ φύσιν πράττει. τὸ δὲ οὗ ἕνεκα, διττόν· τὸ μὲν οὗ, τὸ δὲ ᾧ. ἐπεὶ οὖν κοινωνεῖν ἀδυνατεῖ τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ θείου τῇ συνεχείᾳ, διὰ τὸ μηδὲν ἐνδέχεσθαι τῶν φθαρτῶν τὸ αὐτὸ καὶ ἓν ἀριθμῷ διαμένειν, ᾗ μετέχειν δύναται ἕκαστον, ταύτῃ κοινωνεῖ, τὸ μὲν μᾶλλον, τὸ δὲ ἧττον· καὶ διαμένει οὐκ αὐτὸ ἀλλ' οἷον αὐτό, ἀριθμῷ μὲν οὐχ ἕν, εἴδει δ' ἕν. ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ζῶντος σώματος αἰτία καὶ ἀρχή. ταῦτα δὲ πολλαχῶς λέγεται. ὁμοίως δ' ἡ ψυχὴ κατὰ τοὺς διῃρημένους τρόπους τρεῖς, αἰτία· καὶ γὰρ ὅθεν ἡ κίνησις

quid sentire. Nam operationes, actiones ve, potentiis viribusque priores sunt ratione. Quod si ita sit atq; prius etiam obiecta, quam ista contemplari oporteat; Primum profecto de illis propter eandem causam, vt de alimento, de sensibili, de intelligibili determinare oportet. b *Quare de alimento generationeve primo dicendum esse videtur. Nutritiua namq; anima, & cæteris inest, & prima est, & maxime communis animæ vis & potentia, qua cuncta viuentia viuunt. Cuius sunt operationes officiaue generare, nutrimentoq; vti, hæc enim operatio maxime omnium operationum viuentib. est naturalis, viuentibus inquam hisce, quæ sunt perfecta non membris capta, quæque non sine semine oriuntur: vnumquodque inquam aliud sibi simile procreare, animal quidem animal, planta autem plantam, vt sint semper hoc pacto, conditionemq; subeant quoad possunt diuinam.* c *Id enim ipsum appetunt vniuersa, gratiaque ipsius omnia agunt quæcunque secundum naturam agunt.* Text.34.

d *Duplex est autem id, causa cuius cætera fiunt, atq; vnum est quo, alterum cui Cum igitur semper esse conditionemq; diuinam subire continuatione nequeant animātia, quia fieri nequit, vt caducorum atq; mortalium quicquam idem vnumq; numero semper permaneat: vt vnumquodq; potest, sic æternitatis conditioniq; diuinæ particeps est, aliud quidem magis, aliud autem minus, permanetque non ipsum, sed tale quale est ipsum, numero quidem non vnum, specie autem vnum.* e *Est autem anima corporis causa principiumq; viuentis. Atque cum multifariam hæc dicantur, anima pari modo tribus determinatis modis causa est. Nam est ea causa, à qua profluit motus; est etiam gratia cuius cætera fiunt: & insuper,* Text.35. Text.36.

b *Quare de alimento.*] Acturus de anima vegetatrice, quæ cæteris communior est, vt traditam à se methodum seruet, ait differendum sibi prius esse de alimento, quod est nutritionis obiectum itemq; de generatione, cæterisq; actibus altricis animæ. Esse vero animam vegetatiuam cæteris communiorem, ex eo suadet, quia viuere, quod omnibus viuentibus commune est, ab illa prima tribuitur. Item quia procreare sibi simile quod viuentibus non solum commune, etsi non omnibus, sed maxime est naturale, ab illa etiam proficiscitur. Ait autem hanc actionem iis duntaxat viuentibus competere, in quibus tres cernuntur conditiones. Prima est, vt iam ad perfectum statum peruenerint, id est, vt sint in ætate ad generandum accommodata: vnde est, quod pueri non generant. Secunda, vt defecta, seu mutila non sint, aliisve causis, aut naturæ vitiis impedita. Tertia, ne sint sponte genita, qualia sunt quæ ex putrefactione oriuntur, vt vermes. & culices, hæc enim plerumq; non generant; in quam sententiam lege quæ scripsimus lib. 2. de Cœlo, cap. 7. q 7. artic. 7.

Viuere ab anima vegetatiua primo est.

Quæ conditiones ad generandū necessariæ sint.

c *Id enim ipsum*] Generandi actionem maxime naturalem esse probat ex fine. Nituntur enim animantes illius interuentu, quoad possunt, perennitatem obtinere, & æmulari immortalitatem diuinæ naturæ, ad quem ingenita propensione aspirant.

d *Duplex autem*] Obiter admonet cum finis sit duplex. finis cuius, seu quo, id est, ad quem directo pergitur; & finis cui, hoc est, cui res comparatur: perpetuitatem esse finem quo viuentium, id est, quem vnumquodq; viuens per generationem assequi contendit: ipsum autem viuens esse finem cui Aduertit autem non omnia viuentia ex æquo æternitatis participationem sortiri; sed alia magis, alia minus, licet omnia, quia numero non possunt, saltem secundum speciem, se ipsa conseruare nitantur. Lege quæ in hanc sententiam luculente disseruit Boetius, lib. 3. de consolatione philosophiæ, prosa 11.

Anima formalis, finalis & efficiens causa est.

e *Est autem anima*] Docet animam in triplici genere causam esse. Formalem, tum quia per eam viuentia intrinsece habent suū esse substantiale: tum quia est actus primus corporis organici. Finalem

ci. Finalem, quia, vt is, qui ratione, & arte operatur v.g. faber, materiam gratia artificialis formæ apparat: ita natura propter formam naturalem, quæ in rebus viuentibus est anima, materiam exornat, ac disponit: & eius gratia tanquam propter finem cui, tantam membrorum varietatem, & organorum distinctionem effingit. Id quod Aristoteles 1. de partib. anim. cap. 5. & l. 4. de generat. animal. cap. 1. & Galen. 1. de vsu partium declarant. Efficientem denique, quia administrat actiones viuentibus proprias, vt lationem, quia ab se mouentur: & si hæc facultas non omnibus insit: item sensionem, quæ alteratio quædam impropria est, & accretionem, cæteraque id genus munia, quæ rebus tantum animatis competunt.

f *Atque*

ὡς αὐτή, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς ἡ οὐσία τῶν ἐμψύχων σωμάτων, ἡ ψυχὴ αἰτία. ὅτι μὲν οὖν ὡς οὐσία, δῆλον. τὸ γὰρ αἴτιον τοῦ εἶναι πᾶσιν ἡ οὐσία. τὸ δὲ ζῆν τοῖς ζῶσι, τὸ εἶναί ἐστιν. αἰτία δὲ καὶ ἀρχὴ τούτων ἡ ψυχή. ἔτι δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος λόγος, ἡ ἐντελέχεια. φανερὸν δ' ὡς καὶ οὗ ἕνεκα, αἰτία ἡ ψυχή. ὥσπερ γὰρ ὁ νοῦς ἕνεκά του ποιεῖ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ φύσις καὶ τοῦτ' ἔστιν αὐτῆς τέλος. τοιοῦτον δ' ἐν τοῖς ζῴοις ψυχὴ κατὰ φύσιν. πάντα γὰρ τὰ φυσικὰ σώματα τῆς ψυχῆς ὄργανα καθάπερ τὰ τῶν ζῴων, οὕτω καὶ τὰ τῶν φυτῶν, ὡς ἕνεκα τῆς ψυχῆς ὄντα. διττῶς δὲ τὸ οὗ ἕνεκα, τό τε οὗ. καὶ τὸ ᾧ. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅθεν πρῶτον ἡ κατὰ τόπον κίνησις, ἡ ψυχή. οὐ πᾶσι δ' ὑπάρχει τοῖς ζῶσιν ἡ δύναμις αὕτη. ἔστι δὲ καὶ ἀλλοίωσις καὶ αὔξησις κατὰ ψυχήν. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις ἀλλοίωσίς τις, εἶναι δοκεῖ. αἰσθάνεται δ' οὐδὲν, ὃ μὴ ψυχὴν ἔχει. ὁμοίως δὲ περὶ αὐξήσεώς τε καὶ φθίσεως ἔχει. οὐδὲν γὰρ φθίνει, οὐδ' αὐξάνεται φυσικῶς μὴ τρεφόμενον. τρέφεται δ' οὐδὲν ὃ μὴ κοινωνεῖ ζωῆς. Ἐμπεδοκλῆς δ' οὐ καλῶς εἴρηκε τοῦτο, προστιθεὶς αὔξησιν συμβαίνειν τοῖς φυτοῖς. κάτω μὲν ῥιζουμένοις διὰ τὸ τὴν γῆν οὕτω φέρεσθαι κατὰ φύσιν. ἄνω δὲ διὰ τὸ πῦρ ὡσαύτως. οὔτε γὰρ τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω καλῶς λαμβάνει. οὐ γὰρ ταὐτὸ πᾶσι τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ τῷ παντί. ἀλλ' ὡς ἡ κεφαλὴ τῶν ζῴων, οὕτως αἱ ῥίζαι τῶν φυτῶν, εἰ χρὴ τὰ ὄργανα ἕτερα λέγειν, καὶ ταὐτὰ τοῖς ἔργοις.

πρὸς

insuper, vt forma corporum animatorum substantiave. Atq; causam vt substantiam animantium esse, non est obscurũ. Causam namq; cunctis vt sint, formam ipsam atq; substantiam esse patet. At viuere viuentium est esse, cuius sane causa est, vt constat, atq; principium anima. Preterea actus eius, quod est potentia, ratio est eiusdem. At anima viuentis est corporis actus. Patet etiam animam esse causam vt id gratia cuius cætera fiunt. Nam vt mens sic & natura alicuius gratia facit, quod quidem ipsius est finis, atque tale est in ipsis viuentibus anima & secundum naturam. Vniuersa namque naturalia corpora tam animalium, quam etiam plantarum ipsius animæ sunt instrumenta. Quo fit vt ipsa sint animæ sine controuersia, gratia. Duplex est autem id vti diximus, causa cuius cætera fiunt, atque vnum est quo, alterum cui. At vero constat animam id etiam esse, vnde primum motus ad locum accommodatus emergit. Verum hæc vis non vniuersis inest viuentibus. Fit etiam per animam, & alteratio, & accretio: sensus enim alteratio quædam esse videtur, sentitque nihil quod non habeat animam. Eadem est de accretione decrementoue ratio. Nihil enim incrementa naturaliter decrementave suscipit, quod non nutriatur, & nihil prorsus nutritur, quod non vitæ particeps sit. Text. 37.

f *Atque hac in parte sententia Empedoclis est postkabenda, qui quidem hoc non recte dixit ac addidit, id eo incrementa plantas suscipere, tum in radicibus infra, tum in ramis etiam supra, quia terra deorsum suapte natura & ignis sursum identidem pergit. Primum namque non recte accipit in plantis differentias dictas, infra inquam ac supra.* g *Non enim eadem sunt omnium rerum & vniuersi, supra & infra. Sed quam habet rationem in animalibus caput, eam subeunt in plantis radices, si instrumenta diuersa vel eadem operationibus efficiuve dicere assereréque oportet.* Text. 38.

h *Deinde*

---

f *Atque hac in parte*]Ex dictis occasionem sumit coarguendi veteres Philosophos: atque inprimis Empedoclem, qui causam accrementi plantarum aiebat esse elementa: terram infra in radicibus: ignem supra ramis: Ita vt radices à terra descendente, rami ab igni superiorem locum capessente augescerent. In quo dupliciter errabat. Primum, quia superiorem, & inferiorem locum in plantis non recte assignabat. Deinde, quia viuentium accretionem non in animam, sed in elementa, vt in causam effectricem perperam referebat.

Empedocles causam accretionis plantarum elementa esse commentus fuit.

g *Non enim eadem sunt.*]Quod radices non sint inferiores, sed superiores plantarum partes ex eo ostendit; quia os, & radices sunt eadem organa; siquidem instrumenta dicuntur esse eadem, aut diuersa, quia sunt eiusdem, aut diuersæ operationis principia: at os in animantibus, & radices in arboribus sunt principia eiusdem operationis: vtrisque enim alimentum capitur. Cum igitur os, & caput in animantibus ad superiorem partem spectent, etiam in arboribus ad eandem spectabunt. Ita vero non respondent superiores partes omnium viuentium superioribus partibus vniuersi: quia in mundo superior locus dicitur, quo tendunt leuia: inferior, quo descendunt grauia: omnium autem viuentium pars supera vergit ad terram: excepto homine, cuius positio situm vniuersi imitatur. Lege quæ de hac re scripsit Aristoteles 1. lib. de histor. anim. cap. 13. lib. 2. de cœlo cap. 2. lib. 4. part. anim. cap. 10 & de iuuentute, & senectute cap. 1.

Impugnatur.

Radices in plantis superiores partes sunt

h *Deinde*

πρὸς δὲ τούτοις τί τὸ συνέχον εἰς τἀναντία φερόμενα, τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν; διασπασθήσεται γάρ, εἰ μή τι ἔσται τὸ κωλῦσον. εἰ δ' ἐστί, τοῦτ' ἐστὶν ἡ ψυχή, καὶ τὸ αἴτιον τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ τρέφεσθαι. δοκεῖ δέ τισιν ἡ τοῦ πυρὸς φύσις ἁπλῶς αἰτία τῆς τροφῆς καὶ τῆς αὐξήσεως εἶναι, καὶ γὰρ αὐτὸ φαίνεται μόνον τῶν σωμάτων, ἢ τῶν στοιχείων τρεφόμενον καὶ αὐξανόμενον. διὸ καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς καὶ ἐν τοῖς ζώοις ὑπολάβοι τις ἂν τοῦτο εἶναι τὸ ἐργαζόμενον. τὸ δὲ συναίτιον πως μέν ἐστιν, οὐ μὴν ἁπλῶς γε αἴτιον, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ψυχή. ἡ μὲν γὰρ τοῦ πυρὸς αὔξησις εἰς ἄπειρον, ἕως ἂν ᾖ τὸ καυστόν. τῶν δὲ φύσει συνισταμένων πέρας ἐστὶ καὶ λόγος μεγέθους καὶ αὐξήσεως. ταῦτα δὲ ψυχῆς, ἀλλ' οὐ πυρός, καὶ λόγου μᾶλλον ἢ ὕλης. ἐπεὶ δ' ἡ αὐτὴ δύναμις τῆς ψυχῆς θρεπτικὴ καὶ γεννητική, περὶ τροφῆς ἀναγκαῖον διωρίσθαι πρῶτον. ἀφορίζεται γὰρ πρὸς τὰς ἄλλας δυνάμεις τῷ ἔργῳ τούτῳ. δοκεῖ δὲ εἶναι ἡ τροφή, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ· οὐ πᾶν δὲ παντί, ἀλλ' ὅσα τῶν ἐναντίων μὴ μόνον γένεσιν ἐξ ἀλλήλων ἔχει, ἀλλὰ καὶ αὔξησιν. γίνεται γὰρ πολλὰ ἐξ ἀλλήλων, ἀλλ' οὐ πάντα ποσά, οἷον ὑγιὲς ἐκ κάμνοντος. φαίνεται δ' οὐδ' ἐκεῖνα τὸν αὐτὸν τρόπον ἀλλήλοις εἶναι τροφή. ἀλλὰ τῷ πυρὶ μὲν τὸ ὕδωρ τροφή, τὸ δὲ πῦρ οὐ τρέφει τὸ ὕδωρ. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἁπλοῖς σώμασι ταῦτ' εἶναι δοκεῖ μάλιστα, τὸ μὲν τροφή, τὸ δὲ τρεφόμενον.

ἀπορίαν

h *Deinde quid est, quod continet terrã ignemve quæ quidem in contraria loca se-untur? distraherentur enim profecto nisi aliquid sit, quod ipsa prohibeat atque detineat. Quod si sit aliquid: id est profecto anima ipsa, quo fit, vt ipsa sit augendi causa, nutriendive, nõ elementa, quemadmodum ille putabat.* i *Sunt autem quibus ipsius ignis natura, causa simpliciter nutritrionis & accretionis esse videtur. Ipse namque solus omnium corporum aut elementorum nutriri ac augeri videtur. Quapropter & in plantis & in animalibus putabit quispiam ignem idipsum esse quod operatur, verum non ita est. Sed cum comitetur causam, est ob id ipsum quodammodo, non simpliciter causa, sed talis est potius anima. Nam ignis quidem accretio in infinitum progreditur, & eo vsque fit, quousque sit combustibile, at eorum omnium quæ natura constant est finis tam magnitudinis, quam accretionis, & hæc animæ sunt, non ignis, & rationis potius, quam materiæ.* k *Cum autem eadem vis animæ sit & nutriendi & generandi, primum de alimento determinare necesse est. Hæc enim à cæteris potentiis hoc opere atque munere seiungitur.* l *Videtur itaque contrarium esse contrario nutrimentum, at non cuilibet quoduis, sed id ei, quorum alterum ex altero non solum mutuo generatur, sed incrementa etiam suscipit. Complura namq; contraria fiunt quidem ex sese mutuo: sed non à suis omnia contrariis incrementa suscipiunt, vt ex ægrotante fit sanum. At vero nec illa modo eodem sibi mutuo nutrimentum esse videntur, sed aqua quidem alimentum est igni, ignis autem non nutrit aquam. Etenim in simplicibus corporibus horum alterum alimenti, alterum eius quod nutritur maxime subire rationem videtur.*

Text. 40.

Text. 41.

Text. 42.

Text. 43.

m *Verum*

---

h *Deinde quid est*] Ostendit causam incrementi non esse elementa: quia cum illa natiuam propensionem ad propria loca habeant, vel aliquid ea continet, & coercet vel nihil: si nihil, oporteret illa confestim dissipari. Si aliquid, id profecto erit principium accretionis, idque erit anima. Quare non est motus accretionis ab elementis, sed à forma ipsorum viuentium.

Refelluntur Leucippus & Democritus qui causam nutritionis ignem dixerunt.

i *Sunt autem quibus*] Refellit sententiam Leucippi, & Democriti existimantium ignem nutritionis causam esse, quod inter omnia elementa maxime nutriri, & augescere videatur: id enim quod maxime tale est, cæteris, vt talia sint, videtur causa esse. Fateatur ergo in primis Aristoteles calorem nutritionis munus exequi, non tamen vt principem causam: sed vt instrumentariam, qua anima ad præparandum, & decoquendum alimentum vtitur. Tum ita argumentatur: Si ignis nutritionis & accrementi causa esset, cum ipse ex se nulla incrementi lege teneatur, sed semper increscat, dum ei subest quod comburat: sequeretur res natura constantes, hoc est, viuentes (sumit enim hic naturam pro vita & anima, vt interdum assolet) in infinitum augeri posse, ita vt nullum etiam magnitudinis terminum vendicarent, quod falsum est, cum omnibus viuentibus certos limites natura præfixerit. Non igitur ignis nutritionis & augmenti causa est, sed potius anima, quæ rem ad congruentem magnitudinem prouehit. Idem in hunc modum confirmat. Terminatio quantitatis rerum viuentium non ad materiam pertinet, quæ ex se est vaga, & errabunda, sed ad formam quæ suopte ingenio materiam limitat, ac terminat: atqui anima est forma: ignis vero, cæteraque elementa rationem materiæ in mixtis obtinent: ergo non elementa, sed anima ipsa nutritionis, & accrementi opifex est. De terminis rerum tam viuentium quam non viuentium disseruimus primo libro Physic.

Non materia sed forma viuentia terminat.

k *Cum autem eadem vis animæ sit & nutriendi & generandi.*] Postquam docuit motum accrementi, & generationem, ac nutritionem esse ab anima, incipit disputare de potentia vegetandi, ad quam pertinent nutritio, & generatio: adde & augmentatio: quia vero hæc circa alimentum alio, & alio modo versantur, vt progressu patebit, ac per ordinem ad illud distinguuntur, de eo sibi primum differendum esse inquit: quo autem modo intelligendum sit prædictam potentiam vnam esse progressu expendemus.

l *Videtur itaque contrarium esse contrario nutrimentum.*] Affirmat alimentum debere esse contrarium rei, quæ nutritur: siquidem mutari in eam debet, omnis autem mutatio est

inter

inter contraria aliquo modo. Quia vero cōtrariorum non eadem natura est, explicat quo pacto alimentum debeat esse contrarium, nempe non ea ratione, qua sanum & ægrum inter se cōtraria sunt, & vnum in alterum simpliciter mutatur: sed ea qua vnum sic alteri est contrarium, vt cum in illud conuertitur, ipsum augeat, quomodo se habeat aer ad ignem, & aqua ad aerem. *Quo pacto alimentum contrarium esse debeat rei qua nutritur.*

m Verum

Text.44.

ἀπορίαν δὲ ἔχει· φασὶ γὰρ οἱ μὲν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ τρέφεσθαι, καθάπερ καὶ αὐξάνεσθαι· τοῖς δ' ὥσπερ εἴπομεν, τοὔμπαλιν δοκεῖ, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ, ὡς ἀπαθοῦς ὄντος τοῦ ὁμοίου· τὴν δὲ τροφὴν μεταβάλλειν καὶ πέττεσθαι· ἡ δὲ μεταβολὴ πᾶσιν, εἰς τὸ ἀντικείμενον, ἢ τὸ μεταξύ. ἔτι ἡ τροφὴ πάσχει τι ὑπὸ τοῦ τρεφομένου, ἀλλ' οὐ τοῦτο ὑπὸ τῆς τροφῆς, ὥσπερ οὐδ' ὁ τέκτων ὑπὸ τῆς ὕλης, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνου αὕτη· ὁ δὲ τέκτων μεταβάλλει μόνον εἰς ἐνέργειαν ἐξ ἀργίας. πότερον δ' ἐστὶν ἡ τροφὴ τὸ τελευταῖον προσγινόμενον, ἢ τὸ πρῶτον, ἔχει διαφοράν. εἰ δ' ἄμφω ἀλλ' ἡ μὲν ἄπεπτος, ἡ δὲ πεπεμμένη, ἀμφοτέρως ἂν ἐνδέχοιτο τὴν τροφὴν λέγειν. ἡ μὲν γὰρ ἄπεπτος, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ τρέφεται· ἡ δὲ πεπεμμένη, τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ. ὥστε φανερὸν ὅτι λέγουσί τινα τρόπον ἀμφότεροι καὶ ὀρθῶς καὶ οὐκ ὀρθῶς. ἐπεὶ δ' οὐθὲν τρέφεται μὴ μετέχον ζωῆς, τὸ ἔμψυχον ἂν εἴη σῶμα τὸ τρεφόμενον, ᾗ ἔμψυχον. ὥστε καὶ ἡ τροφὴ πρὸς ἔμψυχόν ἐστι, καὶ ἡ κατὰ συμβεβηκός. ἔστι δ' ἕτερον τροφῇ καὶ αὐξητικῷ εἶναι·

ᾗ μέν

m *Verum enim is locus dubitationem habere videtur. Sunt enim qui dicūt simile simili nutriri quēadmodum & accrescere. Quibusdam autem (vti diximus) non hac sententia, sed contraria placet, censentq; non simile simili, sed contrario contrarium, aliter etenim fieri nequit, vt inquiūt, vt à simili simile patiatur. Alimētum autem mutatur, atq; digeritur: mutationēq; rerum omnium, in oppositum, vel in medium esse constat. Praterea nutrimentum quidem, aliquid patitur ab eo quod alitur. Hoc autem ab alimento non patitur quicquam quemadmodū nec à materia faber: sed materies, vt patet à fabro, qui quidem ex otio mutatur tantum ad operandum.* n *At enim interest plane si nutrimentum sit id, quod vltimo tandem adiungitur, atq; additur, an non hoc, sed id, quod primum ingreditur. Quod si vtrumq; quidem est alimentum, alterum tamen est digestum, alterum indigestū, vtroq; profecto modo, & contrario contrarium, & simile simili dicere licet nutriri. Nam si vt indigestum sumatur, contrarium contrario alitur, sin vt digestum simile simili nimirum hoc pacto nutritur. Quare patet illos vtrosq; partim recte, partim non recte dicere atq; sentire.* o *Cum autem nihil nutriatur, quin habeat vitam, animatum id erit profecto corpus, quod alitur, ea sane ratione qua est animatum. Quare & nutrimentum ad animatum per se refertur, & non per accidens. Atqui diuersa est alimenti ratio, vt nutrit, & auget.*

Text.45.

Text.46.

Text.47.

Nam

m *Verum enim is locus.*] Ad rem magis illustrandam vocat in disceptationem debeatne alimētum simile esse rei nutritæ, an contrarium, vt paulo ante docuit. Sunt qui putent debere esse simile, quia eisdem augemur, & nutrimur: dissimile vero & contrarium tantum abest, vt augeat, vt disperdat potius, cum semper vnum contrarium alteri perniciem intendat. Alij affirmant alimētum oportere dissimile, atque contrarium esse: quia nihil nisi à dissimili, & contrario patitur, cōstat autem alimentum pati à viuente, dum ab eo immutatur, & decoquitur etsi viuens ab alimēto non patiatur: quemadmodum materia arti subiecta varie mutatur, & patitur ab artifice; ipse vero artifex à materia non patitur, nisi quis passionem vocet mutationem a quiete, & otio ad operationem & actum. Hic aduerte cum Aristoteles ait alimentum pati à viuente, non contra, haudquaquam repugnare sibi in 1. de generat. c. 7. tex. 53. vbi ait inter alimentum, & rem viuentē dari reciprocam actionem, & passionem. Hic enim, vt annotauit Auerroes com. 45. non absolute negat alimentum agere in ipsum viuens, sed agere per actionem, qua ipsum in se conuertat, illic vero de actione in commune agebat.

Aliqui cōtendunt debere esse simile.

Alij oportere esse contrarium.

Desiditur controuersia de alimenti similitudine contrarietateue cum viuente.

n *At enim interest plane si nutrimentum sit id.*] Componit excitatam controuersiam aiens vtriusque partis assertores partim pro veritate stare, partim non. Nam alimentum simile esse debet, & dissimile; contrarium, & non contrarium. Simile, & non contrariū in fine, seu posteaquam cōcoctum, & digestum est, idq; probat ratio adducta pro priori opinione. Dissimile, & contrarium in principio, seu cum adhuc crudum est & incoctū; idq; concludit argumentū posterioris sententię.

o *Cum autem nihil.*] Quale alimentum sit, docet, aiens alimentum habere ordinem per se ad animatum: quandoquidem nihil potest ali, quod animæ & vitæ expers sit. Monet subinde alimentum trifariam spectari posse. Vno modo quoad substantiam sicq; est obiectum nutritionis. Oportet enim substantiæ beneficio partes substantiales viuentis, quæ actione caloris naturalis perpetuo dilabuntur, resarciri. Altero secundum quantitatem, & ita sumptum alimentū, est obiectum accretionis: augescit enim res accessione quantitatis. Tertio quatenus est superfluum

Alimentum secundum substantiam obiectum est nutritionis, accretionis secundum quantitatem.

alimenti,

Quatenus est superfluum, ad generationem pertinet.

alimenti, & ita pertinet ad generationem. Sepōnit enim natura ex eo quod redūdat è nutritione, partem quandam alimenti ex tertia decoctione, quæ in quadam parte corporis ad id destinata seminatiam, ac generatiuam vim accipit.

p *Quare*

ᾗ μὲν γὰρ ποσόν τι τὸ ἔμψυχον, αὐξητικόν, ᾗ δὲ τόδε τι καὶ οὐσία, τροφή· σώζει γὰρ τὴν οὐσίαν. καὶ μέχρι τούτου ἔστιν ἕως ἂν καὶ τρέφηται· καὶ γενέσεως ποιητικόν, οὐ τοῦ τρεφομένου ἀλλ' οἷον τὸ τρεφόμενον· ἤδη γὰρ ἔστιν αὐτὴ ἡ οὐσία. γεννᾷ δ' οὐθὲν αὐτὸ ἑαυτό, ἀλλὰ σώζει. ὥσθ' ἡ μὲν τοιαύτη τῆς ψυχῆς ἀρχή, δύναμίς ἐστιν, οἵα σώζειν τὸ ἔχον αὐτὴν ᾗ τοιοῦτον· ἡ δὲ τροφὴ παρασκευάζει ἐνεργεῖν. διὸ στερηθὲν τροφῆς, οὐ δύναται εἶναι. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τρία, τὸ τρεφόμενον, καὶ ᾧ τρέφεται, καὶ τὸ τρέφον· τὸ μὲν τρέφον ἐστὶν ἡ πρώτη ψυχή· τὸ δὲ τρεφόμενον, τὸ ἔχον αὐτὴν σῶμα· ᾧ δὲ τρέφεται, ἡ τροφή· ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους ἅπαντα προσαγορεύειν δίκαιον, τέλος δὲ τὸ γεννῆσαι οἷον αὐτό, εἴη ἂν ἡ πρώτη ψυχὴ γεννητική, οἷον αὐτό. ἔστι δὲ ᾧ τρέφεται διττόν, ὥσπερ καὶ ᾧ κυβερνᾷ, ἡ χείρ, καὶ τὸ πηδάλιον· τὸ μὲν κινοῦν καὶ κινούμενον, τὸ δὲ κινοῦν μόνον. πᾶσαν δ' ἀναγκαῖον τροφὴν δύνασθαι πέττεσθαι. ἐργάζεται δὲ τὴν πέψιν τὸ θερμόν· διὸ πᾶν ἔμψυχον ἔχει θερμότητα. τύπῳ μὲν οὖν τί ἐστιν ἡ τροφή, εἴρηται· διασαφητέον δ' ἐστὶν ὕστερον περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς οἰκείοις λόγοις.

ΚΕΦ. ε.

Nam vt ipsum alimentum quātum est quoddam, auget, vt est hoc aliquid & substātia, nutrit. Conseruat enim substantiam, & est eousque profecto, quousq; nutritur. Efficit præterea generationem ac ortum, non eius quod alitur, sed talis quale est id, quod nutritur, iam enim est ipsa substantia. & nihil se ipsum generat, sed conseruat. Text. 48. p *Quare tale quidem anima principium, vis est talis, vt id conseruet, quod ipsam habet, ea nimirum ratione qua ipsam habet. Alimentum autem ad operandū præparare videtur. Quapropter alimēto priuatum esse non potest. At vero cum hoc in officio tria sint hæc, necessarioq; concurrant, id inquam quod nutritur, & quo nutritur, & quod nutrit, id quidem quod nutrit est ipsa anima prima. Id autem quod nutritur corpus est, quod ipsam animā habet, at id quo nutritur ipsum est alimentum.* q *Atque cum sit par vniuersas à fine res appellare, finisq; huius animæ sit generatio talis, quale est id, quod ipsam habet, erit anima prima profecto principium generandi tale, quale est id quod hanc ipsam animam habet.* Text. 49. r *Id autem quo nutrit anima, duplex est: quemadmodum & id, quo gubernator gubernat. Manus inquā & clauus, atq; aliud mouet, atq; mouetur, aliud mouet tantū.* ſ *Necesse est autē, omne nutrimētum natura sit talis, quæ digeri possit. At digestionem efficit calor. Quapropter omne animal habet calorem. Quid igitur sit alimentum ipsum, vniuersaliter diximus, postea vero de ipsis exactius perscrutabimur.* Text. 50.

CAPVT

Potentia nutritiua est qua viuens, in quantum viuens, se conseruat.

p *Quare tale quidem.*] Tradit potentiæ nutritiuæ definitionem, quam dicit sumendā esse à præstantissimo fine, qui est generatio. Ita vero se habet definitio. Potētia nutritiua est qua viuēs, in quantū viuens, se conseruat. Et quia dixerat alimentum ad nutritionem præparari, atq; adeo nutritionis principium esse; explicat qua ratione vegetatrix anima, ipsumque alimentum diuersam principij rationem sortiantur. Etenim anima est princeps causa efficiens nutritionis; alimētum vero est id, quo tanquam materia, & instrumento quodam fit nutritio; id vero, quod nutritur, est corpus animatum.

Quid sit anima vegetatrix.

q *Atque cum sit par, &c.*] Definit vegetatricem animam non in vniuersum, sed eam, quæ inest viuēti perfecto, id est; quod potest ex semine progignere sibi simile. Anima, inquit, vegetatrix est principium generandi tale, quale ipsa habet; intellige principium primum, seu præcipuum: nam minus præcipuum, & proximum, est ipsa facultas generationis administra.

r *Id autem quo nutrit.*] Quemadmodum, inquit, gubernator duo habet, quorum interuentu nauem regit, nimirum manum, & gubernaculum: Ex quibus manus mouetur à gubernatore, & mouet gubernaculum. ipsum vero gubernaculum iam non mouet aliud quidpiam, quod sit velut instrumentum. Ita anima duo vendicat, quibus ad nutritionis munus vtitur; videlicet calorem, & alimentum. Ex quibus calor assumitur; & quasi mouetur ab ipsa anima, & mouet siue alterat alimentum, ipsum vero alimentum non iam vlterius mouet quidpiam quod sit intermedium ad mouendum aliud. Hæc videtur germana huius loci explicatio, in quo enarrando Græci expositores tum inter se tum à Latinis dissident. Quorum dissidium qui legere volet, consulat Philoponum, Simplicium, Auerroem, Diuum Thomam, Alexandrum, & Themistium.

Calore, & alimento nutritionis munus anima exequitur.

Nullum viuens sine calore est.

ſ *Necesse est.*] Ostendit calorem eatenus dici id, quo viuens nutritur, quatenus concoctio caloris opus est. Vnde colligit omni viuenti necessarium esse calorem, cum omne viuens nutriatur, & omnis nutritio calore egeat. Concludit se minus exquisite atq; vniuersaliter tantum de hisce rebus in præsenti disseruisse, acturus videlicet de eisdem alibi exactius. Nam de alimentis animalium, de incremento, decremētoq; corporum, de natura seminis, deq; aliis eiusmodi in libris de animalibus copiose disputat: præterquam quod de nutritione, & accretione in libris de ortu, & interitu accurate egit; vbi nos quoq; eandem rem ex instituto pertractauimus.

QVÆSTIO

QVÆSTIO VNICA.

VTRVM POTENTIÆ VEGEtatricis animæ inter se realiter differant.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANtium distingui inter se realiter.

SVperioribus controuersiis differuimus cum Aristotele de iis, quę ad animę potentias in commune spectant: nunc de singulis potentiis cum eodem disputabimus, atque in primis de vegetatricibus, quæ ordine generationis cæteris priores sunt. Vegetatricis animę functiones tres recensuit Aristoteles proximo capite, nutritionē, accretionē, generationemq; quarū prima pertinet ad conseruationē indiuidui, altera ad eius perfectionē, secundum molē corporis: tertia ad propagationē & conseruationē speciei. Est vero quæstio, vtrum iuxta numerū harum operationum constituēdæ sint tres potentiæ realiter distinctę, nutriens, augens, procreans. Pro parte affirmatiua hæc se offerūt argumenta. Primum, quod potentia augens distinguatur re à nutriente. Cum viuens peruenit ad statum, seu consistentiam, manet superstes, atque integra virtus nutriens, pereunte augente; siquidem viuens quandiu viuit, nutritur; & tamen post statum non iam accrescit: ergo virtus nutriēs distinguitur realiter ab augente: alioqui eadē virtus maneret, & non maneret. Deinde, Obiectū nutritionis est alimētum prout est substantia, obiectū accretionis est idem alimentum, prout quantum: hæ autē rationes differunt toto genere, vt substantia & quantitas: sed ex tanta diuersitate obiectorum recte arguitur distinctio realis in potentia. Igitur facultas nutriens & augens differunt realiter inter se. Hanc sententiam secutus est Magnus Albertus 2. parte Summæ, de Homine, qu. de Motu nutritiuæ, artic 3 Caietanus hoc in lib. ad tex. 5. Iandunus quæst 13. Apollinaris quæst. 9. Iauellus quæst. 18. & alii quibus videtur suffragari D. Thomas 1. par. quæst. 78. art. 2. & quæst. 79. art 7. l. 2. contra Gentes, c. 89.

...res animæ vegetantis operationes. ...æ potentiæ vegetatiuæ, Gal. libro de facul. nat. ...edic. t. ...doct. 6. ...2. 3. ...ernel. lib. suæ Physiolog. cap. & 4. D. ...b. 1. p. q. 8. art. 2.

Argum.

Argum.

...nt in hac opinione Alberus, Caietanus, Iandunus, Apollinaris, Iauellus.

Quod vero attinet ad potentiam generantem, plerique eam similiter distinguunt à nutriente. M. Albertus hoc in libro, tract. 2. c. 6. & 2. par. Summæ quæst. de Vegetabili, art. 1. Ægydius quodl. 3. quæst. 12. Caietanus ad c. 4. huius libri, Ferrariensis ibid. q. 7. Iandunus quęst. 13. Fernelius l. 5. suæ Physiologiæ, c. 3. & alii: potissima ratio eorum fere est, quod superioris. Nam obiectum facultatis generantis est alimentum prout aptum vt viuens illius interuentu procreet sibi simile,

...uipotentiam generantem à nutriente realiter distinguant.

Argum.

A quæ ratio, vt ex dictis constat diuersa est ab ea, quam in alimento virtus nutriens spectat. Itē virtus nutriens datur absq; gignente, vt in iis, quorum ætas effœta iam est, & in nonnullis, qui vel naturæ defectu vel ob alias causas gignendi carent facultate, qui tamen perpetuo nutriuntur; sed quæ ita sunt affecta, vt vnum inueniatur sine alio, realiter differunt: ergo, &c. Deinde potest eadem opinio ita confirmari; *2. Argum.*

B Quando alicui potentiæ conuenit aliqua operatio, quæ alteri non conuenit, eæ potentiæ distinguuntur realiter; sed potentiæ generanti competit aliqua operatio, quæ non cōpetit nutrienti: ergo. Probatur minor, quia potentiæ generāti competit formatio membrorum, quæ est pręcipua dispositio, & pręparatio ad introducendam formam viuentis: & tamē hæc operatio non conuenit facultati nutrienti; quandoquidem si alicubi abscindatur brachium, non restituitur à facultate nutriente, C quæ sane id rest tueret, si esset eadem cum potentia gignente, quæ illud primo formauit. Accedit quod altrix per totum corpus diffusa est, generans autē certam definitamq; sedem obtinet, videlicet vbi superfluum alimenti seminarium vim accipit. At quæ subiecto distinguuntur, realiter etiam differunt. Non videtur ergo negandum, facultatem generandi distingui re ipsa a potentia nutriendi. *3. Argum.* *4. Argum.*

D

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS NEgatiua: diluuntur aduersariorum rationes.

E SIt huius controuersiæ prima conclusio: Potentia augens non distinguitur realiter a facultate nutriente. Hanc cōplexus est Durandus in 1. dist. 3. 2 part. dist. quæst. 1. Philoponus hoc libro, ad text. 46. Niphus ad text. 42. Vallesius l. 2. Controuers. medic. c. 20. & alii. Eam vero probat hæc ratio, vt cæteras omittamus: Cum natura cōpendio studeat, & paucitatem magis, quam multitudinem affectet, nō solet F potentias, vt nec res alias, absque necessitate multiplicare, sed nulla necessitas cogit multiplicare potentias ad actus augendi & nutriendi: ergo vna tantum dabitur potentia, a qua ii administrētur. Probatur minor, quia cum aliqui actus sunt inter se necessario coniuncti & subordinati, ab eadem facultate oriri queunt, sicuti ab eadē lucis vi progreditur illuminatio & calefactio; quia eiusmodi calefactio subordinatur, ac necessario coniungitur illuminationi. Cū igitur actus augendi & nutriendi sint inter se subordinati, ac necessario cōiuncti, ab vna eademq; facultate oriri poterunt. Aduerte

1. Conclusio. Non est distinctio realis inter nutrientē potentiam, & augentem.

Actus subordinati ab eadem potentia esse possunt.

autem cum dicimus actū nutriendi necessario A coniungi cum actu augendi, nō accipi à nobis augendi actum pro eo, quo viuens ad maiorē quantitatem promouetur; constat enim hunc non necessario dari, quandiu viuens nutritur; sed sumi pro eo, quo viuens quantitatem acquirit, siue maiorem, quam deperdit, siue æqualem siue minorem. Quo pacto accretio, id est, acquisitio nouæ quantitatis, perpetua nutritionis comes est.

Secunda conclusio: Probabilius est potentiam generandi nō distingui realiter à potentia nutriendi. Hanc conclusionem tuetur Durandus in 1. dist. 3. 2. part. dist. q. 2. Vallesius l. 2. Controuers. c. 10. & alii, quibus fauet Aristoteles proximo superiori capite, text. 32. illis verbis; Cum eadem vis animæ sit, & nutriendi, & generandi. Astruunt vero huius sententiæ probabilitatem hæc argumenta: Ab eadem facultate oriri potest generatio totalis & partialis; sed nutritio est generatio quædā partialis; C ergo ab eadem potentia, à qua hæc oritur, potest illa oriri; maxime cum vtraq; similibus accidentibus materiam disponat, vtraq; formam vniat, introducatq; in materiam; altera in totam; altera in partem. Item per eundem calorem gignitur de nouo ignis, & postea aggeneratur, conuersa in ipsius substantiam materia combustibili: ergo & viuens per eandem facultatem poterit ex integro produci, & post productionem nutriri. Non est enim cur putemus D maiorē esse ad hoc præstandū vim caloris in igni, quā nutrientis facultatis in viuente.

Hactenus probatum à nobis fuit, neque facultatem augentē, neq; generantē à nutriente realiter distingui. At enim ex eo facile quiuis intelliget, si potentia generans & augens inter se conferantur, eas etiam inter se re ipsa non differre; siquidem non differunt à nutriente. Namq; in rebus creatis, cum aliqua sunt idem E realiter in vno tertio, inter se quoq; re ipsa idē sunt. Est igitur potētia nutriens, augens & generans vna eademq; facultas realiter, etsi non sit negandum, inueniri inter illas formalem distinctionem: vt constat ex diuersis earum definitionibus, quæ proximo capite ab Aristotele assignatæ sunt.

Soluuntur argumenta, quæ vim augentem & nutrientē realiter distinguebant.

Nunc partium aduersariarum argumentis respondeamus. Ad primum eorum, quę osten- F dere contendebant vim augentem à nutriente distingui; negandum est cum viuens ad statū peruenit, extingui facultatem augentē. Quicquid afferat Galenus in libro de Nutrimento. Licet enim non iam plus reponat, quam dilabatur; adhuc remanet eadem virtus, minus tamen firma ac robusta, quam antea. Quemadmodum eadem potentia videndi in Socrate iuuene perspicacius & acutius intuetur, quam in eodem iam sene. Itaque non est admittendum post statū manere simpliciter, ac non manere

Soluitur 1.

eandem virtutem nutricem; sed manere eandem, minus fortem ac validam.

Soluitur 2.

Ad secundum respondemus; quamuis actus augendi & nutriendi ferantur in obiecta toto diuersa genere: non tamen eā diuersitatē sufficere ad arguendam potentiam realiter distinctam, quādo actus sunt inter se subordinati, ac necessario cōiuncti, modo superius explicato.

Diluuntur rationes allatæ pro distinctione inter potentiam generandi & nutriendi. Solut. 1.

Ad primam vero rationem earum, quibus vi- B debatur ostendi generādi potentiam dissidere realiter à nutritiua dicimus potentiā generādi habere pro obiecto alimētum, quatenus interuentu illius generatur aliud quid simile in specie: facultatē vero augendi habere etiā pro obiecto alimētum, sed prout accessu illius aggeneratur ipsummet viuens; ex hac tamen diuersitate nō colligi distinctionē realem in potentia, neq; id ab aduersariis probari.

Solut. 2.

Ad secūdam dicendum, vbicumq; datur virtus nutriēs dari etiam gignentem, cum sit vna & eadem facultas; sed non vbicumq; datur actus nutriendi posse confestim dari actum generandi; tum quia maior perfectio requiritur in viuente ad hunc actum, quam ad illum, vt cum Aristotele in contextu docuimus: tum quia fieri potest, vt facultas, quæ diuersos actus vēdicat, impediatur aliquando ne in aliquem vnum eorum exire queat; esto alios interim exerceat. Verbi gratia, eadē vis, vt in libris de Generatione diximus, & attrahit alimentū, & ipsum retinet, quemadmodum eadem virtus magnetis ferrū allicit, demoraturque; & tamen nonnunquam ex morbo euenit, vt virtus illa attractoria in viuente priorem actum administret: non tamen posteriorem.

Solut. 3.

Ad tertiam, quicquid sit de veritate maioris propositionis, ad minorem dicendum, negari ab aduersariis non posse conformationem membrorum præstari etiam à nutriente facultate. Id enim conspicuum est in arboribus, in quibus præcisi rami denuo pullulant, & iustā magnitudinem, ac debitam figuram assequūtur, vtique non alterius virtutis, quam nutriētis ministerio & opera. Idem quoq; videre est in hominibus, præsertim infantibus, in quib. non raro aliqua membra solida regenerari cōsueuerunt; & in adultis, in quibus id interdum accidit. Immo & extremi dentes, quos sapientiæ vocant, prouecta iam ętate oriuntur, efformanturque. Itaq; delineatio membrorum etiam nutriēti facultati conuenit; etsi cum in opus totalis generationis incumbit, queadmodum tunc sē non partiatim, sed ex toto producit, ita prędictā delineationem nō partiatim, vt postea decursu ętatis facit, sed ex integro rei genitæ confert. Neq; obest, quod amputatum brachiū non restituitur à viuente, non enim id propterea accidit, quod virtus nutriens à formāte & gignente re ipsa distinguatur, sed quia, vt recte ait Galenus in lib. de Semine, cap. 17.

Membrorum formatio à potentia nutriente etiam præstatur.

virtus

...r as for- ...trix ve- ...mentior ...in semi- ...quam ...prole ad ...membra ...restau- ...nda. ...ut. ult.

virtus delineans, seu formans membra, non tã vehemens & efficax est in prole genita ad reficienda eius membra, præsertim solida, & ea, quæ plus operæ exigunt, cuiusmodi est brachium, quam extitit in semine ad illa de integro coagmentanda. Quod à nobis 1. l. de Ortu & Interitu animaduersum iam fuit.

...quo sen- ...virtus ...rans ...in toto ...pore, & ...omodo ...parte ...ta.

Ad vltimam, cõcedendum est altricẽm virtutem diffusam esse per omnia membra, sed haec ipsam facultatem, certa quadam parte corporis, ad quam defertur superfluum alimẽti, de quo supra diximus, imbuere istiusmodi superfluum virtute seminaria ad exequendam generationem. Itaque facultas generans, quatenus eadem est cum altrice, per totum corpus spargitur, etsi quatenus prædictã vim imprimit, consistat in definita parte corA poris, quæ ad id tum propter situm, tum propter aliarum qualitatum concursum, accommodata est.

Hic aduerte, quod iam loco citato commonuimus, virtutem gignentem, quę in semine residet, diuersam esse tum re, tum natura ab ea, quæ in viuente inest. Re, quia est in subiecto realiter distincto. Natura, quia illa, quę inhæret viuenti, est potentia vitalis, cum semen non actu, sed potestate duntaxat viuens sit. B Quare cum in hac quęstione statuimus virtutem generantem non distingui realiter ab altrice, de illa tantum locuti fuimus, quæ in viuente inest. Nam eam, quæ semini communicatur, tanquam vicaria eius, quæ est in viuente; ex proxime dictis planum est, re ipsa differre à nutritiua.

Vis gignendi in semine distinguitur re ipsa ab illa, quæ est in viuente.

ΚΕΦ. ε.

Διωρισμένων δὲ τούτων λέγωμεν κοινῇ περὶ πάσης αἰσθήσεως. ἡ δὲ αἴσθησις ἐν τῷ κινεῖσθαί τε καὶ πάσχειν συμβαίνει, καθάπερ εἴρηται. δοκεῖ γὰρ ἀλλοίωσίς τις εἶναι. φασὶ δέ τινες, καὶ τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχειν. τοῦτο δὲ πῶς δυνατὸν ἢ ἀδύνατον, εἰρήκαμεν ἐν τοῖς καθόλου λόγοις περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν. ἔχει δὲ ἀπορίαν, διὰ τί καὶ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν οὐ γίνεται αἴσθησις, καὶ διὰ τί ἄνευ τῶν ἔξω οὐ ποιοῦσιν αἴσθησιν, ἐνόντος πυρὸς καὶ γῆς, καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων, ὧν ἐστιν ἡ αἴσθησις καθ' αὑτά, ἢ τὰ συμβεβηκότα τούτοις. δῆλον οὖν, ὅτι τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἔστιν ἐνεργείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει μόνον. διόπερ οὐκ αἰσθάνεται, καθάπερ τὸ καυστὸν οὐ καίεται αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἄνευ τοῦ καυστικοῦ. ἔκαιε γὰρ ἂν ἑαυτό, καὶ οὐδὲν ἐδεῖτο τοῦ ἐντελεχείᾳ πυρὸς ὄντος. ἐπεὶ δὲ τὸ αἰσθάνεσθαι λέγομεν διχῶς, τό τε γὰρ δυνάμει ἀκοῦον καὶ ὁρῶν, ἀκούειν καὶ ὁρᾶν λέγομεν, κἂν τύχῃ καθεῦδον, καὶ τὸ ἤδη ἐνεργοῦν· διχῶς ἂν λέγοιτο καὶ ἡ αἴσθησις, ἡ μὲν ὡς δυνάμει, ἡ δὲ ὡς ἐνεργείᾳ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αἰσθητόν, τό τε δυνάμει ὂν, καὶ τὸ ἐνεργείᾳ. πρῶτον μὲν οὖν ὡς τοῦ αὐτοῦ ὄντος τοῦ πάσχειν, καὶ τοῦ κινεῖσθαι, καὶ τοῦ ἐνεργεῖν, λέγωμεν. καὶ γάρ ἐστιν ἡ κίνησις ἐνέργειά τις, ἀτελὴς μέντοι, καθάπερ ἐν ἑτέροις εἴρηται. πάντα δὲ πάσχει καὶ κινεῖται ὑπὸ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ἐνεργείᾳ ὄντος. διὸ ἔστι μὲν ὡς ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχει, ἔστι δὲ ὡς ὑπὸ τοῦ ἀνομοίου, καθάπερ εἴπομεν. πάσχει μὲν γὰρ τὸ ἀνόμοιον, πεπονθὸς δ' ὅμοιόν ἐστι.

διωρισ.

CAPVT V.

Eterminatis autem his: primum de omni sensu communiter, deinde de vnoquoque dicamus. Fit itaque sensus, cum mouetur, atque patitur aliquid vti diximus. Nam ipse sensus alteratio quadam esse videtur. Inquiunt autem quidam, & à simili simile pati, quod quidem, quonam pacto fieri potest, aut non potest, in vniuersalibus de actione sermonibus passioneue diximus. Text. 51. *b Habet autem is locus dubitationem, ambigetque non iniuria quispiam, cur & sensuum ipsorum sensus nõ fit, & cur sine iis, quæ sunt extra non efficiunt sensum, cum insit & ignis & terra, cæteraque elementa: quorum est, per se sensus, vel per ea, quæ ipsis accidunt. c At enim patet, sensitiuum non esse actu, sed potentia tantum. Quapropter non sentit; quemadmodum combustibile non vritur ipsum per se sine eo, quod ipsum vrere potest. Vreret enim seipsum, & non indigeret eius qui actu est ignis.* Text. 52. *d At vero quoniam sentire bifariam dicere consueuimus (nam & id, quod potentia videt & audit, videre audireq; dicimus, etsi forte dormiat, & id identidem, quod iam operatur) dupliciter & ipse sensus profecto dicetur, quidam vt potẽtia, quidam vt actu. Similiter & ipsum sentire, & quod est potentia, & quod est actu. Primum igitur id scire oportet: nos inquam, quasi sint eadem pati, moueri, ac operari, ita nunc hic vti ac dicere, motus enim est quidam actus, imperfectus tamen: vt in aliis diximus. Ea vero cuncta quæ patiuntur atque mouentur, ab actiuo, & eo quod est actu patiuntur, atque mouentur. Idcirco, vt tum à simili sibi, tum à dissimili res omnis patiatur, vt diximus; patiatur enim ea, quæ est dissimilis, at cum est passa, tum similis est, vt patet.* Text. 53. Text. 54.

e *Deinde*

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

D*Eterminatis autem his.*] Explicata potentia vegetatrici, gradum facit ad sensitiuam, quæ secundo loco se offert, vtpote cæteris post vegetationem communior. Ac primum de ipsa, more suo, generatim disputat, docens quo pacto sese habeat ad sensibile in commune. In hoc igitur capite duo potissimum docere instituit. Alterum est sensitiuam potentiam esse passiuam. Alterum quid fit id, quod potentiam sensitiuam ad actum excitat. Sumit autem hanc

hypothesin

hypothesin, sensum, id est, sensionem tunc esse, cum aliquid mouetur, & patitur, vt cap. 4. text. 38. dictum fuit: siquidem id, quod sentit, alterationem subit; quod vero subit alterationem, eam recipiendo patitur. Et quia in promptu erat quæstio, à quonam potentia sensitiua patiatur, à simili, an à dissimili; respondet iam hoc ab se declaratum; videlicet in libris de Ortu & interitu.

b *Habet autem is locus dubitationem.*] Vt propositam quæstionem diluat, alteram subnectit, quod, vt aduertit Theophilus, facere consueuit, cũ posterioris controuersiæ solutio aperit, quomodo præcedenti respondendum est. Ea vero est; Cur sensus se ipsum non sentiat, verbi gratia, cur sese aspectus non videat. Præterea cur sensibilia, vt elementa, non nisi facta extrinsecus motione percipiantur, cum vel ipsa, vel eorum qualitates in actu insint.

Sensus non exit in actum, nisi excitatus ab eo quod est actu.

c *At enim*] Edisserit quod proxime proposuerat, aiens, quia sensus ex se potentia est, nõ actu, ideo per se non posse in actum erumpere, nisi excitetur ab eo, quod est actu, id est, à sensibili, quẽadmodum combustibile, quia est in potestate, vt comburatur, nõ ignesc. sponte sua, sed opera, ac vi alterius, quod possit vrere. Itaq; non sat est habere sensorium in se qualitates elementorũ, vt eas sensus percipiat, quantũcunq; coniunctæ sint; sed oportet sensum, quatenus est in potentia ad recipiendam speciem, deduci in actum à sensibili eiusmodi speciem producente. Hinc etiam dilui potest altera dubitatio, cur sensus neque se, neq; suum sensiterium dignoscat: videlicet quia non potest moueri à se, neq; à sensitiuo, sed ab alio externo agente. Qua de re in progr. ssu plura.

d *At vero quoniam*] Priusquam declaret quomodo sensus de potentia ad actum prodeat, docet sensum interdum esse in potentia, alias in actu. In actu est, cum actu operatur; in potentia, cũ nullam functionem exercet; exercere tamen potest, vt liquet in dormiente, qui facultate videndi pollet; nec tamen actu videt. Tum quia dixit id, quod sentit esse in actu, ne quis forte existimaret actum esse aliquam formam permanentem, alterius verationis, id exponit, aiens se passionem, motum operationemque appellare actum, quia motus est actus quidam, licet imperfectus. id autem quod sentit, mouetur, ac patitur. Vnde etiam liquet dandum esse aliquid diuersum in actu constitutum, à quo id, quod sentit pati ac moueri possit. Ad id vero, quod quærunt, num sensus à simili, an à dissimili moueri debeat: respondetur, moueri à dissimili, antequam fiat passio quod tamen post passionem manet simile patienti. Nam antequam sensibile sui speciem in organum sensus producat, dissimile est; postquam vero eam produxit, simile; videlicet propter sui imaginem & similitudinem, quam sensui impressit. Vnde est quod cognitum dicitur, quasi cognatum cognoscenti.

διαιρετέον δὲ καὶ περὶ δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας· νῦν γὰρ ἁπλῶς ἐλέγομεν περὶ αὐτῶν. ἔστι μὲν γὰρ οὕτως ἐπιστῆμόν τι, ὡς ἂν εἴποιμεν ἄνθρωπον ἐπιστήμονα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν ἐχόντων ἐπιστήμην. ἔστι δὲ ὡς ἤδη λέγομεν ἐπιστήμονα τὸν ἔχοντα τὴν γραμματικήν· ἑκάτερος δὲ τούτων, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον δυνατός ἐστιν. ἀλλ' ὁ μὲν ὅτι τὸ γένος τοιοῦτον καὶ ἡ ὕλη, ὁ δὲ, ὅτι βουληθεὶς δυνατὸς θεωρεῖν, ἂν μή τι κωλύσῃ τῶν ἔξωθεν. ὁ δ' ἤδη θεωρῶν, ἐντελεχείᾳ ὢν καὶ κυρίως ἐπιστάμενος τόδε τὸ α. ἀμφότεροι μὲν οὖν οἱ πρῶτοι κατὰ δύναμιν ἐπιστήμονες, ἀλλ' ὁ μὲν διὰ μαθήσεως ἀλλοιωθεὶς, καὶ πολλάκις ἐξ ἐναντίας μεταβαλὼν ἕξεως· ὁ δὲ ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν αἴσθησιν ἢ τὴν γραμματικὴν, μὴ ἐνεργεῖν δὲ, εἰς τὸ ἐνεργεῖν ἄλλον τρόπον. οὐκ ἔστι δὲ ἁπλοῦν οὐδὲ τὸ πάσχειν, ἀλλὰ τὸ μὲν φθορά τις ὑπὸ τοῦ ἐναντίου· τὸ δὲ σωτηρία μᾶλλον τοῦ δυνάμει ὄντος, ὑπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ὄντος καὶ ὁμοίου, οὕτως ὡς δύναμις ἔχει πρὸς ἐντελέχειαν· θεωροῦν γὰρ γίνεται τὸ ἔχον τὴν ἐπιστήμην, ὅπερ ἢ οὐκ ἔστιν ἀλλοιοῦσθαι. εἰς αὑτὸ γὰρ ἡ ἐπίδοσις καὶ εἰς ἐντελέχειαν, ἢ ἕτερον γένος ἀλλοιώσεως. διὸ οὐ καλῶς ἔχει λέγειν τὸ φρονοῦν, ὅταν φρονῇ, ἀλλοιοῦσθαι.

ὥσπερ

e *Deinde distinguendum est de potentia atq; actu; nunc enim de his ipsis simpliciter dicimus. Nam est hoc pacto quippiam sciens, vt si dicamus hominem esse scientem, quia homo e?t talis suapte natura, vt sit sciens, atque scientiam habeat. Est etiam hoc pacto quippiam sciens, vt hominem eum iam dicimus esse scientem, qui grammaticam habet. Atque horum vterque non eodem modo potest, potentiaeque subijcitur: sed alter quidem eo, quia genus ipsum est tale materiesve: alter vero propterea quod cum voluerit contemplari, potest id ipsum facere, nisi quid externum forte prohibeat, impedimentoque fiat. At praeter ipsos, est iste qui iam contemplatur, & est actu, proprieque sciens hoc A.* Text. f *Ambo igitur illi primi potentia quidem sunt scientes, vt diximus. Verum vnus indiget alteratione per disciplinam, qua quidem nonnunquã etiam ex habitu contrario, dispositioneque mutatur. Alter habet quidem sensum, vt Grammaticam, sed indiget operationis, Vt ex otio tandem operationisque vacuitate agat, ac operetur.* Text. 56 *Atque hic modus potentiae diuersus est, vt patet, ab antea dicto.* Text. 57 g *At vero neque ipsum pati simplex esse videtur, sed aliud est à contrario corruptio quædam, aliud est salus potius eius, quod est potentia ab eo, quod est actu, simileque perinde atque potentia sese habet, ad actum. Fit enim contemplans, quod scientiam habet, quod quidem aut non est alterari (in ipsum enim fit incrementum & in actum perfectionem ve) aut aliud alterationis est genus. Quocirca non recte se habet, dicere ipsum sciens cum sit alterari.*

h *sicut*

e *Deinde distinguendum est de potentia atque actu.*] Exponit quot modis aliquid dicatur esse in actu vel potentia; vt hinc doceat quidnam sensum de potentia ad actum educat, & qua ratione id fiat: quod tamen ait non fuisse hactenus à se determinate & expresse, sed simpliciter & obscure dictum. Ait ergo bifariam dici aliquid esse in potentia. Vno modo, quia est in potentia remota; altero; quia est in potentia proxima. Verbigratia, dicimus hominem scientem esse in potentia remota, dum caret habitu scientiæ, quem tamen potest acquirere cum suapte natura sit disciplinæ capax. Eundem vero dicimus esse scientem, sed contemplantem potentia proxima, cum iam obtinuit habitum scientiæ, nec tamen per eum agit, quia tunc scientiæ actum non exercet; quem tamen cum libuerit, exercere valet, nisi impedimento aliquid sit vt morbus, aut aliarum rerum cura & occupatio. *Quot modis aliquid potentia sit.*

f *Ambo igitur illi primi*] Tradit conuenientiam & discrimen inter eum, qui priorem & eum qui posteriorem habet potentiam; nimirum conueniunt, quod vterque in potentia esse dicitur; differunt, quia qui est in potentia remota sciens, non perueniet ad contemplationem actumque sciendi, nisi prius alteretur habitum scientiæ recipiendo. Immo nisi paruum habitum dispositionemve deponat, si aliquo errore scientiæ imbutus sit. At vero is, qui potentiam proximam sortitus iam fuit, & qui sensum vel scientiam habet; non promouetur ad actionem permutationem à priuatione ad habitum, vel à falsa opinione ad veram; sed actum duntaxat depromit, si ei vacet, nec aliunde impediatur.

g *At vero neque ipsum.*] Quia hactenus sensionem & contemplationem, passiones alterationesque appellauit, ne quis multiplici horum vocabulorum vsu decipiatur, arbitratus eum, qui sentit & contemplatur, proprie pati alteratiue, admonet in primis passionem analogum esse. Vno modo sumi pro passione, quæ fit secundum qualitates ad interitum ducentes, quæ corruptiua vocatur; vt cum quidpiam calefit, aut exsiccatur: altero, pro receptione alicuius, quod incolumitatem & perfectionem affert, quæ perfectiua nuncupatur; vt cum potentia actum aliquem sibi maxime conuenientem, verbi gratia, contemplationem promit. Id autem quod Aristoteles de passione dixit, pari modo intelligendum esse vult de alteratione: esse nimirum duplicem; alteram corrumpentem, alteram perficientem At neque posteriorem passionem, neq; alterationem hisce nominibus proprie appellari: quia neque pati, neque alterari proprie, ac vulgato loquendi vsu dicitur, nisi quod ad interitum disponitur, aut noxam aliquam patitur. Quare is, qui contemplatur, non simpliciter pati, aut alterari dicendus est, cum cōtemplatio accessio potius quædam sit perfectionis, & promotio ad meliorem statum; quod similiter de illo, qui actum sentiendi edit, pronunciandum est: nisi quis ad proprium horum vocabulorum significatum non attendens, aliter ea vsurpare velit. *Non dicitur proprie pati, alterariue, nisi quod ad corruptionem disponitur.*

ὥσπερ οὐδὲ τὸν οἰκοδόμον ὅταν οἰκοδομῇ. τὸ μὲν οὖν εἰς ἐντελέχειαν ἄγειν ἐκ δυνάμει ὄντος, κατὰ τὸ νοοῦν καὶ φρονοῦν, οὐ διδασκαλίαν, ἀλλ' ἑτέραν ἐπωνυμίαν ἔχειν. δίκαιον. τὸ δ' ἐκ δυνάμει ὄντος μανθάνον καὶ λαμβάνον ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ὄντος καὶ διδασκαλικοῦ, ἤτοι οὐδὲ πάσχειν φατέον, ὥσπερ εἴρηται, ἢ δύο τρόπους εἶναι ἀλλοιώσεως, τήν τε ἐπὶ τὰς στερητικὰς διαθέσεις μεταβολὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τὰς ἕξεις καὶ τὴν φύσιν. τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ, ἡ μὲν πρώτη μεταβολὴ γίνεται ὑπὸ τοῦ γεννῶντος· ὅταν δὲ γεννηθῇ, ἔχει ἤδη ὥσπερ ἐπιστήμην, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι· καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν δὲ, ὁμοίως λέγεται τῷ θεωρεῖν· διαφέρει δὲ, ὅτι τοῦ μὲν τὰ ποιητικὰ τῆς ἐνεργείας, ἔξωθεν, τὸ ὁρατὸν καὶ τὸ ἀκουστὸν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν αἰσθητῶν. αἴτιον δ', ὅτι τῶν καθ' ἕκαστον ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις, ἡ δ' ἐπιστήμη τῶν καθόλου. ταῦτα δὲ ἐν αὐτῇ πώς ἐστι τῇ ψυχῇ. διὸ νοῆσαι μὲν ἐπ' αὐτῷ, ὁπόταν βούληται. αἰσθάνεσθαι δὲ, οὐκ ἐπ' αὐτῷ. ἀναγκαῖον γὰρ ὑπάρχειν τὸ αἰσθητόν. ὁμοίως δὲ τοῦτ' ἔχει κἀν ταῖς ἐπιστήμαις ταῖς τῶν αἰσθητῶν· καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὅτι τὰ αἰσθητὰ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἔξωθεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων διασαφῆσαι, καιρὸς γένοιτ' ἂν καὶ εἰσαῦθις.

νοῦ

Text.58. h *sicut nec ædificatorem, cum ædificat. Quod igitur in actum ducit, ex eo quod est intelligens potentia, atque sciens, id non doctrinam appellare oportet, sed aliud nomen est æquum habere.* i *At quod qua est in potentia discit accipitque scientiam ab eo, quod est actu sciens, atque ab ipso docente, id aut non est dicendum pati ac alterari, aut duos alterationis esse modos fateamur oportet, eam inquam mutationem, quæ ad priuatiuas est dispositiones, & ea, quæ est ad habitus atque naturam.* k *Hæc cum ita sint, prima quidem mutatio sensitiui ab eo, quod generat fit. Cum autem ortum ac generatum est, habet iam sensum perinde atque scientiam, & sentire actu: simile est ac contemplari.* l *Differentia tamen est. Nam ea, quæ actu sensum efficiunt, extra sunt: ipsum inquam visibile & audibile, & sensibilium cætera. Cuius causa hæc est, actu nam q; sensus singularium est, scientia vero, vniuersalium est: hæc autem in ipsa anima quodammodo sunt. Quapropter intelligere quidem cum quispiam voluerit, in ipso est situm: Sentire autem non collocatur in ipso. Necesse est enim sensibile ipsum adesse.* m *Pari modo res sese habet, & in scientijs sensibilium, & ob eandem vtique causam: quia sensibilia singularia sunt, & extra sicuti diximus. Sed vt de his exactius dilucidiusve dicamus, dabit nobis rursus occasio.* Text.59. Text.60.

h *Sicut nec ædificatorem.*] Quod proxime asseruit, ædificatoris similitudine explanat, aiens

m quemad-

Qui elicit sensionem non proprie alteratur. quemadmodum is, qui ædificat, non dicitur proprie alterari (intellige quatenus ædificat; potest enim aliunde ex labore alterari) ita neque scientem, dum scientiam exercet, neque eum, qui sensu præditus est, dum sensionem edit; siquidem in ea mutatione, quæ est à vacatione ad opus absque amissione, aut corruptione alicuius non datur germana & natiua ratio alterationis. Obiter autem monet eum qui iam scientiæ habitum assecutus est, cum à potentia proxima ad contemplandi actum progreditur, non rectè dici posse doceri, quandoquidem nihil tunc denuo addiscit, sed alio vocabulo id significandum. Ita hunc locum interpretatur Philoponus.

i *Ad quod qua est.*] Docuerat antea eum, qui ex habitu scientiæ ad contemplandi actum mouetur, non proprie pati, nec alterari: idem nunc asserendum esse ait de illo, qui habitum scientiæ de nouo comparat. Vterque enim perficitur & ornatur, neuter ad perniciem ducitur aut nocumentum fert: vbi vero hæc non interueniunt neque passio est, neque alteratio. Nisi hæc vocabula laxiori significatu vsurpentur, vti iam superius animaduersum fuit.

k *Hæc cum ita sint*] Declarat iam quid sit id, quod sensitiuum ad actum ducit. Quod vt intelligatur aduertere oportet sensitiuum in potentia remota esse id, quod caret anima, atque adeo & sensu, & tamen hæc recipere potest, vt semen. Sensitiuum a. in potentia proxima esse id, quod & anima & sensu præditum est. Ait ergo Aristoteles id, quod reducit sensitiuum de potentia remota ad actum esse generans, seu producens animal, id enim simul attribuit genito potentias ad functiones obeundas: quemadmodum is, qui docet, confert suo modo habitum scientiæ in mentem discipuli. Est enim sensus similis habitui scientiæ quemadmodum actus sentiendi actui contemplandi. Hic aduerte, generans eatenus dici conferre proli potentias, quatenus ei confert animam, à qua illæ manant. Vnde cum is, qui hominem generat, non producat animam, siquidem hæc à Deo creatur, sed eius tantum cum materia vnionem attingat, non dicetur ei contribuere potentias, nisi dispositiue, quatenus præparat materiam, in quam Deus animam infundit.

Quomodo generans potentias proli conferat.

l *Differentia tamen est.*] Id quod sensum ad actum sentiendi mouet, est sensibile: quemadmodum & id, quod intellectum ad contemplationem excitat, est intelligibile. Est tamen inquit Aristoteles discrimen, quia id, quod mouet externum sensum, est obiectum externum quod adsit, id est, actu existens, ac præsens; quia sensio versatur circa istiusmodi singularia; intellectus autē est circa vniuersalia, quæ abstracta sunt à loco & ab existentia, & ita sunt in intellectu per suam speciem vt ea, quoties libuerit, etiam absentibus singularibus intelligere possimus; cum tamen sensio præsentiam existentiamque suorum singularium requirat. Quod ait posse nos intelligere vniuersalia cum libet, interpretandum est de vniuersalibus, postquam à nobis semel percepta fuere, vt Themistius & Philoponus explicant. Nam quæ nondum percepimus, satis liquet non esse in nostra potestate, ea, cum volumus, intelligere.

Sensio non nisi in singulare præsens existensque fertur.

m *Pari modo res.*] Eodem pacto se habere inquit scientias rerum sensibilium ad singularia, quo se ad illa habent externi sensus. Appellat autem scientias sensibilium, vt Philoponus & Themistius interpretantur, artes mechanicas; quæ cum singularium artefactorum confectione versentur, necessario talis earum operatio singularia sensibilia requirit, quemadmodum & sensuum functiones similia singularia, in quæ ferantur, exigunt.

νῦν δὲ διωρίσθω τοσοῦτον, ὅτι οὐχ ἁπλοῦ ὄντος τοῦ δυνάμει λεγομένου, ἀλλὰ τοῦ μὲν, ὥσπερ ἂν εἴποιμεν τὸν παῖδα δύνασθαι στρατηγεῖν· τοῦ δὲ ὡς τὸν ἐν ἡλικίᾳ ὄντα· οὕτως ἔχει τὸ αἰσθητικόν· ἐπεὶ δὲ ἀνώνυμος αὐτῶν ἡ διαφορά· διώρισται δὲ περὶ αὐτῶν ὅτι ἕτερα καὶ πῶς ἕτερα· χρῆσθαι δ' ἀναγκαῖον τῷ πάσχειν καὶ ἀλλοιοῦσθαι ὡς κυρίοις ὀνόμασι· τὸ δ' αἰσθητικὸν, δυνάμει ἐστὶν, οἷον τὸ αἰσθητὸν ἤδη ὡς ἐντελεχείᾳ καθάπερ εἴρηται· πάσχει μὲν οὖν οὐχ ὅμοιον ὄν· πεπονθὸς δὲ ὡμοίωται, καὶ ἔστιν οἷον ἐκεῖνο.

n *Nunc id sit à nobis determinatum, cum simplex non sit id, quod in potentia dicitur; sed aliud quidem, vt puer, quem militare posse dicere licet, aliud autem vt hisce, qui iam ætate militarique arte aptus euasit ad militandum; sensitiuum similiter se habere. Atque cum ipsorum differentia nomine careat, determinatum autem sit ipsa esse diuersa, & quo pacto diuersa sunt, necesse est ipso pati, ac alterari, tanquam propriis nominibus vti.* o *Ipsum autem sensitiuum potentia tale est, quale iam ipsum sensibile est actu, sicuti diximus.* Text. 61.

ΚΕΦ:

Patitur igitur cum est non simile, at passum euasit simile, & est tale, quale est illud.

CAP.

n *Nunc id sit à nobis.*] Exponit quo instituto superiorem distinctionem potentiæ attulerit; nempe vt planum euaderet quo pacto sensitiuum dicatur, secundum duplicem potentiam, vnam remotam, alteram proximam, sicuti puer est in potentia remota ad militandum, & ad tractanda arma: cum autem ad perfectam venerit ætatem, erit in potentia proxima. Et vero licet non suppetant nobis vocabula ad has potentias distinguendas, sat est nosse esse illas inter se diuersas, quemadmodum & ad alterationem passionemq; tam propriam, quam impropriam significandam

-dam eisdem vtimur nominibus, tanquam proprijs, cum tamen propria non sint.

o *Ipsum autem.*] Redit ad explicationem eius quæstionis, quam antea proposuerat, an passio fit à dissimili, vel potius à simili: aptatque sensui id, quod supra dixerat, nimirum patiens partim à simili pati, partim à dissimili, & contrario. Nam sensus antequam patiatur, sensibili dissimilis est: post passionem vero similis euadit: vtique ratione imaginis, quam sensibile ipsi imprimit; quæ cum sit similitudo obiecti, haud dubie sensum sensibili cognatum, simileque reddit, vt iam supra declaratum fuit. *Sensus partim à dissimili, partim à simili patitur.*

ΚΕΦ. ζ

Λεκτέον δὲ καθ' ἑκάστην αἴσθησιν περὶ τῶν αἰσθητῶν πρῶτον. λέγεται δὲ τὸ αἰσθητὸν τριχῶς. ὧν δύο μὲν καθ' αὑτά φαμεν αἰσθάνεσθαι, τὸ δὲ ἓν κατὰ συμβεβηκός. τῶν δὲ δύο, τὸ μὲν ἴδιόν ἐστιν ἑκάστης αἰσθήσεως, τὸ δὲ κοινὸν πασῶν. λέγω δὲ ἴδιον μὲν, ὃ μὴ ἐνδέχεται ἑτέρᾳ αἰσθήσει αἰσθάνεσθαι, καὶ περὶ ὃ μὴ ἐνδέχεται ἀπατηθῆναι. οἷον ὄψις χρώματος, καὶ ἀκοὴ ψόφου, καὶ γεῦσις χυμοῦ. ἡ δ' ἁφὴ πλείους μὲν ἔχει διαφοράς· ἀλλ' ἑκάστη γε κρίνει περὶ τούτων, καὶ οὐκ ἀπατᾶται ὅτι χρῶμα, οὐδ' ὅτι ψόφος, ἀλλὰ τί τὸ κεχρωσμένον, ἢ ποῦ· ἢ τί τὸ ψοφοῦν ἢ ποῦ. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα λέγεται ἴδια ἑκάστου, κοινὰ δὲ, κίνησις, ἠρεμία, ἀριθμὸς, σχῆμα, μέγεθος· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐδεμιᾶς ἐστιν ἴδια, ἀλλὰ κοινὰ πάσαις. καὶ γὰρ καὶ ἁφῇ κίνησίς ἐστί τις αἰσθητή, καὶ ὄψει. καθ' αὑτὰ μὲν οὖν ἐστιν αἰσθητὰ ταῦτα. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ λέγεται αἰσθητὸν, οἷον εἰ τὸ λευκὸν εἴη Διάρους υἱός· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ τούτου αἰσθάνεται, ὅτι τῷ λευκῷ συμβέβηκε τοῦτο, οὗ αἰσθάνεται· διὸ καὶ οὐδὲν πάσχει ᾗ τοιοῦτον ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ. τῶν δὲ καθ' αὑτὰ αἰσθητῶν, τὰ ἴδια κυρίως ἐστὶν αἰσθητά. καὶ πρὸς ἃ ἡ οὐσία πέφυκεν ἑκάστης αἰσθήσεως.

CAP. VI.

Vt a vero de vnoquoque sensu deinceps à sensibilibus cuiusque proficiscentes dicamus oportet. Atque prius ipsa sensibilia distinguenda esse videntur. Sensibile itaque trifariam dicitur; Text. 62.
sensibilium enim quædam per se, quædam per accidens sentiuntur. Et illorum rursus alia sunt vniuscuiusque propria sensus, alia communia cunctis. Text. 63.
b Atque proprium id sensibile dico, quod alio sensu sentiri non potest, & circa quod error fieri nequit, vt color respectu visus, & sonus auditus, & sapor gustus. c Tactus autem plures differentias habet quidem, iudicat tamen de illis, vt cæterorum sensuum quisque de suo sensibili, & non decipitur. d Visus enim non errat esse colorem aut auditus esse sonum, sed quid sit id, quod est infectum colore, vel vbi, aut quid sit id, quod sonat, vel vbi. Huiuscemodi igitur sensibilia dicuntur vniuscuiusque propria sensus. Text. 64.
e Communia vero sunt hæc motus, quies, numerus, figura & magnitudo; talia namque nullius sunt propria sensus, sed omnibus communia sunt, etenim tactu motus quidam sensibilis est, atque visu. Per se igitur sensibilia hæc sunt. Per accidens autem sensibile dicitur: vt si albū Diaru filius sit, per accidēs n. hoc sentit, quia albo, quod sentit, id accidit. Quapropter & nihil ipse sensus ab huiuscemodi sensibilibus patitur, vt talia sunt. Eorum autem quæ per se sentiuntur, illa sunt proprie sensibilia, quæ propria sunt, & ad quæ substantia vniuscuiusq; sensus est apta. Text. 65.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Vt vero a de vnoquoque.] Tractaturus de singulis sensibus eorumque obiectis, quæ sunt sensibilia ad ipsos pertinentia, agit prius de sensibili generatim accepto, quod trifariam dici inquit. Namque aliud est sensibile per se proprium, aliud sensibile per se commune, aliud sensibile per accidens. Ad maiorem tamen perspicuitatem hunc in modum diuidi; Sensibile aliud est per se, aliud per accidens. Deinde sensibile per se, aliud proprium, aliud commune. *Sensibile sumptum generaliter triplex est.*

b *Proprium id*] Sensibile proprium definit id, quod vno tantum sensu, ac sine errore percipitur, id est, quod à nullo externo sensu potest percipi, præterquam ab eo, cuius obiectum dicitur; esse idque sine sensus hallucinatione. quo pacto color dicitur obiectum visus, sapor gustus, sonus auditus, odor olfactus, frigus aliæque id genus tactiles qualitates.

c *Tactus autem.*] Ne quis forte ambigat num tactus habeat sensibile proprium, eo quod circa plures contrarietates, & rerum differentias versetur; nempe circa calidum & frigidum, siccum & humidum, durum & molle, aliasque eiusmodi: eam remouet ambiguitatem, aiens non tam dissimilem varietatem rerum, quæ à tactu percipiuntur, ne arbitremur omnes illas obtinere rationem proprij sensibilis respectu ipsius tactus, cum tactus eas dignoscat, vt cæteri sensus propria sensibilia; neque in eis percipiendis aberret. *Sensibile proprium.*

d *Visus enim*] Ostendit quo pacto possit, aut non possit esse in sensibus deceptio circa proprium sensibile. Non fallitur, inquit, visus dum colorem percipit, neque auditus dum sonum, aut alij sensus dum propria obiecta apprehendunt; sed applicando sensibile proprium subiecto, cui non inest; vt si gustus percipiat cibum dulcem quasi amarum propter biliosum humorem, quo lingua infecta est.

e *Communia vero.*] Describit sensibile commune, docens esse id, quod non vno, sed multis percipi- *Sensibile commune*

Sensibile per accidens.

percipiuntur sensibus, vt motus visu, & tactu. Hæc vero quinque numerantur, scil vt motus, quies, numerus, figura, magnitudo. Sensibile autem per accidens id esse ait, quod non per se mouet sensum; sed ea tantum ratione sentiri dicitur, qua est coniunctum cum eo, quod per se cadit sub sensum. Sic Diaris filius sensibile per accidens dicitur, quia non secundum se, vt substantia quædam est, sed quatenus albus, sensum mouet.

QVÆSTIO I.

SIT-NE SENSVS POTENTIA *paßiua tantum, an etiam actiua.*

ARTICVLVS I.

DIVERSAE AVCTORVM SENTENTIAE, eorumque refutatio.

Qui ponũt sensum agentem, & patientem.

IN hac quęstione magna est opinionum varietas: diffident enim tum Græci à Latinis, tum Græci, & Latini inter sciplos. Atque in primis Iandunus hoc lib. quæst. 16. & Apollinaris quæst. 13. duplicem potentiam in cuiuslibet sensus officina statuunt; vnam patientem, alteram agentem: illam ad speciem recipiendam, hanc ad sensionem exercendã Ducuntur vero ea potissimum ratione, quod vna eademq; virtus simul pati, & agere nequeat; ac quod necessario danda sit vna virtus, quę possit quodammodo omnia sensibilia fieri, & alia quæ possit omnia facere. Hac enim ratione Aristoteles 3 huius operis lib. geminum constituit intellectum; alterum agentem, alterum patientem. Accedit quod teste Aristotele eodem loco, alijsq; Philosophis, cuilibet potentiæ passiuę respondet alia actiua; ex quo sequitur aliam esse facultatem, quę recipit speciem; aliam, quæ illa vtitur.

Non datur sensus agẽs. Contra Iandunum scripserunt etiã Thienensis, & Niphus de sensu agente.

Hanc sententiam nullatenus probamus, quam reijcit D. Thom. 1. part. quæst 79. art. 3. & quæst 9. de spiritualibus creaturis artic. 10. Capreolus in 2. distinct. 3 quæst. 2. artic. 3. ad argumenta Durandi contra 8. concl. Caietanus hoc in lib. cap. 11. Ferrariensis quæst. 9. & communis Schola Philosophorum. Primum, quia aduersatur Aristoteli, quia nullibi eiusmodi sensus agentis meminit. Deinde quia secundum ipsam decem externi sensus numerandi essent, quinque passiui totidem actiui; quod à recepta doctrina abhorret. Tum vero quia res absque necessitate multiplicat: potest enim vnus, idemq; sensus recipere species ab obiecto & eis vti: ac prout rei imagine consignatus est, actionem sentiendi edere, eandem quę in se nude spectato recipere.

Cur intell. agens à patiente distinctus sit.

Agentem vero intellectum ideo à patiente Aristoteles distinxit, quia, vt ibi enucleatius exponemus, in tota ratione rerum aliud est id, quod ad agendum præparatur; aliud, quod primo præparat; intellectus vero agens præparat primo patientem ad agendum, imprimendo illi intelligibiles rerum imagines: quo etiam pacto obiectum sensile, quod à sensu re ipsa distinguitur, sensum præparat, ac disponit, sui ad ipsum transmittẽdo similitudinem.

A

Quod autem addebatur, cuilibet potentiæ passiuæ respondere aliam actiuam, si sermo sit de potentia actiua, quæ primo præparat ad agendum, eam fatemur esse aliam distinctam à passiua, sicuti intellectus agens distinctus est à patiente, & potentia actiua, quam habet obiectum sensibile ad imprimendam sui similitudinem in sensu, differt re ipsa a sensu. Verum si loquamur de potentia, quæ recipit speciem, & de illa quæ vna cum specie actum cognoscendi exercet; hanc negamus oportere tanquam duas potentias inter se distingui.

B

Qui autumant sensum solum esse potentiam passiuam.

Aliorum opinio est sensum esse potentiam tantummodo passiuam. Hi autem bipartita via incedunt: quidam putant sensum nihil præstare aliud, quam recipere speciem à re obiecta, sicque sensionem non à sensu, sed à re sensibili effici. Alij arbitrantur sensionem fieri ab anima, & specie sensui insculpta, ipsam vero potentiam nullum ad id concursum actiuum exhibere; sed tantummodo passiuum,

C

more materiæ primæ, cuius est tantum recipere formas, & recipiendo pati. Priorem viam secutus est Ægidius quæstione prima de cognitione angelorum. Niphus in libello de sensu agente, Venetus in summa de anima cap. 10. Thienensis hoc loco com. 61. & Caietanus, qui aduersariæ partis assertores pauperes nominat, non spiritu, sed ingenio. Probatur vero hæc pars ea ratione, quia nihil est aliud sentire, quam percipere rem, quę sub sensum cadit, at quotiescunque sensus obsignatur specie rei, dicitur rem in sua imagine percipere. Videturque hoc docuisse Aristoteles lib. 2. cap 5. tex. 52 cum ait actiuæ operat onis sensus esse extra; & lib. 3. c. 2. text. 138. vbi docuit vnum, eundemque esse actum sensus. & sensibilis. Cum igitur actus sensibilis sit productio speciei, nihil aliud erit sensio quam speciei productio.

Ægidius. Niphus. Venetus. Tienens. Caiet.

D

Posterior modus defendendi sensum esse tantum potentiam passiuam, patronum habet magnum Albertum in 2. p. summæ de homine, in tractatu de sensibus animæ. Potestq; ex eo comprobari, quia sensio est vna, simplexq; actio, quæ proinde oriri non potest à duobus agentibus immediatis re ipsa distinctis, cuiusmodi sunt potentia & species. Cum igitur illa ab specie oriatur (ideo enim species effingitur à natura, vt per eam anima sentiat) reliquum est vt potentia non eliciat actum sentiendi, sed eum tantummodo recipiat.

E

Refutatur.

Hæc tamen sententia, vtcunque à suis auctoribus

ctoribus defendatur, nobis haudquaquam placet. Eam refellit Scotus in 3. distinct. 14. quæst. quarta articulo 2 Capreolus quæstione prima artic. 3. Ferrariensis lib. 2. contra gentes capit. 57. & hoc libro quæstione 8. Caietanus in prima part. quæst. 74. artic. 2. Gregorius in primo dist. 3. quæst. prima, Philoponus ad text. 121. & alii. Namque ex ea iuxta priorem

Ratio. modum explicata, sequitur contra doctrinam Aristotelis nono Metaphys. cap. nono text. 16. visionem non esse actionem immanentem; cũ actio immanens recipi debeat in eo, à quo oritur, & tamen eorum iudicio sensio à solo

2. obiecto efficiatur. Sequitur etiam functiones sensuum non esse vitales, siquidem omnis vitalis actio ab interno principio dimanat. Adde quod sæpe recipimus speciem rei in oculo, nec tamen rem videmus: quod fieri non pos-

3. set, si receptio speciei esset visio. Postremo

...ristot. de- ...i sensum ...entiam ...e actiuã. quod hæc sententia palam Aristoteli aduersetur ex eo constat, quia hoc in libro capit. 4. text. 36. docuit animam esse causam effectricem alterationis eius, quæ secundum functiones sensuum fit; quod etiam repetit in lib. de memoria, & reminiscẽtia. Et in libro de sensu & sensili coarguit Democritum asserentem visionem esse operationem obiecti, quia tunc etiam speculum videret, cum in eo obiectum per speciem ab eo productam eluceat. Accedit

August. auctoritas D. Augustini lib. 11. de Trinitat. ca. 2. vbi docet ad operationem nõ sufficere imaginem rei impressam. Argumenta autem quæ in aduersam partem adduximus facile explicabit qui ad primum dixerit eum, qui rei imaginem recipit, percipere rem in habitu, non actu; sensionem vero esse actualem rei cognitionem Aristotelis mens est; actiua sensus externi, id est, obiectum, quod speciem mittit in sensum esse extra. Et esse eundem actum sensus & sensibilis, id est, tam obiectum quam sensum concurrere ad eundem actum, quia ad actũ sentiendi, quem potentia sensitiua exercet, concurrit etiam obiectum interuentu speciei, quam in eodem sensu produxit.

...pugnat. ...r qui sen- ...nem so- ...m ab a- ...ma & ...tie fieri ...unt. Alter etiã modus tuendi sensum esse dũtaxat potentiam passiuã, à veritate aberrat. Etenim si sensus tantummodo passiue concurrerent ad actum sentiendi, cum nobilius sit agere, quam pati, vt docet D. Augustinus lib. 12. super Genesim ad lit. capit. 16. & Aristoteles

Ratio. Arg. lib. 3. huius operis cap. 5. text. 19. sequeretur animæ vegetatricis facultates, quæ omnium confessione agunt; sensitiuis nobiliores esse, quod admittendum non est: siquidem vt anima sensitiua vegetatricem, ita illius facultates huius potentias dignitate vincunt. Deinde, quia si sensus nullum ex se actum eliciunt, frustra dantur à natura. Nam ad sensionem recipiendam sat erit organum, id est, materia subiecta formæ, sub certa figura, & reliquo congruentium dispositionum apparatu. Ter-

A tio, quia sequeretur omnia hæc enuntiata: Aspectus videt, auditus audit, olfactus odoratur, aliaque similia, falsa esse, quæ tamẽ communis philosophantium schola pro veris vsurpat. Cõsecutio probatur; quia harum propositionum sensus est, aspectum elicere actum videndi, auditum elicere actum audiendi; parique modo res habet in cæteris eiusmodi in quibus actus vitales enuntiantur. Atque hæc

B argumenta valent etiam ad impugnandum priorem illum modum, cuius ante meminimus, quatenus ambo in eo conueniunt, quod vterq; actionem sensibus adimit. Iisdem etiã confutata manet opinio quorundam, quos refert Theophilus hoc loco ad textum 52. aientium sensiones non ab anima, nec à potẽtia, nec ab externo obiecto fieri; sed vi alicuius substantiæ separatæ. In quo errore fuit Auerroes hoc in lib. comment. 58 lege Albertum Magnum tract. 3. cap. 6. Contrariæ vero opi-

C nionis ratio momentum non habet. Dicendũ est vnam actionem posse oriri à duobus, quorum vnumquodque est concausa seu causa partialis, quemadmodum idem pondus potest vehi à duobus hominibus. Species autem & potentia in functione sensus administranda, sunt duæ causæ partiales.

ARTICVLVS II.

D

QVÆSTIONIS conclusio.

EX superiorum sententiarum confutatione non difficile erit perspicere, quænam propositæ quæstionis conclusio esse debeat. Dicẽdũ potentiã sensitiuã tripliciter spectari posse; videlicet, vt recipit speciem ab obiecto, vt ea informata actũ sentiendi profert, vt eiusmodi actum in se recipit. Si igitur primo, vel tertio *Consule Arist. c. 5. huius l. Auer. lib. 7. Physic. cõment.*

1. *Potẽtia sensitiua tripliciter spectatur.*

E modo consideretur, haud dubie potentia passiua est, cũ sic non operetur, sed patiatur: si secundo modo, est potentia actiua; quia sic non patitur, sed operatur. Pro qua re lege D. Nemesium cap. 6. de natura hominis. Atq; ex dictis etiam liquet non esse probandam sententiam interpretum Græcorũ, qui vt constat ex Philopono, & Simplicio aiunt; dicendum nõ esse potentiã sensitiuam pati, sed eius organũ. Latinis potius assentimur, qui passionem non

F organo tantum, sed potẽtiæ simul accommodãt. Etenim cum & species, & operatio sensus non recipiatur in organo immediate, sed interuentu potentiæ, inficiandum non est tam sensorium, quam potentiam recipiendo pati. Hanc sententiam approbat D. Thom 1 p. q. 79 art. 3. eiusque sectatores, vt Capreolus in 3. sent. dist. 14. quæst. 1 & in 2. dist. 3. quæst. 2. Ferrariensis lib. 2. contra gent. cap. 82. *Species, & sensio recipiuntur in potentia.*

Erit tamen, qui adhuc probare contendat nulla ratione sensum potentiam actiuam dici *Qua argumenta probare.*

Sensum nō posse actiuā facultatē. Primum, quia Aristoteles proximo capite absolute asseruit sensum esse potentiam passiuam; quod minime pronunciasset, si sensus aliqua consideratione esset actiua potentia, præsertim cum nulla maior esset ratio, cur passiua, quam actiua potentia dici deberet. Secundo, quia potentia actiua, vt ab Aristotele libro 5 Metaph. cap. 12. text. 17. definitur, est principium transmutandi aliud; at sensus quātumlibet actionem sentiendi ab se promat, non transmutat per eam aliud quidpiam. Tertio, quia Aristoteles sect. 31. probl. quæst. 12. & 13. videtur omnem agendi vim sensibus denegare. Cum enim quæsiisset cur cum dextra pars sit fortior, quam sinistra: tamen æque videamus sinistro, ac dextro oculo. Respondet primo, quia pars dextra fit fortior exercitatione: at vtrumque oculum æque exercemus. Secundo quia potentiæ sensitiuæ ab obiecto immutantur: obiectum vero æque agit in sinistrum, & in dextrum oculum. Quarto, quia sensus non magis est actiuus, quam intellectus, quem patientem vocant: Quod vero hic nullo modo actiua potentia sit, ex eo videtur, quia ipsum intelligere vocat Aristoteles pati lib. 3. huius operis, ca 4. tex. 2.

Lege D. Th. de veri. qu. 16. art. 1. ad 13. *Soluuntur.* Ad primum horum dicendum ideo Aristotelem sensum potentiam passiuam potius, quā actiuam nuncupasse; quia loco citato conferebat potentias cum obiectis, à quibus speciem sortiuntur; & quia quædam potentiæ agunt in sua obiecta, vt altrices in alimētum; aliæ ab iis patiuntur eorum in se imagines recipiēdo, vt sensus; idcirco hos, potentias passiuas absolute vocauit: præsertim vt veterum Philosophorum dogmata reiiceret, qui sensus non ab obiectis pati, sed in ea potius agere docuerant.

Ad secundum, illam potentiæ definitionē non in omnem potentiam conuenire, sed in solam Physicam, cuius actio in alienam materiam transit. Ad tertium dicendum Aristotelem eo loco tantum docere potentias sensitiuas immutari ab obiectis, nō aūt negare eas operari simul, cōcurrendo cum speciebus. Ad quartum concedendum est id quod primo assumit, negandum vero intellectum patibilem esse potentiam pure passiuam; & ad huius rei confirmationem respondendum, propterea Aristotelem dixisse intelligere esse quoddam pati; quia intellectus dum actū intelligēdi ab se elicitū recipit, recipiendo patitur. Vel protulisse id in sensu causali; quasi diceret intellectionem effici ex eo quod intellectus prius patitur recipiendo speciem, qua informatus prodit in actum intelligendi, ac rerum notitias efformat. Ita vero quod hoc loco de sensu diximus, de intellectu quoque patiente assertum esse volumus, quod ad rationem actiuæ, & passiuæ potentiæ attinet; vtrobique enim eadem ratio est. Tametsi lib. 3. sepositus nobis

Intellectus patibilis potentia act. & pass.

A locus sit ad eos refellendos, qui intellectui patienti omnem prorsus actionem denegarunt.

QVÆSTIO II.

VTRVM SPECIES ALIQVÆ sensibus ad operationes obeundas imprimantur.

ARTICVLVS I.

B

QVI SPECIES NEGARINT ET quibus adducti argumentis.

Saepe in superioribus controuersiis, & in explanando Aristotelis contextu incidit mentio specierum; postulat iam hic locus, vt vtrum hæ necessario ponendæ sint, disquiramus. Ac nunc quidem de iis tantum, quæ ad sensus pertinent disputabimus, acturi de iis, quæ intellectus propria sunt in tertio libro. C Negantem huiusce quæstionis partem secuti fuere, non modo qui animam ex elementis concretam esse fabulati sunt, vt ex eorum, quæ ipsi inessent, cognatione omnia intelligeret: sed etiam Porphyrius in libro de sensu, Plotinus Enn. 4 lib. 5 Galenus l. 7. de decretis Hippocr. cap. 6. Et ex Peripateticis Durandus in 2. dist. 3. quæst. 6 idemq;, quod ad sensus externos attinet, tuetur Ocbamus in 2. quæst. 17. & 18. Gabriel quæst. 2. Gregorius in primo di- D stinct. 3. quæst. 1 & in 2 distinct. 7. quæst 3 qui vt sensus in obiecta sua ferantur, sat esse putāt, si intra debitam distantiam cōstituta sint. Priuatim vero quod non requirantur species visiuæ ad actum videndi, scribit Thomas Garbius defēdisse se Bononiæ in celeberrimo doctorum cons. ssu, vt videre est in eius summa lib. 1. tractat. 5 quæst. 63. Nititur autem Durādus eo potissimum argumento, quia cum species ab earum assertoribus ponātur vt rationes cognoscendi, oporteb. ret eas obiectiue esse E in sensu, ab eoque cognosci; alioquin id, quod incognitum est, in alterius notitiam duceret. Cum ergo liquido constet non sentiri à nobis eiusmodi species prorsus fictitię existimandę e unt. Corroboraturque huiusce rationis vis ex eo, quia vt prius à nobis cernitur imago externa, in qua Cæsarem, verbi gratia, aspicimus; ita oporteret imaginem ipsam coloris videri, si per eam colorem sentiremus.

F Secundo, Species ab iis, qui eas ponunt, quæruntur ob similitudinem cum obiecto: sed inter obiectum, & species non potest esse similitudo: ergo frustra quæruntur. Probatur minor, quia quæ differunt natura, dissimilia sunt: at quod species, & obiectum natura differant, patet; quia albedo, & nigredo contraria sunt: earum vero species minime; cum in eodemmet oculo simul recipiantur iuxta oppositam sententiam. At enim ex alia parte, 2. quod

Lege citat. Democrit. Alexād. in lib. de sens. & sens. Species tollunt Porphyrius, Plotinus, Galenus, Durand. Ocham, Gabriel, Gregorius.

Argumenta probantium Species. *1. Arg.*

2. Argum.

quod oporteat species albedinis & nigredinis A contrarias esse, probatur; quia contrariarum causarum contrarii effectus esse debent. Si ergo species dantur, sunt simul contrariæ, & non sunt contrariæ, quod repugnat.

3. Tertio. Si eæ species darentur, vel essent diuiduæ, vel indiuiduæ, & sectionis expertes, atqui neutrum horum dici potest. Non igitur tales species dantur. Prior pars minoris suadetur. Primum quia Perspectiui sumunt in quolibet puncto medii pyramidem terminari, totamque rem videri; quod fieri non posset, nisi species in puncto essent. Item, quia si species essent extensæ, educerentur de potestate materiæ ad cuius ingenium sese accommodarét. Quod tamen non videtur admittendum, cum eiusmodi eductio requirat præuiam alterationem, vel saltem fiat per successiuam transmutationem; species vero, saltem visiles, traiiciāt medium in instanti. Accedit auctoritas D. Augustini lib. 12. super Genesim ad lit. cap. 16. vbi species sensuum spiritales vocat. Posterior pars ostenditur, quia id, quod subiecto extenso inhæret, extensum est; hac enim ratione probauit Aristoteles cap. 12. libri 5. text. 122. sensum esse potentiam corpoream, quia in organo, quod magnitudine præditum est, recipitur: si ergo darentur species sensiteriis extēsis insitæ, vtique extensæ, ac diuiduæ forent.

4. Quarto. Species sensuales multo sunt nobiliores, quam obiecta, è quibus transmitti dicuntur. Non ergo ab eis gigni possunt: alioqui effectus propriam causam dignitate vinceret. Ex quo sequitur eas nullam habere causam in natura rerum; atque adeo commentitias esse. Assumptum probatur, quia eæ species, si dantur mediæ sunt inter materialia, & spiritalia accidentia, vtpote defæcatioris naturæ, quam illa, crassioris, quam hæc. Deinde, quia ponuntur vt instrumenta vitalium functionum, quæ operationibus rerum non viuentium excellentiores sunt.

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS AFFIRmatiua quæstionis, diluuntur aduersariæ partis argumenta.

ne- ad- da ... um.

VErum qui species dari negant, à veritate & à peripatetico dogmate longe recesserunt. Quod hisce rationibus planum fit. Facultas sentiendi ex se est indeterminata ad hoc illudue singulare percipiendum. Igitur vt huius potius, quam illius sensionem edat, necessum est vt ab aliquo determinetur; sed non est aliud, à quo determinari queat, præterquam ab obiecto per sui similitudinem sensui impressam; datur ergo obiecti similitudo, siue species in sensu. Assumptum probatur: quia si aliud quid daretur, à quo determinari posset, id maxime esset obiectum ipsum, quod nullius speciei interuentu concurreret. Hoc aūt non posse esse, demonstratur. Nam vel obiectum concurreret effectiue, vel non: si effectiue, cum sæpe à facultate cognoscente distet, & nihil agat primo in remotum, vtiq; deberet prius agere intermediū, tum vero in potentiā: B atqui dempta specie nihil est, per quod ad eū modum agere possit, & quo potentiam ad operandum suscitet, non potest ergo, sublata specie, concurrere effectiue. Quod si non effectiue concurreret, sed duntaxat formaliter extrinsece, atque actum potentiæ terminando, sequeretur aspectum neque tenebris, neq; longa spatii intercapedine impeditū iri; quod est contra experientiam. Consecutio probatur, quia ideo in tenebris res non videntur, quia colores egent luce, vt sui speciem mittāt. C Item idcirco res in magna distantia non intuemur, quia species ab eis traiectæ in medio languent, & euanescunt.

Obiectū ad sensionē nō cōcurrit solum formaliter extrinsece.

Secundo. Nonnulli per inspicilla concaua acutius vident, non nisi quia tunc in centro plus vniuntur species redduntur que efficaciores in repræsentando; quemadmodū & radii solares in cauitate vitri magis coeunt. Non est igitur negandū dari eiusmodi species. 2. Tertio. Oculus non videt seipsum; videt tamē, si ei 3. D obiiciatur speculū: id vero non nisi, quia ab oculo producitur imago ipsius in speculū, quæ inde ad oculū reflectitur, eaq; informata potentia videndi actum elicit. Datur igitur talis species. Quarto. Idem in interno sensu ostenditur. Nam cū hominē, quem antea non vidimus, primo cōtuemur, paulo post clausis oculis, eiusdem notitiā interius efformamus, non ob aliā rationem, nisi quia eius imaginē aspectu hausimus, haustamq; in interno sensu retinemus. 4. E Patet ergo dari eiusmodi species. Quod item constat ex memoria sensitiua non hominū tantū, sed et à brutorum, quādoquidem recordatio nō nisi ministerio speciei fit.

Postremo quod in Aristotelis doctrina prædictæ species necessario constituendæ sint probatur. Nam hoc in libro cap. 12. text. 121. & 124. docet sensum esse id quod sensibiles absque materia formas, id est, imagines suscipere potest. Vbi species vocat formas, absque F materia; quia species candoris, verbi gratia, non est ipse candor materialiter, sed id, quod candorem repræsentat. Et in libro de memoria cap. 1. cum quæsiisset qua ratione nos rei absentis recordari contingat, respondet id fieri ob simulachra rerum in interno sensu asseruata. Itaque & externis & internis sensibus, attribuit Arist. species. Eiusdē sent. est D. Anselmus in Monologio c. 36. D. Damascenus lib. 1. fidei orth. c. 20. D. Augustinus li. 10. confess. cap 10 & ca. 15. & lib. 12. super Gene- *D. Ansel.* *D. Damasc.* *D. August.*

sim

sim.c.10.& lib.11 de Trinit.c.2.aliisq; in locis, quos citat Capreolus in 2.dist.3.qu.1.art.3. Denique idem tuetur maior, ac melior philosophantiũ pars D.Thomas 1.part.q.55 art. 1.& 3.cõtra gentes c.49. aliisq; in locis. Alensis 2.part.suæ summæ a quæst. 22. vsque ad 26. M.Albertus 2.part. summæ de homine tract. 4.q.14. & de quatuor coæuis q.5.D. Bonauẽtura in 2.dist 3.art.4.q.1.Scotus quæst 10 &11. Argentinas quæst.2.art.4 Richardus quæst.5. Capreolus loco citato, Marsilius in 1.qu.7. Heruæus quodlibeto 5.qu.6.Aegidius quodlibeto primo quæst.11. Ac quod etiam Plato posuerit species visuales, quæ vna cum radiis, ex oculo ad obiectum emicantibus, vt fingit, videndi actum perficiant, constat ex Timæo & ex iis, quæ ibidem Chalcidius annotauit.

D.Thom. Alensis. Albertus. D Bonauent. Scotus. Argent. Richardus. Capreol. Marsilius. Heruæus. Aegidius.

Argumẽta diluuntur. Solutio 1.

Neque aduersariorum argumenta negotiũ faciunt. Ad primum enim respondendum est, licet species dentur à natura, vt potentiæ iis consignatæ rerum notiones effingant, nõ debere proinde species ipsas potentiis obiici, aut per se cognosci, cum non sint signa instrumẽtalia sed formalia. Nec oportet id, per quod res, vt per suum formale signum, innotescit, secundum se apprehendi; quamuis id concedendum sit in iis, quæ nos tanquam signa instrumentalia in alterius rei notitiam ducunt, vt alibi diximus. Argumenti etiam corroboratio vim non habet: Statua enim Cæsaris instrumẽtale signum est, non formale. Capreolus loco citato respondet non oportere cognosci à nobis id, quo, sed in quo aliquid percipimus; nos vero non in specie, sed specie res obiectas cognoscere Quæ est solutio D. Thomæ quodlib.10 art.1 quæst.3.

Solutio 2. Similitudo duplex in essendo altera, altera in repræsentando.

Ad secundum concessa maiori neganda est minor, & ad eius probationem dicendum duplicem esse similitudinem: vnam in essendo, alteram in repræsentando. Primam non inueniri inter res diuersæ speciei; inueniri tamen secundam, vt patet in anima hominis, quæ cũ nec specie, nec genere cum Deo conueniat, est tamen Deo similis: atque hunc posteriorem similitudinis modum sortiuntur species comparatione suorum obiectorum. Ad id vero, quod in aduersam partem obiiciebatur, nimirum oportere species albedinis, & nigredinis esse contrarias, dicendum contrariarum causarum, si collatione effectorum vniuo æ sint, contrarios esse effectus: at obiecta non ita se habent, cum sint causæ æquiuocæ respectu imaginum, quas ab se mittunt.

Solui. 3.

Ad tertium, respondemus species esse quidem indiuisibiles in repræsentando, diuisibiles autem in essendo, quod solum ostendit posterior pars argumenti, etsi oppositum asseruerit Venetus, & Alfonsus Toletanus. Igitur ad posteriorem partem respondemus; Perspectiuorum doctrinam esse, visionem fieri per pyramidem radiosam, hoc est per speciem visilem modo pyramidis productam, cuius basis sit in superficie rei visæ, vertex in centro oculi: & hoc centrum dari in qualibet parte medii, è qua res cernitur. Verum ex hac pyramidis, & centri similitudine, quæ traditur à perspectiuis ad rem explicandam, colligi non debet, quemadmodum centrum oculi, & vertex pyramidis, siue vltimum punctum in fastigio pyramidis constitutum, est quid indiuisibile; ita speciem, per quam res videtur, recipi in puncto, atque indiuisibilem esse: nec enim similitudo in omnibus conuenire debet. Immo si in ea facienda vis est, inferri ex eadem potest speciem non esse indiuisibilem, saltem ex parte basis, cum constet hanc extensam, ac diuiduam esse. Appellantur autem à D. Augustino species sensuum spiritales eo modo, quo ab Aristotele vocantur formæ sine materia, quod iam supra exposuimus. Ad illud de eductione è potestate materiæ, qua de re ex professo in Physicis disseruimus, respondendum est, vt formæ accidentariæ educantur de materiæ potestate, non requirere præuiam alterationem, aut transmutationem successiuam: sed sat esse dari in subiecto naturalem potentiam ad illas recipiendas, easdemque pendere quoad suam effectionem, & conseruationem ab eodem subiecto, seu tempore, seu momento producantur. Quæ duæ conditiones cum speciebus sensibilibus cõpetant, non est cur quis neget exciri illas è gremio materiæ, in qua recipiuntur. Aduerte tamen germanam ratiõnẽ, quæ probat species sensuum esse diuisib les, non esse quod exeant è potentia materiæ. Nã animæ brutorum animantium perfectorum exeunt è materiæ potentia, & tamen vt est grauium auctorum sententia, indiuisibiles sunt, atque inextensæ. Legitima ergo ratio est, quia inhæsiue recipiuntur in subiecto extenso: quod vero ita recipitur, ad naturam recipientis sese accommodat, manetque extensum & diuiduum, si illud tale sit.

Quomodo intelligendum speciẽ visilem modo Pyramidis produci.

De potẽtia materiæ species educi.

Contra Scotum Metaph.q.8.

Solut.4.

Ad quartum, negandum est species sensibiles nobilioris naturæ esse, quam accidentia, quæ ipsæ repræsentant, & à quibus effunduntur. Re enim vera perfectius quid est color, quam eius imago ideoque esse imaginum intentionale, id est, diminutum, & imperfectum nuncupatur. Nec species absolute dicendæ sunt formæ mediæ inter materialia, & spiritualia accidentia, quasi inter illa medium dignitatis locum obtineant, sed quia aliquantulum è materia emergunt, cum non cadant sub sensum, vt ea quorum similitudines sunt: & tamen ad spiritalem naturam non pertingunt. Nec propterea quod vitalium functionum instrumenta fiunt, ad altiorem naturæ gradum prouehuntur, præsertim cum ad eiusmodi functiones non concurrant nisi tanquã formæ vicariæ obiectorum, quorum locum subeunt, vt paulo post dicemus. Hoc tamen non

Species quã speciès non est obiecto perfectior.

non obstat quominus species intelligibiles materialium accidentium excellentia naturæ iis accidentibus longe præstent, cum simpliciter spiritales sint. A

ARTICVLVS III.
DVBIA QVÆDAM explicantur.

DVo in hac quæstione pertractanda supersunt. Alterum est, quonam modo species cum potentia ad actionem concurrant. Alterum, num species externis sensibus impressæ, præsente duntaxat obiecto, in ijs conseruentur. Quod ad primum attinet. Sunt qui putēt species concurrere tantum in genere materiæ. B lis causæ determinando videlicet potentiam, quæ indiscriminatim se habet ad percipiendum quodlibet particulare sub subiecto suo comprehēsum, vt paulo supra diximus. Quod enim non concurrant cum potentia vti causæ partiales actiuæ ad eundem effectum ex eo C probant, quia actio vitalis à solo principio vitæ, quale species non est, proficisci potest. Deinde, quia quælibet duæ causæ partiales actiuæ ita comparatæ sunt, vt vna sine altera queat effectum edere, saltem imperfectum; vt duo luminosa, quorum vnumquodque producit lumen, etsi minus intensum quam ambo simul: at nec species sine potentia, nec potentia sine specie valet per se operari. Verum licet hæc sententia suam probabilitatem habeat; multo verisimilior tamen est contraria, D quæ statuit speciem concurrere etiā actiue cum potentia ad eius actionem. Hanc sequitur Scotus in primo distinct. 3. quæst. 7. & in quodlibet. quæst 15. Thomas prima part. quæst 56. art. 1 & 1 b. 1 contra gent. cap 51. 52. 53. & quodlib. 7 artic. 1. Magnus Albertus 2. part. summæ de homine in tractatu de sensibus animæ, Capreolus in 1. distinct. 35. quæst. 1. art 1. & alijs: probaturque ex eo, quia anima constituitur per speciem in actu primo ad intelligendum, sicut ignis per calorem ad calefaciendum: nulla vero ratio est, cur potius calor cum igni, quam species cum anima actiue concurrat. E

Secundo, quia omnis forma agentis, cui per se assimilatur effectus, cōcurrit actiue vt principium talis effectus, siue sit forma substantialis, siue accidentaria, vt, verbi gratia, forma equina est principium effectuum formæ equi geniti, quia huius forma est similis formæ illius. Species autem, quæ per actionem F cognoscendi producitur, producive potest, est similis illi speciei, à quo actio cognoscendi oritur. Tertio idem confirmatur, quia, vt docet D. August 9. lib. de Trinitate c. 12. cognitio rei efficitur à cogn[illegible]ente, & cognito: cognitum vero cum [illegible] sed sui specie, & similitudinem in [illegible] consequens est, vt similitudo vi[illegible] habens, tanquam se-

men generantis, cognitionē quasi prolē gignat: atque adeo fatendum est speciem actiue concurrere. Quod si petas an tota virtus actiua potentiæ sit virtus actiua speciei; quemadmodum tota virtus ignis est calor. Respondemus non ita se rem habere, sed potentiam vendicare suam peculiarem virtutem ad agendum, similiterq; speciem vendicare suam; ita vt ambæ tanquam duæ partiales causæ diuersæ tamen rationis, seu tanquam duæ partes vnius integri agentis immediati vires suas conferant, iungantque ad actionem cognoscendi. Nam quod species suam habeat actiuitatem, probatum est. Quod vero illa non sit tota actiuitas potentiæ ex eo ostenditur, quia sæpe accidit, vt potentia ex eadem specie eliciat intensiorem notitiam; quia nimirum profert ex se maiorem conatum; quod non esset, nisi ipsa haberet propriam actiuitatem distinctam ab actiuitate potentiæ.

Aduerte autem speciem concurrere non solum actiue ad operationem, vti diximus: sed etiam formaliter, quatenus concurrit ad specificationem actus, determinando potentiam ad hanc potius, quam ad illam operationis speciem. Item quatenus præstat vnionem obiecti cum potentia in esse cognoscibili; quæ vnio est proprius effectus causæ formalis. Et vero, quia prius est potentiam vniri intentionaliter cum re cognita, quam tendere in obiectum: prius se habet species vt principium formale, quam vt principium efficiens. Atque hoc, quod de causalitate formali, & actiua speciei asserimus, conuenit tam in speciem sensibilem, quam intelligibilem: immo & in ea, quæ obtinent modum speciei intelligibilis respectu potentiæ intellectiuæ, vt essentia diuina respectu intellectus beati, & substantia Angeli comparatione intellectus ipsius Angeli, cum hic se per suammet essentiam intelligit. Quod si obijcias nullam substantiam creatam posse esse immediatum principium operandi; atque adeo non posse substantiam angelicam per se concurrere actiue ad actionem intelligendi. Occurrendum erit nullam substantiam creatam posse esse principium proximum elicitiuum actus per modum potentiæ & virtutis: posse tamen per modum obiecti, quando illa simul est obiectum actuale, maxime cum in eo euentu non integra, sed partialis tantum causa actionis sit.

Igitur ad primum contrariæ opinionis argumentum dic, licet cognitio ab specie proficiscatur; oriri nihilominus ab anima, vt à vitæ fonte, præcipuaq; vitalium functionū causa, cuius instrumēta sunt potentia, & species. Quod si argumentum hoc vim haberet, pari modo probaret, cū intellectus, aut voluntas per habitus virtutum sibi inhærentes operantur, talem operationem non esse vitalem, vel

A cos

[Left margin notes, cut off:] ...ecies ...m poten- ...a ad a- ...ionem ...n urrit ...tiue. ...otus D. ...homas. ...lbertus. ...apreolus

Potentia & species duæ partiales causæ.

Quomodo substantia possit esse immediatum principium.

Ex duabus causis partialib. non semper quælibet se sola effectum producere valet. cos habitus neutiquam posse actiuè concurrere: quod à communi philosophorum, Theologorumq; sententia abhorret. Ad secundum dicimus non quoties duæ partiales causæ ad aliquem effectum confluunt, quamlibet earum posse per se effectum edere videl. cum ita concurrunt, vt secunda non detur à natura ad facilius operandum, sed ad simpliciter operandum, quo pacto se habet species respectu potentiæ, nec enim potentia valet absque specie vllo modo operari.

Maneant ne species in sensibus externis amoto obiecto. Quod ad dubium secundum spectat, videl. num rerum imagines, quæ externis sensib. imprimuntur à præsentia obiectorum ita dependeant; vt ijs amotis illico euanescant. Negatiuam partē secuti sunt nonnulli Aristotelis interpretes in libro de sensu & sensibili, & in libro de insomnijs concedentes, amoto sensibili, dari adhuc per breues quasdā sensiones elicitas ex specieb. nōdum extinctis. Potest vero

Pars affirmans quibus probetur. hæc sententia ita cōprobari. Huiusmodi species habent suā intensionē & incrementi gradus, secundum quos successiue augeri, imminuiq; possunt. Igitur si obiectum subito amoueatur, adhuc secundū aliquā partem suæ intensionis in sensiterijs manebunt, poteruntq; sensus ijs ad continuandam sensionē vti. Antecedens ostēditur, quia ideo obiectum quāto visui magis appropinquat (seruata tamen cōuenienti distantia) tāto distinctius videtur, quia species magis dearticulatur, & perfectius actuat potentiā secundum nouos sui gradus. Idcirco etiā ex eodem loco sonus, & odor, fiacrior fit, percipitur, non vero si tenuis; quia ille efficaciorem, & intensiorem speciem iacit.

Secundo. Albedo, & odor inhibita causa effectrici & conseruante nihilominus in subiecto perseuerant; ergo & species potentijs obsignatæ saltem aliquanto tempore seruari in ijs poterunt, licet obiecta, à quibus productæ fuerunt, præsentia non sint; cum vtrobiq; par ratio esse videatur. Tertio. Accedit experien-

D. August. tia, quam affert D. August. lib. 10. de Trinit. c. 20. hisce verbis. Cum diu solem attēderimus; & deinde oculos clauserimus, quasi versantur in conspectu quidam colores lucidi, quos intelligēdum est reliquias esse illius formæ, quæ facta erat in sensu, dum corpus lucidum videretur. Addiq; infra eiusmodi formam esse visionem. Itaq; putat D. August. ablato corpore luminoso, remanere illius speciem in sensu.

Aristotel. His consentanea scripsit Aristoteles libro de insomnijs cap. 2. sensilia, inquit, ipsa in nobis, per singula sensoria, sensionem efficiunt: & affectio, quam ea inuehunt, non modo in sensorijs inest, cum sensus agunt, sed etiam cum ab opere desistere. Et paulo inferius, si celeriter de sole in opacum conuertamus, co[illegible] cum affectio; euenit enim, vt nihil [illegible] præterea quod commotio, q[illegible] sita est, oculos adh[illegible]

album, aut viride diutius aspexerimus, ad quodcunque aspectum nostrum d. feramus, concolor illi videtur. Hæc Aristoteles. Auer-

Auerr. roes quoque in suo tractatu de somno & vigilia, ait nos in somnijs sentire per quinque sensus sensibilia externa, licet absentia; idq; accidere redeuntibus ab internis sensibus ad externos absentium rerum imaginibus. Sicut enim, inquit, in vigilia sensibilia externa mouent sensus externos, & hi sensum communē, is imaginatiuam; sic inter somniandum conuerso ordine, imaginatio mouet sensum communem, hic sensus externos. Igitur sensus externi possunt elicere operationes circa sensibilia absentia.

Pars negās probabilior. Verum licet hæc opinio admodum probabilis sit, maxime ob Aristotelis & D. Augustini auctoritatem; contraria tamen quæ asserit sensuum externorum species non nisi præsentibus sensibilibus, etiam breuissimo tempore conseruari, & communior, & verisimilior videtur. Namque experientia illa, qua potissimum aduersarij nituntur, admodum fallax est. Accidit enim non raro, etiam extra morbum, & somnia (quod D. Augustinus lib. 11. de Trinitate c. 4 animaduertit) vt quæ quis in interno sensu effingit, ea intellectus externo percipi arbitretur. Sæpeque euenit facta à vehementi sensibili aliqua in sensu læsione, vt, exempli gratia, facultas videndi ad alia obiecta percipienda minus parata sit, atque adeo vt decipiatur phantasia iudicās adhuc sensui obseruari idem sensibile, quod antea. Cer-

Cur species sui externi obiectum absentis seruari non deant. te si vehemens sensibile externum tanta efficacitate speciem in sensu imprimeret, vt illam etiam absentia conseruaret; vtique aut semper, aut maiori ex parte ita accideret. Quod tamen repugnat experientiæ. Vnde Aristoteles hoc in lib. c. 5. text. 51. & 59. discrimen statuit inter sensum, & intellectum, quod ille obiecti præsentiam exigat, hic vero non item.

Argumenta in contrariam partem adducta hanc habent explicationem. Ad primum concesso antecedente, neganda est consecutio: talis enim est harum specierum natura, & conditio, vt quantumlibet in subiecto intensæ fuerint, subito amittantur, nec sine perenni suæ effectricis causæ influxu permanere queant: etsi id in plerisque alijs effectis secus accidat. Quo etiam pa[illegible]t, quid ad secundum argumentum respondendum sit. Ad tertium dicimus amoto luminoso, non dari iam eius aspectum, sed accidere deceptionem modo ante explicato. Idque voluisse auctores in argumento adductos, videlic. ablato sensibili dari sensiones non re ip[illegible], sed apparenter, seu secundum fallacem æstimationem. Atque huius dub[illegible] enodatio [illegible] ijs, quæ proxima quæstione pertractanda sunt.

QVÆ-

QVÆSTIO III.

VTRVM PER DIVINAM POTENTIAM aliqua notitia abstractiua in externis sensibus dari queat.

ARTICVLVS I.

QVID IN RE PROPOSITA SENTIENDUM videatur.

A IN hac quæstione prænotandum imprimis est discrimen inter notitiam intuitatem, & abstractiuam. Notitia intuitiua, quæ etiam visionis dici consueuit, vt Scotus in 1 distinct. 2. part. 2. quæst. 1. & quodlib. 6. art. primo, Ferrariensis lib. 2. contra gent. cap. 96. Durandus in prologo quęst. 3. alijque auctores definiunt, est notitia rei præsentis, vt præsens est, id est, cognitio, qua ita rem attingimus, vt per eam cernatur præsentia obiecti in se, & ex vi ipsius cognitionis, non vero quia aliunde comprobatur. Eiusmodi est notitia, qua quis videt candorem in pariete, & qua sonum audit, & ea, qua beati diuinam naturam intuentur, quã D. Paulus Ep. st. 1. ad Corin. c. 13. appellat facie ad faciem. Immo & ex hoc loco Apostoli credit Scotus quodlib. 6. artic. 1. & Gregorius in primo dist. n. 3. quæst. 3. art. 1. desumptam fuisse appellationem notitiæ intuitiuæ, cuius aut nulla, aut prope nulla extat mentio apud veteres Philosophos. Aduertit autem D. Anselmus, Hugo, Magister, D Thomas, Gregorius, Paludanus, Caietanus, Durandus, & alij communi cõsensu cognitionem intuitiuam oportere esse immediatam, ita videl. vt res non percipiatur in alio cognito, sicuti cognoscitur Cæsar in sua statua. Etenim per cognitionem intuitiuam conspicitur res in se, quod esse nõ potest cum res videtur in alio prius viso. Notitia abstractiua, quæ etiam Simplicis intelligentiæ vocatur, est cognitio rei non vt præsens est, verbi gratia, notitia, qua cogito de Socrate absente & ea, qua Astrologus domi secum considerat eclypsim, quam non intuetur, esto sciat ea hora interponi terram inter lunam, & Solem. Et item ea, qua Philosophus ex creaturis cognoscit Deum esse. Licet n. hæ cognitiones tendant in rem sub esse existentiæ; non tamen sic tendunt, vt per eas cernatur præsentia obiecti. Non diximus cognitionem intuitiuã esse eam, quæ pendet à præsentia obiecti, nec qua obiectum mouet potentiam; quia notitia, qua Deus & se, & creaturas intuetur, est intuitiua; & tamen nec ab ipso Deo, neque à creaturis dicitur pendere, vel neque causari.

Quid notitia intuitiua.

Quid abstractiua.

His positis sit prima conclusio. Sensus externus potest diuina virtute tendere in rem absentem, modo in illam feratur, tanquam in præsentem, alioqui non. Hæc conclusio quoad priorem partem probatur; quia potest Deus ponere in meo oculo speciem Socratis absentis, qua ille informatus Socratem videat. Socrates enim ad sui visionem dupliciter concurrit, nimirũ in genere causæ efficientis, quatenus sui imaginẽ in potentia imprimit. Hanc vero causalitatem non est inficiandum posse diuinitus suppleri, quemadmodum & alias id genus causalitates efficientiũ causarum. Præterea, concurrit Socrates ad prædictam visionem in genere causæ formalis extrinsecæ, eam terminando, specificandoque. At quod hæc dependentia non obstet, quominus talis visio dari queat, ex eo ostenditur, quia Socrates absens, ac non existens potest eam terminare, eique speciem tribuere, eo modo quo eclypsis, quæ vno ab hinc anno erit, terminat, & speciem confert cognitioni, quam de illa nunc Astrologus habet. Nimirum hæc terminandi, & specificandi ratio nec in eo, quod specificatur, nec in specificante terminanteve existentiam requirit.

1. Concl. Sensus externus diuinitus potest rem absentem, vt præsentem tamen apprehendere.

B

C Secunda vero pars conclusionis ea ratione suadetur; quia potest Deus speciem, quam Socrates in meum oculum impressit, amoto Socrate conseruare, quæ cum Socratem eodem pacto, quo antea referat, adhuc eum tanquam præsentem aspectui obijciet: potestq; id confirmari ijs, quæ in mysterio diuino Eucharistiæ interdum apparent. Nonnunquam enim Deus puerum, carnem, manum, & quædam alia oculis repræsentat, producendo in eis talium rerum, etsi præsentes non sint, species, vt docet S Thom. 3. p. quæst. 73. art. 8. Durandus in 4. dist. 10. qu. 4. & alijs. In hasce vero res ita fertur aspectus, ac si præsentes essent; vnde & intellectus nisi aliunde edoctus iudicium cohibeat, eas præsentes iudicat.

D

E Deniq; tertia pars conclusionis inde comprobatur quia sensus externi talis naturę sunt, vt tendant in obiecta, prout se habent hic & nunc, id est, prout materialibus, situs, distantiæ, & quantitatis conclusionibus affecta existunt; atque adeo, vt præsentia à parte rei, vel saltẽ repræsentata tanquam præsentia. Quare non poterũt sensus externi vllo modo versari circa rem absentem, qua talis est. Hanc porro conditionem intrinsece addunt obiecta sensuum externorum supra obiectum intellectus, & phantasiæ. Nam intellectus fertur in rem tam absentem, quam præsentem, tam singularem, quam vniuersalem. Phantasia etiam in rem præsentem, & absentem; sed singularem tantum. At externi sensus, vt qui in infimo cognoscentium facultatum gradu stetere, tendunt in solam rem singularem, & præsentem, vel exhibitam in specie vt præsentem. Non fecimus in hac cognoscibilium dispensatione mentionem sensus communis, propterea quod hic sit quasi interstitium internorum, & externorum sensuum, ad vtrosque pertinens; quatenus externorum sensiones dignoscit, & easdem ad internos transmit-

In obiectũ absens, vt absens externus sensus nulla vi ferri potest.

F

Sensus cōmunis eam præsentia, quam absentia naturaliter cognoscit.

tit: vnde & vtrorumque naturam aliquo mo- A do participat. Nam dum sensus externi circa obiecta sua versantur, ipse in eadem percipienda incumbit, & tunc quidem non nisi singularia præsentia intuetur: in somnijs vero, vt est multorum opinio, quam in libris paruorum Naturalium exposuimus, singularia etiam absentia recognoscit: atque ita tam præsentia, quam absentia pro vigiliæ & quietis diuersitate apprehendit.

Ex superiori conclusione licebit deducere B secundam, quæ propositæ quæstioni directo respondeat. Pro qua aduertendum prius dubium esse an ad notitiam intuitiuam requiratur, vt potentia per eam tendat in obiectum, quod reipsa existat præsens; an vero sufficiat ferri in rem, quæ tametsi alioqui sit absens, nihilominus repræsentatur vt præsens, atque ita notitia tendat in rem præsentem, vt præsentem imaginarie. In qua dubitatione, etsi parum referat vtram partem quis approbet, C nobis tamē posterior magis arridet: propterea quod notitia abstractiua ab omni præsentiæ modo, abstracta, ac libera debere esse videatur. Sit ergo secunda conclusio. In sensibus externis non potest dari, etiam diuina virtute, notitia abstractiua. Probatur; quia istiusmodi notitia fertur in rem secundum se, seclusa præsentia, & existentia: externi autem sensus tendunt in sua obiecta, saltem repræsentata tanquam præsentia, vt ex dictis constat. Itaque prædicta notitia, qua sensus externus, fertur in obiectum, quod a parte rei non est præsens; dicenda erit intuitiua.

2. Conclusio. Neque virtute diuina sensus externi notitiam abstractiuam eliciunt.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA ADVERSVS EA, quæ superiori articulo conclusa sunt, eorumque dilutio.

Argum. VErum contra primam partem primę conclusionis, qua asseruimus posse diuina virtute sensum externum rem absentem percipere, hæc se offerunt argumenta. Vel obiectū externi sensus comprehendit tam sensibile præsens, quam absens: vel solummodo præsens. Si detur primum, sequitur sensum externum suopte ingenio posse tendere in rem absentē, cum quælibet potentia vi propria possit obiectum suum attingere. Si autem posteri- F us, fatendum erit nec diuina virtute posse sensum versari circa rem absentem, quandoquidem repugnat potentiam extra proprium obiectum vagari. Quare non videtur prima conclusionis pars veritati consentanea.

2. Secundo. Eadem rursus impugnatur, quia si res absens potest sentiri, poterit mel nō existens gustari, parique modo res sine cibo nutriri: poterit ignis non existens tangi, & animal ab eo vri: poterit cymbalum non existens A audiri, & eius sono auditus lædi: atq; multa, quæ videntur implicationem inuoluere. Tertio, quia sequeretur dari duas propositiones 3. contradicentes simul veras, esset enim verum cerni Socratem currentem siquidem obijcitur potentiæ vt currens; & eundem cerni non currentem, quia re vera non currit,

4. Deinde contra secundam partem conclusionis, quæ statuit externum sensum posse ferri in obiectum absens, quod tamen diuinitus B offeratur vt præsens, illud opponi solet, quia cum in eo euentu intellectus iudicet rem, quæ præsens non est, præsentem esse, concedendum erit Deum, qui eam speciem imprimit, aut antea impressam conseruat, esse causam eiusmodi erroris, & deceptionis, quod nemo dixerit.

Denique contra tertiam partem, quæ affirmat non posse externum sensum tendere in 5. obiectum, nisi sub ratione præsentis. Nam C minor propositio est inter essentiam diuinam, & intellectum creatum, quam inter sensibile non existens, & sensum externum; siquidem inter Deum, & creaturas est distantia infinita, inter ipsas vero creaturas finita duntaxat: atqui intellectus creatus eleuatur ad notitiam intuitiuam diuinæ essentiæ: ergo & sensus externus promoueri à Deo poterit ad percipiendam rem non existentem.

Præterea, Sensus externi possunt diuina 6. D virtute tendere extra suum obiectum: poterunt igitur ferri in rem non existentem. Antecedens probatur, quia non minus est eleuari aquam ad productionem gratiæ in baptismo, quam excitari potentiam ad operationem extra obiectum non suum: ergo cum illud diuinitus fiat, effici hoc etiam poterit: atque adeo nō repugnat sensus externos versari circa obiectum non existens; licet id non contineatur intra cancellos obiecti ad eos pertinentis.

E Non erit tamen difficile his argumentis *Solutio 1.* satisfacere. Ad primum contra primam partem conclusionis primæ, dicendum est cum de alicuius potentiæ obiecto agitur, posse nos loqui, vel de obiecto adæquato simpliciter: vel de obiecto non adæquato. Est autem obiectum simpliciter adæquatum id, in quod potentia fertur seu vi propria, seu diuinitus adiuta. Obiectum non adæquatum est id in quod potentia vi propria tendit. Si ergo de F obiecto externorum sensuum simpliciter adæquato sermo sit, respondendum erit id esse sensibile præsens, vel non præsens, repræsentatum tamen vt præsens. Si de obiecto non adæquato, id esse sensibile re ipsa præsens. Ex quo non sequitur externum sensum, aut posse vi propria ferri in obiectum non præsens aut diuinitus adiutum non posse in id tendere: quando quidem dum circa illud insistit, non vagatur extra proprium obiectum absolute sumptum, vt liquet ex dictis. Ad secundum

Quod obiectum adæquatum quod inadæquatum sensuum externorū.

Solutio 2.

dum

...lut. 2. ...on repu- ...at cibum ...n existē- ...n gusta- ..., aut non ...istentem ...nem sen- ...i.

dum contra eandem partem conclusionis respondendum est, nullam esse cōtradictionem si mel non existens gustetur interuentu suæ imaginis inhærentis in gustu. Non posse tamen neque ex dictis sequi nutriri rem absque cibo, quia nutritio importat conuersionem cibi in substantiam rei viuentis. Quæ conuersio sublato cibo non datur. Item nulla est implicatio, quod ignis nō existens sentiatur per species qualitatum tangibilium ignis, quibus tamen speciebus non dicitur animal vri, quia vstio non fit nisi per calorem realiter inhærentem in re, quæ vritur. Nec item implicatio est, quod cymbalum non existens per existentes soni species audiatur, quibus tamen non sequitur offendi auditum, quia hæc offensio non a speciebus, aut sono est, sed à vehementi agitatione aeris, sonum speciesve deferentis.

...lut. 3.

Ad tertium argumentum negandum est sequi dari duas contradicentes simul veras. Non enim hæ duæ propositiones, Cerno Socratem currentem, & cerno Socratem non currentem, sunt contradictoriæ, sed hæ, Cerno Socratem currentem, non cerno Socratem currentem, vt alibi docuimus: hæ autē nō sunt simul veræ, quia in proposito euētu hæc, Cerno Socratem currentem, id est, repræsentatum mihi vt currentem vera est: & illa, Non cerno Socratem currentem, id est, repræsentatum mihi vt currentem, falsa. Immo nec illæ priores de prædicato infinito, ambæ veræ sunt, si vocabulum, currens, eodem modo exponatur, vt attendenti planum erit.

...lut. 4.

Ad id, quod contra secundam partem eiusdem conclusionis obiectum fuit, respondendum est ex eo quod intellectus in tali euentu aliquando iudicet rem esse præsentem, quæ tamen præsens non est, non sequi Deum decipere. Nō enim decipere dicitur, nisi qui voluntate fallēdi aliquid efficit, vel pronūtiat; licet alii inde errādi occasionē imprudenter capiant. Qua de re consule D. Chrysostomum libro primo de Sacerdotio, & D. Augustinum in libro cōtra Mendaciū, & in Enchiridio, cap. 6.

...lut. 5.

Ad primum cōtra tertiam partem dicimus, inter essentiam diuinam, & intellectum creatum in genere entis maiorem esse distantiam & improportionem, quam inter sensum externum & sensibile non existens (intellige & repræsentatum vt non præsens, ac non existens) non tamen secundum rationem & proportionem cognoscibilitatis. Etenim essentia diuina continetur inter latitudinem obiecti adæquati intellectus creati; sensibile vero non existens, prædicto modo sumptum, non includitur intra metas obiecti adæquati, pertinentis ad externum sensum. Lege D. Thomam 1. part. quæst. 12. artic. 1. & 3. ibique eius interpretes.

...sentia di- ...na conti- ...tur sub ...iecto ...æquato ...tellectus ...ati.

...luh. vlt.

Ad secundum respondemus, quemadmodum aqua assumitur à Deo tanquam instrumentum ad productionem gratiæ, & ita

A externum sensum posse diuinitus promoueri ad aliquam operationem, supra suam facultatem, qua non tendat in naturale suum obiectum; vt verbi gratia, potentiam videndi ad attrahendum ad se aerem. Quod tamen non repugnat iis, quæ diximus; videlicet non posse externum sensum vagari extra suum obiectum, id enim intelligendum est de sensu secundum operationes vitales ipsi proprias, quę

B cum ad naturale suum obiectum respectu trāscendenti referantur, ab eoque essentialiter dependeant, fieri nequit, vt secundum eas potentia extra tale obiectū vllo pacto excurrat.

Cur potentia in operatione vitali extra obiectum suum nec diuinitus feratur.

Sed videri forte alicui possit repugnare his D. Augustinum vlt. lib. de Ciuit. Dei, capite 29. vbi de beatorum statu loquens, ita scripsit; Vis prępollentior oculorum erit illorum, non vt acutius videant, quam quidem perhibentur videre Serpentes, vel aquilæ: quantalibet enim acrimonia cernendi ea animalia vigeant,

C nihil aliud possunt videre, quam corpora, sed vt videant, & incorporalia. Quibus verbis indicat D. Augustinus aspectum secundū functionem vitalem, ac sibi propriam, qualis est actio videndi, posse tendere in rem spiritalem, quam constat extra metas obiecti externorum sensuum esse. Occurrendum tamen cum D. Thoma 1. part. quæst. 12. artic. 3. ad 2. D. Augustinum hæc non tam asserendo, quam disserendo pronuntiasse, eiusque mentem esse, vt constat ex iis, quæ paulo post subiicit,

D beatos etiam ex iis, quæ aspectu cernent, & ex refulgētia diuinæ claritatis in corporibus apparente, Dei præsentiam singulari intellectus perspicuitate cognituros: non autem ipsam diuinam naturam in se, aut rem vllam spiritalem oculis corporeis videndam.

Ab oculo corporeo rē spiritalem videri repugnat.

Obiter etiam aduerte, quemadmodum fieri non potest, vt aliquid spiritale cadat sub sensus externos; ita fieri non posse vt sub internos

E cadat, etiam diuina virtute, cum vtrobique eadem repugnantia occurrat; propterea quod spiritale transcendit metas obiecti sensibilis. Quod similiter pronunciandum est de appetitu sensitiuo, cuius obiectum esse sensibile bonum. Si quis vero obiiciat tristitiam de Deo offenso terminari aliquo modo ad Deum, & hanc frequenter dari in appetitu sensitiuo; proindeque appetitum inferiorem simulque phantasiam, cuius ille apprehen-

F sionem sequitur, tendere in rem spiritalem, nempe in Deum. Respondendum erit, nec inferiorem appetitum, nec phantasiam tendere in Deum distincte, & per se, sed confuse, & sub aliqua ratione sensibili. Quo pacto ait D. Thomas 1 part. quæst. 12 art. 3 ad 3. cum Isaias cap. 6. narrat vidisse se Dominum sedētem super solium; intelligendum id esse de visione imaginaria repræsentante Deum, secundum aliquem modum corporeæ similitudinis, quo nobis diuina in sacris literis per

Implicat etiam spiritale ab interno sensu cognosci.

res sensibiles frequenter declarari, atque exhiberi solent.

QVÆSTIO VI.

SINTNE QVINQVE SENsibilia communia.

ARTICVLVS I.

VIDERI PAVCIORA: videri plura.

Argumenta, quæ ostendunt esse pauciora.

SEnsibilia communia quinque recensuit Aristoteles c. 6. huius li. text. 64. videlicet motum, quietem, numerum, figuram, magnitudinem. Sunt tamen in contrariam partem argumenta. In primis quod videantur pauciora esse. Nam motus cum non cōsistat, sed raptim fluat, comprehendi nequit sine memoria & vi collectrice, quæ partes præteritas & futuras colligat, & inter se conferat; hoc autem altioris potentiæ est non externorum sensuum. Deinde, Brutæ animantes haudquaquam numerant, cum id soli homini competat, vt docet Aristoteles in Probl. sect. 30. q. 5. sicque nō videtur numerus brutarum animantium sensibus apprehendi, atque adeo neque nostris, qui eiusdē speciei ac facultatis cum illis sunt. Tertio. Idem ostendi potest in quiete, quæ cū priuatio sit, sub nullum sensum per se cadit. Quare nec motus, nec numerus, nec quies recte videntur constitui ab Aristotele inter sensibilia communia.

Quæ probant esse plura.

Ex alia vero parte ostendet quispiam plura numerari debuisse; siquidem perspectiui, vt videre est apud Vitellionem ad initium libri 3. multo plura recensent, verbi gratia, distantiā, situm, discretionem, asperitatem, curuitatem, rectitudinem, & alia. Præterea, Tempus, vt docet Aristoteles 4. Physic. cap. 11. text 98 percipitur sensibus, non per accidēs, cum eodem pacto videatur sensum afficere, quo motus, cuius mensura est: ergo per se; atque adeo debet etiam inter sensibilia communia reponi. Nec satisfaciet qui dixerit contineri sub motu, propterea quod idem re sit cum eo; nam alioqui etiam figura quæ re ipsa à magnitudine non differt, ad magnitudinem reuocari deberet; quod non ita est. Adde quod substantia, cum ad imprimendas horum sensibilium imagines in sensibus vt princeps causa concurrat, siquidem actiones omnes sunt suppositorum; non poterit non cæteris sensilibus communibus iure addi.

ARTICVLVS II.

QVINQVE TANTVM ESSE sensibilia communia, nec oppositum concludi superioribus argumentis.

A NOn est tamē ob hæc, aliaue his similia, argumenta recedendum à sententia Aristotelis. Quod fecit è recentiorib. Medicis Christophorus lib. 1. de Art med cap. 5. vbi motum & quietem è communium sensibilium numero remouit, & ante ipsum Galen. de Dignosc. pulsib. vbi statuit motum ratione, non sensu dignosci; sed enim quia sensui ratio cōiuncta est, & mentis transcursus est velocissimus, sæpe non ratione, sed sensu videri deprehendi.

B Vt autem pro Aristotele superioribus argumentis respondeamus, aduertēdum est ad rationem sensibilis communis non requiri, vt omnibus sensibus percipiatur, sed vt pluribus; aut enim nullū est sensibile, aut cum maxime motus, quod omnibus externis sensib. sit obnoxiū, vt experienti planū fiet; quapropter nō immerito Auerroes hoc loco, comm. 64. Themistiū reprehendit, quod vniuersim cōmunia sensibilia omnibus sensibus percipi affirmarit.

Secundo, Aduertendum Aristotelem non C omnia sensibilia cōmunia speciatim enumerasse, sed quinq; generalia capita, ad quæ cætera reuocari debeant, vt mox patebit.

Soluitur. Motus ab externis sensib. perfecte non percipitur.

Ad primum igitur argumentum eorum, quæ ostendere nitebantur, motum sub externos sensus non cadere, respondendum est, motum perfecte nō nisi eo modo, qui in argumento exprimitur, quiq; ad altiorē facultatē pertinet, cognosci; imperfecte vero, & quasi materialiter, ac citra vllam partium inter se collationem externo sensu apprehendi.

D Ad secūdum. Numerum dupliciter cognosci, vel recensendo vnum post aliud: seu replicando numerum maiorem supra minorē, aut nouam vnitatem minori numero addendo, sicque per incrementa numeralem seriem amplificando; qui modus cognoscendi solis hominibus conuenit: vel duntaxat percipiendo plura discreta, quæ numerum faciunt, vt duos aut tres sonos, tres quatuorue lapides inter se distinctos, quo pacto numerus externis tam E hominum, quam brutorum animantium sensibus dignoscitur.

Ad tertium. Quietem non sentiri per se positiue, quasi agendo sensum moueat; sed negatiue; quia quātum fas est priuationi modificat speciē rei, quæ perspicitur, ita vt res sub quadā consistentia, non sub fluxu apprehendatur.

Ea vero, quæ probare videbantur plura esse sensibilia communia, hunc in modum diluenda sunt. Ad primum dicendum, Perspectiuos F minutius eiusmodi sensibilia dispertiri; quia singulas eorū differentias contemplantur, vt ex radiorum reflexione, refractione & incidētia, aut curuitate, aliisque id genus affectionibus diuersorum aspectuū causam exacte reddant, quod ad Physicum nō pertinet, qui sensibilia communia prout certis & præfinitis rationibus sensum mouent, solummodo expendit. Itaque omnia communia sensibilia, quæ perspectiui

Sensibilia communia addita à perspectiuis ad 5.

Aristoteli- ... euocã

pospectiui addũt, ad Aristotelica reduci pos- sunt, vt distantia & situs ad magnitudinem, discretio ad numerum, asperitas, curuitas, & rectitudo ad figuram, cæteraque similiter. Ad secundum, Tempus aut nullo modo externis sensibus percipi, aut sub notitia adeo tenui & obscura, vt simpliciter dici debeat eorum captum effugere; nisi quoad eam realitatem, quam cum motu communem habet, considerent; quo pacto interpretandus est Aristoteles loco citato ex 4. Phys. Ad tertium, Licet actio transmittendi species ad instrumẽta sensuum, substantiis, vti primariis causis effectricibus attribuenda sit, non proinde tamẽ substantias inter sensibilia communia numerandas esse, cum per se primo sensus afficiãt, quia id solis qualitatibus alterarricibus (id est, sensibilibus propriis) conuenit; nec per se secundaria ratione, quia id proprium est eorum, quę motum sensibilium propriorum determinãt, ac modificant; quod nulli substantiæ in se spectatæ conuenit, sed vt magnitudine, motu, quiete, aut aliquo alio communium sensibilium affecta est; quod proinde nonnisi sensibilibus ipsis communibus per se defertur, vt proxima quæstione liquidius fiet.

...stantia ... est sen... ...a com... ...e.

QVÆSTIO V.

VTRVM SENSIBILE COMMVne propriam speciem sensiterio inurat, an non.

ARTICVLVS I.

EORVM OPINIO, QVI ad affirmatiuam partem deflexere.

...rmant ...tus, ...tuius, ...dunus, ...tilis.

VAriæ sunt interpretum sententiæ circa modum, quo sensibilia communia sensus afficiunt. Reliquis tamen omissis, duas, quæ celebriores habentur, in medium afferemus. Altera est Scoti in 4. d. 12. q. 3. Aegidii ad cap. 6. huius lib. Ianduni q. 18. & Gentilis, quem refert Simon Portius cap. 5 de Dol. &c. Hi opinantur sensibilia communia propriam sui similitudinem diuersam à propriorum sensibilium specie in sensibus producere. Quod hisce argumentis videtur concludi. Vel sensibile commune aliquid in sensum imprimit, vel nihil. Si nihil, est igitur sensibile per accidens: si aliquid non nisi speciem, ergo, &c. Secundo: Magnitudo & color sunt formæ diuersæ: ergo exigunt distinctas imagines, per quas sentiãtur. Itẽ percipiuntur diuersis sensionib. ergo & diuersis typis, qui sunt sentiendi principia; at hi nonnisi ab ipsis obiectis producuntur. Itẽ, Si quis corpori cœlesti manũ admoueat, sentiet magnitudinem resistentem; non per aliquam tactilem qualitatem, quæ nulla cœlo inest, vt docet Aristot. 1. de Cælo, ca. 3. text. 20.

...gum. 1. ...gum. 2. ...gum. 3.

A Igitur ipsa magnitudo corporis cœlestis absque sensibilis proprii consortio peculiarem imprimit. Quarto, Sępe turris eminus conspecta, ita videtur, vt non discernatur, albane, an alio colore imbuta sit. Igitur aspectus percipit nudam rei quantitatem sine alia qualitate visili, atque adeo per propriam speciem à quantitate immissam.

Argum. 4.

B

ARTICVLVS II.

NEGATIVAM PARTEM VERAM esse, nec aduersariorum argumenta quicquam efficere.

Negant & melius sentent D. Thomas, Philoponus, Thienensis, Ferrariensis.

Thienẽ. ad tex. 65.

Ferr. qu. 11. huius libri.

Explicatur opinio à D. Thoma.

COntrariam opinionem amplexus est D. Thom. 1 p. q. 78. art. 3. & hoc loco lect. 13. item Philoponus, Thienensis, Ferrariens. & alii affirmantes sensibilia communia peculiares species non iniicere sensui; verum determinare & modificare species propriorũ sensi- C bilium. Nam, verbi gratia, coloratum propriã sui immittit imaginem; sed enim aliter eam efformat, si prędirum sit magnitudine quadrata; aliter si triangulari, aliter si oblonga, aliter rotunda; liber vero quæ in hanc sententiam D. Thomas loco cit. disseruit, huc transferre: Magnitudo, inquit, & figura, & huiusmodi, quæ dicuntur communia sensibilia, sunt media inter sensibilia per accidẽs, & sensibilia propria, quæ sunt obiecta sensuũ. Nam sensibilia pro- D pria primo, & per se immutant sensum, cũ sint qualitates alterantes: sensibilia vero communia omnia reducuntur ad quantitatem. Et de magnitudine quidem & numero patet, quia sunt species quãtitatis. Figura autem est qualitas circa quantitatem, cum consistat ratio figuræ in terminatione magnitudinis. Motus aũt & quies sentiuntur secundum quod subiectũ vno modo, vel pluribus modis se habet secundum magnitudinem subiecti, vel localis E distantiæ, quantum ad motum augmenti, & motum localem, vel etiã secundum sensibiles qualitates, vt in motu alterationis. Et sic sentire motum & quietem, est quodammodo sentire vnum & multa. Quantitas autem est proximũ subiectũ quantitatis alteratiuæ, vt superficies coloris. Et ideo sensibilia communia non mouent sensum primo & per se, sed ratione sensibilis qualitatis, vt superficies ratione coloris. Nec tamen sunt sensibilia per accidẽs; siquidem huiusmodi sensibilia aliquam diuersitatem faciunt in immutatione sensus. Alio enim modo immutatur sensus à magna superficie, & à parua, quia etiam ipsa albedo dicitur magna, vel parua. Hæc D. Thomas.

His adde ad maiorem explicationem, quæ idem S. Doctor tradit, quæst. 17. artic. 2. eiusdem operis; videlicet, similitudinem alicuius rei trifariam in sensu esse. Vno modo per se primo, sicuti similitudo coloris est in aspectu, & cuiuslibet sensibilis per se in pro-

prio

prio sensu. Alio modo per se non primo, sicuti in visu est similitudo figuræ, vel magnitudinis, & aliorum communium sensibilium. Tertio, nec primo, nec per se, sed per accidens, sicuti in visu est similitudo hominis. Porro autem licet vna eademque similitudo ad sensibile proprium & commune attineat; dicimus tamen eam non spectare primo ad sensibile commune, sed ad sensibile proprium; quia proprium sensibile principaliter illam exprimit, commune vero solum per comitantiam, & tanquam id, à quo species non tam entitatem, quam modum, siue affectionem entitatis accipit. Nam cum id, quod agit, non sit color, sed coloratum, vt ipsum coloratum in se est affectum, secundum communia sensibilia, quæ cum propriis natiuam cognitionem habent, ita in sensum agit, ac talem speciem in organo obsignat, quale ipsum in se est. Quod autem sensibilia propria & communia eadem specie percipiantur, ex eo conuinci potest, quia nec sensibilia communia vim per se agendi habent, cum vel sit quantitas, nempe magnitudo, motus, numerus, vel modus quantitatis, nimirum figura, quæ ex se nullam efficiendi vim obtinet; vel priuatio, nimirum quies, quæ multo minus ad agendum valet. Secundo, Idem ex eo corroboratur, quia superuacanea omnino est eiusmodi specierum multitudo, cum vna sufficiat ad repræsentandam alteratricem qualitatem, & id, quod eius modum euariat; hoc est, sensibile commune.

Eadem specie videri sensibile commune & propriũ probatur.

1.

2.

Diluuntur argumenta partis contrariæ.

Aduersariorum vero rationes sic explicandæ erunt. Prima, dicendo sensibile commune non imprimere aliquid, id est, propriam ac peculiarem sibi speciem, sed duntaxat attemperare speciem sensibilis proprii, quod tamen sensibilia per accidens non præstant. Secundæ respondetur, etsi magnitudo & color diuersæ formæ sint, non proinde diuersam imprimere imaginem, cum vna sufficiat; nec diuersis sensionibus apprehendi, sed vna; in qua primo sensibile proprium, secundaria ratione sensibile commune elucet; quicquid in contrariam partem scripserit Auicenna 6. Natural. cap. de Tactu, vbi licet proprii & communis sensibilis vnam esse speciem fateatur; tamen non vnam, sed plures eorum sensiones construit. Ad tertiam, respondendum est manum cœlo admotam non perceptam magnitudinem cœli, inuenturam tamen obstaculum, quod eam vlterius progredi non sinat, quia ipsa cœli quantitas etiam citra vllius qualitatis opem penetrare se neutiquam fert. Quod si obiicias manum cœlesti corpori allisam dolore afficiendam, qui dolor ex alteratione & dissolutione tactus oritur. Occurrendum erit, dolorem, vt suo loco dicemus, non ex sola alteratione, sed ex diuisione etiam & compressione carnis proficisci, qualem sentiet manus per vim cœlo impacta. Ad quartum dicendum,

Solut. 1.

Solut. 2.

Solut. 3.

Solut. 4.

A turrim è loco remoto videri sub colore alio, quo, licet aspectus, ob intercapedinem, quis nam color sit, non dignoscat.

QVÆSTIO VI.

VTRVMNE IN SENSV CIRca proprium sensibile error accidat, an non.

B

ARTICVLVS I.

PROPONVNTVR IN CONtrarias partes argumenta.

Quod neutiquam externus sensus (de hoc enim præsens quæstio est) in deceptionem incurrat, dum proprium sensibile apprehendit, videtur ostendi posse. Primum, Quia si sensus errant, vtique, abrogata eorum fide, nulla erit certitudo in scientiis, nulla constantia; cum scientiæ principiis innitantur, hæc vero experimento & æstimatione sensuum, vt est in schola Peripatetica peruulgatum, recteque cecinit Lucretius libro quarto sui Poematis: 1.

Non errare probatur.

C

Denique vt in fabrica, si praua est regula prima,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Omnia mendose fieri, atque obstipa necessum est,
Praua, cubantia, prona, supina, atque absona recta,
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis.

D Secundo, idem ostendi ut ex eo, quia sensus apprehendit rem vt ipsa in se est repræsentatur; species vero talis est, quale obiectum ipsum in se, cum naturalis eius imago sit: quo fit, vt sensio respondeat speciei, species rei cognitæ, sicque nullus deceptioni locus relinquatur. 2.

Tertio, Accedit argumentum Tertulliani in suo libro de Anima, capite de Quinque sensibus, vbi eum, qui sensibus auctoritatem de- 3.
E negat, hisce verbis coarguit. Recit. Ioannis testimonium: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris; quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de Verbo vitæ: falsa vtique testatio si oculorum, & aurium, & manuum sensus natura mentitur, &c. Quin etiam Aristoteles 8 Physic. cap. 3. text. 22. cogitatione hebetem eum censet, qui sensibus fidem abrogat.

F Ex alia vero parte, quod sensus interdum hallucinetur, patet, quia intellectus dicitur sensum corrigere, non nisi errantem: tũ quia ita esse commonstrat experientia. Idque ob multas causas accidere passim deprehenditur: videlicet ratione organi, medii, interualli, obiecti & situs, compositionisve ipsius obiecti. Ratione organi, si organum syncerum, ac probe affectum non sit, vnde ictericis ea, quæ alba sunt pallore circumfusa videntur, &

Errare sensum experientia ostenditur.

Cœsius Galenii lib. de Morb. diffe. cap. 6. & de Symp. caus. cap. 2.

iis, qui oculorum ſuffuſione laborant, omnia A cruenta apparent. Ratione medii, qui matutinum Solem conſpiciunt, rubeum apprehendunt ob interiectos vapores. Ratione interualli, qui eminus quadratam turrim vident, rotundam æſtimant; quia angulorum prominentiæ ob iniuſtum interſtitium abſconduntur. Ratione obiecti, in ſpeculis, ſi diuerſe collocentur, diuerſæ apparent rerum ſpectabilium magnitudines, nunc paruæ, nunc magnæ, alias rotundæ, alias oblongæ, modo verſis in cœlum pedibus, modo recto corpore. B

ARTICVLVS II.

CONTROVERSIÆ *Explicatio.*

Duæ extremæ ſententiæ.

IN hac diſceptatione duæ in primis fuerunt extremæ ſententiæ. Altera Epicureorum, qui tantum ſenſibus attribuerunt, vt eos nunquã falli dicerent, in ipſiſque omne veritatis iudicium collocarent. Qua de re D. Auguſtinus 8. de Ciuitate Dei, cap. 7. Tullius in Academicis quæſtionibus. Altera quorundam Academicorum, qui omnem fidem à ſenſibus ablegarunt, aduerſus quos etiam tres libros edidit D. Auguſtinus. Sed omnium veterum Philoſophorum circa præſentem controuerſiam rixas accurate deſcripſit Mirandula lib. 2. de Examine vanitatis. C

Tertia ſententia, quæ vera eſt.

Tertia opinio inter duas ſuperiores media Peripatetica, atque omnino vera, aſſerit ſenſus nec perpetuo falli, nec nunquam decipi: pro cuius intelligentia aduertendum eſt. Cum error proprie non niſi iudicio ſpectetur, quo aliquid eſſe, aut non eſſe æſtimamus; in ſenſibus vero externis huiuſmodi iudicium nec expreſſe, nec virtute contineatur, eatenus tantum dici poſſe ſenſus circa propria ſenſibilia errare, quatenus eiuſmodi notitias eliciunt, quibus ſuperiores potentiæ, ad quas iudicium ſpectat, in errorem falſamque æſtimationem inducantur. Secundo, Nec illud prætereundum eſt, ſenſibile proprium cuiuſque ſenſus bifariam ſumi poſſe: Vel ſub ratione communi, vt album quatenus coloratum, ſonum acutum, tantum vt ſonus eſt, ſaporem dulcem, vt ſapor eſt: Vel ſecundum ſuam peculiarem naturam, vt candorem ſecundum naturam ſpecificam candoris, ſimiliterque cætera peculiaria ſenſibilia. D E F

1. Aſſertio. Non errat ſenſus circa ſenſibile ſub ratione communi conſideratum.

His ita explicatis, ſit prima aſſertio: Senſus nunquam errat circa proprium ſenſibile priori modo ſpectatum. Hæc ex eo nota eſt, quia fieri nequit, vt potentia extra ſui obiecti metas excurrat, ſicque viſus non niſi viſile, auditus non niſi ſonum percipere poteſt. Ideoque in iſtiuſmodi ſenſionibus nulla prorſus hallucinatio continget.

2. Aſſertio.

Secunda aſſertio: Circa ſenſibile proprium A ſecundo modo ſumptum interdum ſenſus decipitur. Hanc aſſertionem plane oſtendit argumentum, quod ad calcem ſuperioris articuli propoſuimus. Vbi tamen aduerte, ſi impedimenta omnia tam ex parte organi, quam aliunde prouenientia remoueantur, non deceptum iri ſenſum etiam circa proprium ſenſibile ſumptum ſecundum peculiares ſuas rationes, vt Themiſtius, Simplicius, & Iandunus annotarunt.

Errat circa ſenſibile, vt particularis natura eſt.

B Argumenta vero, quæ probare nitebantur externos ſenſus nullo pacto in errorem incidere, facile explicantur. Ad primum reſpondetur, nullam dari potuiſſe humanam ſcientiam, ſi ſenſus nihil probe nunciarent, ſed perpetuo mentis aciem eluderent. Nunc vero multo ſecus res habet: nam plerumque non errant. Ac tametſi nonnunquam labantur, non perinde euertitur experientia, quæ ex plurium ſenſionum ſibi conſentientium collectione enaſcitur, & ad primordia primorum principiorum C aſſenſione magnopere iuuat.

Quod ad ſecundum argumentum attinet, eo permoti M. Albertus tract. 3. cap. 5. & Apollinaris quæſt. 13. aſſeruerunt nullo pacto ſenſum hallucinari circa proprium ſenſibile quod error expendi debeat ſecundum ſpeciẽ in ſenſu efformatam. Reſpondendum tamen conuenienter iis, quæ diximus; Eſto ſenſus talem exprimat ſenſionem, qualem habet ſpeciem, & ſpecies ſit naturalis imago eius, quod repræ- D ſentat, tamen errare ſenſum, cum ſenſibile quodpiam ita apprehendit, ac ſi haberet in ſe aliquam qualitatem, quam re vera non habet, ſaltem vt apprehenditur; ſicuti accidit, verbi gratia, cum guſtatus percipit cibum vt amarũ, cum ſimpliciter amarus non ſit, quatenus propter ſenſibile maius, id eſt, propter amarorem biliosi humoris, quo tenetur, & qui etiam aliqua ex parte cibum infecit, apprehendit ci- E bum quaſi amarum tantummodo, non dignoſcendo in eo dulcedinem, quam habet. Vnde intellectus occaſionem habet iudicandi, prædictum cibum abſolute amarum eſſe. Itaque ſpecies amari ſaporis vere ac ſyncere amarum ſaporem refert. Nec in eiuſmodi nuda apprehenſione fraus interuenit, ſed in errabunda amari ſaporis quaſi applicatione ad alienũ ſubiectum vti diximus. Quod ſi obiicias, cum ci- F bus re vera aliquem habeat ſibi à bilioſo humore iniectum, & guſtatus ſub eo amarore ipſum percipiat; nullam ibi fraudem, aut errandi occaſionem eſſe. Occurrendum etſi cibus aliquem amarum ſaporem habeat; quia tamen ponimus eum ſimpliciter dulcem eſſe; (alioqui exemplũ non eſſet ad rem) eatenus dici deceptionẽ interuenire, quatenus guſtatus ob cauſam antea dictam, non apprehendit in eo ſaporem dulcem, ſed amarum duntaxat, atq; ita quodammodo applicat illi amarum ſaporem ſimpliciter, dum eum nõ percipit, niſi vt amarum.

Erratur ſæpe à ſenſuũ applicanda qualitate ſubiecto quod illam non habet.

Ad tertium dicendum est, argumento illo A Tertulliani reuinci eos, qui contēdebant sensus in perpetuo errore versari; nec quicquam vt se habet intellectui offerre. Non tamen concludi nunquam ipsos decipi.

ΚΕΦ. η.

Οὗ μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ὄψις, τοῦτό ἐστιν ὁρατόν. ὁρατὸν δέ ἐστι χρῶμά τε, καὶ ὃ λόγῳ μὲν ἔστιν εἰπεῖν, ἀνώνυμον δὲ τυγχάνει ὄν. δῆλον δὲ ἔσται ὃ λέγομεν προελθοῦσι μάλιστα. τὸ γὰρ ὁρατὸν ὃ λέγομεν, ἐστὶ χρῶμα. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἐπὶ τοῦ καθ' αὑτὸ ὁρατοῦ· καθ' αὑτὸ δὲ οὐ τῷ λόγῳ, ἀλλ' ὅτι ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὸ αἴτιον τοῦ εἶναι ὁρατόν. πᾶν δὲ χρῶμα κινητικόν ἐστι τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς, καὶ τοῦτ' ἔστιν αὐτοῦ ἡ φύσις. διόπερ οὐχ ὁρατὸν ἄνευ φωτός, ἀλλὰ πάντως ἑκάστου χρῶμα ἐν φωτὶ ὁρᾶται. διὸ περὶ φωτὸς πρῶτον λεκτέον τί ἐστιν. ἔστι δή τι διαφανές. διαφανὲς δὲ λέγω ὃ ἔστι μὲν ὁρατόν, οὐ καθ' αὑτὸ δὲ ὁρατόν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ δι' ἀλλότριον χρῶμα. τοιοῦτον δέ ἐστιν ἀὴρ καὶ ὕδωρ, καὶ πολλὰ τῶν στερεῶν· οὐ γὰρ ᾗ ὕδωρ, οὐδ' ᾗ ἀήρ, διαφανές, ἀλλ' ὅτι ἐστὶ φύσις ἐνυπάρχουσα ἡ αὐτὴ ἐν τούτοις ἀμφοτέροις, καὶ ἐν τῷ ἀϊδίῳ τῷ ἄνω σώματι. φῶς δέ ἐστιν ἡ τούτου ἐνέργεια τοῦ διαφανοῦς ᾗ διαφανές. δυνάμει δὲ ἐν οἷς τοῦτό ἐστι, καὶ τὸ σκότος. τὸ δὲ φῶς, οἷον χρῶμά ἐστι τοῦ διαφανοῦς, ὅταν ᾖ ἐντελεχείᾳ διαφανὲς ὑπὸ πυρός, ἢ τοιούτου, οἷον τὸ ἄνω σῶμα· καὶ γὰρ τούτῳ τι ὑπάρχει ἓν καὶ ταὐτόν. τί μὲν οὖν τὸ διαφανὲς καὶ τί τὸ φῶς, εἴρηται, ὅτι οὔτε πῦρ, οὔθ' ὅλως σῶμα, οὔτε ἀπορροὴ σώματος οὐδενός. εἴη γὰρ ἂν σῶμά τι καὶ οὕτως. ἀλλὰ πυρὸς ἢ τοιούτου τινὸς παρουσία ἐν τῷ διαφανεῖ. οὐδὲ γὰρ δύο σώματα ἅμα δυνατὸν ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. δοκεῖ δὲ τὸ φῶς ἐναντίον εἶναι τῷ σκότει. ἔστι δὲ ὁ σκότος, στέρησις τῆς τοιαύτης ἕξεως ἐκ διαφανοῦς.

ὥστε

CAP. VII.

Cvius igitur visus est perceptiuus, id est, visibile, visibile vero est color, & id, quod ratione quidem explicare ac dicere licet, nomine autem caret: atque id ipsum maxime patebit, cum vlterius procedemus. a *Visibile est color: hic autem est id, quod est eo, quod per se visibile est, per se vero nō ratione, sed quia in se causam habet, vt sit visibile.* b *Color autem omnis motiuus est eius, quod est perspicuum actu, & id est ipsius natura. Quapropter non est visibile absq; luce, sed omnis vniuscuiusq; color in lumine sane videtur. Quamobrē quidnam sit ipsum lumen prius dicere, declarareq; oportet. Est igitur aliquid perspicuum. Perspicuum autem id dico, quod est quidem visibile, non est autē, vt simpliciter dicam, per se, sed per alienum colorē visibile. Atque res talis est aer, & aqua, & solidorum complura, vt vitrum & glacies, & huiusmodi corpora. Non enim aqua vel aer, vt est aqua, vel aer perspicuum est, sed quia natura eadem inest in his vtrisque & in perpetuo supero corpore.* c *Lumen autem actus est huiusce perspicui, ea nimirum ratione, qua perspicuum est. At id est potentia, in quo nunc idipsum inest, nunc tenebra. Atq; lumen quasi perspicui color est, cum est perspicuum actu ab igne, vel ab huiusmodi corpore, quale est ipsum superum corpus. Nam huic inest aliquid vnum & idem. Quid igitur est perspicuum diximus, & quid etiam lumen.* d *Nam neque ignis est, neque omnino corpus, neq; corporis est vllius defluxus (esset enim quoddam, hoc quoq; pacto profecto corpus) sed est ignis, vel huiusemodi cuiusdam in perspicuo præsentia corporis; fieri namque non potest, vt in eodem sint duo corpora simul. Videtur autem tenebris contrarium esse lumen. At tenebræ priuatio sunt talis habitus, atque ignis vel corporis talis absentia à perspicuo.*

Text. 68. Text. 69. Text. 70.

Quare

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Aspectus cæteris sensibus excellentior.

PArticulatim acturus de singulis externis sensib. exorditur ab aspectu, quod hic cæteris dignitate præluceat, tum ratione organi, quod nobilissimum est, maximeque conspicuum, tum merito obiecti, quod cum colores & lucem comprehendat, non solum ad caduca & elementis coagmentata, sed etiam ad immortalia & cœlestia corpora sese diffundit, tum denique ob excellentē cognoscēdi modū, qui à materia liberior, expeditior, certiorq; est. Bipartito autem distribuitur huiusce capitis doctrina. In priori parte agitur de obiecto visus, in posteriori de medio rationeque videndi. Principio igitur docet proprium & adæquatum obiectum visus esse spectabile, seu visile, quod non solum colorem comprehendit, sed etiam splendorem, tam earum rerum, quæ noctu & in tenebris duntaxat conspiciuntur, vt quædam ligna putrefacta, aliquorum piscium squammæ & cicendulæ, cæteraque eiusmodi, quam aliarum, quæ etiam in lumine videntur, vt ignis:

Obiectū visus quod.

a *Visibile est*] Disputaturus singulatim de iis, quæ sub obiecto visus continentur, agit primo de colore, quem docet comprehendi sub visibili in commune. Hoc autem inquit esse per se visibile; quia ei per se conuenit posse sub aspectum cadere: conuenit, inquam, non primo modo eorum, quibus per se aliquid inesse dicitur, vt in primo posterioris Analyticæ declaratum fuit; siquidem visibile non pertinet ad essentiam eius, quod est adæquatum obiectum visus: sed secundo modo, quia ab illius natura dimanat. Ita hunc locum intelligit D. Thomas, Caietanus & Auerroes, etsi cum aliter interpretentur Simplicius, Themistius & Philoponus.

b *Color*

b *Color autem omnis.*] Definit colorem, aiens esse id, quod mouet actu perspicuũ, id est, quod pellucidum actu illustratum sui similitudine imbuit. Tum infert colorem absque lumine videri non posse, cum sine prædicta motione visio non fiat, & perspicuum sine lumine actu illustrari nequeat. Colligit secundo in hac de obiecto visus disputatione de lumine agendum esse; & quia perspicuum est luminis subiectum, quid perspicuum sit declarat. Perspicuum, inquit, est visibile non per se, sed per alienum colorem, id est, non proprio, sed ascititio lumine quod à præsentia lucentis corporis, à quo productum est, pendet. Huiusmodi vero sunt aer, aqua, glacies, aliaque eiusmodi. *Coloris definitio.* *Quid sit perspicuũ.*

c *Lumen autem.*] Tradit definitionem luminis. Lumen est actus perspicui, vt perspicuum est, id est, actus, quo formaliter perspicuum constituitur actu perspicuum, siue illustratum. Monet autem perspicuum corpus, quod interdum lumine affusum est, interdum non, esse veluti colorẽ perspicui, quod actu collustratum est ab igni, alioue externo corpore, vt à Sole. Est autem lumen quasi color, quia vt colorata colore, ita perspicua lumine spectabilia sunt. *Quid lumen.*

d *Nam neque ignis.*] Refellit eorum sententiam, qui lumen corpus esse putabant; primum ex definitione luminis. Nam lumen est actus perspicui corporis, insidetq; in eo secundum omnem dimensionem, quare si corpus esset, iam duo corpora sese permearent, eodemque loco simul cõtinerentur. Secundo, quia tenebræ sunt priuatio actus perspicui, seu formæ perspicuo inhærentis, in eoq; resultantis ex præsentia corporis lucidi, ac proinde lumen accidentaria quædam forma est. Tertio, quia si lumen esset corpus, moueretur loco, sicque non momento, sed tempore fieret illuminatio, quod experientię repugnat, cum videamus subito, ac citra vllam moram lumẽ ab vna parte ad aliam diffundi. Nec satisfacit Empedocles, aiens lucem videri momento spatiũ transcurrere, eo quod quam breuissimo creatur tempore. Non, inquam, satisfacit, quia tametsi (inquit Aristoteles) latio, qua exiguum spatium decurritur, videri possit in instanti confici, licet tempus consumat: tamen ea, quæ totum interuallum ab Oriente ad Occidentem pertransit, vt cum primum Sol se supra Orizontem excrens lucem spargit, non posset moram occultare, ac non palam videri in tempore fieri. *Lumen non est corpus.*

ἐστι δῆλον, ὅτι καὶ ἡ τούτου παρουσία τὸ φῶς ἐστι. καὶ οὐκ ὀρθῶς Ἐμπεδοκλῆς, οὐδ᾽ εἴ τις ἄλλος οὕτως εἴρηκεν, ὡς φερομένου τοῦ φωτός, καὶ γιγνομένου ποτὲ μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τοῦ περιέχοντος, ἡμᾶς δὲ λανθάνοντος· τοῦτο γάρ ἐστι καὶ παρὰ τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἀλήθειαν καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα· ἐν μικρῷ μὲν γὰρ διαστήματι λάθοι ἄν, ἀπ᾽ ἀνατολῆς δ᾽ ἐπὶ δυσμὰς τὸ λανθάνειν μέγα λίαν τὸ αἴτημα. ἔστι δὲ χρώματος μὲν δεκτικὸν τὸ ἄχρουν, ψόφου δὲ τὸ ἄψοφον. ἄχρουν δ᾽ ἐστὶ τὸ διαφανὲς καὶ τὸ ἀόρατον ἢ τὸ μόλις ὁρώμενον, οἷον δοκεῖ τὸ σκοτεινόν. τοιοῦτον δὲ τὸ διαφανὲς μέν, ἀλλ᾽ οὐχ ὅταν ᾖ ἐντελεχείᾳ διαφανές, ἀλλ᾽ ὅταν δυνάμει· ἡ γὰρ αὐτὴ φύσις ὁτὲ μὲν σκότος ὁτὲ δὲ φῶς ἐστιν. οὐ πάντα δὲ ὁρατὰ ἐν φωτί ἐστιν, ἀλλὰ μόνον ἑκάστου τὸ οἰκεῖον χρῶμα· ἔνια γὰρ ἐν μὲν τῷ φωτὶ οὐχ ὁρᾶται, ἐν δὲ τῷ σκότει ποιεῖ αἴσθησιν, οἷον τὰ πυρώδη φαινόμενα καὶ λάμποντα, ἀνώνυμα δ᾽ ἐστὶ ταῦτα ἑνὶ ὀνόματι, οἷον μύκης, κέρας, κεφαλαὶ ἰχθύων, καὶ λεπίδες, καὶ ὀφθαλμοί· ἀλλ᾽ οὐδενὸς ὁρᾶται τούτων τὸ οἰκεῖον χρῶμα. δι᾽ ἣν μὲν οὖν αἰτίαν ταῦτα ὁρᾶται, ἄλλος λόγος. νῦν δ᾽ ἐπὶ τοσοῦτον φανερόν ἐστιν, ὅτι τὸ μὲν ἐν φωτὶ ὁρώμενον, χρῶμα. διὸ καὶ οὐχ ὁρᾶται ἄνευ φωτός. τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ τὸ χρώματι εἶναι, τὸ κινητικῷ εἶναι τοῦ κατ᾽ ἐνέργειαν διαφανοῦς· ἡ δ᾽ ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς, φῶς ἐστιν. σημεῖον δὲ τούτου φανερόν· ἐὰν γάρ τις θῇ τὸ ἔχον χρῶμα ἐπ᾽ αὐτὴν τὴν ὄψιν, οὐκ ὄψεται. ἀλλὰ τὸ μὲν χρῶμα κινεῖ τὸ διαφανές, οἷον τὸν ἀέρα· ὑπὸ τούτου δὲ συνεχοῦς ὄντος, κινεῖται τὸ αἰσθητήριον.

οὐ γὰρ

Quare patet huiusce præsentiam esse lumen. Atq; non recte dixit Empedocles, & si quis itidẽ censuit, lumen ferri atq; extendi tandem inter terram & continens, nosq; id ipsum latere. Hoc enim & rationis metas egreditur: & est præter ea nimirum, quæ apparent, in paruo namq; spatio motus fortasse lateret, sed ab ortu Solis ad occasum tanti corporis motum latere, magna nimium profecto est postulatio. Atqui coloris quidem id est susceptiuum, quod colore vacat, soni autem id quod sono. Vacat autem colore perspicuum ipsum & inuisibile, vel id quod vix tãdem videtur, quale id esse videtur, quod tenebris est affectum, atque tale est ipsum, vt patet, perspicuum: attamẽ non cum est perspicuũ actu, sed cum potentia. Eadẽ enim natura modo est tenebra, modo lumen. Text.71. *e At vero non vniuersa visibilia in lumine sunt visibilia, sed solum vniuscuiusq; proprius color. Nonnulla namq; in lumine quidem nõ videntur, in tenebris autem efficiũt sensum: vt ea, quæ apparent ignea, atq; splendent, hæc autem nomine carent vno, vt fungus, cornu, piscium capita, squamma, oculi: Sed nullius horum proprius color videtur. Atq; quam ob causam hæc visibilia sunt, alia ratio est.* Text.72. *Nunc tantum patet, id inquam quod in lumine videtur, esse colorem. Quocirca sine lumine non videtur. Hæc est enim sane coloris ratio. Esse inquam eius motiuum, quod est perspicuum actu. Actus autẽ perspicui lumen est, vti diximus. Id ita esse ex eo, tanquam è manifesto signo patere potest, nam si quispiam id quod habet, colorem super ipsum visum posuerit, non sane videbit, sed color quidem mouet perspicuum, vt aerem, ab hoc autem cum sit continuus, sensus instrumentum mouetur.* Text.73.

f Non

---

e *At vero non vniuersa.*] Persequitur cætera, quæ sub visus obiecto continentur: docetque

cerque

cetque multa esse corpora lucentia, quæ, qua talia sunt, non exigunt medium ab alio corpore illustratum, vt cadant sub aspectum (id enim colorum proprium est, qui non nisi aduentitio lumine cernuntur) sed noctu & in tenebris videntur, esto qua colorata sunt, non nisi in lumine conspiciantur, cuiusmodi sunt fungus, piscium squammæ, aliaque his similia. Huiusce vero rei causa est, quia quędam sunt corpora tenui luce prædita, quæ medium illustrant, quantum satis fit, vt ipsa videātur, non vt colores proprias imagines fundant, quibus se in visum dent. Deinde quod corpus medium fiat actu perspicuum à luce, indicio quodam ostendit; color enim aspectui impositus non videtur; sane non ob aliam causam, nisi quia oportet colorem prius spatium actu illuminatum, deinde illius interuentu sentiendi officinam mouere.

Cur corpora aliquot colorata & lucida solū quatenus lucida in tenebris videātur.

οὐ γὰρ καλῶς τοῦτο λέγει Δημόκριτος οἰόμενος, εἰ γένοιτο κενὸν τὸ μεταξύ, ὁρᾶσθαι ἂν ἀκριβῶς, καὶ εἰ μύρμηξ ἐν τῷ οὐρανῷ εἴη· τοῦτο γὰρ ἀδύνατόν ἐστιν. πάσχοντος γάρ τι τοῦ αἰσθητικοῦ γίνεται τὸ ὁρᾶν· ὑπ' αὐτοῦ μὲν οὖν τοῦ ὁρωμένου χρώματος ἀδύνατον. λείπεται δὲ ὑπὸ τοῦ μεταξύ· ὥστ' ἀναγκαῖόν τι εἶναι μεταξύ. κενοῦ δὲ γενομένου οὐχ ὅτι ἀκριβῶς, ἀλλ' ὅλως οὐδὲν ὀφθήσεται. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν τὸ χρῶμα ἀναγκαῖον ἐν φωτὶ ὁρᾶσθαι, εἴρηται. πῦρ δὲ ἐν ἀμφοῖν ὁρᾶται, καὶ ἐν σκότει καὶ ἐν φωτί· καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης· τὸ γὰρ διαφανὲς ὑπὸ τούτου γίνεται διαφανές. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ψόφου καὶ ὀσμῆς ἐστιν. οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἁπτόμενον τοῦ αἰσθητηρίου ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, ἀλλ' ὑπὸ μὲν ὀσμῆς καὶ ψόφου τὸ μεταξὺ κινεῖται, ὑπὸ δὲ τούτου τῶν αἰσθητηρίων ἑκάτερον. ὅταν δὲ ἐπ' αὐτό τις ἐπιθῇ τὸ αἰσθητήριον τὸ ψοφοῦν ἢ τὸ ὄζον, οὐδεμίαν αἴσθησιν ποιήσει. περὶ δὲ ἁφῆς καὶ γεύσεως, ἔχει μὲν ὁμοίως, οὐ φαίνεται δέ. δι' ἣν δ' αἰτίαν, ὕστερον ἔσται δῆλον. τὸ δὲ μεταξὺ ψόφων μὲν, ἀήρ· ὀσμῆς δὲ, ἀνώνυμον. κοινὸν γάρ τι πάθος ἐπ' ἀέρος καὶ ὕδατός ἐστιν ὥσπερ τὸ διαφανὲς χρώματι, οὕτω τῷ ἔχοντι ὀσμὴν ὃ ἐν ἀμφοτέροις ὑπάρχει τούτοις· φαίνεται γὰρ καὶ τὰ ἔνυδρα τῶν ζῴων ἔχειν αἴσθησιν ὀσμῆς. ἀλλ' ὁ μὲν ἄνθρωπος, καὶ τῶν πεζῶν ὅσα ἀναπνεῖ, ἀδυνατεῖ ὀσμᾶσθαι μὴ ἀναπνέοντα. ἡ δ' αἰτία καὶ περὶ τούτων ὕστερον λεχθήσεται.

ΚΕΦ.

f Non enim hoc loco recte sentire videtur Democritus, qui quidem putat si mediū spatium vacuum fiat, formicam etiam si sit in cœlo, exacte perfecteq; videri. Etenim id ipsum fieri non potest. Visio namq; fit patiente aliquid sensitiuo. At vt patiatur ab hoc colore, qui videtur, fieri nequit. Restat igitur vt à medio. Quare necesse est aliquid esse medium inter colorem ipsum & visum. Quod si id vacuum fiat, non modo non exacte, sed neq; quicquam omnino videbitur. Quam igitur ob causam necesse est in lumine colorem videri diximus. At ignis in vtrisq; plane videtur, in tenebris inquam, atq; in lumine. Id autem necessario accidit. Ipsum enim perspicuum ab hoc perspicuum fit. g *Eadem autem est & de sono, & de odore etiam ratio. Nihil enim ipsorum sensus instrumentum tangens, efficit sensum. Sed ab odore quidem & sono mouetur medium: ab hoc autem vtrumq; sensuum instrumentum. Quod si quispiam super ipsum instrumentum sensus, vel id quod sonat, vel id quod olet, posuerit: nullus profecto sensus efficietur. Simili modo res sese habet in tactu, & etiam gustu: sed non apparet. Quam autem ob causam, postea dicetur ac patebit. Atque medium quidem in sonis est aer: in odoribus autem nomine vacat. Nam vt perspicuum in colore communis est quidam affectus in aere atq; aqua: sic alius quidam in odoribus est affectus qui quidem inest in his vtrisq;, in aere, inquam, & aqua. Videntur enim & animalium ea, quæ versantur in aquis, sensum odoris habere. Verum homo, cæteraque animantia, quæ degunt in terra, atq; respirant, nequeunt sine respiratione olfacere. Et etiam huiusce posterius explicabitur.*

Text. 74

Text. 75

Text. 76

CAP.

f *Non enim hoc loco*] Democritum incusāt, qui dixerit acerrime nos visūros, si medium inane, quasi medium aspectui impedimentum afferat. Vnde asseruit si totum hoc interuallum, quod à terra ad cœlum est, foret vacuum, futurum vt formicam in cœlo existentem videremus. Huiusce dogmatis falsitatem ex eo ostendit Aristoteles, quia visio non fit nisi organum sensus ab obiecto prius immutetur, immutari autem ab eo immediate non potest; sed per interstitium, quo imagines transmeent. Ex dictis patet, quid secundum Peripateticam disciplinam de coloris medio existimandum sit; videlicet, esse diaphanum interiectum inter rem spectabilem & sensiterium, in quo facultas videndi inest.

g. *Eadem autem est.*] Dixerat visūm medio egere, per quod res obiecta in sensiterium agat. Nunc eodem modo in cæteris sensibus rem habere edocet, ita vt eorum quoque obiecta supra ipsos constituta sensionem edere nequeant. Quod etiam in tactu & gustatu euenire asserit, esto in iis minus conspicua res sit. Deinde quasi ex occursu aliorum sensuum media explicat, aiens medium soni esse aerem: odoris, innominatum quiddam: coloris aerem & aquam, prout corpora perspicua, & diaphana sunt, eademq; sub alia ratione spectata medium esse odoris. Nam quod per aerem & aquam odor traijciatur, ex eo probat, quoniam aquatilia animantia in aqua odorem hauriunt: quæ vero in terris degunt, non nisi attractione aeris olfaciunt. Qua de re suis locis plenius ac planius.

Quæ sunt media sensuum cæterorum.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

NVM RECTE ARISTOTELES perspicuum, & colorem definierit, necne?

ARTICVLVS I.

RECTE PERSPICVVM definiuisse.

VT à perspicuo exordiamur. Perspicuum definiit Aristoteles proximo superiori capite hunc in modum. Perspicuũ, seu Diaphanũ est id, quod non per se, sed alieno lumine visibile est. At quod hæc definitio vitiosa sit videtur facile probari primum; quia ignis & aer in sua regione perspicua sunt; de quibus hoc loco agitur; & tamen non videntur, etiam cum alienam lucem imbibunt, vt patet. Item Luna est visibilis non proprio lumine, sed alieno, quod à sole mutuetur, neq; tamen est perspicua vt hic perspicuum sumitur, quia non est medium, quo visio fiat. Igitur alicui perspicuo non conuenit, alicui non perspicuo conuenit Aristotelica definitio.

Perspicuũ duplex: interminatũ, & terminatum. Pro huiusce dubii explicatione aduertendum est, perspicuũ bifariã sumi apud Aristotelem. Vno modo pro quolibet corpore transparenti; qualia sunt aer, aqua, & ignis; quod vocari solet, perspicuũ indefinitum, siue interminatum, quod nimirum aspectus in illius extremitate nõ subsistat, sed vlterius videndo commeet, ac totum penetrat. D Alio modo accipi pro corpore, quod lumine participat, nec tamen translucidum est ob admixtam videlicet densitatẽ, ideoq; ab Aristotele in libro de sensu, & sensili cap. 3. perspicuum terminatum dicitur, cuiusmodi sunt astra, resq; omnes coloribus imbutæ. Perspicuũ priori modo est medium visus, posteriori haudquaquam. Rursus E aduertẽdum est perspicuũ secundum priorem notionem duplex esse; *Duplex definitio perspicui: aut proprio, aut alieno lumine lucet.* Vnum quod proprio lumine collucet, vt ignis in sua sphæra, Alterũ quod alieno, vt aer, & aqua, quæ non nisi lumine ab aliquo externo corpore defluente splendent: Quo fit vt priora illa semper actu sint illustrata, cum innata luce fulgeant: hæc vero interdum actu illustrata sint, interdum potestate duntaxat. Igitur Aristoteles in illa perspicui definitione complexus non est perspicua terminata quod hæc traiiciendis ad oculum speciebus minime obseruiãt. Nec etiam omnia conspicua interminata, quæ à se lucẽ habent, comprehẽdit; quia licet hæc media sint per quæ visio perspicitur, semper tamen actu perspicua, & lucida sunt. *Quod ab Aristotele definitur.* Itaq; ea tantum perspicua interminata definiit, quæ ab externo corpore lucem accipiũt, & interdum illustrata sũt, interdum non, vt aer, aqua, crystallus, vitrum, aliaq; id genus. Quod vero hæc sola A complecti voluerit, inde patet, quia paulò inferius subiicit; lumen esse quasi colorem perspicui corporis, cum est perspicuum actu ab igni, aliòue eiusmodi corpore, quale est sol.

His animaduersis, priori argumento occurrendum est, ignẽ esse perspicuum, non tamen quale Aristotelica definitione explicatur, quia semper actu perspicuum est, & natiua affectum luce, quanquam ex se visibilis sit, vt mox dicetur. Quod ad aerem spectat, cum visibilitas fluat B à quopiam innominato, quod colori, & lumini commune est; sicuti colorata omnia per se visibilia sunt, ita & omnia; quæ lumine participant. Et vero vt colorata videri actu nequeunt ni medium illustratum fuerit: ita nec lumine prædita sub aspectum venire, nisi certo quodã modo cõpacta, addensataq; sint. Quapropter ignis, & aer cum lumine actu imbuta fuere, sunt quidem per se visibilia, tametsi à nobis nõ conspiciantur ob defectum requisitæ C densitatis, sicuti colorata in tenebris constituta, suapte ingenio visibilia habentur; cum etiam tum colores seruent; quorum naturam visibilitas comitatur. *Cur aer, & supremus ignis non videntur.* Liquet ergo quid ad primum argumentum, quod ad aerem attinet, respondendum sit. Ad secundũ vero dicito. Lunam tum natiua, tum mutuatitia luce fulgere, & esse quidem perspicuum corpus, terminatum tamen, quod proinde Aristotelica definitio non comprehendit.

D Ex dictis colliges cum perspicuum dicitur, quod alieno lumine cernitur, id ita esse intelligendum, vt videatur secundum se totum; alioqui conueniet definitio coloribus, qui non proprio, sed aduentitio lumine conspicui sunt. Postremo, non ignorabis varias esse perspicui generatim sumpti differentias; quod alia magis, alia minus eius natura participent. Quippe omnium maxime perspicuum cœlum E est; secundo loco ignis elementum: hinc aer, demum aqua, eodemq; ordine ex horum permixtione constantia. Eius ordinis ratio est; quoniam ab terrena crassitie & opacitate longius abest natura cœlestis, tum ignis, inde aer, &c.

ARTICVLVS II.

PROBE ETIAM COLOrem definiuisse.

NVnc ad coloris definitionem expendendam veniamus. Coloris vim, & naturam F duplici definitione explicuit Aristoteles. Vna hoc loco. Altera libro de sensu; & sensili cap. 4. Prior est huiusmodi. Color est; quod mouet actu perspicuum. Posterior ita habet. Color est terminus perspicui in corpore definito seu terminato. *Duplex coloris definitio impugnatur, & defenditur.* Sed aduersus vtramque sic obiicere licebit. Solis, & reliquorum sydetum lux mouet actu perspicuum; cum per ipsum

ipsum imaginem suam ad aspectū iaciat, neq; tamen lux color est. Item, Color ater est priuatio candoris, vt docet Aristoteles citato cap. libri de sensu & sensili, & 10. Metaph. c. 4. text. 7. sed priuatio sicuti est expers entitatis, ita & actiuitatis, atque adeo & motionis: igitur color ater nō mouet perspicuum, cum tamē inter colores censeatur; quare nec toti, nec soli rei definitæ, prima coloris definitio quadrat. Itē, Color cum oriatur ex permistione primarum qualitatum, quæ corpus totum permeant, nō in extima tātum superficie, sed interius quoq; insidet; perperam ergo color terminus perspicui definitur. Quod si respondeas eam definitionem explicare vim coloris non in se, sed vt visibilis est, quo pacto in sola superficie spectatur, cū in ea duntaxat visum terminet. Contra id rursum obiicitur, quod aliqui sunt lapides, in quorum profunditate colores vidētur; & intra succinum etiam quasi parui culices apparent. Quo fit vt non in sola corporum extremitate colores videantur.

Ad primum horum dic, Coloris definitionē sic esse intelligendā, vt color moueat actu perspicuum, non tamen vim habeat ad faciendū perspicuum actu; quam vim Soli, ac reliquis astris inesse cōstat. Ad secundum, Colorem atrum dici ab Aristotele priuationem abusu vocabuli, quia videlicet nigredo si cum candore conferatur, quasi priuatio illius est, propterea quod deterioris notæ sit. Et quidem hoc de quibuslibet duabus speciebus sub eodē genere contentis, quarū vna semper aliam naturæ dignitate vincit, edocet etiam Aristoteles, vt alibi monuimus. Tertio argumento recte occurrebatur. Ad id vero, quod contra solutionē obiectum fuit, respondendum est eiusmodi colores non videri nisi in extrema, atq; externa superficie translucentium lapidum; licet species visilis cum à superficie, quæ in imo est, mittitur, totam eorum substantiam permeet. Quod vero attinet ad succinum, aliaq; corpora similia, dicimus non cerni in profundo eorum colores, esto cernantur interclusæ bestiolæ quoad externam superficiem ipsarum.

Colores etiam in lucidis corporibus non nisi in externa superficie videntur.

QVÆSTIO II.

NVM EADEM COLORIS *& lucis natura sit, an non?*

ARTICVLVS I.

QVI EANDEM ESSE PVTENT, *& quibus argumentis.*

Pro defensione Platonis. [...] Valle-

APud veteres Philosophos variæ de colorum natura extitere sententiæ, quas commemorat Plutarchus primo de placitis ca. 15.

A Alexander l. 1. Naturalium quæstionum c. 13. Cæteris vero omissis, Pythagoras vt qui ad quantitatē, & Mathematicas rationes omnia referebat, censuit, colorem esse ipsam corporis superficiem, eo adductus argumento, quod cum color sectilem naturam habeat, nec tamē corpus, aut linea sit, necessario erit superficies; non quæuis tamen, sed extima, quę se palam in conspectum dat. Plato vero in Timæo docuit colores esse lumen, quæ sententia placuit etiā B Auempaci & Alpharabio, vt videre est apud Auerroem com. 65. Itemq; Auicennæ l. 6. part. 5. ca. 1. asserentibus absente lumine nullum esse in corpore colorem, sed eius appulsu colores effici, eosque nihil esse aliud, quam lumen ipsum in corpore receptum, quod placitum sequutus fuisse videtur Poeta cum Aeneid. 6. dixit. Rebus nox abstulit atra colorem. Idem ferme tuetur Magnus Albertus in libro de sensu, & sensili tractatu 2. capite primo, vbi in C eam partem magis inclinat; vt putet colorem esse lumen in perspicuo terminato, ita tamen vt abscedente lumine maneat qualitas quædā ex primis qualitatibus orienda, quæ coloris velut materia sit, eius vero forma lux.

[...]sium lib. 1 cons. ca. [...]

Color superficies Pythagoræ.

Colorem & lumen idem putant Plato, Auempace, Auicen.

Pro eadem sententia quod color sit lux [...] Caiet. ad text. 37 de [...] nellus q. 33. Sonc. 10. Metaph. q. 2.

Quod igitur color nihil aliud sit quam lumen probari potest; primum quia videmus nubes ex diuersa solis irradiatione nunc albo, nunc rubeo colore perfundi, alias magis obscurari, alias minus. Item, mare ob eandē cauD sam nunc purpurascere, nunc canescere, eminus albūm, propius nigrū exhiberi. Videmus etiam columbarū ceruices, & pauonum caudas diuerso lucis aspectu mirifice colores variare. Quæ omnia argumento sunt, nihil esse aliud colores, quam lumen ipsum.

Argumentis probat sententia.

Secundo, Idem probatur, quia nō ob aliam causam oculi cum præalba corpora intuentur, lassantur, & fatiscunt; cum autem viridia, & E herbescentia vident, recreantur, ac vegetiores fiunt, nisi quia candor multum habet de lucē, quę videndi organum dissipat; color autē viridis mediocritatem quandā illius obtinet, quæ modice, & occulta quadam conuenientia sese conspectui offert, proindeque minime lędit. Igitur colores de natura lucis sunt, alii magis, alii minus eam imprimentes.

Tertio, idem confirmatur ex trito philosophorum proloquio, aientium colorem esse commune, & adæquatum obiectum visus; quod minime verum foret, si color, & lux inter se distinguerentur. Nam cum lux sub aspe F ctum cadat, non omne visibile esset color. Pro eadem sententia facit id, quod Aristoteles lib. de sensu, & sensibili cap. 1. ait, Videlicet omnia corpora colore participare; Item definitio coloris proximo capite text. 67. tradita. Color est, quod mouet actu perspicuum. Quæ definitio tam lumini, quam colori conuenit; cum vtrumque moueat, id est, propria similitu-

similitudine afficiat, obtinetque perspicuum. A

Postremo, pro Alberti Magni sententia est cacatio, quia color absente lumine oblitescit, ac secundum se consideratus non est visibilis, sed a lumine visibilitatem mutuatur, nec per se absq; luminis consortio speciem mittit. Quo fit vt lumen ad colorem comparatum illius perfectio, actus, ac forma iure optimo dici possit, ac debeat.

B

ARTICVLVS II.

APPARENTES COLORES *à lumine non distingui; veros distingui.*

...e Sent- ...a lib. 1. ...tur. ...cap. 5. PRo huius controuersiæ explicatione annotandum est duo esse colorum genera, alios quibus visus illuditur (apparentes vocant;) C alios veros. Apparentes sunt qui ex solo lumine secundum diuersum illius aspectum corporibus affunduntur, vt in iride accidit, & iis, quos primo superioris articuli argumento retulimus. Veri colores sunt, qui non ex luce, sed ex varia elementorum & primarum qualitatum mixtura obueniunt, cuiusmodi est in cygno candor, in coruo nigredo. His animaduersis, prima conclusio sit. *Conclus. ...lores apparentes lu... sunt.* Colores apparentes nihil aliud sunt, quam lumen. Hæc conclusio ex eo liquet, quia istiusmodi colores secundũ D diuersum aspectum, distantiam, & situm ad corpus luminosum varie sese visui repræsentant, vt in progressu magis patebit: quod sane indicat eos nihil aliud esse, quam ipsam lucem in corpore receptam. Sit secunda conclusio. *Conclus. ...i colores ...ce distinguun-* Veri colores diuersam naturam habent à luce Hæc probatur, quia si veri colores à luce non distinguerentur, non essent ita fixi, & permanentes, sed versatiles secundum diuersum respectum ad lucem, vt de apparentibus diximus. Secundo, *.1 &c. 2.* E quia lux qualitas est cœlestis, contrarium proinde non habens, cum cœlestia corpora à contrariis qualitatibus natura exemerit docente Aristotele primo de cœlo cap. 3. text 20. At candori nigredo contraria est. Item, quia si color esset lumen, nigror cum omnino expers lucis sit, nihil esset aliud, quam lucis priuatio, quod à communi Philosophorum sensu abhorret. Tertio, Quia sequeretur colorem can- F didum, herbaceum, puniceum, pallidum, & denique omnium colorum discrimina sub vna specie infima contineri; quod a vero non minus abest Quarto, Quia ad lucem non est propria alteratio, quæ tamen est ad colores, vt sentit Aristot. lib. 7. Physic. ca. 3 Postremo, Argumentatur Auerroes hunc in modum. Color est motiuus diaphani, quod actu est diaphanum; actus autem diaphani lumen est. Igitur diaphanum, quatenus lumen habet, est perse A mobile à colore. Sed omne susceptiuum per se alicuius naturæ, caret natura, & specie, quam recipit; ergo color, qui per se est motiuus diaphani, quatenus est lumine collustratum, non est eiusdem speciei cum lumine. Hanc rationem pulchram, & efficacem vocat Contarenus, lib. 5. de Elementis. Nobis tamen parum efficax videtur, quia sicuti diaphanum illustratum, adhuc moueri potest à luminoso intensiorem lucem habenti, ita mo- B ueri poterit à colore, si color sit lumen. Illud vero axioma, Omne susceptiuum, &c. locum non habet in productione luminis, vt constat ex iis, quæ de illius intelligentia in hoc opere disseruimus.

Respondeamus nunc ad ea, quæ superiori *Solut. 1.* articulo opponebantur. Et quidem Pythagoræ argumentum nullam vim habet. Non enim color ratione sui diuiduus est, sed merito superficiei cui inhæret. Ad primum vero C eorum, quæ lucem à colore non distingui contendebant, dicendum; concludere solummodo apparentes colores à luce non distingui. Ad secundum, etsi è veris coloribus quidam *2.* magis ad lucem accedant; vt candor, alii minus; vt color herbaceus, & liuidus, aliiq; nonnulli, qui ad nigrorem declinant, non proinde existimandum eandem ipsorum, ac lucis naturam esse, cum eiusmodi accessus non pertingit ad conuenientiam in specie. Cur autem quidam colores aspectui officiant, alii non, le- D ge apud Aristotelem in problematis sect. 31. quæst 20. Ad tertium, colorem interdum sumi *3.* latiori significatu; ita vt tam lucem, quam colores omnes complectatur, quo modo adæquatum visus obiectum est, ab eoque omnia colorari dicuntur; quia corpora omnia aut colore, aut luce, aut vtroque participant. Quod vero ad coloris definitionem spectat, proprium est coloris præcisesumpti mouere perspicuum, non quouis modo, sed ita vt ipsum actu perspicuũ E non reddat, quod luci conuenit Ad quartum, *4.* etsi luce absente, colores abscondantur ac veluti oculis eripiantur, eorum imaginibus è medio sublatis, (has enim vtpote colorum vicarias intelligendum est abstulisse noctem apud *Color ex se visibilis est.* Virgil.) non iccirco tamen lucis discessu interire; nec ideo ex se visibiles non esse, id est, aptos vt videantur, saltem aptitudine remota, esto non actu cadant sub aspectum, nisi lucis con- F sortio: quæ ob id quasi externa, ipsorum forma dici potest, quatenus eos actu spectabiles facit: non tamen interna, quasi ex ipsa colores, vt ex actu proprio, & essentiali componatur: cum lux & color duæ species sint, in suo quæque genere perfectæ & completæ; quæ proinde in naturam vnam conuenire minime possunt vt ex Porphyrii Isagoge cap. 6. passim celebratur.

QVÆS-

QVÆSTIO III.

QVINAM SIT COLORVM *ortus, & origo.*

ARTICVLVS I.

DE COLORIBVS APPARENtibus, & fictitiis.

COlorum multitudo tanta est, tam multiplex eorum reciproca mistio, vt recte quidam pronunciarit non alibi naturā copiosius, aut maiori ambitione opes suas commendasse: quandoquidem animantes, stirpes, herbas, flores, metalla, gemmas, marmora deniq; pene omnia, quæ genuit picturata colorum varietate induit, distinxitque. Igitur philosophorū non pauci tam eximia naturæ spectatione allecti, colorum causas, & discrimina explicare conati sunt: Plato in Timæo, Aristoteles partim hoc loco, partim in libro, qui nunc extat de coloribus inscriptus (si tamen eius est illud opus) & primo lib. Meteor. cap. 5. & lib. 3. cap. 4. & lib. 5. de generatione anim. cap. 4. 5. & 6. Galen. lib. 2. de temperam. cap. 5. Contarenus li. 5. de elementis. Simon Portius libro de ca re cōposito, Scaliger exercit. 325. in Cardanum, aliique nonnulli. Porro cum ex coloribus, vt superiori quæstione diximus, alii veri sint, alii apparentes: vtrique inter se, partim conueniunt, partim differunt. Conueniunt primo, quia sunt veræ res; nec enim apparentes, ideo hoc vocantur nomine, quod veram & expressam entitatem non possideant; sed quia secundum naturam colorum veri non sunt, ac tantummodo colores vocantur ex analogia ad veros colores, qui ex certa primarum qualitatum mistione oriuntur. Conueniunt secundo, quia vtrique ad obiectum visus proprie pertinent, & aspectum mouent. Tertio, quia non mouent nisi sint in corpore congruenter denso, & non nihil terminato in quo visus figi possit. Vnde ignis in propria regione ob suam tenuitatem non cernitur. Differunt autem inter se non solum ob commune illud naturæ discrimen, quod apparentes sint formaliter lumen, cum veri sint secundæ qualitates; sed quia veri colores habent esse fixum, semperque manent, dum non mutatur qualitatum temperies, ex qua ortum habent. Apparentes autem non diu hærent, & plerumq; varie mutantur ex diuersitate luminis medii, situs, & aspectus, tum ad lucem, tum ad veros colores, vt docet Aristoteles lib. de coloribus cap. 2. & lib. 1. Meteor. & lib. 3. cap. 4.

Plato.
Aristot.
Galen.
Contarenus.
Simon Portius, Scaliger.
Vt Thylesius Consentinus.
In quo conueniunt apparentes vtrique colores.
In quo dissideant.

Distinguuntur quoque inter se colores apparentes ex parte subiectorum. Aut enim sunt in corpore terminato, aut interminato, & quidem in corpore terminato oriuntur sæpe ex vario oppositu verorum colorum ad lumen seu verus color sit vnus, vt color viri-

Apparentium colorum inter se distinctio & varietas.

A dis seu plures, & ii, vel natura coniuncti, vt in pennis pauonum; vel per artem, vt in sericorum, & lanificiorum textutis. Redduntur enim tunc alii noui colores ex incidentia luminis, & radiorum, cum radii vel recti, vel reflexi, vel refracti, aut alio modo se habentes reciprocantur: sic fit sæpe vt coloribus rerum adiacentium parietes perfundantur.

Similiter in corpore interminato prouemiunt iidem colores ex irradiatione luminis, B variantur que ob diuersam habitudinem ad luminosum, vt videre est cum lunæ, aut solis radii interiectum vaporem secant: & cum per quædam corpora vitrea multis distincta angulis ingrediuntur: tunc enim dum in altum aspicimus incredibilem varietatem, & distinctionem istiusmodi colorum non sine magna aspectus illecebra, & animi oblectatione intuemur. Concurrunt autem nonnunquam simul corpus vnum diaphanum intermina- C tum, & aliud opacum: vt cum radii vitrum viride permeant, & in parietem incidentes, ad ipsum quasi herbescentem viriditatem refundunt.

Quod ad veros colores attinet, pura elementa nullum sibi vendicant, quia constat eos nasci ex primarum qualitatum permixtione. Itaque nihil obstat, quod nostratem ignem flauus color perfundit: id enim efficit opaci terrei admistio, de qua nihil habet ignis ele- D mentaris in propria regione, vbi syncerus est, & à fæce terrena liber. Oriuntur igitur veri colores ex temperatione primarum qualitatum, non tamen quauis, sed certa. Nam & quædam sunt mista corpora; in quibus necesse est inueniri omnes quatuor primas qualitates, quæ colorata non sunt, vt in oculo humor crystallinus, de quo alibi.

Elementis colorum inesse.

Docet Aristoteles in libro de coloribus candorem, & nigrorem sequi elementa sim- E plicia, hoc est, vnum elementum magis, quam aliud; & si omnium mixturam supponant. Sic mista, in quibus aer, & aqua excellunt, candida euadere: in quibus ignis, flaua: in quibus terra nigra. Idem quoq; in eodem libro ait colorem nigrum oriri ex commutatione quadā aquei humoris ad siccitatem: atque hinc fieri prædicat, vt cisternarū tectoria, quæ sub aquis latent, nigredinem contrahant: & vt fumus lignorum humidorum ater fit. carbonesq; atri, F fumo scilicet illo crassiori, & aqueo intincti. Qui tamen si exurantur consumpto vapore nigro resoluti in cinerem, redeunt ad albedinem; quamuis cinis aliquid adhuc retineat illius tincturæ: ac propterea sit pallidus. Quæ si omnino vi ignis consumpta fuerit, vt in calce, tunc conspicitur purus nitor, & candor. Alii totam hanc rem digerunt in hunc fere modum. Albus color varie ortum habet ex elementis, vt ex copiā humoris aquei non concocti, quod patet in radicibus, quas terra abscondun-

scenduntur. Item cum calidum externum A corrumpit naturalem calorem; vnde in senib. canicies. Item cum humido calidum accedit: vnde lac concoctione fit album, & calidæ aquæ pilum album reddunt: sicuti & frigidæ nigrum. Si tamen calidum cum terrena portione iungitur nigrum potius efficit. Vnde qui ad meridiem incolunt, magna ex parte fusci aut nigri sunt.

Quidam etiã singulis elementis in misto coeuntibus, ita colores ascribunt, vt alb. sit in B sicco, & in terra, hoc est, terreã portionẽ conmiscetur. Nam his color cernitur in cineribus, saxis, & arenis, igni, aut sole exustis. Viridis in humido crasso, cuius quasi mater fit aqua, vtpote quæ dum crassior fit, viridescit. Cæruleus in humido tenui, qui fit ab aere: nam aeria, cærulea existunt. Flauus in calido, qui oriatur ab igni: siquidẽ hunc, cum addensatur, sequitur flauedo. Hæc tamen colorum ad singula elementa accõmodatio non eo spectat, C vt putet quis ab his elementis prædictos tantũ colores exoriri, aut hos colores ab alijs etiam elementis nasci non posse: sed vt pateat nullum esse in re mixta elemẽtum coloris gignendi expers. Vbi est etiã diligenter aduertendum nullam esse doctrinæ repugnantiam, cum eidẽ elemento diuersi colores in mixto attribuuntur. Siquidẽ ex diuerso gradu aliarum qualitatum tum primarum, cum secũdarum (Na hæ quoque suo modo ad euariandos D colores faciunt) sæpe accidit, vt eodẽ elemento denominãte diuersitas illa existat. præsertim, cum interdum vel minima graduum differentia discrepãtes colores edat. Sed nec illud ignorandũ est, ad ortum, varietatẽq; colorum non parũ conferre in misto maiorẽ, minorẽue à diaphaneitate, & lumine remotionẽ. Est a. lumini propinquissimus, & corpore minus opaco gaudens candor: remotissimus vero à lumine, & opacum magis affectans, nigror. Medij etiam colores pro diuersa ipsorum pro- E portione magis minusue ad lumen accedunt, & opacum minus, aut magis amant. quantoque sunt lucidiores, tanto magis visibiles; & contra: quia lumen maxime visibile est.

Medij autem colores oriuntur similiter, atque extremi ex prima um qualitatum temperie, pro vt eorum causæ magis, vel minus appropinquant ad causas, ex quib. primi nascuntur: sicut enim medij quodam modo participant extremos, ita & illorum ortus ad horum F originẽ, respectum, ac proportionem habent.

x varijs ... na. ita- ... am tam ... rimarum ... uam se- ... und irum ... rad. ous ... ssimiles ... otris exi ... tunt.

ARTICVLVS II.

DE VARIETATE, NOMINIBVS, & mutatione colorum.

DVo sũt extremi colores, cãdor, & nigror. Ex quibus candor est q. habitus, nigror veluti priuatio, vt alibi ex Aristotelis doctrina explicuimus. Non quod nigror haud sit verum, & positiuum ens, cum per se moueat visum, quod priuationi minime conuenit; sed quia cum duæ species sub eodem genere continentur, ea, quæ deterioris notæ est, perfectioris priuationem quodãmodo in se habet. Esse autem colorem candidum nigro perfectiorem, patet ex eo; quia vt paulo ante diximus, candidus magis accedit ad lucem, à qua colores quasi degenerant. Vnde & tenebræ nigri speciem referunt, & ea, à quibus parum luminis ad visum reflectitur, nigricare videntur, vt vmbræ omnes, & loca opaca. Sic & aqua fluctib. nigrescit; quia agitata superficie dissipatur lux, & nubes admodum densa nigrore opacatur, quia solis radium non admittit. Contra vero candida se offerunt, quæ in materia rara plurimum lucis obtinent.

Candidi coloris præstantia.

Hinc est, quod candor apud Aristotelem li. 10. Metaph. c. 10. text. 23. definitur color disgregans visum. Nigror vero color visum congregans. Namq; disgregare visum, est dissipare spiritus visorios, qui ad pupillã à cerebro confluunt. Id vero præstat potissimum lux interuentu caloris, cuius parens est. Idemq; suo modo candor, qui ad lucẽ prope accedit. Cõtrario vero modo se habet nigror. Ob perfectiorẽ albi coloris naturã, eum esse Dijs chariorẽ veteres crediderunt. Cicero 2. de legib. Color, inquit, albus præcipue Deo charus est, & Plato de legum latione Dialogo 12. asseruit colores albos, tum in aliis, tum textili artificio Dijs congruos esse. Laertius in Pythagora, Dijs cum laudib. amictuq; candido semper honores adhibendi. Imo D. Ioann. in Apocalypsi c. 1 cum diuinum Verbum indutum humana natura describit, caput eius ait, capillosque tanquam lanam albam, & niuem, candidos esse; vt hoc colore summam puritatem, sapientiam æternitatemque significaret, interprete Hieron. in Daniel c. 7.

Sunt autem mediorum colorum species propeinnumeræ, sed præcipui quinque, ita vt numeratis extremis, septem sint quasi capita ad quæ cæteri reduci debent: nimirum albus, purpureus, ruber, flauus, viridis, cæruleus, niger. Et horum magna varietas Nam purpurei triplex distinctio potissimum celebratur. Vna, quæ in rosis & croco visitur: altera, quæ in violis; & amethysto lapide. Tertia, quæ propria est conchylii, ad mouendum aspectum viuacissima. Rubro etiam comites rubidus, rubicundus, rutilus, sanguineus, giluus, spadix igneus, flammeus puniceus, vinosus, & alii. Sub flauo, vel post ipsum ad fuscedinem vergentes, numerantur mellinus, pallidus, luteus, galbaneus, buxeus, citrius, croceus, icterus, aureus, ruffus, fuluus, æneus, mustelinus, ferrugineus, pullus, roanus, tanatus, regius, leonatus, cereus, cerinus, & alii. Ad viridem

Medii colores præcipue quinq;

P pertinent

pertinent æruginеus, herbaceus, prasinus, lu-ridus Ad cæruleum cœsius; (Ponunt enim Au-ctores inter hos duos aliquid discriminis) i-tem plumbeus, glaucus, venetus, & alij.

Coloribus imponuntur nomina à rebus in quibus visuntur.

Habent colores nomina (nam & hoc nosse ad eorum naturam inuestigandā iuuat) tum aliunde, tum sæpe à rebus, in quib. primo visi fuere, aut in quibus excellunt. Sic ab herbis, à papauere, à rosa, à croco, à cœlo, vocãtur herbaceus, papaueratus, roseus, croceus cæru- B leus. Ab elementis igneus, aerius, aqueus, terreus. A metallis plumbeus, æneus, argenteus, aureus. A lapidib. hyacinthinus. Ab animantibus aquilus, ab eorum partib. eburneus.

Mutatio colorum vnde.

Mutantur a. colores aut secundum repræsentationē, siue apparentiam; aut re ipsa. Secundum apparentiā, cum alij alijs superinducuntur, prioribus seruatis; veluti cum albedo chartæ, atramenti substantia integitur. Potest n. seruari candor sub atro humore latens. Sic C interdum panni tincturā capiunt, quę in multis adeo est tenax, vt dilui non possit. Sumuntur autem colores à tingentibus multipliciter, vt aduertit Aristoteles in libro de coloribus. Multa n. terra nascentib. tinguntur, veradicibus, corticibus, lignis, folijs, floribus, fructibus: alia fumo, spuma, vino, lixiuio, animalium succis, ac nonnullis alijs. Interdum etiam non omnino, sed ex parte absconduntur subiecti colores: sicque pictorum artificio mi- D rifice temperantur, & quasi commiscentur, alij alijs liquorum interuentu impositi.

Re autem vera immutantur colores cum prior interit, eiusque vicem alius denuo subit, vt in segete, cum flauescit, in capite, cum canescit, in herba, cum purpurascit. Nec solum quæ istiusmodi sunt, sed quæ modis proxime explicatis intinguntur, interdum insitos colores perdunt, & ascititios re ipsa admittunt: cum videl. humores, qui ad infectū E præstandum adhibentur, vim habent immutandi qualitates primas, quarum varietatem mutatio colorum insequitur. Si quis porro quos animi affectus colores exterius indicent, velit cognoscere, (nam pro varietate passionum, quæ in nobis excitantur, varij quoque colores in ore expanduntur) legat quæ Claudius ad Emblemata Alciati annotauit.

Emble. 17.

F

QVÆSTIO IV.

VTRVM LVMEN RATIONE MEdij, an obiecti tantum, vel etiam, ratione vtriusq; ad visionem requiratur.

ARTICVLVS I.

DIVERSÆ PHILOSOPHOrum sententiæ.

Circa contemplationem luminis, de quo Aristoteles hoc loco egit, solet hic in A controuersiam adduci, an lumen substantia sit vel accidens; & vtrū in medio intentionale tantum esse habeat, an reale. Verum hæ quæstiones pertractatæ à nobis sunt in libris de cœlo, cum de syderum luce ageremus. Quod vero ad præsentem disceptationē attinet, non consentiunt inter se Philosophi. Nam qui putant colores à luce nō distingui, seu lucem internā eorum formā esse, ij modo sibi ipsis cōstare velint, tueantur oportet, deposci lumen ex parte obiecti visilis, immo & esse id, quod formaliter videtur, nec aliquid præter lumē à nobis in corporib. cerni. Sed enim adhuc eis opinandi libertas relinquitur, num lumen etiam ratione medij necessarium sit: ita vt videri res non possit, nisi medium actu illustretur.

Lib. 2. de cœlo c. 7. à q. 2.

Hos retulimus sup. q. 2. art. 1.

Auicenna lib. 6. Nat. part. 3. cap. 1 concludit lumen tantum exig propter obiectum. Quod ita esse ex eo ostendi potest, quia oculus in obscuro loco videt procul obiectum, si affusum sit lumine: contra vero si obiectum in obscuro sit, non aspicitur; esto oculus in loco illustrato consistat. Quod tum quotidianis exemplis patet, tum eo, quod interdiu videntur stellæ è profundissimis puteis, vt testatur Galenus lib. 10. de vsu partium. Et oculi folium, cicendulæ, & quercus putridæ interlucent in tenebris, vt Aristoteles hoc ipso cap. text. 27. annotauit. Huic argumento occurrunt Caiet. & Ferrariensis hoc loco, in exēplis propositis, semper in medio, & prope oculum nonnihil luminis esse, esto id non appareat, & prope obiectum vberiorē lucem requiri in medio ad recipiendam primo speciē, eamque traijciendam, quam in reliqua parte spatij. Non videtur tamen satisfacere hæc responsio, cum ridiculum sit affirmare dari in toto medio vsque ad oculum eam lucem, quæ neque visu dignoscatur, nec efficaci ratione comprobetur.

Videri solū requirit ratione obiecti.

Alii, è quorum numero est Auerroes, putant lumen exposci tantum ratione medii, quod asserit etiam D. Thomas hoc loco. Verum idem 1. p. q. 79. art 3. explicata vtraq; opinione, videtur magis inclinare in eam, quæ statuit requiri lumen ex parte obiecti. Quod etiam docet in quæstionibus de verit. q. 8. ar. 14. Quin & primo libro contra Gent. c. 76. ait colorem esse obiectum materiale visus, lumen vero formale; vnde, inquit, eadem visione intuemur colorem, & lucem, qua color fit actu visibilis. Probari autem potest hæc sententia quatenus asserit non requiri lumen ratione obiecti; primum, quia color suopte ingenio, ac per se visibilis est, cum sit obiectum visus, eiusq; propriū sensibile, quare & Aristoteles hoc cap. text 66. docet colorem in se ipso causam habere, cur sub aspectum cadat. Secundo quia odor, sonus, cæteraq; aliorum sensuum obiecta, vt sui similitudinē mittant, nō egent alterius causæ consortio; ergo neq;

Qui illud solum ratione medii necessarium censent. Auerr. D. Thom.

color,

color, præsertim cum non minore ad idem efficacitate præditus esse videatur.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR LVMEN TAM *ratione medii, quam obiecti ad visionem requiri.*

Tam ratione medii quam ratione obiecti lumen requiritur. Probatur quoad priorem partē.

PRopositæ controuersiæ hac assertione faciemus satis. Lumen requiritur ad visionem tam ratione medij, quam ratione obiecti. Hæc est D. Thom. loc cit. Apollinaris hic, & aliorum. In primis autem quoad priorem partem, quam statuit etiam Auerroes, Thienensis, Iandunus, & alij, ex eo suadetur, quia cum agentia non in quoduis discriminatim agant, sed oporteat inter id, quod agit, & patitur proportionem quandam, & reciprocam aptitudinem dari: Cumq; ad id singula agentia peculiarem dispositionem in patiente exigant, cuius defectu nullo modo actio procedet: dispositio, quā color in diaphano requirit, lux est, sine qua non posset in eo gignere speciem, quæ ad oculum perfertur. Ideoq; Arist. c. 7. tex. 71 definiit colorem esse motiuum perspicui actu illustrati. At quod prędicta dispositio in perspicuo necessaria sit, probatur. Sit coloratum A. quod cernatur in toto spatio D. in quo designetur punctum B. vicinum ipsi A. itemque punctum C. ab eo remotum, tum lumen, quod erat in toto D. incipiat decrescere paulatim à puncto C. In huiusmodi defectu dabitur instans, in quo A. conspiciatur in puncto B. nec tamen in puncto C. Idq; non ob aliam causam, nisi quia iam punctum C. nō est illustratum (siquidem antea dum in eo lux fuit, videbatur.) Igitur necessario ex parte medij diaphani lumen ad visionem requiritur. Quæ est sententia Arist. in lib. de sensu, & sensili c. 2. & c. 7 huius lib. text. 72. vbi docuit ideo obiectum visile supra sensorium positum non sentiri, quia oportet obiectum alterare prius medium actu illustratum.

Probatur quoad posteriorem.

Secunda vero pars conclusionis, quam tradit Aegydius hoc loco. Durandus in 2. distin. 28 q. 1. Vitellio l. 3 perspectiuæ theoremat 1. ostenditur contra eos, qui putant neutiquā requiri lumen per se ratione obiecti, adeo vt si totum medium colore non illuminato collustrari posset, adhuc color in ipsum speciem iaceret: probatur, inquam, ex eo, quia lumen concurrit tanquam causa partialis vna cum colore ad emittendam speciem Quo fit vt per se etiam ex parte coloris requiratur. Concurrere vero lumen eo modo; nec tantum vt dispositionem siue medij, siue obiecti, ea ratio suadet, quia nullum naturale agens postulat formam excellentioris naturæ, vt solā dispositionem requisitam, ad ignobiliorē formam: lux vero tam imagine coloris, quam colore ipso præstantior est. Quare non exigetur lux tantummodo vt dispositio, ad traijciendas colorum imagines in oculum; sed vt causa partiatim eas proferens simul cum colore obiecto. Item colores, quo magis illuminantur, eo melius videntur: igitur ex participatione luminis fiunt actu visibiles.

Lux & color sunt causæ partiales imaginum producturum.

Soluuntur argumenta partium aduersariarum.

Diluamus nunc argumenta, quæ pro superioribus sententijs adduximus, quatenus ei, quam defendimus, aduersantur. Ad primum pro Auicenna apte respondebatur, ad responsionis vero confutationem dicendum erit, etsi lux non semper à nobis palam dignoscatur in toto medio, quo visio fit, conuinci tamen dandam esse ratione, quam paulo supra attulimus. Certe si obiectum vt primo gignat speciem in medio, requirit in eo lumen, multo magis medium id requiret ad speciem vlterius extendendam. Ad primum vero pro secunda opinione, quam admodum probabilem confitemur; dicendum est colorem esse ex se visilem, id est, suapte natura posse videri; etsi vt actu videatur, aliquid aliud requirat, quo etiam modo interpretandus est Aristoteles, cum ait colorem in se habere causam, cur videatur; qui licet non expresse docuerit requiri lumen ratione obiecti; non id tamen negauit. Ad secundum, peculiare hoc esse coloribus, vt non nisi concurrente luce speciem transmittant, sicuti proprium est eisdem, vt etiam secundæ sententiæ defensores concedunt, exigere illustrationem diaphani, tanquam preparationem ad traijciendas species; nihil vero mirum quod nobilissimus externorum sensuum, eiusmodi apparatum ad functiones suas obeundas expostulet.

QVÆSTIO V.

VTRVM VISIO FIAT EMISSIS *ab oculo radiis, an receptis ab obiecto imaginibus.*

ARTICVLVS I.

PHILOSOPHORVM QVORVN- *dam præsertim Platonis opinio, & eius confirmatio.*

Qui putent visionem fieri extramittendo radios.

HÆc quæstio in contrarias partes à Philosophis disputata fuit. Nam Empedocles, Stoici, & Platonici arbitrati sunt aspectum fieri radiorum ex oculis emissione. Itaque Plato in Timæo docuit aspectum non affici imagine aliqua à re visa affluente, sed emicare ex oculis lucē, quæ vna cum lumine externi aeris obiectum quasi manib. prehendat, ipsumque suo contactu visibile efficiat: tum vero refundi eam lucem ad oculum affectum alteratione alterati visibilis, & vbi in pupilla insederit, fieri visionem. Platonis sententiam

De Platonis opinione D. Nemesius de natura hominis c. 7. Priscianus Lydus in l. de Phantasia. Macrobius 7. Satur. ca. 17 Gellius l. 5. ca. 16 Plot. lib. de visione Alcinous in l. de doctrina.

secutus est Aphrodisæus 1. li. probl. q. 75. Seneca lib 1. Nat. qu. Chalcidius in cōmentarijs super Timæo, Euclides in libello de Perspectiua, Ptolemæus in Catoptrico, Alchindus in lib. de aspectibus, Lactantius in li. de opif. Dei c. 8. vbi ideo negat species visuales esse necessarias, quia putat mentem esse, quæ immediate videt per oculos tanquā per fenestras intro perlucētes Idē Platonis dogma tuetur Galen. lib. 7. de placitis. Hippoc. & Platonis, & li. 10 de vsu partium, & 1. lib. Prognost. sect. 19. addens quemadmodum nerui sensionem perferunt ad cerebrum, à quo sentiendi vim accipiunt, sic externum aerem appulsu radiorum, qui ab oculis exiliunt, reddi accommodatum ad deferendam visilis alterationem ad oculum.

Plat. Plato. Aphrodis. Seneca. Chalcidius. Euclides. Ptolemeus. Alchindus. Lactantius. Galen. Argumenta pro sententia Platonica.

Solent autem ad Platonis sententiam confirmandam permultæ adduci rationes, quas collegit Theophilus hoc loco ad text. 69. & Macrobius 7. lib. Saturnal. c. 14. Ac primum, quod aspectus ex se visorios radios eiaculetur ostendi potest, quia non ob aliam causam videtur natura oculis igneum lumen accendisse. Deinde, quia nulla ratio afferri potest: cur is, qui nebuloso aere circumfusus est, proximam nebulam non videat, distantem videat; nisi quia radij visorij cum primum ex oculis emicant, fortiores sunt, sicque vicinam nebulam penetrant, longius vero progressi languescunt, nec iam perrumpere nebulam valent: atque ita ex ea quasi ex opaco corpore ad oculos egrediuntur. Deinde res imposita pupillæ non videtur, idque propterea accidit, quia radius impeditur quominus extra sese effundat: igitur visio fit emissis radijs. Deinde, quod visio non fiat receptis ab obiecto simulachris, probatur, quia nequaquam verisimile est typos innumerabilium pene rerum, quas vno ictu videmus, simul oculis illabi.
1. Et tam exiguam pupillam tantam influentium idolorum copiam capere,
2. quin illa se
3. mutuo perturbent, & impediant, præsertim cum nihil sit, quod ea componat. & distin
4. guat, ne in turbatam congeriem abean. Item, Vel eiusmodi imagines, & quasi exuniæ a reb. demittuntur, cum est, qui videre velit: vel etiam cum nullus aspicit, vltro emicant. Si dent primum; cuius tunc imperio illę confestim accurrunt? Si secundum; perenni igitur fluxu à corporibus dimanant, non sine magno earum dispendio, (quod Aristoteles Democriticis obiecit aientibus corporū actiones defluxu fieri) ac nullo ordine passim oberrāt. quod est absurdū.

5. Præterea, In speculis imago contemplatorem suum aduersa respicit, quæ tamen si a nobis proficisceretur, cum recta exeat, posteram sui partem deberet ostendere: quo modo histrio dum personam, id est, confictam faciem induit, nonnisi posteriorem cauernam cernit: quare nullo pacto admittendum est fieri aspectum per imagines à rebus emissas, quæ emitti ab his nequeunt.

ARTICVLVS II.
VERÆ OPINIONIS.
Explicatio.

Visionem fieri receptis speciebus.

CONtrariam sententiam tuetur Peripatetica schola asserens visionem non fieri emissis ab oculo radijs, sed receptis à re obiecta imaginibus; quod docuit Aristoteles cap. 7. huius lib text. 67. & 74. & c. 12 text 121. & lib. 3. c. 1. 2. & 3. & in lib. de sensu & sensili c. 2. Nec officit quod tertio Meteor. cap. 3. 4. & 6. & in problemat. sect. 31. probl. 16 Platonis opinione ad dubitationes quasdam dissoluendas vtatur. Id enim propterea fecit, quia tunc nondum propria sentētia comprobata, communi vti voluit, præsertim cum nihil ad præsens institutum faceret, vtram partem sequeretur, vt inibi Alexander, & hoc loco Philoponus annotarunt.

Contra radiorum emissores.

Quod ergo aspectus emissione radiorum non fiat, ostenditur. Nam vel radius visorius pertingit ad res quæ videntur; vel non. Non secundum, quia iam ille radius non alteraret obiectum, neque aliqua qualitate alteratus ad oculum rediret, vt aiunt? Primum etiam dici non potest, quia incredibile omnino est è tantula pupilla tantum luminis ab oculo exilire posse, vt ad res tam varias, tamque inter se distantes, quas simul contuemur peruenire queat, ita vt magnam cœli partem occupet, quam vndique oculis obiectam cōspicimus. Deinde, quia si lumen Solis quantumlibet recta incidat, nunquam reflectitur è terra vsque ad mediam aeris regionem, multo minus eiusmodi radij a stellis, quas in firmamento cernimus ad nostrum aspectum reflectentur. Item, Vel qualitas illa, qua radij in re videnda imbuuntur, est similitudo ipsius rei, vel aliqua alia qualitas, vel corpus aliquod tenue, & subtile. Si est similitudo: Iam igitur concedunt visionē fieri receptione imaginum; quam in eo hallucinentur, quod dicant ad imaginum productionē requiri lumen ab oculo exiliens, cum sufficiat id, quo non minus obiectum illustrari. Si vero dicant esse aliam qualitatem, cum non appareat quænam ea sit, aut qua necessitate inuehatur, certe fictitia existimanda erit. Quod si dicant secundum cū non sit admittenda corporum quantumlibet subtilium penetratio, asserere nequaquā poterunt radium visorium transmeare interiecta corpora vsque ad rem visam. Neq; defendent visionem esse momentaneam, cum nullum corpus momento moueatur.

Denique quod admittēdæ sint rerum imagines, quib. non solum aspectus, sed reliquæ etiam potentiæ cognitrices ad obiecta percipienda obsignentur, constat ex ea quæstione, qua

qua superius hac de re priuatim disseruimus; è qua ad præsens institutum corroborandum plures rationes desumi possunt Quibus accedit quod communi philosophantium consensu hoc discrimen inter appetentes & cognoscentes vires traditur; quod illæ natiua propensione ferantur in sua obiecta, & ab iis alliciantur: hæ vero obiecta ipsa ad se trahāt: videlicet per eorum similitudinem, qua imbuuntur.

Vt autem planum fiat, quonam modo species visiles obiectum repræsentent, nonnulla obseruanda erunt. Primum sit, quemadmodū à qualibet parte corporis luminosi in quoduis punctum medii perspicui intra eius sphæram contenti, producitur lumen, modo nullū corpus opacum interiectum sit; ita à quauis parte corporis colorati emitti ipsius similitudinem ad quoduis punctum medii actu illustrati, intra ipsius sphæram cohibiti; modo nullum corpus opacum interpositū sit. Quod ex eo constat, quia cum agentia nat[u]ralia necessitate naturæ in actiones suas ferā[n]tur; sublatis impedimentis, non possunt nō agere secundum omnes suas pa[rte]s in quoduis punctum spat[i]i. Ideoque corpora tam lucida, quā colore affecta, quo maiora sunt, eo per lōgius [sp]atiam lum[en] & sui similitudinem proferūt. Nam cum sec[und]um omnes suas partes in qu[o]duis punctū [sp]at[ii] agant, quāto hæ plures a[m]pli[o]resque extiterint, tanto lumen & imag[ines, quæ] ex [ea] parte spatii obiecto vicina progi[g]unt[ur], maiorem vim habebūt, vt se longius d[i]ffundant. Quo etiam fit, vt quo res grandiore[s] [su]nt eo è remotiori loco perspi[ci] valeant, & vt in quouis punctio, seu quauis parte medii [a]ctu illustrati totum corpus obiectum sensui repræsent[e]tur, sing[u]læque eius partes, a quibus ad huiusmod[i] p[u]nctum, s[e]u partem medii liceat rectam lineam ducere: quandoquidem in qualibet pa[r]te me[d]ii imprimitur [si]militudo a quauis parte obiecti colorati. Id quod experiētia confirmat; siquidem ex quacunque parte medii fas est obiectum cernere, omnesque eius partes, ad quas licet ab oculo videntis lineam rectam protrahere, si nihil sit interiectum quod impediat continuam speciei productionem per totum spatium, atque m[ed]ius omnes partes intueri, nisi per earum similitudinem: ergo partes omne[s] ac singulæ obiecti colorati producunt sui similitudinem in quauis parte medii; atque adeo in quauis huiusmodi parte repræsentantur omnes ac singulæ partes obiecti. Deinde idem probatur hunc [i]n modum. Quæuis pars obiecti colorati est agens naturale, ac minime liberum ad sui similitudinem producendam, & habet se indiscriminatim ad agendum in quamuis partem medii actu illustrati intra eius sphæram inclusi, ad quam licet rectam lineam ducere. Quælibet igitur obiecti pars in quamuis

A partem medii sui imaginem imprimit, & ex consequenti in quauis parte omnes, ac singulæ obiecti partes repræsentabuntur. Postremo, idem confirmatur, quia si diuersæ partes obiecti visilis producerent sui similitudinem in distinctis partibus medii, nō autem omnes in eadem, nequiret Sol, quem Astrologi tota terra vicibus fere 167. maiorem esse inquiunt, totus ex quauis parte medii à nobis conspici. *Qualibet obiecti pars producit sui speciem visilem in qualibet medii parte.*

B Etenim vt omnes eius partes sui similitudinē producerent, egerent spatio tantæ magnitudinis, quantæ Sol ipse est, quod repugnat experientiæ, quandoquidem è quauis parte medii totum Solem conspicimus. Quare necesse est omnes partes obiecti visilis mittere sui similitudinem in quamuis partem medii, in qua repræsententur.

Aduertendum præterea est, diuersas partes eiusdem obiecti non iacere distinctas sui similitudines in eandem partem medii, in qua
C videntur; sed vnam & eandem, quæ tamen exactior sit & perfectior, quam si à quauis parte singulatim accepta emitteretur. Porro autem istiusmodi species cum à singulis partibus obiecti, tanquam à partialibus agentibus suum esse accipiat, singulas eius partes repræsentat, quantumcunque illæ quoad intensionem, situm & figuram dissimiles sint. Namque hæc similitudo, quatenus mutuatur esse à parte B. repræsentat partem B. & vt ha-
D bet idem esse à parte C. repræsentat partem C atque ita cæteras, prout à singulis suum esse partiatim sumit. Quod quidem ita se habere hunc in modum ostenditur: Sit corpus aliquod secundum suas partes inæquabili intensione candidum. Si igitur diuersæ huiusce corporis partes distinctas sui similitudines in eandem partem medii producerent: quemadmodum duæ eius medietates duas producerent similitudines, sic quatuor quartæ qua-
E tuor similitudines, atque ita cæteræ partes proportionales eodem modo, quæ cum infinitæ sint, darentur in eadem parte medii species infinitæ, quod fieri nequit. Patet igitur omnes ac singulas partes obiecti visilis proiicere in quamcumque partem medii illustrati intra sphæram contenti vnam eandemque sui similitudinem, & ob eam rē eadem omnino imagine ex quacunque parte medii singulas partes rei obiectæ à nobis conspici, nisi
F quid obstet. *Non iaciūtur tamen diuersæ imagines à diuersis partibus eiusdem obiecti.*

Ex dictis collige, speciem obiecti visilis, etsi vnum numero accidens sit, extensione subiecti per accidens extensum; tamen ita affectum esse, vt quælibet pars illius extensionis referat omnes partes obiecti, ad quas licet rectam lineam ducere, quia, vti diximus, quælibet huiusce speciei pars ab omnibus obiecti partibus capit esse, modo ad eas possit duci recta linea, non pertranseundo per corpus opacum. Nam alioqui si ad aliquam obiecti

partem huiusmodi linea duci nequeat ab aliqua parte speciei in medio existentis, hæc non capiet esse ab illa parte, proindeque eam in tali loco non repræsentabit.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM, *quæ articulo primo proposita fuere.*

Reliquum est vt argumentis pro Platonica opinione initio adductis respondeamus. Ad primum dicimus, oculos non esse igneos, quasi in se ignem contineant, cum ignei caloris excessus temperiem viuentium dissoluat; nec vero ita lucentes esse, vt procul ex se lumē iaculentur. Quod vero motis oculis, splendor quidā in eis appareat, id ex eo prouenit, quia polita & leuia corpora, cuiusmodi sunt oculi & piscium quorūdam capita, aliaque eiusmodi, in tenebris præsertim renident, ac fulgent. Non est tamen inficiandum pupillæ non nihil esse innatum lucis, vt quasi tessera hospitem & affinem suum, hoc est, lucem, qua species vehitur, sese extrinsecus insinuātem recipiat, eique vt ministter familiaris præsto adsit. Qua de re lege Scaligerum Exercit. 198. num. 16. Concedendum præterea animalia nonnulla ex oculis aliquid lucis extra emittere, vt feles, & alia quædam ex iis, quæ noctu venantur.

Solutio 1.

Solutio 2. Ad secundum, nebulam remotam non ob eam causam, quæ in argumento affertur, videri, proximam vero non videri, sed quia prope oculos minor lux sufficit, ad illustrandum visile proximum, quam remotum. Adde quod nebula per eandem lineam longe porrectam identidem aspectui occurrēs, atque adeo crassescens, obscurior apparet, quam quæ per breuiorem lineam cernitur. Ratio autem cur res pupillæ imposita non videtur, non est ea quæ affertur in argumento, sed quia oportet illustrati medium ad inferendam speciem. Ad tertium; nihil mirum quod tot rerum imagines oculis simul occursantium parite: oculo intrantur, cum iis imaginibus sit plenum totum diaphanum actu illustratum, vtpote quæ neque sibi impedimento sint, nec potentiam degrauent, nec sua mole aut contrarietate se extrudant, cum non sint corpora, nec contrariū habeant, nec se perturbent, licet in eodem situ coeant, quia vbicunque existant, per se natoe suæ distinctionem & significandi vim retinēt. Sunt vero istiusmodi simulacra perpetuo in diaphano illuminato, quia naturaliter à re visili emittuntur; nec vero temere huc illuc oberrant magis, quam lux, quæ ipsa comitatur, & quasi fouet; siquidem eius concursu, vt superius diximus, gignuntur, eaque euanescente occidunt. Ex quo patet, quid ad quartum argumentum respondendum sit.

Solutio 3.

Solutio 4.

A Ad quartum, dicendū in primis in speculo nō videri imaginem, vt progressu patebit, sed videri obiectā per imaginē, a speculo repercussam ad oculum; videri, inquam, aduersa facie, non auersa, quia eiusmodi species non est vt persona histrionis ex vna facie aliud, ex altera aliud exhibens, sed est quippiam simplex, atque purum ex vtraque facie (vt ita dicamus) obiectum repræsentans; quo etiam fit, vt obiecti corporis partes dextræ efficiantur in specB ulo læuæ, & e diuerso: videlicet quia imago ad oculum repercussa ita rem nobis repræsentat, vt ab ea prodiit, atque adeo etsi res visa nobis fit aduersa, manus quasi commutat, eiusque dextra nostræ dextræ respōdet, cum secus fieri oporteret, vt videmus, cum Socrates, qui antea erat auersus, nobis aduersus fit. Tunc enim eius dextra læuæ nostræ respondet. Itaque tota huiusce discriminis ratio est, quod species non alia sit auersa, quam aduersa.

Solutio 4.

Lege Vi... lib. 5. Per... prop. ... Rich. in ... d. 11. q. ... 6 prin.

C QVÆSTIO VI.

AN OCVLORVM COMPOSITIO *ad visionem obeundam accommodata sit necne.*

ARTICVLVS I.

DE OCVLORVM PRÆSTANtia, situ, & figura.

D Aspectus omnium sensuum præstantissimus habetur. Primo, quia tenuioribus, & à materiæ fæce liberioribus, ac non nisi per diaphanum illustratum transmissis imaginib. ad functiones suas vtitur, nullum quoque realem immutationem ab obiecto recipit, sed tantum notionalem, nec enim, verbi gratia exalbescit viso candore. Secundo, quia eius actio celerrima est, vtpote quæ momento fiat. Tertio, quia è longiori tractu res attingit. Quarto, E quia (vt cæteras eius prærogatiuas omittamus) plures rerum differentias comprehēdit: quandoquidem visu totius mundi fabricam & ornatū intuemur, lucis pulchritudine fruimur; colorum varietatem distinguimus, corporum omnium magnitudinem, figuram, numerum, proportionem, situm, motū & quietē assequimur. Ideoque nullus sensus ad cogitationem inuentione propria comparandam magis idoneus est. Vnde Plato in Timæo visui acceptam refert Philosophiam; & eius imitatore Philo Iudæus in lib. de Specialibus legibus. Defluxit (inquit) Philosophia è cœlo in hominum animos, sed oculis sequestris deducta est in hospitiū. Nam hi primi conspexerūt vias, quæ à cœlo ad nos tendunt, regias. Item in lib. de Mundi opific. Quod, inquit, mens in animo est, id oculus in corpore. Videt enim vterq; alterra intelligibiles res, alter sensibiles. Visus autē mētis ad noscēda incorporea; oculi ad con-

1 Ratio ... oculorum ... præst... D. Th... 1 par... 78. art...

ad contemplationem corporum, quæ res ad A alia multa prodest, & in primis ad id, quod maximum est, scilicet Philosophiam.

Quod vero ad oculorum situm attinet, libet quæ D. Ambrosius lib. 6. Hexam. cap. 9. ea de re scripsit in hunc locum transferre Adhærent veluti quibusdam montium superciliis oculi, & vt protegente montis cacumine tutiores sint, & tanquam in summo locati, de quadam specula superiore vniuersa prospectent. *us ocu- ... um. ... Ambros.* B Neque enim oportebat eos humiles esse, sicut aures, vel os, ipsosque narium interiores sinus. Specula enim semper in alto est, vt aduenientium catervatim hostilium explorari possit aduentus, ne improuiso occupet ciuitatem, vel vrbis populum, vel Imperatoris exercitum. Sic latronum quoque cauentur incursus, si exploratores in muris, aut turribus, aut montis excelsi super illo sint locati, vt desuper spectent plana regionum, in quibus insidiæ latronum latere non possint. In mari quoque positus si C quis terræ appropinquare se conijcit, in ipsa mali fastigia, & celsa antennarum cornua voti explorator ascēdit, & adhuc inuisibilem reliquis nauigantibus eminus terram salutat. At forte dicas; Si specula editior necessaria fuit, cur non supra summum verticem capitis oculi constituti sunt, sicuti cancris, vel scarabæis in summo sunt; quibus licet nullum caput appareat, cornua ac dorsa tam in cętero corpore celsiora sunt sed illis testa valida, nec tā teneris membrana sicut nobis, quæ facile possit offendi, ruboque & cæteris inter eund sentibus. D Itaque nobis in summa prope modum corporis parte constituti oculi sunt, tanquam in arce, & ab omni, vel minima offensione defendi quæ duo sibi contraria videbantur Nam si in humili esset, propter tutamen, munus impediretur; si in vertice, paterent ad iniuriam. Hæc D. Ambrosius. Lege etiam D. Basilium homil. ... Hexam. Sane vero E mirifice natura prouidit, vt oculi tuti esse possent, vt quæ ea, quæ foris ingruunt, incommoda propulsarent ideo quasi concauis foraminibus reclusit ingenis, a palpebrarum regmine circumuallauit (etsi has Struthio camelus aiunt sola vt homo vt inquit habeat,) qua identidem celeritate magna non solum excipiendis rerū imaginibus aditum aperiant, sed etiam incidentibus & noxiis claudant: totum supercilia quoque addidit pilis breuibus adornata pariter, & alterne mobilia, quæ sudorem à capite & fronte defluentem repellant. Sed enim & F hæc, vt Plin. 11. Natur. hist. lib. cap. 37. aduertit, maxime fastum indicant. Superbia alicubi concepta, ulum, hic sedem habet In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abrupti[...] ne inuenit in corpore, vbi solitaria esse: Hæc ille. *c. 3. de Na... ra deor... ... etra... m... sue. ... ar ocul... ... ra.*

De oculorum autem figura sic habeto: Sunt oculi in globum conformati duabus potissimum de causis. Primum, quia forma globosa, promptiori agilitate in hanc & illam partem voluitur, & aspectum circumfert: voluit autē naturæ auctor Deus aspectum circumferri (vt inquit Timæus) circuitus, qui in cœlo aguntur, in vsum redigamus nostræ mentis, discursionesque ipsius illis cognatas, sed perturbatas ad illorum temperiem reuocemus, & conuersiones Dei, quæ sine vllo errore aguntur, imitemur. Deinde, quia vt Mathematici demonstrant, nisi oculi essent rotundi, non possent rerum quantitatem demonstrare, nec aliquid perciperet, nisi æquale sibi. Etenim visio fit per lineas rectas super oculum perpendiculariter incidentes, quarum concursus fit in oculi centro. Quare si oculus esset superficiei planæ, non ingererent se perpendiculares lineæ, nisi à superficie æquali; sicque non nisi æquale cerneretur. *Lege ... lib. 3. Perspectiua. theorem. 3... Cantuar. lib. 1 Persp. c. 3. concl. 3.*

ARTICVLVS II.

DE IIS, QVÆ AD INternam oculorum fabricam spectant.

Hac de re Aristot. 5. de Gener. al. c. 1. & de hist. an. c. 10 & 11. Gal. lib. 10. de Vsu part. Theophilus lib. 4. de Fabr. hom. Vesal. lib. 1. 4. c. 7. Sim. Port. de Color. ocul c. 3. Gueuara lib. 3. Defens. in Gal. c. 7. Fernel. lib. de Partib. corp. hum. cap. 9. Thomas à Veiga in lib. 4. de Locis affectis, cap. 1. Conciliator differ. 64. Fo. ... 19. in tecni.

NVnc ad internam oculorum compositionem veniamus. Constant oculi, quod ad præsentem considerationem attinet, septem musculis, ... tunicis ... alii hæc secus ... tribus humoribus; duobus neruis. Musculi dati eis a natura sunt, vt globum ad aspectum facile conuertant: è quibus vnus sursum, alter deorsum: duo ad dexteram læuamque trahunt; alii duo circumferunt; septimus sustinet, illigatque. Ex tunicis intima vocatur specularis, quia vt speculum nitet, & translucet, græce à continua araneæ telarum imagine ἀραχνοειδής. Huic proxima græce ἀμφιβληστροειδής, latine reticularis nuncupatur, quia venulis multis & arteriis intexta retis effigiem exhibet. Tertia græce ῥαγοειδής, latine vuea, quia similis est vuæ folliculo, à quo pedunculum detraxeris. Quarta græce κερατοειδής, latine cornea, quia cornu in laminas tenuissimas infectum refert, & splendida ac diaphana est. Quinta græce ἐπιπεφυκώς latine adnata, siue adhærescens, quia eius beneficio vndique totus oculus consistit, & sibi cohæret; quæ etiam alba à colore nuncupatur. *Oculorum ... mu, ... stem. Tunica ...*

Ex humoribus intimus dicitur à Græcis κρυσταλλοειδής, à Latinis crystallinus, seu glacialis, quod crystallum, seu glaciem pelluciditate æmuletur, etsi aliquantulum mollis sit. Huic proxi- *Humores ... in oculo ... tres.*

proximus græce ὑαλοειδὴς, latine vitreus, seu albugineus, quod consistentia & colore vitro fuso, siue recocto, vel oui albo sit similis. Tertius græce ὑδατοειδὴς, latine aqueus, ab aquæ similitudine.

Quæ sit tunicarum humorumque compositio & connexio.

Horum vero compositio hunc ordinē inter se habere deprehenditur. Est oculus, vti diximus, in globi figuram conformatus. Eius centrum obtinet humor crystallinus, quem vndique ambit tunica specularis. Huius humoris medietas vna in humorē vitreum, qui proxime sequitur, immersa est; altera in eo extat, & quasi innatat. Deinde humorem vitreum posteriori parte ambit tunica reticularis, desinens vbi glacialis humor eminere incipit supra vitreū. Hinc duæ se offerunt membranæ, nempe vuea, per cuius foramē humor crystallinus & pupilla cernitur; & à colore huius tunicæ, quæ varie intingitur, oculos nigros, cæsios, glaucos, aut alio colore imbutos dicimus. Altera tunica est cornea, quæ totum oculū ambit, & splendida est. Inter hasce duas tunicas humor aqueus continetur: tū postremum atque extimum locum habet tunica adhærens, quæ oculum in propria sede cohibet, ducens originem à tunica caluariam inuestiente; vnde & pericranium nuncupatur. Concurrunt etiam ad oculi structuram duo nerui,

Nerui visorii duo.

qui optici, seu visorii appellantur; hi vero à cerebro proficiscuntur, alter è dextera parte, alter è sinistra: sed aliquātulum progressi, inter se coeunt, rursumque antequam oculos subintrent, separantur: & quia duplici membrana vestiti sunt, interna tenui, & externa dura; ex illis ortum habent duæ tunicæ, vuea & cornea. Per eos simulacra rerū, quæ sub aspectum cadunt, in communem sensum influūt, simulque per eosdem à cerebro emicant visorii spiritus, sine quorum ope facultas cernendi munus suum obire nequeat. Hinc est quod affecto cerebro, etsi oculi nihil aliunde incō modi patiuntur, hebescit visus, vt patet in ebriis, deliris & phreneticis, è quorū cerebro desiliunt spiritus nebulis obducti, ac minus puri minusque apti ad operationē. Addimus etiam ex inordinato huiusmodi spirituum ad oculos motu interdum prouenire, vt ebriis circumuerti omnia videantur: Quod Aphrodisæus lib. 1. Problematum, q. 67. hisce verbis edisserit; Larga vini copia nimiam exhalationem spiritus fumei ad cerebrū mittit, qui spiritus cum digeri atque consumi nequeant, prius quam temporis spatium concoctionem exhibeat, per cerebrum voluitur, & quaque versus percurrit, atq; ita perturbatus profluit per neruum visorium, pupillamque ad res cō spectui obuias; facitque vt tales videantur, qualis ipse est. Affectum etenim interiorem foris esse imaginantur: quocirca eff[illegible]itur, vt etiam caligent, & vertigine tantisper t[illegible]

Quis ortus tunicæ vueæ & corneæ.

Cur ebriis obiecta circumagi videantur.

Sed & [illegible] s, q[illegible] i nulla perturb[illegible]

[illegible]itus in

A bo laborant, propter inopiam inhabilitatemue spirituum deterior visus contingit, & ecō trario. Sic nimirum quib. spiritus modicus est, & facile dissolubilis diu obtutū figere nequeunt: quibus lucidus & copiosus, aciem diu firmant, & res minutas ac distinctas ad vnguem discernunt; quibus spiritus multus & crassus, obtuentur quidē res absque fatigatione, verū eas non exacte distinguūt. Sic denique, vt annotauit eod. lib. Aphrodisæus: qu. 52. ij, qui aquā bibere consueuerunt, acutius vidēt, quia

videndo multam diuersitatem efficit. Lege Arist. lib. 5. de Gener. anim. cap. 1.

B vini copia flatus nimiū excitans spiritū visorium turbat. Facit etiā non parū ad commoditatem, vel incommoditatem cernendi ipsa cō positio oculorū. Nam qui oculos emissitios ac prominentes habent, obtuse vident, qui cauos & profundos, acute; quia illis præterquā quod species ab obiectis emissæ minus vniūtur, ipsi etiam spiritus magis effluunt: his vero spiritus conglobati & coacti diutius conseruantur ac visionem interius exequuntur. Quod similiter euenit iis, qui vt aciem intendant, oculos aliquantulum claudunt. Ac præter hæc, quæ à nobis commemorata sunt, multa alia afferri possunt, quæ aspectum v[illegible]t ant, aut iuuant, sed omnia prosequi non est huius loci. Ex dictis iam facile quiuis intelliget maxime idoneam esse ad visus functionem oculorum fabricam, cum tam singulari artificio coagmentata sit, & tot musculis, tot tunicis, tot humoribus, & tam assiduo spirituum defluxu ad id munus præstandum abundet.

Oculi secundum variā compositionem aut acute, aut obtuse vident.

C D

QVÆSTIO VII.

VTRVM VISIO FIAT IN HVMORE CRYSTALLINO?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS *ostendi videatur non ibi fieri.*

E

PRoximum est, vt vbinam visio fiat expendamus. Ac primum, quod non fiat in crystalloide, qui vnus est è tribus oculi humoribus, de quibus paulo ante disseruimus, videtur hisce argumentis concludi; Humor crystallinus est coloratus, cum sit corpus viuens, atque adeo constans quatuor primarum qualitatum permixtione, quam color necessario sequi videtur: igitur non potest esse idoneum visus instrumentum. Probatur consecutio, quia alioqui perpetuæ in oculis hallucinationes contingerent; siquidem omnia nobis eo colore infecta apparerēt: sicuti ictericis omnia cærulea, & qui per vitrum viride intuentur, omnia viridia æstimant. Quod si quis respondeat, non vni[illegible] ex qualibet primarum qualitatum permixtione colorem oriri

Argum. 1.

F

oriri, sed a iis tantum corporibus, in quibus A humor densum & opacum affatim abundat; humorem vero crystallinum non ita se habere, sed rarum ac translucidum esse. Contra id obiicitur: Nam si humor crystallinus transparens sit, proindeque lucē à circumfuso aere admittat, saltem non omnem lucem intueri poterit, quemadmodum nec colores internosceret, si eorum aliquo esset imbutus.

Argum. Imo quod visio in nulla oculi parte fiat, hunc in modum accidit: Sæpe accidit integro B oculo & potentia, receptaque imagine, non videri à nobis rem præsentem: hoc vero neutiquam eueniret, si visio in oculo perficeretur, qui cum ea actio naturalis sit, posita causa non impedita confestim ex eo dimanaret; alia igitur interior facultas, in qua visio fit, danda est.

Argum. Tertio, Visio fit, vt perspectiui docent, per radiosam pyramidem, id est, per speciem productam in oculo ad modum pyramidis, cuius C basis est in superficie obiecti, seu rei visæ, cuspis autem in centro instrumenti visorii: sed hoc nequit fieri, si videndi facultas in oculis insit: non igitur visio in oculis fit. Probatur Minor, quia pyramis clauditur puncto, atque vna & eadem nequit in duobus oculis simul terminari, at sicuti res visa vna est, ita vnam tantum ab ea pyramidem ad potentiam duci oportebit.

4. Argum. Quarto, Aspectus fit in congressu nerui optici: non igitur in oculis. Probatur assumptum: primum, quia non ob aliam causam videtur natura huiusmodi neruos, qui à cerebro, vt superius diximus, diuisi oriuntur, postmodum coniunxisse, nisi vt in ea parte, qua coeunt species ab vtroq; modo transmissæ ad actionem videndi in vnum copularentur. Secundo, quia non si in ea nerui coniugatione perficeretur visio, deberēt nobis geminata apparere ea, quæ simplicia sunt, vt pote per geminatam visionem, & duplicem imaginem conspecta.

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS AFFIRmatiua quæstionis.

Non fit visio in congressu nerui optici. IN hac controuersia nonnulli, è quorum numero est Auicenna, referente Cœlio lib. 4. cap. 10. Cornelius lib. 1. Perspect. cap. 3. concl. F 6 & Vitellio lib. 3. Theor. 4. & 20 putant visionem effici in congressu nerui optici, quibus fauet vltimum proximi articuli argumentum. Hæc tamen sententia ex eo refellitur, quia si ibi fieret visio, sequeretur eos homines, in quibus eiusmodi nerui inter se minime iunguntur (quorum nonnullos repertos fuisse constat) aut omnino visu carere, aut, vt contrariæ opinionis assertores volunt, omnia eis videri duplicia; quod tamen falsum esse experientia comprobauit. Scribit enim Vesal. cap. 4. lib. 4. de Fabr. corp. hum. quendam se Patauii dissecuisse, cuius Nerui visorii à cerebro ad oculos vsque diuisi peruenirent, qui tamen geminata à simplicibus internosceret, affirmaretque nunquam simplicia sibi dupla visa esse.

Secundo, Quod visio fiat in oculo suadetur, quia non ob aliam causam, affecto oculo confestim visus læditur, nisi quia illic facultas videndi residet, ibi functionem obit. Nec satis faciet qui dixerit affecto oculo lædi visū, quia impeditur delatio specierum ad neruum. Non enim imaginum traiectio tam morosa & difficilis est, vt medii offensio vsque adeo ei nocere existimanda sit. Deniq; quod visio fiat in crystalloide ex eo confirmatur, quia hic humor est in medio omnium aliorum humorum collocatus, eoque læso, amittitur visio. Item hæc pars oculi maxime splendida & conspicua est, ac nullo colore infecta, quod ad vidēdi actionem apprime obseruit. Vnde Galenus 8. de vsu part. cap. 6. docet reliquas oculi partes huiusce humoris gratia, siue vt contineant, siue vt alant, fuisse conditas. Et 10. eiusdem operis, c. 1. statuit organum visus in huiusmodi humore consistere. Idemque sentit Aristoteles lib. 1. de Gener. animal. cap. 5. vbi ait in ea parte effici visionem, quæ tota nitida est & splendida, vt ab omni colore & luce moueri possit. Et lib. 1. de Historia animal. cap. 9. Idem asserit Vitellio lib. 3. Perspectiuæ, theoremate 4. Valesius li. 2. Controuers. cap. 8. Vega in Galenum de Loc. aff. lib. 4. cap. 1.

Fit in oculo, scilicet crystalloide. *Galenus.* *Aristoteles.* *Vitellio.* *Valesius.* *Vega.*

D Argumenta vero, quæ in contrariam partem adduximus, facile explicantur. Ad primū apte respondebatur. Quod vero deinde obiectum fuit, diluitur, aiendo; Etsi color seniterio affusus aliorum colorum visionem impediturus esset, tamen lumen, quod humor crystallinus ab aere collustrato recipit, non impedire cæterorum luminum aspectum, quia E lumen ita est obiectum visus, vt sit etiam medium, cuius interuentu omnia cernuntur, quod proinde nullius visionem debuit inhibere. Ad secundum dicito, Cum anima rebus aliis nimis intenta est, ita vt nihil ad rem visam aduertat, non dari visionem; quia nec datur integra illius causa, deficiente videlicet applicatione ipsius facultatis, à qua videndi actio manat. Ad tertium: Concessa maiori propositione, neganda est minor, & ad eius probationem dicendum, pyramidem claudi puncto, sed enim ad duos oculos non vnam duci pyramidem, sed ad vnumquemque suam. Nec obstat quod obiectum sit vnum, quia ab eadem re infinitæ pyramides proficisci queunt. Ad quartum dicendum; Non ob eam causam, quæ in argumento efficitur, coniungi neruum opticum; Nam quod non sit necesse coire in eo species, ne res geminæ appareant, ex eo plane conuincitur, quia alioqui oporteret dari

Respondetur argumentis aduersariæ opinionis. *Solut. 1.* *Solut. 2.* *Solut. 3.* *Solut. 4.*

etiam ante cerebrum aliquem neruum, in quo A species audibiles hinc inde in vnum copularentur, ne soni simplices duplici videantur. Quid autem causæ sit, cur geminata in oculis visione, & in auribus auditione, non appareat geminatum id, quod simplum est, in Problematis exponemus.

In Probl. de visu, pro bl. 29

QVÆSTIO VIII.

VTRVM IN SPECVLO imago videatur, an non.

ARTICVLVS I.

AFFIRMATIVÆ PARTIS argumenta.

Constat quædam esse corpora, quæ imagines reddunt, vt aquam, æs politum, & gemmas quasdam. Nihil tamen eas æque perspicue reddit, ac specula è vitro, cui plumbum auersa parte illitum sit. Etenim vitrum ob lævorem & pellucentiam facile imagines excipit; sed impressas non remittit, nisi eas opposita alicuius corporis dēsi & obscuri sistat. Hinc solertis naturæ ingenium oculos animantium ad speculorum imaginem effermasse videtur: siquidem humori crystallino nigrorem quendam à tergo adiunxit; è quo ad eos, qui aliorū pupillam introspiciunt imago resiliat; vnde scite dictum est, Vt speculum oculus est artis, ita oculum esse naturæ speculum. Antequam vero ad institutam quæstionem veniamus, illud hoc loco monuerimus; videlicet speculorum vsum, qui magna ex parte in luxum abiit, ad animi vtilitatem non posse parum conferre. Hinc Socrates, vt Apuleius refert, speculo ad morum disciplinam vtebatur, idq; etiam adolescentibus, vt facerent, præcipiebat; quo si liberali forma essent, ne illam vitiis contaminarent, si deformi specie, eam morum elegantia E compensarent. Quo spectat illud Senecæ, Naturalium quæstionum libro primo, capite decimoseptimo. Inuenta sunt specula non vt barbam faciemque velleremus, aut vt faciem viri poliremus, sed vt homo ipse se nosceret. Multi ex hoc consequuti sunt primo sui notitiam, deinde & quoddam consilium; formosus, vt vitaret infamiam; deformis, vt sciret redimendū esse virtutibus, quicquid corpori deesset; iuuenis, vt flore ætatis admoneretur, illud tempus F esse discendi, & fortia audiendi; senex, vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc etiam Natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos videndi. Fons cuique perlucidus, aut læue saxum imaginem reddit. Nuper me in littore vidi, cum placidum ventis staret mare. Qualem fuisse cultum putas ad hoc speculum se cernentium? Ætas illa simplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitia

Oculi velut pellucida specula.

Speculorū vsus etiam ad animū componendum.

Seneca.

beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem luxumque rapiebat.

His positis, soleri in controuersiam adduci, num in speculo, (quod similiter de aliis corporibus, à quibus rerum simulachra ad aspectum desiliunt, intelligendum erit) num, inquam, imago rei, an potius res per eam repræsentata videatur. Quam quidem controuersiam Seneca libro septimo Naturalium quæstionum, capite quinto, cum proposuisset, integram reliquit. Quod ergo imaginem cerni affirmandū B sit, tum communi hominum existimatione, tum sensu ipso cōspicuum videtur. Item, quia si obiectum cerneretur, & non imago, intueremur obiectum in suo proprio situ & loco, ac sub ea magnitudine, qua præditum est: cum tamen secus rem habere constet. Id enim, quod aspicimus, nonnisi in speculo constitutum se se nobis offert; & multo minus apparet, atque etiam in longiori distantia, quam est. Tertio, C quia in speculo plano secundum Orizontem collocato, summa pars rei visæ apparet supra, ima vero infra; & in speculo fracto simplicia videntur gemina, atque in speculis quibusdam certo modo compositis, non geminata tantum, sed numerosa multitudine. Quæ omnia non aliunde videntur prouenire, quam ex diuerso modo, quo imago in speculis recipitur, & inde se spectandam offert. Postremo, quia cum ab aere, vt interdum accidit, reflexio ad visum fit, id, quod cernitur, non est res ipsa, D sed eius simulacrum, vt non obscure tradit Aristoteles 3. lib. Meteororum, cap. 4. vbi ait, cuidam (hunc Antipherontem Oretanum fuisse memorant) semper imaginem suam ab aere repercussam ante oculos obuersari solitam. Itaq; non fecerit Aristoteles Antipherontem se ipsum, sed sui imaginem in aere obtueri consueuisse. Quod etiam de speculo proculdubio pronunciasset, cum vtrobique eadem omnino ratio sit.

1. Argum. probans imaginem videri.

2. In speculo fracto, in tato situ partium, cur multiplex appareat obiectum.

3.

Cantan. 2. Persp. c. 3. & com.

4.

ARTICVLVS II.

NON VIDERI IN SPECVLO imaginem.

In proposita dubitatione variæ sunt auctorum sententiæ. Nam Scotus in lib. 2. distinct. 13. quæst. 1. Auerroes lib. de Sensu & sens. cap. 1. D. Thom. de Veritate, quæst. 8. art. 5. & artic. 15. asserit lapidem & eius imaginem in speculo semel videri, idemque repetit 1. part. qu. 58. artic. 5. quod exemplum vberius enarrans Capreolus in primo, distinct. 35. quæst. 2. art. 1. solutionibus argumentorum contra secundam conclusionem, ait visile producere speciem sui vsque ad speculum, quæ vsque ad hoc duntaxat referat; tum ab speculo vsque ad oculum effundi

Videri ... ieclusiue imaginem censent D. Thom. Caietan. Capreol. Caelius.

effundi vnam tantum speciem, quæ vtrumque A repræsentet. In eadem sententia sunt Caiet. 1. p. q. 56. art. 3. Cælius lib. 15. c. 1. Ioan. Gand. q. 9. de Sensu & sensili, Thimon. 3. Meteor. q. 4.

† *Ant. Andr. super authorem 6. princ. Tolet. q. vlt. brutus lib. Leuin. lib. 2. de Occul. nat. mir. cap. 33. Palatius in 2. Sent dist. 3. disp. 5.*

Contrariam opinionem amplectuntur Caruelus, Vitellio, Richardus.

† Contraria tamē opinio vera est, quam omnes fere Perspectiui amplectuntur, vt videre est apud Ciruel. lib. 2. Perspect. cap. 2. concl. 13. & Vitell. lib. 5. Richard. in 4. dist. 11. q. 1. in 6. B princ. Apollin. hoc in lib. q. 17. aliosq; nō paucos. Ea vero hac conclusione explicabitur: In speculo non videtur sola imago rei, nec res simul cum imagine; sed sola res a qua imago speculo imprimitur. Hæc assertio cum tribus cōstet partibus, quoad priorem ita concluditur:

Conclusio. Non videtur imago. Probatur

Quicquid videtur aut color est, aut lux; hæc
1. enim tantū sub obiecto visus continentur; sed imago neutrum horum est: ergo ea non vide-
2. tur. Secundo, species visualis est homogenea, C ac quælibet eius pars totum obiectum refert, vti superius disseruimus: atqui in speculo in alia parte caput, in alia pedes, cæteraq; membra sese aspectui ingerunt. Non potest ergo id,
3. quod cernitur, esse species visualis. Tertio, quia imago diffunditur toto speculo, & tamen id, quod aspicitur, nō in toto speculo cernitur.
4. Quarto, quia imago est in sola superficie speculi confecti ex chalybe, & tamen res visa ap-
5. paret in profundo. Quinto, quia si imago videretur in speculo, cum nihil nisi per similitudinem potentiæ inustam percipiatur, vel imago cerneretur per similitudinem eiusdem speciei, vel diuersæ. Non eiusdem: tum quia esse notionale; quale est imaginis, semper ab eo, quod significat, distinguitur natura; tum quia nulla maior ratio est, cur simulacrū coloris, quā cur similitudo imaginis differat specie ab eo, cuius simulacrum est; tum postremo quia simili- E tudines distinguuntur specie per obiecta, quæ repræsentant: cum igitur color & eius similitudo naturam specie diuersam obtineant; cōsequens est, vt etiam imago coloris & imago similitudinis ipsius coloris naturam specie differentem sortiantur. Quod autem imago in speculo per aliam similitudinem ab se specie distinctam non cernatur, ex eo suadetur; quia tunc visio, quæ circa speculum fit, non esset reflexa, siquidem à speculo ad oculū du- F citur recta linea. Quod si aduersarius dicat obiectum respici per lineam reflexam; imaginē vero per rectam, iam negat solam imaginem videri, quod ante asserebat. Secundo, lux directa & reflexa sunt eiusdem speciei, ergo imago per rectam lineā effusa ab obiecto in speculū, & per reflexam ab speculo desiliens ad oculū, erunt eiusdem speciei: atqui illa solam repræsentat obiectum; ergo & hæc.

Non videtur

Iam vero quod simul & imago & res per eam significata non spectetur, inde iam constat; quia eatenus tantum diceretur videri à nobis simul res & imago, quatenus idem est motus in imaginem & in rem, quam imago repræsentat, vt scripsit Aristoteles lib. de Memor. & remin. cap. 2. Quare cum ostensum sit, aspectum nostrum nō ad imaginem speculo insidentem terminari, planum relinquitur dici non posse, nos & imaginem & rem, quam imago significat, in speculo videre.

simul res & imago.

Solum res in speculo cernitur.

Superest ergo, vt quod in speculo cernitur, sit res speculo opposita. v. g. cum Socrates in speculū intuetur, seipsum in eo videt per speciem à speculo desilientem: quia nimirum primo in speculum sui imaginem recte impressit, deinde imago ab speculo repercussa ad oculos redit, quæ obsignati oculi ipsiusmet Socratis visionem eliciunt, tenduntq; in Socratem, nō in proprio situ, sed in alieno, videlicet in eo, à quo imago ad aspectum resultat. Nec id mirū videri debet, cum id visioni reflexæ peculiare sit. Qua de re multa apud Vitell. lib. 5. Perspect. & sequentibus.

Solutio argumenti.

Nunc aduersæ partis argumentis occuramus. Ad primū dicendum, etsi non solum vulgus, sed sapientum nonnulli censuerint videri in speculo imaginem, idque ita esse sensui videatur, re vera tamen aliter rem habere, vt fuit a nobis commonstratum. Ad secundum quid dicendum sit, ex proxime dictis patet.

Solut. 2.

Solut. 3.

Ad tertium, varietatē illam penes situm, qua D se res conspecta in speculis offert, item geminationem multitudinem ve eiusdem, nasci ex situ ipso, vel compositione speculorum, & ex modo, quo regreditur imago, per quam res videtur. Quæ omnia si à nobis particulatim, & enucleate expendenda essent, oporteret ea de re integram, atq; alienam à præsenti instituto tractationem attexere.

Solutio vlt.

Ad vltimum, quod etiam in lib. Meteor. tract. 4. cap. 5. disseruimus, respondemus, locutum fuisse eo loco Aristotelem ex cōmuni vulgarium hominum sententia; quemadmodum & causam, cur Antipheronti sua imago præire semper videretur, reddidit non ex suo, sed ex Platonis dogmate, qui, vt superius diximus, aspectum per egressum radiorum visualium ab oculis fieri credebat. Itaq; docuit ibi Aristoteles idcirco Antipheronti sui simulacrum obseruari solitū, quia adeo imbecilli visu erat, vt radii ab eo exilientes non possent vltra progredi, & aerem propellere: sicque à proximo aere, quasi à speculo confestim ad oculum redibant, & vbi ea repercussio fiebat, propriam formam intuebatur; ita Aristoteles. Si tamē germanam huiusce rei causam requiris, respondet Alexander nubeculam aliquam Antipheronti ante pupillam coactam fuisse, è qua ob densitatem reflexio imaginis ad humorem crystallinum fiebat, atque ita videre se ille in aere putabat, cum re vera intra oculorum orbem videret; quemadmodum ob

An viderit se in aere Antipheron.

eiusmodi materiæ intra oculos cõcretionem, interdum culices in aere volantes intueri nobis videmur, venulis, quæ ad pupillam sunt materia illa oppletis, ideoque aliquantulum sublatis, ita vt alarum quandam similitudinẽ præ se ferant.

Huic tamen solutioni illud obstat, quod cum intra oculum non possit gigni imago totius corporis, vel faciei, cum oculus non opponatur illis ex aduerso, vtiq; non poterat Antipheron se per imaginem in oculo ipso genitam conspicere. Quare dicendum potius, ab aere ad Antipherontis oculos ophthalmia laborantes, reflecti solitam quasi ab speculo imaginem, qua se aere vicino intuebatur: potuit enim ab oculis eo morbo affectis humor diffluere, quo aer crassesceret, eamq; repercussionem faceret. Altera solutio sit: Forsitan Antipheron neq; intra oculum, neq; in aere seipsum videbat, sed læsa imaginatione, id quod apprehendebat, exterius accidere putabat. Narrat enim de ipso Aristoteles in libro de Memoria & reminiscentia, cap 1. eum idola omnia, quę phantasia concipiebat, tanquam facta & gesta narrasse. Lege Galenum de Loc. affect. l. 3. c. 5. quo loco ostendit, propter affectũ humore melancholico cerebrũ, sibi persuasisse nonnullos, exterius obseruari oculis plurima, quæ interius solũmodo conficta erant.

QVÆSTIO IX.

VTRVM II. QVI AQVARVM inspectores vulgo habentur, re vera sub terris aquas videant.

ARTICVLVS I.

QVÆSTIONIS IN VTRAMque partem disceptatio.

PRo explicatione propositæ dubitationis aduertendum est, ex iis, qui Aquileges nuncupantur, quosdam esse, de quibus Plinius l. 31. Natur histor. c. 31. agit, qui tantũ externis quibusdam indiciis explorant, vbi aquæ subsint; quibus ad id præter vulgares notas, videlicet iuncum, aut arundinem, multumq; alicui loco incubantem ranam. Illud peculiare signum est; Siante Solis ortum longius intuentibus exhalatio aliqua nebulosa prætenuis appareat; quam tamen ex edito speculantur proni, terram mento attingente. Est etiam, vt loco citato ait Plinius, alia æstimatio peritis tantũ nota, quam feruentissimo æstu sequuntur, dieique horis ardentissimis, qualis ex quoq; loco repercussus splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur; sed tanta intentione oculorum opus est, vt in-

Indicia latentis aquæ. De his signis Vitruuius lib. 8. de Architectura.

dolescant, quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, &c. Alii sunt, qui profitentur se aquas terra latẽtes intueri. De his nostra quęstio est. Nam quod hoc fictitium omnino sit, ex eo videtur ostendi, quia cum visio non fiat: nisi transmissis ab obiecto speciebus per diaphanum actu illustratum, terra vero opaca sit, ac nequaquam lumini peruia: quonam modo aqua terræ sinu oblitescens videri poterit? Secundo, quia vel id prouenit ex perspicacitate & acumine; vel ex qualitate aliqua iis hominibus naturæ dono insita. Primum dicendum non est, cum ii homines cætera non acutius videant. Nec secundum, quia non appareret, quænam eiusmodi qualitas sit; ergo, &c. Accedit quod nonnulli, qui hoc munus vẽditabant, falsi sunt nihil se minus, quam aquam sub terris videre, seq; id ad quæstum finxisse. Quare & ij, quorum dicto effossis puteis aquæ repertæ sunt, quibusdam venere in suspicionẽ initi cum Dæmonibus fœderis.

Quibus rationibus probetur non videri aquas sub terra.

At enim in contrariam partem non desunt etiam argumenta. Ac primum, quod tametsi mirum sit, non debeat tamen impossibile iudicari, quosdam esse, qui eo naturæ munere afficiantur, vt sub terris aquas videant, reddi potest probabile multorum hominum exemplis, quibus peculiares quædam affectiones præter communem ordinem & consuetudinem ab ipso ortu datæ sunt. Nam Alexander Macedo ex cute & membris suauissimum odorem afflabat; & qui eius mẽsis præerat Demophoon, in Sole balneoque rigebat, æstuabat in vmbra. Tiberius Cæsar expergefactus noctu paulisper non aliter, quam media luce, omnia contuebatur, paulatim tenebris sese obducentibus: & nostra etiam ætate ciuis quidam Brigantinæ vrbis in Lusitania noctu adeo acute videbat, vt minutissima quæq; distingueret. Athenagoras Argiuus à Scorpionibus percussus nihil dolebat. Tintyritæ incolæ Aegypti inter Crocodylos impune versantur. Quædam Aethiopum gens ex aduerso Meroes ad vsque flumium Hydaspem citra periculum aspides comedunt. Longum esset cætera persequi. Soler quippe natura hisce quasi digressionibus extra chorum saltare, vt extraordinaria varietate vniuersi pulchritudinem augeat.

Pro aquarum inspectoribus.

Cælius libro 29. cap. 17.

Plin. li. 11. c. 37. Tranquill. in Tyberio, c. 68.

Cælius libro 30. cap. 9.

Item, quod non repugnet cerni prædicto modo aquas, probatur ex eo, quia lynces dicuntur ea, quæ trans parietem sunt, aspicere: quod etiam Historici de quodam Argonauta, qui Lynceus dictus est, memoriæ prodiderunt. Nec officit quod non videantur per terræ obscuritatem transmitti posse imagines ab aqua ad aspectum. Enimuero haud improbabile est, quod Stoici Philosophi tuebantur; videlicet terram nonnihil luminis imbibere, atque adeo etiam ea, quæ terræ sinu saltem ad aliquã distantiam inclusa sunt, iacere ex se

Cælius libro 16. cap. 1.

ex se proprias imagines, verum ita tenues, vt ordinarie, & communi videndi facultati non congruant: sed ei, qua præditi aquileges sunt. Nec item specierum traiectionem impediet terræ dēsitas: siquidem densior quam terra est crystallus, quæ tamen luce perfusa species transmittit.

ARTICVLVS II.

QVÆSTIONIS EXplicatio.

e aqui- s necne ūq; pro- ele.

HIs ita in vtramq; partem disputatis, nonnulli ætatis nostræ nobiles Philosophi affirmatiuam partem amplectuntur, nimirum, reperiri homines, qui re vera aquas terra latētes conspiciunt. Adducūtur autem vt ita opinentur, non tam philosophicis rationibus, quam experientia. Fuerunt enim non pauci extantq; adhuc nonnulli, qui multis in locis occultam aquæ vim sua inspectione ostenderunt: non interuenisse autem ad id opem Dæmonum suadet diligens, & accuratū examē; quo eorum hac in re probitas publici iudicii authoritate explorata fuit. Tum vero quod quibusdā etiam brutis animantibus hanc cernendi vim à natura datam fuisse perhibent, argumento quod certis quibusdam locis aspectu magnopere terrebantur, vbi eruta terra, subterfluentes aquæ repertæ sunt.

ū fit ar- mentu vtraq; te ad- ctis.

Qui negatiuam partem sequuntur, ea, quæ diximus experimenta ad externa signa, ad mendacia, ad veneficia, ad casum referunt. Si qui tamen affirmatiuam sequi voluerint, ad primam aduersariorum rationem respondebunt cum Stoicis, terram quidem opacam, & obscuram esse, non quia nihil prorsus luminis interius saltem intra poros admittit, sed quia id adeo exiguum est, vt pro nihilo habeatur; præsertim cum ordinarie sub aspectū non cadat. Non videre aūt aquileges aquam sine aliquo lumine, argumento est, quod aquā exploraturi, meridianā lucem quærūt, & solis splendorē, quo nimirum è profundo species hauriant, & ad aspectū euocent. Quæ species per aerē poris terræ contentū forte traijciātur.

Non videbitur aqua sub terra sine aliqua lumine.

Ad secundum dicendum, vt plurimū id nō prouenire ex nimia perspicacitate, saltem respectu omnium visiliū, vti probat argumentum, sed ex peculiari affectione occulta, quæ visus proportionē ad vsum talium specierum, & tam exigui luminis habet: quanquam interdum cum ea proportione repertū fuisse dicitur mirum acumen ad res omnes quam longissime tuendas; vt in Lynceo Argonauta, cuius supra mentionē fecimus, qui non solū terra interposita videbat, sed solitus etiā fuisse perhibetur exeuntem à Carthagine classem Punicam, numerumq; nauiū ex specula Lybicana manifestissime notare. Idémq;, quod paucis mortalium cōtigit, nouissimā lunam, primāq; in signo Arietis eodem die conspexit.

Plinius li. 2. cap. 17.

Ad vltimū, haud mirū esse, quod quidam videre se aquas finxerint cum non viderent, nihil est enim in istiusmodi rebus tam certū, & constans, quod simulatores non inueniat.

ΚΕΦ. Θ.

Νῦν δὲ πρῶτον περὶ ψόφου καὶ ἀκοῆς διορίσωμεν. ἔστι δὲ διττὸς ὁ ψόφος. ὁ μὲν γὰρ ἐνέργειά τις, ὁ δὲ δύναμις. τὰ μὲν γὰρ οὔ φαμεν ἔχειν ψόφον, οἷον σπόγγον, ἔρια. τὰ δ' ἔχειν, οἷον χαλκὸν, καὶ ὅσα στερεὰ καὶ λεῖα, ὅτι δύναται ψοφῆσαι. τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτοῦ μεταξὺ καὶ τῆς ἀκοῆς ἐμποιῆσαι ψόφον ἐνεργείᾳ. γίνεται δὲ ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος, ἀεί τινος πρός τι καὶ ἔν τινι. πληγὴ γάρ ἐστιν ἡ ποιοῦσα. διὸ καὶ ἀδύνατον ἑνὸς ὄντος γενέσθαι ψόφον. ἕτερον γὰρ τὸ τύπτον, καὶ τὸ τυπτόμενον. ὥστε τὸ ψοφοῦν πρός τι ψοφεῖ. πληγὴ δ' οὐ γίνεται ἄνευ φορᾶς.

CAPVT VIII.

NVnc autem post hæc de sono & auditu determinemus oportet. Est itaque sonus duplex: quidam enim est actu: quidam potentia sonus. Nā corporum quædam non habere diximus sonum, vt spongiam, lanam, & huiuscemodi; quædam habere, vt æs, & quæcunq; solida, leuiaque sunt; quia possunt sonare, id est, inter se, & auditum sonum efficere. Text. 77. *b Fit autem actu sonus alicuius semper ad aliquid, & in aliquo: ictus est enim, qui sonum efficit ipsum. Quapropter fieri non potest, vt si vnum sit corpus, sonus efficiatur: quippe cum aliud sit id, quod verberat; aliud quod verberatur. Quare id, quod sonat, ad aliquid sonat. Sine autē latione nunquam efficitur ictus.* Text. 78.

c Atq.

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

NVnc autem.] A visu ad auditum transit, quod hic sensus secundum dignitatis locum inter cæteros sensus externos vendicet, vt progressu patebit. Continet autem hæc disputatio partes quinq, Vnam de obiecto auditus, hoc est, de sono: alterā de eius functionibus: tertiam de organo: quartam de sonorum differentiis: quintam de instrumentis, & generatione vocis: Docet ergo in primis sonum duplicem esse: vnum actu, alterum potestate. Sonus actu, est cum corpora sonum efficientia actu colliduntur: potestate, cum corpora, quæ sonare queunt, non actu colliduntur sed potentia tantum.

b *Fit autem actu sonus.*] Aggreditur ad explicandū quonam modo sonus actu fiat; cum vero

sonus duplex fit; directus, & reflexus, prius de directo, qui reflexum necessario antecedit, differit. Docet igitur ad directum sonum edendum tria corpora concurrere, nimirum corpus percutiens, percussum, & medium quod intercipitur. Id vero ita probat; Sonus resultat ex ictu, seu percussione, hæc autem non datur nisi vnum corpus percutiat, alterum plagam excipiat. Igitur ad sonum producendũ duo exiguntur corpora. Deinde, percussio non fit nisi vnum corpus ad alterum loco moueatur: hæc autem motio indiget medio, cum latio non fit in vacuo. Igitur tria corpora ad sonum conueniunt; duo extrema, & vnum medium.

Trium corporum concursu sonus fit.

c *Atq;*

ἅπαξ δ᾽ εἴπομεν. οὐ τῶν τυχόντων πληγὴ ὁ ψόφος· οὐθένα γὰρ ψόφον ποιεῖ ἔρια πληγέντα, ἀλλὰ χαλκὸς, καὶ ὅσα λεῖα καὶ κοῖλα· ὁ μὲν χαλκὸς, ὅτι λεῖος· τὰ δὲ κοῖλα, τῇ ἀνακλάσει πολλὰς ποιεῖ πληγὰς μετὰ τὴν πρώτην, ἀδυνατοῦντος ἐξελθεῖν τοῦ κινηθέντος. ἔτι ἀκούεται ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι, ἀλλ᾽ ἧττον. οὐκ ἔστι δὲ ψόφου κύριος ὁ ἀὴρ, οὐδὲ τὸ ὕδωρ· ἀλλὰ δεῖ στερεῶν πληγὴν γενέσθαι πρὸς ἄλληλα, καὶ πρὸς τὸν ἀέρα. τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν ὑπομένῃ πληγεὶς ὁ ἀὴρ, καὶ μὴ διαχυθῇ. διὸ ἐὰν ταχέως καὶ σφοδρῶς πληγῇ, ψοφεῖ. δεῖ γὰρ φθάσαι τὴν κίνησιν τοῦ ῥαπίζοντος τὴν θρύψιν τοῦ ἀέρος· ὥσπερ ἂν εἰ σωρὸν ἢ ὁρμαθὸν ψάμμου τύπτοι τις φερόμενον ταχύ. ἠχὼ δὲ γίνεται ὅταν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἑνὸς γενομένου διὰ τὸ ἀγγεῖον τὸ διορίσαν καὶ κωλῦσαν θρυφθῆναι, πάλιν ὁ ἀὴρ ἀπωσθῇ, ὥσπερ σφαῖρα. ἔοικε δὲ ἀεὶ γίνεσθαι ἠχὼ, ἀλλ᾽ οὐ σαφής. ἐπεὶ συμβαίνει γε ἐπὶ τοῦ ψόφου, καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ φωτός· καὶ γὰρ τὸ φῶς ἀεὶ ἀνακλᾶται. οὐ γὰρ ἂν ἐγίνετο πάντη φῶς, ἀλλὰ σκότος ἔξω τοῦ ἡλιουμένου, ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἀνακλᾶται, ὥσπερ ἀφ᾽ ὕδατος, ἢ χαλκοῦ, ἢ καί τινος ἄλλου τῶν λείων, ὥστε σκιὰν ποιεῖν, ᾗ τὸ φῶς ὁρίζομεν. τὸ δὲ κενὸν ὀρθῶς λέγεται κύριον τοῦ ἀκούειν. δοκεῖ γὰρ εἶναι κενὸν ὁ ἀήρ. οὗτος δ᾽ ἐστὶν ὁ ποιῶν ἀκούειν, ὅταν κινηθῇ συνεχὴς καὶ εἷς. ἀλλὰ διὰ τὸ ψαθυρὸς εἶναι, οὐ γεγωνεῖ, ἂν μὴ λεῖον ᾖ τὸ πληγέν. τότε δὲ εἷς γίνεται ἅμα, διὰ τὸ ἐπίπεδον· ἓν γὰρ τὸ τοῦ λείου ἐπίπεδον.

ψοφητικὸν

c *Atq; vti diximus, non quorumuis ictus corporum sine vllo discrimine sonus est, nullũ enim efficit sonũ, si percussa fuerit lana, sed æs, & quæcũq; sunt læuia, cõcauaq; æs quidẽ, quia corpus est læue, concaua vero, quia per reflexionẽ cõplures post primũ efficiunt ictus, quippe cum non possit aer motus, ac agitatus exire. Præterea, auditur quidẽ sonus & in aere & aqua.* Text.79. *At vero nec aer est auctor soni, nec aqua, sed opus est, vt inter sese solidorum corporum, atq; ad aerem ictus fiat, quod quidẽ tum fit, cum aer percussus permanet, neq; diffunditur. Quapropter si cito, vehementerq; percutiatur, sonat, opus est enim vt percutientis motus diffusionẽ præueniat aeris: perinde atq; si cumulum aut aceruum arenæ cum fertur, velociter quispiam verberet.* d *Fit autem Echo, sonitus, in quam is, qui post sonum resultat: cum aer factus vnus ob vas, vel locum, qui terminauit ipsum, atq; diffluui prohibuit, inde resilit veluti pila repulsus.* Text.80. *Videtur autem talis sonitus fieri semper: sed nõ semper clarus efficitur. Nam & in sono perinde atq; in lumine fit. Lumẽ enim semper refrangitur: alioquin non fieret lumen vbiq;, sed essent extra locum eum tenebræ quo radij solis perueniunt. Verum non ita semper refrangitur, vt vmbrã efficiat, qua terminare lumen solemus, quod quidem tum fit, cum ab aqua, vel aere cæterisq; læuibus, vt patet, reflectitur. Recte autem à veteribus audiendi vacuo tribuitur auctoritas. Nam aer vacuum esse videtur, is autem est, qui audire facit, cum continuus vnusquisq; fuerit agitatus.* Text. *Verum quia fragilis est, non personat nisi id, quod est percussum, sit læue, tum enim vnus ipse simul ob planitiem ipsam euadit. læuis nãq; corporis planum est vnum. Id igitur sonum efficit, quod mouet vsq; ad auditum continuatione aerem vnum.*

Inest

---

c *Atq; vti diximus*] Docet qualia esse debeant ea corpora, quæ percussa sonum editura sunt, idq; nonnullis propositis conditionibus edisserit. Prima est, vt sint dura; si enim sibi mutuo obsistent, & interclusum aerem ferient: cuius conditionis defectu corpora lanea non reddunt sonũ: Secunda est, vt sint læuia, quia læuium vna est æquabilis superficies, qua totus aer simul diuerberatus sonabit: nec frustratim comminutus silentio egredietur: Tertia, vt sint concaua: Nam hæc ad sonum efficiendum aptiora sunt: quia aer intus inclusus post ictum ad latera concaua repercutitur, vt in tintinnabulis videmus. Deinde, agit de medio soni, docetque id esse aerem & aquã: licet hæc non sint præcipua causa sonum efficiens, sed corpora solida aerem comprimentia, ita vt percutientis motus dissipationem aeris præueniat, ac vincat. Vnde fit vt percussio velox, & cõcitata esse debeat, alioqui sensim aer diffluet absq; sono. Quod Aristoteles exemplo declarat. Nã arenæ cumulum descendentem, si quis celeriter, ac vehementer percutiat, ita vt ob velocitatem eius diffusionẽ præuertat, sonum efficit, contra vero accidet si arenam sensim, & leuiter feriat.

Corpora aptiora ad sonum efficiendum dura, læuia, cõcauaque sunt.

Quod soni medium.

d *Fit autem Echo.*] Disserit de generatione Echus seu soni reflexi, quem ait fieri cum sonus Ex sono resultat, id est, cum aer ictus in corpus, quod ei renititur incurrit, cumq; vlterius progredi non possit, dispescitur, & dissultat, vt pila. Docetq; semper huiusce modi reciprocas voces fieri, licet præ sua exilitate sensum effugiãt: quod & in lumine accidit, nam etsi non ita nobis effulgeat, semper resilit, etiam in eas partes, vbi est vmbra: alioqui tenebræ vbique essent, ex-

ceptis

ceptis locis soli oppositis, vbi splendor & radius palam incubat. Sic igitur & soni reflexio semper fit, quia semper ex sono percussus aer inuenit corpus, vnde reciprocetur: non tamen semper auditur, aut quia species recurrentes prætenues sunt, & iam pene emortuæ: aut quia adsunt adhuc species directæ, aut non multo ante fuerunt: quod in causa est, ne Echo vti diuersus sonus percipiatur. Commonet deinde probe asseruisse antiquos philosophos aerem esse medium, quo sonus percipitur, qui tunc apte immutatur, vt auditio fieri queat, cum totus aer inter corpus, quod sonat, & audiendi facultatem interiectus afficitur, vt in auditum species transmitti possint. *Quemcunque sonum comitatur Echo, quanquam non semper percipiatur.*

c Inest

ψοφητικὸν μὲν οὖν, τὸ κινητικὸν ἑνὸς ἀέρος συνεχείᾳ μέχρις ἀκοῆς· ἀκοῇ δὲ συμφυὴς ἀήρ. διὰ δὲ τὸ ἐν ἀέρι εἶναι, κινουμένου τοῦ ἔξω τὸ εἴσω κινεῖ. διόπερ οὐ πάντῃ τὸ ζῷον ἀκούει, οὐδὲ πάντῃ διέρχεται ὁ ἀήρ, οὐ γὰρ πάντῃ ἔχει ἀέρα τὸ κινησόμενον μέρος καὶ ἔμψυχον. αὐτὸς μὲν δὴ ἄψοφον ὁ ἀὴρ διὰ τὸ εὔθρυπτον, ὅταν δὲ κωλυθῇ θρύπτεσθαι, ἡ τούτου κίνησις ψόφος. ὁ δὲ ἐν τοῖς ὠσὶν ἐγκατῳκοδόμηται πρὸς τὸ ἀκίνητος εἶναι, ὅπως ἀκριβῶς αἰσθάνηται πάσας τὰς διαφορὰς τῆς κινήσεως. διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐν ὕδατι ἀκούομεν, ὅτι οὐκ εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν τὸν συμφυῆ ἀέρα ἀλλ' οὐδ' εἰς τὸ οὖς διὰ τὰς ἕλικας. ὅταν δὲ τοῦτο συμβῇ, οὐκ ἀκούει. οὐδ' ἂν ἡ μῆνιγξ κάμῃ, ὥσπερ τὸ ἐπὶ τῇ κόρῃ δέρμα, ὅταν κάμῃ. ἀλλὰ καὶ σημεῖον τοῦ ἀκούειν ἢ μὴ, τὸ ἠχεῖν ἀεὶ τὸ οὖς ὥσπερ τὸ κέρας. ἀεὶ γὰρ οἰκείαν τινὰ κίνησιν κινεῖται ὁ ἀὴρ ὁ ἐν τοῖς ὠσίν, ἀλλ' ὁ ψόφος ἀλλότριος καὶ οὐκ ἴδιος. καὶ διὰ τοῦτό φασιν ἀκούειν τῷ κενῷ καὶ ἠχοῦντι, ὅτι ἀκούομεν τῷ ἔχοντι ὡρισμένον τὸν ἀέρα. πότερον δὲ ψοφεῖ τὸ τυπτόμενον, ἢ τὸ τύπτον. ἢ καὶ ἄμφω, τρόπον δ' ἕτερον. ἔστι γὰρ ὁ ψόφος κίνησις τοῦ δυναμένου κινεῖσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, ὅνπερ τὰ ἀφαλλόμενα ἀπὸ τῶν λείων, ὅταν τις κρούσῃ. οὐ δὴ πᾶν, ὥσπερ εἴρηται, ψοφεῖ τυπτόμενον καὶ τύπτον, οἷον ἐὰν πατάξῃ βελόνη βελόνην· ἀλλὰ δεῖ τὸ τυπτόμενον ὁμαλὸν εἶναι, ὥστε τὸν ἀέρα ἀθρόον ἀφάλλεσθαι καὶ σείεσθαι.

αἱ δὲ

Text. 82. c *Inest autem auditui quidam insitus aer, atque cum auditus in aere sit, cum externus aer mouetur, & internus mouetur ac agitatur. Quapropter animal non omni audit ex parte, neque quouis aer pertransit, & penetrat; quippe cum animatum nō habeat aerem vbique quo possit quauis sua parte moueri. Ipse igitur aer vacat ex se sono, quia facile dispergitur ac dissoluitur: verum cum prohibetur dissolui, tum motio ipsius est sonus.* Text. 83. *At is aer qui in auribus est collocatus, intus est conditus vt sit immobilis, atque vt hoc exacte sentiat differētias omnes motus. Et propter hoc in aqua etiā audimus, quia non ingreditur in ipsum insitum aerem, nec in aurem ob obliquitates ipsius, aqua; quod si acciderit, non audimus. Nec item, si ægrotauerit ipsa membrana. Quemadmodum etiam non videmus: cum capellus ægrotat, qua pupillam complectitur.* Text. 84. f *At enim signum id est audiendi, vel non audiendi. Nam auris semper sonat perinde ac cornu, semper enim aer insitus motu suo quodam in auribus agitatur. Verum ipse sonus alienus est, & nō proprius. Et propterea veteres vacuo nos inquiunt audire, ac personante: quia audimus eo, quod determinatum aerem habet.* Text. 85. g *Sed vtrum horum duorum sonet: vtrum id quod verberatur, an id quod verberat? At constat vtrumque sonare, modo autem diuerso. Sonus enim motio est eius, quod eo motu moueri potest, quo mouentur ea, quæ resiliunt à corporibus leuibus cum quispiam percutit. Nec omne quoduis tam verberatum, quam verberans sonum efficit, vt diximus, non enim vt patet, sonus efficitur, si acus feriat acum. Sed opus est, vt id, quod verberatur, sit planum quo simul aer inde resiliat, totusque concutiatur.*

h Atque

e *Inest autem auditui.*] Explanat qua ratione audiendi instrumentum à sono immutetur. Habet quippe auditus organo suo congenitum aerem, qui ab externo aere moto notionaliter etiā, id est per species mouetur. Ideoque non omnia animantium membra audiendi vi pollent: quia non omnibus huiusmodi aer innatus est, sed tantummodo auribus, intra quas oblitescit. Porro discrimen est inter externum aerem, & eum, quem auribus natiuum ponimus, quod licet vterque soni expers sit, ille tamen facile dissipatur, sonumque edit, hic vero immotus persistit, vt omnia sonorum genera comprehendat & dignoscat, quemadmodum & humor crystallinus omni colore vacat, vt colores omnes percipiat. ob eamque causam etiam intra aquam audimus, quia ipsum aerem auditui congenitum aqua non subit. Quod si vnquam vehementiori facto impetu, eo irrumpat, non sentitur sonus. Quod similiter accidit cum membrana aerem illum complectens vitio aliquo laborat. *Quo pacto auditus instrumentum à sono moueatur.* *Aerem innatum esse organum audiendi.*

f *At enim signum.*] Quod congenitus aer atque immotus organum sit audiendi signo quodam ostendit. Si enim auris quodam veluti bombo personat instar cornu, minime audimus; moto scilicet & agitato, atque adeo male affecto interno illo aere. Qua de causa (inquit Aristoteles) veteres quidam putarunt etiam in vacuo audiendi actionem elici posse, quod satis esset intra nos congenitum aerem pulsari. *Tam percutiens quam percussum corpus est causa soni.*

g *Sed vtrum horum.*] In quæstionem adducit quidnā soni causa dici debeat: percutiensne, an percussum. Respondet vtrumque esse causam soni, alia tamen, atque alia ratione. Percussum quatenus resistendo, percutiens quatenus feriendo in causa est vt interceptus aer dissultet, si-

quidem

quidem sonus ex conflictu duorum corporum, & aeris desultu nascitur. Deinde, rursus explicat eiusmodi esse debeant corpora, quæ se ferunt ad sonum, vtique leuia, & plana esse oportere, quia ab asperis ob eminentias, & superficierum inæqualitatem non resilijt vnus aer continuus, quod ad sonum necessum est, sed diffluit, ac dispergitur.

h *Atque*

αἱ δὲ διαφοραὶ τῶν ψοφούντων, ἐν τῷ κατ' ἐνέργειαν ψόφῳ δηλοῦνται· ὥσπερ γὰρ ἄνευ φωτὸς οὐχ ὁρᾶται τὰ χρώματα, οὕτως οὐδ' ἄνευ ψόφου τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρύ. ταῦτα δὲ λέγεται κατὰ μεταφορὰν, ἀπὸ τῶν ἁπτῶν· τὸ μὲν γὰρ ὀξὺ κινεῖ τὴν αἴσθησιν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπὶ πολύ. τὸ δὲ βαρὺ, ἐν πολλῷ ἐπ' ὀλίγον καὶ οὐδὴ ταχὺ τὸ ὀξὺ, τὸ δὲ βαρὺ βραδὺ, ἀλλὰ γίνεται τοῦ μὲν διὰ τὸ τάχος ἡ κίνησις τοιαύτη· τοῦ δὲ, διὰ βραδυτῆτα· καὶ ἔοικεν ἀνάλογον ἔχειν τῷ περὶ τὴν ἁφὴν ὀξεῖ καὶ ἀμβλεῖ. τὸ μὲν γὰρ ὀξὺ οἷον κεντεῖ· τὸ δ' ἀμβλὺ οἷον ὠθεῖ διὰ τὸ κινεῖν τὸ μὲν ἐν ὀλίγῳ τὸ δὲ ἐν πολλῷ· ὥστε συμβαίνει τὸ μὲν ταχὺ, τὸ δὲ βραδὺ εἶναι. περὶ μὲν οὖν ψόφου, ταύτῃ διωρίσθω· ἡ δὲ φωνὴ, ψόφος τίς ἐστιν ἐμψύχου· τῶν γὰρ ἀψύχων οὐθὲν φωνεῖ, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα λέγεται φωνεῖν· οἷον αὐλὸς, καὶ λύρα. καὶ ὅσα ἄλλα τῶν ἀψύχων. ἀπότασιν ἔχει, καὶ μέλος, καὶ διάλεκτον· ἔοικε γὰρ ὅτι καὶ ἡ φωνὴ ταῦτα ἔχει. πολλὰ δὲ τῶν ζῴων οὐκ ἔχουσι φωνήν. οἷον τά τε ἄναιμα, καὶ τῶν ἐναίμων οἱ ἰχθύες. καὶ τοῦτ' εὐλόγως, εἴπερ ἀέρος κίνησίς ἐστιν ὁ ψόφος. ἀλλ' οἱ λεγόμενοι φωνεῖν, οἷον ἐν τῷ Ἀχελῴῳ ἰχθύες ψοφοῦσι τοῖς βραγχίοις, ἤ τινι ἑτέρῳ τοιούτῳ. φωνὴ δέ ἐστι ζῴου ψόφος, καὶ οὐ τῷ τυχόντι μορίῳ· ἀλλ' ἐπεὶ πᾶν ψοφεῖ τύπτοντός τινος, καί τι, καὶ ἔν τινι. τοῦτο δέ ἐστιν ἀὴρ, εὐλόγως ἂν φωνοίη ταῦτα μόνα ὅσα δέχεται τὸν ἀέρα.

ἤδη

h *Atque differentiæ sonorum actu sono manifeste fieri solent. Nam vt absque lumine non videntur colores, sic neque acutum graueq; sine sono discernitur. Hæc autem tangibilibus translatione dicuntur: acutum namque multum in breui tempore sensum mouet: graue vero longo in tempore parum. Non igitur idem est acutum, & velox, neq; graue tardumq;, sed fit alterius quidem motus propter velocitatem talis: alterius autem talis ob tarditatem. Et similia esse videntur acuto, atque obtuso, quæ sunt in tactu (nam acutum quidem quasi pungit, obtusum autem quasi pellit) quia illud in pauco, hos in multo tempore mouet. Quasi fit vt illud sit velox, hoc tardum. Atque de sono quidem determinatum sit hactenus.* Text.86.

i *Vox autem sonus quidam est animantis. Nihil enim inanimatorum, vocem habet, sed similitudine quadam dicuntur vocē emittere, vt tibia, lyra, cæteraq; inanimata, quæcunque extensionem, concentum, & locutionem: horum enim soni similes esse voci videntur, quia vox & hæc eadem habet. Atqui complura sunt animalium, quæ non eliciunt vocem, vt ea quæ sanguinis expertia sunt, & eorum quæ sanguinem habent pisces, atque id non absque ratione. Siquidem sonus motio quadam aeris est. Sed qui vocem dicuntur emittere, vt Acheloi fluuii pisces ij branchiis sane sonitant, vel aliqua simili parte. Vox autem & sonus est animalis, & non quauis efficitur sine discrimine parte. Sed cum aliquo percutienti aliquid, & in aliquo, quod quidem est aer, sonus effici soleat, iure profecto vocem, animalium ea solum habebunt, quæ suscipiunt aerem.* Text.87. Text.88

Iam

h *Atque differentiæ sonorum.*] Soni species seu differentias inuestigat, & qua ratione percipiātur docet, aiēs, sicuti visus non distinguit colores absq; lumine, ita neq; auditū sono internosci, nisi cum actu eduntur: Explicat vero quid sit acutum, & graue in sonis, ducta similitudine ab iis, quæ tactum feriūt. Vt enim in his acutum dicitur quod in mucronē desinens breui tempore magnam plagā infert: obtusum vero, quod multo tempore nō ferit, sic acutū sonum appellamus eum, qui breui tempore auditū acriter mouet; graué qui parum. Vnde recte colligit Aristot. non eundem esse velocem, & tardum sonum, acutū, & grauem. Nam vt in iis, quæ tanguntur, acutū sequitur incisio, & velox diuisio corporis; obtusum vero pulsio, & tarda sectio, sic acutum sonum celeritas comitatur; grauem tarditas. Quod ex fidium sonis accommodate explicat Philoponus. Earum enim postrema quę Nete dicitur, quia nimis tensa est cum pulsatur, aerem velociter percutit, & acuté sonat, diuque eundem sonum retinet: contra vero accidit in prima fidium, quæ grauem edit sonum, diciturque Hypate. Lege Arist. sect. 19. Problem. q. 11 & q. 37.

Quis acutus sonus, quis grauis. Acutus sonus velox est, grauis tardus.

i *Vox autem sonus.*] Egit de sono in commune, nunc de quadam eius parte, hoc est, de voce differit: hoc vero integrā vocis definitionem colligat, eius particulas singulatim pertractat. Monet ergo in primis, vocem esse sonum animantis. Quod si quis obiiciat tibiam, aliaq; instrumēta quibus concentus efficitur, etiam dici vocem edere: respondet, iis non proprie sed per analogiam vocis nomen accommodari: imo ne omnibus animantibus vocem competere, cum ea careant exanguia, & ex iis, quæ sanguine prædita sunt pisces. Quibus omnibus vna communis causa est, quia non respirant. Vnde etiam natura instrumenta eis ad vocem negauit, siquidem vox absque attracti aeris respiratione edi nequit. Nec obstat, inquit Aristot. quod pisces Acheloi fluuii vocem emittere videntur. Non enim veram vocem, sed sonos quosdam branchiis aut ore, vel cauda, aliove eiusmodi excitant. Hinc aliam definitionis particulam haberi vult, vt nimirum vox sit sonus animalis respirantis.

Animalia, quæ nō respirant, vocem non edunt.

k *Iam*

ἤδη γὰρ τῷ ἀναπνεομένῳ καταχρῆται ἡ φύσις ἐπὶ δύο ἔργα, καθάπερ τῇ γλώττῃ ἐπὶ τὴν γεῦσιν καὶ τὴν διάλεκτον, ὧν ἡ μὲν γεῦσις ἀναγκαῖον· διὸ καὶ πλείοσιν ὑπάρχει· ἡ δ' ἑρμηνεία ἕνεκα τοῦ εὖ. οὕτω καὶ τῷ πνεύματι, πρός τε τὴν θερμότητα τὴν ἐντὸς, ὡς ἀναγκαῖον. τὸ δ' αἴτιον ἐν ἑτέροις εἰρήσεται· καὶ πρὸς τὴν φωνήν, ὅπως ὑπάρχῃ τὸ εὖ. ὄργανον δὲ τῇ ἀναπνοῇ, ὁ φάρυγξ. οὗ δ' ἕνεκα καὶ τὸ μόριόν ἐστι τοῦτο, πνεύμων· τούτῳ γὰρ τῷ μορίῳ πλεῖστον ἔχει τὸ θερμὸν τὰ πεζὰ τῶν ἄλλων. δεῖται δὲ τῆς ἀναπνοῆς καὶ ὁ περὶ τὴν καρδίαν τόπος πρῶτος· διὸ ἀναγκαῖον εἴσω ἀναπνεομένου εἰσιέναι τὸν ἀέρα· ὥστε ἡ πληγὴ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος ὑπὸ τῆς ἐν τούτοις τοῖς μορίοις ψυχῆς πρὸς τὴν καλουμένην ἀρτηρίαν, φωνή ἐστιν. οὐ γὰρ πᾶς ζῴου ψόφος, φωνή, καθάπερ εἴπομεν. ἔστι γὰρ τῇ γλώττῃ ψοφεῖν, ὥσπερ οἱ βήττοντες. ἀλλὰ δεῖ ἔμψυχόν τε εἶναι τὸ τύπτον, καὶ μετὰ φαντασίας τινός. σημαντικὸς γάρ τις ψόφος ἐστὶν ἡ φωνή· καὶ οὐ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος, ὥσπερ ἡ βήξ· ἀλλὰ τούτῳ τύπτει τὸν ἐν τῇ ἀρτηρίᾳ πρὸς αὐτήν. σημεῖον δὲ τὸ μὴ δύνασθαι φωνεῖν ἀναπνέοντα, μηδ' ἐκπνέοντα, ἀλλὰ κατέχοντα· κινεῖ γὰρ τούτῳ ὁ κατέχων. φανερὸν γὰρ καὶ διότι οἱ ἰχθύες ἄφωνοι· οὐ γὰρ ἔχουσι φάρυγγα. τοῦτο δὲ τὸ μόριον οὐκ ἔχουσιν ὅτι οὐ δέχονται τὸν ἀέρα, οὐδ' ἀναπνέουσιν. ἀλλ' οἱ λέγοντες ὅτι φωνοῦσιν οἱ ἰχθύες, διαμαρτάνουσι. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν, ἕτερός ἐστι λόγος.

k Iam enim ipsa natura vt ad gustum, & locutionem vtitur lingua, quorum gustus quidem necessarium est (quapropter pluribus inest) interpretatio vero est gratia boni, sic & aere, qui respiratione trahitur ad duas vtitur operationes, ad internũ inquam, dispensendum calorem, quod quidem est necessarium, & causam in aliis explicabimus, & ad vocem etiam conficiendam ob bonum. Instrumentum autem respirandi fauces sunt, pulmo, id est gratia cuius est ista pars. Nam ea, quæ gradiuntur, has in parte plus habent caloris, quam cætera. Is præterea locus, qui circa cor est primus, respiratione nimirum eget. Idcirco necessarium est aerem ingredi respiratione attractum: Quare vox est ictus aeris respiratione attracti, qui quidem ab anima fit ea, quæ in his partibus collocatur ad eam partem, quæ gurgulio appellatur. Non enim omnis quiuis animalis sonus, vox est: vti diximus, (fit enim, vt & lingua sonus efficiatur, & etiam vt tussientes efficiunt) sed oportet & animatum sit id quod verberat, & aliqua cum imaginatione. Vox enim sonus quidem est significatiuus, & non aeris eius, qui respiratione trahitur vti tussis, sed hoc ferit aerem eũ, qui est in gurgulione ad ipsum. Signum autem est non posse quenquam edere vocem spirantem, aut respirantem, sed aerem retinentem: detinens enim hoc ipso nimirum mouet Patet autem & quam ob causam pisces vocem non fundunt, fauces enim non habent: at hanc partem non habent, quia non suscipiunt aerem, neque respirant. Sed qui ita dicunt vehementer aberrant, quam autem ob causam, alius sermo est.

Text. 89. Text. 90. Text. 91.

k Iam

k *Iam enim ipsa natura.*] Aeris, sine cuius interuentu neutiquam vox esse potest, duplex munus esse inquit: Alterum quidem vitæ necessarium: alterum ad commoditatem duntaxat: quippe necessarium est aer ad animantium respirationem, vt eius accessu, & reciprocatione cordis calor mitigetur, ac simul etiam foueatur: alioqui breui tempore animal nimio æstu, ac feruore interiret. Obseruit quoque aer ad vitæ commodum, & ornatum, quatenus absque illo voces, & sermo esse non possunt: quemadmodum & linguæ duplex est vsus: alter necessitatis ad gustandum, alter vtilitatis ad vocem. Tandem hanc colligit vocis definitionem. Vox est ictus aeris respiratione attracti, qui ab anima in pulmonibus existente cum quadam imaginatione efficitur. Quæ definitio in progressu enucleanda à nobis est.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

QVIDNAM SONVS, QVÆVE eius causa effectrix sit.

ARTICVLVS I.

STATVVNTVR NONNVLLÆ propositiones.

1. Propositio. Sonus non est motus.

HAec quæstio aliquot propositionibus enodanda est. Prima sit. Sonus non est ipse motus corporum sese collidentium. Hæc propositio, quam communis philosophorum sensus approbat, traditurque ab Auicenna sexto Natur. part. 2. cap. 6. suadetur. Probatur 1 Primo, quia motus est sensibile commune; A sonus vero sensibile proprium ad solam audiendi vim pertinens. Item; quia potest sonus diffundi ad eas partes aeris, & aquæ, ad quas motus non peruenit 2. Tertio, quia sonus motu fit, vt docuit Aristoteles hoc loco text. 78. nihil vero à se ipso efficitur. 3. Quarto, quia motus non est qualitas, vt patet, sonus autem qualitas est ad tertiam qualitatis speciem pertinens. 4. Quod si obiicias sonum esse Obiectio. B ens fluxum, & in successione positum, cum eius partes simul cohærere non possint, sed vni intereunti succedat altera: id vero, quod ita se habet, vel esse tempus vel motum. Quare cum tempus non sit, necessario motum esse: videtique id ad mentem Aristotelis, qui hoc loco text. 85. libro de sensu, & sensili capite sexto. dixerit sonum esse motionem. Occurrendum Soluitur.

I erit

erit ſonum eſſe quid ſucceſſiuum, vt probat argumentum, non tamē per ſe, & intrinſece, ſed per accidens, atq; ita non eſſe tempus, aut motum; nec de genere quantitatis, alioqui eſſet etiam per ſe ac viſua extenſus. Itaque ſucceſſiuum non eadem ratione, ſed ſecundum analogiam tantum de ſono, & de quantitate dici. Enim vero ſucceſſiuum in quantitate ſupponit extenſionem partium, quæ ad indiuiſibilia copulentur: in ſono autem minime. Item ſucceſſiuum in quantitate eſt, cuius partes per ſe, ac ratione ſui continenter fluunt. In ſono autem eatenus tantum continuatione fluere dicuntur, quia ad ſucceſſionem motus, quem ſequuntur, ſiue à quo genitæ fuerunt, ſeſe accommodāt. Ariſtoteles vero cum ſonum motionem eſſe dixit, loquebatur in ſenſu non formam, ſed cauſam prædicante, hoc eſt, non in ſenſu formali, ſed cauſali, vti vocant, quaſi diceret ſonum ex motu reſultare. Si igitur petas quidnam ſit ſonus, dicimus eſſe qualitatem ſenſibilem, quæ auditu percipi poteſt.

Definitur ſonus.

2. Propoſitio. Soni productio, non eſt ipſa corporum motio.

Secunda propoſitio. Generatio ſoni non eſt ipſa motio corporum ſeſe impetentium; eam tamen conſequitur. Priorem partem huiuſce propoſitionis ea ratio probat, quia motus localis non niſi ad vbi, ſiue ad locum per ſe contendit: nec vllam nouam realitatem mobili ex ſe infert, vt docuit Ariſtoteles octauo Phyſicæ Auſcultationis libro cap. 7. text 59 Itaque generatio ſoni formaliter eſt alia actio terminata intrinſece ad ſonum, vt ad terminum per ipſam genitum. Quæ actio poſſet ſonatio appellari, niſi verbum hoc tam male auribus ſonaret; quemadmodum ex ipſo etiam locali motu alia dimanat ſæpe actio ad calorem terminata. vt 2. lib. de cœlo c. 7. qu. 6 diſſeruimus; ac fortaſſe eo modo plerique cœleſtes influxus mediante latione diſpenſantur. Poſterior vero pars inde conſpicua eſt, quia nullus ſonus niſi poſt corporum inter ſe conflictum gigni ſolet. Adde. id ſaltem velle Ariſtot. quoties ſonum motionem corporum ſeſe collidentium eſſe ait; cum enim id in ſenſu formali intelligi nequeat, vt diximus, reliquum eſt, vt ad ſenſum huius poſterioris partis noſtræ concluſionis accipi debeat.

3. Propoſitio. Sonus immediatius ex aeris fractione quā ex corporū colliſione exiſtit.

Tertia propoſitio. Sonus non ſequitur immediate colluſionem corporum, ſed fractionem aeris intermedii. Pro explicatione huiuſce propoſitionis aduertendum eſt, ad ſonum ſaltem perfectum non ſolum requiri colliſionem corporum ſeſe percutientium, ſed etiam fractionem intermedii corporis: (quod ſi de perfecto item ſono agimus ſemper eſt aer, vt progreſſu patebit) hæc enim duo interuenire docuit Ariſtot. text. 78. & text. 79. Eſt ergo inter philoſophos diſceptatio, num ſonus prædictam colliſionem, an potius fractionem proxime conſequatur. Statuimus vero conſequi proxime fractionem, quia aer inter duo cor-

A pora attritus primum frāgitur, deinde fractus ſonat. Concurrere a. non ſolum colliſionem, ſed etiā fractionem ad ſonum, argumento eſt, quod interdū ea corpora, quę vehemētius colliduntur, minus ſonant, vt duo ligna: & contra minus colliſa proxiliorē ſonū faciunt, vt tintinnabula: id, quod ex eo potiſſimū naſcitur, quia corpora ænea ſua duritie, & læuitate aerē magis frangunt. Similiter etiā cum nouus pannus ſcinditur longius crepat, quam aliud corB pus durius; quia tunc vicinus aer hinc inde in plures partes diſtractus rumpitur.

Ibi ſonus maior, vbi minor aeris fractio.

4. Propoſitio. Corporum ſoliditas & multitudo nō eſt ſimpliciter neceſſaria ad ſoni generationem.

Quarta propoſitio. Sonus nō ſemper fit duobus corporibus ſolidis ſeſe impetentibus. Probatur, quia ſalo fluctuāti, & inundantib. ventis, & aere in fiſtulis, aliiſq; muſicis inſtrumentis colliſo, & flabello, vel flagello, circū acto, fit ſonus: & lineus pannus ſcindēdo crepitat, & igni affuſa aqua ſtrepit, & ante terræmotū ſubterranei boatus audiuntur, vt ait Ariſt. l. 2. MeC teor. c. 8. ad quos ſonos edendos patet nō concurrere duo corpora ſolida. Itaq; ſi res ad exactam veritatis normam reuocetur, inueniemus quemadmodum corporum cauitas non tam ad ſonum ſimpliciter, quam ad ſoni protenſionem, ſeu proxilitatem facit, & læuor ad ſoni vehementiam; ita corporum multitudinē, & ſoliditatem non ad ſonum abſolute, ſed ad perfectū ſonum efficiendū expoſci. Vnde recte Simplicius annotauit Ariſtotelē hic non tā ſonantia docere corpora, quam bene ſonantia.
D Tametſi dici etiā poſſit quoties ab vno tantū corpore fit ſonus, vt ab aere inundante, vnum præſtare officium plurium, & cum à nō ſolidis corporibus editur, ea ſolidorū vice eſſe. Qua de re lege hoc loco, ſi placet Themiſtiū, Philoponum, & Simpliciū. Conſule etiā M. Alber. in ſum. de homine tract. de auditu q. 5. vbi modos varios efficiendorū ſonorū tractat. Vnde conſtat Ariſt. celebriores tantū ac magis communes tradidiſſe Porro a. corpora vt bene ſonent,
E debēt eſſe dura, quia mollia nō ſeſe apte feriūt, cum alterū alteri non reſiſtat, ita vt aerē vehementius excutiant, antequam diſſipetur. Item læuia; quia corpora inæqualia in cauis, & depreſſioribus partibus aerē fruſtratim comminuunt, atq; adeo ſonum comminutum edunt. Hinc Ariſt. in probl. ſect. 11. q. 25. cū quæſiiſſet cur paleis in orcheſtra ſparſis, chori vox minor audiretur? reſpondet cauſam eſſe, quia vox paF uimento minus leuio currens, vt minus eſt vna propter loci aſperitatem, ita minor eſt, quippe quæ minus continua ſit. Ob id etiam cum parietes aulæis veſtiti ſunt, minus firma vox editur. At vero polita corpora aerem acervatim collectum repellunt, quod ſonum efficit vehementiorem. Item aerea, id eſt, aeris natura multum participantia. Vnde ænea, & argentea magis ſonora ſunt, quā plumbea. Sicut enim aeris potiſſimum fractione ſonus gignitur ita vbi plus aeris interuenit, ſonus melius

Simplicius.

Themiſtius. Philoponus. M. Albert.

Cur corpora læuia ſonant magis

prorogat

prorogatur. Quamobrem vasa inania magis perstrepunt, & tintinnabula tenui loco suspensa acriorem sonum reddunt, quam apprehensa manu, vti Philoponus annotauit.

ARTICVLVS II.

PROPOSITIONES *aliæ traduntur.*

Proposi. 5. Fiatne sonus ex percussu solius aquæ, problema est. QVinta propositio in vtramq; partem probabile est non solum aeris, sed etiam aquæ percussione sonũ effici. Partẽ affirmantem asserunt hoc loco Simplicius, & Themistius. Auicenna 6. Natur. p. 2. c. 6. eo argumento, quod flumina lapides versantia sonos emittant. Quod etiã Scaliger exerc. 297. in Cardanum confirmat ex eo, quia conflictu nubium, quæ sunt naturæ aqueæ, sonus fit. Accedit quod sonus non per aerem tantum, sed per aquam etiam deuehitur, teste Aristotel. tex. 76. Quod si ita est, cur non etiã in aqua sonus generetur? Philoponus cõ. 79. M. Albert. tract. 3. c. 18. Aegidius com. 77. D. Thomas; ac fere latini interpretes negatiuã amplectũtur. Affertaũt pro se Philoponus eã rationẽ, quod sonus nõ fiat corporib vtcunq, cõcurrentibus, sed cũ impetu, neq; medio corpore vtcũq; eliso, sed confestim. Quare cum aqua corpus graue sit, & ob crassitudinẽ antequã duo corpora solida concurrant, paulatim nõ vniuersim elidatur, consequẽs est, vt eius percussu haudquaquã sonus excitetur. *Quomodo affirmantis senten[tiæ] arg. occurri possit.* Sed neq; hoc argumentũ, neq; priora omnino concludũt. Ad illa enim respõdent aduersarii aerẽ tenuitate sua aquã permeare, eiusq; nõ aquæ attritu flumina, & nubes sonare. Itẽ, minus requiri deferendum sonũ, quam ad generandũ, & ob id, licet aqua facultate soni delatricem habeat, nõ propterea tamen effectricem obtinere. *Quo item elegantis.* Ad alterius vero partis rationẽ dicendũ erit, tam vehementẽ posse esse vim, quæ aquã impellat, vt antequã ea fluat, apte, cõgruẽ, atq; ad sonũ diuerberetur. Quare nihil mirum quod nec illi, qui se inter aquã percutiunt, nec pisces natantes sonum edant, cum aquã eo pacto nõ cieant. Sane vero probe hoc loco scripsit Theophilus eos, qui negant posse ex collisu aquæ sonũ fieri, illo potius debere niti argumento, quod ea sit natura aquæ, & aeris, vt vtriq; insit facultas deuehendi sonũ, & tamẽ ad eum attritu suo generandũ non aqua, sed aer facultatem habeat. *Theoph. Zimara. Quo arg. [aut]tor neg. po[sit]ne firmatur.* Pro certo tamẽ habendum est, etiam apud eos, qui priorẽ sententiam defendunt, aeris natura multo plus, quam aquæ ad sonum conferre: idq; in causa fuisse dicẽt, cur Aristoteles, cum de corporibus ad soni generationem se collidentib. ageret, non aquæ, sed aeris mentionẽ fecerit.

Proposi. 6. Sexta propositio. Haud necesse est motum, quo sonus editur ad aures vsque pertingere, Huius propositionis veritas ex eo cõstat, quia alioqui, cum sonus tintinnabuli ad leucæ distantiã percipitur, oporteret totũ aerem intermediũ agitari, quod ridiculum est. *Probatur 1.* Secundo, quia nõ possent duo è regione inclamantes à se mutuo audiri, siquidẽ motus contrarii, atq; ex aduerso occurrentes, sese impedirent. *2.* Tertio, quia pisces in stagnis immota aqua sonos audiunt, & nos in locis vndiq; occlusis, quo motus aeris nõ meat, sonos percipimus procul editos. *3.* Sunt tamẽ qui cõtra sentiant, asserãtq; totũ aerẽ vsq; ad auditũ moueri, ita vt vna pars vicina tintinnabulo, plaga accepta, aliã sibi cohærentẽ feriat; illa similiter aliã, quousque ad aerẽ insitũ cauitatib. auriũ peruenıatur; atq; ita sonũ nõ absq; successu motus ad sensoriũ euadere. *Contraria sententia.* Quod Alexander huius sententiæ auctor teste Philopono, & Simplicio, eumq; secutus Auerroes com 78. explicat, similitudine ducta ab aqua percussa lapide in eam proiecto. *Eius au[c]tores. Alexander. Auerroes.* Vt enim edisserit Themistius: Aer, qui primo insonat, nõ abiungitur sic, vt ad auditũ ipse accedat, sed proximũ sibi, & continentẽ aerem cõmouet, atq; hic subinde aliũ excitat eo modo, quẽ in fluctib cernimus, in quibus alter alterũ trudit, & pulsus obiter sequentẽ impellit. Similiter Vitruuius, Mouetur, inquit, vox circulorũ fluxibus infinitis, vti si stante aqua, lapide immisso, nascantur innumerabiles vndarũ circuli à cẽtro crescentes, & quam latissime possint vagãtes, nisi loci interpolarit angustia, eo tamẽ interstitio quod in aqua circuli æqua planicie in latum mouẽtur: vox etiã in latitudinẽ progreditur, & altitudinẽ gradatim scandit. *Lib. 5. de Architect. c. 3. Similitudo soni cum aqua circulis.* Non desunt vero argumenta, quibus hæc sententia probari videatur. Nimirum ad sonũ deferendũ moueri totum aerem vsq; ad auditum. In primis, quia nõ ob aliã causam videtur sonus, eiusq; species successione temporis ad aures prolabi (vnde teste Aristotele in l. de sensu c. 7. propinquiores prius sonum audiũt, cum species colorum momento ad oculũ perueniant;) nisi quia moto aere deferũtur. *1. Eorum arg. Arist.* Item, quia flante in aliam partem vento ideo minus audiuntur soni, quia impeditur, aut retardatur motus aeris ad nos. *2.* Accedit etiã testimoniũ Aristotelis, qui proximo superiori capite, text. 81. hoc ipsum videtur palã docuisse, cum asseruit vnum eundemq; continuum aerem vsque ad auditum moueri. *3.* Nihilominus ad primũ horum respondemus, ideo sonum, & species audibiles non instanti, sed tempore deferri, licet visibles momento ad oculos traiiciantur: quia tam sonus quam eius species magis materiales sunt, quam imagines colorum. *Solutio 1.* Ad secundum dicendum est, ventum in aduersam partem flantem tum sonum, eiusque species alio deuehere delato aere, tum etiam obsistere motui, quo ad aliquam distantiam aer vicinus corporibus sonantibus agitari solet, atque ita sonorũ perceptioni non parum *2.*

incõmodare. Deniq; locus Aristotelis non de motu locali, sed de eo, quo aer sonum, eiusue species recipiendo alteratur, intelligẽdus est.

QVÆSTIO II.

QVODNAM SONI SVBIEctum sit, quod medium.

ARTICVLVS I.

SONVM NON RECIPI IN corporibus solidis, quorum conflictu editur; eius medium esse aerem, & aquam.

Opinio quod sonus in sonante tantum insit.

QVorundam opinio est sonum recipi tantum in corpore sonante, primum, quia cum odor, color, sapor, & qualitates, quæ sub sensum cadunt, inhæreant in obiecto, nõ autem in medio, consentaneum videtur, vt idem quoq; sono conueniat; atq; adeo vt solum in corpore, quod audimus, recipiatur. Item, quia ipsa corpora quæ sonum edunt, à sono denominantur, & nos ea audire dicimur, certe non nisi quia sonum ipsa in se habent. Asserendum tamen est. Cum duo corpora solida, intercepto aere, vel etiam, vt quibusdam placet, in qua sonum edunt, eiusmodi sonum in solidis corporibus, sed in intermedio excipi: sicut enim ex fractione, & compressione medij corporis sonus resultat, ita in eo, non in corporibus solidis recipi videtur, alioqui etiam in vacuo posset sonus fieri, & cœlestia corpora concentum facerent, vtpote quibus ad hoc præter medium aerem qui motum excipiat, nihil desit. Cõtrariæ vero partis argumenta facile soluet, qui ad primũ dixerit; peculiare, ac proprium sono esse non hærere in obiecto: cuius discriminis causa est, quia cæteræ qualitates sensibiles habent esse fixum, & stabile; sonus vero non est nisi dum fit; ideoq; vbi gignitur, hoc est, in intermedio corpore, vbi vt in subiecto recipitur. Qu d vero hac in re reliquis sensibus, quod ad medium a tinet pronunriandum sit, progressu patebit Ad secundum respondendum est corpora, quæ sonum edunt, appellari sonantia, nõ vt sono aff cta, sed vt sonum efficientia, quẽadmodũ & sonora dicuntur, quæ idonea sunt ad prolixiorem sonum excitandum.

Vera assertio.

Illius comprobatio.

Soni medium, aër & aqua.

Quod vero ad soni vehiculum attinet, hoc est, ad medium, quo sonus siue eius species ad auditum deuehuntur, dicendum id esse tum aerem, tum aquam, vt docet Aristoteles hoc loco text. 79. & de aere quidem plana res est; de aqua vero etiam constat, tum vrinantium testimonio, tum quia pisces sub aquis audiunt, cũ vocibus terreantur, vnde & silentium piscatoribus. Quin etiam scribit Plinius lib 10. Natur. historiæ cap. 70. pisces plausu congregari solitos ad cibum in quibusdam viuariis: & in piscinis Cæsaris, tum genera piscium, tum etiam quosdam singulos ad nomen venisse, speciatim vero audire producitur mugil, lupus, salpa, & chromis, ac præsertim delphini non audire tantũ, sed etiã mulceri symphoniæ cantu dicuntur. Fatendum tamen est cum Aristotele in probl. sect. 11. q. 6. multo liquidius faciliusq; sonos per aerem traduci, quam per aquam, obtunduntur enim, & obscurantur crassitudine aquæ sicuti & species visiles, ob eamq; rem tempore pluuię madefacto aere, minus perspicue dignoscuntur soni, quam sudo, & sereno cœlo.

ARTICVLVS II.

QVO PACTO SONVS eiusue species ad auditum traijciantur.

Tres de re proposita sententiæ.

SEd est adhuc non parum dissidij inter philosophos, vtrum sonus secũdũ suum esse reale, an secundum notionale duntaxat; hoc est, per suas species ad auditũ vsq; perferatur, sicuti colorũ imagines ad visum. Occurrit vero hac de re triplex sententia. Vna, quæ statuat à primo sono facto in aere diffundi, ac multiplicari sonum tantum, modo secundum esse reale vsq; ad auditum. Secunda, quæ defendat à primo sono spargi cõtinuo solas species ipsum repræsentantes. Tertia, quæ asserat à primo sono fundi, tum alium sonum ad certum spatium, tum species vsque ad auditum.

Prima.

1.

3.

1. Pronunciatum.

Hæc difficultas hisce pronũciatis explicanda est; Primum sit. Ab ea parte, in qua primo sonus recipitur, siue sonus secundũ esse reale multiplicetur, siue non, continuo species mittuntur. Probatur, quia sonus non nisi per suas species, vti reliqua sensibilia, in sensum cadit. Quare si qua foret pars medii, cui inesset sonus, & non species, sequeretur intra illud spatium, in quo tantummodo sonus versaretur, non posse sonum audiri. Præterea dicendum esset non posse integrum sonum à nobis percipi. Nam cum impossibile sit totum sonum auribus illabi, ea tantum ratione auribus integer percipietur, si species, quæ integrum repræsentat, auribus imprimatur. Rursus vero, nisi ab eamet parte aeris, qua sonus editur, cõtinuo species soni effueret, non possemus dignoscere, vnde nã sonus veniret, nõ enim species soni locum indicat, nisi quia ex eo soluit.

2.

Secundum pronunciatum sit. Quamquam sonus ad aliquam partem medii secundum esse reale multiplicetur; non est tamen verisimile eo pacto diffundi ad omnem distantiam ad quam eius species deueniunt. Hoc pronunciatum quoad priorem partem ex eo suadetur, quia cum sonus secundum esse reale in aere tanquam in proprio subiecto, & in aqua

in aqua non solum tanquam in vehiculo;id enim constat,sed etiam vt in subiecto proprio, vt quidam volunt, similiter recipiatur, nihil sane repugnat aliquantulum sese in eo extendere eo modo, quo calor aliam caloris portionem se vlterius communicãdo gignit: quanquam non sit inficiandum, nullam rationem plane conuincere istiusmodi secundas qualitates diffundere seipsas realiter, cum ad earũ perceptionem sufficiat emitti ab eis species ad sensuum officinas. Quod ita fieri in coloribus manifestum est;nec enim vnus color alium gignit,sed duntaxat sui imaginem ad aspectũ iacit: Verum nostram opinionem de extensione soni secundum esse reale in medio sequitur D. Thom in 2.d.2.q.2.art 2.ad 5. Quoad posteriorem vero partem idem pronunciatum inde ostenditur, quia sonus breuissimo temporis spatio procul auditur,nõ videtur aũt probabile inesse sono tantam vim se diffundendi, etsi id lux ob excellentem prærogatiuã inter sensiles qualitates obtineat,vt se non solum in instanti,sed etiam secundum esse reale quã longissime explicet.

Sonus non in rectum solum,sed & in orbem spargi.

Illud vero constat,quocunque modo sonus diffundatur non in rectam lineam tantũmodo porrigi,sed orbicularim spargi continuata serie,more circulorum, qui tactu lapidis in aqua à centro versus omnem loci differentiã abeuntes excitantur, cuius rei argumentũ est, quod à tergo,& ex obliquo,ac denique ex omni parte sonus audiri soleat. Quod vero ad reflexum sonũ, siue Echo spectat; is tunc fit, cum sonus incurrit in aliquod corpus læue & concauum, à quo tãquam pila repulsus ad aures resilit ita vt exaudiri possit obloquutio. Nam si corpus in quod incidit, inæquale sit, ita vt vnitas reciprocantis soni minime seruetur, audiri vocis responsum, seu vox æmula nequibit. Si item corpus sit humidũ, aut molle & quod ictui cedat eumque resoluat, non duplicabit sonum,nec imaginem edet. Si autem petas nũ Echo fiat repercusso aere, qui sonum suo quasi remigio vehat, reechatq;. dicimus conuenienter iis, quæ superius statuimus, sicuti non necesse est aerem cieri toto spatio, quo sonus funditur, nec sonum secundum esse reale spargi toto eo tractu,quem species peruagatur;ita non requiri ad Echus generationem, vt totus aer agitetur vsque ad locum, vnde voces reciprocæ fiunt: nec item necessum esse, vt sonus secundum esse reale eo perueniat,semper tamẽ dari reflexionẽ specierum per quas sonus percipitur, vt ex superius dictis patet. Contingit autem eandem vocem non semel tantum per reciprocationem ad auditũ peruenire, sed sæpius, ita vt decies interdum audiatur;sicuti Pausanias quodã in loco fieri narrat, & Olim Olympiæ in porticu, quam ob id heptaphonon appellabant, eandem vocem septies reddi solitam auctor est Plin. lib. 36. Nat. hist. c. 15. Nam cum vox semel repercussa in loca alia vicina incidit, & in cauos anfractus, à quibus similiter dissultet per eiusmodi reflexus repetitos; eadem vox identidem ad aures perlabitur. Nõ audiuntur vero in Echo nisi vltima fere verba; quia licet fiat reflexio totius vocis, tamen priores eius partes ab vltimis à tergo vrgentibus turbantur. Quare nõ nisi eæ partes, quarum regressus non impeditur, quales sunt nouissimæ; à nobis percipi consueuerunt.

Lege Albertũ in Sum. de hom. in tractatu de Auditu. q. 7.

Vnde numerosa vocum repercussio.

Cur Echo vltima reddat verba.

Quæ fuerit origo fabulæ Echus, de qua Ouid. li. 3. Met. lege si placet, apud Alex. lib. 1. Probl. quæst. 14.

Obiiciet tamen aliquis: Solida corpora, modó translucida sint, deuehunt species coloris; ergo & species soni, cum in vtrisque par ratio videatur. Deinde talpæ audiunt sub terra cõpensante auditu perpetuam cæcitatẽ, qua damnati à natura sunt. Tertio, nõ videtur negãdum per interpositum ignem audiri sonos. Quarto, beati post corporũ resurrectionem in cœlestis patriæ domicilio, vbi neq; aer est, neque aqua, inter se externo sermone colloquẽtur, vt est cõmunis Patrum sententia. Igitur nõ solum aer & aqua, sed alia etiã corpora vim sonorum delatricem habent.

Talpæ sub terra audiunt.

Per ignem traijci sonum.

Ad primum horum dicendum; sicuti visus auditui præstat, & species visiles nobilioris notæ existũt, quã audibiles, ita latius patere medium visus, quã auditus, & per plura corpora species illius, quam huius; meare. Ad secundũ, nõ transmitti species soni ad talpas per terræ elementum, sed per aerẽ poris terræ inclusum. Ad tertium, videri quoq; per ignem transuehi sonos, imo & eius percussu gigni Aristotelem vero nõ nisi de notiorib. & celebrioribus mediis subiectisve sonorum disseruisse. Ad quartũ dicimus cum D. Thoma in 2. dist. 2. q. 2. art. 2. ad 5 in pulmone & gutture beatorum fore connaturalem quendam aerem à Deo illis cõcessum in resurrectione, non ob necessitatem respirandi, aut expirandi; nec enim illis respirationis, aut expirationis vsus necessarius erit; sed ad voces efformandas: illo enim aere ad vocalem arteriam librato, & lingua, dentibus, ac reliquis vocalibus instrumentis percusso, vocem efformabunt, quæ modo magis immateriali, quam apud nos, id est, tantum secundũ esse intentionale diffundetur per corpus cœleste. De quo medio nihil mirum si Aristoteles nõ egit, cum nec illud cognouerit.

Beati in cœlo quo pacto edant vocem.

QVÆSTIO III.

QVO PACTO VOX FORMETVR, & quæ eius natura sit.

ARTICVLVS I.

DE FORMANDÆ VOCIS instrumentis, & artificio.

Effingendæ vocis instrumenta varii Auctores diligenter explicuere. D. Gregorius

tius Nicenus in libro de Hominis opificio, capite 9. Theodor. serm. 2. de Prouidentia. Lactantius in lib. de Opificio Dei, cap. 11. Aristoteles lib. 1. de Histor. anim. cap. 16. & lib. 4. c. 9. Galenus 7. de Vsu part. c. 5. & 2. de decretis Hippocr. & Platonis, c. 6. & in l. de Vocalium instrumentorum dissectione. Vesalius l. 7. de Fabrica humani corporis, à cap. 4. ad 8. Fernelius in libro de Partium corporis humani descriptione, c. 8. Occurrunt ergo in primis quinq; potissimũ instrumenta ad id munus præstandum, videlicet, Pulmones; thoracis, & intercostales musculi; aspera arteria, larynx, Gargario. Pulmones obseruiunt ad excipiendum aerem, ideoq; inest eis raritas quædam, & assimilis spongiis mollitudo, qua se contrahunt & dilatant. Musculi facultate motrici, qua pollent, siue thorax eorum interuentu, compressum aerem diuerberant & extrudunt; alioqui neq; vox, neq; sonus vllus edi poterit. Arteria aspera est via, quæ à faucibus ortum ducens variis compacta cartilaginibus per collum in pulmones decurrit, & vt trahere, ac reddere spiritum possit, assidue patet: Diciturq; aspera ob eam qualitatẽ, sicuti & eæ, quæ à corde procedunt, & pulsum denuntiant, læues nuncupantur. Larynx est caput, siue superior finis asperæ arteriæ, quod transglutientibus sursum fertur, constatq; tribus cartilaginibus. Laryngis vero summum ostiũ, ne quid cibi, potusve per id illabatur, contegit membrana cartilaginosa, oblonga & fistularum linguæ assimilis, vnde ei nomen ἐπιγλωττίς. Hæc vero cum spiritum identidem reciprocamus, sursum erigitur. Gargario, seu gurgulio, qui etiam columella dicitur, est caruncula rotunda in extremo palato dependẽs, sub qua est epiglotis; vocatur quoque vuula, præsertim cum humoris influxione, ad similitudinem vuæ intumescit, & inflammatur. Porro hisce omnibus formandæ vocis instrumentis inter quæ præcipuum est larynx, vt docet Aristoteles 9. lib. de Historia animalium, c. 2. hunc in modum vox editur: Musculis thoracis & intercostalib. vehementer compressus aer, è pulmonibus per arteriam vocalem confestim deducitur, qui angusta via tractus in aerem in arteria ad laryngem vsque, epiglottidis oppositu retentũ impingit: hic ad guttur summamq; arteriæ partem allisus sonat, ac vocem effingit, quam si lingula opposita non esset, formare non posset, quia totus sine percussio F ne prosiliret. Confert vero plurimũ ad modulandam vocem lingula & gurgulio, quia vox ad eas partes frangitur, & reuerberatur, ac pro varietate percussionum diuersi moduli & vocum flexiones fiunt, præsertim vero gurgulio quasi plectrum ad suauitatem & moderationem vocis conducit. Præter instrumenta hactenus cõmemorata, alia quoq; voci obseruiunt, licet priora ad vocem simpliciter, reliqua potissimũ ad rationẽ, dearticulatæ vocis data sint; vide-

Instrumenta vocis quinq; numerantur.

Confert ad vocem modulandam in primis gula & gurgulio.

A licet lingua, palatum, dentes & labra. Ex his lingua nouem struitur musculis vndiq; constitutis, quos media linea ad dextram læuamque dirimit: & quia summe volubilis est, ne se nimium in loquacitatẽ soluat subdito vinculo, tanquam habenis coercetur. Distinguit autem lingua sermonem, seu (quod idem est) vocem dearticulatim format, vt in orationem abeat; dum aerem à concauitate arteriæ pulsum, & in amplitudinem oris incidentem va-B rie frangit, ac pro verborum varietate dispescit, distribuitque ad quod idonee præstandũ certa temperatura exigitur. Qua si lingua humectior ac mollior sit, vt in pueris & interdum in prouectioribus balbutiem inducit, eo quod tunc musculi firmiter nequeant stabiliri. Vnde & ebrij aliquando balbutiunt, & turbide loquuntur: tum quia multa humiditate perfunditur cerebrum, tum quia illius multitudine lingua prægrauatur. Sed & qui C balbi natura sunt, hi aut cerebrum nimis humectum habent, aut linguam, aut vtrumque. Palatum vero ad primores dentes extenditur, estque multis scabrum asperitatibus ad detinendam in his vocem, & tum ob alias cõmoditates, tum ob eam potissimum vocem iuuat, quod cauum sit, proindeque ad eius latera vocis ictus diu congeminentur. Dentes etiam ad vocem magnopere conducunt. Nã, vt Plinius li. 7. Natur. histor. cap. 16. ad primo-D res dentes vocis sermonisque regimen tenent concentu quodam excipientes ictum linguæ, seriemque structuræ, atque magnitudine mutilantes, mollientesve, aut hebetantes verba, & cum defluxere explanationẽ omnem adimentes. Denique labra magnum vsum præbent formandæ voci, cum verborum, syllabarum, literarumque distinctio eorum compressione & diductione magna ex parte contineatur. Itaque sic nos labris vocum, & sermonis dis-E crimina, vt tibicines digitorum opera, spiritum in fistulis, & cantus harmoniam moderantur.

Vnde eueniat balbuties, & quibus accidat.

Primores dentes vocis regimen tenent.

ARTICVLVS II.

EXPLICATVR VOCIS DEfinitio ab Aristotele tradita.

Ex dictis non erit difficile intelligere vocis definitionem ab Aristotele traditã proximo superiori cap. tex. 90. nimirum, Vox est ictus aeris respiratione attracti, qui ab anima in pulmonibus existente, cum quadam imaginatione efficitur. Vbi primum aduertes discrimen inter sonum, vocem & sermonem. Nam sonus etiam inanimatis corporibus cõuenit: Vox solis animantibus, cum non fiat nisi instrumentis, quæ animalium propria sunt: Sermo solis hominibus, quia hi tantum ratione

Vocis definitio.

Lege Themistiũ hoc loco t. 30. sua paraph.

rationepollent, & sensa mentis cum aliis cōmunicant, quod sermone fit.

Secundo illud obseruabis, quod iam supra attigimus, monetq; Aristoteles hoc capite, videlicet ita solis animantibus vocem conuenire, vt non omnibus competat. Nam exsanguia, in quibus sunt insecta, non edunt vocem, & vniuersim quæcunque non respirant, tantummodo signum quendam similē voci emittunt. Itaque ex his alia, cum tractu stridorem cantui similem edunt, vt cicadæ. Recepto enim sub pectore spiritu mobili, occursante membrana intus, attritu eius sonant. Alia murmur excitant, vt muscæ & apes, cum volatu sese attollant, & contrahunt. Pisces quoque vocales nō sunt; vnde Pythagoras, vt est apud Plutarchū in quæstionibus conuiualibus, propterea esum piscium interdixit, quod ii Pythagoricæ disciplinæ quodammodo contubernales sint ob silentium, ita vt in prouerbium abierit; Magis mutus, quam piscis. Si vero etiam pisces, qui vocales videntur, non veram vocem, sed strepitum voci similem tantummodo branchiis, aliisve eiusmodi instrumentis edunt. Quo pacto marinæ hirundines cum sublimes volitant, pinnis aerem extrahunt, ac resonant: & is, qui caper vocatur in Acheloo amne quasi grunnitum excitat. Animalia autem amphibia, id est, ancipitis naturæ, vt equi marini, pulmonem & arteriam habent, vocemque edunt. Itemque Delphini, qui non ambiguæ naturæ sunt, sed simpliciter inter aquatilia numerantur; pro voce gemitum humano similem edunt.

Tertio, nec illud ignorandum est, aeris reciprocationem in animantibus multis de causis fieri. Primum ad nutritionem & redintegrationem spirituum, vt alibi ostendimus. Secundo, ad refrigerationem caloris, alioqui nimio æstu dissolueretur animal; vel (vt quidam volunt) ad ventilationem: hanc à refrigeratione eo distinguentes, quod ventilatio sit suscitatio & accensio potius caloris ex motu, siquidem motu calor accenditur, vt monstrat experientia, tradidimusq; cum Aristotele lib. 2. de Cœlo, cap. 7. q. 6. Tertio, ad formandam vocem; quod munus in vocis definitione exprimitur.

His ita constitutis, vt ad propositam definitionem veniamus, dicitur vox, ictus aeris, in sensu causali, nō formali: id est, non quod vox sit ipse ictus aeris sed quia ex ictu aeris resultat: quo etiam pacto non semel dixit Aristoteles, vt superius commemorauimus, sonum esse solidorum corporum collisionem, id est, collisione procreari. Quare idem valet, vox est ictus aeris, atque, sonus editus ictu aeris; additur, attracti ab anima, &c. id est, aeris, qui primum attrahitur, tum redditur virtute motrice in pulmonibus constituta, cum imaginatione, id est, applicata eiusmodi virtute ad operandum ex motione phantasiæ, & appetitus sensitiui.

Hinc subiicit Aristoteles vocem datam esse à natura ad significandum; quia voce tum sensa phantasiæ (& in hominibus etiam mentis) tum interni affectus declarantur. Itaque ea etiam, quæ rationis expertia sunt affectus animæ voce exponunt, vt canes latratu, aues cantu, boues mugitu, oues balatu, aliaque similiter; sed de hac re latius ad lib. de Interpret. Porro hac definitione quatuor causarum genera comprehendit Aristoteles. Aer enim materia vocis est, anima efficiens, forma sonus, finis significatio. Quod si quis opponat non omnem vocem significatricem esse, cum Dialectici voces in significantes & non significantes dispertiāt. Occurrendum erit, si de affectuum significatu agamus, omnem vocem significare, idque natura sua, si autem de significatione ex hominū instituto & arbitratu, omnes quidem humanas voces potestate significare, quia potest eis significatio indi, non tamen omnes actu significantes esse, quia multis nulla est imposita significatio. Dialecticorum autem diuisio secundum hanc posteriorem significandi rationem intelligenda est.

Rationis expertia affectus voce exprimunt.

Vocis causa multiplex.

Vox omnis affectum significat naturaliter.

QVAESTIO IV.

DE POTENTIA AVDIENDI.

ARTICVLVS I.

QVÆ SIT EIVS PRÆSTANTIA; quæ officina.

† *De hac re Arist. 1. de Hist. anim. cap. 11. & 5. de Gener. anim. cap. 2. Auic. 3. Can. 4. Fen. Auerr. Colle. Sect. 1. cap. 16. & lib. 3. cap. 37. Vesalius lib. 1. cap. 8. 12. 36. & lib. 6. cap. 16. & 18.*

EGimus † de obiecto auditus, nunc de ipsa audiendi facultate, eiusque organo breuiter disseremus. Habet hæc potentia inter alios sensus externos, secundum dignitatis locum. Præbetque magnum vsum in primis ad vitam ciuilem. Nihil enim prodesset oratio & sermo, quo sensa mentis & aliud a nostra communicamus, ni sermonem audiremus. Imo nec sermo vllus sine auditu esset; siquidem qui ab ortu surdi existunt, vt sermonem audierunt nunquam, sic nec efformare orationem queunt, atque adeo muti etiam sunt: quanquam & huius rei aliam esse Medici causam reddunt, quā lege apud Aphrodisæum primo libro Problem. q. 133. Secundo, plurimum conducit auditus ad artes ac scientias de Magistro cōparandas. Ideoq; capite secundo, libro de Sensu & sensili, auditus disciplinæ sensus vocatur, & animantes, quæ auditu carent, omnis disciplinæ expertes sunt. Tertio, quia excepta auribus vehementer affectus mouent, præsertim simulacris numeris constent. Cuius rei inter alia exempla est illud Pythagoræ, qui iuuenem Phrygio

Auditus post visum cæteris sensibus exactior.

Cur qui natura surdi iidem & muti.

...æ animantia ...cu expertia.

Delphines gemitum edant.

...a sint animantia respirationis ...a. ...b. de respirati. c. 3.

Phrygio modulo, quod harmoniæ genus est, ad continentiam flexit. Et illud Timothæi Musici, qui Alexandrum Imperatorem conuiuio indulgentem eo concentu, quem Orthia vocabant, bellicum personante, ad arripienda arma, & poscendum equum mouit, aientem eiusmodi esse musicam regiam oportere. Cur autem sonus tantopere animum commoueat, hisce verbis edisserit Scaliger Exercit. 302. in Cardanum, num. 2. Propterea quod spiritus, qui in corde agitant, tremulum ac subsultantem recipiunt in pectus aerem, atque cum affini suo vnum fiunt, & cætera, quæ ibidem fusius persequitur. Quarto, audititicis potentiæ dignitas eo maxime commendatur, quod ad cœlestis fidei disciplinam capessandam obseruit; siquidem fides ex auditu est, vt cap. 10. Epistola ad Romanos D. Paulus edocet.

Galen. libro 8. de Vsu partiū, cap. 6.

Quod vero ad ipsam audiendi officinam attinet, occurrunt in primis aures, quæ auditui consimilem vsum præbent ei, quem oculis superciliorum pili, vt enim hos natura ideo supra oculos statuit, vt si quid è capite in ipsos deflueret, exciperent; sic aures auditui præposuit, vt incidentia prohiberent. Sunt eæ cartilaginosæ, atque adeo mediocriter molles; quia si nimium molles essent, vt carnes, paruo negotio tunderentur, nec ipsæ aliquem sonum refunderent; si duræ facile frangi possent. Abundant verò flexibus obliquis instar labyrinthi, tum ne sonus recto impetu, affatimque intro subiens sensum lædat. Atque ob eandem causam earum meatus, etsi intus admodum amplus cauusque sit, est tamen tortuosus, atque anfractui cochleæ similis; vnde hoc ipso capite, text. 83. scribit Aristoteles ob prædictam obliquitatem vsque ad insitum aerem non subire aquam, cum caput mergimus; tum vero vt aeris eo illabentis frigiditas flexuū varietate sensim mitescat. Insuper mira naturæ prouidentia eandem cauitatem viscoso humore ex illarum partium recrementis coalito inficit, vt si qua bestiola, vel aliud quid noxium irruperit, quasi in visco inhæréscat & capiatur. Porro intra prædictum foramē membrana quædam est, (tympanum auditus vocant,) quæ cauitatis orbicularem quandam partem transuersim complectitur, eandemque stabiliunt tria officula, quorum vnum incudis pedunculis duobus innixi, alterum mallcoli, tertium stapedæ figurā refert. Intra ipsam congenitus quidam aer seruatur, vt ex dissectionibus conspicuum fit, quibus inibi inanis quædam sedes inuenitur. Cohibetur autem prædictus aer eiusmodi vallo, quia alioqui difflueret, aut saltem vehementib: fragoribus dissiparetur. Postremo, vt oculi in neruos opticos, seu visorios desinunt; sic tympanum auditus neruo cuidam affixum est, è cerebro descendenti, per quem tum spiritus animales ad tympanum inuehuntur, tum sonorum species ad sensum communem inuehuntur.

Cur naturæ aurium anfractus molita sit.

ARTICVLVS II.

QVA IN PARTE FAcultas audiendi constituta sit.

Vbinā audiendi facultas resideat.

Exposita vtcunque auditoriæ officinæ fabrica, reliquum est, vt videamus in qua eius parte facultas ipsa audiēdi insideat. Quanquam enim, vt cæteris sensibus, ita & auditui partes multæ famulentur, vnam tamen præcipuam oportet esse, quæ instrumenti primarii vicem subeat, vt in visu, humorem crystallinum. Themistius igitur putat præcipuum organum auditus esse spiritum, ad quem per innatum aerem, quasi per domesticum nuntium, soni transuehuntur, sed decipitur. Nam cum spiritus eandem cum sanguine naturam habeat; (siquidem nihil aliud spiritus quam sanguis ad magnam redactus tenuitatem:) atque adeo cum animæ expers sit, vt primo libro de Ortu & interitu ex professo ostendimus; fit inde vt nequaquam vitalis potentiæ instrumentum aut subiectum esse possit; alioqui eliceret anima vitalem functionem, vbi ipsa non residet. Alii, in quorum numero est Vesalius li. 1. de Humani corporis fabrica, capite 8 censent organum auditus esse officula intra tympanum inclusa. Sed neque hæc sententia nobis probatur; quia ossa ob terream concretionem, qua constant, non sunt apta ad sensiones obeundas; adeo vt neque tactu, nisi forte admodum hebeti & obscuro polleant.

Lege Themistium tex. 81.

His ergo opinionibus reiectis amplectimur sententiam Aristotelis 2. lib. de Partibus animalium, cap. 10. existimantis aerem congenitum, siue inædificatum auribus, quem membrana inclusum esse diximus, ne foras expiret, neue externis iaucriis pateat, esse verum ac proprium audiendi instrumentum. Quod idem non obscure significauit Aristoteles proximo superiori capite, text. 83. vbi docuit oportere huiusmodi aerem immobilem ac tranquillum esse, vt externos sonos percipiat, omnesque eorum differentias exacte cognoscat. Aristotelem secutus est præter alios Galenus lib 8. de Vsu partium. cap. 6 quo loco ita scripsit: Alteratur non à quouis sensibili omne sensorium, sed splendidum quidem; ac lucidum à coloribus; aerem à sonis; vaporosum ab odoribus; & vt in summa dicam, simile simili notū est, ac familiare. Quibus verbis ad hanc sententiam comprobandam huiusmodi rationem Galenus innuit: Quod sensiterium tale esse debet, vt à proprio obiecto affici possit, eius in se imagines recipiendo: eiusmodi vero est aer insitus auribus. Sicut enim id, quod potissimum recipit, ac transuehit

Auditoriæ facultatis instrumentum.

hit sonos, est elementum aeris, ita ad eosdem A suscipiendos maxime secũdum esse notionale suscipiendos maxime idoneus prædictus aer nobis insitus: proindeque par est in eo audiendi organum constituere.

ídem tuur nel l.5. siologia 6. rumẽ- audit er dici- analo- At obiiciet aliquis: vel aer ille aurium meatibus inclusus, est eiusdem naturæ cũm elemento aeris, vel alterius. Si eiusdem, non ergo B est an matus, atque adeo nec auditoria potentia informari potest. Si diuersæ, non igitur ad recipiẽdas sonorum species idoneus est. Huic argumento occurrendum videtur, aerem illũ analogice tãtum vocari aerẽ: est enim animatus, vt ait Simplicius, probatque argumentũ, nec aeris nomen obtinuit, nisi ob similitudinem, quam cum aere elementari habet; vt enim hic tenuis est, ac transfineabilis; ita & ille. Neque repugnat aliquam portiunculam corporis animati, admodum subtilem & tenuem esse, & quasi aeriam; cum ita postulat ratio facultatis inibi sedem habentis: licet totum corpus, vt integrum animæ perfectibile non possit in tanta raritate aptum esse ad animæ informationem. Neque vero ad audibiles species recipiendas necesse est sensiterium auditus esse eiusdem naturæ cum aere elementari; sufficit enim cognatio illa & conuenientia in subtilitate, ac raritate. *Aliquid præter aerem elementarem potest species audibiles recipere.*

ΚΕΦ. Θ.

ΠΕρὶ δὲ ὀσμῆς καὶ ὀσφραντοῦ, ἧττον δ' εὐδιόριστόν ἐστι τῶν εἰρημένων. οὐ γὰρ δῆλον ποῖόν τί ἐστιν ὀσμή, οὕτως ὡς ὁ ψόφος, ἢ τὸ φῶς, ἢ τὸ χρῶμα. αἴτιον δ', ὅτι τὴν αἴσθησιν ταύτην οὐκ ἔχομεν ἀκριβῆ, ἀλλὰ χείρω πολλῶν ζώων. φαύλως γὰρ ἄνθρωποι ὀσμῶνται, καὶ οὐδενὸς αἰσθάνονται τῶν ὀσφραντῶν, ἄνευ τοῦ λυπηροῦ, ἢ τοῦ ἡδέος, οὐκ ὄντος ἀκριβοῦς τοῦ αἰσθητηρίου. εὔλογον δ' οὕτω καὶ τὰ σκληρόφθαλμα τῶν χρωμάτων αἰσθάνεσθαι, καὶ μὴ διαδήλους αὐτοῖς εἶναι τὰς διαφορὰς τῶν χρωμάτων, πλὴν τῷ φοβερῷ καὶ ἀφόβῳ. οὕτω δὲ καὶ τὰς ὀσμὰς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. ἔοικε γὰρ ἀνάλογον ἔχειν πρὸς τὴν γεῦσιν, καὶ ὁμοίως τὰ εἴδη τῶν χυμῶν τοῖς τῆς ὀσμῆς. ἀλλ' ἀκριβεστέραν ἔχομεν τὴν γεῦσιν, διὰ τὸ αὐτὴν εἶναι ἁφήν τινα. ταύτην δὲ ἔχειν τὴν αἴσθησιν τὸν ἄνθρωπον ἀκριβεστάτην. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις λείπεται πολλῶν τῶν ζώων. κατὰ δὲ τὴν ἁφὴν, πολλῷ τῶν ἄλλων διαφερόντως ἀκριβοῖ. διὸ καὶ φρονιμώτατόν ἐστι τῶν ζώων. σημεῖον δὲ τὸ καὶ ἐν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὸ αἰσθητήριον τοῦτο εἶναι εὐφυεῖς καὶ ἀφυεῖς, παρ' ἄλλο δὲ μηδέν. οἱ μὲν γὰρ σκληρόσαρκοι, ἀφυεῖς τὴν διάνοιαν, οἱ δὲ μαλακόσαρκοι, εὐφυεῖς.

CAP. IX.

DE odore vero & odorabili non æque bene atque de hisce, quæ dicta sunt, discernere, determinareque possumus. Non enim sic patet quale quid sit odor; vt sonus, vel lumen, vel color. Cuius causa est nos non habere hunc sensum exactum, sed inferiorem complurium animalium sensu; remisse namque homo olfacit, & nihil odorabilium percipit absque dolore, vel voluptate: propterea quod sensus instrumentum huiusce non est exactum, atque perfectum. Text.92. *Atque consentaneum est rationi tam animalium ea, quæ duros oculos habent, si sentire colores, vt non aliter eorum percipiant differentias, quam timendo, aut non timendo, quam hominum genus odores. b Similem autem rationem subire videntur odoratus ad gustum, & odoris species ad species ipsas saporum.* Text.93. *Verum exactiorem gustum habemus, quam odoratum, ex eo quia gustus tactus est quidam, qui quidem sensum homo exactissimum habet. In ceteris namque sensibus vehementer à ceteris animalibus superatur, at tactu longe ceteris omnibus excellentius percipit. Quapropter & prudentissimum est animalium. Indicium autem est in hominum genere ob hoc instrumentum sensus ingenio, os esse hebetesue, & non ob aliud quicquam. Qui namque sunt duri carne, y sunt inepti mente; qui vero sunt molles carne, y sunt ingeniosi, menteque dextri.* Text 94.

c Ve

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

DE a odore vero.] Aspectus & auditus contemplationem subsequitur doctrinæ ordine tractatio odoratus propter affinitatem & cognationem, quam hic sensus cum illis habet, vt progressu patebit. Quatuor autem ad illum spectantia explicat in hoc capite Aristoteles, odoris naturam, odorum species, medium & instrumentum. In primis vero admonet considerationem hanc difficilem esse, propterea quod odorandi sensus ob defectum & ineptitudinem organi admodum in nobis obscurus sit: ita vt neque odores exacte percipere, neque eorum naturam & varietatem satis dignoscere & penetrare valeamus. Odorari autem nos tenuiter argumento esse ait, quod eos tantum odores percipimus, qui acriter sensum feriunt, & dolore aut voluptate afficiunt. Id vero similitudine quadam illustrat. Nam vt ea animalia, quorum oculi dura densaque membrana obtecti sunt, acumen illud aspectus, quod in cæteris est, non obtinent: adeo vt licet colores sentiant, eorum tamen discrimina sine pauore & voluptate, sine molesto & iucundo, hoc est, sine vehementi motu rei visæ (id significant verba illa contextus, nisi timendo aut non timendo) non discernant: ita & homines in odoribus percipiendis sese habent. Aduerte hic duros oculos quales sunt piscium, & eorum animalium quæ insecta & crustata dicuntur; de quibus Aristoteles lib. 2. de Partibus animalium, cap. 13. duas ob causas minus acute cernere. Primum, quia *Hebes in homine est vis odorandi.*

corum

eorum membrana, cum terrea crassaque sit, ob duritiem & concretionem, spectabilium rerum imagines minus prompte recipit. Deinde quia plerumque sunt ex[illegible] & [illegible] ntes, a quibus nequeunt bene coire species ad centrum, sicuti coeunt in lensformi [illegible] ac profundis. Lege Aristotelem libro 1. de Historia animalium, cap. 10.

Per analogiam ad sapores species odoris distingui. b *Similem autem.*] Quia inter gustum & odoratum mutua similit[illegible] & proportio intercedit, vnde & saporum nomina ad odores transferuntur: quia item homines gustu, ea olfactu exactiorem habent, docet ex saporum speciebus odorum species cognosci posse. Quod vero gustus o[illegible]doratui in nobis excellat, inde suadet, quia gustus tactus quidam est, videlicet tactus linguæ circa sapores. Esse autem hominis acerrimum tactum eo probat iudicio, quia homo animantes omnes prudentia superat: at vna eademque prudentiæ & boni tactus communis ratio est; nempe carnis mollitudo. Vnde eos, qui carne molles sunt, mente & ingenio præstantes iudicamus: contra vero hebetes, qui carnem habent duriorem, & crassiores existunt. Hic adverte ex bonitate tactus argui præstantiam ingenii, quia ex ea temperamenti bonitas colligitur, vt Themistius ait. Namque vt tactus fundatur in primis qualitatibus, & circa eas versatur; ita tunc est optimus, cum illæ exactam perfectamque Symmetriam & temperiem sortitur: optima vero temperies & phantasiæ organum aptius, & ipsam phantasiam expeditiorem reddit. Deinde à phantasia, mentis in intelligendo facilitas & promptitudo, in qua vis ingenii consistit, vt alibi exposuimus magnopere dependet. Quo fit vt temperamenti bonitas tanquam causa materialis & dispositiua ad excellentiam ingenii concurrat. Hinc ea, quæ ex optimo temperamento proueniunt, subtilioris ingenii sunt indicia, vt color viuidus, subtilitas pilorum, tenuitas vnguium, mollitudo carnis. Et hæc quidem mollitudo, cuius hic Aristoteles priuatim meminit, eo etiam ingenium iuuat, quia dispergit soluitque inutilia recrementa, quibus pulsis, spiritus, quos sanguine incalescenti, cor exhalat, subtiliores manent, & cum maiori alacritate ad potentiarum obsequium accurrunt: vnde & phantasmata puriora, ac defæcatiora contingunt. *Mollitudo aquea index boni ingenij non est.* His non obstat, quod fœminis mollior caro inest, quam viris; & tamen hi ordinarie, vt iudicio, ita & ingenio illis præstant. Nec quod phlegmatici, qui hebetiores sunt cholericis, teneriorem cutem habent. Non enim mollitudo ex aqueo & pituitoso humore orta, qualis est in fœminis & phlegmaticis, sed aeria comes est boni ingenii. Nec enim officit, quod Aristoteles in Probl. sect. 30. quæst. 1. scripsit, omnes ingeniosos fuisse melancholicos: cum tamen atra bilis, vt sicca frigidaque est, ita corpus non molle, sed durum terreumque efficere videatur: id enim qua ratione accipiendum est, ex professo ostendimus, libro 2. de ortu & interitu. Nec denique sibi repugnat Aristoteles lib. 1. de gener. animal. cap. 20. vbi ait, gustum & tactum nihil ad prudentiam facere: ibi enim loquitur de tactu secundum se: hic autem vt ex illius præstantia arguitur excellens temperamentum, & tandem bonitas ingenii, ac iudicii. Sed hæc ad præsens satis sint, de quibus multa disseruimus loco citato. Lege Athæneum in Cœna sapientum, l. 8. c. 8. D. Thom. 1. par q. 78. art. 5. Ficinum de Studios. sanit. tuenda, cap. 3. & in 6 Platonis de Legibus, Cælium lib. 10. cap. 10. Leuinum lib. 1. de Occult. nat. mirac. cap. 16. Medinam lib. 2. de Recta in Deum fide, cap. 7.

ἔστι δ' ὥσπερ χυμὸς, ὁ μὲν γλυκὺς ὁ δὲ πικρὸς, οὕτω καὶ ὀσμαί. ἀλλὰ τὰ μὲν ἔχουσι τὴν ἀνάλογον ὀσμὴν καὶ χυμὸν, τὰ δὲ ἐναντίαν. λέγω δὲ, οἷον γλυκεῖαν ὀσμὴν καὶ γλυκὺν χυμόν. ὁμοίως δὲ καὶ δριμεῖα, καὶ αὐστηρὰ, καὶ ὀξεῖα, καὶ λιπαρά ἐστιν ὀσμή. ἀλλ' ὥσπερ εἴπομεν, διὰ τὸ μὴ σφόδρα διαδήλους εἶναι τὰς ὀσμὰς ὥσπερ τοὺς χυμοὺς, ἀπὸ τούτων εἴληφε τὰ ὀνόματα καθ' ὁμοιότητα τῶν πραγμάτων. ἡ μὲν γὰρ γλυκεῖα, ἀπὸ τοῦ κρόκου καὶ τοῦ μέλιτος. ἡ δὲ δριμεῖα, ἀπὸ τοῦ θύμου καὶ τῶν τοιούτων. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔστι δ', ὥσπερ ἀκοὴ καὶ ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων, ἡ μὲν τοῦ ἀκουστοῦ καὶ ἀνηκούστου, ἡ δὲ τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου, καὶ ἡ ὄσφρησις, τοῦ ὀσφραντοῦ, καὶ ἀνοσφράντου. ἀνόσφραντον δὲ, τὸ μὲν παρὰ τὸ ὅλως ἔχειν. ἀδύνατον ὀσμήν. τὸ δὲ, μικρὰν ἔχον καὶ φαύλην. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γευστὸν, καὶ τὸ ἄγευστον λέγεται. ἔστι

c *Vt autem saporum alius dulcis, alius est amarus, sic & odorum quosdam dulces quosdam appellamus amaros. Verum quædam odorem habent saporemque similis rationis, dulcem inquam saporem dulcemque odorem, quædam contra. Similiter & acer est, & acerbus odor, & acutus & pinguis. Nam quia odores non sunt, vti diximus, manifesti perinde atque sapores, ideo nomina odorũ deducta sunt, à saporibus per similitudinem rerum: alius enim est dulcis, vt Croci melli, que: alius acer, vt thymi, ac huiusmodi rerum: idem & in ceteris modus seruatur.* Text. 95. d *Atqui sicut auditus est audibilis, atque inaudibilis, & visus visibilis, atque inuisibilis. & quisque similiter sensuum: sic & odoratus est odorabilis, atque inodorabilis. Inodorabile autem multipliciter dicitur. Nam & id, quod omnino caret odore, neque vnquam odorem habere potest: & id, quod exiguum habet, & id etiam, quod malum tetrumque habet odorem, hoc appellari nomine solet. Similiter & ipsum ingustabile dicitur.* Text. 96.

e *Fit*

---

c *Vt autem saporum.*] Similitudinem, seu analogiam inter sapores & odores explicat. Ea vero

vero est, quod vt saporum alii dulces, alii amari, alii acres, alii pingues sunt: ita & odorum totidē numerantur differentiæ, candemq; appellationem magna ex parte vendicant: videlicet quia similiter sensum afficiunt. Vt enim sapor acer, verbi causa, gustum mordet, sic odor acer olfactum. Nonnulla tamen saporū vocabula, cum ad odores traducuntur, latinis auribus minus trita sunt, vt progressu dicemus.

d *Atqui sicut auditus*] Ostendit conuenire olfactum cum cæteris sensibus, quod non Propriū sensibile duntaxat; sed eius quoq; priuationē cognoscat. Vt enim Visus lucem & tenebras: auditus sonos & silentium: sic odoratus odorabile, atq; inodorabile percipit. Deinde admonet inodorabile trifariam dici; nempe quod omnino odoris expers est, quod obscurum habet odorem: quod male olet. Idem vero de ijs, quæ sub gustum cadunt, affirmari posse inquit, Porro quonam pacto sensus priuationes cognoscant, alibi exposuimus. *Tactus primationem proprij sensibilis agnoscit.*

Ἔστι δὲ καὶ ἡ ὄσφρησις διὰ τοῦ μεταξύ, οἷον ἀέρος ἢ ὕδατος· καὶ γὰρ τὰ ἔνυδρα δοκοῦσιν ὀσμῆς αἰσθάνεσθαι, καὶ ὁμοίως καὶ τὰ ἔναιμα, καὶ τὰ ἄναιμα, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι· καὶ γὰρ τούτων ἔνια πόρρωθεν ἀπαντᾷ πρὸς τὴν τροφὴν ὕποσμα γινόμενα. διὸ καὶ ἄπορον φαίνεται, εἰ πάντα μὲν ὁμοίως ὀσμᾶται· ὁ δ' ἄνθρωπος ἀναπνέων μὲν, μὴ ἀναπνέων δὲ, ἀλλ' ἐκπνέων, ἢ κατέχων τὸ πνεῦμα οὐκ ὀσμᾶται, οὔτε πόρρωθεν, οὔτ' ἐγγύθεν, οὐδ' ἂν ἐπὶ τοῦ μυκτῆρος ἐντὸς τεθῇ. καὶ τὸ μὲν ἐπ' αὐτῷ τεθὲν τῷ αἰσθητηρίῳ, ἀναίσθητον εἶναι, κοινὸν πάντων. ἀλλὰ τὸ ἄνευ τοῦ ἀναπνεῖν μὴ αἰσθάνεσθαι, ἴδιον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων· δῆλον δὲ πειρωμένοις. ὥστε τὰ ἄναιμα, ἐπειδὴ οὐκ ἀναπνέουσιν, ἑτέραν ἄν τινα αἴσθησιν ἔχοι παρὰ τὰς λεγομένας. ἀλλ' ἀδύνατον, εἴπερ τῆς ὀσμῆς αἰσθάνεται· ἡ γὰρ τοῦ ὀσφραντοῦ αἴσθησις καὶ δυσώδους καὶ εὐώδους ὄσφρησίς ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ φθειρόμενα φαίνεται ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν ὀσμῶν, ὑφ' ὧνπερ ἄνθρωπος, οἷον ἀσφάλτου καὶ θείου καὶ τῶν τοιούτων. ὀσφραίνεσθαι μὲν οὖν ἀναγκαῖον, ἀλλ' οὐκ ἀναπνέοντα. ἔοικε δὲ τοῖς ἀνθρώποις διαφέρειν τὸ αἰσθητήριον τοῦτο πρὸς τὸ τῶν ἄλλων ζῴων, ὥσπερ τὰ ὄμματα πρὸς τὰ τῶν σκληροφθάλμων. τὰ μὲν γὰρ ἔχει φράγμα καὶ ὥσπερ κέλυφος τὰ βλέφαρα, ἃ μὴ κινήσας μηδ' ἀνασπάσας οὐχ ὁρᾷ. τὰ δὲ σκληρόφθαλμα οὐδὲν ἔχει τοιοῦτον, ἀλλ' εὐθέως ὁρᾷ τὰ γινόμενα ἐν τῷ διαφανεῖ. οὕτως οὖν καὶ τὸ ὀσφραντικὸν αἰσθητήριον τοῖς μὲν ἀκάλυφες εἶναι, ὥσπερ τὸ ὄμμα, τοῖς δὲ τὸν ἀέρα δεχομένοις ἔχειν ἐπικάλυμμα, ὃ ἀναπνεόντων ἀνακαλύπτεσθαι, διευρυνομένων τῶν φλεβίων καὶ τῶν πόρων. καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἀναπνέοντα οὐκ ὀσμᾶται ἐν τῷ ὑγρῷ· ἀναγκαῖον γὰρ ὀσφρανθῆναι ἀναπνεύσαντα, τοῦτο δὲ ποιεῖν ἐν τῷ ὑγρῷ ἀδύνατον. ἔστι δ' ἡ ὀσμὴ τοῦ ξηροῦ, ὥσπερ ὁ χυμὸς τοῦ ὑγροῦ. τὸ δὲ ὀσφραντικὸν αἰσθητήριον δυνάμει τοιοῦτον.

ΚΕΦ.

e *Fit autem olfactus etiam per medium, vt aerem, aut aquam. Etenim animalium ea, quæ in aqua degunt, videntur odorem sentire, tam habentia, quam non habentia sanguinem, sicut ea, quæ versantur in aere: horum namque nonnulla odorem alimenti percipiunt eminus, perguntq; ad ipsum. Quocirca dubitationem is locus habere videtur, si cuncta quidem similiter olfaciunt; homo vero respirans, non respirans autem, sed spirans, aut detinens spiritum, non olfacit. Neque eminus, neq; cominus, neq; si in ipsis naribus intus rem olētem posuerimus. Atq; sensum quidem non fieri, si in instrumento sensus res ipsa sensu percipienda ponatur, commune omnibus est, sed non sentire respiratione, proprium hominū esse videtur, quod quidē experientia late patet. Quare ea, quæ sanguinis expertia sunt, cum non respirent, sensum quendā præter eos sensus, qui dicuntur, alium habent. At id esse non potest. Quippe cum odorem percipiant. Sensus enim rei tam male quam bene olentis, olfactus sine controuersia est. Praterea à vehementibus & ipsa corrumpi videtur odoribus, à quibus & homo corrumpitur, vt bituminis, sulphuris, & similiū. Necesse est igitur ipsa olfacere non respirantia tamē.* f *Atq; huius instrumentū sensus in homine perinde videtur ab instrumento differre talium animantiū, atq; oculi differunt ab eorū oculis animalium, quæ duros oculos habent. Nam animaliū ea quæ molles oculos habent, palpebras ipsas vti sepem & tegmen habent, quas nisi mouerint, ac aperuerint, non vident, vt late patet. At ea, quæ durorum sunt oculorū, nihil habent profecto tale, sed illico res eas vident, quæ in perspicuo sunt. Sic igitur & instrumentum olfactus in hisce quidē, quæ non respirant: velamine caret perinde atque oculus. In ea vt diximus: in his autem quæ suspirant, aerem habet velamen, quod cum respirant aperitur, venis meatibusue dilatatis, & idcirco, quæ respirant non olfaciunt in aqua. Necesse est enim olfaciant respirando. At id in aqua facere nequeunt.* g *Est autem odor sicci, humidi sapor,* h *ipsum vero instrumentum olfactus est potentia tale.* Text. 97. Text. 98. Text. 99. Text. 100.

CAP.

e *Fit autem olfactus.*] Agit de medio, quo odores deferuntur, statuitq; id esse tum aerem, tum aquam. Quia vero de aqua posset quis fortasse ambigere, dubitationem remouet eo argumento: q; etiam ea quæ in aquis viuunt, ciborum odore è locis distantibus alliciuntur. Itaq; ratum esse inquit, non solum quæ extra aquas degunt; sed etiam aquatila, & in vtroq; genere, tum sanguine prædita tū exangui, odorari. Et quia animalia pulmones habētia inspirando: cætera non inspirando odores hauriunt: hinc quærendi occasionem sumit, num omnibus animantibus idem odoratus competat, an non. Respondet, omnibus eundem, nimirum specie conuenire. *Medium quo spargitur odor est aer vt aqua.*

Idque duplici ratione ostendit: primum, quia in omnibus idem est obiectum; nempe tam bene, quam male olentium odor. Deinde, quia eundem sensum oportet esse eum, qui eisdem sensibilibus læditur: at omnium animantium olfactus vehementi odore, cuiusmodi est bituminis, sulphuris, aliarumque eiusmodi rerum, offendi solet.

f *Atque huius instrumentum.*] Sicut in animantibus ea, quæ durioculi nuncupantur, oculos absque palpebris habent, suntque perpetuo expedita, vt possint in rem obiectam ferri: cæteris vero palpebræ datæ sunt, quibus oculos recondant: ita quæ respirandi vi pollent, organum odoratum in recessu & velamine quodam munitum obtinent: adeo vt non nisi inspirando, hoc est, aerem attrahendo, aditumq; odoribus recludendo olfaciant. Vnde & in aquis, vbi attractio spiritus esse non potest, minime odorantur: cum interim ea, quibus sensiterium patet, inspiratione haudquaquam egeant ad captandos odores. Sicut igitur, inquit Aristoteles, diuersitas illa cernendi diuersitatem aspectus non arguit: ita neque huiuscemodi in odorando varietas ad olfactus potentiam specie distinguendam sat erit. Hanc ipsam difficultatem mouet, eodemq; pacto diluit lib. de Sensu & Sensili, cap. 5.

Animalia quæ respirant, organum odoratus habent reconditum: cætera patulum.

g *Est autem odor*] Odoris naturam paucis verbis explicans, ait odorem esse sicci, quemadmodum sapor est humidi: videlicet quia in subiecto odoris vincitur humidum ab arido: contra vero in subiecto saporis aridum ab humido. Qua de re in quæstionibus plura.

Odor est sicci, vt sapor est humidi.

h *Ipsum vero.*] Odoratricis facultatis organum potestate tale esse ait, qualis ipse odor actu est: videlicet quia sensuum instrumenta aptitudinē habent, vt ab obiectis patiantur, cumque eam perpessionē iam subeunt, saltem ratione imaginū quib. consignātur, obiectis similia euadunt.

QVÆSTIO I.

SITNE ODOR EXHALATIO corporis odorati, an non.

ARTICVLVS I.

AFFIRMATIVÆ PARtis argumenta.

Autores partis affirmatiuæ.

AFfirmatiuam partem huiusce controuersiæ amplexus est Heraclitus, referente Aristotele l. de Sensu & Sensili, c. 6. idem videtur sensisse Plato in Timæo, Theophr. 6 de Caus. plant. cap. 5. Gal. lib. de Olfact. instrum. Auicenna lib. 6. Natural. p. 2. cap. de Odore. D. Damasc. lib. 2. de Fid. orth. cap 18. Item Alfarabius & Albefaraab, quos refert Vener. text. 97.

1. arg. pro eadē parte. Possuntq; pro hac sententia hæc argumenta adduci: Odorū interuentu multa fiunt, quæ nonnisi à substantia præstari queunt: Igitur odor est ipsa fumea substantia. Probatur assumptum: primo, quia odor nutrit, ac sustentat. Astomi enim, gens Indorum, ad extremos fines Indiæ, circa fontes Gangis, solo odore, quē è floribus & pomis captant, viuere dicuntur, vt narrat Strabo ex Onesicrito, lib. 16 & Plin. l. b. 2. Nat. hist. c. 21. Galen. etiam 2. Aphor. aliisq; in locis distinguit in animali duo genera partiū; quasdā solidas, quas ait nutriri cibo; alias tenues & aereas, vt spiritus, quos affirmat attracto aere & odore ali. Secundo; idē suadetur, quia multi odores à mentis deliquio D liberāt. & cerebrum iuuant, ac mulcent; adeo vt in lib. de Sensu & sensili, cap 5. dicat Aristoteles odorem institutū esse à natura ad temperandum cerebrum. E contra vero multi odores valde incōmodant, ac nocent, vt experimento constat. Commemorat enim Strabo l. 16. Sa-

1. Confirmatio assumpti argumenti. Lege Gal. li. de Instrum. odorat. Hip. li. de Decenti orn. A ex. & Nicol peripat. apud Gal. li. 24. cap. 21. 2. Confirm. Aristoteles. Strabo. Hippoc.

A bæos interdum odoribus stupefieri. Hippocr. I. 5. Aphor. 28. docet aromatum suffitus grauedinem inferre. Plutarch. in l. de præcept. connubial. ait feles olfactu vnguentorum furere. Leuinus lib. 2. de Occult. nat. mirac. c. 9. affirmat in quibusdam regionibus odores, qui è fabarum flosculis emittuntur, delirium inducere. Postremo, quia tetri odores, qui ex cadaueribus, locisq; cænosis manant, aerem cor- B rumpunt, atq; interdum pestilentiam inuehūt. Atq; hæc omnia non videntur fieri, nisi interuentu fumeæ substantiæ.

Plutarch. Leuinus.

Confirmatur quoq; eadem sententia, quia homines respirant, vt odorentur, vtiq; vt fumidam excretionem ad sensorium attrahant. Item, quia constat res odoriferas assidua odorum expiratione flaccescere & absumi, certe nonnisi quia eiusmodi rerum substantia dum olet, in halitum & vaporem abit. Accedit postremo autoritas Aristotelis, quia licet in Pro- C blem. sect. 12. q. 10. cum quæsiisset, num odor sit exhalatio, aer, aut vapor, nihil ausus fuerit constituere: tamen sect. 13. eiusdem operis, q. 5. & cap. de Sensu & sensili, asseruit odorem esse halitum.

2. Argum. Aristoteles.

ARTICVLVS II.

ODOREM NON ESSE FVmeam exhalationem, nec argumenta superius adducta id conficere.

Est M. Alb. li. 2. de Anima, tract. 3. ca. 1. land. q. 27. Marcell. li. 3 de Anim. c. 31.

SIt tamen conclusio: Odor non est fumea exhalatio corporis odorati; sed qualitas odoratu sensibilis. Hæc conclusio quoad priorem partē inde constat, quia si odor esset exhalatio, cum hæc sit substantia; siquidem per se mouetur, & in sublimem locum euadit, sequere-

sequeretur odorem non esse sensibile per se; quandoquidem nulla substantia per se cadit sub sensum.

Accedit testimonium Aristotelis lib. de sensu, & sensili, c. 5 vbi Heraclitum, Platonem, & alios ex antiquis philosophis, apud quos contraria opinio cõmunis erat, refutat. Posterior eiusdem conclusionis pars liquet ex eo, quia cum odor non sit substantia, vt probatum est, & denominet subiectũ quale, agatq; per se in olfactum, consequens fit, vt recte dicatur qualitas odorata sensibilis. Verum quænam sit odoris natura, ex ijs, quæ progressu dicemus, cum de odorum generatione disseruerimus, planius euadet.

Respondeamus nũc argumentis, quæ hanc nostram assertionẽ oppugnabant. Ad id, quod initio adduximus, negandum est assumptum; & ad primam eius confirmationem dicendum cũ Aristotele in lib. de sensu & sensili cap. 5. odorem non nutrire: id enim tantum nutrit, quod in substantiam rei viuentis conuertitur; hoc autem soli substantiæ conuenit, non odori, qui accidens est, vt probatũ fuit. Itaq; quod de Atomis narratur, fictitium est; vt iam in libris de ortu, & interitu astruximus. Quod autem medici inquiunt, in viuentibus quasdam partes tenues, id est, spiritus odore nutriri, & sustentari; id si de odore ipso intelligatur, à vero abest; si de aerea substantia, qua odor defertur, eatenus admitti debet, quatenus aer, vt libro citato ostendimus, spiritus nutrit, nutritione impropria; qualis est ea qua lucerna oleo, & aere circumfuso sustentatur. Et vero eiusmodi substantia aeria, cum odore imbuta est, merito aliarũ qualitatum, quæ odorem comitantur, mirifice etiam spiritus fouet, ac conseruat; vnde quibusdam odoribus vis benefica erga spiritus, & cerebrum, atque etiam ad exhilarandum cor attribui solet. Quemadmodum & nonnulli odores ob aliquam excedentem qualitatem, cum qua simul meatus corporis subeunt, non parum afferunt nocumenti; & ob putridos humores, qui vna cum ipsis exhalantur, aerem vitiant. Ex quo non sequitur odorem substantiam esse, sed substantiæ vna cum præ dictis affectionibus inhærere. Vnde iam patet solutio primi argumenti, omniumq; eius confirmationum.

Ad priorem secundi argumenti partem dicendum est respirationem animantibus, non omnibus, sed ijs, quæ respirant, inseruire ad remouendum operculum, quo, vt Aristoteles ait, olfactus tegitur; quod cum fit, simul attrahitur species odoris, vel odor insidens aeri, exhalationi ve, vt progressu exponemus: sed hinc nihil aduersus dicta habetur. Ad posteriorem partem concedendum est è rebus odoriferis sæpe emitti fumeam substantiam; sed negandum eam substantiam esse odorem. Aristoteles vero in problematis sect. 3. q. 5. & c. 2. de sensu, & sensili appellauit odorẽ halitum non formaliter, sed subiectiue; quia magna ex parte in halitu inest, ab eoq; defertur. Et in hunc modum explicanda erunt loca alia, in quibus odorem vocat halitum fumeum, seu fumosam vaporationem. In eundemque sensum accipi possunt dicta, si non omnium, saltem quorundam auctorum ex iis, quos initio superioris articuli retulimus.

QVÆSTIO II.

QVONAM PACTO ODOR gignatur; quodq; eius subiectum sit.

ARTICVLVS I.

EXPLICATIO PROPOSITÆ dubitationis.

Quod attinet ad generationem odorũ, statuendum est cum Aristotele proximo capite; & vberius in lib. de sensu, & sensili, cap. 5. odorem resultare in mixtis corporibus, ex primarum qualitatum concretione, dominante siccitate, calore humidum decoquente, & excitante. Diximus, in mixtis corporibus, quia elementa, vt etiã loco citato monet Aristoteles, odorata non sunt; videlicet interim dum syncera, & pura existũt. Addidimus, siccitate dominante, quia siccitas est quasi materia odoris; Sapor enim, & odor ex humido, siccoq; oriuntur: sed hoc interest, quod in sapore vincit humidum, in odore siccũ. Hanc vero originis differentiam inter odorem, & saporem illud, inter alia, testatur, quod quæ impense olent, valde amara sunt, quia nimis cocta; quare de re Theophrastus l. 6. de causis plantarum c. 24. Item quia dulcia raro sunt odorata, intelligenatiuo odore, vt ait Plin. lib. 21. naturalis historiæ c. 7. Nasci aũt odorem ex siccitate dominante, argumento est, quod constat aridos, & feruidos terrarũ tractus; vt Arabiæ, vt Syriæ, optimorũ odorũ esse feracissimos. Item quod res odoriferæ, si nimiũ humectentur, inodoriferæ reddũtur: ideoq; in Aegypto flores minime odorati sunt, quia incubat illis roscidus, & nebulosus aer à Nilo flumine, & è contrario rosa serenis diebus collecta maiorem odoris fragrantiã reddit. Quin vero, vt notauit Hippocrates lib. de carnibus, & ipsum organum olfactus, cum pituitoso defluxu, aut aliquouis humore scatet, odorem minus sentit; Est enim quædã instrumenti, cum proprio sensibili naturalis cõsensio, & cognatio. Oportet aũt in odore siccum, & tenue vincere, vt odor facile diffundatur, & transmeet. Sed enim, & aliquid humiditatis ad ipsum requiri, inde patet, quia quæ exarescunt, & torrentur, odorem amittunt,

Odor vnde nascatur.

Saporis & odoris eadẽ causa, sed tamen varia.

Terrarum plagæ feruentiores, ita odoratiores.

[Left margin, partly cut off:] ...clusio ...st. ...batur ...adpri... ...mpar... ...m quod ...eriorẽ. ...ut. I. ...supe... ...ru art. ...q; con... ...matio. ...tomos o... ...re nutri... ...fictitiũ, ...a ratio... ...dici ve... ...m esse ...fit. ...b. I. cap. ...7. ...ge Arist. ...de sens. ...sensib. ...lenum ...lib. de ...odo... ...tus Fer... ...lium lib. ...de me... ...odom... ...ndi c. 21. ...l. li. 14. ...p. II. ...lut. 2. ...o ad pri... ...em par... ...m. ...uand po... ...riorem. ...xplica... ...r Arist.

amittunt, quod videre est in cineribus ligni odorati, vt obseruat præter alios, Theophrastus li. 6. de causis plant. ca. 29. & è contrario multa nimis arefacta humidi permistione odorata fiunt, vt terra, cum primum compluitur post diuturnam siccitatem: non ita vero cum diu maduit; tunc enim humor, non siccitas præualet. Denique adiecimus. (calore humidum decoquente, & exiccante) quia non erit odor nisi caloris vis accedat, quæ humidum quasi diluat, & attenuet. Hinc Arist. in problematis sect. 12. qu. 12. ait semina, quę olent, calida esse; quia odor calore efficitur: & in eadē sect. q. 4. docet, odorata omnia calore abundare: Idemque asserit Galen. l. 4 de simplic. medicam. facult. ca. 22. Eaq; causa est cur allia iuxta rosas consita, eas magis odoratas reddunt: videlicet quia solū calefaciunt, & exficcant, atq; ita odorem promouent, vt ait Contarenus l. 5. de elementis. Quamquam huius rei alia causa reddi potest: nimirū quia quælibet res trahit alimentum sibi consentaneum, atq; ita graueolentia, cuiusmodi est allium, attrahunt nutrimentū maleolens, & vicinis herbis, plantisq; odoriferis syncerius pabulum relinquunt. Experimur etiam aquā rosarum stillatitiā, dum igni sensim incalescit, halitum spirare suauiorē, & vniuersim, quæ odorata sunt, magis redolere, cum calent, quam cum frigent, & plus interdiu, quam noctu, vere, quā hyeme, æstate, quam vere. Hinc Alexander Macedo, vt in eius vita Plutarc. scribit, propterea suauē odorem è membris efflasse creditur, quod esset tēperamēto corporis præferuido, & igneo. Idēq; Plutarchus in l. de causis naturalib. c. 25. quæstionē diluens, cur pruina ferarum indagationē difficilem reddat; ait causam esse, quia odorum halitus, nonnisi à calore laxati, & soluti, dispergi queunt; frigus autem vehementius stringens, & claudens, nec eos fluere, nec ad sentiendi instrumenta perlabi finit: & ob id etiam vina per hyemē minus redolentia esse ait. Ex dictis patet, quænam esse debeat odoris definitio, nimirū, odor est qualitas ex primarum cōmistione resultans, dominante sicco, & calido, atq; olfactum mouens. Patet etiam quodnam sit odorum subiectum, hoc est, quiddam fit id in quo odor primo enascitur. Nam cum odor sit qualitas orta ex certo primarum qualitatum temperamento, quod non nisi mistis corporib. per se debetur, fit inde vt proprium, ac natiuū subiectū odorum sit tale corpus mistum. [illegible] Plin. l. 15. Natur. histor. c. 27. M[illegible] tria præcipua naturæ elemēta [illegible] esse sine odore, aquas, aera, igne[illegible] [illegible] [illegible] & casili cap. 5. monens [illegible] sse, nisi elementa mi[illegible] [illegible] vid mus redole[illegible] [illegible] cum post [illegible], vt su perius di-

A B C D E F

Odoramēta recalefacta fragrantia sunt.

Alexandri sudor odoratus.

Odoris definitio.

Odorē esse magis sicci quam humidi Arist. text. 100. huius lt Elementa in odora.

Plin.
Aristot.
Et c 5. sens. & sen. A-pods. et.
[illegible]

ximu, scripsitq; Theophrast. l. 6. de plantis c. 24. & 27. De hac re Iandun. quæst. 26. de sens. & sens.

Porro odorū species variæ sunt, nobis tamē propter huius sensus hebetudinem & tarditatem magna ex parte ignotæ: siquidē prout homini sensus deficit, ita & scient a de re ad eum sensum pertinente; cū nostra cognitio a sensib. oriatur. Quia igitur admodū tenuiter & rem ssé olfacimus, nec nisi eos odores, qui organū vehemēter lacessunt, ac pulsant, exacte percipimus; fit vt odorū differentias minus teneamus: ideoque eas haud propriis significamus vocabulis, sed translatitiis, deflexisq; a saporū differētiis. Ergo vt sapores, ita & odores acutos, acerbos, graues & suaues dicimus, mutuaticia nomēclatura eorū species & discrimina indicātes. Est aūt sapor acutus, qui celeriter ac fortiter sine fastidio sensum ferit. Acerbus, qui cum quadam mordacitate pungit. Grauis, qui segnitter, ac parū mouet; vel qui ob densiorem fragrantiā, vt odor artemisiæ, vel ob fœtidū halitū, nares offendit. Suauis qui leniter gratus, ac iucundus est. Qua de re. deq; aliis odorū specieb. Thom Garbius in summ. q. 69. Marcellus in suo 3. de anim. c. 74. M. Albert. 2. part. summ. de hom. tract. de olfactu, & l. 2. de anim. tract. 3. c. 14. D Damasc. l. 2. Fidei orth. c. 18 Theophrast. lib. 6. de causis plant. c. 1. & 4. & 15. vbi admonet, & si nomina saporū odoribus tribuere soleamus: nō id tamen in omnib. nominibus ratum esse: nemo enim v g odorem salsum rectè nuncuparit. Quod etiam scripsit Gal l. 4. de simplic. medic. facult. c. 21.

Deinde aduertendū ex Aristotele de sensu & sens. ca. cit. quosdam odores iucundos haberi, quia saporibus respondent, & gustatui amica denuntiant: atq; ita esurientibu. suaues cōtingunt; qui tamen satiatis nullam afferunt voluptatem. Alios per se ac sine respectu saporum, delectationem parere, vt qui efflantur è quibusdam floribus, neq; enim, inquit Aristoteles, ij ad cibi cupiditatem excitandam conferunt, sed obstant potius. Vnde illud quod in Euripidem dixit Stratis;

Cum lens coquitur, vnguenti nil infundito.

Animaduertendum præterea quibusdā corporib. inesse odores simplices, cuiusmodi sunt, qui per naturam obueniunt; aliis compositos variā commistione; quales magna ex parte sunt ij, quos ars pigmentaria ad luxum & delitias vnguentis miscet. Quem abusum maiorem esse inquit Plinius libr. 13. cap. 3. quam gemmarum, & pretiosarum vestium: hæ namque diu seruantur, & transeunt ad hæredes illi cōfestim expirant, ac suis moriuntur horis: excedit libra denarios quadringenos; nec sentit ipse, qui gerit, summaq; commendatio habetur, si transeunt illo, inuitet odor etiam aliud agentes. Tanti emitur voluptas aliena. Adde quod virilem animū effœminant, vt nō

sine 12.

tract. de ol. fa. Marcel. 3. de an ca. 70. & 71. Conciliat. diff 155. Cō ta 5. de element.

Sapor acutus quis.

Quemadmodum Arist. hoc in li. c. 9. text. 95. de sens. & sens. ca. 5. annotauit.

Non omnia saporū nomina odoribus quadrant.

Odores quidam appetentiam citant.

Alij hebetant.

Odores simplices.

Odores cōpositi.

Maiorem odorumquam gemmarū abusus.

Lege Arist. lib. 3. Eth. c. 10.

Martial. li. 2. Epigr.

Hieron. contra iuuenes olentes.

sine causa dictum sit illud. Non bene olet, qui bene semper olet. Lege D. Hier. epist. 8. ad Demetriadem, in iuuenes calamistratos & peregrini muris olentes pelliculas.

ARTICVLVS II.

QVORVNDAM OBIECTIONVM *dilutio.*

Obiectio. VErum contra superiora obiiciat aliquis. Si
odor esset in misto odorato, vt in subiecto
sequeretur flores, & suffimenta, è propinquo
suauius olere, quam è loco aliquantulũ remo-
to; cum vnumquodque prope suum principiũ
efficacius agat; & tamẽ oppositum expetimur.
2. Secundo. Vnus, idemq; cibus secundum ean-
dem partem sapidus est atque odoratus. Igitur
cum sapor fiat ex humido, docente Aristotele
in hoc capite text. 100. si odor ex sicco prædo-
minante orietur, in eadem subiecti parte esset
siccum & humidum excellens, quod repugnat.
3. Tertio. Multa corpora præhumida sunt odo-
rifera, vt aquæ stillatitiæ, opobalsamum, vi-
num, aliiq; id genus succi non pauci; ergo o-
4. dor non prouenit ex abundanti sicco. Quarto.
Aromata acrius olent, & diutius odorem ser-
uant cinere suffita, quam igni; & gummi, ac la-
crymæ odoratæ, vbi igni exustæ sunt, odorem
halant nullum, & tamen ignis calidior est ci-
nere. Non igitur calor decoquens, expiratio-
nem odoris perficit; si enim eam perficeret, vbi
efficacior est vis caloris, acrior odoris afflatus
5. sentiretur. Quinto. Tria sunt corpora odorum
excellentia inprimis nobilitata, videlicet mo-
schus, zibettum, & ambarum. at in iis non ab-
undat siccitas, & calor: ergo odor non oritur
ex harum qualitatum dominio. Probatur as-
sumptio, quia moschus fieri dicitur ex sangui-
ne feræ cuiusdam vulpem effigie referenti, zi-
bettum, ex sudore quorundam felium; at su-
dor, & sanguis magis humida sunt, quam sicca.
Item, ambarum videtur innasci balenæ, quæ
vt est maris incola; ita frigidi est temperamen-
ti, atque adeo & ambarum, quod intra eam
gignitur.

Prima obiectionis dilutio. Cur odores e longinquo suauius spirent.

Ad primum horum respondet Aristoteles in problematis sect. 12. q. 2. & q. 4. & 9. ideo flores, & suffimenta e longinquo suauius olere, quia ad locum aliquantulum remotum defertur odor secretior a portione terrea, & defæcatior a fumo, crassisque vaporibus, qui odorem vitiant, & ipsam odorandi vim hebetant. Verum oportet non tantam esse distantiam, vt odor in traiectu pereat.

Secunda. Odor siccũ magis quã humidum sequitur.

Ad secundum, negari non potest interdum cum suaui odore saporem coniunctum, iucundumque inueniri. Verum maiori ex parte oppositum accidit: præsertim si sermo sit de suauissimis odoribus, ad quos, vt ad rem præstantiorem in suo genere respicere oportet, cum de odorum ingenio iudicamus. Adde ob id etiam dici odorẽ prouenire ex siccitate, saporem ex humiditate; quia cũ eadem res, & odora, & sapida existit; si constet aliis partib. siccioribus, aliis humidioribus; odor sequitur portionem magis siccã, sapor magis humidam. Item, quia quæ sunt odorata, cæteris partib. quo sicciora eo plus halant odoris, vt patet in Cinnamomo, Gariophyllo, & aliis. Quod tamen in iis, quæ saporẽ continent, secus euenit. Vnde & organum odoratus siccum est; gustatus humidum: ita vt non modo sapor, etiam in aridis corporibus, succulentas partes amet; sed neque linguæ gustu diiudicetur, nisi illa interno aliquo humore sit affusa.

Tertia. Quarta. Cur acrius oleant suffita cinere, quã igne.

Ad tertiũ, ex iis; quæ proxime dicta sunt, patet responsio. Ad quartum, dicẽdum est cinere suffita acrius olere quam igne; quia ignis præpropere absumit halitum odoriferum, qui cineris calore paulatim emergit. Ex quo non sequitur expirationem calore nõ fieri; sed vt exhibeatur accommodate ad euehendũ, seruandumq. odorem, requiri moderatã caloris vim, qualis est in cinere. Nimis vero adusta ideo non olent, quia odor nonnihil succi exigit.

Quinta. De origine moschi varia sententia.

Circa vltimum argumentũ, in primis quod ad moschũ attinet, non nihil de illius origine auctores dissentiunt. Quidam tradunt moschũ esse illius feræ quam diximus, concretum sanguinem, inclusum iis folliculis, qui ad nos perferuntur, potissimum è Cinatum agro. Alii feram illam crebro verbere enectam, deinde putrefactam, comminui in particulas; atq; has esse moschum, qui prędictis vtercu lis asseruatur. Alii aliud narrant. Lege Matthiolum in 1. lib. Dioscorid. c. 20. Scaligerum exercitatione 21. in Cardanum. Quidquid dicatur, constat moschum siccitatem habere, quæ odori sufficiat, esto sanguis, dum non concrescit, præhumidus sit. Quod similiter de concreto illo sudore felium, pronunciandum est.

De hac re Aetius & Paulus apud Cæl. l. 24. cap. 25. Sipontinus. Moscum ait Hermol. fuisse priscis incognitum.

De origine ambari, maior est dubitatio. Plerisque videtur esse aliquid innatũ balenis. Nã, & vbi plures visuntur, maior est illius copia; & in earum ventre certum est nonnunquam inueniri, cum vel tempestate ad scopulos allisæ, vel piscatorum iaculis, funibusque tandem expugnatæ capiuntur. Alii volunt esse fungi marini speciẽ è profundo, vel saxis, vbi nascitur, diuulsam pelagi fluctuãtis agitatu, quo ad littora euehitur, ibiq; sæpe legi consueuit. In balenis autem inueniri, non quod intra illas oriatur; sed quia marina bellua eo pabulo summopere delectatur, vt & terrestres, volatilesq; complures. Lege Matthiolum in lib. 1. Dioscoridis ca. 21. Fuchsium in libro de componendis medicamentis. Siue autem hęc siue alia sit ambari generatio, negamus deesse illi, quantum sufficiat caloris ad odorem conciliandum.

Auicen & Serapion, quos citat Christophorus Costa l. de odoramẽtis c. 26. Ambarũ è maris fundo, vel scopulis erui, & in littora expui.

Erit

Obiectio. Erit tamen qui obijciat Aristotelem in problematis sect. 13. probl. 4. affirmare, nullum animantium seu viuum, seu mortuum, excepta panthera, suauem odorem mittere. Quare falsum esse quod de illis feris asseruimus. *Dilutio.* Occurrendum, vel latuisse id Aristotelem, vt & alia, quæ eius ætate nondum comperta fuerant, sed progressu temporũ innotuere. Vel id ex communi tantum sermone protulisse, sicuti & alia non pauca in eodem opere, vt nonnulli interpretes obseruarunt.

QVÆSTIO III.

QVO PACTO DIFFVNDATVR odor, & per quod medium ad olfactum perueniat.

ARTICVLVS I.

DE ODORIS DIFFVsione.

1. Quæstionis conclusio. SIT prima conclusio in hac Quæstione. Odor plerunque diffunditur è re odorata, per substantiam fumeam. Hæc conclusio probatur iis argumentis, quæ in hoc capite, art. 1. quæst. primæ attulimus ad suadendum odorẽ esse exhalationem, seu fumeam substantiam. Licet enim non persuadeant odorem esse talem substantiam; concludunt tamen illam odorem comitari, esseque eius vehiculum, cuius interuentu, è re odorata prodeat. *Cõclusionis moderatio.* Addidimus tamen in conclusione (plerumque) quia non necesse est, vt semper odor eo pacto exiliat; si nimirum res odorata, odorem ita perfectum concoctumque iam habeat, vt ad exilẽdum non egeat resolutione: vel si ita compacta sit, vt resolutionem non admittat; licet hoc posterius in corporibus odoriferis raro accidat.

2. Concl. Illius Auctores. Sit secunda conclusio. Etiam cum res odorata vaporem exhalat, non vbicunque percipitur odor, datur exhalatio odorifera. Hæc cõclusio est de mente Auerrois tex. 97. huius lib. S. Thomæ ibidem, & in 2. 2. qu. 2. art. 1. ad 5. Alberti tract. 3. c. 21. Ægydii, text. 10c. vtriusq; Caiet. Apollinaris q. 26. Ferrariẽsis q. 17. Iand. de sens. & sens. q. 27 & hoc in lib. q. 24. Contareni lib. 5. de Elementis, Marcel. li. 3. de anima c. 72. Conciliatoris diff. 155 & aliorum. *In quæst. vtrum odor sit qualitas a. 3. Qui contra sentiant.* Est tamen contra Auicen. 6. Nat. q p. 2. c. 5. Albertum in summ. de hom. Galenum, 4. de simplic. medic. facult. c. 21. Fernelium lib. 6. Physiol. c. 1. & alios existimantes citra halitum fumeum, odorem non dari. *1. Conclusionis probatio.* Probatur tamen nostra conclusio; quia sæpe odor sentitur in locis admodum remotis, vt testantur vultures, aliæque aues, quæ odore allectæ cadauera procul inquirunt: vt autem exhalatio tam longe, lateq; spargeretur, oporteret rem odoratam defluxu penitus absumi, & in fumum abire. 2. Secundo, quia odor breuiori temporis mora percipitur, quam exigat motus substãtiæ fumeæ ad olfactum. 3. Tertio, quia vapor, cum leuis sit, sursum commeat, teste Aristotele de sensu, & sensili c. 5. & tamen odor etiam in loco inferiori sentitur, vt patet in venatu crocodilorum, qui ad carnes extra aquam suspensas, odore inuitati accurrunt.

3. Conclusio bipartita. Sit tertia conclusio, Odor extra fumeam exhalationem effunditur secundum esse intentionale; potest quoque effundi secundum esse reale. *Prioris partis confirmatio.* Hæc conclusio quo ad priorem partem asseritur ab iis, quos paulo ante pro secunda conclusione retulimus. Patetque ex eo, quia cum fumeus vapor, vt ostendimus, nequeat ad longissimum tractum communicari, atq; adeo nec in illo odor, consequens est, vt odor per se communicetur, saltem secundum esse intẽtionale. *Confirmatio posterioris.* Posterior pars eiusdem conclusionis dubia omnino est, nec à nobis, nisi vt probabilis constituitur. Eam defendunt Alexander in lib. de sensu & sensili cap. de odore, Ammonius, & Boetius cap. 2. Antepræedic. item Garbius in summa quæst. 69. & recentium Philosophorum nonnulli, suaderturque testimonio Aristotelis hoc in libro cap. 12. tex. 127. vbi ait, medium pati à sono & ab odore; & aerem sic pati a re odorata, vt redoleat. Cum igitur redolere nihil possit nisi odore secundum esse reale affectum sit, quemadmodum necesse candidum, nisi candorem habeat, videtur Aristoteles concedere, recipi in aere realem odorem. Accedit, quod eodem modo ait pati aerem ab odore, & a sono; at à sono realiter pati superius ostendimus. *Odor ad totam distantiam realiter fundi.* Non est tamen existimandum spargi odorem secundum esse reale ad totam distantiam, in qua percipitur, cum non sit verisimile tantam illi inesse vim ad se se communicandum; maxime cum plerique arbitrentur, eum nullo pacto agere realiter; sed intentionaliter tantum.

1 Impugnatio tertiæ cõclusionis. Obiiciet aliquis, Odor vt docuit Aristoteles in lib. de sensu, & sens. cap. 5 fuit datus à natura ad mulcendum cerebrum: sed hoc non præstat, nisi dum est in substantia fumea, vt ex superius dictis constat; igitur odor nunquã datur extra substantiam fumeam. 2. Secundo, ventus cum alio tendit, semper impedit traiectionem odorum ad nares: hoc autem ex eo prouenit, quia ventus defert substantiam fumeam versus aliam partem: ergo odor semper est in tali substantia. 3. Tertio, Si aliquando odor secundum esse reale, vel intentionale maneret extra halitum fumeum, oporteret peruenire tunc in instanti ad sensum, cum saltem species non habeat contrarium, à quo retardetur: sed oppositum videtur experiri; quia semper post aliquam temporis moram olfacimus, ergo, &c. 4. Quarto, Nullus sensus externus potest percipere obiectum, nisi sit

præsens:

præsens: non est autem præsens cum longissi- A me distat: ergo vt odor percipiatur, non sat erit per labi ad sensum species odoris, sed odorem ipsum secundum esse reale. 5. Quinto. Odor est qualitas secunda resultans ex temperamento primarum, non magis actiua, quam sit color, sed vnus color non producit alium: ergo nec odor alium odorem gignet; proindeque nullo pacto poterit diffundi odor in medio secundum esse reale; cum hæc diffusio non aliter fie- B ri deberet, quam per productionem vnius odoris ab alio.

Sol. Impugnationum. Ad primum horum dicendum, odorem datum esse à natura, vt illius interuentu sapores explorentur, diiudicenturque, quod progressu magis patebit; item vt homo illius ministerio, sicuti & aliorum sensuum, intelligibilem cognitionem acquirat. Præterea, vt cerebrũ mulceat eiusque temperiem seruet. Verum hic finis non omnibus odoribus conuenit, cũ mul- C ti cerebrum lædant: sed neque opus est, vt suaues & benefici odores eum finem perpetuo assequantur. *Ad 2.* Ad secundum respondemus ventũ impedire perceptionem odorum, non solum quia substantiam fumeam in diuersum rapit; sed etiam quia odores, & eorum species in aere insidentes, vna cum ipso aere, eodem, quo fertur impetu, secum euehit. Quod tamen in colorum, & lucis perceptione, haud quaquam euenit: quia cum species visibiles momento ad D aspectum pertingant, earum traiectio motum omnem præcurrit.

Ad 3. Ad tertium dic, vnum odorem secundum esse reale, posse à contrario odore, in medio retardari, vel omnino impediri, ne vlterius diffundatur. Quod si odor contrarium non inueniat, putant nonnulli probabile esse, tam illũ, quam species odoris, momento ad olfactum peruenire. Sed his refragatur experientia. Sæpe enim videmus thus, aliaque odoramenta, cum E primo igni calescunt, fumidum halitum procul expirare, & tamen nunquam eorum odorẽ, nisi aliquanto post tempore, a nobis sentiri. Quod tamen secus eueniret si odor, vel eius species, sese in olfactum momẽto insinuarent. Quare dicendum potius non omnia, quæ in medio contrarium non offendunt, communicari in instanti; videlicet, quando illa suopte ingenio tarda sunt, ac moram requirunt, quo pacto se habet odor, & illius species; vt ea, F quam diximus, Philosophiæ parens experientia demonstrat.

Etiam qualitates contrario vacantes aliquando egent tempore vt diffundantur.

Ad 4. Sensus externi obiectorum præsentiã poscunt, non eodem modo. Ad quartum, concedendum est sensum externum non percipere nisi præsens obiectum: sed hanc præsentiam non eodem pacto requiri in omnibus sensibilibus respectu suæ potentiæ. Namque vt res visibilis aspectui præsens dicatur, debet ei per lineam rectam obiici ab eo loco, in quo videtur: vt autem res odorabilis censeatur præsens olfactui, sat est atque necessarium, extendi speciem odoris ab obiecto vsque ad sensum, siue id recto tramite, siue flexuoso contingat. Vnde non odoratur nisi odorabile (cuius nomine intellige halitum odorificum, vel odorem, vel rem quæ vtrumlibet diffiauit) actu existat, eique cohæreat medium, per quod species ad sensiterium vsque effunditur. Dependet autem conseruatio huiuscemodi speciei à proprio obiecto, ita vt eo pereunte, mox euanescat: sicuti & species aliorum sensibilium obiecto sublato.

Ad 5. Ad quintum, (quo potissimum innituntur, & quidem non sine magna probabilitate, qui negant dari realem odorem extra rem odoratam, fumeumq; vaporem) respondendum est, etsi odor resultet ex primarum qualitatũ temperamento, vt & aliæ secundæ qualitates; posse tamen illum dari in elemento, non quidem syncero puroq;, sed mistum eatundem qualitatum participante, vt superius ex Aristotele, & Theophrasto docuimus. *Odor odorẽ generat, nõ color colorem.* Negandum vero est odorem non esse magis actiuum, quam colorem. Potest enim odor, re ipsa diffundi, producendo odorem alium, sicuti & sonus sonum alium generando. Nec mirum, cum ad generationem, communicationemque harum qualitatum, quæ in subiectis non permanent, sed paulo post euanescunt, minus requiratur, quam ad productionem coloris, qui & nobiliorem obtinet naturam, & suopte ingenio est qualitas fixa permanensque.

ARTICVLVS II.

MEDIVM ODORIS ESSE *aerem & aquam.*

MEdium, per quod odor diffunditur, duplex est, aer & aqua, vt docuit Aristoteles hoc in lib. cap. 9. text. 97. & lib. 4. de histor. anim. cap 8. Theophrastus, libro 6 de causis Plantarum, cap. 1. Magn. Albertus 2. part. summæ de homine tractatu de olfactu, Fernelius lib. 6. Physiol. cap. 10. Garbius in summ. qu. 69. Themistius hoc in lib. cap. 34. suæ paraphrasis, Theophilus Algazelus, Auicenna, Simplicius, & alii auct. communi consensu.

Aerem, & aquam medium esse odoris. Probatur. Et quidem aerem esse medium odoris, patet ex eo, quia terrestria, volatiliaque animantia per aerem odores captant. Quod vero etiam aqua medium sit, constat similiter ex piscium in aquis odoratu. Huius autem multa affert indicia Aristoteles loco citato de historia animal. *Pisces odorari sub aquis.* Nam complures piscium speluncis latentes, salsamento illitis faucibus, piscator euocat. Deinde, non pauci ad quosdam nidores ex alto accurrunt, vt ad carunculas sepiarum deustas, & assatum polypum, quæ ideo coniiciuntur in nassas. Purpuris olidas escas purpurarii demittunt, iisque deceptas

capiunt, Polypus cum à saxo, cui adhæreſcit, A diuelli nequeat, ſed truncari potius ſe patiatur, publicariæ herbæ odore protinus reſilit. Denique, compertum eſt piſces eſcam, antequam vorēt, olfactu explorare. Nec quiſquam obiiciat, inquit Philoponus, piſces non olfactus, ſed viſu alimenta ſibi quærere: ſiquidem etiam ii, qui oculorum ſenſu deſtituti ſunt, eſcas ſuas perſentiſcunt, & queritant.

Dubitatio.

Erit qui dubitet quanam ratione aer, & aqua ſint medium ad tranſmittendos odores B aptum; cum hæc elementa humida exiſtant, & alterum eorum frigidū ſit, nempe aqua: humiditas vero, & frigiditas ab odorum ingenio aliena habeantur, vt pote qui ex ſicco, & calido oriuntur. Occurrendum tamē etſi hæ qualitates odoribus, ad primæuum eorum ortum & diuturnam conſeruationē minus conferant: nihilo minus aerem & aquam ad eorundē traiectionem maxime apposita eſſe: quia fumeus C vapor, qui in igni cōfeſtim abſumitur, per terram permeare nequit. Docet autem Ariſt. tex. 67. ca. 7. quemadmodum medio coloris ineſt quædam affectio, ratione cuius traducuntur per illud ſpecies viſiles ad aſpectum, quam vocat διαφανὲς: ita medio olfactus, id eſt, aeri, & aquæ competere affectionem quandam innominatam, odorum traductricem. Hanc vero poſteriores philoſophi (inter quos fuit Theophraſtus) appellarunt δίοσμον, id eſt, vt vertit D Hermolaus, cap. 34. paraphraſis Themiſtii, perolariam, ſiue perodorariam.

Explicatio.

Vt aer ad lucem admittendā διαφανὲς poſſit, ſic ad odorem δίοσμον.

Quæſtio cur piſces odorentur, cum non reſpirent.

Refellitur Plinius.

Verum ſi animantia inſpirando olfaciunt, qui fieri poteſt, vt aquatilia, quæ nō reſpirant, odorentur? Reſpondet Plin. lib. 9. Nat. hiſtor. cap. 7. aquatilia omnia reſpirare, idque interuētu aeris, quē etiam intra aquas latere putat: imo & odorem vult nihil eſſe aliud, quam infectum aera. Sed non recte philoſophatur. Primum, quia ſub aquis detineri aer non poteſt, E ſed vbi intra eas gignitur, confeſtim emergit, vt ait Ariſt. in lib. de Senſu, & ſenſ. ca. 5. videlicet, quia cum aquis leuior ſit, naturæ impetu in ſuperiorem locum euadit. Præterea, quod odor non ſit aer infectus conſtat ex iis, quæ ſuperius à nobis diſputata ſunt, vbi oſtendimus odorem qualitatem eſſe, nō ſubſtantiam. Ac quod non omnia aquatilia reſpirent, ex inſtituto demonſtrauimus in libro Paruorum Naturalium ex Ariſtot. aliiſque Philoſophis, F contra eundem Plinium, Rondeletium, & quoſdam antiquos, nempe Anaxagoram, & Diogenem. Ad argumentum igitur dicendum, non omnia animantia inſpirando olfacere, vt ſuperiori capite docuit Ariſtoteles, ſed ea, quæ organum odorandi ſecundum habent, ad quod aperiendum attractione aeris opus ſit, quale organum minime ſortita ſunt aquatilia, imo nec terreſtria, & volatilia omnia ſed complura.

In lib. de reſpirat. ca. 3.

Vera reſpōſio.

QVÆSTIO IV.

QVODNAM SIT ORGANVM olfactus.

ARTICVLVS I.

DIVERSÆ OPINIONES.

Organum olfactus inueſtigantibus occurrit primo naſus, homini tantum altior, eminentiorque in facie; quo quaſi tegumento nares occultantur. Hæ autem ad tria munia obſeruiunt. Inprimis ad attrahendum, & emittendum aerem; cuius vna pars tracta irrepit in cerebrum, altera in cor, per quædam foramina, de quibus poſtea. Secundo, ad excrementa defluentia, & mucoſam eluuiem emungendam, ideoque decliui meatu naſus patet. Tertio, ad hauriendos odores. Vnde animantia, quę longiores habent nares, ſagaciora ſunt. Priuatim vero elephantis naris prolixæ, & in anfractum flexibilis alius etiam eſt vſus, nempe idem, qui manus, vt tradit Ariſt. lib. 1. de hiſt. anim. c. 11. Nam ea cibos tam ſiccos, quam humidos colligunt & in os admouent.

Conſule Ariſt. l. de ſenſ. & ſenſ. c. 5. de cauſa, Laſtius in ſpirationu. Lactātium in lib. de opif.

Elephantis nares pro manibus, Ariſt.

Licet vero animalia, quæ non reſpirant, naribus careant, non proinde tamē ea omnia olfactus ſunt expertia, vt iam ſupra monuimus. Alia namque branchiis, alia fiſtulis, alia præcinctu quodam, vt inſecta, odores ſentiunt, referente etiam Ariſtotel. lib. 2. de Partibus animal. cap. 16. Videlicet ipſi odores abſque anhelitu, & ſpiritus reciprocatione, eorum ſenſus ferunt.

Odorandi inſtrumēta alia præcinctibus, data à natura.

Porro in ſuperiore extremitate narium, eminent duo tubercula mamillarum ſimilitudine, quæ ob id carunculæ mamillares, ſeu papillares vocantur. His autem ſubiicitur os quoddam bipartitum, quod etiamſi multis foraminibus pateat, duos tamen meatus habet inſignes, duobus naſi foraminibus reſpondentes, quod os propter ſimilitudinem quam cum ſpongia & cribro obtinet: & cribrum, & os ſpongioſum dici conſueuit: aiuntq; fabricatū id à natura, ne aer inſpiratione attractus confertim, ac libere cerebri ventriculos ingreſſus, eis nimio frigore noceret. Hiſce duabus partibus oſſis ſpongioſi, reſpondent bini meatus naſi qui in ſua origine diuiduntur, & duo quidem ad fauces flexuoſo ductu; duo ad naſum ipſum intercurrente ſepto cartilagineo, tendunt. Quibus porrecta eſt quædam tunica exanguis continuata cum ea, quæ ad linguam, aſperam arteriam, & palatum extenditur, eadem compoſitione, qua molliores nerui.

Narium partes. Papillares carunculæ.

Os ſpongioſum.

Meatus quatuor.

Tunica exanguis.

His ita conſtitutis difficultas non parua eſt, vbinam odorandi potentia, vt in proprio organo reſideat. Galen. 8. de vſu partium c. 6. & in lib. de Olfact. [illegible] in anterioribus cere[illegible] [illegible] [illegible] bi-

Odorandi vis vbi reſideat. Galeni ſententia.

…ius A… …de …anim. …& 11. …s gen. …m c. 2. …8. de part. c. …l. 9. in …& l. …ast. odo… …es. …er. 2. …c. 17. …icen. de …m. 13. …p. 3. …1. c. 2. …all. l. 1. …& 12. …4. c. 3. …c. diff. …Gar… …s in …q. 69. …nelius …phys. c. 9. …rcel. 3. …anim. c.

a se demonstratum putat. Ac primum quod non sit in aliqua parte nasi, ita ostendit. Nam vel esset in aliquo eius osse, vel in cartilagine, vel in tunica partes nasi vestiente. Non in osse, siquidem hoc est ipso Arist. l. 1. huius oper. c. 3. text. 79. & l. 3. cap. 12. text. 66. sensus expers est. Non in tunica: nam hæc, uti proxime dicebamus, porrigitur usq; ad linguam, aliasq; partes, in quibus constat odores non sentiri. Non in cartilagine: alioqui nihil opus esset inspirare ad olfaciendum: quod tamen necessarium esse docet experientia, monuitq; Arist. hoc in l. c. 9 text. 98. Igitur potentia olfaciẽdi in nulla parte nasi insidet. Deinde, cerebrum odorib. reficitur, & læditur utiq; dum eos sentit: ergo sensorium olfactus est in cerebro. Præterea tale oportet esse odoratus instrumentum, quales ipsi odores sunt, ut inter potentiam, & obiectum cognatio, debitaq; proportio servetur. Cum igitur odores halitu, & vapore diffluant; halituosum, vaporosumq; esse decet odorandi instrumentum: tales vero sunt anteriores cerebri ventriculi, utpote ubi iore spiritu affusi & redundantes: igitur in iis cõstitui debet eiusmodi instrumentum. Postremo, idem ex eo concluditur, quia si in iis conceptaculis odorandi facultas resideret, ad quæ aer inspirationis motu fuit, non exigeretur inspiratio ad captandos odores.

…erroïs …tentia. …lleus …tio.

Auerroes tamen 2. Collect. c. 17. existimat odoratum consistere in narium membrana. Quod probat duplici ratione. Primum, quia carũculæ mamillares sunt eiusdem substantiæ cum cerebro: at cerebrum est expers sensus, ut docet Arist. l. 2. de Partibus animal. c. 10. faeturq; Galen. 3. de causis symptomatum, ubi cerebrum organum non sentiens appellat: ergo vis olfaciendi neq; in cerebro, neq; in iis caruncul[is] constituta est. *Ratio.* Secũdo, quia si odoris sensio ibi esset, cum ad eiusmodi tubercula palato foramen pateat, sequeretur posse per id occlusis naribus odorati cibi odorem sentiri; quod nemo unquam expertus est.
3. Tertio, idẽ confirmatur, quia Arist. l. 1. de histor. anim. c. 11. aliisq; in locis palam affirmat, olfactum per nares administrari.

ARTICVLVS II.

VERÆ SENTENTIÆ explicatio.

Assertio. HÆc difficultas aliquot assertionibus explicanda est. Prima sit: Olfactus non residet in cerebri ventriculis. *Probatur.* Probatur: Primum quia cerebri substãtia, ut Auerroes argumentabatur, non est apta ad munia externorum sensuum; adeo ut vix tactu polleat. Quare nec in eo odorandi potestas erit, ut neque alius externorum sensuum inest. *Probatur. 2.* Secundo, quia cum in cerebrum commeent halitus odoriferi, conuenit ante ipsum collocari vim eiusmodi halituum exploratricem, ut malus vapor discerni possit antequam cerebrum lædat; hęc autem vis est facultas odorandi. *Confirmatio.* Adde quod oblectatio, & dolor, quem odores inferunt, non in cerebro sentiuntur.

2. Assert. Secunda assertio: Odoratus non est in narium tunica, siue in neruo per nares expanso. *Suadetur 1.* Hæc suadetur primum; quia, ut Galenus recte opponebat, si odorandi vis cõsisteret in ea tunica, cum hæc ad extimas usq; nasi oras descendat; sequeretur rem odoratam iis admotã absq; inspiratione mox sentiri, reclamante experientia. *Secundo.* Item, quia narium nerui instituti sunt ad tangendi, non olfaciendi munus; nec eandem temperiem tactus, & olfactus requirunt. *Tertio.* Tertio, quia non videmur odores percipere, nisi in abditiori aliquo recessu.

3. Assert. Tertia assertio: Odoratus residet in tuberculis mamillaribus. *Illius auctores.* Hæc est Auicennæ 5. Fen. 3. Can. 1. Mag. Alberti 2. part. summæ de hom. in tract. de Olfactu, qui pro eadem sententia citat Algazellum. Est item Philoponi c. 9. huius. Conciliatoris differ. 45. Garbii q. 69. Fernelii l. 1. de Partibus corporis humani, cap. 9. Realdi, l. 8. de re Anatomica, cap. 2. & aliorum complurium. *Et comprobatio.* Suadetur autem, ex eo, quia cum facultas odoratrix nec in cerebro, nec in nariũ membrana sita sit, ut ex dictis patet; nec vero esse possit in osse illo foraminoso cuius ante mentionẽ fecimus, quia ossa ob cõcretionem terrestrem, aut nihil, aut vix sentiunt: Reliquũ est ut in prædictis carunculis resideat; præsertim cum non appareat ad quod aliud munus natura, quæ nihil frustra molitur, eiusmodi tubercula instituerit.

Solut. argumentor. pro Galeno. Diluenda nunc quæ primo articulo sunt obiecta, quatenus superioribus conclusionib. aduersantur. *Ad 1.* Ad primum igitur argumentum pro Galeni opinione, concedendũ est, sensoriũ olfactus, neq; in osse, neq; in cartilagine, neq; in tunica narium esse, sed in carunculis mamillaribus. *Ad 2.* Ad secundum dicendum, ex eo quod cerebrum odoribus foueatur, non recte colligi sentiri, dignosciq; ab illo odores, sed affici beneficis qualitatibus, quæ halitum fumeum, odoremve in halitu hærentem comitantur. *Ad 3.* Ad tertium, requiri aliquam cognationem inter sensitorium, eiusque obiectum; & hanc, quantũ satis sit, inueniri inter tubercula, & odorem: habent enim illa siccitatem calori admistam sicuti odor: cerebrum vero halitu præhumido scatet, & insuper desunt ei aliæ commoditates ad olfactionem administrandam, ut ex dictis patet. *Ad 4.* Ad quartum, etsi facultas odorandi in cerebro non resideat; necessariam tamen esse inspirationem ob eam caussam, quam paulo post exponemus.

Ad primam vero rationem pro sententia

Auerrois

Solut. rationum pro Auerroe. Auerrois dicimus, prædicta tubercula constare ex materia aliquantulum simili substantiæ cerebri, simpliciter tamen diuersa, vt pote magis compacta, ac minus frigida, atq; ita ad olfaciendi munus aptiori. *Ad 1.* *Ad 2.* Ad secundam dicẽdum imprimis est, posse illam æqua vi retorqueri in auctorem. Nam cum Auerroes dicat, sensorium olfactus esse membranã natiũ, quæ vsq; ad illa foramina extensa est, quæri potest cur per eam odores cibi non sentiamus. Causa igitur imprimis est, quia odor ille cibi admodum est in ore confusus, ideoque à nobis sentiri non potest, tametsi percipiatur ab aliis, ad quorum nares defœcatior peruenit. Item, quia odorem non sentimus, nisi cum inspiramus; inspiratio autem ducit aerem ad fauces, & pulmonem, atq; ita non potest odor ab ore, aut ventriculo peruenire ad olfactum; siquidem non inde aerẽ attrahimus, sed illuc potius compellimus.

Quid Arist. sentiat de sede olfactus. Postulat vltima ratio, vt dicamus quid Aristoteles de sede olfactus iudicarit. *Prima opin. Vallesii.* Vallesius lib. 2. controuers. medic. cap. 26. ait illum putasse istiusmodi organum esse nasum, (quod videtur quoque existimasse Plato in Timæo) Etenim Aristot l. 1. de hist. anim. c. 11. ita ait, Olfactus quoq;, id est; sensus odoris hac eadem parte, id est, naso subministratur, & lib 5. de Generatione anim. c. 2. Quorum, inquit, nares porrectæ sunt longius, vt catellorum Laconicorum, hæc valent olfactu; ita enim motus non interpellantur, sed à longe directi sensorũ subeunt integri. Itaq; hanc sentẽtiam, vt Aristotelicam, sequitur ipse Vallesius. *Altera opinio.* Alii putant Aristot. constituisse olfactũ in cerebro, quibus fauet id, quod in problematis sect. 13. problem. 5. scripsit, nimirum tunc nos odorari, cum odores ad cerebrum veniunt. *Tertia opin. Theophili.* Theophilus hoc in lib. ad text. 100 arbitratur hac in re Aristot. dubium fuisse, ideoq; nullibi sententiam (vt in ambiguis quæstionibus interdum facere consueuit) apertis verbis explicasse. Galenus etiã in libro de instrumento odoratus Aristotelem incusat, quod cum orationis, & eloquentiæ parens sit, rem hanc nequaquam oratione illustrarit, sed ita inuoluerit, vt oporteat nos, quænam eius de hac re mens fuerit, vaticinari. *Opinioni superius probatæ fauet Arist.* Certe nostræ opinioni constituenti odoratum in carunculis mamillaribus, adstipulantur verba philosophi c. 2. de sensu, & sensili, vbi ait instrumentum odoratus esse circa cerebrũ, & l. 2. de Generatione anim. cap. 4. cum docet habere illud à cerebro originem. Nam carunculæ illæ prope cerebrum consistunt, & ab eo propagantur.

Explicatio locorum in quibus refragari videtur. Neq; obstant loca, quibus Aristoteles videtur indicare nares, nasumve, esse instrumentum odorandi; tantum enim vult, hæc inseruire ad olfactum; vt lib. 5. de Generatione animal cap. 2. docet. Vel appellat ea sensorium, quia continent pupillas mamillares, vel saltem in eas desinunt. Item cum ait tunc nos odorari, cum odores ad cerebrum veniunt, tantum significat, ad olfaciendum requiri delationem odorum, qui ordinarie ad cerebrum etiam perferuntur: maxime cum illius gratia sint instituti à natura, etsi non sit hic integer, & adæquatus eorum finis, vt progressu magis patebit.

Organum olfactus operculo tegi Arist. & aliq. Adhuc tamen in hac quæstione explicandum restat, num verum sit, quod de operculo odoratus Aristot. tradidit, asseruit enim hoc in l. c. 9. text. 100. & l. de Sensu, & sensili c. 5. & l. 4. de hist. anim. c. 8. eumq; secuti Garbius, Magnus Albertus, Conciliator, Alexander, Themistius, Marcellus, Auerroes, D. Thomas & alii in animalibus, quæ respirant, præsertim hominibus, sensoriũ olfactus, operculo quodam tegi, ac muniri, quod vt odor organum subeat, attolli debet, ideoq; requiri inspirationem aeris, qui vi attractus integumentum eleuet. Eamq; causam esse volunt, cur prædictæ animantes, non nisi inspiratione præeunte, olfaciunt. *Alij idem placet.* Multi hac in re Aristot. reprehendũt. *1. Errum ratio.* Primum, quia Anatomes professores negant tale operculum inueniri. *2.* Secundo, quia tegumenta illa impetu aeris sponte ingruentis, non minus panderentur, quam vi eiusdem inspiratione attracti. Quod tamen falsum esse constat; alioqui sine respiratione daretur aliquando olfactio. *3.* Tertio, quia nulla apparet idonea ratio cur id poni debeat. Non enim ad tutelam potentiæ, cum odoratus naso satis contectus sit, munitusq; ab externis iniuriis.

Dilutio prima. Non est tamen cur propter hæc Aristotelem deseramus, cum facile à calumnia vindicari possit. Dicendum Aristotelem nomine operculi non intellexisse aliud quid distinctum ab iis, quæ supra numerauimus, cum de nasi structura, & compositione ageremus: nec enim id in dissectionibus obseruatur: sed significasse extremam membranulam foraminum nasi decidentem supra carunculas mamillares, quæ inspiratione attollitur. Idque videtur indicasse, cap. 9. huius libri textu 100. sciens sepimentum, quod olfactui natura largita est, aperiri dilatatis venis, & meatibus. *Secunda.* Non potest autem vis aeris vltro occursantis operculum istud dilatare, seu remouere; quia nequit aer eo introire, nisi cedat is, qui intus latet; non cedit autem nisi attractus inspiratione. Quare licet quis, inquit Galenus, in cubiculo odoribus repleto fistula aerem impelleret in nares, sine inspiratione non sentiretur odor. *Tertia.* Quod vero aiunt, nõ egere instrumentum odoratus operculo, falsum est, si de eo sermo sit, quod ei datum esse asseruimus; neque enim id distinguitur ab ipso naso, qui ei ad arcenda caloris, & frigoris aliaque eiusmodi nocumẽta, opus fuit. Adde etiam cum multi odores tetri sint, ac noxij; conueniens fuisse, vt organum olfactus contectum esset,

ne sem-

ne semper omnibus odoribus necessario pateret; sed eorum perceptio interdum à nobis impediretur, inhibita ad aliquantulum tempus inspiratione.

Multiplex olfactus ex inspiratione commoditas.

Ex dictis colliges multiplicem vsum & commoditatem, quam olfactui inspiratio affert. Nam primum attrahit vna cum aere exhalationem odoriferam, seu odorem per se, seu species odoris. Secundo, remouet operculum. Tertio, motu suo irritat sensum natura sua hebetem. Sed ex iis tribus officiis, secundum tantummodo simpliciter necessarium est ad olfaciendum. Intellige animantibus, quæ respirant. Nam odorifera exhalatio sine attractione potest meatus narium subire, neq; ipsa interdum ita subit, quia vltro ascendit: similiter odor & species odorabiles; quandoquidem suopte ingenio hac illac diffunduntur, & in sublime tendũt, quãuis attracto aere multo celerius nares penetrent. Item, licet odoratus aeris commotione aliquantulum suscitetur; per se tamen, absq; eo motu odorem percipiet: vt patet exemplo animantium, quæ respirandi vsu carent. At nisi tegmen remoueatur, olfactio nulla erit. Quod ex eo constat, quia animantibus, quæ respirant, necessaria est ad olfaciẽdum inspiratio, vt docuit Aristoteles proximo capite, aliisq; in locis, & experientia ipsa demõstrat; adeo vt (quod vrinantium testimoniis liquet) sub aquis non odorentur. Non est autem necessaria propter primũ, aut tertium munus eorum, quæ proxime retulimus, vt ex dictis est manifestum: nec vero aliud quid afferri potest, cuius gratia exigatur. Tantum igitur requiritur ad operculum remouẽdum, & olfactorios meatus laxandos. Vnde etiam argumentũ duci potest ad probandum dari prædictum inuolucrum, quod Galenus in libro de Instrumento odoratus, alijq; multi negant. Si enim olfactio absq; inspiratione non datur, & hanc compertum est nõ requiri necessario ad olfaciendum, nisi vt illius interuentu operculũ amoueatur, consequens fit, vt negari non possit, dari tale operculum in animantibus, quæ respirant.

1. 2. 3.

Quæ respirant, sine inspiratione non odorantur.

Eius rei probatio.

Organum odoratus operculum habens ostẽditur contra Galenum.

Galeni replicatio.

Sed instat adhuc, vrgetq; Galenus, non debuisse olfactum in tegumẽto muniri, cum lõge præstantius sit, quemlibet sensum expeditũ promptumq; semper esse, vt in obiectum suũ feratur. Nec obstat, inquit, quod Natura oculis mollioribus palpebras tribuit, quibus tecti munitiq; essent. Nam quia lædi ab incidentib. facile poterant, vt eos defenderet, palpebras ipsis quasi quædam propugnacula, dedit. Præterea etiam somni causa. Nec enim in aere lucido dormire, nisi tectis oculis, possumus. Vnde & animantibus, quæ palpebris carent, vt locustis, paguris, cancris Natura conceptacula & sinus quosdam tribuit, qui instante somno, quasi cubicula quædam oculos totos reciperent, è quibus finita quiete emergerent. Patet igitur quanta vtilitate Natura oculos palpebris texerit, vel somni tempore latibulis occultarit. Aut cur olfactum integumẽto inuoluere debuerit, non apparet.

Eius explicatio.

Huic argumento occurrendum est, sensus debere esse in promptu, ad functiones obeundas quantum ratio ordoq; naturæ exigit; qui tamen non postulat, vt olfactus in animantibus nobilioris notæ, qualia sunt ea, quæ respirant, necessario odoribus percipiendis perpetuo sit expositus, ob causam paulo ante à nobis assignatam; proindeq; tectus esse debuit, ad eum modum, quem dicimus. Neq; hoc est feriari sensum absq; necessitate; præsertim cũ tale otium, præsente re odorata non duret, nisi dum aerem foras mittimus; quem confestim, reciprocante motu, attrahimus.

QVÆSTIO V.

VTRVM OLFACTVS HOminis hebetior sit, quam aliorum animantium.

ARTICVLVS I.

PRÆSTANTIA OLFACTVS

Argumenta pro parte negatiua propositæ quæstionis.

Odorandi vis necessitate postrema, dignitate media inter reliquos sensus.

POtentia odorãdi inter sensus externos necessitate postrema est, dignitate tertiũ locũ obtinet, vt obseruat Diuus Thomas prima parte, q.78. art. tertio. Nam visus remotissima cognoscit; auditus minus distantia; tactus & gustus attigua, hærentiaque duntaxat; odoratus autem nec remotissima, nec attigua tantum, sed mediocri interuallo dissita. Præterea, species odorum minus spirituales sunt, quam visiles & audibiles cuius rei argumentum est tarditas, qua ad sensiterium perferuntur: defœcatiores tamen sunt, quam gustatilium & tactilium, quia hæ semper sunt coniunctæ cum rebus, quas repræsentant, nec sine illis sensui imprimuntur, vt progressu docebimus; illæ vero non item vt ex iis, quæ supra disseruimus, manifestum est. Parit autem facultas odorandi animantibus, ministerio sensuum alimenta quærentibus, magnam commoditatem. Nam cum sint nonnulla, quæ, vel prægustata necem inferunt, vt venena præsentanea, necessum fuit, aliquam dari potentiam, quæ huiusmodi periculum anteuerteret, & quæ noxia, quæve salubria essent, prænuntiaret: hoc autem exhibet odoratus, maxime brutis, quæ proinde ad cibos olfactum frequentius adhibent, quam homines. Fit autem ea prænun-

Olfactus triplex cõmoditas vitam tuendam. 1.

tiatio, dum homo quidem per discursum, siue iudicium: bruta vero per instinctum naturalem, ex odore dignoscunt conditionem ciborum quos olfaciunt. Et hæc quidē est prima odorum vtilitas. 2. Secunda, corroboratio cerebri. 3. Tertia, refectio cordis. De quibus Auicenna in l. de Virib. cordis, tract. 1. cap. 9. Hippoc. in li. de Alimentis & l. Epid. Galenus de Vsu resp. cap. 5. & lib. 7. de Vsu part. Concil. diff. 155. His positis, quod ad excitatā quæstionem spectat, videtur eius pars negatiua hisce argumentis ostendi. Potentia, quæ à præstantiori forma oritur, nobilior est: sed vis olfaciendi in homine oritur à præstantiori forma nempe ab anima rationali; ergo in homine nobilior erit, quam in vllo alio animāte. Secundo, homini contigit organum olfactus, multo aptius ad munus odorandi, quam belluis; ergo homo actiones odorandi melius præstabit. Probatur antecedēs. Namq; id organum cēsetur aptius ad percipiendum obiectum, quod ab eius cōditionibus magis est liberum: ita vero se habet organum nostri olfactus; siquidem ob vicinā cordis humiditate affluit: odor autem igneæ naturæ est, siccitatisq; alumnus.

1. argum. proparte negat. quæstionis.

2. Argum.

Argum. 3. Tertio, Homo plures percipit odorum differentias, quam cætera animantia: igitur homo sagacius odoratur. Probatur antecedens, quia belluæ non sentiunt tetros fœtidosq; odores: cum illos non horreant, vti nos, teste Aristotele cap. 5. de Sensu & sens. Item quia non videntur delectari florum, aliarumq; similium rerum odoribus, vt idem Aristoteles eodem loco, & lib. 3. Ethic. cap. 10. ait. Quin vero quod solos alimentitios odores percipiant, ex eo ostenditur, quia nō afficit ur cognitionem odorum, ipsius notitiæ causa; sed solum in ordine ad cibos, cum sensus non sint eis dati etiam ad philosophiam, vt homini, sed tantum vt persequantur salutaria, noxiaque declinent.

Argum. 4.

ARTICVLVS II.

CONTROVERSIÆ DILVTIO.

Perfectio olfactus duplex.

AD propositi dubii explanationem aduertendum erit, olfactū posse à nobis expendi, vel quoad perfectionem essentialem ipsius potentiæ: vel quoad perfectionem accidentariam; quæ in eo potissimum cernitur, quod è longiori distantia olfaciat, vel plures odorum differentias percipiat.

1. Conclusio.

Sit prima conclusio: Olfactus hominis, quoad perfectionem essentialem, non est deterior olfactu aliorum animantium. Probatur; nam quæ sunt eiusdem speciei, parem habent in natura specifica perfectionem; at hominis aliorumq; animantium olfactus, in vnius speciei naturam conueniunt; cum feran-A tur in idem obiectum, eodemq; modo ab illo immutentur.

2. Conclusio.

Secunda conclusio: Olfactus hominis quoad perceptionem odorum è longiori spatio hebetior est olfactu multorum animantium. Huiusce conclusionis veritatē palam faciunt vultures, apes, corui, tigres, pantheræ, canes, & aliæ quædam belluæ quarum odora vis remotissima quæq; sectatur. Vultures, scribūt nonnulli, cadauerum odorem ad quingenta B sequi milliaria. Sed huius rei fides sit penes auctores: non enim est verisimile tam late fundi ipsas odorum species. Quod si aliquando vultures tam procul odoribus allectos aduolasse, historiæ memorantur, id non aliter videtur accidisse, quam delatis illuc magno aliquo ventorum impetu cadauerum ipsorum halitibus, sicuti è longo terrarum tractu expirationes terreæ in mare deuehuntur.

Auerr. 2. de inuen. com. 97. Marcel. 3. de Anim. c. 17. laud. hoc loc. q. 25. Quod de vulturis odorata dici solet, ambiguū.

3. Conclusio.

Tertia conclusio: Homo non percipit plu-C res odorum differentias, quam cætera animantia. Hæc conclusio est contra Simplicium & Auerroem hoc loco. Est tamen de sententia Theophili & aliorum: videturq; Aristotelis in l. de Sensu & sens. c. 4. vbi ait nos pessimum habere aliorū animantium olfactum, & hoc cap. vbi docet hunc sensum esse in nobis hebetiorem, quā in multis animātibus; quod scripsit etiam Theophrastus l. 6. de Caus. plant. cap. 5. post Platonem in Timæo: hoc autem minime D assereuissent, si crederent hominem plures odorum differentias penetrare cum id maioris sit perfectionis, quam longiori distantia pauciores sentire; siquidem is, qui plures percipit, simpliciter dicitur magis comprehendere obiectum: & in hoc tali cognitionis genere, præstantius videtur plures minus intense, quā pauciora intense dignoscere.

Videri ab-... est de ... etiam. H. ... olfactum.

Confirmatur rationibus conclusio.

Sed quod homo non plures odores re vera percipiat; ex eo ostenditur, quia ineptitu-E do organi, quæ potentiam imbecillam reddit ad procul odorandum, similiter hebetem faciet ad plura odorum discrimina sentienda. 1. Item, quod belluæ multas odorum differentias percipiant, quæ ab homine non sentiuntur, planum est: siquidem non pauca olfactu dignoscunt, quæ homini prorsus inodora sunt, vt ferarum vestigia. Canes odore dominos absentes quærūt, & eos noctu inter alios agnoscunt. Tigris fœta abreptos catulos o-F dore vestigat. Pantheræ odore suo bestiæ ... lectantur, eamque propterea sequuntur, vt refert Plinius lib. 8. Natur. hist. cap 17 post Aristotelem in Problem. sect. 13. quæst. 4. & Theophrastum lib. 6. de Plant. causis. At istiusmodi odores humanus olfactus non attingit. Deinde, quod bruta animantia non odores tantum alimentitios, & ad gulæ illecebras, sed alios etiam percipiant, liquet tum superioribus exemplis, tum quia odor sulphuris muscas; galbani serpentes fugat; odor resinum can-tharos,

De tigride fœta. Mus lib. 3. ca. 5. Plin. lib. 7. c. 18 Solinus ca. 11. Bruta odores alios præter alimentitios etiam capiunt.

tharos vnguentorum vultures necat, vt scri- A psit Theophrastus, lib. 6. de Caus. plant. cap. 4. & 5. Præterea, quia videmus canes venaticos florũ odores sentire; adeo vt in pratis floridis ab occupato sensu eiusmodi odorem halitu, ab inquisitione ferarum impediri, & obturbari soleant. Nec satisfaciunt, qui respondent retardari canes, dum pictura tam florum varietatem intuentur. Etenim etiam vbi nulla est florum pictura, sed herba duntaxat odorifera, detinentur. Itaque minime negandum est, B sentiri à belluis etiam odores ad alimenta non pertinentes, quorum perceptione videbantur bruta ab homine superari.

Sunt tamen nonnulli, qui etsi concedant percipi ab illis istiusmodi odores, negant ea ipsis delectari. Ita Alexander de Sensu & sensili, com. 47. Buccafetreus lect. 45 Ianduuus quæst. 20 Theophrastus lib. 6. de Caus. plant. cap. 2. Marcellus 3. de Anima, cap. 77. Albertus in Summa de homine, tract. de Olfactu. A- C pollinaris 2. de Anima, q. 27. Verum cum bruta animantia ex aliis rebus sua accipiant oblectamenta, non est cur ea, quæ ex talibus odoribus proueniunt, denegata illis à natura fuisse arbitremur. Nam delectatio odorum, quæ formaliter ad appetitum pertinet, propterea in nostro dicitur, quia odores offeruntur nostro appetitui tanquam vtiles, conuenientesque naturæ. Nulla tamen ratio conuincit, non posse prædictos odores similiter brutorum appetitui repræsentari sub aliqua specie conuenientiæ, quæ pariat delectationem. Quis putet eum feræ odorem patriaris sine vllo respectu alimenti (nec enim mei in pabulum cedit) etiam cum vitæ periculo sequuntur, non idem eam prosequi, quia eius odore delectantur? Cui rei in hoc etiam quadrat illud Poetæ:

— Trahit sua quemque voluptas.

Hæc tamen non impediunt quominus sæpe alii odores hominibus, alii brutis ob temperamentorum diuersitatem suaues, aut iniucundi exsistant.

Maneat igitur ex hac disputatione hominis odoratum hebetiorem esse, quam multorum animantium: idq; tam spectata distantia, quã varietate odorum, qui percipiuntur. Quærit autem Philoponus, an homo male odoretur instrumenti, an potius potentiæ defectu. Quæ dubitatio soluta est ab Aristotele, superiori c. tex. 92. vbi docuit sagacitatis defectum in nobis ex organi vitio oriri, quod asserit etiam M. Albertus lib. 2. de Anima, tract. 3. ca. 23. Est enim in nobis odorandi officina coniuncta cerebro, quod homini pro corporis magnitudine maius quam ceteris animantibus datum est, vt docet Aristot. lib. 2. de Part. anim. c. 7. cumque deinde ex Aristotele auctore in lib. de Sensu & sensili c. 5. humiditate abundet, quæ inde ad eum odoratus instrumentum fluenditur, fit vt odorum imagines minus firmæ, minusque articulatæ nobis inurantur, ac leuiter potentiam lacessant, quæ etiã in humido, quasi sopita obdormiscit; cum in calido & sicco excubare potius deberet, sicuti ipsi odores ex calidi & sicci commistione nascuntur. Annotauit autem M. Albertus in Summa de Homine, tract. de Odore, nos admodũ raro odores somniare, quia illorum species, etiam in nostro interno sensu, infirmæ sunt & euanidæ. *Homo rarò somniat odores.*

Respondeamus nunc ad argumenta, quæ probare contendebant, olfactum hominis nõ esse imperfectiorem, quã aliorum animantiũ. Ad primum dicendum est, hominis olfactum oriri à præstantiori forma, nempe intellectiua; non tamen secundum eum gradũ quo cæteris formis præstat, & à quo intellectiua dicitur, sed secũdum gradum sensitiuũ, quem omnia animantia ex æquo participant. Vnde non est cur odoratus maiorem essentiæ perfectionem in homine, quam in brutis sortiatur. Ad secundum, negandũ est antecedens, & ad eius probationem dicendum, quamuis vt aliquid patiatur ab agẽte, debeat esse ei dissimile in qualitate, saltem quo ad eum gradum, quem recipit; cum nihil agat in id, quod ei omnino simile est: non proinde tamen organum cuiusque sensus debere esse affectum qualitatibus repugnantibus naturæ obiecti, in quod tendit, & à quo patitur, aut exutum iis, quæ obiecto consentaneæ sunt. Quin vero debet potius cũ obiecto conuenire, vt proportionatum atque habile sit ad ipsum percipiendum, vt ex Empedocle & Galeno docet Theophilus ad tex. 94. huius lib. Ad tertium, negandum quod assumit, & ad eius confirmationem dicendum, etiã belluas tetros fœtidosque odores sentire, vt exemplis, quæ superius attulimus, cõstat. Neque inficiatur id Aristoteles loco citato, in lib. de Sensu. Tantum enim vult belluas eiusmodi odores minus fugere, atq; iis ordinarie minus lædi. Nec etiam ibi, aut in Ethicis absolute negat bruta animantia florum odores percipere, eis ve delectari, sed eorum delitiis tam insigniter capi, atque homines, vt annotauit Scaliger Exerc. 33. in Cardanum. Deniq; quod vltimo obiiciebatur, bruta odores tantum alimentitios dignoscere, falsum esse constat ex dictis, licet enim non percipiant odores solius cognitionis gratia: alii tamen fines sunt præter nutritionem & cognitionem, in quos ductu naturæ ferri possunt, dum odorantur; verbi gratia, vt ea, quorum halitus noxii sunt, deuitent, & quorum halitus iuuant, consectentur: Liquet autem ex hoc odorum genere multos esse, qui ad alimentum non pertinent. Ad tertium postremo, quod Themistius ait olfactum non esse datum homini ad cognitionem & philosophiam, non vt absolute verum, sed quasi per amplificationem dictum accipi debere ad significandum huius sensus in homine imperfectionem & hebetudinem.

Responsio 1. argum. partis neg.

Olfactus homini ad philosoph. nõ maxime concessus.

CAP.

KEΦ. ι.

Τὸ δὲ γευστόν ἐστιν ἁπτόν τι, καὶ τοῦτ' αἴτιον τοῦ μὴ εἶναι αἰσθητὸν διὰ τοῦ μεταξὺ ἀλλοτρίου ὄντος σώματος· οὐδὲ γὰρ ἡ ἁφή. καὶ τὸ σῶμα δὲ, ἐν ᾧ ὁ χυμὸς, τὸ γευστὸν ἐν ὑγρῷ ὡς ὕλῃ· τοῦτο δ' ἁπτόν τι. διὸ κἂν εἰ ἐν ὕδατι ἦμεν, ᾐσθανόμεθ' ἂν ἐμβληθέντος τοῦ γλυκέος. οὐκ ἦν δ' ἂν ἡ αἴσθησις ἡμῖν διὰ τοῦ μεταξὺ, ἀλλὰ τῷ μιχθῆναι τῷ ὑγρῷ, καθάπερ ἐπὶ τοῦ ποτοῦ. τὸ δὲ χρῶμα οὐχ οὕτως ὁρᾶται τῷ μίγνυσθαι, οὐδὲ ταῖς ἀπορροίαις. ὡς μὲν οὖν τὸ μεταξὺ, οὐδέν ἐστιν· ὡς δὲ χρῶμα τὸ ὁρατὸν, οὕτω τὸ γευστὸν ὁ χυμός. οὐδὲν δὲ ποιεῖ αἴσθησιν χυμοῦ ἄνευ ὑγρότητος, ἀλλ' ἔχει ἐνεργείᾳ ἢ δυνάμει ὑγρότητα· οἷον τὸ ἁλμυρόν. εὔτηκτόν τε γὰρ αὐτὸ καὶ συντηκτικὸν γλώττης. ὥσπερ δὲ καὶ ἡ ὄψις ἐστὶ τοῦ τε ὁρατοῦ, καὶ τοῦ ἀοράτου. τὸ γὰρ σκότος ἀόρατον, κρίνει δὲ καὶ τοῦτο ἡ ὄψις. ἔτι τοῦ λίαν λαμπροῦ· καὶ γὰρ τοῦτο ἀόρατον. ἄλλον δὲ τρόπον τοῦ σκότους. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀκοὴ ψόφου τε καὶ σιγῆς, ὧν τὸ μὲν ἀκουστὸν, τὸ δὲ οὐκ ἀκουστόν· καὶ μεγάλου ψόφου, καθάπερ ἡ ὄψις τοῦ λαμπροῦ, ὥσπερ γὰρ ὁ μικρὸς ψόφος ἀνήκουστος τρόπον τινὰ, καὶ ὁ μέγας τε καὶ ὁ βίαιος. ἀόρατον δὲ τὸ μὲν ὅλως λέγεται, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἄλλων τὸ ἀδύνατον. τὸ δὲ, ἐὰν πεφυκὼς μὴ ἔχῃ, ἢ φαύλως. ὥσπερ τὸ ἄπουν, καὶ τὸ ἀπύρηνον. οὕτω δὴ καὶ ἡ γεῦσις τοῦ γευστοῦ τε καὶ ἀγεύστου. τοῦτο δὲ τὸ μικρὸν ἢ φαῦλον ἔχον χυμὸν, ἢ φθαρτικὸν τῆς γεύσεως.

δοκεῖ

CAP. X.

Gustabile a autem est quoddam tangibile. Atq; hac est causa, vt ipsum non sit sensibile per medium corpus externum. Neq; enim tactus tali medio percipit. Enimuero corpus etiam id, tanquam in materia est ipse sapor, qui gustu percipitur, humidum est, quod est tangibile quoddam. b Quapropter si etiam essemus in aqua, dulce sane sentiremus in ipsa positum, & non sensus illius nobis per aquam tanquam per medium esset, sed quia permistum illud esset cum humido. Quemadmodum in potione fieri solet. c Color autem non hoc videtur, quod miscetur, neque de fluxibus. Non igitur vt est ibi, sic & hic esse de medio dicere possumus; nullum enim externum est medium, vt diximus. Vt autem visibile est color, sic est gustabile sapor. d Atqui nihil absque humiditate saporis efficit sensum, sed omne quod ipsius efficit sensum humiditatem, aut actu, aut potentia nimirum habet, vt salsum. Nam & ipsum liquescere potest facile, & linguam, vt patet, cum liquescit humidiorem efficere potest. e At vero sicuti visus est visibilis & inuisibilis (& tenebra neque sunt visibiles, quas etiam visus discernit) & eius quod valde splendidum est (& hoc enim inuisibile dicitur, quanquam non eodem, sed alio modo, quam tenebra) sicut igitur visus visibilis & inuisibilis est, & auditus similiter soni silentijque, quorum illud audiri potest, hoc nō potest. Ac praeterea magni soni perinde atque splendidi visus, nam vt paruus sonus modo quodam audiri nequit, ita magnus, ac violentus. Inuisibile vero multifariam dici solet. Quiddam perinde dicitur, atque in caeteris etiam id, quod impossibile est. Quoddam hoc pacto, vt aptum quidem sit id habere, quo videri possit, illo autem careat, aut habeat remisse, vel praue, f vt informe dicitur, aut indoctum: sicut igitur visus, inquam visibilis & inuisibilis est, & auditus similiter, sic & gustus gustabilis & ingustabilis est; quod quidem aut exiguum habet, aut prauum, aut vastantem gustum saporem.

Text. 101. Text. 102. Text. 103.

g Vide-

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Capitis argumentū. Gustabile a autem.] Agit hoc capite Aristoteles de gustatu; de quo quatuor potissimum tradit; nempe gustatus obiectum, saporum species, medium & instrumentum. Quae omnia ex similitudine ac dissimilitudine visus & auditus edisserit. Docet ergo in primis gustabile esse quoddam tactile, ideoque id, quod gustamus, non percipi à nobis interuentu medii externi, sicuti nec id, quod tangimus. Deinde probat gustabile esse tactile; quia id, quod gustatur humidum est, humiditas vero ad tactum pertinet.

Obiectio. Dilutio. b Quapropter.] Obiiceret aliquis, nos interdum ex aliqua distantia percipere cibos in aquam iniectos; verbi gratia, mel infusum aquae. Quare non percipi sapores absque externo medio. Occurrit in eo euentu sentiri mel non per aquam tanquam per medium: sed quia tota aqua sapore affusa gustabile quidpiam est.

Discrimen inter gustū & reliquos sensus. c Color autem.] Quia & communium & propriorum notitia, rei natura inuestigatur, & deprehenditur, docet quid proprium, quid commune sit gustui cum aliis sensibus: atque in primis cum visu. Est ergo illi proprium, quod gustabile cum humido commiscetur vt sentiatur: visibile autem non ita: non enim colores attemperantur, miscenturve perspicuo, nec etiam defluunt è corporibus, vt Democritus, Leucippus, Empedocles & Plato existimarunt. Quare diuersum esse vtriusque potentiae medium. In eo tamen conuenire, quod vt color terminat actum videndi, ita sapor gustandi.

d Atqui nihil.] Quoniam sapores multi aridis insunt corporibus, docet corpora sapida, si non actu, saltem potentia humida esse. Ea vero potentia facile apparet in iis, quae leui attactu corporis humidi liquantur, vt sal, qui & linguae saliua in humorem soluitur, & linguam ipsam madefacit. Adde etiam in iis, quae non liquescunt, vt in aromatibus, sat esse potentiam ad recipiendum humorem linguae communicatum.

e At

e *At vero sicuti.*] Pergit ostendere quid gustatus cum aliis sensibus commune habeat. Nempe quia vt reliqui sensus nō solum propria sensil.a dignoscunt, sed etiam suo modo eorum priuationem; & vt non tantum circa moderata, sed etiam circa excedentia obiecta versantur; ita & gustatus non modo sapidum, sed saporis expers, siue ingustabile, & quod vehementem saporem habet, cognoscit. Porro ingustabile quatuor dicitur modis. Primum ex negatione, quod fieri nequit, vt gustetur, verbi gratia, color. Secundo, ex priuatione, quod gustatili qualitate prædictum non est, habet tamen ad eam obtinendum, aptitudinem, vt aqua Tertio, quod minimum gustatilis qualitatis possidet. Quarto, quod in excedenti gradu, gustabile est. Totidem autem modis & inaudibile, & inspectabile dicitur. *Commune gustatui cum aliis sensibus.*

f *Vt informe dicitur, aut indoctum.*] In Græco contextu est, ὥσπερ τὸ ἄπουν καὶ τὸ ἀπύρηνον, id est, quod pedibus caret, & quod nucleo est priuatum. Est autem sensus, dici nonnunquam inuisibile id, nō quod omnino caret potentia vt videatur, sicuti sonus, aut Angelus; sed caret, vt recte & perspicue videatur, quemadmodum quædam dicuntur destituta potentia ad incedendum, & quædam nucleo destituta, quia minimos pedes habent, aut nucleum.

δοκεῖ δ' εἶναι ἀρχὴ τὸ ποτὸν καὶ ἄποτον. γεῦσις γάρ τις ἀμφοτέρων. ἀλλὰ τοῦ μὲν φαύλη καὶ φθαρτικὴ τῆς γεύσεως, τοῦ δὲ κατὰ φύσιν. ἔστι δὲ κοινὸν ἁφῆς καὶ γεύσεως τὸ ποτόν. ἐπεὶ δ' ὑγρὸν τὸ γευστόν, ἀνάγκη τὸ αἰσθητήριον αὐτοῦ μήτε ὑγρὸν εἶναι ἐντελεχείᾳ, μήτε ἀδύνατον ὑγραίνεσθαι· πάσχει γάρ τι ἡ γεῦσις ὑπὸ τοῦ γευστοῦ, ᾗ γευστόν. ἀναγκαῖον ἄρα ὑγρανθῆναι τὸ δυνάμενον μὲν ὑγραίνεσθαι σωζόμενον, μὴ ὑγρὸν δέ, τὸ γευστικὸν αἰσθητήριον. σημεῖον δέ, τὸ μήτε κατάξηρον οὖσαν τὴν γλῶσσαν αἰσθάνεσθαι, μήτε λίαν ὑγράν. αὕτη γὰρ ἁφὴ γίνεται τοῦ πρώτου ὑγροῦ, ὥσπερ ὅταν προγευματίσας τις ἰσχυροῦ χυμοῦ, γεύηται ἑτέρου· καὶ οἷον τοῖς κάμνουσι πικρὰ πάντα φαίνεται, διὰ τὸ τὴν γλῶτταν πλήρη τοιαύτης ὑγρότητος αἰσθάνεσθαι. τὰ δὲ εἴδη τῶν χυμῶν ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν χρωμάτων ἁπλᾶ μὲν τἀναντία, τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρόν· ἐχόμενα δὲ τοῦ μὲν τὸ λιπαρόν, τοῦ δὲ τὸ ἁλμυρόν· μεταξὺ δὲ τούτων, τό, τε δριμὺ καὶ αὐστηρόν, στρυφνὸν καὶ ὀξύ. σχεδὸν γὰρ αὗται δοκοῦσιν εἶναι διαφοραὶ χυμῶν. ὥστε τὸ γευστικόν ἐστι, τὸ δυνάμει τοιοῦτον, γευστὸν δέ, τὸ ποιητικὸν ἐντελεχείᾳ αὐτοῦ.

ΚΕΦ.

g *Videtur autem potabile & impotabile esse principium, vtrumque enim gustu percipitur: verum alterum est prauum, gustumq́; deuastat, alterum est amicum natura. Est autem potabile gustui cum tactu commune.* h *At vero cum gustabile sit humidum, necesse est & instrumentum sensus ipsius neque humidum esse actu, neque etiam tale, vt humectari non possit, humidumque euadere: patitur enim aliquid ab ipso gustabili: ea nimirum ratione, qua gustabile est. Necesse est igitur instrumentum gustus, potentia quidem humidum esse, humectari autem actu. Ita autem humectari, vt eius conseruetur, cum humectatur, & tacto. Signum autem est, linguam neque cum est valde sicca, neque cum est nimium humida, sentire. Is enim tactus fit humidi primi: perinde atque si cum prægustauerit quispiam vehementem acremque saporem. Deinde alium gustet, & vt in ægrotantibus fit, quibus cuncta videntur amara, quia lingua sentiunt tali humiditate referta.* i *Species autem saporum ita se se habent, quemadmodum colorum. Dulce namque & amarum contraria simplicia sunt. Haret autem dulci quidem pingue, amaro autem salsum. At inter hæc collocantur, acre, acerbum, acidum, atque acutum. Hæ namque fere differentiæ videntur esse saporum. Quare gustus quidem instrumentum, id est, quod est potentia tale, gustabile autem id, quod ipsum actu facere potest.*

Text. 104.

Text. 105.

CAP.

g *Videtur autem*] Cum sapores non nisi humiditate diluti sentiantur; humidum vero ad potum attineat; recte potabile & impotabile censeri ait, principia gustabilis & ingustabilis; item potabile gustatu, & tactu percipi: tactu, qua humidum: gustatu, qua sapidum. Vocat autem impotabile, sicut paulo ante ingustabile, ex negatione, vel ex priuatione, &c.

h *At vero cum gustabile.*] Disputat de sensorio gustus: quia vero dixerat gustum sine tactu humidi non fieri, ait instrumentum gustus tale esse debere, vt neque sit actu humidum; eo nempe humore, qui cum sapore sit coniunctus: neque etiam ita effectum, vt humectari nequeat: Semper enim sensuum organa talia esse debent potestate, qualia sunt actu obiecta, quæ ab iis percipiuntur. Id autem eo argumento patefacit: quia si lingua ita arida sit, vt humectari ab externa rei gustabilis humiditate nequeat, saporem nullum sentiet. Si item humore aliquo sapido teneatur, aduentitium saporem non dignoscet. Quod non raro experiuntur ii, qui morbo regio laborant. Siquidem omnia amara æstimant, quia sapor illæ bilis, quo linguam occupatam habent, gustui primo occurrit, nec externis saporibus hauriendis locum dat. *Sensiterium gustatus.*

i *Species autem saporum.*] Tradit saporum species, seu differentias, docens, quemadmodum è colorum speciebus aliæ sunt extremæ & contrariæ, aliæ mediæ: Ita in saporibus, alios extremos & contrarios esse; nempe dulcem & amarum, alios medios: & ex his alium huic, alium illi extremo viciniorem existere. Quod vero Aristoteles ait medios sapores ex contrariis confici, quonam pacto intelligendum sit, in libris primæ Philosophiæ explicabimus. *Saporum species.*

QVÆ-

QVÆSTIO I.

DE ORTV ET NATVRA SAPOrù, deque eius speciebus.

ARTICVLVS I.

QVÆ CONCVRRANT AD GEnerationem saporis, & quæ sit eius definitio.

Purum corpus simplex sapidum non est.

IN hac quæstione supponendum primo est, nullum corpus simplex, modo debitam sibi obtineat puritatem, sapidum esse; cum sapor sit qualitas secunda orta ex commistione quatuor primarum, quæ simul in elemento natiuum statum retinente, inueniri non possunt. Quare & aqua ex terra, quam lambit, si ea pura esset, nullum saporem acciperet. Et eadem quanto minus sapida est, tanto purior præstantiorque habetur. Accedit etiam cum gustus sit sensus alimenti, vt docet Aristoteles in libro de Sensu & sensili, cap 4. cumque sapores dati fuerint à natura ad condiendum cibum, hic vero purum elementum non sit, vt primo de Ortu & interitu ostendimus, consentaneum esse vt nequaquam in elemento puro insint. Relicta igitur sententia Empedoclis, Anaxagoræ, Democriti & aliorum: de qua Aristoteles in libro de Sensu & sensili, cap 4. Theophrastus lib. 6. de Caus. plant. cap. 2. aliique auctores, asserendum cum Alberto in Summa de Homine, & de Sensu & sensili, tractatu 2. Apollinari hoc in lib. qu 29 Garbio in Summa, quæst. 71. Contareno 5. de Elementis, Conciliatore diff. 145. Marcello 3. de Anima, à cap. 80. post Aristotelem loco citato, & Theophrastum citato libro, cap. 3. tria potissimum concurrere ad saporum generationem; videlicet, siccitatem terrestrem aqueam humiditatem, & calorem. Interuenire siccitatem terrestrem demonstrat experientia in rebus sapidis. Debet autem eiusmodi siccitas esse terrea, nō ignea; quia siccitas ignea est in materia nimiū tenui, atque ita euanida est, ac parum apta ad gustum afficiendum, qui vt vnus est è sensibus magis crassæ concretæque naturæ, ita obiectū in materia crassiore exigit. Quod vero humor ad gignendum saporem etiam confluat, inde patet; quia multa corpora tunc sapida fiunt, cum humore irrigantur. Debet item hoc humidum esse aqueum, non aereum; quia in eo tantum humido, quod alendi vim habet, atque adeo compactam densamque materiam obtinet, sapor excitatur; tale vero ordinarie est humidum aqueum, non aereum, quod facile euanescit. Rursus, oportet ad ortum saporis humidum sicco dominari, quia vt odor magis in sicco, quam in humido, ita sapor magis in humido, quam in sicco consistit; vt in disputatione de odorum natura ex Aristotele dicē-

Gustatus sensus alimenti.

Ad generandum saporem, quæ concurrant.

ruimus. Postremo requiritur ad saporē procreandum calor; quia sapor non nisi præeunte sicci & humidi concoctione, per quam humidum cum sicco apte commiscetur, oriri solet: hæc autem concoctio vi, ac ministerio caloris fit. Vnde videmus sapores frigore interire; quia frigus coctionem impedit. Cernimus itē fructus in locis frigidis amariores esse, & vbique terrarum ac rimento caloris, amarorem exuere, & dulcescere. Porro cum ad saporem tria illa concurrant: siccum & humidum rationem materiæ subeunt; calor vicem causæ efficientis.

Quid sit sapor.

Ex dictis non difficile erit intelligere quid sit sapor, quem ita definiit Theophrastus primo cap. lib. 6. de Causis plantarum. Sapor est partis siccæ terrenæque in humore demistio. Et exactius Aristoteles in lib. de Sensu & sensili, c. 4. Sapor est affectio in humido aqueo, facta à sicco terrestri, & calore decoquente, gustatum qui in potentia est ad actum per alterationem deducens In qua definitione non solum materia & causa efficiens saporis exprimitur de quibus paulo ante; sed etiam forma, cum sapor dicitur affectio: & finis, cum additur, deducēs gustatum, &c. Alteratio enim, qua sapor potentiam mouet, finis saporis est.

Obiectio.

Obijciet tamen aliquis, non videri humorem materiam saporum. Nam cineres amari sunt, & tamen non humidi; & Zingiber ac piper habent saporem acutum; nec tamen humiditatem. Item, quia si sapores essent proprij alimenti, forentque humidi, oporteret omne alimentum esse humidum: quod falsum est; quandoquidem fames, est appetitus alimenti, & 3. de Anima, cap. 3. text. 28. definitur appetitus calidi & sicci. Sed occurrendum, licet materia saporum sit humidum, non sequi omnem prorsus saporem esse in re, quæ plus habeat humoris, quam siccitatis; sed in ea saporem magis ab humore, quam à siccitate oriri, vt ait Theophrastus 6. de Caus. plant. etsi interdum siccitatis plus quam humoris in re insit. Itaque etiam is sapor, qui in cineribus est, ab humore præcipue nascitur, quo cineres non omnino destituti sunt. Quod similiter de Zingibere & pipere dicendum est. Fatendum etiam, non omne alimentum esse humidum, modo fateamur id quatenus sapidum, humorem magis, quam siccitatem deposcere. & in re sapida, si aliæ partes sicciores aliæ humidiores existant, saporem in humidioribus magis, quam in siccioribus vigere.

Dilutio.

Dubium.

Præterea dubitarit quispiam, an sapor ita ex prædicta mistione oriatur, vt insit in re ipsa, quæ cadit sub gustum, teneatque certam speciem, ad quam pertinet; an ratione potentiæ mutetur. Ratio dubitandi ex eo est, quia videtur constare experientia eandem herbam bo. i dulcem esse, homini amaram. Contrarium tamen pronuntiandum est contra non-

[*Responsio ad Theophr.*] A tia nonnullos, quos refert Theophrastus c. 1. l. 6. de Causis plant. Nam cum gustus in omnibus animantibus eiusdem naturæ sit, & sublatis impedimentis non decipiatur circa propriũ sensibile; necesse est, vt dulcedo, quæ in eadem herba est, secundum rationem speciemq; dulcedinis percipiatur. Cur autem quibusdam herbis aliisve alimentis belluæ auide vti soleant, quæ homines auersantur, & contra; causa est, non quod ab vtrisq; dulcedo rei inhærens B non percipiatur; sed quia ex diuersitate temperamenti accidit, vt id, quod dulce est vni, alteri iniucundum & insalubre sit; aut vice versa. Quod enim etiam nostro gustui nonnunquã dulcia molestæ sunt, patet exemplo casiæ fistulæ. Quod annotauit Cantarenus lib. 5. de Elementis.

ARTICVLVS II.

C

QVÆ SINT SPECIES *saporum.*

Qvod ad saporũ species attinet, non conueniunt in ijs constituendis Philosophi. Nam quidam ad nullum certum numerũ eas reduci posse inquiũt; alii octo faciunt species, alii septẽ. [*Plin. de speciebus saporum.*] Plinius vero l. 15. hist. nat. c. 27. tredecim recenset: dulcem, suauẽ, pinguem, amarũ, austerum, acrem, acutum, acerbum, acidum, D salsum. Ac præter hæc, inquit, tria sunt genera mirabili maxime naturæ; vnum, in quo plures pariter sentiuntur sapores, vt vinis: namq; in his & austerus, & acutus, & dulcis, & suauis, omnes alieni: alterũ est genus, in quo sit & alienus quidem, sed & suus quidã, & peculiaris, vt in lacte; siquidem inest ei, quod tamen iure dici dulce, & pingue, & suaue nõ posset, obtinente lenitate, quæ ipsa succedit in saporis vicẽ. Deinde suum quẽdam sapidis aquis tribuit E saporem. [*Species saporum octo ex Aristotele.*] Probanda tamẽ est sententia Aristotelis proximo superiori capite, vt ad rationem philosophicam magis accedens, quæ octo saporum species numerat (etsi non valde repugnandũ sit ijs, qui plures, minutius concidendo, vel pauciores, generalius loquendo, species constituunt) nempe dulcem, amarum, pinguem, salsum, acrem, acerbum, acutum, acidum. Dulcis in melle, v.g. ficubus, & vuis maturis sentitur: Amarus in bili, oppio, absynthio F & genista: pinguis in butyro, lacte & oleo: salsus in sale & aqua marina: acer in pipere & alio: acerbus, qui & ponticus, & stipticus, siue astringens appellatur, in immaturis pomis, in fructibus myrti: acidus, in oleis: acutus, in aceto & raphano. Ex his saporibus docuit Aristoteles pinguem hærere dulci, id est, posse ad dulcẽ reuocari, & salsum ad amarũ; non quod specie conueniant, sed propter maiorem cognationem, quam cum ijs habent.

[*Autorum dissensio circa extremos sapores.*] Dissensio tamen nõ parua est, quinam sint extremi sapores. Nam Plato in Timæo, Galenus in 4. l. Simpl. med. à c. 10. Conciliator diff. 145. arbitrantur non esse dulcem & amarum, vt posuit Aristoteles, sed ponticum & acutum. Huius opinionis fundamentum est, quod ij sapores sint extremi iudicandi, qui ad extremas primas qualitates magis accedunt: at sapor acutus summo calori; ponticus summo frigori vicinior est, intellige ratione temperamenti, ex quo resultat. Adde quod extrema sensibilia lædunt sensus; dulcis vero sapor minime, sed reficit, atq; oblectat. Item, quod ab acerbo ad acrem fit transitus per dulcẽ saporem; nõ solet autem in qualitatibus fieri transitus per extremum, sed per medium. [*Sapores extremi dulcis & amarus.*] Amplectenda tamen est sententia Aristotelis, quam tuetur D. Th. de Sensu & sensili, lect. 11. Auerroes hoc loco, text. 105. & 5. coll. c. 27. Gaibius in Summa l. 1. tract. 5 q. 71 Contar. l. de Elementis, Iauellus hoc l. q. 46. Aduertere tamen oportet, si sapores cõsiderentur, quoad primas qualitates, ex quib. oriũtur; negandum non esse ponticum & acutum extremos dici posse, ob rationem superius adductam. Verum ea saporũ contemplatio nõ est propria saporum, vt sapores sunt, sed prout faciunt ad temperiem corporis, quam Medici præcipue attendunt. Aristoteles vero, quia de saporibus disserebat, secundum propriã ipsorum rationem, videlicet quatenus gustatum mouẽt, recte extremos sapores constituit dulcem & amarum; qui maxime contrario modo potentiam afficiunt, vt experientia testatur: quemadmodum & qui extremi colores sint, non primarũ qualitatum excessu æstimamus, sed ex modo afficiendi visum: quia alter disgregat, nempe candor: alter congregat, videlicet nigredo. Porro sapor dulcis optime sensum afficit, amarus deterrime, quia ille oritur ex optima tẽperie, hic contra. Nam cum sapores fiant ex passione humidi à sicco terreo per caloris concoctionem, ij erunt perfectissimi, & sensui maxime accõmodati, qui absolutissimam humidi concoctionẽ sortiuntur, vti dulcis; ij imperfectissimi, qui pessimam, vt amarus. [*Dilutio rationis pro contraria parte.*] Igitur ad fundamentum aduersariæ opinionis, quatenus probare nititur saporem acutum & ponticum absolute extremos esse, negandum est saporum contrarietatem ex primis qualitatibus sumendam esse, vt iam ex proxime dictis constat. Ad aliud respondendum: Hoc peculiare esse saporibus, vt vnus eorum extremus, nempe dulcis, nõ valde lædat; quia in saporibus læsio oritur ex primarũ qualitatum excessu, qui à sapore dulci longe abest. Eaq; causa est, cur per illum ab acerbo ad acrem fiat transitus; non tamen per se, sed per accidens; nempe quia hi de extremis qualitatibus multum possident, atque adeo nisi hæ se remittant, & ad temperiem reuocent, sub qua temperie euenit sapor dulcis, amitti

ipsi non possunt. Adde etiam non repugnare, A quominus in aliarum etiam qualitatum generibus interdum à medio per extremum fiat transitus, vt si corpus ex cæruleo nigrum, & inde ex nigro puniceum euadat.

QVÆSTIO II.

VTRVMNE GVSTVS A SENsu tactus, & natura, & organo differat.

ARTICVLVS I.

DIFFERRE IN PRImis natura.

SVnt qui putent gustum nō differre à tactu, sed sub illo quasi speciem sub genere contineri: quorum sententia probari potest in primis, quia idem videtur esse vtriusq; obiectum.

Argumenta probantia gustum nō distingui à tactu.

Nam gustus percipit aquam, quæ cum saporis expers sit, non eam vt gustabilem, sed vt tactilem cognoscit: vnde & Aristoteles proximo c. tex. 101. asseruit gustabile esse quoddam tacti-
1. le. Secundo, quia Aristoteles hoc in l. c. 3. text.
2. 28. docuit tactum esse sensum alimenti. Quare cum alimentum ad gustum pertineat, idem vi-
3. detur esse commune horum sensuū obiectum. Tertio, quia gustatus percipiens sapores, percipit etiam humorem; siquidem sapor mouere gustatum nō potest, nisi insit in humido actu.
4. Accedit Aristotelis testimonium tum in libro de Sensu & sensili, c. 4. tum l. 3. huius operis, c. 12. tex 64. & l. 2. de Partib. anim. c. 17. vbi affirmauit gustum esse quendam tactum: & rursus c. 2. de Sensu & sensili, vbi ait gustum esse speciem tactus. Postremo hoc in libro, c. 2. tex. 23. & l. 3. c. 12. tex. 68. docet solum tactum esse necessarium animali, idemq; de Sensu & sensili, c. 4. affirmat animal non posse esse absq; gustu. E Quæ loca inter se pugnarent, nisi Aristoteles vellet gustum & tactum non differre specie.

Tactum bifariam sumi.

Aduertendum tamen est dupliciter sumi tactum; vno modo prout dicitur de quauis potentia, quæ nō percipit rem sine contactu, id est, cuius obiectū non sentitur medio remoto species traijciente, vt percipitur color, qui per aerem ad aspectū sui imaginē mittit; sed medio coniuncto; quo pacto gustus in sapores; tactus, in calorem aliasq; eiusmodi qualitates ad se attinētes fertur. Nec enim necessum est, F vt sapor à re sapida per aerem ad gustum transmeet, similiterq; calor, ad tactum. Alio modo sumitur tactus à Philosophis angustiore, ac proprio significatu. Eisdemque modis tactile accipi consueuit, nimirum pro quauis qualitate, quę vt in suam potentiā cadat, non poscit medium externum: vel pro ijs tantum qualitatibus, quæ presso vocabulo tactiles nuncupātur. Hoc posito, si tactus secundū priorem notionem spectetur, dicimus tam gustandi, quā tangendi facultatem tactum iure nūcupari; cū neutra earum externo medio ad obiectū percipiendum egeat. Si vero secundum posteriorem; diuersas esse potentias, & specie, naturaque distinctas. Quæ est sententia Aristotelis hoc in l. c. 11. text. 112. & 128. & de Sensu & sensili, c. 4. Auerrois hoc loco, tex. 31. Themistij c. 48. suæ Paraphrasis, Simplicij tex. 110. Philo- B poni, S. Thomæ, Aegidij, Zimaræ & Caietani tex. 111. Apollinaris q. 19. Ferrariensis qu. 118. M. Alberti in Summa de Homine, & l. 2. de Anima, tract. 3. cap. 27. etsi Venetus aliud putarit hoc loco, text 102. aiens gustum & tactum nō differre, nisi per quædam connotata; formaliter vero esse vnā eandēq; potētiam. Probatur autem nostræ opinionis veritas ex eo, quia aliud est obiectum tactus, nempe calor, frigus, aliæq; eiusmodi qualitates, de quibus sequēti C capite agendum; aliud gustus, nimirum sapores. Item, quia aliud est tangendi, aliud gustādi organum, vt mox patebit. Quo argumento vtitur Aristoteles text. 112. Deinde, quia alioqui non essent nisi quatuor sensus. Præterea, quia fieri potest, vt incolumi tactu, pereat gustus in lingua.

Tactum distingui specie à gustu.

Argumenta vero initio adducta nihil exhibent negotii. Occurrendum est enim, si detur aqua adeo syncera, vt omni sapore careat, eam non gustatu, sed tactu duntaxat perceptum D iri. Item, gustabile esse tactile, & gustum esse tactum, siue speciem tactus, si hæc sub priori consideratione, quam ante explicuimus, sumantur, id est, gustabile esse tactile, secundum analogiam, qua ambo sub potentiam cadunt; videlicet per medium coniunctum; similiterq; gustum esse tactum, non simpliciter, sed secūdum cognationem & similitudinem, quam in percipiendo obiecto sortiuntur. Vel gustabile esse tactile, quia nihil gustari potest, quin prius E tangatur: & gustum esse quendam tactū; quia vis gustandi, & vis tangendi circa eundem cibum versantur, (vnde tactus dicitur sensus alimenti) ratione tamen diuersarum qualitatum, quia tactus circa humidū, verbi gratia, & siccum: gustus circa saporem, qui ex horum cōmistione fit, occupatur: & vtraq; facultas ita in has qualitates incumbit, vt gustus non tendat in suas, nisi tactus in eas, quæ ipsi propriæ sunt, saltem prius natura feratur.

Diluuntur confertim argumenta probantia gustum nō distingui à tactu.

De necessitate tactus & gustus.

Ad id, quod postremo loco de tactus & gustus necessitate adiectum fuit, dicendum est, solum tactum respectu omnium animantium esse absolute necessarium, ita vt nec ad breue tempus, absque tactu possint viuere; gustum vero etiam omnium fere comparatione, exceptis paucis admodum imperfectis, necessarium esse, non quasi eo sublato, confestim

interi-

interitura sint; sed quia cum omnia fere ad capiendum alimentum, cibi voluptate alliciantur, sublato eius voluptatis sensu, ordinarie à nutrimento capiendo cessabunt, vel tam parũ assument, vt sensim extabescãt, & moriantur, atq; ita dicitur gustus necessarius animãtibus, quia ordinarie, seu maiori ex parte, absq; illo vitam non diu seruabunt. Quædam tamen animantia nimis imperfecta, vt ad plantarũ naturam, & cõditionem proxime accedunt, ita quasi plantæ, alimentum citra delectationem B hauriunt, eaq; gustu destituta sunt. Ac de his interpretandus est Arist. in l. de Somno, & vigilia, c. 2. cum inquit nõ omnia animalia habere facultatem gustãdi. Sane patet ex dictis qua ratione tactus necessarius sit; & quo pacto gustus possit ac non possit dici necessarius animantibus, & vt ex verbis Aristotelis minime colligatur tactum à gustu non distingui.

[...]xponitur [A]rist.

ARTICVLVS II.

DIFFERRE ETIAM *organo.*

NEc vero tactus, & gustus idem organum vendicant; licet enim in ea corporis parte, in qua vis cognoscendi sapores inest, tangendi quoq; facultas insideat; non tamen è cõuerso vbicumq; tactoria potentia reperitur, vis etiam gustandi cernitur. Enim vero gustandi instrumẽtum est lingua, aut quidpiam linguę D proportione respõdens in ijs, quæ linguæ sunt expertia, vt primo de hist. animal. c. 11. & 2. de Partibus, c. 17. & 4. eiusdem operis, ca. 11. Arist. docet. Porro, lingua (vt de eius compositione aliquid dicamus) ad radicem, quæ latior est. & faucibus cohæret, osse valido, quasi base, nititur, sustentaturq;, quod ὑοειδὴς Græcis dicitur, literę Y. speciẽ habens. Substantia illi rara atq; laxa, vt humores, qui saporis vehiculum sunt, facile imbibat. Quocirca, & tunica cingitur prætenui, quæ toti ori communis est. Nouem E constat musculis, quos media linea ad dextrã, læuamq; diuidit, vt hoc quoq; instrumentum suo modo geminatum esset. Venis præterea duabus maiusculis, totidẽq; arteriis perfunditur, duobus item neruorum coniugiis, altero molli dignoscendis saporib. destinato, altero duriore, quod in musculos distributum motus

[O]rganum [g]ustatus. [D]e orig. gu[st]us Arist. [.]1 de hist. [a]n c. 11. lib. [.]de par. [a]n. c. 17. & 4. cap. 11. [G]al. de vsu [p]ar. c. 4. & [.]0. Auer. 1. [C]ollect. c. [.]0. & l. 2. 14. Auic. 12. de an. 12. Vesal. 2. c. 19. & 4. c. 6. & 10. [L]ingua cõ[p]ositio, & [st]ructura. [L]ingua [m]usculi [m]ouens.

expedit. Oportuit enim linguam esse expeditam, tum ad sermonem efformandum, siquidẽ huic etiam muneri obseruit, tum ad commutandum cibum, & in ore detinendũ, vt vatio dentium attritu subigi, & comminui queat.

Sunt qui velint gustandi vim potissimũ esse ad radicem linguæ. Primum, quia saliua, quæ gustationi plurimum obseruit, inibi generatur: sunt enim ad radices linguæ duæ glandulę carneæ, (tonsillas vocant) saliuæ generatrices. Secũdo, quia illic maiores visuntur nerui. Cõtraria tamen sententia, quam tradidit Arist. 1. de hist. anim. c. 11. l. 2. de part. animal. c. 17. vera est, nimirum in linguæ acumine acriorem gustum inesse: quod experientia patet. Nam cum cibus ad linguæ radices deuoluitur, minus delectat, ideoq; ipsum ad linguæ cuspidem reuocamus: sicuti è contrario cum aliquid gustare nolumus, id ad inferiores linguæ partes confestim deiicimus. Causa vero, cur maior vis gustatoria in linguæ insit fastigio, est, quia ea lin- C guæ pars mollior existit, eiusq; nerui, etsi minores, molliores tamen sunt, & ad sapores percipiendos magis idonei. Nec obstãt quod vberior fit ad radicem saliua; humoris enim copia, si nimia fit, gustatum obtundit. At enim licet prædicta facultas præcipue in lingua resideat tamen vt D. Aug. l. 2. de Verbis Domini, & D. Damascenus, l. 2. Fidei Orthod. c. 18. D. Nemesius in l. de Natura hominis c. 9. Plin. l. 11. c. 37. sentiunt, videtur etiam nonnihil extendi ad palatum, in quod gustatorij nerui aliquantulum effunduntur. Neq; hoc repugnat sententię Aristotelis, qui de principali tantum organo loquitur. Quin & ipse l. 4. de Partibus animal. c. 11. etiam in gula gustatum ponit. Esculentorum inquit, omniũm voluptas in descẽdendo contingit: dum enim degluimus, pinguia sentimus, & salsa, & dulcia, & reliqua generis eiusdem: & omnium fere condimentorum, esculentorũq; in deuorãdo, gulæ tactione suauitas existit, & gratia. Quod vero Plin. ait licet gustus in homine ad palatum sese porrigat, in cæteris animantibus lingua duntaxat contineri, cum id ipse neq; ratione ostendat, neq; experientia comprobarit, non est cur ita esse arbitremur. Quonam vero pacto intelligendum sit, quod l. de Sensu & sensili, c. 2. & l. 2. de Partibus animal. c. 10. Arist. asseruit, gustum & tactum à corde pendere, alibi examinandum à nobis est.

Qua in parte linguæ insit vis gustandi.

In linguæ acumine gustus acrior.

ΚΕΦ.

ΚΕΦ. ια.

ΠΕρὶ δὲ τοῦ ἁπτοῦ καὶ ἁφῆς ὁ αὐτὸς λόγος. εἰ γὰρ ἡ ἁφὴ μὴ μία ἐστὶν αἴσθησις ἀλλὰ πλείους, ἀναγκαῖον καὶ τὰ ἁπτὰ πλείω αἰσθητὰ εἶναι. ἔχει δ᾽ ἀπορίαν, πότερον πλείους εἰσὶν, ἢ μία· καὶ τί τὸ αἰσθη-

CAP XI.

DE tangibili autem, & tactu eadem ratio est. Nam si tactus non vnus sit sensus, sed plures, necesse est, & ea, quæ tactu percipiuntur, plura sensibilia esse. Text. 106. *Dubitationem autem iste locus habere videtur, vtrum plures sint tactus an* Text. 107.

 vnus

CAPITIS VNDECIMI EXPLANATIO

De tangibili autem.] Postremo loco accedit ad disputationem de tactu, quam eo consilio hactenus distulit, quod huius sensus notitia admodum obscura sit, vt indicant quæstiones, quas de illo mouet, adeo difficiles, vt in eis non tam sententiam suam explicare, quam aniam præbere videatur. Igitur initio capitis monet eodem pacto sese habere tactum ad suum obiectū, quo cæteri sensus, eademq; methodo debere in cognitionem venire: Ita vt pro eius varietate tactilia quoq; multiplicanda sint. Tum in controuersiam adducit: num vnus tantum sit tactus. Itē quodnam sit tactus instrumentum, caro ne, & id, quod in iis, quæ carnea non sunt, carni proportione respondet, an aliud quidpiam; ita vt caro sit medium, organum autem sit aliquid aliud interius latens.

Capitis argumentū.

b Omnis

αἰσθητήριον τὸ τοῦ ἁπτοῦ ἁπλοῦν, πότερον ἡ σὰρξ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἀνάλογον, ἢ οὔ, ἀλλὰ τοῦτο μέν ἐστι τὸ μεταξύ· τὸ δὲ πρῶτον αἰσθητήριον ἄλλο τί ἐστιν ἐντός. πᾶσά τε γὰρ αἴσθησις, μιᾶς ἐναντιώσεως εἶναι δοκεῖ, οἷον ὄψις λευκοῦ καὶ μέλανος, καὶ ἀκοὴ ὀξέος καὶ βαρέος καὶ γεῦσις, πικροῦ καὶ γλυκέος. ἐν δὲ τῷ ἁπτῷ πολλαί εἰσιν ἐναντιώσεις, θερμὸν, ψυχρὸν, ξηρὸν, ὑγρὸν, σκληρὸν, μαλακὸν, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τοιαῦτα. ἔχει δέ τινα λύσιν πρός γε ταύτην τὴν ἀπορίαν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεών εἰσιν ἐναντιώσεις πλείους, οἷον ἐν φωνῇ οὐ μόνον ὀξύτης καὶ βαρύτης, ἀλλὰ καὶ μέγεθος καὶ μικρότης καὶ λειότης καὶ τραχύτης φωνῆς, καὶ τοιαῦθ' ἕτερα. εἰσὶ δὲ καὶ περὶ χρῶμα διαφοραὶ τοιαῦται ἕτεραι. ἀλλὰ τί τὸ ὑποκείμενον, ὥσπερ ἀκοῇ ψόφος, οὕτω τῇ ἁφῇ, οὐκ ἔστιν ἔνδηλον. πότερον δ' ἐστὶ τὸ αἰσθητήριον ἐντὸς ἢ οὔ, ἀλλ' εὐθέως ἡ σάρξ, οὐδὲν δοκεῖ σημεῖον εἶναι τὸ γίνεσθαι τὴν αἴσθησιν ἅμα θιγγανομένων. καὶ γὰρ εἴ τις περὶ τὴν σάρκα ἐπιτείνειεν, οἷον ὑμένα ποιήσας, ὁμοίως τὴν αἴσθησιν εὐθέως ἁψάμενος ἂν ἐνσημαίνοι· καίτοι δῆλον, ὡς οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ τὸ αἰσθητήριον· εἰ δὲ καὶ συμφυὲς γένοιτο, θᾶττον ἔτι διικνοῖτ' ἂν ἡ αἴσθησις. διὸ καὶ τὸ τοιοῦτον μόριον τοῦ σώματος ἔχειν οὕτως ἔοικεν. ὥσπερ ἂν εἰ κύκλῳ ἡμῖν περιεπεφύκει ὁ ἀήρ· ἐδοκοῦμεν γὰρ ἂν ἑνί τινι αἰσθάνεσθαι καὶ ψόφου, καὶ χρώματος, καὶ ὀσμῆς, καὶ μία τις αἴσθησις εἶναι ὄψις καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις.

vnus tantum: & de instrumento tactus quid tandem sit, vtrum ipsa caro, & id, quod in cæteris simile est carni, an ita non sit, sed id quidem ipsum sit sensus huiusce medium, instrumentum autem ipsius primum aliud quoddam sit intus. b *Omnis enim sensus vnius contrarietatis esse videtur: vt visus albi, nigrique: & auditus acuti, grauisq;, & gustus dulcis, atq; amari. At in tangibili plures insunt contrarietates, vt patet, est enim calidum frigidum humidum siccum, molle durum, & ipsiusmodi alia. Sed esse videtur ad hanc dubitationē quædam solutio. Nam in cæteris etiam sensib. plures sunt contrarietates, in voce namq; non solum est acumen & grauitas: sed etiam magnitudo & paruitas, & lenitas, & asperitas vocis, & alia huiusmodi. Sunt & circa colorem differentiæ aliæ tales Verum quidnam sit vnum obiectū tactui, sicut vnum est auditui sonus, non esse manifestum videtur.* Text 109. c *Huius autem vtrum instrumentum tactus intus sit post carnem, an non sit, sed statim sit ipsa caro: id non esse signum videtur, sensum, inquam, illico fieri, cum res tactu percipiendæ tanguntur. Etenim si quis nunc circa carnem subtilē pellem extenderit, deinde rem tactu percipiendam tetigerit sensus statim similiter fiet, & tamen patet in illa pelle tactus instrumentum non esse. Quod si copulata fuerit, velocius, vt patet, sensus perce-* Text. 109.

vnū

ptio fiet. Quapropter talis pars corporis perinde sese habere videtur, atque si circumfusus aer coniunctus esset nobis, ac copulatus, tunc enim vno quodam instrumento profecto sonum, & colorem, & odorem videremur sentire, & vnus quidam videretur esse nimirum sensus, visus, auditus, atq; olfactus. Text. 110.

Nunc

Videri plures esse tactus.

b *Omnis enim sensus.*] Negantem partem prioris quæstionis confirmat ex eo, quia vnus sensus, vnius tantum est contrarietatis; vt aspectus candidi, & nigri: auditus grauis, & acuti: gustus dulcis, & amari: tactus vero circa plures versatur contrarietates, nimirum circa calidum, & frigidū: siccum, & humidum, aliaq; id genus. Quod si quis respondeat etiam aliis sensibus plures occurrere contrarietates, vt visui non solum atrum, & candidum, sed etiam pulchrum, & fœdum: aliaque eiusmodi: cum tamen in confesso sit quemlibet eorum sensuum vnum esse: refellit eam responsionem: quod reliquorum sensuum contrarietates quantumlibet plures videantur, omnes tamen in vnam communem rationem conueniant, in tactu vero non ita res habeat.

Refutatio falsæ responsionis.

c *Huius autem vtrum instrumentum.*] Posteriorem tractat controuersiam de organo tactus. Quod enim id animantis caro censeri debeat, ex eo quispiam ostenderit: quia vbi primum caro attingitur, citra moram sentimus. Verum hanc rationem parum firmam esse ex eo suadet, quia si quis externam aliquam membranulam carni obtendat, adhuc confestim sensio fiet, & tamen luce clarius est, eiusmodi membranulam non esse tactus instrumentum. Pergit deinde institutum idem confirmare: quia caro ita affecta est ad organum tactus, vt se haberet prædicta membranula, si carni congenita esset: & vt se haberet aer ad aspectum, auditum, & odoratum, si animantibus insitus à natura foret: tunc vero etsi aer horum sensuum instrumentum esset: atque hos omnes sensus in vnius sensus naturam contrahere videretur: nihilominus tamen idem

aer esset

aer esset eorum medium, non autem instrumentum: neque idem sensus foret videndi, audiendi & odorandi. Ergo & caro medium erit, non autem organum tactus, licet, organo coniuncta sit, vt quæ eadem constet forma, qua ipsum animal, quod prædictorum trium sensuum mediis non conuenit, quæ elementa sunt, & soliditatis expertia: atque adeo viuentium formis haudquaquam formantur.

d *Indicat*

νῦν δὲ διὰ τὸ διωρίσθαι δι' οὗ γίνονται αἱ κινήσεις, φανερὰ τὰ εἰρημένα αἰσθητήρια ἕτερα ὄντα. ἐπὶ δὲ τῆς ἁφῆς τοῦτο νῦν ἄδηλον· ἐξ ἀέρος μὲν γὰρ ἢ ὕδατος, ἀδύνατον συστῆναι τὸ ἔμψυχον σῶμα· δεῖ γάρ τι στερεὸν εἶναι· λείπεται δὴ μικτὸν ἐκ γῆς καὶ τούτων εἶναι, οἷον βούλεται ἡ σὰρξ καὶ τὸ ἀνάλογον· ἡ γὰρ πᾶσα αἴσθησις διὰ τοῦ μεταξὺ καὶ ἡ ἁφή. ὥστε ἀναγκαῖον καὶ τὸ σῶμα εἶναι μεταξὺ τοῦ ἁπτικοῦ προσπεφυκός, δι' οὗ γίνονται αἱ αἰσθήσεις πλείους οὖσαι· δηλοῖ δ' ὅτι πλείους ἡ ἐπὶ τῆς γλώττης ἁφή· ἁπάντων γὰρ τῶν ἁπτῶν αἰσθάνεται καὶ τὸ αὐτὸ μόριον, καὶ χυμοῦ. εἰ μὲν οὖν ἡ ἄλλη σὰρξ ᾐσθάνετο τοῦ χυμοῦ, ἐδόκει ἂν ἡ αὐτὴ καὶ μία εἶναι αἴσθησις ἡ γεῦσις καὶ ἡ ἁφή· νῦν δὲ δύο, διὰ τὸ μὴ ἀντιστρέφειν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ πᾶν σῶμα βάθος ἔχει· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τρίτον μέγεθος· ὧν δ' ἐστὶ δύο σωμάτων μεταξὺ σῶμά τι, οὐκ ἐνδέχεται ταῦτα ἀλλήλων ἅπτεσθαι· τὸ δ' ὑγρὸν οὐκ ἔστιν ἄνευ σώματος, οὐδὲ τὸ διερόν, ἀλλ' ἀναγκαῖον ὕδωρ εἶναι, ἢ ἔχειν ὕδωρ, τὰ δὲ ἁπτόμενα ἀλλήλων ἐν τῷ ὕδατι, μὴ ξηρῶν τῶν ἄκρων ὄντων, ἀναγκαῖον ὕδωρ ἔχειν μεταξύ, οὗ ἀνάπλεα τὰ ἔσχατα. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ἀδύνατον ἅψασθαι ἄλλο ἄλλου ἐν ὕδατι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τῷ ἀέρι· ὁμοίως γὰρ ἔχει ὁ ἀὴρ πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ ὕδωρ πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ τῷ ὕδατι. λανθάνει δὲ μᾶλλον ἡμᾶς, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τῷ ὕδατι ζῷα, εἰ διερὸν διεροῦ ἅπτεται. πότερον οὖν ἁπάντων ὁμοίως ἡ αἴσθησις, ἢ ἄλλων ἄλλως, καθάπερ νῦν δοκεῖ, ἡ μὲν γὰρ γεῦσις καὶ ἡ ἁφὴ τῷ ἅπτεσθαι, αἱ δ' ἄλλαι ἄποθεν.

τὸ δ'

Nunc autem quia seiunctum est id per quod fiunt motus, patet instrumenta iam dicta sensuum esse diuersa. In tactu autem idipsum nunc latet. Fieri enim nequit, vt ex aere, vel aqua corpus animatum tantummodo consiet, quippe cum solidum quoddam esse oporteat. Restat igitur, vt ex his atq; terra sit mistum, qua'e est ipsa caro, & id, quod vicem ipsius subit. Quare necesse est ipsum corpus copulatum medium esse inter instrumentum ipsius tactus, & res ipsas tangibiles, per quod fiunt ipsi sensus, qui quidem sunt plures. d *Indicat autem plures esse tactus hisce, qui in lingua consistit. Nam eadem in parte, & omnes res tangibiles, & saporem etiam sentit. Si igitur & cæteræ partes carnis, sentirent saporem: vnus idemque tunc sensus videretur esse profecto gustus, & tactus. Nunc autem quia non fit conuersio, duo diuersi sensus esse censentur.* e *At vero dubitabit hoc loco non iniuria quispiam. Nam si corpus quidem omne profunditatem habet atque hoc est tertia magnitudo, fieri vero nequit, vt ea corpora sese mutuo tangãt, inter quæ corpus aliquod medium intercedit, humidumque non est sine corpore, nec humectatum, sed necesse est vel aquam esse, vel aquam habere, qui fieri potest, vt corpus tangat corpus in aqua? & enim necesse est, cum extrema non sint sicca, in medio aquam esse, qua repleta sint ipsa extrema. Quod si hoc est verum, fieri profecto non potest, vt corporum tactus fiat in aqua. Eodem etiam modo de iis dici potest, quæ in aere collocantur, simili namque modo se habet aer ad ea, quæ sunt in ipso, & aqua ad ea, quæ sunt in ipsa. Latet autem nos magis in hisce, quæ in aere collocantur, quam in animantibus, quæ sunt in aqua, si humectatum, humectatum tangit.* f *Vtrum igitur omnium similis modo sit sensus: an sensuum quidam, vt nunc videtur, eodem: quidam diuersi modo obiecta sua percipiant, gustus quidem, & tactus tangendo, cæteri autem eminus?*

Text.111.

Text.112.

Text.113.

Text.114.

At id

---

d *Indicat autem plures.*] Obscurus est hic locus, nec in eo explicando interpretes consentiunt. Videtur tamen Aristot. persequi quæstionem de vnitate tactus, & occasionem remouere existimandi vnum esse tactum. Putaret ergo quispiam vnam duntaxat esse potentiam tangendi, quia illius instrumentum vnum est: id ex eo demolitur, quia licet instrumentum sit vnum, si obiecta plura sint, ad multiplicandam facultatem facerent. Quod in gustu, & tactu linguæ conspicuum videtur, quos fatemur esse sensus diuersos, esto in vna, eademque lingua cernantur: quia tactus circa tactiles qualitates, gustus circa gustatiles sese exercet. Si igitur tactus plura habueri obiecta, esto sensorium, atque etiam medium vnum sit, id quominus potentiæ plures haberi debeant, non obstiterit.

Refutatio opinionis vnum tactum constituentis.

e *At vero dubitabit.*] Cum tactum medium congenitum habere superius dixisset, vberioris explicationis gratia aliam nunc mouet quæstionem, videlicet, num tactus medium aliquod externum habeat. Nam cum inter duo corpora (intellige solida, quæ alias partes depressas, alias eminentes habeant) semper interiectus sit aer, vel aqua, vt patet cum se in aqua contingunt, vbi inter illa nonnihil humiditatis perpetuo deprehenditur; quod similiter accidit in aere, esto id in hoc elemento minus sit conspicuum: videbitur omnino asserendum, quoties aliquod eiusmodi corpus tactu sentimus, interuenire semper medium aerem, vel aquam, proindeque sensum tactus hæc corpora tanquam extrema media ad sensionem obeundam deputata esse.

Num tactus mediũ externum vendicet.

f *Vtrum*

f *Vtrum igitur.*] Aliam profert quæstionem: num sensus omnes per externum medium in sua obiecta ferantur: an potius gustus, & tactus per internum duntaxat: reliqui per externum. Respondetque omnibus sensibus commune esse per externum medium sua obiecta percipere, etiam gustatui, & tactui: dum corpora solida gustamus, & tangimus, cum inter illa vt paulo ante dictum fuit semper aqua, aerue maneant medium. Verum hoc reliqui tres sensus à gustu, & tactu dissident, quod in illis medium externum mouetur ab obiecto: medium vero mutatum potentiam afficit: in his autem propter rei percipiendæ coniunctionem: & breuitatem interstitii, medium, & potentia simul moueri censentur. Quod clypei exemplo ostenditur. Si quis enim per clypeum percutitur, non dicimus clypeum ab hasta, ipsum vero à clypeo percuti, sed vna cum clypeo plagam accipere. Adde quod gustatus, & tactus non nisi accidente medium externum sortiuntur, cum videlicet corpora nequeunt se immediate contingere: reliqui vero sensus per se, ac ratione obiectorum externum medium efflagitant.

Commune est omnib. sensibus per externum medium obiecta percipere.

g *Omnino*

τὸ δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ σκληρὸν καὶ τὸ μαλακὸν δι' ἑτέρων αἰσθανόμεθα· ὥσπερ καὶ τὸ ψοφητικὸν, καὶ τὸ ὁρατὸν, καὶ τὸ ὀσφραντόν. ἀλλὰ τὰ μὲν πόῤῥωθεν, τὰ δ' ἐγγύθεν· διὸ λανθάνει, ἐπεὶ αἰσθανόμεθά γε πάντων διὰ τοῦ μέσου. ἀλλ' ἐπὶ τούτων λανθάνει· καί τοι καθάπερ εἴπομεν καὶ πρότερον, κἂν εἰ δι' ὑμένος αἰσθανόμεθά γε τῶν ἁπτῶν ἁπάντων λανθάνοντος ὅτι διείργει, ὁμοίως ἂν ἔχοιμεν ὥσπερ καὶ νῦν ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ ἀέρι· δοκοῦμεν γὰρ αὐτῶν ἅπτεσθαι καὶ οὐδὲν εἶναι διὰ μέσου. ἀλλὰ διαφέρει τὸ ἁπτὸν τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ψοφητικῶν, ὅτι ἐκείνων μὲν αἰσθανόμεθα, τῷ τὸ μεταξὺ ποιεῖν τι ἡμᾶς. τῶν δ' ἁπτῶν, οὐχ ὑπὸ τοῦ μεταξὺ, ἀλλ' ἅμα τῷ μεταξὺ, ὥσπερ ὁ δι' ἀσπίδος πληγείς. οὐ γὰρ ἡ ἀσπὶς πληγεῖσα ἐπάταξεν, ἀλλ' ἄμφω συνέβη πληγῆναι, ὅλως δ' ἔοικεν ἡ σὰρξ καὶ ἡ γλῶττα, ὡς ὁ ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ πρὸς τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν, καὶ τὴν ὄσφρησιν ἔχουσιν, οὕτως ἔχειν πρὸς τὸ αἰσθητήριον ὥσπερ ἐκείνων ἕκαστον. αὐτοῦ δὲ τοῦ αἰσθητηρίου ἁπτομένου οὔτ' ἐκεῖ, οὔτε ἐνταῦθα γένοιτ' ἂν αἴσθησις· οἷον εἴ τις σῶμα τὸ λευκὸν ἐπὶ τοῦ ὄμματος θείη τὸ ἔσχατον, ᾗ καὶ δῆλον ὅτι τὸ ἐντὸς τοῦ ἁπτοῦ αἰσθητήριον. οὕτως γὰρ ἂν συμβαίνοι, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἐπιτιθεμένων γὰρ ἐπὶ τὸ αἰσθητήριον, οὐκ αἰσθάνεται· ἐπὶ δὲ τὴν σάρκα ἐπιτιθεμένων, αἰσθάνεται· ὥστε τὸ μεταξὺ τοῦ ἁπτικοῦ, ἡ σάρξ. ἁπταὶ μὲν οὖν εἰσιν αἱ διαφοραὶ τοῦ σώματος ᾗ σῶμα· λέγω δὲ διαφορὰς, αἳ τὰ στοιχεῖα διορίζουσι, θερμὸν, ψυχρὸν· ξηρὸν, ὑγρὸν, περὶ ὧν εἰρήκαμεν πρότερον ἐν τοῖς περὶ στοιχείων. τὸ δὲ αἰσθητήριον αὐτῶν τὸ ἁπτικὸν, καὶ ἐν ᾧ ἡ καλουμένη ἁφὴ ὑπάρχει πρώτῳ, τὸ δυνάμει τοιοῦτόν ἐστι μόριον.

τὸ γὰρ

At id profecto non ita est, sed durum etiam, & molle per alia plane sentimus, quemadmodum, & id, quod sonat, & visibile ac odorabile: verum hæc quidē eminus, illa vero cominus sentiuntur. Quapropter latet si per medium illa percipiantur. Nam sensibilia cuncta per medium sentiuntur, sed in illis id ipsum latet, vt diximus. Enim vero si per subtilem pellem vt prius etiam est dictum positam circa carnem sentiremus omnia tangibilia, id ipsum non animaduertentes, sic nos tum vtique sentiremus, vt nunc in aere sentimus, & aqua. Nunc enim videmur res ipsas tangibiles tangere, & nullum medium esse. Interest autem inter tangibile, & ea quæ sonant, & visibilia. Nam hæc Text. 11 *quidem sentimus medio in nos aliquid agente. At tangibilia sentimus non à medio, sed vna cum ipso medio moti, vti fit cum quispiam per clypeum est percussus. Non enim percussus clypeus percussit, sed fit, vt ambo sint simul percussi, clypeus, atque miles.* g *Omnino autem vt aer, & aqua sese habent ad visum, & auditum, atque olfactum, sic caro ac lingua sese ad huius instrumentum sensus* Tex. 116. *habere videntur: atque nec ibi profecto, nec hic perceptio sensus fiet, cum instrumentum sensus à re sensibili tangitur, vt quispiam super extremum oculi corpus posuerit album. Ex quo etiam plane patet instrumentum sensus ipsius, quo res percipiuntur tangibiles, intus esse collocatum, vt diximus. Sic enim & in hoc sensu fiet id porro, quod in cæteris sensibus fieri solet. Sensibilium enim, si in ipsis instrumentis ponantur sensuum, non fit, vt patet, perceptio, at si super carnem ponatur tangibile, fit, vt docet experientia sensus. Quare sine dubio ipsa caro medium est in tactu. Atqui ea tactu percipiuntur quæ corporis sunt, vt corpus est, differentia. Dico autem differentias eas, quæ rerum elementa distinguunt,* Text. 116 *calidum, frigidum, siccum, ac humidum, de quibus antea diximus iis in locis, in quibus de elementis ipsis tractauimus. Instrumentum autem id, quo dictæ qualitates sentiuntur, & in quo primo sensus is collocatur, quem appellare consueuimus tactum, pars ea sane est, quæ est potentia talis.*

h *Sentire*

Carnem esse mediū tactus.

g *Omnino autem.*] Tactus medium, obiectum, & sensorium accuratius explicat. Ac primum docet carnem, non organum, sed medium tactus esse, sicuti aer visus, & auditus. Quod probat, quia sensibile impositum sensui non sentitur: si enim album oculos tangat, aut sonus aeri congenito, vel odor odorandi sensorio adhibeatur, non fit sensio: ac tactile carni ad motum percipitur. Deinde obiectum tactus ait esse tactilium corporum differentias, hoc est calidum, frigidum, siccum, humidum, quas vocat differentias, quod elementa, prout alterandi vim habent, iis inter se constituantur, ac differant, vt in libris de Ortu & Interitu exposuimus.

h *Sentire*

τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάσχειν τί ἐστιν. ὥστε τὸ ποιοῦν οἷον αὐτὸ ἐνεργείᾳ, τοιοῦτον ἐκεῖνο ποιεῖ δυνάμει ὄν. διὸ τοῦ ὁμοίως θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ἢ σκληροῦ καὶ μαλακοῦ, οὐκ αἰσθανόμεθα, ἀλλὰ τῶν ὑπερβολῶν, ὡς τῆς αἰσθήσεως οἷον μεσότητός τινος οὔσης τῆς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐναντιώσεως. καὶ διὰ τοῦτο κρίνει τὰ αἰσθητά. τὸ γὰρ μέσον, κριτικόν· γίνεται γὰρ πρὸς ἑκάτερον αὐτῶν θάτερον τῶν ἄκρων· καὶ δεῖ ὥσπερ τὸ μέλλον αἰσθήσεσθαι λευκοῦ καὶ μέλανος, μηδέτερον αὐτῶν ἐνεργείᾳ εἶναι, δυνάμει δ' ἄμφω. οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. καὶ ἐπὶ τῆς ἁφῆς μήτε θερμὸν μήτε ψυχρόν. ἔτι δ' ὥσπερ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου ἦν πως ἡ ὄψις· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἀντικειμένων, οὕτω καὶ ἡ ἁφὴ τοῦ ἁπτοῦ καὶ ἀνάπτου· ἄναπτον δ' ἐστὶ τό, τε μικρὰν ἔχον πάμπαν διαφορὰν τῶν ἁπτῶν, οἷον πέπονθεν ὁ ἀήρ· καὶ τῶν ἁπτῶν αἱ ὑπερβολαί, ὥσπερ τὰ φθαρτικά. καθ' ἑκάστην μὲν οὖν τῶν αἰσθήσεων, εἴρηται τύπῳ.

Text. 118. h *Sentire namq; pati quoddam est, vt diximus. Quare id quod agit tale illud facit, cum sit potentia, quale est ipsum actu. Quocirca simile calidum, atq; frigidum, & durum, ac molle non sentimus, sed exuperationes, quia sensus est quasi mediocritas quædam contrarietatis eius, quæ in ipsis sensibilibus inest, & propter hoc sensibilia ipsa discernit.* Text. 119. *Nam medium ipsum extremorũ est iudex. Fit enim ad vtrumque ipsorum, alterum extremorũ. Atque vt id, quod album, nigrumque percepturũ est sensu, neutrum ipsorum actu, sed potentia sit vtrumque oportet, & in cæteris eodem modo, sic & in tactu neque calidum, neque frigidum id actu sit oportet, sed vtrumque potentia, quod vtrumque est percepturum.* Text. 120. i *Præterea vt visus visibilis ac inuisibilis quodammodo est, vti diximus, cæterique sensus oppositorum similiter, sic etiam est tangibilis, ac intangibilis, tactus. Intangibile autem est etiam id, quod exiguam ad modum differentiam tangibilium habet, quale passus est aer, & exuperationes etiã tangibilium, qualia sunt ea, quæ corrumpere possunt. De sensuum igitur vnoquoq;, dictum sit hoc modo quasi figura.*

h *Sentire*

---

h *Sentire namq;.*] Quale sit tangendi organum ostendit, aiens esse potestate id quod tangibile actu est; siquidem id, quod sentit à sensili pati oportet: quod autem patitur, in potentia tale est, quale id, a quo patitur. Quoniam igitur potissimum tactus obiectum est calidum, frigidum, siccum, humidum, eius sensorium ita erit affectum, vt hisce qualitatibus immutari queat. Est vero hoc inter tactum, & reliquos sensus discrimen, quod aliorum organa expertia sunt qualitatum, quas sentiunt. vt humor crystallinus colorum, mamillares processus odorum, aliaque similiter: at instrumentum tactus, cum sit corpus ex primarum qualitatum commistione constans, necessario primas qualitates, quæ tactus obiectum sunt, in se actu cohibet, quanquam eas in mediocritate obtinere debeat, vt extrema, atque excessus apte dignoscat; siquidem mediocre extremorum iudex est.

Mediocre iudex extremorum.

i *Præterea vt visus.*] Quemadmodum in aliis sensibus duplex sensile constituit; vnum vere, proprieque sensile, veluti habitum: alterum vt priuationẽ: sic in tactu rem habere ait: ita vt sicut visus rei visibilis, & inuisibilis est. sic & tactus circa tactile, atq; intactile versetur. Intactile vero nuncupat tum id, quod tractabiles qualitates admodũ remissas obtinet; tum quod easdem nimium exuperantes habet, ita vt sensorium labefactent.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

QVODNAM SIT TACTVS ORganum, quod medium.

ARTICVLVS I.

DIVERSÆ PHILOSOPHORVM sententiæ de organo tactus; & quanam earum amplectenda sit.

VBinam tangendi instrumentum resideat, magna est inter philosophos discrepantia. Themistius in sua paraphrasi cap. 39. & 40. & Simplicius, text 116. ponunt tactum in corde, adducti verbis Aristotelis in libro de sensu, & sensili capite secundo, & de senectute ca. 2. & de partibus animalum libro 2. cap. 10. vbi Philosophus videtur cor sedem tactus, & gu- A stus facere. Auerroes autem in paraphrasi de sensu & 2 Colliget. cap. 8. & 19. & 2. de partibus animalium cap. 1. & 8. asserit carnem sensiterium tactus esse, idemque statuit Philoponus ad text. 124. & Aphrodisæus libro 2. de anima cap. de contactu. quem ob id Themistius loco citato reprehendit.

Prima opinio.

Galenus vero libro 1. de vsu partium, capite 16. & 18. & lib 5. capite 9. & libro 12. capite 2. & libro secundo de temperamentis Auerroes com. 18. Fernelius in libr. de animæ facult. capite sexto. Vesalius libro sexto, capite deci- B moseptimo. M. Albertus hoc lib. tract. 3. ca. 31. & 34 Conciliator different. 42. Thurisanus libro secundo, Techni com. 15. & libro tertio, com. 54. D. Thomas hoc loco lect. 32. Aegydius text. 108. dub. 2. & Scotus quæstione secunda, Iandunus quæst. 29. aiunt organum tactus esse neruum.

Secunda opinio.

Vtrique harum duarum opinionum adsti-

 pulari

pulari visus est Aristoteles tum libro primo, de A hist. animal. cap. 4. & lib. 2. de partibus animal. capite 1. & 5. vbi tangendi vim in carne sitam esse docuit; tum proximo superiori capite tex. 109. vbi carnem medium, organum vero neruum constituit. Quæ loca perpendens Auerroes, & tunc in hanc posteriorem sententiam inclinans, censuit Aristotelem, cum libros de animalibus scriberet, nondum compertum habuisse latere sub caruncula neruos, quod cum postea cognouisset, in his libris, quos B postea edidit, sententiam mutasse.

Prima assert.

Nos igitur propositam controuersiam aliquot assertionibus explicemus. Prima sit: Organum tactus non est in solo corde, nec in vno aliquo membro corpori duntaxat. Hæc est philosophorum communis. Probaturque ex eo, quia non solo corde, nec vno aliquo tantum membro tangimus, vt testatur experientia. Atque ita fieri oportuit. Nam cum hic sensus ad tuendam animalis vitam, & noxia declinanda peculiariter datus sit à natura; C siquidem ad eum spectat percipere læsionem, qua primarum qualitatum temperamentum, quod maxime vitam continet, dissoluitur, necessum fuit, non addici eum, aut limitari alicui certæ parti corporis. Quod vero Aristoteles eum in corde posuisse visus est: id eatenus pro vero haberi potest, quatenus tactus, (quod suo modo de gustu dicendũ est) sicuti ad vitam est necessarius; ita cordi, qui est vitæ fons, vti sensus maxime vitalis ac reliquorum fundamen- D tum, priuatim respondet, & vna cum eo perit.

Neruos à cerebro deriuari.

Si quis autem dicat nihil aliud voluisse Aristotelem, quam tactum esse in corde, vt in radice, quia inde propagantur nerui, per quos influunt spiritus ad actum sentiendi. Iam ea Philosophi sententia in primo de ortu, & interitu confutata à nobis fuit, vbi cum schola Medicorum, tum aliis argumentis, tum anatomicis obseruationibus probauimus neruos, & vna cum eis animales spiritus à cerebro, non à E corde deriuari. Præterquam quod eo modo etiam alii sensus dicerentur esse in corde.

2. Assert. Tactus organum nec sola caro, nec solus neruus dici debet.

Secunda assertio. Organum tactus neque est sola caro; neque solus neruus. Hanc tuetur Simo a Portius lib. de dolore cap. 10. Theophilus hoc in libro à text. 110 & 111. D. Gregorius Nyssenus libr. 4. Philosophiæ capite quarto, videturque Galeni lib. 3. de temperamentis capite nono, & libro nono, de placitis Hippocratis, & Platonis capite 2. Auicennæ lib. 6. F Natur. cap. de tactu. Algaz[illegible]li lib. 2. tractat. 4. cap 3. Probaturque ex eo, quia constat non solam carnem, sed etiam neruum sentire cum læditur; siue hæc sumantur coniuncta, vt caro neruosa, siue separata. vt nerrus carne exutus, & caro, qualis est in recessu cordis, & iecore.

Quid nomine carnis intelligatur.

Aduertendum tamen nomen carnis non accipi à nob[illegible] hoc loc[illegible] [illegible]sse, sed ita, vt ejus nomine etiam [illegible] a[illegible]-

que eiusmodi intelligi velimus. Itaq; arbitramur in qualibet parte corporis, quantumlibet exigua, tactum inesse; quamuis ossa, & quædam aliæ partes ob terrestrem concretionem, aliamue eiusmodi ad sentiendum ineptitudinem, tangendi vi careant. Nostræ autem assertionis veritas ex eo conuincitur, quia ibi sensorium est, vbi sensio fit: ibi vero fit sensio tactus vbi læsio sentitur: sentitur autem in omnibus illis partibus, vt experientia docet.

Tactum in qualibet parte corporis inesse.

Constat tamen maxime vigere tactum in externa cute. Ea namque primarum qualitatum differentias multo melius, quam alia corporis parte dignoscimus; quod singulari prouidentia factum est, at quæ nimietate sua animal perdere queunt, ea continuo vbi corpus attigerint, caueri possint, sed ex ipsa cute, ea magis sentit, quæ volæ manus inuolucrum existit, vt aduertit Galenus capite decimo, libri primi, de temperamentis. Curatumque id etiam à natura fuit, eo quod manu, vt communi instrumento, ad res tangendas, & prehendendas vtimur. Quod si quis obiiciat primas in hoc sensu videri neruis deferendas; dicendum diuisionem continui, quæ dolorem incutit, magis sentire neruos, quia duriores, densioresque sunt: cutem vero acutiori sensu pollere ad qualitatum oppositiones distinguendas: quia neruus à temperie declinat ad frigidum, ac siccum; non ita cutis, quæ exactiorem mediocritatem obtinuit.

Potissimũ viget tactus in extrema cute, magis tamen in cute volæ.

Manus commune organum.

Obiectio.

Dilutio.

Quod vero ad Aristotelem attinet, qui tactum vel in solo neruo, vel in sola carne statuisse videtur, dicendum in primis, antecedenti capite, vbi tangendi instrumentum à carne remouet, nihil ea de re absolute definiisse, sed more tantum dialectico disputasse. Ad illius vero argumenta respondendum, non ob eam tantum rationem à nobis tactum etiam in carne constitui, quod rem carni admotam illico sentiamus, sed ob causas paulo ante explicatas. Item, non omnem sensum requirere medium externum; posseq; carnem obiectum, sibi impositum sentire; si non ea parte qua obiectum proxime attingit, saltem alia nonnihil, ab ea distante. Qua de re inferius plura. Iam vero ea loca, quibus Aristoteles carni tangendi vim ascribit, ita accipienda sunt, vt eam carni inesse putet, non tamen soli.

Explicantur loca Arist. circa organum tactus.

ARTICVLVS II.

DE MEDIO TACTVS.

SEd adhuc de medi[illegible] [illegible]s pauca dicenda. Qu[illegible] [illegible] [illegible]se interno, vel externo med[illegible] [illegible] requiri, nec dari in[illegible] medium tactus pa[illegible] ante decreuimus, cum assertiones [illegible], quam neruum illius inst[illegible] [illegible] caro nõ organum,

organum tantum, sed aliquo modo mediũ internum dici possit respectu nerui, quatenus hic illius interuentu ab obiecto alteratur, mouetur que.

Opinio Auerrois non posse quidquam agere in tactũ nisi medio aliquo corpore interiecto.

Circa externum putat Auerroes hoc loco necessariũ id esse, contendens non posse quicquam agere in tactum, quin inter agens, & animal interiectum sit aliud corpus, vt videtur Aristoteles text. 113. & 114. docuisse. Quod si Auerroi opponas dum aer, & aqua immediate animal attingunt, proxime in ipsum agere, atque adeo non semper dari externum medium. B Occurrit aerem, & aquã, cum sint loca naturalia animantium, in sua natiua dispositione minime in illa agere, aut ab iis sentiri. Verum si aer, & aqua extra natiuum statum alterentur, & qualitates in tactũ agentes sortiantur calida, & frigida corpuscula in sese admittendo; tunc animal ea corpuscula sentire, quæ tamen immediate in ipsum agant, sed per aquam aeremve interiectum.

Reiicitur hæc opinio.

C Hæc tamen sententia probanda nõ est, cum nequaquam sit negandum elementa, etiam in naturali statu, agere in animantium corpora; siquidem per excessum primarum qualitatum ea superant, & à vincente tam in naturali loco, quam extra illũ, potest dari actio Alioqui neq; ipsa elementa, dum propriis continentur sedibus, in vicina mutuo agerent. Cuius oppositum, præterquam quod ex se patet, demõstratum a nobis alibi fuit. Itaq; asserendum posse D aliquod externum corpus, vt aerem, & aquam immediate agere in sensorium tactus, neq; tactum, quod similiter de gustu pronunciandũ est, requirere medium externum. Addendum præterea cum Sancto Thoma, & Thienensi ad text. 114. cum Caietano c. 10. Alberto M. tractatu 3. cap. 32. Nimpho, & aliis posse corpora mollia sese immediate tangere. Vtrũ vero dura possint, controuersiam esse. Namque prædicti E auctores arbitrantur non posse dura corpora in aere, & aqua ita applicari, vt neq; aer, neque aqua media sint. Cuius oppositum defendunt Marcellus l. 2. de anima c. 91. Conciliator differ. 42. Auicenna 6. Metaphysicæ c. 3. Thurisanus 3. Techni com. 54 Apollinaris 2. de anima q. 31. art. 1. Gabius in sum l. b. 1. tract. 5. qu. 14. Scotus 2. de anima q. 3. Quæ dubitatio ita explicanda est, vt dicamus corpora dura, quæ alias partes cauas, alias eminentes habent, nõ F posse ita iungi, vt in medio non sit aliud corpus, alioqui daretur in partibus dep. essis vacuum; ea vero, quæ omnino complanata, ac leuia sunt; vt vitrea, haud dubie posse; cum nulla ratio contrarium persuadeat. Quare cum Aristoteles proximo capite asseruit perpetuo interiici aerem, vel aquam, dum in locis horum elementorum sese duo corpora contingunt; id vel quærendo, non autem asseuerando dixit, vt quibusdam videtur, vel de corporibus inæqualium superficierum interpretandus est. Si

Corpora mollia posse se se immediate tangere.

Corpora dura an possint.

Posse quæ leuia sunt, & plana: non vero quæ sunt aspera & inæqualia.

A quis autem obiiciat, etiã cum superficies inæquales sunt, non videri semper intercipi aerẽ in loco aeris; quia alioqui sequeretur aerem interceptum sustinere ingentem molem ferream subiecto lapidi incumbentem: quia item concedendum foret, cum tormenta bellica turrim deiiciunt, totum illum impetum impingi turri interuentu aeris interiecti, quod nõ videtur fieri posse; cum aer corpus sit adeo tenue, ac molle. Occurrendũ erit, cum aliquæ B partes talium corporum sese immediate tangunt, eas sufficere ad sustinendum pondus impositum, & earũ interiectu posse imprimi impulsum turri, si non totum; partem tamen: simulq; partem aliam eiusdem impulsus (loquimur autẽ de parte extensiua) immitti aeris interuentu; qui, & si corpus molle, & tenue sit, tamen loci angustiis interclusis necessario externum impetum recipit, eumq; refundit in vicinũ corpus. Sed addimus præterea posse da- C ri euentum, quo duo corpora omnino cõplanata nempe duæ tabulæ, ita iungantur, vt inter eas maneat aer sustentãs superiorem tabulam; nimirum si superior inferiori secundum omnes partes simul copuletur, vt l. 4. Physicorum ostendimus. Sed nihil mirum accidere id tunc, cum aliter res habere nequeat, alioqui si tunc aer totus cederet, nihilque eius in medio relinqueretur, oporteret totũ aerem desinere simul esse in quauis parte tabularum per priD mum non esse, quod est impossibile, vt loco citato disseruimus.

Dilutio.

Obiectio.

QVÆSTIO II.

SIT NE VNVS TA- ctus, an plures.

ARTICVLVS I.

VARIÆ PHILOSOPHAN- tium opiniones.

SVnt qui plures, sunt qui vnum tantummodo esse tactum opinentur. Plures esse inquiunt Themistius c. 39. Auerroes, & Aegidius com. 108. Iandunus qu 27. Apollinaris qu. 40. Marcellus 3. de anima q. 38. Auicenna l. 6. Natural. q. part. 2. c. de tactu M. Albert. 2. de anima tract. 3. Videturq; hæc sententia cõcludi posse eo argumẽto, quo Aristoteles proximo c. text. 107. ad id comprobandũ vsus fuit, videlicet, vnus sensus circa vnam duntaxat contrarietatẽ versatur; sed tactus non circa vnam tantum, sed circa plures contrarietates sese exercet: quandoquidem percipit calidũ, & frigidum: siccum, & humidũ: asperum, & tersum: durum, & molle: graue, & leue: aliaq; eiusmodi: non igitur tactus vnus est, sed multiplex. Potestque corrobari eius argumenti vis; quia

Pluriũ tactuum assertores.

Eorum argumenta.

 diuersæ

diuersæ cōtrarietates primæ, cuiusmodi sunt A contrarietates calidi, & frigidi, humidi, & sicci, ad vnum genus redigi nequeunt, vna vero specie potentia vnius generis subiectū exposcit. Accedit quod dolor, & voluptas, quæ ex appulsu tactilium qualitatum percipi solent, pertinēt ad tactum: dolere autem, & delectari videntur alterius potentiæ specie distinctæ ab ea, qua ipsæ tactiles qualitates sentiuntur.

Dissensio inter eos, qui plures tactus constituunt.

At enim ij, qui hanc partem sequuntur, in plures abiere sententias. Quidam tot numerant tactus, quot cōtrarietates, vt Themistius B & Auicenna; nō tamē hi, quot contrarietates sint, explicant. Videtur autem Auicenna vnū sensum, ad quem dolor ex vulnere; alium, ad quem titillatio spectet, constituere. Alii duos tantum ponunt, vt Ægidius vnum calidi, & frigidi; alterum sicci, & humidi. Commentator vero 2. Colliget. c. 13. ponit tactum titillationis; præterea tactum stomachi, qui quidē est fames, & sitis. E recentioribus etiam Cardanus l. 13. de subtilitate C quatuor tactus distinguit: vnum primarum quatuor qualitatum; alterū grauis, & leuis; tertium voluptatis, & doloris; quartū titillationis. At Caietanus hoc loco, etsi magis inclinet in partē quæ plures tactus facit, arbitratur nihil certi in hac disputatione affirmari posse, quod potentia ex actibus, actus ex obiectis distinguātur; formalis vero ratio tactilium obiectorū explorata non est, quia neque certa est formalis ratio, in qua D duæ primæ cōtrarietates calidi, & humidi, frigidi, & sicci conueniant. Quare cum de ipso distinctionis principio non constet, perperam quidquam ea de re definiri.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR VNVM TANtum specie tactum esse. Diluuntur rationes existimantium plures esse. E

Confirmatio huius sententiæ.

Nihilominus placet nobis sententia, quā Attici interpretes, Simplicius, Plutarchus, & Philoponus, & vt videtur, Alexander secuti sunt; videlicet, vnū tātum esse specie tactum; quam etiam Fernelius l. 5 suæ Physiologiæ c. 7. amplexus est: eandemque probabilem F iudicat D. Thomas prima parte q. 78. art. 3. Potest aūt ea hunc in modum suaderi. Sensus, vt constat ex iis, quæ docuimus in qu. de distinctione potentiarū, dicitur vnus specie ab obiecto: si obiectum habeat vnā specie rationem formalem: hāc vero obtinet, si rationem immutandi organi specie vnā vendicet; atqui ita se habet obiectum tactus. Igitur tactus est vnus secundū speciem. Minor ostenditur, quia qualitates tangibiles, quæ tactus obiectum sunt, habent modum vnum organi immutandi, nō solū quia nō exigunt mediū remotū, per quod species traijciant: id enim etiam gustui cōmune est, sed quatenus in eo conueniunt, quod immutant complexionem primarū qualitatum, quibus animal constat. Vnde tactus, sensus temperamēti dicitur. Nec refert quod præter quatuor primas qualitates, aliæ quoq; sub tactū recidant, quarū non est temperamentū, saltem proxime, immutare. Enim vero vnitas rationis in immutando organo tactus non nisi secundū primas qualitates æstimari debet: cum hæ præcipuū tactus obiectū sint, reliquæ vero secundaria ratione ad eum pertineant. Hinc collige obiectum tactus, licet materialiter spectatum non vnum sit, sed multiplex, & non vnū tantum, sed plures cōtrarietates in se cohibeat: formaliter tamen, siue prout tactile est, vnū esse, petita vnitate ab eo immutandi organi modo, quē explicuimus. Vnde cū potentiarū distinctio ab obiectis secundū rationē formalem consideratis sumenda sit, vt diximus, ratum manet tangendi facultatem vnam esse, non plures.

Qualitates tangibiles habent vnum modum immutandi tactum.

Tactus dicitur sensus temperamenti.

Obiectum tactus formaliter vnum.

Ita patet quid respondendum sit ad argumenta, quę ex parte multiplicium contrarietatum, circa quas versatur tactus, ostēdere nitebantur non posse illū esse specie vnū. Explicare tamen adhuc oportet quid existimandū sit de dolore, & voluptate, fame, & siti & titillatione, quę videntur etiam ad tactum pertinere, & arguere in illo distinctionē specierū cum sint actus adeo inter se diuersi, & discrepantes.

Dolor, & voluptas, an ad tactū pertineant.

Aduerte in dolore, & voluptate corporis (de his enim in præsenti agitur) duo spectari posse: nimirū actus ipsos dolendi, oblectādi ve: & obiecta horum actuum. Effectiuū obiectū, & causa istius doloris, mutatio notabilis facta circa primas qualitates, vt cum manus aduritur; vel diuisio continui, vt cum quis vulneratur Vnde Gal. 12. Methodi c 7. ita scribit. Naturalis notitia nos docet vitiū id corporis, ex quo sit dolorificū, aut cōtinuitatis solutionē oportere esse, aut alterationē aliquam. Quāuis de hac re non parum sit inter auctores dissidij, dum alii arbitrantur causam doloris ex tactu prouenientis esse dissolutionem temperamenti duntaxat; alii solam diuisionem continui; alii vtrumuis, quod nobis placet. Obiectū autem, & causa prædictę voluptatis est appulsus qualitatum maxime conuenientium, & attractio subsilientium spirituum, atq; aliarum subtilium partium leniter abblandientium.

Quæ sit doloris, & voluptatis causa.

Igitur in primis inficiandum non est hæc obiecta non solum pertinere ad appetitū sensitiuum, sed simul etiam ad tactum, diuersa tamen consideratione. Nam primæ qualitates tactu percipiuntur tanquam eius sensibile propriū, vt planum est. Ab eodemq; percipitur diuisio continui, & illapsus ille spirituum, aliique motus locales corporum tangentium

Qua ratione dolor, & voluptas pertineant ad tactum, qua vero ad appetitum sensitiuum.

tium, non tamen vt sensibilia propria tactus, sed communia. Pertinent vero omnia hæc ad tactum, quatenus tangibilia sunt, sicq; eius actum terminant, qui neq; dolor est, neq; voluptas. Ad appetitum vero sensitiuum spectant sub ratione boni & mali præsentis secundum actum propriũ doloris & voluptatis. Sicut enim appetitui sensitiuo proprie conuenit ferri in bonum & malũ sensibile, ita & circa ipsum delectari & dolere. Quod non competit sensui, cuius non est tendere in bonum, vel malũ, qua talia sunt. Itaq; cum quis manum vrit, percipit tactus illam caloris intemperiem, vt est quid tangibile; simulq; appetitus concupiscibilis de læsione illa, prout quoddam naturæ malum est, dolet, proponente sibi id prius phãtasia sub ratione noxij & mali.

a in titillatione erian-, & qua parte tinent tactum. titilla- Arist. Problē. 1. & 3. Part. imal. 10.

Hæc de dolore & voluptate. Nunc de titillatione. In hac duo inueniuntur; horror quidam, quo refugimus attrectationem & nõnulla voluptas ac delinitio: quæ accidit in quibusdã corporis partib. acerrimi sensus; vbi arteriæ multæ suis finibus hiant, vt sub axillis & plantis, ad has enim, dum scalptione magis rarescunt, solent accurrere spiritus & copia prurientis materiæ, quæ suo attactu voluptatem excitant. Ex his duobus horror, seu fuga attrectationis, si sumatur pro subtractione corporis, est motus localis, vt patet; si pro interno actu, est operatio sensitiui appetitus repudiantis. Voluptas autẽ illa similiter pertinet ad appetitum sensitiuum, ob eam rationẽ, quã paulo ante attulimus. At perceptio motus localis, quo spiritus & vis prurientis materiæ cõfluit, refertur ad tactum, vt eius sensibile cõmune.

famē & , & qua ione dens ad tum.

Quod attinet ad famem & sitim, de quibus in primo de Ortu & interitu, ex professo disseruimus; si ea per eam quamlibet potissimũ importantur, nimirum per famem diuulsio facti, præsertim in ventriculo; & dolor ex ea ortus, itemq; appetitio calidi & sicci. Per sitim vero intemperies ex nimia ariditate, in faucibus & ventriculo, & dolor, qui similiter ex illa intemperie nascitur, & appetitio frigidi & humidi. Si ergo de dolore & appetitione agamus, liquet iam pertinere hæc ad appetitum sensitiuum. Si de diuulsione, quæ est motus localis, patet etiam spectare ad tactum, vt sensibile cõmune. Si de intemperie, pertinere quoque ad eundem, sed vt sensibile proprium.

Tigitur con vue aliqua- s multi- tari spe- s tactus.

His ita constitutis facile erit intelligere, quo pacto ea, quæ ab auctoribus quos supra retulimus, afferuntur ad multiplicandas species tactus, re vera ad eas multiplicandas non sufficiant. Nam dolor & voluptas corporis, & actiones appetendi, vel repudiandi, sunt actus appetitus sensitiui. Ea vero tactilia, ex quibus hæc causantur, siue in quæ, vt explicatum fuit, tendunt; vel sunt sensibilia propria tactus, continenturq; sub quatuor qualitatibus primis, quas omnes ostendimus in modo

A movendi subire vnam rationem specificam in ordine ad facultatem tangendi. Vel sunt sensibilia cõmunia, à quib. distinctio potentiæ sumenda non est, vt iam ante commonuimus.

QVÆSTIO III.

VTRVM SENSIBILE POsitum supra sensum sentiatur.

ARTICVLVS I.

AFFIRMATIVÆ PARtis argumenta.

C Pars affirmatiua huiusce controuersiæ videtur palam conuinci. Primum, quia quod ad aspectum attinet; vapor, siue humor in oculo intra corneam & crystalloidem cõcretus, cernitur; & cum digito oculus comprimitur in tenebris fulgor quidam interius apparet, vt ipsi experimur, asseritq; Aristot. in lib. de Sensu & sensili, c. 2. Ac non modo lumen externum, sed id etiam, quod pupille affunditur, contuemur. *Pro visu.* Præterea, auditus sonitum, qui in aere congenito fit, persentiscit, odoratus substantiam fumidam, vel saltem odorem ab ipsa exilientem, & processus mamillares subeuntem percipit; & ij, quibus lingua bilioso humore infecta est, nõ ob aliam causam cibum dulcẽ, amarum æstimant, nisi quia ipsum gustatus instrumentum bilem sibi insitam gustat, eaq; ab aliorum saporum dignotione impeditur. Et eadem pars carnis & nerui, quæ præciditur, aut pungitur, sentit. *Pro auditu. Pro odoratu. Pro gustu. Pro tactu.*

D

E

Sed adhuc quod saltem tactus & gustus obiectum sibi impositum percipiant, hunc in modum videtur concludi. Ideo reliqua sensibilia non nisi ex aliquantulo interuallo cognoscuntur, quia non nisi interuentu specierum à sensibus percipi queunt; species autem immediate iniectæ potentiis, cũ sint nimium crassæ, non sunt idoneæ ad sensionem administrandam: atqui tactus & gustus non sentiunt per species. Non est igitur cur obiecta sibi cohærentia non dignoscant. Minor probatur; quia si tactus per species sentiret, sequeretur manum, verbi gratia, sentire aerem eiusdem temperamenti, hoc est, æque calidum, aut frigidum, ac ipsa est; cum tamen inter Philosophos constet, nõ nisi exuperantias qualitatũ à nobis percipi. Consecutio ostenditur, quia nulla ratio est, cur manus obiectum æque calidum non sentiat, nisi quia non potest ab æque calido alterari; at si per speciem caloris sentiret, cum hanc æ minus calido re- *Rursus pro tactu & gustu.* *Non nisi exuperantias qualitatum sentiri.*

F

do recipere queat, dandum foret, posse æque A calidũ sentire. Præterea idem in gustu probatur, quia si per speciem gustaret lingua, experiretur acrorem & acerbitatem, nihil eiusmodi in se realiter perpessa; quod non ita est; quin potius saporem acrẽ propria incisione, salsum abstersione, acerbum corrugatione sentit; vt Plato in Timæo, & Galenus l. 4. de Simplic. medic. facult. docuere. Accedit quod si sensio gustandi & tangendi fieret per species, possent B hi sensus gustabilia & tangibilia absentia percipere; cum nihil impediat, quominus ea ex aliqua distantia sui species in sensoria mittant.

ARTICVLVS II.

EXPONVNTVR DIVERSA *in proposita quæstione Philosophorum placita, & communis sententia defenditur.*

Opinio Scoti. IN hac controuersia non parum inter se auctores dissentiunt. Nam Scotus hoc libro, q. 4. ait; Si res ad exactam normam reuocetur, effatum illud Aristotelis aientis, sensibile positum supra sensum non sentiri, verum quidem esse, si intelligatur de aspectu comparato ad corpora opaca; hæc enim supra oculum con- D stituta videri nequeunt, cum egeant luce intermedia ad traiiciendam speciẽ. Quod si vel de reliquis sensibus agamus, vel de ipso visu collocato ad corpora trãslucida actu illustrata; falsum esse. Nec Aristot. aliud voluisse, quã sensibilia supra sensum collocata, prout eum actione reali immutant, non sentiri; tametsi percipiantur, qua ratione eundem notionaliter afficiunt, suam imaginem inurendo. *Alexandri & quorundam Medicorum.* Alexander vero, teste Auerroe hoc loco & Medicorum nonnulli, opinantur tres duntaxat sensus, visum, auditum & odoratũ, interiecto medio inter obiectum & instrumentum, egere. E

Communis sententia. At commentator, D. Thomas, vterq; Caietanus hoc loco, Iandunus q. 29. Iauellus q. 50. Apollinaris qu. 34. Ferrariensis q. 19. M. Albertus 2. part. Sum. de Homine, q. de Tactu. Aegidius tum hoc loco, tum l. 2. Hexameron. c. 12. F & plerique alii affirmant de omnibus sensibus verum esse, nullum ex eis percipere sibi impositum obiectum. Quod probant testimonio Aristotelis, qui id hoc in libro, c. 6 tex. 75. & c. 8. tex. 98. absolute, ac sine vlla præscriptione docuit. Nec interpretatio Scoti ad aures Aristotelis est: cum is non asseruerit sensibile impositũ sensui hoc aut illo modo sumptum nõ sentiri, sed neutiquam sentiri, ideoq; medio aliquo opus esse. Præcipua vero ratio, qua prædicti auctores sententiam suam confirmant, est ea, quam articulo superiori perstrinximus; videlicet, quia vt obiectum percipi queat, exigitur accommodatio quædam, seu proportio inter speciem obiecti, & potentiam: hæc autẽ proportio non cernitur inter speciem ab obiecto immediate productam, & inter potẽtiam. *Fundamentum sententiæ communis.* Est enim species cum primum ab obiecto exit, admodum crassa & concreta; eamque concretionem paulatim in medio deponit; vt experimẽto constat in specie visili, quæ propterea iis, qui imbecilla acie sunt, quo longius producitur, eo minus habilis efficitur, quia paulatim attenuatur; cum illi ad cernendum c assiorẽ imaginem requirant.

Responsio ad argumenta contraria prioris. Quoniam igitur hæc sententia in Peripatetica schola communis est; argumentis, quibus eam in primo articulo oppugnauimus, satisfaciamus. Ad primum dicimus; Si quis humor intra oculum cõcrescat, eum, qui crystalloidem occuparit, non cerni, sed ab ea aliquantulum remotum. C Ad secundum; Fulgorem illum, qui noctu conspicitur, cum oculus atteritur, diffundi quidem vsq; ad humorem crystallinum; cum visio nõ nisi illustrato medio fiat; non tamen videri secundum eam partem quæ in organo insidet, sed secundum partem distantem, quod similiter dicendum est de quacunque alia luce, quæ ad ipsum videndi sensorium protenditur. Ad aliud de auditu respondemus, Bombum illum non excitari in organo, sed in cauitate aliqua prope tympanum existente. Id vero, quod ad olfactum pertinet, dissoluet, qui dixerit; Si quãdo odor secundum esse reale ad processus mamillares perueniat, non percipi secundum eam partem suæ extensionis, quæ est in organo; vel ipsum proxime attingit, sed secundum partem adiunctam: quod similiter dicendum est de biliato humore linguam imbuente. Non enim is gustatu percipitur secundum eam partem, quæ attingit neruos, in quibus gustandi organum præcipue residet; sed secundum aliam ab eo distantem. Eodemque modo responderi solet ad id, quod de tactu obiicitur. Nimirum sensorium tactus sentire plagam acceptam, nõ quasi percipiat ipsum sensibile partem, quæ ipsum proxime attingit, sed secundum remotam.

ARTICVLVS III.

DISSOLVVNTVR ARGVMENTA *pertinentia ad tactum & gustum: & alia quædam opinio proponitur.*

SVpersunt adhuc argumenta ad tactum & gustum spectantia, quibus nonnulli Medicorum demonstratũ a se putant percipi sensibile

sibile supra hos sensus collocatū. Ad primum A concessa maiori propositione, neganda est minor; omnes enim sensus, vt alibi cum D. Tho. 1.par. qu 78 art.3. aliisque auctoribus statuimus, speciem requirunt, tanquam principium ad cognitionem necessarium. Ad probationem vero minoris dicendum, vt potentia sensitiua, etiam exterior percipiat obiectum, non sufficere consignatam esse illius speciem. Accidit enim non raro dari speciem, tamen nō prodere actionem; vt cum duo in eadem ab obiecto distantia constituti sunt, & eorum alter, quia perspicaci aspectu, obiectum videt; alter, quia imbecillo, non videt. Tunc enim vterque speciem recipit, etsi vnus tantum visionem edat. Idemque contingit, cum quis rebus aliis ita cogitatione intentus est, vt propterea sonum, quem alii eodem in loco sentiunt, ipse non percipiat. Sic ergo, licet cum calidum minus calido appropinquat, sui speciem sensorio inurat, haud propterea necesse est, vt id à potentia sensitiua percipiatur; quia ad talem perceptionem præter speciem requiritur etiam, vt ipsi organo calidum imprimatur, quod non imprimitur, nisi calidum quod agit, intensius sit eo, quod patitur, vt in libris de Ortu & Interitu ex professo ostendimus.

Ad secundum dicendum similiter, gustum non percipere saporem, nisi quem actu vna D cum specie recipit; esto vnaquæque sensiterii portio eam partem extensiuam saporis, quæ ipsi proxime respondet, non sentiat, vt superius diximus. Ad tertium quid respondendum sit, constat; cum enim gustus & tactus non sentiant, nisi quod re ipsa in se recipiunt, nihil nisi sibi præsens dignoscent.

Hunc in modum se habet explicatio rationum, quibus probari consueuit gustum & ta- E ctum percipere obiecta sibi imposita. Nobis tamen adducta in vtramque partem argumenta, & eorum solutionem expendentibus, verisimilior videtur sententia, quæ altem gustum & tactum à pronuntiato illo excipit: tum quia fictitium videtur, cum admoto igne organum aduritur, tactum non percipere dissolutionem temperamenti, quæ fit in eademmet parte, in qua torquetur, atque adeo nullam partem organi sentire suam propriam dissolutionem, sed alterius; similiterque linguam non percipere amarorem, qui sibi insidet. Quod rursus à veritate alienum esse hoc argumento videtur: Calefiat instrumentum tactus vniformiter difformiter. Hoc posito; si nulla pars organi sentiens percipit dissolutionem temperamenti, quæ sibi immediate respondet, cum quælibet B pars magis minusue, quam alia incalescat, (ea est enim lex formæ, quæ vniformiter difformiter per subiectum diffunditur) sequitur tactum in alia parte organi plus, in alia minus sentire, vt planum est cum læsio in omnibus partibus inæqualis fit, vt ponimus. Item cum nulla pars propriam, sed alterius offensionem percipiat, sequitur debere tactum, vbi plus est caloris, minus percipere: vbi minus plus: si- C quidem vbi plus est caloris, non sentit, nisi calorem partis vicinæ, similiterque vbi est minus. At hoc concedere, sane absurdum videtur.

Non probamus tamen opinionem eorum, qui contendunt posse gustum, vel tactum, absque similitudine obiectum sensibile dignoscere. Namque ex naturæ instituto, atque ordine inter cognitionem sensitiuam, & rem D cognitam media est species: ne à re sensibili, quæ nimium materialis est ad cognitionem, quæ ad immaterialem naturam prope accedit, fiat transitus sine medio, sed interiectu speciei, quæ minus habet materialitatis, quam obiectum sensibile. Vnde Aristoteles hoc libro, cap.12. proxime sequenti text.121. absolute docet, commune esse sensibus formas sine materia, hoc est, obiectorum imagines reci- E pere. Videtur autem iuxta hanc sententiam de immediatione gustus & tactus, quam probabiliorem iudicamus, peculiare esse his sensibus, vt inter potentiam & obiectum non requirant interuallum, quo extenuetur species: sicut enim cæteris crassiores sunt: ita species proxime ab obiecto edita, eis accommodata esse potest.

Margin notes (left, cut off): …n gu- …& ta- …d sen- …ore- …ns …s. / …simi- …est gu- …& ta- …exci- …com- …illo …untia

CAP.

ΚΕΦ. ιβ.

CAPVT XII.

Καθόλου δὲ περὶ πάσης αἰσθήσεως δεῖ λαβεῖν, ὅτι ἡ μὲν αἴσθησίς ἐστι τὸ δεκτικὸν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν ἄνευ τῆς ὕλης, οἷον ὁ κηρὸς τοῦ δακτυλίου ἄνευ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ χρυσοῦ δέχεται τὸ σημεῖον, λαμβάνει δὲ τὸ χρυσοῦν ἢ τὸ χαλκοῦν σημεῖον, ἀλλ᾽ οὐχ ᾗ χαλκὸς, ἢ χρυσός. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ αἴσθησις ἑκάστου ὑπὸ τοῦ ἔχοντος χρῶμα ἢ χυμὸν ἢ ψόφον πάσχει, ἀλλ᾽ οὐχ ᾗ ἕκαστον ἐκείνων λέγεται, ἀλλ᾽ ᾗ τοιονδί, καὶ κατὰ τὸν λόγον. αἰσθητήριον δὲ πρῶτον ἐν ᾧ ἡ τοιαύτη δύναμις. ἔστι

Hos autem vniuersaliter accipere de omni sensu oportet, sensum, inquam, id esse, quod sensibiles sine materia formas suscipere potest. Perinde atque annuli signum sine ferro, vel auro suscipit cera: suscipit autem aneum, vel aureum signum sed non vt est, aut aurum, neque vt signum est aureum aneum ve simili patitur, & sensus vniuscuiusque sensibilis, modo: ab eo, quod habet colorem, aut sonum, aut saporem. Sed non vt vnumquodque illorum dicitur: sed vt est tale, & ratione. b Instrumentum autem id sensus est primum, in quo est talis vis ac potentia collocata. Text. 121. Text. 122.

c Atque

CAPITIS DVODECIMI EXPLANATIO.

Sensus recipere rerum imagines, non res ipsas.

HOc autem.] Explicatis sigillatim externis sensibus, colligit Aristoteles hoc capite quædam iis communia. Primum est, sensus recipere formas sine materia, id est, imagines rerum, non res ipsas. Quod sigilli similitudine ostendit; cera enim figuram imaginemue aurei sigilli recipit, non ipsam sigilli materiam, in qua imago est. His non obstat, quod tactus & gustus, vt ex superius dictis constat, non typos duntaxat tactilium & gustatilium qualitatum, sed qualitates quoque ipsas in se recipiant. Non enim mens Aristotelis fuit id negare; sed asserere, vt potentiæ sensitiuæ externæ functiones suas obeant, non oportere vniuersim qualitates sensibiles recipi in organo; oportere tamen sensibilia sui imagines organis imprimere, easque ad eiusmodi functiones proxime eliciendas concurrere: quidquid sit de rebus ipsis, quæ eiusmodi specierum interuentu sub sensus cadunt. Est tamen de huius loci interpretatione non parum dissidii inter Philoponum, Simplicium, Themistium & Auerroem. Qua de re lege Theophilum ad text 121.

b *Instrumentum autem.*] Omnibus sensibus commune esse ait, vt primum cuiusque organum dicatur esse id, in quo sensus residet. Vocat autem primum organum, partem illam similarem, in qua immediate recipitur facultas sensitiua. Namque vt 2. de Partib. animal. cap. 1. docet, licet pars corporis, qua sensio perficitur, sit quidpiam dissimilare, vt manus, vel oculus: tamen pars illa, in qua primo & proxime potentia actusque sentiendi inhærent, similaris est, vt neruus, humor crystallinus, aliæque eiusmodi; atque has partes appellat hic primum sensorium.

ἔστι μὲν οὖν ταὐτό, τὸ δ' εἶναι ἕτερον. μέγεθος μὲν γὰρ ἄν τι εἴη τὸ αἰσθανόμενον· οὐ μὴν τό γε αἰσθητικῷ εἶναι, οὐδ' ἡ αἴσθησις μέγεθός ἐστιν, ἀλλὰ λόγος τις καὶ δύναμις ἐκείνου. φανερὸν δ' ἐκ τούτων καὶ διὰ τί ποτε τῶν αἰσθητῶν αἱ ὑπερβολαὶ φθείρουσι τὰ αἰσθητήρια· ἐὰν γὰρ ᾖ ἰσχυροτέρα τοῦ αἰσθητηρίου ἡ κίνησις, λύεται ὁ λόγος. τοῦτο δ' ἦν ἡ αἴσθησις, ὥσπερ καὶ ἡ συμφωνία καὶ ὁ τόνος κρουομένων σφόδρα τῶν χορδῶν. καὶ διὰ τί ποτε τὰ φυτὰ οὐκ αἰσθάνεται, ἔχοντά τι μόριον ψυχικὸν, καὶ πάσχοντά τι ὑπὸ τῶν ἁπτῶν. καὶ γὰρ ψύχεται καὶ θερμαίνεται· αἴτιον γὰρ τὸ μὴ ἔχειν μεσότητα, μηδὲ τοιαύτην ἀρχὴν, οἵαν δέχεσθαι τὰ εἴδη τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ πάσχειν μετὰ τῆς ὕλης. ἀπορήσειε δ' ἄν τις εἰ πάθοι ἄν τι ὑπ' ὀσμῆς τὸ ἀδύνατον ὀσφρανθῆναι, ἢ ὑπὸ χρώματος, τὸ μὴ δυνάμενον ἰδεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ τὸ ὀσφραντὸν ὀσμὴ, εἴ τι ποιεῖ, τὴν ὄσφρησιν, ἡ ὀσμὴ ποιεῖ. ὥστε τῶν ἀδυνάτων ὀσφρανθῆναι, οὐθὲν οἷόν τε πάσχειν ὑπ' ὀσμῆς· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· οὐδὲ τῶν δυνατῶν, ἀλλ' ᾗ αἰσθητικὸν ἕκαστον. ἅμα δὲ δῆλον καὶ οὕτως· οὔτε γὰρ φῶς καὶ σκότος, οὔτε ψόφος, οὔτε ὀσμὴ, οὐδὲν ποιεῖ τὰ σώματα, ἀλλ' ἐν οἷς ἐστιν, οἷον ἀὴρ ὁ μετὰ βροντῆς διίστησι τὸ ξύλον. ἀλλὰ τὰ ἁπτὰ καὶ οἱ χυμοὶ ποιοῦσιν· εἰ γὰρ μὴ, ὑπὸ τίνος ἂν πάσχοι τὰ ἄψυχα καὶ ἀλλοιοῖτο; ἆρ' οὖν κἀκεῖνα ποιήσει; ἢ οὐ πᾶν σῶμα παθητικὸν ὑπ' ὀσμῆς καὶ ψόφου· καὶ τὰ πάσχοντα ἀόριστα, καὶ οὐ μένει, οἷον ἀήρ; ὄζει γὰρ ὥσπερ παθών τι. τί οὖν ἐστι τὸ ὀσμᾶσθαι παρὰ τὸ πάσχειν τι; ἢ τὸ μὲν ὀσμᾶσθαι, αἰσθάνεσθαι· ὁ δ' ἀὴρ παθὼν, ταχέως αἰσθητὸς γίνεται.

ΚΕΦ.

c *Atque sunt idem, ratio vero non est eadem, sed diuersa. Nam id, quod sentit, aliqua est magnitudo. non tamen ratio sensitiui, neque sensus est magnitudo: sed est quadam ratio potentiaque illius.* Text.123 *Patet autem ex his, cur sensibilium exuperationes sensuum instrumenta corrumpunt. Nam si motus sit vehementior, instrumentique sensus superet vires, dissoluitur ratio. Id autem erat sensus: dissoluiturque perinde, atque concentus intentione, cum vehementer fides pulsantur.* d *Patet autem quam ob causam non sentiunt plantæ, & tametsi partem aliquam habent animæ, atque ab ipsis tangibilibus patiuntur, frigescunt enim & calefiunt, vt patet. Nam huius causa est mediocritatem non habere, neque principium tale, vt sensibilium sine materia suscipiant formas, sed cum materia patiantur.* Text.124 e *Dubitabit autem quispiam, si possit id ab odore pati, quod olfacere nequit: aut id à colore, quod haudquaquam videre potest & in cæteris simili modo. Quod si odorabile sit odor: si quid in odoratum agit, odor profecto agit. Quare fieri nequit, vt ab odore quicquam patiatur eorum, quæ olfacere nequeunt, eadem est & in cæteris ratio. Nec etiam fieri potest, vt à sensibilibus quicquam patiatur eorum, quæ sentire possunt, nisi vt quodque est sensitiuum. Id ita esse patere potest, & hoc etiam pacto. Nam neque lumen & tenebræ, neque sonus, neque odor in corpora quicquam agit: sed ea nimirum, in quibus sunt ipsa; aer enim qui est cum tonitruo, scindit lignum.* Text.125 f *At enim tangibilia saporesque agunt; si enim non agerent à quonam inanimata paterentur, atque alterarentur? Quid igitur, aguntne & sensibilia illa? At videtur non omne corpus ab odore pati, sonoque potest, & ea, quæ patiuntur, terminis vacant, & non manent, vt aer. Olet enim ipse tanquam aliquid passus.* Text.126 g *Quid aliud est olfacere quidem, præter id ipsum aliquid inquam pati? at enim olfacere quidem sentire est, aer autem passus cito sensibilis fit.* Text.127

CAP.

Consensus inter potentiam & instrumentum.

c *Atque sunt.*] Explicat consensionem inter potentiam & instrumentum, aitque hæc subiecto idem esse, ratione differre: quasi dicat, vt candor & lac subiecto idem sunt: quia candor lacti inhæ-

inhæret: & tamen definitione inter se distinguitur: ita potentiam & organum esse idem subiecto; quia potentia insidet organo: differre tamen natura & definitione: siquidem potentia est forma accidentaria inhærens corpori: organum vero est substantia qualitate affecta.

d *Patet autem.*] Duo quædam problemata dissoluit. Alterum est, cur excellens sensibile, vt præfulgida lux, aut vehemens sonus, facultatem lædit. Respondet causam esse, quia potentię exigunt temperiem quandam in subiecto, ac velut harmoniam, vt suis muneribus probe fungantur. Quare vt in cithara aliisque musicæ instrumentis, si motu perturbato & acriori, quam par est quatiantur fidium temperies dissoluitur, nec harmonia sibi constat; ita vehemens sensibile organi temperiem euertit, qua amissa, nequeunt sensus functiones suas conuenienter administrare. Alterum problema est: cur plantæ non sentiant, cum animatæ sint, & tactilibus qualitatibus, sicuti animantes, affici soleant: quandoquidem calent, & frigescunt. Respondet: quia carent ea primarum qualitatum temperie, ac ratione, quæ sensiteriis necessaria est. Inde enim fit, vt nec sentientem facultatem obtineant; nec organa idonea ad sentiendi munus, & ad vsum formarum absque materia.

Quæstio. Responsio. Quæstio. Responsio.

e *Dubitabit.*] Quia dixerat plantas recipere in se tactiles qualitates, nec tamen sensu pollere. Accepta inde occasione in controuersiam adducit, num aliquid expers sensus à sensuũ obiectis, vt à sono, vel ab odore patiatur. Argumentatur pro parte negatiua. Primum, quia cum odoratus, verbi gratia, & odorabile, sint relata, nec odorabile nisi respectu odoratus, nec odoratus nisi odorabilis comparatione dicatur, non videtur posse quicquam præter odoratum odore affici. Secundo, quia ipsa sensibilia, vt lumen & tenebræ suo modo, idemque sonus, & alia id genus non agunt in corpora sensu carentia, nisi ex accidente; vt sonus non per se terram concutit, aut arborem scindit: sed quia cum vehementi aeris commotione iunctus est. Quare sensibilia non nisi in id, quod sentire potest, & quatenus sensu præditum est agere videntur.

[N]um ali[q]uid, sensu [ca]rens ab [o]biectu [sensuu]m, num [pa]tiatur.

f *At enim.*] Pro parte affirmatiua, quæ vera est, hunc in modum disserit: Tangibiles qualitates, sapores, cæteraque sensibilia habent vim agendi, etiam in res inanimatas: non est igitur cur negemus posse eas agere, eisque passionem inferre. Quamuis non sit negandum, quædam ex iis, vt odorem & sonum non diffundi indiscriminatim per omnia corpora, sed per ea, quæ carent terminis, & non manent, id est, per humida fluidaque; videlicet per aerem & aquam, vt constat ex iis, quæ in superioribus disputata sunt. Argumenta autem, quæ pro negatiua parte propositæ dubitationis adducta fuere, paruo negotio diluuntur. Ad primum respondendum erit, si odorabile & odoratus sumatur quatenus odorabile dicitur id, quod est odoratu cognoscibile: & odoratus facultas, quæ potest rem odorabilem cognoscere: tum odorabile ad solam odorandi potentiam, similiterque odorandi potentiam ad odorabile tantum referri: si autem odorabile accipiatur, prout dicitur id, cuius odor alicubi recipi potest, tunc odorabile non referri tantum ad potentiam, sed etiam ad medium, quo odor à re odorifera resiliens excipitur. Ad secundum licet sonus non effringat arborem, nisi ob vehementem aeris agitationem, qua vehitur, tamen eundem sonum per aerem reipsa etiam diffundi.

g *Quid aliud.*] Contra id, quod ante definierat, etiam aerem odorem recipere, ita obiicit: Odorari est odorem recipere: atqui inter medium corpus reiicit in se odorem: igitur odoratur, atque adeo sentit. Huic obiectioni occurrit: Odorari esse subiectum ita pati, vt odorem sentiat quod aeri non competit.

QVÆSTIO VNICA.

VTRVMNE SENSVS AB EXCELLENTI *sensibili lædatur, an non.*

ARTICVLVS I.

DISPVTATVR PRIMO PRO PARTE *negatiua: sed astruitur affirmatiua pars quæstionis.*

1. Argum. QVod negatiua propositæ quæstionis pars vera sit, hisce argumentis videtur ostendi: Potentiæ omnes natiua propensione ad obiecta sua inclinantur, non minus, quam ad operationes quibus in ea feruntur; sed nihil inclinatur ad id, à quo læditur; cum omnia propriã A amant incolumitatem: igitur sensus nec ab excellenti, nec ab vllo alio suo obiecto lædi potest. Secundo, Eiusdem est lædere & corrumpere; cum læsio ad corruptionem ducat, sed nihil corrumpitur, nisi a contrario, vt docuit Aristoteles libro de Longit. & Breuit. vitæ, cap. 1. Igitur sensus non nisi a contrario læditur: atqui sensibus sicuti & reliquis potentiis naturalibus, nihil est contrariũ: nihil est ergo quod B sensui læsionem afferre queat. Tertio, Obiecta agunt in sensus per suas species: sed hæ nullam realem edunt actionem, qua vel organi temperiem immutent, vel sensum labefactent. Non possunt igitur sensui nocere. Probatur minor; quia imagines habent esse imperfectum & diminutum, cum à natura rerum, quas repræsentant, degenerent. Vnde earum esse à Philosophis non simpliciter reale dicitur, sed *2. Argum.* *3. Argum.*

notionale, quasi medium inter esse reale & rationis. Quo fit, vt species caloris non videatur posse calorem gignere; præsertim cum ipsa deterioris notæ sit, quam calor. Similiterque sese habent reliquæ imagines comparatione rerũ, quas potentiis exhibent. Quarto, Intellectus, quo res, in quarum contemplationem incumbit, nobiliores sunt, eo maiorem capit voluptatem; & illustrium obiectorum perceptione non modo non læditur, sed ad alia cognoscenda magis acuitur, & expeditur. Vnde à causis ad effecta, & à substantiis ad accidentia progreditur; sed quo ad hoc eadem est ratio in intellectu, ac sensu. Igitur sensus nullam ab eximio sensili percipit læsionem.

4. Argum.

Conclusio affirmatiua.

Verum quod excellentia sensibilia sensus lædant, & interdum omnino labefactent, docuit Aristoteles superiori capite, text. 123. & rursus cap. 2. lib. 13. tex. 141. D. Thom. in disputatis, quæst. de anima, art. 8 Galenus lib 10. de Vsu partium, aliique auctores; idemque experientia constat. Nam cum apta organi compositio, sine qua fieri nequit, vt sensus vigeant, aut propriis defungantur muneribus, non solum in figura congruenti & idonea; sed etiam in quadam primarum qualitatum symmetria & moderatione consistat: hæc autem excedentium sensibilium vi, ac vehementi immutatione penitus, aut ex parte destruatur; consequens fit, vt sensibilia ipsam quoque potentiam in organo residentem, vel aliquantulum vitient, atque à perfecta sua operatione impediant. Quod similitudine fidium ab Aristotele adducta edisserit. Themistius hoc in libro, ca. 42. suæ paraphrasis in hunc modum: Constat, inquit, exuperantiam sensilis perniciem afferre sensorio Nam si vis maior ingruat, quam vt sustineri à sensu possit, necessarium est eius partis interitum sequi; quia temperamentum & ratio soluitur, desuîturque. Nihil enim aliud temperamentum est, quam mensurata quædam & modificata medietas. Omne vero moderatum ab immoderato dissoluitur; vt modulatio in fidibus atque cantu, si chordæ vocesque aut validius obgrauescant, aut impensius exibtissent, quam intentionis & concentus ratio postulat, protinus dissidere incipit, mox & conspiratio tota confunditur. Hæc ille.

Simile.

ARTICVLVS II.

PARTICVLATIM EXPLICATVR quo pacto singuli sensus ab excellenti sensibili lædantur, soluunturque argumenta initio proposita.

QVo autem pacto singuli sensus ab excellenti sensili oblædantur, facile intelligi potest. In primis enim lux quę suopte ingenio caloris parens est, si nimia sit, multum caloris oculo imprimit; atque ita organi temperiem immutat; tum præterea eiusdem caloris vi partes materiæ disgregat, ac viam aperit, qua foras exiliāt spiritus vitales, sine quorum ope administrari visio nequit. Sic autem interdum ad cæcitatem vsque peruenitur Cuius rei illustria refert exempla Galenus, lib. 10. de Vsu partium. Quod vehementi, inquit, splendore oculi nostri offendantur, docuerunt id quidem milites Xenophontis, qui per multam niuem iter facientes, vehementer læsi oculis fuerunt. Experti sunt etiam id illi qui ex obscurissimo carcere in splendidissimam domum calce illitam & læuigatam à Dionysio Tyranno repente ducti, subito occæcabantur, minime repentinum illum occursum splendidæ lucis ferentes. Quare merito sane pictores, cum pingunt in coriis albis, à quibus visus offenditur, colores fuscos, ac ceruleos opponunt, in quos subinde intuentes recreant, atque reficiunt oculos. Similiter ophthalmia laborantes offendit lux, & redarguit; qui tamen fusca & cærulea sine dolore intuentur. Iam vero si Solem ipsum, explicatis & inconniuentibus oculis intueri velis, illos celeriter perdes; vti contigit multis, qui per eclypsim Solis, fixis oculis ipsum cum intuerentur, nosse affectum eius cupientes, prorsus sunt occæcati. Hæc ex Galeno. Addit quoque M. Albertus tract. 4. cap. 9. etiam tenebras suo modo aspectu officere, quatenus in tenebris ob luminis & caloris absentiam spiritus in intima sese abdunt; ac nimia frigiditas partes oculi cogit, constipatque, ita vt aliquando recuperari aspectus nequeant.

Vt visile aspectum lædat.

Ex Galeno.

Pictores oculorum offensionem declinent.

Quod ad reliquos sensus attinet, nocet auditui ingens sonus ob vehementem aeris commotionem, qua vehitur. Vnde teste Plinio li. 9. Natur. hist. c. 29. Nilus vbi ex altissimis montibus præcipitat, fragore accolas surdos reddit. Olfactui etiam, teste Aristotele lib. 2. huius operis, ca. 9. tex. 99. nocent odores admodum graues, ob excedentem calorem fumidæ exhalationis, quæ interdum vsque ad processus mamillares deuehuntur. Denique tactum & gustatum lædunt tactilia & gustatilia, propter caloris & frigoris, aliarumque eiusmodi qualitatum exuperantiam. At enim quemadmodum excedentia sensibilia sensibus offensionem inducunt, ita eosdem mediocria oblectant, vt color [illegible], visum: attemperatæ voces, & numerum compositæ auditum: atque ita in cæteris res habet.

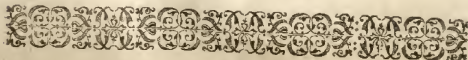
Vt alij sensus ab obiectis lædantur.

Nunc [illegible] initio proposita diluamus. Ad [illegible], concessa maiori propositione, [illegible] ad minorem, nihil naturale [illegible], à quo per se lædi- tur; [illegible] non lædere sensus per se, [illegible] exuperantiam [illegible]

Solu. 1. arg.

2. deflectunt, organumque lædunt. Ad secundum concessa item maiori, dicendum est potentias sensitiuas non habere contrarium; nec etiam per se corrumpi, sed soluta organi temperie: hanc autem euerti excessu, qui mediocritati, in qua temperies consistit, aduersatur.
3. Ad tertium varie solet responderi. Sunt qui putent etiam species sensibilium lædere per se, progignendo qualitatem, quæ organum dissoluat; quia quamuis diminutum & imperfectum esse obtineant; tamen, vt sunt instrumenta obiectorum, à quibus emittuntur, eam vim sortiri queunt. Hæc tamen sententia, vt alibi ostendimus, minus probabilis est. Igitur alii, quorum amplectimur opinionem aiunt, species non per se, sed ratione aliarum qualitatum, quæ ipsas comitantur, & ab obiecto vna traiiciuntur, ciusmodi effectus edere. Ad vltimum dicendum est, non lædi intellectus illustrium rerum cognitione: quia non est potentia inhærens organo corporeo, cuius temperies ingruentium qualitatum excessu euerti possit. 4.

LIBRI SECVNDI FINIS.

IN

TERTIVM LIBRVM ARISTOTELIS DE ANIMA,

PROOEMIVM.

POSTQVAM *Aristoteles primo libro animæ naturam ex veterum placitis, non tam quid sentiendum, quam quid non sentiendum esset explicans, indagauit. Et in secundo collectam atque inuentam animæ definitionem proposuit, deq; eius potentijs & functionibus multa subtiliter & accurate disseruit: nunc cætera, quæ ad susceptæ materiæ absolutionem pertineant, non minori diligentia & studio persequitur hoc libro, qui in quatuor partes distribuitur. In prima, quæ vno capite absoluitur, agit de numero sensuum externorum, de quibus libro superiori sigillatim disputauerat. In secunda, duobus capitibus contenta, exhibet tractationem de internis sensibus. In tertia disserit de intellectu, à quarto vsq; ad octauum caput. In quarta à capite nono vsq; ad finem libri, principium progreßionis animantium pertractat. Est tamen de huius libri exordio non parua inter expositores dissensio. Namq; Auerroes, M. Albertus, Aegidius & Caietanus tria priora capita ad secundum librum pertinere volunt; atq; hunc à quarto capite inchoari. Verum nostram distributionem, quam præferunt Græca exemplaria, quæq; nunc vulgo recepta est, sequuntur Philoponus, Themistius, Simplicius, Boetius, Diuus Thomas, Theophilus, & Argyropilus, & alij.* 1.

Distributio huius libri in partes quatuor.

Dissidium de exordio tertii libri.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ ΤΟ Γ.

ΚΕΦ. Α.

ΟΤΙ δ' οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἑτέρα παρὰ τὰς πέντε· λέγω δὲ ταύτας, ὄψιν, ἀκοήν, ὄσφρησιν, γεῦσιν, ἁφήν. ἐκ τῶνδε πιστεύσειεν ἄν τις. εἰ γὰρ παντὸς οὗ ἐστιν αἴσθησις, ἁφή, καὶ νῦν ἔχομεν αἴσθησιν· πάντα γὰρ τὰ τοῦ ἁπτοῦ ᾗ ἁπτὸν πάθη, τῇ ἁφῇ ἡμῖν αἰσθητά ἐστιν· ἀνάγκη τε, εἴπερ ἐκλείπει τις αἴσθησις, καὶ αἰσθητήριόν τι ἡμῖν ἐκλείπειν. καὶ ὅσων μὲν αὐτοὶ ἁπτόμενοι αἰσθανόμεθα, τῇ ἁφῇ αἰσθητά ἐστιν, ἣν τυγχάνομεν ἔχοντες· ὅσα δὲ διὰ τῶν μεταξὺ, καὶ μὴ αὐτῶν ἁπτόμενοι τοῖς ἁπλοῖς διαστήμασι· λέγω δ' οἷον ἀέρι καὶ ὕδατι. ἔχει δ' οὕτως, ὥστ' εἰ μὲν δι' ἑνὸς πλείω αἰσθητὰ ἕτερα ἀλλήλων ὄντα τῷ γένει, ἀνάγκη τὸν ἔχοντα τὸ τοιοῦτον, αἰσθητήριον ἀμφοῖν αἰσθητικὸν εἶναι· οἷον εἰ ἐξ ἀέρος ἐστὶ τὸ αἰσθητήριον καὶ ἔστιν ὁ ἀὴρ καὶ ψόφου καὶ χρόας. εἰ δὲ πλείω τοῦ αὐτοῦ, οἷον χρόας καὶ ὁ ἀὴρ καὶ ὕδωρ· ἄμφω γὰρ διαφανῆ· καὶ ὁ τὸ ἕτερον αὐτῶν ἔχων μόνον αἰσθήσεται τοῦ δι' ἀμφοῖν.

τῶν

ARISTOTELIS DE ANIMA, LIBER III.

CAPVT I.

Sensum a autē nullum alium esse præter hos quinq; Visum, inquā, auditum, odoratum, gustum & tactum, ex hisce profecto, quæ nūc deinceps dicemus, credere quispiā potest. b Nam si nunc sensum omnis eius habemus, c cuius sensus est tactus, omnes namq; res tangibiles vt est tangibiles, affectus nobis sunt sensibiles tactu, nullius itaq; tactus, vel gustus, vel olfactus, vel auditus, vel visus deesse nobis videtur. d Preterea si sensus nobis deficiat aliquis, & instrumentum necesse est illius nobis deesse. Præterea e omnis sensus per medium sentit, vt patuit. Medium autem, aut cōiunctum, aut seiunctum, externumq; esse necesse est At nos habemus vtrūque, & id, inquam, quod est coniunctum, quo quidem tangentes, sentimus sensibilia tactu, & id etiam per quod eminus non tangentes sentimus: id vero duplex est spatiū simplex; aer inquā & aqua. Res autem ita sese habere videtur, vt, si sensibilia plura diuersa genere per vnum medium sentiantur, necessarium sit eum qui sensus instrumentum habet tale, sensitiuum illorum esse, vt si ex aere sensus sit instrumentum, & aer sit medium in colore sentiendo, ac sono. Quod si vnum idemq; per plura media sentiantur, vt color per aerem atq; aquā (hæc enim vtraq; perspicua sunt) is, qui alterum tantum habet ipsorum sentiet; nimirū id, quod per vtrumq; sentire potest.

Text. 118.

Text. 119.

f Nam

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Cur hic liber à numero sensuum externorum initium sumat.

SEnsum a autem.] Quoniam vis sentiendi non omnibus animantibus ex æquo inest, vt experientia constat, docetq; Aristoteles c.1.l.12. de Hist. anim. & c.8.l.9. eiusdem operis, ne quis ob hāc sentiendi varietatem indefinitum esse crederet sensuum numerum: probat hoc capite, quinq; tantum esse externos sensus: neq; dari aliam externam facultatem, qua propria & communia sensibilia diiudicentur. Est autē inter expositores dissidium, cur Aristoteles hunc librum à numero sensuum inchoarit. Verisimile est, id propterea fecisse, vt ad disputationem de internis potentiis gradum faceret, quod præstat, ostendens absolutam iam esse considerationem externorum sensuum, cum nullus alius sit, præter quinq; à se prius traditos. Probat ergo institutum hoc fere modo: Perfectis animātibus, cuiusmodi sunt homines, quib. non solum ea, quæ ad vitam agendam, sed ad bene agendam & conseruandam obseruiunt, natura tribuit: non insunt plures sensus, quam quinque; nimirum visus, auditus, odoratus, gustus, tactus. Non igitur sensus externi plures numero sunt. Atq; hæc est præcipua ratio & fundamentum Aristotelis hoc loco, vt Auerroes Philoponus & Simplicius annotarunt. Eandem conclusionem & argumentum inuenies apud eundem Aristotelem l.4. de Hist. anim. c.8.

Eos quinq; esse quomodo probetur.

b *Nam si nunc.*] Antecedens propositi syllogismi, videlicet inesse homini omnes sensus; probat ex obiectis, ex instrumentis, ex mediis. Ex obiectis; quia homines omnia sensibilia percipiunt. Ex instrumentis; quia nullum eis deest organum ad functiones sensuum obeundas. Ex mediis, quia omnia media eis obseruiunt ad sensibilium traiectionem.

Inesse homini omnes sensus.

c *Cuius sensus est.*] Percipi à nobis omnia, quæ sub sensus cadunt, probat ex eo, quia si tactu omnes tangibilium qualitatum differentias quæ latissime patent, discernimus: idem quoq; de reliquorum sensuum obiectis affirmandum erit.

Mutua cōiūctio inter sensum & sensorium.

d *Præterea si sensus.*] Antequam probet venire nobis in vsum omnia media, docet fieri non posse, vt sensum aliquē habeamus, cuius nobis sensorium desit. Respondent enim hæc sibi mutuo, ita vt sensus absque instrumento propria munia administrare non possint: & instrumenta abs-

ta absq; potentiis superflua sint, atq; adeo absq; illis non dentur: quandoquidem non nisi gratia operationis sunt, docente etiam Aristotele capite vltimo l.4. Meteor. & c.1.l.1. de partibus anim. & c.3 l.1. Politic. & c.2. & l.3. de generatione anim. aliisq; in locis.

e *Omnis sensus.*] Probat nullum nobis medium deesse. Nam medium aut internum est, aut externum; nos vero vtroq; ad sentiendum vtimur, vt ex superiori libro constat. Deinde explicat sympathiam, & connexionem, quæ inter medium formaliter, seu quasi formaliter sumptum, & ipsum sensum intercedit, atq; si medium formaliter vnum sit, etiam sensum, qui eo vtitur, vnum formaliter esse existimandum: esto materialiter plura sint, quo pacto visus vnus est, licet species visibiles per aerem, & aquam traiiciantur: habent enim hæc duo elementa vnam formalem rationem, secundum quam imagines visibles transmittunt, nempe diaphaneitatem: quam tamen rationem non habet aer, quatenus species colorum, & species odorum deuehit. Quo fit, vt licet vnum medium materialiter sit, nihilominus ad duos sensus pertineat. Vbi aduertas, obscuritatē hoc loco peperisse, quod Aristoteles nunc de sensoriis loquitur, nunc de mediis, videlicet ob cognationem inter medii, & sensorij naturam.

Nullum homini deesse mediū ad functiones sensuū.

Vni sensus respondet vnū mediū formaliter.

τὰ δ' ἁπλᾶ ἐκ δύο τούτων αἰσθητήρια μόνον ἐστὶν, ἐξ ἀέρος καὶ ὕδατος· ἡ μὲν γὰρ κόρη, ὕδατος· ἡ δ' ἀκοὴ ἀέρος· ἡ δ' ὄσφρησις, θατέρου τούτων. τὸ δὲ πῦρ, ἢ οὐδενὸς, ἢ κοινὸν πάντων· οὐδὲν γὰρ ἄνευ θερμότητος αἰσθητικόν. ἡ δὲ γῆ, ἢ οὐδενὸς, ἢ ἐν τῇ ἁφῇ μάλιστα μέμικται ἰδίως. διὸ λείποιτ' ἂν μηδὲν εἶναι αἰσθητήριον ἔξω ὕδατος καὶ ἀέρος. ταῦτα δὲ καὶ νῦν ἔχει ἔνια ζῷα. πᾶσαι ἄρα αἱ αἰσθήσεις ἔχονται ὑπὸ τῶν μὴ ἀτελῶν, μηδὲ πεπηρωμένων· φαίνεται γὰρ καὶ ἡ ἀσπάλαξ ὑπὸ τὸ δέρμα ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμούς· ὥστ' εἰ μή τι ἕτερόν ἐστι σῶμα, καὶ πάθος, ὃ μηδενός ἐστι τῶν ἐνταῦθα σωμάτων, οὐδεμία ἂν ἐκλείποι αἴσθησις. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν κοινῶν οἷόν τε εἶναι αἰσθητήριόν τι ἴδιον, ὧν ἑκάστῃ αἰσθήσει αἰσθανόμεθα κατὰ συμβεβηκὸς, οἷον κινήσεως, στάσεως, σχήματος, μεγέθους, ἀριθμοῦ, ἑνός· ταῦτα γὰρ πάντα κινήσει αἰσθανόμεθα, οἷον μέγεθος κινήσει· ὥστε καὶ τὸ σχῆμα· μέγεθος γάρ τι καὶ τὸ σχῆμα. τὸ δ' ἠρεμοῦν, τῷ μὴ κινεῖσθαι· ὁ δ' ἀριθμὸς, τῇ ἀποφάσει τοῦ συνεχοῦς, καὶ τοῖς ἰδίοις, ἑκάστη

f *Nam ex hisce duobus simplicibus tantum instrumenta sunt sensus, ex aere, atq; aqua. Etenim pupilla ex aqua, auditus ex aere, odoratus ex horū altero, constat. Ignis aut nullius est instrumēti, aut communis omniū est: quippe cum sine caliditate nihil sit sensitiuū. Terra etiā, aut nullius est instrumenti, aut in tactu maxime, commista. Quocirca restat nullum sensus instrumentum esse prater aerem, atq; aquam. Hac autem nonnulla nunc animalium habent.* g *Ab ijs igitur animalium, qua sunt perfecta, non imperfecta, nec membris capta, omnes sensus habentur. Etenim & talpa sub cute oculos habere videtur. Atque si nullum aliud corpus est praterea qua percipimus esse nec vllus alius affectus prater alios, qui corporibus hisce competunt, qua sunt hic, nullus profecto deficit sensus.* h *At vero neque sensus instrumentum quicquam proprium sensibilium communium esse potest, motus, inquam, quietis, figura, magnitudinis, numeri, vnius, qua vno quoque sensu sentimus, non per accidens. Omnia enim hac sane motu sentimus. Etenim magnitudo motu sentitur. Quare & figura quidem, cum figura quadam magnitudo sit, & id, quod quiescit, ex eo quia non mouetur. Et numerus continui negatione, & sensilibus proprijs: vnusquisq;*

Text. 130.

Text. 131.

Text. 132.

---

f *Nam ex hisce.*] Propositum confirmat ex parte organorum. Nam omnia sentiendi instrumenta ex duobus elementis constant, aere, & aqua, quatenus hæc sunt magis apta ad patiendum ab obiectis, quod organi ratio maxime requirit. Ignis autem cum vehementer actiuus sit minus ad id obtinet commoditatis, quamuis ratione caloris, sine quo nulla operatio sensuum dari potest, in quolibet sensorio requiratur: terra etiam quia nimis cōcreta, crassaq; est, aut in nullo organo viget, excellit verò aut in solo tactu. Cū igitur tota hæc varietas cōpositionis, quæ organis cōpetit, cernatur in instrumētis sensuū humanorū, planū fit, nullū sensum defectu organi homini deesse.

Ex elemētis præcipue aqua & aer sensuū instrumenta componunt.

g *Ab ijs igitur.*] Concludit omnia organa sensuū inesse non omnibus, sed perfectis animalibus, & quæ mutila non sunt. Quod si quis obiiciat talpam esse animal perfectum, & tamen carere visu, respondet, & si talpa visu careat, habere tamen inchoationem quādam oculorum; quasi dicat intendisse primo naturam visum ei tribuere, sed non tribuisse, quod in subterraneis latebris viuenti aspectus minime conueniret. Alii volunt nō supposuisse Aristotelem talpam esse perfectum animal, sed potius imperfectū, fuisseq; argumentatum ab eo, cui minus inesse videtur, quasi diceret: si talpa, quæ animal est inferioris notæ, aspectū habet, vt ipsa oculorum effigies, licet obscura, indicat: multo maiori iure visum, cæterosque sensus perfecta animantia obtinebunt. Quid tamen de visu talpæ pronunciandum sit in quæstione disquiremus.

Perfectis animantibus inesse omnium sensuum organa.

h *At vero neq;.*] Diceret quispiam præter quinq; sensus dari alium, qui circa communia sensibilia tanquā circa sensibile sibi proprium versetur. Id refellit hunc in modum. Nullum sensibile proprium alicuius sensus potest in alium sensum per se cadere: atqui omne sensibile commune

Non dari sextum sensum circa sensibilia cōmunia.

commune cadit per se in alios sensus. Ergo nullum potest esse proprium alicuius. Minorem probat, quia sensibilia communia agunt in alios quinq; sensus, atque adeo per se ab illis sentiuntur, quandoquidem id sentitur per se, quod afficit potentiam. Hoc indicat illis verbis, motu sentimus, id est, quæ dum potentiam mouent, siue immutant, dignoscimus. Deinde quod prædicta sensibilia communia immutent potentias probat: nam magnitudo mouet aspectum, atq; adeo & figura, quæ est illius terminus, nec ab ea realiter distinguitur. pariq; modo res habet in cæteris. i Quod

---

ἑκάστη γὰρ ἓν αἰσθάνεται αἴσθησις. ὥστε δῆλον, ὅτι ἀδύνατον ὁτουοῦν ἰδίαν αἴσθησιν εἶναι τούτων, οἷον κινήσεως· οὕτω γὰρ ἔσται, ὥσπερ νῦν τῇ ὄψει τὸ γλυκὺ αἰσθανόμεθα· τοῦτο δ' ὅτι ἀμφοῖν ἔχοντες τυγχάνομεν αἴσθησιν, ᾗ ὅταν συμπέσωσι, γνωρίζομεν. εἰ δὲ μή, οὐδαμῶς ἄν, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθανόμεθα, οἷον τὸν Κλέωνος υἱόν, οὐχ ὅτι Κλέωνος υἱός, ἀλλ' ὅτι λευκός. τούτῳ δὲ συμβέβηκεν υἱῷ Κλέωνος εἶναι. τῶν δὲ κοινῶν ἔχομεν αἴσθησιν ἤδη κοινήν, οὐ κατὰ συμβεβηκός. οὐκ ἄρα ἐστὶν ἰδία· οὐδαμῶς γὰρ ἂν ᾐσθανόμεθα, ἀλλ' οὕτως, ὥσπερ εἴρηται, τὸν Κλέωνος υἱὸν ἡμᾶς ὁρᾶν. τὰ δ' ἀλλήλων ἴδια κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθάνονται αἱ αἰσθήσεις, οὐχ ᾗ αὐταί, ἀλλ' ᾗ μία, ὅταν ἅμα γένηται αἴσθησις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, οἷον, ὅτι ἡ χολὴ πικρὰ καὶ ξανθή· οὐ γὰρ δὴ ἑτέρας γε τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἄμφω ἕν· διὸ καὶ ἀπατᾶται, καὶ ἐὰν ᾖ ξανθόν, χολὴν οἴεται εἶναι. ζητήσειε δ' ἄν τις, τίνος ἕνεκα πλείους ἔχομεν αἰσθήσεις ἀλλ' οὐ μίαν μόνην. ἢ ὅπως μὴ λανθάνῃ τὰ ἀκολουθοῦντα καὶ κοινά, οἷον κίνησις, καὶ μέγεθος, καὶ ἀριθμός. εἰ γὰρ ἦν ἡ ὄψις μόνη, καὶ αὕτη λευκοῦ, ἐλάνθανεν ἂν μᾶλλον κἂν ἐδόκει ταὐτὸ εἶναι πάντα, διὰ τὸ ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις ἅμα χρῶμα καὶ μέγεθος. νῦν δ' ἐπεὶ ἐν ἑτέρῳ αἰσθητῷ τὰ κοινὰ ὑπάρχει, δῆλον ποιεῖ ὅτι ἄλλο τι ἕκαστον αὐτῶν.

vnusquisq; namq; sensus, nimirum vnum sentit. Text.134 *Quare patet fieri non posse, vt cõmunium cuiusq; sit proprius sensus. Si enim esset perinde tunc fieret, atq; nunc dulce sentimus. Quod quidem propterea fit, quod vtrorumq; sensum habemus, quo cum concurrunt, agnoscimus. i Quod si ita non esset nullo modo profecto nisi per accidens sentiremus, quo pacto filium sentimus Cleonis, non enim Cleonis filium, sed album sentimus, huic autem accidit, vt filius sit Cleonis. At communium habemus iam sensum communem, non per accidens sane: Nullus igitur ipsorum sensus est proprius: nullo enim sentiremus modo, nisi eo, quo diximus filium videre Cleonis. k Propria autem sensibilia sensus ipsi per accidens alter alterius sentiunt, non hoc sunt quo ipsi sunt, sed quo vnus, cum simul in eundem sensus efficitur, ceu bilem amaram esse, ac flauam. Non enim ad alterum pertinet vnum ambo hæc esse dicere. Quapropter & errat, & si sit quippiam flauum.* Text.135 *l Quæri autem potest cuiusnam gratia plures sensus, sed non vnum tantum habemus. At vt minus ipsa quæ sequuntur, atq; communia lateant, vt motus, & magnitudo & numerus. Nam si esset solus visus, qui quidem est & coloris, magis laterent, ac idem esse omnia viderentur, propterea quod color, & magnitudo simul se sequuntur, & comitantur. Nunc autem cum in alio quoq; sensibili ipsa communia sint, fit inde perspicuum vnumquodq; illorum, aliquid aliud esse, atq; diuersum.*

ΚΕΦ.

---

i *Quod si ita non esset.*] Idem probat ratione, quę in superiorē pene recidit. Si sensibile commune ab aliquo vno sensu per se cognosceretur, non posset ab aliis sentiri, nisi per accidens: sed non ita est; Ergo sensibile commune non pertinet per se ad aliquem vnum sensum: maior patet, quia sensibile propriũ vnius sensus, cognoscitur ab alio per accidens, vt dulce ab aspectu, non quod dulce moueat potentiam videndi, sed quia ex accidente coniunctum est candido, quod per se visum mouet. Quod si sensibile commune non ita sentitur, vtiq; percipietur alio modo, nempe eo, quo Cleonis filius percipitur; Qui non ideo dicitur sentiri per accidens, quia sentitur per se ab alio sensu: sed quia est subiectum, in quo est id, quod per se sentitur. Minorem probat, quia sensibile commune per se mouet potentias sentiendi, & ab iis per se dignoscitur.

Communis sensus iudicat de obiectis sensuũ singulorum.

k *Propria autem sensibilia*] Docet, cum, exempli gratia, video pomum candidum, quod simul dulce est, & bilem flauam, quæ est amara: ad quam facultatem per se spectet iudicare album esse dulce, & flauum esse amarum, ait; non pertinere ad visum secundum se, sed vt alteri potentiæ subest, id est, ad sensum communem, qui vna cum exterioribus sentit, & obiectum vnius copulat obiecto alterius, verbi gratia album dulci. De hac re in progressu plenius.

l *Quæri potest.*] Quæstionem excitat cur plures externi sensus à natura cōditi sint. Respondet, quia si vnus tantum sensus foret, saltem sensibilia communia nō distinguerentur à cæteris. Etenim si eodem sensu colorem & tactiles qualitates, & odores, & magnitudines perciperemus: iam sensibilia communia non pertinerent ad plures, sed ad vnum tantummodo sensum, atq; adeo saltem hac ex parte non relinqueretur inter propria, & communia sensibilia discrimen.

QVÆSTIO

QVÆSTIO VNICA.

SINT-NE QVINQVE SENSVS externi, an non.

ARTICVLVS I.

VIDERI PAVCIORES: VIDERI plures esse.

mum .quod s pau- res sint. Subiiciemus primum aliquot argumenta ad minuendum numerum sensuum: deinde alia ad eundem augendum Primum sit. Sufficit vna, eademque virtus influens è cerebro, quæ in oculis edat actum videndi, in auribus audiendi, atque ita in cæteris organis cæteras functiones, non secus atque vna virtus motiua satis est ad quatiendas diuersas chordas musici instrumenti: & idem spiritus ad inflandas plures tibias, & concentum, atque harmoniā exhibendam: idemque Solis influxus ad generandum hic hordeum, illic triticum pro varia materiæ dispositione. Non est igitur cur plures virtutes externæ sensitiuæ ob plura munia in diuersis organis constituantur.

Argum. Secundum. Aristot. ex instrumentis probauit sensuum numerum: sed vnum tantummodo est instrumentum omnium sensuum externorum, nempe cerebrum: ergo vnus tantum est externus sensus. Probatur minor, quia perceptio sensibiliū non videtur fieri nisi in cerebro, quod in visione ex eo ostenditur, quia interdum sano & integro oculo impeditur actio videndi propter solam obstructionem nerui optici: certe non nisi quia tunc non d..r.. transitus speciei visilis ad cerebrum, sine qua facultas ibi residens visionem edere non p..est. Quare non videtur actio intuend. fi.ri n.si in ipso .erebro, quod similiter de rel.q..s externorum sensuum muneribus d.cendu.. erit.

rgum. Tertium. Vt se habet intellectus ad intelligibilia, ita sensus ad sensibilia: atqu. ..elle. ctus non multiplic.tur secund.. diuers.s vires respectu intelligi.ilium: sed vna, eadēnq; facultas omnia intelligibi.ia comprehendit; ergo & vnus sensus omnia s.nsibilia: quod si non vnus .mnia simpliciter, saltem vnus externus omnia sensibilia externa.

Argum. Quartum. T.t numero habentur sensus, vt asserit A..stoteles proximo superiori capite, qu. insunt in animalibus perfectis; atqui in his non vniuersi.. quinque deprehenduntur: non .rgo tot co.stituendi sunt. Probatur minor, quia multa sunt perfecta animalia, quæ omnes habent sensus, vt Echini, qui, vt ait Aristoteles li. .4. de h.st. animal. cap. 8. non videntur olf.cere talpæ, quæ visu carent: quod item de balænis videtur dicendum, quę teste Plinio li. 9. .a. 6. .p..sciculis, quos musculos vocant, p.æ.. is duc.., & quasi oculis vtuntur, alioqui in vada ruent. Vnde est illud Claudiani l. 2. in Eutropium.

sensus ..na va- ..ranu- .. ..strat.

A *Sic ruit in rupes amisso pisce sodali*
Bellua sulcandas qui prauius edocet vndas,
Immensumque pecus paruo moderamine caudæ
Temperat, & tanto coniungit fœdera monstro.

In contrariam vero partem, quod plures sensus, quam quinque constitui debeant, hunc in modum ostenditur. Necessario danda est aliqua facultas sentiens, cui incumbat aduertere ad obiectum, in quod singuli sensus feruntur; *Primum arg. quod sint plures sensus.* B ergo datur alius sensus externus præter quinque vulgatos. Antecedens suadetur; quia sæpe oculi exempli causa, rei visibilis imagine consignati sunt; & tamen non eliciunt visionem haud ob aliam sane causam, nisi quia non aduertimus, quare aliquem oportet dari sensum, ad quem aduertendi officium spectet. Quod vero hic non sit ipsa facultas videndi, ex eo ostenditur: quia actus potentiæ videndi est sola visio: aduertendi autem ministerium non est C visio, cum illam naturæ ordine antecedat.

Item magnitudo, figura, & alia, quæ sensibilia communia vocantur, non sunt sensibilia per accidens: sed per se, vt proxime docuit Aristot. sed diuersitas specifica obiectorum, quæ per se cadunt sub potentias, inducunt illis discrimen specificum: igitur cum magnitudo, v. g. quæ est sensibile per se, plus differat à colore, quam sonus, non minus requiret aliam potentiam distinctam, qua percipiatur, atque adeo D plures dabuntur externi sensus, quam quinque. *2. Arg.*

ARTICVLVS II.

REVERA NEC PLVRES, NEC pauciores sensus externos esse, quam quinque.

E Nihilominus de communi tā philosophantium, quam non philosophantium voce asserendum est, quinque esse externos sensus; non plures, neque pauciores. Tot constituit Aristoteles proximo capite, Auctor operis de secretiore sapientia secundum Ægyptios libr. 2. cap. 9 Plato in Theæteto, D. Damasc. lib. 2. Fid. capite 18. D. Greg. Nyss. orat. 6. in cant. D. Ambr in Apoc. c. 18. D. Aug. lib. de quant. animæ c. 23. D. Greg. in Ezechielem homil. 17. D. F Hieron. in Psal. 141 Origenes homil. 3. in Leuiticum, & homil. 2. in Cant.

Porro hunc numerum conatur stabilire Philoponus auctoritate Platonis ex numero corporum simplicium. Nam si corpora simplicia quinq; sunt, & propterea figuræ solidæ quinque, nempe pyramis, cubus: figuræ octo, duodecim, ac viginti laterum: oportet quinque sensus esse, quibus ea cognoscantur. Eundem numerum distinguit. D. August. lib. 3. de Genes. ad literam cap. 5. ducta à quatuor mundi elementis consideratione; hunc in modum. *Ratio Philoponi ex doctrina Platonis.* *Ratio D. August. ex quatuor elementis.*

Quoniam

Quoniam ſentire non eſt corporis, ſed animæ per corpus, licet acute differatur ſecundum diuerſitatem corporeorum elementorum ſenſus eſſe corporis diſtributos: anima tamẽ cui ſentiendi vis ineſt, cum corporea non ſit, per ſubtilius corpus agitat vigorẽ ſentiendi. Inchoat itaque motum in omnibus ſenſibus à ſubtilitate ignis; ſed non in omnibus ad idẽ peruenit. In viſu enim peruenit repreſſo calore vſque ad eius lucem: In auditu vſque ad liquidiorem aerem calore ignis penetrat. In olfactu autẽ tranſit aerem purum, peruenit vſque ad humidam exhalationem, vnde craſſior hæc aura ſubſiſtit. In guſtu autem tranſit, & peruenit vſq; ad humorem corpulentiorem: quo etiam penetrato, ac traiecto, cum ad terrenam grauitatem peruenit, tangendi vltimum ſenſum agit. Hæc ex placito D. Auguſtini. Si tamen magis dilucide, & accommodate ad ea, quæ in hoc opere pertractata ſunt, loqui velimus: licebit ex quatuor mundi elementis ſenſuum numerum deducere, dicendo olfactum reſpondere igni propter calorem, & ſiccitatem: auditum aeri propter tympanum: viſum aquæ propter humorem cryſtallinum: tactum, & guſtum terræ, propter craſſitudinem. Sed tam hæc, quam Philoponi. & D. Auguſt rationes, probabiles tantum ſunt: ac non tam numerum ſenſuum confirmant, quam ob analogiam, & ſimilitudinem quãdam, aliis corporibus accommodant. Imo nec niſi probabiliter eundem ſuadet tripartita illa ratio Ariſtotelis, quam in contextu expoſuimus, ducta ab obiectis, ab inſtrumentis, à mediis: quam etiam vberius enarrant M. Albertus 2. part. ſum. de homine in tractatu de ſenſibus, & Alenſis 2. part. q. 66. membro 2.

Alia ratio.

Probatio D. Thomæ.

D. autem Thomas 1. p. quæ. 78. art. 3. minus probans alia argumenta ab organis, & mediis petita, eundem numerum confirmat ex modo, & varietate, qua ſenſus, qui potentia non ſolũ actiua, ſed paſſiua etiam eſt, ab obiecto ſenſibili mouetur, hoc fere pacto; duplex eſt immutatio, vna naturalis, alia ſpiritualis, ſiue intentionalis. Naturalis dicitur, qua forma immutantis recipitur in paſſo ſecundum eſſe naturale, vt calor in re calefacta. Spiritalis vocatur, qua forma immutantis recipitur in paſſo ſecundum eſſe ſpiritale, hoc eſt per ſuam imaginem, vt per ſpeciem coloris in pupilla. Igitur ad immutationem cuiuslibet ſenſus requiritur immutatio ſpiritualis in organo: alioqui nulla dabitur ſenſio. Sed eſt hac in re varietas. Nam vel obiectum intentionaliter tantum immutat medium, & organum, & eſt obiectũ viſus: aut realiter, & intentionaliter vtrumque & eſt obiectum tactus, & guſtus; in quibus adhuc eſt diſcrimen. Nã tactus neceſſario immutatur ſecundum qualitatem, quæ ei proprie obiicitur, vt ſecundum calorem; non ita vero organum guſtus; non enim oportet, vt lingua fiat dulcis vel amara; eſto requirat præuiam

Lege etiam D. Th. in 2. d 2. q. 2. art. 2. ad 5.

Duplex immutatio naturalis, & ſpiritualis.

A humectationem, vt percipiatur ſapor. Deniq; aut obiectum immutat medium, aliquamue partem illius realiter, organum vero intentionaliter, pertinetque ad olfactum, modo tamen diſſimili. Nam vel exigit præuiam alterationẽ, & eſt odor pertinens ad olfactum, vel præuium motum localem, & eſt ſonus ſpectans ad obiectum auditus. Etenim, vt odorabile odorem ſpiret, ſaltem ordinarie, requiritur calefactio: & ſonus colliſione quadam fit. Cum igitur tot ſint externi ſenſus, quod ſunt modi, quib. illi B à proprio obiecto immutari poſſunt, & hi ſint tantum quinque, patet quinque eſſe externos ſenſus, non plures pauciores ve. Hæc etiam confirmatio non demonſtratiua, ſed probabilis tantum habetur. Ac duntaxat oſtendit non dari plures ſenſus per naturam. Non videtur autem negandum poſſe diuina virtute plures eſſe; Quemadmodum, & plura ſenſibilia, quæ diuerſo modo organa immutant.

C Ac ſuperior quidem probatio D. Thomæ ab eius ſectatoribus defenditur. Verum, vt loquamur conuenienter iis, quæ ſtatuimus cum de ſingulis ſenſibus ageremus, aliquanto diuerſius à nobis ea ratio componenda erit. Nam tactus, & guſtatus, vt ſunt craſſiores cæteris ſenſibus, ita videntur per ſe immutari realiter ab ipſamet qualitate, quam ſentiunt: differre tamen, quod alter immutetur ſecundum qualitatem alteratiuam complexionis, vt ſuperius diximus: alter nõ; eſto requirat illam D antecedentem humectationem. Præterea obiectum olfactus, & auditus probabile eſt, aliquando immutare organum, etiam realiter; cum videlicet ſenſorium exiſtat intra ſpatium, per quod realiter diffunduntur odor, & ſonus. Quibus poſitis hunc in modum, aſtruendus erit ſenſuum numerus. Vel obiectum ſenſus immutat medium, & organum intentionaliter tantum; pertinetque ad viſum: Vel realiter, & intentionaliter ſimul vtrumque, & E tunc pertinet ad tactum, & guſtum; eo tamen diſcrimine, quod obiectum tactus immutat organum per ſe ſecundum qualitatem alteratricem temperamenti: obiectum vero guſtus ſecundum aliam qualitatem. Vel immutat medium partim realiter, partim intentionaliter, & organum per ſe quidem, ac ſemper intentionaliter; aliquando vero, & quaſi per accidens, etiam realiter, ſpectatq; ad olfactũ, & ad auditum, eo diſcrimine, quod obiectum auditus immutat ſecundum qualitatem, quæ F requirit ad ſui productionem motum localem; obiectum vero olfactus, ſecundum qualitatem, quæ depoſcit præuiam alterationem. Si quis autem collectionem hanc ex eo calumnietur, quod ponamus viſum intentionaliter tantum immutari ab obiecto, cum lux illum quoque realiter afficiat. Reſpondendum erit, propterea de luce nullam nobis curam fuiſſe, quia ea non tam vt obiectum viſus,

Alia co[n]firmatio.

Colligitur numerus quinque ſenſuum externorum.

visus, quam vt ratio, qua obiectum percipia- A
tur, communiter solet considerari: adde illam
cum sic immutat sensum, rationem obiecti
minime sustinere. Patet igitur externos sensus
quinque esse, nec plures, pauciores ve admitti
debere.

Tactum esse origine, & necessitate primũ, dignitate vero vltimum.

Lege D. Th. in qu. disp. quæstione de anim. art. 8.

Sensus dignitatis ordine numerantur.

Est vero tactus inter omnes sensus origine,
& necessitate primus: quia peculiariter radicẽ
habet in primis qualitatibus, quarum tempe-
ries est primaria dispositio ad animã, primũq; B
vitæ fundamentum, qua dissoluta, & tactus i-
pse, & animal perit. Et eo quidẽ sensus hic plu-
rimum etiam confert animalibus; quia eius
opera possunt primarum qualitatum nimieta-
tem cauere, quarum excessus interitũ affert;
sed idem tactus dignitate vltimus est, vt ait
Proclus Commento tertio in Timæum; quia
maxime crassus est, & corporeus. Vt vero ta-
ctus vltimum, ita primum dignitatis locum
obtinet visus, secũdum auditus, tertium odo- C
ratus, quartũ gustus, quintum tactus, quod ex
ijs, quæ hactenus a nobis sigillatim de sensi-
bus pertracta as[illegible]t, facile quiuis intelliget.

Tactus, & gustus animalib. omnibus conueniunt.

Non insunt omnes sensus cunctis animan-
tibus, & si tactus, & gustus omnibus conueni-
ant, etiam quibus nullus alius, docente Aristo-
tele hoc in l. c. 12. tex. 62. & in l. de sensu. & sen-
sili c. 1. Nam gustus, de quo posset esse dubita-
tio, ostreis etiam competit, aliisq; eiusmodi,
quæ marinis scopulis adhærescunt, & inter D
plantas, atq; animalia, quasi media, & ambi-
gua sunt, vt inquit Aristoteles l. 1 de gen. anim.
c. 20. vnde à Græcis ζωόφυτα id est, plantani-
malia dicũtur. Reperiri autem in his gustatũ,
illud argumento est, quod non omnes pro-
miscue sapores appetant vt notauit Plinius l.
10. naturalis historiæ c. 71. Quod si superiori l.
c. 10. q. 1. art. 2. ad finẽ huiusmodi animalia gu-
stu destituta esse diximus, id intelligendum
est de gustu perfecto, de quo solum loqueba- E
mur per comparationem ad tactũ; quem nul-
li non animanti perfectum concedit Aristote-
les, hic autẽ gustus tantam imperfectus illis,
inchoatusque tribuitur. Obseruit autem hic
sensus ad vitam, vt præuius explorator ali-
menti: ac quemadmodum olfactus prægu-
stator est gustus, ita gustus ventriculi, & nutri-
toriæ facultatis.

Gustus præuius alimenti explorator.

Vt explicat Auctor operis de diuina sapiẽtia secundũ Ægyptios lib. 5. c. 11.

Cuius rei gratia animalibus & homini

Cum autem sensus animalibus, partim ad
incolumitatem seruandam, partim ad vitam F
cõmodius agendam a natura dati sunt, * ho-
mini tamen peculiarem conferunt vtilitatem,
propterea quod per eos diuersa rerum simula-
cra ad intellectiuam cognitionem in mentem
pertrahit. Quod nonnulli explicant similitu-
dine ciuitatis, quæ confluentium hominum
turbam diuersis aditibus recipit, & ob id etiam
sensus animi fenestræ dici consueuerunt, per
quas tamen non sola cognitio, sed & vitiorũ
incitamenta, negligentiæ vitio non raro in-
trant. Vnde illud D. Hieronymi lib. 2. aduersus
Iouinianum c. 7. si Circensibus quispiam dele- A
ctetur, si athletarum certamine, si histrionum
mobilitate, si splendore gemmarum, & id ge-
nus aliis, per oculorum fenestras animæ capta
libertas est: & impletur illud propheticum
Mors intrauit per fenestras.

[illegible] natura sensus in[illegible] dederit.

Sensus fenestras esse animæ.

Obseruandũ est quod ex paulo ante dictis
sequitur, animaduertitque D. Thom. prima 2.
q. 35. art. 2. ad 3. & M. Albertus 1. lib. Met. tract.
1. c. 4. licet bruta animantia sensuũ functiones B
nequaquã solius cognitionis gratia exerceant,
sed ad necessaria, vtiliaue quærenda, aut noxia
declinanda: hominem tamen solius cognitio-
nis studio sensuum ministerio frequenter vti
ad scientiam comparandam, & quia scientia,
aut doctrina, aut experientia adipiscitur; ad il-
lam quidem auditum, ad hanc vero aspectum
commodiorem, aptioremque esse, vt constat
ex iis quæ docet Aristot. lib. 1. Metaph. ca. 1. &
lib. de sensu, & sensili c. 1. C

Doctrinæ auditum, experientiæ aspectum commodius obseruire.

Iamblichus voluit sensus hominum, & belluarum specie distingui.

Quærenti num sensus externi belluarum,
& hominum, vt aspectus inter se, similiterque
olfactus, distinguãtur specie; respondet Iam-
blichus distingui; immo sensum nõ nisi æqui-
uoce iis conuenire, eo quod humanus sensus
in se ipsum reflectatur, quod belluino mini-
me conuenit. Verum neque hæc sententia
probabilitatem, neque eius ratio momentum
habet. Nam cum hominis, & brutorum sen-
sus in eadem obiecta ferantur, & ab eis eodem D
modo immutentur, non est cur inter illos di-
stinctio ponatur. Præterea, nullus sensus, siue
externus, siue internus, seu hominis, seu bruti
supra se ipsum redit, aut reciprocatur, vt pro-
gressu patebit. Sunt itaque eiusdem speciei,
etsi perfectione accidentaria discrepent. Nam
homo, vt alibi perstrinximus, reliquis ani-
mantibus tactu, gustuque excellit: tamen vi-
su, auditu & olfactu à multis superantur. Quã-
doquidem aquilæ perspicacius vident, talpæ E
acutius audiunt, vultures & canes sagacius,
eminentiusque odorantur. Sunt qui dicant
vinci hominem gustu à Protogeuste Indico
animali. Item ab araneis tactu. Vnde vulga-
tum illud.

Eos sola accidentaria perfectione distingui.

Quæ animalia visu, auditu, atque odoratu hominẽ excellant.

Nos aper auditu, lynx visu simia gustu,
Vultur odoratu, præcedit aranea tactu

Hominẽ tactu, & gustu cæteris animalib. præualere.

Tenenda tamen est communis philosopho-
rum sententia, quam tradit Aristoteles lib. 1. de
historia anim. c. 15. & lib. 2 huius operis cap. 9. F
text. 94. docens hominẽ tactu, & gustu omni-
bus excellere animantibus. Cuius rei causa
est, quia bonitas tactus, & gustus, qui tactus
quidam dicitur, prouenit ex bonitate tempe-
ramenti: hoc autẽ præstantius homini quam
cæteris mistis datum est, vt in libris de ortu
& interitu ostendimus. Quare quod de si-
mia, & aranea canitur in eo carmine, vt
poetice, non vt philosophice dictum accipi
debet. Existimatum vero à quibusdam fuit si-
miam eximio gustu præditam esse, quod dum

Soluuntur quæ de simia & aranea consuescunt.

comedit, gesticulationes edat indices magnæ A voluptatis, quam gustando percipit. Similiter creditum araneã singulari tactu pollere, quod vel leuissimum bestiolę in rete incidentis motum etiam in extrema plaga persentiscat. Verum hæc nihil probant. Nam simia, vt alias gesticulatorium est animal, ita & in cibo capiendo: tunc vero plus, quia tunc magis oblectatur, etsi non præ aliis animantibus. Quod vero ad araneam spectat ex Alberto Magno colligitur eam minus perfectum habere tactum, B quod frigidi sit temperamenti, & viscosa abundet humiditate, quæ tactum obscurum, hebetemque reddit. Nec mirum quod cadentem prædam è vestigio sentiat, tum quia semper in insidiis est, & quasi ex inopinato obseruatum; tum quia tam tereti filo, & tam æquabili deducit stamina, telamque explicat; tam erudita subtilitate à centro operis quoquouersum lineas suspendit, vt etsi tactu exquisito nõ pollear, facile eam suspensi cassis tremor exci- C tet. Adde præstantiam tactus non motus, sed primarum qualitatum perceptione æstimari.

Lib. 26 de animalib³, & 2. p. sum de homine tract. de sensibus.

ARTICVLVS III.

DILVITVR PRIMVM ARGVmentum primi articuli: statuitur contra medicos externos sensus non esse virtutes influentes, sed ingenitas.

D

SVperest explicatio argumentorũ, quæ initio proposuimus, sed pro solutione primi aduertendum, Galenum lib. 6. & 7. de placitis Hippocratis, & Platon. aliosque medicos, opinari sensus externos non esse potentias ingenitas organis, quasi in eis fixæ sint, sed esse virtutes influentes à cerebro per modum cuius- E dam irradiationis; & tandiu duntaxat in organo manere, quandiu durat operatio. Itaque Socratem dormientem non habere in oculis potentiam videndi, nec in auribus audiendi; sed dilabi eas è cerebro quoties videt, quoties audit. Hanc sententiam ex eo stabilire conantur, quia obstructa via, per quam cerebrum externis sensibus sese communicat, omnis eorum actio cessat. Quod si quis respondeat feriati tunc sensus, non quia impeditur traie- F ctio illius virtutis influentis; sed quia occluduntur meatus, per quos spiritus animales ad sensiteria deuehuntur; responsionem hanc ex eo refellunt, quia fieri potest, vt in organo non desit talium spirituũ copia v.g. cum quis dormire incipit; & tamen sensus nequaquam functionem suam edere valeat. Quare aliud quid desiderari in organo, ob cuius defectum torpet sensus; id vero non posse esse, nisi virtutem illam, quam oporteat a cerebro deriuari: Ea igitur virtus est; quæ sensuum functiones, tan-

Medici contendũt sensus externos esse virtutes influentes à cerebro per modum irradiationis.

Argumentum pro hac sententia.

quam immediatum earum principium, exequitur.

Hæc sententia licet in schola medicorum pro certa habeatur: videtur tamen à veritate aliena. Ac primum quantumuis medici communicationem illam influentis è cerebro virtutis ornent illustri, ac specioso nomine irradiationis; nihilominus rem ipsam in obscuro relinquunt; nec eam ab argumentis defendunt. Inprimis enim si vt irradiatio Solis est productio radii in medio diaphano, ita communicatio illa est productio virtutis sensitiuæ in corpore animantium; sequitur quemadmodum vna pars lucis generat aliam in diaphano; ita vnam partem potentiæ sensitiuæ gignere aliam in corpore animalis: quod est in philosophia inauditum: sequitur etiã. Quemadmodum quanto lux plus distat à luminoso, tanto est remissior, ita virtutem sensitiuam, quanto est in parte corporis remotiori à cerebro, tanto esse imbecilliorem, ac minus efficacem. Consecutio probatur, quia omnia quæ ad eum modum producuntur, extendi solent vniformiter difformiter, ac sensim debilitantur vsque ad non gradum. Consequentis autẽ falsitas inde ostenditur, quia tactus, vt experientia, ac medici ipsi docent, in extremis digitis manus plus viget, quam in reliqua parte brachii; cum tamen ii longius distent à cerebro. Deinde naturales potentiæ manant ab a- 2. nima in ipso ortu, vt in primo huius operis libro de communi philosophorũ sententia docuimus: Igitur potentiæ organicæ non deriuantur per modum lucis à cerebro; sed hęrent fixæ, stabilesq; in organis. Itẽ calor, & frigus, aliaq; eiusmodi accidentia deterioris notę, nõ euanescunt opere cessante, sed permanent in subiecto, ergo vires sensitiuę in propriis sensoriis. Postremo, quod illa virtus non possit esse 3. vna probatur, quia facultates sensitiuę distinguũtur specie per actus, & obiecta, vt l. 2. ostẽdimus: quare cum sensus habeant obiecta specie diuersa, & ab iis secundum modos specie dissimiles immutentur, consequens est, vt non sint vna virtus actiua, sed plures, eæque specie differentes.

Falsam esse medicorũ opinionem probatur 1.

Medicorum igitur rationi occurrendũ est, vti iam occurrebatur, videlicet cum præcluditur via, qua cerebrũ sese externis sensibus cõmunicat, cessare ipsorum actionem, quia desinit cerebrum impertiri eis animales spiritus, quorum ope destituti sensus operari nequeũt. Huiusce autem responsionis oppugnationi resistendum est dicẽdo, cum spiritus admodũ agiles sint, facileq; effluant, & euanescant, egere sensus perenni eorum commeatu, ac defluxu è cerebro; ideoq; si viæ illis præcludantur, vel confestim, vel post breuem temporis moram extingui omnes sensuum actiones; nõ autem quod organa priuentur influenti virtute, quam medici ponunt.

Medicorũ rationi occurritur.

Vnde proueniat quod sensus externi ab operatione impediantur.

Hinc

...ponde- ad 1. contra ...alitatē ...suum.

Hinc iam facile erit diluere primum argumentum initio quæstionis propositum cuius occasione hęc disseruimus. Negandū est quod in eo assumitur, dicendumq;, cum sensuum operationes, vt paulo ante diximus, tendant in obiecta specie distincta, & quę secundum modos diuersos specie, sensus ipsos immutant, necessario ex ijs argui distinctionem specificā in sensibus: quod in motu fidiū, & tibiarū inflatione minime cernitur, vt erit consideranti perspicuū atq; adeo cōstat propositam similitudinem ad rem non esse. Nec vero id, quod de influxu Solis opponitur, robur habet. Possunt enim qualitates, quę à Sole communicantur, vna cum aliis, quibus in semine vel alia subiecta materia adiunguntur, producere dissimiles admodū effectus, vt in argumento dicitur. At virtus illa, quæ fingitur à medicis ad organa è cerebro defluere, nō ita se habet. Nō enim in organo copulatur aliis qualitatibus, è quibus pariter cum ipsa sensuum functiones eliciātur; siquidem non apparet quęnam eæ qualitates sint: maxime cum primæ, ex quibus organi temperamentū constat, nō nisi dispositiue ad id concurrant. Quod siquis dicat cum iis dispositiue concurrentibus posse virtutē illam è cerebro manantem administrare omniū sensuum operationes; is confestim refelletur argumento desumpto ex obiectorum, & munium diuersitate, quo paulo ante aduersus medicos ostendimus vires sensitiuas nō posse recidere in viam, eandemq; virtutem, quæ sola operationes sensuum edat; sed necessario ponēdas esse plures potentias actiuas specie differentes, præter eas qualitates, quæ in organis passiue, ac dispositiue duntaxat ad exequenda sensuum munia sese habent.

...rio cur ...Solis ...tus di- ...sos pro- effe- ...e, non ...ro id effi- ...in sen- ...u una ...lemq́ ...rtus ce- ...ri. ...iectio ...futatur.

ARTICVLVS IV.

RESPONSIO AD CÆTERA *primi articuli argumenta.*

...d 2. re- ...onsio.

SEcundum argumentū primi articuli est fere Ioannis Menardi li. 6. Epistola vltima, quo ille in eam sententiam abiit, vt crederet omnium sensuum operationes, in cerebro perfici: Neq; id esse alienum à mente Galeni. Verum neq; recte sentit, neq; id Gal. existimauit, qui l. 1. de causis Symptomatū c. 8. affirmat, singulorum sensuum functiones in singulis perfici instrumentis: idq; ex eo cōfirmari potest: quia quantumlibet cerebrum recte habeat, læso organo sensus, læditur eius operatio, labefactatoq; destruitur; certe non nisi quia potē ia sentiendi residet in ipso organo. Et hæc ratio valet etiam ad refellendum Numenium, Ianblichum, & Plotinum existimātes sensus, atq; adeo ipsorum operationes inhærere in ipsa animæ substantia. Ideo autem obstructio nerui optici impedit visionē, quia impedit transitū spirituum animalium è cerebro, quorum defectu torpet visus: licet alioqui organi compositio integra sit; nō autē quod inhibeatur traiectio specierū visiliū ab oculo ad cerebrū.

...Excludi ...ur quorū- ...am opinio ...redentiū ...ensus eo- ...ūq; opera-

tiones sub- stantia a- nima ad- hærescere.

Ad tertiū.

Ad tertium argumentum negandum eodē modo, quod ad rem præsentem attinet, se habere sensum ad sensibilia, quo intellectus ad intelligibilia. Nam facultas intellectiua, cum sit multo altioris ordinis, potest ea, quæ per plures sensus sparsa, & distributa sunt, in vnū colligere, complectique. Lege D. Thom. q. 25. de Verit. art. 3.

Ad quartum. Iamblichus Aristoteli aduersatur.

Circa quartum argumentum aduerte in primis Iamblichum non probasse rationem, qua Aristoteles conatus est ostendere numerum sensuum inductione per animaliū differentias; cum eorū plurima ignota nobis sint. Dicendū tamen eam rationē, si recte intelligatur, improbandā non esse. Vt enim concludat, non oportet omnia perfecta animantia cognita habere; imo neq; opus est, vt singulis perfectis animantibus omnes quinque sensus conueniant; sed vt nulli quantūlibet perfecto plures insint, quam quinq;. Ad quod probandum sat est notasse id in homine, quē constat omnium esse perfectissimum.

Disputatio de talpa cæcitate, non indigna propter cōtrouersias Philosophi.

Quod vero de talpę cæcitate dicitur, ambiguum est: Non crediderim, ait Simplicius, talpam penitus carere vi ipsa visiua, ac eius actu: sed ea, quæ conspicua sit: visus ergo particeps est: sed veluti per pelles quasdam sicuti quādo nos clausis etiam palpebris nōnihil lucis percipimus: neq; enim fieri potest, vt frustra sub cute natura oculos sit fabricata: sed per eam cutem operantur quidem; verum obscure admodum propter earum imbecillitatem, veluti ea etiam, quæ noctu depascuntur. Magnus etiam Albertus l. 22. de anim. tract. 2. ad fin. & si perfectam oculorum compositionem talpis neget, quam alii videntur concedere, vt Arist. l. 4. de hist. anim. c. 8. & Gal. l. 14. de vsu partiū, c. 6. affirmat, tamen eas videre saltem imperfecte, si quando è cauernulis quærendi alimenti gratia in lucem prodeunt; quod se ait non semel obseruasse, ac comperisse. Alii tamen absolute negant conuenire talpæ visum. In his est Aristoteles lib. 1. de histor. anim. cap. 9. & lib. 4. cap. 8. vbi ita scripsit; Homo, & quæcunque terrestrium animal generant, atque etiam quæ & sanguinem habent, & animal pariunt, omnia hos omnes habere sensus videmus, nisi quid læsum, lacessitumq; est: quale genus talparum, cui visus deest. Non enim oculos id in aperto habet. Cute tamen detracta, quæ crassiuscula obtenta sedem luminum opacat, oculi intus lacessiti, imperfectique visuntur; sed ita vt partes easdem habeant omnes, quibus oculi integri constāt. Habent enim nigricantem illum orbiculum, &

M. Albertus.

Aristotel.

quod intra eum continetur, quam vocant A pupillam, atque etiam portionis albidæ ambitionem, sed non tam liquido, quam oculi cõspecti, atq; eminentes: nec in partem ext. r orem, hæc possunt apparere ob cutis obductæ corpulentiam, vt pote cum natura inter generandum lædatur, atque ita corpus inchoatum relinquitur. Hæc Aristoteles, cui circa talpæ cæcitatem assentiuntur Galenus citato loco, Plinius l.11 Nat.hist.c.37.& l 30.cap.3. D Isidorus 12.Etym. Abulensis ad cap.2. Leu. Tul- B lius li.4.Acad.qu. Item Philoponus, Themistius, Auerroes, & D. Th. aliiq; interpretes: Et quidem his præter experientiam quam se etiã contra aduersarios habere putant, fauet ea ratio, quod cum talpæ defossi; sepultisq; similes in tenebris degant, frustra eis natura dedisset aspectum, quem mox essent amissuri occursu tam duri, crassiq; elementi.

Talpa bestia subterranea.

Certe cum in hac controuersia hinc inde experientiæ testimonia citentur, tutius videtur rem in ambiguo relinquere. Qui Aristote- C lem eiusq; sectatores tueri volet, respondebit Simplicio, & Alberto, fuisse oculos talpis datos non ad cernendum; sed decoris, & ornatus gratia, atq; adeo non frustra: item ad quærendas escas olfactum supplere cæcitati. Cui autẽ pars contraria magis placuerit, dicet talpas nõ amittere visum in subterraneis cauernulis, propterea quod oculos duriori cute, & membrana contectos habeant, quæ eis quoq; præsidio est, ne cum in lucem exeunt, insolito splend re excæcentur. D

Iudiciũ de proposita quæstione.

Siue autem talpa visu careat, siue non, argumentum nihil conficit: quia vel ea non est è numero perfectorum animantium, de quibus loquitur Aristoteles: vel si est, non oportet ijs vniuersim omnes sensus competere, vti diximus. Quod similiter de echinis pronuntian- A dum Balęnas tamen de perfectis esse constat. Eæ vero musculorum satellitio vtuntur, non quod omnino aspectu careant; sed quia pergraui supercil orum pondere obrutis oculis, infestãtia magnitudinem vada non satis præuident, eaque ipsis prænatantes pisciculi demonstrant.

Balæna nõ omnino caret oculis.

Ad primum argumentum eorum, quibus ostendi videbatur dari plures sensus, quam quinq; negãdum est quod assumit, & ad eius B proba ionem, reiecta opinione Philoponi, & aliorum, qui virtutẽ quandã animaduersoriã, siue attentricem finxerunt; dicendum interdũ oculum rei præsentis imagine imbutum non elicere visionem. Verum id non ex eo prouenire, quod desideretur actio alterius facultatis, cuius sit ad obiectum aduertere; sed quia ipsa vis cernendi non tẽdit in obiectum; quod tunc accidit, cum in rem aliam vehementi applicatione inten i sumus. Itaque non aduertit oculus ad obiectum per aliam actionẽ priorẽ, C aut distinctam ab ipso videndi actu; sed aduertere dicitur quoties anima non ex toto ad alterius potẽtię operationem auocata, impertit etiam se o ulo, ita vt is quoq; suo munere rite fung tur. Lege Aristotelẽ in probl sect.11.q.33.

Respõdetur ad argumẽta.

Ad primũ.

Quæ sit externorum sensuũ aduertentia.

Ad secundum respondẽdum est cum D.Th. 1.part.q 78, art.3. quamuis magni udo, aliaq; sensibilia cõmunia sint sensib. lia per se; nõ tamen requirere diuersum sensum à quinq; vulgaris, quia non primo, & per se sensum mouent, vt sensibilia propria, sicuti alibi exposui- D mus. Nec refert quod magnitudo plus d fferat à calore, quam sonus: non enim talis diuersitas sat est ad sensuum multiplicationem, quæ non sumitur nisi ex d stinctione sensibil um propriorum, & per se secundum varios modos immutandi, vt articulo secundo cum D.Tho. disseruimus.

Ad secundum.

Non quæcũq; diuersitas in obiectis, importat sensuum distinctionẽ.

KEΦ.

KEΦ. β.

ΕΠΕΙ' δ' αἰσθανόμεθα ὅτι ὁρῶμεν ϗ ἀκούομεν, ἀνάγκη ἢ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι ὅτι ὁρᾷ, ἢ ἑτέρᾳ. ἀλλὰ ϗ ἡ αὐτὴ ἔσται τῆς ὄψεως, ϗ τοῦ ὑποκειμένου χρώματος. ὥστε αὖ δύο τοῦ αὐτοῦ ἔσονται, ἢ αὐτὴ αὑτῆς. ἔτι δ' εἰ ϗ ἑτέρα εἴη ἡ τῆς ὄψεως αἴσθησις. ἢ εἰς ἄπειρον εἶσιν ἢ αὐτή τις ἔσται αὑτῆς. ὥστ' ἐπὶ τῆς πρώτης τοῦτο ποιητέον.

ἔχει

CAP II.

CVm a autẽ sentiamus nos videre, ac audire, necesse est, aut visu sentiamus nos videre, aut alio sensu. At si alio sensu tum idem sensus erit; & ipsius visus, & etiam coloris subiecti. Quare vel du sensus eiusdem erunt subiecti, vel se ipsum sentiet ipse. Præterea, si alius sit sensus, qui percipit ipsum visum aut in infinitum fiet abitio. aut erit aliquis sensus, qui seipsum pcipiet sentiẽs ẽ. Quare id ipsum in primo sensu cõtinuo est faciendũ. Text. 150.

At hinc

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

CVm a autem.] Quia experimur duplicem à nobis functionem edi circa sensibilia; vnam, qua sensionem ipsam, vt visionem dignoscimus: aliam, qua diuersa sensibilia distinguimus, vt album à dulci: inuestigat hoc capite Aristoteles, sit ne aliqua interna facultas, ad quam duæ illæ operationes attineant: an vero ipsis externis sensibus ascribendæ sint; ita vt visu sentiamus nos videre, auditu audire, similiterq; oper is sensibus propriam cuiusque opera ionem. Differit ergo imprimis ad hanc posteriorem partem suadendam, hoc modo Si alio sensu dignosceremus visionem, illo etiam colorem sentiremus: siquidem cum visio sit coloris perceptio, neutiquam fieri potest, vt ea non percepto colore sentiatur. Quare cum absurdum sit duas

An externi sensus propriã operationẽ dignoscãt.

Arguitur pro vtraq; parte.

potent as

potentias circa colorem versari, sic vt solus aspectus suam percipiat visionem. Item, quia nisi singuli sensus suas agnoscant functiones, dabitur infinita progressio: erit enim alius sensus ad percipiendam functionem visus; & rursus alius ad huius operationem sentiendam, sicq; deinceps absq; vllo termino.

Text. 137.

ἔχει δ' ἀπορίαν· εἰ γὰρ τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαί ἐστιν ὁρᾶν, ὁρᾶται δὲ χρῶμα ἢ τὸ ἔχον, εἰ ὄψεταί τις τὸ ὁρῶν, καὶ χρῶμα ἕξει τὸ ὁρῶν πρῶτον. φανερὸν τοίνυν, ὅτι οὐχ ἓν τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι. καὶ γὰρ ὅταν μὴ ὁρῶμεν, τῇ ὄψει κρίνομεν καὶ τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως. ἔτι δὲ καὶ τὸ ὁρῶν ἔστιν ὡς κεχρωμάτισται. τὸ γὰρ αἰσθητήριον, δεκτικὸν τοῦ αἰσθητοῦ ἄνευ τῆς ὕλης ἕκαστον, διὸ καὶ ἀπελθόντων τῶν αἰσθητῶν, ἔνεισιν αἱ αἰσθήσεις καὶ φαντασίαι ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις. ἡ δὲ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἡ αὐτὴ μέν ἐστι καὶ μία· τὸ δὲ εἶναι αὐταῖς οὐ ταὐτόν. λέγω δέ, οἷον ψόφος ὁ κατ' ἐνέργειαν καὶ ἀκοὴ ἡ κατ' ἐνέργειαν· ἔστι γὰρ ἀκοὴν ἔχοντα μὴ ἀκούειν. καὶ τὸ ἔχον ψόφον, οὐκ ἀεὶ ψοφεῖν. ὅταν δὲ ἐνεργῇ τὸ δυνάμενον ἀκούειν, καὶ ψοφῇ τὸ δυνάμενον ψοφεῖν τότε ἡ κατ' ἐνέργειαν ἀκοὴ ἅμα γίνεται καὶ ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος. ὥστε καὶ φύσειεν αὖ τις, τὸ μὲν εἶναι ἄκουσιν, τὸ δὲ ψόφησιν. εἰ δέ ἐστιν ἡ κίνησις καὶ ἡ ποίησις καὶ τὸ πάθος ἐν τῷ πασχομένῳ. ἀνάγκη καὶ τὸν ψόφον καὶ τὴν ἀκοὴν τὴν κατ' ἐνέργειαν, ἐν τῇ κατὰ δύναμιν εἶναι· ἡ γὰρ τοῦ ποιητικοῦ καὶ κινητικοῦ ἐνέργεια ἐν τῷ πάσχοντι ἐγγίνεται. διὸ οὐκ ἀνάγκη τὸ κινοῦν κινεῖσθαι. ἡ μὲν οὖν τοῦ ψοφητικοῦ ἐνέργεια, ἐστὶ ψόφος, ἢ ψόφησις. ἡ δὲ τοῦ ἀκουστικοῦ, ἀκοή, ἢ ἄκουσις. διττὸν γὰρ ἡ ἀκοή, καὶ διττὸν ὁ ψόφος· ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν· ὥσπερ γὰρ ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις ἐν τῷ πάσχοντι καὶ οὐκ ἐν τῷ ποιοῦντι, οὕτω καὶ ἡ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια ἐν τῷ αἰσθητικῷ. ἀλλ' ἐπ' ἐνίων μὲν ὠνόμασται, οἷον ἡ ψόφησις καὶ ἡ ἄκουσις· ἐπὶ δ' ἐνίων ἀνώνυμον θάτερον. ὅρασις γὰρ λέγεται, ἡ τῆς ὄψεως ἐνέργεια. ἡ δὲ τοῦ χρώματος, ἀνώνυμος. καὶ γεῦσις, ἡ τοῦ γευστικοῦ. ἡ δὲ τοῦ χυμοῦ ἀνώνυμος.

ἐπεὶ

b *At hinc oritur dubitatio. Nam si visu quidē sentire nil aliud est, quam videre; videtur autem* Text. 138. *color, vel id, quod habet colorem, si quippiam viderit id, quod videt, & colorem id habebit profecto, quod videt primum.* c *Patet igitur non vnum ipsum esse sentire, id inquam visu. Nam cum non videmus, tenebras & lumē visu discernimus, sed non eodem, vt patet, modo. Praeterea id ipsum etiā, quod videt, colore quodāmodo delibutum est. Instrumentum enim vniuscuiusq; sensus, ipsum sensibile sine materia suscipit, vti diximus. Quocirca sensibilibus ipsis semotis, insunt in sensuum instrumentu sensus, imaginationesq;.* d *Atqui operatio rei sensibilis, atq; sensus vna quidem & eadem est: at earum ratio non eadem est. Dico autem sonum actu, & auditum actu, fit enim vt is qui auditum habet, non audiat, & id quod habet sonum, non semper sonet, sed cum operatur id quod audire potest, & sonat id, quod sonum efficere potest, tum simul fit & auditus actu, & sonus etiam actu, quorum alterum quispiam auditionem, alterum sona-* Text. 139. *tionem esse, non incongrue dicere potest. Quod si motus & actio atque passio in eo est, quod patitur, atq; mouetur, necesse est & sonum, & auditum actu, in auditu, qui est potētia esse. Agentis namq; mouentisq; operatio, in ipso patiente suscipitur, atq; inest. Quocirca non necesse est id, quod motu ciet, moueri.* e *Actus igitur sonatiui sonus est, vel sonatio, auditiui vero auditus, vel auditio. Duplex e-* Text. 140. *nim est auditus, & duplex etiam sonus. Eadem est & in caeteris sensibus, ac sensibilibus ratio: atque vt actio passioque non in agente est, sed in eo quod patitur, sic & ipsius sensibilis actio in ipso est sensitiuo. Sed in quibusdam nomina quoq; sunt posita, vt sonatio, ac auditio; in quibusdam autem caret alterum nomine. Operatio enim visus visio dicitur, at colorum nomine vacat. Operatio praeterea gustus gustatio dicitur, at saporis nomen non habet.*

f Hac

b *At hinc oritur.*] Pro parte contraria ita disputat: Sentire visu est videre: at videre nihil est aliud, quam colorem coloratumve percipere: atqui visio nec est color, nec aliquid colore affectum: non potest igitur visio aspectu sentiri, sed alio sensu: alioqui excurreret potentia videndi extra proprium obiectum, quod fieri nequit.

c *Patet igitur.*] Disputationis gratia proxime adductam rationem soluit; idq; dupliciter: Primum negando visu sentire nihil esse aliud, quam videre: quaedam namq; visu sentimus, quę nō videmus, vt tenebras: quaedam auditu sentimus, quae non audimus, vt silentium. Item inficiando visionem non esse coloratam, seu videns, qua videns non posse dici aliquo modo colorari, *Roboratur pars affirmatiua.* dum organo coloris species inuritur; quae quidem species etiam internis sensibus imprimitur, vt patet: siquidem de re absente cogitamus, quod absq; ministerio specierum nō fit. Et vero quia sensus istiusmodi imagines ab obiectis haurire solent; dicunt recipere sensibile sine materia, hoc est, non secundum esse naturale ipsius, vt colorem secundum naturam coloris: sed secundum esse intentionale, quod imagine continetur.

d *Atqui operatio rei.*] Hic licet obscure propositae quaestioni respondet, statuens sensum *Pro negante fertur sententia.* externum non percipere suam operationem: quod ex eo confirmat, quia sensus externus non dicitur operari, nisi dum in actu sentiendi versatur; hunc vero actum efficit simul & potentia, & id, quod ab ea sentitur, siue obiectum, quod in ipsam agit, producendo nimirum in ea spe-

 ciem

ciem, quæ vna cum potentia concurrit ad actionem Quare cum nec visio in oculum, nec alterius sensus operatio in ipsammet sentiendi vim agat: consequens est, vt visio aspectu nequaquam sentiri possit, nec vlla operatio à sensu, quo perficitur. Monet subinde tam facultatem, quam obiectum dici in potentia & actu esse. Est autem facultas in potentia, cum non edit actionem, edere tamen potest: obiectum vero cum non mouet, mouere tamen aptum est. At in actu vtrumque esse perhibetur, cum & facultas obiectum actu percipit, & obiectum facultatem actu mouet. Quo pacto obiectum & potentia quodammodo vnum fiunt, dum facultas per imaginem rei vnum cum re efficitur, & ad vnam actionem ambo conspirant, quam non in agente nimirum externo, id est, in obiecto: sed in patiente, id est, in organo & potentia esse oportet, quia actio & passio vnus & idem actus sunt: passionem vero in re, quæ patitur, recipi notum est, probaturque in Physicis.

Potentiam & obiectũ quandoque esse in actu, quandoque in potentia.

Lib. 3 c. 3. q. 3. art. 2.

e *Actus igitur.*] Duplicem inquit esse actum corporis, quod sonandi facultatem habet, nempe & sonum, quem producit, & ipsam soni generationem: similiterq; duplicẽ esse actum eius, quod audiendi vim habet; nimirum receptionem formæ soni per suam speciem & sensionem ipsius soni. Nam & auditus pariter ac sonus duplex est, alter in potentia, alter in actu. Sonus in potentia dicitur sonus, cum nondum editur: auditus in potentia, est ipsa potentia audiendi in se spectata. Sonus in actu est, qui actu fit: auditus in actu est, potẽtia actum exercens. Similiterq; res habet in reliquis sensibilibus & sensibus: In quibusdam tamen suppetunt nomina ad significandam actionem, quæ est tam ex parte sensibilis, quam sensus, vt sonatio & auditio: in aliis alterum nomine vacat, vt visus actio visio dicitur, actio autem coloris non habet nomen: actio gustus appellatur gustatio, saporis actio innominata est.

De duplici actione, quæ datur ex parte sensus & sensibilis.

ἐπεὶ δὲ μία μέν ἐστιν ἐνέργεια ἡ τοῦ αἰσθητοῦ, καὶ τοῦ αἰσθητικοῦ, τὸ δὲ εἶναι ἕτερον, ἀνάγκη ἅμα φθείρεσθαι καὶ σώζεσθαι τὴν οὕτω λεγομένην ἀκοὴν καὶ ψόφον, καὶ χυμὸν δὴ, καὶ γεῦσιν, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως· τὰ δὲ κατὰ δύναμιν λεγόμενα, οὐκ ἀνάγκη. ἀλλ' οἱ πρότεροι φυσιολόγοι τοῦτο οὐ καλῶς ἔλεγον. οὐθὲν οἰόμενοι οὔτε λευκὸν, οὔτε μέλαν εἶναι ἄνευ ὄψεως, οὐδὲ χυμὸν ἄνευ γεύσεως. τῇ μὲν γὰρ ἔλεγον ὀρθῶς, τῇ δ' οὐκ ὀρθῶς· διχῶς γὰρ λεγομένης τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ αἰσθητοῦ τῆς μὲν κατὰ δύναμιν, τοῦ δὲ κατ' ἐνέργειαν· ἐπὶ τούτων μὲν συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἐπὶ δὲ τῶν ἑτέρων οὐ συμβαίνει. ἀλλ' ἐκεῖνοι ἁπλῶς ἔλεγον περὶ τῶν λεγομένων οὐχ ἁπλῶς εἰ δ' ἡ συμφωνία φωνή τις ἐστὶν, ἡ δὲ φωνὴ καὶ ἀκοή ἐστιν ὡς ἓν, καὶ ἔστιν ὡς οὐχ ἓν τὸ αὐτὸ, λόγος δὲ ἡ συμφωνία ἀνάγκη τὴν ἀκοὴν λόγον τινὰ εἶναι. καὶ διὰ τοῦτο καὶ φθείρει ἕκαστον ὑπερβάλλον, καὶ τὸ ὀξὺ, καὶ τὸ βαρὺ, τὴν ἀκοὴν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν χυμοῖς τὴν γεῦσιν. καὶ ἐν χρώμασι τὴν ὄψιν τὸ σφόδρα λαμπρὸν, ἢ τὸ ζοφερὸν· καὶ ἐν ὀσφρήσει ἡ ἰσχυρὰ ὀσμὴ, καὶ γλυκεῖα, καὶ πικρὰ ὡς λόγου τινὸς ὄντος τῆς αἰσθήσεως. διὸ καὶ ἡδέα μὲν, ὅταν ἄγηται εἰλικρινῆ καὶ ἄμικτα ὄντα εἰς τὸν λόγον· οἷον τὸ ὀξὺ ἢ γλυκὺ, ἢ ἁλμυρόν· ἡδέα γὰρ τότε. ὅλως δὲ μᾶλλον τὸ μικτὸν, συμφωνία, ἢ τὸ ὀξὺ καὶ βαρύ. ἁφῇ δὲ τὸ θερμαντικὸν ἢ ψυκτικόν. ἡ δὲ αἴσθησις, ὁ λόγος· ὑπερβάλλοντα δὲ, ἢ λυπεῖ, ἢ φθείρει.

ἑκάστη

f *Hæc cum ita sint, atq; vnus actus rei sensibilis sensitiuiq; sit, quamuis diuersas habet rationes, sicuti diximus, necesse est simul corrumpantur, simulq; sint salua, auditus ac sonus, qui hoc modo dicuntur, & sapor itidem & gustus, cæteraq; similiter. At ea quæ dicuntur potentia, nõ hanc ipsam profecto necessario subeunt legem.*

g *Non recte igitur priores naturales Philosophi sentiebant, qui quidem sine visu neq; album vllũ, neq; nigrum esse dicebant neq; item vllum sine gustu saporem. Nam partim recte, partim non recte censebant. Etenim cum dupliciter sensus sensibileq; dicatur, potentia atq; actu, in his quidem secundũ fit id ipsum sane quod dictũ est; in illis autem primũ nõ fit, vt luce clarius extat. At illi de hisce simpliciter loquebantur, quæ simpliciter non dicuntur. Quod si vox quædam concentus est, vox autẽ & auditus, tum vnum, tum non vnum, aut non idem sunt, & concentus est ratio, necesse est & auditum quandam esse rationem.* h *Atq; ob id ipsum exuperans quodq; tam acutum, quam graue corrumpit auditum atq; deuastat, & in saporibus gustum, & in coloribus visum, id quod nimium est splendidum & tenebrosum, & in odoribus vehemens odor, siue dulcis, siue amarus, quia sensus ipse quædam est ratio rata. Quocirca sensibilium ea, quæ syncere talia, quæq; simplicia sunt, vt acutum, vel dulce, vel salsum cum reducuntur ad rationem, sensui sunt iucunda: tunc enim ipsum delectare videntur. Omnino autem ipsum mistum magis concentus est, quam acutum, vel graue. Tactus quoq; non calidum sane simplex ac frigidum, sed id quod est ad rationem redactum amicum est atq; iucundum: enimuero sensus ipse ratio quædam est, vti diximus: sensibilium autem ea, quæ exuperant, aut dolorem afferunt ipsi, aut tandem ipsum corrumpunt.*

Sensum & sensile in actu necessario esse simul: non vero in potentia.

i *Vnus-*

f *Hæc cum ita sint.*] Arrepta occasione ex ijs, quæ de sensu & sensili paulo ante dixerat, geminam soluit dubitationem. Alteram, num sensus & sensile simul sint. Alteram, quare excellens sensibile sensum labefactet. Priori respondet: Si vtrumque actu sumatur, vtrumque simul esse, seque reciproca necessitudine ponere, ac tollere; cum vna sit vtriusque operatio. Quod de

ea

ea operatione intelligi debet, quam obiectum per suam speciem vna cum potentia edit, quæ non est aliud, quam rei sensilis perceptio. Si autem sensus & sensile considerentur secundum potestatem, ait non esse ea simul; cum nullo existente visu possit esse color.

g *Non recte.*] Ex proxime dictis coarguit veteres Philosophos, in quibus fuit Democritus, vt constat ex 4. Metaph c.5. quod sublato sensu sensibile tolli affirmarint; quamuis enim id aliquo modo recte dici possit, vt paulo ante annotatum fuit; videlicet, si affirmetur de sensu & sensili in actu: absolute tamen & vniuersim pronuntiari ab eis non debuit.

h *Atque ob id.*] Posteriorem vero controuersiam diluit, aiens sensibile excellens ideo sensum euertere: quia sensiterium in quadam proportione & temperie consistit, cui obiectum si insolens ac nimium sit, dum in organum agit, oblæsionem & perniciem infert, sicuti & sensibus ea iucunditatem pariunt, quæ mediocritatem & proportionem seruant, vt in sonis consonantiæ, in saporibus condimenta, in coloribus medii, & denique ea, quæ extremorum permistione constant. *Quare excellens sensibile sensum labefactet.*

ἑκάστη μὲν οὖν αἴσθησις τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ ἐστίν, ὑπάρχουσα ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ ᾗ αἰσθητήριον, καὶ κρίνει τὰς τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ διαφοράς. οἷον λευκὸν μὲν καὶ μέλαν ὄψις, γλυκὺ δὲ καὶ πικρὸν γεῦσις. ὁμοίως δ᾽ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ λευκὸν, καὶ τὸ γλυκὺ, καὶ ἕκαστον τῶν αἰσθητῶν πρὸς ἕκαστον κρίνομεν· τινὶ δὲ καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι διαφέρει. ἀνάγκη δὴ αἰσθήσει· αἰσθητὰ γάρ ἐστιν. ᾗ καὶ δῆλον ὅτι ἡ σὰρξ οὐκ ἔστι τὸ ἔσχατον αἰσθητήριον· ἀνάγκη γὰρ ἦν ἁπτόμενον αὐτοῦ κρίνειν τὸ κρῖνον. οὔτε δὴ κεχωρισμένοις ἐνδέχεται κρίνειν, ὅτι ἕτερον τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ. ἀλλὰ δεῖ ἑνί τινι ἄμφω δῆλα εἶναι. οὕτω μὲν, εἰ καὶ τοῦ μὲν ἐγὼ τοῦ δὲ σὺ αἴσθοιο, δῆλον ἂν εἴη ὅτι ἕτερα ἀλλήλων. δεῖ δὲ τὸ ἓν λέγειν, ὅτι ἕτερον· ἕτερον γὰρ τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ. λέγει ἄρα τὸ αὐτό. ὥστε ὡς λέγει, οὕτω καὶ νοεῖ, καὶ αἰσθάνεται. ὅτι μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε κεχωρισμένοις κρίνειν τὰ κεχωρισμένα, δῆλον. ὅτι δ᾽ οὐδ᾽ ἐν κεχωρισμένῳ χρόνῳ, ἐντεῦθεν· ὥσπερ γὰρ τὸ αὐτὸ λέγει ὅτι ἕτερον τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, οὕτω καὶ ὅτε θάτερον λέγει ὅτι ἕτερον, καὶ θάτερον, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς τὸ ὅτε· λέγω δ᾽ οἷον νῦν λέγω ὅτι ἕτερον, οὐ μέντοι ὅτι νῦν ἕτερον. ἀλλ᾽ οὕτω λέγει, καὶ νῦν καὶ ὅτι νῦν· ἅμα ἄρα. ὥστε ἀχώριστον, καὶ ἐν ἀχωρίστῳ χρόνῳ.

ἀλλὰ

i *Vnusquisque igitur sensus, vt sæpe diximus, sensibilis est obiecti, estque in instrumento suo ea ratione, qua illud sensus est instrumentum & differentias sensibiles obiecti sui discerni, vt album quidem & nigrum visus: dulce autem & amarum gustus, & cæteri similiter sensus.* Text. 144. k *At enim cum album & dulce, & singula sensibilium ad singula nimirum aliquo comparemus ac discernamus, & sentiamus differre, necesse est id ipsum profecto fieri sensu: quippe cum illa sensibilia sint.* Text. 145. l *Quo patet carnem vltimum instrumentũ non esse. Nam necess. esset id, quod discernit, tangendo discernere.* Text. 146. m *Fieri igitur non potest, vt separatis non discernatur dulce diuersum esse ab albo, sed vni cuipiam ambo nota esse oportet. Illo namque modo sane pateret inter sese illa differre, etiamsi alterum ego, alterum tu sentires. Vnum igitur dicat oportet diuersa esse dulce ac album.* n *Dicit igitur idem. Quare vt dicit, sic & intelligit, atque sentit. Patet ergo fieri non posse, vt separatis separata diiudicentur.* o *At hinc patet, neque fieri posse, vt separato in tempore discernantur. Nam vt idem aliud esse bonum ac malum dicit, sic quando alterum dicit aliud esse, tunc & alterum etiam dicit, atque dico quando, non per accidens. Velut si nunc dico quippiam aliud esse, non tamen dico illud nunc aliud esse, sed hoc pacto nunc dici, vt dicat, & nunc aliud esse: simul igitur dicit. Quo fit, vt inseparabile & inseparabili tempore separata discernat.*

p *At*

---

i *Vnusquisque igitur.*] Ad vberiorem explicationem controuersiæ, qua quæritur ad quam facultatem spectet percipere singulorum sensuum functiones, tria quædam sumit. Primum est, singulos sensus propria vendicare obiecta, quæ percipiant, & à quibus patiantur. Secundum est, quemlibet sensum esse facultatem inhærentem proprio sensorio, qua tali, id est, prout certis qualitatibus ad sentiendi munus obeundum idoneis affectum est. Tertium, vnicuique sensui competere sui obiecti differentias cognoscere, vt aspectui atrum & candidum; tactui calidum & frigidum, durum & molle, similiterque cæteris. *Tria quædam singulis sensibus competere.*

k *At enim cum album & dulce.*] Statuit probatque dari sensum vnum, quem communem vocamus, cuius proprium munus sit omnium externorum sensuum operationes dignoscere philosophaturque hunc in modum; Experimur nos non solum percipere differentias obiectorum ad vnumquemque sensum pertinentes, vt album & nigrum, amarum & dulce: verum etiam de omnium obiectorum discriminibus iudicare; hoc autem iudicium sensu perficitur, cum sit de re sensibili, quæ primo ad sensum pertinet: non potest autem vno aliquo externo sensu fieri, nec etiam pluribus: ergo aliquo alio ab iis distincto. *Dari sensum communem.*

l *Quo patet.*] Credit Philoponus significare hoc loco Aristotelem carnem, id est, corpus non esse sensum communem, quia non nisi alia parte sui aliam partem sensibilis tangendo diiudicaret,

De germana huius loci sententia controuertitur.

Sensum communem nõ esse tactum

dicaret, atque ita discernere sensibilia non posset, quia id, quod iudicium fert vnum esse oportet, cui totum, de quo iudicat, notum sit. Vocat autem Aristoteles ex sententia Philoponi, vltimum instrumentum sensum communem; quia ad hunc in recessu positum sensus omnes desinunt, non aliter quam lineæ ad centrum. Alii volunt probare Aristotelem sensum communem non esse tactum, qui forsitan alicui esse videretur, quod tactus sit fundamentum sensuum reliquorum, & per totum corpus diffundatur, cunctisque insit animantibus. Iuxta quam interpretationem sic erit præsens ratio intelligenda. Si sensus communis tactus esset, cum tactus tangendo res percipiat, non possemus de sono & albo iudicium ferre: nisi ea tangendo, quod falsum esse constat: siquidem hæc absque tactu dignoscuntur. Quibus hæc expositio placuerit, dicent verba illa; Patet carnem vltimum instrumentum non esse, sic debet intelligi; Patet carnem quæ est instrumentum tactus non esse organum sensus communis, ac, quod eodem recidit, sensum communem non esse tactum.

m *Fieri igitur.*] Quod prædictum iudicium non exerceatur; à pluribus sensibus externis, verbi gratia, quod de albo & dulci non iudicet aspectus & gustus: suadet ex eo, quia id perinde esset ac si hæc à duobus hominibus perciperentur, ab vno album, ab altero dulce; qui tamen de iis haudquaquam recte iudicare possent: cum oporteat arbitrum vtriusque partis causam cognoscere: alioqui de re ignota sententiam tulerit.

n *Dicit igitur.*] Si vnum est, inquit, quod dicit aliud ab alio differre, id ipsum cognoscere vtrumque necesse est, alioqui non ea distingueret. Id vero quod dicit vnum differre ab alio, sic & intelligit, & sentit, quia vt æstimat, ita & intellectu iudicat; siquidem intellectus sensum consequitur.

De simultate qua communis sensus obiecta percipit.

o *At hinc patet.*] Locus est subobscurus, quemadmodum, inquit, qui dicit hoc esse bonum & illud malum: simul dicit, & tempore eodem; quia cum dicit vnum, alterum quoque dicit. Sic & sensus communis, vt dicit, seu iudicat, ita cognoscit: dicit autem simul differentiam albi, & dulcis: ergo simul & eodem tempore vtrumque percipit, cum iudicat hoc non esse illud. Cum autem vno eodemque momento hoc fieri pronuntiamus, non ex accidenti, sed per se intelligimus. Nam in hac oratione Platonem & Dionysium Siciliam adnauigasse nunc dico: illud, nunc, & ad dico, & ad nauigationem referri potest: ita vt sit sensus me nunc dicere id, quod olim accidit: vel dicere id, quod nunc est: ac primum quidem, nunc, per accidens facit quodammodo rem nunc esse: posterius autem per se. Communis igitur sensus de differentia duorum obiectorum sensibilium non modo dicit nunc in priori significatione: quia in eodem instanti vtrumque percipit: sed etiam in posteriori: quia & percipiuntur, & simul existunt sensibilia contraria.

ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον ἅμα τὰς ἐναντίας κινήσεις κινεῖσθαι τὸ αὐτὸ ᾗ ἀδιαίρετον, καὶ ἐν ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ, εἰ γὰρ τὸ γλυκύ, ὡδὶ κινεῖ τὴν αἴσθησιν, ἢ τὴν νόησιν. τὸ δὲ πικρὸν ἐναντίως, καὶ τὸ λευκὸν ἑτέρως. ἆρ' οὖν ἅμα μὲν καὶ ἀριθμῷ ἀδιαίρετον, καὶ χρόνῳ ἀχώριστον τὸ κρῖνον, τῷ εἶναι δὲ κεχωρισμένον; ἔστι μὲν δή πως ὡς διαιρετὸν τῶν διῃρημένων αἰσθάνεται, ἔστι δ' ὡς ᾗ ἀδιαίρετον· τῷ εἶναι μὲν γὰρ διαιρετόν. τόπῳ δὲ καὶ χρόνῳ καὶ ἀριθμῷ ἀδιαίρετον. ἢ οὐχ οἷόν τε; δυνάμει μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ διαιρετὸν καὶ ἀδιαίρετον καὶ τὰ ἐναντία. τῷ δὲ εἶναι οὔ, ἀλλὰ τῷ ἐνεργεῖσθαι διαιρετόν· καὶ οὐχ οἷόν τε ἅμα λευκὸν καὶ μέλαν εἶναι. ὥστ' οὐδὲ τὰ εἴδη πάσχειν αὐτῶν, εἰ τοιοῦτον ἡ αἴσθησις, καὶ ἡ νόησις. ἀλλ' ὥσπερ ἣν καλοῦσί τινες στιγμήν, ᾗ μία, καὶ ᾗ δύο, ταύτῃ καὶ διαιρετή. ᾗ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἓν τὸ κρῖνόν ἐστι καὶ ἅμα. ᾗ δὲ διαιρετὸν ὑπάρχει, οὐχ ἕν. δὶς γὰρ τῷ αὐτῷ χρῆται σημείῳ ἅμα. ᾗ μὲν οὖν δυσὶ χρῆται, τῷ πέρατι δύο κρίνει, καὶ κεχωρισμένα ἐστὶν ὡς κεχωρισμένων. ᾗ δ' ἕν, ἑνὶ καὶ ἅμα. περὶ μὲν οὖν τῆς ἀρχῆς ᾗ φαμὲν τὸ ζῷον αἰσθητικὸν εἶναι, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

ΚΕΦ.

p *At vero fieri non potest, vt simul idem ea ratione, qua indiuisibile est, & indiuisibili tempore motibus contrariis moueatur. At dulce quidem sic mouet sensum ac intellectum, amarum autem contrario modo & album itidẽ diuerso. Est ne igitur quod discernit, indiuisibile quidem numero, separatum autem ratione? partim igitur vt diuisibile res sentit diuisas, partim vt indiuisibile. Nam ratione quidem diuisibile: loco autem atque numero indiuisibile est. An id minime fieri potest? idem enim potentia quidem est ipsa contraria, & diuisibile: & indiuisibile: actu autem esse non potest, sed patiendo diuisibile est. At fieri nequit, vt simul sit album & nigrum. Quare neque formas ipsorum simul sensus ac intellectus (si talia sint vt patiantur) suscipient.* q *At enim perinde hoc se habet, atque id quod quidem punctum appellant, quod quidem tum vnum est, tum duo: quo pacto & diuisibile est. Quo igitur & indiuisibile est: hoc vnum est id, quod discernit, ac simul: quo vero est diuisibile, hoc non vnum est: bis enim eiusdem signi simul sit vsus. Quo vero finis vsus sit, vt duorum: hoc duo discernit, atq; est separata, vt separatum. Quo vero vnum est hoc vnius sit vsus, & simul. Sed de principio quidem, quo dicimus animal sensitiuum esse, sit hoc modo determinatum.* Text. 147. Text. 148. Text. 149.

Obiectio.

p *At vero fieri.*] Obiicit contra superius dicta. Si sensus communis est cognitor, iudexque diuerso-

diuerſorum, imo & contrariorum ſenſibilium, ſimul eodemque inſtanti. Si, inquam, pariter dulce & amarum, album & nigrum dignoſcit: ſequitur eum contrariis motibus ſimul affici: quod tamen fieri non poteſt, cum contraria nequeant dari ſimul in eodem. Huic obiectioni bifariam reſpondet Ariſtoteles. In primis ſenſum communem ſubiecto vnum eſſe, ratione plures, ideoq; alia & alia conſideratione poſſe contrarios motus ſubire. Verum hanc ſolutionem mox improbat: quia licet id, quod eſt vnum ſubiecto, reſpectu diuerſarum partium contrariis motibus ſimul agitari queat; tamen comparatione eiuſdem partis impoſſibile id eſt: at ſenſus communis eadem parte contraria obiecta dignoſcit, & diſcriminat. Quare ſi eæ cognitiones ſunt motus contrarii, nequaquam poterunt in eodem ſenſu communi pariter coaleſcere. *1. Solutio, quæ non probatur.*

q *At enim hoc*] Reiecta priori ſolutione aliam affert à centri ſimilitudine ductam, cuius in eo vis conſiſtit, quod quemadmodum centrum dicitur plura & vnum: plura quatenus eſt principium, à quo lineæ ad circumferentiam ducuntur: vnum, pro vt eſt finis, in quo lineæ à peripheria ductæ vniuntur: ita ſenſus communis eſt vnus, quatenus externorum ſenſuum finis habetur; quoniam ipſorum operationes & obiecta ad eius tribunal per ſpecies deferuntur. Simulque eſt multiplex, pro vt eſt fons & principium externorum ſenſuum: quia nimirum ab eo ad illos ſenſifica vis influit. Non eſt autem abſurdum contraria ſecundum ſuum eſſe intentionale in eadem facultate ſimul eſſe. Quo modo non in ſenſu communi duntaxat, ſed in eodem oculo dantur ſimul ſpecies coloris atri & candidi: cum vtrumque ſimul intuetur. Itaque ſolutio in eo eſt, quod cum perceptiones contrariorum ſenſibilium re vera non ſint contrariæ, nihil vetat dari eas ſimul in eodem. *Altera ſolutio, quæ magis probatur.*

QVÆSTIO I.

VTRVM EXTERNI SENSVS *functiones ſuas percipiant nec ne.*

ARTICVLVS I.

QVIBVS RATIONIBVS PARS *affirmatiua oſtendi videatur.*

Argum. PRo affirmatiua parte quæſtionis hæc ſe offerunt argumenta: Cum ſenſus externi in otio ſunt, norunt ſe nullam edere functionem: ſed cuius eſt percipere ſe non operari, eiuſdem eſt cognoſcere & operari: ergo ſenſus externi percipiunt ſuas functiones. Maior probatur; quia aſpectus dicitur ſentire tenebras, & auditus ſilentium: id vero non ob aliam cauſam, niſi quia aſpectus cognoſcit ſe non videre, & auditus non audire.

2. Secundo: Senſus externi habent ſuas delectationes: capit enim voluptatem auditus, concentu muſicæ: viſus intuitu viridium colorum: olfactus ſuffimentis, ſimiliterq; cæteri ſenſus appulſu conuenientium qualitatum. Huiuſcemodi vero delectationes oriuntur in ſenſibus ex actione, qua quilibet eorum in proprium obiectum fertur: Sed delectatio nõ prouenit niſi ex re prius cognita; neceſſe ergo eſt vnumquemque ſenſum propriam functionem, qua delectatur, agnoſcere.

3. Tertio: Eodem ſenſu apprehendimus colorem, verbi gratia & actum, quo in eum tendimus, ſed colorem apprehendimus aſpectu; ergo & ipſius aſpectus actionem. Maior tripliciter probatur; Primum, quia vt Ariſtoteles proximo capite opponebat, cum viſio ſit coloris ſenſio, fieri nequit, vt ſine colore percipiatur. Quare ſi ea cognoſceretur ab alio ſenſu, iam duo ſenſus circa colorem verſarentur. Secundo, quia omne coloratum pertinet ad obiectum viſus, viſio autem ſuo modo colorata eſt, vt patuit in contextu. Tertio, quia ſi cognitio alicuius ſenſionis ab vno ſenſu eliciti in alium ſenſum caderet; danda eſſet infinita in ſenſibus progreſſio: oportet enim functionem primi à ſecundo cognoſci; functionem ſecundi à tertio; atq; ita deinceps abſq; vllo termino.

4. Quarto: Omnis cognitio fit præeunte ſpecie, ſed ad ſenſum communem non deferuntur ſpecies, quæ externorũ ſenſuum functiones, ſed quæ eorum duntaxat obiecta repræſentent: non igitur eiuſmodi functiones à ſenſu communi, ſed à proprio ſenſu dignoſcuntur. Probatur minor, quia cognitio ſenſuum externorum non videtur habere vim traiiciendi ad ſenſum communem aliam imaginem, præter eam, quam à re obiecta accepit. Hæc autem non eſt imago propriæ operationis, vt ſatis conſtat, ſed ipſius tantum obiecti: ergo, &c.

5. Quinto: Intellectus percipit ſuos actus, & ſupra eos reflectitur: ergo & ſenſus. Probatur conſecutio; quia hæc reflexio non tanti eſſe videtur, vt non potuerit, debueritq; externis etiam ſenſibus communicari; præſertim cum iis nihil magis proximum ac præſens ſit, quam eorum propria operatio. Accedit teſtimoniũ Platonis in Theæteto, vbi ait ſenſum ſentire quod ſentit, & quod non ſentit.

ARTICVLVS II.

APPROBATIO NEGATIVÆ *partis: Dilutio argumentorum ſuperioris articuli.*

CIrca explicationem propoſitæ difficultatis in varias ſententias Philoſophi abiere. *Variæ de re propoſita Philoſopho-rum exempla.*

A Nam

Nam D. Nemesius in libro de Hominis natu- A ra, cap 7. item Plutarchus apud Philoponum lib. 2 huius operis, tex. 103. putant, cognoscere externorum sensuum functiones ad rationem & intelligentiam pertinere Michael Ephesius lib. 9. & Philoponus loco citato, id ascribunt alteri potentiæ, quam appellant *προσεκτικὸν*, id est, attendentem. Alexander 3. lib. Quæst. natural. Themistius hoc in lib. 4. cap. suæ Paraphr. Simplic. tex. 136 Ægydius, aliiq; nonnulli, volunt quemlibet sensum externū B percipere suam operationem. Quod Ægydius ita defendit, vt dicat externos sensus percipere suas sensationes, non quidem per actū reflexum ad ipsas terminatum, sed eodem actu, quo feruntur in obiectum, indirecte tamen.

1. Assertio. Dignotio sensionum non soli potentiæ intellectrici tribuenda est.

Sit prima assertio: Cognitio operationum, quas externi sensus edunt, non est ad solam vim intellectricem, nec ad illam potentiam, quam animaduersoriam, seu attendentem vocant, delegnda. Hęc quoad priorem partē C ex eo suadetur, quia percipere omnium externorum sensibilium differentias, & de singulorum sensuum perceptionibus iudicare, non excedit facultatem animæ sensitiuæ, cum alia præstantiora munia à brutis animantibus administrentur, vt constat ex iis, quæ 2. Physicæ auscultationis libro explicuimus, cum de instinctu ageremus. Quare non est, cur id ad altiorem animæ gradum reiiciatur. Accedit testimonium Aristotelis capite superiori, vbi D palam docuit, probauitq; sensum communē percipere & diiudicare actiones externorum sensuum. Posterior pars ostenditur, quia facultas illa attendens superuacanea fictitiaq; est; cum quælibet facultas, si nihil obsit, absitve, per se ad operationem suam administrandam possit attendere; præsertim cum nihil sit aliud sensum ad obiectum attendere, quam in obiectum tendere, vti superius diximus.

Potentiam animaduersoriam fictitiam esse.

2. Assertio. Externos sensus non percipere suas operationes.

Secunda assertio: Externi sensus non per- E cipiunt suas operationes. Hæc est D. Thomæ 1. par. quæst. 78. artic. 4. & quæst. 87. artic. 3. vbi ait, præter quinque sensus externos, qui sensiones suas non apprehendunt; necessarium esse animali sensum communem, vt externorum actiones percipiat. Est etiam Capreoli in 3. dist. 44. quæst. 1 art. 3. Ferrariensis quæst. 1. huius libri, Ianduni quæst. 33. Apollinaris quęst. 37. Magni Alberti. Auerrois & aliorum: imo & Aristotelis non solum proximo supe- F riori capite, sed apertius in libro de Somno & Vigilia, cap. 2. vbi ita scripsit: Non enim visu se videre videt, nec visu, aut gustu iudicat, iudicareve potest distare dulce ab albo, neq; seorsim, neq, simul vtroque, sed particula quadam communi.

Non dari reflexionē in sensu.

Deinde, quod nullus sensus cognoscat suas operationes per reflexionem probatur, quia istiusmodi reflexio, seu reditio supra se, teste Proclo, communi aliorum auctorum assensu est opus intellectricis facultatis, quæ primum recta pergit, deinde vt quasi circulum absoluat, in se ipsam recurrit, quod non conceditur potentiæ materiali, quæ secūdum organi temperamentum determinata est ad solam rectam operationem, vti Diuus Thomas edisserit in libro 1. Sententiarum, dist. 17. quæst. 1. artic. 5. in solutione tertii. Deinde, quod neque eo modo, quo quidam volunt, nimirum per eandem directam actionem possit sensus functionem suam percipere, ex eo ostenditur, quia nulla potentia excurrit extra limites sui obiecti; operatio autem sensus non est obiectum ipsius sensus, vt obiectum visus visio, sed color. Adde quod nulla intellectio creata est primo, directove sui intellectio, vt docet Sanctus Thomas 1. part. quæst. 87. artic 3. Quare multo minus visio externa sui met visio erit.

Directa actione sensum functionem suam non percipi.

Argumenta autem, quæ oppositum suadebant, non concludunt. Nam primo facile respondebit, qui dixerit aspectum non proprie sentire tenebras, nec alios sensus suorum obiectorum priuationes simpliciter dignoscere: sed admodum improprie, & quasi per actionem negatiuam, quatenus eæ cum propriis ac veris sensuum obiectis, formisque sensibilibus aliquam habent cognationem, dum connotant subiectum, in quo illæ sunt. Itaque eatenus dicitur visus percipere tenebras, quatenus apertis oculis nihil videt, non autem quod cognoscat se non videre. Quod de cæteris sensibus pari modo pronuntiandum est.

Respōdetur ad 1. Arg.

Ad secundum, dicito sensuum delectationes consequi ex perceptione conuenientium obiectorum: sed ad eas non requiri cognitionem eiusmodi perceptionis in eodem sensu; quia vt delectatio non pertinet proprie nisi ad appetitum, ita ad phantasiam spectabit percipere rem, è qua voluptas sensitiua oritur, eamque appetitui offerre.

Ad 2. Arg.

Ad tertium, neganda est maior propositio, si contendat eodem sensu externo percipi à nobis & colorem, & visionem: concedenda vero, si velit præstari id aliqua alia facultate id est, sensu communi. Nec enim absurdum est versari aspectum circa colorem, tanquam circa proprium & adæquatum obiectum. (coloris appellatione etiam lucem comprehendimus) simulque aliam altiorem facultatem, id est, sensum communem, circa eundem occupari, tanquam circa partiale suum obiectū, ac sub alia propria ei notione, de qua in progressu sermo erit. Quo patet responsio ad primam rationem, qua maior confirmabatur. Ad secundam vero dicendum est, modum illum, quo visio colorata appellatur, nimis improprium esse, nec sufficere ad reponendam visionem inter obiecta potentiæ visiuæ. Ad tertiā respondendum, non dari eiusmodi infinitam

Ad 3. Arg.

Visio improprie dicitur colorata.

nitam progressionem, quia deueniendum tandem erit ad intellectum, qui suam operationem reflexu dignoscat.

4. arg. Ad quartum concessa maiori, negetur minor: quilibet enim sensus externus per suam propriam cognitionem speciem quandam edit, quæ rem sensibilem, quã percipit, & perceptionem ipsam, siue rem sub ratione cognitæ interno sensui exhibet ac repræsentat.

5. arg. Ad quintum, dicimus intellectum ob suam præstantiam & absolutionem à materia posse reflecti supra se: non tamen sensum, cuius naturæ is cognoscendi modus adeo excellens non congruit, esto suam functionem sibi inhærentem & copulatam habeat. Nec enim eiusmodi præsentia ad reflexam cognitionem satis est, sed oportet vt res in ratione obiecti, ac secundum esse cognoscibile, præsens fieri queat. Quod vero ad Platonem attinet, licet eius auctoritas in Academia magna sit: in Lycæo tamen irrefragabilis non est. Responderi tamẽ potest, cum dixit sensum sentire quod sentit, nihil aliud significare voluisse, quam sensum recipere in se tũ propriã operationẽ, tum priuationem illius. Maxime cum in Charmide neget sensus percipere se ipsos. Ita enim in eo Dialogo scripsit: Generatim sensus omnes percurrere, considerareq; vtrũ sensus inueniri aliquis possit, qui se ipsum cæterosque sensus percipiat, nihil tamen eorũ sentiat, quæ sensus alii sentiunt, impossibile & hoc existimo.

Sensus a se [non] reflecti.

QVÆSTIO II.

AN DETVR SENSVS COMMUNIS, & vtrum is in cerebro resideat.

ARTICVLVS I.

QVIBVS INDICIIS COMMUNIS sensus deprehendatur.

[D.] Thom. [p]ar. q. 78. [ar]t. 4. & o[p]sc. 4. c. 4.

FVere qui sensum communem negarint, eo potissimum argumento, quia nullum occurrit sensibile, quod in aliquẽ è quinq; externis non cadat. Horum tamen opinio reiicienda omnino est, asserendumq; cum schola Peripatetica, & communi aliorũ Philosophorum assensu, docente Aristotele tum proximo capite, tum l. 3. c. 7. text. 31. & in libro de Morte & vita, capite 1. aliisq; in locis, dari sensum communem: cuius ponendi necessitas ac ratio variis modis deprehenditur. Primum, quia cum soleat natura, quantum fieri potest, multitudinem ad vnitatem reuocare, conueniens erat, vt omnes sensus externos in vnum quodammodo coniungeret, in quem vt lineæ à circumferentia in centrum, ita vndiq; è singulis aliorum sensuum organis, sensibiliũ imagines confluerent, colorum ab oculis, sonorũ ab auribus, odorum à naribus, saporum à lingua, tactilium qualitatũ à toto corpore. Qua centri similitudine vsus est Auctor operis, de secretiori sapientia secundum Aegyptios, libro 2. c. 9. & Arist. l. 3. huius operis, loco paulo superius citato, dum sensum communẽ vnum quid mediũq; inter externos sensus appellat.

[1.] Ratio, [qu]a suadet[ur da]ndum [es]se sensum [co]mmunẽ.

2. Ratio. Secundo, idem efficacius suadetur ex eo, quia cognoscimus nos audire, tangere, olfacere, cæteraq; externorum sensuum munia? hæc autem cognitio non pertinet ad aliquem è quinq; vulgatis sensibus, vt proxima quæstione ostensum fuit: referenda est ergo ad aliam altiorem communioremque potentiam, ad quam primo eiusmodi functionum imagines deferantur: quæ non est alia, quam sensus cõmunis. Nec satisfaciet, qui dixerit eam facultatem esse ipsum intellectum. Namq; ea etiam brutis necessaria est, vt mox ostendemus, quibus perinde à natura deneganda non fuit. Deinde quia, vt superius argumentabamur, hæc sensionum perceptio non exuperat sentientium facultatum vim.

3. Ratio. Tertio, idem ex eo comprobatur, quia vt colligitur ex iis, quæ docuit Aristoteles hoc libro ad calcem capitis secundi: scripsitq; D. Gregorius Nyssenus l. 2. de Viribus animæ, c. 1. & videtur asseruisse Plato, vt annotauit Marcilius ad initium Theæteti: dandus est aliquis sensus interior, qui nõ solum haustas cũctorum sensibilium imagines primo hauriat, & sensibilia ipsa percipiat, vt proxima ratio ostendebat; sed qui tanquam æstimator & arbiter diuersorum sensuum obiecta discernat, & diiudicet, cum quilibet sensus particulatim circa proprii duntaxat sensibilis differentias occupetur; vt aspectus circa atrum & candidum, similiterque reliqui sensus: hic autem sensus est is, quem communem dicimus. Nam quod ad hanc actionem iudicandi sensus ipsi externi per se haudquaquam sufficiant, inde patet, quia plures sensus perinde se habent, ac multi homines. Quare vt hi de diuersis rebus, nisi easdem singuli cognoscant, sententiam ferre nequeunt, ita neque sensus de aliorum sensilium differentiis, quas non attingunt; & vt Themistius hoc loco, cap. 7. suæ Paraphrasis differit: quemadmodum licet multi magistratibus libelliones atque exceptores pragmatici assideant; vnus tamẽ est, qui ius habet sententiæ ferendæ: ita & in corpore animalis, tametsi multa instrumẽta machinamentaque sint, in quæ rerum simulacra recipiantur; vna tamen vis arbitra esse debet, quæ de omnibus sciscat, iudicet, pronunciet. Fuisse vero animantibus, & quidem omnibus, necessariam hanc vim iudicatricem ex eo patet, quia nisi animal quid noxium; quid salutare, quid minus ac magis conueniens;

Sensus cõmunis velut honorarius arbiter inferiorum sensuum de omnibus externis sensibilibus cognoscit.

A sensu communi tanquam à primario sentiendi instrumento spiritus animales diffunduntur in sensus.

quid fugiendum, amplectendumve sit, discer- natbreui in interitum ruet.

Sed & aliud præterea communi sensui munus delegatum est; videlicet impertiri sensibus externis vim ad functiones suas obeundas per communicationem spirituum animaliũ, quos ab se veluti fonte, ac primario sentiendi instrumento effundit, vt constat ex iis, quæ docet Arist.l.2.de Partib. animal c. 10. & in l. de Morte & vita,c.1. Vnde cum obstruitur via illa, qua prædicti spiritus egrediuntur, vt in somno accidit, necesse est feriari externos sensus,teste eod. Arist.l. de Somn. & vig cap.3. Præterea quoties sensus cõmunis languescit, ac male habet, etiam externi sensus propriis officiis, vel omnino, vel ex parte destituuntur, vt videre est in iis, qui morti propinqui sunt, quibus primarii illius sensorii tẽperies dissoluitur, & extinguitur; & in paralyticis, atq; apoplecticis, quibus præpediti sunt nerui, per quos spiritus animales ad externa sensiteria deuehuntur.

ARTICVLVS II.

SENSVM COMMVNEM NON in corde, sed in cerebro residere.

Aristot. illi sedem designauit in corde.

QVod ad alteram quæstionis partem spectat, vbinam communis illa, ac primaria sentiendi vis organum habeat, magnum est inter Philosophos dissidium. Nam Arist.etsi proximo capite dixerit, sensum communem esse omnium sensuum externorum quasi centrum; in qua tamen parte corporis centrum id esset, non docuit. Verum alibi ipsum in corde, vel in parte, quæ cordi proportione respondeat, constituit, vt libello de Iuuentute & senectute, c.2. & l.2. de Partib. anim. c. 1. & 10. & l. 3. c.4. & l.4. de Sensu & sensili, c.2. & de Somno & vigilia, c. 2. & de Animalium motione, c.9. Cuius opinionis fundamentum apud illum fuit, quod pro certo haberet cor non solum naturalium & vitalium, sed etiam animalium facultatum originem esse.

Medici in cerebro.

At enim id Medici acerrime oppugnant, ostenduntq; licet vitalium functionum, & arteriarum principium in corde insit: naturaliũ tamen operationum & sanguinis, atq; venarũ fontem in hepate; sensitiuarum actionũ, arbitrarii motus, & neruorum originem in cerebro esse. Quam difficultatem, quia in primo l. de Ortu & Interitu accurate pertractauimus, vbi Medicorum sententiã partim rationibus, partim anatomicæ artis experimentis satis confirmatam amplexi fuimus, non est quod hoc loco actum agamus. Illud tamen iterum commonemus, si de principio sentiẽdi remoto sermo sit id haud dubie cordi ascribendum esse, cum in eo vigeat natiui caloris officina, in eodemque procreentur spiritus vitales, sine quorum ope nec vllus motus edi, nec vlla internorum, externorumve sensuũ functio obiri potest. De quo principio si Arist. locis ante citatis ageret, non esset cur à Medicis aut à nobis in hac cõtrouersia dissereretur. At eum non remotum; sed proximum sentiendi, ac mouendi initium in corde collocasse, & vni principi membro tanquam regi, totius corporis administrationẽ, & quasi monarchiã simpliciter detulisse, qui loca illa inspexerit, facile iudicabit. Consule Gal. l. de Symptomatum causis, c.8. & l. de Vsu pulsuum, Fernelium l.5. Physiologiæ, c.11. Lege quoque, si placet, Auerroem l.2. de Partibus animalium, c.7. & l. 2. Collect. c.11. pro Arist. contra Galenum disputantem.

Cor principium remotum sentiendi.

Est itaq; sensus communis non in corde, sed in cerebro, vbi etiam sedem habent reliqui sensus interni, ad quos ille, vt progressu exponemus, rerum simulacra transmittit. Vnde est, quod vehementer læso capite internorũ sensuum munia turbentur, & cum aliqua in iis offensio accidit cerebro remedia adhibeantur. Sciendum tamen est, in animantibus, quę insecta viuunt, sensum communem non esse aliqua certa parte definitum. Quod ex eo stat, quia cum illa post sectionem adhuc animali motu cieantur, & is motus fit ab appetitu per virtutẽ motricẽ, appetitus autẽ nihil, nisi proponẽte ac dirigente phantasia, expetat, negari non potest in partib. diuisis relictã fuisse vna cum appetitu phantasiã imperfectã, quæ in eiusmodi animãtib. à cõmuni sensu nõ differt.

Sensus communis qui internos hospitatur in cerebro. In sectis animantibus sensus communis nullam habet finitam sedem.

ΚΕΦ. γ.

ΕΠεὶ δὲ δύο διαφοραῖς ὁρίζονται μάλιστα τὴν ψυχὴν, κινήσει τε τῇ κατὰ τόπον, καὶ τῷ νοεῖν καὶ τῷ κρίνειν, καὶ αἰσθάνεσθαι· δοκεῖ δὲ τὸ νοεῖν καὶ τὸ φρονεῖν ὥσπερ αἰσθάνεσθαί τι εἶναι. ἐν ἀμφοτέροις γὰρ τούτοις ἡ ψυχὴ κρίνει τε καὶ γνωρίζει τι τῶν ὄντων. καὶ οἵ γε ἀρχαῖοι τὸ φρονεῖν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ταὐτὸν εἶναί φασιν, ὥσπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς εἴρηκε.

Πρὸς

CAP. III.

Text. 150

CVm autem duabus prisci differentiis maxime diffiniant animam, motione inquam, loco accommodata, & intelligendo, & discernendo, ac sentiendo: considerandum est si quid intersit inter intelligere ac sentire. Videtur namq; tam intelligere, quam etiam sapere, veluti quoddam esse sentire. Etenim his vtrisq; rerum aliquas anima discernit, atq; cognoscit. Et veteres idem esse sapere sentireq; censent. Quemadmodum & Empedocles dixit,

Ad

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Rationes quibus alii qui adducti putarunt à sensu intellectum non distingui.

CVm a *autem.*] Quia veterum nonnulli animam ex locali motu definiebant, alii ex cognitione, alii ex vtroq; : vt pateat recte ne id fecerint, atq; vt simul viam aperiat ad disputationem de intellectu, & voluntate: explicandum proponit quid inter sensum, & intellectum sit discriminis. Nam quidam hęc non distingui opinabantur, quibus tria ad id potissimum argumenta fuisse videntur Primum quia tam sensu, quam intellectu iudicamus: quo fit vt hæc officio conueniāt: quod si officio, etiā natura. Deinde, quia & sensus, & intellectus rebus præsentibus afficiuntur, &
mouentur. Quod Empedocles in suo poemate significauit aiens, sapientiam augeri ad præsens, 1.
id est, intuitu, atq; experientia præsentium rerum, & prudentiam simul, ac præsagia futurorum 2.
ex insomniis, quæ ad sensum pertinent ab euentis rerum præsentium pendere. Idemque sonant versus illi ex Homero hoc loco adducti, nimirum ita se habere humanum intellectum, vt res se habent, & vt diebus singulis pro temporum varietate, mutationeq; succedunt. D. Tho. illud, ad præsens, in carmine Empedoclis in alium sensum accipit, videlicet pro præsenti cœli schemate, seu facie, ac syderum configuratione & influxu. Et in carmine Homeri appellatione summi rectoris Olympi, indicari putat Solem, à quo sydera omnia pendent; Ita vero sensus Empedoclis erit, intellectum, ac sapientiam augeri ad præsens, id est, secundum præsentis horæ cœlestium syderum statum, & vires. Homerus autem pronuntiauit talem esse mentem hominum, qualem Sol cæterorum syderum veluti dux, & moderator, cum reliquis stellis efficit. Cæterum quanam ratione corpora cœlestia in sensus, & intellectum atq; humanam voluntatem queant, nequeantve influere, in libris de cœlo fuit à nobis explicatum. *Lib. 2. c. 3. q. 8.*

b *Et sentire*

Πρὸς παρεὸν γὰρ μῆτις ἀέξεται ἀνθρώποισι.
καὶ ἐν ἄλλοις, ——— ὅθεν σφίσιν αἰεὶ
Καὶ τὸ φρονεῖν ἀλλοῖα παρίσταται.
τὸ δ' αὐτὸ βούλεται τούτοις καὶ τὸ τοῦ Ὁμήρου,
Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.
πάντες γὰρ οὗτοι τὸ νοεῖν σωματικὸν ὥσπερ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ὑπολαμβάνουσι καὶ αἰσθάνεσθαί τε καὶ φρονεῖν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον. ὥσπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς κατ' ἀρχὰς λόγοις διωρίσαμεν. καίτοι ἔδει ἅμα καὶ περὶ τοῦ ἠπατῆσθαι αὐτοὺς λέγειν· οἰκειότερον γὰρ τοῖς ζώοις, καὶ πλείω χρόνον ἐν τούτοις διατελεῖ ἡ ψυχή. διὸ ἀνάγκη, ἤτοι ὥσπερ ἔνιοι λέγουσι, πάντα τὰ φαινόμενα εἶναι ἀληθῆ, ἢ τὴν τοῦ ἀνομοίου θίξιν, ἀπάτην εἶναι· τοῦτο γὰρ ἐναντίον τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γνωρίζειν. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἀπάτη καὶ ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι.

ὅτι

Ad præsens, hominum crescit sapientia semper.

Et alio rursus in loco:

Hinc varia his semper prudentia somnia monstrat.

Idem & Homerus, his carminib. sensisse videtur:

Tales namque insunt mentes mortalibus ipsis,
Quales quotidie summi fert rector Olympi.

Etenim omnes hi putant ipsum intelligere corporis esse perinde atq; ipsum sentire. b *Et sentire simili simile arbitrantur, & sapere, vt in superioribus diximus locis.* c *Oportebat tamen ipsos de errore quoq; deceptioneve disserere: Sunt enim hæc magis propria animalium, plusq; id temporis est, quo in his anima versatur, vt patet. Idcirco necesse est aut vniuersa, quæ videntur, vt quidam inquiũt, esse vera, aut dissimilis rei tactum errorem esse deceptionemve: quippe cum id sit contrarium illi simili inquam cognoscere simile. Videtur autem & deceptio & scientia contrariorum esse eadem.* Text. 151.

d Non

---

b *Et sentire simile.*] Tertia ratio ob quam nonnulli putarunt intellectum non distingui à sensu, ea fuit, quia vt similib. sentimus, ita similibus rerum intelligentiam capimus. Vnde coniecturam ducebant tam sensum, quam intellectū organo corporeo insidere, cum corpora percipiant; atq; adeo intellectum esse sensum, cum omnis facultas cognoscens, quæ materiæ inhæret, sensus sit. 3.

Redarguũtur antiqui Philosophi quod de errore nihil disseruerint.

c *Oportebat tamen.*] Priscos redarguit, quod de notitia locuti fuerint, de errore autem nihil meminerint, neque deceptionis, & ignorantiæ causas explicarint; quas tradi, & inculcari ab eis oportebat, præsertim cum ignorantia magis propria, magisq; nobis familiaris sit: tum quia in ea diutius versamur, tum, vt D. Thom. addit, quia ex nobis erramus; scire autem non nisi ex alterius ope, & magisterio solemus. Nisi quis veteres excusare velit, aiens eos nihil de errore disseruisse, quod putarent omnia vera esse, nullamq; dari deceptionem. Vel certe (quod ab eis inculcatum fuerat) quia putarunt cognitionem veram esse, cum simile animam tangeret, vt ignis particulam animæ igneam; errorem, cum dissimile, vt ignis portionem aqueam eiusdem animæ, cum cognoscere per simile videatur contrarium ei, quod est cognoscere per dissimile,

& error,

& error, ac scientia contrariorum sit, id est, opposito modo accidant. Verum hæc ridicula sunt. & perabsurda, siquidem palam est nos interdum falli, & animam elementorum concretione, aut mole corporis non constare, vt ex iis, quæ in primo libro disputata sunt, manifestum est.

d Non

ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ φρονεῖν, φανερόν· τοῦ μὲν γὰρ πᾶσι μέτεστι, τοῦ δὲ ὀλίγοις τῶν ζῴων. ἀλλ' οὐδὲ τὸ νοεῖν, ἐν ᾧ ἐστι τὸ ὀρθῶς καὶ τὸ μὴ ὀρθῶς· τὸ μὲν ὀρθῶς, φρόνησις, καὶ ἐπιστήμη, καὶ δόξα ἀληθής· τὸ δὲ μὴ ὀρθῶς, τἀναντία τούτων· οὐδὲ τοῦτό ἐστι τὸ αὐτὸ τῷ αἰσθάνεσθαι. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις τῶν ἰδίων, ἀεὶ ἀληθής, καὶ πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ζῴοις. διανοεῖσθαι δ' ἐνδέχεται καὶ ψευδῶς, καὶ οὐδενὶ ὑπάρχει ᾧ μὴ καὶ λόγος. φαντασία γὰρ ἕτερον καὶ αἰσθήσεως καὶ διανοίας. αὐτή τε οὐ γίγνεται ἄνευ αἰσθήσεως, καὶ ἄνευ ταύτης οὐκ ἔστιν ὑπόληψις. ὅτι δ' οὐκ ἔστιν ἡ αὐτὴ φαντασία καὶ ὑπόληψις, φανερόν. τοῦτο μὲν γὰρ τὸ πάθος ἐφ' ἡμῖν ἐστιν, ὅταν βουλώμεθα· πρὸ ὀμμάτων γάρ ἐστι ποιήσασθαι, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς μνημονικοῖς τιθέμενοι καὶ εἰδωλοποιοῦντες. δοξάζειν δ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν· ἀνάγκη γὰρ ἢ ψεύδεσθαι ἢ ἀληθεύειν. ἔτι δέ. ὅταν μὲν δοξάσωμεν δεινόν τι ἢ φοβερόν, εὐθὺς συμπάσχομεν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐὰν ᾖ θαρραλέον. κατὰ δὲ τὴν φαντασίαν ὡσαύτως ἔχομεν, ὥσπερ ἂν οἱ θεώμενοι ἐν γραφῇ τὰ δεινὰ καὶ θαρραλέα. εἰσὶ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ὑπολήψεως διαφοραί, ἐπιστήμη, καὶ δόξα καὶ φρόνησις. καὶ τἀναντία τούτων, περὶ ὧν τῆς διαφορᾶς ἕτερος ἔστω λόγος. περὶ δὲ τοῦ νοεῖν, ἐπεὶ ἕτερον τοῦ αἰσθάνεσθαι, τούτου δὲ τὸ μὲν φαντασία δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ ὑπόληψις, περὶ φαντασίας διορίσαντες, οὕτω περὶ θατέρου λεκτέον.

εἰ δὴ

d Non idem igitur esse sentire ac sapere, patet. Illud enim omnibus animalibus, hoc valde paucis inest. At neq; intelligere idem est ac sentire, intelligere, inquam, quo recte atq; non recte res percipi solent. Quod namq; recte percipis id est prudentia, & scientia atq; opinio vera: at quod non recte, id est nimirum his dictu contrarium. Etenim propriorum sensus semper est verus, & vniuersis animalibus inest: at fit, vt falso quoq; quis ratiocinetur, neq; cuiquam competit, cui non inest & ratio. Text. 152.
e Imaginatio namque diuersa est à sensu, menteque: atq; neq; hæc fit sine sensu, neq; existimantis sine hac esse potest. Non idem autem esse imaginationem, existimationemve, patet. Hic enim affectus in potestate nostra sine controuersia collocatur: licet namq; cum libet fingere quidquid volumus, atq; ante oculos ponere, perinde atque ij faciunt, qui artificiosa memoria comparatis atque dispositis locis imagines fingunt, atque simulachra collocant. At opinari in nobis non est situm. necesse est enim opinantem, aut veram, aut falsam existimationẽ habere. Prætereacum opinamur aliquid malum esse, atque terribile, continuo perturbamur. Similiter & cum opinamur quippiam esse tale, vt in illo sit confidendum. At cum imaginamur talia, perinde afficimur atque si in pictura eadem spectaremus. f Sunt autem & existimationis ipsius hæ differentiæ, scientia, & opinio, & prudentia. & ea, quæ sunt hisce contraria: de differentia quorũ alius sit sermo magis ad ipsum accommodatus. At vero cum diuersum sit sentire, ac intelligere, & huius aliud imaginatio, aliud existimatio esse videatur, de imaginatione primo, deinde de altero dicamus oportet. Text. 153. Text. 154. Text. 155.

g Si igitur

Intellectũ à sensu distingui. d *Non igitur idem.*] Duplici argumento concludit neq; sentire, & intelligere, neq; sensum, & intellectum idem esse. Primum, quia sensus omnibus inest animantibus; nullum est enim animal, quod tactu non sit præditum. Deinde quia sensus circa propria sensibilia non errat; intellectus vero sæpe fallitur: licet enim cum scientia, prudentia, aut vera opinione ducitur, non aberret à veritate; si tamen contrariis afficiatur, decipitur.

Datur imaginatio eaq; ab intellectu distincta. e *Imaginatio namq;.*] Probat dari imaginationem, eamq; ab intellectu, & sensu distingui: quia licet, nec imaginationis actus absq; præuia sensus notitia exerceatur; nec existimatio (quæ est actus quidam intellectus comprehendens scientiam, prudentiam, & opinionem) nisi antecedente imaginatione fiat: Imaginatio tamen, id est, imaginationis actus differt ab existimatione, quæ actio quædam intellectus est; primum, quia vt ij, qui artificiosa memoria vtuntur, loca, & imagines pro arbitratu suo fingunt. ac disponunt, quibus rerum opportune recordentur, ita in nostra potestate est imaginari quicquid libuerit: nõ autem opinari (quod est pars quædam existimationis) imaginamur enim falsa, quæ non existunt, opinamur vera, aut quæ pro veris accipimus. Secundo, quia opinio de re mala, vel bona, animum perturbat metu, vel hilaritate, aliove simili affectu: imaginatio autem non item: sed ea perinde afficimur, atq; ij, qui in pictura res aspectu horribiles, aut lætas contuentur. Quod intellige de imaginatione, quæ nullam assensionem, aut iudicium coniunctum habet: si enim habeat non dubium, quin imaginatio animum commoueat, & ad varios affectus impellat.

Distingui imaginationem ab existimatione. f *Sunt autem & existimationis ipsius.*] Probat existimationem differre ab imaginatione, quia ad existimationem (quo nomine rationis actum intelligit) pertinent actus scientiæ, opinionis, & prudentiæ, & his contrarij, de quibus libr. 6. Ethicorum, qui tamen ad imaginationem haud quaquam spectant. Deinde cum intelligere differat à sensu, & id bifariam sumatur: vno modo, vt comprehendit etiam imaginari: altero proprie: qua ratione ad ipsum spectat existi-

matio,

matio, id est, actus rationis, & non alterius potentiæ: ait se de intellectione secundum priorem vsurpationem, id est, de imaginatione primo acturum.

g Si igitur

εἰ δή ἐστιν ἡ φαντασία, καθ' ἣν λέγομεν φάντασμά τι ἡμῖν γίνεσθαι, καὶ μὴ εἴ τι κατὰ μεταφορὰν λέγομεν, μία τις ἐστὶ τούτων δύναμις ἢ ἕξις, καθ' ἣν κρίνομεν, καὶ ἀληθεύομεν, ἢ ψευδόμεθα. τοιαῦται δ' εἰσὶν αἴσθησις, δόξα, νοῦς, ἐπιστήμη. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἡ φαντασία, δῆλον ἐκ τῶνδε· αἴσθησις μὲν γὰρ, ἤτοι δύναμις, ἢ ἐνέργεια, οἷον ὄψις καὶ ὅρασις. φαίνεται δέ τι καὶ μηδετέρου ὑπάρχοντος τούτων, οἷον τὰ ἐν τοῖς ὕπνοις. εἶτα αἴσθησις μὲν, ἀεὶ πάρεστι, φαντασία δ' οὔ. εἰ δὲ τῇ ἐνεργείᾳ τὸ αὐτὸ, πᾶσιν ἂν ἐνδέχοιτο τοῖς θηρίοις φαντασίαν ὑπάρχειν. δοκεῖ δ' οὔ, οἷον μύρμηκι ἢ μελίττῃ, ἢ σκώληκι. εἶτα αἱ μὲν ἀληθεῖς αἰεί, αἱ δὲ φαντασίαι γίνονται αἱ πλείους ψευδεῖς. ἔπειτα, οὐδὲ λέγομεν ὅταν ἐνεργῶμεν ἀκριβῶς περὶ τὸ αἰσθητὸν, ὅτι φαίνεται ἡμῖν τοῦτο ἄνθρωπος. ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν μὴ ἐναργῶς αἰσθανώμεθα, τότε ἢ ἀληθὴς ἢ ψευδής. καὶ ὅπερ δὴ ἐλέγομεν πρότερον, φαίνεται καὶ μύουσιν ὁράματα. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν ἀεὶ ἀληθευόντων οὐδεμία ἔσται, οἷον ἐπιστήμη, ἢ νοῦς. ἔστι γὰρ φαντασία καὶ ψευδής. λείπεται ἄρα ἰδεῖν, εἰ δόξα· γίνεται γὰρ δόξα καὶ ἀληθὴς καὶ ψευδής.

ἀλλὰ

Si igitur imaginatio, id est phantasia, sit id quo visum, phantasmaque aliquod in nobis dicimus fieri, & non aliud quicquam, quod per translationem hoc eodē nomine nuncupetur, ipsa profecto vna quadam est potentiarum earum, aut habituū, quibus discernimus, & aut vere percipimus, aut falso. Tales autem sunt sensus, opinio, scientia, intellectus. h *At ipsam non esse sensum ex hisce patere potest. Sensus enim vel est potentia, vel operatio, vt visus, vel visio: ac nonnunquam neutrū est istorum, & tamen apparent aliqua, videmurque videre, vt ea, quæ in somniis apparent.* i *Deinde, sensus quidem semper adest, imaginatio autem non semper. Quod si idem esset imaginatio, ac operatio, bestiis imaginatio profecto cunctis inesset: at non esse videtur, vt api, aut formicæ, aut vermi: præterea illi quidem veri sunt semper, imaginationes vero plures fiunt, vt patet, falsæ. Præterea, cum exacte circa sensibile operamur, non dicimus hoc nobis hominem videri, ac apparere: sed potius cum non clare sentimus, quando etiam fit, vt sit verus sensus, & falsus.* Text. 156. *Atque nobis (quod quidem paulo ante dicebamus) clausis etiam oculis visa videntur, atque apparent.* Text. 157. k *Atqui nec vllus habituum eorum erit, qui veri sunt semper, vt scientia, vel intellectus est enim & falsa imaginatio, non solum vera. Restat igitur, perscrutemur si sit opinio. Fit enim opinio & vera &, falsa.*

Verum

g *Si igitur imaginatio*] Vim, & operationem phantasiæ exponit, monens, loqui se de phantasia significatu proprio, non translatitio. Namque phantasiam interdum per translationem vocamus intellectum, & quemlibet sensum, & ea, quæ nobis apparent. Quoniam igitur phantasia est potentia qua in nobis visum seu phantasma effici dicimus, videbitur fortasse illa computanda inter sensus externos, quibus res nobis repræsentantur, vel inter virtutes intellectuales, siue habitus, quibus vera, vel falsa percipimus, cuiusmodi sunt intellectus, opinio, & scientia. Sumit vero intellectum, vt interpretatur D. Thom. non pro potentia, sed pro cognitione eorum quæ absque inuestigatione nobis innotescunt, vt prima principia. Scientiam pro certa cognitione eorum, quæ discursu assequimur. Opinionem pro cognitione rerum, de quibus certum, firmumque iudicium non habemus. Porro hos tantum cognoscendi modos affert hoc loco Aristoteles, quia hi potissimum celebres erant in schola Platonis, qui intellectum vnitati, scientiam qualitati, opinionem ternatio, sensum quaternario attribuebat.

h *At ipsam non esse sensum.*] Probat phantasiam, seu imaginationem distingui à sensu. Cum vero sensus dupliciter accipiatur; nimirum in potentia, vt visus, & in actu, vt visio: ab vtroque phantasiam differre ostendit. A sensu in potentia, quoniam hic in somniis non agit, phantasia vero agit: à sensu in actu, quia hic in somniis non est.

Phantasiā differre à sensu confirmat.

i *Deinde sensus.*] Probat secundo imaginationem non esse sensum: quia sensus semper adest a-
nimantibus, quatenus recens nata mox sensu vtuntur, at imaginatione, saltem exacta, non nisi 1.
progressu temporis. Tertio, quia omnibus animantibus sensus conuenit: non omnibus tamen i- 2.
maginatio intellige perfecta. Namque imperfecta, & confusa cunctis inest. Quarto, quia sensus 3.
nūquā errat circa propria sensibilia, imaginatio sæpe fallitur. Quinto, quia quæ sensibus probe af- 4.
fectis accurate percipimus, non consueuimus dicere ita nobis videri, quod tamen dicimus, cum 5.
imaginamur. Postremo, quia illa, quorum imagines sensu hausimus, clausis oculis, & absentibus 6.
sensibilibus imaginamur: cum tamen sensus in solam rem præsentem feratur.

Imaginationem distingui ab opinione.

k *Atqui nec vllus.*] Asserit imaginationem non esse scientiam, nec intellectum aut opinionē. Ac primum quod non sit intellectus, vel scientia, planum est, quia hæc semper vera sunt. Quod autem nō sit opinio, ex eo suadetur; quia licet opinio nunc vera sit, nunc falsa, tamē opinionem, qua quid iudicamus, sequitur fides, & persuasio: vnusquisq; n. putat verū esse id, quod opinatur. At fides imaginationem non sequitur, cum imaginatio conueniat brutis, in quibus tamen fide

neutiquam

neutiquam locum habet. Nec enim belluæ persuasione quicquam faciunt, etiam eæ, quæ adumbratam aliquam disciplinæ rationem capessunt: siquidem persuasio ratiocinatione perficitur: at bruta ex sola memoria, & assuetudine, vel instinctu, non autem ratione ad opera sua molienda inclinantur.

l *At vero*

ἀλλὰ δόξῃ μὲν ἕπεται πίστις· οὐκ ἐνδέχεται γὰρ δοξάζοντα οἷς δοκεῖ μὴ πιστεύειν. τῶν δὲ θηρίων οὐθενὶ ὑπάρχει πίστις, φαντασία δὲ πολλοῖς. ἔτι, πάσῃ μὲν δόξῃ ἀκολουθεῖ πίστις, πίστει δὲ τὸ πεπεῖσθαι, πειθοῖ δὲ λόγος· τῶν δὲ θηρίων ἐνίοις φαντασία μὲν ὑπάρχει, λόγος δ' οὔ. φανερὸν τοίνυν ὅτι οὐδὲ ἡ δόξα μετ' αἰσθήσεως, οὐδὲ δι' αἰσθήσεως, οὐδὲ συμπλοκὴ δόξης καὶ αἰσθήσεως φαντασία ἂν εἴη· διά τε ταῦτα καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἄλλου τινός ἐστιν ἡ δόξα, ἀλλ' ἐκείνου ἐστὶν οὗ καὶ ἡ αἴσθησις· λέγω δέ, ἐκ τῆς τοῦ λευκοῦ δόξης· καὶ αἰσθήσεως ἡ συμπλοκὴ φαντασία ἐστίν· οὐ γὰρ δὴ ἐκ τῆς δόξης μὲν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ, αἰσθήσεως δὲ τῆς τοῦ λευκοῦ· τὸ οὖν φαίνεσθαι, ἐστὶ τὸ δοξάζειν ὅπερ αἰσθάνεται μὴ κατὰ συμβεβηκός. φαίνεται δὲ καὶ ψευδῆ, περὶ ὧν ἅμα ὑπόληψιν ἀληθῆ ἔχει· οἷον φαίνεται μὲν ὁ ἥλιος ποδιαῖος, πεπίστευται δ' εἶναι μείζων τῆς οἰκουμένης. συμβαίνει γοῦν, ἤτοι ἀποβεβληκέναι τὴν ἑαυτοῦ ἀληθῆ δόξαν, ἣν εἶχε σωζομένου τοῦ πράγματος, μὴ ἐπιλανθανόμενον, μηδὲ μεταπεισθέντα· ἢ εἰ ἔτι ἔχει, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν ἀληθῆ εἶναι καὶ ψευδῆ. ἀλλὰ ψευδὴς ἐγένετο, ὅτε λάθοι μεταπεσὸν τὸ πρᾶγμα. οὐκ ἄρα ἕν τι τούτων ἐστίν, οὔτε ἐκ τούτων ἡ φαντασία.

ἀλλ'

Verum opinionem quidem sequitur fides: quippe cum fieri nequeat, vt hisce quisquam non credat, quorum habet opinionem. bestiarum autem fides quidem nulli: imaginatio vero compluribus inest. Præterea fides omnem opinionẽ sequitur, persuasio fidem, ratio persuasionem. At imaginatio quidem quibusdam belluis inest, ratio autem nullis. l *At vero patet nec opinionem esse cum sensu, nec opinionem per sensum, nec opinionis, sensusue coniunctionem, & per ea quæ dicta sunt, & hac etiam ratione:* Text. 158. m *patet enim si imaginatio sit opinionis, sensusq; coniunctio, opinionem non cuiusque rei, sed eius esse, cuius est etiam sensus: dico autem imaginationem si sit coniunctio sensus, opinionisue, coniunctionem esse opinionis albi: & sensus eiusdem albi: non enim erit ex opinione quidem boni, sensu autem albi: apparere igitur est opinari rem eã quam sentit non per accidens. At apparent nonnunquam etiam falsa, de quibus simul veram opinionem habet.* Text. 159. *Sol enim pedalis quidẽ apparet, at persuasum est terra ipsum esse longe maiorem.* n *Fit igitur vt aut suam is opinionem, quam habet veram abiiciat, re modo eodem sese habente, non oblitus nec dissuasus, aut si adhuc illam habeat, eadem sit necessario falsa simul & vera. At constat opinionem tum euadere falsam, cum res mutata latet. Neque igitur vnum est istorum imaginatio, neque ex his est coniunctum.*

o *Verum*

l *At vero patet.*] Ex dictis infert contra Platonem in Philebo, & Sophista, phantasiam, seu imaginationem non esse quid comprehendens sensum, & opinionem. Si enim esset contingeret id vno è tribus modis. Nam vel esset opinio cum sensu, hoc est, essentialiter opinio, quam comitaretur sensus. Vel esset opinio per sensum, hoc est, essentialiter opinio, quæ ex sensu, tanquam ex causa oriretur. Vel esset vtriusque, nimirum, opinionis, & sensus complexio ex æquo. Nullum vero horum dici posse inde confirmat, quia si imaginatio differt à sensu, & opinione per se, ac separatim sumptis, vtique etiam ab vtroque simul dissidebit.

m *Patet enim si imaginatio.*] Ostendit quo pacto sumi debeat opinio, si phantasia dicenda sit opinionem, & sensum complecti. Nam quia phantasia vnius, eiusdemque est, liquet opinionem adiunctam sensui, qui est phantasia, non debere esse aliam quandam opinionem, sed quæ versetur circa eandem rem, in quam sensus fertur, vt si dicamus phantasiam esse quid compositum ex opinione albi, & sensu eiusdem: nec enim potest esse conflata ex opinione albi, & sensu boni. Oportet igitur si phantasia ex opinione, & sensu consurgit, nihil aliud esse apparere quid secundum phantasiam, quam opinari aliquid, quod idem per se, & non per accidens sentitur. At enim positionem hanc ex eo refellit, quia nonnunquam apparent quædam falsa secundum phãtasiam à sensu ortam, de quibus veram habemus opinionem. Namq; imaginatio percipit v.c. Solem pedali magnitudine, at secundum veram opinionem, quam quis à Mathematico accepit, Sol maior, quam terræ moles existimatur.

Quibus modis contingat amitti opinionem. Quid sit phantasia.

n *Fit igitur.*] Vt hic locus intelligatur aduertit D. Thomas ex Aristotele, tribus modis amitti veram opinionem. Primo cum res mutatur. Nam si quis sedente Socrate opinetur eum sedere, veram opinionem habet: si autem Socrates sedere desinat, & eandem opinionem nihilominus idem retineat, vera opinio in falsam mutatur. Secundo, si rationis, qua opinandum inductus fuerit, obliuiscatur & ita opinionem deponat. Tertio, si alia permotus ratione oppositum eius quod antea iudicabat, nunc iudicet. His animaduersis ostendit Aristoteles si phantasia constet ex opinione vera, & sensu falso, futurum è duobus vnum, nimirum, vt vel aliquis nulla ex superioribus causis interueniente, opinionem amittat, quod fieri nequit: vel eadem opinio simul vera, & falsa existat. Nam cum opinio debeat conformari sensui, quandoquidem ex illo

constat

constat, vel ex vera fiet falsa, cum interim nulla ex prædictis causis detur: vel si veritatem conseruet, simul erit, & vera ratione sui, & falsa propter sensum, ex quo resultat, quod tamen est impossibile.

o Verum

ἀλλ' ἐπειδή ἐστι κινηθέντος τουδὶ κινεῖσθαι ἕτερον ὑπὸ τούτου, ἡ δὲ φαντασία, κίνησίς τις δοκεῖ εἶναι, καὶ οὐκ ἄνευ αἰσθήσεως γίγνεσθαι, ἀλλ' αἰσθανομένοις, καὶ ὧν αἴσθησίς ἐστιν. ἔστι δὲ γίνεσθαι κίνησιν ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς αἰσθήσεως, καὶ ταύτην ὁμοίαν ἀνάγκη εἶναι τῇ αἰσθήσει, εἴη ἂν αὕτη ἡ κίνησις οὔτε ἄνευ αἰσθήσεως ἐνδέχεσθαι, οὔτε μὴ αἰσθανομένοις ὑπάρχειν, καὶ πολλὰ κατ' αὐτὴν καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν τὸ ἔχον, καὶ εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τάδε. ἡ αἴσθησις τῶν μὲν ἰδίων ἀληθής ἐστιν, ἢ ὅτι ὀλίγιστον ἔχουσα τὸ ψεῦδος. δεύτερον δὲ, τοῦ συμβεβηκέναι ταῦτα, καὶ ἐνταῦθα ἤδη ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι, ὅτι μὲν γὰρ λευκόν, οὐ διαψεύδεται. εἰ δὲ τοῦτο τὸ λευκὸν ἢ ἄλλο, ψεύδεται. τρίτον δὲ, τῶν κοινῶν καὶ ἑπομένων τοῖς συμβεβηκόσιν, οἷς ὑπάρχει τὰ ἴδια. λέγω δὲ, οἷον κίνησις καὶ μέγεθος, ἃ συμβέβηκε τοῖς αἰσθητοῖς, περὶ ἃ μάλιστα ἤδη ἐστὶν ἀπατηθῆναι κατὰ τὴν αἴσθησιν. ἡ δὲ κίνησις ἡ ὑπὸ τῆς ἐνεργείας γινομένη, διοίσει τῆς αἰσθήσεως τῆς ἀπὸ τούτων τῶν τριῶν αἰσθήσεων. καὶ ἡ μὲν πρώτη, παρούσης τῆς αἰσθήσεως ἀληθής· αἱ δ' ἕτεραι, καὶ παρούσης καὶ ἀπούσης, εἶεν ἂν ψευδεῖς· καὶ μάλιστα, ὅταν πόρρω τὸ αἰσθητὸν ᾖ. εἰ οὖν μηθὲν μὲν ἄλλο ἔχει τὰ εἰρημένα, ἢ μὴ φαντασίαν, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λεχθέν, ἡ φαντασία ἂν εἴη κίνησις ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν γιγνομένης.

ἐπεὶ

o Verum quoniam fieri potest, vt aliud moueatur ab eo ipso, quod motum est, imaginatio vero motio quædam esse videatur, & non fieri sine sensu, sed sentientibus, & eorum etiam esse, quorum est sensus. fit autem vt motus oriatur à sensu iam actu, quem quidem necesse est ipsi sensui similem esse. Text. 160.
p Imaginatio motio hæc est profecto, quæ neq; sine sensu nimirum esse, neq; competere non sentientib. potest. Atq; multa per ipsam id agere, patiue contingit, quod ipsam habet, & insuper & veram, & falsam esse. Atq; id propterea fit, quod sensus quidē propriorum est verus, aut raro admodum suscipit falsitatem. At est sensus eius etiam rei, cui propria sensibilia accidunt. Vbi iam fit, vt ipse sit falsus: nam non est falsus, si album dixerit esse. sed si album hoc, aut aliud esse. Est præterea communium sensus, quæ quidem perinde atq; propria iis accidunt, quæ sunt per accidens sensibilia: Dico autem motum & magnitudinem, quæ vt patet, accidunt sensibilibus, circa quæ maxime error, deceptioq; fieri sensu potest. q Motus igitur hisce, qui fit à triplici tali sensu, differentiam ob id ipsum nimirum habebit. Atq; primus quidem cum operatio sensus adest, est verus, cæteri vero fa'si etiā esse possunt, & præsente atq; absente, præsertim cum à sensu longe sensibile distat. Si igitur nihil aliud præter imaginationem habeat, ea quæ dicta sunt, sitq; id ipsum, quod diximus, ipsa imaginatio motus is est profecto, qui fit à sensu iam operante. Text. 161.

r Cum

o *Verum quoniam.*] Postea quam ostendit quid non sit phantasia, nunc quid ea sit explicaturus, quædam prius sumit. Inprimis vnum ab alio motum posse alteri motionem inferre, vt in octauo Physicæ Auscultationis libro probatum demonstratumque fuit. Secundo, imaginationem esse motum quendam; siquidem est cognitio, quæ ab obiecto interuentu speciei ab eo profectæ fit. Tertio, imaginationem in iis tantum, quæ sensu prædita sunt, dari, & non effici absque sensu; quandoquidem internam apprehensionem antecedit sensuum operatio, quam necesse est similitudine, id est, proportione respondere ipsi potentiæ, cum potentia vltra suam mensuram non agat.

p *Imaginatio motio est.*] Ex superioribus colligit imaginationem, id est, actum imaginatricis facultatis esse motum factum in animantibus à sensu in actu, id est, à sensu informato specie obiecti. Tum duas imaginationis conditiones subiicit. Prima est, animantes motu imaginationis varie affici, quod ad finem capitis explicat. Secunda est, imaginationem nunc veram, nunc falsam esse. Causam huius rei ait esse quia imaginamur, quæ sensibus percipimus: hi vero interdum falluntur. Nam cum eorum obiectum trifariam diuidatur; siquidem aut est proprium, aut commune, aut per accidens, circa hæc omnia hallucinatio contingit, etsi minus frequenter circa proprium, frequentius autem circa sensibile per accidens; quia licet aspectus non erret dum v. g. album apprehendit, errat tamen in applicatione, id est, dum suo modo accommodat albedinem subiecto, in quo non existit, percipitque rem vt albam, quæ alba non est. Circa sensibile etiam commune deceptio accidit, vt circa magnitudinem, figuram & motum, de quibus supra.

q *Motus igitur hisce.*] Errores, qui in triplici illa externorum sensibilium perceptione contingunt, ad imaginationem accommodat, aiens pari modo posse illos in ea reperiri, nisi quod imaginatio tam circa præsentia, quam circa absentia, & quæ longissime distant, versari consueuit. Tum concludit si ea, quæ dicta sunt, soli imaginationi competunt, & imaginatio id, quod dictum est, vendicat, reliquum esse, vt imaginatio sit motus factus à sensu actu operante, id est, interuentu specierum, quas sensus dum res percipit ad eam transmittit. *Quid imaginatio.*

ἐπεὶ δὲ ἡ ὄψις μάλιστα αἴσθησίς ἐστι, καὶ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ φάους εἴληφεν, ὅτι ἄνευ φωτὸς οὐκ ἔστιν ἰδεῖν. καὶ διὰ τὸ ἐμμένειν καὶ ὁμοίας εἶναι ταῖς αἰσθήσεσι, πολλὰ κατ' αὐτὰς πράττει τὰ ζῷα, τὰ μὲν διὰ τὸ μὴ ἔχειν νοῦν, οἷον τὰ θηρία· τὰ δὲ διὰ τὸ ἐπικαλύπτεσθαι τὸν νοῦν ἐνίοτε πάθει, ἢ νόσοις, ἢ ὕπνῳ, οἷον οἱ ἄνθρωποι. περὶ μὲν οὖν φαντασίας, τί ἐστι, καὶ διὰ τί ἐστιν, εἰρήσθω ἐπὶ τοσοῦτον.

r *Cum autem visus maxime sit sensus, hinc est, quod nomen imaginatio ab ipso lumine sumpsit, phantasiaque dicitur, quia sine lumine viso fieri nequit. At quia imaginationes immanent, sensibusq; similes sunt, ideoper ipsas animalia, bestia inquam, atque homines, multa agunt, illa, quia mentis sunt, vt patet, expertes: homines, quia mẽs perturbatione nonnunquam, vel morbo, vel somno submergitur. Sed de imaginatione quidem determinatum sit hactenus: satu enim quidnam ipsa sit, & cur sit, hisce quæ iam dicta sunt, explicauimus.*

r Cum

---

r *Cum autem visus.*] Phantasiæ, & sensus cognationem signo quodam ostendit, hoc est, à nominis Etymologia: phantasia enim à visu, qui inter omnes sensus externos principem locum obtinet, quodammodo nomen sumit, quatenus id à lumine accipit, sine quo visio non fit. Lumen enim Græce φάος dicitur, vnde phantasia ἀπὸ τοῦ φάος καὶ τοῦ στάσεως, id est, à lumine, & à statu dicitur. Vnde à prima huiusce nominis parte, phantasiæ cum sensu similitudo ostenditur. A secunda vero indicatur quod sit permanens, & quidem merito; quandoquidem cessante externorum sensuum functione, ipsa permanet. Quod in causa est vt animantia per eam multa operentur; & bruta quidem, quia intellectu carent; homines vero, quia interdum in eis intellectus animi ægritudinibus, & perturbationibus, aut morbo corporis, aut somno, aliave eiusmodi affectione præpeditur, siue obscuratur, & quasi oblitescit.

QVÆ-

QVÆSTIO I.

AN INTERNORVM SENSVVM *numerus recte à Philosophis constituatur.*

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS INTERnorum sensuum multitudo collecta fuerit.

TRibus potissimum rationibus ad internorum sensuum multitudinem constituendam Philosophi adducti sunt. Quidam ex cerebri ventriculis, vbi sentiendi officinas collocatas esse inquiunt, quos ventriculos plures esse anatomicis obseruationibus constat, nempe tres, quatuorve. Sed hoc argumẽtum aliis parum efficax videtur, idq; non sine magna probalitate. Primum, quia cum sensus sint qualitates, quæ non occupant locum, atque adeo nec domicilia, quibus excipiantur, requirunt, incertum est num eiusmodi cellulę ad eum vsum, an ad alium potius destinatæ à natura sint; videlicet ad perficiendos spiritus animales, vt Vesalius lib. 7. cap. 6. & Realdus Columbus in lib. de cerebro, & neruis cap. 1. existimant. Vel etiam ad cerebri recrementa euacuanda, vt quibusdam videtur: quod probabile facit humidæ, & excrementitiæ concretionis copia, quæ in iis visitur. Confirmatque hoc Fernelius in libro de partium humani corporis descriptione cap. 9. aiens supervacanea, quæ in iis ventriculis congeruntur, sensim per quosdam riuulos in eum cerebri lo-

Ex ventriculis cerebri non efficaciter colligi numerum sensuum internorum.

A cum, qui infundibulum, aut peluis dicitur, illabi: inde que in glandulam, deinde in palatum pedetentim instillentur, ac foras deturbentur. Galenus quoque libro octauo de vsu partium docet priores duos cerebri sinus, inspirationis, expirationisque cerebri, & vaporum efflationis causa datos esse. Præterea emissionis recrementorum gratia, atque insuper ad animales spiritus conficiendos, qui inde ad posteriorem sinum transmeantes, ibi
B absoluuntur. Præterea quod non resideant interni sensus in prædictis ventriculis ex eo stabiliri potest; quia sensus communis dicitur esse in priori parte cerebri; vbi tamen non inuenitur vnus aliquis sinus, in quo ille resideat, sed duo, alter ad læuam, alter ad dexteram; qui deinde in tertium media cerebri parte consistentem propriis ductibus concurrunt. Quod si quis dicat sensum communem
C in vtraque illa à cauitate sedem habere, id ex eo confutatur; quia cum hæc facultas sit quasi centrum externarum, vt supra ex Aristotele, aliisq; auctoribus docuimus, consentaneum est, vt more centri vnam, non vero geminam sedem occupet. Quod si quis cum nonnullis asserat priores illos cerebri sinus non duos, sed re vera vnum esse; esto ita sit: quod adhuc in illo communis sensus non sit repo-
D situs, ea ratio conuincit; quia, vt Vesalius loco citato ostendit, nerui ab externorum sensuum organis in cerebrum ascendentes, per quos rerum sensibilium imagines deuehuntur, non confluunt in eiusmodi ventriculum, in quem confluere oporteret, si illic, vt autumant, foret sensus communis, ad quem externæ sentiendi facultates rerum, quas

perce-

illum percepere, simulacra vndique transmittunt. A
Alii, è quorum numero est Galenus, plures *[...]ata [...]ent.* internos sensus, eosque locis distinctos ideo fecere, quia videmus lædi nonnunquam sensus internos quoad vnam operationem, non quoad aliã: quod certe nõ aliũd videtur ob uenire, nisi quia ii inter se distinguuntur, & in diuersa cerebri parte vigent: sic enim, dissoluto in vna parte organi temperamento, idem nihilominus in alia integrum manet, proindeq; facultas, quæ partem integram occupat, suo numero prope fungitur; quæ vero partem B læsam, non item. Accidere autem interdum prædicto modo talem læsionẽ ex eo ostendũt, quia nonnunquam morbo correptis visa apparent, quæ non sunt, labefactata videlicet imaginatione; cum alioqui recte iudicent, & è conuerso: sunt etiam qui memorandi vim penitus amiserunt superstite apprehensione, & iudicio, quorum omnium exempla refert Galenus variis in locis, ac primum libro de symptomatum differentiis ca. 3. narrat Theophilum quendam medicum, cum alioqui ad in- C terrogata probe responderet, imaginatũ fuisse tibicines quosdam in angulo domus assidue canere, qui interim exclamabat, vt foras eiicerentur. Ex quo colligitur imaginandi vim hallucinatam in eo fuisse, dum audire se tibicines, & videre putaret; iudicium vero incolume, tum quia apposite interrogabat, & respondebat; tum quia tibicines, vt eiicerentur iubebat: qui si adessent nocere ei possent. Nõnulli vero contrariam nonnunquam patiuntur affectionem, qua iudicium, æstimatioue D in iis errat; cum tamen non se videre apprehendant, quæ non vident, vt exemplo altero Galenus ostendit lib. 4. de locis affectis cap. 1. Nam Romæ quidam insana mente cum in cubiculo detineretur, è lecto surgens ad fenestram, per quam & ipse videri, & prætereuntes contueri poterat, accessit. Indeque ex vitreis vasis singula ostendens, sciscitatus est an præterentes vt proiiceret, qui ridentes, plaudentesque, vt ea proiiceret, cũ rogassent: ille omnia arripiens deiecit. Quod cum magnis accla- E mationibus, risuque exceptum fuisset, subinde num puerũ quoq;, quem apud se habebat, deturbari iuberent, interrogauit: quod cũ illi vt faceret, iussissent, puerum quoque è fenestra præcipitem dedit. In hoc ergo vis apprehendens integra mansit, quia & vasa, & puerum; & acclamantes rite apprehendebat. Ægrotabat tamen iudicatrix facultas, quia & vasa, & puerum deiiciendum insane æstimabat nec comminuenda vasa & interiturũ pue- F rum inferebat. Iam vero quibusdam memoriam aliquando fuisse oblæsam, integra imaginatione ac iudicio Thucydidis testimonio confirmat idẽ Galenus lib. de differẽtiis symptomatum c. 8 & lib. 2. de causis symptomatũ cap. vltimo, vbi refert euasisse quosdam à pestilentia, qui neq; se ipsos, neque alios agnouerunt, itemque nonnullos refert, qui senio in easdem inciderunt affectiones; ac se etiam quosdam vidisse, qui literarum, & artium omnino obliti fuerant, imo & suorum nominum; quibus tamen alii interni sensus incolumes erant.

At enim hæc quoque ratio ad internorum sensuum differentias, & distincta eorum organa colligenda, multis non abs re, parũ momenti habere videtur, aientibus posse in eadem cerebri parte lædi temperamentum, ita vt læsio impediat v. g. officium apprehendendi, non tamen iudicandi; vel iudicandi, non autẽ apprehendendi, seu memorandi, & contra. Quemadmodum in toto ventriculo resident facultates, quæ circa alimentum negotiantur, id est, alliciendi, retinendi, alterandi, & expellendi vires; nec tamen quacunque harum læsa, aut cuiuslibet officio impedito, vniuersæ, earumue munia læduntur; nimirum quia non quæuis temperamenti mutatio, quę v. g. cibi retentionem vitiat, ad eiusdem cibi attractionem impediendum sat est. *Non probatur Galeni ratio.*

Alii igitur internorum sensuum differentias astruunt ex diuersitate munerum, & operationum, quæ ab iis administrantur, quod videlicet ea munia, & functiones tam variæ sint, ac dissimiles, vt necessario plures facultates exigant. Atque hoc multiplicandi potentias fundamentum à plerisque in schola Philosophorum pro firmo, certoq; habetur, etsi ex eo non omnes eundem numerum internorũ sensuum constituant, sed alii plures, alii pauciores. Nam Auicenna li. 6. Naturalium parte 4. c. Algazellus in suo libello de anima, tractatu 4. c. 4. Magnus Albertus l. 2. de anima, tractatu 4 c. 7. Ioannes Gandauensis 2. huius operis qu. 37. quinq; faciunt internos sensus. Qui licet in numero conueniant, in eorum tamen officiis distribuendis, atque ordinandis non parũ dissident. Etenim Algazellus, & Albertus sensum communem, qui externorum sensuũ obiecta percipiat, & dignoscat, primo loco ponunt. Secundo vim imaginatricem, vt sensus communis idola conseruet, resq; sensatas in earum absentia recolat. Tertio æstimatiuã, vt obiecta non sensata, v. g. odium, & amicitiã percipiat. Quarto phantasiam, vt varie inter se species coniungat, sensatas cum sensatis, vt cũm ex auro & mõte, aureũ montem effingit: nõ sensatas cum sensatis, vt cum hoc calidũ, & vtile simul percipit: nõ sensatas cũ non sensatis, vt cũ agnus apprehẽdit matrẽ, vt sibi charã, & amicã. Quinto memoriam, vt conseruet ea, quæ phantasia percipit. Auicẽna autẽ phãtasiam tertio loco statuit. Quarto imaginatricẽ facultatem; atq; hãc credit nihil per se cognoscere, sed duntaxat species à sensu cõmuni tradita, apud se reponere, & cõseruare. Habẽt autẽ hi auctores ad hũc numerũ cõstituẽdum *Quidam ex diuersitate operationum sensus distinguunt internos.* *Qui sensus quinque internos constituant eorumque munia.*

dum eam, quam diximus, rationem; videlicet, quod quintuplex illa munerum, functionumque varietas æqualem potentiarum numerum exposcere videatur.

Quatuor à D.Th. numerantur.

Altera est opinio D. Thomæ opusc. 43. c. 4. & 1. part. quæst. 78. art. 4. Caietani ibidem, Auerrois hoc in lib. com. 6. Ferrariensis q. 4. & aliorum arbitrantiũ quatuor esse internos sensus, nempe sensum communem, cuius officia sæpe exposuimus; imaginationem, siue phantasiam, quæ res sensatas inter se iungat, & sit quasi thesaurus imaginum sensus communis: cogitatiuam (in brutis æstimatiua nuncupatur) quæ res non sensatas percipiat; & modo ante explicato componat; memoriam, quæ species non sensatas condat, seruetque, & ex iis recordetur. Horum philosophorum placitum similiter innititur distinctione operationum, ac munium ad potentias multiplicandas, nisi quod illa ad pauciores potentias reuocat, vt à nobis inferius declarabitur.

Galeno tres tantum recensentur.

Tertia sententia est Galeni, qui ex triplici illa specie phrenitidis, cuius supra meminimus: tres internas facultates posuit, phantasiam, quam cum sensu communi confundit, rationem, id est, vim iudicatricem, & memoriam. Eundem numerum constituit D. Gregorius Nissenus libro 4. de viribus animæ cap. 6. & 7. Damascenus lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 17. D. Nemesius de natura hominis cap. 6. aliique nonnulli.

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR INTERNORVM *sensuum numerus ex communi Philosophorum sententia.*

NOs quid in re prorsus abdita, & ambigua ex communioribus tam veterum, quam recentium auctorum placitis statuendum sit, aliquot assertionibus primo explicabimus; deinde aliam sententiam, quæ nobis verisimilior videtur, statuemus. Sit prima assertio. Præter sensum communem, quem supra ponendum esse demonstrauimus, danda est aliqua potentia distincta, quæ species ab eo sibi demandatas conseruet. Probatur. Etenim diuersa qualitatum temperies, atque adeo diuersum organum, & potentia exigitur ad imagines rerum prompte recipiendas, iisque in præsentia obiecti vtendum: diuersa, inquã, ab ea, quæ requiritur ad easdem in posterum diu conseruandas. Nam humida probe excipiunt, sed non retinent. sicca, etsi ægre recipiant, diu conseruant. Cum igitur constet species à sensibus externis emissas, confestim recipi ab vno aliquo sensu, in quem deferuntur: cum item perspicuum sit rerum perceptarum simulacra ab animãtibus saltem perfectis diu asseruari, quod in libris Paruorum naturaliũ ex professo ostendimus: fit inde, vt vltra organum communis sensus, qui priori muneri obeundo destinatus est, ponendum sit aliud siccioris tẽperamenti, & alterius facultatis, quæ posterius officium retinendi species administret. Hæc autem est, quæ peculiari nomine phantasia, atque imaginatrix dicitur.

1. Assert. Præter sensum communem dandam esse phantasiam.

Humiditas ad receptionem specierum, siccitas ad retentionem.

Li. de somnis c. 1. & 2.

Secunda assertio. Præter phantasiam danda est alia facultas sensitiua, quæ res non sensatas percipiat, easque tum inter se, tum cum sensatis varie coniungat: & vltra hanc potentiam danda est alia, quæ sit quasi thesaurus specierum, quibus res eiusmodi repræsentatur. Prior pars huiusce assertionis inde ostenditur, quia cum nõ solum homines, sed etiam brutæ animãtes odii & amicitiæ notiones effingant vt ouis, quæ lupum vt sibi inimicum apprehendit: cõstituere oportet aliquã potentiam sensitiuam, quę hoc munere defungatur, nempe eam, quę in hominibus cogitatiua, in belluis æstimatiua dicitur. Esse vero hanc à phantasia distinctam argumento est, quod dignoscere res nõ sensatas, easq; prædicto modo cõponere munus est altioris negotii, atq; adeo potẽtiæ paulo nobilioris, quam sit phantasia. Posteriorẽ partem eiusdem assertionis probat ratio illa, qua paulo ante ostendimus phantasiã à sensu communi distingui; siquidẽ vt phantasia sensus communis; ita memoria facultatis imaginatricis repositorium, seu thesaurus habetur.

2. Assert. Dandam esse cogitatiuam seu æstimatiuam, & memoriã.

Distingui cogitatiuam à phantasia.

Tertia assertio. Præter quatuor prædictas facultates nihil opus est aliam quintam inducere. Hæc probatur, quia eiusmodi facultas minime necessaria est ad obeundas operationes, quarum gratia à suis assertoribus inducitur. Namque ad res sensatas in se copulandas sufficit phantasia, ad eliciendas vero non sensatas, easque tum inter se, tum cum sensatis varie commiscendas, sat est cogitatiua. Sed obiiciat quis Phantasia nihil operatur, sed duntaxat species sibi concreditas retinet, tueturque: igitur danda aliqua potentia, quæ res sensatas inter se iungat: deinde alia, quæ circa non sensatas versetur. Huic obiectioni negandum est quod assumit. Non enim phantasia in speciebus retinendis tantummodo occupatur, sed ex iis etiam sensiones suas promit, cum sit potentia non solum passiua, sed actiua, alioqui deterior foret sensu communi. Vnde & Aristoteles proximo capite docuit actum phantasiæ, siue imaginatricis facultatis esse imaginationem, reique notitiam. Itaque vt sensus communis externorum sensuum obiecta in eorum præsentia dignoscit, & comparat; ita & phantasia in eorum absentia. Quia & amplius etiam aliquid præstat, vt progressu dicemus.

3. Assert. Præter 4. designatos sensus nullum aliud esse concedendum.

Obiect.

Dilutio.

Phantasia suas etiam promit sensiones.

At obiiciat rursum aliquis, cogitatiuam, quæ circa res insensatas occupatur, tractare etiam sensatas, quãdoquidem interdum non sensatas

Obiicitur.

sensatas

fensatas cũ sensatis iungit, imo & sensatas in- A
ter se copulare potest. Quare superuacaneam
videri phantasiam. Occurrendum tamen, licet
nonnunquam vlterior potentia officia prio-
ris, saltem aliqua ex parte, administret: non
idcirco priorem potentiam redundare, cum
natura, præsertim in rebus materia constanti-
bus, quæ sensim proficiunt, materiales poten-
tias gradatim disponat, earumque officia eo
ordine distribuat, qui ad functiones seriatim,
ac proinde extricatius & magis commode ex-
ercendas idoneus videatur. Quæ dispositio; B
atq; ordinis commoditas melius seruabitur,
si phantasia conseruet, atque inter se primo
coniungat solas species sensatas, deinde vlte-
rior potentia non solum has, sed etiam non
sensatas eliciat, & inter se copulet; tum po-
stremo vtrasque sibi traditas memoria con-
seruet.

pponitur rtio. Opponit etiam è recentioribus Philosophis
quidam; magis & minus pertinere ad eandem
speciem: atque adeo non videri recte distin- C
gui memoriam à cogitatiua, quod altera ma
gis, altera minus conseruet rerum imagines.
Verum hoc facile diluitur. Nec enim existi-
ccurri-tur. mandum est has potentias per id distingui, cũ
id organi, non potentiæ sit affectio: sed nimi-
rum ex diuersitate temperamenti, quod hæ
facultates in organo exigunt; (videlicet, vt v-
num humidius sit, alterum siccius; vnum mi-
nus, alterum magis retineat inusta rerum si-
Qua sit in-ter cogita-tiuam & memoriam distinctio. mulacra) tanquam ex quodam naturæ indicio D
colligitur habere illas distincta sensoria, atq;
adeo esse potentias diuersas. Quarum tamen
distinctio à priori ex diuersitate obiectorum
sumenda est; quia cogitatrix circa cogitabile,
qua tale est, similiterq; memoria circa memo-
rabile insistit.

Verum enimuero etsi probabile sit, qua-
tuor esse internos sensus, vt proxima assertio-
ne diximus, non minus tamen probabile vi- E
detur tres solummodo esse, nempe sensum
Probabile admodum est, tres tã-tum nu-merandas esse poten-tias. communem, phantasiam & memoriam. Hæc
assertio, quæ tum à quibusdam antiquiori-
bus, tum à multis nostræ ætatis Philosophis
defenditur, ex eo suadetur, quia omnia illa
officia, quæ paulo ante duplici facultati, phã-
tasiæ & cogitatrici ascribebamus, commode
reuocari possunt ad mediam illam potẽtiam,
quæ phantasia nuncupatur. Etenim quan- F
quam res non sensatas percipere, easque [illegible]
ctare præstantioris notæ munus sit, quam in
solas res sensatas incumbere; non proinde
necessarium videtur ad hæc duo ministeria
exhibenda plures asciscere facultates; cum
vna eademq; vis, vt in nostro patet intellectu,
alias magis, alias minus nobiles operationes
administret. Nec omnino oportet in his po-
tentiis, esto materiales sint, tantam interpo-
nere varietatem.

ARTICVLVS III.

INDVCITVR ALIA QVÆDAM
*minus communis opinio, quæ tamen cæteris
probabilior iudicatur.*

SVperiori articulo quid de internorum sen-
suum numero ex communi auctorum pla-
cito decernendum foret, statuimus, Cæterum
alia quædam est opinio, etsi non antiquitati,
vt quibusdam videtur, certe veritati magis
consentanea, quam præter alios nostræ æta-
tis nobiles Philosophos defendit Fons. lib. 5.
Metaph. cap. 28. qu. 7. sect. 4. asserens duas tan-
tùm esse potentias sensitiuas internas; sensum
communem & phantasiam. Quæ sententia sic
tuenda à nobis est; vt dicamus sensum com-
munem fungi iis muneribus, quæ illi supe-
rius attribuimus: phantasiam vero reliquis o-
mnibus, quæ aliis sensibus internis delegaba-
mus. Ita vero esse ex eo conuincitur, quia nul-
C la ratio cogit plures sensus constituere, vt fa- *Sufficere*
cile videbit qui ad dilutionem argumentorũ, *duos sen-*
quæ plures suadebant, animum attenderit. *sus, com-*
Nam quod omnia cogitatricis facultatis mu- *munem*
nia ad phantasiam reduci possint; iam supra *scilicet &*
ostendimus. Quod autem memoriæ officiũ, *phantasi-*
quod vnum restabat, ab eadem sustineri que- *am.*
at; imo quod illa id re ipsa administret ea ra-
tio probat; quia in primis ad retinendas rerũ
imagines nihil opus est organo omnino di-
D uerso, sed distincta eiusdem organi parte, quæ
siccitate magis abundet, firmiusque retineat,
vt quibusdam placet. Vel, quod nobis vide-
tur, dicendum potius cum Fernelio, lib. 5. suæ
Physiologiæ, & Theophilo ad text. 162. in vna
eademque organi parte recipi denuo species
ad cogitandum & ad vsum memoriæ: quia id
organum tali præditum est temperamento, vt
recens illapsas rerum imagines, quantum o-
E pus sit ad confestim iis vtendum, mox imbi-
bat, & vt eas quoque diu seruare queat: præ-
sertim si vel vno actu vehementi, vel iterata e-
iusdem rei apprehensione, alte firmiterq; in-
figantur. Licet enim antea iuxta communem *Potest dari*
sententiam dixerimus, oportere dari sensite- *tale tempe-*
rium humidum ad recipiendas primo species; *ramentum*
aliud vero siccum ad seruandas: quia nimis *in eadem*
humida facile recipiunt, & non retinent; ni- *potentia,*
mis sicca ægre recipiunt, & diu conseruant: *vt species*
nobis tamen videtur posse dari temperamen- *commode*
tum ea mediocritate, vt & non difficile reci- *recipiat, &*
piat, & recepta diu retineat. Nam quod typi *retineat.*
in eadem organi parte inurantur, & maneant,
non ad vsum memoriæ solum, sed etiam ad
alia officia obeunda, probari ex eo potest,
quia alioqui cum volumus sensu interno dis-
currere circa ea singularia, quæ ante aliquot
annos apprehendimus, oportet nos arbitratu
nostro aliũde; id est, è thesauro memoriæ spe-
cies ciere, & euocare: quod admodum impro-

babile & fictitium videtur; atq; indignũ præ A stentia æstimatricis facultatis, quam certerum typis carere minime conuenit. Itaq; nec videtur necessario requiri diuersitas sensorii ad memoriam, quo potissimum iudicio illius ab aliis potentiis distinctio arguebatur, imo nec diuersa pars in eodem organo. Quare nõ est cur putemus memoriam ab aliis potentiis situ, aut natura distingui.

Non esse necessariã duplicem memoriam.

Præterea quod non sit duplex thesaurus, alter specierum sensatarum, alter insensata- B rum, vt plerique aiunt, ea ratio probat, quia eadem facultas, vt iidem concedunt, ex speciebus sensatis elicit non sensatas, easque inter se varie iungit, & componit. Item eadem cum reminiscendi actum exercet, sępe à rebus sensatis ad insensatas, & contra ab his ad illas discurrit: id autem præstare saltem prompte & expedite non posset, nisi tam harum, quam illarum species, à quibus sensionem eliceret, in se ipsa retineret.

C

Aristotelica doctrinæ consona ostenditur hæc sententia.

Denique quod hæc nostra opinio Peripatetico dogmati nõ repugnet, ex eo ostenditur, quia Aristoteles cap. 2. & 3. huius libri, potentias sensitiuas internas accurate inuestigauit, non plures inuenit, constituitue quam duas; videlicet sensum communem & phantasiam. Nec obstat quod vnum librorum, qui Parua Naturalia nuncupatur, de Memoria & reminiscentia inscripsit. Nõ enim id propterea fecit, quod facultatẽ memorandi à phantasia si- D tu, vel specie abiungeret. Nam capite primo eiusdem libri actum memorandi collocat in ea parte animæ, id est, in ea potentia, in qua imaginatrix ac phantasia residet. Inscriptionis ergo causa fuit, quia agebat inibi de actu memorandi, secundum quẽ hæc potentia appellationem memoriæ sortitur, quemadmodum & phantasia vocatur, quod in ea res appareãt; non quouis modo, sed ita vt sensilibus digressis, eorum notio maneat, sicuti explicauit A E rist. proximo superiori capite text. 162.

Cur non vnus tantum internus sensus concedatur.

Erit tamen qui roget, Si tantopere nobis internorũ sensuum arridet paucitas, cur non omnes ad vnum reducamus. Respondemus, Alensem quidem 2. part. quæst. 70. memb. 2. concedere re vera non esse plures potentias, etsi ob diuersitatem modi operandi plures dicantur. Sed ne ita arbitremur, obstat in primis auctoritas Aristotelis, qui capite citato à tex. 55 probauit phantasiam esse facultatem sim- F pliciter diuersam à sensu communi. Deinde obstant hæ rationes: primum, quia diuerso modo immutatur sensus communis & phantasia: nam ille immediate à sensibus externis immutatur: hæc non nisi mediate, & interuentu illius. Item, ille præsentia duntaxat obiecta, ac simul cum sensibus externis apprehendit; hæc etiam iis cessantibus, & remotissima percipit. Ille tantum sensata, hæc etiam nõ sensata dignoscit, administratq; alias functiones sibi peculiares de quibus supra.

Manet ergo ex superiori disputatione duas tantummodo esse internas sentiendi facultates, sensum communem & phantasiam, quæ ex officiorum diuersitate non solum varia sortitur nomina, vt supra monuimus, sed etiam quasi multiplex potentia, non natura & specie, sed operationum fœcunditate dici potest. Quo pacto aiunt nonnulli interpretandum esse Galenum, videlicet ex triplici specie phrenitidis, non tres potentias distinctas, sed triplicem eiusdem facultatis operationem, quæ triplici morbo phreneseos lædi queat, intellexisse. Quibus adstipulantur verba eiusdem Galeni lib. 2. de Musculorum motu, vbi vnam eandemque potentiam statuit phantasiam & memoriam.

Phantasia ex varietate munerum multiplex potentia dici potest.

ARTICVLVS IV.

DE SEDE INTERNORVM sensuum.

IN posterum de internis potentiis sensitiuis, iuxta eum numerum, quem paulo ante decreuimus, philosophabimur; quanquam alibi reiecta eius rei in hunc locum diligentiori peruestigatione ex communi sententia plures duobus posuerimus. Quod ad præsens dubiũ D attinet, de internorum sensuũ loco agit Auicenna Fen 1. primi doctrina 6. cap. 5. Aetius Sermone 2. Tetrabili 2. capite 2. Fernelius in libro de Natural. facult. cap. 10. D. Tho. 1. part. qu. 78. art. 4 & opusc. 43. cap 4. & alibi.

Improbatur sententia, quæ sensus collocat in spiritibus.

D. Nemesius in libro de Natura hominis, cap. 6. & D. Damascenus lib. 2. Fidei, cap. 19. & 20. collocant sensus internos in spiritibus. Sed hæc sententia non placet, quia vt libro 1. de Ortu & Interitu, ex professo ostendimus, E spiritus non sunt animati: at potentiæ vitales, ex quibus anima suas elicit functiones, non nisi in corpore, quod ab ipsa anima informatur, inesse debent. Reliquum est ergo, vt prædicti sensus resideant in cerebro. Verum dubitari solet à Medicis, vtrum in cerebri medulla, an in eius membranulis, seu inuolucris, quæ Meninges vocantur, insint. Fernelius in membranulis esse ait, eo nixus argumento, quod cerebri medulla tangendi sensu careat, F membrana autem, ea præsertim, quæ crassior est, tactu valeat exquisitissimo. Quæ omnia vulnerata, apertaque calua, contrectantibus deprehensa fuisse inquit, & in morborũ euentis declarata: siquidem in phrenitide, delirio, & lethargo, læsa cerebri medulla nullus plerumque dolor affligit: at si vel minima occasio, aut humoris, aut etiam vaporis acrioris in meninges infertur grauis dolor excruciat. Galenus tamen, cuius sententia magis probatur, lib. 7. de Placitis, sensus internos constituit.

Fernelius in membranulis cerebri eos constituit.

sicut in ipsa cerebri medulla, vt in præcipua A sede, è qua propagantur nerui, per quos sensibilium rerum imagines inuehuntur. Meninges vero ait datas à natura ad substantiam illam continendam coercendamque. Nec Fer-
1. nelii ratio concludit. Primũ, quia medulla cerebri sensu tactus non omnino caret, licet ob-
2. tuse ac tenuiter sentiat. Deinde, quia temperamentum, quod tactum propter mollitudinem aqueam minus iuuat, potest respectu internorum sensuum maiorem habere commoditatem. B

Fernelio situ, loco [hu]iusmodi [sen]sus disiunguntur.

Sed est adhuc controuersia in quanam ipsius medullæ parte, qua ve discretione hi sensus repositi sint. Fernelius nullibi situ loco ve eos disiungi patitur: & excludendam atque euertendam esse contendit aduersariam opinionem, vt absurdam & futilem, etsi iuniorum prope omnium sit. Quæ ex Arabum, inquit, factione primum orta, nullis rationibus stabilita, partim ficta pueriliter, partim effutita temere, ita demum iactationem habuit in populo. Et paulo inferius: Si Aristotelis & Peripateticorum rationibus illi non cedunt, C audiant saltem vniuersam Græcorum Medicorum familiam, qui omnes ad vnum iisdem principiis informati, læsa memoria non modo occipiti, sed toti cerebro remedia adhiberi iubent: id ratum habentes, partem animæ φανταστικῆς, quæcunque ea sit, hanc eandem & recordari, & rerum impressiones conseruare. Hæc ille, qui non est cur tantopere deiiciat contrariam opinionem, quæ plura internis sensibus organa assignat; cum eam grauissimi D Philosophi, D. Thomas & Magnus Albertus, aliique non pauci tueantur. Nos ergo quasi media insistentes via, vt non plures, nec pauciores sensus internos specie distinctos, quam duos facimus: ita non plura pauciora ve illis, quam duo instrumenta deputamus. Sensum ergo communem statuimus in anteriori parte cerebri, ad quam viæ quædam & foramina patent, per quæ extrinsecus hausta, rerum simulacra commeant, qui etiam cerebri locus paulo humidior est, atque ita ad recipiendum ex- E peditior. Phantasiam vero in toto reliquo cerebro collocamus, vbi compositio illa, de qua antea diximus, huic potentiæ maxime idonea, videlicet ex sicco & humido attemperata existit.

...nda ta... n est ta... disiun... , & a... dditur ... illa sit.

[Q]uæstio.

Sed iam aliquis vrgeat videri memoriam in occipitio tantum esse, quia ibi percussos rerum cepit obliuio; quo argumento nos ad id sententiam confirmandam alibi vsi fuimus. F

[So]lutio.

Occurrendum tamen non idcirco eo vulnere læsam duntaxat memoriam, quod inibi ea sola resideret, quam nos nec loco, nec natura à phantasia abiungi ostendimus: sed quia non quicquid potentiam quoad vnam operationem lædit, continuo eandem quoad cæteras offendit, vt iam supra monuimus. Quod autem notauit et Fernelius in lib. de Functionibus & humoribus, cap. 15. aiens, cum facultas quoad vnam operationẽ natura, vel aliquo ascititio incommodo minus firma est, eam irruentibus caussis noxiis, minus obsistere, promptiusque turbari quoad illam: & contra, quæ firma est ac valida, minus aut nihil detrimenti suscipere. Atque ita cum valida est potentia, verbi gratia, quoad actum apprehendendi, non autẽ iudicandi, lædi iudicium integra apprehensione. Quod si vehemens caussa morbi ingruat, cui potentia quoad omnes functiones peræque succumbat, tunc iacturam integram omnium operationum, perfectumq; delirium consequi.

ARTICVLVS V.

QVI SENSVS INTERNI, QVIBVS competant animantibus.

Phantasia qua ratione accepta sola homini conueniat.

PORRO non omnes internæ sentiendi facultates cunctis insunt animantibus, etsi nullum sit, quod careat sensu communi, vt antea cum de illo priuatim à nobis sermo haberetur, docuimus. Quod vero ad phantasiam attinet, si spectetur secundum actus componendi, diuidendi & discurrendi circa singularia, quos illi concedendos esse proxima quæstione statuemus; notum est eam ita sumptam haudquaquam belluis cõuenire. Si item considretur quoad actum memorandi, pro certo constantiq; habetur, illã non omnibus brutis competere: cum nec omnia loca cieantur, vt quæ saxis marinis adhærescunt; nec omnia, quæ loco mouentur, ad sedem, è qua profecta sunt, redire consuescant: memoria vero iccirco potissimum data sit animantibus, vt locum absentem antea sibi notum alicuius rei inueniendæ, aut fugiendæ gratia petant. Si autem phantasia expendatur quoad alios actus, qui ei competunt, de quibus supra, cuiusmodi sunt elicere species non sensatas è sensatis, easque inter se varie copulare; dicendum cum ii actus admodum præstantes, eximiæque notæ sint, non videri nisi à nobilioribus animantibus, atque adeo ab iis omnibus, quæ memorandi actus exercent, administrari.

Phantasiã non omnib. animalibus inesse.

Obiectio 1.

Verum contra superius dicta hæc se offerunt. Aristoteles lib. 1 Metaph. cap 1. omnibus animantibus imaginationem concedit, & capite 9 huius libri, text. 56. docet sensum, imaginationem & appetitum omnibus esse communia. Igitur ex internis sentiendi facultatibus non solus sensus communis vniuersis cõpetit. Secundo, etiam bruta despicacissimæ 2.
naturæ, vt lacertæ, apprehendunt inimicitiã: quandoquidem viso homine fugiunt: igitur elicere species insensatas, ex sensatis non solis perfectioribus animantibus conuenit. Ter-
tio, cum apes ad aluearia, & formicæ ad myr- 3.
mecias.

mecias suas reuertuntur, negari nō potest habere illas memoriam; & tamen non habent imaginationem, vt docuit Arist prox. cap. text. 106. nō ergo omnia bruta, quæ memoria pollent, imaginandi actum exercent. A

Ad 1. obiect. Ad primum horum, dicendum imaginationem, si presse ac proprie sumatur, prout de illa hoc loco egimus, eamque à phantasia perfecta minime separauimus, non omnibus brutis inesse: si late, vt etiam sensum communem comprehendit, in cunctis reperiri: ac iuxta posteriorem hanc notionem accipi ab Aristot. locis in argumento citatis. B

Ad 2. Ad secundum, bruta illa deterioris cōditionis nequaquam elicere species insensatas ex sensatis; fugere tamen aduersarium ex instinctu, qui in eis est modus quidam iudicii obscurioris, quam id, quod belluæ perfectiores formare cōsueuerunt.

Ad 3. Ad tertium, relicta Auctorum controuersia, circa *Lege Arist. lib. 1. de Hist. anim. cap. 1. Plin. lib. 11. c. 5.* eius loci explicationem, de qua D. Thomas, Ægydius, Thienensis, Ianduuus, Albertus, Auerroes, dicito Aristot. negare apibus & formicis imaginationem, seu phantasiam non quamlibet, sed eam, quæ coniuncta est cum aptitudine ad capessendam aliquo modo disciplinam, quæ phantasia conuenit elephantis, equis, & quibusdam aliis, quæ docilia dicuntur, quatenus voce hominis quasi docentis assuescunt ad faciendum aliquid; quæ tamen docilitas neque apibus, neque formicis conuenit, esto quandam veluti Reipub. formam seruent. C D

QVÆSTIO II.

AN ALIQVIS INTERNVS SENSUS diuidat, componat, discurrat.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA PARTIS negatiuæ.

NOn quærimus hoc loco de compositione & diuisione, qua propositiones conficiūtur ex terminis communibus, nec de discursu qui ex iis constat. Planum est enim, & alibi à nobis demonstratum, cognitionem vniuersalium rerum non cadere in potentias organo corporeo affixas; sed in solam vim intellectricem. F

Sensus quæstionis. Tantum ergo in quæstionem vocamus, num aliquis de internis sensibus propositionem ex terminis singularibus formet, & circa singularia discurrat. De internis, inquam sensibus hominum, non belluarum. Nam hæ operationes si sensibus insint, non eis per se competunt, sed ex defluxu, & vicinia rationis, à qua bruta longe absunt.

Igitur pro parte negatiua hæc argumenta occurrunt. Primo: Minus est potentiam reflecti supra suum actum, aut cognoscere proportionem mediorum ad finem, quam componere & diuidere, sed illa nulli sensui conueniunt, vt alibi ostendimus: ergo neque hoc. *1. Argum. pro parte negatiua. 2. Phys. c. 9. q. 4. art. 3. & hoc lib. c. 2. qu. 1. art. 2.*

Secundo: In qualibet propositione datur copula prædicati cum subiecto, quæ est relatio rationis; sed in sensu neque relatio rationis dari potest, neque ab eo percipi, cum ad rationem duntaxat, & ad intellectum pertineat, non potest igitur in sensu dari propositio. 2.

Tertio: Si sensitiua potentia discurreret præberet assensum propositioni à se confectæ; atque adeo propositionem ipsam, & ex consequenti suum proprium actum cognosceret; sed sensus non reciprocatur supra suum actum: ergo non discurrit. 3.

Quarto: Nulla facultas potest discurrere, nisi cui notæ sunt communes illæ regulæ & principia, quibus omnis discursus innititur; nempe dici de omni, & dici de nullo, sed hæc effugiunt sensus notitiam, cum terminis constent communibus. Nulla igitur facultas sensitiua potest discurrere. 4.

Postremo, accedit testimonium Aristot. hoc in lib. cap. 6. text. 22. vbi docet compositionem & diuisionem, atque adeo & discursum esse functiones proprias intellectus. 5.

ARTICVLVS II.

PROPOSITÆ DIFFICVLtatis enodatio.

QVoniam probabilius indicauimus duos tantum esse internos sensus: ad huius sententiæ normam propositam controuersiā diiudicabimus.

1. Assertio. Sensus communis non componit, nec diuidit, nec discurrit. Sit prima conclusio: Sensus communis non componit, nec diuidit, aut discurrit. Hæc videtur firmata consensu auctorum omnium, exceptis iis, qui sensum communem cum reliquis sensibus natura & specie confundunt. Probatur autem ex eo, quia si internus aliquis sensus ad hæc munia promouetur, id tantum obtinet, vt iam supra dicebamus ex defluxu intellectus, ad quem dignitate proxime accedit, & cui immediate ministrat. At sensus communis neque dignitate primus est inter sensus, vt ex superioribus liquet, neque intellectui immediate exhibet ministerium, vt suo loco ostendemus. Non est igitur, cur dicamus prædictas operationes communi sensui tribuendas. E

Arguitur contra. Si quis autem obiiciat sensum communem non solum obseruare functiones externorum sensuum eorumque obiecta, sed constituere inter illa discrimen, eaque diiudicare, vt superius docuit Aristoteles. Vnde etiam à D. Gregorio lib. 11. Moralium, cap. 8. sensus communis iudex cerebri dicitur, illis verbis; Cum vnus sit iudex sensus cerebri, qui intrinsecus præsidet, per meatus tamen proprios quin-

que

que sensus discernit. Quare cum hoc non vi- A deatur fieri absque compositione vnius cum altero, necessario fatendum videtur, communem sensum propositiones formare. Respondendum erit iudicium trifariam sumi. Primũ, pro quauis simplici potẽtiæ cognitione attingente obiectum sibi conueniens, esto ipsam conuenientiam nõ discernat; quo pacto dixit Arist. lib. 2. Poster. ca. vlt. & lib. 2. Topic. cap. 2. sentire esse aliquo modo iudicare, & hoc in li. B cap. 2. text. 138. visu nos diiudicare tenebras & lumen: de quo etiam iudicio loquitur D. Aug. lib. 6. Music. cap. 4. & de Vera religione, ca. 32. & 33. cum ait, sensibus esse naturalia quædam iudicia, quibus sensibilia iudicant. De quo item Richardus in 2. dist. 24. qu. 2. circa 3. princ. interpretatur illud ex cap. 12. lib. Iob. Nonne auris verba diiudicat? Secundo accipitur iudicium pro cognitione item simplici, qua tamẽ & obiecti conuenientia, & cognatio atque C discrimen inter res aliquas dignoscitur. Tertio pro iudicio enunciatiuo. Quibus positis dicimus, etsi iudicium tertii generis non sit in nobis absque propositione; iudicium tamen primo & secundo modo sumptum absque illa dari. Talia vero esse iudicia, quæ ad sensum communem pertinent.

Assertio. ...positio, ...unsio, ac ...scursus ...antasia ...n nega- ...r circa ...ngularia. Secunda conclusio: Phantasia potest ex vtroque termino singulari propositiones conficere, & circa singularia ad illius obiectum D pertinentia discurrere. Hæc est D. Thomæ 1. par quæst. 78 art 4. ad 5. & in opusc. de Potentiis animæ, capit. 4. & in secunda secundæ qu. 47. art. 3. & Caietani ibidem, Gregorii in 1. distinct. 3. quæst. 1. art. 1. Capreoli in 1. dist. 35. quæst. 2. & in 3. dist. 36. quæst. vnica, art. 3. ad 4. princ. & 4. dist. 10 qu. 4 art. 3 Marsilii in 2. qu. 16. cap. 1. Gabrielis qu. 1. Prologi, art. 2. Alensis 2 p. q. 67. m. 1. Cameracensis qu. 3. Prologi, art. 1. Sonc. 10. Metaph qu 16 Ferrariensis hoc in E lib. q. 9. Auerrois 2. huius operis, comm. 61. Auic. lib. 6. Natur p. 4. c. 2 & aliorum.

...ntellectus ...ratio vni- ...ersalis, co- ...itatiua ...ratio par- ...icularis ...appellatur. Docet ergo D. Thom. locis citatis, vim cogitatricem (quam nos à phantasia non distinguimus) eam in homine habere excellentiam, vt componat, & diuidat, ac syllogismo è terminis singularibus composito vtatur: nõ quasi, vt paulo ante diximus, id merito sensitiuæ partis obtineat, sed ex defluxu rationis particip e, tanquam ex eodem fonte dimanat, eique F proxime coniungitur, quoad fas est sensitiuæ parti; vnde est quod intellectus ratio vniuersalis, cogitatiua ratio particularis, & intellectus passiuus dici consueuit; vt etiam D. Thom. q. 81. artic. 3. primæ partis, & in q. de Anima, art. 13. animaduertit, habeturque ex Aristot. lib. 3. huius operis, ca. 5. text. 20. Probari autem hæc opinio ex eo potest, quia vt appetitus sensitiuus in homine, ob copulationem, quam cum voluntate habet, & quia ex eadem anima rationali oritur, nonnihil participat libertatis, vti communis Theologorum & Philosophorum doctrina statuit, ita consentaneum est, vt cogitatiua ex intellectricis potentiæ consortio aliquid rationis adipiscatur; præsertim cũ supremum inferioris naturæ soleat attingere, infimum superioris, vt D. Dionysius 7. cap. de Diuinis nominibus ait. Accedit testimonium Aristotelis lib. 1. Metaph. cap. 1. & lib. 2. Poster. cap. vlt. vbi memoriæ sensitiuæ ratiocinationem concedit, & in libro de Memoria & reminiscentia, cap. 2. vbi affirmat reminiscendi actum, quem sensitiuæ memoriæ attribuit, esse veluti syllogismum, quo vnum ex alio disquiritur. Vnde D. Thom. qui memoriam à cogitatrice disiungit, non solum cogitatrici potentiæ, sed etiam memoriæ prædictum discursum attribuit, vt constat ex iis, quæ tradit loco citato primæ partis.

Probatur assertio.

Obiectio. Obiiciet tamen aliquis: Homo vt prius natura est sensitiuus, quàm rationalis; ita sentiendi, quã intelligendi vim prius natura consequitur; atq; prius origine phãtasia ab animo oritur, ac perficitur, quam intellectus: non potest ergo phantasia ex consortio & defluxu rationis, quæ in eo naturę momẽto nondum est, eam quam dicimus, prærogatiuam sortiri. Sed *Dilutio.* occurrendum, quemadmodum rationalis animus prius natura accipit esse, quam corpori vniatur, ita prius natura fluere ab eo potentias, quæ ipsi inhærẽr, nec dependent à corpore, quam eas, quæ ab eo non dimanãt, nisi post coniunctionem cum materia, in quam recipiuntur: sicq; non prius natura oriri phantasiã, quam intelligendi vim. Nec refert quod illud animæ quicquid sit, à quo partiatim sumitur gradus sensitiui, antecedat natura id, à quo sumitur gradus rationalis. Alia namq; est conditio illius, cum secundum se nõ pendeat à corpore: alia facultatum sentientium, quæ cum in organo insint corporeo, necessario vt oriantur, animæ cum corpore vnionem præexigunt: atque adeo quoad actualem emanationem posteriores natura sunt facultatibus spiritualibus, quarum ortus eam copulationem minime requirit.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

Ad 1. arg. NVnc ad argumẽta initio proposita respõdeamus. Ad primũ dicimus, maius quodammodo esse reflecti supra suum actum, & cognoscere proportionem mediorum ad finem, quam componere & diuidere, quia cognitio illa mediorum solum competit potentiæ humanarum actionum directrici, qualis

est intellectus: reflexio etiam præter liberta- A tem requirit exemptionem à materia, quam non habent potentiæ organis affixæ. Alii tamen inquiunt, vt phantasia humana propter coniunctionem intellectus componit & diuidit, ita non esse absurdum eidem reflexionem aliquam supra suum actum concedere. Sed prior solutio communi sententiæ magis congruit.

Ad 2. Ad secundum dicito copulam prædicati cum subiecto, formaliter sumptam, esse rela- B tionem quandam rationis, materialiter autem esse ipsos terminos, inter se iunctos: vt à phantasia propositio formetur, sat esse percipi ab illa copulam materialiter, nec oportere, vt ab eadem concipiatur relatio illa; quemadmodũ nec relationes, quæ consequuntur actus quosdam voluntatis, existunt in eisdem actibus, sed in intellectu concipiente. Quicquid velit C Scotus in libro primo, distin. 45. quæst. vnica, cuius opinio alibi confutanda erit.

Ad 3. Ad tertium respondemus, vt phantasia assensum præstet alicui propositioni, non opus esse vt ipsam propositionem, suumque actum formaliter & expresse cognoscat: cum nec ipse intellectus, dum propositionibus à se formatis assentitur, necessario intelligat suos illos actus. Nimirum sat est potentiam ferri per iudicium in obiectũ à se cognitum: esto in actus ipsos cognoscendi expresse non tendat.

Ad 4. Ad quartum negandum est quod assumit. Non enim necesse est principia illa cognosci à potentia, quæ tantum discurrit ex singularibus; sed ab intellectu, qui conficit ex terminis vniuersalibus syllogismos, ad quos regulæ illæ, & communia principia spectãt.

Ad vltimum. Ad vltimum, dic Aristotelis sententiam eo loco tantum esse soli intellectui per se conuenire compositionem, diuisionem & discursum. Quod non obstat, quominus idem in gradu aliquo inferiori competat, etiam phantasiæ non per se, sed ob coniunctionem cum intellectu. Ex qua etiam solutione colliges nõ esse cur phantasia hominis distinguatur specie ab equi phantasia: quia cum eiusmodi operationes non per se, ac per id quod est proprium sensitiuæ partis; sed ex accidente, & alterius beneficio ei competant, nequaquam inde naturæ distinctio rite arguitur, vt animaduertit D. Thomas prima parte, quæst. 78. articul. 4. in responsione ad 5. argumentum. *Phantasia hominis non differt specie à phantasia bruti.*

ΚΕΦ. δ.

Περὶ δὲ τοῦ μορίου τοῦ τῆς ψυχῆς, ᾧ γινώσκει τε ἡ ψυχὴ καὶ φρονεῖ, εἴτε χωριστοῦ ὄντος, εἴτε καὶ μὴ χωριστοῦ κατὰ μέγεθος ἀλλὰ κατὰ λόγον, σκεπτέον τίν' ἔχει διαφοράν. καὶ πῶς ποτε γίνεται τὸ νοεῖν. εἰ δή ἐστι τὸ νοεῖν ὥσπερ τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ πάσχειν τι ἂν εἴη ὑπὸ τοῦ νοητοῦ, ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον, ἀπαθὲς ἄρα δεῖ εἶναι, δεκτικὸν δὲ τοῦ εἴδους, καὶ δυνάμει τοιοῦτον. ἀλλὰ μὴ τοῦτο καὶ ὁμοίως ἔχειν, ὥσπερ τὸ αἰσθητικὸν πρὸς τὰ αἰσθητά, οὕτω τὸν νοῦν πρὸς τὰ νοητά. ἀνάγκη ἄρα, ἐπεὶ πάντα νοεῖ, ἀμιγῆ εἶναι, ὥσπερ φησὶν Ἀναξαγόρας, ἵνα κρατῇ, τοῦτο δ' ἐστίν, ἵνα γνωρίζῃ· παρεμφαινόμενον γὰρ κωλύει τὸ ἀλλότριον, καὶ ἀντιφράττει. ὥστε μηδ' αὐτοῦ εἶναι φύσιν μηδεμίαν, ἀλλ' ἢ ταύτην, ὅτι δυνατόν.

ὁ ἄρα

CAP. IV.

a De anima autem ea parte, qua cognoscit, atque sapit, siue sit separabilis, siue non separabilis magnitudine, sed ratione, considerandum deinceps est, quam differentiam habet quoque pacto tandem fit intelligere. Text. 1. *b Si igitur ipsum intelligere sit, vt sentire, aut pati quoddam, erit ab ipso intelligibili, aut aliquid aliud tale.* Text. 2. *c Vacare igitur ipsam passione sed forma susceptiuam esse oportet: & potentia talem, sed non illam esse, & similitudinem subire cum sensu, vt quemadmodum se habet ad sensibilia sensus, sic se habeat ad intelligibilia intellectus.* Text. 3. *d Quare necesse est ipsum, cum vniuersa intelligat, non mistum esse, sicut Anaxagoras dixit, vt superet, atque vincat, id est, vt cognoscat, atque percipiat: alienum namque, cum apparet iuxta, prohibet atque seiungit. Quo fit, vt neque vlla sit ipsius natura, nisi ea solum quæ possibilis est.* Text. 4.

e Is gitur

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Arabes tertii libri principium hinc fecere: Græci vero Interpretes tertio ab hinc capite, quorum nos secuti fuimus sectionem. Postquam igitur Arist. de sensitiuis animæ potentiis tam externis, quam internis disseruit, nunc ad aliam de anima considerationẽ, quæ multo sublimior est, ascendit. Ait vero agendum sibi de ea animæ parte, quæ cognoscit, & sapit, hoc est, de intellectu: de quo duo proponit explicanda. Alterum est, quo pacto à cæteris animæ potentiis distinguatur. Alterum quomodo fiat intellectio.

a *De anima autem ea parte.*] Philoponus per animæ partem significari putat animam intellectiuam, quæ est pars, id est, species quædam animæ. Simplicius, Themistius, Diuus Thomas & alii, quorum interpretatio germanior est, per partem designari inquiunt animæ facultatem, seu potentiam, quæ est intellectus, per quem anima intelligit, & sapit. De hoc *Quid per partem animæ intelligat Arist.*

vero

vero disputandum sibi inquit, siue sit separabilis, magnitudine, id est, re ipsa, & subiecto, siue nō sit subiecto separabilis, sed ratione tantum. Hoc autem adiecit, vel quia ad duo illa quæ tractanda statuit, controuersia de intellectus separatione parū facere videtur. Vel quia vtcumq; res habeat, duo illa de intellectu necessario consideranda sunt. Philoponus & Simplicius aiunt Aristotelem hisce verbis suum proponere institutum, ita vt tria explicare velit, quorum primum sit, an intellectus possit separari, necne. In quo tamen ipsi dissentiunt, dum Philoponus quæstionem hanc intelligit de separatione à corpore, vt sit sensus, an intellectus sit separabilis magnitudine, id est, an sit immortalis, & extra corpus manere queat. Simplicius autem an intellectus subiecto, & loco à cæteris animæ potentiis abiungatur; vt Plato credidit. Magis tamē placet, vt dicamus Aristotelem tantum duo illa, quæ diximus, examinanda proponere.

b *Si igitur ipsum.*] Omissa interpretum discrepantia, huius loci sententia esse videtur, quoniā intelligere se habet vt sentire (sunt enim valde cognata) quemadmodum sentire est pati aut, si nolis passionē vocare, quidpiam aliud tale est; ita & intelligere. Nec enim aliquod horum passio proprie nominatur: cum hæc proprie tantum cadat in ea, quæ interitum subeunt.

c *Vacare igitur.*] Ex similitudine, quæ inter sensum & intellectum est, colligit tria in intellectu dari, qui in sensu reperiuntur. Primum est, intellectum esse expertem passionis; eius videlicet, quæ corruptionem infert. Secundū, intellectum esse natura aptum ad recipiendas formas, siue rerum imagines. Tertium, intellectum esse formam potentia, non actu, ita vt quemadmodum materia ex se est pura potentia in genere naturalium, ita intellectus in genere intelligibilium: quandoquidem ex se nullis rerum imaginibus consignatus est, consignari tamen ijs potest. Quod autem adiicit, vt quemadmodum se habet sensus, &c. Comprehensio quędam est omniū, in quibus intellectus cum sensu conuenit. *In tribus conuenire intellectū cum sensu.*

d *Quare necesse est.*] Declarat naturam intellectus possibilis, docens illum nec corporeum esse, nec rebus corporeis mistum, aut ex iis concretum. Vbi aduerte, antiquorum nonnullos putasse intellectum ex omnibus principiis coaluisse, vt intelligeret omnia, quod fuit dogma Empedoclis. Contra vero Anaxagoram censuisse intellectum esse cuiusdam simplicis naturæ, nihilq; rerum corporearum in se habere. Huius vero sententiam commendat hoc loco Aristoteles, atq; Cum intellectus omnia intelligat, esse in potentia omnia, id est, ad recipiendas omnium intelligibilium imagines: & eis quodammodo dominari. Nam si quid eorum esset, percipere omnia non posset; quia vt cum alienum quid est in potentia, synceram aliorum perceptionem impedit sicuti patet in gustu, cuius si organum bilioso humore affectum sit, aliarum rerum sapores non dignoscit: ita si aliquod corpus esset intellectui connaturale, vel potius si intellectus esset alicui corpori tanquam organo congenitus, certe ne omnia intelligeret, impediretur. Porro quā vim habeat hæc probatio Aristotelis, & quo pacto intelligi debeat id, quod est intus, impedire potentiæ cognitionem, iam alibi in hoc opere fuit à nobis declaratum. *Intellectū possibilem non esse quid corporeum.* *Intellectū esse omnia potentia.*

ὁ ἄρα καλούμενος τῆς ψυχῆς νοῦς· λέγω δὲ νοῦν ᾧ διανοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἡ ψυχή. οὐδέν ἐστιν ἐνεργείᾳ τῶν ὄντων πρὶν νοεῖν· διὸ οὐδὲ μεμίχθαι εὔλογον αὐτὸν τῷ σώματι· ποιός τις γὰρ ἂν γίγνοιτο, ψυχρὸς ἢ θερμὸς, κἂν ὄργανόν τι εἴη, ὥσπερ τῷ αἰσθητικῷ· νῦν δ' οὐδέν ἐστι. καὶ εὖ δὴ οἱ λέγοντες τὴν ψυχὴν εἶναι τόπον εἰδῶν, πλὴν ὅτι οὔτε ὅλη, ἀλλ' ἡ νοητικὴ, οὔτε ἐντελεχείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει τὰ εἴδη. ὅτι δ' οὐχ ὁμοία ἡ ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ νοητικοῦ, φανερὸν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῆς αἰσθήσεως. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις οὐ δύναται αἰσθάνεσθαι ἐκ τοῦ σφόδρα αἰσθητοῦ, οἷον ψόφου ἐκ τῶν μεγάλων ψόφων, οὐδ' ἐκ τῶν ἰσχυρῶν ὀσμῶν καὶ χρωμάτων, οὔτε ὁρᾶν οὔτε ὀσμᾶσθαι. ἀλλ' ὁ νοῦς ὅταν τι νοήσῃ σφόδρα νοητὸν, οὐχ ἧττον νοεῖ τὰ ὑποδεέστερα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον· τὸ μὲν γὰρ αἰσθητικὸν οὐκ ἄνευ σώματος, ὁ δὲ νοῦς χωριστός.

ἔσται

e *Is igitur qui intellectus anima nuncupatur, (dico autem nunc eum, quo ratiocinatur anima, & existimat) nihil est actu prorsus eorū, quæ sunt ante quam intelligat ipse.* Text. 5. *Quocirca neq; cum corpore mistum ipsum esse consentaneum est rationi: qualis enim quidam fieret, calidus aut frigidus, & instrumentum aliquod ipsius esset, profecto, sicut est sensus, nunc autē ipsius nullum prorsus est instrumentum.* Text. 6. f *Atq; bene recteq; censent, qui formarū locum animam inquiunt esse: attamen neq; tota est locus, sed intellectiua, neq; est actu, sed potentia formæ.* g *Atqui passionis vacuitatem non similem esse sensitiui, atq; intellectiui, patet in sensuum instrumētis, atq; in ipso sensu. Sensus enim ex vehementi sensibili sentire non potest: auditus namq; nō audit sonum post magnos sonos, & visus non videt, atq; odoratus non olfacit, post vehementes colores, atq; odores. At intellectus aliquo valde intelligibili intellecto, non minus sane, sed magis percipit, intelligitq; inferiora; sensitiuum enim non est sine corpore: at intellectus ab eodem est separabilis.* Text. 7.

h *Factus*

e *Is igitur.*] Ex eo quod intellectus non agens, sed is cuius est intelligere, id est, patiens, est

Intellectus patiens nulli corporeo organo est addictus.

potentia omnia intelligibilia, infert Aristoteles debere eum antequam intelligat nihil esse actu eorum, quæ intelligere potest, & nequaquam addictum esse organo corporeo: tum quia oporteret corporeis affici qualitatibus, tum quia esset ei deputatum in corpore aliquod organum, sicuti & cæteris corporeis facultatibus: quod constat non ita esse.

Anima, secundum Platonem, formarum locus dicitur.

f *Atq; bene recteq;.*] Quia intellectus est in potentia ad rerum formas, siue imagines recipiendas, colligit probe dictum fuisse à Platone, animam esse locum formarum, id est, species, quibus cognitio fit, in ipsa anima condi. Quod tamen non de omni anima, sed de sola intellectiua affirmandum est. Et de hac ipsa non quasi rerum imaginibus à primæuo ortu consignata sit, vt existimauit Plato, vnde & nostram disciplinam nihil aliud esse, quam reminiscentiam credidit. Sed quia eiusmodi imagines ministerio & interuentu tam externorum, quam internorum sensuum intellectui illabuntur.

Intellectū non lædi obiecto.

g *Atqui passionis vacuitatem.*] Quia superius docuerat, neq; sentiendi, neque intelligendi actum, proprie passionem esse, ne quis putaret sensum & intellectum eandem à passione vacuitatem sortiri: declarat quidnam inter vtrumq; sit discriminis. Etenim cum vehemēs sensibile percipitur, consueuit impediri sensus, ne interim alia dignoscat, & aliquando rei sub sensum cadētis acrimonia organum labefactatur, ac potentia læditur, vel etiam extinguitur, vt iam alibi in hoc opere explicatum fuit. Præterea, qui in aliquo præcellente obiecto vt Sole sentiendo aliquādiu occupatus fuit, subinde minora sensibilia minus discernit. Quod tamen intellectui nequaquam accidit. Nam quo res nobiliores & altiores percipit, eo ad minores cognoscendas magis acuitur. Causa vero cur à vehementi sensibili sensus lędatur est, quia sensus inhæret organo corporeo, cuius temperamentum ab externo agente mutari, solui q; potest.

h *Factus*

ὅταν δ' οὕτως ἕκαστα γένηται, ὡς ἐπιστήμων λέγεται ὁ κατ' ἐνέργειαν. τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅταν δύνηται ἐνεργεῖν δι' αὑτοῦ, ἔστι μὲν ὁμοίως, καὶ τότε δυνάμει πως. οὐ μὴν ὁμοίως, καὶ πρὶν μαθεῖν ἢ εὑρεῖν· καὶ αὐτὸς δὲ αὑτὸν τότε δύναται νοεῖν. ἐπεὶ δ' ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ μεγέθει εἶναι, καὶ ὕδωρ καὶ τὸ ὕδατι εἶναι. οὕτω δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάντων· ἐπ' ἐνίων γὰρ ταὐτόν ἐστι τὸ σαρκὶ εἶναι καὶ σάρκα ἢ ἄλλῳ, ἢ ἄλλως ἔχοντι κρίνει· ἡ γὰρ σὰρξ οὐκ ἄνευ τῆς ὕλης, ἀλλ' ὥσπερ τὸ σιμόν, τόδε ἐν τῷδε. τῷ μὲν οὖν αἰσθητικῷ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν κρίνει, καὶ ὧν λόγος τις ἡ σάρξ· ἄλλῳ δὲ ἤτοι χωριστῷ, ἢ ὡς ἡ κεκλασμένη ἔχει πρὸς αὑτὴν ὅταν ἐκταθῇ, τὸ γὰρ σαρκὶ εἶναι, καὶ κρίνει. πάλιν δ' ἐπὶ τῶν ἐν ἀφαιρέσει ὄντων, τὸ εὐθὺ ὡς τὸ σιμόν· μετὰ συνεχοῦς γάρ. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, εἰ ἔστιν ἕτερον τὸ εὐθεῖ εἶναι, καὶ τὸ εὐθὺ ἄλλο· ἔστω γὰρ δυάς· ἑτέρῳ ἄρα, ἢ ἑτέρως ἔχοντι κρίνει. ὅλως ἄρα ὡς χωριστὰ τὰ πράγματα τῆς ὕλης, οὕτω καὶ τὰ περὶ τὸν νοῦν.

ἀπορή-

h *Factus autem vnumquodq; perinde, atq; qui dicitur actu sciens, quod quidem tum accidit, cū ipse per seipsum operari potest: est quidem & tunc quodammodo potentia, sed non perinde vt erat antea, quā didicisset, vel inuenisset. Atq; tūc seipsum etiam intelligere potest.* Text. 8. i *Cum autem aliud sit magnitudo, aliud magnitudinis esse, & aliud aqua, aliud aquæ esse, & in aliis itidem multis (non enim vniuersis hic mos accōmodatur, sed sunt in quibus hæc ipsa sunt eadem, non diuersa) aut alia sane, aut parte quidem eadem, sed aliter se habente carnem, & esse carnis discernit: caro namq; non est sine materia, sed perinde atq; simum hoc, est in hoc. Sensitiua igitur parte calidum discernit, & frigidum: quorū quædam est ratio, caro: alia vero esse carnis discernit: aut separabili, aut sese habēte ad seipsam, perinde atq; sese habet cum extensa fuerit linea flexa.* Text. 9. Text. 10. k *Rursus in hisce, quæ in abstractione consistunt, eadem esse videntur: rectum enim se habet vt simum: est enim ipsum cum continuo semper. Quod si quidditas sit diuersa, aliud est profecto esse recti, aliud ipsum rectum, vt ibi sit enim dualitas. Quare fit, vt hæc etiam alia, vel alio modo sese habente parte discernat. Omnino igitur vt res separabiles sunt à materia, sic sese habent & ea, quæ sunt circa intellectum ipsum.* Text. 11.

l *Dubita-*

Bifariam dicitur intellectus esse in actu.

h *Factus autem vnumquodq;*] Egit de intellectu in potentia, disputat nunc de intellectu in actu, docetque bifariam posse intellectum in actu esse. Vno modo cum iam obtinet species, quibus cum libuerit, vti valet, sicuti is, qui comparauit habitum scientiæ, ex quo scientiæ actum potest elicere. Altero, quando ex speciebus antea comparatis prodit in actum intelligendi. Est autem discrimen inter alios actus: quia dum intellectus est in primo adhuc manet in potentia, ad secundum: cum vero iam ad secundum peruenit, in actu perfecto existit, nec iam dicitur esse potentia: ac tum seipsum potest cognoscere, quia cum intellectus in hoc vitæ statu non nisi supra suum actum reciprocando, seipsum tandem cognoscat, tum demum censetur semetipsum posse intelligere, cum intelligendi actum exercet. Qua de re in progressu copiosius.

i *Cum autem aliud sit.*] Vt doceat ad quam potentiam, sensitiuam ne an intellectiuam

pertineat

rei vniuersalis, & singularis: monet prius inter rem singularem, & vniuer-
Pertineat cognitio rei vniuersalis, & singularis: magnitudo, aliud esse magnitudinis, id est,
salem discrimen esse. Aliud est enim hæc singularis magnitudo, aliud esse magnitudinis, id est,
magnitudo in communi: aliud hæc aqua, aliud aqua in communi. Nimirum quia hæc magni- *Discrimen*
tudo concernit hanc materiam singularem, cui inhæret, à qua abstrahit communis magnitu- *inter rē v-*
do. Item hæc aqua inuehit secum hanc materiam singularem, ex qua constat: quam tamen non *niuersalē,*
inuehit aqua communis. Monet tamen hoc genus discriminis non eodem pacto sese habere in *& singula-*
omnibus rebus: quandoquidem non omnes materiam siue tanquam partem siue tanquam sub- *rem.*
iectum important. Dubitat ergo num diuersa animæ parte, seu facultate, an eadem alio, & alio
modo affecta percipiamus esse carnis, id est, carnem communem, & carnem singularem, quæ nō
cōsideratur sine hac materia; quemadmodum neq; simum sine materia talibus affecta acciden-
tibus. Docet vero animam humanam cognoscere quidem rem singularem, eamque sensibilem *Qua potē-*
sensitiua potentia: vniuersalem vero vel potentia separabili, id est diuersa realiter, vel re quidem *tia rem sin-*
vna, sed secundum rationem diuersa: & quæ se habeat ad seipsam vt linea inflexa ad semetipsam *gularē, qua*
rectam. Sicut enim cum inflexa magnitudo in rectum porrigitur, eadēm et linea, quæ antea fle- *vero vni-*
xa, seu curua erat, fit recta, neq; tamen à se realiter, sed ratione tantum differt: ita fortassis (nec *uersalem*
enim hic propositam controuersiam ex toto dirimit) sese habet facultas, qua vniuersale, & qua *percipiat.*
singulare sensibile cognoscitur. Alii volunt hanc curuæ & rectæ lineæ similitudinem afferri ab
Aristotele ad significandum singularia sensibilia intelligi à nostro intellectu cognitione refle-
xa. Quam interpretationem li. 1. Phys. cap. 1. q. 4 art. 1. & 3. explicuimus; eandem quæ in progressu
discutiemus. Qui enarratorum in hoc loco explicando difficiliа legere voluerit, consulat The-
mistium, Simplicium, Philoponum Auerroē, D. Thomam, & M. Albertum.

k *Rursus in hisce.*] Quod in naturalibus asseruerat: nunc accommodat Mathematicis, quorū
ratio licet abstracta a materia sensibili: habet nihilominus suo modo materiam. Rectum enim,
quod & Mathematicum est, quasi simum est: quia vt simum importat nasum vt materiam: ita re-
ctum rationē cōtinui. Quo fit vt quemadmodum in physicis aliud est natura cōmunis, & aliud
singularis, (aliud inquam ratione) ita & in Mathematicis, vt, exempli gratia aliud est hæc linea
recta, aliud dualitas, quā ponamus nunc cum Platone esse ipsam rectæ lineæ quidditatē. Plato
enim aiebat numeros esse rerum Mathematicarum naturas; vnitatem, quidditatem esse lineæ,
dualitatem vero lineę rectę. oportet ergo, inquit Aristoteles, singularia, & vniuersalia in Mathe-
maticis ad sui cognitionem diuersam potentiam exigere, sicuti & in naturalibus. Ne quis vero *Vt res sepa-*
ex dictis colligeret eodē prorsus modo naturalia, & Mathematica intelligi: subijcit vti res sepa- *rabiles sunt*
rabiles sunt à materia, ita se habere ad intellectū. Vnde illa, quę re ipsa à materia sensibili adiun- *à materia*
cta sunt, solo intellectu percipi queūt, vt intelligentiæ. Quæ autem à sensibili materia non re i- *ita se habēt*
psa, sed sola consideratione auulsa sunt, ea absq; materia sensibili percipiuntur, non tamen absq; *ad intelle-*
intelligibili. Naturalia vero percipiuntur secundum abstractionem à materia singulari; non au- *ctum.*
tem ex toto à materia sensibili; concipimus enim hominem, vt ex carnibus, & ossibus constat,
abstrahendo tamen considerationem ab hisce numero carnibus & ossibus.

[left margin:] ... distin-ctione inter materiam sensibilē & intelligibi-lem, lege si placet: qua scripsimus in proœmi. Phys. q. 1. art. 4.

l *Dubitabit*

ἀπορήσειε δ' ἄν τις εἰ ὁ νοῦς ἁπλοῦν ἐστι καὶ ἀπαθὲς καὶ μη-
θενὶ μηθὲν ἔχει κοινόν, ὥσπερ φησὶν Ἀναξαγόρας, πῶς
νοήσει, εἰ τὸ νοεῖν πάσχειν τί ἐστιν· ᾗ γάρ τι κοινὸν ἀμφοῖν
ὑπάρχει, τὸ μὲν ποιεῖν δοκεῖ, τὸ δὲ πάσχειν. ἔτι δ' εἰ νοητὸς
καὶ αὐτός· ἢ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις νοῦς ὑπάρξει, εἰ μὴ κατ'
ἄλλο αὐτὸς νοητός, ἓν δέ τι τὸ νοητὸν εἴδει, ἢ μεμιγμένον τι
ἕξει, ὃ ποιεῖ νοητὸν αὐτόν, ὥσπερ τἆλλα.
ἢ τὸ

l *Dubitabit autem non iniuria quispiam quonā* Text. 12.
modo intelliget intellectus, si ipse quidem simplex
sit, ac passionis expers, nihilq; habeat cum vlla re
prorsus commune, sicut Anaxagoras asserit, intel-
ligere autem pati quoddam sit, vt diximus, quo
namq; quippiam est vtrisq; commune, hoc nimirū
alterum agere, alterum pati videtur.

m *Præterea ambiget quispiam, si ipse etiam intel-*
gibilis sit. Nam aut cæteris rebus inerit intellectus, nisi alia ratione sit intelligibilis ipse, intelligibile autē Text. 13.
vnū quoddā est specie, aut aliquid ipse mistū habebit, quod ipsum intelligibilem perinde atq; cætera facit.

n *At*

l *Dubitabit autem.*] Quia dixerat superius intellectum pati ab obiecto, sicuti & sensus; quæ- *1. Quæst.*
rit qua ratione id fieri possit. Nam intellectus simplex est, nullamq; habet cōmunem cum ali- *Qua ratio-*
quo materiam, & nihil patitur, nisi quod materia præditum est, vt constat ex ijs, quæ in libris de *ne intelle-*
ortu, & interitu tradita sunt, quonam modo intellectui vlla passio inferri poterit? *ctus patia-*
m *Præterea ambiget.*] Alteram proponit quæstionem, videlicet, an intellectus ipse intelligi- *tur ab ob-*
bilis sit. Nam si est intelligibilis, id erit, vel quatenus intellectus est: vel quatenus participat *iecto.*
aliud, quo sit intelligibilis. Si primum, certe omne, quod intelligitur, erit intellectus. Nam redu- *2. Quæst.*
plicatio, ex Dialecticorum doctrina cap. 4. & 5. lib. 1. Posteriorum, cōuertitur in propositionem

[left margin:] In intelle-ctus sit in-telligibilis.

C 3 vniuersalem

vniuerſalem ſimplicem; vt ſi homo quatenus animal, eſt ſenſus particeps, omne ſenſus particeps erit animal. Si ſecundũ, iam ergo intellectus nõ erit ſimplex, ſed compoſitus ex propria natura & ea, quam participat, vt ſit intelligibilis. Quare cum vtrumq; abſurdum ſit: quãdoquidem intellectus ſimplex eſt: & non omne, quod intelligitur, eſt intellectus, negandum videbitur intellectum intelligibilem eſſe.

n *At*

ἢ τὸ μὲν πάσχειν κατὰ κοινόν τι, διῄρηται πρότερον, ὅτι δυνάμει πώς ἐστι τὰ νοητὰ ὁ νοῦς, ἀλλ' ἐντελεχείᾳ οὐδέν, πρὶν ἂν νοῇ. δεῖ δ' οὕτως, ὥσπερ ἐν γραμματείῳ ᾧ μηδὲν ὑπάρχει ἐντελεχείᾳ γεγραμμένον. ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τοῦ νοῦ. καὶ αὐτὸς δὲ νοητός ἐστιν, ὥσπερ τὰ νοητά. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄνευ ὕλης τὸ αὐτό ἐστι τὸ νοοῦν, καὶ τὸ νοούμενον· ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἡ θεωρητικὴ καὶ τὸ ἐπιστητὸν τὸ αὐτό ἐστι. τοῦ δὲ μὴ ἀεὶ νοεῖν τὸ αἴτιον ἐπισκεπτέον. ἐν δὲ τοῖς ἔχουσιν ὕλην, δυνάμει μόνον ἕκαστόν ἐστι τῶν νοητῶν. ὥστ' ἐκείνοις μὲν οὐχ ὑπάρξει νοῦς. ἄνευ γὰρ ὕλης δύναμίς ἐστιν ὁ νοῦς τῶν τοιούτων, ἐκείνῳ δὲ τὸ νοητὸν ὑπάρξει.

n *At enim ipſum pati diuiſum eſt prius vna quadam ratione communi. Atq; intellectus potentia quidem eſt quodammodo intelligibilia ipſa, actu vero nihil eſt eorum anteaquam intelligat ipſa. Oportet autem in ipſo nihil eſſe, perinde atq; in tabula nihil eſt actu ſcriptum antea quam in ipſa ſcribatur: hoc enim in ipſo, fit atq; accedit in intellectu.* o *Eſt etiam intelligibilis & ipſe, vt intelligibilia cuncta. Nam in hiſce quidem, quæ ſine materia ſunt, intelligens, & id quod intelligitur idem eſt, etenim idem eſt contemplatiua ſcientia, & id quod ita ſub ſcientiam cadit.* p *Sed cur non ſemper intelligit, conſideranda eſt cauſa.* q *In ijs autem, quæ materiam habent vnumquodq; intelligibilium potentia eſt. Quare illis quidem non inerit intellectus: nam intellectus talium potentia ſine materia eſt; ipſe autem intelligibilis rationem ſubibit.*

Text. 15.

Text. 16.

n *At*

Reſponſio ad 1. quæſt. Paſſio duplex, corruptiua & perficiens. Perficiens ſola conuenit intellectui. Locus contra Platonem.

n *At enim ipſum pati.*]Diluit priorem cõtrouerſiam ex diſtinctione quadam paſſionis propoſita l. 2. huius operis c. 5. text 57. Eſt enim duplex paſſio, altera ſecundũ contrarias qualitates, quæ tantummodo rebus interitum ſubeuntibus conuenit, vocaturq; corruptiua: altera, qua pati dicimus ea, quæ proprium actum & perfectionem ſuſcipiunt abſq; vlla noxa, aut interitus periculo, quæ perficiens appellatur. Ex his aũt paſſionibus prior ſemper requirit materiã; poſterior vero non itẽ, atq; hanc ſubit intellectus, cum intelligit: quia tunc deducitur in actum, & perfectionem ſibi accommodatam. Eſt enim ex ſua primæua origine in potentia omnia intelligibilia, quatenus ex ſe nullius rei habet ingenitam notionẽ: & tamen res omnes progreſſu temporis accedente ſtudio, & doctrina intelligere valet: quemadmodũ tabella ante ſcriptionem, aut picturã nihil actu continet eorũ, quæ in ipſa exarari, pingiue queunt: ſed ſolam potentiã, & aptitudinẽ ad excipiendum quicquid in ea ſcribentis, pingentiſve manus expreſſerit. Eſt hic locus aduerſus Platonem, qui in Menone, Phædro, aliiſq; in locis docuit, noſtros animos antequam in hæc caduca, & moribunda corpora deſcenderent, omnium rerum notiones in ſe conſignatas habuiſſe, ſed contagione corporis, & quaſi tetri carceris inſolentia in obliuionem ſuperioris intelligentiæ delabi: meminiſci tamen diſcendo; atq; ita omnem noſtrã diſciplinam, recordationem quandam eſſe. Hunc errorem ex inſtituto confutabimus initio libri primi Poſterioris analyſeos, vbi eius meminit Ariſtoteles.

Reſponſio ad 2. quæſt.

o *Eſt etiam intelligibilis.*]Explicat poſteriorem quæſtionem, cuius enodatio vt percipiatur, aduertendum eſt, entia immaterialia dici per ſe intelligibilia, non ita vero materialia. Etenim materialia vt ſub intellectũ cadant, oportet materiã quodãmodo exuere, vt intellectui ſimilia euadant, quod aſſequũtur, cum per ſpecies intelligibiles, quæ immateriales ſunt, intellectu repræſentantur: immaterialia vero cum iam ex materia vacent; etſi requirant ſpecies intelligibiles, quibus ſeſe intellectui obiiciant: nõ tamen eas exigũt, vt materiã deponant magiſq; intellectui aſſimilentur. Reſpondet ergo Ariſtoteles propoſitæ quæſtioni, vt Philoponus interpretatur intellectum ipſum intelligibilem eſſe, nimirũ per ſe, quemadmodũ & cætera omnia, quæ per ſe intelligibilia ſunt, cum immaterialis ſit. Nam in ijs quæ materia carent, idẽ poteſt eſſe & intelligens, & intelligibile. Quin etiam, inquit, & contemplatiua ſcientia, id eſt mens, prout contemplatur, & res, quæ ſub contemplationem cadit, idem ſunt, nimirum quatenus res intellecta, per ſuam speciẽ vnitur intellectui, & vnũ quodãmodo cum ea fit. Duo hic aduerte, alterum eſt; licet Ariſtoteles priuatim de intellectu ſpeculatiuo aſſeruerit ipſum eſſe idem cum re intellecta, non tamen id negare de intellectu practico, ſi conferatur cũ ſuo obiecto; cum vtrobiq; eadem ſit ratio. Alterũ eſt, non immaterialia tantum, ſed ea etiam, quæ materiam habent eſſe idem cum intellectu ratione formarum intelligibilium, quæ vice obiecti funguntur, quanquam illud intereſt, quod immaterialia multo maiorem habent cum intellectu, qui immaterialis etiam eſt, cognationem, quam ea, quæ cum materia coniuncta ſunt.

Quo pacto ſint idem intellectus, & res intellecta. Immaterialia cognata magis ſunt intellectui, quam materialia.

Ad eam vero rationem, qua oſtendi videbatur, ſi intellectus per ſe intelligibilis ſit, omne

per ſe

per se intelligibile esse intellectum: respondendum est illam Dialecticorum regulam de iis tan-
per se intelligibile esse intellectum quæ per se primo & adæquate subiectis conueniunt, quo modo se ha-
tum prædicaris intelligi, quæ per se primo & adæquate subiectis conueniunt, quo modo se ha-
tum prædicaris intelligi comparatione animalis, ei enim primo & per se competit, vt patet, & cum
bet sensus particeps comparatione animalis, ei enim primo & per se competit, vt patet, & cum
eo etiam reciprocatur. At esse per se intelligibile non ita conuenit intellectui, sed naturæ imma-
eo etiam reciprocatur. At esse per se intelligibile non ita conuenit intellectui, sed naturæ imma-
teriali in communi acceptæ, sub qua intellectus continetur.

p *Sed cur non semper.*]Quærit cum mens ipsa sit intelligens, & quod intelligitur; cur se ipsam non semper intelligat. Huius rei causam perquirendam esse inquit, nec eam in præsenti explicat. Ea vero est, quia mens non se intelligit per se, sed supra suum actum se ipsam reflectendo: in quam reflexionem non semper incumbit; cum nihil sit, quod ei ad id necessitatem inferat. Græci interpretes aiunt causam esse vnionem, & coniunctionem cum corpore, quæ efficit vt sæpe ea consideret, quæ sunt cum materiæ fæce coniuncta, non autem se ipsam, & alia, quæ sunt per se, & actu intelligibilia. *Cur mens non semper se intelligat*

q *In ijs autem*]Redit ad superiorem quæstionem, aiens materialia entia non esse per se intelligibilia, sed potestate duntaxat; nimirum quatenus sunt in potentia vt deposita quodammodo materia immaterialia fiant beneficio intelligibilium specierum, quibus intellectui repræsentantur. Vnde colligit non conuenire eis vim intelligendi; quia hæc immaterialis est, & per se intelligibilis. Cum autem materialibus negat intellectum, loquitur de iis, quæ omni ex parte materialia sunt. Nam homo materialis est, & tamen intellectu pollet. *Materialia entia potestate tantū esse intelligibilia.*

CAP.

ΚΕΦ. ε

Ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν ὕλη ἑκάστῳ γένει. τοῦτο δὲ ὃ πάντα, δυνάμει ἐκεῖνα. ἕτερον δὲ τὸ αἴτιον καὶ ποιητικὸν, τῷ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς, καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίνεσθαι· ὁ δὲ, τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς· τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ δυνάμει ὄντα χρώματα ἐνεργείᾳ χρώματα. καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς, καὶ ἀμιγὴς, καὶ ἀπαθὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια· ἀεὶ γὰρ τιμιώτερον τὸ ποιοῦν τοῦ πάσχοντος, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ὕλης.

τὸ αὐτὸ

CAPVT V.

Cvm a autem in omni natura sint quadam, quorum alterum quidem vnicuique generi materies est, quod id esse patet, quod est potentia illa cuncta, alterum vero causa est & efficiens omnia nimirū efficiendo, atq; agendo talem subiens rationem, qualem ars conditionem ad materiam subit, necesse est & in anima differentias has easdem inesse. Atq; quidem est intellectus talis vt omnia fiat, quidam talis vt omnia agat atq; efficiat, qui quidem vt habitus est quidam & perinde atq; lumen. nam & lumen colores qui sunt potentia actu colores quodammodo facit. b *Et is intellectus separabilis est & non mistus passioneq; vacat, cum sit substantia actus. semper enim id quod efficit, atq; agit, præstabilius est eo, quod patitur & ipsum principium omni no materia.* Text.17. Text.18.

c *Scientia*

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Cvm a autem.]Disseruit hactenus de intellectu patiente, seu possibili, quem statuit ex se esse in potentia ad rerum cognitionem & scientiam comparandam: accedit nunc ad inuestigationem, contemplationemq; alterius intellectus, quem agentem vocant, quod eius officium nō sit pati, sed agere duntaxat transmittendo rerum intelligibilium simulacra, seu species in patientem ad intellectionem perficiendam. Vt ergo intellectus agentis necessitatem comprobet, statuit huiusmodi conclusionem. Necesse est in anima esse partem vnam, quæ sit potentia, & patiatur, alteram, quæ sit actu & efficiat. Hanc ex eo probat, quia in omni natura, id est in omni effectu & re producta, duo inueniuntur principia: alterum, quod sit potentia, & materia, seu quasi materia, quod videlicet recipiat, & patiatur. Alterum, quod sit actu, & efficiat, potentiamque ad actum, & perfectionem promoueat, & se habeat quasi ars ad materiam sibi subiectam. Cum ergo videamus animam edere hunc effectum, videlicet, actum intelligendi: oportet dari in ea facultatem vnam, quæ disponatur, recipiatque præparationem ad istiusmodi effectum, & hæc facultas est intellectus patiens: alteram, quæ dispositionem inducat, ac præparet: hæc autem est intellectus agens. Disponitur autem patiens recipiendo species intelligibiles, quæ sunt principia intelligendi: disponit agens producendo eiusmodi species è phantasmatibus quæ ipse collustrat quasi præfulgidum lumen ad eum modum quo externa, & materialis lux colores illuminat, eosque actu visiles reddit, cum ante lucis aduentum potestate duntaxat visiles forent. Hæc quo pacto intelligenda sint progressu exponemus. *Probat dandum esse intellectum agentem.* *Agens intellectus disponit patientem.*

b *Et is intellectus.*]Declarat quæ sit natura intellectus agentis, ac nonnulla eius attributa subiicit. Primum est esse separabilem, id est, non affixum organo corporeo, vti sunt materiales potentiæ. Secundum, esse immistum, id est, non concretum ex perceptis corporibus: vt Empedocles, Democritus, & alii quidam veterum philosophorum arbitrabantur. Tertium vacare passio- *Attributa intellectus agentis.*

ne,

ne, nimirum quæ corrumpat aut aliquo modo lædat. Hæc ex eo confirmat, quia agens nobilius est patiente, & efficiens præstantius quam materia. Cum igitur superiora attributa intellectui patienti conueniant, vt ex iis, quæ superius disputata sunt, constat: æquiori iure agenti competent.

c Scientia

τὸ αὐτὸ δέ ἐστιν ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη τῷ πράγματι, ἡ δὲ κατὰ δύναμιν χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἑνί, ὅλως δὲ οὐδὲ χρόνῳ· ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δ' οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δ' ἐστὶ μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστί, καὶ τοῦτο μὲν ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον· οὐ μνημονεύομεν δέ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθές, ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτός, καὶ ἄνευ τούτου οὐθὲν νοεῖ.

c Scientia autem ea, quæ est actu, est idem quod res. Ea vero, quæ est potentia, in vno prior est tempore, absolute autem neque tempore sed non nunc quidem intelligit, nunc autem non intelligit. d Separatus vero, id est solum quod est atque id solum est immortale perpetuumque. Non autem recordamur, quia hoc quidem expers est passionis. Intellectus vero passiuus extinguitur, & sine hoc nihil intelligit. Text. 20.

c Scientia

Intellectus dicitur scientia in actu. c *Scientia autem ea,*] Scientiam in actu, vt interpretes aduertunt, appellat hoc loco Aristoteles intellectum, cum actum intelligendi exercet. Hunc autem intellectum, qui agens non est, de quo paulo ante loquebatur, sed patiens, comparat cum ipsomet, dum est in otio, & in potententia duntaxat ad intelligendum. Docet ergo intellectum in actu esse idem cum re intellecta, quod qua ratione verum sit, superius exposuimus. Deinde intellectum potentia in vno eodemq; *An intellectus in potentia præcedat intellectum in actu.* homine esse priorem tempore, quam intellectum in actu. Siquidem anima non confestim in ipso ortu, sed aliquanto post tempore sciendi actum edit: verum si absolute loquamur, non esse intellectum potentia priorem. Quod ideo Aristoteles addit, quia credidit mundum, & vtrumq; intellectum, atque actus sciendi ab æterno extitisse, nec otium nec actum sciendi (si de his indefinite loquamur) se antecessisse, cum quamlibet intellectionem præcesserit vacatio, & quamlibet vacationem intellectio.

Vtrumque intellectum esse immortalem. d *Separatus vero.*] Docet intellectum tam agentem, quam patientem secundum id, quod est, id est, secundum suam naturam, & rationem esse separatum, id est non addictum corpori, aut alicui eius organo: proindeque immortalem esse, & extincto corpore superstitem manere. Neque officit inquit, quod post hanc vitam recordatio non est: hæc enim pertinet ad organicam potentiam, nimirum ad imaginationem, non ad intellectum, in quem passio corporea non cadit: imaginatio autem (hanc, vt interpretes exponunt, intellectum passiuum appellat) extinguitur vna cum corpore, sine illa vero iam mens nihil eo modo, id est, reminiscendo intelligit. Hic aduerte non omnem recordationem extincto corpore deperire, sed eam duntaxat, quæ fit interuentu imaginationis. Nam quod nullo pacto negandum sit manere aliam, quæ sine intellectu *Lib. de memor. c. 2.* perficitur, ostendimus in libris Paruorum Naturalium.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

VTRVM IN ANIMA HVMANA detur intellectus agens, an non.

ARTICVLVS I.

DIVERSA PHILOSOPHANtium placita.

DVobus capitibus superioribus egit Aristoteles partim de intellectu possibili, partim de agente; rursusque de possibili, disseret iis tribus, quæ proxime sequuntur. Nos ad maiorem doctrinæ perspicuitatem de agente, qui natura & officio prior est, hoc loco disputabimus, postea vero separatim de possibili. *Variæ de agente intellectu opiniones.* Igitur in præsenti disceptatione magna fuit auctorum tam veterum, quam recentium, tam Græcorum quam Latinorum, & Ara- A bum discrepantia, vt hoc loco commemorat Philoponus. D. Bonauentura in 2. distinct. 24. quæst. 4. nu. 42. M. Albertus in summa de homine, tractatu de intellectu agente. Henricus Gandauensis quodl. 8. q. 12. Quidam arbitrati sunt dari intellectum agentem; non tamen animæ nostræ insitum, sed separatum. Alii eum vt minime necessariũ, ac superuacaneũ omnino sustulerunt. Prima ergo sententia fuit Ale- B xandri li. 2. de anima cap. 20. & 21. existimantis intellectum agentem esse intellectum vniuersalem omnium conditorem, hoc est, Deum, quod etiam Platonis dogma lib. 6. de Republ. fuisse creditur, qui intellectum agentem nostros animos cœlitus irradiantem comparauit soli, vt ex Themistio hoc in lib. refert D. Th. 1. part. quæst. 79. art. 4. *1. Alexandri agentem intellectum esse Deum.* In eundem autem lapsus fuit Priscianus Lydus asserens intellectum agentem non esse partem animæ, sed mentem primam atque diuinam, vel ideam *Lege Prisc. in l. de phantasia & intellectu.* boni.

Auicen. ... substã... m sepa... am.

boni. Secunda fuit Auicẽnæ 9 Metaph. c. 4 & A in lib. Natur. p. 5. Auẽ Pace in epist. de lumine, & Græci cuiusdam Marini, cuius mentionem facit hoc loco Philoponus, atentium intellectum agentem esse substantiam quandam separatam, quam Auicenna Cholcodæam nuncupabat. Idem placuit Auerroi in libello de beatitudine animæ c. 5. & in epitom. Metaph. tract. 4 qui errori errorem subnectens, aliorũ vestigia secutus, vnum omnium hominum B finxit communem intellectum, vt alibi retulimus. Tertia Simplicii, quẽ sequitur Georg. Pachym. lib. 7. de anima, tit. 3 cap. 5. & 6. hi tres externos intellectus in homine constituunt; quorum primus, qui omnino externus sit, & diuulsus, cognitionem vniuersalium pariat, alii duo eandem perficiant: vnus quidem materialis, qui propterea quod materialium rerum notitiis immiscetur, extra vagari dicitur, non seipsum, sed materialia, & sensilia intel- C ligens, alter, qui sit in actu semper, & in seipso scientiæ perfectionem obtineat. Quarta Plotini asserentis duplicem in nobis esse substantiam; vnam, quæ semper intelligit, quam dicit esse intellectum agentem; alteram, quæ nonnunquam otietur, quam vocat intellectum possibilem.

Simpli... consti... ntu ex... nos in... ectus. ... 2. hu... operis c. ... 7. ar. 2.

Plotini.

...nfutan... pradi... opinio...

Nulla tamen harum sententiarum veritati cõsentanea est. Nam res priores, vt cætera earum absurda prætereamus, contra cõmunem D Philosophorum doctrinam constituunt totale principium functionis vitalis, cuiusmodi est operatio intellectus, extra ipsam animam; cũ tamen nihil vitaliter operetur nisi per formã sibi inhærentem, vt obi cit. D. Tho. 1. part. loco citato. Quarta vero præter materiã, & formam ponit in homine duplicem substantiã, quod fictitium est, & inauditũ. Præterea absq; idonea ratione, ac contra experientiam facit intellectum agentem absque intermissione in E opere versantem.

...n dari ... ntẽ in... ectum ... batur ... ionibus. 1.

His ergo explosis occurrunt ii, qui intellectum agentẽ dari negant, in quorum numero est Durandus 1. sent. dist. 3. q. 5. & quidam Isacus Philosophus Narbonensis, referẽte Mirandula in suis conclusionibus, atq; alii, quorum meminit Albertus M. in summa de homine quæst. de intellectu agente. Probat autẽ Durandus suam sententiam longo progressu rationum, quarum præcipua vis hæc est. Vel F intellectus agens poni debet, vt aliquid imprimat in phantasma, quo id habile fiat ad producendam speciem intelligibilem in intellectum patientem; vel vt ipse per se in eundem intellectum agat; sed ob neutram harum causarũ constitui debet, frustra ergo ponitur. Assumptionem quoad priorem partem suadet, quia vel intellectus agens imprimit in phantasma qualitatem aliquam spiritalẽ, vel corporeã: non spiritalem, quia in re materiali nõ potest spiritale accidens inesse, siquidẽ vt habetur ex D. Dionys. & ex lib. de causis, omne quod alicubi recipitur, ad recipientis naturã accõmodari debet: si corporeã, adhuc phantasma intra metas corporaliũ accidentium manebit, proindeq; nihil nisi corporeũ & materiale gignet. Quod vero non oporteat agentẽ intellectum inducere, vt agat impossibilem, quę erat secunda pars assumptionis, probatur. Nam primum non requiritur ad illius intellectionem efficiendã, quia intellectio est operatio immanens, quæ non nisi ab ea facultate, quã appellat, administrari potest: at intellectus possibilis est, qui intelligens nuncupatur.

Secundo, idem ostenditur hunc in modũ. 2.
Anima rationalis interuẽtu phantasmatis, citra opẽ alterius facultatis potest gignere species intelligibiles, easque tribuere intellectui patienti. Igitur superuacaneus est intellectus agens. Probatur assumptũ, quia si non posset, ideo fortasse esset, quia phantasma est imperfectius specie intelligibili; nullus autem effectus potest esse nobilior, quam sua causa. At enim quod hæc ratio nihil momenti habeat, probatur; quia phantasma non est princeps causa speciei intelligibilis, sed instrumentaria tantummodo; princeps enim causa est ipsa anima, vel suppositum intelligens: at quod non oporteat instrumentũ nobilioris naturæ esse, quã effectum, alibi ostendimus. Quod si quispiam occurrat, esto causæ instrumentariæ nõ vniuersim debeant effectis excellere; tamẽ in re proposita non posse phantasmata, etiam vt instrumenta, concurrere ad effectum, de quo agitur, hoc est, ad promouendas species intelligibiles, quia entia immaterialia sunt alterius gradus, & ordinis, ad quem corporea, vt nec proportionem habent, ita nec instrumenti vim sortiri queunt: ideoq; ad specierum generationem immaterialem causam necessario adhibendam. Si quis, inquam, ita occurrat; is suo argumento reuincetur. Nam si quid concludit, etiam probat non posse phantasmata cum materialia, atq; inferioris ordinis sint, concursum illum præstare ad producendas vna cum intellectu agente species intelligibiles; quem tamen concursum aduersariæ partis assertores dandum esse profitentur.

Lib. 2. Phys. c. 7. q. 5 ar. 2.

Tertio idem cõfirmatur, quia si daretur intellectus agens, oporteret etiam dari eundem 3.
in natura Angelica; itemq; dari in nobis sensum agentem, qui patienti suppeditaret species rerum sensibiliũ, ne idem simul ageret, & pateretur. Nec minus etiam necessarium foret dari duplicem voluntatem; vnam agentẽ, quæ actiones ederet, alteram patientem, quæ easdem reciperet, quod tamen communis philosophorum schola negat. Postremo, vel intellectus agens iudicat de re intelligibili, vel non. Si primum; dabuntur duæ potentiæ intellectrices, per quas iudicium de rebus fiat, quod superfluum videtur; si posterius,

concedendum erit intellectum possibilem esse agente præstantiorem: cum tamen Aristoteles hoc in lib. cap. 5. text. 19. docuerit semper id, quod agit, patiente nobilius esse; quod etiam approbat Diuus Augustinus 12. super Gesim ad lit. cap. 16.

ARTICVLVS II.

DARI IN ANIMA HVMANA INtellectum agentem; & quid inter eum, & patientem sit discriminis.

B

Verum quod in anima humana necessario dandus sit intellectus agens; communis est, veraq; assertio Peripateticæ scholæ, quam statuit Aristoteles cap. 5. huius lib. tex. 18. eiusque interpretes ibidem & Scholasticæ Theologiæ professores, partim in primo sent. dist. 3. partim alibi Henricus Gandauensis quodl. 8. q. 12. Alensis secunda part. q. 69. memb. 2. D. Thomas 1. p. q. 79 art 3. Heruæus in 2 dist. 17. q. 2. Capreolus in 4 dist 49. qu. 4. Ferrariensis lib. 2. contra gentes cap. 76.

Assertores pro hac sententia.

C

Hanc assertionem loco citato confirmauit Aristoteles ex eo, quia id quod est in potentia, eget aliquo, à quo ad actum deducatur. Cum igitur intellectus possibilis sit in pura potentia, necessario erit danda aliqua facultas, à qua ad intelligendi actum deduci possit: hæc autem est intellectus agens: hoc est, vt rem enucleemus; Cum intellectus possibilis, siue patiens à principio sit veluti nuda tabula, nec vllam habeat rerum congenitam imaginem, cuius interuentu intelligendi actiones edat, nec vero eiusmodi imagines solius phantasmatis ministerio gigni queant, quia sunt alterius ordinis, nempe immaterialis, ad quē natura corporea vi sua pertingere non valet; necessario danda erit aliqua spiritalis potentia, cui id munus tanquam principali animæ instrumento incumbat; ea vero potentia est intellectus agens.

D

E

Quod vero hic intellectus non sit extra animam, sed ei insitus, vt naturalis eius potentia; & quod non sit vnus tantum omnium phantasmatis assistens, eaque illustrans, sed quod in singulis hominibus singuli dentur, demonstrat præter alios D. Thomas 1. parte qu. 79. art. 4. & 5. deniq; à nobis probatum fuit initio lib. 2. huius operis.

Singulis hominibus singulos esse agentes intellectus.

F

Illud vero nunc inter alia disquirendum occurrit ad intellectus agentis naturam magis declarandam; videlicet, num is reipsa, an formaliter tantum à patiente differat. Vtraq; pars assertores habet. Prior D. Thomam 1. par. quæst. 54. art. 1. ad 1. & quæst. 79. art. 10. & in 2. dist. 17. quæst. 2. art. 1. & in 3. dist. 14. quæst. 2. art. 1. & opuscul. 3. c. 83. & lib. 2. contra gent. c. 77 & 78. eiusque sectatores. Item M. Albert. in summa de homine. tract. de intellectu agente.

Intellectus agens realiterne, an formaliter à patiente distinguatur.

A

quæst. 6. Scotum in 1. dist. 3. qu. 8. & alios non paucos, quibus hoc potissimum argumentum suffragatur. Namque in cæteris rebus obseruatum est quoties aliqua duo ita sunt affecta, vt vnum efficienter præparet, disponatque alterum ad illius operationem; semper id, quod disponit, distingui re ipsa ab eo, quod disponitur; Sic vniuersales causæ, vt intelligentiæ, & corpora cœlestia distinguuntur à mundo elementari, quem ad generationes rerum instruunt, ac promouent; sic ignis distinguitur à ligno, quod calefacit; aqua à manu, quam refrigerat: calor cæteraq; obiecta sensuum externorum ab ipsis sensibus externis, quibus sui similitudinem inurunt; & sensus externi ab internis, ad quos rerum à se perceptarum species mittunt; atq; ita in cæteris res habet. Quare consentaneum est, vt etiam intellectus agens, qui patientem per species intelligibiles ad intelligendum disponit, realiter ab eo differat.

Qui velint distinctionem esse realem.

Fundamentum huius sententiæ.

Posteriorem sententiā amplexi sunt Maior in 2. dist. 16. quæst. vnica. Iacobus vit. quodl. 1. q. 12. Niphus lib. 1. de intellectu tract. 4. c. 21. Abulensis qu. 70. in cap. 23 Exod. De quorum placito dicendum est intellectum possibilem duo, vt nunc reliqua taceamus, actionum genera vendicare, nempe intellectionem, & eductionem specierum è phantasmatibus: & quidem ad primum genus operationum à se ipso, pro vt agentis nomen habet, disponi; ad posterius vero minime. Præterea quamuis in rebus materialibus semper id, quod simpliciter disponit, ab eo quod disponitur, re ipsa distinguatur, in spiritalibus tamen cuiusmodi est intellectus, non ita rem habere; nec mirum, siquidem, vt D. Thom. libr 2. cont. gent. cap. 100. edisserit, ea, quæ in rebus corporeis per diuersas potentias sparguntur, in incorporeis copulari, & ad vnius facultatis vim reduci videmus: quomodo quæ ad duplicem appetitum sensitiuum pertinent, sub vnā voluntatem: & quæ pluribus sensibus tam internis, quam externis percipiuntur, sub vnum possibilem cadunt. Itaque huiusce opinionis ratio, ac fundamentum erit, quod res non sint absque necessitate multiplicandæ, & quod nulla cogat necessitas duplicem ponere intellectum; quandoquidem tam eductio specierum intelligibilium è phantasmatibus, quam earum vsus siue intellectio ab iis elicita ad vnam, candemq; vim intellectricem reuocari queunt. Quod siquis obiiciat nihil posse producere principium suarum actionum, quod hæc sententia admittit, dum fatetur ipsum intellectum possibilem producere species, quæ intelligendi principia sunt. Occurrendum erit nihil posse producere principium primæ suæ operationis, sicq; intellectum non efficere in se principium educendi species è phantasmatibus; hæc enim eductio est prima

Qui tantum formalem.

Fundamentum.

In rebus incorporeis vna potentia varia exequitur munera.

Obiectio.

Solutio.

sius

eius operatio, cuius principium nihil sibimet efficit; at parare sibi actionum subsequentium, id est, intellectionum principia, quæ sunt species intelligibiles. Neque ex hac opinione sequitur idem simpliciter esse agens, & patiens respectu eiusdem formæ. Nam intellectus vna cum phantasmate producit species; per se autem sumptus easdem recipit; quemadmodum vna cum specie gignit intelligendi actũ, & eundem nude spectatus recipit.

iori sen- tia.vt agis Ari- stelica fertur lma.

Ex his duabus opinionibus neutra sane improbabilis videtur. Etsi priorem libentius tueamur, quod propius accedat ad doctrinam Aristotelis, qui hoc in libro cap. 4. text. 5. intellectum possibilem facit nudam tabulam, puramq; potentiam, ac veluti materiam primam, cui aliunde, ac non ab ipsomet imprimendæ sint rerum intelligendarũ notæ, siue imagines. Itaq; ad alterius sententiæ rationẽ dicendum erit, esto quæ à pluribus facultatibus materiæ inhærentibus percipiuntur, ad vnam superiorẽ, & materialem vim sæpenumero reducantur: non id tamen absolute, atque vniuersum ita euenire: ac ne in re proposita accidat obstare naturã ipsam intellectus patientis, qui quoad recipienda prima intelligendi principia est quasi materia prima, quæ formas tam substantiales, quam accidẽtarias, ac principia, quibus suppositum agit, comparare sibi nequit, sed ad ea duntaxat recipienda potestatem obtinet.

espondet ad fun mentũ sterioris.

docet ristoles in libro 5. text.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD ARGVMENTA *initio quæstionis proposita.*

Ad 1. Diluamus nunc argumenta primi articuli; quæ ostendere nitebantur non dari intellectum agentem in nostra anima. Ad primum dicendum non sequi: intellectum agentem, vt aliquid imprimat in phantasma, sed vt vna cum illo producat species intelligibiles in intellectum patientem. Licet enim phantasma crassum, & materiale sit; tamen ex coniunctione, & consortio intellectus agentis habilius, fortiusq; ad agendum efficitur, & vltra propriam naturam eleuatur ad spiritalem effectũ producendum. Qua de re in progressu.

Ad 2. Ad secundum, negandum est antecedens, & ad eius probationem dicendum haud ob id phantasma non posse per se producere speciem intelligibilem, etiam vt instrumentum animæ rationalis, quod nullus effectus possit esse nobilior sua causa instrumentaria: sed propter eam rationem, quæ in argumento attingebatur, videlicet quia nulla causa instrumentaria totalis, seu præcipua, si materialis sit, potest producere effectum spiritalem, vtpote, qui sit ordinis multo altioris. Verum nõ

A est propterea negandum posse phantasma cõcurrere cum intellectu agente vti causam instrumentariam minus præcipuam ad generationem specierum intelligibilium: quia tũc ea generatio non nisi phantasmati, etiam vt instrumento, sed intellectui agenti, a quo vltra vires suam excitatur, simpliciter attribuenda est. Pro explicatione tertii argumenti sciendum Scotum in 2. distinct. 3. quæst. vltima,

Productio specierum intelligibilium, non attribuitur phantasmati etiam vt instrumento.

B quem secutus est Gregorius in 4 distin. 7. qu. 5. art. 1. existimare etiam Angelis intellectum agentem conuenire, tum ad abstrahendas species rerũ singulariũ a rebus; (nam species rerum communium fatetur Scotus inditas fuisse Angelis in ipsorum creatione) tum vt sit lumen, cuius virtute intellectus possibilis de intelligibili veritate iudicet. Contraria tamen sententia vera est, quam tuetur D. Thomas prima parte quæst. 54. art. 4. eiusque sectatores, asserentes non indigere Angelos intel-

Ad 3.

C lectu agente, sed tam vniuersalia, quam singularia per species à Deo sibi inditas cognoscere. Quod consentaneum est iis, quæ docet D. Dionysius c. 7. Cœlest. hierarch. D. Damascenus lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 3. D. Augustinus 2. de Genesi ad literam cap. 8. & lib. 4. cap. 24. Nec vero in Angelis intellectus agens requiritur, vt suo lumine possibilẽ collustret, cum eis, ad diiudicandam veritatem sufficiat vis ipsa intellectus possibilis, quæ ex propria

In Angelis non dari intellectũ agentem.

D sua natura lumen quoddam est è fonte diuinæ, & æternæ lucis deriuatum. Itaque ad hanc argumenti partem dicimus idcirco nobis intellectum agentem dari, quia cum noster intellectus possibilis à primæua sua origine rerum imaginibus prorsus careat, necessatio illi ab auctore naturæ aliqua potentia danda fuit, cuius opera eiusmodi imagines asciscere, quod in Angelis locum non habet.

Quod vero attinet ad secundam eiusdem argumenti partem, in qua petitur an sit ad-

E mittendus sensus agens à patiente distinctus; iã ea quæstio superius à nobis profligata est, vbi partem negatiuam statuimus, ostẽdimusque diuersam esse rationem in intellectu & sensu, cum obiectũ sensibile vi propria potentiam sensitiuam mouere queat transmittendo ad illam sui imaginem. Nec enim ea species à gradu materiali ad immaterialem ascendit, vt quærẽda sit alia altioris ordinis facultas, à qua obiectum, aut potentia eleuetur sicuti in edu-

Non esse admittendum sensum agentem.

F ctione specierũ intelligibilium è phantasmatibus accidit. Denique quod eodem argumẽto de voluntate agente obiicitur, facile dissoluet, qui dixerit superfluã esse huiusmodi potentiam, cum voluntas non egeat speciebus, aliove principio operandi, quod sibi aliunde conferri debeat; cumq; satis ei sit proponi ipsi ab intellectu rem, vt in eam ferãtur.

Lege D. Th. lib. 2. c. 77. Scotũ in 1. d. 3. quæst. 8. Her. 21. sen. d 17. qu. 2.

Cur non detur voluntas agens.

Ad vltimum argumentum respondendum est solum intellectum possibilem, non vero

Ad vltim.

 agen-

agentem iudicare, & intelligere, vti proxima A quæstione differemus, etsi quibusdam philosophis aliter visum fuerit. Quod vero circa intellectus possibilis nobilitatẽ opponitur; dicimus eum agente nobiliorem esse, quanquam aliter sentiat Ferrariensis quæst. 9. huius libri post. D. Thomã in 2. sent. distinct. 20. quæst. 2. art. 1. & de verit. quæst. 10. art. 8. Primum, quia intellectus agens est quasi administer patientis, cum totus occupetur in educendis B speciebus, quibus ille vtatur. Itẽ, quia ea facultas præstantior habetur, cuius operatio nobilior est; at intellectio nobilissima est hominis operatio; vnde humana felicitas, quæ ad excellentissimam potentiã, & nobilissimũ eius actum pertinet in actione intellectus possibilis, hoc est, in contemplatione summi boni consistit. Neq; obest illud D. Augustini, & Aristotelis agens esse patiente nobilius; id enim ratum, firmumq; est, si alterum præcise, qua C ratione patitur, alterum pro vt agit, spectetur; quandoquidem agere, quam pati esse præstantius est. Itaq; si intellectus agens, quatenus species intelligibiles in patientẽ producit; patiens vero prout eas recipiẽdo patitur, absolute spectetur, haud dubie sub ea præcise consideratione anteponendus est intellectus agens patienti. Verũ id non obstat quominus patiẽs, si secundũ proprias actiones quas edit, expẽdatur, agenti simpliciter præferri debeat.

Patiens intellectus agenti præcellit.

Quo pacto intelligi debeat omne agens esse patiente præstantius.

D

QVÆSTIO II.

QVÆ SINT INTELLECTVS agentis munia.

ARTICVLVS I

DE ILLVSTRATIONE phantasmatum.

Munera intellectus agentis.

TRia officia intellectui agenti Peripateticis tribuuntur. Primũ est illustrare phan- E tasmata. Secundum, efficere obiectum intelligibile actu. Tertium, producere in intellectu patiente species intelligibiles. Quod ad primum attinet, dari quidem prædictam illustrationem significauit Aristoteles cap. 5. huius libri text. 18. Verum quonam modo ea fiat magna dissentio est. Sunt qui illam putent consistere in productione certæ qualitatis; cuius merito, ac vi phantasma ab intellectu agente F excitetur ad gignendam formam spiritalem, hoc est, speciem intelligibilem. Ac sane quod intellectus agens aliquid agat; imprimatue in phantasma non obscure indicat D. Thom. li. 2. contra gent. cap. 77. vbi ita scripsit Est igitur in anima intellectiua virtus actiua in phãtasmata, faciens ea intelligibilia actu. Verum hæc sententia non placet. Etenim vt Durandus argumentabatur, vel id, quod intellectus agens imprimit in phãtasma, est quid spiritale, vel corporale. Si spiritale, ne in transitu quidem (etsi id non improbabile iudicet Capreol. in 2. dist. 3. qu. 2. art. 3) poterit in corpore, aut corporeo accidente recipi. Si corporale, cum adhuc intra limites materialis naturæ cõsistat; qua ratione poterit phantasmati impertiri vim ad producendam immaterialẽ qualitatẽ?

Multorum placita de illustratione phantasmatis.

Illustratio phantasmatis non est impressio alicuius qualitatis.

Opinio Caietani de illustratione obiectiua.

Caietanus 1. part. quæst. 85. art. 1. opinatur phantasma illustrari ab intellectu agente non formaliter, sed obiectiue, id est, nullam ab eo qualitatem in phantasma imprimi, sed habere se intellectum agentem ad phantasma eo modo, quo lumen Solis ad colores, quod, vti quidam opinantur, per solam assistentiam in causa est, vt colores sui similitudinem in diaphanum, indeq; ad potentiam transmittant. Sic igitur putat Caietanus phantasma, etsi crassæ, obscuræq; naturæ sit, tamen ex intellectus agentis vicinitate, & irradiatione assequi, vt possit vna cum ipso ad producendam speciem intelligibilem concurrere. Additq; intellectũ agentem non effusa, sed manente in ipso luce, & interposito inter intellectum possibilem, ac phantasma sui splendore, solam cõmunẽ naturã illuminare, ita vt natura singularis adhuc phantasmatis inuolucro, quasi nube oblitescat; eo pacto, quo Sol colorem pomi non saporem, aut odorem collustrat; indeq; esse, quod rerum duntaxat vniuersaliũ species in nostro intellectu dentur, cum sola quidditas vniuersalis in phantasmate ad eum modum illustrato effulgeat, & ad specierum productionẽ suo modo cõcursum impendat.

Confutatur.

Hæc etiam opinio nobis minime probatur. Primum, quia nõ apparet quidnam lumen intellectus agentis interiectu suo præstet, quo dicantur phantasmata ab eo illũminata; si nihil in ea, nec cum iis operatur. Secundo quia si ideo dicuntur phantasmata illustrari, quia ipsis præsens assidet intellectus agens; vtique omnia hominum, seu dormientium, seu vigilantium phantasmata perpetuo illustrari dicenda erunt, cum semper habeant præsens lumen intellectus agentis. Quod tamen de dormientiũ phantasmatis negat Caietanus. Tertio, quia vt recte obiicit Ferrariensis 2. contra gent. cap. 77. cum phantasma quantumuis obiectiue irradietur, nihilominus in organo corporeo maneat, extensumque sit, non potest naturam sine materiæ cõditionibus ostendere, vt fingit Caietanus. Nec est ad rem exẽplum solaris luminis, cuius radio apparet color, non sapor; ideo enim solus color sese spectandum exhibet; quia solus color, nõ sapor, cadit sub visum: at enim res singularis intellectui apparere potest, cum non vniuersalia tantum; sed etiam singularia, proprio conceptu à nobis intelligantur vt suo loco demonstrabimus. Deinde quia si spectetur sola productio specierum intelligibilium, phantasma, vt progressu ostendemus, non ad eam concurrit

præcise,

præcise vt naturam communem refert, sed vt A tam communem, quam singularem repræsentat. Quare non est cur natura singularis phantasmatum integumentis occultetur. Postremo quia si in phantasmate sola quidditas vniuersalis elucet, profecto iam res in phantasia vniuersales existent, cum in ea repræsententur absq; differentiis indiuiduantibus.

Vltimo.

...pinio ...r. de illu-... ratione ...dicant.

Ferrariensis hoc in lib. q. 9. & Capreolus loco citato putant, quemadmodum cogitatrix hominis facultas propter coniunctionem B cum intellectu vendicat peculiarem prærogatiuam, quæ belluarum cogitatrici non conuenit; vt nimirum diuidat, componat, & discurrat circa singularia; ita phantasiam ex eadem cõiunctione obtinere, vt ab se promat illustriora & efficaciora phantasmata, quæque vna cũ intellectu agente possint intelligibiles species producere. Atq; hoc esse inquiunt phantasmata illustrari ab intellectu agente, quod videtur ad mentem Diui Thomæ prima parte, C quæst. 85. artic. 1. Hæc explicatio, quanquam habet probabilitatem, non omnino satis facit. Videtur enim illustrationis nomen, quod actionem sonat, nimis improprie & remote vsurpare pro insitæ nobilitatis communicatione, quæ est ante omnem actum intellectus agentis, & in ipsa primæua ac naturali phantasiæ & intellectus, in eadem quasi radice, copulatione consistit. A qua certe phantasmata quasi ob stirpis nobilitatem & splendorem, D rectius illustria, quam illustrata dici debent.

...efellitur.

...ententia ...centiorũ ...lebru, ...eritati q; ...nior.

Placet igitur nobis ea sententia, quæ à recentioribus Philosophis celebratur, aientibus illuminationem phantasmatum non esse obiectiuam, vti Caietanus ait, nec radicalem tantum, vt Capreolus & Ferrariensis arbitrantur, sed effectiuam; non quasi intellectus agens aliquid luminis phantasmatibus imprimat; sed quia tanquam externa lux radii sui consortio actiue eleuat phantasmata ad pro- E ducendam speciem intelligibilem; in qua communis natura repræsentatur exuta differentiis indiuidualibus, manetque à solo intellectu perceptibilis. Itaque nequaquam etiam probanda est sententia Henrici Gandauensis quodlibetis quarto, quæstione vigesima prima, & quodlibetis octauo, quæstione duodecima & decimatertia, existimantis illustrationem phantasmatum non sese habere vti diximus; sed ad eum fere modum, quem po- F suit Caietanus; & intellectum possibilem phantasmatis sic illustratis ad intelligendum vti. Quod falsum esse tunc magis patebit, cum ostenderimus non posse intellectum possibilem intelligendi actum edere absque interuentu specierum intelligibilium, quæ ab intellectu agente vna cum phantasmatis per eum illustratis gignantur. Hæc de primo officio intellectus agentis.

ARTICVLVS I.

DE ALIO DVPLICI munere intellectus agentis.

Alterum munus intellectus agẽtis est facere obiectum intelligibile actu. Nimirum quemadmodum intellectus possibilis ex se est in potentia, vt fiat actu intelligens, ita obiectum est in potentia, vt fiat intelligibile actu. Est autem intelligibile in potentia, secundum esse, quod extra animam, vel in phantasmate obtinet, fitque intelligibile actu secundum esse intelligibile, quod in intelligibili specie sortitur: tunc enim intellectus possibilis respectu illius est in actu primo, vt in ipsum ferri queat. Quo patet reddere obiectũ intelligibile actu, nihil esse aliud, quam efficere vt obiectum repræsentetur in specie intelligibili. Quod intellectus agens præstat, dũ vna cum phantasmate illustrato producit speciem rei intelligendæ in intellectum patientem. Lege D. Thomam 1. part. quæst. 54. artic. 4 & quæst. 79. articul. 3. & in quæst. de Anima, artic. 4. de Spiritualibus creaturis, artic. 10.

Quid sit intelligibile actu quid potentia.

Addit S. Thomas libro 2. contra Gentes, cap. 77. & quæst. de Anima, art. 15. intellectum agentem facere etiam phantasmata actu intelligibilia; itemque per phantasmata facta ab eo intelligibilia actu gignere scientiam in intellectu possibili. Ex quo videbitur alicui in doctrina D. Thomæ, antequam species intelligibilis in intellectu producatur, iã obiectum esse intelligibile actu in phantasmate. Sed nõ ita res habet. Nec enim mens D. Thomæ est rem in phantasmate esse intelligibilem actu formaliter, sed causaliter duntaxat, quatenus phantasma illustratum causat cum intellectu agente speciem, vti diximus. Quo etiam modo tam intellectus agens, quam phantasma perhibentur causare in intellectu possibili scientiam, hoc est, actum sciendi, & habitum, qui per eum actum gignitur; videlicet quatenus producunt speciem intelligibilem, quæ intelligendi sciendique formale principium est. Vbi aduertendum rem, quatenus est intelligibilis actu, appellari obiectum intellectus agentis; quia hic circa illius effectionem versatur; quatenus vero est actu intellecta dici obiectum intellectus possibilis; quia ad hunc pertinet intelligendi actiones elicere. Ex quo facile apparet, rem prius saltem natura esse intelligibilem actu, quam intelligatur ab intellectu, cum intellectio prærequirat, supponatque speciem intelligibilem, à qua oritur; & res eiusmodi specie iam fit intelligibilis actu, vt explicatum est. Vnde etiam colliges, intellectum possibilem nõ pati ab intelligibili actu secundum receptionem speciei: siquidem intelligibile actu non potest

Qua ratione dicantur intellectus & phantasma scientiam causare.

Quomodo intellectus possibilis ab intelligibili actu patiatur.

dici agere in intellectum imprimendo specię, vtpote quod antequam eius species imprimatur, non sit actu intelligibile: dicitur ergo ab illo pati ratione intellectionis, prout intelligibile actu per suam imaginem vna cum intellectu possibili intelligendi actionem effectiue edit, Vnde illud ex D. Augustino lib. 9. de Trinit. cap. 12. à potentia & obiecto patitur notitia.

An intellectus agens intelligat.

Est tamen adhuc non prætereunda dubitatio, an intellectui agenti præter superiora officia, conueniat etiam intelligendi munus: quæ dubitatio apud eos tantum locum habet, qui intellectum agentem à possibili re ipsa distinguunt. Nam qui vnam eandemq; potentiam esse arbitrantur, non dubium quin ei intelligendi officium attribuere debeant. Scotus in 1. dist. 3 quæst. 8. ad 1. rem in dubium relinquit. M. Albertus in Summa, de Homine, in quæst. vlt. earum, quas de intellectu agente disputat, articul 2. asserit, intellectum agentem intelligere; non tamen per aliquam speciem in ipso receptam, seu (quod idem est) intelligere actiue, iuuando per suammet essentiam intellectum possibilem. Caietanus hoc in lib. ad text 18. ait negari non posse intellectum agentem, cum & intellectus, & agens sit intelligere. Idemq; approbant nonnulli è iunioribus Philosophis. Denique Iandunus hoc loco, quæst. 23. inquit, intellectum agentem producere intellectionem in intellectu possibili. Contraria tamen sententia quæ decernit intellectum agentem nō intelligere, nec vllā intellectionem immediate producere, & communior est, & verior.

Intellectus agens non intelligit.

Eam tuetur Henricus Gandauens. quodlibeto 8. q. 12. &, vt videtur, D. Thomas in 3. dist. 13. quæst. 1. artic. 1. probaturque ex eo quia si intellectus agens intelligeret, superuacaneus esset intellectus possibilis. Deinde, quia Aristotel. cum de intellectu agēte disserit, nunquam ei intelligendi actū attribuit, sed ipsum à patiente officiis discreuit, quod hic esset in potentia ad recipiendas formas, ille easdem imprimeret; hic in contemplationem incumberet, ille quasi lumen fulgeret.

Aliquo modo dici posse agentem intellectum cōcurrere ad intellectionem.

Priuatim autē Ianduni opinionem ea ratio confutat, quia si intellectus agens produceret intellectionem in patiente, sequeretur intellectionem esse actionem transeuntem; siquidem non maneret in eadem potentia, à qua eliceretur. Non est tamen inficiandum intellectum agentē vna cum possibili cōcurrere ad intellectionem mediate, id est, interuentu specierum, quas genuit. Quo etiam pacto dicitur idem intellectus agens, vt ait Scotus in 1. dist. 3. q. 7. efficere euidentiam primorum principiorum, nimirum, per species, quæ concurrunt ad terminorum penetrationem, ex qua immediate oritur principiorum assensus. Restat tertium munus intellectus agentis, quod est producere species intelligibiles in patientē, sed nihil iam de eo, quod ad præsentē quæstionem attinet, explicandū superest. Facile autē quiuis perspiciet prædicta tria munia, etsi vocabulis & cōsideratione distinguantur, reipsa in vnum idemq; recidere.

Lege D. Th. in 3. d. 14 q. 1. art 2 q. 1. & in. 1. d. 3. q. 4. art. 3.

Cur dixit Aristot. agentem intellectū habere seu artem ad possibilem.

Sed quæsierit adhuc forte aliquis, cur Aristoteles cap. 5. huius libri, tex. 17. dixerit, intellectum agētem habere se ad possibilem, vt artem ad materiam. Item cur illum eodem capite, tex. 18. habitum vocarit. Ad primum horum dicendum, comparasse intellectum agētem arti, quia vt ars infert in materiam formas artificiales, ita intellectus agens inducit in possibilem species intelligibiles. Et vt artifex artis ministerio non producit formam naturalem, seu formam suæ speciei; nec enim Polycletus formam humanam & viuentem statuæ indit, sed formam artis: ita mens per intellectum agentem nonnisi intelligibiles formas patienti confert. Lege D. Thomam lib. 2. contra Gentes, cap. 76. & Ferrariensem in Comment. eiusdem capitis.

Cur item habitum appellauit.

Ad posterius dubium respondendum est, intellectum agentem non vocari habitum ab Aristotele, quod sit habitus primorum principiorum, vt arbitrati sunt nonnulli, quorum meminit D Bonauentura in 2. dist. 24. artic. 2. quæst. 4. M. Albertus in Summa, de Homine, in quæst. qua quærit, an detur intellectus agens, art. 2. Et Aegydius hoc in lib. ad tex. 18. cuius opinionis absurditas ex eo cōuincitur à D. Thoma, quia habitus primorum principiorum est qualitas primæ speciei, recepta in intellectu possibili ad cognoscendas primas veritates indemonstrabiles, supposita cognitione terminorum: at intellectus agens numeratur inter secūdæ speciei qualitates, quia est facultas à natura insita; nec vero supponit cognitionem terminorum, nec insidet in intellectu possibili, nec tribuitur à natura ad intelligendum, sed ad abstrahendas species à phantasmatibus. Quæ omnia ex iis, quæ hactenus à nobis disputata sunt, facile quiuis deprehenderit. Dicendum est igitur intellectum vocari ab Aristotele habitum, late accepta habitus appellatione, vt complectitur quamlibet vim, aut facultatem ad operandū.

QVÆSTIO III.

VTRVM NECESSARIO DANDA sint in nostro intellectu species intelligibiles, an non,

ARTICVLVS I.

VARIÆ PHILOSOPHORVM sententiæ.

Haec controuersia, & quæ subsequuntur cum superioribus cohærent, afferentq; non parum momenti ad vtriusque

que intellectus officia, vim & naturam perno-scendam. In præsenti autem quæstione diuersi diuersa scripsere. Quidam species intelligibiles omnino tollere conati sunt, aiētes, sat esse phantasmata, vt in his intellectus naturas, nō singulares tantum, sed etiam vniuersales contueatur. Ex eorum numero fuere Themistius, Theophrastus & AuemPace: qui tamen in constituendo intellectu discordes fuere, vt superius diximus. De Theologis etiam Durandus in 2. dist. 3. quæst. 6 Bachonus q. 2. Prologi Gotfredus quodlibeto 9. q. 19 & quodl. 13. q. 3. Henricus quodl. 4. q. 7. 8. & 21. & quodl. 5. qu. 14. species intelligibiles negarunt, quibus ex parte assensus fuit Gabriel in 2. d. 3. q. 2. aiens nō requiri speciem in intellectu ad cognitionem intuitiuam, licet ad abstractiuam requiri non sit negandum. Nec desunt argumenta, quibus ostendi videatur frustra omnino species intelligibiles poni. Primum, quia sine ipsis potest intellectus contemplari in phantasmatibus naturas, quæ in iis, tanquam in speculo relucent. Corroboraturque argumentum ex eo, quia in potentiis, quę inter se ordinem habent, obiectum repræsentatur posteriori per actum prioris, vt voluntati per actum intellectus, & appetitui sensitiuo per actum phantasiæ. Cum igitur phantasia & intellectus sint potentiæ subordinatæ, ratio ordinis postulat, vt phantasia, quæ est potentia natura prior, repræsentet intellectui obiectum, quod ille confestim apprehendat absque alia specie. Secundo, idem probatur, quia vt se habet bonum ad effectum, ita verum ad intellectum; bonum autem non est in affectu per speciem, aliquam vel sui similitudinem: ergo neque verum in intellectu. Tertio, quia si darentur in intellectu species intelligibiles, cum eæ ponantur vt naturales causæ intellectionū, non posset vnquam intellectus ab earum vsu cessare, semperque versaretur in percipiendis rebus quæ per eas repræsentantur: quod experientiæ repugnat. Quarto, quia si eæ species essent in nostro intellectu, oporteret nos eas cognoscere, quemadmodum & nostros actus tam voluntatis, quam intellectus palam deprehendimus. Quinto, quia multa a nobis intelliguntur, quorum species intelligibiles nō habemus: siquidem nec Dei, nec substantiarum separatarum, neque aliarum rerum materiæ expertium, intelligibiles imagines assequi possumus, cum huiuscemodi res non mouerant sensum, proindeque earum phantasmata habere nequeamus: & tamen constat, nos harum rerum conceptus formare. Postremo quod neq; Angelis simpliciter necessariæ sint species intelligibiles, ostenditur. Nam angelus sine interuentu speciei cognoscit se per suā essentiam; immo & alios Angelos per eorum substantias sibi præsentes; quod probatur, quoad priorem partem, quia essentia Angeli,

Qui species intelligibiles nolint admittere.

Argum.

Argum.

Argum.

Argum.

Argum.

Vltimum

A vt est actus sine admixtione materiæ; ita est per se actu intelligibilis; estque actu & intime coniuncta proprio intellectui, vt cum eo concurrat ad sui ipsius notionem. Quoad posteriorem vero partem, ostenditur idem assumptum; nam quilibet Angelus poterit ita se coniungere intellectui alterius, vt per modum formæ intelligibilis efficientiam habeat respectu intellectionis ab eo eliciendæ. Quare videtur hisce argumentis conclusum recte sentire eos, qui species intelligibiles dari B negant.

ARTICVLVS II.

NON ESSE NEGANDVM DARI *species intelligibiles: & has cessante actu intelligendi, manere in intellectu contra Auicennam.*

C HÆc tamen opinio probanda non est, sed cum schola Peripatetica, communi Philosophorum approbatione asserendum, dari in intellectu species intelligibiles, quæ sint principia intelligendi; sicuti & in sensibus dantur sensibiles, vt superiori libro demonstrauimus; vbi etiam complures huiusce veritatis assertores in medium attulimus. Certe D. Augustinus putat adeo compertum esse D dari huiusmodi species, vt libro 1. de Trinit. cap. 2. dicat ingenii tardioris esse de eis dubitare. Probatur igitur hæc sententia ex eo, quia ita se habet intellectus ad propriam functionem, vt sensus ad suam; at sensus, vt loco citato planum fecimus, nullo pacto sentire queūt absque speciebus sensibilibus. Secundo, quia cum intellectus ad hanc, vel illam rem percipiendam indiscriminatim se habeat; cumque in se spectatus sit pura potentia, necessario ad E intelligendum requirit aliquam formam, qua actuetur, & eget aliquo formali principio, vnde intelligendi actum promat, & quo ad hoc potius, quam ad illud concipiendum determinetur. Hæc vero forma & principium non aliud est, quam species intelligibilis. Nam quod ad id præstandum phantasmata neutiquam satis sint, ex eo constat, quia phantasmata quemadmodum sunt per materiam extensa, & imperfectæ crassæque materiæ, ita nō F nisi res singulares repræsentant: & tamen constat intellectum etiam obiecta communia percipere. Item quia phantasmata non sunt intime coniuncta intellectui, cum non hæreant in anima, sed in corpore: at nihil operatur, nisi per virtutem, quæ in ipso est; vt ex doctrina Aristoteles in 2. huius operis lib. cap. 1. text. 4. & 5. astruit D. Thomas lib. 2. contra Gentes cap. 76 Quo fit, vt ad nullius rei, siue vniuersalis, siue singularis, siue expers, siue parti-

Alensis 2. p. q. 24. m. 2. & 3. & q. 26. m. 6. M. Albert. in 2. d. 3 ar. 15. D. Tho. 1 p. qu. 55. art. 5. D. Bon. in 2. d. 3 art. 2. q. 1. Rich. eadem d. ar. 5. q. 2. Scot. qu. 6. Greg. d 7. q. 3. a. 1.

Phantasmata non esse satis ad eliciendas intellectiones.

particeps materiæ sit, sufficiat phantasma, vt A ex eo intellectus possibilis intelligendi actum proferat. Adde quod, vt Scotus argumentatur in 1. dist. 3. q. 6. magna foret naturæ intellectualis imperfectio, si non in se, sed in corpore, hoc est, in potentia sensitiua corpori inhærente, nobilissimæ suæ operationis principium haberet. Neq; huic rationi obstat, quod beatis diuina essentia pro specie intelligibili est, & tamen nec per realem identitatem, neq; subiectiue in ipsis inest. Namq; sic intime eo- B rum intellectui copulatur, vt suppleat vnionē, quā vel inhæsio, vel alia naturalis coniunctio præstare potest. Quod vt planius intelligas, sic habeto; In nostra specie intelligibili naturali tria inueniuntur. Est enim imago rei intelligendæ; idq; habet peculiariter, vt species est. Secundo, concurrit cum intellectu ad eliciēdam intellectionem: id autem vendicat, prout est principium, seu ratio intelligendi. Ter- C tio, inhæret intellectui, quod obtinet, quatenus accidentis naturam participat. Igitur duo priora, cū nihil imperfectionis habeant, diuinæ essentiæ cōuenire possunt respectu intellectus beati: tertiū vero minime; quia potentialitatē & compositionem, atq; adeo imperfectionis notam inuehit. Itaq; adhuc ratum manet, omnem nostram speciem naturalem, atq; ordinariam debere esse in ipso intellectu, cui intelligendi principium & ratio erit. D

Tria inueniri in specie intelligibili.

Quæ illorū competant essentiæ diuinæ cum beatis est pro specie intelligibili.

Aristoteles species intelligibiles concessit.

Postremo, quod Aristoteles species intelligibiles posuerit, constat. Etenim hoc libro, cap 4. text. 15 ait intellectum possibilem fieri singula, videlicet, quia singularum rerum species recipit, & text. 16 sequenti, itemque ca. 5. text. 19. ait intellectum & rem intellectam esse vnum; non sunt vero vnum per naturam, sed intelligibiliter, quatenus res, quæ intelligitur per sui imaginem intellectui copulatur, & vnitur. Præterea vocat intellectum locum formarum, seu specierum; non nisi quia vt locus E rem locatam recipit, ac seruat; ita intellectus species intelligibiles.

Auicenna noluit species intelligibiles permanere in intellectu.

Sciendum est autem Auicennam lib. 6. Natural. part. ca. 6. existimasse; intelligibiles species non permanere in nostro intellectu, nisi dum eas apprehendit, aut ex iis intellectionē edit. Eius fundamētū fuit, quia quicquid recipitur in intellectu, recipitur intelligibiliter: er F go cessante intellectione euanescet species in intellectu recepta. Hæc tamē opinio procul aberrat à veritate, nititurque fundamento satis futili. Eam igitur præter alios coarguit D. Thomas lib. 2. contra Gentes, c. 74. & de Veritate, q. 10. art. 2. & 1. par. q. 79. art. 6 Nam cognitio intellectiua multo est perfectior, quam sensitiua: ergo si ad sensitiuam cognitionem conseruantur species, vt fatetur Auicenna, multo maiori iure conseruabuntur ad intellectiuam; maxime cum intellectus possibilis, multo firmior sit, quā esse materiæ corporeæ quæ sensim fluit, & amittitur, in qua tamen sustentantur potentiæ sensitiuæ.

Deinde, quia si hæc positio vera esset, nulla prorsus ratio memoriæ daretur in parte intellectiua, nec recordaremur nos eliciuisse conceptus rerum vniuersalium, quod est contra experientiam. Lege si places, quæ de hac re cōmentati fuimus in libris Paruorum Nat. de Memoria & reminiscentia c. 2.

Confutatur hæc sententia.

Ad rationem Auicennæ respondendū est, si recipi intelligibiliter idem valeat, atq; recipi accommodate ad intellectum, haud dubie species intelligibiles recipi in nostra mēte intelligibiliter. Si vero idem sit ac recipi, vt cognitum in cognoscente, quod dicitur recipi dum apprehenditur; tunc species non ita se habere, quia non opus est, vt cum recipiuntur ab intellectu apprehendantur.

Proponuntur ordine dignitatis genera 4. specierum.

Porro quibusdam veluti gradibus ascendūt species, quæ cognitionis principia existunt. In infimo sunt species sensuum externorum, quæ non nisi præsente obiecto, & sensione durante, manent. In secundo species internorum sensuum (non tamen sensus communis) quæ post sensionem, & remoto obiecto, seruantur: sed tamen cum insint in organo corporeo obsolescunt, & fluxu materiæ sensim dilabuntur. In tertio species intelligibiles nostri intellectus quæ obiecto non existente, & cessante intellectione, perseuerant; cumq; immateriali subiecto insint, postquam ei semel inhæserunt, perpetuæ atque indelebiles sunt. Neque obstat, quod habitus scientiarum & virtutum intellectui, seu voluntati insidentium sæpe amittantur. Non enim talis amissio prouenit ex defectu subiecti, sed ex dissidio & repugnantia contrariorum, quibus cedunt (vt omittamus eam supernaturalium habituum amissionem, quæ ob nostram culpam accidit per subtractionem diuinam, cuiusmodi est deperditio gratiæ) At species tam intelligibiles, quam sensibiles contrariis vacant; alioqui nō possent inesse simul imago candoris & nigredinis in aere, vel oculo. Quod falsum esse cōstat, cum vtrumque simul intueamur. In quarto gradu sunt species intellectus Angelici, quæ præter alias perfectiones, eam addunt supra species nostri intellectus, quod non fuerunt aliquo temporum, aut instantium successu acquisitæ, sed ipsis Angelis à principio ingenitæ.

Species intelligibiles indelebiliter intellectui insunt.

Species angelicæ omnium præstantissimæ.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

Ad 1. arg.

ARgumenta initio quæstionis proposita sic explicabis. Ad primum dic, non posse intellectum contemplari naturas in phantasmatibus

maribus ob eas causas, quas superiori articu- A lo attulimus. Et ad argumenti confirmationem, si loquamur de modo repræsentãdi, qui sufficiat vt posterior potentia id ipsum, quod prior cognoscat, falsum assumi. Nec enim facultati appetenti sic obiectum repræsentatur, vt quod à cognoscente apprehenditur, ipsa etiam cognoscat: sed eatenus dicitur ei repręsentari obiectum, quatenus in id tendere non valet, nisi à cognoscente præconceptum sit. B Quod patet, esto phantasia & intellectus sint potentiæ subordinatæ, non probari hoc argumento sat esse repræsentari obiectum à phantasia: vt in id intellectus illico absque specie sibi inhærente feratur.

Ad 2. Arg. ...ur poten- ...ia appetẽs ...on habeat ...n reprin ...pium à ...uo deter- ...inetur.

Ad secundum, diuersam esse rationem in potentia cognoscente, & in appetente, tum ob alias rationes, tum quia facultas appetens determinatur ad operandum à notitia obiecti; facultas autem cognoscens non habet à C quo determinetur, ideoque opus illi est specie, tanquam principio determinante.

Ad 3. arg.

Ad tertium, sic intellectum concurrere cũ specie ad intellectionem, vt oporteat illum prius excitari vel à phantasmate, vel à voluntate, vel ab vtroque, aliaue causa eiusmodi; ob idque non semper vt speciebus, quibus est consignatus; sed interdum ab intelligendo cessare; nonnunquam hac potius, quam illa specie vti; quia ad huius magis, quam ad alte- D rius vsum aliunde mouetur.

Ad 4. arg. Quo pacto ...cognoscat intellectus ...se esse spe... ...rebus con- ...signatum.

Ad quartum, cognosci ab intellectu species intelligibiles per actum reflexum & arguitiue. Dum enim experitur se intelligere, reflectitur supra suum actum, arguitque habere se principiũ formale intellectionis, hoc autem principium esse colligit iis rationibus, quibus id concluditur. Qua de re infra.

Ad 5. arg.

Ad quintum, esto omnis intellectio ab aliqua specie intelligibili oriatur; non omnem E tamen elici ab specie propria eius rei, quam intelligimus; sæpe enim ex imagine & notitia vnius ad cognitionem conceptumue alterius progredimur, vt cum per res sensibiles Dei & substantiarum separatum intelligentiam assequimur; quæ cognitio etsi non proxime, remote tamen à sensu petitur. Vtrum vero post conceptus, quos de hisce rebus formamus, relinquantur in nostro intellectu species intelligibiles, progressu patebit.

Non semper intellectus res cognoscit per proprias earum species.

Ad vlt.

Ad sextum, quod attinet ad cognitionem, quam de se Angelus habet, admittendum est cognoscere illum se per suam essentiam, vt docet D. Thom. 1. p. q. 59. art. 1. & de Veritate, qu. 8. art. 2. itemque D. Bonauent. Durand. Richard. in 2. dist. 3. Ægidius in tract. de Cognitione Angelorum, q. 1. Sonc. 12. Metaph. q. 59. aliique non pauci; etsi non defuerint, qui secus existimarint, aientes non posse Angelum se per suam substantiam intelligere, sed habere ad id speciem sicuti ad aliarum rerum perceptionem. Oppositum tamen dicendum, videlicet non intelligere se Angelum per speciem superadditam; cum ad id possit eius substantia, vti argumentum concludit, subire vicem speciei. Quod vero spectat ad cognitionem, qua vnus Angelus alios cognoscit, putant nonnulli quemlibet cæteros per eorum essentias intelligere, quam opinionem attribuit Platoni D. Thom. 2. cont. Gent. cap. 98. eamque tuetur Durandus & Nominales in 2. distin. 3. sed nobis ea non placet, quia nequit potentia intellectiua ab vlla re creata, tanquã à forma intelligibili actiue, ac principaliter determinari ad intelligendum, nisi eiusmodi principium determinans intra se, atque intime sibi coniunctum habeat, quæ coniunctio non cernitur in substantia vnius Angeli respectu alterius. Longior hac de re discussio ad alium locum pertinet.

Angelum non egere specie vt se intelligat.

QVÆSTIO IV.

DENTVRNE IN NOSTRO INTELLECTU SPECIES INTELLIGIBILES, QUÆ PROPRIE SINT RERUM SINGULARIUM, AN NON.

ARTICVLVS I.

NEGATIVÆ PARTIS ARGVMENTA.

Agitatur hæc quæstio inter Philosophos magna dissidentum partium contentione. Diuus Thomas tum aliis in locis, tum 2. contra Gent. cap. 100. 1. part. quæst. 86. artic. 1. Caietanus ibid. Capreolus in 1. dist. 35. qu. 2. in solutione argumentorum contra quartam conclusionem, Argentinas in 4. dist. 50. quæ. 1. art. 3. Ferrariensis 1. contr. Gentes cap. 65. & hoc in lib. quæ. 13. arbitrantur non dari in nostro intellectu species rerum singularium, idemque tuentur nonnulli ætatis nostræ Philosophi, asserentes nihil esse à peripatetica doctrina alienũ, quã eiusmodi species admittere. Probant suam sententiam in hunc modum: Forma recipitur in subiecto secundum conditionem, ac modum recipientis; sed anima est expers materiæ; ergo species, quæ in ea recipiuntur, debẽt esse immateriales in repræ- F sentando, atque adeo nequibunt repræsentare conditiones materiæ singularis; sed duntaxat naturam communem ab iis auulsam, ac liberam. Confirmaturq; argumenti vis cõmuni illo Peripateticorum effato; quod desumptum est ex Aristotele hoc in lib. cap. 4. text. 16. Res materiales fieri intelligibiles, dum à materia abstrahuntur. Enimuero cum hæc abstractio non ita accipi debeat, quasi res per intellectum à propria materia, qua constant, eximendæ sint; vtique sic erit accipienda; vt tunc res dicantur effici intelligibiles, cũ mẽti obiiciun-

Qui species rerum singularium in intellectu non admittant.

1. Argum.

obiiciuntur per species, quæ non materiam A indiuidualem, vtpote crassiorem, ac magis depressam; sed communem tantum referant.

2. Arg. Secundo, intellectus humanus medium locum obtinet inter sensum & intellectum substantiarum separatarum; atqui species, quæ sensibus insuntur, repræsentant sola singularia; quæ vero substantiis separatis congenitæ sunt, tam singularia, quam vniuersalia distincte referunt, vt Scholastici scriptores in 2 B dist. 3. edisserunt. Igitur ordo ac proportio rerũ postulat, vt species, quæ ab humano intellectu acquirentur, solas naturas cõmunes repræsentent. Adde quod vt intellectus Angelicus percipit distincte per vnam speciẽ, quæ noster per multas; ita consentaneum est, vt quæ à sensu per multas species cognoscũtur, à nostro intellectu per vnam intelligantur: quod secus foret si noster intellectus posset rerum singularium imaginibus consignari. C

3. Arg. Tertio, id naturæ ingenium est, vt non cõsueuerit facere pluribus, quod possit facere paucioribus; sed species intelligibiles naturarum communium sufficiunt ad intelligendas res singulares, adiunctis earum phantasmatibus; non est igitur vlla necessitas inuehendi species intelligibiles rerum singulariũ. Probatur assumptio, qui vti phantasmata cõcurrunt cum intellectu agente ad producendas species intelligibiles, ita cum patiente informato iam specie rei communis poterunt concurrere, non exemplariter solum, sed etiã actiue illam determinando ad concipiendam eam rem singularem cuius id phantasma est: præsertim cum ex eo nullum sequatur absurdum.

4. Arg. Postremo, quod Aristotelico dogmati aduersentur, qui rerum singularium species intellectui humano dant, hinc perspicuum est, quod Aristoteles hoc libro, capite 4. text 10. E docuit animam nostram vi sensitrici cognoscere carnem, id est singularia materialia, quæ sunt affecta sensibilibus qualitatibus, calore, frigore, aliisque eiusmodi. At ipsum esse carnis alia percipere facultate, aut separabili, id est, diuersa ab ea, qua cognoscit singularia, aut perinde se habente ad se ipsam, vt cum extensa fuerit linea flexa. Quo loco, vt plerique interpretes annotarunt, profitetur Aristoteles singularia non intelligi à nobis dire- F cta, sed reflexa cognitione; at si in nobis intelligibiles rerum singularium species darentur, non dubium, quin eæ directe à nobis intelligi possent.

ARTICVLVS II.
ARGVMENTA PARTIS affirmatiuæ.

Qui dãdas esse species singulariũ concedãt. Contraria huius controuersiæ pars assertores habet Scotum in 4. d. 45. qu. 3. Gregorium Ariminensem in 1. dist. 3. q. 1. art. 2. Richardum in 2. dist. 24. q. 4 Apollinarem hoc in lib. q. 12. Thienensem & Burlæum 1 Physicorum, & alios. Quæ ita probatur: Nulla est 1. Argum. repugnantia quominus species rerum singularium in nostro intellectu dentur; possunt igitur dari. Negant aduersarii antecedens, aiuntque repugnare tum ex parte ipsarum specierum intelligibilium, quas non videtur cõsentaneum ita limitatas esse, vt singulæ singula duntaxat indiuidua repræsentent: tum ex parte intellectus possibilis, quem minime decet speciebus adeo circumscriptis affici. At enim difficile non est huiuscemodi repugnantias demoliri. Nam species naturam singularem repræsentans nobilior est, quam ea, quæ communem tantum naturam significat; ergo limitatio illa nihil detrahit de dignitate spe- 2. Argum. ciei; nec species rei singularis minus, quam rei communis: quin potius magis cum intellectus præstantia conuenit. Antecedens probatur: quia imaginis præstantia, modo cætera sint paria, desumitur à re, quã repræsentat; at natura singularis excellentior est, quã communis; cum inferiora plures essentiæ gradus in se cohibeant, quam superiora: vnde & conceptus rei singularis, quã rei cõmunis, perfectior habetur. Rursus, quod prædictæ species re ipsa in nostro intellectu dentur, ita probatur: Causæ naturales non impeditæ producũt nobilissimum effectum, quem possunt; at intellectus agens & phantasma sunt causæ naturales specierum intelligibiliũ, ergo producent nobilissimam speciem, quã possunt, si nõ impediantur: sed species nobilissima est species rei singularis, vt ex proxime dictis cõstat, & nihil est quod eius generationẽ impediat: ergo hanc producẽt. Item, Noster intellectus 3. Argum. efformat peculiares ac distinctos conceptus rerũ singularium, sed ii sine propriis earũ specieb. constare nequeunt; dantur ergo propriæ species rerũ singulariũ. Maior propositio, etsi à quibusdam negetur, à nobis tamen paulo post demonstrabitur. Minor ex eo suadetur, quia cũ species rei communis non nisi confuse & implicite singularia repræsentet, nequibit intellectus ad hoc magis, quam ad illud singulare concipiendum per eam deduci; sed vago & errabundo motu huc illuc fluctuabit. Responsio. Sunt qui respondeant, licet species intelligibilis solam communem naturam referat, determinari tamen per eam intellectum ad concipiendam rem singularem, de cuius phantasmate species ipsa educta est, propter cognationem, quam species habet cum phantas- Cõfutatur. mate. Sed hi facile coarguuntur. Nam vel ea species iure cognationis reuera eiusmodi singulare repræsentat, vel non; si dent primum; iam ergo in nostro intellectu erunt species, quæ non solũ naturas vniuersales sed indiuiduas etiã referant, quod tamẽ solis speciebus substan-

ſubſtantiarum ſeparatarum Theologorum A Schola attribuit: ſi ſecundum, nullo pacto ſpecies intellectricem vim ad vllum ſingulare definite intelligendum applicabit.

Reſponſio. Alii occurrunt, intellectum noſtrum naturę cōmunis imagine affectũ determinari à phãtaſmate ad rem ſingularem concipiendam eo modo, quem tertio ſuperioris articuli argumento explicuimus. Verum neq; horum ſolutio ſatisfacit. *Diluitur.* Etenim quemadmodum noſter B intellectus, vt ſupra oſtendimus, non poteſt vti ſolo phantaſmate tanquam principio intelligendi, ſed requirit principium ſibi intime coniunctum, atq; inhærens, à quo intelligẽdi actum promat, (alioqui ſaltem ad intelligenda ſingularia neutiquam ſpeciebus intelligibilibus indigeret) ita vt hoc potius, quam illud percipiat, non ſat illi eſt externa aſſiſtentia phantaſmatis, ſed eget interno principio, à quo ad id actiue determinetur. Nec obſtat, C quod intellectus beati concurrit cum diuina eſſentia ad actum beatificæ viſionis, cum tamen diuina eſſentia non ſit interna ipſi beato; id enim, vt iam ante monuimus, proptera fit; quia diuina eſſentia ob ſuam eminentiam infinitam, poteſt ſupplere modum illum intimę coniũctionis, ſine quo ſpecies creata, vel quod ſpeciei creatæ conditionẽ ſubit, non poteſt cũ intellectu ad intelligendi actum concurrere. Nec item obeſt, quod quilibet Angelus intelligit ſe per ſuam eſſentiam. Nam eſſentia An- D geli eſt intime copulata eius intellectui, cum intellectus in ipſamet eſſentia inhæreat. Phantaſma vero non ita ſe habet ad noſtrum intellectum: ſiquidem illud in organo corporeo, hic in ipſa animæ ſubſtantia inſidet. Corroboraturq; argumentum inſuper ex eo, quia conceptus, qui per intellectionem rei ſingularis in mente gignitur, eſt quaſi proles ipſius obiecti cogniti, vt docet Diuus Auguſtinus lib. 9. de Trinitate, capite decimoſecundo. Quare o- E portet, dum is gignitur, contineri in mente obiectum: non poteſt autem ibi eſſe per ſe: ergo per ſuum quaſi ſemen, quod eſt propria ac peculiaris ipſius imago. Nam ſpecies rei communis non magis eſt virtus huius, quam illius ſingularis.

Argum. Præterea in noſtro intellectu dantur ſpecies multorum ſingularium materiæ expertium; ergo ſaltem horũ ſingularium ſpecies admittendę ſunt. Antecedens probatur, quia is, qui F elicuit actum amoris Dei, vel naturæ vniuerſalis intellectionem, recordatur poſtea ſe eiuſmodi actus elicuiſſe: omnis vero recordatio intellectus oritur à ſpecie intelligibili: habet ergo noſter intellectus ſpecies intelligibiles, quæ hoſce actus ſingulares repræſentent. Nec ſatisfaciet qui dixerit recordationẽ hanc non ab intellectrici, ſed à ſenſitiua memoria proficiſci; non enim facultas organica apprehẽdit res ſpirituales, cuiuſmodi ſunt voluntatis, & intellectus actiones: cum ſint extra limites obiecti potẽtiæ corporeæ. Nec memoria ſenſitiua recolit nos percepiſſe hominem in commune: cum circa naturas ſingulares tantummodo verſetur.

Item, anima ſeparata recordatur ſingulariũ ſenſibilium per ſpecies, quas hinc detulit; ergo dum eſſet in corpore habuit intelligibiles ſpecies eiuſmodi ſingularium. *5. Argum.* Antecedens ſuadetur exemplo diuitis epulonis, cuius habetur mentio Lucæ decimoſexto, q apud inferos recordabatur ſuorum fratrum. Ac quod eam recordationem eliceret non ex ſpeciebus infuſis, ſed ex iis, quas miniſterio phantaſmatum acquiſierat, ea ratio probat: quia recordatio eſt perceptio rei cognitæ, vt antea cognitæ: diues autem non cognouerat antea fratres per ſpecies infuſas, ſed per acquiſitas. Quare non videtur negandum dari in noſtro intellectu ſpecies intelligibiles proprias rerum ſingularium.

ARTICVLVS III.

VTRAQVE PARS CONTROVERſia probabilis iudicatur, præfertur tamen negatiua, vt magis peripatetica: vtriuſque argumenta diluuntur.

His ita diſputatis, vtraque pars quæſtionis probabilis videtur, etſi propoſitũ nobis ſit tueri potius negatiuam, quæ Ariſtotelicæ doctrinæ magis conſentanea exiſtimatur: diluemus tamen vtriuſq; argumenta, vt quo pacto quælibet earum defendi poſſit, facile appareat. Ad primum pro priori ſententia conceſſa maiori & minori, neganda eſt conſecutio. *Ad 1. argu. ſententiæ negatiuæ.* Nec enim oportet omnes ſpecies intelligibiles immateriales eſſe in repræſentando, ſed in eſſendo. Ariſtoteles autem loco citato tantum docet, vt res in materiam diuerſæ intelligibiles fiant, debere à materia, id eſt, à materiæ conditionibus abſtrahi; quia quæ ab intellectu percipiuntur, nequeunt in eo eſſe per ſpecies diuiduas, aut extenſas, ſitu ve præditas, quæ ſunt propriæ affectiones materiæ; ſed per imagines ſpiritales, atque omnis concretionis expertes, vt cum ipſa intelligendi vi cognationem habeant; tales vero ſunt omnes ſpecies intelligibiles, ſiue ſingularium rerum, ſiue communium. *Quo pacto ſpecies intelligibiles debeant eſſe immateriales.*

Ad ſecundum dicendum, proportionem nexumq; ordinis, qui inter humanum intellectum & Angelicum, atque inter ſenſum eſt, in eo cerni, quod ſenſu acquirit ſpecies ſola ſingularia repræſentantes; nullas vero, quæ repræſentent vniuerſalia; intellectus autem noſter quaſdam ſortitur, quæ ſingularia tantum, alias quæ ſola vniuerſalia repræſentent *Ad 2. arg.*

E 2 etia

Species Angelorum distinctè vniuersalia & singularia repræsentant.

at in intellectu Angelico nullæ sunt, quæ aut A sola singularia, aut sola vniuersalia referant, sed omnes vniuersalia simul, & singularia distinctè exprimunt. Ad reliquam partem eiusdem argumenti dic ea, quæ sensus per multas species cognoscit, percipere nostrum intellectum per vnam speciem, confuse tamen. Nam colorem in commune, verbi gratia, intelligit per speciem coloris, qua cognitione implicite & confuse colores omnes cõplectitur. Verum præter hanc cõfusam singularium colorũ B notitiam, aliam quoq; propriam & expressam consequitur intellectus singulorũ colorũ per singulas species, quã per vnam tantum imaginem obtinere non posset; quia id solis angelorum speciebus conuenit. Si autẽ petas quãdo intellectus acquirat species rerũ singularium, quando communium. Respondemus species rerũ singularium acquirere beneficio intellectus agentis, & ope phantasmatum: species autem rerum communium, cum post receptam speciẽ rei singularis, abstrahit ex ea na- C turam cõmunem; eam nimirum concipiendo absq; differentiis indiuidualibus. Tunc enim per eiusmodi conceptionem gignitur in intellectu species naturæ communis: quia conceptus est actualis similitudo rei; at ex similitudine actuali relinquitur in potentia habitualis similitudo: quemadmodum & per assensum conclusionis, qui est scientia actualis, gignitur habitus sciendi, siue scientia habitualis.

Quomodo intellectus acquirat species rerũ singulariũ, & communium.

Ad 3. arg. Ad tertium concessa maiori propositione, neganda est minor, & ad eius probationẽ inficiandum posse phantasma actiue concurrere D cum intellectu possibili ad intellectionem rei singularis, ob eam causam, quam superius explicuimus; quia videlicet oportet principium elicitiuum intellectionis non esse extra intellectum. Enimuero licet phantasma intellectui possibili famulatum præstet suppeditando illi suo modo species intelligibiles: minime tamen decet intellectum possibilem post receptionem einsmodi specierum inflecti, ad sensum, demittique ad organum corporeum edi- E turus nobilissimam, & quam maxime à materia liberam operationem, quæ est intellectio.

Oportere principium elicitiuum intellectionis non esse extra intellectum.

Ad vltimum argum. Ad vltimum dicimus locum illum secus ab aliis explicatũ: ita vt nequaquã sibi de reflexa, aut directa cognitione sermo sit: sed cũ Aristoteles quæsisset, eademne an diuersa potentia rem singularem sensibilem & communem eius naturam cognosceremus, respondere, animam, rem singularem sensibilẽ percipere F sensitiua potentia; communem vero alia aut separabili, id est, diuersa, secundum rem ab ea, qua singularem cognoscit, aut habente se ad se ipsam, atq; cum extensa fuerit linea flexa, id est, quæ saltẽ ratione (de reali namq; distinctione nõdum ibi quicquam absolute discernitur) ab illa differat eo modo, quo linea in- A flexa, cum extenditur, re quidẽ ipsa eadem est; potest enim eadem linea frangi & porrigi, ratione tamen à se distinguitur. Ita vero (iuxta hanc interpretationem) inflexæ rectæq; lineæ similitudinem, non ad agnitionem reflexam & directam; sed ad discrimen inter potentiam, qua singulare & vniuersale cognoscitur, qua de re quæstio erat, retulit Aristoteles. Quo fit, vt vbi de ordine modove vniuersalem & singularem naturam cognoscendi nihil omnino B habeatur.

Hæc explicatio totam machinam illius argumenti, quo maxime nituntur, qui singularia reflexe ac posterius à nobis intelligi opinantur, facile dissoluit. Nec vero, vt quidam autumant, Platonis in Timæo sententia est, quam illic Aristoteles imitatus sit, singularia reflexe à nobis concipi. Non enim Plato cum reflexæ cogitationis meminit, & actiones intellectus lineæ primum rectæ, mox circinatæ, interiusq; recurrenti, cõparat, non, inquã, tũc C de rerum singularium notitia philosophatur; sed de ea, qua hominis mens recto cursu ad aliarum rerum scientiam capessendam extra se primum quasi egreditur, deinde oraculi monitu ad se redit, & in sui ipsius cognitionẽ incumbit. Qua de causa anima, intellectualis sphæra, quæ in seipsam circulum facit, à Philosophis dici cõsueuit. Eoq; spectat illud Hugonis Victorii l. 1. Didascalon, c. 2. Mens nostra in orbes geminos motum glomerat; quia siue per sensus ad sensibilia exeat, siue per in- D telligentiam ad ea, quæ sensu fugiunt, ascendat; ad seipsam rerum similitudines trahens, regyrat. Vel dicendum, vt Philoponus interpretatur, Platonẽ quasi ænigmate per lineam flexam indefinite significasse actiones intellectus, cuius est in se ipsum posse conuerti; per rectam vero cæteras functiones vitales, quæ nihil aliud sunt, quã progressus quidã ab anima viuificante ad aliud, siue ad aliud, quod vita suscipit, id est, ad corpus: sicuti linea recta ab vno puncto definit in aliud.

Locus Platonis explicatur.

Sententia Delphici tẽpli forib. inscripta, nosce teipsum. De qua latius lib. 1. Plin. l. 7. c. 25. Macr. 1. Sat. c. 6. Clem. Alexandr. Pædag. l.

Anima intellectualis dicitur sphæra à Philosophis.

E Veniamus nunc ad explicanda partis affirmatiuæ argumenta. Ad primum negandum est antecedens, & ad eius probationẽ dicẽdũ, speciem, quæ repræsentat rem singularem ex parte nobiliorem esse, videlicet, prout refert naturam plures gradus in se continentem, vt probat argumentum: aliunde vero deterioris notę haberi; nimirũ quatenus est limitata ad vnum tantũ singulare; species autẽ rei vniuersalis nõ solum repræsentat naturam communem multis, sed potest deseruire cognitioni o- F mnium singulariũ sub eadem specie, concurrendo cum eorum phantasmatis, vt in tertio primi articuli argumento dicitur.

Respõdetur ad argumẽta partis affirmatiuæ.

Ad 1. arg.

Ad secundum respondendum est speciem propriam rei indiuiduæ non esse effectum absolute præstantissimũ, quẽ intellectus agens potest edere, tum ob limitationem, quam diximus;

Ad 2. arg.

A ximus; tum quia ne eiusmodi speciem producat, obstat naturæ ipsius ingeniũ; quæ non assolet pluribus efficere, quod potest paucioribus: potest autem intellectus patiens intelligere naturas singulares per species rerum cõmuniũ adiutus concursu phantasmatũ.

Ad 3.

Ad tertium concessa maiori, neganda est minor, & ad eius probationem, omissa priori solutione, quæ recte coarguitur, danda est secũda, dicendumq; , licet intellectus non determinetur ad conceptum alicuius singularis à B sola specie intelligibili in se sumpta; determinari tamen ab illa, prout concurrit vna cum phantasmate rei singularis, & ad huius rei impugnationem respondendum, cum dicimus intellectui non posse deseruire phantasma tãquam principium intelligendi; interpretandũ id esse de principio adæquato, vel principali actuante, ac determinante intellectum: quale non ponitur phantasma ab iis, qui dicunt intellectum determinari ab eo ad concipienda singularia; tantum enim statuitur ad supplen- C dam repræsentationẽ singularitatis, & conditionum indiuidualium. Cætera, quæ in eodẽ argumento afferuntur de visione beatifica, & de cognitione Angeli, nihil contra id, quod tuemur concludunt, vt erit iam consideranti perspicuum. Nam vnio essentiæ diuinæ cum intellectu beati eminenter continet illam cõiunctionem, quam requirimus in principio adæquate, vel principaliter actuante intellectum. Essentia vero Angeli intelligentis se per suam essentiã intime copulata est intellectui D eiusdem, cum intellectus in ipsamet essentia hæreat. Phantasma autem non ita se habet ad intellectum; siquidem illud in organo corporeo, hic in anima insidet. Postremo ad id, quod ex D. Augustino citatur, fatendum est conceptũ esse obiecti prolem, sed negãdum ad producendum rei singularis conceptum requiri speciem intelligibilem rei singularis propriã. Licet enim species intelligibilis nullum singulare explicate repræsentet; determinatur tamen à phantasmate, atq; ita conceptus rei E singularis censetur proles eius obiecti, cuius ipsum phantasma est.

[Q]uid præ[stet] phan[ta]sma cum [re]quiritur [a]d intelle[ctionem] sin[gu]larium.

[A]d conce[p]tionem rei [si]ngularis [n]on requi[ri]tur speci[es] intelligi[bi]lis illius.

[A]d 4. arg. Quo pacto [s]pecies fiãt [m]emorati[u]æ.

Ad quartũ dicendum cum quis elicit conceptum hominis, verbi gratia; speciem illam, quæ antea, cum primum est producta in intellectum possibilem, repræsentabat hominem absolute, post eiusmodi conceptum factam memoratiuam referre eundem hominem sub ratione cogniti; ita vero, vt quis recordetur se cognouisse hominem, non opus est manere in intellectu speciem, quæ repræsentet illum F singularem conceptum, quo hominem apprehẽderat; sufficit enim eandemmet speciẽ hominis modificari ad repræsentandũ hominẽ sub ratione cogniti. Quod si cognitio sit rei indiuiduæ materialis, vt Bucephali: cum postea intellectus recordatur se Bucephalum

[R]ecordatio [r]ei indiui[d]uæ mate[r]ialis par[t]im est à specie par[t]im à phã[t]asmate.

A cognouisse, ea recordatio nõ erit adæquate à specie equi, quemadmodum nec prima conceptio fuit; sed inadæquate, id est, partim erit ab illa, partim à phantasmate repræsentante Bucephalũ sub ratione cogniti. Nam cum intellectus primo apprehendit Bucephalũ, eundem simul apprehendit phantasia, & quia species Bucephali, quæ in phantasia seruata est, post primam apprehensionem repræsentat illum sub ratione cogniti, inde est quod postea B phantasma ab ea elicitum exhibet Bucephalũ similiter sub ratione cogniti, determinatq; intellectum ad apprehendendum illum sub eodem modo. Si autem conceptio sit rei indiuiduæ immaterialis, cum ea nõ possit in phantasmate repræsentari, maior est difficultas; dicendum tamen quoties intellectus aliquod singulare, etiam immateriale concipit, simul phantasiam aliquid materiale apprehendere; simile tamen, cognatumue eiusmodi rei immateriali, vt progressu huius operis exponemus. C Igitur ex specie memoratiua talis rei apprehensæ per phantasma, & ex phantasmate ab ea elicito poterit determinari species illa è qua intellectus ante elicuerat conceptum prędictum rei indiuiduæ immaterialis. Atque ita fiet, vt intellectus absque specie propria rerum singularium, siue eæ res materiales sint, siue immateriales, earum recordationem edere valeat.

Quid dicẽdũ de recordatione rei indiuiduæ immaterialis.

Ad 5. arg.

Ad quintum, relicta opinione quorundam, quos refert Cai. 1. par. q. 79. art. 6. aientiũ ani- D mam separatã cognoscere singularia per species acquisitas, vel quas hinc detulit, respondendum est cum D. Th. in disputatis, qu. de anim. art. 20. & 1. par. q. 89 art. 4. Caiet. ibidem, Ferrariẽsi ad c. 74. l. 2. contr gent. Abulense ad c. 25. Matth. q. 607. & 610 & aliis; animã separatam cognoscere singularia per species sibi inditas in abscessu à corpore, quæ species similes sunt iis, quas Angeli à prima origine acceperunt; repræsentant enim non solum vniuersalia, sed etiam singularia. Ac quemadmo- E dum in Angelis species intelligibiles, quæ ex se indiscriminatim singularia potestate repręsentant, determinãtur ad hæc & illa singularia actu significanda, cum illa existunt actu, ita vt existentia sit conditio determinandi speciem ad eiusmodi singularia: sic in anima separata species vniuersaliter repræsentantes, & alioqui ęqualiter se habentes ad omnia sua significata, determinãtur ad quædã singularia, quę ad animæ statũ pertinẽt, quatenus anima sortitur ad illa peculiarẽ habitudinẽ; siue ob ali- F quam affectionem, siue ob antecedentem notitiam, siue ob diuinã ordinationẽ, aut aliud quid simile; qualem habitudinem obtinebat anima diuitis ad fratres, quos inter viuos reliquerat. Ad id vero, quod deinde argumentũ opponebat, dicendum est, licet, recordatio sit rei cognitę, vt cognita est iterata cognitio, nõ

Vnde proueniat quod separata anima singularia percipiat.

oportere proinde eam cognitionem repeti ex A eadem specie: fat enim est elici ex alia, supposita priori cognitione Quod in tractatu de anima separata erit à nobis caueleatius explicandum.

Dist.4. art.3.

Ita patet qua ratione diluenda sint vtriusq; partis argumenta. Quia tamen, vt superius monuimus, decretum nobis est eam partem, quæ negat dari species rerum singularium, vt Aristotelicæ doctrinæ magis consentaneam tueri, quam icciteo etiam in primo Physicæ B Auscultationis l. defendimus: ad eā in nostris cōmentariis doctrinæ filum accommodabimus. Quæ vero in solutione argumentorum, quæ pro illa adducuntur, retulimus, si iis, quæ à nobis alibi statuuntur, repugnent, vt ex aduersariorum sensu dicta accipi debent.

Cap.1.q 4. art.2.

QVÆSTIO V.

NVM SPECIES INTELLIgibiles ab intellectu agente producantur.

C

ARTICVLVS I.

REIECTIS QVORVNDAM placitis, statuuntur aliquot assertiones.

Qui dixerint species nō gigni in intellectu sed à corporibus immitti.

IN hac quæstione fuit Democriti opinio, vt D refert D. Augustinus in epistola ad Dioscorum, & Aristoteles in lib. de Somno, & vigilia c. 2. nullam speciem ab intellectu siue agente, siue patiente gigni; sed ab ipsis corporibus per diffluxus quosdā intrare imagines in nostros animos. Idem quoq; fuit Stoicorum dogma, quod Boetius li. 5. de cōsolatione philosophiæ metro 4. hunc in modum cecinit:

Quondam porticus attulit
Obscuros nimium senes,
Qui sensus, & imagines
E corporibus extimis
Credunt mentibus imprimi:
Vt quondam celeri stylo
Pressas figere literas
Mos est æquore pagina,
Quæ nullas habet notas.

E

Huius sententiæ absurditas demōstratur.

Huiusce placiti absurditas liquet ex iis, quæ à nobis superius disputata sunt, cum ostēdimus F nō posse phātasma vi sua speciem intelligibilē producere: si enim id nequit phantasma, multo minus poterunt corpora ipsa, quæ sunt naturæ multo crassioris, multoq; magis in materiam demersa. Neq; officit, quod nō pauci, ijq; graues Theologi arbitrati sunt, Angelos accipere à rebus, etiam sensibilibus, species, per quas cognoscāt singularia, vel saltem prædicata contingentia, quæ rebus singulis conueniunt. Non enim ij Auctores credunt eiusmodi species transfundi in intellectū Angeli immediate à coloribus, verbi gratia, sed intellectum agentem illius vna cum speciebus sensibilibus colorū (quemadmodum noster intellectus assolet cum phantasmatis) producere in intellectum possibilem species intelligibiles earum. Qua de re lege, si placet, Alensem. 2. par. q. 26. memb. 2. D. Bonauenturam in 2. dist. 3. art. 2. q. 1. Richardum eadem dist. art 6. q. 2. Scotum q. 11 Gregorium dist. 7. q. 5 art. 1.

Angeli etsi acciperent species à rebus, nō hoc tamen modo reciperent.

Altera sententia fuit Platonis in Menone, aliisq; locis, & Auicennæ l. 6. Naturalium par. 5. c. 6. & 7. arbitrantium species intelligibiles defluere in humanam mentem à substantiis separatis; eo tamen discrimine quod eæ substantiæ apud Platonē erant ideæ; apud Auicēnam intelligentiæ, a quarum prima in proximam, atq; ita deinceps vsq; ad vltimam, quam agentem vocabat; ab hac in intellectum humanum prædictæ species descenderent. Item Plato finxit species inditas animæ à primo ortu. Auicenna progressu temporum communicatas: ille in anima fixas, hic post intelligendi actum euanescentes, vt iam supra retulimus.

Sententia Platon. & Auic. species defluere à substātiis separatis.

Hunc errorem confutat D. Th. 1. par. q. 84. art. 4. ex eo, quia si ita se haberet nostra cognitio, posset natura cæcus per eiusmodi imagines colorū notitiam habere, quod negat experientia. Deinde, quia si animæ rationali aliunde species adueniunt, frustra societatē iniret cū corpore; quam ideo init vt sensuū ministerio species acquirat; sed hac de re in progressu copiosius, & enucleatius.

Confutatur hic error.

His ergo erroribus exclusis asserendum est cum Schola Peripatetica, species intelligibiles produci in animam, dum est vnita corpori, ab intellectu humano, vt constat ex iis, quæ ab Arist. c. 5. huius l. disputata sunt. Cum autē duplex in nobis sit intellectus, agens, & patiens; quænā species à quo intellectu gignātur, aliquot assertionib. exponemus. Prima sit. Ab intellectu agente produci possunt species intelligibiles earum rerum duntaxat, & earum omnium, quarum propria phantasmata habemus. Hæc assertio, quæ communi philosophorum consensu recepta est, ex eo probatur, quia intellectus agens nō elicit species, nisi vna cum phantasmatis, & prout ab iis determinatur, vt ex superioribus constat, docetque D. Augustinus l. 11. de Trinitate c. 8. cum ait nullam speciem dari in intellectu nisi sensu intercedente; at nihil impedit quominus intellectus cum omnibus phantasmatis indiscriminatim iungi queat ad species intelligibiles producendas.

1. Assertio.

Lege D. Aug. l. 9. de Trinit. c. 3. D. Th. 1. p. q 84. a. 2. & de verit. q. 10. art. 4.

Secunda assertio. Ab intellectu agēte possunt gigni species omnium substantiarū corporearum. De veritate huius assertionis non liquet inter Philosophos. Est enim de ea re triplex opinio. Prima Scoti in 1. distinct. 3. quæst.

2. Assertio.

quæst 1. Richardi in 2. dist. 24. quæst. 3. circa 3. A principale, & Heruæi quodli b. 3. art. 12. ad 4. existimantium non comparari in hac vita à nostro intellectu, siue agente, siue patiente intelligibilem speciem, quæ sit propria alicuius substantiæ. Alii arbitrantur dari huiusmodi speciem etiam ab intellectu agente productã; licet hi non omnino inter se conueniant. Nã Iauellus 7 Metaph. q 3 & Soncin. eodem lib. quæ. 54 credunt intellectum agentem ex vno, eodemque accidentis phantasmate, duplicẽ B edere speciem, vnam accidentis, alteram substantiæ, quæ eiusmodi accidente inuoluta erat, quia cum phantasma illud sit instrumentum substantiæ, cui tale accidẽs inhæret, poterit eius virtute nõ modo suam, sed substantiæ quoque imaginem procreare. At D. Tho. de veritate qu. 10 artic. 5 & lib. 2. Post. text. 27. & opusc 29 Auerroes 2 huius operis com. 63. Alandunus lib. 1. q. 10. Ferrariensis lib. 3. q. 3 Apollinaris q. 12 Abulensis in ca 25. Matthæus C quæst 608. Caietanus 3 part. quæst. 76. art. 7. aliique nonnulli putant, vim cogitatricem hominis, quam nos à phantasia nõ distinguimus, proprium exprimere idolum singularis substantiæ. Quæ sententia nobis placet. Nam cum multo operosius sit ab vno singulari ad aliud discurrendo progredi, quam ex accidẽtium inuolucro proprium substantiæ phantasma eruere; cumque primum illud cogitatrici hominis facultati, vt superius ostendi- D mus, concedatur; non est cur eidem hoc posterius denegetur. Fauet plane Aristoteles hoc in libro cap. 4. tex. 10. vbi ait cognitionem huius carnis singularis pertinere ad potentiam sensitiuam: & D Augustinus lib. 10. de Trinit. ca. 10. vbi corporum cogitationem imaginatrici facultati attribuit. Non credimus tamen cogitatiuam vt primum recipit speciem accidentis confestim elicere expressam imaginem latentis in eo substantiæ, sed primo aggressu E apprehendere tale accidens: deinde ex illius prænotione in substantiæ notitiam penetrare. Itaq; statuimus produci ab intellectu agẽte species substantiarum corporearum, eo argumento, quod nihil obstet, quominus formemus earum phantasmata, cum quibus intellectus agens concurrat. Quod autem intellectus agens è phantasmate accidentis non eliciat speciem substantiæ, vt putant ii Auctores, quos supra retulimus, ex eo ostenditur; F quia sicut phantasma accidentis non repræsentat directo, & per se nisi accidens, ad quod suopte ingenio determinatur; ita non videtur posse concurrere per se nisi ad producendam imaginem accidentis, esto ex illo possit phantasia arguendo eruere idolum substantiæ singularis. Est autem hæc nostra secunda assertio potissimum intelligenda de ipsis cõpositis. Nam quædam eorum partes, vt differentiæ Metaphysicæ, cum in abdito delitescant, non cadunt sub notionem internorum sensuum.

...negat ...speciẽ, ...sit pro alicu- ...sub- ...tia. ...volunt ...speciẽ ...uci ab ...llectu ...te.

...gitatiua ...minis ex ...mit ido- ...m singu- ...u sub- ...ntia.

...enditur ...modo ...fiat.

Tertia assertio. Species intelligibiles omnium quãtitatum corporalium generari possunt ab intellectu agente. Hæc suadetur, quia nulla quantitas corporalis phantasiæ præsertim humanæ captum excedit; proindeq; potest phantasia earum omnium idolum formare. Dubitet forte aliquis de tempore, quod præ cæteris quantitatibus latet. Non est tamẽ de eo dubitandum; siquidem memoria, & reminiscentia, quæ proprie sensui interno conueniunt, versantur circa præteritum, vt in libro de memoria cap. 1. Aristoteles ait: cũ autem præteritum cognoscitur, vtriq; & tempus apprehenditur, cuius differentiæ sunt præteritum, & futurum. Theophilus tamen hoc in lib. ad text. 22. ait phantasiam non percipere tempus ipsum, nec rationem præteriti in se, sed res, quæ præterito fuerunt tempore, idemque videtur existimasse Themistius: sed nobis contrarium magis placet, præsertim si de phantasia humana sermo sit, de qua in hac conclusione loquimur. Apposuimus in hac conclusione particulam illam, corporalium, propter quantitates spiritales, quas constat non percipi interno sensu, cuiusmodi est duratio eius motus, quo per continuam successionem intenditur v. g. habitus iustitiæ in voluntate, quod fieri posse alibi statuimus.

3. Assertio.

Tempus percipitur à phantasia.

Quantitas spiritalis non percipitur à sensu interno.

Lib. 3. Phys. c. 1. q 1 art. 2. & lib 4. c. 14. q. 3. art. 2.

Quarta assertio. Qualitatum materialium, seu per se, seu aliter sensibilium, species intelligibiles edi possunt ab intellectu agente. Hęc patet, quia omnes istiusmodi qualitates veniunt in cognitionem phantasiæ; cum re vera sensibiles sint. Non extendimus assertionem ad omnes qualitates materiales, quia nonnullæ sunt organo corporeo inhærentes, atque adeo materiales quæ à nullo sensu externo percipiuntur, vt species sensibiles phantasiæ, & habitus, seu virtutum, seu vitiorum vtriusque appetitus sensitiui. Hæc enim, vt progressu ostendemus, percipi non solent nisi reflectente se potentia primo supra suum actum; deinde supra habitum; à quo actus proficiscitur; nullus vero sensus supra actum proprium reflectitur.

4. Assertio.

Quinta assertio. Multarum relationum species intelligibiles possunt ab intellectu agente effici. Hæc ex eo ostenditur, quia phantasia, etiam brutorum animantiũ, effingit idolum amicitiæ, & odii, & aliarum quorundam relationum, vt diuersitatis, & similitudinis inter aliqua obiecta. Est tamen hæc assertio aliquantulum ambigua; quia forsitan sensus interior non apprehendit relationes ipsas formaliter in se, sed earum fundamenta. Non est vero dubium multas dari relationes, etiam materiales, quarum cognitionem phantasia nõ assequitur, cum non paucæ etiam intellectus vim effugiant. Opponet tamen aliquis,

5. Assertio.

Obiectio. quis, Obiectum concurrit actiue ad generandam speciem; sed neque relatio, neque quantitas possunt actiue concurrere, cũ nullam agendi vim habeant, vt in Physicis ostẽdimus: *Lib.2.c.7. q.1.art.3.* igitur nec relatio, nec quantitas possunt obtinere speciem sibi propriam. *Solutio.* Pro solutione aduertendum, relationem, & quantitatem nõ producere immediate species in sensus externos, (siquidẽ quantitas non est sensibile proprium, sed commune, quod tantum species B modificat; relatio autem nec proprium, nec commune sensibile est) sortiri tamen species beneficio phantasiæ eruentis, formantisque ipsarum idolum, cum quo intellectus agens concurrit ad producendam speciem intelligibilem. *Relatio & quantitas phantasiæ beneficio suas species sortiuntur.* Licet autem eiusmodi concursus, etiam ex parte idoli, actiuus sit, sicuti & concursus speciei intelligibilis ad eliciendum conceptum; non proinde tamen asserendum relationem, aut quantitatem in se aliquam agen- C di vim possidere: esto eam facultatem sortiatur eius species: quod certe haudquaquam mirandum est, cum species transeat in meliorem categoriam, videlicet, qualitatis, cui prope soli conuenit esse immediatũ agendi principium, vt lib. 2. Physicor. ex instituto disseruimus. *Relationis, & quantitatis species actiuum habent concursum.* Itaque non valet hęc consecutio, species relationis, vel quantitatis agit, ergo quãtitas, vel relatio in se habet vim agendi. Cum autem hoc loco dicimus effingi simulacra re- D lationum à phantasia, id non de omnibus relationibus, sed de iis tãtum, quæ nequaquam interni sensus facultatum exuperant intelligendum esse volumus.

6. Assertio. Sexta assertio. Multarum corporalium actionum, & passionum species intelligibiles possunt ab intellectu agente produci; non tamen omnium. Hæc quoad priorem partẽ manifesta est: quia calefactio, verbi gratia, & refrigeratio, aliæque multæ id genus actiones, E & passiones non solum ab interno sensu, sed ab externo etiam percipiuntur. Quoad posteriorem ex eo ostenditur; quia saltem operationes phantasiæ nequeunt ab ipsamet apprehendi; cum nulla potentia organo corporeo insidens reflectatur supra suum actum, vt paulo ante diximus.

7. Assertio. Septima assertio. Species intelligibiles earum rerum, quę spectant ad reliquas quatuor categorias (si tamen excipiatur æuũ Angelo- F rum, & quædam aliæ durationes spiritales, ex eorum sententia, qui hæc in prædicamento Quando constituunt: quod alibi expendemus) possunt ab intellectu agente elici: siquidem isthæc obiecta sensibus in primis nota, & conspicua sunt.

ARTICVLVS II.

TRADVNTVR ALIÆ ASSERTIONES de speciebus, quæ à solo intellectu possibili gignuntur.

Egimus de speciebus, quæ ab intellectu agente producuntur; proximum est vt disputemus de iis, quæ à solo patiente generantur. Sit octaua assertio. *8. Assertio.* Species generũ, si impedimenta remoueantur, producuntur à solo intellectu patiẽte. Hanc ea ratio suadet, quia, *Lib.8.cap.1. q.3.art.3.* vt in physicis ex instituto docuimus, si nihil absit, vel obsit, id quod primum à sensu tam externo, quam interno percipitur, est singulare sensibile speciei infimæ, cuius phantasma vna cũ intellectu agente non nisi intelligibilem imaginem speciei infimæ producet; atque adeo elicienda sit imago intelligibilis, quæ naturam genericã referat, oportebit accedere operã intellectus possibilis, qui à natura specifica abstrahat genericam, ex cuius cõceptu relinquenda erit imago eandem genericam naturam repræsentans. Nam tametsi dubitari soleat num ex imagine infimæ speciei elici possit conceptus nõ solũ naturę specificę, sed etiam genericæ, per quem naturæ genericæ imago in intellectu producatur: non est tamẽ ea de re dubitandũ; quia licet imago propria speciei nonnisi speciẽ formaliter, & adæquate exprimat, nihilominus etiã naturas superiores virtute, siue inadæquate repræsentat, eaque repræsentatio sufficit vt ex ea conceptus generũ eliciantur. *Ex imagine speciei infimæ elici potest conceptus naturæ speci-fica, & generica.* Quod asserunt non D. Th. solum, sed etiam Scoti sectatores. Lichetus in 1. dist. 3. q. 6. Bargius dist. 3. q. 1. Antonius Andreas li. 7. Metap. q. 13. Trombeta 7. Met. q. 8.

Sunt etiam qui cõtra eandem conclusionẽ asserant, esto nihil sit impedimenti, posse ab intellectu agente produci species intelligibiles generum. *Qui velint etiam sine impedimento elici species generum.* Ex his sunt Scotus in 2. distin. 3. quæst. 3. & Lichetus in 1. distinct. 3. quæst. 2. Potest autem id confirmari, primum, quia cũ phantasma huius hominis repræsentet etiam virtute hoc animal, sicuti species hominis animal in cõmune, non apparet, cur tale phan- *1. Ratio.* tasma quatenus hoc animal repræsentat, non possit concurrere cũ intellectu agẽte ad producendam speciem animalis. Deinde oportet *2. Ratio.* intelligentẽ speculari phantasmata; ergo dũ intellectus concipit animal, simul phantasia formabit idolum huius animalis, idque amotis impedimentis: ergo, &c. Nihilominus contraria sententia, quam in nostra conclusione statuimus, cõmunis est, ac verisimilior. Nam quod species primo genita ab intellectu agẽte, si nihil impediat, non sit species generis; *Ostenditur in hoc casu nec 1. ... speciei productionem posse esse naturæ genericæ.* tum aliis argumẽtis concluditur, tum eo potissimum, quod omnis causa naturalis, si nihil desit, vel obsit, edit primo nobilissimum effectum, quem potest; nobilior autem effectus est imago repræsentans hominem, quam animal. Quod autem neque post primam speciei productionẽ gignatur ab intellectu agẽte, & phãtasmate alia species, quæ sit propria animalis, ex eo ostenditur; quia, vt docet Aristot. lib. 8. Physic. cap. 6. text. 53. idem eodem modo

modo se habens, non nisi idem efficit. Quare A si intellecta agens, & phantasma primo congressu naturæ specificæ typum genuere: non est cur alium postea gignant. Ad primum vero argumentum pro parte contraria respondendum est, non sufficere repræsentationem illam virtualem, vt propterea intellectus, & phantasma producant speciem animalis: cum oppositum fieri debere ostendant proxime adductæ rationes. Ad secundum dicendum est, vt intelligens dicatur phantasmata speculari, sat esse percipi à phantasia aliquod in- B diuiduum contextum sub natura communi, vt Socratem, dum animal concipit.

II. Ra-

I 2.

Assertio. Nona assertio: Aliquando intellectus possibilis educit intelligibiles imagines infimarum specierum. Hæc inde constat, quia postquam ab intellectu agente producta est species naturæ humanæ, verbi gratia, & intellectus patiens eius notitiam efformauit, potest subinde ex eadem imagine elicere conceptum alicuius proprietatis ad hominem pertinentis, C vt risibilitatis, ex quo conceptu maneat in intellectu imago intelligibilis talis proprietatis. Et è conuerso post receptam in intellectu imaginem alicuius accidentis proprii alicui naturæ specificæ, potest intellectus patiens ex ea educere conceptum talis naturæ, per quem producat speciem intelligibilem illi propriam & adæquatam.

Quæri solet an in nostro intellectu dentur species intuitiuæ, id est, quæ per se, ac determinate repræsentent rem sub esse præsentiæ, D & aliarum cõditionum indiuiduantium; quo pacto in eas ferimur per intuitiuam notitiam.

e. Assertio. S[illegible]decima assertio. Hoc vitæ statu non dantur in nostro intellectu species intuitiuæ. Hæc assertio consentanea est doctrinæ existimantium non produci à nostro intellectu species rerum singularium, quam supra vt magis Peripateticam amplexi fuimus. Nam cum solæ res singulares cadant sub notitiam intuitiuã, si in nobis earum species non dantur, planum est non dari species, quæ per se primo ad intui- E tiuam notitiam deseruiant. Diximus hoc vitæ statu, quia species, quæ infunduntur animæ in abscessu à corpore, deseruiunt illi per se tam ad notitiam abstractiuam, quam intuitiuam, sicuti & Angelis species à primo ortu ingenitæ, vt habetur ex S. Thoma 1. part. q. 89. art. 4. & q. 19. de veritate, art. 2. & qu. vnica de Anima, artic. 20. ac quoties de cognitione Angelorum per species inditas respectu rerũ singularium sermo incidit. F

1. p. q. 55. & 57. v robiq; art. .& 2. con ra gent. c. 00.

Cognitio intuitiua ro statu huius vitæ competit intellectui.

Non est tamen propterea negandum, posse intellectui in statu huius vitæ competere aliquam intuitiuam cognitionem. Licet enim nullam habeat speciem, quæ ex se rem intuitiue repræsentet; potest tamen determinari à phantasmate obiiciente rem sub esse præsentiæ, aliarumque conditionum indiuidualium, ita vt eliciat notitiam rei singularis sub prædictis conditionibus, quæ notitia procul dubio intuitiua erit. Quare non probamus sententiam Capreoli in 2. dist. 23. qu. vnica, art. 3 Durandi qu. 3. Prologi art. 2. Bassolii ibid. qu. 1. & aliorum negantium nostro intellectui talem notitiam intuitiuam, quam concedunt Ochamus, q. 1. prologi, Gregor. in primo distinct. 3. qu. 3. artic. 1. Sotus libro Summ. cap. 3. aliique complures. Obiiciat tamen aliquis, si daretur in intellectu notitia illa, quam elicimus de Petro præsente, cum clausis oculis possit intellectus conseruare eandem notitiam, sequi vnam, eandemque cognitionem esse, & intuitiuam, & abstractiuam: siquidem prædicta cognitio interim dum ferebatur in Petrum vt præsentem, erat, vt dicebamus, intuitiua: postea vero, non exhibita iam præsentia, cœpit esse abstractiua. Huic obiectioni occurrendum in primis, si ea quicquam conficit, etiam concludere neque in sensu interno dari aliquam notitiã intuitiuam: cum similiter obiici queat clausis oculis posse à nobis conseruari eandẽ cognitionem phantasiæ, qua in Petrum præsentem ferebamur. Respondemus igitur in proposito euentu non conseruari eandem cognitionem; sed deposita priori ex toto, tam quoad realitatem, quam quoad formalitatem inchoari denuo aliam quæ sit abstractiua. Vel certe seruata realitate prioris aduenire illi nouam formalitatem, per quam in specie notitiæ abstractiuæ reponatur. Quam rationum formalium mutationem sub eadem cõmuni realitate in quibusdam actionibus moralibus viri docti admittunt.

Obiectio.

Quod notitia intuitiua, & abstractiua distinguãtur specie Scotus quodl. 13. Du. qu. 3. Prol. Almai. in 3. d. 14. quæst. 1. art. 2.

Dilutio.

Quo pacto ab intuitiua cognitione trãsitus fiat ad abstractiuam.

Sed est adhuc non prætereunda dubitatio, qui fieri possit, vt eadem imago, siue intelligibilis intellectui, siue sensibilis interno sensui deseruiat ad notitias specie differentes, cuiusmodi sunt intuitiua & abstractiua. Sunt qui velint non ab eadem imagine elici vtramque notitiam: sed cessante cognitione intuitiua, confestim euanescere imaginem, à qua illa oritur; neque abstractiuam promi nisi ab alia diuersæ naturæ, quæ in potentia remanet. Nõ placet tamen opinio hæc, vel ob eam rationem, quod res absque necessitate multiplicet: nihil enim obstat quominus ab eadem specie intelligibili, sicuti & ab eadem potentia, proficiscantur actiones distinctæ specie, vt sentit (quod iam supra retulimus) Diu. Thomas de speciebus tam animarum separatarum, quam Angelorum: putat enim animas separatas, & Angelos per easdem species cognoscere abstractiue res antequam fiant, & intuitiue, cum iam sunt. Præterea ex eadem specie elicere Angelum conceptum hominis, & leonis; qui tamen conceptus specie distinguuntur. Adde quod species intelligibiles, quæ semel intellectui impressæ fuerint, perpetuo in eo manent, suntque omnino indelebiles, vt docet idem

Qui negent ab eadem specie procedere posse has notitias.

Id non recte putatur inconueniens.

Sanctus Doctor 1.p.q.89.art.5.& lib.2. contra A gentes, cap 74. Nec enim eſt earum dignitati conſentaneum, vt non conſeruentur niſi durante cognitione, & præſente obiecto, ſicuti ſpecies externarum facultatum, & ſenſus communis. Itaq; fictitia videtur illa mox euaneſcentium, & permanentium in intellectu ſpecierum diſtinctio.

II. Aſſertio Dari in noſtro intellectu ſpecies rerum immaterialiū pro vtraq; parte eſt diſputabile

Eſt etiam à paucis, nec dum ſatis explicata controuerſia, num in noſtro intellectu dentur ſpecies rerum immaterialiū. Sit vndecima aſ- B ſertio; In vtramq; partem probabile eſt dari in noſtro intellectu, etiam hoc vitæ ſtatu, aliquarum rerum immaterialium ſpecies. Pars affirmatiua inde oſtenditur, quia cum intellectus format has propoſitiones, Charitas eſt maxima virtutum. Prudentia eſt habitus mentis, & apprehendit earum extrema, non videtur

1. eiuſmodi apprehenſiones aliunde elicere; quam ex ſpeciebus intelligibilibus extremorum, cum autem extrema immaterialia ſint C dabuntur in intellectu ſpecies rerum immaterialium.
2. Deinde is, qui ſemel prudentiæ cōceptum elicuit, experitur in ſe poſtea maiorē facilitatem ad ſimilem conceptum repetendum; hæc vero maior facilitas cenſetur apud philoſophos præcipuum indicium inhærentis habitus: datur ergo in intellectu habitus apprehenſiuus, ſiue ſpecies prudentiæ, aliarumque eiuſmodi rerum ſpiritualium.

Pro negatiua firmatur.

Pro parte autē negatiua eſt inprimis illud, D quod vt obiectum motiuū noſtri intellectus eſt ens materiale, ita non videtur poſſe ſibi cōparare cognitionē habitualē, quæ per ſpecies

1. habetur, niſi materialium rerum.
2. Deinde, quia ex ſpeciebus rerum materialium poterat arguendo, diſcurrendoue elicere immateriaiū conceptus. Quo fit vt ſuperuacaneæ videantur ſpecies propriæ rerum immaterialium.

Reſpondetur ad 1. rationem partis affirmatiuæ. Conceptus rerum immaterialiū elici ex ſpeciebus materialium.

Qui huius dubii partē negatiuam tueri voler, ad primum argumentum pro aduerſariis E adductum reſpondebit, vt intellectus propoſitiones illas effingat, non egere propriis ſpeciebus extremorum; poteſt enim eorum conceptus ex ſpeciebus materialium rerū elicere. Quod hoc exemplo oſtenditur. Percipit phātaſia hoc vocabulum, prudentia: deinde vna cum intellectu agente imprimit poſſibili ſpeciem, quæ repræſentet ſonum in communi. (non n admittimus ſpeciem intelligibilē huius ſoni, ſicuti nec aliarum rerum ſingulariū) F rum intellectus poſſibilis ex tali ſpecie, determinata tamen a phantaſmate, quo repræſentatur vocabulum illud prudentia, format cōceptum illiuſmet ſingularis vocis, & quia ſcit eam ſignificare habitum quendā virtutis, qui dicitur prudentia, elicit conceptum prudentiæ. Ita vero ex ſpecie ſigni ſi ante ſonum, qui eſt res materialis, prompſit intellectus rei immaterialis, id eſt, prudentiæ conceptū. Quod in reliquis apprehenſionibus immaterialium obiectorū ſuo modo poterit contingere. Atq; hic progreſſus ordinarie datur in formandis apprehenſionib. rerum, quarum vocabula audimus, ſi eorū iam ſignificata teneamus. Quo patet propoſitum argumentū parum roboris habere ad conſtituendas ſpecies intelligibiles rerum immaterialiū. Neq; id à nobis adductū fuit, niſi vt eius occaſione explicaremus ordinem concipiendi, quē in prædicto euentu ſeruat intellectus.

Ad 2. Vnde proueniat maior facilitas in concipiendis rebus immaterialibus.

Ad ſecundum reſpondendum eſt, cum, qui ſemel formauit conceptum prudentiæ, aliarumve rerum immaterialium, ſentire deinceps maiorem promptitudinē, & facilitatem ad ſimiles conceptus, non quod tūc acquiſierit, aut magis actuarit iā ante acquiſitam ſpeciem earum rerum: ſed quia magis actuauit ſpecies rerum materialium, tam in intellectu, quā in phantaſia, è quibus ſpecieb. arguendo eduxit conceptus rerum immaterialium.

Ad 1. rationem partis negantis.

Ad primum pro parte negatiua dicendum eſt, ex eo quod obiectum motiuum noſtri intellectus ſit ens materiale; recte colligi non poſſe ab intellectu agēte produci niſi rerū materialiū ſpecies, cum ſola entia materialia moueant phantaſiam, cum qua intellectus agens concurrit ad ſpecies educendas. Non tamen probari haud poſſe gigni tales ſpecies ab intellectu poſſibili per cōceptus elicitos ex ſpeciebus productis per intellectum agentē.

Ad 2.

Ad ſecundum dic, etſi non ſit inficiandū dari modum illum educendi primos rerū immaterialium conceptus ex ſpeciebus rerum materialium; tamen quia is aliquantulū operoſus eſt, ac minus expeditus, nequaquam fore ſuperuacaneas ſpecies rerum immaterialium ad ſimiles conceptus in poſterum maiori facilitate repetendos.

Non poſſe dari ſpeciem intelligibilem alicui naturali, quæ mentis cogitationes exprimat. Solus Deus cordium inſpector.

Quæri ſolet an alicui creaturæ poſſit eſſe naturalis aliqua ſpecies intelligibilis quę repræſentet mentis cogitationes. Reſpondetur non poſſe cum Gaiet.1.p q.57.ar.4. cum D.Bonau. in 2.q.8.q.vlt. Richardo ibi. art.2.q 4. & Greg. diſt.9.q.1. Probatur, quia ex diuinis literis cōſtat ſolū Deum eſſe cordium ſcrutatorē. Quod non eſſet ſi alicui creaturæ per naturam competeret, mentis cogitationes cognoſcere. Accedit quod ſi id poſſet fieri, non recte à ſanctis argueretur Chriſti diuinitas ex eo, quod aliorum cogitationes videret. Neq; obſtat quod cum Angeli inter ſe colloquuntur per ſpecies ſibi ingenitas, aliorum conceptus percipiunt: non. n. eæ ſpecies aliorum conceptus abſolute repræſentant, ſed dependenter à directione, qua vnus Angelus ad alterū, cū quo loquitur, ſuos conceptus dirigit, vt docet D. Th. 1.p.q. 107.art.5 de veritate q.9.art. 4. & in 2. diſt. 11. q.2.art.3. vel ab aliquo externo ſigno, quo ſua cogitata aperiunt, vt exiſtimat Gregor. Arim. in 2.diſt. 10.q.2 Marcilius q 7.art 2. Chictho-uæus ſuper Damaſc. lib. 2. fidei, c.3. & alii.

Alenſis 2. p q.27 m 6. Ara. de 4. coeli q. 9.art.5. D. Anato. 34. in 5. c.1. & Cap & Hiſpal. in 2 d 11. q. 2.

Quo pacto Angeli aliorum notiones percipiant.

QVÆ-

QVÆSTIO VI.

NVM OMNES INTERNI SENSVS, & quo nam causæ genere cum intellectu agente concurrant ad producendas species intelligibiles.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR PRIOR CONTROuersiæ pars.

ORdiemur in hac disceptatione ab eo, quod priori loco disquirendum proposuimus. Philosophandum vero à nobis erit iuxta opinionem existimantium duos tãtum esse internos sensus, nempe sensum communem, & phantasiam; ad quam superius delegauimus omnia officia, quæ alii tribus quatuorue potentiis internis sensitiuis distribuunt. Non quærimus autem an omnes sensus interni aliquo modo intellectui ministrent; constat enim ministrare illi omnes, etiam externos, quatenus vniuersi suorum sensibilium imagines ad phantasiam transmittunt. Tantum ergo ne controuersiam vocamus, omnesne interiores sensus, an vnus tantum, ei proxime famulentur. Quod omnes, arbitratur Apollinaris hoc in lib. q.6. videturq; traditum à D. Thoma in quæstionib. de veritate q. 18. art 9. Potestq; id ex eo ostendi, quia congruit, vt sicuti omnes externæ sentiendi facultates proxime influunt in sensum communem, ita omnes interni immediate agant in intellectũ possibilem suppeditando agenti materiam ad abstrahendum, & vna cum eo operando. Secundo, quia cum tota vis intellectiua, sicuti & anima rationalis, in qualibet parte corporis existat, adsitque sensui communi situ & immediatione præsentiæ; nihil impediet quominus eius etiam ministerio proxime vtatur.

Apollinaris sensus omnes internos putauit ab... *Argum.* *Argum.*

Verum quod vnus tantum sensus interior sit proximus minister intellectus, nempe is, qui inter cæteros dignitate eminet (quem nos phantasiam ponimus) maiori probabilitate asserit Caietanus 1. part. quæst.79. ar.3. & q.85. art.1. eo potissimum argumento, quia dignitatis ordo, & optima naturæ constitutio postulat, vt ea tantum potentia intellectui quoad operationem iungatur, eique ministeriam proxime impendat, quæ ad illum dignitate propius accedit, iuxta illud D. Dionysii 4. capite de diuinis nominibus, Supremum infimi attingit infimum supremi. Est enim phantasia suprema inter sensus, qui in potentiis cognoscentibus obtinent locum infimum, & intellectus humanus est infimus inter facultates intellectrices, quæ in eisdem potentiis supremum locum vendicant. Deinde ab extremo ad extremum non itur, nisi per medium: sed inter intellectum, & sensus tam communem, quam externos, qui sunt veluti extrema, interiecta est phantasia; ergo vt ab illis aliquid sensibile ad intellectum commeet, oportet vt prius in phantasia insit, atque adeo non alius sensus, sed phantasia proxime intellectui ministerium præstabit. Igitur ad primum argumẽtum cõtrariæ partis, quæ nobis alibi non displicuerat, negari debet parem esse rationem in externis sensibus comparatione sensus cõmunis, & in internis comparatione intellectus. Diuersitas autem ex iis, quæ proxime attulimus liquido constat. Ad secundum dicendum sensus communis intellectui famulatum proxime exhibeat, non impediri ob situs distantiam, quæ nulla est, sed quia id non patitur ordo naturæ, quem diximus.

...cã phãtasiam obi... hoc ministerium ...probatur *Dionys.* *...probatur*

Ad 1. arg. partis oppositæ. *1. Phys. c.x. q.5. art.3.* *Ad 2. arg.*

Vt vero phantasiæ satellitium melius percipiatur, tria occurrunt explicanda. Primum est, vtrum phantasma impressum, an expressum concurrat cum intellectu agente ad producendas species intelligibiles. Secundum, concurrat ne phantasma ea præcise ratione, qua communem naturam repræsentat, nec ne. Tertium, an vnum, idemque phantasma ad plures species intelligibiles educendas idoneum sit. Ad primum horum, longiori disputatione omissa, respondendum est, immediate concurrere phantasma expressum, quod ab impresso elicitur. Patet hoc ex eo, quia phantasia non concurrit cum intellectu nisi operando, dum vero operatur rei apprehensæ phantasma exprimit. Deinde, quia cum in phantasia sint impressæ variarum rerum imagines, & intellectus agens indiscriminatim se habeat ad vsum, seu ministerium huius, vel illius; oportet vt ad id determinetur: non est autem alia ratio, qua determinari possit, nisi eliciente phantasia ex vna aliqua illarum imaginum phantasma expressum rei per eam significatæ.

Tres dubitationes circa phãtasiæ ministerium. *Pro 1. dubit.*

Quod ad secundum attinet pro certo habendum est phantasma non repræsentare naturam communem nudam, ac liberam à differentiis indiuidualibus, sed cum iis iunctam, & concretam, vt constat ex iis, quæ superius à nobis disputata sunt. Verum licet ita res habeat, & communis, ac singularis natura à parte rei in vnam indiscretam realitatem coalescant, non desunt tamen argumenta, quibus videri possit ipsarum phantasma eam admittere distinctionem, vt quoties concurrit cum intellectu ad producendam speciem intelligibilem, quemadmodum hæc non significat nisi naturam communem, ita phantasma non concurrat nisi ea præcise ratione, qua eandem communem naturam repræsentat. Enim vero phantasma, quod Socratem refert, distinguitur specie à phantasmate, quod Platonem significat, vt plerique graues Auctores arbitrantur, & tamen vtrumque producit

Pro 2. dubit. *Arguitur phantasma non cõcurrere nisi ea præcise ratione qua naturã cõmunẽ repræsentat.*

ducit imaginem intelligibilem eiuſdẽ ſpeciei, nempe hominis: quod certe non aliũde prouenit, niſi quia ambo concurrunt ſecundum conuenientiã, & cognationem, quam inter ſe habent, hoc eſt, pro vt communem hominis naturam repræſentant.
2. Deinde effectus imitatur ſuam cauſam; ſed ſpecies intelligibilis non imitatur phantaſma, vt ſingularitatem, ſed vt naturam communem refert: ergo phantaſma non eſt cauſa ſpeciei, prout ſingularitatem, ſed prout naturã communem ſignificat.

Phantaſma concurrit vt vtramque naturam communẽ & ſingularem exhibet.

Amplectenda tamen eſt contraria ſententia, quæ aſſerit phantaſma non concurrere ea præciſe ratione, qua communem naturã, ſed vt tam communem, quam ſingularem exhibet. Quæ ita probatur. Phantaſma cum ſit cauſa naturalis, totum ſuum conatum impendit; agitq; ſecundum vltimum potentiæ, vt & cæteræ formæ, quæ ſunt naturalia agendi principia: ergo ex ſe incumbit in effectum ſecundum totam ſuam repræſentandi vim; ac ſecundum rationem ſibi propriam, & peculiarem: non igitur concurrit, prout in eo elucet quaſi ſolitarie ſola communis natura. Corroboraturq; argumentum ex eo, quia vt phantaſma totum refert indiuiduum, & indiſtincte exprimit tam communem, quam ſingularem naturam; ita non concurret cum intellectu, niſi vt id totum repræſentat.

Ad argumẽta, quæ oppoſitum ſuadebant, *Ad 1. arg.* reſpondendum eſt, duo illa phantaſmata ideo producere imaginẽ intelligibilem vnius ſpeciei, eſto ſpecie differant, quia repræſentant indiuidua ſub eadem infima ſpecie contenta.

Ad 2. Item non producere effectum ſibi ex toto ſimilẽ, licet ſe totis concurrant: quia ſæpe accidit, vt effectus non aſſequatur perfectã ſimilitudinem ſui efficientis quoad omnia: quanquã efficiens ſecundũ totam ſuam perfectionem agat: quod ob varias cauſas accidit exẽpli gratia, propter intercapedinẽ ſpatii in qua eius virtus lãgueſcit, ac ſenſim minuitur; quo pacto lux octo graduũ in prima ſuperficie excepta, licet ſecundum totam octo graduũ latitudinem agat; tamen immediate poſt illam primam ſuperficiem non iam octo graduum lucem fundit, ſed minus intenſam, deinde minus, & ita gradatim vſq; ad non gradum. Vel ratione materiæ, ſiue ſubiecti, in quo effectus recipitur: quo pacto phantaſma huius candidi non producit niſi ſpeciem intelligibilem candidi in commune, quia intellectus poſſibilis non eſt ſubiectum capax talis ſpeciei; quæ ſingularem tantum naturam repræſentet, vt ſupra ſtatuimus. Itaque dicendũ effectum imitari ſuam cauſam quoad poteſt: ſpeciem vero intelligibilem non poſſe imitari phantaſma quoad repræſentationem ſingularitatis.

Vnde veniat, vt effectus non ſemper perfecte efficienti cauſæ aſſimiletur.

Pro 3. dubio. Ad tertium ſunt qui concedant poſſe intellectum agentem ex eodem phantaſmate educere plures ſpecies intelligibiles: vt ex phantaſmate huius candidi, vnam candidi, alteram colorati. Aduerſa tamen opinio vt ex dictis conſtat, magis placet, vel eo argumẽto, quod ſupra attulimus. Nam cum phantaſma totam ſuam vim agendo expromat, & ſe toto agat, vtique non concurret niſi prout ab eo exprimitur hoc candidum, atque adeo non niſi ſpeciem candidi gignet. Loquimur autem de phantaſmate, quod hoc candidum dilucide refert, quodq; idoneum eſt ad ſpeciem candidi producendam. Nam ſi tantummodo hoc coloratum exhibeat, tunc ſola ſpecies colorati, non vero candidi ab eo elicietur: quia tunc maximus eius conatus non plus attingit.

Vnum idem que phantaſma non eſſe idoneum ad plures ſpecies intellig. eliciendas.

ARTICVLVS II.

EXPLANATVR ALTERA PARS propoſitæ controuerſiæ.

SEquitur poſterior pars quæſtionis, in qua examinãdum ſe offert quonã cauſę genere phantaſma cum intellectu agente concurrat ad eliciẽdas ſpecies intelligibiles. Nam quod ei in aliquo cauſæ genere concurſum exhibeat, ex eo cõſtat, quia intellectus agens in producendis ſpeciebus intelligibilibus eſt cauſa vniuerſalis, quæ vt hanc potius, quam illã ſpeciem producat, eget cauſa particulari, à qua determinetur; hæc autem cauſa eſt phãtaſma expreſſum rei ſenſibilis. Sũt ergo de hac re duę opiniones; altera exiſtimantium phantaſma concurrere in genere cauſæ materialis: altera eorũ, qui putant concurrere in genere cauſæ efficientis: quæ adhuc bipartita eſt, vt mox dicemus. Priores volunt phantaſma habere ſe vt diſpoſitionẽ intellectus poſſibilis eo modo, quo perturbationes appetitus ad intellectus, & voluntatis noſtræ actiones: fit enim ſæpe docente Ariſtotele 3 Ethic. c. 4. vt prout quiſque ſecũdum appetitum afficitur, ita de rebus iudicet, eaſque appetat, aut reiiciat. Vnde quibus ita efferueſcit, facile iudicant ſumendam ſibi eſſe vindictam, eamque appetunt. Sic igitur ſeſe habere inquiunt phantaſma ad intellectum poſſibilem: quia ſi phantaſma Socratem verbi gratia, referat; diſponitur intellectus poſſibilis ad excipiendam ſpeciem hominis; ſi Bucephalum, ad ſpeciem equi; ſpectat autem hic concurſus ad cauſam materialem; ſiquidẽ diſpoſitiones patientis reuocantur ad materiam. Ac ſane quod phantaſma vt materia, non vt efficiens ad ſpeciem intelligibilẽ ſe habeat; ex eo videtur, quia ſemper effectus ſequitur deteriorem partem ſuę cauſę efficientis. Quare ſi intellectus agens, & phantaſma intelligibilem ſpeciem partiatim efficerent, cum phãtaſma corporeum ſit, neceſſario ſpecies intelligibilis materiale quidpiam foret.

In quo genere cauſæ phãtaſma concurrat cum intellectu.

1. Opinio eſt ... [illegible]

Hæc ſententia non placet, ſed ea potius, quæ phantaſmati actiuum concurſum tribuit quod

2. Opinio quæ placet.

[D]iuum concur. um phantas- maci attri- buit.

quod communis philosophantium schola tuetur. A Diuus Thomas de Veritate, quæstione decima, articulo sexto & secundo, contra Gentes, capite septuagesimoseptimo, & tertia parte, quæst 9 artic.4. Caietanus ibidem, Scotus quo lib.8 articul.1 & in 1.distinct.3. quæst.8. Lichetus eadem distinct. quæst. 2. Soncinas. 7. Metaphys.quæst.12. Ferrariensis hoc in libro, quæst.13. in 2. distinct.17.quæst.2 & Capreolus in 2.distinct.3. quæst.2.artic. 3.

Probatur Primum, quia intellectus eget causa particulari, B à qua actiue determinetur: hæc vero non alia est, quam phantasma. Vnde Aristoteles intellectum agentem comparauit externo lumini, quod à candore effectiue determinatur ad imaginem potius candoris, quam nigredinis ducendam. Deinde quia id, quod causat assimilando sibi effectum, pertinet ad effectricem causam; at phantasma ita se habet ad speciem

Probatur intelligibilem. Namque rationem repræsentandi, seu esse repræsentatiuum, accipit species à phantasmate, quemadmodum & est spirituale ab vtroque intellectu; ab agente, vt ab C effectrici; à possibili, vt à causa subiectiua, seu materiali. Lege Diuum Thomam de Veritate quæstione decima, articulo sexto, ad septimũ.

Obiectio. Quod si quis obiiciat phantasma dum sibi similem speciem reddit, magis videri sortiri rationem causæ exemplaris, cuius causalitas consistit in imitatione, quam efficientis.

Dilutio. Respondemus, si proprie loquamur, eam tantum assimilationem pertinere ad causam exemplarem, qua res ad quam artifex operando re- D spicit, secundum passiuam imitationem ab effectu exprimitur, vt in Physicis libro 2. cap. 7 quæst.4. artic 1 late disseruimus; at phantasma non ita se habet ad speciem intelligibilẽ, non enim intellectus ad ipsum attendens, ipsumque cognoscens ad illius similitudinem

Minus proprie causalitas exemplaris phãtasmati tribuitur. speciem gignit. Quare minus proprie dici potest phantasma sortiri causalitatem exemplaris respectu speciei intelligibilis, sed esto hæc E illi competat, ea tamen non obstat, quominus causalitas actiua, quam diximus, eadem simul conueniat.

Respondetur ad rationem prioris sententiæ. Ad rationem vero, quæ ostendere nitebatur phantasma nullo pacto esse causam efficientem, sed quasi dispositionem in generatione specierum intelligibilium, respondendum est effatum illud Philosophorum, Effectus sequitur deteriorem partem suæ causæ, si absolute spectetur, multis exemplis conuinci à vero aberrare. Atque vt nunc cætera omitta- F mus, respondemus nõ oportere effectum sequi deteriorem partem, cum deterior pars à præstantiori eleuatur, vt in re proposita accidit. Quandoquidem operatio phantasmatis eleuatur ab intellectu agente vltra propriam vim, ac facultatem.

D. Tho. se- Eatenus vo- Sed adhuc inter illos, qui phantasmati respectu specierum intelligibilium, efficiendi vim tribuunt, dissidium est. Nam Caietanus, Ferrariensis, Capreolus & alii volunt phãtasma concurrere tanquam instrumentum, quo medio intellectus agens operetur. *Sunt phantasma concurrere vt instrumentum.* Scotus & alii asserunt phantasma & intellectum agentẽ esse duas causas partiales, vnam totalem causam integrantes, quarum vtraque immediate effectum attingat. *Scotus & alii vt causam partialem.* Prioribus ea ratio adstipulatur, quia causa particularis est instrumentũ vniuersalis, quam determinat, & cui subordinatur; at phantasma determinat intellectum agentem, vt causa particularis vniuersalem. Quod iam ex dictis constat. Præterea necessario eidem subordinatur, cũ absque illius concursu agere nequeat. *Fundamẽta prioris sententiæ.* Posteriores autem Philosophi suam sententiam ex eo confirmant: *Fundamẽta posterioris.* quia id, quod proprie instrumentum est, aut non agit nisi motum ab alio, vt serra: aut est tota virtus agentis, vt calor respectu ignis, quorum neutrum phantasmati conuenit. Nec enim ab intellectu agente quicquam accipit, vt ex superioribus liquet: nec tota vis intellectus agentis, alioqui non eleuaretur per illius actionem, & influxum: si enim sic eleuatur, oporteret vt intellectus agens potiores partes in agendo obtineat, atque adeo vt eius virtus nõ sit ea tantum, quæ phantasmatis propria est.

Vtraque sententia probatur. Vtraq; harum opinionum admodum probabilis videtur, si tamen prima nomen instrumenti laxiori significato vsurpet; vt nimirum conueniat iis omnibus, quorum interueniente ministerio aliquod agens vniuersale in operando vtitur. Qui igitur priorem tueri volet, ad rationem aduersariorum respondebit, recte concludere phantasma non esse proprie instrumentum intellectus agentis; quod tamen non obstat, quominus, late accepto vocabulo, instrumentum dici queat. Cui autem posterior magis placuerit, ad argumentum partis contrariæ dicet, phantasma non solum determinare intellectum agentem, vt causa particularis vniuersalem determinat, sed ei quoque subordinari; non tamen more proprii instrumenti, quasi intellectus agens eo intermedio operetur: sed quia nequit absque illius consortio agere, & illud vltra vires proprias excitat ad agendum: ita vt ambo pariatim & immediate influant in effectum, quem neque phantasma sine intellectu, nec intellectus absque phantasmate vllo modo producet. *Obiectio.* Quod si quis opponat, cum duæ causæ ita concurrunt, quamlibet earum posse per se solam edere effectum eiusdem speciei, licet minus perfectum; vt cum duo luminosa lumen producunt. *Solutio.* Occurrendum; non esse id perpetuo verum, quia secus accidit in causis, quæ sunt heterogeneæ, comparatione effectuum, quomodo se habent intellectus agens & phãtasma ad species intelligibiles: itemque intellectus patiens & species intelligibiles ad intellectionem.

ΚΕΦ. ς.

Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀδιαιρέτων νόησις ἐν τούτοις, περὶ ἃ οὐκ ἔστι τὸ ψεῦδος· ἐν οἷς δὲ καὶ τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθές, σύνθεσίς τις ἤδη νοημάτων, ὥσπερ ἓν ὄντων, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς ἔφη.

„ Ἧ πολλῶν μὲν κόρσαι ἀναύχενες ἐβλάστησαν.

ἔπειτα συντίθεσθαι τῇ φιλίᾳ, οὕτω καὶ ταῦτα κεχωρισμένα συντίθεται, οἷον τὸ ἀσύμμετρον, καὶ ἡ διάμετρος. ἂν δὲ γενομένων ἢ ἐσομένων τὸν χρόνον προσεννοῶν, καὶ συντιθείς. τὸ γὰρ ψεῦδος ἐν συνθέσει ἀεί· καὶ γὰρ ἂν τὸ λευκὸν μὴ λευκόν, τὸ μὴ λευκὸν συνέθηκεν. ἐνδέχεται δὲ καὶ διαίρεσιν φάναι πάντα. ἀλλ' οὖν ἔστι γε οὐ μόνον τὸ ψεῦδος ἢ ἀληθές, ὅτι λευκὸς Κλέων ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἦν, ἢ ἔσται· τὸ δὲ ἓν ποιοῦν, τοῦτο ὁ νοῦς ἕκαστον. τὸ δὲ ἀδιαίρετον ἐπεὶ διχῶς, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ, οὐθὲν κωλύει νοεῖν τὸ ἀδιαίρετον, ὅταν νοῇ τὸ μῆκος· ἀδιαίρετον γὰρ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐν χρόνῳ ἀδιαιρέτῳ· ὁμοίως γὰρ ὁ χρόνος διαιρετὸς, καὶ ἀδιαίρετος τῷ μήκει. οὔκουν ἔστιν εἰπεῖν, ἐν τῷ ἡμίσει τί ἐνόει ἑκατέρῳ· οὐ γὰρ ἔστιν, ἂν μὴ διαιρεθῇ, ἀλλ' ἢ δυνάμει. χωρὶς δ' ἑκάτερον τῶν ἡμίσεων νοῶν, διαιρεῖ καὶ τὸν χρόνον ἅμα· τότε δ' οἷον μήκη· εἰ δ' ὡς ἐξ ἀμφοῖν, καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῷ ἐπ' ἀμφοῖν.

τὸ δ'

CAPVT VI.

INdiuisibilium a igitur intellectio in hisce consistit, circa quæ falsitas non est. At in quibus iã falsitas & veritas inest: in hisce compositio quedam iam est conceptuum intellectus, quasi ipsi sint vnum. Atque vt Empedocles dixit; Text, 21

Multorum certe capita, admirabile dictu,
Ceruice absque fuere exorta in luminis auras:
Illa tamẽ dulcis post hoc cõcordia iungit.

Sic & hæc separata componi solent, vt incommensurabile & diameter. b *Quod si eorum etiam quæ fuerunt, vel erunt fit compositio, & tempus insuper intelligitur, atque additur. Falsitas enim in compositione semper consistit. Nam si album non album esse dicat, ipsum tunc non album componit. Licet autem per diuisionem etiam omnia dicere. Attamen falsitas, aut veritas non solum consistit in hoc, Cleon est albus; sed in his etiam, Cleon erat vel erit albus. Id vero quod singulos dictos conceptus componit, vnumque facit, ipse est intellectus.* Text 22

c *Cum autem dupliciter indiuisibile dicatur, aut potentia, aut actu: nihil prohibet intellectum, cum longitudinem intelligit, indiuisibile intelligere, & in indiuisibili tempore: est enim indiuisibilis actu. Et tempus perinde atque longitudo diuisibile, ac indiuisibile est. Non igitur dici potest, qui in vtroq; temporis dimidio intelligebat: non est enim si non diuisio fiat nisi potentia. At cum vtrumque seorsum intelligit, diuidit simul & tempus, atque tunc vt longitudines, illa intelligit. Quod si longitudinem vt ex vtrisque constantem intelligat, in eo quoque, tempore nimirum ipsam intelligit, quod ex vtrisque pari modo temporibus constat, atque componitur.* Text. 23

d *quod*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Discrimina inter primam intellectus apprehensionem & compositionem.

INdiuisibilium a igitur.] Hoc capite duplicem intellectus functionem distinguit Aristoteles: vnam, qua res simpliciter apprehendimus, & dicitur intellectio indiuisibilium: alteram, qua res conceptas componimus, vocaturque compositio, sub qua tertia continetur. Docet autem eo differre priorem operationem à posteriori, quo in illa non insit veritas, aut falsitas: in hac insit. Item quod in hac ea, quæ sparsa sunt, ad vnitatem reuocet intellectus, connectendo videlicet inter se terminos, & ex ipsis propositiones coagmentando eo modo, quo cecinit Empedocles, concordia factum esse, vt partes & membra animalium, quæ prius discreta fuerant, in vnum corpus coalescerent. Vel, quod eodem fere recidit, docet Aristoteles apprehensionem simplicium esse priorem compositione: quia non componimus, nisi prius apprehendamus: imitaturque hac in re intellectus naturam in procreatione animantium, quæ, vt Empedocles existimauit, prius membra singulatim finxit, &c. Porro autem, vt non quæuis coniunctio animal efformat, sic neque intellectus quæuis compositio veritatem enuntiat: si enim commensuratio cum diametro componatur, propositio falsa erit: si incommensuratio, vera.

Nomine compositionis quid denotetur.

Hic aduerte nomine compositionis comprehendi ab Aristotele tam affirmantem, quam negantem enuntiationem, vt annotauit Caietanus & Philoponus: nec immerito; cum omnis enunciatio compositio quædam sit: si propositionem negantem vocat paulo post Aristoteles diuisionem proprio vocabulo, quod in ea vnum ab alio diuidamus, negemusue.

Quibus modis contingat falsitas in diuisione.

b *Quod si eorum etiam, quæ fuerunt.*] Docet non modo ratione rerum conceptarum posse in enuntiationibus falsitatem reperiri, cum videlicet coniungimus, quæ copulanda non erant: vt si dicamus hominem non esse animal (siquidem licet omnia per diuisionem dicere hoc est, quæ affirmata sunt, negare) sed etiam cum termini alioqui inter se probe cohærent: at tempus verbi non recte coaptatur. Nam, verbi gratia, morbus & Socrates cohærent inter se, dum Socrates ægrotat; si quis tamen pronunciet Socratem ægrotasse, mutato præsenti tempore in præteritum, falsum dixerit.

Distinguitur ex obiectis ope.

c *Dupliciter indiuisibile.*] Primam intellectus operationem, qua indiuisibilia, id est, simplicia percipiuntur, apertius distinguit ex obiectis, atque trifariam indiuisibile dici: Vocatur autem in primis indiuisibile, id quod non est actu diuisum; diuidi tamen potest, vt linea: atque

461 atque hoc significat, cum ait indiuisibile dici dupliciter; nempe actu & potentia. De tali autem indiuisibili agens, inquit, nihil prohibere, quo minus intellectus intelligat indiuisibile, cum percipit aliquid continuum; nempe longitudinem, quæ est indiuisibilis actu, licet potentia sit diuisibilis; potest nimirum intellectus magnitudinem dupliciter intelligere: Vno modo, vt est diuisibilis potentia, sicque intelligit lineam, numerando partem post partem: atque adeo in tempore, siue successiue. Altero, vt est indiuidua actu: & ita percipit eam, vt vnum quid ex multis partibus constitutum, atque adeo simul. Ideoque subiungit tempus, & longitudinem similiter diuidi, & non diuidi intelligendo. Vnde dici non potest, cum id, quod intelligitur, partibus caret, dimidium eius intelligi medietate temporis, sed simul: quemadmodum si partes habeat, diuersis partibus respondere poterunt diuersæ partes temporis.

Ratio intellectus, vt est intellectio indiuisibilium.

Indiuisib. 1. modo.

τὸ δὲ μὴ κατὰ τὸ ποσὸν ἀδιαίρετον, ἀλλὰ τῷ εἴδει νοεῖ ἐν ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ, καὶ ἀδιαιρέτῳ τῆς ψυχῆς. κατὰ συμβεβηκὸς δέ, καὶ οὐχ ᾗ ἐκεῖνα διαιρετά, ᾗ νοεῖ, καὶ ἐν ᾧ χρόνῳ, ἀλλ' ᾗ ἀδιαίρετα. ἔνεστι γὰρ κἀν τούτοις τι ἀδιαίρετον, ἀλλ' ἴσως οὐ χωριστόν, ὃ ποιεῖ ἕνα τὸν χρόνον καὶ τὸ μῆκος. καὶ τοῦθ' ὁμοίως ἐν ἅπαντί ἐστι τῷ συνεχεῖ καὶ χρόνῳ καὶ μήκει. ἡ δὲ στιγμὴ καὶ πᾶσα διαίρεσις, καὶ τὸ οὕτως ἀδιαίρετον, δηλοῦται ὥσπερ ἡ στέρησις. καὶ ὅμοιος ὁ λόγος ἐπὶ τῶν ἄλλων, οἷον πῶς τὸ κακὸν γνωρίζει, ἢ τὸ μέλαν· τῷ ἐναντίῳ γάρ πως γνωρίζει. δεῖ δὲ δυνάμει τὸ γνωρίζον εἶναι, καὶ ἐνεῖναι ἐν αὐτῷ. εἰ δέ τινι μή ἐστιν ἐναντίον τῶν αἰτίων, αὐτὸ ἑαυτὸ γινώσκει, καὶ ἐνέργειά ἐστι καὶ χωριστόν. ἔστι δ' ἡ μὲν φάσις τι κατά τινος, ὥσπερ ἡ κατάφασις, καὶ ἀληθὴς ἢ ψευδὴς πᾶσα· ὁ δὲ νοῦς οὐ πᾶς, ἀλλ' ὁ τοῦ τί ἐστι κατὰ τὸ τί ἦν εἶναι ἀληθής, καὶ οὐ τὶ κατά τινος· ἀλλ' ὥσπερ τὸ ὁρᾶν τοῦ ἰδίου ἀληθές, εἰ δ' ἄνθρωπος τὸ λευκὸν ἢ μή, οὐκ ἀληθὲς ἀεί. οὕτως ἔχει ὅσα ἄνευ τῆς ὕλης.

ΚΕΦ.

d *Quod vero non in quantitate, sed forma est indiuisibile, id in indiuisibili tempore, & anima indiuisibili intellectione percipit, atque intelligit: per accidens autem, & non hoc sane, quo illa diuisibilia sunt, id quod intelligit, & tempus, in quo intelligit, sed hoc, quo indiuisibilia sunt. Inest enim & in his indiuisibile quiddam: at fortasse non separabile. quod quidem vnum tam tempus ipsum, quam ipsam longitudinem facit, atque id in omni sane continuo, & tempore, & longitudine similiter inest.* Text. 24.

e *Punctum autem, omnisque diuisio, & id, quod est sic indiuisibile, perinde atque priuatio cognoscitur, manifestumque euadit: similis esse videtur & in aliis ratio: hoc enim modo malum cognoscit, atque etiam nigrum: Contrario namque quodammodo cognoscit.* f *Id autem quod cognoscit, potentia nimirum esse, & in ipso potentiam inesse oportet. Quod si causarum alicui nullum sit omnino contrarium: illa seipsam profecto cognoscit, & est actu, & etiam separabilis.* g *Est autem dictio, quæ aliquid de aliquo enuntiat, quemadmodum affirmatio vera omnis, aut falsa. At intellectus non omnis, sed qui est ipsius quid est secundum formam, est verus, & non quippiam de quopiam dicit. Sed vt visio proprii ipsius est vera; si vero album hominem esse dicat, aut non semper est vera. sic sese habent ea, quæ sine materia sunt.* Text. 25. Text. 26.

CAP.

---

d *Quod vero non in quantitate.*] Secundo modo indiuisibile ait dici illud, quod vnam speciem vendicat, etsi compositum sit ex partibus non continuis, vt homo, domus, exercitus: & hoc ait percipere animam tempore indiuisibili, & per indiuisibilem potentiam, cuiusmodi est intellectus. Addit etiam licet ea, quæ sunt indiuisibilia specie, aliquam ratione partium diuisionem sortiantur; tamen per accidens intelligi diuisa, non vt sunt diuisibilia, & ex parte eius, quod intelligitur, & ex parte temporis: sed vt sunt indiuisibilia, quia in partibus diuisis est aliquod indiuisibile: nempe ipsa species, quam intellectus indiuisibiliter percipit. Quod si intelligeret partes vt diuisas, nimirum carnem per se, & ossa per se, atque ita cæteras: tunc non intelligeret tempore indiuisibili. Contendit autem Aristoteles huius & superioris modi similitudinem ostendere. *Indiuisibile 2. modo.*

Vt enim hoc in modo est aliquid indiuisibile; nimirum species, quæ facit omnes partes totius vnum esse, ita fortitan in continuo inest quidpiam ab eo inseparabile; videlicet indiuisibile, quod causa est, vt tempus vnum sit, & longitudo vna: Siue hoc dicatur esse punctum in linea, & momentum in tempore: siue ipsa species longitudinis, aut temporis: Sed hoc differt, quod tale indiuisibile similiter in omni continuo, & tempore, & linea inuenitur; indiuisibile autem secundum speciem, non similiter in omnibus speciem habentibus: siquidem quædam constant partibus homogeneis, quæ eandem speciem & appellationem cum toto sortiuntur: alia ex partibus heterogeneis, quæ aliter se habent. Ita hunc locum perobscurum interpretatur D. Thomas. *Quæ similitudo, & quæ differentia detur inter huiusmodi indiuisibilia.*

e *Punctum autem.*] Indiuisibile tertio modo id esse ait, quod non solum actu, sed potentia indiuisibile est, vt punctum: hoc autem diuisio appellatur, quia vt per illud partes cohærent, ita & secantur. *Indiuisibile 3. modo.*

ſecantur, cũ ab ſe mutuo abiunguntur: quod ſimiliter de momento pronuntiandum eſt. Hoc indiuiſibile quo pacto ſub intellectum cadat, oſtendit; docens illud non intelligi per ſe, ſed per contrarium, ſeu quaſi contrarium: percipitur enim per negationem continui, ſicuti priuatio per formam, quam negat, vt malum per bonum, & nigrum per album. Numerat autem nigrum inter priuantia, vel quia, vt interpretatur D. Thomas, ſemper alterum contrariorum, quod imperfectius eſt, obtinet modum priuationis reſpectu alterius, vt iam alibi expoſuimus. Vel certe, quia ſumpſit album pro luce, nigrum pro tenebris.

Modus cognoſcendi vnum contrarium per aliud, eſt proprius intellectus humanus. f *Id autem quod cognoſcit.*] Docet modum illum cognoſcendi vnum contrarium per aliud, ſiue priuatiuum per formam negatam, ita vt intellectus ex cognitione vnius progrediatur ad cognitionem alterius, proprium eſſe facultatis intellectricis, quæ eſt in potentia, & non in actu puro: cuiuſmodi eſt humanus intellectus. Quod ſi quis alius exiſtat, quem prænotio eius contrarii non deducat ad intelligentiam alterius: ſed in ſe ipſo omnia vnite, ac ſimpliciter comprehendat: oportere eum actum eſſe puriſſimum, & à materia ac potentialitate prorſus abiunctum, quid eſt ipſa diuina mens. Ita hunc locum explicant Diuus Thomas & Philoponus: Themiſtius tamen & Simplicius aliter; nempe de intellectu illo ſeparato, quem finxere humano aſſiſtere ad rerum notionem excipiendam. Prior tamen interpretatio vera ac germana eſt congruitque cum iis, quæ ab Ariſtotele libro 12. Metaphyſic. capite 7. & 8. de Diuina mente ſcripta ſunt.

In 2. operatione intellectus dari veritatem, vel falſitatem per ſe. In 1 autem veritatem per ſe, falſitatem per accidens. g *Eſt autem dictio.*] Reuocat ſe Ariſtoteles ad id, vnde eſt digreſſus; nempe ad ſecundam intellectus operationem, docetque intellectum, qui eſt in compoſitione & diuiſione verſatur, affirmando, aut negando aliquid de aliquo, interdum falſum eſſe, interdum verum. Eum autem, qui circa ſimplicia occupatur, & ipſum quod quid eſt rei ſecundum ſuam naturam abſque nexu apprehendit, per ſe ſemper eſſe verum, quemadmodum & viſus aliique ſenſus dum propria ſenſibilia apprehendunt: etſi per accidens interdum errent in applicatione formæ, quam percipiunt, quod hoc, vel illud album ſit, quod re vera non eſt. Tandem ſubdit ita rem habere in immateriali potentia, ſiue intellectu: fallitur enim etiam in ſimplici apprehenſione, non tamen per ſe, ſed ex accidente, dum etſi non componat, ſimplici actu accommodat alicui id, quod ei non ineſt, vt ſi Solem ſub magnitudine bipedali concipiat. Sed nos de errore ſenſuum ſuperius diſputauimus, & de veritate tum ſimplici, tum complexa quid ſit, & quibus rebus competat, quibus non: in primo de interpretatione diſſeruimus.

KEΦ. Z.

Τὸ δ' αὐτό ἐστιν ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη τῷ πράγματι· ἡ δὲ κατὰ δύναμιν χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἑνί. ὅλως δὲ οὐδὲ χρόνῳ· ἔστι γὰρ ἐξ ἐντελεχείας ὄντος πάντα τὰ γιγνόμενα. φαίνεται δὲ τὸ μὲν αἰσθητὸν, ἐκ δυνάμει ὄντος τοῦ αἰσθητικοῦ, ἐνεργείᾳ ποιοῦν· οὐ γὰρ πάσχει, οὐδ' ἀλλοιοῦται. διὸ ἄλλο εἶδος τοῦτο κινήσεως· ἡ γὰρ κίνησις, τοῦ ἀτελοῦς ἐνέργεια ἦν· ἡ δ' ἁπλῶς ἐνέργεια ἑτέρα ἡ τοῦ τετελεσμένου. τὸ μὲν οὖν αἰσθάνεσθαι ὅμοιον τῷ φάναι μόνον καὶ νοεῖν. ὅταν δὲ ἡδὺ ἢ λυπηρὸν, οἷον καταφᾶσα ἢ ἀποφᾶσα, διώκει ἢ φεύγει· καὶ ἔστι τὸ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι τὸ ἐνεργεῖν τῇ αἰσθητικῇ μεσότητι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ᾗ τοιαῦτα. καὶ ἡ φυγὴ δὲ καὶ ἡ ὄρεξις τοῦτο ἡ κατ' ἐνέργειαν, καὶ οὐχ ἕτερον τὸ ὀρεκτικὸν καὶ φευκτικὸν, οὔτ' ἀλλήλων, οὔτε τοῦ αἰσθητικοῦ· ἀλλὰ τὸ εἶναι ἄλλο.

τῇ δ'

CAPVT VII.

Scientia a autem ea quæ eſt actu, eſt idem, quod res; ea vero, quæ eſt potentia, in vno prior eſt tempore. Simpliciter autem neq; tempore; ſunt enim vniuerſa, quæ fiunt ex eo, quod actu eſt. b *Senſibile autem ad actum ex potentia ſenſitiuum ipſum deducere, actuq; videtur efficere, non enim patitur, nec alteratur. Quapropter alia quædam eſt hæc ſpecies motus. nam motus actus eſt imperfecti: at actus ſimpliciter, qui quidem eſt rei perfectæ, alius eſt omnino, diuerſusq; ab illo. Sentire igitur ipſi dicere ſolum, ac intelligere ſimile eſt.* c *Cum autem ſenſus iucundum aut moleſtum diſcernit: quaſi affirmauerit, aut negauerit, tum perſequitur, aut fugit.* d *Atq; delectari, aut dolere eſt operari ipſa medietate ſenſus ad bonum, aut malum, vt talia ſunt* e *& fuga & appetitus, qui eſt actu. hoc ſunt, & non aliud eſt appetitiuum, aliud fugitiuum, nec alia ſunt iſta à ſenſitiuo, quanquam ipſarum ratio non eſt eadem, ſed diuerſa.*

Text. 27.
Text. 28.
Text. 29.

f *Anima*

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Hoc lib. c. 4. tex. 53. & c. 3. tex. 19. ibi q. 3. art. 1. Scientia a *autem ea.*] vt D. Thomas, & Simplicius, & Philoponus, aliique interpretes obſeruarunt: tradit hoc capite Ariſtoteles diſcrimen inter actiuum & contemplatiuum intellectum, vt hæc de intellectrici facultate doctrina illuſtrior euadat. Præmittit igitur intellectum in actu, id eſt, intellectum, prout intelligendi actum exercet, eſſe idem cum re intellecta, quod qua ratione verum ſit, alibi explicuimus. Item intellectum potentia antecedere intelle-

ctum

ctum actu: quia quod in potestate est ad intelligendum, deducitur aliunde ad actum. Id vero respectu eiusdem hominis accipi debet Simpliciter enim potius antecedit, qui actu est: quia omnis potentia ab ea, quod est in actu constitutum, ad actum prouehitur. *Qua ratione intelligendum sit intellectum potentia antecedere intellectum actu.*

b *Sensibile autem.*] Quia inter sensum & intellectum cognatio quædam est: ex iis, quæ sensui conueniunt, intellectus vim explicare contendit. Competit autem in primis sensui deduci ad actum ab obiecto sensibili, non tamen per aliquam proprie dictam alterationem, aut motum: qui fit actus entis in potentia, vt in potentia: quemadmodum lib. 5 Phys. definitur, sed per alterationem translatitiam, qua subiectum non corrumpi, aut lædi sed perfici solet. Item per aliud quoddam genus motus, seu mutationis, qua imagines ab obiecto transmissæ organo corporeo imprimuntur. Porro prima sensus operatio, quæ est simplex cognitio obiecti, similis est primæ functioni intellectus, quæ dicitur simplicium apprehensio, quam hic dictionem & intellectionem simplici vocabulo applicat, eaque speciatim pertinet ad intellectum speculatiuum. *Simplex sensus cognitio similis est primæ intellectus operationi.*

c *Cum autem sensus.*] Alia sensus operatio est perceptio rei sensibilis sub ratione conuenientis, aut non conuenientis, iucundi, aut molesti, quæ pertinet ad phantasiam. Ratione huius similem esse vult Aristoteles sensum intellectui practico, cuius est rem amplectendam, fugiendamue proponere voluntati. Vnde & discrimen habetur inter practicum & speculatiuum intellectum, quod hic rem simpliciter consideret, neque spectet opus: ille dum rem vt commodam, vel noxiam repræsentat, ad prosecutionem, aut fugam lacessat: atque adeo ad praxim dirigat. *[Dis]crimen [inte]r intel[lectum] pra[cticum] & [spec]ulati[uu]m.*

d *Atque delectari*] Quia iucundi & molesti fecit mentionem, obiter docet quid sit voluptuaria molestaque actio, circa quid versetur, cuius sit facultatis propria. Ait esse delectationem, aut dolorem: versari circa bonum, aut malum, qua talia sunt, pertinere ad appetitum sensitiuum, quem appellat medietatem, seu mediocritatem; quia vt interpretatur Simplicius, vtriusque susceptor est, tum suauis, tum insuauis: siue quia ex se est quasi medium, non magis ad delectationem, quam ad molestiam recipiendam aptum.

e *Et fuga, & appetitus.*] Monet fugam & appetitum in actu, id est, actum auersandi & actum prosequendi obiectum, idem esse, quod dolor & delectatio. Quæ res fusius & enucleatius esset hoc loco pertractanda, nisi iam in Ethicis fuisset à nobis explicata. Subdit quoque appetitum sensitiuum, ad quem prædictæ actiones spectant, non distingui à potentia sensitiua. Intellige autem non distingui subiecto, quandoquidem, vt ab eadem anima oriuntur, ita in eodem insunt animali: alioqui diuersam habent rationem, imo & realitatem. *Disp. 6 q. 3. art. 1.* *[Quo]no pacto [val]et intel[lectus] appeti[tu]m sensi[tiu]um non [dist]ingui à [pot]entia [sen]sitiua.*

f Anima

τῇ δὲ διανοητικῇ ψυχῇ τὰ φαντάσματα οἷον αἰσθήματα ὑπάρχει. ὅταν δὲ ἀγαθὸν ἢ κακὸν φήσῃ ἢ ἀποφήσῃ, φεύγει ἢ διώκει. διὸ οὐδέποτε νοεῖ ἄνευ φαντάσματος ἡ ψυχή. ὥσπερ δὲ ὁ ἀὴρ τὴν κόρην τοιανδὶ ἐποίησεν, αὕτη δ' ἕτερον, καὶ ἡ ἀκοὴ ὡσαύτως· τὸ δὲ ἔσχατον ἕν, καὶ μία μεσότης· τὸ δ' εἶναι αὐτῇ πλείω. τίνι δ' ἐπικρίνει, τί διαφέρει γλυκὺ καὶ θερμόν, εἴρηται μὲν καὶ πρότερον, λεκτέον δὲ καὶ νῦν. ἔστι γάρ τι ἕν, οὕτω δὲ καὶ ὡς ὅρος. καὶ ταῦτα ἓν τῷ ἀνάλογον καὶ τῷ ἀριθμῷ, ὃν ἔχει πρὸς ἑκάτερον, ὡς ἐκεῖνα πρὸς ἄλληλα. τί γὰρ διαφέρει τὸ ἀπορεῖν, πῶς τὰ ὁμογενῆ κρίνει, ἢ τἀναντία, οἷον λευκὸν καὶ μέλαν; ἔστω δὴ ὡς τὸ α τὸ λευκόν, πρὸς τὸ β τὸ μέλαν, τὸ γ πρὸς τὸ δ, ὡς ἐκεῖνα πρὸς ἄλληλα· ὥστε καὶ ἐναλλάξ. εἰ δὴ τὰ γ δ ἑνὶ εἴη ὑπάρχοντα, οὕτως ἕξει ὥσπερ καὶ τὰ α β, τὸ αὐτὸ μὲν καὶ ἕν· τὸ εἶναι δ' οὐ τὸ αὐτό, κἀκεῖνο ὁμοίως. ὁ δ' αὐτὸς λόγος, κἂν εἰ μὲν τὸ α τὸ γλυκὺ εἴη, τὸ δὲ β τὸ λευκόν. τὰ μὲν οὖν εἴδη, τὸ νοητικὸν ἐν τοῖς φαντάσμασι νοεῖ·

καὶ ὡς

f *Anima autem dianoitica ipsa phantasmata perinde atque sensibilia sensui ipsi subijciuntur: atque cum bonum, aut malum esse dicit affirmando, aut negando, tum fugit, aut persequitur. Quapropter ipsa anima sine phantasmate nunquam intelligit.* g *Fit autem & hic perinde vt ibi: nam aer quidem pupillam talem efficit: ipsa autem aliud, & auditus simili modo: ipsum vero vltimum vnum quidem est, & medietas vna, at ipsius plures sunt rationes Quo vero diiudicat, atque discernit calidum à dulci differre: dictum & prius est, & nunc etiam est dicendum.* h *Est enim vnum quid quid ipsum, & ita vnum vt terminus.* i *Atque hæc ipsa vnum sunt, tum similitudine rationis, tum numero, quem habent ad vtrumque, vt illa inter sese habent. Quid enim interest, si quonam pacto discernit aut ea, quæ sub eodem genere collocantur, aut contraria, dubitemus, vt album ac nigrum? Sit igitur, vt est A, quod est album ad B, quod est nigrum, sic C, ad D: Quare mutato ordine comparationem etiam eorundem vere facere licet. Si igitur C D sint vnum, ipsa profecto sese habebunt perinde atque A B, vt sint idem & vnum: non eandem autem habeant rationem, & illa simili modo. Eadem erit omnino ratio, etsi A quidem sit dulce, B vero album. Intellectiuum igitur ipsas formas in phantasmatibus ipsis intelligit.* Text 30. Text. 31.

k Et

f *Anima autem.*] Discrimen intellectus contemplatiui & practici repetens ait, licet anima dianoitica, id est, intellectus contemplatiuus phantasmatis vtantur, quia hæc ei suppeditant

G species

species, sicuti sensibilia externa sensui: tamen intellectum practicum aliter eisdem vti; nimirum, prout inseruiunt ad practica dictamina circa bonum, aut malum amplectendum, aut declinandum. Vnde contigit, nunquam animam intelligere citra opem phantasmatum, cum ea vtrique intellectui necessaria sit.

g *Fit autem.*] Dixerat sensibile mouere sensum, nunc quo pacto moueat obiter ostendit, aiens rem obiectam sensui prius medium afficere, deinde externi sensus officinam immutare vsque ad ipsum medium, id est, vsq; ad sensum communem ad quem tanquam ad centrum omniũ sensibilium imagines perferuntur; hunc vero ait re vnum, ratione plures esse, tum quia re vera quoad naturam vna simplex facultas est: tum quia vnius termini vicem obtinet, quatenus ad eã externorum sensuum functiones terminantur: officio autem multiplex est, quia inter calidum & dulce, verbi gratia, & inter omnia externa sensibilia discrimen ponit, eaque & ipsorum sensiones diiudicat, vt alibi dictum fuit. Hinc cognitam esse vult Aristoteles similitudinem, siue analogiam inter sensum & intellectum: quia vt externa sensibilia sese habent ad sensum communem, quem mouent, ita phantasmata ad intellectum: & vt sensus communis omnia sensibilia percipit, ita intellectus omnia intelligibilia: ille ministerio sensuũ, hic ope phantasmatũ. Quod ad vim munusque sensus communis attinet, addit Philoponus non solum communem sensum esse quasi sedem omnium sensibilium: sed in singulari quoque externis sensibus dari vnum κοινεῖον, id est, confluuium, ad quod sensibilia cuiusque sensus concurrunt. Namque omnium visilium commune quasi centrum est aspectus; omnium sonorum auditus; odorum olfactus; tactilium tactus; gustatilium gustus. Illud tamen interest, quod sensus communis omnia externa sensibilia percipit, atque diiudicat: quilibet autem externus sensus ea duntaxat, quæ ipsi propria sunt.

Vt communis sensus omnia sensibilia percipit sic intellectus omnia intelligibilia.

h *Etenim vnum quid ipsum.*] Quod libro superiori de sensu communi asseruerat, id nunc repetit; nimirum esse vnum tanquam terminum, id est, vt Philoponus interpretatur, vt centrum circuli, in quod diuersæ lineæ incidunt. Vel vt Simplicius ait, esse vltimum iudicatorium omnium sensibilium, & vnum quidem re ipsa, plura vero ratione, quatenus diuersitas sensibilium proprietates diuerse cognoscit. Est enim, inquit, iudicatorium vnum, vt terminus, terminum appellans punctum, in quem concurrunt lineæ diuersæ. Nam & is vnus, impartibilisque existens diuersam habet ad diuersas lineas habitudinem.

Repetuntur quæ de sensu communi superiori libro dicta sunt.

i *Atque hæc ipsa vnum sunt.*] Ita se inquit habere centrum vt sensum communem, tum proportione, tum numero. Proportione, quia vt se habet centrum, ad lineas, ita sensus communis ad operationes aliorum sensuum, vt enim illæ ad centrum, sic hæ ad tribunal sensus communis perferuntur. Numero, quia vt centrum existens vnum, ad multas lineas ordinem habet, ita communis sensus, cum vnus sit, ad multos sensus habitudinem seruat: atque ita sensus communis, & centrum obtinent eundem numerum, id est, haudquaquam numero variantur, quin potius in sua vnitate consistunt. Alii, quorum interpretatio facilior videtur, verba illa, hæc ipsa vnum sunt, explicant de proportione inter sensum & intellectum, respectu suorum obiectorum: quia vt se habent sensibilia ad sua phantasmata, ita sensus communis ad intellectum. Quod Aristoteles ostendit, ratione ducta à sensibilibus, admonens parum referre, siue sensibilia pertineant ad vnum sensum externum, siue ad plures. Ratio vero est huiusmodi, sicuti se habet candidum ad nigrum, ita phantasma candidi ad phantasma nigri: ergo commutata proportione, vt se habet candidum ad suum phantasma, ita nigrum ad suum. Si igitur phantasma candidi & nigri insunt vni, spectantque ad vnam potentiam, quæ est sensus communis, facultasque vna secundum rem, diuersa secundum rationem: ita omnia phantasmata pertinebunt ad vnam potentiam; videlicet intellectum, qui sit facultas re vna, diuersa vero ratione: & vt sensus communis non nisi interuentu externorum sensuum res percipit, ita intellectus non intelliget, nisi ministerio phantasmatum: non quasi opus sit phantasmata ipsa intelligere: sed res per illa repræsentatas. Huiusce rationis discursum, assumptis elementis, vt alias consueuit, proponit Aristoteles.

Communis sensus tum proportione, tum numero centro comparatur.

Vnitas intellectus colligitur ex vnitate sensus communis.

καὶ ὡς ἐν ἐκείνοις ὥρισται αὐτῷ τὸ διωκτὸν καὶ φευκτὸν καὶ ἐκτὸς τῆς αἰσθήσεως, ὅταν ἐπὶ τῶν φαντασμάτων ᾖ, κινεῖται, οἷον αἰσθανόμενος τὸν φρυκτὸν, ὅτι πῦρ, τῇ κοινῇ γνωρίζει, ὁρῶν κινούμενον, ὅτι πολέμιος· ὅτε δ᾽ ἐν τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ φαντάσμασιν ἢ νοήμασιν, ὥσπερ ὁρῶν λογίζεται καὶ βουλεύεται τὰ μέλλοντα πρὸς τὰ παρόντα· καὶ ὅταν εἴπῃ, ὡς ἐκεῖ τὸ ἡδὺ ἢ λυπηρὸν, ἐνταῦθα φεύγει ἢ διώκει καὶ ὅλως ἐν πράξει. καὶ τὸ ἄνευ δὲ πράξεως καὶ τὸ ἀληθὲς, καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστὶ, τῷ ἀγαθῷ καὶ κακῷ· ἀλλὰ τῷ γε ἁπλῶς διαφέρει, καὶ τινί.

τὸ δ᾽

k *Et vt in illis ipsis definitum est id, quod fugiẽdum est, vel sequendum, sic & sine sensu cum in phantasmatibus est, mouetur: sentiens enim signũ face datũ ignem esse, vidensq; ipsum communi sensu agitari motu cognoscit hostem accedere, at nonnunquam hisce, quæ sunt in anima, phantasmatibus, aut mentis conceptibus quasi videns ad ea, quæ sunt præsentia ratiocinatur, atque deliberat de futuris. Et cum dixerit hic aut ibi rem eam esse, quæ voluptatem, aut dolorem affert, tum fugit, aut persequitur, & omnino aliquid agit.* Text.33.

l *Ipsum autem verum ac falsum, quæ sine actione sunt, in eodem genere sunt, in quo sunt bonum ac malum, sed absolute differunt, atque cuiuspiam ratione.* Text.34.

m At

k *Et vt in illu.*] Ostendit quonam pacto excitetur intellectus actiuus ad deliberandum de re prosequenda fugiendaue: nempe interdum moueri sensibilibus præsentibus: nonnunquam sola phantasia stimulante. Nam qui conspicatur erectam agitatamque facem ad significandos hostium incursus, præsentia rei sensibilis, visuque impellitur ad consilium ineundum aduersus hostes. Interdum autem, etsi nullum præsens obiectum lacessat, phantasia de futuris cogitans, & alia cum aliis conferens intellectus prouocat, vt de agendis deliberet, & quid facto opus sit, doceat, & quæ iucunda aut molesta iudicarit, ea prosequi aut declinare iubeat.

l *Ipsum autem verum.*] Docet verum & falsum, quæ ad actionem non pertinent in eodem genere contineri, in quo bonum & malum, id est, hæc omnia pertinere ad intellectum vnum eundem re. Nec enim intellectus practicus & speculatiuus sunt potentiæ realiter distinctæ. Neque in obiecta simpliciter diuersa tendunt. Nam speculatiuus versatur circa cognitionem veri & falsi absolute: practicus autem in ordine ad opus, atq; adeo, vt est conueniens, vel non conueniens; seu bonum, aut malum: quæ obiecti distinctio nō sat est, vt intellectus practicus & speculatiuus re ipsa distinguantur. Qua de re in progressu plura. *Intellectū practicū & speculatiuū non esse potentias realiter distinctas.*

τὰ δὲ ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα νοεῖ, ὥσπερ ἂν εἰ τὸ σιμόν, ᾗ μὲν σιμόν, οὐ κεχωρισμένως, ᾗ δὲ κοῖλον εἴ τις ἐνόει ἐνεργείᾳ, ἄνευ τῆς σαρκὸς ἂν ἐνόει ἐν ᾗ τὸ κοῖλον· οὕτω τὰ μαθηματικὰ οὐ κεχωρισμένα ὡς κεχωρισμένα νοεῖ, ὅταν νοῇ ἐκεῖνα. ὅλως δὲ ὁ νοῦς ἐστιν ὁ κατ' ἐνέργειαν τὰ πράγματα νοῶν. ἆρα δ' ἐνδέχεται τῶν κεχωρισμένων τι νοεῖν ὄντα αὐτὸν μὴ κεχωρισμένον μεγέθους, ἢ οὔ, σκεπτέον ὕστερον.

KΕΦ.

m *At vero res eas, quæ vocitantur ob abstractionem abstractæ, hoc pacto intelligit: nam vt si quispiam simitatem nō vt est simitas: quo quidem pacto percipi separata nō potest, sed vt concauitas est, intelligeret actu, sine ea tū ipsam intelligeret carne, in qua cōcauitas est: sic cū res intelligis mathematicas, tū separatas ipsas, vt separatas intelligit.* Text. 35.

n *Omnino autē is intellectus, qui actu intelligit, res ipse est, uti diximus. Si vero fieri possit, vt aliquam ipse non separatus à magnitudine separatarum rerum intelligat necne, considerandum est postea.* Text 36.

CAP.

m *At vero res eas.*] Quia asseruerat intellectum speculatiuum verum in commune, & abstractum considerare; ostendit qua ratione abstracta contempletur in disciplinis Mathematicis; nimirum considerando illa, quæ in materia quidem sunt, non tamen vt in materia sensibili continentur, quod illustrat exemplo simitatis, seu curuitatis nasi. Si enim vt talis curuitas est, perpendatur, necessario in sua consideratione nasum, ac materiam sensibilem inuoluet: non autem si absolute secundum communem rationem curuitatis spectetur. De materia sensibili & intelligibili, deq; tota varietate abstractionum, quæ in scientiis inuenitur, egimus in Prooemio Physicorum qu. 1. art 3.

n *Omnis autem.*] Repetit quod supra docuerat; nimirum intellectum esse rem quam intelligit. Quod qua ratione verum sit, iam exposuimus, & proximo sequenti capite inculcabimus. Postremo, dubitat an intellectus, dum est in corpore cognitionem substantiarum separatarum assequi valeat: cuius dubitationis solutionem in alium locum reijcit. Et vero in Commentariis primæ Philosophiæ à nobis tractatur.

KΕΦ. η.

ΝΥΝ δὲ περὶ ψυχῆς τὰ λεχθέντα συγκεφαλαιώσαντες, εἴπωμεν πάλιν, ὅτι ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα πώς ἐστι πάντα· ἢ γὰρ αἰσθητὰ τὰ ὄντα ἢ νοητά, ἔστι δ' ἡ ἐπιστήμη μὲν τὰ ἐπιστητά πως, ἡ δ' αἴσθησις τὰ αἰσθητά· πῶς δὲ τοῦτο, δεῖ ζητεῖν. τέμνεται οὖν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ αἴσθησις εἰς τὰ πράγματα, ἡ μὲν δυνάμει εἰς τὰ δυνάμει, ἡ δ' ἐντελεχείᾳ εἰς τὰ ἐντελεχείᾳ. τῆς δὲ ψυχῆς τὸ αἰσθητικὸν, καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν, δυνάμει ταῦτά ἐστι, τὸ μὲν ἐπιστητὸν, τὸ δὲ αἰσθητόν. ἀνάγκη δ' ἢ αὐτὰ, ἢ τὰ εἴδη εἶναι· αὐτὰ μὲν γὰρ δὴ οὔ· οὐ γὰρ ὁ λίθος ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ τὸ εἶδος.

ὥστε

CAPVT IIX.

NVnc a autē ea, quæ de anima dicta sunt, quasi ad quædā capita redigentes: rursus dicamus animam ipsam ea vniuersa quodammodo esse, quæ sunt. Nam ea, quæ sunt, aut intelligibilia sunt, aut sensibilia. Atq; scientia quidem est, res ea quodāmodo, quæ sub ipsam scientiam cadunt: sensus autē ipsa sensibiles. Verū quo pacto id ita est, quæramus oportet. Scinditur igitur in ipsas res scientia, atq; sensus: is quidem qui est potentia in res potentia tales: is vero qui est actu in actu similiter tales. & scientia pari modo. Sensitiuum autem animæ, & id, quod scientiis affici potest, hæc potentia sunt. Hoc quidem id, quod sub scientiam cadit, illud vero sensibile. Atqui necesse est aut res ipsas, aut formas in anima esse, at non sunt in ea res ipsæ profecto. Non enim ipse lapis in animo, sed forma lapidis inest. Text. 37.

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO

Animam quodammodo esse omnia.

NVnc a autem ea] Quæ de sensu & intellectu tradiderat, quasi in summam colligit, aiens animam quodammodo esse omnia. Namque omne ens aut sensibile, aut intelligibile est: anima vero ratione sensuum est omnia sensibilia: ratione intellectus omnia intelligibilia. Id autem quo pacto veritati consonet exponit asserens, tam obiectum sensus, quam intellectus: tam sensum, quam intellectum bifariam dici: actu nimirum, vel potestate: actu sumitur vtrumque obiectum, cum actu à facultate cognoscente percipitur: potestate cum non actu cognoscitur, est tamen idoneum vt cognoscatur. Similiter intellectus in actu dicitur, cum actu contemplatur: potestate, dum potest contemplari. Parique modo sensus in actu, dum actu sensionem edit: potestate, dum edere illam valet. Anima igitur quatenus est in potestate ad percipienda omnia, dicitur omnia potentia: vt vero est in actu cognoscendi, dicitur esse actu ea, quæ sub eius notionem veniunt. Porro animam esse omnia, non realiter accipiendum est, nec enim anima est lapis, quē intelligit, aut color, quem cernimus, sed notionaliter, hoc est, secundum rerum imagines, similitudinesve, quibus consignatur.

b Quare

ὥστε ἡ ψυχὴ ὥσπερ ἡ χείρ ἐστι· καὶ γὰρ ἡ χεὶρ ὄργανόν ἐστιν ὀργάνων· καὶ ὁ νοῦς δὲ, εἶδος εἰδῶν. καὶ ἡ αἴσθησις, εἶδος αἰσθητῶν. ἐπεὶ δὲ οὐδὲ πρᾶγμα οὐδέν ἐστι παρὰ τὰ μεγέθη, ὡς δοκεῖ, τὰ αἰσθητὰ κεχωρισμένον· ἐν τοῖς εἴδεσι τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητά ἐστι. τά τε ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα, καὶ ὅσα τῶν αἰσθητῶν, ἕξεις καὶ πάθη. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε μὴ αἰσθανόμενος μηδὲν, οὐδὲν ἂν μάθοι, οὐδὲ ξυνίοι. ὅταν δὲ θεωρῇ, ἀνάγκη ἅμα φάντασμά τι θεωρεῖν. τὰ γὰρ φαντάσματα, ὥσπερ αἰσθήματά ἐστι. πλὴν ἄνευ ὕλης. ἔστι δ' ἡ φαντασία ἕτερον φάσεως, καὶ ἀποφάσεως· συμπλοκὴ γὰρ ἐστι νοημάτων τὸ ἀληθὲς ἢ ψεῦδος. τὰ δὲ πρῶτα νοήματα τίνι διοίσει τοῦ μὴ φαντάσματα εἶναι; ἢ οὐδὲ τἆλλα φαντάσματα, ἀλλ' οὐκ ἄνευ φαντασμάτων. ΚΕΦ.

b *Quare anima est vt manus; manus enim instrumentorum est instrumentum. Et intellectus formarum est forma, & sensus itidem sensibiliũ forma. Cum autem nulla res sit, vt videtur, præter magnitudines sensibiles separata, in ipsis profecto sensibilibus formis, ipsa sunt intelligibiles formæ, tum earum rerum, quæ abstractæ vocantur, tum eorum etiam sensibilium, quæ sunt habitus, atque affectus. Idcirco & qui non sentit, nihil discere, vel intelligere potest. Et qui contemplatur, necesse est vna cum phantasmate contempletur, ipsa namque phantasmata veluti sensibilia sunt, attamen sine materia. Est autem aliud phantasia ab affirmatione atque negatione: verum enim, vel falsum complexio est conceptuum intellectus. At mentis primi conceptus, qui, quæso, different, vt non phantasmata sint? An neque cæteri sunt phantasmata, non tamen sine phantasmatibus sunt.* Text. 39.

CAP.

Manus instrumentorum omniũ organum.

b *Quare anima est vt manus.*] Dixerat animam continere in se formas, id est, imagines, è quibus rerum cognitionem elicit. Id similitudine quadam explicat, hunc in modum: Sicuti manus cum sit instrumentum, quo cætera efformantur, atque adeo instrumentorum omnium organum, aliis instrumentis vtitur: ita anima cum sit forma alias formas admittit, iisque in cognoscendo vtitur, tam ratione intellectus, quam sensus: nisi quod intellectus suscipit formas, id est, imagines rerum tam immaterialium, quam materialium, atque ita forma formarum nuncupari potest: sensus vero materialium & sensibilium duntaxat.

Intellectũ non versari circa res mathematicas, & physicas, sine ope sensuum.

c *Cum autem nulla res.*] Cum neque res Mathematicæ, neque Physicæ, & harum affectiones (de hoc enim tantummodo rerum genere hoc loco agit) extra sensibilia cohæreant, ac proinde earum imagines intelligibiles è formis sensibilibus, in quibus virtute insunt, eruantur; colligit Aristoteles non posse intellectum in earum consideratione & disciplina versari sine ope sensuum, qui primo sensibilia percipiunt. Vult autem intellectum non solum, cum denuo species haurit à phantasmatibus pendere: sed etiam comparatis iam speciebus, dum contemplatur: quod eum simul cum phantasmate contemplari oporteat: quia vt se habet sensus externus ad obiecta, sic intellectus ad phantasmata. Quare vt ille sine præsentia obiecti non sentit, ita hic sine phantasmatibus nihil intelligit: nisi quod externa sensibilia sunt in materia penitus demersa: phantasmata vero sunt formæ sine materia: nec enim sunt ipsæ res sensibiles, sed earum simulacra.

In compositione & diuisione phantasiæ non datur veritas, vel falsitas.

d *Est autem.*] Subiicit discrimen inter actum intellectus & phantasiæ, quod actus intellectus, qui est compositio, vel diuisio, verus sit, aut falsus: non autem actus phantasiæ; siquidem in sola complexione intelligibilium propter veritatem aut falsitatem esse dicimus: cognitionem autem simplicium, inquit, differre à phantasmatibus, licet absque iis esse non possit, vt neque aliæ operationes intellectus.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

VTRVM INTELLECTVS PAtiens sit potentia passiua: & omnino pura potentia, an non.

ARTICVLVS I.

INTELLECTVM PATIENTEM esse potentiam tum passiuam, tum actiuam.

EXplicatis capitibus, in quibus Aristoteles de intellectu possibili, seu patiēte disseruit, doctrinæ ordo postulat, vt quæstiones ad eũdem intellectum pertinentes, attexamus. Supponimus autem in præsenti dari patientem intellectum. Quod ex eo satis constat, quia intellectus patiens est facultas intelligendi, quilibet autem experitur se intelligere. Ac ne quis eam actionem ad internum sensum referat, C manifestum est intelligi à nobis res immateriales, & communes, quarum perceptio in facultatem materialem, & organo corporeo inhærentem, atq; adeo in sensum internum cadere non potest, vt alibi demõstrauimus. Quærimus ergo imprimis an intellectus patiens sit potentia passiua, id est, vtrum solummodo patiatur recipiendo, an etiam agat intelligendo. Pro cuius dubij solutione aduertendum, posse intellectum patientem conferri vel cum obiecto, vel cum intellectione. Si cum obiecto cõferatur, dicimus esse potentiam passiuam dũtaxat. Quod probatur, quia intellectus patiēs nihil agit in propriũ obiectum (sicuti agit potētia nutritiua in suum, videlicet, in alimentũ) sed ab eo tantum patitur recipiendo speciem interuentu phantasmatum. Hæc assertio est Themistij, & Simplicij & communis interpretum Aristotelis. Item D. Th. 1. par. q. 79. art. 2. Cai. ibid. & hoc in li. c. 2. Capreoli in 4. dist. E 49 q. 4. Ferrariensis l. 1. contra Gent. c. 6. & aliorum.

rū intellectum patientem. (margin, partly cut off)

Intellectus patiens collatus cum obiecto est potentia passiua duntaxat. (margin, partly cut off)

Si autem intellectus comparetur cum intellectione, sunt qui putent eum passiue tantum se habere, vt Gotfredus quodl. 6. q. 7. teste Scoto in primo dist. 3 q 7 Iandunus l. 2. huius operis q. 16. & l. 3. q. 13. & 14. & Venetus in summa de Anima, c. 3. asserentes intellectionē recipi tantum ab intellectu patiente, effici vero à phantasmatis; vel vt alijs placet, ab intelle- F ctu agente. Quam opinionē probabilem iudicat Scotus quodl. 13. potestque confirmari eo argumento, quia si intellectio esset actiue ab intellectu patiente, cum recipiat in se intellectionem more materialis causæ: vtiq; incideret in vnam; eandemq; rem causa efficiens, & materialis, quod negat Arist. l. 7. Phys. c. 1. tex. 1. & l. 8. c. 4 text. 28. dum causam mouentem, & rem motam realiter distingui asseuerat.

Qui velint ... collatū cū intellectione esse quoad potentiam passiuam, ... intelligere nihil esse a... quam ... se in se passiue actū intelligendi ... putant ... Iandunus ... 3. d. 3. q. ... art 2. ... et. in 4. ... 45. q. 1. ... giin 2. ... d. 24. q. ... Och. in ... l. 1 q. 2. (margin, partly cut off)

Nihilominus asserendum intellectum pa- A tientem actiue cõcurrere ad suam intellectionem. Nam quod eam neq; intellectus agens, neq; phantasmata per se efficiant, in superioribus ostēdimus. Deinde quod illam edat ipse intellectus patiens, liquet vel ea ratione, quia intellectio est actio immanens, quæ ab eadēmet potētia, in qua recipitur, elici debet. Quare cum intellectio recipiatur in intellectu patiente, ab eodē elici necesse est. Secundo: Nihil denominatur agere nisi ab actione, quam B elicit; quod vsq; adeo verum est, vt si Deus se solo poneret in meo oculo visionem, ita vt oculus passiue tãtum se haberet, non diceret ab ea videns; sed intellectus denominatur intelligens a propria intellectione: igitur necessario eam elicit. Tertio, idem cõfirmari potest, quia eadem ratio est in actu intelligendi, quæ in actu volendi: sed in Concil. Tridentino sess. 6. Can. 4. damnatur qui dixerit in iustificatione liberum arbitrium passiue tantum se habere, proindeq; docetur volũtatem actiue concurrere: ergo similiter intellectus cõcurrit actiue ad intellectionem: maxime cum liberum arbitrium non in solo actu voluntatis consistat, sed importet etiam actum intellectus, liberumq; iudicium, vt cõstat ex ijs, quæ tradit D. Th. l. 2. contra Gent. c. 48. ridiculus vero esset, qui diceret actiones voluntatis, & intellectus, quatenus ad iustificationem pertinent, elici ab ipsis potentiis, alias vero non elici.

& in 4. qu. 13. Gab. in 1. d. q. 2. Arimin. ibi. & alij apud Bargiũ in d 1. q. 4. (margin)

Intellectũ patientem actiue concurrere ad suam intellectionem. Probatur 1. (margin)

Volũtas cõcurrit actiue ad suas operationes. (margin)

Superius dictis nihil officit locus ille septi- D mi, & 8. Phys. Loquitur enim ibi philos. de causa materiali phys. quę est principiũ physici motus; nõ autem de causa materiali, fuse accepto vocabulo, prout complectitur omne id, quod est susceptiuum alicuius motionis, siue materialis sit, siue nõ. Quo pacto minime repugnat eandem rem esse causam materialem, & efficientem. Ita vero dicimus si intellectus cum intellectione conferatur, esse potentiam, tum actiuam, tum passiuam. Actiuam, prout intelle- E ctionē edit: passiuam, prout eandem recipit. Adde etiam nudum intellectum causam esse passiuam intellectionis, actiuam vero simul cum specie; quo pacto iam materialis causa cum efficiente non omnino coincidunt. Qua de re in physicis latius.

In quibus materialis causa coincidere potest cum efficiente. (margin)

Nudus intellectus distinguitur à se ipso vt est specie cõsignatus. (margin)

Lib. 7. c. 1. q. 1. art. 2. (margin)

ARTICVLVS II.

INTELLECTVM PATIENTEM in quodam sensu non esse puram potentiam: in alio an sit disquiritur.

QVod ad secundam propositæ quæst. par- F tem attinet, bifariam quæri potest, an intellectus patiens pura potētia sit. Vno modo, an in-

Lege D. Th. 1. p. q. 87. ar. 1. Cai. ibid. (margin)

an in-

Ferrar. lib. 2. cont. gẽt. c. 82. & 98. Scot. in 1. d. 3. quaest. 7.

Quibus modis quæri poteſt an intellectus ſit pura potentia.

an in genere entium ſit pura potentia, nullum in ſua natura includens actum, quo pacto materia prima dicitur pura potentia. Altero, an ex ſe ſit pura potentia in genere intelligibiliũ, id eſt, verum ex ſua primæua origine nullã obtineat ſibi congenitam ſpeciem, aut notionẽ: ſed duntaxat in poteſtate ſit ad eam progreſſu temporis acquirendam. Hoc poſito, noſtra aſſertio ſit: Si potentia priori modo ſumatur, intellectus non eſt pura potentia; quod ita probatur. Intellectus ex ſua natura eſt forma, & actus; ergo ſecundum eam conſiderationẽ non eſt pura potentia. Antecedens oſtenditur. Nam id, quod alteri ratio eſt, & principium operandi, dicitur actus, & forma; poſſibilis vero intellectus eſt animæ operandi, id eſt, intelligendi ratio; eſt igitur actus, & forma. Maior patet, quia vnumquodq; per ſuam formam operatur. Minor vero traditur ab Ariſtotele hoc in libr. ca. 4. text 5. ſuadeturq; ex eo, quia cum nulla ſubſtantia creata poſſit eſſe immediatum principium operandi, eget animus aliqua vi, ſeu facultate intermedia, qua intelligendi actus promat, quæ facultas non alia eſt, quam intellectus.

Intellectus non eſt pura potentia in genere entium.

An ſit pura potentia in genere intelligibiliũ diſſenſio.

Quod vero ad alterum quæſtionis ſenſum pertinet, magna ea de re inter Platonem, & Ariſtotelẽ contentio extitit. Nam Plato, vt conſtat ex iis, quæ ſcripſit in Phædro, Menone, & 10. de Rep. cum perſuaſum haberet noſtros animos extra corpora fuiſſe procreatos, ibiq; rerum omnium notionem, ex idearum influxu hauſiſſe, credidit eos, cum hiſce moribundis corporibus illabũtur, inditas rerum imagines, ac ſcientias deferre ſecum; ita tamen, vt omnis ea cognitio ob craſſæ, concretæque materiæ commercium, & quaſi inſolentiam, tetri carceris obliuione ſopiretur: deinde acceſſu phãtaſmatum excitata reuiuiſceret. Itaq; cenſebat Plato nos, cum aliquid diſcimus, non ſimpliciter diſcere: ſed recordari potius, nec nouam acquirere ſciẽtiam, ſed ante habitæ reminiſci. Hoc tamen dogma, quatenus animarum ante corpora creationem fingit, iam in 2. huius operis libro fuit à nobis confutatum. Quare ea parte omiſſa, quæ etiam ad rem præſentem nõ facit: expendendum hic tãtum erit verum noſter animus veluti nuda tabula abſq; vllis intelligibilium imaginum lineamentis, corpori infundatur; vel ei potius in ipſo creationis momento ab Auctore naturæ eiuſmodi imagines, ſiue ſpecies tribuantur, vt quidam noſtræ ætatis Philoſophi putant. Nam quod ita res habeat, his argumentis videtur oſtendi.

Argumenta quæ probant animã in ſua creatione ſpecies accipere.

1. Argum.

Subſtantiæ à materiæ concretione abiunctæ intelligunt omnia naturaliter per formas ſibi à principio inditas, vnde in libro de cauſis propoſitione 10. dicuntur intelligẽtiæ plenæ formis, ergo & animi rationis participes ſaltem aliquarum rerum ſpecies ſibi innatas habebũt, præſertim cum intelligere ſit homini cõmune cum Angelis, vt ait D. Greg. hom. 29. in Euang.

2. Argum.

Secundo, Anima intellectiua eſt multo nobilior, quam materia prima; ſed materia prima non eſt à Deo producta ſine formis; ergo neq; anima intellectiua ſine ſpeciebus.

3. Argum.

Tertio, Deus quamlibet cæterarum rerum condidit inſtructam, atq; ornatam ijs actionibus, quæ ad illius munia neceſſariæ erant; ſed vt intellectus poſſibilis operetur, indiget ſpeciebus: non ergo ſine ijs à Deo procreatur.

Vlt. arg.

Poſtremo, Noſtris animis innati ſunt duo habitus; alter, quo primis principiis ſpeculatiuis aſſenſum damus, qui dicitur habitus principiorũ: alter, quo aſſentimur primis principiis practicis, qui vocatur ſyndereſis: igitur cũ eadem ſit ratio in ſpeciebus intelligibilibus, erunt quoq; hæ nobis inſitæ. Antecedens probatur, primum quia huiuſmodi habitus dicũtur naturales, non niſi quia inditi nobis ſunt à natura. Deinde, quia id etiam de habitu ſyndereſeos palam affirmant, tum D. Aug. ſuper Pſ. 57. & D. Epiphanius l. 2. contra hær. tom. 2. tum D. Hieronymus in epiſt. ad Demetriadẽ hiſce verbis. Eſt in animis noſtris quædã ſanctitas naturalis à Deo impreſſa, quæ veluti in arce animi reſidẽs, parui, & recti iudiciũ exercet. Patet igitur noſtrũ intellectũ non eſſe puram potentiam in eo ſenſu, de quo agimus.

D. Auguſt. *D. Epiphã.* *D. Hieron.*

ARTICVLVS III.

INTELLECTVM PATIENTEM *ex ſua primæua origine eſſe puram potentiam in genere intelligibilium.*

Superior ſententia aduerſa Ariſt.

VErum iſtiuſmodi placitũ abhorret in primis à diſciplina Ariſtotelica, vt patet ex c. 4. huius libri text. 14. vbi noſter intellectus à principio dicitur eſſe quaſi tabula in qua nihil eſt depictum: quod cõmuni aſſenſu Peripatetica Schola tuetur. Ita vero, vt D. Thomas prima part. quæſt. 79. art. 2. animaduertit, cum triplex ſit intellectus, diuinus, Angelicus, & humanus. Diuinus, quia eſt ipſa Dei eſſentia, & actus omnino purus ſemper reſpectu totius entis eſt eſſentialiter in actu intellectionis nulloq; modo in potentia. Angelicus vero, & humanus, cum puri actus nõ ſint, oportet eos in potentia eſſe, ſed quia potentia duplex eſt, vna ſemper cum actu ſuo coniuncta, vt materia cœleſtis cum propria forma; alia non ſemper coniuncta cum actu, quẽ aſſequi poteſt, vt materia ſublunaris, quæ progreſſu temporum alias atq; alias formas recipit: intellectus quidem Angelicus ob propinquitatem ad primum intellectũ, ſemper eſt in actu intelligibilium imaginum; humanus autem quia infimus, & à diuino quam maxime remotus, principio quidem eſt in poteſtate re-

Datur potentia ſem. per coniuncta cũ ſuo actu & alia non ſemper coniuncta.

ſpectu

ſpectu imaginum, quaſi nuda rabula; tum de-
inde paulatim iis imbuitur, ac perficitur.

[...]ma in-
[...]tiua
infun-
[...]cies in
[...]rtu.
[...]tio.

Quapropter aſſerendum omnino eſt animæ
intellectiuę non infundi ſpecies in ortu. Quod
probatur, Nam ſi ita eſſet, poſſet anima confe-
ſtim iis vti; nec enim earum vſus ope phantaſ-
matum egeret, quia ſicuti abſque phantaſma-
tis comparatæ eſſent; ita integrum ei foret abſ-
que eorum concurſu intelligere; præſertim cũ
tales ſpecies deberent eſſe ex ſuo genere infu-
ſæ, vt illæ, quæ Angelis in inſtanti creationis
B inditæ fuerunt. Quod vero iis confeſtim non
vtamur, manifeſtum eſt; alioqui ab ipſo con-
ceptu antequam in lucem eſſemus editi, iam
quiſque noſtrum præeunte rationis luce libe-
re ageret, & mereretur, ac demereretur, quod eſt
erroneum. Nec ſatisfaciet, qui dixerit vſum ra-
tionis ab internis ſenſibus pendere, nec niſi
his ſolutis, ac perfectis dari; cumque ii paula-
tim perficiantur, inde eſſe, quod licet anima
intelligibilibus ſpeciebus ornata ſit: non ta-
men libero arbitrio fungitur. Non inquam,
C ſatisfaciet; quia, vti diximus. ſpecies natura
ſua diuinitus infuſæ, vt non egent ope phan-
taſmatum, ita neque ſenſuum internorum ſo-
lutionem, perfectionem ve requirunt, vt ani-
ma earum interuentu intelligendi, volendiq;
actiones libere exerceat. Secundo, idem ex eo
ſuadetur, quia ſi eſſent nobis ingenitę ſpecies,
eſſent quoque ingeniti habitus ſcientiarum,
cum in vtriſque par ſit ratio. At non ita rem
habere plane indicat, quod nemo eiuſmodi
D habitus in ſe experitur, ſed magnum potius la-
borem, & difficultatem in diſciplinis compa-
randis. Accedit quod cum ſpecies intelligibi-
les poſſint à nobis per intellectum agentem,
interueniente opera internorum ſenſuum, cõ-
parari, vt ex ſuperioribus conſtat: minime ne-
ceſſarium fuit eas nobis diuinitus tribui.

[...]ies in-
[...]non e-
[...] ope
[...]ntaſ-
[...]tum.
[...]atio.
[...]s eſſe
[...]ens in-
[...]itos ſci-
[...]arum
[...]itus.
[...]atio.

Poſtremo idem ex eo probat D. Thom. 1. p.
q. 84. art. 5 quia ſi anima intellectiua non acci-
peret ſpecies à ſenſibus, ſed aliunde; non eſſet,
cur ſocietatem corporis affectaret, ac materiæ
E vniretur. Nec enim dici poteſt vniri eã ipſius
corporis gratia; cum forma nõ ſit propter ma-
teriam; ſed è conuerſo materia propter for-
mam. Maxime autem videtur corpus animæ
intellectiuæ neceſſariũ ad propriam eius fun-
ctionem, quæ eſt intelligere; cum ipſa alioqui
ſecundum ſe à corpore non dependeat. Quod
ſi ſpecies ex influxu superni luminis acciperet,
non iam corpore indigeret ad intelligendum.
Si quis autem opponat, animam humanam
F non ſolum vniri corpori ad intelligẽdum, ſed
ad componendum totum. Quare tametſi mi-
niſterio ſenſuum ſpecies nullus hauriat, non
proinde huiuſmodi nexum ſuperuacaneũ fore.
Occurrendum cum vnumquodq; propriæ o-
perationis gratia maxime ſit, vt docet Ariſto-
teles l. 2. de Cœlo, capite 3 text. 17 eſto ob aliũ
quoq; finem ea corporis, animiq; coniunctio

[...] intelle-
[...]nem ne
[...]ria eſt
[...]unctio
[...]ma cum
[...]ore.
[...]ectio.
[...]ponſio.

A fiat, non poſſe tamẽ excuſari, quin debeat dici
ex parte operationis fruſtra eſſe, ſiquidem non
vnitur corpori propter operationem, cum ta-
men neq; Deus, neq; natura quicquam etiam
ex ea parte fruſtra eſſe patiatur.

Reſpondeamus nunc argumentis, quæ pro *Ad 1.*
aduerſariorum opinione adduximus. Ad pri-
mum dicendum eſt cum Diu. Thoma 1. parte
quæſt. 55. art. 2. animas humanas, quæ formæ
corporum ſunt, ex ipſo modo eſſendi habere,
vt per corpora intelligibilem ſuam perfectio-
B nem conſequantur, hoc eſt, vt per ſenſus or-
ganis corporeis affixos rerum imagines com-
parent; ſubſtantiæ vero ſuperiores, id eſt, An- *Angelis in-*
geli, quia ſunt à corporibus omnino abſolutæ, *dita ſunt*
& in eſſe intelligibili extra materiam ſubſiſtẽ- *ſpecies non*
tes, oportuit, vt ſuperni luminis effluxu à pri- *vero anima*
ma origine intellectuales rerum imagines ac- *rationali.*
ciperent.

Ad ſecundum dicendum eſt, materiam non *Ad 2.*
poſſe viribus naturæ abſque forma conſtare,
humanum vero intellectum abſque ſpeciebus
C eſſe poſſe; ideoq; non eandem eſſe rationem
in illo, & in materia prima: eſto in eo conue-
niant, quod vt materia prima eſt in poteſtate
ad alias formas, ſic noſter intellectus ad reci-
piendas ſpecies. Ad tertium reſpondendum li- *Ad 3.*
cet Deus non indiderit homini ſpecies ad in-
telligendum, tribuiſſe ei tamen intellectum
agentem, cuius opera, ſenſuumque miniſterio
eas compararet, quod ſatis fuit, vt nõ dicantur
ei denegata fuiſſe neceſſaria ad intellectionẽ, *Intellectus*
D & ſcientiam, quemadmodũ eſto illi neque ar- *agẽs datus,*
ma, neque naturalia corporis integumenta à *vt de ſpe-*
natura data ſint, haud propterea exiſtimandũ *ciebus ani-*
non fuiſſe ei conſultum ab Auctore naturæ *mam com-*
circa ea, quæ ad tuendam vitam pertinent: ſi- *modet.*
quidem illi & ingenium, & manum, vt c. m-
mune inſtrumentum, ad ea omnia quærenda,
conficiendaque attribuit, vt alibi ex Ariſtotele *2. Phyſ. c. 9.*
Seneca, aliiſque Auctoribus admonuimus. *q 1. art. 3.*

Pro explicatione quarti argumenti ſcien- *Ad 4.*
dum eſt, Capreolum in prologo ſententiarũ
E qu. 3. ad 5. contra primam concluſionem, Vi-
guerium Granatenſem c. 3. ſuarum inſtitutio-
num Theologicarum, & alios quoſdam exi-
ſtimaſſe, habitum primorum principiorum eſ-
ſe nobis ingenitum à natura. Verum hæc ſen- *Non dari*
tentia haudquaquam nobis placet, eamque li. *habitus*
1. poſteriorum ex profeſſo refutamus. Ad ar- *primorum*
gumentum igitur reſpondemus, habitus pri- *principiorũ*
morum principiorum, tam quæ ad contem- *ab ipſa na-*
plationem, quam quæ actionẽ, & praxim ſpe- *tura inge-*
F ctant, re vera eſſe acquiſitos à nobis per aſſen- *nitos.*
ſum cadentem ſupra prima principia ſpecula- *Cur iidem*
bilia, & operabilia, eatenus tamen dici natu- *naturales*
rales, quatenus eiuſmodi principia per ſe, ac *dicantur.*
vi ſuorum terminorum adeo conſpicua ſunt,
vt eis neceſſario quoad ſpeciẽ actus aſſentia-
mur, neque mente inficiari ea poſſimus; idque
videtur reſpexiſſe D. Thom. 1. ſecundæ qu. 5.
art. 1.

artic.1.&li.2.contrà gent.cap., 8.cùm docuit A habitum principiorum partim esse naturalem partim acquisitum. Quod vero ex Sanctorum patrum dictis retulimus, id non de habitu, quod intellectui superaddatur, interpretandum est,sed de lumine intellectus, quod ab ipsa intelligendi facultate non distinguitur. Id vero D. Hieron. propterea naturalem sanctitatem vocat, quia illo illustratur mens ad approbanda communia principia, quibus rectè B viuendi norma continetur.

QVÆSTIO II.

VTRVM INTELLECTVS PAtiens in homine vnus specie sit; an plures.

ARTICVLVS I.

QVÆ ARGVMENTA OSTENDERE C videantur plures esse.

1. *Argum.* Quod intellectus patiens non vnus specie, sed multiplex sit, conabitur quispiam hisce argumentis ostendere. Ratio, & intellectus,id est,vis ratiocinandi, & intelligendi differunt inter se specie; vtraque autem facultas vis intellectiua est; ergo intellectus patiens non est specie vnus. Probatur maior in primis testimonio Boetii libr.5.de consola- D tione prosa 4. vbi ait intellectum comparari ad rationem,vt æternitatem ad tempus Quare cum tempus, & æternitas inter se plusquam specie distinguantur; different quoque saltem specie intellectus,& ratio. Item, quia Arist.lib.6.Ethico.cap.1. docet principium,quo animus necessaria percipit ab eo, quo opinatur,ratiocinaturque, distinctum esse.

2. *Argum.* Deinde, Intellectus speculatiuus, & practicus differunt inter se specie; dantur ergo plu- E res intellectus specie distincti. Probatur assumptum,quia diuersa ratio obiecti variat potentiæ naturam: at obiectum intellectus speculatiui est verum, contemplatio enim versatur circa veritatem; obiectum autem intellectus practici est bonum, vel malum; quia intellectus practicus ordinat,dirigitq; ad opus; & ad bonum, seu malum amplectendum, declinandumve. Confirmaturque huiusce argumenti vis; quia minus discrepant inter se ob- F iectum intellectus Angelici,& humani,quod est verum intelligibile absolute; quam obiectum intellectus speculatiui, & practici eiusdem hominis: at intellectus humanus, & Angelicus specie differunt, non secus ac homo, & Angelus: ergo & intellectus practicus, & speculatiuus.

3. *Argum.* Postremo: Appetitus superior, & inferior omnium Philosophorum confessione differunt inter se specie;ergo ratio superior, & inferior, cum vtrobique eadem concurrat distin-ctionis causa. Adde etiam quod synderesis, cuius fecimus mentionem supe iori quæstione,non videtur esse habitus, vt ibi diximus. Nam Aristoteles lib.6 Ethic. cap.3. vbi recenset habitus intellectuales, non connumerat inter eos synderesim.Videtur igitur synderesis esse aliqua potentia intellectiua; & quidem distincta ab intellectu,cū diuidatur à D.Hier. ad cap.1.Ezech.contra vim appetentem,& rationalem.Quare fatendum videtur intellectū non esse vnam specie potentiam,sed plures.

ARTICVLVS II.

INTELLECTVM PATIENTEM in homine esse vnum specie: nec argumenta in contrariam partem adducta concludere.

Asserendum tamen cum communi Philosophorum schola intellectum patientem hominis esse vnam specie facultatem. Namq; vt in primo huiusce operis libro exposuimus, non distinguuntur potentiæ secundum varietatem particularium conditionum, quæ in obiecto insunt, sed secundum rationem communem, quam omnia sub illo contenta per se sortiuntur;quæ ratio si vna sit, vna erit potētia. At omnia, quæ sub intellectum possibilem cadunt, vnam veritatis, & intelligibilitatis subeunt rationem, sicuti & vnum modum immutandi potentiam, vt illic disseruimus; proindeque intellectus possibilis vna specie potentia censenda erit. *Quid potentias distinguat.*

Respondeamus igitur argumentis, quæ oppositum suadebant. Ad primum dicimus eandem facultatem, & intellectum, & rationem vocari: intellectum, prout intelligibilem veritatem simpliciter apprehendit; rationem, quatenus ab vno ad aliud progrediendo ratiocinatur;vnde est quod Angeli, qui simplici intuitu res percipiunt, intelligentiæ dicuntur; homines vero, qui inquirendo à notioribus ad ignota procedunt, rationales vocantur. Id eo autem intellectus æternitati,ratio tempori à Boetio comparatur; quia vt æternitas stabilis est, ita & intellectus suo modo, dum sine discursu rerum notionem capit: & vt tempus in fluxu consistit, ita ratio, dum ab vno ad aliud tendit. Ad locum Aristot.dicendum nihil aliud eo doceri, quam principia, quibus necessaria,& probabilia cognoscimus,& ex quibus ratiocinamur, non eosdem habitus esse, sed diuersos Itaque nihil inibi de intellectricis potentiæ distinctione traditur. *Respondetur ad arg. pro oppos.* *Cur Angeli intelligentiæ, homines vero rationales appellantur.*

Ad secundum dicendum ea, quæ per accidens obiecto adueniunt, non variare potentiam;nec enim,verbi gratia, magnū & paruū, quæ colorato accidunt, videndi facultatem distinguunt;obiectum vero intellectus practici, & spe- *Ad 2. Obiecta practici & speculatiui intellectus accidentaliter tantū distingui.*

& ſpeculatiui accidĕtaria tantum ratione diſ- A ſident: vtrumq; enim per ſe circa veritatem intelligibilem duntaxat occupatur; licet intellectus ſpeculatiuus veritatem apprehenſam non ordinet ad opus; practicus vero ordinet, atq; ita bonum, & malum ſpectet, non tamen primo ac per ſe; ordinari autem, vel non ordinari ab intellectu, ex accidente ſe habent ad intelligibilem veritatem. Ex quo liquet intellectum ſpeculatiuum, & practicum non plures, ſed eandem eſſe potentiam. Ad confirmationem eiuſdem argumenti negandū eſt plus B differre inter ſe intellectum humanum practicum, & ſpeculatiuum, quam intellectum humanū, & angelicum. Namq; humanus intellectus tendit in veritatem, vt habet dependentiam, & reſpectum ad phantaſiam, & ad ſenſibilia, à quibus eam haurit; angelicus vero ad veritatem, vt acceptam influxu ſuperni luminis; quæ ratio nō per accidens; vt de practico, & ſpeculatiuo dicebamus, ſed per ſe variat obiectum, atq; adeo ſpecificum diſcrimĕ C inducit.

Ad 3. Ad tertium reſpondendum eſt, appetitum inferiorem, cum ſit potentia materialis, neceſſario differre ſpecie à ſuperiori, id eſt, à voluntate, quæ eſt immaterialis facultas; vt ſuo loco fuit a nobis planius declaratum ad rationem ſuperiorem, & inferiorem eandem intelligendi vim eſſe, vtpote quæ circa idem intellectus obiectū, & eandem eius formalĕ rationĕ, de qua paulo ante diximus, verſetur; licet prout alio, & alio modo conſideratur, diuerſa D nomina obtineat. Vocatur. n. ratio ſuperior quatenus diuinam, & incommutabilem veritatem contemplatur; inferior, prout inferiora conſiderat. Vnde quia incōmutabilis veritas fortior eſt, ac purior, quam creata & per illam ad hanc percipiendam illuminamur atq; erudimur; comparat D. Aug. rationem ſuperiorĕ viro, qui mulierem gubernat, ac docet; inferiorem autem mulieri, quæ a viro inſtituitur, & regitur. Lege D. Tho 1. p. q. 79 art. 9. & in 2. diſt 24. q 2. ar. 2. Richard. ibi. q 4. circa ſecundum principale. E Ad id vero, quod in eodem argumēto de ſynderesi obiiciebatur, reiecta eorum ſententia, qui putarunt ſynderesim potĕtiam quandam eſſe ratione altiorem: reſpondendum eſt cum D. Th ar. 3. q. proximæ citatæ, ſynderesim re vera eſſe habitum quendam vt diximus, intellectricis facultatis; ſicut enim ratio in iis, quæ ad ſpeculationem pertinent, deducitur a principiis quibuſdam per ſe notis quorū habitus intellectus vocatur, ita oportet F rationem practicam ab aliquib. principiis per ſe notis proficiſci, cuiuſmodi eſt illud, Malum non eſt faciendum, & horum quidam habitus ſynderesis dicitur. Porro autem vt habitus principiorum ſpeculabilium non requirit in homine potentiam diuerſam ab intellectu, ita neq; habitus principiorum ad praxim dirigentium, qui eſt ſynderesis. Diuidit autĕ hanc Diu. Hieronymus contra partem rationalem, non quod eam ab intellectu ſeiungat, ſed quia appellat intellectum partem rationalem, vt ad alia minora attendit; ſynderesim vero vt ad maiora. Vnde ait hanc in arce animi reſidentem praui, & recti iudicium exercere. Neque obſtat quod Ariſt. lib. 6. Ethicor. c. 3. non fecerit expreſſam mentionem ſynderesis inter alios habitus intellectuales. Non enim ibi omnes nominatim recenſuit: cum nullius omnino habitus practici, qui circa principia verſetur, meminerit, etſi cunctos ſub nomine habitus complexus fuerit.

[R]atio infe[ri]or & ſu[pe]rior ſolo [n]omine di[ſt]inguun[tu]r.

[V]nde indu[ct]a ſit ea [d]iſtinctio.

[S]ynderesim [e]ſſe habitū [i]ntellectus.

Synderesis praui, & recte iudicatrix.

Cæterum D. Bonauentura in 2. diſt. 39. art. 1. q. 1. & Alenſis 3. p. q. 27. membro 2. art. 3. arbitrantur, ſynderesim non intellectui ineſſe, ſed voluntati. Quo etiam inclinat Henricus quodlibeto 1. q. 18. Poteſtque id ex eo probari, quia proprium munus ſynderesis eſt ad bonū inſtigare; conſtat autem bonum, qua tale, nō C ad intellectum, ſed ad voluntatem pertinere. Amplectenda tamen eſt contraria ſententia, quam probat D. Thomæ ratio ſuperius adducta; ſequiturq; idem Sanctus Doctor non ſolum 1 part. loc. cit. ſed etiam in prima ſecundæ quæſt. 94. art. 1. & ſæpe alibi M. Albertus in ſumma de homine tract. de ſynderesi q. 1. & 3. aliique tam ex antiquis, quam recentioribus non pauci. Idem etiam ſentit D. Hieronymus loco citato, & ad caput primum Ezechielis, vbi ſynderesim vocat ſuperiorem ſcintillam ra- D tionis; & eandem comparat aquilæ, quæ cæteris auibus acutius videt, atq; altius volat. Eandem quoq; D. Baſilius homil. 1. in prouerbia, & D. Auguſt. lib 2. de libero arbitrio c. 20. vocant naturale iudicium, quo diſcernimus bona à malis: conſtat autem iudicium ad intellectricĕ vim ſpectare Rurſuſq; idem D. Auguſt. lib 12. de Trinit. c. 2. ait, videri ſynderesim, & rationem idem eſſe Aduertit tamen ab his patribus non fuiſſe acceptam ſynderesim pro habitu intellectus. ſed, vt interdum ſolet, pro i- E pſa intelligendi facultate, ſeu naturali lumine, quatenus oſtendit bonum eſſe amplectendum, malum vero declinandum. Ad rationem pro contraria opinione exiſtimantium ſynderesim pertinere ad voluntatem, reſpondendū eſt, ſynderesim non tendere ad bonum ſub ratione boni, ſed ſub ratione veri practici, quod ſub obiecto intellectus continetur. Dicitur autem inſtigare ad bonum, & de malo conqueri, ac ſubmurmurare propter veriſſimas, F & incommutabiles regulas, quas proponit voluntati, & ne eas violet perpetuo admonet, coarguitque violatores, quantumlibet profligatæ ſint vitæ. Lege D. Th. quæſt, 17. de verit. art. 3.

Qui ſynderesim ineſſe voluntati contendāt.

Potior ſententia eam in intellectu conſtituit.

Synderesis ſcintilla rationis, & iudiciū naturale à patribus vocatur.

Cur ſcintillā dixerit lege apud D. Th. in 2. diſt. 34. q. 3 art. 3. ad 5. & d 39. q. 3. art. 1. & de verit q 16. ar. 1. ad 9.

Synderesis non tendit in bonum niſi ſub ratione veri practici.

Cur inſtigare & cōqueri dicatur.

QVÆSTIO III.

VTRVM NE PER INTELLECTIONEM VERBVM PRODUCATUR, AN NON.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS OSTENDI VIDEATUR NON PRODUCI.

1 Argum. NEgatiuam controuersiæ partem conabitur aliquis hisce argumentis suadere. Primo; Si per intellectionem produceretur verbum, intellectio esset vera actio: sed non est, quia omnis vera actio est coniuncta cum motu, vt constat ex 3. phys. Igitur per intellectionem non producitur verbum.

2. Argum. Secundo; Per actiones immanentes nihil efficitur; sed intellectio est actio immanens; non igitur per eam verbum gignitur.

Aristotel. Maior probatur ex Aristotele lib. 6 Ethic. ca. 4. & 5. & lib. 1 Magnorum Moral. c. 35. & li. 9. Metaph. c. 9. text. 19. id discriminis constituente inter immanentes, & transeuntes actiones, quod per transeuntes aliquid efficiatur, vt per calefactionem calor; per ædificationem domus; per immanentes vero nihil: vbi etiam addit immanentẽ actionem esse extremum ipsius operationis, transeuntem vero minime, siquidem domus posterior est ædificatione; at si per intellectionem gigneretur verbũ, certe id necessario esset intellectione posterius, cum generatio sit quasi via ad id, quod gignitur. Confirmaturq; rursum huiusce argumenti vis, quia teste Arist. 1. Ethic. c. 1. cum per operationem aliquid fit, opus ipsum operatione nobilius est. Quare si per intellectionem verbum producitur, vtiq; id intellectione præstantius erit, quod tamen à veritate abesse inde probatur, quia felicitas, vt idẽ 10 Ethic. c. 7. & 8. ait, sita est in immaterialium substantiarum cõtemplatione; in qua tamen consistere non posset, si quis actus ea nobilior ab intellectrici vi ederetur.

3. Argum. Tertio si intellectio ex sua natura, vti quidam volunt, productio verbi esset; nulla posset intellectio constare, per quam verbum non gigneretur, sicut quia omnis calefactio productio est caloris, fieri nequit, vt vlla calefactio detur, per quam non efficiatur calor; atqui multæ sunt intellectiones, per quas verbum non gignitur; non ergo intellectio ex se productio verbi est; probatur assumptio. Primum, quia Filius, & Spiritus Sanctus per suam intellectionem non gignunt Verbũ, vti fides docet. Deinde, quia neq; verbum producunt substantiæ separatæ dum se ipsas intelligunt; id enim superuacaneum omnino foret; siquidem verbum efflagitur ad exhibendam intellectui præsentiam rei cognitæ, eiusmodi vero substantiæ se ipsas proprio intellectui intime præsentes habent. Præterea, quia multo minus id videntur producere beati per intuitiuam diuinæ essentiæ cognitionem. Nam si in eis non datur species impressa, per quam Deum videant, quia nulla potest dari imago, quæ ad diuinitatem clare repræsentandam idonea sit; pari ratione neq; imago expressa dãda erit; præsertim cum hæc distinctius, & clarius, quam illa rem exprimat. Adde quod cum intellectio primo terminetur ad verbũ, deinde ad obiectum, sequeretur visionem beatam non ferri primo in Deum; quod admittendũ non est; iam enim inter beatos, & diuinam essentiam non esset tanta coniunctio, quanta esse oportet in summa illa felicitate.

Quarto, principaliter arguitur, Cum verbum, & intellectio habeant inter se ordinem, si in intellectione daretur verbum; aut verbum esset propter intellectionem, aut intellectio propter verbum. *4. Argum.* Primum dici non potest, quia ad intelligendum sufficit species intelligibilis. Item, quia si verbum ad intellectionem promendam necessarium foret, sequeretur intellectum, postquam est obsignatus specie intelligibili, adhuc manere in potentia essentiali ad intelligendum, quod negat Philosophus libro superiori cap. 1. text. 5. Consecutio probatur, quia adhuc intelligenda facultas egeret noua quadam forma, nimirum, verbo producto ad intelligendum. Quod vero secundum admitti nequeat, ex confirmatione secundi argumenti superius adducti cõstat, vbi ostendimus intellectionem nobiliorem verbo, atque adeo non posse verbum intellectionis finem esse.

Quinto, si per intellectionem produceretur verbum etiam per actionem sensuum tam internorum, quã externorum gigneretur aliquis terminus, qui proportione verbo resp*õ*deret, diceretürq; notitia expressa rei sensibilis, sed non ita res habet, ergo, &c. *5. Argum.* Probatur minor; quia vt Aristot. docuit 2. huius operis ca. 5. text. 59. visile, vt est in rebus, terminat visionem, intelligibile vero, non nisi prout est in intellectu. At si per actum videndi efficeretur prædicta notitia, certe res per eam visa esset in potentia videndi, non aliter ac res intellecta in ipso intellectu.

Denique. Per actionem voluntatis nullus terminus internus producitur, ergo neq; per actionem intellectus. *6. Argum.* Probatur assumptum; primum quia si quid produceretur, id esset amor: at amor est ipse actus amandi, non autem terminus per ipsum editus. Secundo, quia beneficio eius termini res amata esset in amante: quod falsum est, tum quia nec illic residet per suam essentiã, vt patet; nec per similitudinem; cum similitudo non ad voluntatem pertineat, sed ad intellectum; tum etiam quia iam amans non esset in re amata, sed potius res amata in amante, cuius oppositum celebre est apud Theologos ex D. Dionysio asserente

rente 4. c. de diuinis nominibus amorem facere ecstasim, id est, ponere rem extra se, scilicet, in re amata: & ex D. Bernardo in tract. de præcepto, & dispensatione quo loco ait animam verius esse vbi amat, quam vbi habitat, vel animat: iuxta illam Christi seruatoris nostri sententiam apud Matth. ca. 6. Vbi est Thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. A

ARTICVLVS II.

EXPLANATIO QVÆSTIONIS. B

um spli- acci- PRo explicatione propositæ difficultatis nonnulla prænotanda sunt. Primum sit, verbum, Latine; λόγος Græce, multiplicem habere vsum, varieq; à Theologis, & Philosophis accipi vt videre est apud D. Athanasiū in tractatu de definitionibus, D. Basilium in primum caput Ioannis, D. Gregorium. Nazianzenum lib. 4. suæ Theologiæ, Eusebiū Cæsariensem lib. contra Marcellum, D. Damascenū lib 1. fidei Orthodoxæ cap. 17. D. Augustinum 15. de Trinitate cap. 10. & 11. & in lib. de C cognitione veræ vitæ c. 14. D. Thom. 1. part. q. 34. art. 1. & alios. Cæterisque tamen verbi notionibus in præsenti omissis, verbum duplex est, *um vis, & u.* nempe corporis, & cordis; seu vocale, & mentale, quod D. August. 15. de Trinitate loco citato hunc in modum explicat, In nobis duplex est os; vnum corporis, aliud cordis, vt constat ex verbis Christi Matth. 15. Non quod intrat *lex os omine.* in os coinquinat hominem, vbi agitur de ore corporis; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem; quod intelligitur de ore D cordis; & inferius, De corde exeunt cogitationes malæ. Sicut ergo est duplex os, ita & duplex loqui, atque adeo & duplex verbum, vnum vocis aliud mentis, cum loqui nihil aliud sit, quam proferre. Verbi autem appellatio magis proprie cadit in verbum mentis, quam vocis; quia hoc eatenus verbum dicitur, quatenus illius index est.

Secundum sit, omnem operationem oriri ab aliqua forma, cuius interuentu operans in actu constituitur, ipsamque promit actionem E

ogni- em re- itur us co- spo- a præ- adsit. Tertium sit, ad quamlibet cognitionem necessarium esse, vt res cognita potentiæ cognoscenti præsens sit, non solum vt principium sui actus eli-itiuum, sed in esse quoq; obiectiuo, ac terminatiuo. Id, quod patet primum in cognitione sensuum externorum, quæ realem exigit præsentiam eius, quod percipit. Liquet etiam in cæteris potentiis cognoscentibus, siue internæ sentiend. facultates sint, siue intellectus; nemo enim quicquam imaginatur, aut F intelligit, quin rem cognitam sibi interius proponat, atq; obiiciat.

itio ula- i inter cogni- & co- enté. Quartum, omnem cognitionem ex cōmuni philosophorū sensu assimilationem quandam esse inter rem cognitam, & cognoscentem, quod ex eo sane prouenit, quia cognitio oritur à similitudine impressa, inde est enim quod per cognitionem producatur similitudo expressa rei, idq; significauit Aristot. hoc in lib. cap. 4. text. 16. & capite 8. text. 37. & 38. cum dixit intellectum in actu (idem pronuntiat de sensu) esse rem ipsam, quæ intelligitur, non enim intellectus fit secundum esse reale res ipsa, quam percipit; sed secundum quandam assimilationem, atq; expressionem. Huc spectat quod D. Augustinus 14 de Trinit. c. 17. ait, tunc videlicet fore perfectam Dei similitudinem in mente, cum fuerit perfecta Dei visio, iuxta illud Secundæ Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.

His ita cōstitutis ex 2. hypothesi habemus, ponendas esse in intellectu species intelligibiles, quæ sint intelligendi principia; ex 3. & 4. dandum esse verbum mentis; quod hunc in modum concluditur. Quælibet intellectio nō solum requirit obiectum præsens, sed est assimilatio quædam inter potentiam intellectricem, & rem intellectam: hæc vero assimilatio consistit in exprimenda, & repræsentanda re cognita, & talis expressio fit per verbum mentis, quod nihil est aliud, quam species expressa rei. Igitur per quamlibet intellectionem gignitur verbum. Atq; hoc potissimum ducti argumento arbitramur nullam omnino dari posse intellectionem, esto feratur in rem præsentem, & secundum esse reale intime coniūctam per quam non producatur verbum; cum intelligere ex suamet natura, & essentia nihil aliud sit, quam rem in se ipso intelligibiliter efformare, & exprimere, quod fit per notitiam genitam, seu per verbum. Vnde D. Thom. 1. part. qu. 47. art. 1. ait, cum quis intelligit ex eo, quod intelligit, procedere aliquid intra ipsum quod est cōceptio rei intellectæ, idemque repetit de potentia quæst. 9. art. 5. *Probatur dandum esse verbum mentis. Primo*

Deinde, quod præsentia obiecti quantumlibet intima sit, non impediat quominus per intellectionem verbum gignatur, suadetur. Namq; essentia diuina summe præsens est intellectui paterno, & tamen Pater eam intelligendo producit verbum: ergo ex eo capite nihil impedit verbi productionem. Tertio probatur institutum hoc modo. Non magis repugnat dari calefactionem sine colore, quam intellectionem sine verbo, sed illud ita repugnat, vt neutiquam fieri possit: ergo & hoc. probatur maior, quia vt calor terminus est calefactioni intrinsecus, ita & verbum intellectioni, & vt calefactio ex sua natura, & essentia est productio caloris, ita intellectio est generatio verbi. *2. Præsentia obiecti nihil productionem verbi impedit. 3.*

Sunt qui aliam quoq; afferant rationē ponendi verbum in mēte; nimirū, vt intellectus in ipso tanquam in imagine intueatur obiectum. Putant enim verbum non solum esse id, quo res per ipsum expressa intelligitur; sed *Non placent qui dicunt ver-*

bum produci, vt in eo tanquã in imagine conspiciatur obiectum.

Ita D. Th. opusc. 14. & de verit. qu. 4. art. 1. & 1. p. q. 3. ar. 8. ad 2. & 4. cont. gent. c. 15. Capr in 1. d. 27. q. 2. Ferra. 1. cont. gẽt. c. 53. & lib. 4. cap. 15.

ipsum quoq; verbum primo terminare intellectionem; quæ videtur esse sentẽtia D. Thomæ, tum aliis in locis, tum in quæst. de potentia q. 9. art. 5. idemq; sentire nobiliores Thomistas ostendit Turrianus in suis cõmentariis de Trinitate ad art. 1. q. 27. D. Tho. disp. 5. Sed hoc placitum reiicit communis Schola Dialecticorum aientium, neq; speciem, neq; conceptum percipi à nostro intellectu, nisi per actum reflexum. Itaq; conceptũ esse duntaxat signum formale, esseq; id, quo rem obiectam percipimus, ipsum vero per se intellectionem directam minime terminare.

Vt autem pateat per quam actionẽ producatur verbum, haud ignorabis Scotũ in 1. sententiarum d. 2. q. vlt. & d. 27. qu. 1. & in quodl. q. 1. arbitrari nostrum intellectũ constitutum in actu primo per speciem intelligibilem, duplicem edere actionem, quarũ prior vocatur intelligere, nec est alicuius termini productiua: posterior vero nuncupatur dicere, & per hanc ait produci verbum. Quod probat, quia cũ intelligere sit actio immanens, atq; adeo per eam nihil producatur, vtiq; actio alia dãda erit, qua verbum gignatur, nimirum dictio.

Aliqui Thomistæ tres enumerant actiones.

Quidam etiam Thomistarũ constituũt in nostra mente tres actus: actionem intelligendi, notitiam, & verbũ mentale, ita vt per intellectionem producatur notitia, per notitiã verbum. Nobis tamen neutra harum opinionum videtur vera. Non prima, quia multiplicat res sine necessitate, ponitq; actionem intelligendi, per quam non producatur verbum, quod paulo ante refutauimus. Non secunda, quia si per notitiam intelligit conceptum: non recte eam distinguit à verbo cum idem omnino sit: si vero aliam significat intellectus actionem, eodem laborat vitio, quo prior sententia, dũ ponit intellectionem sine verbo, eam nempe, qua fingit notitiam produci. Pręterea, facit vnam actionem terminum alterius, quod à vero abest. Quare statuendum est verbum produci per quemlibet actum intelligendi: tametsi eiusmodi actus, prout habet ordinem ad verbum, quod per ipsum gignitur, peculiari vocabulo dictio nuncupetur.

Vna actio non est terminus alterius.

Verbum à D. Tho. intentio rei intellectæ & intentio intellecta nuncupatur.

Quinque ad rationẽ verbi attinere.

Porro autem verbum diuersis nominibus à D. Thoma significatur; nunc enim dicitur intentio rei intellectæ, vt primo contra gent. cap. 54 nunc intentio intellecta, vt 4. eiusdem operis cap. 11. alias conceptio intellectus, vt eodem lib. cap. 11. Quinque autem sunt ad rationem verbi pertinentia, vt colligitur etiam ex D. Thoma de veritate quæst. 4. & in prima part. quæst. 34. art. 1. In primis enim verbum est aliquid in mente, vnde D. Augustinus 5. de Trinitate cap. 11. ait, per corporalia signa verbum, quod mente gerimus, innotescere.
1. Secundo. Verbum est aliquid genitum ab in-
2. tellectu, quasi proles, genitum, inquam, per actionem intelligibilem, qui est actus dicendi: vnde illud D. August. 9 de Trinitate cap. 8. conceptam rerũ veracem notitiam tanquam verbum apud nos habemus, & dicendo intus gignitur, nec à nobis nascendo discedit. Ter- 3.
tio, Verbũ est similitudo rei, & eius imago, vt testatur D. August. 15 de Trinit. cap. 11. Verbũ, inquit, est simillimum rei notæ, de qua gignitur, & imago eius. Quarto, Verbum est expres- 4.
siuũ rei; sicut enim teste D. August. 15. de Trinit. cap. 12. verbum, quod foris sonat, pandit verbũ, quod intus latet, ita verbum, quod intus latet declarat rem, cuius est verbi. Vbi aduertes verbum formaliter importare duplicẽ relationem; alteram expressi, alteram signi; illam principaliter, hanc secundario: illam ad dicens, hanc ad obiectũ significatum. Quinto, Non manet cessante actu cogitandi, vt testatur etiam D. Augustin. eodem libro cap. 11.

ARTICVLVS III.

SOLVITVR PRIMVM ARGVmentum initio quæstionis propositum, statuitur intellectionem non esse qualitatem, sed veram propriamque actionem.

Qui arbitrentur intellectionem esse qualitatem.

PRo explicatione primi argumenti eorum, quę initio quęstionis continentur, aduertendum controuersiam apud Theologos, & Philosophos esse nũ intellectio sit vera actio, vel potius qualitas. Nã quod sit qualitas arbitrantur Henricus Gandauẽsis quodl. 11. qu. 3. Scotus in 1. dist. 3. quæst. 6. & quodl. 13. art. 6. eiusq; sectatores, Durandus in 1. distinct. 27. qu. 4. Ochamus, & Gabriel quæst. 2. Capreolus in 1. dist. 1. quæst. 2. art. 3. ad 12. Heruæus quodl. 2. quæst. 8. Ægidius de mensura Angelorum quæst. 10 Ferrariensis lib. 2. contr gẽt. ca. 9. & 82 Caietanus in commentariis 1. part. quæst. 79. art. 2. Soncinas lib. 9. Metaph. quęst. 21. Iauellus ibidem quæst. 7. quibus fauet primum illud argumentum.

Aristotelicum esse eam esse actionem.

Contraria tamen opinio statuens intellectionem, aliasque actiones immanentes non esse qualitates, sed veras actiones, & Aristotelica, & vera est. Nam Aristoteles lib. 10. Ethic. cap. 3. docet operationes virtutis, & felicitatem non esse qualitates. Cum igitur eodem lib. cap. 7. constituat felicitatem in contemplatione, quæ intellectio est, plane sentit intellectionem non esse qualitatem. Præterea, aliis in locis numerat intellectionem inter actiones, vt hoc in lib. cap. 4. text. 4 & lib. 12. Metaphys. text. 13. vbi ex eo, quod nostra intellectio nõ pendeat à corpore, ostendit, dari in nobis aliquam actionẽ à corpore absolutam. Accedit communis sensus interpretum, qui in categoria actionis diuidunt actionẽ in transeuntes, & immanentes, è quarũ numero sunt intellectiones omnes, & volitiones.

...nomni- ...veram ...onem ...coniũ- ...m cum ...tu.

Idem ea ratio confirmat, quia actio nihil est aliud, quam actus agentis, vt agens est. Quod non videtur quo pacto negari possit actionibus immanentibus cõuenire. Igitur ad argumentum pro contraria sententia, cõcessa maiori neganda est minor, & ad eius probationem dicendum, nõ omnem veram actionem esse coniunctam cum motu; siquidem illuminatio momentanea est vera actio, neq; tamen est coniuncta cum motu. Itaq; id solis actionibus successiuis competit: siue eæ sint actiones physicæ, vt calefactio; siue non, vt actiones illæ, quibus habitus spiritales interdum à nobis per actiones continuas & successiuas intenduntur.

...rbum ...i quali- ...tem.

Quod vero attinet ad verbum, communis est auctorũ sententia, ipsum esse proprie qualitatem, videlicet dispositionem: quia bene vel male subiectum afficit, & ex sua natura vendicat causas facilis depulsionis; adeo vt cessante intellectione, qua producitur, confestim euanescat, vt ad calcem superioris articuli, ex D. Augustino asseruimus.

ARTICVLVS IV.

DILVVNTVR CÆTERA ARGV*menta primi articuli.*

Dilut. 2. argumenti. *...rge D. Th. 1. p. q. 27. ar. 3. & Caiet. 1. par. q. 27. art. 1.*

AD secundum eiusdem articuli argumentum respondendum est, per actionem immanentem nihil produci ad extra, hoc est, nullũ externum opus effici. Itemq; actionem immanentẽ dici vltimũ operationis, tũ quia non est gratia eius, quod per eam producitur, sicuti actio transiens, ex præsertim, quæ factio dicitur, vt ædificatio. Nõ enim intellectio est propter verbum, sed è contrario verbum intellectionis gratia. Item vero, quod Aristoteles lib. 1. Ethicorũ scripsit; opus esse operatione nobilius, non de omni actione, sed de sola transeunte, & de factione intelligi debet.

Dilut. 3. argum. quoad primam eius confirmationem.

Ad tertium concedenda est maior propositio, neganda minor, & ad primam eius confirmationem dicendum, per intelligere diuinum essentiale, hoc est, per intellectionem diuinam, vt communem tribus personis, nõ gigni verbum; gigni tamen per intelligere notionale, quod est proprium Patris, & quia intelligere essentiale, & notionale idem re sunt, adhuc manet nullam dari intellectionem, per quam nõ producatur verbum. *Quoad 2.* Ad secundam eiusdem minoris confirmationem dicendum cum Ferrariensi 1. contra Gent. cap. 53. & Syluestro in conflatu, quæst. 27. Angelos cum se intelligunt formare verbum, non enim verbum ideo ponitur, vt res intellectui quoquo modo præsens sit, sed vt intime atque intelligibiliter, hoc est, in ipsa intellectione sit præsens per expressam sui imaginẽ conceptumue; maxime cum actus intelligendi necessario fiat secundum assimilationem, vti diximus.

Angeli cũ se intelligunt, verbum exprimunt.

Quoad 3. Ad tertium respondemus cum Capreolo in 1. dist. 29. quæst. 2. etiam beatos videndo Deum gignere verbum, quod item probabile censet Ferrariensis 1. contra Gentes, cap. 53. Non est enim eadem ratio in specie impressa diuinæ essentiæ, & in expressa, quia illa tantum poneretur, vt per eam res cognita vniretur intellectui, quam vnionem abunde per se exhibet diuina essentia; at verbum iccirco datur, quia id ipsa intellectionis natura exigit. Itaq; nõ probatur nobis eorum sententia, qui putant ideo in beatis speciem impressam diuinæ essentiæ non dari, quod nulla imago possit diuinum esse apte repræsentare. Nam quamuis ipsum nulla imago infinite & exæquo referat, aliqua tamen esse potest, teq; ipsa datur, à qua limitate, & prout ab intellectu creato cerni potest, repræsentetur, quod est verbum mentis. Nec inde sequitur beatos non fieri in Deum immediate immediatione obiecti: siquidem intellectio non terminatur ad verbum, vt ad rem cognitam.

Qua ratio suadeat dandum esse verbũ expressum diuina essentia. *Beati exprimentes verbum in Deum feruntur immediate.*

Dilut. 4. argum. Ad quartum argumentum respondendum est, verbum esse propter intellectionem; non quasi ad eam requiratur, vti principiũ effectiuum: ad id namque sat est intellectus & species; sed quia non potest quicquam sub intellectionẽ cadere; quin expressa eius imago ab intelligente formetur. Neq; propterea existimãdum est intellectum informatum specie intelligibili manere adhuc in potẽtia essentiali ad intelligendum; quandoquidem verbum non est forma antecedens actum intelligendi, sed vbi primũ intellectus speciem re obtinet, confestim elicere ab ea potest intellectionem, qua verbum gignitur: nec ad eam est in potentia essentiali, sed accidentaria duntaxat.

Dilut. 5. argum. Ad quintum, Diuus Thomas 1. par. quæst. 85. art. 2. ad 3. & quodlib. 3. art. 9. ad 2. concedit in actionibus sensuum internorum dari aliquid proportionale verbo, per actiones vero sensuum externorum nihil produci, idemque asserit Capreolus in 1. dist. 27. quæst. 2. Heruæus tractatu de Verbo, quæst. 2. artic. 1. & 2. Nos tamen maiorem propositionem absolute concedimus; est enim commune omni cognitioni tam intellectus, quam sensus, siue internus, siue externus sit, effici per assimilationem & expressionem rei cognitæ. Neganda est ergo minor, & ad eius confirmationem dicendum, mentem Aristotelis eo loco esse externum sensum ferri in obiectum, prout à parte rei præsens est; intellectum vero quatenus in ipso secundum notitiam expressam continetur, non quasi res hoc etiam postremo modo non sit in sensu externo, sed quia is requirit insuper externam præsentiam rei, quæ sub eius notionem cadit,

Omnem cognitionẽ, tam intellectus, quã sensus effici per expressionem.

quam tamen intellectus non posset; quando- A quidem tam præsentia, quam absentia intelligimus.

Dilut. 6. argumenti. Ad sextum respondemus cum D. Thoma 1. par. q. 37. art. 1. & Caietano eodem loco, Ferrariensi 4 contra Gẽt. cap. 19 Capreolo in 1. dist. 10. q. 1. art. 1. quemadmodum per intellectionem gignitur verbum, in quo est obiectiue res intellecta, vt in sua imagine; ita per actum amandi effici in amante impressionem quandam obiecti amati, secundum quam res, quæ B amatur, dicitur suo modo esse in amante, qui terminus, quia proprio caret nomine, vocari consueuit amor, impulsus, affectio, siue inclinatio in rem amatam. Ergo ad id, quod in cõtrariam partem attulimus, dicendum est, terminum illum per amandi actionem productum, amorem quoq; dici, quanquam laxiori significatu; ac ratione huiusce termini rem amatam esse in amante secundum conuenientiam & proportionem. Quod non obstat quominus simul res amans sit amata, quatenus ad eam impellitur, ac trahitur. C

Quo pacto res sit amata in amãte, & amãs vicissim in re amata.

QVÆSTIO IV.

QVO PACTO INTER SE DIFFERANT species intelligibilis, intellectio, verbum & obiectum.

ARTICVLVS I.

INTELLECTIONEM DISTINGUI reipsa ab specie intelligibili. D

QVoniam cum intellectus rem quampiam intelligit, quatuor potissimum consideranda occurrunt; nimirum species intelligibilis, intellectio, verbum & res intellecta: expendendum nobis hoc loco erit quonam modo hæc inter se conueniant, & dissideant. Ac primum quod attinet ad speciem intelligibi- E lem & intellectionem. Ægidius quodlib. 3. q. 12. & 13. Aureolus apud Capreolum in 1 dist. 35. q. 1. Nyphus lib. 5. de Intellectu, cap. 9. & alii, quorum meminit Scotus in 1. d 3 q. 7. putant speciem & actum intelligendi idem esse.

Quibus placeat vnitas speciei & intellectionis.

1. Ratio. Quod hisce rationibus videtur concludi: Species ponitur in intellectu ad exhibendum illi obiectum præsens secundum esse intelligibile; sed hoc præstat intellectio; ergo intellectio

2. Ratio. est species. Secundo vbi est eadem ratio obie- F cti, ibi est idem esse; sed species & intellectio tendunt in obiectum sub eadem formali ratione; habent ergo idem esse, atque adeo non sunt duæ res.

Gothfredus intelligendi actũ in speciei receptione constituit. Ad eandem opinionem accedit Gothfredus quodlib. 4. vbi comprobare nititur, nihil esse aliud intelligere, quã recipi in intellectu speciem; atq; adeo speciem intelligibilem, vt receptam esse ipsum intelligendi actum. Id vero hunc in modum probat; Ita se habet intelligi ad intelligibile, vt intelligere ad intelligẽtem: sed intelligi respectu obiecti intelligibilis significatur, vt passio; & tamen re vera actio est, quia intelligibile nihil patitur, dum intelligitur, sed potius agit in intellectum; ergo intelligere in intelligente, erit recipere, ac pati, esto actiue significetur.

2. Motiuũ. Item intellectio est id, quo intellectus formaliter intelligens vocatur; sed hoc non obtinet ex eo quod intellectionem edat; alioqui efficiens candorem diceretur candidũ; habet igitur ex eo tantum, quod intellectionem recipiat; sicq; intellectio est passio, non actio ab intellectu edita. Accedit ad huius rei confirmationem illud Aristotelis cap. 4. huius lib. tex. 2. Intelligere est quoddam pati.

1. Assertio. Sit tamen nostra conclusio, intellectionem realiter differre ab specie intelligibili. Hæc est D. Thomæ, qu. 8. de Potentia Dei, art 1. Scoti in 1. distin. 3. quæst. 6. Capreoli in 1. dist. 35. qu. 1. Apollinaris lib. 3. de Anima, quæst. 5 & aliorum. Probatur primum, quia nulla causa efficiens est idem re cum sua actione; species vero est causa efficiens, etsi nõ integra, partialis tamen intellectionis. Secundo, quia si species & intellectio forent eadem res, non posset diuina virtute & species sine intellectione, & intellectio sine specie conseruari, quod tamen falsum esse inde constat, quia cessante actu intelligendi, manet species, & sublata specie, potest Deus eum intellectu actum intelligendi producere, cum omnis causalitas causæ efficientis diuina virtute supplerı queat.

Ad 1. arg. partium opposita. Argumenta vero, quæ huic conclusioni aduersabantur, hanc habent explicationem. Ad primum dicendum, speciem poni in intellectu, vt faciat rem præsentem in habitu, & vt sit principium eliciens intellectionem: quorum neutrum præstat intellectio formaliter spectata; quanquam fit idem re cum verbo, per quod res cognita exprimitur, atq; in esse obiectiuo & intelligibili fit actu præsens intellectui.

Ad 2. arg. Ad secundum, etsi species & intellectio tẽdant in idem materiale obiectum; quia vna eademq; res est, quam species repræsentat, & quam intellectio percipit: non tamen in eam tendere sub eadem ratione formali; quia species fertur in eam vt habitualiter cognitam, intellectio vt in actu cognitam. Si autem petas quo pacto species & verbum inter se distinguantur; quandoquidem vtrumque tendit in rem, vt repræsentatam. Respondemus similiter, speciem tendere in rem, vt cognitam ac repræsentatam habitu; verbum autem in rem vt actu expressam, quæ rationes diuersæ sunt, sufficiuntq; ad vtriusq; essentiale discrimen arguendum.

Ad 1. motiuum sententiæ Gothfr. Rationes autem Gothfredi sic dilues: Ad primum negabis eodem modo se habere intelligi

telligi

A tell:gi ad intelligibile, quo intelligere ad intelligentem. Namque intelligi importat denominationem extrinsecam respectu intelligibilis; intelligere vero significat actionem intellectui inhærentem; quæ tamen actio in eodem intellectu insidet, atque vt ab eo egreditur, actio vocatur; vt recipitur, passio. Itaq; licet is, qui intelligit, dum intellectionem recipit, patiatur; ipsum tamen intelligere, non

2. est pati, sed agere. Ad secundam, concessa maiori propositione, ad minorem dicitur, in-

B tellectum non ob id tantum intelligentem appellari; quod intellectionem producat, sed quod eam simul producat, & recipiat, quod actionum immanentium proprium est. Cum vero Aristoteles scripsit intelligere esse quoddam pati, nihil aliud voluit, quam intellectũ, dum intellectionem recipit, pati, vt paulo ante diximus, vel intellectum antequam intelligat pati, recipiendo speciem ab obiecto. Nec enim probanda est eorum sententia, qui intellectionem à solo obiecto effici arbitrantur, nec quicquam aliud præstare intellectum,

C quam intelligendi actum sustinere, aduersus quos iam supra disseruimus.

[…]datur […]s Ari. […]lis.

ARTICVLVS II.

VERBVM ET INTELLECTIONEM idem re esse: non tamen idem ratione: vtrumque tamen ab obiecto realiter distingui.

Assertio. SEcunda conclusio in hac controuersia sit,

D verbum non dissidere re ipsa ab intellectione. Ita sentit H. Gand. quodl. 1. quæst. 2. Dur. in 1. d. 17. qu. 2. Ochamus & Gabr. quæst. 2. Lichetus, Bargius & Maironius ead. dist. Paludanus ibidem, quæst. 4. Albertus art. 7. D. Bonau. quæst. 1. & 4. Richardus in 2 princ qu. 1. Alensis 1. p. q. 62. m 1. art. 1 & alii. Quib. aduersatur Capr. in 1. d. 27. q. 2. Caiet. 1. p. q. 27. art. 1. Ferrar. 4. contra Gentes, c. 53. & alii recentioribus Theologis: suadetur tamen nostra con-

E clusio, quia ita se habet, quælibet actio, siue physica sit, siue non ad terminum per eam productum, vt se habet motus ad eundem; at vt in Physicis ostendimus, motus est idem re cum suo termino; ergo & intellectio cum verbo, quod est illius terminus. Nec satisfacit Ferrariensis loco citato, aiens motum esse actum imperfecti, id est, rei existentis in potentia, ideoq; esse idem cum termino; quia idem est id, quod prius est in potentia, & postea in a-

F ctu: intellectionem vero esse actum perfecti. Quare licet motus sit idem cum termino, nihilominus intellectionem ab eo distingui. Non inquam, satisfacit, quia vtcumque se habeat actio, siue sit actus imperfecti, siue non; nihil est aliud, quam res ipsa in fieri (liceat enim ita loqui) proindeque non distinguitur re a suo

[…]b. 3. c. 2. […]3. art. 1.

A termino, præsertim cum nulla necessitas cogat huiusmodi realitates multiplicare. Porro, ob hanc, quam diximus identitatem realem intellectionis cum suo termino, effectum est, vt S. Patres nonnunquam verbum intellectionem appellent, vt D. Damascenus libr. 1. Fidei orth. cap. 18. D. August. 9. & 15. de Trin. vtrobique, cap. 10. & de Cognitione veræ vitæ, cap. 16 & D. Ansel. in Monologio, cap. 31. D. Irenæus lib. 2. aduersus hær. cap. 47. *Verbum sæpe intellectio appellatur.*

Obiiciunt tamen aduersarii omnem effectum di- *Obiectio.*

B stingui re à sua causa: ergo & verbum ab intellectione: quæ illius causa est. Sed negandum intellectionem esse causam verbi; non enim est illius causa, sed productio, & quasi via, qua intellectus verbum exprimit. *Dilutio.*

Tertia conclusio sit, verbum non esse formaliter intellectionem. Hæc est contra Dur. citatum. Patet autem ex eo, quia verbum est terminus intellectionis; omnis vero actio distinguitur, saltem formaliter à suo termino, vt citato loco Phys. ostendimus. Secundo, quia verbum, teste D. August. lib. 15. de Trinit. cap.

C 12. est imago expressa ab intellectu, estq; formalis similitudo rei cognitæ, intellectio vero, qua intellectio, non est similitudo. *3. Assertio.*

Quarta conclusio sit, verbum distingui realiter ab obiecto. Hæc est contra Aureolum in 1 dist. 1. Probatur tamen, quia, vt docet Diuus Augustinus 15. de Trinit. cap. 10. 11. 14 & 15. verbum mentale ex sua natura est intra mentem: at res cognita est extrinseca intellectui. Item, quia verbum producitur per intelle-

D ctionem, obiectum vero minime, vt luce clarius est. Ex dictis collige intellectionem distingui re ab obiecto; nam si intellectio & obiectum essent idem, esset quoque idem obiectum & verbum, cum verbum & intellectio idem re sint. Illud tamen concedendum est, si sumatur nõ solum obiectum cognitum, de quo est nostra conclusio; sed præcise, quà cognitum & expressum per cognationem & verbum: tunc obiectum nihil aliud esse re ipsa quam intellectionem & verbum. Nec huius

E oppositum ostendunt proxime adductæ rationes, vt planum est. *4. Assertio.* *Quomodo obiectum possit esse idem cum verbo & intellectione.*

QVÆSTIO V.

HABEAMVSNE PROPRIOS RERUM singularium conceptus.

ARTICVLVS I.

NEGATIVÆ PARTIS argumenta.

F AD intelligentiam propositæ controuersiæ, aduerte duplicem esse rei singularis conceptum; alterum illi proprium & adæquatum, vt cum Socrates per se ipsum *Conceptus rei singularis aut est proprius, aut communis.*

fim

sim apprehēditur; alterum communem, vt cū A percipitur vniuersale, sub quo singulare ipsum cōtinetur, vt homo sub quo est Socrates. Præsens quæstio de conceptu secundum priorem sensum intelligi debet, nec vero de quibusuis singularibus, sed de sensibilibus tantummodo. Nam quod singularia materia expertia, siue intelligibilia proprio conceptu à nobis percipiantur, non est ambigendum, cum intellectus efformet propriam notionem, tam suorū quam voluntatis actuum: alioqui nemo vitio- B sas, aut honestas actiones à se interius elicitas proprie distincteve cognosceret, quod nemo dixerit. Sunt ergo qui negatiuam partē quæstionis defendant, quam hisce fere argumentis astruere nituntur: Si haberemus proprium conceptum rerum singularium, frustra poneretur intellectus agens, sed hoc repugnat Peripateticæ doctrinæ; ergo & illud. Probatur maior, quia ideo intellectus agens ponitur, vt abstrahat naturam à differentiis indiuiduan- C tibus, & vt res (sicuti ait Commentator) de ordine singularium materialium, ac sensibilium ad ordinem vniuersalium immaterialium, atque intelligibilium transferat; si autem singularia proprio conceptu à nobis intelligerentur, fictitia esset eiusmodi abstractio, similiterque fictitia opera intellectus agentis, cuius præstantia & efficacitas ob id muneris tantopere commendatur.

De proprio quæstio excitatur, quoad singularia sensibilia.

Non dari conceptus singularium sensibilium probatur 1.

2. Secundo, Sensus cognoscit proprie ac di- D stincte singularia: ergo si intellectus eadem percipit, duplex sequetur incommodum: primum quod altera ex hisce notionibus erit superflua. Secundum, quod obiecta intellectus & sensus non erunt inter se distincta; siquidem obiectum sensus etiam sub intellectum cadet.

3. Tertio, Nulla potentia fertur nisi in cognatum, sibique in proportione respondens obiectum; sed inter singularia in materiæ fæcem E demersa, & inter intellectum nulla existit cognatio, aut proportio; cum intellectus sit omnino expers materiæ. Non possunt igitur singularia sensibilia ab intellectu nostro per se concipi.

Auctores propositæ quæstionis.

Denique quod ita senserit Aristoteles probatur, quia libro 1 Physicorum. cap. 5. tex. 49. asserit intellectum esse vniuersalium, sensum vero singularium. Plura ad hanc partem stabiliendam argumenta habes apud Capreolum F in li. 1. Sentent. dist. 35. q. 2. concl. 4. aliosq; eius opinionis assertores, è quorum numero sunt Philoponus & Alexander hoc loco, Themist. c. 20. Auerroes Comment. 9. Ægidius quodl. 1. q. 9. Caietanus 1. p. q. 86. art. 1. Mirandulanus libr. 25. de Euersione singularis certaminis, à sectione 4. vsq; ad librum 33. Aureolus in lib. 1. dist. 35. q. 4.

art. 1.

ARTICVLVS II.

AFFIRMATIVAM CONTROVERSIÆ partem veram esse.

Contraria tamen sententia aientium singularia sensibilia proprio ac peculiari conceptu à nobis intelligi omnino vera est. Eam sequitur Scotus in 4. dist. 45. q. 3. Gregorius in 1. dist. 3. qu. 1. art. 1. conclus. 3. Durandus in 2. dist. 3. qu. 7. Richardus in 2. dist. 24. qu. 4. circa prin. Burlæus 1. Physic. & alii. Comprobatur primo: Si singularia sensibilia non possent per se ac proprio conceptu à nobis cognosci, vel ideo non possent, quia singularia sunt, vel quia sensibilia. Non quia singularia; alioqui nullum singulare etiam intelligibile & immateriale caderet per se in nostrum intellectum; imo neque in Diuinum. Non quia materialia, alioqui neq; naturæ communes materia præditæ per se intelligerentur; ergo, &c. Huic argumento occurrunt aduersariæ partis defensores, intellectionem propriam eiusmodi singularium repugnare nostro intellectui, non quia singularia sunt, aut quia materialia absolute, vt probat argumentum: sed quia singularia materialia: quia oportet rem per se cognitam ab intellectu, abstractam esse à materia indiuidua. Hæc tamen responsio nunquam satisfacit; quia nullam idoneam affert rationem, cur magis materia singularis, quam communis cognitionem intellectricem impediat.

Argum. in 4. d. 50. a. 3. q. 1. Iand. hoc li. q. 11. Apoll. in Palat. c. 4. q. 5. eiusd. lib. Ferra. q. 13. L. Ar[...]

Occursus aduersariorum.

Deductio[...]

Secundo, Noster intellectus ponit discrimen & conuenientiam inter singulare & vniuersale per proprias & peculiares eorum rationes, vt cum iudicat latius patere hominē, quam Socratem, & Socratem esse eundem re cum homine: igitur noster intellectus vtrumque, & vniuersale, & singulare proprie ac distincte percipit. Huic argumento obuiam eunt aduersarii aientes non opus esse, vt qui de conuenientia vel discrimine inter duas res iudicat, eadem facultate vtramque dignoscat, satisque esse percipi ab eodem homine, licet duabus potentiis, idque in re proposita accidere. Nam singulare, inquiunt, per vim cogitatricem; vniuersale per intellectricem à nobis cognoscitur. Verum hanc responsionem ea ratio confutat, quia cum actus ille iudicandi vnus simplexque sit, necessario ad vnam eandemque potentiam pertinebit; atqui non pertinet ad cogitatiuam, tum quia non decet facultatem inferiorem iudicare de obiecto superioris; tum quia nulla potentia organo corporeo affixa in rem vniuersalem tendit; spectat ergo eiusmodi actus ad intellectum. Quare ne is de re sibi ignota iudicet, tam vniuersale, quam singulare per se cognoscet. Corroboraturque huiusce rationis vis auctoritate Aristotelis hoc in libro, cap. 2. text. 145. & 146.

2. Argum.

Respons. aduersariorum.

Confutatur.

Iudicium de re singulari & vniuersali spectat ad intellectum.

& 146. vbi ex eo probat, dandam esse faculta- A tem vnam sensitiuam (id est, sensum communem) quæ omnia externa sensibilia per se dignoscat, quia experimur nos discrimen ponere inter obiecta externorum sensuum; at si ad hoc iudicium discrimenq; constituendũ non opus esset res, de quibus iudicium fertur, in eandem cadere potentiam, non recte asseruisset Aristot. oportere omnia externa sensibilia ab eadem illa facultate dignosci.

. Argum. Item, Intellectus ex multis propositioni- B bus singularibus colligit vniuersalem; ergo percipit singularia, alioqui infertur cõsequens ex accidente sibi ignoto, quod ridiculum est. Nec satisfaciet qui dixerit, sat esse percipi ab eo antecedens confuse, quia admodum confusa, ac pene cæca esset ea ratio colligendi; cũ tamen communia scientiarum principia eo pacto colligi soleant, vt lib. 2. Poster. c. vlt. & 1. Metaphys. c. 1. Aristoteles testatur.

4. Argum. Deinde, voluntas compescit actum poten- C tiæ cogitatricis, idque non nisi præeunte cognitione intellectus, cuius est voluntati rem appetendam, aut declinandam proponere; igitur intellectus cognoscit actum potentiæ cogitatricis, qui singulare quoddam est in materia insidens; corroboraturque argumentum ex eo, quia reflexio illa, quam in nobis circa huiuscemodi internorum sensuum functiones experimur, non potest sensibus ipsis attribui, sed alicui nobiliori potentiæ, id est, D intellectui, vt docuit Aristoteles libro primo huius operis, capite tertio, text. 46. Item, quia errores, qui in sensu, siue externo, siue interno accidunt, consueuit intellectus corrigere, quod non faceret, nisi & ipsam actionem sensuum, & rem singularem, circa quam ipsi hallucinantur, cognosceret.

Intellectus cognoscit actum potentiæ cogitatricis.

5. Argum. Præterea, Quidquid potest virtus inferior, potest & superior: ergo quidquid cognoscit phantasia, quæ est inferior intellectu, cogno- E sceret intellectus, sed phãtasia percipit singularia per propriam notitiam; ergo & intellectus. Respondent id, quod potest vis inferior, posse etiam superiorem, non tamen eodem modo, sed nobiliori: sicque intellectum cognoscere singularia in communi, id est, quoad naturam speciei, non quoad singularitatem. Nihil respondent; non enim qui cognoscit Socratem confuse, perfectiorem habet eius notitiam, quam qui eum distincte cognoscit; at si intel- F lectus non percipit singularia, nisi quoad cõmunem eorum naturam, seu quatenus percipit vniuersalia, sub quibus illa continentur, certe non nisi confuse & implicite singularia intelligit.

Occurrunt aduersariis: sed reprimuntur.

Vltimum argum. Postremo idem stabilitur, quia consultatio & artis prudentiæque actiones pertinent ad intellectum. hæ vero circa singularia versantur, vt docet Arist. lib. 3. Ethicorum, cap. 3. A Nec dubium quin frequenter eiusmodi singularia è sensibilibus fiant. Quare nullo pacto videtur negandum singularia sensibilia proprio ac peculiari conceptu à nostro intellectu percipi. Vtrum vero hic conceptus sit reflexus an non, & quo pacto à specie intelligibili rei communis eliciatur, iam alibi in hoc libro exposuimus.

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM, quæ pro negatiua parte quæstionis adducta fuere.

Ad 1. arg. AD primum igitur argumentum eorum, quæ pro altera quæstionis parte, articulo primo adducta sunt, neganda est maior propositio; & ad eius probationem dicendum, intellectum agentem non ideo poni, vt abstrahat naturam à differentiis indiuiduis, hoc est, C eam ponat in statu, in quo non nisi absque iis differentiis intelligi possit, quicquid Auerroes aliique nonnulli senserint; sed vt a singularium rerum phantasmatibus eliciat species intelligibiles, sine quibus res percipi ab intellectu non possunt.

Ad 2. arg. Ad secundum etsi intellectus singularia percipiat, non proinde eam notitiam fore superfluam; quemadmodum neq; superuacanea est cognitio, qua sensus communis omnia exter- D norum sensuum obiecta cognoscit, ac diiudicat. Quin vero imperfecta esset intelligendi vis, nisi in eam talis notitia caderet, quia perfectio ordoque naturæ exigit, vt in potentiis subordinatis. quidquid inferior potest, possit quoque superior. Neque hinc sequitur intellectus & sensus obiecta confundi. Primum, quia intellectus tam singularia, quam vniuersalia percipit; sensus vero singularia duntaxat. Secundo, quia ipsa etiam singu- E laria, aliam formalem rationem sortiuntur, dum in intellectum; aliam dum in sensum recidunt; ad illum enim sub ratione intelligibilitatis, ad hunc sub ratione sensibilitatis pertinent.

Imperfecta esset vis intelligendi si singularium rerum conceptum non formaret.

Ad 3. arg. Ad tertium, cognitionem, quæ in obiecto requiritur, comparatione potentiæ, non esse naturæ similitudinem: alioqui nullum sensibile à Deo, vel ab Angelo perciperetur, sed esse conuenientiam, siue aptitudinem, vt in po- F tentiam cadat, & commensurationem, secundum quam eius vim non excedit. Ad locum Aristotelis ex primo Physicorum dicendum, mentem Philosophi esse intellectum eo differre a sensu, quod hic sola singularia, ille etiam vniuersalia dignoscat.

Quæ similitudo requiratur inter potentiam cognoscentem, & rem cognitam.

QVÆSTIO VI.

POSSITNE INTELLECTVS NOster plura simul intelligere, an non.

ARTICVLVS I.

QVI NEGATIVAM PARTEM SEcuti sint, & quibus eam argumentis probarint.

DIuus Thomas tum alibi, tum 1 p.q 85.articul.4. & Caietanus ibi. Ferrariensis hoc in libro, quæst. 14. & libr. 1. contra Gentiles, cap. 55. Capreolus in 2. dist. 3. qu. 2. Heruæus quodl. 7. qu. 16. Syluester in conflato 1. part. ¶ 12. arti 10. & ante hos Alensis 4. part qu. 98. memb 2 Albert. Magn. in 3. dist 30. art. 4. Durandus in Prologo sent. q. 1. art. 1. nu. 24. ad negatiuam propositæ quæstionis partem deflexere; præmittunt vero ad illius explicationem B

1. Supposit. aliquot hypotheses Prima est, Formas tripliciter ad subiectum comparari, vno modo potestate tantum, quo pacto non repugnat eas simul esse, quia potentia est contrariorum. Secundo, quoad actum imperfectum, sicque reperiri etiam simul possunt. Nam, exempli gratia, interim dum subiectum albescit, inest ei tum candor, tum aliquid de contrario colore. Tertio, secundum actum perfectum, vt cum candor totam iam suam obtinuit perfectionem; quo modo duæ formæ vnius generis simul cohærere neutiquam possunt, alioqui oporteret eandem potentiam ad diuersos actus absolute perfecteque simul terminari, quod tam est impossibile, quam vnam lineam diuersis punctis versus eandem partem definiri. C D

2. Supposit. Secunda hypothesis est, omnes formas intelligibiles vno genere contineri, quia quarumlibet res, in quas feruntur, licet se diuersorum generum esse queant, eandem tamen potentiam intellectricem respiciunt. Quo fit, vt omnes tam potestate, quam secundum actum imperfectum, qui medius est inter potentiam & perfectum actum, simul reperiri possint; & hoc quidem modo se habent species intelligibiles, dum iis non vtimur, vti tamen possumus: sunt enim tunc quasi sopitæ; at cum iam per eas actu intelligimus, exactum perfectumque naturæ suæ modum obtinent. E

3. Supposit. Tertia est, Ea, quæ plura sunt, bifariam spectari; vel vt plura, vel vt subeunt rationem vnius; verbi causa, partes continui, si vnaquæque per se sumatur, plura sunt, at vt insunt in continuo, quod ex iis coalescit, quasi vnum quid habentur. F

4. Supposit. Quarta est, Cum vnumquodque sit à nobis actu intelligibile, dum similitudinem suam in mente habet, quæcunque per vnam speciem intelligi possunt, sunt vt vnum intelligibile; quæ per multas, vt plura. Nam cum quælibet species vnam aliquam naturam primo exprimat, quæcunque per vnam speciem cognoscuntur, spectantur, vt in illa natura per speciem repræsentata conueniunt; proindeque in vna ratione intelligibilis consentiunt. Quæ vero pluribus cognoscuntur speciebus, quia eiusmodi species non ea repræsentant, vt communem aliquam rationem habentia; non vt vnum quoddam intelligibile, sed vt multa percipiuntur.

B His ita constitutis, propositæ quæstioni hunc in modum respondent; Plura, vt plura, non possunt à nobis intelligi, vt vero vnum quidpiam sunt, possunt. Quod ita suadent; Plura, vt plura, non nisi per multas species repræsentantur, sed quæ ita se habent, non possunt à nostro intellectu simul concipi; ergo plura, vt plura, nequeunt simul à nobis intelligi. Maior constat ex quarta hypothesi, minor probatur ex prima & secunda, quia multæ *Plura, vt plura, non possunt intelligi, sed vt vnum quidpiam sunt, sententia D. Thomæ* *1 Ratio.*

C formæ eiusdem generis nequeunt secundum actum absolutum ac perfectum simul esse; at plures species intelligibiles cognitionem elicientes, sunt in actu perfecto & completo; non igitur simul dari queunt, atque ita impossibile est plura, vt plura, à nobis cognosci. Stabiliturque argumentum ex eo, quia vt corpus figuris delineatur, & describitur, sic intellectus speciebus actum perfectum habentibus, vt Algazellus recte dixit. Quare sicut idem corpus diuersis figuris simul consignari

D non potest, ita nec intellectus multis speciebus ad notitiam actu concurrentibus.

Rursus probatur eadem assertio, quia ad intellectionem requiritur mentis intentio, vt D. Augustin. ait; intentio vero cum sit motus quidam, vel quasi motus, in plures terminos simul tendere nequit; tenderet autem si mens multa, vt multa, simul intelligeret. Denique huic sententiæ adstipulantur verba illa Philosophi lib. 2. Topic. c. 4. Contingit vnum intelligere, scire vero plura. *2. Ratio.* *3. Ratio.*

E Quod vero multa, non vt multa sunt: sed vt vnam subeunt rationem, sicuti in secunda hypothesi explicatum est; simul concipere valeamus, (quæ erat altera assertionis pars) suadent ex eo, quia per vnam speciem repræsentari possunt multa, vt vnum; quæ autem per vnam speciem repræsentantur, nihil obstat quominus in humanam cognitionem pariter veniant. *4. Ratio.*

ARTICVLVS II.

POSSE PLVRA, VT PLVRA, simul intelligi.

NOstra tamen assertio est, humanum intellectum posse plura simul vt plura sunt, intelli-

intelligere. Hanc tuetur Scotus in primo, distinct. 3. quæst. 6. Gregorius in primo, distinct. 1. quæst. 1. artic. 3. Lichetus distinct. 3. quæst. 1. Marsilius distinct. 3. quæst. 11. Gabriel. distinct. 3 quæst. 1. conclus. 6. Ochamus in secundo, distinct. 11. & alii. Probaturque id in hunc modum; Facultas cernendi videt simul plura, vt plura, veluti cum in eadē charta intuetur nigrorem characterum, & candorem papyri: ergo & vis intelligendi cum multo sit perfectior, poterit multa, vt multa, simul intelligere. Respondet Ferrariensis, oculum non videre nigrorem & candorem, vt plura, sed vt vnum, quia vtrumq; cernit per vnam speciem, cuius altera pars nigrorem refert; altera candorem. At non recte philosophatur; primum, quia res specie differentes non eandem, sed diuersam specie imaginem in sensus imprimunt. Deinde, quia in secundo libro huius operis, capite 6. quæst. 2. art. 2. & capite 7 quæst. 5. art. 2 ostendimus, imagines visuales, etsi mittantur à diuersis obiectis, non occupant diuersas partes oculi, sed quælibet in tota pupilla insidet, alioqui cum pupilla tam exigua sit, paucis speciebus occupata, non posset simul res tam varias, tamque diuersas obtutu comprehendere. Tertio, quia vna pars imaginis non repræsentat vnam partem rei visæ, aliam aliam, sed quælibet totam rem visam, ad eum modum, quem loco citato exposuimus.

Argum. Item, Quoties cognoscuntur multa distincte, cognoscuntur vt plura, sed possumus simul videre distincte tres columnas; ergo possumus eas vt plura cognoscere, idque tam sensu, quā intellectu: cum ea, quæ sensus percipit, intellectus simul intelligat.

Argum. Tertio, Noster intellectus intelligit simul lapidem & hominem tanquam plura, cum efformat hanc propositionem. Lapis non est homo; ergo, &c. Nec satisfaciunt aduersarii, aientes intellectum apprehendere tunc lapidem & hominem vt vnum quidpiam. Namq; vt ipsi fatentur & tanquam opinionis suæ fundamentum ponunt, quæ, unq; multis speciebus repræsentantur, non se habent ad intellectum vt vnum, sed vt plura; at homo & lapis per duplicem speciem in nostro intellectu repræsentantur.

Argum. Quarto, intellectus eodem instanti assentitur in nori, & conclusioni, vt ex Aristotele in primo posterioris Analyticæ capite primo, ostendimus; sed hi assensus cadunt in diuersas enuntiationes, prout diuersæ, ac plures sunt; ergo iudicium intellectus fertur simul in plura, quatenus plura; atqui eadem ratio, eademque difficultas, quod ad rem præsentem attinet, occurrit in iudicio, & in apprehensione; igitur noster intellectus apprehendit simul plura, vt plura sunt.

Argum. Postremo, Non minus repugnat voluntatem ferri simul in plura, vt plura, quam intellectum: sed voluntas fertur eo pacto, vt cū eodem momento rem vnam odit, ex alia voluptatem percipiat: ergo, &c.

Porro id, quod de humano intellectu diximus, asserendum quoque erit, ac multo maiori iure de Angelico, cum mens substantiarum separatarum multo perspicacior sit, ac multo plura simul comprehendat. Quanquā aduersæ partis defensores suam etiam ad intellectum Angelicum extendunt assertionē, quos priuatim quoad hanc partem ea ratio confutat, quod Angeli, vt fatentur; à sui cognitione nunquam cessant, & tamen interim res alias percipiunt, in quæ obiecta non nisi vt plura feruntur, cum eiusmodi cognitionem non ex eadem specie eliciant sed per suā substantiam, cætera per proprias eorum imagines intelligant. *A fortiori intellectum Angelicū percipere plura, vt plura.*

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

Aduersariorum vero argumenta sic explicantur. Ad primum concessa maiori, negatur minor; & ad eius probationem dicendum erit formas eiusdem generis siue perfectæ, siue imperfectæ sint, non se mutuo excludere à subiecto, nisi repugnantiam habeant; hanc vero non habere species in intelligendi actum prodeuntes. Ad eiusdem quoque argumenti confirmationem respondemus; Etsi species intelligibiles aliquam analogiam ac similitudinem cum figuris seruent, quatenus, vt hæc corpus effigiant; ita illæ mentem intelligibiliter formant, non tamen eodem modo sese habere, quoad repugnantiam; diuersæ namque figuræ si in eodem essent corpore, traherent eandem partem ad diuersos situs, quod fieri nequit, at species intelligibiles non ita affectæ sunt, vt liquido constat: quo fit, vt duæ figuræ mutuo sese in eodem corpore impediant; non ita vero duæ, pluresue species intelligibiles, quantumlibet perfectæ & absolutæ sint. *Ad 1. rationem oppositæ sententiæ.* *Ratio plures cur figura in eodem esse nequeant, possint tamen esse species.*

Ad secundum dicito, intentionem mentis in rem cognitam non esse alium actum a cognitione distinctū. Quare vt intellectu multæ intellectiones dari queunt, ita posse & intentiones multas. *Ad 2. rationem.*

Locus autem Aristotelis libro secundo Topicorum, significat nos interdum multa scire secundum habitum, quæ tamen secundum actum non simul intelligimus; id vero nostræ sententiæ nihil aduersatur. *Ad 3. rationem.*

Ad quartum, nihil attinet respondere, cum ea pars, quæ probatur, nostræ conclusioni minime aduersetur. *Ad 4. rationem.*

QVÆSTIO VII.

VTRVM ANIMA HVMANA SE per suam essentiam intelligat, similiterque intelligendi vis & se & proprias functiones, atque habitus sibi inhærentes dignoscat.

ARTICVLVS I.

QVÆSTIONIS IN DIVERSAS partes agitatio.

1. Argum. pro parte negante. IN primis quod anima intellectiua nullo pacto se ipsam intelligat, videtur ex eo probari, quia omnis nostra cognitio a sensibus ortum habet, quo fit, vt ea tantum, quæ sub sensus cadunt, percipere valeamus; anima vero intellectiua cum materiæ expers sit, sensuum notionem effugit. Quo spectat illud Philonis Iudæi lib. 1. Allegoriarum; Quærendum cur qui reliquis omnibus nomina imposuit, id est, Adamus, sibi nullum imposuit; videlicet C mens, quæ inest nostrum vnicuique, cætera potest comprehendere, se ipsam nosse non potest. Quemadmodum enim oculus alia videt, se ipse non videns; sic & mens intelligit alia, se ipsam non comprehendens.

Contra opponitur pro parte affirmante E contrario tamen quod non modo se cognoscat immediate, ac per suam se intelligat essentiam, ea ratio ostendit, quia substantiæ separatæ & D humanæ animæ conueniunt in genere intellectualis substantiæ, proindeque vt Angeli se per suam essentiam norunt, ita & animæ intellectiuæ. Confirmatque id testimonium D. Augustini 9. de Trinitate, cap. 3. asserentis mentem se per ipsam nosse, quia incorporea est.

2. Argum pro parte negante. Secundo, quod intellectus se ipsum minime intelligat probatur; quia cum perpetuo sibi præsens sit, vbi sui cognitionem semel inisset, nunquam ab ea cessaret, quod in se tamē E nemo experitur.

Contra obiicitur pro affirmante. In contrariam vero partem, quod non modo se norit, sed se per suam essentiam intelligat, est illud, quod Aristoteles hoc in lib. cap. 4. tex. 15. edocet: nempe in iis, quæ materia carent, idem esse & intellectum, & quod intelligitur.

3. Argum pro parte negante. Tertio, probabit quis intellectum non cognoscere propriam functionem. Nam quicquid cognoscitur, aliquo actu cognoscitur; si F ergo intellectus functionem suā cognoscit, aliquo actu eam percipiet, rursusque illum alio, atque ita dabitur infinita progressio in intellectionibus, quæ nequaquam videtur danda. Item, quia si intellectus cognoscit suos actus, cognoscet actus fidei supernaturales: parique modo percipiet actus voluntatis, & inter eos actum Spei & Charitatis infusæ, proindeque sciet quiuis se esse in gratia, cum in ea fuerit. Quod negat sacræ paginæ auctoritas A illis verbis Ecclesiastæ 9. Et tamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta.

Contra arguitur pro affirmante. In oppositum vero quod negari nō debeat intellectum cognoscere suos actus, docet D. Augustinus lib. de Trinit. cap. 10. & 11. Item, quia nisi intellectus tam suos, quam voluntatis actus perciperet, nemo an aliquid ipse intelligeret, an vellet, scire posset, quo nihil absurdius.

4. Argum. pro parte negante. Quarto, non cognosci ab intellectu habitus ipsi inhærentes, suadetur ex eo, quia alioqui cognosceret quiuis an haberet Spiritus B Sancti dona, atque adeo gratiam, quod proxime refutauimus.

Contra insurgitur pro affirmante. E contrario autem quod intelligendi vis suos habitus plane cognoscat ea ratio ostendit, quia, propter quod vnumquodque tale, & id magis tale est; quare cum res cæteræ ab intellectu per habitus & species intelligibiles cognoscantur; consequens est, vt ipsi habitus in eius cognitionem ac scientiam primo cadant.

ARTICVLVS II.

CONTROVERSIÆ DISSOLVTIO.

Dupliciter dici posse aliquid intelligi per suam essentiam. AD propositæ difficultatis intelligentiam aduertendum erit dupliciter; quod ad præsens institutum facit, posse dici, cognosci rem per essentiam. Primo modo, referendo id ad rem cognitam, ita vt ea per suam essentiam D cognoscatur, cuius natura & quidditas, non autem sola accidentia, percipiuntur; alio modo respiciendo ad medium, quo cognoscitur, *De posteriori modo intelligitur quæst.* sicq; intelligitur res per essentiam, cum essentia est id, quo cognoscitur, nec interuenit alia imago, vel ipsi propria, vel alterius rei, à qua intellectus paulatim deducatur, arguendoque ad essentiā perueniat. Nostra disceptatio hoc in loco non est de cognitione rei per essentiā E secundum priorem, sed secundum posteriorem sensum duntaxat.

Excluditur placitum quorundam Philosophorum. Lege Ægid. quodl. 14. 13. D. Th. 2. cōt. Gen. c. 96. & li. 3. c. 35. & 1. p. q. 89. art. 2. Igitur omissa opinione quorundam veterum Philosophorum, aientium animam nostram cognoscere se directo, & immediate per se ipsam absque vlla specie, atque adeo per se secundo modo, quos secutus fuit Gregorius Ariminensis in 1. dist. 3. q. 2. art. 1. & 2. Reiecta item sententia aliorum existimantium animam ex speciebus rerum materialium F elicere speciem quandam immaterialem sui ipsius, qua se intelligat.

Anima dū est in corpore cognoscere se interuentu specierum non immediate per suam essentiam. Respondemus cum D. Thoma 1. par. q. 87. tribus prioribus articulis, & in quæstionibus de Veritate, quæst. 10. artic. 8. & 9. animam nostram nō cognoscere se in hoc vitæ statu per suam essentiam, sed interuentu specierum intelligibilium, quas abstrahit a sensibus. Quod ita patet; Quemadmodum, vt Auerroes annotauit, materia prima in genere sensibiliū, ita mens humana inter substātias intellectuales postremum locum sortita est,

ma / eria / a con- / ur. / qua / acre / rimam / us cap. / nne- / imus.

est, vt enim materia prima est in potentia ad A formas sensibiles, sic anima ad intelligibiles formas, & vt illa in ordine sensibilium, ita hæc in intelligibilium serie est pura potentia; vnde sicuti materia non nisi aduenientis formæ beneficio sub sensum cadit, ita anima nō redditur actu intelligibilis, hoc est, apta vt à se ipsa intelligatur (dum in alium statū nō transit) nisi accessu specierum. Vnde Aristoteles hoc in lib. cap. 4. text. 15. docuit, animam nostram intelligere se ipsam, sicuti & alia intel- B ligit, id est, per species; & tex. 8. asseruit animā nihil absolute operari secūdum intellectum, nisi cū iam est in actu primo per species. Quo fit vt se ipsam concipere primo, atq; immediate nequeat, sed ad sui notitiam ex aliarum rerū perceptione deducatur, quia videlicet primo concipit id cuius speciem à sensibus hausit, verbi gratia, naturam hominis, tunc reflectitur supra suum actum, eumque percipit, & ex eo cognoscit tum imaginē, tum potentiam C à qua actum elicuit; deinde, quia compertum habet imaginem rei communis, corporeum, aut materiale quid esse non posse sed materiæ omnino expers, atq; adeo nonnisi in potentia spiritali, & in substantia incorporea, vt in subiecto, consistere: percipit tandem se vt substātiam quandam immaterialem intelligentiæ, & rationis participem.

s via / nima / lligat / n est in / pore.

Quod autē anima non intelligat se per speciem ipsi propriam, præterquam quod osten- D ditur iis rationibus, quæ probant nō dari species rerum singulariū, quas supra attulimus, & iis etiam, quæ suadent non dari in nostro intellectu, hoc vitæ statu, species rerū immaterialiū: confirmari id ex eo potest, quia, quod intelligitur per speciem propriā, intelligitur actu directo: at experientia testatur nos non nisi actu reflexo, & vnū ex alio arguēdo in nostræ animæ notitiā deuenire. Consule D. Th. q. 10. de verit. art. 8. & Ferr. lib. 3. cont. gent. ca. E 46. Diximus animā dum est in corpore nō cognoscere se immediate, quia extra corpus, cū transeat quodammodo in statum substantiarum separatarum, habeatq; liberiorem intelligēdi modum, nec iam intelligat per reflexionem ad phantasmata, facta est per se actu intelligibilis à se primo: atque ita se per suā substantiā immediate intelligit, vt docet D. Thom. 1. p. q. 89. art. 2. aliisq; in locis, & Henr. Gand. quodl. 1. q. 12. & 13. Sed de his luculentius dice- F tur in tract. de anima separata. Ex superiori progressu patet iam quomodo intellectus dū est in corpore nō modo se, sed proprias quoque functiones, atq; habitus sibi inhærentes dignoscat, quæ erat altera quæst. pars. Nam quod de apprehensione speciei diximus, asserendum quoq; similiter est de cæteris habitibus; hos enim cognoscit anima per actus, quia experitur se cum facilitate, & promptitudine, quæ habituum propria est, operari.

Disp. 5. ar.

Extra corpus per suā essentiā cognoscit.

Qua ratione cognoscat intellectus habitus sibi inhærentes.

A Quod vero ad volūtatis actus spectat, paulo secus de iis est iudicandū; nam cum obiectiue primo atque intelligibiliter per se intellectui præsentes sint, possunt ab eo directa cognitione percipi, non vt actus intelligendi, qui cum ab eodem intellectu eliciantur, opus illi est reflexa, secundariaue actione ad eorum notitiam capiendam. Habitus autem voluntatis eodem fere modo cognoscit intellectus, quo suos, videlicet ex facilitate, qua voluntatem B agere experitur. Lege D. Thomam loco citato primæ partis art. 4.

De habitib. voluntatis idem dicendum hac in re quod de habitibus intellectus.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO ARGVMENTORVM, quæ in vtramque partem adducta fuere.

C NVnc argumentis primi articuli, quæ ex parte iis, quæ decreta à nobis sunt, aduersantur, occurramus. Ad primū dicendum, etiā ea, quæ sensibus tam internis, quā externis obnoxia non sunt, vt anima humana, posse à nobis intelligi, non tamen per se propriā imaginem à sensibus immediate acceptā, sed modo superius explicato; quod tamen nō impedit quominus omnis nostra cognitio à sensibus ortum habere dicenda sit, cum ea quoq; D notitia à sensibus remote dimanet. Cum vero Philo ait animā intellectiuā esse nobis ignotam, id non de quocunq; animę conceptu, sed de perfecta, atq; omnibus numeris absoluta cognitione interpretandum erit, si modo Iudæus recte philosophetur. Ad alterā partem eiusdem argumenti negari debet parem esse in substantiis separatis, atq; in anima humana, dum est in corpore, rationem: illæ enim sunt actu intelligibiles, & vt tales sibi perpetuo E obiiciuntur, anima vero est pura potentia in genere intelligibilium; & in corpore intelligit speculando simul phantasmata, vnde tunc nō nisi per species acquisitas sese intelligit. Illud vero D. Augustini, Mentem nostram se per se cognoscere, ita accipiendum est, vt anima nō accipiat ab externis rebus sui imaginem, sicuti cum res corporeas intelligit.

Ad 1. pro parte negante adductum.

Ad obiectionem pro parte affirmante.

F Ad secundum intellectum semper sibi esse præsentem quoad suam entitatem, nō autem secundum esse obiectiuum, & intelligibile, ideoque licet cum in suum actum, & in se reflectitur, sese intelligat (tunc enim fit sibi præsens in ratione obiecti) non proinde tamen in sui consideratione perpetuo versari, quia non semper eo reflexu vtitur. Illud vero Aristotelis, In iis, quæ materia carent, idem est intellectus, & quod intelligitur, explicat Diuus Thomas prima parte, quæst. 55. artic. 1. aiens nihil aliud velle Philosophum, quam ex intellectu, & specie rei, quæ intelligitur,

Ad 2. pro parte negat.

Ad obiectionem partis affirmat.

 fieri

fieri quodammodo vnum. Adde id, quod intelligitur, dici idem cum intelligendi ratione verbi, in quo ab eo exprimitur, vt superius quoque interpretati fuimus.

Ad 3. pro parte negatiua. Ad tertium, licet mens humana quamlibet actuum multitudinem exercere simul nequeat, quia finitam, limitatamq; habet intelligēdi vim, posse tamē successione post notitiam vnam, aliam subinde edere, tum aliam, atque aliam; ita vt sine vllo termino reflectatur in primam per secundam, in secundam per tertiam; ob quam causam ratio potestate quodammodo infinita est, vt docet S. Thom. prima secundæ quæst. 30. art. 4. ad 2. *Intellectus potest reflecti super alium atque alium actū & sic deinceps.* Licet vero intellectus cognoscat tam suos; quam voluntatis actus, non sequitur internoscere naturales à supernaturalibus, quia non eos distincte penetrat, & quoad modum vnicuique peculiarem; sed confuse tantum. Quo fit vt ex hac notitia nō possit quis scire se esse in gratia. *Ad obiectū alterius partis.* Altera vero pars eiusdem argumenti recte probat cognosci ab intellectu proprios actus, nō tamen intelligi per essentiam, cum ad hanc reciprocationem exigatur species intelligibilis alicuius rei, è cuius conceptu mens ad prædictorum actuum notionem progreditur.

Ad 4. pro parte negatiua. Ad quartum, licet anima habitus naturalis ordinis sibi inhærentes prædicto modo cognoscat, certo tamen scire nō posse, nisi ei diuinitus innotescat inesse sibi dona Spiritus Sācti, gratiam, & charitatem: quia suauitas, & promptitudo ad exercendas studiosas actiones, quā istiusmodi habitus secum afferunt, constare ei nequit, vtrum ab iis, an ab aliis habitibus naturalibus, qui absq; gratia reperiri possunt, oriatur. *Intellectū non posse distincte dignoscere actus supernaturales.* *Ad obiectionem pro parte affirmatiua.* Ad posteriorem partem argumenti dicendum, effatum illud, Propter quod vnumquodq; tale, & illud magis, hunc in modum debere intelligi, & aptari ad vim argumenti, Quando aliquid, verbi gratia, cognoscitur, quia aliud cognoscitur, illud propter quod cognoscitur, necesse est, vt magis cognoscatur: sed res cognoscuntur, quia earum species, & habitus cognoscuntur: ergo, &c. Cum igitur illa minor propositio vt falsa à nobis negetur: patet hac probatione non colligi prius à nobis cognosci habitus, esto cognoscantur eo ordine, quem explicuimus.

QVÆSTIO VIII.

NVM INTELLIGENTEM SPECULARI PHANTASMATA OPORTEAT, NEC NE.

ARTICVLVS I.

QVÆ ARGVMENTA SVADEANT NON OPORTERE

Quid sit intellectū phantasmata speculari. INtelligentem speculari phantasmata, non est intellectum, aut ipsa phantasmata, aut naturas, quæ in eis relucent, intueri; sed est eum, qui intelligit, dum intellectu rem aliquā siue vniuersalem, siue particularē considerat, simul per phantasiam circa aliquid singulare obiter versari, quod ex Græci contextus verbis in capite proxime superiori textu 39. magis patet, sic enim habet ὅταν τε θεωρῇ ἀνάγκη ἅμα φαντάσμα τι θεωρεῖν, id est, cumque contemplatur, necesse est vna cum phantasmate contempletur. *Ferrar. lib. 1. contra Gent. c. 36. & lib. 2. c. 73.*

1. Argum. Partem negatiuam quæstionis hæc argumenta suadent. Primo. Vel speculari phantasmata est animæ naturale, vel non; si non est, cū ad id aliunde minime cogatur, poterit interdum eam speculationem omittere, si est, cum id, quod vnicuiq; secūdum naturā competit, incolumi re perpetuo conueniat, sequitur animam etiam à corpore abiunctā, vel glorioso corpori vnitā speculari phantasmata, quod falsum est: nam corporis soluta vinculis neq; phantasmata habet, neque phantasiam; glorioso autem corpori coniuncta perfectiorem, liberioremq; habet intelligendi modum, & à corpore independentem. Quare poterit citra sensuum operam, cum libuerit, intelligere.

2. Argum. Secundo, Magis dependet phantasia à sensu externo, quam intellectus à phātasia; cum intellectus, vt est potentia immaterialis, ita longe abstractior sit à corpore, quam vlla facultas materiali organo affixa: atqui phantasia, cessante omni actu externorū sensuū, potest functiones suas edere ergo & intellectus.

3. Argum. Tertio, Intellectus incorporea & immaterialia contemplatur, vt Deū, & intelligentias; sed hæc nullo modo in phantasiam cadunt, cū sint extra limites corporearum virium; ergo anima saltem non ad omnium rerum intellectionem phantasmata speculatur. Adde quod Aristoteles loco antea citato, cum huiusmodi speculationem commendabat, de sola physicarum, & Mathematicarum rerum scientia agebat, proindeque non videtur eam omnium disciplinarum obiectis percipiendis indixisse.

4. Argum. Quarto, Qui Ecstasim passi rapiuntur ad diuinarum rerum contemplationem, deserunt tam externorum, quam internorum sensuum functiones; ergo saltem ii, dum intelligunt, non speculantur phantasmata. Probatur assumptum. Imprimis, quia id ipsum nomen raptus, atq; Ecstasis significat. Deinde, quia cōstat eos, qui ad rem aliquam considerandam valde attenti sunt, non videre interdum obiectum præsens, idq; ob eam causam, quia cum vis animæ finita, ac limitata sit, si ad vnam aliquam rem per vnam potentiam vehementer incumbat, cessat ab operatione alterius; ergo tam vehemens potest esse mentis applicatio ad alicuius obiecti considerationem, vt ab omnibus tam externorum, quam internorum sensuum muneribus prorsus fērietur. Ac quod id viris Sanctis contemplationis dono insignibus nonnunquam euenerit, planum

planum est; sic enim interdum abstrahebantur a sensibus, vt nec admodum ignem sentirent.

ARTICVLVS III.

DIVERSA AVCTORVM PLACITA, & explicatio veræ sententiæ.

[A]uicenna [no]n requi[rit] ad sci[entiam] phan[tas]matum [spe]culatio[ne]m. *[Al]ij eam [...]riũ exi[gu]nt ad [pro]ductio[ne]m specie[ru]m.*

IN hac quæstione variæ sunt Philosophorum sententiæ. Namque Auicenna in suo compendio de anima arbitratus est ad vsum B scientiæ nequaquam speculationem phantasmatum requiri. Græci quoq; interpretes aiunt eam superuacaneam esse, cum anima attendit ad communia, & immaterialia, quæ phantasiæ vim transcendunt. Alii, quorum meminit Vicomercatus in disputatione peripatetica de immortalitate animæ rationalis, volunt illam exigi ad productionem duntaxat specierum factam ab intellectu agente, & ad primum conceptum eam comitantem; tunc enim ne- C cessum est operari simul phantasiam, quæ vna cum intellectu agente specierum intelligibilium opifex est. Alii eam adhibẽt ad omnes

[Al]ij ad so[la]s intelle[ctio]nes quæ [pe]ndent ex [sp]eciebus.

solasq; intellectiones elicitas ab speciebus cõparatis ope intellectus agentis, & phantasmatum, propterea quod vt eiusmodi species à phantasmatis ortum habuere: ita eorum consortium ad operationes suas obeundas necessario videntur asciscere. Sunt etiam non pauci, qui afferant nullam dari in hoc vitæ statu D intelligendi actionem, cum qua phantasmatum speculatio non concurrat. Denique, nõnulli ab hac communi lege excipiunt sublimẽ quandam, & eminentem contemplationem, qua se mens, etsi adhuc in corpore degens, ita supra molem corporis quodammodo euehit, vt non iam videatur curare turbam intercurrentium phantasmatum.

[A]lij nullã [v]olunt da[ri] intelle[ctio]nem si[n]e concur[su] phantas[m]atum.

[A]ssertio. Nostra assertio hæc esto; Anima coniuncta corpori non glorioso, saltem dum commu- E nes, siue ordinarias intellectiones administrat, necessario speculatur phantasmata. Hãc assertionem tradit Aristot. hoc in lib. c 7. text. 30. & c. 8. text. 39. licet is in locis non eam ille adhibuerit moderationem, quam nos, de qua paulo post dicemus, licet etiam non de omnium, sed de sensibilium tantum rerum notitia, præsertim textu illo expresse locutus fuisse videatur.

Ratio assertionis. [D]e hac re [D].Th. 1. p. [q.] 84. ar. 8.

Probatur ergo huiusce rei veritas duplici F indicio. Primum, quia videmus quoties interni sensus, aut morbo læsi, aut somno, aliove impedimento ligati sunt, turbari etiam, & ligari iudicium intellectus, neq; mentem suis actionibus recte, ac rite fungi; quod certe non aliunde prouenit, nisi quia tametsi vis intelligendi non inhæret corpori, requirit tamen consortium internarum virium corporeis organis insidentium. Alterum iudiciũ est, quod

[I]mpeditis [se]nsib. mi[nu]s opera[nt]ur intel[le]ctus. *[2.] Ratio.*

in se ipso quiuis experitur, cum aliquid intelligere conatur, effformat e sibi materialia quædam idola, seu phantasmata, quibus id, ad cuius intellectionem animum appulit, quodammodo intueatur. Quo spectat illud D. Gregor. Nazianzeni de Theologia, oratione secunda. Quemadmodum nulla ratione fieri potest, vt quispiam, qualibet gressum vrgeat, vmbram suam prætereat (quantum enim eam assequeris, tantum etiam semper anteuertit) aut oculus rebus in aspectum cadentibus citra intermediam lucẽ, & aerem coniungatur; aut naturalia animantia extra vndas labantur: Ita etiam impossibile est iis, qui corporib. inclusi sunt, sine corporearum, ac sensibilium rerum adminiculo rebus iis, quæ animo, ac ratione intelliguntur, omnino cõiungi; semper enim obiter sensibile aliquid incidit, quantumuis maxime nostra mens à rerum aspectabilium contagione separata, atq; in seipsam collecta cum rebus cognatis, oculorumq; aciem fugientibus commercium habere conetur.

Egregius locus Nazianzeni.

Est autem hoc loco dubitatio, vnde nam animæ obuenerit hæc necessitas cõuertendi se ad phantasmata. Scotus in 1. dist. 3. q. 3. & in 4. dist. 45. q. 2. duplicem causam affert, nimirum vel peccatum originis, in cuius pœnã demissa, atq; inflexa est anima ad corpus. Quo pertinet illud D. August. lib. 15. de Trinit. cap. 17. Quæ causa vt ipsam lucem fixa acie videre non possis, nisi infirmitas? & quis eam tibi fecit, nisi iniquitas? Vel naturalem ordinem potentiarũ; quo fit vt dum vna proprium attingit obiectũ, altera, quæ circa idem ferri apta est, in idem simul contendat. Ex hisce causis prior non videtur recte tradita: sicut enim dependentia, quam intellectus possibilis habet à phantasmatibus, quoad receptionem specierum intelligibilium; quæ illorum ministerio ab intellectu agente producuntur, neutiquam ex peccato originis orta fuit (siquidem etsi primi parentes non peccassent, eius posteri tam species intelligibiles, quam scientias ope phãtasmatum comparassent, vt D. Th. docet 1. p. qu. 101 art. 1. & in 2. d. st 20. quæst 2. art. 2) ita nec necessitas speculandi phantasmata, cum acquisitis iam speciebus vtimur, ad prædictam culpã referenda est. Posterior vero causa, si recte ad propositum accommodetur, vera est, nimirum adeo esse naturalem connexionem intellectus cum phantasia, dum animus est in corpore, vt saltem ordinatie non possit intellectus vllius rei capere notionem, quin ipsum phantasia comitetur, ac circa idẽ obiectum pro suo captu, & facultate insistat. Vbi aduertes cum operatio formam, eiusque modum existendi sequatur, anima vero humana simul sit & substantia independens à corpore, & forma corporis, merito primæ cõditionis vendicare sibi operationem, scilicet intel-

Vnde animæ necessum sit speculari phantasmata. 1. Causa. 2. Causa. *Improbatur 1. Causa.* *Peccato originis non est adscribenda hæc necessitas.* *2. Causa approbatur & explicatur.*

intelligendi actum, non inhærentem organo
corporeo; ratione secundæ, exposcere ad eam
functionem ministerium corporis, & phanta-
siæ satellitium.

In vtroque statu naturæ integræ & corruptæ necessaria fuit phantasmatum speculatio.

Porro apposuimus in conclusione verba il-
la, Dum anima coniuncta est corpori non glo-
rioso, vt comprehenderemus duplicẽ animæ
statum in corpore, eum scilicet, quem habue-
re primi parentes dum ingenitæ à Deo iusti-
tiæ dono insigniti fuere; & eum in quo nunc
versamur. In vtroq; enim connexio illa natu-
ralis inter possibilem intellectum, & phanta- B
siam vigorem obtinuit. Nam quod etiam pri-
mi parentes in illo statu vterentur conuersio-
ne ad phantasmata, affirmat D. Thom. 1. p. q.
94. art. 2. & in q. 18. de verit. art. 2. & 5 probatur-
que ex eo, quia species, & scientiæ primorum
parentum erant eiusdem naturæ cum nostris,
vtpote infusæ per accidens. Quare idem illis,
ac nobis modus intelligendi secundum natu-
ram conueniebat: etsi contrariam opinionem
defendat Scotus loc. cit. absolute negans pri- C
mum hominem intellexisse per cõuersionem
ad phantasmata. Neq; verba illa D. Augustini
afferunt culpã innexisse homini dependentiã
à phantasmatibus, cum id ei naturale sit, sed
duntaxat laborem, & difficultatem ad res cla-
re, & dilucide contemplendas, ac cognoscen-
das. Non est etiam diffitendum sublimiorem
fuisse primi hominis cognitionem, quam no-
stram. Verum maior illa sublimitas & eleua-
tio non erat secundũ independentiam à phan-
tasmate, sed quoad ea, quæ contemplabatur, D
vt explicat Diu. Tho. q. 18. de verit. art. 5. Item,
quia ea ipsa, quæ cognoscebat, expeditius, &
acutius penetrabat. Adde etiam modũ acqui-
rendi scientiam multo altiorem illi contigisse
quam nobis; siquidem non ope sensuum, sed
diuini numinis afflatu eã immediate accepit.

Qua ex parte Adami cognitio nostra fuerit præcellentior.

Exclusimus autem à dependentia phantasma-
tum statũ animæ vnitæ corpori glorioso, quia
in ea non erit necessarius phantasiæ concursus
ad intelligendum; licet enim beati tam exter-
norum, quam internorum sensuum functio- E
nes habituri sint, liberum tamen eis erit quã-
libet rem sine eius phantasmate intelligere.
Quod si quis obiiciat gratiã non euertere na-
turam. Quare si operatio phantasiæ naturali-
ter intelligendi actum comitatur, necessario
animã in corpore, etiam glorioso, ad phantas-
mata recursuram dicendum erit gratiam non
euertere naturam, id est, non immutare essen-
tiam rei, nec potentias, quę ab illa manant de- F
moliri; sed eam traducere ad altiorem statũ,
& perfectiorem operandi modum, cuiusmodi
est posse intelligere sine obligatione, deflexu-
que illo ad sensum. * Aduerte etiam animam
Christi adhuc in statu vitæ mortalis nec quo-
ad vsum scientiæ infusæ, nec acquisitæ indi-
guisse recursu ad phantasmata; quia tũ ratio-
ne vnionis, tum ratione beatitudinis nõ erat

Obiectio.

Anima Christi non indiguit conuersione ad phãtasmata.

** Leg. D. Th. 3 p. qu. 11. art 4. Leg. de hac re D. Th. in 2. 2 q. 175. art. 5. & de verit. q. 13.*

corpori subiecta, aut ab eo dependens. Adie-
cimus, dum anima communes, siue ordina-
rias intellectiones administrat, vt excludere-
mus contemplationem, quæ per Ecstasim per-
fectam, & raptum fit. In ea enim tam externo-
rum, quam internorum sensuum munia ces-
sant, vt probat vltimum superioris articuli ar-
gumentum.

præsertim art. 4. ... Abulen. ... sem in ... Gen. q. ... & in Pa... doxo 3. ...

In perf... Ecstasi ... eget ... phanta... matum ... cursu.

ARTICVLVS III.

DVBIA QVÆDAM enodantur.

Occurrunt tamen hoc loco quædam du-
bia, quorum solutio non parum conferet
ad melius percipiendam dependentiam intel-
lectus à phantasmatibus. Primum est, quo pa-
cto anima beata in corpore glorioso functio-
nes sensuum obitura sit & ad phantasma re-
cursura, cum volet, si oppositum eueniat iis, qui
C Ecstasim in hac mortali vita patiuntur, cum
tamen intuitiua diuinæ naturæ cognitio, vt
longe sublimior est, ita animam ad sese magis
euocet, atq; adeo a sensibus abstrahat. Alterũ
est, num in Ecstasi non solum animales ope-
rationes, sed etiam naturales, ac vegetatrices
ab opere omnino cessent, cum in vtriusq; ea-
dem ratio esse videatur. Tertium, num Ecsta-
sis per vim naturæ possit accidere. Ad primũ
horum dicendum cum D. Thom. 2. 2. qu. 175.
art. 4. licet beati assumptis corporib. gloriosis
D tota mentis intentione in Deum ferri debe-
ant, non tamen in eis futuram abstractionem
à sensibus; quia fiet redundantia quædam ab
intellectu ad inferiores vires. Atq; ita secun-
dum ipsam beatificæ visionis regulam poterit
simul attendere anima ad phantasmata, & ad
externa sensibilia. Non quod ea contempla-
tio cęteris eminentior non sit, nec quod mens
in eam non feratur conatu multo vehemen-
tiori, sed quia diuino lumine ita collustrabi-
tur, vt vtrumque obire queat. His non obstat
E quod Diu. Paulus etiam apud eos, qui eum in
raptu diuinam essentiam vidisse putant, à sen-
sibus abstractus fuerit, vt annotauit D. Tho.
loc. cit. defuit enim illi prædicta redundantia
ad inferiores animæ vires, quia diuinã essen-
tiam non stabili, vt beati in patria, sed breui,
ac transitoria solum visione intuebatur. Adde
non constare an anima D. Pauli fuerit tunc à
corpore separata, cum ipse id se nescire fatea-
F tur. Vnde quid illi circa abstractionem à sensi-
bus re ipsa acciderit, affirmare non possumus:
videlicet num mortuo corpore per separatio-
nem animæ extincti fuerint in eo sensus; vel
non mortuo consopiti duntaxat. Lege D. Th.
eadem qu. art. 5. & 6.

Ad secundum dubium respondet Abulen-
sis loco citato in Ecstasi feriari omnes poten-
tias, præter intellectum. Ad cuius rei explica-

Primum dubium.

Hæc d... Aug. ... de Ge... liter. ... vsq; ... li. 4. de ... c. 8. & ... de cura ... mortuis ... lib de ... fess. c. 13. Item Ep... 112. de ... dendo D... c. 11.

Secundum dubium.

Tertium dubium.

Visio beati... sica ... dat beati... abstra... ... sen... sibus.

Eam abstractionem impedit redundantia quædam ab intellectu ad vires inferiores.

Prox dub. sententia Abulensis.

tionem statuit discrimen inter ligationem potentiarum, quæ in somno fit, & eam, quæ in Ecstasi, quod in somno impediuntur vires cognitrices; ita scilicet, vt externi sensus nihil omnino agant; interni autem, itemque intellectus, aut omnino etiam vacent, cum nulla vigent insomnia; aut certe nonnisi obscure, & imperfecte operentur: interim vero, ligatis eo modo potentiis cognoscentibus, naturales vires ad opus expeditiores fiant, non occupata aliis functionibus anima. Vnde & tunc cibi decoctio, atque alimenti in totum corpus distributio, multo celerius, commodiusque perficitur. In Ecstasi autem opposito modo res habet. Anima enim, quæ in somno incuruatur, in Ecstasi eleuatur, hoc est, quæ in sopore ad inferiores potentias inflectitur, in Ecstasi ad altiorem videlicet intelligendi vim, rapitur, cæteris in otio relictis. Vt enim ad tam excellentem rerum cognitionem ascendat, colligit se quãtum potest, totaque in eam ita impenditur, vt reliquarum potentiarum functiones inhibeat. Ita vero sentit Abulẽsis etiam operationes naturales in Ecstasi intermitti. Quod ex eo probat, quia qui eam patiuntur, diu sine cibo, ac potu iacent; & quod mirabilius est, nec cordis motio, nec vitalis calor in eis deprehenderetur; adeo vt mortui ne sint ambigatur.

[Dis]crimen [int]er ligationem po[ten]tiarum [in s]omno, [& i]n Ec[stas]i.

D. Thom. secunda secundæ quæ. 175. art. 5. asserit non requiri ad raptum, vt vires animæ vegetatricis ab opere cessent, propterea quod agunt per modum naturæ, non autem ex intentione animæ, vt facultates sensitiuæ, quarũ proinde occupatio minuit intentionẽ animæ circa intellectiuam cognitionem. Nobis videtur, licet vires naturales, vt sunt organo corporeo magis addictæ, ita aliarũ operibus minus retardentur; vniuersim tamen facultates omnes, quocumq; modo agant, siue naturales sint, siue non, agendi acrimoniã remittere, cum anima in alicuius potentiæ operationem vehementius incumbit. Cui rei argumento est quod, vt superius dicebamus, qui à cibo legunt, aut scribunt, vel de re quapiam attentius meditantur; minus probe decoctionis officium peragunt, & è contrario. Igitur ad propositam dubitationem respondemus, cum Ecstasis virtute diuina fit, certum esse posse nunc animam eadem virtute ab omnium potentiarum muniis cessare. Vtrum vero ab aliis, præterquam à functionibus sensuum, & facultatis locomotricis, reuera abstineat, non satis compertum esse. Nobis certe verisimilius videtur etiam tunc naturales vires non nihil operari, esto id aliquando exterius deprehendi nequeat.

[Sen]tentia [D.] Thom.

[A]nima [vi]rtute po[test] anima Ecstasi [ces]sare ab [om]ni ope[rat]ione.

Quod ad tertium dubium attinet; pro parte affirmatiua est in primis illud, quod ad primi articuli calcem attigimus. Nam si cum anima rebus aliis nimis intenta est, accidit interdum vt oculus, etsi obiecti speciem in distan-

[Prim]a ratio[ne] confir[ma]nt perfe[ctu]m Ec[sta]sim posse [na]turaliter [ev]enire.

A tia conuenienti recipiat, ob nimiam occupationem visionem non edat: cur intellectus nō poterit vi naturæ ita se ad rerum sublimium considerationem applicare, vt sensuũ functiones desereret? Deinde, quia id ipsum videtur aliquot exemplis confirmatum. Nam de Restituto Presbytero ita narrat D. Aug. lib. 14. de Ciuitate Dei cap. 24. Presbyter fuit quidam nomine Restitutus in Parœcia Calamẽsis Ecclesiæ, qui quando ei placebat, rogabatur autem, vt hoc faceret, ab eis, qui rem mirabilem coram scire cupiebant, ad imitatas quasi lamentantis cuiuslibet hominis voces, ita se auferebat à sensibus, & iacebat simillimus mortuo: vt non solum vellicantes, atque pungentes minime sentiret; sed aliquando etiam igne vreretur admoto, sine vllo doloris sensu, nisi postmodũ ex vulnere: non aũt obnitendo, sed nõ sentiendo, nõ mouere corpus, eo probabatur quod tanquã in defuncto nullus inueniebatur anhelitus. Præterea si Platonem de se ipso narrasse testatur Auctor operis de diuina sapientia secundum Aegyptios l. 1. c. 4. Ego sæpius animo contemplans relicto corpore visus sum perfrui summo bono cũ voluptate incredibili. Quare hæsi quodammodo attonitus, agnoscens me esse partem quandã superioris mundi, atq; adeptum sentiens vitæ immortalitatem, sub luce maxima, quæ neq; oratione exprimi potest, neq; auribus percipi, neq; cogitatione comprehendi. Tandem vero hac cõtemplatione defessus intellectus, recidit in phantasiã, tuncq; illa luce deficiente factus sum tristior. Tale quiddam etiam initio Pimandri legitur de Mercurio Trismegisto, qui in contemplatione naturæ, soporis iam corporis sensibus à diuina mente raptũ se ait, & de iis, quæ scire optabat, ab eadem institutum. Socratem etiam commemorat Alcibiades in Conuiuio, aliquando vno gradu diem, & noctem vsque ad Solis exortum stetisse, in medio exercitu cogitabundum. Cum igitur has à sensibus abstractiones miraculo accidisse non sit verisimile: concedendum erit posse facultate naturæ Ecstasim dari. Et in hac opinione videntur esse Ficinus lib. 13. de immortalitate animorum cap. 14. vbi asserit hoc vnũ esse ex argumentis, quibus animæ rationalis à corpore solutio, atq; immortalitas comprobatur. Pro aduersaria tamen sententia est, quod ad liberandum intellectũ à naturali illa phantasmatum dependentia, videtur requiri vis alia supra naturam. Idque putare se non obscure indicauit. D. Greg. Nazianzenus iis verbis, quæ superius attulimus, vbi ait impossibile esse mentem quantumlibet se à fæce corporea ad sublimium rerum contemplationem erigat sensuum commercia destituere.

1. 2. Locus D. Augusti. de Restituto Presb.

3. Locus Platonis de seipso.

Simile quid narratur de Trismegisto. Item de Socrate.

Qua ratio probet non posse dari talem Ecstasim natura virib.

Qui priorẽ partem sequi volet, dicat legem illam dependentiæ à phantasmatibus, quam natura intellectui imposuit, nõ esse irrefragabilem

Soluitur ratio sententiæ negatiuæ.

bilem, sed ordinariam. Neq; hæc prædictæ le- A gis interpretatio paucorum est, sed complurium, quorum supra ex Vicomercato mentionem fecimus, aientium non semper requiri speculationem phantasiæ. Itaque verisimile esse posse aliquos velut ex naturæ priuilegio in aliquo euentu, & circumstantiis naturaliter Ecstasim pati: ad quod multum confert cuiusque temperamentum. Melancholici enim, vt edisserit Fracastorius lib. 2. de intellectione B quemadmodum suopte ingenio sunt cogitabundi, sic ad istiusmodi raptum à sensibus procliuiores habentur. Nec vero est à naturæ decretis alienum res his similes, & raritate mirabiles nonnunquam efficere, vt experientia ipsa testatur, docetque variis exemplis D. Aug. de Ciuitat. Dei loco citato, vbi inter naturæ miracula recenset illud de Ecstasi presbyteri C Restituti, quod supra memorauimus.

Melancholici cur procliuiores ad Ecstasim.

Cui posterior sententia magis placuerit, dicet non eodem modo se habere visum ad phantasiam, & intellectum, quoad intellectum se habet phantasia; quia intellectus pendet à satellitio phantasiæ: at neque intellectus, neque phantasia pendet à functione visus. Quare nihil mirum si non edente aspectu suam actionẽ, nihilominus phantasia, & intellectus in opere D perseuerent. Quod autem spectat ad exempla, quæ retulimus, dicendum erit, Ecstasim perfectam, de qua nostra quæstio est, in qua nimirum omnes, tam interni, quam externi sensus omnino sopiuntur, nemini absque diuina virtute contigisse; imperfectam vero, in qua non omnino cessat operatio phantasiæ, potuisse illis hominibus per naturam accidere. Certe Re- E stitutus Presbiter narrabat se postquam ita, vt diximus, à sensu raptus erat, inclamantium voces quasi è longinquo audisse, vt ibidem refert D. August nus. Quod si voces percipiebat, vtique non feriebatur in eo audiendi sensus: proindeque perfectam Ecstasim non patiebatur.

Explicantur rationes partis affirmatiuæ.

Ecstasim perfectam sola diuina potentia dari posse, imperfectã po'se naturali.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD PRIMI ARTICULI argumenta.

RElíquum est vt argumentis initio quæstio ni, propositis occurramus. Ad primũ conced mus naturale esse animæ dum intelligit, dependere à phantasmatibus. Cum autẽ obiicitur id, quod alicui naturaliter cõpetit, semper ei, incolumi natura, conuenire: verum id quidem est, nisi ponamus rem ab vno statu ad alium perfectiorem, ac supra natiuam ipsius facultatem transferri. Vel præter vsitatum cursum aliquo veluti priuilegio naturæ, secus operari. Quod addimus ex mente eorum, qui concedunt dari Ecstasim perfectam viribus naturæ.

Ad 1. Arg.

Quidquid alicui competit naturaliter semper ei conuenit, modo perduret eodem statu.

Ad secundum quid responderi debeat, patet ex dictis, vid licet concedendum æque dependere intellectum à phantasia, & phantasiã à sensibus externis, quoad acquisitionem specierum: non tamen quoad vsum earum. Etenim licet intellectus abstractior sit à materia, quam vlla potentia inhærens organo corporeo; maior tamen est coniunctio, & societas inter intellectum, & phantasiam, quam inter phantasiam, & sensus externos ob causam à nobis superius explicatam. Aliam huius argumenti solutionem lege, si placet, apud D. Th. 1 p. q. 84. art. 7. ad secundum.

Ad 2. Arg.

Ad tertium dicito, non oportere, vt semper phantasia apprehendat singulare eiusdẽ naturæ cum eo, quod ab intellectu concipitur; sed aliquid simile, aut ei quoquo modo respondens. Etsi vero Aristoteles loco citato de solis physicis, ac Mathematicis rebus expresse locutus fuerit, dicendum nihilominus eandem videri rationem in cæterarum rerum conceptibus. Ad vltimum quid respondendum sit, constat ex superioribus.

Ad 3. Arg.

Ad 4. Arg.

KEΦ.

ΚΕΦ. θ.

ΕΠεὶ δὲ ἡ ψυχὴ κατὰ δύο ὥρισται δυνάμεις ἡ τῶν ζώων, τῷ τε κριτικῷ, ὃ διανοίας ἔργον ἐστὶ καὶ αἰσθήσεως, καὶ ἔτι τῷ κινεῖν τὴν κατὰ τόπον κίνησιν, περὶ μὲν αἰσθήσεως καὶ νοῦ, διωρίσθω τοσαῦτα. περὶ δὲ τοῦ κινοῦντος τί ποτέ ἐστι τῆς ψυχῆς σκεπτέον, πότερον ἕν τι μόριον αὐτῆς χωριστὸν ὄν, ἢ μεγέθει ἢ λόγῳ ἢ πᾶσα ἡ ψυχή. κἂν εἰ μόριόν τι, πότερον ἴδιόν τι παρὰ τὰ εἰωθότα λέγεσθαι, καὶ τὰ εἰρημένα, ἢ τούτων ἕν τι.

ἔχει δὲ

CAP. IX.

CVm a autem animalium anima his duobus fit definita, discernendi, inquam, potentia, quod quidem est opus, officiumque mentis, atque etiam sensus, & insuper etiam mouendi motu ad locum accommodato potentia: de sensu quidem, & intellectu hæc sint determinata, ac pertractata. Deinceps autem de eo, quod mouet, quidnam sit ipsius animæ considerare oportet, verum vna quadam ipsius sit pars separabilis magnitudine, vel ratione, an ipsa anima tota: et si pars sit aliqua, vtrum sit alia quadam propria præter eas, quæ dici solent, & eas, quas diximus, an istarum aliqua vna: Text. 42.

b Atque

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Institutum huius cap.

CVm autem animalium.] Quia definierat animam esse id, quo sentimus, viuimus, loco mouemur, intelligimus: postquam egit de potentia vegetante, sentiente, & intelligente; accedit nunc ad differendum de facultate loco motrice, quam ideo in extremam libri partem vltra sensuum, & intellectus tractationem reiecit: quia hęc motio non perficitur nisi aliqua vel sensus vel intellectus notitia praeeunte. Quaerit ergo de potentia motrici non quauis: sed quae principium est progressionis, & incessus animalium. vtrum ea sit aliqua animae pars, seu facultas: an ipsa animae substantia: rursusq; si potentia animae constituenda sit, vtrum à caeteris distinguatur, nec ne.

b *Atq;*

ἔχει δὲ ἀπορίαν εὐθὺς, πῶς τε δεῖ μόρια ψυχῆς λέγειν, καὶ πόσα. τρόπον γάρ τινα ἄπειρα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἅ τινες λέγουσι διορίζοντες, λογιστικὸν, καὶ θυμικὸν, καὶ ἐπιθυμητικόν. οἱ δὲ τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον. κατὰ γὰρ τὰς διαφορὰς, δι' ἃς ταῦτα χωρίζουσι, καὶ ἄλλα φαίνεται μόρια μείζω διάστασιν ἔχοντα τούτων, περὶ ὧν καὶ νῦν εἴρηται, τό, τε θρεπτικὸν, ὃ καὶ τοῖς φυτοῖς ὑπάρχει καὶ πᾶσι τοῖς ζώοις. καὶ τὸ αἰσθητικὸν ὃ οὔτε ὡς ἄλογον, οὔτε ὡς λόγον ἔχον, θείη ἄν τις ῥαδίως. ἔτι δὲ τὸ φανταστικὸν, ὃ τῷ μὲν εἶναι πάντων ἕτερον, τίνι δὲ τούτων ταὐτὸν, ἢ ἕτερον, ἔχει πολλὴν ἀπορίαν, εἴ τις θήσει κεχωρισμένα μόρια τῆς ψυχῆς. πρὸς δὲ τούτοις τὸ ὀρεκτικὸν ὃ καὶ λόγῳ καὶ δυνάμει ἕτερον ἂν δόξειεν εἶναι πάντων. καὶ ἄτοπον δὴ τοῦτο διασπᾶν. ἔν τε τῷ λογιστικῷ γὰρ ἡ βούλησις γίνεται, καὶ ἐν τῷ ἀλόγῳ ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός. εἰ δὲ τρία ἡ ψυχὴ, ἐν ἑκάστῳ ἔσται ὄρεξις. καὶ δὴ καὶ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος ἐνέστηκε, τί τὸ κινοῦν κατὰ τόπον τὸ ζῶόν ἐστι. τὴν μὲν γὰρ κατ' αὔξησιν καὶ φθίσιν κίνησιν ἅπασιν ὑπάρχουσαν, τὸ πᾶσιν ὑπάρχον δόξειεν ἂν κινεῖν τὸ γεννητικὸν καὶ θρεπτικόν. περὶ δὲ ἀναπνοῆς καὶ ἐκπνοῆς, καὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, ὕστερον ἐπισκεπτέον. ἔχει γὰρ καὶ ταῦτα πολλὴν ἀπορίαν. ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως, τί τὸ κινοῦν τὸ ζῶον τὴν πορευτικὴν κίνησιν, σκεπτέον. ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἡ θρεπτικὴ δύναμις, δῆλον. ἀεὶ γὰρ ἕνεκά τινος ἡ κίνησις αὕτη, καὶ ἢ μετὰ φαντασίας, ἢ ὀρέξεώς ἐστιν. οὐθὲν γὰρ μὴ ὀρεγόμενον ἢ φεῦγον κινεῖται, ἀλλ' ἢ βίᾳ. ἔτι κἂν τὰ φυτὰ κινητικὰ ἦν, κἂν εἶχέ τι μόριον ὀργανικὸν πρὸς τὴν κίνησιν ταύτην. ὁμοίως

b *Atq; hic existit continuo dubitatio, dubitabitq; non iniuria quispiam, quomodo partes animae, & quot oporteat dicere: nam infinitae quodãmodo, & non ea solum esse videntur, quas diuidendo quidã dixerunt, rationis, inquam, particeps, & irascendi, ac cupiendi principium, vel vt alij, rationis particeps, & rationis expers. Per differentias enim, quibus hasce diuidunt, & separant partes, & aliae partes esse videntur, quae maiorem inter sese, quam dictae distantiam habent, Vegetatiua, inquã, quae quidem & plantis, & vniuersis animalibus inest. Et sensitiua, quam nec vt rationis expertẽ, nec vt eiusdem participẽ quisquam facile ponet. Praeterea imaginatiua, quae ratione quidem ab omnib. est diuersa, cui vero sit iungenda, vt sit idem, quod illa, aut à qua seiungẽda, vt sit alia ab illa, magnã dubitationem habet profecto, si quis seiunctas animae partes, separatasq; ponat. Insuper appetitiua, quae, & ratione, & vt alia, diuersaq; sine dubio ab vniuersis esse videtur. Absurdum autem est hanc à caeteris diuellere partibus: fit enim & in participe rationis voluntas, & in ratione vacãte cupiditas, atq; ira. Quod si tres in partes diuidatur anima, in vnaquaq; profecto partiũ inerit appetitus.* c *Sed vt redeamus vnde digressi sumus, quid est id, quod mouet ipsum animal loco, quo de nunc disputatio nostra est instituta? motu namq; eo, quo incremẽta decrementaq; suscipiuntur, qui quidẽ omnibus animantibus inest, id mouere sane videtur, quod vniuersis inest eisdem: principium, inquam, generandi, ac nutriendi De respiratione aũt expiratione ve, & somno, atq; vigilia posterius cõsiderare oportet. Nam & hae ipsa magnã dubitationem, difficultatemque habent. Nunc est de motu ad locũ accõmodato considerandum, quidnam id tandem sit, quod ipsum animal motu mouet progrediendi. Patet itaq; non esse ipsam potentiam nutriendi. Nam alicuius gratia semper hic motus efficitur, estq; cũ imaginatione, vel appetitu: nihil enim non appetens, aut fugiens hoc motu cietur, nisi forsitan vi. Praeterea Plantae quoque tali cierentur perfecto motu, partemq; aliquam ad hunc motum, vt instrumentum haberent.*

Text. 42.

Text. 43.

Text. 44.

Text. 45.

d *Pari*

Quaeritur de partibus animae quot sint numero.

b *Atq; hic existit continuo dubitatio.*] Quia propositae quaestiones expediri commode non possunt, nisi prius de facultatum numero constet, dubitationẽ interponit de animae partibus, quot sint. Etenim vero nec diuisio, quam Plato 7. de Rep. tradidit in iram, cupiditatem, & rationem: neq; illa, quam ipse Aristoteles vlt. c. libri primi, & primo c. l. 6. Ethicorum affert, videlicet in rationis compotem, & ratione carentem, omnes animae partes ambitu suo videntur coercere: quod adductis hinc inde rationibus pertractat.

Concluditur vim mouentem non esse potentiam vegetandi.

c *Sed vt redeamus.*] Id, quod ad praesentem disceptationem attinebat, discutit, concluditque vim mouentẽ non esse potentiam vegetandi, sentiendi, intelligendi, aut appetendi. Nam primum quod nõ sit facultas vegetandi ex eo patet, quia omnis motio est cõiuncta cum imaginatione, & appetitu, cum sit ad fugiendum, prosequendumve aliquid imaginatione perceptum; &

omnis fuga, & prosecutio ad appetitum pertineat: vegetandi vero actio non requirit imaginationem, & appetitum, cum insit etiam plantis, quibus neutrum horum conuenit: Item quia si mouendi & vegetandi potentia idem esset, sequeretur etiam stirpium genera quæ vegetandi facultate pollent, habere instrumenta ad progressionem idonea, quod falsum esse constat.

d Pa-

ὁμοίως δ' οὐδὲ τὸ αἰσθητικόν. πολλὰ γάρ ἐστι τῶν ζώων, ἃ αἴσθησιν μὲν ἔχει, μόνιμα δ' ἐστι καὶ ἀκίνητα διὰ τέλους. εἰ οὖν μήτε μηδὲν ἡ φύσις ποιεῖ μάτην, μήτε ἀπολείπει τι τῶν ἀναγκαίων, πλὴν ἐν τοῖς πηρώμασι καὶ τοῖς ἀτελέσι· τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ζώων τέλεια, οὐ πηρώματά ἐστι· σημεῖον δ' ὅτι γεννητικά καὶ ἀκμὴν ἔχει καὶ φθίσιν. ὥστε εἶχεν ἂν καὶ τὰ ὀργανικὰ μέρη τῆς πορείας. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ λογιστικὸν, καὶ ὁ καλούμενος νοῦς, ἐστὶν ὁ κινῶν. ὁ μὲν γὰρ θεωρητικὸς οὐδὲν νοεῖ πρακτὸν, οὐδὲ λέγει περὶ φευκτοῦ καὶ διωκτοῦ οὐθέν. ἀεὶ δ' ἡ κίνησις, ἢ φεύγοντός τι, ἢ διώκοντός ἐστιν. ἀλλ' οὐδ' ὅταν θεωρῇ τι τοιοῦτον, ἤδη κελεύει φεύγειν, ἢ διώκειν· οἷον πολλάκις διανοεῖ τι φοβερὸν ἢ ἡδύ· οὐ κελεύει δὲ φοβεῖσθαι· ἡ καρδία δὲ κινεῖται. ἂν δ' ἡδὺ, ἕτερόν τι μόριον. ἔτι καὶ ἐπιτάττοντος τοῦ νοῦ, καὶ λεγούσης τῆς διανοίας φεύγειν τι ἢ διώκειν, οὐ κινεῖται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττει, οἷον οἱ ἀκρατεῖς. καὶ ὅλως δ' ὁρῶμεν, ὅτι ὁ ἔχων τὴν ἰατρικὴν, οὐκ ἰᾶται, ὡς ἑτέρου τινὸς κυρίου ὄντος τοῦ ποιεῖν κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' οὐ τῆς ἐπιστήμης· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἡ ὄρεξις ταύτης κυρία τῆς κινήσεως· οἱ γὰρ ἐγκρατεῖς ὀρεγόμενοι καὶ ἐπιθυμοῦντες, οὐ πράττουσιν ὧν ἔχουσι τὴν ὄρεξιν, ἀλλ' ἀκολουθοῦσι τῷ νῷ.

ΚΕΦ.

d *Pari modo nec ipsam sentiendi vim motus huiusce principium esse constat: sunt enim animaliũ multa, quæ sensum quidem habent, manent tamẽ, & semper immobilia sunt. Quod si natura nihil facit frustra, neq; necessariorum quicquã omittit, nisi in animalibus membris captis, ac imperfectis, atq; animaliũ hæc & perfecta sunt, & non membris capta, cuius id indiciũ est, & generant enim & statum, decrementaq; suscipiunt, haberent & eas ipsa profecto partes, quæ progrediendi sunt instrumenta.* e *At vero neq; ratiocinandi vis, & id, quod intellectus appellatur, principiũ est mouendi. Intellectus enim contemplatiuus nihil eorum, quæ sub actionem cadunt, contemplatur, neq; dicit quicquam omnino si sit fugiendum, an persequendum. At motus semper aut fugiẽtis, aut persequentis quippiam est. Actiuus etiam cum rem aliquã huiuscemodi contẽplatur, minime iam fugere, aut persequi iubet, attamen si res illa terribilis sit, cor ipsum mouetur, sin afficiens voluptate, pars aliqua alia corporis agitatur. Praterea intellectus nonnunquam iubet, rationiq; fugere aliquid, aut persequi dicit, at non obtemperat homo, neq; mouetur, sed agit cupiditate, vt in ipso fieri solet incõtinenti. Omnino aũt persæpe fieri videmus, vt non medeatur ipse, qui medicinã habet, nec ipse conficiat statuã qui statuariã habet artem. Propterea quod non ars ipsa, neq, scientia, sed aliquid aliud hanc habet vim, & potentiã, vt per ipsam artẽ aliquid scientiarumq; agatur. At vero nec appetitus auctor, atq; princeps huius est motionis: continentes enim quanquã appetũt, atq; cupiunt, non tamen agunt ea, quæ cupiunt, sed intellectum ipsum sequuntur, rationiq; obtemperant.* Text. 46. Text. 47. Text. 48.

CAP.

Probatur item non esse potentiam sentiendi. d *Pari modo nec ipsam*] Eadem ratione ostendit vim progrediendi non esse sensum quia constat quædam esse animalia, quæ nõ mouentur loco, sed eadem fixa sede vitã agunt. (Græci Zoophyta vocant, Latini plantanimalia nuncupare possunt) quæq; sensum habent, & tamen facultate loco motrici prædita non sunt, cum organis ad diuersa loca adeunda careant.

Eandem distingui ab intellectu. e *At vero neq; ratiocinandi vis.*] Probat non eandem esse facultatem motiuam & intellectiuam, quia intellectus, vel actiuus est, vel contemplatiuus: neuter autem principium progressionis haberi potest: nõ cõtemplatiuus: hic enim, quia talis est, nihil quod in actionem cadit, considerat: progressio aũt non nisi fugientis, aut amplectentis actio est. Nõ practicus, quia hic sæpenumero quid amplectendum aut declinandum sit proponit, nec tamen actio sequitur, vt patet in ijs, qui cupiditate magis, quam ratione ducuntur. *Facultatẽ mouentem non esse appetitum.* Postremo, quod facultas mouens nõ sit appetitus, siue concupiscibilis siue irascibilis, confirmat ex eo, quia sæpe inclinante appetitu ad aliquem motum, motus non exhibetur.

CAP.

ΚΕΦ. ι.

Φαίνεται δέ γε δύο ταῦτα κινοῦντα, ἢ ὄρεξις, ἢ νοῦς, εἴ τις τὴν φαντασίαν τιθείη ὡς νόησίν τινα. πολλὰ γὰρ παρὰ τὴν ἐπιστήμην ἀκολουθοῦσι ταῖς φαντασίαις, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις οὐ νόησις οὐδὲ λογισμός ἐστιν, ἀλλὰ φαντασία. ἄμφω ἄρα ταῦτα κινητικὰ κατὰ τόπον νοῦς καὶ ὄρεξις. νοῦς δ'

CAPVT X.

Videntur igitur duo hæc esse mouentia, vel appetitus, vel intellectus, si quis imaginationem, vt quãdam intellectionem esse ponat. Nam & homines magis imaginationem, quam scientiam plerumque sequuntur, & in cæteris animalibus non intellectio, neque ratio, sed imaginatio inest. Hæc igitur ambo, intellectus & appetitus, mouendi motu dictio principia sunt. Text. 49.

Intellectus

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Videntur a igitur duo.] Capite superiori docuit, quid non esset vis mouendi; nunc quid sit, ostendit. Et quoniam facultas motrix aut est dirigens, aut impellens, aut exequens, docet quænam sint principia, à quibus potentia motum exequens dirigitur, & impellitur. Statuit ergo intellectum practicum, & appetitum esse principia motus progressionis, monetque nomine intellectus practici comprehendi quoq; imaginationem, eo quod inter se mutuo consentiant. Vt enim homines ad motum, omnemq; actionem ratione diriguntur, sic brutę animantes imaginatione: ac nonnunquam etiam homines, cum animi perturbatio rationem vincit. Hoc vero assertum probat, quia tam appetitus, quam intellectus spectant aliquē finem motu progressionis obtinendum. Addit autem intellectum practicum esse dirigens: appetitum vero principiū impellens, quia ad intellectum practicum pertinet quid fugiendum amplectendumve sit proponere, & appetitus officium est rem oblectam fugere, vel amplecti. Ait quoq; intellectum, qui mouet, ratiocinari ob aliquid: quia contemplatiuus propter se speculatur veritatem; practicus autem gratia operis; siquidem omnis appetitio fertur in aliquid assequendum, & intellectus practicus est, qui mouet appetitum, vnde & appetibile dicitur finis, a quo intellectus practici consideratio incipit.

Ostenditur hoc cap. quæ sit vis motiua. Intellectū Practicum & appetitum esse principia motus progressionis.

b *Intelle-*

νοῦς δὲ ὁ ἕνεκά του λογιζόμενος, καὶ ὁ πρακτικός. διαφέρει δὲ τοῦ θεωρητικοῦ τῷ τέλει. καὶ ἡ ὄρεξις ἕνεκά του πᾶσα· οὗ γὰρ ἡ ὄρεξις, αὕτη ἀρχὴ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ· τὸ δ' ἔσχατον, ἀρχὴ τῆς πράξεως. ὥστε εὐλόγως δύο ταῦτα φαίνεται τὰ κινοῦντα, ὄρεξις καὶ διάνοια πρακτική· τὸ ὀρεκτὸν γὰρ κινεῖ. καὶ διὰ τοῦτο ἡ διάνοια κινεῖ, ὅτι ἀρχὴ αὐτῆς ἐστι τὸ ὀρεκτόν. καὶ ἡ φαντασία δὲ ὅταν κινῇ, οὐ κινεῖ ἄνευ ὀρέξεως. ἓν δή τι τὸ κινοῦν τὸ ὀρεκτόν. εἰ γὰρ δύο, νοῦς καὶ ὄρεξις, ἐκίνουν, κατὰ κοινὸν ἄν τι εἶδος ἐκίνουν. νῦν δὲ ὁ μὲν νοῦς οὐ φαίνεται κινῶν ἄνευ ὀρέξεως. ἡ γὰρ βούλησις, ὄρεξις. ὅταν δὲ κατὰ τὸν λογισμὸν κινῆται, καὶ κατὰ βούλησιν κινεῖται. ἡ δὲ ὄρεξις κινεῖ παρὰ τὸν λογισμόν. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ὄρεξίς τις ἐστι. νοῦς μὲν οὖν πᾶς ὀρθός ἐστιν. ὄρεξις δὲ καὶ φαντασία καὶ ὀρθὴ καὶ οὐκ ὀρθή. διὸ ἀεὶ μὲν κινεῖ τὸ ὀρεκτόν, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ἢ τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. οὐ πᾶν δέ, ἀλλὰ τὸ πρακτὸν ἀγαθόν. πρακτὸν δ' ἐστὶν ἀγαθόν, τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ἄλλως ἔχειν. ὅτι μὲν οὖν ἡ τοιαύτη δύναμις κινεῖ τῆς ψυχῆς ἡ καλουμένη ὄρεξις

Intellectus is, inquam qui alicuius gratia ratiocinatur. quiq; principium est agendi, atque hic fine ab intellectu contemplatiuo differt. Appetitus etiā omnis alicuius est gratia. cuius enim est appetitio, id est, principium intellectus actiui: at ipsum vltimum principium est actionis. Quare non sine ratione principia mouendi videntur hac esse duo; appetitus, inquam, & mens ea, quæ principium est agendi. Ipsum enim appetibile mouet: & propterea mens mouet quod appetibile ipsius principium est. Imaginatio quoq; cum mouet, non absq; appetitio- Text. 50.
ne mouet. Vnum igitur est id, quod mouet; ipsum, inquam, appetibile. Nam si duo intellectus, atque appetitus mouēt per aliquam cōmunem vtiq; formam mouerent. Nunc autem intellectus quidem nō videtur absq; appetitu mouere; voluntas enim appetitus est quidam. Atq; cum sit motus per rationem, & etiam per voluntatem fit. Appetitus autem absq; ratione mouet; cupiditas enim & ipsa quidem est appetitus. b Intellectus igitur rectus est omnis: at appetitus atq; imaginatio & recta est, & nō Text. 51.
recta. Quocirca semper quidem ipsum appetibile mouet: hoc autem si aut vere bonum, aut apparens bonum: attamen non omne bonum mouet, sed id, quod sub actionem cadit: sub actionem autem cadit, quod aliter se habere etiam potest. Patet igitur talem animæ vim atque potentiam principium esse mouendi, Text. 52.
quæ quidem est ea, quam appetitum consueuimus appellare. c Constat enim eos oportere, qui partes animæ

b *Intellectus igitur rectus est omnis.*] Ex dictis occasionem sumit explicandi cur interdum in appetitionib. motibusq; erremus, asserens in primis intellectum omnem rectum esse, quod interpretandum est de assensu communium principiorum, siue ad contemplationem pertineant; vt, Omne totum est maius sua parte; siue ad actionem, vt, Nulli nocere fas est. Itaq; circa prima principia nullus contingit error, sed neq; in iis, quæ è primis principiis practicis ducuntur, cum recte ac solerter quid amandum fugiendumve sit consideramus. Sic demum appetibile semper mouet, sed hoc aut simpliciter bonum est, cum rectæ rationis iudicio regulæque respondet: aut solam speciem boni gerit, quæ nihilominus appetitum ad se allicit: nisi enim vt bonum & appetibile repræsentetur, nullam efficit motionem; quod certe argumento est appetitum inter alia, quæ in ipso animali interius mouent præcipuum locum tenere.

Circa prima principia errorē nullū contingere in intellectu. Appetibile aut bonum est, aut apparenter bonum.

c *Constat enim eos oportere.*] Reijcit Platonicam diuisionem facultatum animæ in vim rationis, iræ & cupiditatis, propterea quod manifestum sit plures esse animæ potentias; nimirum vim nutriendi, sentiendi, intelligendi, deliberandi, appetendi. Vbi aduerte quod ait, potentiam intelligendi & deliberandi magis inter se differre, quam facultatem irascendi & cupiendi in-

Qua ratione potentiæ

intelligendi & liberandi distinguantur.

di, interpretandum id esse ex parte obiecti, quatenus simplicium intellectus circa vniuersalia & sempiterna versatur; deliberatio vero circa singularia : & quæ aliter se habere possunt, re enim vera & vna & eadem potentia est, quæ intelligit, & deliberat.

d Cum

ρεξις. φανερὸν, τοῖς δὲ διαιροῦσι τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, ἐὰν κατὰ τὰς δυνάμεις διαιρῶσι καὶ χωρίζωσι πάμπολλα γίνεται, θρεπτικὸν αἰσθητικὸν, νοητικὸν, βουλευτικὸν, ἔτι δὲ ὀρεκτικόν· ταῦτα γὰρ πλεῖον διαφέρει ἀλλήλων, ἢ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμικόν. ἐπεὶ δὲ αἱ ὀρέξεις γίνονται ἐναντίαι ἀλλήλαις. τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅταν ὁ λόγος καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐναντίαι ὦσι, γίνεται δὲ ἐν τοῖς χρόνου αἴσθησιν ἔχουσιν. ὁ μὲν γὰρ νοῦς διὰ τὸ μέλλον ἀνθέλκειν κελεύει, ἡ δὲ ἐπιθυμία διὰ τὸ ἤδη. φαίνεται γὰρ τὸ ἤδη ἡδὺ, καὶ ἁπλῶς ἡδὺ καὶ ἀγαθὸν ἁπλῶς, διὰ τὸ μὴ ὁρᾶν τὸ μέλλον. εἴδει μὲν ἂν εἴη ἓν τὸ κινοῦν, τὸ ὀρεκτικὸν ᾗ ὀρεκτικόν. πρῶτον δὲ πάντων τὸ ὀρεκτόν. τοῦτο γὰρ κινεῖ καὶ οὐ κινούμενον, τῷ νοηθῆναι, ἢ φαντασθῆναι. ἀριθμῷ δὲ πλείω τὰ κινοῦντα. ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ τρία, ἓν μὲν τὸ κινοῦν, δεύτερον δὲ ᾧ κινεῖ, καὶ ἔτι τρίτον τὸ κινούμενον. τὸ δὲ κινοῦν, διττὸν, τὸ μὲν ἀκίνητον, τὸ δὲ κινοῦν καὶ κινούμενον. ἔστι δὲ τὸ μὲν ἀκίνητον, τὸ πρακτὸν, ἀγαθόν. τὸ δὲ κινοῦν καὶ κινούμενον, τὸ ὀρεκτικόν. κινεῖται γὰρ τὸ ὀρεγόμενον ᾗ ὀρέγεται καὶ ἡ ὄρεξις κίνησίς τίς ἐστιν, ἢ ἐνέργεια. τὸ δὲ κινούμενον ἐστὶ τὸ ζῷον. ᾧ δὲ κινεῖ ὀργάνῳ ἡ ὄρεξις, ἤδη τοῦτο σωματικόν ἐστι. διὸ ἐν τοῖς κοινοῖς σώματος καὶ ψυχῆς ἔργοις, θεωρητέον περὶ αὐτῶν. νῦν δὲ ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, τὸ κινοῦν ὀργανικῶς ὅπου ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τὸ αὐτὸ, οἷον ὁ γιγγλυμός. ἐνταῦθα γὰρ τὸ κυρτὸν καὶ κοῖλον, τὸ μὲν τελευτὴ, τὸ δὲ ἀρχή (διὸ, τὸ μὲν ἠρεμεῖ, τὸ δὲ κινεῖται. λόγῳ μὲν ἕτερα ὄντα, μεγέθει δὲ ἀχώριστα. πάντα γὰρ ὤσει καὶ ἕλξει κινεῖται). διὸ δεῖ ὥσπερ ἐν κύκλῳ μένειν τι, καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεσθαι τὴν κίνησιν. ὅλως μὲν οὖν ὥσπερ εἴρηται, ᾗ ὀρεκτικὸν τὸ ζῷον, ταύτῃ ἑαυτοῦ κινητικόν. ὀρεκτικὸν δὲ οὐκ ἄνευ φαντασίας ἐστί. φαντασία δὲ πᾶσα, ἢ λογιστικὴ, ἢ αἰσθητική. ταύτης μὲν οὖν καὶ τὰ ἄλλα ζῷα μετέχει.

ΚΕΦ.

nimæ diuidunt, si modo potentias ipsas diuidant, atq; separent complures ipsas esse concedere: nutriendi principium, sentiendi, intelligendi, deliberandi, & appetendi : hæ enim plus inter se differunt, quam potentia cupiendi, ac irascẽdi. d *Cum autẽ appetitiones inter sese contrariæ fiant, quod quidem tum fit, cum ratio cupiditasq; contraria sunt, idq; fieri solet in his quæ sentiunt, atq; percipiunt tempus (mens enim ob futurum retrahere iubet: cupiditas vero præsens ipsum persequitur : nam quod iam afficit voluptate, id & simpliciter afficere voluptate & absolute bonum esse videtur: ex eo sane, quia futurum non perspicitur.) Specie quidem vnũ id est profecto, quod mouet, appetitiuum, inquam, vt appetitiuũ est, atq; appetibile omnium est mouentium primum (hoc enim mouet, & non mouetur mente, aut imaginatione perceptum) numero vero plura sunt ea, quæ mouent.* e *At vero cum tria sint in animalium motu: vnum id, quod mouet: secundum id, quo mouet: & tertium id, quod mouetur: atq; id, quod mouet, sit duplex : nã aliud est immobile. aliud mouet, atq; mouetur, immobile quidem id bonũ est, quod sub actionem cadit; id vero quod mouet, atq; mouetur, immobile quidem id bonum est, quod sub actionẽ cadit; id vero quod mouet, atq; mouetur, est ipsum principium appetendi (mouetur enim id, quod appetit, ea ratione, qua appetit; & appetitio est motus quidam, vel operatio) id autẽ, quod mouetur, est animal ipsum: at quo mouet appetitus, vt instrumẽto, id iam corpori tribuendum est. Quocirca de ipso tunc est contemplandum, cũ de communib. animæ corporisve operibus atq; officiis contemplabimur.* f *Nunc vt in summa dicamus id, quod mouet, vt instrumentum, ibi est collocandum, vbi idem principij rationem finisve subit, vt in cardine fit: hinc enim conuexum, & concauum est, quorum alterum finis, alterum principium est. Quapropter alterum quiescit, alterum mouetur. Sunt ratione quidem diuersa, magnitudine vero non separantur: vniuersa namq; pulsu tactuq; mouentur. Idcirco oportet perinde atq; in circulo aliquid manere, & hinc incipere motum. Omnino igitur, vti diximus, hoc sui ipsius motiuum est animal, quo est appetitiuum. At appetitiuum sine imaginatione non est. omnis autem imaginatio aut rationis est particeps, aut est sensitiua, atq; huius & belluæ participes sunt.*

Text. 53.
Text. 54.
Text. 55.
Text. 56.

CAP.

d *Cum autem appetitiones.*] Declarat quinam appetitus hominem moueat, aiens esse duplicem: superiorem, qui rationem sequitur, & inferiorem, qui phantasiæ ductu agitur : id autem probat ex contrariis actionibus circa idem obiectum, quas eodem tempore elicimus. Visitur autem hæc appeticionum repugnantia in homine duntaxat, quia solus præsentis & futuri temporis disiunctionem exacte percipit.

e *At vero cum tria sint.*] Colligit ea, quæ cernuntur in animalium motione, tria esse. Primum est id, quod mouet: secundum id, quo mouet: tertium, quod mouetur. Rursus id quod mouet duplex est; aut enim est immobile, aut ita mouet, vt moueatur. Immobile est ipsum appetibile. Quod mouet, & mouetur, est appetitus, qui motus ab obiecto, mouet membra. Huic mouenti adde vim directricem, siue sit intellectus, siue phantasia, quæ ab obiecto per speciem mota appetitum mouet, cum nihil nisi cognitum appetamus. Id autem quod absolute dicitur moueri, est animal. Deniq; id, quo mouet, est pars corporis, qua motio administratur.

In animalium motu reperiuntur tria.

f *Nunc*

f *Nunc vt in summa.*]Breuiter quid de organo assertionis asserendum sit, colligit: docens id ibi esse oportere, vbi est principium & finis motus: itemq; debere immobile esse. Quod exponit similitudine cardinis, quo ostium innititur? namque circa concauum ipsius cardinis, & connexum forium, motus inchoatur, & finitur: quia fores in cardine circumuoluuntur, nec aliorsum oberrant. Idem quoq; humani corporis fabrica ostendit. Namque in commissura ossium, vnius ossis connexum alterius concauo, ita assuitur, vt vno quiescente, alterum moueatur. Ita vero ne cessum est, vt omne, quod mouetur, super aliquo fixo & immobili cieatur, atq; adeo ibidem initium & terminus motionis sit, sic in incessu, vno pede consistente, pergit alter. Porro ex his cõpertum esse vult Arist. cor, vel proportionale cordis esse cõmune organũ motus in animalibus, quia in medio, quasi in centro sphæræ consistens, licet perpetuo motu agitetur, quodammodo quiescit, quatenus eidem parti corporis semper adhæret, & à nullo alio motum accipit. Itaque conuenit cordi motus principium, quatenus omnibus membris spiritus vitales & calorem impertit: simulq; in eo motionis terminus visitur, quia ita mouet, vt prædicto modo quiescat. *Organum progressionis sibi esse vbi principium & finis est motus.*

CAP.

ΚΕΦ. ια.

Σκεπτέον δὲ καὶ περὶ τῶν ἀτελῶν, τί τὸ κινοῦν ἐστιν, οἷς ἁφὴ μόνον ὑπάρχει αἴσθησις, πότερον ἐνδέχεται φαντασίαν ὑπάρχειν τούτοις, ἢ οὔ, καὶ ἐπιθυμίαν. φαίνεται γὰρ λύπη καὶ ἡδονὴ ἐνοῦσα. εἰ δὲ ταῦτα, καὶ ἐπιθυμίαν ἀνάγκη. φαντασία δὲ πῶς ἂν ἐνείη; ἢ ὥσπερ καὶ κινεῖται ἀορίστως, καὶ ταῦτ᾽ ἔνεστι μέν, ἀορίστως δ᾽ ἔνεστιν. ἡ μὲν οὖν αἰσθητικὴ φαντασία, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις ὑπάρχει, ἡ δὲ βουλευτικὴ ἐν τοῖς λογιστικοῖς. πότερον γὰρ πράξει τόδε ἢ τόδε, λογισμοῦ ἤδη ἐστὶν ἔργον. καὶ ἀνάγκη ἀεὶ ἑνὶ μετρεῖν. τὸ μεῖζον γὰρ διώκει. ὥστε δύναται ἓν ἐκ πλειόνων φαντασμάτων ποιεῖν. καὶ αἴτιον τοῦτο τοῦ δόξαν μὴ δοκεῖν ἔχειν, ὅτι τὴν ἐκ συλλογισμοῦ οὐκ ἔχει, αὕτη δὲ ἐκείνην. διὸ τὸ βουλευτικὸν οὐκ ἔχει ἡ ὄρεξις. νικᾷ δ᾽ ἐνίοτε καὶ κινεῖ τὴν βούλησιν· ὁτὲ δ᾽ ἐκείνη ταύτην, ὥσπερ σφαῖρα, ἡ ὄρεξις τὴν ὄρεξιν, ὅταν ἀκρασία γένηται· φύσει δὲ ἀεὶ ἡ ἄνω ἀρχικωτέρα καὶ κινεῖ, ὥστε τρεῖς φορὰς ἤδη κινεῖσθαι. τὸ δ᾽ ἐπιστημονικὸν οὐ κινεῖ, ἀλλὰ μένει. ἐπεὶ δ᾽ ἡ μὲν καθόλου ὑπόληψις καὶ λόγος, ἡ δὲ τοῦ καθ᾽ ἕκαστον. ἡ μὲν γὰρ λέγει, ὅτι δεῖ τὸν τοιοῦτον τὸ τοιόνδε πράττειν, ἡ δὲ ὅτι τόδε τοιόνδε, κἀγὼ δὲ τοιόσδε. ἤδη αὕτη κινεῖ ἡ δόξα, οὐχ ἡ καθόλου, ἢ ἄμφω· ἀλλ᾽ ἡ μὲν ἠρεμοῦσα μᾶλλον, ἡ δ᾽ οὔ.

ΚΕΦ.

CAPVT XI.

At enim considerandum est etiam quidnam sit id, quod imperfecta animalia motu ciet, quibus sensus inest tantummodo tactus, atq; inuestigandum est, si his etiam insit imaginatio cupiditasve, nec ne: & enim dolor atq; voluptas his inesse videtur, quod si hæc insunt, & cupiditatem necesse est eisdem inesse. At quonam pacto his imaginatio inest? An asserendum est, vt videtur, hæc & in his inesse; imaginationem, inquam atq; cupiditatem: verum vt indeterminate mouentur, sic & hæc ipsis insunt indefinite. a *Imaginatio igitur* Text.57. *sensitiua ratione etiam expertibus, vti diximus, animalibus inest. At deliberatiua his inest tantũ, in quibus ratio inest: nam vtrum hoc agat, an hoc rationis iam opus, atq; officium est: atq; necesse est vno quodam metiri; maius enim persequitur: quare potest vnum ex pluribus phantasmatibus facere. Et hæc est causa sane cur non omnis imaginatio videtur opinionem habere, quia eam, quæ est ex ratiocinatione non habet: at hæc illam nimirum habet. Quapropter deliberatiuum appetitus non habet.* b *Vincit autem interdum appetitus, mouetq; voluntatem, interdum hæc illum, appetitus, inquam, appetitum, vt sphæra, cum incontinentia fit: atq; semper superior magis est princeps, mouetq; natura. Quo fit, vt tres iam motus efficiãtur. Ea vero ratio, cui scientiæ tribuuntur, non mouet, sed manet.* Text.58. *Cum autem existimationum ac rationum alia sit vniuersalis, alia singularis (illa namq; dicit, omne bonum honoribus esse afficiendum, hæc vero dicit me bonum esse) Hæc iam opinio mouet, non illa vniuersalis, quin potius ambæ mouent. at illa quiescens magis: hæc autem non quiescens.*

CAP.

CAPITIS VNDECIMI EXPLANATIO.

Disseruerat Aristoteles superiori capite de principiis motus animalium perfectorum: quærit nunc an etiam imperfectis motrix facultas conueniat. Ac primum docet, constare inesse illis appetitum: siquidem dolore voluptateq; afficiuntur. vnde etiam liquet competere eisdem imaginationem, quia omnis appetitio cognitionem sequitur: non habere tamen perfectam imaginationem, sed indefinitam, cum vel sede stabili degant, vel appulsu iucundi & molesti non ad certum aliquem locum, sed indefinite cieantur. *Animalib. imperfectis suum inesse appetitum.*

a Imagi-

In homine ratio deliberans est primum motus principium.

a *Imaginatio igitur.*] Regreditur ad declarandum primum principium motus in hominibus, atque esse rationem deliberantem, quæ solis animalibus iudicio & intelligentia præditis conuenit: quia consultare quidnam fugiendum amandumue sit, opus est altioris ordinis, quam vt brutis accommodari possit. Monet autem in deliberatione accipiendam esse vnam regulam, vel finem, aliquidue eiusmodi, quo metiamur quid potius agendum sit, quandoquidem in id quisque fertur, quod maius præstantiusue æstimat: id vero non nisi secundum aliquam mensuram, hoc est, secundum accessum ad id quod præcellentius est, diiudicari solet. Vnde planum est, inquit, rationem deliberantem è plurib. vnum facere; quatenus vnum cæteris anteponit. Namque è tribus, quæ se illi offerunt, alterum reiicit, altero vt mensura vtitur, tertium approbat amplectiturque. Atque hæc causa est, cur brutis non conueniat opinari: quia licet habeant phantasiam, non tamen vti possunt syllogismo, per quem vnum alteri præferendum concludant.

Brutis non conuenit opinari.

b *Vincit autem interdum.*] Monet interdum deliberationem rationis ab inferiori appetitu vinci, quanquam deliberationis vis suapte natura inferiorem appetitum regit, ac mouet: sicuti & in cœlesti motu superiores globi subiectas sibi sphæras circumuehunt, quæ mouendi ratio maxime ordinata est, cum natura poscat, vt infima altioribus pareant, eorumque vim & imperium sequantur.

CAP.

ΚΕΦ. ιβ.

Τὴν μὲν οὖν θρεπτικὴν ψυχὴν ἀνάγκη πᾶν ἔχειν ὅ,τι περ ἂν ζῇ, καὶ ψυχὴν ἔχῃ ἀπὸ γενέσεως μέχρι φθορᾶς· ἀνάγκη γὰρ τὸ γενόμενον αὔξησιν ἔχειν, καὶ ἀκμὴν, καὶ φθίσιν. ταῦτα δὲ ἄνευ τροφῆς ἔχειν ἀδύνατον. ἀνάγκη ἄρα ἐνεῖναι τὴν θρεπτικὴν δύναμιν ἐν πᾶσι τοῖς φυομένοις καὶ φθίνουσιν. αἴσθησιν δὲ οὐκ ἀναγκαῖον ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσιν· οὔτε γὰρ ἂν ὅσων τὸ σῶμα ἁπλοῦν, ἁφὴν ἐνδέχεται ἔχειν, οὔτε ἄνευ ταύτης οἷόν τε οὐθὲν εἶναι ζῷον. οὔτε δὲ ὅσα μὴ δεκτικὰ τῶν εἰδῶν ἄνευ τῆς ὕλης. τὸ δὲ ζῷον, ἀναγκαῖον αἴσθησιν ἔχειν, εἰ μηθὲν μάτην ποιεῖ ἡ φύσις. ἕνεκά του γὰρ ἅπαντα ὑπάρχει τὰ φύσει, ἢ συμπτώματα ἔσται τῶν ἕνεκά του. εἰ οὖν πᾶν σῶμα πορευτικὸν μὴ ἔχον αἴσθησιν, φθείροιτο ἂν, καὶ εἰς τέλος οὐκ ἂν ἔλθοι, ὅ ἐστι φύσεως ἔργον. πῶς γὰρ θρέψεται; τοῖς μὲν γὰρ μονίμοις ὑπάρχει τοῦτο ὅθεν πεφύκασιν.

οὐχ

CAP. XII.

Necesse est igitur omne, quod viuit, animamque habet, nutriendi vim habere ab ortu, generationeue vsque ad interitum, corruptionemve suam: necesse est enim omne quod est, ortum, accretionem, & statum, & decretionem habere, quæ quidem, vt patet, sine nutritione fieri nequeunt. Necesse est igitur vniuersis his, quæ accrescunt, atque decrescunt, inesse potentiam nutriendi. Text. 59. *At non in omnibus viuentibus necesse est sensum esse: etenim neque ea possunt tactum habere, quorum corpus est simplex, quæque non sine materia formarum sunt susceptiua. neque fieri potest, vt sine hoc sensu animalium quicquam in rerum sit ratione.* Text. 60. *a Animal autem necesse est sensum habere, si nihil facit frustra natura: nam vniuersa, quæ natura conficiuntur, gratia sunt alicuius, aut sunt casus eorum, quæ alicuius causa fiunt. Si igitur corpus, quod habet vim gradiendi, non haberet sensum, corrumperetur sane: & non ad suum proficisceretur, perueniretque finem, quem quidem opus esse naturæ constat. Quo namque pacto nutrietur? Immobilibus enim adest nutrimentum in eo loco, vbi sunt orta, quo nutriri possunt suapte natura.*

b *Fieri*

CAPITIS DVODECIMI EXPLANATIO.

COmparat hoc capite inter se facultates animæ, vt pateat quem ordinem inter se habeãt, quæ necessariæ, quæue vtiles tantum sint. Statuit igitur duas conclusiones, quarũ prior ita se habet; Omne viuens quandiu viuit, vegetandi, seu nutriendi facultate pollet: sensu vero solæ animantes indigent. Hanc quoad priorem partem suadet, quia necesse est quodlibet viuens primo augescere, tum stare, postremo imminui, id est, quia oportet vt ad perfectionem magnitudinis assequendam moueatur, & ea obtenta aliquantulum consistat, ac tandem vrgente senio in deterius ruat. Quod non nisi interuentu nutritionis fit. Quo ad posteriorem vero partem, quia corpora non perfecte composita, vt plantæ, in quibus terræ concretio nimis dominatur, nequeunt habere tactum, qui omnium sensuum primus, ac reliquorum fundamentum est; siquidem tactus mediocritatem quandam exigit, & nonnullam euocationem à materia, vt formas sensibiles recipiat.

Omne viuens nutriendi facultate esse praditum.

Sola animãtia indigere sensu.

Animalia omnia gustu & tactu pollere.

a *Animal autem.*] Secunda conclusio: Omnia animalia tactu & gustu, qui tactus quidam est, prædita sunt. Hanc probat, quia in natura nihil temere accidit, sed omnia ad aliquem finem tendunt, quare animalia, quæ loco mouentur, necessario progrediendi facultatem ob aliquem finem obtinebunt, vtique ad salutaria consectanda & declinanda noxia, atqui hoc præstare non

possent,

possent, nisi tactu & gustu prædita essent: habent igitur hos duos sensus. Quod si quis obiiciat, *Obiectio.*
conchylia & quæcunque saxis adhærescunt, non moueri loco, & nihilominus viuere ac sentire.
Occurrit huiusmodi animantes haudquaquam egere facultate locomotrici, quia alimentum *Dilutio.*
coniunctum habent, cæteræ vero longe positum, quod proinde motu inuestigare debent.

b *Fieri*

οὐχ οἷόν τε δὲ σῶμα ἔχειν μὲν ψυχὴν, καὶ νοῦν κριτικὸν αἴσθησιν δὲ μὴ ἔχειν, μὴ μόνιμον ὂν, γεννητὸν δέ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀγέννητον. διὰ τί γὰρ οὐχ ἕξει; ἢ γὰρ τῇ ψυχῇ βέλτιον, ἢ τῷ σώματι. νῦν δ' οὐδέτερον· ἡ μὲν γὰρ οὐ μᾶλλον νοήσει, τὸ δ' οὐδὲν ἔσται μᾶλλον δι' ἐκεῖνο. οὐθὲν ἄρα ἔχει ψυχὴν σῶμα μὴ μόνιμον ἄνευ αἰσθήσεως. ἀλλὰ μὴν εἴγε αἴσθησιν ἔχει, ἀνάγκη τὸ σῶμα εἶναι ἢ ἁπλοῦν, ἢ μικτόν. οὐχ οἷόν τε δὲ ἁπλοῦν· ἁφὴν γὰρ οὐχ ἕξει, ἔστι δὲ ἀνάγκη ταύτην ἔχειν. τοῦτο δὲ ἐκ τῶνδε δῆλον. ἐπεὶ γὰρ τὸ ζῷον σῶμα ἔμψυχόν ἐστι, σῶμα δὲ ἅπαν ἁπτὸν, ἁπτὸν δὲ τὸ αἰσθητὸν ἁφῇ, ἀνάγκη καὶ τὸ τοῦ ζῴου σῶμα ἁπτικὸν εἶναι, εἰ μέλλει σώζεσθαι τὸ ζῷον· αἱ γὰρ ἄλλαι αἰσθήσεις, δι' ἑτέρων αἰσθάνονται, οἷον ὄσφρησις, ὄψις, ἀκοή. ἁπτόμενον δὲ, εἰ μὴ ἕξει αἴσθησιν, οὐ δυνήσεται τὰ μὲν φεύγειν, τὰ δὲ λαβεῖν. εἰ δὲ τοῦτο, ἀδύνατον ἔσται σώζεσθαι τὸ ζῷον. διὸ καὶ ἡ γεῦσίς ἐστιν ὥσπερ ἁφή τις· τροφῆς γάρ ἐστιν. ἡ δὲ τροφὴ, τὸ σῶμα τὸ ἁπτόν. ψόφος δὲ, καὶ χρῶμα, καὶ ὀσμὴ οὐ τρέφει, οὐδὲ ποιεῖ οὔτε αὔξησιν, οὔτε φθίσιν· ὥστε καὶ τὴν γεῦσιν ἀνάγκη ἁφήν εἶναί τινα, διὰ τὸ τοῦ ἁπτοῦ καὶ θρεπτικοῦ αἴσθησιν εἶναι. αὗται μὲν οὖν ἀναγκαῖαι τῷ ζῴῳ. καὶ φανερὸν ὅτι οὐχ οἷόν τε ἄνευ ἁφῆς εἶναι ζῷον. αἱ δὲ ἄλλαι τοῦ τε εὖ ἕνεκα, καὶ γένει ζώων ἤδη, οὐ τῷ τυχόντι ἀλλὰ τισὶν, οἷον τῷ πορευτικῷ ἀνάγκη ὑπάρχειν· εἰ γὰρ μέλλει σώζεσθαι, οὐ μόνον δεῖ ἁπτόμενον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἄποθεν. τοῦτο δ' ἂν εἴη, εἰ διὰ τοῦ μεταξὺ αἰσθητικὸν εἴη, τῷ ἐκεῖνο μὲν ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ πάσχειν καὶ κινεῖσθαι, αὐτὸ δ' ὑπ' ἐκείνου. ὥσπερ γὰρ τὸ κινοῦν κατὰ τόπον, μέχρι του μεταβάλλειν ποιεῖ, καὶ τὸ ὦσαν ἕτερον ποιεῖ ὥστε ὠθεῖν, καὶ ἔστι διὰ μέσου ἡ κίνησις. καὶ τὸ μὲν πρῶτον κινοῦν ὠθεῖ οὐκ ὠθούμενον, τὸ δ' ἔσχατον μόνον ὠθεῖται οὐκ ὦσαν. τὸ δὲ μέσον ἄμφω. πολλὰ δὲ μέσα. οὕτως ἐπ' ἀλλοιώσεως, πλὴν ὅτι μένοντος ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀλλοιοῖ, οἷον εἰ εἰς κηρὸν βάψειεν, μέχρι τούτου ἐκινήθη, ἕως ἔβαψε. λίθος δὲ οὐδὲν, ἀλλ' ὕδωρ μέχρι πόρρω· ὁ δ' ἀὴρ ἐπὶ πλεῖστον κινεῖται, καὶ ποιεῖ καὶ πάσχει, ἐὰν μένῃ καὶ εἷς ᾖ. διὸ καὶ περὶ ἀνακλάσεως βέλτιον ἢ τὴν ὄψιν ἐξιοῦσαν ἀνακλᾶσθαι, τὸν ἀέρα πάσχειν ὑπὸ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ χρώματος, μέχριπερ οὗ ἂν εἷς ᾖ. ἐπὶ δὲ τοῦ λείου ἐστὶν εἷς. διὸ πάλιν οὗτος τὴν ὄψιν κινεῖ, ὥσπερ ἂν εἰ τὸ ἐν τῷ κηρῷ σημεῖον διεδίδοτο μέχρι τοῦ πέρατος.

ΚΕΦ.

b *Fieri autem nequit, vt corporum quicquã mobile, atque ortum, animam quidem habeat, discernentemq; mentem, sensu autem vacet. Cur enim non habebit? aut enim animæ, aut corpori id ipsum melius erit. At neutri videatur melius esse: illa namq; ob hoc non intelliget magis; illud autem nõ ob ipsum magis persistet. Nullũ igitur, vti diximus non immobile corpus habet animam absque sensu.* Text. 62. *Atqui si sensum habet, necesse est ipsum vel simplex corpus, vel mistum esse. Sed fieri non potest, vt sit simplex: nõ enim tactum habebit. At hunc sensum inesse necesse est;* c *quod quidem ex hisce perspicuum euadere potest.* Text. 63. *Nam cum animal omne corpus sit animatum, corpusq; omne tangibile sit, tangibile autem sit id, quod est sensibile tactu, necesse est & animalis corpus vim habeat sentiendi tangendo, si debeat ipsum animal conseruari. Cæteri namque sensus per alia quadam externa sentiunt, odoratus, inquã, visus ac auditus: tangens autem, nisi sensum habeat, non poterit alia quidẽ fugere, alia autem capere. Quod si ita sit, fieri non potest, vt ipsum animal conseruetur. Quapropter & ipse gustus, quasi tactus est quidam: est enim alimenti sensus: at alimentũ corpus est, quod tactu percipitur. Sonus autem & color, & odor non nutriunt, nec accretionem decretionemve faciunt.* Text. 64. *Quare necesse est ipsum gustum tactum quendam esse, quia rei tangibilis ac nutritiuæ est sensus. Hi igitur sensus necessarij sunt animali: atq; perspicuum est fieri non posse, vt sit animal absque tactu. At cæteri sensus boni sunt gratia, & definito iam generi, non cuiuis animalium sine vllo discrimine sed cuidam, vt gradienti, necesse est insint: nam si conseruari debeat non solum tangendo, sed eminus etiam sentire ipsum oportet. Quod quidem erit, si per externum sentire medium possit hoc pacto, vt à sensibili quidem medium, ab hoc autem ipsum patiatur, ac moueatur.* Text. 65. *Nam vt in motu ad locum accommodato fieri solet, cum per multa efficitur (primũ namq; mouens pellit secundum, pellendoq; facit, vt illud pellat id, quod deinceps post illud est collocatum: fitq; hoc pacto motus per medium: atq; primum quidem pellit, & non pellitur: vltimum autem pellitur, & non pellit, medium vero pellitur, atq; pellit. & interdum plura sunt media, interdum pauciora) sic & in alteratione fieri solet, hoc excepto duntaxat, id, inquam, quod alterat eodem in loco manere: Veluti si quispiam in cerã tinxerit, vsq; ad id mota est, vsq; quo tinxit: lapis autem non mouetur; at aqua ad distantiam longam; aer autem ad longiorem mouetur, atq; agit, & patitur, si maneat, sicque vnus & non diuisus. Quapropter & de reflexione melius est aerem à figura coloreq; pati, quo vsq; sit vnus (est autem vnus in ipso leui) quam egredientem visionem frangi, atq; reflecti censere. Quocirca rursus hic mouet visum, perinde atq; si signum, quod in ceram imprimitur, transmitteretur vsq; ad finem.*

CAP.

---

b *Fieri autem nequit*] Diceret aliquis gradientia si intellectrici vi affecta sint, posse per eam iucundum ac molestum diiudicare, atque adeo non indigere sensu. Respondet fieri non posse, vt vllum corpus mentem habeat, & sentiendi facultate non polleat, quia alioqui talis animæ & corporis *Fieri nequit vt corpus habeat mentem*

tem, & sen-sibus non polleat. corporis vnio neque in animæ, neque in corporis bonum caderet. Non in bonum animæ, quia anima intellectiua ideo corpori vnitur, vt sensuum ministerio rerum notionem sibi comparet, qui finis tunc cessaret: non in bonum corporis, quia non ob id corporis compago firmior, aut diuturnior efficietur.

Lib. 3. c. 1. quæst. vnic. art 2. e *Quodquidem ex.*] Iterum suadet tactum & gustum omnibus inesse animantibus; non ita vero reliquos sensus auditum, aspectum, olfactum: qui animali non dantur ob necessitatem, sed vtilitatem, atque iis potissimum competunt, quæ progressionem subeunt; dantur enim à natura ad ea, quæ procul sunt percipienda. Vnde eorum obiecta prius medium externum immutant, deinde per id ad sensiteria sui imaginem traiiciunt. Quo autem pacto intelligendum sit gustum inesse omnibus animantibus, quæ nam eius sit necessitas, iam alibi in hoc opere posuimus.

ΚΕΦ. ιγ.

ΟΤΙ δ' οὐχ οἷόν τε ἁπλοῦν τὸ τοῦ ζώου σῶμα εἶναι, φανερόν, λέγω δ' οἷον πύρινον, ἢ ἀέρινον. ἄνευ μὲν γὰρ ἁφῆς οὐδεμίαν ἐνδέχεται ἄλλην αἴσθησιν ἔχειν· τὸ γὰρ σῶμα ἁπτικὸν τὸ ἔμψυχον πᾶν, ὥσπερ εἴρηται. τὰ δ' ἄλλα ἔξω γῆς, αἰσθητήρια μὲν ἂν γένοιτο, πάντα δὲ τῷ δι' ἑτέρου αἰσθάνεσθαι, ποιεῖ τὴν αἴσθησιν καὶ διὰ τῶν μεταξύ. ἡ δ' ἁφὴ τῷ αὐτῶν ἅπτεσθαί ἐστι, διὸ καὶ τοὔνομα ἔχει. καίτοι καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητήρια ἁφῇ αἰσθάνεται, ἀλλὰ δι' ἑτέρου. αὕτη δὲ δοκεῖ μόνη δι' αὑτῆς. ὥστε τῶν μὲν τοιούτων στοιχείων οὐθὲν ἂν εἴη σῶμα τοῦ ζώου. οὐδὲ δὴ γήινον. πάντων γὰρ ἡ ἁφὴ τῶν ἁπτῶν ἐστιν ὥσπερ μεσότης, καὶ δεκτικὸν τὸ αἰσθητήριον, οὐ μόνον ὅσαι διαφοραὶ γῆς εἰσιν, ἀλλὰ καὶ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἁπτῶν ἁπάντων. καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ὀστοῖς καὶ ταῖς θριξί, καὶ τοῖς τοιούτοις μορίοις οὐκ αἰσθανόμεθα, ὅτι γῆς ἐστι. καὶ τὰ φυτὰ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει αἴσθησιν, ὅτι γῆς ἐστι. ἄνευ δ' ἁφῆς οὐδεμίαν οἷόν τε ἄλλην ὑπάρχειν. τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητήριον, οὐκ ἔστιν οὔτε γῆς, οὔτε ἄλλου τῶν στοιχείων οὐδενός. φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀνάγκη μόνης ταύτης στερισκόμενα τῆς αἰσθήσεως τὰ ζῷα, ἀποθνήσκειν. οὔτε γὰρ ταύτην ἔχειν οἷόν τε μὴ ζῷον, οὔτε ζῷον ὄν, ἄλλην ἔχειν ἀνάγκη πλὴν ταύτης. καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἄλλα αἰσθητὰ ταῖς ὑπερβολαῖς οὐ διαφθείρει τὸ ζῷον, οἷον χρῶμα, καὶ ψόφος, καὶ ὀσμή, ἀλλὰ μόνον τὰ αἰσθητήρια, ἂν μὴ κατὰ συμβεβηκός. οἷον ἂν ἅμα τῷ ψόφῳ ὦσις γένηται καὶ πληγή, καὶ ὑπὸ ὁραμάτων καὶ ὀσμῆς ἕτερα κινεῖται, ἃ τῇ ἁφῇ φθείρει. καὶ ὁ χυμὸς δὲ ᾗ ἂν ἅμα συμβαίνῃ ἁπτικὸς εἶναι, ταύτῃ φθείρει. ἡ δὲ τῶν ἁπτῶν ὑπερβολή, οἷον θερμῶν, καὶ ψυχρῶν, καὶ σκληρῶν, ἀναιρεῖ τὸ ζῷον. παντὸς μὲν γὰρ αἰσθητοῦ ὑπερβολὴ ἀναιρεῖ τὸ αἰσθητήριον, ὥστε καὶ τὸ ἁπτὸν τὴν ἁφήν. ταύτῃ δ' ὥρισται τὸ ζῆν. ἄνευ γὰρ ἁφῆς δέδεικται ὅτι ἀδύνατον εἶναι τὸ ζῷον. διὸ ἡ τῶν ἁπτῶν ὑπερβολὴ οὐ μόνον τὸ αἰσθητήριον φθείρει, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῷον, ὅτι ἀνάγκη μόνην ἔχειν ταύτην τὰ ζῷα. τὰς δ' ἄλλας αἰσθήσεις ἔχει τὸ ζῷον, ὥσπερ εἴρηται, οὐ τοῦ εἶναι ἕνεκα, ἀλλὰ τοῦ εὖ. οἷον ὄψιν, ἐπεὶ ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι, ὅπως ὁρᾷ. ὅλως δ' ἐπεὶ ἐν διαφανεῖ. γεῦσιν δὲ διὰ τὸ ἡδὺ καὶ λυπηρόν, ἵνα αἰσθάνηται τὸ ἐν τροφῇ, καὶ ἐπιθυμῇ, καὶ κινῆται. ἀκοὴν δέ, ὅπως σημαίνηταί τι αὐτῷ. γλῶτταν δέ, ὅπως σημαίνῃ τι ἑτέρῳ.

CAP. XIII.

ATqui perspicuum est, fieri non posse, vt corpus animalis sit simplex, igneum, inquam, aut aqueum, aut aereum. Nam nullus alius absque tactu haberi potest: corpus enim animalis omnis vt dictum est, vim habet sentiendi tangendo: Cætera autem elementa, præter terram, instrumenta sensus fieri possunt. Atque omne tale per aliud sentiendo sensum nimirum efficit, & per media: at tactus in tangendo sensibilia sua, consistit. Quapropter & hoc nomine nuncupatur. Atque tametsi cætera quoque sensuum instrumenta tactu sentiunt, tamen per aliud medium sentiunt: at ipse tactus per se ipsum solus sentire videtur. Quibus efficitur, vt nullum talium elementorum corpus sit animalis. At vero neque terreum esse potest: tactus enim veluti mediocritas est omnium tangibilium: & instrumentum ipsius non modo terræ differentiarum est susceptiuum, sed etiam calidi frigidique cæterorumque omnium tangibilium: & ideo neque ossibus, neque pilis, neque talibus partibus vllis omnino sentimus, quia terrea sunt. Hinc & Plantæ omnium sensuum sunt, vt patet, expertes, quia & ipsæ terreæ sunt. At absque tactu fieri non potest, vt alius quisquam sit sensus, huius autem instrumentum sensus, neque terra est, neque cæterorum vllius elementorum. Text. 66

a *Hæc cum ita sint, patet animalia necessario mori, cum hoc solo sensu tactus priuantur; neque enim fieri potest, vt hunc sensum non animal habeat, neque si animal est, alium sensum præter hunc habere necesse est. Et propterea fit, vt cætera quidem sensibilia non corrumpant suis exuperationibus animal, color, inquam, sonus & odor, sed ipsa tantum sensuum instrumenta nisi per accidens; vt si simul cum sono pulsio ictusque fiat, et si à rebus quæ videntur, atque ab olentibus, alia moueantur, quæ tactu corrumpunt: sapor etiam hoc sane corrumpit, quo simul accidit ipsum tangibile esse. Exuperationes autem tangibilium, vt calidorum, frigidorum & huiusmodi ipsum interficiunt, atque interimunt animal. Exuperatio enim sensibilis cuiusuis sensus destruit instrumentum, atque deuastat. Quare & tangibile exuperans ipsum destruit tactum. At hoc sensu definitum est animal; sine namque tactu fieri non posse, vt sit animal demonstrauimus. Quamobrem exuperationes eorum, quæ tactu percipiuntur, non solum instrumentum ipsius sensus, verum etiam animal ipsum interimunt, atque corrumpunt: quia necesse est animal hunc solum habere. Cæteros autem sensus animal habet, non vt sit, sed vt bene sit, vt antea diximus: visum enim habet, vt videat, quoniam & in aere, & in aqua, & omnino in perspicuo degit. Gustum autem ob id, quod voluptate afficit, aut dolore, vt in alimento ea sentiat & cupiat, ac moueatur, & auditum vt aliquid significetur. Linguam præterea, vt ipsum aliquid alii per ipsam significet.* Tex. 67 Text. 68

CAP.

CAPITIS DECIMITERTII EXPLANATIO.

Conclu- Repetit illustratq; hoc capite duplicem conclusionem. Prima est, nullum animal esse corpus simplex, aut vno elemento constans: sed ex omnium permistione concretum. Hanc probat, quia omnibus animantibus competit sensitiuum tactus, quod simplici elemento constare non potest, cum mediocritatem & temperationem exigat, quæ in compositis duntaxat visitur. Vnde ea, quæ terrestri materia nimis abundant, sensu carent, etsi vegetentur, sicuti plantæ, & his vicinia, cognataue, vt capilli & ossa.

Conclu- a *Hæc cum ita sint.*] Secunda conclusio est; Animal tactu destructo statim interire. Hanc suadet, quia nihil magis animantibus necessarium est, quam huiusmodi sensus, cum reliqui dati eis fuerint à natura, vt melius & commodius possint viuere, siue ad ornatum & meliorẽ notam. Atque ex prædicta tactus necessitate fit, vt exuperantia obiecti tangibilis per se corrumpat animal, quatenus dissoluit temperiem tactus; exuperantia vero reliquorum sensibilium non nisi ex accidenti; cum videlicet tactiles qualitates pariter inuehit, quarum excessus non solum eiusmodi sensuum instrumenta, sed ipsum quoque organum penitus labefactat.

QVÆSTIO I.

DISTRIBVATVRNE RECTE appetitus in intellectiuum & sensitiuum.

ARTICVLVS I.

VIDERI NON RECTE distribui.

i sit appetitus naturalis. Qvæ proximis capitibus de appetitu & vi motrici disseruit, expendenda à nobis hoc loco sunt. Atque in primis quæstionem propositam de eo tantum appetitu excitamus, qui cognitionem sequitur. Constat enim præter appetitum sensitiuum & intellectiuum, alium quoque dari tam animatis, quam inanimatis rebus communem, quem naturalem vocant, qui nihil est aliud, quam inclinatio, qua vnumquodque, nulla præeunte notitia, fertur in id, quod sibi conueniens est, vt propensio materiæ in propriam formã, qua de re lege D. Dionys. 4. cap. de Diuin. nomin. D. Thomam in quæstionibus de Veritate, quæst. 25. artic. 1. & 1. par. quæst. 78. art. 1. & 1. 2. quæst. 26. art. 1. Quod igitur appetitus etiam hac limitatione sumptus non rectè dispertiatur in sensitiuum & intellectiuum, hisce rationibus videtur ostendi: Potentiæ distinguuntur per obiecta; atqui hi duo appetitus in idem obiectum feruntur; non sunt ergo potentiæ diuersæ. Probatur minor, quia vterque est inclinatio in suum bonum, eoque
2. adepto similiter delectationem capit. Secundo, sicuti apprehensionem sequitur appetitio; ita appetitionem motio ad locum: sed facultas loco mouens non est diuersa in iis, quę ratione carent, & quæ ratione prædita sunt; ergo nec facultas appetens. Tertio, Vis cognoscens nec appetitus sensitiuus est, nec intellectiuus; & tamen est appetitus: ergo diuisio illa non est perfecta. Probatur minor, quia perturbationes, seu passiones animæ sunt propriæ appetitus, & tamen hæ ad cognoscẽtem

A vim spectant: nam ægritudo, teste Cicerone, 4. Tusculanarum quæstionum, definitur Opinio recens mali præsentis, in quo demitti contrahique animo rectum esse videtur. Lætitia opinio recens boni præsentis in quo efferri rectum censetur. Metus opinio impendentis mali. Denique vnaquæque cæterarum affectionum dicitur opinio, siue existimatio, quæ, vt planum est, non nisi ad potentiam cogB nitricem spectat. Adde quod auctore D. Augustino lib. 12. de Trinit. cap. 12. serpens, qui primis parentibus peccatum suasit, adumbrabat, significabatue appetitum sensitiuum; at persuadere ad vim cognoscentem pertinet. Quarto admiratio & risus sunt affectiones alicuius appetitus; sed non intellectiui, aut sensitiui: ergo alterius. Quare ex vna parte videntur plures distinguendi appetitus, ex alia pauciores. 4.

C

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS AFFIRmatiua quæstionis.

Asserendum tamẽ est cum Aristotele hoc in libro, capite 10. text. 17. & libro primo Magnorum moralium, capite decimoseptimo & communi schola Philosophorum, duplicem in nobis dari appetitum; vnum intelD lectiuum, qui videlicet intellectus notitiam sequitur, diciturque voluntas: alterum sensitiuum, quem præit interni sensus cognitio. Probatur autem hæc assertio. Primum quod ad appetitum intellectiuum, quia constat appeti à nobis res spiritales & communes, in quas organi corporei facultate ferri non possumus; cum hæc ea tantum prosequatur, quæ phantasia obiicit; phantasia vero nec spiritalia, nec vniuersalia obiecta percipit. Quare necessario danda in nobis erit aliqua vis apE petens, quæ ductu intellectricis cognitionis moueatur, hæc autem est voluntas. Deinde ꝙ præter hanc alius sit appetitus, nempe sensi-

Vnica assertio.

 tiuus,

tiuus, qui in sola singularia sensibilia tendat, A suadetur; quia videmus brutas animantes salutaria cōsectari, & declinate noxia, quæ functiones haud dubie ab appetitu manant. inesse vero nobis nō modo superiorem illum, sed etiam hunc inferiorem appetitū, planum est, tum quia naturam sensitiuam communē habemus cum belluis; proindeque si illis, etiam nobis hæc facultas competet; tum quia, vt Arist. ca. 10. argumentabatur, experimur in nobis simul vnius eiusdemque rei appetitionem B & fugam; cum, verbi gratia, appetitus aliquod bonum delectabile appetit, voluntas autem id ipsum repudiat, & insurgentem alia ex parte eius appetitionem cohibet; qui actus cum ab eadem potentia elici nequeant, euidens est argumentum duplicem insidere nobis appetitum, à quo illi manent.

Distingui specie appetitum intellectiuum & sensitiuum.

Quod autē prædicti appetitus natura specieq; distinguantur, facile ex dictis colligi potest, tum quia vendicant obiecta diuersa. Nam C volūtas fertur in bonum, tam vniuersale, quā singulare; tam materiæ concretum, quam materiæ expers; inferior autem appetitus in singulare ac materiale bonū dūtaxat. Item quia voluntas est vis immaterialis, appetitus vero sensitiuus facultas corporea. Quæ vero huiusmodi sunt, in eandem specificā naturam conuenire nequeunt. Nec obstat quod Arist. loco proxime citato, tex. 59 scripsit, has potentias esse vnum quid, numero autē distingui. Nihil D enim aliud iis verbis indicare voluit, quam eas vnam communem genericamue rationem sortiri; nec tamen vnam esse alteram, sed duas re ipsa numerari.

ARTICVLVS III.

QVIBVS INTER SE DIFFERANT *appetitus sensitiuus, & intellectiuus.*

1 Discrimen. *Obiectio.*

SVnt autem inter hos duos appetitus varia discrimina. Nam primum voluntas rationis ductum sequitur, appetitus sensitiuus imaginationem, siue phantasiam. Sed obiiciet aliquis hoc modo: Interdum voluntas contra rationis consilium iucunda sequitur, salutaria declinat, maxime vero cum metus, cupiditas, cæteræque perturbationes, quasi venti tem- F pestates commouent: tunc enim piceis abscōdita nimbis nec radios fundit ratio, nec vela gubernat; igitur non recte diximus, voluntatem sequi ductum rationis. *Dilutio.* Respondendum, etsi voluntas non semper sese ad virtutis normam componat, & rectæ rationis consilium amplectatur, semper tamen sequi rationem, id est, id, quod ipsi intellectus proponit; siquidem, vt Diuus Augustinus l. b. 10. de Trinitate, capite 1. ait, nihil volitum, quin cognitum,

2. Discrimen.

Secundo differunt, quia actiones voluntatis sunt simpliciter liberæ, appetitus autē sensitiui non nisi adumbrata quadam & imperfecta libertate, & communicata aliunde, videlicet ob coniunctionē cum voluntate; quā libertatem proinde appetitus inferior in solo homine sortitur; non in brutis animantibus, quæ non sponte, sed naturæ impetu, ac necessitate operantur. Itaque repræsentato obiecto, integrum voluntati est nolle, aut velle, vel saltem actum suspendere (nisi id sit summum bonum clare visum, quod ita ad se rapit, vt voluntas appetitionis & amoris actum neutiquā inhibere queat) at brutorum appetitus, quandiu ei phantasia rem iucundam & appetendam obiicit, necessario in eam fertur, ideoque bruta, vt D. Damascenus lib. 2. Fidei orthod. cap. 27. inquit, potius aguntur, quam agunt. Aduerte tamen quosdam esse actus voluntatis, quos Theologi vocant primo primos, qui tametsi non nisi præeunte cognitione exerceantur: quia tamen non liberum, sed subitum, ac necessarium rationis iudicium sequuntur, liberi non sunt, neque in nostra potestate est eos suspendere, quod similiter dicēdum est de iis, quos pueri & amentes, ac cæteri, quibus rationis vsus impeditus est, administrant. Sed & hos aliquid obtinere libertatis nonnulli putant, qua de re alibi.

Voluntaria libera circa obiectum, quod nō est summum bonum clare visum.

3. Discrimen.

Tertio, Voluntas est potentia immaterialis in animæ substantia insidēs: appetitus sensitiuus est facultas corporea inhærens in materia; quo fit vt voluntas reflectatur supra suos actus, quia vult se velle: appetitus vero sensitiuus non itē: quemadmodum, & alibi de intellectu & internis sensibus dicebamus; ille enim conuertere supra seipsum potest; hi autē minime; videlicet altioris negotii est hæc reciprocatio, quam vt à re materiali fieri queat.

Hoc lib. 2. q. 1. ar.

4. Discrimen.

Quarto, Voluntas, vti diximus, fertur tam E in singularia, quam in communia: tam in ea, quæ materia vacant, quam quæ in materiam sunt demersa; appetitus autem sensitiuus in singularia & materialia tantummodo; patet hoc ex iis, quæ ante disseruimus. Appetitus enim sensitiuus cum organo corporeo inhæreat, nequit vltra singularitatem concretionemue materiæ sese attollere, sicuti nec imaginatio, quam præeuntem sequitur.

5. Discrimen.

Quinto, Voluntas per se, ac naturali ordine mouet appetitum sensitiuum, iuxta illud Genes. 4. Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, quod trifariā præstat voluntas; vno modo interuentu notitiæ sensitiuæ, imperando videlicet sensui interno, vt ea apprehendat, quæ hunc illumue affectum in appetitu commouere queant; verbi gratia, vt de morte cogitet ad timorem excitandum, vel de re iucunda ad cupiditatem. 1. Secundo, imperando immediate ipsi appetitui, vt circa obiectum ei propositū eliciat, continuet, 2.

Tribus modis voluntas mouet appetitum.

nuet,

nuet, cohibeatue actum Quo pacto vir fortis, A vt docet Aristoteles li 4. Ethic. dum se ad fortiter pugnandum excitat, appetitui præcipit, vt irascatur. Tametsi appetitus non semper voluntati obtemperat, sed ei interdum reniti tur, iuxta illud D Pauli ad Romanos 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Cuius rei causam explicat D. Th. 1. p. q. 81. art 3 & in 1. 2. q. 9. art. 2. ex Aristotele 1. Politicorum c. 3. quia voluntas nō dominatur appetitui despotico, herili ue do- B minatu, sed regali, ac politico, hoc est, non vt serui, qui domini mandata non detrectant, sed vt ciues, qui nonnunquam renuunt. Tertio, mouet voluntas, vt quidam volunt, appetitum per defluxum quendam, siue redundantiam; cum scilicet ex acrimonia actus voluntatis redundat in appetitu sensitiuo consimilis motio circa eandem rem ob coniunctionem & ordinem, quem hæ duæ potentiæ inter se habent.

3.

Quin vero non solum voluntas appetitum mouet, sed reliquas etiam vires, quæ obedire C aptæ sunt, nimirum, quia in omnibus potentiis actiuis ordinatis, ea, quæ vniuersalem finem respicit, excitat eas, quæ circa particulares fines versantur, vt tam in naturalibus, quā in politicis rebus videre est Nā corpora cœlestia, quæ communem sublunaris mundi cōfectuationem procurant, cient inferiora corpora, quorum vnumquodq; propriæ speciei, atq; indiuidui tutelā, ac salutē quærit; & Rex, qui in commune totius regni bonum incum- D bit, Dynastas, ac ciuitatum præfectos imperio suo mouet, qui rursum iis, quos sibi subiectos habent, regiminis curam impendunt: obiectū autem voluntatis est bonum, ac ōnis in commune, siue in tota sua amplitudine, quælibet vero potentia tendit in aliquod bonum particulare sibi conueniens Quare voluntatis erit excitare aliquas potentias ad suos actus præterquam vires animæ vegetantis, quæ nostro E imperio non subduntur His adde potentiam motiuam, prout actum suum exercet in corde, & arteriis: non enim hic motus à voluntate pendet. Lege D. Thom. 1. part. q. 82. art. 4 & de veritate q. 4. art 1.

...æ potē... à volū... tis impe... sint ex... ...pta.

ARTICVLVS VI

DISSOLVVNTVR TRIA PRIMI articuli argumenta.

F

Ad primū. NVnc primi articuli argumenta diluamus. Ad primum concessa maiori propositione, neganda est minor, & ad eius probationē quid dicendum sit, patet ex dictis. *Ad secundum.* Ad secundum admitto nda est maior ad minorem dicendum in homine duplicem esse facultatem motricem: vnam organicam inhærētem musculis: vt progressu patebit: alteram spiritalem indentē in substātia animæ, qua anima à corpore abiuncta se ipsam loco mouet Quicquid vero de priori virtute sentiendum sit, quod iam alibi exposuimus, saltem hanc posteriorem constat diuersam esse specie ab ea, quæ belluis conuenit, cum spiritale, & materiale in specificam naturam conuenire nequeant. Itaque minor propositio falsa est.

Ad tertiū. Ad tertium respōdemus, illas perturbationum definitiones non esse peripateticas, sed traditas à Chrysippo, vt refert Galen. lib 4. de decretis Hippocratis, & Platonis, nec à nobis probari, nisi ita intelligantur, vt, verbi causa, ægritudo, seu tristitia definiatur opinio recēs mali præsentis, id est, affectio animi orta ex apprehensione mali præsentis; & c. Similiterq; lætitia opinio recens boni præsentis, id est, animi affectio nata ex cognitione præsentis boni. &c. Qua de re lege D. Damasc. li. 2. fidei orthodoxæ cap. 22 & D. Augustinum li. 14 de Ciuit. Dei cap. 8. Quod vero spectat ad similitudinem inter serpentem, & appetitum, dicimus assimilari appetitum serpēti, quia vt Serpens Euæ, Eua Adamo peccatum suasit, ita appetitus sensitiuus rationem inferiorem; ratio inferior superiorem ad voluptatis consensum pertrahit, quod tamen appetitus non facit adductis rationibus; (id enim intellectricis facultatis est) sed quia vehemens illius affectio interdum mentis arcem occupat; efficitque vt intellectus amplectendum esse iudicet, quod ipsi appetitui gratum, iucundumq; est, siquidem non raro accidit, vt prout quisq; afficitur secundum appetitum, ita de re præsenti iudicet, vt testantur illa Aristotelis verba lib. 3 Ethicorum cap. 4. Ac viro quidem bono id bonum, quod vere bonū est, improbo, quod occurrit, videtur: vt corporibus probe affectis salubria sunt ea, quæ re vera sunt eiusmodi, quæ autem in morbis sunt, alia. Ex dictis patet non colligi ex prædicta inter appetitum, & serpentem similitudine, appetitum esse vim cognitricem; cum appetitus non suadeāt reptātentando intelligibiliter obiectum; aut rationes proponendo, sed modo superius explicato.

Explicātur definitiones passionum tradita à Cicerone.

ARTICVLVS V.

DISSOLVITVR PRIOR PARS quarti argumenti, agiturque de admiratione.

OCcasione vltimi argumenti eorum, quæ primo articulo proposuimus, differendum à nobis hoc loco erit de admiratione, & risu, quorum sæpe in philosophorum scholis fit mentio. Ac quod ad primum attinet; cum admiramur, occurrit obiectum aliquod insolitum, & nouum, seu quasi nouum, Interuenit et-

Vnde proueniat admiratio. *Lege Arist. 1. Metap. c. 2. D. Dam. l. 2. fid. or.*

thodoxæ c. 1. D. Tho. 1. par q. 105. art. 7. & in 2. d 18. q. 1. art. 3. & in disputatis, quæst. de miraculis art. 2.

nit etiam ignoratio causæ eiusdem rei, vel cō- A ditionis alicuius, aut circumstantiæ ad eam pertinentis; vt cū quis eclypsim Lunæ aspicit, neque eius causam tenet; vel cum aliquid supra naturæ ordinem fieri videt, vt mortuū reuocari ad vitam. Vnde quæ hoc modo fiunt, ab admiratione miracula dicūtur, licet enim à diuina virtute fieri sciamus; tamen perfecta diuinæ virtutis cognitio, & eius in operando modus, excedit captū nostri intellectus. Tertio datur simul fixio quædam mentis, id est, fixa, & intenta consideratio talis rei cum su- B spensione animi. Si autem petas in quonam horum proprie admiratio consistat. Respondemus videri consistere in illa fixione mentis connotando suspensionem; licet præter ignorationē superius explicatam, annexam interdum habeat inquisitionem latentis causæ, vel conditionis; aut circumstantiæ, quæ ad rem spectet, inde enim est quod philosophia ab admiratione ortum habuisse dicitur, nimirū quia intuiti sunt homines effecta, quorū causas cum nescirent, primum suspensi tantisper C fuere, dum eiusmodi causas indagarunt, quod non est aliud, quam philosophari, &c.

Miracula ab admiratione nomen acceperunt.

Admiratio consistit in mentis fixione, connotando suspensionē animi.

Philosophiæ initiū dedit admiratio.

Obiectio.

Obiicies tamen non videri obiectum admirationis recte constitui aliquid nouum, & insolitum; quia in Christo Seruatore nostro fuit admiratio: siquidem, vt constat ex cap. 7. Matthæi, miratus est Centurionis fidem; & tamen Christo nihil nouum, occultumue accidere poterat.

Dilutio.

Huic obiectioni occurrendum, licet Christo secundū alios modos multiplicis scientiæ, D quam habebat, non potuerit esse aliquid nouum; potuisse tamen esse secundum scientiam experimentalem, qua id, quod iā ipsi alioqui erat notum, experimento comperiebat, atque hoc pacto fuisse in eo admirationē. Quem affectum ob id potissimum Christus assumpsit, vt nobis mirandum esse significaret, quod etiam ipse admirabatur, vt annotauit D. Thom. 3. part. quæstione 15. art. 8. et Diuo Augustino 1. super Genes. contra Manichæos.

His ita constitutis respondendum est ad E priorem partem argumenti, cuius gratia hæc disputauimus, admirationem neque ad voluntatem, neq; ad appetitum sensitiuum pertinere, sed ad intellectum, vt ex dictis constat. Neque officit quod D. Damasc. lib. 2. Fidei orthodoxæ cap. 15. definiit admirationem metum ex imaginatione vehementi, metus vero affectio est appetitus: sumpsit enim eo loco admirationem paulo latius, sicuti & Aristot. 4 Ethic ca. 3. cum ait magnanimum non esse admirabundū; vel dicito admirationem pro- F pterea dici timorem, quia admirans rei nouæ, & insolitæ magnitudine oppressus considerationem timet, ac refugit, vt D. Thomas 1. 2. quæst. 41. at. 4. ait. At dicet aliquis: qui fieri possit, vt qui admiratur, considerationem fugiat; si consideratio philosophica ab admiratione orta est: Respondet eodem loco D. Th. admirabundum refugere in pręsenti considerationem iudicatricem, id est, non audere ferre iudicium de eo, cuius admiratione tenetur, quia sententiæ suæ defectum, & errorem timet; disquirere tamen, & indagare, vt postea re inspecta, iudicet, atque hoc modo admirationem principium esse philosophandi; vt paulo ante diximus.

Quo sensu admiratio dicatur metus,

Cur admiratio sit causa delectationis.

Quæri etiam solet, cum admiratio coniunctam habeat ignorantiam, qui fiat: vt docente Aristot. 1. Rhetor. cap. 11. admiratio delectationis causa sit? Huic quæstioni respondet D. Thomas 1. qu. 32. art. 8. hisce verbis: Est admiratio desiderium quoddam sciendi: quod in homine contingit ex hoc, quod videt effectum, & ignorat causam; vel etiam ex hoc, quod causa talis effectus excedit cognitionem, aut facultatem ipsius, & ideo admiratio est causa delectationis, in quantum habet adiunctam spem consequendi cognitionem eius, quod scire desiderat; & propter hoc omnia admirabilia sunt delectabilia: sicut quæ sunt rara, & omnes repræsentationes rerum etiam, quæ in se non sunt delectabiles; gaudet enim anima in collatione vnius ad alterum, quia conferre vnum alteri est proprius, & connaturalis actus rationis: vt Philosophus dicit in sua poetica: & propter hoc etiam liberari à magnis periculis magis est delectabile, quia est admirabile: vt dicitur in primo Rhetoricorum. Hęc D. Tho. qui, vt vides, admirationem constituit in desiderio sciendi, quod tamen supra minus probauimus; etsi fortassis non multum referat, hoc ne, an illud dixeris. Iuxta hanc D. Thomæ sententiam dicendum erit, admirationem formaliter pertinere ad appetitum intellectiuum, licet inuestigatio causæ illam concomitans spectet ad vim intelligendi.

In sententia D. Th. admiratio pertinet ad appetitum intellectiuum.

ARTICVLVS VI.

DILVTIO ALTERIVS PARTIS *eiusdem argumenti, disputatio de risu:*

VEniamus nunc ad alteram eiusdem argumenti partem, quæ discutiendū nobis exhibet quid nam risus sit, aliaq; ad eum attinētia. Quæstio certe minime ridicula, & quæ philosophos non parum exercet, de qua est illud Ciceronis secundo de Oratore. Quid sit ipse risus, quo pacto concitetur, vbi sit, quomodo existat, atque ita repente erumpat, vt eum cupiētes tenere nequeamus, & quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit Democritus. Neque enim ad hunc sermonem hoc pertinet, & si pertineret, nescire me tamen id non puderet, quod ne ipsi quidem illi scirent, qui profitentur. Hæc ille. In

Pulcher locus Cicer. de risu.

ille. In primis autem quod spectat ad obiectũ A risus siue ad ea, quæ risum mouent, sunt, vt explicat Fracastorius in lib. de sympathia ca. 20. res nouæ, repentinæ, leues, ac ludicræ, habentes argutiam quandam, & concinnitatem ad aliud; quales habentur facetiæ, & quæ à mimis, seu personatis repræsentantur, & extranea quædam subito, ac concinno quodam casu facta, vt si quis eleganti gressu & quasi per numeros incedens in lutum cadat.

Gignitur autem risus hoc modo. Offerente se nobis re iucũda, & quæ risũ excitare queat, B perfunditur animus gaudio, & lætitia, qua affectum cor, moræ impatiens sese dilatat, magnaque sanguinis efferuescentis, & vitalium spirituum fit diffusio, ad quam musculorum thoracis, ac præsertim diaphragmatis motus sequitur (est vero diaphragma membranula quædam partim cornea, partim neruosa, præcordia à visceribus disiungens, quam Aristoteles tertio de partibus animalium ex succinctũram vocat, ciusq; munus esse putat, impedire ne vapores, qui è ventriculo attolluntur cor lædant) ad diaphragmatis autem agitatio C nem, & porrectionem extenduntur simul musculi, qui à lateribus buccæ sunt, gestusq; ille oris fit, qui risus vocatur, quo animi gaudium & lætitia exprimitur. Erit igitur causa efficiẽs risus, principalis quidem anima; instrumentaria appetitus, & virtus motum exequens, simulque effusio sanguinis & spirituũ, qui sunt quasi antembulones risus: finis, gaudii, seu lætitiæ explicatio: forma ipsa oris, ac faciei deductio. Ita vero hunc in modum risus defi- D niri solet. Risus est concitatio quidam animi ex re iucunda motus, ad cõceptum intus gaudium explicandum, quo thoracis, & oris musculi impetu quodam mouentur.

Sunt autem quidam ad risum procliues, alii seueri. Nam cum obiectum risus sit res noua: ii, quibus quidlibet nouum videtur, vt pueri, & plebs, ex causa hac facile rident; non ita senes, & philosophi. Item quia obiectum risus est res iucunda, & læta, ducuntur assidue in risum ii, qui suapte ingenio hilares sunt, quales E fere esse solent, qui plurimum habent sanguinem, & eum dulcem, non biliosum, aut melancholicum.

His positis, ad dubitationem, cuius illust. â dæ gratia hæc præfati sumus, dicendum est risum quoad gaudium, & delectationem, quæ illo significatur, pertinere ad vtrumlibet appetitum; quia gaudium proprie in voluntate, delectatio, etiam inferiori appetitu cernitur; F quoad ipsam vero oris & faciei diductionem, in qua risus formaliter consistit, immediate eoriri à facultate motum exequente, sicque ad eam, vt proximum illius effectum spectare.

[left margin fragments:] ...qua ...tur; ...ibi- ...odus, ...isus ...tur. ...sa prin ...la, & ...rumen- ...risus. ...nitur ... ad ri- ...proni, ...tardi. ...m quo ...audiũ ...n ap- ...tu, quo ...estus ...otentiã ...itern ...inere.

QVÆSTIO II.

SIT-NE VOLVNTAS INTELLE-*ctu nobilior, an non?*

ARTICVLVS I.

QVI PARTEM AFFIRMATIVAM *sequantur, & quibus eam argumentis probent.*

Fuere, qui voluntatem, & intellectricem potentiam quasi duas sorores eodem partu editas, parique nobilitate insignes putarint. Sed hos refellit Aristotelis, & aliorum philosophorum commune placitum, aientium, species esse tanquam numeros, quia videlicet, vt duo numeri vnitatibus pares esse nequeunt, sed quilibet cæteris maior, minorve est; ita duæ inueniri species non possunt, quarum vna dignitate naturæ alteri par sit. Nec nobis aduersatur D. August. lib. 10. de Trinit. cap. 11. cum ait memoriam, intelligentiam, & voluntatem inuicem sibi æquales esse. Non enim id asserit de æqualitate perfectionis, quã quælibet harum potentiarum in se habet, sed de ea, quam ex parte subiecti omnes sortiuntur: quę haud dubie par est, cum omnes in eadem animæ substantia, vt in subiecto hæreant. His ergo omissis, Henricus quodlib. 1. qu. 14. Scotus in 4 distinct. 49. q. 4. eiusque magister Alexander Alensis 3. part. quæst. 80. membro primo, & quarta partic. quæst 92. membr 2. art. 4. Albertus Magnus in 1. distin. 1 quæst. 14. D. Bonauentura, Ægidius, Gabriel, Maior, Argentinas in 4. distinct. 49 Aureolus apud Capreolum in 1. distinct. 1. quæst. 1. Ochamus ibidem quæst. 2. ad secundum principale, aliiq; nonnulli arbitrantur voluntatem nobiliorem esse intellectu. Quæ opinio neque paucis, neque leuibus innititur argumentis, hisce nimirum. Ea potentia naturæ dignitate alteri præstat, cuius habitus actus, & obiecta nobiliora sunt; sed ita se habet voluntas, est igitur nobilior quam intellectus. Maior propositio conspicua est: assumptio membratim ostenditur, ac primum quoad habitus, quia vt D. August. in lib 14. de Trinitate cap. 1. & Aristotel. libr 6. Ethicorum cap. 7. inquiunt, sapientia est præstantissimus omnium habituum, qui ad intellectum pertinent: at charitas, quæ est habitus voluntatis tum sapientiæ, tum cæteris animæ ornamentis, ac donis excellit, vt testatur non solum idem Doctor 15. de Trinit. cap. 19. sed etiam D Paulus primæ ad Corinth. 13. & ad Coloss. 3. Item quia D Dionysius 7. cap. cœlestis Hierarchiæ choros Angelorum dignitatis ordine componens in supremo loco statuit Seraphinos, qui à charitate nomẽ habent, & infra eos Cherubinos, quia scientia nuncupantur.

Confutantur qui æquam vtriq; defe- runt nobilitatem.

Locus D. August. exponitur.

Pro voluntatu præstantia est 1 arg. dubium ex nobilitate habitus.

Deinde, quod voluntatis actiones melioris notæ-

2. Arg. ex nobilitate actionis.

notæ sint, ostendimus; quia perfectius est mo- A uere, quam moueri; voluntas autem, vt supra ostendimus, docetq; D. Anselmus de conceptu Virginis cap. 4. tanquam Regina mouet cæteras potentias, & in hanc, atq; illam partem pro arbitrio suo flecti; solaque de se pronunciat: Sic volo, Sic iubeo, Sit pro ratione voluntas. Et vero neque ipsa ratio dominium voluntatis subterfugit, cum eius ductu ab vna re ad aliam cogitationem transferat. Vnde D. Bernardus in libro de libero arbitrio rationem pedissequam voluntatis appellat. Secun- B do probatur idem assumptum, quia id, quod possidentem simpliciter bonum reddit, optabilius est eo, quod non reddit simpliciter bonum: at amore, qui est actus voluntatis, redditur homo simpliciter bonus, non autem cognitione, quæ est actus intellectus; vt enim D. August. 11. de Ciuit. Dei, cap. 28. sapienter ait, Vir bonus non dicitur, qui scit id, quod bonum est, sed qui diligit: vnde concludit in hominibus, qui recte amant, magis amari amo- C rem ipsum.

Prima cõfirmatio.

1. Confirm.

3. Confirm.

Rursus idem suadetur, quia in iis bonis, quorum vnum in alio non continetur, id habetur præstantius, cuius oppositum peius est, vt docet regula illa Topica ex Aristotel. lib. 7. Ethic. cap. 10. Ea sunt meliora, quorum corrumpentia deteriora sunt; oppositum vero amoris peius est, magisque fugiendum, quam oppositum cognitionis, vt patet in odio Dei, & eiusdem ignoratione: quippe multo detestabilius est Deum odisse, quã ignorare. Quar- D to idem corroboratur, quia actus amoris animam Deo magis vnit, quam cognitio; vnde Diuus Dionysius septimo capit. cœlestis Hierarchiæ, amori, non cognitioni, attribuit vim vnientem, & transformatricem amantis in rem amatam.

4. Cõfirm.

3. Arg. ex nobilitate obiecti.

Postremo, quod voluntatis obiectum perfectius sit, ea ratio probat, quia id, in quod voluntas fertur, est ipsum bonum absolute sumptum, & perfectum, atque vltimus finis; obiectum autem intellectus est bonum quoddam E particulare, nempe verum. Deinde, quia si obiectum intellectus esset nobilius, ob id forte esset, quia vt aduersariæ partis auctores contẽdunt, abstractius est, at quod hæc ratio nullum habeat momentum, ex eo planum videtur, quia quantitas Mathematica abstractior est quam substantia sensibilis, cum hæc cadat sub sensum, illa sub solum intellectum; & tamen constat substantiam sensibilem multo esse quantitate nobiliorem. Item, quia virtus quãto minus alligata, tanto est eleuatior, F voluntas autem minus est alligata, cum eius actio nõ poscat recursum ad phantasma, vt actio intellectus.

Occupatur ratio aduersariorum.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR INTELLECTVM *voluntate nobiliorem esse, simulq; aduersariæ partis argumenta infirmantur.*

Licet ea opinio pro qua proximo articulo disseruimus, admodum sit verisimilis, nos tamen contrariam vt veriorem, ac peripateticæ doctrinæ magis consentaneam amplectimur cum D. Thoma tum aliis locis, tum 1. p. quæst. 82. art. 3. & Caietano ibidem, Durando in 4 dist. 49. qu. 4. Paludano quæst. 3. Heruæo quodlib. 8. qu. 9 Capreolo in 1. d ist. 1. quæst. 2. & dist. 3 quæst. 3. art. 2. Abulensi ad cap. 5. Matthæi quæst. 33. Et vt simul nostram sententiam confirmemus, & aduersariorũ refellamus argumenta, idem, quod illi, texamus probationis filum hunc in modum. Ea potentia nobilior censenda est, cuius habitus, actus, & obiecta excellentiora sunt: ita se habet intellectus si cum voluntate comparetur; est ergo nobilior. Probatur assumptio quoad habitus; quia si eos, qui vi naturæ acquiruntur, expendamus, nobiliores sunt habitus intellectus, v. g. sapientia, & prudentia, quam iustitia, cæterique habitus voluntatis; si autem supernaturales spectemus (quamquam hic, vt recte ait D. Thom. non quærimus de anima quoad ea, quæ supra ipsam sunt,) excellentissimus omnium; qui intellectui à Deo infunduntur, nempe lumen gloriæ, nobilitate vincit excellentissimum eorum, qui voluntati donantur, videlicet charitatem. Nec obstat quod Seraphini ab amore appellationem habent: non enim eam accepere à nobilissimo dono supernaturali, quod in patria obtinent, sed à præstantissimo habitu operatiuo, quem in via habuerunt, id est, à charitate. Secundo, quia dici etiam potest inditum eis fuisse hoc nomen, non à nobilissimo ipsorum habitu, sed à propriis effectibus, quos erga alios exercent; est enim peculiare Seraphinorum munus inferiores docere, vt eos per illustrationem, admirabilemque doctrinam ad diuini nominis amorem singulariter inflamment. Iam vero quod actiones intellectus sublimiores sint, ostenditur, quia tametsi voluntas alias potentias, ipsamque vim intellectricem quoad exercitium actus moueat, & hac ex parte præcise spectatus intellectus voluntati cedat; tamen intellectus alium mouendi modum altiorem vendicat; cuius merito voluntatẽ sibi subiectã habet, eamq; simpliciter dignitate vincit. Mouet enim ordinando, regendo, imperando, ita vt si quidẽ voluntas Regina, sed cæca, intellectuali egens luce, ipse vero intellectus sit imperator qui voluntati leges figit, atque refigit. Adde quod volũtas in nullã rem ferri potest, nisi

Ostenditur intellectus voluntati præstare quoad habitus.

Idem ostenditur quoad actiones.

Intellectus rector voluntatis.

nisi mota ab intellectu; qui ... volitũ quin cognitum; & tam... intellectus ad suum primum actum non præexigit voluntatis motionem: ... ut Angeli, qui cœlestes sphæras voluunt, sunt secundum Deum primi motores huiusce mũdi corporei; ita intellectus in paruo mundo, id est in homine, est primus post Deum motor, à quo voluntas, & appetitus, virtusq; motiua, & tandem membra corporis cientur; vti D. Thomas 3. contra Gent. c. 25. edisserit. B Deinde suadetur propositum; quia actus intelligendi ex immanentibus omnium est magis intimus, voluntas enim dum operatur quodammodo foras se dat; quia rapitur ad rem amatam: at intellectus intus manet, quia trahit ad se rem cognitam; multo vero præstantius est, vt annotauit D. Thomas q. 22. de veritate art. 11. vnumquodq; habere in se id, vnde perficitur, q̃ ad illud quærendum foras vagari. Rursum, ille actus est nobilior, in quo hominis fœlicitas consistit, vt affirmat Aristoteles lib. 1. Ethic cap 7. C sed hæc consistit in contemplatione substantiarum separatarum, vt docet idem Aristotes lib. 10. Ethicor. cap. 8. legitur actiones intellectus nobiliores sunt, quam voluntatis. Neque his officit quod D. Dionysius vim vnitiuam, ad quam debet pertinere beatitudo, voluntati non intellectioni tribuit. Loquitur enim ibi de vnione effectiua, per quam in amante, & amato est idem velle, & nolle, non autem de vnione affectiua, D & comprehensiua, in qua consistit beatitudo Nec item officit quod amore, non vero intellectione redditur homo simpliciter bonus; id enim tantum probat actum amandi in genere moris præstantiorem esse; non autem in genere naturæ, de quo nostra disputatio est. Itaq; dicimus actum amoris reddere hominem simpliciter bonum, quod ad mores attinet; cognitionem autem reddere illũ meliorem, E id est, perfectiorem in genere entis, atque his etiam congruenter dicimus, licet amoris oppositum, quod ad moralem rationẽ spectat, deterius sit, quam oppositum cognitionis; tamen in genere naturæ, siue entis deterius esse oppositum cognitionis, quia aduersatur rei nobiliori quæ est cognitio.

Intellectus in homine quodammodo primus motor.

Actus intellectus consistere fœlicitatẽ.

Cognitio præstat amoris in genere entis.

Ad extremum, quod obiectum intellectus obiecto voluntatis naturæ dignitate excellat, ex eo probatur, quia licet bonum si expendatur secundum rationem causalitatis F præstantius sit, quam verum; si quidem præstantissima causalitas finis fundatur in rei bonitate, licet item bonum. & verum quoad mutuam inclusionem paria sint, propterea quod vtrumque materialiter sumptum sub altero continetur; quia vt bonum est quoddam verum, ita verum est quoddam bonum, simpliciter tamen ratio veri præstantior est, quia est quid diuinius, & abstractius. Etenim actu perfecto nihil voluntas appetit, nisi cum ordi- A ne ad existentiam, atque adeo concrete, cum bonum ideo optetur, vt possideatur. In vero autem aliter res habet: intelligimus namque rem secundum suam quidditatem, ipsumque verum perfecta cognitione penetramus; esto nihil de illius concretione, & existentia cogitemus. Quod autem aiunt ex maiori abstractione non argui ampliorem rei nobilitatem, vt in quantitate Mathematica, & in substantia sensibili planum videtur; dicimus cum Caiet. 1. par. q. 82. art. 3. B cæteris paribus, nobiliora esse, quæ magis sunt abstracta; non esse vero cætera paria in re proposita; quia quantitas est accidens, substantia vero sensibilis, est substãtia. Cum item colligunt intellectum minus esse eleuatum, quia est alligatus phantasmatibus, non recte colligunt; In primis enim hæc alligatio non omni conuenit intellectui, sed humano duntaxat; nec eidem in omni statu, sed vt superius exposuimus. Nostra vero disceptatio est de intellectu absolute sumpto. C Præterea, cum voluntas non nisi cognitum appetat, sicut intellectus, dum hoc corpore tenetur, eget phantasmatibus, ad intelligendum; eisdem, etsi remote, indiget etiam voluntas. Postremo, Dependentia nostri intellectus à phantasmatibus non tollit maiorem illam, q̃ diximus, simplicitatem, & abstractionem obiecti intellectus, qua potissimũ eius nobilitas, & præstantia æstimari debet. D Quare ratũ manet, obiectum intellectricis facultatis absolute nobilius esse; quam obiectum voluntatis; & quoniam superiora argumenta nõ modo sententiam nostram confirmarunt, sed oppositæ partis rationes diluerunt, vt facile perspiciet, qui attenderit, non est cur ad ea separatim respondeamus.

Probatur institutum quoad obiectum.

Rationem veri esse quid diuinius, & abstractius.

Quando ex maiore abstractione arguatur maior nobilitas.

Dependentia à sensibus nihil derogat intellectui humano.

QVÆSTIO III.

VTRVM VOLVNTAS RE *ipsa differat ab intellectu, annon.*

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS PARS *negatiua quæstionis ostendi videtur.*

E Durandus in 1. distin. 3. quæst. 4. arbitratus est voluntatem, & intellectum non esse potentias re ipsa distinctas; sed vnam eandemque entitatem absolutam, quæ tamen propter ordinem, & relationem ad diuersos actus, videlicet, ad functiones intelligendi & F volendi, duarum potentiarum rationem sortiatur. Hanc opinionem hisce fere argumentis confirmare nititur. Virtus cognitionis expers fertur naturæ impetu, & non libere in suum obiectum; sed voluntas agit libere; non est igitur potentia cognitionis expers; atqui in supe-

1. Argum.

superiori animæ parte, ad quam voluntas spectat, nulla datur vis cognoscens præter intellectum, ergo intellectus, & voluntas sunt vna, eademq; potentia. Maiorem suadet; quia oportet omne agens liberum de actu suo iudicare (alioqui neutiquam ipsi imputaretur) debetque per eandem potentiam, qua liberũ est, tale iudicium exercere. Nec enim potentia libertatem habet, quod inhæreat in supposito libero, quia si ita res haberet, vniuersæ hominis facultates liberæ forent; sed ideo suppositum liberum est, quia liberam habet potentiã; ergo si ad rationem libertatis pertinet habere actus sui iudicium, necesse est vt illa potentia, per quam homo liber est, sui actus iudicatrix sit; quod non nisi facultati cognoscenti conuenire potest.

2. Argum. Secundo, Non repugnat actus subordinatos ab eodem principio actiuo oriri, siquidem & ab eodem Solis lumine, & aeris illuminatio & calefactio proficiscitur, sed cognoscere, & appetere sunt actus subordinati, cũ nihil nisi antecedente cognitione appetamus; possunt igitur ab eodem absoluto principio nasci, atq; adeo vna, & eadem res erunt voluntas, & intellectus.

3. Argum. Tertio, Si intellectus, & voluntas essent diuersæ potentiæ, posset diuina virtute elici actus voluntatis sine actu intellectus; sed non potest, quia nihil nisi cognitum amatur, vt docet D. Augustinus 9. de Trinitate c. 4. Non sunt igitur potentiæ diuersæ. Maior probatur. quia si hæ facultates distinguuntur, non alia erit dependentia actuum voluntatis ab actib. intellectus, nisi vt à causa partiali effectrici; quia nimirum intellectio partiatim concurrit cum voluntate ad illius actus: Deus autem supplere valet omnem causalitatem efficientium causarum, ergo. &c

4. Argum. Quarto, Illæ potentiæ non differunt re absoluta, quarum obiecta re absoluta non dissident, sed obiectum intellectus est ens, & obiectum voluntatis bonum; quæ inter se reciprocantur, & in eandem realitatem incidunt, ergo & ipse intellectus, & voluntas eadẽ realitas erunt.

Vlt. Arg. Postremo quod hæc fuerit Philosophi mens, probat Aureolus apud Capreolũ in 1. dist. 3 q 3 quia Arist. lib. 3. Ethicor. c. 3. electionem appellat deliberatiuam rerum appetitionem & clarius lib. 6. eiusdem operis c. 2. asserit electionem pertinere ad appetitum intellectiuum, vel ad intellectum appetentem; quibus verbis indicat intellectum, & voluntatem eandem esse animæ vim.

ARTICVLVS II.

NEGATIVAM CONTROVERSIÆ partem veram esse, nec argumenta supe-rius adducta concludere.

Contraria sententia, quæ voluntatem ab intellectu reipsa distinguit, vera est. Tuetur Diuus Thomas in quæstionibus de veritate, quæstione 22. artic. decimo, Capreolus in primo distinct. 3. quæst. 3. artic. 2. Ferrariensis ad cap. 19. libro 4. contra Gen. Argentinas in primo distinct. 3. quæst. 2. & alii.

A

1. Ratio.

Probatur vero primum, quia rationes toto genere differentes, cuiusmodi sunt verum, & bonum, non possunt terminare actiones vnius, eiusdemque potentiæ, sed diuersæ.

2.

B Secundo, quia potentiæ, quarum vna alteram mouet, & altera aliã dirigit, debent inter se re ipsa distingui; voluntas vero, vt superius diximus, mouet intellectum, & intellectus dirigit voluntatem.

3.

Tertio, quia si intellectus, & voluntas eadem animi vis esset; sequeretur nos voluntate intelligere, & intellectu velle; quod communis philosophantium consensus nequaquam admittit.

Ad 1. partis affirmantis.

Respondeamus igitur argumentis, quæ oppositum suadebant. Ad primum, dicendum facultatem cognitionis expertem, id est, quæ

C neque intelligit, neque præeuntem sequitur notitiam, naturæ impetu, & non libere in obiectum ferri; at voluntas, etsi rem non cognoscat, sequitur tamen cognitionem intellectus, à quo ei res amplectenda, vel declinanda obiicitur.

Ad libertatẽ voluntatis non requiri quod ipsa cognoscat.

Nec oportet, vt omnis facultas libere agens, & cui actus liberi imputãtur, de suo actu iudicet; sat enim est, vt de eo iudicium ferat alia potentia coniuncta, à qua regitur, &

D quæ illi quasi lumen præfert. Itaque fatemur vt potentia libertatem obtineat, non sat esse inhærere eam libero supposito, vt recte probat argumentum: negamus tamen necessum esse, vt ipsamet sui actus iudicium exerceat, sufficit enim posse arbitratu suo proprium actum exercere, vel suspendere, esto prædictum iudicium ab alia facultate ipsam regente, in qua libertas vt in fonte, & radice insidet, administretur.

Ad 2.

Quare ne actiones voluntatis & intellectus inuicem subordinati...

E Ad secundum dicendum, quando actus sic inter se subordinati sunt, vt non solum alter sine altero obiri nequeat, sed vnus necessitate naturæ ex alio consequitur, quo pacto se habent illuminatio Solis, & calefactio, tunc eiusmodi actus ab eadem facultate oriri posse. Verum actiones voluntatis, & intellectus non ita procedunt, quandoquidem vigente intellectus notitia in potestate voluntatis est proprios actus cohibere.

Ad 3.

Palud. in 4. d. 49. q. ... ar. 2. n. 2. ... ad 7. Argentin. in 1. dist. 1. q. 1. art. 4. ... cham. ib. q. 25. ad ...

F Ad tertium respondet Capreolus non posse actum voluntatis elici absque notitia intellectus, posse tamen absque ea conseruari. Nobis dicendum potius videtur cum aliis, licet vi naturæ non nisi cognita amemus, tamen actum voluntatis & elici, & conseruari diuinitus posse absque notitia. Enim vero notitia concurrit tum efficienter, tum obiectiue, atque adeo formaliter extrinsece ad actionem voluntatis: si autem de eiusmodi concursu

effectiuo

...elici ...conser- ...dini- ...actũ ...ntatis ...ue ... ...ntia.

effectiuo loquamur, planum est posse illum à Deo suppleri tam ad eliciendum primo, quam ad conseruandum actum voluntatis, concursum vero formalem extrinsecum, quem præstat notitia, quatenus voluntati rem amandã, aut fugiendam obiicit, non est cur negemus posse diuina virtute suppleri, hoc est, posse voluntatem in obiectum tendere, esto id non ei actu repræsentetur ab intellectu: nec enim hoc vllam inuoluit repugnantiam, etsi contradictio aperta sit dari actum volũtatis, quin in obiectum feratur, cum ipse actus nihil aliud sit, quam progressio quædam, seu tendentia in proprium obiectum. Itaq; non repugnat tendere voluntatem in obiectum non repræsentatum, etsi fieri nullo modo queat, vt dum operatur, non tendat in aliquod obiectum.

4. Ad quartum neganda est maior propositio. Namq; licet distinctio formalis, & specifica potentiarum, atq; actuum desumenda sit ab obiectis; realis tamen distinctio non inde absolute petẽda est, quasi eadem res nequeat actus potentiarum reipsa differentium terminare. Adiecimus absolute, quia ipsa quoque realis distinctio ex rationibus obiectorũ interdum arguitur: siquidem cum hæc toto genere discrepent, indicium est potentias realiter inter se distingui, vt superius dicebamus.

...d vlti- ...m. Ad vltimum respondetur, ex neutro illorũ locorum deprehendi Aristotelis mentem fuisse voluntatem ab intellectu re non distingui: solum enim insinuat ibi Philosophus electionem ab intellectu simul, & a voluntate pendere; cui consonat illud D. Thomæ de veritate quæst. 22. art. 5. dicentis, electionem aliquid in se rationis, & aliquid voluntatis habere.

QVÆSTIO IV.

VTRVM VT VOLVNTAS SVVM eliciat actum, requiratur in intellectu indicatrix notitia, an non.

ARTICVLVS I.

QVÆSTIONIS IN AFFIRMANtem partem disputatio.

...ctus qua- ...or proprii ...s intelle- ...ctu desi- ...antur.

PRæmittendum in hac controuersia est, quatuor actus, quod ad præsens institutum facit, in nostro intellectu esse posse. Quorum primus est notitia apprehensiua. Secundus iudicium quo intellectus rem apprehensam iudicat bonam, aut malam esse. Tertius iudicium aliud, seu practicum dictamen, quo intellectus rem quam præcedenti iudicio bonam, malamue esse decreuerat censet amplectendam esse, aut declinandam. Quartus denique est discursus, seu practicus syllogismus quo ratio huiuscemodi dictamen concludit. Omnes igitur conuenire videntur, licet interdum ex parte intellectus omnes illi actus præcedant, vt in viris prudentibus, qui res præsertim magni momenti non nisi maturo consilio, & deliberatione aggrediuntur: simpliciter tamen, vt voluntas in actum prodeat, non opus esse practico syllogismo. Quod satis liqueat in subitis, ac repentinis motibus, quos appellant primo primos. Nec vero magna difficultas est num etiam ad actiones humanas, ac liberas dictamen illud practico syllogismo conclusum exigatur, passim namq; experimur multa nos velle, multa nolle absque eo dictamine. Tota igitur controuersia in eo consistit, an requiratur iudicium, quo intellectus decernat obiectum bonum, aut malum esse, salutare, aut noxium, iucundum aut molestũ.

Non requiri iudicium practicum aut discursum, vt operetur voluntas.

Non requiri iudiciũ speculatiuum, est multorum placitum.

Porro duæ sunt hac de re sententiæ. Prima Scoti in secundo distinct. 6. quæst 1. Gabrielis ibidem art. 3. dub. 2. & Marsilii in 2. quæst. one 16. artic. 1. existimantium non requiri tale iudicium; sed sufficere notitiam apprehensiuam, imo cum hæc duplex esse possit, alia simplex, quæ nimium fit citra compositionem, aut diuisionem, alia complexa, qua apprehendimus significatũ alicuius propositionis, vt pharmacum sanum esse; inquiunt sufficere ad actum voluntatis solam apprehensionem simplicem. Quæ opinio ita suadetur. Notitia, per quam voluntati proponitur obiectum materiale, & formale simul, id est, tum obiectum in quod tendit, tum ratio tendendi in illud, sat est vt voluntas actum edat circa tale obiectum; atqui per simplicem notitiam potest repræsentari voluntati obiectum materiale, id est, res bona, & formale, id est, illius bonitas: ergo ea sufficit vt voluntas actum suum exequatur.

2. Argum. Secundo. Non minorem efficacitatem habet voluntas, quã appetitus sensitiuus, vt tendat in proprium obiectum, sed vt appetitus sensitiuus brutorũ in obiectũ suum feratur, sat est apprehensio simplex interno sensu exhibita; ergo vt voluntas in suum tendat, sufficiet simplex apprehensio facta per intellectum.

3. Tertio, Motus primo primi ideo tales dicuntur, quia absq; rationis iudicio exercẽtur; ergo non ad omnem actum voluntatis requiritur iudicium. Antecedens probatur, quia si ad eos motus iudicium interueniret, essent vtiq; in nostra potestate, possetq; in iis peccatum reperiri, quod communis Theologorum consensus negat.

4. Quarto, Qui characteres præpropere delineant, ac citharã pulsant, tot actus voluntatis, quot digitorum motus, edunt; cum digiti nõ nisi voluntatis imperio cieantur: & tamen nõ est verisimile tot præcedere iudicia, quot sunt flexiones, motusq; digitorũ, præsertim cum interdum scribant, vel pulsent aliud cogitantes; videtur ergo perspicuum non ad omnes actus voluntatis iudicium perexigi.

ARTICVLVS II.

DISPVTATIO CONTROVERSIÆ *in partem, quæ negat.*

ALtera opinio est Gregorii in primo, distinctione 3. quæst. 1 art. 1. Aliacensis ibidem quæstione 3. Geruasii in tractatu de notitiis in prima diuisione notitiæ qu. 1. Videturq; D. Thomæ ad caput tertium huius libri, & in prima secundæ, quæstione 9. art. 1. ad 2. & in secundo distinct. 24. quæst. 2. art. 1. aliisq; in locis: quam etiam nonnulli è recentioribus Theologis nostræ ætatis defendunt. Nimirũ requiri ad actum cuiusuis appetitus iudicatiuam notitiam. Ad actum quidem voluntatis notitiam intellectus; ad actum appetitus sensitiui notitiam sensus interni.

Ad actus appetendi requiri notitiam iudicatiuã.

1. Ratio. Quod probatur primo, quia nullus omnino appetitus aliquod obiectum appetit, nisi ei appareat conueniens; nec refugit, nisi appareat repugnans: sed vt ita appareat, non sat est apprehendi ipsum, & eius conuenientiam, aut repugnantiam: sed oportet, vt de ipsa conuenientia, repugnantiaue iudicium feratur; ergo nullus datur actus appetitus absque notitia iudicatiua. Maior probatur, quia alioqui sequeretur tam conuenientia appetitui, quam eidem repugnantia æque appetibilia esse, cum omnia indiscriminatim, vt appetibilia apprehendi queant, siue re vera sint, siue non. Rursus ostẽditur eadem maior propositio, quia cum quis anceps est, ac dubius de re aliqua facienda, vt de profectione in patriam, sæpe efformat apud se hasce propositiones apprehensiuas; Bonum est proficisci: Non est bonum proficisci, & tamen nulla earum sat est, vt iter arripiat, vel omnino decernat non ire: Hoc autẽ non aliunde prouenit, nisi quia sola rei apprehensio non sufficit; sed requiritur assensus, quo intellectus assentiatur, iudicetq; id, quod vt bonum apprehendit, re vera bonum esse; siue talis assensus verus sit, siue falsus, quod hoc loco vocamus apparere bonum: ergo &c.

2. Ratio. Secundo, idem ex eo ostenditur, quia experientia est bruta animantia nunc moueri ad obiecta, quorum habent simplices notitias, nunc non moueri, vt patet in equo, qui ad potandam aquam, quam videt, non fertur, nisi cum sitit: cum igitur appetitus sensitiuus naturaliter, & non libere sequatur cognitionem sensuum: vtique videtur id non ab alia causa proficisci, quã quia sola obiecti apprehensio non sat est ad appetitum mouendum, sed requiritur iudicium, quo res apprehensa conueniens æstimetur; quod iudicium, quia non semper adest, fit inde vt appetitus sensitiuus non semper in rem obiectam feratur.

3. Ratio. Tertio, idem stabilitur auctoritate Aristotelis hoc in libro cap. 3. text. 154. vbi ita scripsit. Cum opinamur, id est, iudicamus aliquid malum esse, atque terribile, continuo perturbamur: similiter & cum opinamur quidpiam esse tale, vt in illo sit confidentium; at cum imaginamur talia, id est, cum absq; iudicio apprehendimus, perinde afficimur atque si in pictura eadem spectaremus. Præterea eodem lib. cap 9. text. 46. docet, appetitum non moueri ab intellectu contemplante, sed practico; quia ille nihil amplectendum, aut declinandũ præcipit, vt hic. Videtur ergo philosophus sentire ad obeundas appetitus actiones non sat esse notitiam apprehensiuam, sed necessario iudicariuam requiri.

ARTICVLVS III.

VTRAQVE PARS CONTROVERSIÆ *probabilis censetur, vtriusque argumenta diluuntur.*

E Superioribus duabus sententiis, neutra nobis improbabilis, aut Peripateticæ doctrinæ repugnans videtur. Quare vtriusque argumenta diluemus, vt quam quisque magis probarit, defendat. Ad primum eorum, quæ pro affirmatiua parte attulimus, respondendum erit, obiectum formale appetitus in quod actu appetitus fertur, non esse bonum quodlibet modo, sed bonum, quod tale esse iudicatur. Ad secundum concessa maiori propositione, neganda est minor, dicendumq; licet in brutis animalibus non detur compositio, aut diuisio; dari tamen iudicia sensitiua compositionis, & diuisionis vicem subeuntia, quibus iudicant obiecta sensibus apprehensa, iucunda esse, aut noxia, prosequenda, aut declinanda, vt docet D. Thom. 1. part. quæst. 83. art. 1. & de veritate quæstione 24. articul. 2. Non conficiunt autem bruta propositiones, cum prædicta iudicia efformant, quia non iudicant ex inquisitione, aut collatione, vt homines: sed solo naturę ductu, atq; instinctu. Ad tertiũ dicendum est etiã motus primo primos voluntatis exerceri præeunte iudicio, non tamen libero, sed subito, ac sine vlla deliberatione tã formali quam virtuali: Quæ tamen deliberatio necessaria est, vt in eiusmodi actionibus peccati labes inueniri queat. Ad quartum respondere solet tot esse iudicia quot motus digitorum, sed quoniam ea celerrime fiunt, idcirco à nobis non discerni. Quod equidem licet mirum videatur, non tamen à veritate alienum existimari debet. Neq; enim negandum est eum, qui scribit diuersas effingere diuersorum characterum cõceptiones, quibus quam literã, quoue modo delineare debeat, apprehendit. Quare pari ratione poterunt simul ab eodem diuersa iudicia efformari.

Ad pr. sententia Scoti. Ad 2. Ad 3. Ad 4.

Ad primum vero eorum, quæ pro altera sententia adducta sunt, respondendum erit; vt obiectũ appareat bonum nõ esse opus iudiciaria notitia, sed sufficere apprehẽdi obiectum

Ad 1. rationem sententiæ D. Tho.

ctum vestitum congruenti bonitate Verum A quia non omnia sub prædita bonitate æque apprehenduntur, inde esse quod non omnia æque appetimus, aut declinamus, sed nonnunquam dubii hæremus. Ad secundum, ad- 1. missa experientia, dicendum id non prouenire ex eo, quod necessaria sit iudicatoria notitia, sed quia cum animal satiatum est, vel ita male affectum, vt aquam, aut cibum fastidiat, non apprehendit esum potumue, vt quid- B piam sibi iucundum, aut conueniens. Ad Ari- 3. stotelem vero dicendum, cum priori quidem loco nihil aliud voluisse, quam nos interdum non commoueri rebus: quas imaginamur, quia simul intelligimus eas non ita se habere, sicuti à nobis imaginatione effinguntur; quéadmodum cum res pictas videmus, quia scimus eas solam rerum similitudinem, non res ipsas aspectui exhibere, ideo ex eorum intuitu nec ad metum, nec ad spem, aliumue eius- C modi affectum concitamur. Posteriori autem loco egisse de sola motione, quæ fit imperio intellectus, non de ea quæ requiritur ad ciendam voluntatem, proponendo illi obiecti conuenientiam aut repugnantiam; illa enim necessario ab intellectu practico proficiscitur, hæc non item.

QVÆSTIO V.

VTRVM AD ANIMANTIVM D motum vis dirigens, impellens & exequens concurrat, necne.

ARTICVLVS I.

DISCEPTATIO QVÆSTIOnis in partem negatiuam.

[...]d dictum [...]um nō [...]currere [...]m diri[...]ntem.

1. Ratio.

QVod ad motus animantium non concur- E rat in primis vis dirigens, quæ in homine ratio, in brutis imaginatio est; probatur primum, quia constat nonnullos somno oppressos è lecto surgere; & huc illuc oberrare; quorum tamen motus non potest ratione dirigi, cum ratio in somno ligata sit. Item appetitus sensitiuus potest in nobis citra regimen rationis, solo interni sensus ductu motum efficere, non est igitur ad id necessaria facultas intellectus dirigentis. Probatur assum- *2. Ratio.* ptum, quia interni sensus non sunt in homine F deterioris notæ, quam in brutis animātibus; in his autem sufficit imaginatio ad dirigendum motum.

[...]n item [...]m im[...]llentem. [...]oc. li. cap. [...]q. 1. ar. 3. 1. Ratio.

Quod autem facultas impellens, id est, appetitus non efficiat motum in homine, probatur, quia, vt superius ex Aristot. lib. 1. Politicorum, ca. 3. commonuimus, intellectus, seu ratio imperat irascibili & concupiscibili politico principatui, eo quod appetitus sensitiuus habet aliquid sibi proprium, quo rationis A imperio obniti possit. Quare si ad motum necessaria esset actio appetitus, sequeretur non semper ad imperium voluntatis cieri membra; sed interdum inhiberi motum appetitu reluctante; quod tamen aduersatur & experientiæ, & Aristot. eodem loco affirmanti, corporis membra quoad motum, obsequi rationi despotice, id est, more seruorum, qui facultatem non habent in re aliqua resistendi B imperio præcipientis, cum nihil proprii iuris obtineant. Item imperfectę animantes, vt ver- *2. Ratio.* mes & lumbrici dissecti, ac sine corde, proindeque sine influxu appetitus, qui in corde residet, obeūt arbitrarios motus, ergo eosdem obibunt etiam reliqua animantia sine prædicto influxu, præsertim cum ea, quæ excellentioris naturæ sunt, paucioribus egeant adminiculis ad operandum. Rursus, Imaginatio, de *3. Ratio.* cuius vi & efficacitate tam multa ab auctori- C bus prodita sunt, videtur per se membra ciere; cum sola imago rei interius obiecta corpus varie permutet. Non igitur imaginationis munus tantummodo est ad modum dirigere, sed etiam motum ipsum citra appetitus consortium & coefficientiam administrare.

Quod ad vim executricem motus attinet, *Idem probatur de vi executrice.* non distingui illam ab appetitu videtur ex eo concludi, quia superuacaneum est diuersam aliam ad percipiendum motum facultatem D inducere; tum quia si motus esset actio tantū *1. Ratio.* imperata ab appetitu non vero elicita; cum actus imperati aliquando præueniant appetitum; nonnunquam motus animalis appetitum anteuerteret, quod non ita est. Item quia *2. Ratio.* natura semper facit optimum, quod potest; melius vero est, ac præstantius, motum animalis elici à facultate animalis, qualis est appetitus, q̄ à potentia vitali tantū, cuiusmodi foret quæcunq; alia virtus motiua. Postremo *3. Ratio.* quia hæc videtur esse expressa sententia Ari- E stot. hoc in lib. cap. 9. text. 44. & toto fere cap. 10. vbi de principio efficiente motus localis animalium disquirens, concludit esse appetitum: quod etiam præstat eo libro, quem de motu animalium conscripsit.

ARTICVLVS II.

DE DVPLICI FACVLTAte; altera motum dirigente, altera imperante.

Duplex in animantibus virtus motiua naturalis & animalis.

Lege Fernel. li. 5. de Ani.

PRo explicatione huiusce controuersiæ ob- F seruandum est ex D. Thoma, opusculo 35. de Motu cordis in animantibus duplicem esse vim motricem; vnam naturalem, aliam animalem. Naturalis dicitur ea, quæ solo naturæ impetu agit, nec antecedentem apprehensionem requirit, cuiusmodi est vis pulsatilis, quæ cor dilatationis & constrictionis motu

 ciet,

fact. ca. 9. & 10. Th. à Vega ad ca. 31 Art. medic.

ciet, & arterias pulsat, habetque in corde originem. Animalis est, quæ præeuntem notitiam sequitur, eiusq; motus arbitrarius vocari consueuit.

Triplex genus eorū, quæ animali motu cientur.

Secundo, animaduertendum est eorum, quæ animali motu concitantur, tria esse genera. In primo continentur quę solo tactu & gustu pollent, mouenturque duntaxat intra se, diducendo & contrahendo intus membra, cū alioqui secundum se tota stabili sede vitam degant, vt conchylia. Hæc autem plantarum motum, quæ terræ fixis hærent radicibus, parum excedunt; ita vt inter animalia & plantas quasi medium obtineant. Secundum genus est eorum, quæ vim sensitricem perfectam habent, nec solum præsentia & quæ tactu explorant, sed etiam absentia dignoscunt. Sed enim ex iis quædam solo naturæ instinctu operantur, nec præstituunt sibi finem suæ actionis, aut motus, videlicet belluæ: alia contra delectu aguet, & ex fine, quem sibi proponunt, operantur; nimirum homines, qui vt inter cætera animantia principatum habent, ita nobiliorem motum subeunt, & in tertio atque eminentiori corporum viuentium gradu consistunt. Porro non quærimus hoc loco de naturali motu, sed de arbitrio; nec vero de hoc ipso vniuersim, sed de motu progressionis, de quo etiam in extrema huius libri parte disseruit Aristoteles.

Primum. *2.* *3.*

1. Conclusio Lege Ferrar. lib. 3 de Anima, q. 18. & 2 contra Gentes cap. 82.

Sit prima conclusio: Ad motum progressionis concurrit vis dirigens quæ in hominibus ratio est, in cæteris animantibus imaginatio. Hæc conclusio est Aristotelis hoc in libro, cap. 4 text. 16. & cap. 10. text. 48. D. Thomæ eodem loco, Auicennæ 6. Naturalium. Suadetur autem, quia progressio instituta fuit à natura ad conuenientia inuestiganda, & declinãda aduersa, quod præstari nequaquã potest, nisi detur vis aliqua repræsentans istiusmodi obiecta appetitui, ipsumque pro re nata in hanc, aut illam partem inflectens: præsertim cum appetitus ex se indiscriminatim se habeat ad hoc, illudue prosequendum, aut vitandum: hæc autem vis est ratio, vel imaginatio.

2. Conclusio.

Secunda conclusio: Appetitus concurrit ad motum progressionis, vt causa agens, ac per modum imperantis. Hæc etiam est Arist. hoc in lib. cap. 10. text. 52. & Auicennæ 7. Naturalium, D. Thom opusc. 43. cap 4. & libro 2. contra Gent. cap. 82. Ferrar. ibid. & aliorum. Probatur vero ratione, quia cum progressio fit, vti diximus, ad quærenda salutaria, & declinanda aduersa sensu cognita; ad appetitum vero pertineat affectus amoris, aut fugæ talium rerum, consentaneum est vt motus, quo ad eas tenditur, ab appetitu coefficiatur & imperetur. Hoc tamen interest, quoad hanc motionem inter homines & belluas; quod appetitus belluarum nō mouetur ab alio superiori appetitu, hominum vero moueatur, nimirum à voluntate. Ideoq; appetitus sensitiuus in homine habet se vti cœlum inferius, quod superioris vertigine circumuoluitur.

ARTICVLVS III.

DE VI EXECVTRICI *motus.*

3. Conclusio. Dandam esse vim executricem motus membris inhærentem.

Tertia conclusio: Præter appetitum danda est virtus quædam inhærēs membris, quæ motum proxime exequatur. Hanc ea ratio comprobat, quia cum functiones ab appetente virtute elicitæ, eique propriæ, immanentes sint, motus vero progressionis sit actio transiens: necessario præter appetitum constituenda erit alia virtus membris insita; quæ talis motus administra sit. Differre vero istiusmodi virtutem, non definitione tantum, sed etiam re ab appetitu, liquet primum ex distinctione organi; hic enim in corde sedem habet, illa in musculis toto corpore extensis. Secundo, quia cum in substantiis separatis facultas mouens ab earum appetitu intellectiuo realiter dissideat, vt lib. 2. de Cœlo, cap. 5. quæst. 7. ostendimus, multo maiori iure in rebus materia præditis distinguetur, cum minime conueniat, vt quæ in rebus corporeis vnita sunt, in incorporeis & excellentioris naturæ, in multitudinē degenerent. Itaque actio virtutis motum exequentis eo pacto ab appetitu dependet, vt non ab eo tanquam à propria & adæquata eius causa eliciatur: sed imperetur, ad eum fere modum, quo voluntas appetitum sensitiuum in nobis concitat; quæ sic in eum motionem dominiumque exercet, vt nihilominus appetitus suum actum à se immediate promat: eo tamen discrimine, quod mēbra ad motum perficiendum rationi & voluntati despotice obseruiunt: appetitus autem ad obiecti sui fugam, vel prosecutionem non nisi politice & ciuiliter obtemperant, vt fuit à nobis superius declaratum.

Hanc vim distingui re ab appetitu.

Membra despotice, appetitus politice voluntati obediunt.

Quæret tamen aliquis, vtrum cum appetitus motricem facultatem concitat, præstet id per aliquam præuiam actionem in ea receptam, ad quam deinde motio virtutis consequatur an aliter? Respondemus non requiri talem actionem, quæ actum facultatis mouentis, vt quidpiam ab eo distinctum præeat; sed appetitum, vt agens vniuersalius, concurrere vna cum virtute mouente, vt cum causa particulari, atque ita edi motum ab vtraque causa per vnum eundemq; impulsum à duabus causis profectum: ab vna vt vniuersali, & imperante, ab altera, vt à particulari, ac priuatim eliciente. Quo etiã pacto intellectus voluntatem, voluntas appetitum inferiorem mouere consueuit.

Lege, si placet, quæ disput. 4. ad libros Ethic. diximus.

Appetitū esse causam vniuersalem, & vim motricem particularem.

Existit etiam hoc loco dubitatio, num prędicta facultas motum adhuc exequatur. Di-

uus Thomas lib.2.contra Gentes,cap 82.do- A
cet,eam non tam efficienter, quam dispositi-
ue ad motũ concurrere; quia videlicet mem-
bra præparat,redditque apta & obedientia ad
excipiendum motum,quem efficit appetitus;
& 1.par.qu.75.art.3.ait actum huiusce virtutis
non esse mouere,sed moueri. In eandem sen-
tentiam descendit Ferrariensis loco citato cõ-
tra Gentes,&q.18.huius libri;sed ea nobis mi-
nus placet, propterea quod facultas exequens B
motum censetur à Philosophis inter anima-
les potentias, vt constat ex doctrina Aristote-
lis lib.2.huius operis,c.3.text.27.& lib.3.c. 9.à
text.41. vbi animalem vim distribuit in vege-
tantem, sentientem, appetentem, loco mo-
uentem,& intelligentem; at omnis animalis
facultas simpliciter est potentia actiua, cum
ad animales functiones obeũdas detur. Qua-
propter vis motum exequens simpliciter exi-
stimanda est actiue concurrere ad motum;
præsertim cum ad illum recipiendum videan- C
tur membra aliunde iam apte disposita: vide-
licet ex compositione & temperie aliarum
qualitatum, quib constant Alioqui dixerint
etiam in organis sensuum, præter ipsas vires
sensitiuas,dari peculiares facultates à figura&
temperamẽto diuersas,quibus organa ad sen-
siones recipiendas apta reddantur, quod ta-
men à communibus philosophantium placi-
tis omnino abhorret.

...tutem ...tinam ...us con- ...rere ad ...sum.

Deriuatur autem isthæc vis motum exe- D
quens(vt 1.de Gener.cap 5.qu.4.art.3 ex Hip-
pocraticæ scholæ consensu ostendimus) re-
mote quidem à corde tanquam à fonte o-
mnium virium, ac functionum,quæ animan-
tibus conueniunt,proxime autem a cerebro?
cuius rei vel illud est argumentum quod inde
mouentes nerui ortum habent.Item quia ob-
structa eiusmodi via confestim cessat mem-
brorum motio, obstupescente toto corpore. E
Non probauimus tamen loco citato Medico-
rum sententiam,arbitrantium nullam anima-
lem vim fixe ac stabiliter in membris hærere;
vt potentiam videndi in oculo, mouendi in
musculis;sed omnes influentes esse, ac per
modum cuiusdam irradiationis à cerebro il-
labi,& nunc subtrahi,nunc redire:nec præter
hanc quasi commeantem radium aliam dari
innatam facultatem ad sentiendum, vel mo-
uendum, quod placitum quoniã alibi ex pro-
fesso confutauimus, non est cur iterum in eo F
improbando immoremur.

...nde deri- ...etur vis ...ecutrix ...otum.

Quod vero ad organum motus spectat, o-
missis controuersiis,aduertendum ex Galeno
lib.12.de Vsu partium,& Vesalio lib.2. cap. 2.
ad idoneum motus instrumentum duas re-
quiri conditiones; vnam vt sensu polleat; a-
liam vt impulsum edat, quarum neutra sine
altera potest consistere; & quoniam ad mo-
uendum necessaria est firmitas & consisten-
tia,ad sentiendum vero mollitudo (vnde ea,

Que duo ...quirat ...rtutis ...otricis ...rganum.

A quæ prædura sunt, vel nullum, vel nimis he-
betem & obtusum sensum gerunt) excogita-
uit solers natura rationem,qua vtramque mi-
rifice coagmentaret: coniunxit enim ligamẽ-
tum,quod aliquantulum est durius cum ner-
uo,qui mollior est; & vtrumque,id est, liga-
mentum ac neruum in minutas partes quasi
secuit,& carne, neruis arteriisque implicuit,
quę coaceruatio musculus dicitur; atque hic
à Philosophis & Medicis traditur instrumen-
B tum virtutis motiuæ, quod tam late in ani-
mantium corporibus diffunditur, quam late
patent membra, quæ ad arbitrarium motum
subeundum idonea sunt.

Musculus organum esse virtutis motiuæ.

Sed nequibit motoria facultas hoc vti in-
strumento, nisi id congruis qualitatibus im-
butum sit;quarum defectu interdum membra
exarescunt,motuque omni destituuntur; o-
pus etiam est,vt membra perenni animalium
spirituum affluxu foueantur. Cuius rei illud,
C prçter alia,indicium habetur, quod in animi
deliquio & timore vehementi corpus susti-
nere nequimus,animali spiritu, qui membra
fulciebat, ex toto corpore ad cerebrum con-
fluente Quod etiam in causa est, vt qui in gy-
rum aguntur,subito concidant, atque inter-
dum sopiantur: quia nimirum spiritus per
neruos recta deducendus circulari illo flexu a
neruorum initiis aberrans alio vergit.

Membra vt moueãtur spirituum animaliũ copiam exigere.

Rotantes se in orbem. cur vertiginem patiuntur, & concidunt.

ARTICVLVS IV.

OCCVRRITVR ARGVMENTIS *initio propositis.*

D SVperest nunc primi articuli argumentis re-
spondere Ad primam partem eius, quod
initio proposuimus, dicendum: licet in so-
mno iudicii libertate careamus,non impediri
E tamen nobis actionem intellectus, & imper-
fecta quædam iudicia; cum planum sit mul-
tos inter dormiendum vniuersalia concipere,
& disputare; non requiritur vero ad motum
vtcunque à nobis exercendum iudicii aut ra-
tionis libertas,vt etiam in ebriis&phreneticis
videre est. Ad secundam eiusdem argumenti
partem respondendum, licet appetitus sensi-
tiuus imperante voluntate & ratione diri-
gente, nequeat membrorum motum inhi-
bere:aut secus,quam voluntati placeat, infle-
F ctere;posse tamen intellectu aliud cogitante,
ac non iubente voluntate, corporis membra
indeliberato motu ciere,vt sæpe accidit. Non
proinde tamen concursum illarum superiorũ
facultatum superuacaneum esse, cum ad mo-
tionem deliberatam necessarius sit. Nec ve-
ro in homine de inferioris appetitus digni-
tate quidquam detrahit, quod non per se, ac
vi sua tantum membris motionem inferat.
Etenim vt Caietanus 1.part.quæst 81 artic. 3.
annotauit: licet in nobis natura sensitiua no-
bilitatem

Ad 1. rationem 1. arg.

Ad 2.

bilitatem capitis, quam in belluis habet, non A obtineat: cõpensatur ei tamen ea iactura propter coniunctionem & commercium cum ratione & appetitu intellectiuo; perficitur namque & attollitur id, quod est inferius, vicinitate sublimioris, quatenus subsit; quod tam in iis, quæ ad mores pertinent, quam in politicis conspicuum est; siquidem perfectius operantur virtutes, vt obedientes charitati, quam solæ: nobiliusq; est Regi assistere, quam villæ regimen tenere. Ex dictis collige, nihil repugna- B re, quominus ii, qui somno oppressi cursitant, interdũ absq; intellectricis potentiæ influxu sola imaginatione & appetitu motricem vim excitante, progressionis motũ administrent: cum id etiam vigilantibus frequenter eueniat.

Nihil derogat appetitui hominis potentiis subiici superioribus.

Ad 1. rationem 2. arg.

Secundum vero argumentũ solues, dicendo ad primam partem, licet appetitus quoad alios actus politice rationi obediat, quoad membrorum tamen motionem, non nisi de- C spotice obtemperare. Hæc nobis solutio placet, non quæ concedit rationem & voluntatem immediate, ac sine interuentu appetitus membra ciere. Ad secundam nullum Animal, quantumuis minutum atq; imperfectum, loco moueri sine influxu appetitus & imaginationis; nec vllum esse, quod hisce facultatibus natura sua orbatum sit: licet imperfecta non eas habeant certa corporis parte definitas, vt D alibi diximus. Vnde est quod lacertæ, vermes, aliaq; eiusmodi post dissectionem viuunt, ac mouentur, quia etiam diuisa imaginationem & appetitum in partibus retinent. Tametsi fatendum sit Aristotelem, cum proximis capitibus de motu egit, de eo tantum vel præcipue saltem disseruisse, qui perfectis animantibus conuenit. Ad tertiam negandum est quod assumit, dicendumque imaginationem non per se, sed interuentu appetitus, cui tristitia, aut læta, horrida, aut iucunda obiicit, humores concitare, & sanguinem ac spiritûs mouere; sicq; varie corpus afficere. Lege D. Tho. 1. p. q. 117. art. 3. & lib. 3. contra Gent. c. 103.

Ad 2.

Hoc lib. c. 2. q. 2. ar. 2. Omne animal ex appetitu & imaginatione moueri.

Ad 3.

Vltimum argumentum diluitur inficiando nõ distingui vim motus executiuam ab appetitu. Ad primam vero aduersariæ partis rationem negandum est actionem, qua membris motus imperatur, præire appetitui. Ad secundam, naturam facere optimũ, quod potest, sed nec fuisse conueniens, nec potuisse motum elici tantummodo a facultate appetente ob eas rationes, quas circa tertiam conclusionẽ adduximus. Præterea motum progressiuum animalium re vera ab animali virtute proficisci, cum non nisi appetitu imperante, & concurrente efficiatur. Nec virtutẽ motiuam membris insitam ad facultates vitales attinere, sed potius ad animales, quarum ministra est. Ad tertiam. Arist. vocasse appetitum vim mouentem, non quod eum à facultate motus executrici non putaret distinguendum, cum locis à nobis superius citatis appetitum, & vim motiuam vti diuersas animantium facultates numerarit; sed quia re vera appetitus est etiã potentia mouens, vt ex dictis constat. Hactenus disceptatum de anima, quatenus corporis cõstricta nexu, & contubernio addicta, ad functiones exercendas suas, illius operam emendicat, deinceps de eadẽ scribemus eo iam vinculo exoluta, & de separata separatã instituemus tractationem. Præstat vtinam propitium Numen, vt quemadmodum de coniuncta anima, qualiquali potuimus industria, opus cõfecimus, & de separata dicturi gradum addimus vlteriorem: sic solutus aliquando è corpore, cui coniunctus nunc animus est, in statum euadat liberiorem, vbi soli Deo insolubili iam nexu adstrictus, & ab humanis longissimo abiunctus interuallo, vitam auspicetur iucundissimam, & possideat beatissimam.

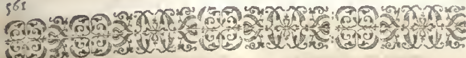
Ad 1. rationem argum. Lege etiam quæ diximus 2. Physic. c.1 q.1. art. & lib. 2. Gene. c. q.30.

Virtus motiua animalis pertinet facultati

LIBRI TERTII FINIS.

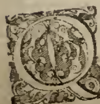
TRACTA-

TRACTATVS DE ANIMA SEPARATA.

PROOEMIVM.

Voniam Aristoteles libris superioribus nihil de anima separata disseruit, de qua multa ac graues quæstiones inter Philosophos Theologosque versantur, quarum explicatio & intelligentia nõ minus necessaria, quam iucunda est: operæ pretium duximus eã disputationem in præsenti suscipere: licet enim consideratio eorum, quæ ad animam præcise, vt extra corpus est spectant, Metaphysici potius, quam Physiologi sit: vt in primi libri Proœmio cõmonuimus; quia tamen scientia de anima sine hac quasi supplemento absolutionem suã adipisci non poterat, fortasseq́ in libris primæ Philosophiæ apud Aristotelem cõmmentatio hæc non adeo oportunum locum habet, istiusmodi tractationem superioribus libris potius attexere, quam illic reiicere statuimus. Neque vero eas quæstiones disputabimus: quæ ad vtrumque animæ statum, separationis videlicet, atque informationis indifferenter spectant, quales illæ: An rationales animæ sint subsistentes? An à Deo creentur? & si quæ sunt huiusmodi: cum ad caput 1. libri 2. huius operis sint pertractatæ.

Quod sit huius operis institutum.

Porro huiusce tractationis obiectum, materiaue quam subiectum vocant attributionis, in promptu est; nimirum anima rationalis, secundum separabilitatem à corpore spectata, quam veluti formalem rationem cæteræ quidem peculiares scientiæ de suis subiectis non astruunt, sed supponunt. At vero communis omnium Metaphysica, ad quam præsens tractatio potissimum refertur, vt paulo superius diximus tum sibi, tum aliis in eo prospicit. Quo factum est, vt primo sequenti disputatione separabilitatem de anima demonstremus. Passio vero est posse operari absque corpore. Nec mirũ si quadam ex parte positiua non sit passio; imo talẽ esse oporteat, cum eius subiectum ex parte rationis formalis, hoc est, separationis, priuatiuum sit vt ex sequentibus intelligetur. Iam tractatio in sex disputationes diuiditur. Prima animæ naturam propius attingit, cum in ea de immortalitate distinctioneq́ ipsius ab aliis substantiis separatis differatur. Secunda modũ existendi extra corpus declarat, reliqua de iis, quæ ad operationem explicandam referuntur. Itaq́ tertia de potentiis cognoscentibus, earumque speciebus & habitibus disceptat. Quarta de actu ipso cognoscendi. Quinta de obiecto cognitionis. Sexta de motione ad locum.

Huius tractationis subiectum.

Distributio.

DISPVTATIO I.

DE IMMORTALITATE ET natura Animæ rationalis.

ARTICVLVS I.

DIVERSÆ PHILOSOPHORVM veterum sententia circa animæ immortalitatem.

Immortalitatem bifariam accipi.

IMMORTALE, quemadmodum & æternum, bifariam dici consueuit; aut quod nulla potestate, etiã diuina, aboleri valet, quo pacto solus Deus (vt alias eius loci interpretationes omittamus) immortalitatem habere dicitur, 1. ad Timoth. cap. 6. aut quod suapte natura nequit interire, quamuis per absolutam Dei potestatem deficere possit, cuiusmodi sunt Angelus, materia prima, & id genus alia. Posterior hic significatus duplicem adhuc comprehendit: nam quæ eo modo sunt immortalia, vel substantiæ sunt, vt Angeli, cœlestia corpora, materia prima; vel accidentia eorum peculiaria, vt species intellectiles Angelorum, Solis lumen, relatio creaturæ ipsi materiæ propria; si substantiæ sint, immortalia, aut incorruptibilia per se vocantur; per accidens vero, si sint accidentia, eo quod nullo vlteriori miraculo extinguentur, quam suorum subiectorum abolitione. Proposita vero quæstio de immortali secundo modo, quod substantia sit, intelligi debet.

De quo immortalitatis genere procedat quæstio.

Igitur essetne animus hominis immortalis, an vna cum corpore interiret, magno apud veteres studio & contentione quæsitum fuit; primusque inter eos, quorum s[c]ripta extiterunt, ea de re disputasse dicitur Pherecides, referente Cic. 1. Tusc. quæst. deinde alii in Academia in Lycæo, in Stoicorum porticu, cæterisque philosophantium gymnasiis, diguam videlicet rati controuersiam, in qua hominum ingenia desudarint, cum omnium causa ageretur. Ea enim disputatio est, vnde non solum diuini numinis colendi ratio magna ex parte dependet, sed quæ ad summum hominis bonum definiendum, atque ad mores conformandos interest magnopere. Igitur animi immortalitatem asseruerunt Pherecides, eiusq; auditor Pythagoras, Trismegistus, Diogenes, Thucydides, Thales Milesius, Zoroastes, Anaxagoras, Aratus, Plato, Plotinus, Porphyrius, Proclus, Numenius, Longinus Platonicus, Theophrastus, M. Tull. & alii, quos longa serie refert Nicol. Fabentinus lib. 1. de Immort. animor. ad Clementem VII. cap. 11. Eugubinus lib. 9. de Perenni Philosophia. Fuit tamen inter hos discrimen. Nam quidam animum expertem omnis mortalitatis fecere; alii non ita, sed longo post tem-

Qui ex Philosophis animæ immortalitatem astruxerint.

pore, vel paulo post emori existimarunt. Inter quos Stoici eruditorum animas corpore solutas paulatim debilitari, & perire: sapientum vero vsque ad vniuersi conflagrationem perseuerare dixerunt. Inter alios acerrimus animorum immortalitatis propugnator & vindex fuit Plato, nullusque eam Physicis rationibus tam aperte tutatus est, vt constat ex Timæo, Philebo, Menone, & libris de Republ. adeo vt iudicia post mortem, pœnas, que ac præmia constituerit. Et vero eum nonnulli hac in re veritatis terminos prætergressum fuisse, asseruisseque non hominum tantum, sed belluarum quoque animas immortales esse; quem errorem Platoni attribuit, refellitque D. Thomas 2. cont. Gent. cap. 82. Sed ab eo Platonem alienum fuisse asserit Bessario cap. 7. lib. 2. contra calumniatorem Platonis, & quidem iure optimo (vt nobis videtur) cum Plato in Timæo disertis verbis affirmet animum brutorum esse mortalem.

Huius immortalitatis acerrimus propugnator Plato.

Animos interitui obnoxios esse, & cum corpore emori putauit Epicuræorum grex, quem plurima turba tam Græcorum, quam Latinorum secuta est. Atque inter eos Plinius lib. 7. Nat. hist. cap. 55. de anima brutorum, de quibus tam multa scripsit, optime meritus, de humana pessime; cuius immortalitatem acerba mordacitate est insectatus, certus nunc ea de re apud inferos malo suo, infelicique experimento. Illic videat (vt iocatur) vtrum ne aliquis post mortem sit doloris sensus aut corpori, aut animæ; Vtrum vanitas sit, post mortis etiam tempora, vitam immortalitatemque polliceri; illic discat, si nihil est, quod animæ agant, esse certe multum, quod patiantur.

Epicuræorum sententiam mortalitatem [illegible] ganis.

Porro Galenus in hac quæstione tam varius est, vt cuius fuerit sententiæ, non sat liquido constet. Nam in libro, qui inscribitur; Quod animi mores corporis temperaturam sequantur, Platonem exagitat, quod animi immortalitatem defendat. At vero in libro de Tremore & rigore, ait; Si quis animam esse dixerit substantiam, quæ per se moueri queat, (quod vtique immortalitatis est argumentum,) eum minime deceptum iri. Quapropter alii eum in priori sententia fuisse credunt, alii in posteriori. Sed minime mirandum est, dubium fuisse Galenum de animorum nostrorum immortalitate; cum de ipsa animæ natura dubius fuerit, anne qualitas, qualitatumue temperamentum sit, an potius substantia eius libros euoluenti passim occurret.

Varia [illegible] de re Galenus [illegible]

ARTICVLVS II.

QVID ARISTOTELES IN RE proposita iudicarit.

QVod ad Aristotelem attinet, quid de animi immortalitate senserit, cõtrouersum est.

Qui velint Arist. mortalem animum credidisse.

est. Iustinus Philosophus & martyr in sua Parænesi, Theodoretus in libro de Natur. hom. D. Gregorius Nyssenus in libro de Anima. Origenes in opere, quod inscribitur φιλοσοφούμενα. D. Gregorius Nazianzenus in disputatione contra Eunomium, Plutarchus in libro de Placitis Philosophorum, cap 1. Galenus in histor. philosoph. Caietanus lib. 3. de Anima, cap. 2. Pomponatius in suo lib. de Immortalitate animæ, Simon Portius in libello de Mente humana, putant animum nostrum caducum mortalemque fecisse. Eoque magis persuasum habent credidisse Aristotelem, quod Alexander Aphrodisæus auditor, sic mentem eiusdem Philosophi solitus sit interpretari, vt lib. 3. de Anima, & alibi, quem tamen ab hac calumnia liberare nititur Eugubinus lib. 3 de Perenni philosophia, c. 21. & 22.

Ratio, quæ id probat.

Primum igitur se offert locus ille initio librorum de Anima, cap. 1. text. 12. vbi affirmat, si intellectus citra imaginationem non est, cohærere per se non posse, atque extra materiam consistere; quare cum cap. 8. libr. 3. text. 39. statuat neminem absque phantasmatis ope intelligere, oportereque eum, qui contemplatur, phantasmata speculari; consequens est, vt existimet non posse animum extra corpus esse, sed vna cum eo extingui.

2. Ratio.

Secundo, quia 1. de Cœlo, cap. 12. probat omne genitum esse corruptibile, & quidquid ortum est, aliquando interiturum. Quare cum ponat animum initium habere, vt constat libro 12. Metaph. cap. 3 text. 16. eundem aliquando dissoluendum fore arbitratur.

3. Ratio.

Tertio, quia 1. Ethicor. cap. 10 Solonem coarguit, quod veram hominis felicitatem post mortem esse dixerit. Quæ reprehensio ea potissimum ratione niti videtur, quod post mortem animus hominis, qui beari possit, non remaneat. Quod etiam apertius confirmat 3. eiusdem operis libro, cap. 6 dicens, post mortem nec boni quid esse, neque mali, & lib 12. Metaph cap. 7. text. 39 cum ait, Deo sempiternam conuenire felicitatem, nobis vero non nisi ad breue tempus, dum huius vitæ munere fruimur.

4. Ratio.

Lib. 2. de Anima. c. 1. q. 7. & li. 2. de Gen. c. 11. q. 1.

Quarto, quia cum mundum hominumque generationes ab æternitate finxerit, vel dandæ essent infinitæ animæ, cum tamen 3. Physicæ auscultationis libro infinitum negarit, vel locum haberet migratio Pythagorica animarum in diuersa corpora succedentium, quod non minus à Peripatetica doctrina abhorret, vt alibi ostendimus.

Vlt. ratio.

Postremo, quia si animum immortalem fecisset, eundem à Deo creari existimasset: quæ enim immortalia sunt, sicuti aboleri nequeunt, nisi à Deo in nihilum redigantur, ita neque produci valent, nisi diuinitus creentur.

At quod Aristotelem animi creatio latuerit, suadetur, quia cum ipse Deum naturæ necessitate agere crediderit, si a Deo animas creari putasset, asseruisset vtique omnes ab æterno fuisse productas; quod eius placitis aduersari ex secundo argumento perspicuum est. Itaque videtur Aristoteles animi humani immortalitatem penitus ignorasse.

Qui contra sentiunt Arist. oppositum plane censuisse.

Alii tamen magni nominis Philosophi cõtra opinantur, asseuerantque Aristotelem nostros animos ab interitu alienos, atque omnis mortalitatis expertes posuisse, ex quorum numero est Theophrastus, qui cum tot annos Aristotelem in Lycæo deambulantem audierit, credibile omnino est, sæpe hac de re cum eo fuisse commentatum, ac quid sentiret, cognouisse. Idem censuere Olympiodorus, Ammonius, Philoponus, Simplicius, Auicenna, vt refert Mirandula lib. 4. de Examine vanitatis, cap. 9. Ex Latinis D. Thomas 2. contra Gentes, cap 79 & 8. Phys. lect. 12. & 12. Metaphysic. lect. 3. & quodlib. 10. q. 3. art. 1. Alb Magnus tract. 2. de Anima, cap 20. & tract. 3 cap. 13 Ægydius lib. 3 de Anima, ad cap. 4. Durandus in 2. d. 18. quæst. 3. Ferrar. loco cit contra Gentes, Eugubinus lib. de Peren. philos. à cap. 18. aliique è recentioribus non pauci

Quibus ex locis id deprehendãt.

Sunt vero apud Aristotelem ad hanc sententiam stabiliendam multa & illustria testimonia. Nam 1. de Anima, cap. 4. tex 65. & 66. appellat intellectum nostrum diuinum, interitus & passionis expertem. In 2. item lib. c. 1. tex. 11. ait, nihil obstare quominus aliquæ partes animæ separabiles sint, quia nullius corporis sunt actus. Et cap. 2. tex 21. ait intellectum, qui speculatur, esse aliud quoddam genus animæ à sentiente & vegetante distinctum, quod perinde atque perpetuum ab eo, quod occidit, seiungi separariq; possit Idemq; affirmat de intellectu agente, cap. 5 lib. 3. tex. 19. Dixerat autem tex. 17. has duas facultates intellectricis animæ differentias esse. Præterea 12 libr. Metaph. cap. 3. text 17. scribit, nihil prohibere, quo minus dissoluto composito, forma remaneat. Quod de sola anima humana dictum constat. Rursus, omnis potentia immaterialis, cũ sit extra materiæ conditionem, vacat interitu: at intellectum immaterialem esse multis in locis affirmat Aristoteles, vt 1. de Partib. anim cap. 1. lib. 3. de Anima, cap. 4. text. 4. & 6. & 15 & 19. Postremo, lib. 2. de Gener. animal. cap. 3. docet mentem extrinsecus aduenire, hisce verbis; λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον· οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια, idest, Restat igitur vt mens sola extrinsecus accedat, eaque sola diuina sit; nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis. Quibus verbis significat Aristoteles, animum hu-

humanum non educi è gremio materiæ, sed A diuinitus creari, atque adeo immortalem esse. Cuius contrarium ante illa verba, quæ nunc citauerat, præmiserat de formis cæterarum animantium, eas videlicet extrinsecus aduenire non posse, quod operationis tantum corporeæ sint principia.

Occupatur aliquorum obiectio.

Nec audiendi sunt, qui susceptæ opinionis retinendæ studio, hunc locum adeo detorquent, & de intellectu agente, id est, de Deo intelligendum arbitrantur; cum Aristoteles non de Deo, sed de anima: nec de Diuino, sed B de humano intellectu eo loco palam disserat. Quos etiam Philoponus scita ratione vrget; Qui fieri possit, inquiens, vt de Diuina mente illud ab Aristotele dictum putemus, cum scribat, non satis hoc adhuc constare, vtrum hæc vis à cæteris animæ facultatibus, & ab ipsa materia abiungi possit? Siccine de prima mente loqueretur? an non omnibus certum est, hanc æternam, & omnis interitus ex- C pertem esse? Hæc ille. Tandem si habenda fides est iis, quæ Themistius in Paraphrasi super 3. de Anima, cap. 37. refert; suam de re proposita sententiam disertè expressit Aristoteles in Dialogo, quem scripsit ad Eudemum familiarem suum, cuius etiam meminit Cicero 1. Diuinat. Plutarchus in Vita Dionis, & in consolatoria ad Apollonium, vbi multis rationib. animi nostri immortalitatem astruit. D

Hac in re dubium hæsisse Philosophum, qui affirmant.

Alii deniq; Aristotelicæ doctrinæ haud mediocriter studiosi, in quibus est Scotus in 4. Sent. dist. 43. quæst. 2. art. 2. Heruæus quodl. 1. quæst. 11. & lib. 1. Sent. distin. 1. quæst. 1. Niphus in opusculo de Immortal. animæ, cap. 1. hisce in vtramque partem animaduersis rationibus, censent Aristotelem omnino dubium in quæstione fuisse, ac modo ad hanc, modo ad illam sententiam inclinasse. Nobis

Probabile est ad immortalitatem animæ magis inclinasse.

videtur, eum, etsi aliquantulum hæserit, magis tamen propendisse in eam partē, quæ ani- E mum immortalem facit. Sed quia videbat se hinc argumentis perurgeri, illo præsertim de animorum infinitudine, perplexa dictorum varietate rem obscurasse: vel certe ita disputationū ambage ita implicuisse, vt ingenia potius studiosorum ad inuestigandum excitaret, quam aliquid certum fixumque relinqueret.

Respondetur ad argumenta facta in oppositum.

Ad 1.

Diluemus igitur in gratiam tanti Philoso- F phi ea argumenta, quæ in eius doctrina animum omnino mortalem faciebant. Ad primum dicendum erit, cum Philosophus asserit nostram mentem non intelligere absq; phantasmatis, non loqui de anima absolute, sed vt est corpori vnita: neque vero propter eorum concursum infringitur argumentum illud, quo ex actione intelligendi, etiam in corpore animæ immortalitas comprobatur, vt in sequentibus fiet apertum. Ad secundum, omis-

Ad 2.

sis aliorum interpretationibus, dicendum eo loco tantum haberi, id, quod per motum & generationem incipit, necessario finem habere; animam vero rationalem non eo pacto gigni. Ad tertium, omnia illa loca intelligenda esse de humana felicitate, de qua erat inter Philosophos disputatio, quæ cum opes & alia externa bona requirat, ab eo separatæ animæ statu aliena maxime est. Quartum, quod plus habet difficultatis, solutum iam est lib. 3. Physic. cap. 8. quæst. 1. artic. 5. Ad vltimum dices Aristotelem cognouisse animas intellectiuas creari à Deo, neque tamen existimasse eas absq; principio extitisse; quia illa tantum statuit necessario Deum produxisse ex æternitate, ad quorum siue effectionem, siue præparationem, nullius causæ secundæ concursus exigitur. Ad animæ vero rationalis infusionem requiritur dispositio accidentium, quam agens naturale inducit; quæque ipsius animæ introductionem & vnionem cum materia attingit. Atque hæc de veterum Philosophorum, deque Aristotelis sententia dicta sufficiant.

Ad 3.

Ad 4.

Ad vlt.

ARTICVLVS III.

ANIMAM RATIONALEM IMmortalem esse naturali lumine demonstratur.

QVoniam superiori articulo ostendimus ex Aristotele aliorumque sententia, animam rationalem immortalem esse, operæ pretium erit inuestigare an demonstratione aliqua euidentive ratione eam veritatem aut assecuti sint, aut assequi potuerint. Qua de re conclusionem huiuscemodi statuimus. Animæ rationalis immortalitas naturali ratione demonstratur. Quæ conclusio non aliter suadenda est, quam adductis iis argumentis, quibus plerique Philosophorum, aut etiam Theologorum, ad id institutum vsi sunt.

Animæ immortalitatem demonstra[tur].

Primum sit: Anima rationalis est substantia per se subsistens & spiritualis; Ergo est immortalis. Consequentia bona est, cum neque ipsi Angeli alio ex capite immortalitatē vendicent, quam quod tres illas conditiones in antecedente positas sortiantur. Primam igitur in animam etiam quadrare satis liquet ex iis, quæ tum primo Physicorum, cap. 9. quæst. 9. tum primo de Generatione, cap. 4. quæst. 8. scripta sunt, quibus in locis vniuersim probatur in quouis Physico composito, atque adeo in homine formam substantialem inueniri, quæ non est alia quam rationalis, vt quæst. 11. eiusdem 4. capitis ostensum est. Secunda etiā superius libr. 2. cap. 1. quæst. 2. ex professo traditur. Tertia demum nunc est vberiori filo deducenda, ex operatione videlicet, atq; potentia spiritualibus apud nos repertis. Ex operatione

1. Argum.

Animam esse substantiam per se subsistentem.

Esse item spiritualē colligitur ex actibus

peratione quidem, hunc in modum: Actus A cognoscendi nonnulli spirituales sunt in nobis, hoc est, neque ex materia constantes, neque à materia subiectove dependentes; ergo & potentia illos immediate eliciens spiritualis erit; & consequenter substantia, vnde talis potentia manat, erit itidem spiritualis. Vtraque consequentia per se nota est in Philosophia; siquidem, vti Diuus Dionysius cap. 11. de Cœlesti hierarchia, sapienter annota- B uit, operatio cognitionem potentiæ operantis sequitur; potentia vero, naturam, hoc est, substantiam, vnde effluxit. Assumptum igitur probandum restat. Nam actus, & obiectum sibi inuicem proportione respondẽt, vt si hoc supernaturale existat, si à loco, tempore que sit abstrahens, ac denique immateriale; easdem quoque prærogatiuas obtineat actus: ita postulante natura, quæ in omnibus semper consona est: cum igitur humana cognitio ad obiecta spiritualia terminari possit, C ac soleat, cum item in ea obiecta tendat plerumque, quæ nulli singulari cognitioni sint addicta, id est, in vniuersalia (nihil enim interest an natura Leonis v. g. quam consideramus huic, aut illi differentiæ sit contracta; hoc in loco, aut tempore reperiatur) erit plane talis cognitio spiritualis, atque à materiæ conditionibus, quoad fieri possit, immunis; vt quandoquidem vniuersalis existere non potest cum elicitur, in actuque exercito po- D nitur, ad obiecti saltem indifferentiam sese accommodet, eo pacto, quo diximus. Verum igitur erat propositæ rationis assumptum, nimirum dari in nobis spiritualem cognoscendi actum.

Intelligendi actus esse spirituales ... obiectis.

Quod rursum confirmatur obseruatis propriæ cognitionis humanæ conditionibus, per quas à cæteris materialibus cognitionibus distinguitur. Etenim humana cognitio adeo est subtilis, vt ad intimas etiam rerum quid- E ditates, aut penetret, aut penetrare contendat, adeo sagax, vt quæcunque sunt reipsa coniuncta discernat, diiudicetque quidnam ad earum pertineat essentiam; quid ex ea profluat, quid contingenter insit. Est item adeo potens, vt quæ neque sunt, neque esse possunt & apud se fingat, & varios modos, atque habitudines inter ipsa excogitet; vt à minimis effectis ad summam causam progrediatur discurrendo: vt in se quoque animaduertat, F quam certo, quamque euidenter obiectum attigerit; vt seipsam à quacunque re alia, atque adeo ab obiecto distinguat; quæ est perfectissima reflexio, ad quam sensitiua recordatio nequit accedere, cum rem cognitam in præterito, concrete solummodo percipiat.

...m colli... ex a... vine... nana... nitio-

Præterea, experimur elicere nos credendi actus, coniectandique in futurum, atque etiam præteritorum recordandi, sine vllo vitæ tuendæ, propagandæque fine; sed cognitionis solius gratia, veluti cum res gestas olim accipimus, cum futuras planetarum coniunctiones, atque oppositus speculamur, aut etiam de Angelis, aliisve cont.b. Metaphysicis disputamus; quæ omnia longe remota sunt ab vsu sensuũ, minimeque ad illos pertinentia. Cum igitur tot, tamque nobiles existant cognitionis humanæ conditiones, negari non potest illam supra materiæ naturã eminere, proindeque spiritualem esse, quod contendimus.

...ui intel... endi a... ctus sint à sensibus maxime alieni.

Idem vero non minus aperte ostenditur inspectis actibus liberis appetendi: adeo enim independentes sunt à materia, vt nullum sit creatum agens, quod illos possit directe impedire, aut promouere, & quod hinc sequitur, neque efficere, vt aut aliquem exerceamus, aut nullum, quæ est libertas absoluta tam à contrarietate, quam à contradictione. Id, quod ideo euenit, quia nullo præterquam infinito bono, eoque præsente euidenter, satiari, tranquillarique appetitus valet. Quis autem non videat tantam immunitatem, atque excellentiã in actum corporeum competere non posse?

Quam independentes à materia sint actus liberi appetendi.

Iam vero ex potentia spirituali hunc in modum animæ spiritualitas concluditur. Est in nobis facultas intelligendi spiritualis; ergo & substãtia à qua fluat, cui inexistat, cuius virtute operetur. Antecedens, de quo solum dubitari posset, probat D. Thom. tum alibi, tum 2. contra gent. cap. 49. & 1. p. q. 75. art. 2. ratione ducta ab Aristot. lib. 2. de anima cap. 10. text. 104. & lib. 3 cap. 4. & 5. Etenim intellectus percipere valet omnia corpora (neque enim vlla ratio afferri potest, cur eorum aliquod ipsius aciem effugiat) oportet igitur illum à natura corporis nudatum esse. Huius consecutionis vis, quæ lib. 2. de anima c. 1. q. 2. artic. 2. latius inculcatur, ex eo nunc breuiter ostenditur. Quia si intellectus non foret omni corporalitate nudatus, speciem cuiuslibet corporei obiecti non posset admittere; siquidem materiale organum, in quo resideret, limitatum esset ob suam imperfectionem, vt patet inductione omnium potentiarum sentientium, nulla enim illarum alterius speciebus consignari valet, quemadmodum neque eis vti ad cognitionem, & si fortasse in ipsius organo recipiãtur, ergo si vniuersam corpoream naturam intellectus sit percepturus, necessum erit ab omni materia immunem esse; vt eo pacto, cuiuis corporeæ entitati percipiendæ inueniatur indifferens. Cur autem, vt naturam spiritualẽ cognoscat, non sit opus ab ea exutum esse, citato loco explicatur.

Ex potentia animæ spirituali, eiusdem spiritualitas monstratur.

Intellectũ potentiam esse spiritualem.

Hactenus id solum ostendimus animum nostrum substantiam esse per se subsistentem, atque spiritualem; quod erat primi argumenti, in quo versamur, antecedens; certa igitur est

illa consecutio, quam superius fecimus; esse A illum quoque immortalem. Quapropter nõ immerito D. August. lib de immortalitate animæ statuit ad eandem immortalitatem demonstrandam, à ratione, id est, spirituali siue operatione, siue potentia incipere oportere.

Independentia animæ à materia, eam arguit immortalem.

Quod ita vlterius confirmatur. Causa materialis in substantiam spiritualem per se solum influere nequit, vt ipso naturæ lumine notum est, quandoquidem à sola causa materiali immaterialis influxus, qui tantum ab spirituali substantia recipi potest, prodire non potest. B Non igitur hoc ab illa existentiam recipiet. Tunc sic; Anima rationalis existentiam non capit à materia, nulla igitur ratione per causas naturales ab ea poterit talis existentia auferri, quod est esse immortalem. Extrema hæc consecutio nota est, cum corruptio aliter non contingat in formis substantialibus, quã per dissolutionem ipsarum à materia, à qua pendebant in existendo. C

Secundum argumentum principale.

Secundum argumentum principale pro huius articuli conclusione sic habet. Nihil per se subsistens corrumpi potest naturaliter, nisi substantia alia pariter generetur, quemadmodum late disseritur lib. 1. de generatione cap. 4. quæst. 17. At forma rationalis per se est subsistens, vt superius vidimus libr. 2. de anima cap. 1. quæst. 2. neque cum ipsius corruptione coniuncta esse potest alterius substantiæ generatio, D cum simplex sit entitas (alioquin si ex materia & forma etiam componeretur, in physicis compositionibus, sine exitu procederetur) nullaque proinde sit relinquenda materia, quæ nouæ generationi substerni valeat; Anima igitur rationalis corrũpi non potest.

Anima per solã creationem existentiam accipit.

Confirmatur argumentum, quia anima rationalis per solam creationem existentiam capit, vt quæst. 3 eiusdem libri non ex diuinis tantum literis, Patrumque testimoniis, sed ratione etiam ostenditur, ergo à nulla causa E naturali destrui potest. Consequentia ex eo vim habet, quia quemadmodum omne corruptibile generabile est, teste Philosopho, ita quidquid sola creatione produci potest, a sola causa creante corrumpi poterit. Ad hæc non parum efficacia argumenta, alia accedunt, quæ etsi non vrgeant omnino, digna tamen sunt, quibus bene moratus quisque in propositæ conclusionis assensum incli- F net.

Tertium argum.

Tertium. Est appetitus in homine naturalis ad vitam sempiternam; ergo anima saltem immortalis erit. Cõsequentia probatur, quia appetitus naturalis non est frustra. Antecedens vero suadetur primo ex elicito desiderio, quod vnusquisque experitur, non solum diu viuendi, sed etiam gloriæ comparandæ. Quam sit autem vehemens ipsum desiderium inde patet, quoniam tantum apud quosdam valuit, vt sibi manus inferrent, quo citius vita immortali potirentur, vt de Cleombroto, seu Theombroto memorat D. Aug. libr. 1. de Ciuit. Dei cap. 22. Is autem Theombrotus, lecto Platonis dialogo, qui Phædon inscribitur, in quo de immortalitate animæ disputatur, studio immortalitatis illico experiendæ, ex alto se dedit præcipitem, vt attestatur Cic. 1. Tuscul quæst. Plura huic affinia exempla, reperies apud Lactantium libr. 2. de diu. Instit. Secundo ex assidua, vehementique contentione, atque æmulatione relinquendi sui monumenta, tum conscribendis voluminibus, tum etiam magnificis operibus construendis; hinc enim Mausolæa, Colossi, pyramides, & columnę, substructionesq; aliæ prodigiosæ.

Dari in homine appetitum immortalitatem.

Tertio ex humana propensione degendi perpetuo in societate, & communione multorum. Hinc forum, iura, templaque communia, nimirum dum à pluribus idem deligitur locus ad colendum Deum. Idem iudex controuersiarum; eadem ratio legum, secundum quas viuant. Hue videtur allusisse Sanctus Iob cap. 3. illis verbis; Nunc enim dormiens (scilicet per mortem) silerem & somno meo requiescerem cum Regibus, & principibus terræ, qui ædificant sibi solitudines, aut cum principibus, &c. Ex quo loco D. Thom. colligit hominem secundum animam post mortem subsistere; ibidemque Caiet. probat Iobum supponere animæ immortalitatem, ac loqui secundum statum naturæ animæ rationalis, seclusa consideratione diuini ordinis, secundum pœnas, vel præmia, quamuis D. Greg lib. 4. mor cap. 17. ad eundem locum dicat, Iobum loqui de Angelis beatis, sanctisque Ecclesiæ prædicatoribus, quorum consortium optabat, nisi id originalis culpa prohiberet. Quæ interpretatio ad spiritalem potius, quam literalem (vt vocant) sensum referenda est.

D. Thom.

D. Greg.

Quartum argum.

Quartum, Non modo certum est, ecstasim hoc est, intentam quandam partis rationalis ad res sublimes absque vllo sensuum vsu applicationem supernaturaliter dari: sed etiam probabile naturaliter posse aliquando euenire; vt late disputauimus libr. 3. de anima cap. 8. qu. 8 art 3. nec immerito, siquidem ea vehemens applicatio, etsi ardua ac laboriosa, proindeq; admodum rara existat, non tamẽ tantæ est eminentiæ, vt citra miraculum euenire interdum nequeat; poterit ergo naturaliter anima rationalis per se subsistere, immortalisq; permanere; quandoquidẽ vnumquodq; sicuti ab altero in operando per se non pendet, ita neq; in essendo. Neq; vero (vt hoc semel moneamus) suspecta cuiquam videri debet ea consecutio, qua ex vna, vel altera operatione animæ absque corporis societate edita, illius immunem à corpore subsistentiam colli-

quamuis multas alias vegetandi colligimus, scilicet, sentiendique actiones absque corporis consortio nequeat exercere. Enim vero, si semel per breue tempus cohęrere posse animã extra corpus deprehendamus, nulla ratio est cur longiori; atque ideo infinito subsistere eam posse denegemus.

…tum …m.

Quintum, Nullum est in hac vita tantum bonum, quod adepti tandem aliquando non fastidiamus, quantumuis illud auide appeti- B uerimus, iucundumque ac suaue visum fuerit. Vnde ad alia semper mens anhelat, si quod forte inueniat obiectum, in quo quiescat, vt sequenti ratione perpendemus. Signum igitur est animæ naturam, ac facultates cognoscendi, & desiderandi eidem proprias caduca omnia transcendere, naturæque dignitate superare, quandoquidem eorum nullum inuenitur, quod ipsis tandem non frigeat, ac vilescat. Hinc D. Greg. homil. 26. in Euang. C Corporales deliciæ, cum non habentur, desiderium accendunt: habitæ vero in fastidium vertuntur; in eis appetitus placet, experientia displicet, &c. à qua conditione longe absunt æterna bona, de quibus illud celebratur; Neque eorum copia in fastidiri, neque famem cruciare.

…ortali …na …talia …fcunt. …us Da- …ex …g.

…tum

Sextum, Quod superiori affine est, ex insito nobis beatitudinis in communi appetitu eruitur. Nihil est, quod humanum desiderium satiare possit, eo saltem ex capite, quod sit tã- D dem finem habiturum; vnde vox illa est Augustini initio confessionũ simile desiderium intra se experiẽtis. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te; quod non minus pie, quam vere dixit etiam cap. 25. Manualis. Quapropter si prædictum desiderium frustra esse non debet, vtpote quod nobis natura infecerit; consequens fit, vt aliqua saltem pars nostri beatitudinem sine termino possidere possit; quod abs- E que immortalitate non contingent.

…iam sit …deus in …mine …titudi- … appeti- …

…ptimum …gum.

Septimum, Quoniam naturale est homini secundum virtutem viuere; quod principium sane conuelleretur, si homo iumenti more interiret. Vnde Augustinus 6. confessionum cap. vlt. Si animus, inquit, mortalis est, Epicurus in animo meo palmam habet. Quapropter si ab auctore naturæ Deo satis (vt par est) ad moralem vitam sumus instruct.; fatendum omnino erit animorum immortalitatem na- F turalem esse, cum alioquin nullus pene inueniretur, qui studiosæ vitæ operam daret.

…timum …gum.

Octauum, ex Dei prouidentia deducitur, illudque luculenta oratione prosequitur D. Chrys. homil. 4. de prouidentia Dei, desumpsisseq; videtur ex 21. cap. libri Iob. Etenim in mortali vita studiosi homines frequẽtius aduersa patiuntur; improbi prospere habent: necesse igitur est aliam superesse immortalem, A vbi studiosi ab improbis iusta fore diuidantur; quod citato loco Iobi ita habetur. Iste moritur robustus, sanus, diues & felix: alius moritur in amaritudine animæ absque vllis opibus; & tamen simul in puluere dormient, & vermes operient eos. Ecce obiectionem. Sequitur Iobi responsio. Certe cognoui quia in diem perditionis seruatur malus; &c. Quin etiam D. Clemens lib. 3. recognitionum testatur. Sanctum Petrum argumentatione hac B vsum fuisse. Si Deus iustus est, anima est immortalis; cuius argumentationis vim eleganter etiam D. Greg. Nazianz expressit carmine Iambico de seipso aduersus inuidos hunc in modum.

Ex diuina prouidentia animorum arguitur immortalitas.

Graue aliter esset rebus hic duris premi,
Nisi summus olim verteret talos Deus.

Plato.

Simile argumentum confecerat Plato in dialogo de animæ immortalitate, ita ferme. Iustum est sceleftos homines post obitum suo- C rum criminum pœnam dare, iustos præmia recipere. Et ante illum Socrates apud Ciceronem. 1. Tuscul duas animorum è corpore abeuntium vias superesse dicebat; alteram, qua à Deorum concilio longe digrederentur; alteram, qua facilis illuc pateret aditus. Plura ad hoc argumentum, sicuti ad alia superiora ex philosophorum fontibus hausta congerit Eugubinus lib. 9. de perenni philosophia, quæ ne simus longiores, consulto prætermimus.

Socrates.

D Quod vero proposita argumenta non tam stricte atq; euidenter rem conficiant, vt illa, quæ apud Euclidem sunt: non ideo suspiciosa videri debet eorum firmitas, & efficacia. In quam sententiam Aristoteles 1. Ethic. c. 3. ita scribit. Dicitur autem satis, si declaretur perinde ac subiecta materia postulat, ipsum enim exactum non est in omnibus simili modo ratiocinationibus flagitandum. Et post pauca. Est enim eruditi exactũ ipsum in vnoquoq; genere flagitare, quatenus fert ipsius rei natura. Simile E namque videtur esse (id est, æque ineptum) Mathematicum suadentem probare, & ab oratore demonstrationes exigere. Quo loco obserua non solum in gratiam intellectus imbecillioris dicta hæc fuisse ab Aristotele; sed etiam quia frequenter accidit, vt materia, de qua agitur, amplius non ferat; sicque fieri posse, vt à nullo intellectu, quantumlibet perspicaci, exactior probatio proferri valeat. Atque F ita tandem Scotus quodlib. 9. Physicam illam demonstrationem approbat, qua ex spirituali operatione animæ, independentiam illius à corpore in existendo collegimus, & si alibi, vt paulo inferius attingemus, aliquanto tenacius pro aduersa parte pugnarat.

Non esse in rebus omnibus æquam argumentorum vim exigendam.

Oppones tamen non videri posse demonstrari animæ nostræ immortalitatẽ, cum inferius ostendendum sit, id dogma de fide esse. Sed occurrendum, non omnia, quæ fides docet,

Obiectio.

Dilutio.

cet supernaturali cognitione teneri oportere, A si alioquin satis sint perspecta naturali lumine, vt omnium hominum futurum interitum, metallorum venas in Hispania, & similia, quę cum naturalia sint, naturæque lumine nota, in diuinis tamen oraculis habentur. Secus de propositione illa, Deus est, quam licet naturali lumine quis notam habeat, ad iustificationem tamen requiri, vt supernaturali cognitione approbetur, docent meliores Theologi, ob illam D. Pauli sententiā ad Hebræos 11. B Credere oportet accedentem ad Deum quia est: nihil enim vetat ea, quæ naturali demonstratione assequimur, supernaturali etiam, sed tamen euidenti iudicio approbari, de quo in Theologia explicatius.

Cognitio supernaturalis non impedit naturalem cognitionem eiusdem rei.

Ex dictis ergo colligere licet id, quod D. Chry. citato sermone fecit, eos, qui de immortalitate animæ dubitant, dubitare etiam posse, an in meridie dies sit. Non alia sane ratione, quam quia id tam naturali lumine sit con- C testatum. In eademque fere verba conuenit etiam August. 13. de Trinitate c. 9. sed & D. Thom. tum alibi, tum 1. par. q. 75. art. 2. & 6. concludit necesse esse affirmare animam intellectiuam esse incorruptibilem, ac subsistentem. Libro item 2. contr. gent. cap. 79. ait patere intellectum humanum incorruptibilem esse. Quod autem necessarium est, naturalique lumine patet, exploratam habet suæ veritatis rationem: ergo, &c. Denique hac sal- D tem ætate ita celebre est animæ immortalitatem demonstrari, vt iure temerarius habeatur, qui nostræ assertioni refragetur, minimeque credendū est refragaturos Scotū, & Caietanum, si nunc viuerent, etsi aliquando aliter censuerint. Qua in re multo grauius aberrauit Iulius Scaliger exercitat. 307. num. 33. cum scribit adeo nescire nos immortalitatem, vt quotidianis suspicionibus, vel persuasionibus etiam nunc sit controuersa, so- E laque fide agendum.

D. Chrysost. Non dari locum dubitandi de anima immortalitate.

D. August. D. Thom.

Eam temere negari à Philosopho naturali.

Scotus 4. d. 43 q. 2. Caietan. in ca. 9. Epistolæ ad Roma. & in c. 3 Ecclesiastes.

Duo autem sunt ad extremum huius articuli aduertenda. Primum, cum naturali lumine cognitam esse immortalitatem animæ asserimus, non excludere nos peculiaria quædam auxilia, & illustrationes mentium, sine quibus fortasse id assequi non potuerunt philosophi post primi parentis lapsum. Secundum non vsos fuisse nos auctoritate Concilii Lateranensis infra citandi ad hanc assertio- F nem comprobandam, quia quamuis ibi hæresis damnetur, qui secundum Philosophiam dixerit animam rationalem mortalem esse, non tamen propterea fit, vt innuitur iam sit philosophica ratio, qua immortalis esse demonstretur, quod nunc contendimus.

ARTICVLVS IV.

OBIECTA QVÆDAM ADVERSUS *superiora argumenta, & eorum dissolutio.*

SEd vt argumenta, quibus proximo articulo immortalitatē animæ ostendimus, probatiora fiant, à calumniaque vindicentur, sic primo obiicitur; aduersus primum. Si ex proportione, quæ inter actum, & obiectum requiritur, recte colligeretur illum debere esse spiritualem, aut supernaturalem, si obiectum easdem conditiones habeat; pari ratione colligendum esset eundem actum fore substantiam, aut infinitum; si ad obiectum tendat, quod substantia sit, aut infinitum. Id autem falsum est in actibus creatis etiam beatificis, qui & accidentia sunt, & finitam habent entitatem: ergo. Deinde Diuus Thomas prima parte quæst. 84 art. 7. aperte docet intellectum nostrum semper in elligere in hac vita quidditatem vniuersalem, vt existentem in aliquo particulari. Non ergo circa obiecta vniuersalia proprios conceptus elicimus, atque adeo neque spirituales.

Prima obiectio contra 1. argum.

Aduersus tertium. (Neque enim contra secundum quicquā occurrit) Non anima proprie sed homo est qui sempiternitatem appetit; & tamen ipse mortalis est. Ergo ex ea appetitione perperam concluditur immortalitas. Accedit, quoniam non brutæ animantes solum, sed etiam inanimes propensiones suas, atque vt ita dicam, desideria semper essendi non obscure declarant. Illæ quidem aliud a victusque ætione, fugaq; nocentium, ac similaribus aliis instinctibus: hæc autem innato appetitu loci conseruantis, conformationeque figuræ illius, quæ minus pateat externis incursibus: & tamen nemo hinc deducit immortale quippiam eis inesse; ergo neq; inde in nobis partem aliquam immortalem reperiri apposite confirmatur. Illa etiam cōmunis hominum appetentia gloriam comparandi, ad eumq; finem moliendi plurima, de quibus in eodem tertio argumento agitur, mortalitatem potius humanam probant, quam perennitatem naturalem animarum. Siquidem quemadmodum natura pro assidua corruptione indiuiduorum, propagationem generationum inuexit, ita homines certi alioquin sui interitus, ea opera cœperunt machinari, quæ suorum auctorum memoriam conseruarent, vt, quo possent modo, viuerent, si non in se, at certe in animis eorum, qui superessent.

2. Obiectio contr 3. arg.

Aduersus quartum. Si naturaliter contingeret aliquando ecstasis, sæpissime quoque posset contingere: hoc autem nemo concedit, ergo neque illud erit concedendum. Probatur

3 Obiectio contra 4. arg.

batur maior, quia ecstasis, vt in argumento di- A citur, vehemens applicatio est partis rationalis, ita vt vires animæ non suppetant ad concurrendum cum sensibus, necesseq; sit eos interim feriari: multo autem suauius illa eueniet, quoties (quod non raro accidit) sensus omnes etiam interni somno sopiuntur, quandoquidem anima tunc vires omnes suas applicare poterit ad operationem partis intellectiuæ; ergo, &c.

iect. a 5. Aduersus quintum. Id tædium, quod nobis ingeneratur ex caducarum rerum vsu, ac B experimento, non tam ex earum, quam nostra limitatione, imbecillitateque prouenit: quatenus ex frequenti ipsarum vsu, & perceptione fatigamur: vnde natura de tædio nobis prouidit, quo illas respueremus, antequam quidquam nocumenti inferrent. Itaque tædium (quod argumentum contendit) non in res ipsas nudè, & secundum se spectatas; sed in easdem vt cum appetitus nostri li- C mitatione, ac imbecillitate sunt coniunctæ, concitatur.

biect. ra 6. Aduersus sextum. Si appetitus ordinate appetat, non nisi ad felicitatem humano modo comparabilem, id est, finitam anhelabit; si quid vero vlterius desideret, appetitio, aut inefficax erit & conditionata; aut certe ad optanda ea, quæ fides ostendit, supernaturaliter eleuabitur.

biect. tra 7. Aduersus septimum. Etsi nulla essent ex a- D ctionibus studiosis speranda præmia, ipsæ tamen per se dignæ haberentur, quib. homines rationis compotes operam darent, ob illam conformitatem naturalem ad rationem. Illud autem quod August. dicit fatetur, hominis est, propriam infirmitatem, appetitusque deprauati procliuitatem agnoscentis.

Obiect. tra 8. Aduersus octauum. Quoniam ipsi virtuti satis est in præmium delectatio, ac iucunditas, quam secum affert. Vnde 1. Ethic. cap. 8. E studiosorum vita, inquit Aristoteles, voluptate non eget foris adiungenda; sed habet in seipsa voluptatem. Rursum in supplicium vitii sat erit id, quod August. primo Confess. c.

Aug. 12. scripsit his verbis; Iussisti Domine, & sic est, vt omnis animus inordinatus, ipse sibi sit

Bern. pœna. Quod item Bernardus 5. de consid. Omne aduersum Deo, & sibi aduersari necesse est, vt sit sera querela. Quare factus sum mihimetipsi grauis? Et confirmatur obiectio, quo- F niam ad generalem Dei prouidentiam sufficere videtur, si probi nulli inueniantur, quibus prospere contingat in hac vita, si flagitiosi, quibus aduerse, quorum sunt exempla non rara; quanquam in omnibus indiuiduis ita non eueniat. Quapropter temporariis virtutum actionibus, temporario præmio satisfiet, id est, honore, valetudine, ac diuitiis:

D. Cypr. qua de causa D. Cyprianus serm. de resurrectione grandi Dei beneficio acceptum refert, quod in futura etiam vita, præsentis obsequia temporanea velit rependere, cum satis foret certa aliqua duratione compensari.

Respondetur ad 1. obiect. Ad primum dicendum, obiectorum conditiones in actus debere redundare; modo tamen illæ à toto genere actuum non sint alienæ: constat autem actus creatos ex suo genere esse accidentia, vnde nec substantiæ esse possunt, neque infinitæ entitates, esto in substantiam infinitam terminentur. Nimirum

Qua proportio debeat esse actuum ad obiecta. quantumuis duo aliqua ad inuicem proportionentur, si duo sunt, in aliquo distingui ipsa oportet. Ad id, quod ex D. Thoma citabatur, dicendum non formari quidem à nobis saltem ordinarie conceptus rerum vniuersalium in hac vita absque vlla connotatione, & respectu ad rem singularem: non tamen eum respectum obesse, quominus proprii sint tales conceptus, ac formaliter ipsorum vniuersalium quemadmodum alibi, & patris conceptus formaliter, ac proprie sua obiecta repræsentant, quamuis cum obliqua repræsentatione subiecti, ac filii.

Ad 3. Quod aduersus tertium obiicitur, dilues negando haud recte colligi ibidē immortalitatē, alicuius saltem nostræ partis. Porro res aliæ rationis expertes ad ipsam æternitatē desideria sua non extendunt, sicuti homo; cū ad eam extensionē nobilior appetitus, & cognitio requiratur, quam sit in ipsis. Rursum negā-

Liber hominis appetitus ad æterna se extendit. dum ex appetentia gloriæ, operumq; magnificorum extructione, mortalitatem omnimodā colligi; sed tantum totius hominis. Quin vero non leue est argumentum liberi ingenii, mentisque suapte natura à materia independentis in id artificium incidisse homines, vt se in viuentium animos inferāt, quo viuant, extentque. A qua solertia, quam longe sint cætera mortalia, nemo non intelligit.

Ad 4. Quod aduersus quartum obiicitur, sic explicandum. Ecstasis, id est, operatio solius partis rationalis, si naturaliter fiat, inchoari debet sociis sensibus, quam ipsi sequi tandem non possint, vtpote vehementem: atque adeo solitariam relinquant. Vnde si sensus nihil o-

Qua ratione ad ecstasim prærequiratur sensuum operatio. perentur, aut somno, aut defectu generalis auxilii, prodire non poterit pars rationalis in nouum actum, nimirum, quia initio operationis necesse est, præbeant sensus occasionē intellectui sese applicandi; quæ tamen applicatio vehemens non erit, vt oportet, si à vigilia in somnum dilabamur, sed remissa potius, & flaccescens.

Ad 5. In quintum argumentum obiectio falsum assumit. Non solum enim ex fatigatione, imbecillitateque nostra prouenit tædium circa res creatas; sed ex tractatione assidua earum, qua melius cognoscimus, quantum sit in eis inane. Quæ aduersus sextum & septimum ar- *Ad 6. & 7.*

gumentum opponuntur, non est cur enodemus, cum illa argumenta topica omnino sint.

A

Ad 8. Quod vero aduersus octauum, ita est resoluendum. Delectatio, & dolor intrinsece consequuntur ex studiosa, prauaque actione. At præmium extrinsecum quid esse debet, à supremoque gubernatore datum. Adde non raro euenire, vt multo maior sit labor studiosæ actionis, quam oblectatio inde exorta: rursumque maior in peccato voluptas, quam doloris stimulus: vt proinde hoc satis punitum censeatur, neque illa sufficienti præmio cumulata. Ad confirmationem dic ipsas etiam actiones morales (de iis enim, quæ diuini ordinis sunt, res est apertior) haud satis rependi præmiis temporariis, quia licet actiones illæ breui transeant, sunt tamen ex se fixæ, atque vt ita dicam, æternæ bonitatis, sicuti & iudicia de obiectis immutabilibus æternæ sunt veritatis. Itaque qui Deum colit, qui maioribus obsequitur, aut alienis malis miseretur, per accidens deponit eos affectus, vel quia materia deest, vel quia morbo, negotiove impeditur, vel quia arbitrium habet ad bonum defectibile. Vnde si nihil horum interueniat, studiosæ affectiones per se erunt immobiles; atque adeo immortali felicitate dignæ. In quam sententiam luculenter Firmianus libro septimo de diuino præmio cap. decimo ita scribit. Ipsa virtutis perpetuitas indicat humanũ animum permanere; & paulo post; Virtus perpetua & constans est, & præmium illius sempiternum. Adde si anima à corpore separata tantisper duret naturaliter dum præmia vel supplicia sustinet; posse illam semper manere, cum nulla sit ratio, cur certo aliquo tempore transacto, debeat occumbere.

Honesta actioni præter delectationẽ præmium aliquod deberi.

Virtutis actionem per se fixã esse, per accidens tamen breui perdurare.

B

C

ARTICVLVS V.
QVID DE EADEM RE fides decernat.

Qvoniam, vt initio huius disputationis diximus, cognitio immortalitatis animarum præcipui cuiusdam momenti est, operæ pretium erit non solum quid gentium philosophi, quidve naturalis ratio; sed quid etiam Catholica Fides ea de re decreuerit, indicare. Sit ergo prima assertio. De fide diuina est animam rationalem, homine intereunte, non extingui. Hanc multa sacræ paginæ loca confirmant. Etenim Genes. 37. Descendam (inquit Iacob) ad filium meum lugens in infernum quem locum, etsi Hebræi quidam de descensu corporis ad sepulchrum accipiant, plures tamen ex Sanctis Patribus, de descensu animæ ad inferos interpretantur. Nec immerito, quandoquidem sepulchrum nullum erat, vbi conditus esset Ioseph existimatione parentis, quem putauerat à fera dilaceratum, deuoratumque fuisse, vt ad sepulrum filii corpus se descensu ũ vere affirmaret. Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Et ne inferni nomine solum sepulchrum intelligeremus, eodem capite singulari numero de quolibet impio subauditur. Ad sepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit. Quia, inquit Lyranus, quamuis corpus mortuum sepeliatur, anima tamen, quæ immortalis est, vigilabit, & punietur. Eccl. siastes 12. Ibit homo in domum æternitatis suæ; &c. ac paulo post interiecta nonnullarum rerum pereuntium, maxime hydriæ simil. tudine ad fontem attritæ, additur, Reuertatur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. In libro etiam Sapientiæ à cap. 2. ad 5. vsque planissime traditur animas cum corporibus non occumbere, siue illæ piorum hominum, siue impiorum fuerint. Itaque coarguuntur ii, qui hanc, quam d gimus, temporariam vitam solummodo agnoscebant, nec vllam post hominis mortem esse credebant, vel felicitatem, vel miseriam: ac proinde corpus in cinerem abiturum, spiritum vero, vt mollem aerem, dissipatũq; facilem, diffundendum esse; cum tamen tantus sit sanctarum animarum honos, vt in manu Dei sint, & seruentur, quippe quæ spem immortalitate plenam habuerint in hac vita; improbatum vero tanta turbatio, vt vel ipsa sanctarum salus, quam minime sperauerant, inanemque crediderant, sui admira ione stupentes reddat, feraq; pœnitudine fateri cogat. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, ac finem illorum sine honore: Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Additque Salomon talia dixisse in inferno, qui peccauerunt. Nota sunt quæ in 2. Machabæorum libro pro immortalitate animorum celebrantur, siue cum capite duodecimo in sacrificium mittuntur pecuniæ Hierosolymam, gratia exoluendi defunctorum animas à pœnis (nam & ante aduentum Christi purgabantur, si opus erat, donec in patrum locum reciperentur) siue cum cap. 6. & 7. Eleazarus, Machabæique fratres raptantur ad necem, religionis tuendæ causa; nihilo enim magis se consolabantur, quam quod post totius corporis lanienam superuiuerent animæ, quarum potissima ratio habenda esset; ac si iam tunc hæreret eorum cordibus Christi Domini sentẽtia, qua monuit ne timeremus eos, qui occidunt corpus, animam autem nõ possunt occidere. Itaq; Eleazarus consulentibus, vt Libero sacra faceret; quo vitam seruaret, præclara hæc verba reddidit: Etsi in præsenti tempore suppliciis hominum eripiar, omnipotentis manum immortalitate.

1. Assertio. De fide esse animam hominis nõ extingui.

Genes.

Iob.

Ecclesiast.

Sapient.

Machab.

Eleazari præclara vox de animæ immortalitate.

D

E

F

manum, nec viuus, nec defunctus effugiam. A
Quod non ita esset, nisi aliquid ipsius doloris,
ac supplicii capax post mortem crederet extri-
rurum, nimirum animam. Multa alia è veteri
Testamento testimonia proferre possemus, vt
iure mirandum sit scripsisse D. Augustinum
lib. 4. quæstionum super Numer. quæst. 33.
difficile in eo inueniri quippiam euidens de
statu animæ post mortem.

...meni- ...x no- ...sta- ...e.

In nouo etiam Testamento locus ille Mat-
thæi 10. ad quem paulo ante allusimus. No- B
lite timere eos, &c. Non solum animorum
perpetuam immortalitatem commendat; sed
etiam naturaliter immortalem esse declarat;
vt ad secundam assertionem perpendemus;
quo proinde loco vtuntur è Sacris Doctori-
bus nonnulli, speciatim D. Athanasius q. 9. ad

...tha-

Antiochum. Matthæi quoq; 22. allegat Chri-
stus Dominus illud Exodi 3. Ego sum Deus
Abraham, &c. aduersus Sadducæorum do-
gma quo spirituales, semperque viuentes sub- C
stantias negabant, additque; Non est Deus
mortuorum, sed viuorum; eo vtique instituto,
vt antiquorum Patrum animas etiam tunc
viuere declararet: atque ita expendunt cita-
tum locum D. Chrysostomus homil. 71. in
Matth. Theophilactus, Caiet. & alii ad locum
illum capit. 22. Mitto pluraque præsertim ex

...hrys. ...ephil. ...etan.

D. Paulo, quibus nonnulli propositam asser-
tionem vberius confirmare nituntur, cum ea
(quod non satis videntur aduertisse) futuram D
solummodo resurrectionem aperte denunti-
ent; aut æternam gloriam proborum: vel im-
proborum ignominiam, ad eumque finem
Deum naturam humanam sibi copulasse, con-
didisseque ante ac post Incarnationem, leges
& sacramenta instituisse, quibus omnes, si
vellent, æternæ felicitatis participes fierent.
Enim vero posset impius quisque (in quo iam
olim Arabes nonnulli peccauerunt, teste Eu-
sebio lib. 6. historiæ Ecclesiasticæ cap. 26. &
Augustin. libro de hæresibus num. 83.) a- E
struere futuram quidem totius hominis, at-
que adeo animæ perpetuam durationem,
quam tamen anima etiam interruperit in
morte, & à resurrectionis momento debeat
auspicari. Illud apertius vrget, non intercide-
re animam, cum moritur homo; quoniam de
fide est beari quamque, si nullam hinc defe-
rat culpæ noxam, aut pœnæ reatum, simul à
corpore separatur: quapropter de qualibet ea-
rum certa erit Fidei assertio a nobis propo-
sita.

...seb. August.

Ex peculiaribus etiam euentis animarum
quarundam apud sacras literas palam conclu-
ditur quid iuxta Catholicam Fidem sit de o-
mnibus vniuersim sentiendũ. Atque in primis
Samuelis animam post dissolutionem à cor-
pore permansisse, constat ex secundo Regum
28. vt edisserit Iustinus Martyr in colloquio

...amuelis ...nimam ...ost mortẽ ...perstitem ...uisse.

A cum Triphone. Idem q. 76. earum, quas gen-
tes ponunt, ad hoc ipsum institutum adducit
Christi Domini verba ad Latronem, Hodie
mecum eris in paradiso. Item Luc. 16. & pau-
peris, & diuitis animas ab ipso eorum interi-
tu suis locis seruatas esse docemur. Simile
quid tenendum de anima illius, qui cum Luc.
cap. 12. de horreis amplificandis meditaretur,
ea ipsa nocte repetendam ab eo esse animam
audiuit. Quam sententiam eleganter D. Am-
B brosius cap. 10. libri de bono mortis ad præ-
sens institutum expendit; quod ea, quæ repe-
tuntur, & tradita olim fuerint, & nunc etiam
repetita, permaneant, &c. Quin & beatissimã
Christi animam à primo suæ creationis in-
stanti fore in æternum duraturam haud diffi-
cile intellectu est, quam sit Fidei Catholicæ:
ex qua constat descendisse illam ad inferos in
triduo suæ separationis à corpore, & nunquã
non fuisse beatam: status autem beatitudinis
C immortalitatem includit. Consequens ergo
fit, vt similem existentiæ perennitatem in re-
liquis hominum animis iuxta diuina oracula
agnoscamus.

Idem de a-liis constat ex Euang.

D. Ambr.

Christi a-nimam in perpetuita-tem dura-turam fi-des docet.

Eandem assertionem comprobat decretum
Lateranensis Concilii sub Leone X. sess. 8. in
hunc modum. Damnamus, sacro approban-
te concilio, omnes asserentes animam intel-
lectiuam esse mortalem. Subditurque id ex
Euangelio constare, quo animam ab hoste
D occidi non posse perhibetur. Comprobat et-
iam Concilium Viennense sub Clemente V.
Refertur que secunda Clementina de Trini-
tate, & Fide Catholica. §. Porro. Sane vero vni-
uersæ Ecclesiæ consensio abunde suadet è Fi-
de esse propositam assertionem: Vnde D. Au-
gust. Epist. 3. ad Volusianum. Quis nunc est,
inquit, extremus idiota vel quæ muliercula,
quæ immortalitatem animæ non credat, vi-
tamque post mortem futuram? Quapropter
mirandum non est si idem D. August. Chry-
E sost. Ambros. Isidorus, aliique nostræ religio-
nis proceres eandem veritatem pari consensu
astruant, quam etiam graues quidam Theo-
logi inter fidei articulos retulerunt, de quo
tamen suo loco.

Decretum Later Cõc. de assertione proposita. Conc. Vien.

D. August.

Secunda assertio. De fide est non solum a-
nimam rationalem non extingui homine in-
tereunte vt superiore assertione tradidimus;
sed etiã natura sua immortalẽ esse. Probatur,
quoniam decretum illud Lateranensis Con-
F cilii, cuius paulo ante meminimus, pronũtiat
animam non solum per se essentialiter esse
formam corporis, sed etiam immortalem.
Quæ verba, si plane accipiantur, haud dubie
significant animam per se, essentiamq; suam
esse immortalem. Velle autẽ decretum sic in-
terpretari, vt dicatur solummodo animã iux-
ta naturam suam esse formam corporis, ibiq;
illarum dictionum. Per se, atq; essentialiter,

2. Assertio. Animam esse natura sua immortalem fide tenendum.

Non sufficit animã dicere immortalem ex sola Dei indulgentia.

vim sistere; deincepsque immortalem non ex natura sua, sed gratuito Dei dono prædicari: ex orta prorsus, atque ab eius loci instituto aliena interpretatio erit; cum de natura animæ, non vero de iis, quæ gratuito illi competunt, decretum illud procedat, alioquin sine vlla necessitate tam asseueranter decerneretur esse illam corporis formam, cum indubitatum sit animas de materiæ potestate eductas, eidemque affixas, ac minime per se, & se orsim cohærentes, formas esse rerum earum, quas constituunt. Poterat vero non minima ea de re dubitatio oriri, si per se sint subsistentes, aliundeque prouenìant, quam ex materia, vti conuenit humanæ animæ.

Sapient. 2. Deinde, Sapientiæ secundo habetur; Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Quem locum etsi interpretes fere referant ad Adamum (nec immerito cum proxime de ipsius lapsu tractetur) cuius non solum anima incorruptibilis est, sed corpus etiam fuisset dono iustitiæ originalis à corruptione exemptum, si se à peccati lapsu custodisset; palam est tamen eandem, vt ita dicam, inexterminabilitatem ex parte saltem animæ omnibus quadrare naturaliter. Quapropter tum Plato in Alcibiade, tum Porphyrius apud Boetium, referente Eusebio, libro 11. præparationis Euangelicæ capite 14. non de Adamo aut alio singulari homine, sed de omnibus celebrarunt esse illos inter cætera animantia ad Dei imaginem conformatos. Cum ergo secundum naturam suam homo sit Dei imago (enitet autem illa potissimum in cognoscendi, & appetendi capacitate illimitata, in dominio, indifferentiaque actuum suorum, in cupiditate ingenita æternitatis) erit vtique secundum naturam suam inexterminabilis, ratione saltem animæ, cui illa imago impressa est. Item in ea Christi Domini sententia, Animam non possunt occidere, est haud dubie intelligendum non posse naturaliter; quemadmodum & corpus, quod occidi posse dixerat, naturaliter perimi potest ab hominibus, nisi perabsurde credamus in tam breui sententia verborum significationem mutauisse. Concinit his Gregorii Magni effatum lib. 4. Moralium cap. 7 Anima neque per vitium, neque per supplicium essentialiter viuere amittit.

Plato. *Euseb.* *D. Greg. Magnus.*

De fide est animam hominis esse spiritualem.

Præterea ita licet argumentari. De fide est animam esse substantiam spiritualem suapte natura; ergo & esse suapte natura immortalem. Consequentia plana est; cum nulla substantia spiritualis attingi possit à primis qualitatibus, quæ omnis corruptionis principia sunt. Antecedens vero ostenditur; nam cap. Firmiter de summa Trinit. asseritur homo compositus ex natura corporali, & spiritua-li, id est, corpore, & anima; quod etiam habet Epistola Sophronii, cuius superius meminimus, quamque Concilium vt catholicam confirmat. Frequenter quoque in sacris literis anima rationalis spiritus appellatur ad Rom 8 Ioannis 4. & 19. Psal. 145. Ecclesiastes 12. Matthæi 27. Luc 23. ac D Hieron Epist. ad Pammachium inter errores Origenis censet asserere animam corpoream esse. D. etiam Chrysost. homil. 3. de incomprehensibili Dei natura; Tertio item in Genesim. Diuus Gregorius 5. Moral. cap. 25. Nazianzenus Epistolæ ad Euagrium. Augustinus libro de hæresibus num 86. atque alibi communi assensu astruunt spiritualem esse animam nostram. Cum igitur hæc de animæ spiritualitate assertio ita sit in Ecclesia communis, inter fidei dogmata plane censebitur; & quod est consequens de fide etiam erit ipsius naturalis immortalitas.

D. Hieron. D. Chrysost. Diuus Gregor. Magn. D. Greg. Nazianz. D. August.

Commendat animæ immortalitatem, ad Dei imaginem, & similitudinem.

Postremo probatur ex cap. 1. Gen. (vbi homo ad imaginem & similitudinem Dei quasi è consulto factus esse dicitur;) Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem, & similitudinem nostram Hanc autem rationem imaginis ad animam rationalem referri communis est Patrum sententia. Quæ tanta animæ excellẽtia ac nobilitas, haud obscure immortalitatem ipsius commendat. Quis enim sibi non persuadeat, tam sapientem artificem ad absolutionem tanti operis imaginem suam in re tam vili ac futili, atq; est anima mortalis, quæ sæpe vnius horæ durationem nõ impleat expressisse, cum celebris ille Phidias noluerit effigiem suam nisi in scuto Mineruæ pretiosissimo, quod æternum fore putabat, includere, tanto artificio, vt nunquam nisi cõminuto clypeo posset auelli. Et vero D. August. (vt alios Patres omittamus,) lib. de quantitate animæ cap. 2. Auctor lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, ad finem, & D. Bernard. serm. 71. in Cant. rationem imaginis inter Deum, & hominem, in immortalitate ipsa, & æternitate animæ rationalis collocatam esse expresse affirmant. His accedit, quod eodem capite 1. de principatu hominis super reliqua fere omnia creata expressum est; tanta enim hominis prærogatiua manifeste testatur ipsius animam, penes quam ratio principatus est, nõ esse materialem, & caducam, sed superioris cuiusdã, atq; eminentis naturæ, à conditione reliquarum animarum longe distantem, atq; adeo omnis interitus, & corruptionis incapacem. Neque vero sapientiæ vel potentiæ tanti auctoris dignum foret hominem, cuius vitæ periodus breuissima est, vtraque ex parte corpore scilicet & anima mortalem, toti huic mundo præfecisse; in quo sunt multa indiuidua, non solum ex corporibus simplicibus, sed etiam mixtis, iisque animantibus, longissimæ dura-

D. Aug. *D. Bernard.* *Item hominem reliquis fere creaturis præpositum cum imperio.*

durationis. Præsertim cum Deuter. capite 4. A non tantum hæc inferiora, sed & superiora, Sol, Luna ac cætera astra, quæ à plerisq; putantur suapte natura corruptionis expertia in ministerium ipsius hominis facta asserantur.

Probatur item ex eo loco cap. 2. eiusdem libri Geneseos, in quo de singulari conditione primæ animæ rationalis, ac de conditionibus natiuæ eius nobilitatis expressa est mentio. Formauit igitur (inquit Moyses) Dominus B Deus hominem de limo terræ & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ; seu accommodatius ad vocem Hebraicam, spiraculum vitarum, & communis Patrum interpretatio est nomine spiraculi, animam rationalem intelligi, quod paraphrasis Caldæa apertius reddit, loco spiraculi, animam ponens. Sed nec textus communis eius partis declarationem prætermisit, continuo adiungens; Et factus est homo in animam viuentem. Quod autem C spiraculum vitæ, seu vitarum dicatur, quamuis multæ rationes afferantur, ea Caietani ad hunc locum videtur aptissima, quia cum anima vna sit vita substantialis, multarum nihilominus functionum vitalium, quæ vitæ quædam sunt, principium est, perenniq; respiratione suæ præsentiæ valde sensibile præbet indicium.

Iam vero conditiones nobilitatis animæ ingenitæ, quæ ibidem exhibentur; tam insigniter naturalem eius immortalitatem osten- D tant, vt nemo, qui rationis, nedum fidei lumine captus non sit, rem tam illustrem non concedatur. Prima conditio nobilitatis est ab ipso Deo fuisse inspiratam; non enim cum materia quasi commixta, & ex illius gremio educta; sed extrinsecus aduueniens, corpori infusa legitur. Cæteris quidem animantibus præcepit Deus, vt ab iis producerentur. Producant, inquit, aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram, &c. Item producat terra animam E viuentem in genere suo, iumenta & reptilia, & bestias terræ, secundum species suas: simile quid de homine aut eius anima minime protulit, sed & quod primum hominem per se efformauerit, & quod eius animam independenter à corpore & absque vllo respectu eius causalitatis creauerit, creatamque veluti hospitem in idem corpus exceperit, aperte significatur. & consonat illud Aristotelis 2. lib. de Generatione animalium cap. 3. hinc, vt videtur, de- F promptum, mentem videlicet extrinsecus aduenire, diuinamque & separabilem esse. Secunda nobilitatis animæ rationalis conditio est quod quasi ex pectore diuino, intimisque præcordiis efflata dicitur. Non quidem quod sit pars aliqua diuinæ essentiæ, circa quod aliqui turpiter errarunt, ab antiquis Patribus grauissime reprehensi, sed quod & genere essendi immortali, & vi potentiarum, atque operationum spiritualium intime ac recondite diuinam naturam participet. Vnde D. Ambrosius de Bono mortis, cap. 9. citans hunc locum, iure hominem exhortatur, vt cum illo puro & immortali bono maneat, ipsi adhæreat, & cum ipso sit, de quo cognationem ducit, illudque iam olim à D. Paulo Act. 17. inculcatum repetit; Cuius & genus sumus. Et D. Bernardus Serm. 2. de Natiuit. Domini; Spiritus, inquit, non communem, sed propriam habet conditionem, nec in massa creatur, sed singulari quadam excellentia inspiratur. Agnosce, ô homo dignitatem tuam, agnosce gloriam conditionis humanæ, &c. Tertia nobilitatis conditio non semel hic nec leuiter inculcata est, quod anima rationalis vere spiritus sit, ab omni concretione materiæ immunis, quamuis eam informet, ita vt vnus homo ex spiritu & materia simul constans, omnia corpora, omnes animas rationales, omnesque spiritus completos, Angelicos videlicet, veluti clausula omnium operum diuinæ creationis in se contineat; idcirco & spiraculum dicitur anima rationalis & à Deo inspirata, vt aliqui ex Patribus adnotarunt. Hanc igitur secundam assertionem ita certam putant Theologi nonnulli, vt opinentur oppositam sententiam hæresis nota iam damnatam esse, tum ob communem Sanctorum Patrum, quibus hactenus vsi sumus, declarationem; tum quia pleraque, quæ ex sacris literis pro immortalitate animæ adducta sunt, efficere etiam videntur illam esse immortalem natura sua, cum tanquam miraculum non proponantur. Vnde Sap. 2. culpantur grauiter tanquam in naturali lumine cæcutiuerint, qui eam veritatem non attigerunt.

D. Ambr.

ARTICVLVS VI.

ARGVMENTORVM QVORVNdam solutio aduersus doctrinam superioris articuli.

Non solum Sadducæi, quorum mentio fit in sacris literis, Matth. 22. & Act. 23. fidē de animorum immortalitate, quam hactenus asseruimus, impie abrogabant, sed post illa tempora nonnulli etiam de hæreticorum grege, vt est apud D. Augustinum lib. de Hæresibus, num. 38. atque Eusebium ab eodem Augustino citatum, D. Isidor. lib. 8. Etymol. cap. 5. Quod etiam refertur 24 quæst. 3. cap. Quidam, aliosque recentiores. Cuius impii dogmatis argumenta sic habent.

Castrou. aduersus hæreses lib. 2. hæresi 7. de Anima.

Primo, Diuinæ literæ significare videntur animam cum homine pariter extingui. Namque 3. cap. Ecclesiastes ita scribitur; Dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestiis; id- *1 Argum.*

circo vnus interitus est hominis, & iumentorum, & æqua vtriusque conditio; sicut moritur homo, sic & illa moriuntur; similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumēto amplius. In libro etiam Sap. cap. 2. ita habetur; Ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam non fuerimus. Demum, vt plura omittam, quæ ex eisdem Sacræ paginæ locis deduci possunt. Iob. 14. omnis spes homini præciditur resurgendi. Consequens ergo videtur animi humani immortalitatem ad nostræ fidei dogmata minime spectare.

2. Argum. Secundo, idem probatur ex illo sextæ Synodi in Epist. Sophr. quæ habetur actione 11. atque ab ipsa Synodo tanquam Orthodoxa recepta est, actione 13. Intellectualia atq; inuisibilia, nullatenus quidem moriuntur, neque corrumpuntur: non tamen sunt immortalia per naturam, sed gratiam eis largitus est (nimirum Deus) à corruptione ea, & a morte coercentem. Sic hominū animæ permanent incorruptæ, sic immortales perseuerant. Hæc Sophronius. Nec dissimilia legimus apud D. Hieronymum 2. contra Pelagianos, Damascenum libro 2 Fidei Ortho 1. cap. 2. & 12. D. Bernardum lib. 5 de Consideratione. Quæ quamuis de Angelis ex instituto sint dicta, multo magis in animam humanam quadrare videbuntur. Vnde noua argumenti confirmatio elicitur: Angeli perfectiores sunt animis nostris, vt articulo sequenti tradémus: & tamen de fide non est Angelos esse spirituales, vt scribit D Thomas quæst. 16. de Malo, artic. 1. ex Augustino lib. 12. de Ciuit Dei, cap. 10. latiusque disputatur ad 1. par. quæst. 50. art. 1. Imo vero neque de fide est, eos esse magis incorruptibiles, quam hæc inferiora, vt sentit Gabriel in 2. dist. 2. qu. 1. Multo igitur minus de fide erit animorum rationalium immortalitas.

D. Hieron.
D. Damascen.
D Bernar.
D. Thom.
D. August.

3 Argum. Tertio, Quoniam D. Augustinus libro 10. super Genesim ad literam, cap 21 & 23. & in lib. Retract. ca. 1. libro item de Baptismo paruulorum, cap 10 alibique non raro videtur credere animas hominum à parentibus propagari, & quod inde necessario sequitur à materia suscitari; quod tamen à forma immortali alienum est; quare, &c.

Locos congerit Pererius lib. 4. in Genes. in disp. de Creat. animæ q. 2.

4. Arg. Quarto, Anima rationalis habere nequit operationem a corpore omnino independentem; igitur neque existentiam habere poterit extra corpus; atque adeo mortalis erit. Assumptum probatur illo celebri Aristotelis pronuntiato lib 3. de Anima cap. 8. tex. 39. Eum, qui contemplatur, vna cum phantasmate cōtemplari oportere. Si ergo anima nostra intelligendi operationem sine corporis adminiculo expedire nequit, nullam certe expediet, proindeq; extra corpus non poterit cohærere. Quod si quis occurrat ad intelligendi functionem pro huius vitæ conditione adhiberi phantasmata, vt res tum singulares tum etiam communes ipsis contentas mens contempletur; non autem vt in parte corporea recipiatur intellectio. Is nihilominus argumenti vim non effugiet: quandoquidem siue hoc, siue illo modo humana mens ad suam operationem corpus efflagitet; ratum manet absq; vllo corporis ministerio futuram otiosam; ac proinde minime posse absq; illo in rerum natura perseuerare.

Occurritur obiectioni, quæ posset proponi.

5 Argum. Quinto. Anima rationalis ideo fortasse immortalis dicitur, quod è potentia materiæ nō exeat; sed hæc ratio nulla est; ergo. Probatur minor, quoniam supernaturales formę de potentia subiectorum non educuntur, & tamen naturaliter corrumpuntur, vt gratia & Charitas per vitiosam lethalemq; actionem. Contra vero cœlorum formæ, quæ incorruptibiles sunt, materiales existunt; quare, &c.

6. Argum. Sexto, Quod pati potest naturaliter, corrumpi etiam naturaliter potest; cum passio sit inchoata quædam corruptio; sed anima, viuente homine, tristitiam, & quod plus est, dolorem patitur naturaliter; erit igitur per naturam corruptibilis.

Responsio ad 1. arg. Ad hæc ita respondendum. Ad primum, late patet solutio apud D. Gregorium lib. 4. dialog. cap. 4. aliosque sacræ scripturæ ad citata loca interpretes. Dicendumq; breuiter, verba illa in persona impii proferri, eo fine, vt nulla existimatione futuræ vitæ, ad præsentis gaudia incumbamus. Quo etiam pacto responderi posset, ad cæteros locos ibidem relatos: quanquam fortasse non de anima sigillatim, sed de toto homine procedunt, quem verissimum est non posse post mortem reuocari ad vitam naturaliter.

Ad secundum, colligi potest solutio ex iis, quæ initio primi articuli notauimus; dicendumq; omnia citra Deum mortalia esse, aut per se, propriamq; naturam, vt sublunaria; aut per potentiam alienam, id est, diuinam; eamq; non ordinariam, sed absolutam; sicque intelligi debere, quod ex sexta Synodo, atq; ex Patribus in argumento citatis adducitur. Responderi etiam potest, cætera omnia, præter Deum mortalia esse, id est, mutabilia, vt interpretatur Augustinus lib. 7. contra Maximum, cap 12. & D. Bern. Serm. 71. in Cantica; quo etiam sensu scribit D. Leo. Serm. de Resurrect. Vnicuique quo ex alio in aliud mutatur, mors est non esse, quod fuit; & ortus est esse, quod non fuit; quod plane inuenies apud Philosophum 8. Physic. cap 3. tex. 24 Ad confirmationem concesso toto antecedente, neganda est consequentia, quia vt ex dictis liquet, animæ immortalitas definita est de fide, non sic Angelorum; quanquam temerarium

D August.
D. Bern.
D Leo Pap.
Certior est animarum immortalitas, quā Angelorum.

rium

rium esse, aut etiam erroneum, Angelos aut mortales esse, aut corporeos asserere.

3. Ad tertium dices, D Augustinum dubitasse quidem olim de animarum propagatione; sed nun quam de immortalitate, de qua librũ etiam composuit, cæterosq; passim simili doctrina respersit. Quod si tunc aperte intelligeret cum immortalitate propagationem illam stare non posse; eam haud dubie pernegasset. Itaque potior sancti Doctoris dubitatio versabatur in explicanda peccati originalis diffusione per Adami posteros, quam haud satis perspiciebat, si ex ipsius Adami natura tota etiam posterorum natura quoad corpus & animam non descenderet per generationem, vt latius expendit Bellarminus libr. 4. de Amissione gratiæ, cap. 11.

4. Ad quartum recte occurrebatur, ad impugnationem vero dicito multum interesse, quo modo dicatur anima ministerio corporis egere ad suam operationem. An ne, vt eo sibi in strumenta operandi comparet, id est, species; an modo alio? si enim hoc posteriori, nullam futura esset habere posset operationem, atq; adeo neq; existentiam extra corpus: poterit tamen si priori; siquidem contingere potuit, vt in statu, quo à corpore desereretur, aliter ab auctore naturæ prouideretur, vt re vera prouisum fuit, infundendo, videlicet ipsas species; qua de re inferius agendum.

...fit de-
...dentia
...me à
...ore.

5. At quintum, neganda minor. Ad probationem vero neque formas supernaturales proprie corrumpi naturaliter a nobis, sed moraliter, neque creatas esse; sed potius de subiectorum potentia, supernaturaliter quidem tanquam de potentia obedientiali eductas. Iam vero cælorum formæ, etsi educibiles sint de materia, qualitates tamen vendicant à contrariis inexpugnabiles.

6. Ad sextum, occurrendum naturalem corruptionem nullam esse, quę ex primarum qualitatum impressione non proueniat; sine qua tamen posse in anima excitari tristitiam ex sola rerum mœstarum cognitione, palam est. Porro ex dolenti actu, ad quem anima concurrit, media potentia corruptibili; solũ concluditur illam principium quoque esse materialium operationum, ac vrgeri cogiq; posse, ne corpus extreme affectum vlterius informet; non autem eam necessario corruptibilẽ esse, ac materialem.

ARTICVLVS VII.

VTRVM ANIMA SEPARATA ESsentialiter ab Angelo distinguatur.

ESse humanas animas essentia æquales inter se probabile iudicant graues auctores, vt lib. 2. de Anima, cap. 1. quæst. 5 habetur. Quo vero pacto se habeant cum Angelis comparatæ, quæstio est, in qua tres omnino sententias inuenimus. Primam, asserentium animas & Angelos naturæ specificæ perfectione æquales esse. Quam D. Thomas Origini attribuit, refellitque, tum alibi, tum 1 par. qu. 75. art. 7. Item Scotus 2. dist. 1. q. 6. Alensis 2. par. qu. 20. memb. 5. D Bonau. in 2. d. 1. in 2. parte distinctionis, art. 3. q. 1. & alii ad eundem locũ Magistri.

1. Opinio, asserens æqualitatẽ specificam inter Angelos & animas.

Secunda sententia non minus absurda, astruit animas essentiali nobilitate Angelis præire. Quam tuetur Gregorius Venetus in opere de Harmonia mundi, Cantico 3. tomo 3 cap. 2. cuius illud est præcipuum fundamentum. Quoniam cum duo genera ad inuicem comparantur; illud sane est nobilius, in quo id, quod eminet, præstantius est, quam quod eminet in altero, docente Aristotele 10. Ethic. cap. 7. nec sine ratione, quia, inquit, vnumquodque id simpliciter esse dicitur, quod in illo est optimum. Atqui in animarum rationalium genere Christi anima longe superat præstantissimum Angelorum; ergo animarũ genus Angelis vniuersis absolute præeminet.

2. Opinio, Angelis preferens animas.

1. Eius ratio.

1. par. qu. 62. art. 6. cum Magist. sent. 2. dist. 3.

Quod si respondeatur propositæ rationis assumptionem veram esse tantummodo spectata supernaturali dignitate, sic ex ea ad naturalem argumentatur Venetus Etenim Deus gratuita dona naturæ recipientium attemperauit, vt Theologi plerique tradunt cum D. Thoma; quapropter cum ex sacris literis constet Christi Domini animam (quod etiam de Sanctissima parente asserendum est) gratiæ prærogatiuis cætera omnia creata longe superare: sic excellentia quoque emineat inter vniuersa. Quin etiam pro dignitate omnium nostrum ita secundo disputat. Ex sententia Christi Domini, Luc 22 maior est qui recumbit, quam qui ministrat, sed Angeli omnes administratorii sunt non solum Dei, sed etiam hominum, ad Hebr. 1. ergo Angeli omnes vt officio, ita & natura cedunt animis nostris. Nec obest, inquit, quod idem Paulus ad Hebræos 2. ex Regio Vate citat, minorem aliquantulum esse hominem ab Angelis: quoniam, etsi ita verterint septuaginta interpretes ex Hebræo; eius tamen linguæ vocabulũ est Eloim: vnde D. Hieronymus, Stapulensis & alii transferunt; Minuisti eum paulò minus à Deo. Denique ita concludit. Quod est vltimum in executione, primũ est in intensione; vtpote finis, qui solet esse quidpiam præstantissimũ: at homo creationis opera clausit; Angelus autem inchoauit; homo igitur intentione, atque adeo animæ dignitate prior est Angelo.

Occupatio responsionis.

2. Ratio.

Occurritur obiectioni.

3. Ratio.

Haud vera tamen cecinit in suo cantico Venetus; perperamque in homines sepium præstitit Angelorum damno. Quare cum tam con-

Reiicitur proposita opinio.

contestata sit, etiam Theologis, quorum maxime interest Christi dignitatem tueri, Angelorum essentialis eminentia supra homines; illius rationibus obiter respondebimus: fusius enim contra eum disputat Ioannes Arboreus 1. Theosophiæ lib. cap. 2. & quantum sit satis ex tertiæ veræque sententiæ confirmatione à nobis refelletur. Ad primum igitur recte respondebatur. Neque quod vrgebat de donis gratuitis pro mensura essentiæ, ita stricte accipiendum est, vt ab ea lege non fuerit à Deo ob aliquem finem egregium declinandū. Adde illam D. Thomæ doctrinam neque satis probari omnibus, neque Angelos cum animabus miscere, sed inter Angelos solum ex instituto auctoris procedere.

Ad 1. rationem.

Ad 2. rationem.

Iam vero animarum salus, de qua ad Hebr. 9. mentio fit, finis est, Cuius, respectu Angelorum, qui solet esse ignobilior; Deus autem finis Cui. At enim si tanti facit Venetus Hebraicam lectionem, dicendum fuerat, Minuisti eum aliquantulum à Diis, quos Angelos esse non diffitebitur, nisi gentilice sapiat, multosque Deos inuehat. Præterquam quod sit à Deo, legendum contendatur; non pau'ò, sed infinitè minutum animum ab eo esse dicendum fuerat. Itaque non sine temeritate à vulgata translatione receditur, si aliter quam ab Angelis, vel apud Paulum, vel apud Regium vatem legatur, vt præsul Genebrardus in commentariis octaui Psalmi annotauit.

Ad 3. rationem.

Vltimæ rationis minor propositio falsa est; si velit hominem etiam creationis angelicæ finem esse naturalem; quod si in sensu alio vera credatur inefficax est ad institutum.

3. Sententia, quæ vera est pro Angelis pugnat.

Tertia igitur sententia, atque omnino certa, docet animas rationales essentiali nobilitate inferiores esse Angelis. Quam præter Doctores scholasticos initio articuli citatos, tradunt D. Augustin. lib. 11. de Ciuit. Dei, cap. 15. D. Hieronym. in illud Matth. 11. Qui minor est in regno, &c. & in Epist. ad Algasiam 91. Auctor sermonis de Assumptione ad Paulam & Eustochium inter opera D. Hieronym. & alii sacri Doctores. Ostendique facile potest.

1. Illius cōprobatio.

Primo, quia locus ille Scripturæ sacræ; Minuisti eum paulo minus ab Angelis: non nisi de naturæ, vt ita dicam, minoritate, intelligi commode potest; quoniam si ad inæqualitatem donorum gratiæ referatur, nulla ratione in Christum poterit quadrare; quem vt Paulus expresse subiungit, gratiæ donis omnibus Dei operibus antelatum esse constat.

2\. Secundo, quia Aristoteles 1. lib. de Cœlo, cap. 9. text. 100 ita de intelligentiis scribit, vt non obscure significet excellentiam naturæ earum præ nostris animis, cum optimam sufficientissimamque vitam sortitas esse affirmet.

3\. Tertio, quia animæ rationales incompleta entia sunt essentialiter, & ad materiam transcendenter ordinantur, formalesque causæ sunt compositorum: hæc autem omnia & imperfectionem inuoluunt necessario, & ab Angelis sunt aliena, ergo illi multo perfectioris essentiæ erunt, quam animæ; cum nulla alia via supersit, qua eas in naturæ dignitate possimus anteferre. Deniq; accedunt ea, quæ lib. 2. de Anima, cap. 1. q. 2. art. 3. dicta sunt. Ex quibus etiam duæ superiores sententiæ refutatæ manent.

Animas esse incompleta quædam entia

Contra obiicitur ex æqualitate intellectus Angelici & humani.

Superest tamen huiusmodi difficultas: Quoniam anima separata & Angelus æquales sunt intelligendi proprietate; ergo & essentiæ dignitate, vnde illa promanat. Consequentia suadetur: quoniam cum intellectus sit præstantissima potentia, quæ à Deo fieri possit, ex illa vtique pensanda est subiecti dignitas; si namque hæc natura illam separat, proprietate aliqua eminentiam suam ostendere oportet.

Esse non æquales probatur primo.

Antecedens vero suadetur: Primo, quia ita sentire videtur D. Thomas 1. par. quæst. 79. artic. 8. ad 3. vbi negat intellectum angelicum alterius generis esse ab humano; sed comparari tantum ad inuicem, sicut perfectum ad imperfectum. Quod vberius videtur declarasse quæstione 58. artic. 3. cum docuit intellectum humanum discursiuum esse, atque adeo imperfectiorem angelico ob luminis exiguitatem, futurum alioquin non discursiuum, si vberius lumen participaret vt angelicus. Demum quæst. vnic. de Anima, artic. 15. ad 10. scribit, intellectionum species non distingui, quod sint, vel non sint à phantasmatis pendentes, ex quo tamen fundamento, saltem à posteriori videri posset colligi essentialis differētia intellectuum. Caietanus etiam ad quæstionem illam 58. annotauit discursiuitatem non cerni in obiectis vt inde intellectus valeat speciem capere, sed potius imperfectionem esse illius.

Probatur secundo.

Secundo, Quæcunque potentiæ eosdem actus sine discrimine possunt edere, specie non differunt; atqui humanus intellectus non discurrit circa ea, quæ perfecte complectitur, vt obseruat D. Thomas articulo citato. Angelicus è contra circa ea discurrit, quorum minus est capax, vt graues volunt Theologi; Ergo, &c.

Ferrar. 2. contra Gent. c. 94. ad Alberto Mendrag. 1. p. q. 57. art. 7. Qui velint eos distingui per subiecta, conuenire vero per obiecta.

Auctores nec pauci, nec ignoti, inter quos est Scotus 2. dist. 1. quæst. 6. distinctione quadam se ab hac difficultate expediunt, aientes intellectum humanum & angelicum specie distingui ratione subiectorū, conuenire tursum specie ratione obiecti; idemque philosophandum volunt de sensibus humanis, ac brutorum. Hæc tamen distinctio in primis ad ignotum recurrere videtur. Vrgebamus enim animæ atque angeli distinctionem essentialē ex intelligendi facultatibus non posse colligi, quod hæ eiusdem speciei essent. Nunc

autem

autem inuersa ratiocinatione nobis respondetur, ideo non esse prædictas facultates speciei vnius, si subiecta spectemus, eo quod ista sint specie diuersa. Deinde ea distinctio confusionem in naturis parit. Quomodo enim eædem mere entitates specie differre, & conuenire valent inter se? Quod si talis distinctio semel probetur, accommodari poterit plerisque rebus non sine incommodo. Dicet enim aliquis duorum hominum visiones eodem tempore, & circa idem obiectum elicitas differre numero ratione subiectorum; & numero conuenire ratione temporis, atq; obiecti. E contra vero si diuersis temporibus, aut circa diuersa numero obiecta eliciantur ab eodem homine differre numero ratione temporis & obiecti, conuenire autem in vna numero ratione subiecti, contra Aristotelem, qui ad numericam identitatem rei, omnium circumstantiarum identitatem requisiuit. 5. Physic. c. 4.

...euerti- ...respon-

Quod si respondeant, nullum id esse incommodum, quoniam vna differentia, aut identitas est per se & essentialis; cæteræ vero accidentariæ, recte dicent: attamen ex data distinctione non constat adhuc vt a illarum sit differentia intellectuũ ex subiectis petita, & identitas ex obiecto, quod erat declarandum. Parum vero iuuat, quod Scotus citato loco addit; Cum duo aliqua conueniunt, ac et á discrepant simpliciter denominari à differentia, non vero à conuenientia; præstat enim a ... hoc documentum, quidquid veritatis habeat, etiam si dicamus eos intellectus conuenire essentialiter ratione obiecti, & differre accidentaliter ex subiecta.

...ratio ...admitti ...ter supe... ...r distin... ...io.

Posset ... gnata distinctio admitti, si dicamus diuersitatem identitatemque specificam inter res, considerationes quasdam esse mentis nostræ, quas proinde non fit incommodum introduci inter angelicum & humanum intellectum. Quæ doctrina etsi Scoto placere non debeat, est tamen huius etiam ætatis auctoribus pergrata.

...rima so... ...utio ad... ...ittit a... ...ualitatẽ ...triu axe ...ntellectus. ...nde de... ...eat colli... ...specifica ...ubiectorũ ...ifferentia.

Duplex deinde responsio occurrit, quarum quælibet, consistare nequeat cum altera; vtraque tamen ob rei obscuritatem probabilis est. Prima, si dicamus prædictos intellectus specie conuenire, proindeque ex eis non posse colligi subiectorum specificam differentiã; sed ex aptitudine formalique inclinatione, seu ex vnibilitate, aut non vnibilitate ad corpus, vt Theologi ipsi inter se contendant, habebimusque auctorem Scotum, quæstione illa 6. §. Potest etiam addi; qui probationem quoque subiungit, nihil scilicet mirum, si proprietates eædem à diuersis specie subiectis nascantur, cum diuersæ oriantur ab eodem: quod etiam exemplis confirmatur. Lumen siquidem & superficies, species infimæ cum sint, Soli atque igni differentibus specie adnascuntur, brutorum quoque sensus specie conueniunt cum humanis, vt contra nonnullos suæ familiæ probe notauit Victoria, prima parte relectionis de perueniente ad vsum rationis, num. 4. Cum tamen vtraque subiecta satis aperte distinguantur. Quamuis ergo præstantissima substantiæ creatæ proprietas sit intellectus, non oportebit variari illam pro specifica variatione subiectorum; alioquin tot erunt intellectuum species, quot Angelorum, frustra sane, præsertim cum nulla appareat in obiectis ab eis attingendis varietas.

Non oportet variari proprietates pro subiectorum variatione.

In qua solutione dicendum, si qua diuersitas cernitur in vtroque intellectu penes discursum & non discursum, aliosve operandi modos, eam ex diuersitate solum maioris, vel minoris luminis prouenire, hoc est, specierum distinctius, aut obscurius, latius, aut pressius repræsentantium. Quod etiam monuit Durandus in 3. dist. 14. quæst. 1. art. 2. vbi quamuis ostendere nitatur beatas visiones Angelorum, & animarũ specie conuenire ob identitatem supernaturalis luminis; attamen generaliter statuit à principio proximo esse sumendam identitatem, vel diuersitatem intellectionum, non autem à remoto, id est, intellectu; confirmauitq; naturali exemplo membrorum leonis & hominis, quæ non à materia, cum sit eadem, sed à summa proxime distinguuntur. Et D. Thomas suam quoq. intellectionum varietatem Angelis superioribus & inferioribus attribuit. q. æst vnic. de Anim. art. 7. ad 5. ob diuersitatem, scilicet specierum; qui tamen intellectuum tam multiplices differentias specificas, quam Angelorum positurus non videtur.

Vnde colligatur aliqua diuersitas inter huiusmodi intellectus.

Ex Auicen. 1. de Anim. com. 53.

Altera solutio communior est, distingui specifice intellectum humanum ab angelico, vt plures Theologi volunt, cum de identitate specifica beatæ visionis disputant, vel ad 1. p. q. 12. art. 6. vel in 3. dist. 14. vel in 4. dist. 49. speciatim Caiet. 1. p. q. 79 art. 7. qui peculiarẽ ea de re quæstionem edidisse scribit: & quod est huius articuli institutum, ex eisdem intellectibus colligi specificam diuersitatem subiectorum, vt fecit Alex. Alen. 2. p. qu. 20. mem 5. D. Thomas 1. par. quæst. 75. art. 7. quidquid in contrarium valeant: quæ ex eodem Sancto Doctore superius adduximus; quid enim D. Thomæ obscuriora dicta rimari attinet, vbi aperta est ipsius in contrarium sententia? implexum est tamen, quod de intellectionum diuersitate, vel identitate docet. Namque articulo 7. citato de anima ad 1. eas specifice distingui ait, si eliciantur à diuersis principiis, id est, speciebus inditis, vel acquisitis. At vero paulo inferius artic. 14. ad 10. negat distingui intellectionum species, ex eo quod similitu-

2. Solutio ponit distingui specie eos intellectus.

Lege Scaligerũ exer. 346. aduersus Scotum.

A diuerso lumine cōnaturali subiectis, ducitur intellectuum differentia.

dines abstractæ sint à phantasmatibus, vel à Deo petitæ. Quidquid autem hac de re sit, illud nunc est concludendum, à diuerso lumine atque intelligendi modo connaturalibus Angelo, & animæ recte deduci intellectuum logicam differentiam, quod præstitit D. Tho. 1. part. quæst. 75. art. 7. ad 1. & luculentius in quæstione de Anima, artic. 7. ad 4. Ferrar. 2. cont. Gent. cap. 94. Quapropter etsi Deus valeat alterum intellectum ad alterius actiones euehere; non efficiet tamen quin suus cuiq; debeatur connaturalis modus. Itaq; si quando anima more angelico non discurrit, id quidem aut præter naturam eueniet ratione status separati; aut super naturam ratione gloriæ.

DISPVTATIO II.

DE ANIMÆ SEPARATÆ *statu, modove essendi extra corpus.*

ARTICVLVS I.

QVID SIT STATVS separationis.

EX superiori disputatione de animæ rationalis immortalitate, liquido constat, eam post totius compositi dissolutionem in rerum natura persistere. Proximum est, vt de eiusmodi statu, quem separationis vocant, disseramus, dicturi postea de illius operandi ratione. Primo igitur in quonam statu is consistat, inquiremus. Secundo, an animæ rationali naturalis sit. Tertio, an in eo existens anima, propendeat nihilominus ad statum informationis. Quod ad primum attinet, cum separatio & coniunctio apertā pro se oppositionem ferant, altera alterius mutua explicatione fiet apertior.

Scopus huius disputationis.

Omissa ergo ea separatione, quæ per intellectū fit, cum duo re vera cōiuncta, separatim concipimus; quod ad Dialecticos ex instituto pertineat; realis physica ve separatio, si pura sit, in eis tantum cernitur rebus, quarum separatio ipsa corruptio non est, quemadmodum neque pura, ac simplex vnio productio vniendorum esse debet. Hinc fit, vt inter partes hominis solummodo, atque inter ea, quæ loco diuelli coniungiq; solent, propria separatio vnitioq; intercedat naturaliter. Siquidē in his solum neq; vnitio productio est, neque separatio: at vero quia cæterarum tum substantialium, tum accidentalium formarum à subiectis distinctio ipsa, est earum corruptio; ideo separatio in eis locum non habet: sicuti neq; in Christi Domini humanitate per mortem à Verbo, nec in speciebus Eucharistiæ, cū illæ corrumpantur. Vnde obiter colliges non minus vere, quam proprie dixisse Damascenū nihil à se Deum separauisse eorum, quæ semel vniuerit. Nimirum humanitas in triduo mortis non separata à Verbo fuit, sed potius extincta. Dixi, naturaliter, quia in sacræ Eucharistiæ mysterio proprie quidem, non tamen naturaliter, accidētia à substantia panis vinique abiunguntur, quia illa a subiecto separatio, corruptio eorundem non est, vt satis constat. Quapropter separationis status, eiusque tractatio soli humanæ formæ quadrare potest; proindeq; de illius tantummodo vnione, idque quantum sit satis, ad oppositam separationem declarandam, agendum erit.

Quæ sit realis & physica separatio.

Quibus nō conueniat physica separatio.

Physica separationis statum soli animæ humanæ conuenire.

Ergo vnio formæ ad materiā, vt probe notauit Caietanus in Comment. 1. par. q. 76. art. 1. in responsione ad 6. eiusq; informatio, siue causalitas idem sunt. Quo fit, vt separatio, atq; mors, quæ illis ex aduerso respondent, tantūdem valeant: nisi quod separatio partem denominet, mors totum ob eam, quam diximus rationem; quia illa maneat, non item hoc. Opponuntur autem separatio, atq; vnio priuatiue. Hæc enim positiuum quippiam est, illa minime, quod vel ex eo constat, quia ad vnionē positiuæ, ac reales dispositiones, influxusque causarum desiderantur: ad separationem vero istorum omnium cessatio, atque amotio. Non est tamen separatio nuda quædam puraq; negatio: cum certum ac idoneum subiectum requirat, id est, formam; quare, &c.

In quo differat mors à separatione.

Separatio & vnio opponuntur priuatiue.

At quid tandem est (inquies) ipsa vnio, substantiane, an accidens? spiritualis, an corporea? vt enim arguit Caietan. citato loco, si substantiale quippiam esse dicatur, iam per separationem anima quippiam ad substantiam attinens amittet; si accidentale, iam per accidens totum hominem constituet cum materia, quæ sunt absurda; nec dicat aliquis nullū id esse incommodum, eo quod vnio sit veluti dispositio, est enim potius ipsa totius constitutio, ac compositio, non vero antecedens ad constitutionem præparatio. Huic dubitationi respondendum, animæ rationalis vnionem cum materia (quod etiam aliis formis substātialibus quadrat) idem valere atque informationem causalitatemq; eiusdem in facto esse, vt supra tetigimus, quapropter nihil aliud dici posse, quam modum substantialem, atque spiritualem eiusdem animæ. Quod etiam de productione actione ve, atque existentia substantiæ, dici solet, ac debet; eas nimirum ad genus rei productæ, atque existentis spectare: quo autem pacto vnio, de qua loquimur, spiritualis sit, cum alterum extremum, ad quod sit vnio, id est, materia, sit corporeum, ex lib. 1. de Generat. cap. 4. quæst. 13. ad calcem constare potest; nec maior ea in re difficultas vide-

Sitne vnio substantia an accidēs spiritualis, an corporea.

Ita Iand. to. 11. lib. 1. de Anima. Vnionem esse modum substantialem & spiritualem animæ.

tur,

A tur, quam cum alterum extremum vnionis est accidens, alterum substantia, vt recte consideranti patebit; quæ tamen extrema ita passim coniuncta cernimus, vt vel assiduitate ipsa dubitatio omnis compressa videatur.

Duplex dubitatio de eadem vnione.

Posset etiam hoc loco quæri; An cum anima separata rursum vniatur, modus aliquis vnionis ibidem intercedat specie quodammodo diuersus à priori, quique peculiari nomine B reunio dicatur; an potius importetur vnione hac solummodo geminatio quædam extrinseca durationis, qua indicetur eandem numero vnionem esse, quæ nunc olimque fuerit, aut certe eandem in specie. Rursum dubitari posset; An vnio per aliam vniatur, ipsi rei, quam afficit. Sed hæc tum quia facilia sunt, tum quia ad præsens institutum non conferunt, omittenda duximus. Illud tantum aduertimus apud graues Auctores vnionem

Nomine vnionis indicari etiam relationem.

C vocari interdum relationem; præsertim cum de illa ineffabili, quæ inter humanitatem Verbumque Diuinum datur, sermo incidit, accommodato, scilicet, fundamenti nomine relationi, quæ ex eo consurgit, atque inter res vnitas exercetur.

In quo consistat anima separata status.

Ex dictis constat, quænam esse debeat præsentis articuli conclusio. Nimirum animæ rationalis statum extra corpus, separationemque, si formaliter spectetur, priuationem esse D actus secundi eiusdem animæ, id est, informationis, seu vnionis erga corpus; & quod hinc sequitur, ipsius relationis ac præsentiæ, tum ad idem corpus, tum ad cætera, quibus ratione corporis fiebat præsens; omnis denique concursus, quem per proprias facultates solebat exhibere; quo fit, vt quærenti an per separationem anima rationalis mutetur, respondendum sit, mutationem quidem subire, sed tamen priuatiuam; (nam de ea locali realique separatione, per quam à corpore dissoluta

Animam per separationem mutari priuatiue. Neutiquã in positiuũ modum deuenire.

E migrat, inferius agendum erit) alioqui si pro positiuo vnionis modo, alium naturaliter sortiretur extra corpus, non esset cur preter naturam tunc existeret, ac rursus cur in corpus propendere diceretur; quemadmodum materia, forma hac semel amissa, præter naturam non manet; quia aliam illius vice naturaliter suscipit. Vnde illa Caietani sententia 3 par. quæst 6 artic. 3. quod anima cum separatur semipersonalitatem comparet, refu-

Similis est animæ separatio primæ Angelorũ productioni.

F tanda nunc foret nisi id lib. 2. de Anima. cap. 1. q. 2 art. 2. factum esset. Porro licet hæc ita sint, habet nihilominus separatio animæ similitudinem quandam cum prima Angelorum productione, quatenus vt hi cum primum creantur in actu primo, ac completo operandi constituuntur, sic anima in ipso momento separationis per species denuo inditas, ac per propriam potentiam mouendi ad operandũ expeditur, vt in progressu dicemus.

1. Obiectio.

Sed iam oppones; Cum accidentia virtute diuina à substantia separantur in Eucharistiæ Sacramento, non solum amittunt naturalem vnionem, sed etiam acquirunt nouum ac positiuum essendi modum, qui vicem subeat antiquæ vnionis, compleatque ipsorum accidentium existentiam. Item cum Christus Do-

2. Obiectio.

minus iisdem Eucharistiæ accidentibus deest, aliquem essendi modum positiuum debet acquirere, alioqui ea separatio à speciebus corruptio Christi dicenda esset, quod est absurdum. Pari igitur ratione cum anima rationalis à corpore abiungitur, non solum priuationem vnionis patietur, sed modum positiuum etiam pro vnione denuo comparabit.

Ad 1. obiect.

Ad primum tamen exemplum admisso antecedente, neganda erit consequentia, etenim rationalis forma etiam vnita corpori subsistit, vt loco citato de anima ostensum est; quapropter nullius modi accessu eget cum separatur, cuius merito possit subsistere; quod tamen in Eucharistia longe euenit, vbi quantitas nouum quendam modum denuo recipit, quo extra subiectum existat. Deinde negari potest antecedens; qua de re lib. 1. de Generatione cap. 4 quæst 7. latius disputatur. In posterio-

Ad 2.

ri exemplo concedendum, cum primum Christus Dominus ab speciebus Eucharistiæ deficit, puram pati priuationem vnionis, realisque præsentiæ ad ipsas, nihilque positiuum comparare; non tamen obid dicendum esse eum corrumpi, cum nulla mutatio physica circa ipsum, sed circa species transigatur, quod maiori iure dicendum erit de separatione Diuini Verbi ab humanitate cum per triduum extincta fuit.

ARTICVLVS II.

SIT-NE SEPARATIONIS STATUS *animæ rationalis naturalis.*

Quo pacto naturale hic accipiatur.

NAturalis status vocabulo, non solum intelligimus eum, qui supernaturalis non fit, ac citra miraculum; sed qui consentaneus animæ humanæ dici possit, atque, vt ita dicã, desiderabilis. Sunt enim hæc non parum diuersa: quod exemplo ignis frequenter explicat D. Thomas: nullo enim miraculo, nullaque supernaturali vi circulariter voluitur ad cauum Lunæ & tamen is motus naturalis dici nequit ei elemento, vel ipso Aristotele auctore, cum iam ad motum sursum naturaliter inclinetur ac propendeat.

Prima Asser.

Sit igitur hac de re prima assertio propositæ dubitationi directo respondens. Separatio animæ à corpore, tum in fieri, tum in facto esse, non est ei naturalis, siue consentanea. Ita docet D Tho nõ semel, præsertim 1. part. qu. 89. art. 1. Caiet. ibidem Ferr. primo contra

gentes cap.83.& 94. Henricus quodlibeto 7. A quęst.13. aliique non pauci, suadetur autem in hunc modum. *Confirmatur primo.* Primum affectiones oppositę, præsertim priuatiuę, eidem rei connaturales, & consentaneę esse nequeunt: at animæ rationali maxime naturalis est vnio ad corpus; ergo separatio, quæ eam vnionem demolitur, minime erit eidem consentanea, atque optabilis. *Secundo.* Secundum, Id, quod in totius compositi perniciem cedit, naturale esse nequit B ipsi formæ, alioquin à forma nonnunquam ei malum obueniret, quod est absurdum; forma igitur nullibi, quam in materia connaturalem habet essendi modum. Diximus, formæ, non autem materiæ, quoniam hæc cum à natura instituta sit in communem subiectum generationum, corruptionumque vniuersi, consequens fuit, vt haberet aliquam indifferentiam, ratione cuius alias etiam formas posset appetere: qua de causa malefica dici consueuit à Philosophis, aliisque eius generis C nominibus notari; at vero forma cum à natura sit instituta in vnius tantum compositi bonum, eius erit continere, coercereque vagam materiæ appetentiam, proindeque non debuit aliam propensionem habere, quæ huic *Tertio.* muneri sibi tam proprio obstare posset. Tertio, Separatio ad naturam formæ nihil interest, vt patet inductione cæterarum, quare cum nullus sit in humana anima gradus, qui ad informandum corpus non pertineat, vt alibi comprobatum est, fit, vt quemadmodum D reliquæ formæ ad separationis statum, naturalem propensionem non habent, ita neque *Quarto.* illam habeat rationalis. Quarto, quia ad id, quod est consentaneum, datur quidam veluti impetus naturæ: at si consideremus ea, quæ in separatione animæ à corpore accidunt, nihil tale reperiemus ex parte ipsius, quod in hunc modum declaratur. Dispositiones noxiæ, ac mortiferæ ei aduersantur; non possunt E igitur illam in statum quasi connaturalem impellere, & statuere, vt satis liquet. Deinde dici non potest illam ob inductas dispositiones sibi inimicas, per sese cõmigrare, ac veluti hospitium vertere; quandoquidem in tali separatione, neque illum etiam tenuem concursum formalem habet, qui formis cœlorum concedi solet erga circularem motum, cum potius ab officio formæ tunc spolietur; non est igitur cur separatio animæ rationali F *Vltimo.* consentanea dicatur. Denique illud saltem negari non potest, multo congruentius ad naturam suam vniri animam, quam separari: cum hoc posteriori modo sit in actu primo tantum, illo vero priori sit in actu secundo causandi, conferendique esse tum materiæ, tum composito, quod est rebus admodum naturale, exercendi item operationes non solum intellectiuæ partis, sed etiam vegetantis, atque sentientis Ac iuxta hanc sententiam accipiendus est D.Th. qui 4. contra gentes cap. 79. & 1.part. q.118. art.3. scribit contra naturam animæ nostræ esse separatam existere à corpore, id est; minime consentaneum, atque expetibile. *In quo sensu dici possit separatio contra naturam.*

Separationem animæ esse naturalem, aliquorum fuit opinio. Sed contra propositam ac confirmatam assertionem sunt nonnulli sequuti Auicennam, quorum meminit Caiet. in commentariis primæ partis ad art.1. q.89. non quod crediderint naturale esse, ac consentaneum animæ rationali quoquomodo extra corpus esse: sed ordinatim post corporis informationem: quemadmodum, & fœtui non primo, sed post certum illud tempus, quo in vtero materno detineri solet, naturale, ac consentaneum est in lucem prodire, ab illoque tenebricoso naturæ ergastulo foras emicare. Ad quam sententiam luculenter allusit Seneca Epistol.102. ad Lucillum in hæc verba. Quemadmodum nouem mensibus nos tenet maternus vterus, & præparat non sibi, sed illi loco, in quem videmur emitti, iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare; sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in alium naturæ sumimur partum, alia origo nos expectat, alius rerum status; nondum cœlum nisi ex interuallo pati possumus, proinde horam illam decretoriam prospice, non est animo suprema, sed corpori, transeundum est, excutit natura redeuntem, sicut intrantem, &c. Hæc ille. *Explicatur sententia.*

Confirmatur primũ arg. Pro qua suadenda sententia primum esto argumentum. Multo magis pendet hæc materia ab vnione huius formæ rationalis, quam è contra, vt est cõsideranti manifestum; atqui eo non obstante naturale est ipsi materiæ huius formæ vnione priuari: erit igitur & huic formæ naturale vnionis priuationem subire. Confirmaturque argumentum similium exemplorum inductione; quis enim neget naturale esse hominibus suo tempore caluitiũ, arboribus hyberno tempore nuditatem foliorum, animantibus somnum, qui vigiliæ vacatio est; & vniuersim causis omnibus, postquã semel effecta sua edidere, virtute priuari ea iterum producendi: quapropter cum forma rationalis causa etiam sit, non solum multo post tempore, sed data etiam semel vnione ipsius ad corpus, naturale illi erit ab eo influxu desistere, cum nulla iusta ratio cogat cur in actu secundo semper esse oporteat.

2. Argum. Secundum, Anima rationalis non vnitur corpori, nisi vt illius ministerio operandi instrumenta colligat, id est, species; mirum igitur non erit si corpus deinceps naturaliter exuat, ac seponat. Nam post bene instructã domum, nauimue, opificũ arma quis requirat? Quæ post adultam prolem parens nutricẽ poscat? Quis post depictam tabulã penicillum?

Tertium,

rgum. Tertium. Operandi modus absq; vlla phan- tasmatum ope, naturalis animæ est, ac prorsus consentaneus? ergo etiam modus essendi, cum alter ex altero probe colligatur. Assumptum, præterquam quod est apud D. Thom. 1. 2. quæst. 5. art. 1 ad 2. quo in loco docet post huius vitæ statum habere nos modum alium connaturalem intelligendi, probatur primo, quia cognitio extra corpus supernaturalis nõ est animæ, eaq; est multo perfectior, vtpote distinctior, atque expeditior, quam quæ in corpore; erit igitur anima ad ipsam exercendam propensa naturaliter. Secundo, quoniam, vt est eiusdem Doctoris Sancti, pluriumq; Theologorum dogma, eo temporis momento, quo anima à corpore abiungitur, stata lege species recipit, quib. deinceps intelligat. Scilicet ad naturæ Auctorem pertinet, vt tunc cum ope phantasmatũ destituitur, nouis rerum imaginibus adornetur. Nec si Scoti placitum magis arridet de specierum conquisitione ex obiectis, propositi argumenti pondus eleuatur, sed augetur magis, vt consideranti planum fiet. Concludamus igitur iuxta naturam suam operari animam extra corpus, atque adeo extra idem consentanee perdurare.

rgum. Quartum, quia quod naturale non est, diuturnum esse nequit, teste Philosopho primo de Cœlo c. 3. text. 15. & lib. 2. c. 3. text. 18. at status separationis est æternus animo rationali naturę, viribus spectatis, cum illius ad corpus regressio miraculosa sit; ergo, &c.

roba- ... ac o- ... , & ... nde- ... d arg. Hæc tamen ita erunt expedienda, atque in primis similitudo, quæ ex fœtu deducitur, elegans quidem est, sed parum vrget; potuit siquidem, tam in materno vtero, quam extra illum connaturali modo existere proles, quia vtrobiq; ad perfectionem obtinendam tendit: at vero anima extra corpus præcipuum formæ munus amittit, quod est informando materiam, compositũ constituere: vnde non poterit in eo statu connaturali modo permanere.

rimũ. Ad primum vero argumentum neganda erit consequentia; & ratio in promptu est, quia anima hæc vni tantum materiæ coniuncta esse valet naturaliter, vt 1. Phys. capite nono, quæstione 11. artic. 4. ad vltimum habetur: non ita vero materia; quapropter etsi hanc deserat formam, statum etiam naturalem sub quauis alia retinebit. Porro exempla, quæ in confirmationem adducuntur, si recte accommodentur, instituto nostro prosunt, non obsunt; siquidem neque capillis, neque foliis, aut vigiliæ connaturale esse potest extra illa subiecta inueniri. Iam quod de causis additur, naturale eis esse, carere vi producendi effectus semel editos, falsum est, si de iis intelligatur, à quibus non solum in fieri, sed etiam in conseruari effectus iugiter pendent, seu

• matt- ... potius, ... m for- ... epara- ... t na- ... lia.

A quarum influxus non interrumpitur, cuius generis constat esse animam.

Ad secundum. Secundi argumenti antecedens falsum assumit, cum propter actiones etiam partis sentientis, atque vegetantis, anima materiæ copuletur. Quin etiam licet à nobis admitteretur, neganda esset adhuc consequentia, cum semper vsu sensuum egeamus ad species intuitiuas propria ope comparandas, singulariaque B intelligenda.

Ad tertiũ. Ad tertium, negandum quoque erit antecedens, nisi sensum (vt vocant) reduplicantem contineat; accepta nimirum anima prout statum obtinet separationis; tunc enim toti illi quasi coniuncto ex anima, & statu naturale erit sine corpore operari, quo pacto intelligendus est D. Thom. in argumento citatus. Ad primam deinde confirmationem negetur consequentia: multo enim perfectior C est circularis motus, quam rectus, non tamen prior ille est ignis consentaneus, sed posterior. Nimirum, quæ præter naturam competunt, nihil interest meliora ne sint, an deteriora, quam quæ competunt consentanee. Ad secundam dico, ex illo Theologorum dogmate concludi quidem animæ humanæ species, atque actiones intelligendi extra corpus, in quoddam veluti supplementum dari; non autem in connaturale, atque expetibile præ corporis vnione ornamen- D tum.

Anima statum vt separata naturale est sine corpore operari.

Actio animæ extra corpus etsi illustrior sit, non est connaturalior.

Ad quartum. Ad quartum, si per non naturale violentum intelligatur, concedenda maior, sed nihil contra nos, qui separationem violentam esse negamus; si vero, quæ præter naturam sunt, etiã comprehendat, falsa est, vt exemplo ignis ostenditur, hic enim æterno tempore præter naturam volui posset, si cœlorum motus nunquam desisteret.

Secunda assertio. E Secunda assertio, Separatio à corpore animæ rationali violenta non est. Declaratur, suadeturq; : nam violentum, vt sumitur ex Aristotele 3. Ethicorum tunc dicitur, cum subiectum vrgetur in contrariam affectionem, vel statum eius, ad quem effectiue inclinatur, ac tendit: sic motus, locusq; sursum dicitur violentus corpori graui; quoniam in contrarium motum, ac locum effectiue propendet. Cum ergo anima rationalis effectiuum influxum F non habeat in sui vnione ad corpus (is enim propria est efficientis causalitas) sed formalẽ; fit vt quidquid contra talem influxũ accidit, violentum dici non mereatur: vnde neq; cœlum violentiam pati dicetur, cum post diem iudicii æterno tempore quiescet; quia ea quies pugnat quidem cum motu, ad quem tamen cœli forma non effectiue, sed formaliter tantum concurrit. Atque hæc ratio probat, quod etiam D. Thom. primæ secundæ, quæstione

Quid sit proprie violentũ.

Anima in vnione nõ habet influxum effectiuũ.

A 6. artic. 4. ad 2. fatetur de qualitatibus actiuis, vbi maxime violentia cerni posset, nulli omnino formæ violentiam fieri, cum à materia excluditur, non solum spectata generali rerum lege, secundum quam naturale est illis corrumpi, vt aliæ generentur, sed etiam spectata peculiari; cum nulla forma efficientem influxum habeat ad se ipsam, vel compositum conseruandum, ac formaliter tantum cum sibi contraria pugnet in subiecto, si B qua ex parte proprium munus formæ præstat, consideretur. Quod ideo dixerim quoniam si attendatur, vt est ipsi composito ratio agendi, vel actioni contrariæ resistendi, violentiam fortasse propriam patietur, quod considerasse videtur Aristoteles cum lib. 5. Phys. cap 6 text. 59. alterationes etiam violentas dari scripsit. Qua cum moderatione propositum à nobis pronuntiatum accipiendum volumus.

Nulli formæ violenta est à materia separatio.

In quo statu forma possit pati violentiã.

C Quod vlterius suadetur commodius nunc ad rem nostram adducto argumento, quod pro sententia Auicennæ quarto loco superius proposuimus: quia, si anima violenter separaretur à corpore, iam resurrectio naturaliter homini deberetur, quod philosophis absurdum est, consentientibus pene vniuersis, nihil semel proprie corruptum, redire posse per naturam. Probatur consecutio, quia cum anima post mortem naturaliter perseueret, si is status illi foret violentus, non posset non tan- D dem aliquando naturali via ab eo expediri, cum perpetuus esse non possit, docente Arist. 2. de cœlo cap. 3. text. 18.

Si separatio esset violenta, foret regressio naturalis.

Ad hæc, Violentum dicitur, cuius principium est foris; sed forma etiamsi nulla inimica qualitas exterius immittatur, dissociabitur aliquando à materia, consumpto humido: ergo ea separatio violenta non est. Facit pro hac sententia id, quod scribit Tullius Tuscul. 1. discessum animi à corpore fieri nonnun- E quam cum voluptate, & locus ille Platonis in Timæo. Mors, quam morbi, & vulnera intulerunt, violenta est, atque molesta; quæ vero genio paulatim ad finem naturalem irrepit, inter omnia mortis genera leuissima est, & cum voluptate potius, quam dolore contingit. Similia scribit Seneca lib. 4. cap. 30. & lib. 11. cap. 78.

Obiectio.

Oppones tamen vulgarem illam diuisionem mortis in naturalem & violentam; quam F etiam insinuavit Plato loco proxime adducto: vnde concludi videtur aliquam separationem (id enim est mors) violentam esse; sed occurrendum, mortem violentam dici, spectata potius forma, vt ratio agendi est, ac resistendi; non vt proprium formæ munus exequitur; vel certe in ea diuisione attendi etiam ad propriam violentiam, qua quis externa vi motrice in mortem cogitur. Lege quæ lib. 1. de

Dilutio.

A Generatione cap. 4. quæst. 16 art. 3. ad secundum scripta sunt.

Ex duabus assertionibus tertia facile deducitur; Separationem animæ à corpore præter naturã esse. Nam cum naturalis non sit, neque etiam violenta, fit consequens, vt ex approbata Philosophorum diuisione, præter naturã esse dicatur. Quod si D. Thom. aliquando cõtra naturam esse scribit, præter naturam accipiendum esse superius monuimus, atque ita B vsurpat Aristoteles tum alibi, tũ 1. de Cœlo c. 2 tex 15. & lib. 2. cap. 3. tex 18 In Physicis quoque lib. 5. cap. 6. tex 57. violentam accretionem appellat, quæ præter naturæ debitum excurrit: quapropter non recte Ferr. statum separationis simpliciter contra animæ naturam esse affirmauit libro 2. contra gent. cap. 83.

3. Assertio.

ARTICVLVS III.

C *VTRVM ANIMA SEPARATA AD vnionem corporis naturaliter propensa sit.*

PRætermissa hoc loco absurda Platonis, atque Origenis existimatione erronea, quam plerique è Sacris doctoribus refellunt. Animas ante hominem natum bene, beateque viuẽtes, in pœnam admissi sceleris addictas fuisse corporibus, quo fit; vt non solum non illa appeterent, sed refugerent quam maxime. Scotus in D 4. distinct. 43 quæst. 2. articulo tertio circa tertiam propositionem, & distin 45. quæst. 2. in argumentorum responsionibus, Ioannes Maior 4. sent. libro quæst. 3. artic. quarto, & alii negantem quæstionis partem secuti sunt, alio ex fundamento, quia videlicet animam propter bonum corporis, non vero ob aliquã sibi peculiarem perfectionem, quam separata assequi non posset, obtinendam, eidem corpori vniri credunt. Peculiarem dico; quoniam E ipse Scotus quodlibeto nono, non solum non negat, sed probat etiam animam separatam perfectione carere nonnulla, quam habuerat coniuncta, id est, participatione (vt credit existentiæ totius suppositi,) quam tamen perfectionem ait esse communem animæ cum toto (addere iure posset cum materia) non autem peculiarem ipsius.

Lege Xisti Senensem lib. 5 annot. 85. & 236. Falsa hardem 3 rigenis existimatio.

Negatiuæ Scoti sententia eiusque fundamentum.

Quæ sententia probari potest primo Si anima extra corpus collocata in ipsum propenderet, violentiam perpetuo pateretur, nisi Deus præter naturæ legem de resurrectione prouidisset, cum in eo statu semper esset permansura: hoc autem à suaui naturæ progressu longe abest; ergo anima ad iteratã corporis vnionem non inclinatur. 1. Argum.

Secundo. Vnio ad corpus impeditura est animæ expeditam, angelicæque simillimam intellectionem, ac propriam motionem ad locum, corpore scilicet animam degrauante, sensura- 2. Argum.

sensumque multa cogitantem deprimente, vt habetur Sapientiæ 9. Non igitur talem vnionem amat anima. Quod si assumptum neges, dicasque futurum deinceps, vt D. Paul. pollicetur, corpus spiritale, id est, omnibus conditionibus degrauantibus liberum, adhuc vrgeberis, quia nunc ea, quæ naturæ sunt, spectamus, non quæ Deus decernit liberaliter, præsertim quia ad dicta responsio in damnatis animis locum non habet. B

...rgum. Tertio. Causa efficiens eo quod perfectionem ex effectu non comparet, imo impertiat, in illum non dicitur propendere: sed anima rationalis nihil perfectionis recipit à materia, quod extra illam non posset recipere, id est, species; impertit autem materiæ existentiam; ergo cum separata fuerit, in illam propensa non dicetur.

...rgum. Quarto. Quoniam si anima extra corpus posita naturaliter in ipsum propenderet; C naturaliter concluderetur resurrectionem ordinaria potestate exhiberi posse, cum res quæque ad statum, in quem propendet naturali via ac ratione promoueri soleat: ac resurrectio in fidei articulis contineatur, vt proinde non videatur naturaliter exerceri posse, aut cognosci, ergo, &c.

...sita ...otia ...oom. Contraria tamen sententia est D. Thomæ 1. part. quæst. 76 artic. 1. ad 6. Abul. in 22. caput Matth. quæst. 222. ad 4. videturq; expressa D à D. August. 12 super Gen. ad lit. c. 35. cum scribit inesse animæ separatæ naturalem quendam appetitum administrandi corporis. Cuius sententiæ fundamentum illi contrarium est, quod pro Scoto actum fuit: nimirum animam separatam ideo corporis societatem adamare; quod non minimam inde obtineat *...tur* perfectionem. In eius ergo fundamenti gratiam aduertendum: cum perfectio entitatis cuiuslibet, ipsa eius natura sit, vel naturam E sequatur; cumque entitas animæ sit respectiua, vtpote pars tum ad compartem aliam, tum etiam ad compositum ordinem includens, eius quoque perfectionem ab eo ordine abstrahere non posse. Quicquid igitur boni accesserit composito ex partibus, in id ipsæ impense incumbent. Itaque bonum totius compositi alienum à partibus non est, vt Scotus videtur credidisse, sed ad ipsas interest magnopere, vt mirandum non sit, quod in illud F *...s pro- ...nt in ...n to- ...m-* etiam inclinentur. Quæ ratiocinatio in materiam valet erga formam, quantumlibet propriam existentiam possideat: multoq; magis institutum concludit ex parte formarum corruptibilium, quamuis superiori aliqua potestate a subiectis separentur, nobiliorique existendi modo gaudere dicantur. Nequæ enim propterea ad connaturalem essendi modum inclinationem deponent (sunt enim ipsæ sic

A essendi aptitudines, vel certe inseparabiliter ab eis tales aptitudines emanant) vt hic etiam locum habeat illud Pauli; Nolumus spoliari, sed superuestiri; primæ Corinth. 15.

Hinc rursus arguitur. Materia ideo inclinatur ad formã, tunc etiam cum ea caret, quia est aptitudo quædam materialis sui actus; sed forma quoq; aptitudo est formalis ad materiam: ergo in hanc pariter propendebit, etiã cum extra illam erit. *Secundo.*

B

Præterea, vt superiori sectione conclusimus, separatio status non est proprie naturalis animæ: erit igitur naturalis status vnionis; cũ alius non supersit; sed vnumquodque in id propendet, quod sibi naturale est, ac consentaneum; ergo. Accedit Aristoteles 2 Physicorum, capite 2. textu 23. quo loco scribit materiam esse propter formam: ergo boni aliquid formæ accedit ex materia, & libro tertio de C anima c. 12. text. 61. conducere ait animali rationali, quod sensu sit præditum, animæ vero quod sit prædita corpore: hominis igitur pars superior à corpore perfectionem aliquã recipit. *Tertio.*

Si quis autem quærat, quodnam sit tandem eiusmodi bonum, siue perfectio, quæ animæ ex vnione corporis accrescit; Respondendum erit, nullum esse potius bonum, quã vnionem cum materia, totiusque compositi D constitutionem actualem, cum propter hæc tanquam propter finem sit, & in entium latitudine inueniatur. Atque hanc vocat Caiet. prima secundæ quæst. 4 art. 5 perfectionem extensiuam. *Quid boni accedat animæ ex vnione cũ corpore. Lege Henr. quodl. 7. q. 13. Lege Fer. 4. contra gent. c. 79. §. Sed nulla.*

Sunt autem nonnulli, qui studio componendi vtramque sententiam Diui Thomæ, & Scoti, dicant animam rationalem considerari posse & vt separabilem, & vt formam; qua distinctione vtitur idem Diuus Thomas E prima secundæ quæst. 4. art. 5. ad primum, dũ docet beatitudinem intellectualem competere animæ, vt corpus transcendit; non autem, vt forma est ipsius. Priori ergo modo spectatam, aiunt corpus minime appetere, sed posteriori, ac D. Thomam hoc attendisse, Scotum vero illud. *Quo pacto velint aliqui has opiniones conciliare.*

At enim quia huiusmodi distinctio nonnullã præbet ansam ponendi in anima rationali duos gradus, alterũ quo sit forma corpo- F ris, alterũ quo sit separabilis; qua in re, nõ minimus latet error, supersedendum ea est, præsertim quia non ostendit, quid in quæstione proposita simpliciter sit decernendum. Quæ hactenus disseruimus suadent quidem naturalẽ inclinationem, siue appetitum innatum, atq; improprium animæ nostræ erga materiã, non tamen plane ostendunt habere illã quoq; proprium, innatum, atq; elicitum. *Horum doctrina non admittitur. An habeat anima elicitum appetitum ad reunionem cũ corpore.*

Recentiores quidã Theologi credunt ani- *Soarius 3.*

mam p.

qu.53.disp. 44. sect. 7. ad calcem.

mam separatam nulla habita ratione gloriæ, vel damnationis; sed in statu primo separationis, vt nunc loquimur, minime desideraturam (si recte sapiat) reunionem ad corpus. A

Sententia, quæ negat probatur primo.

Primo quia non alterius, quam illius, quod deposuerat, corporis reunio ei deberetur, hoc est, morti iterum obnoxii, vt notum est: quo pacto iam in infinitum abiret eiusmodi desiderium; cum infinities esset corpus per mortem deponendum; quod tamen absurdum videtur atq; alienum à naturæ inclinatione, quæ ad determinatum semper contendit finem. B

Secundo.

Secundo, quia reunio ad corpus caducum, perfectam rerum contemplationem moratur, turbatque, atq; adeo naturalem beatitudinem minuit; non poterit ergo elicito actu saltem deliberato experti ab anima.

Tertio.

Tertio, quia quod tantopere viui formidemus vnionis dissolutionem, inexperientiæ potius illius animæ status ascribendum est, quam existimandum commodiorem ei esse vnionem. C Adde animam per se sumptam id minime formidare, sed totum hominẽ. quem certum est maxime expetere suarum partium coniunctionem, sine qua non constabit.

Quarto.

Quarto, quia anima, qua ratione forma est corporis, inter naturas presse sumptas numeratur, per voluntatem vero ab huiusmodi naturis secernitur; vt constare potest ex iis, quæ 2 Physic. cap. 1. qu. 4. sunt annotata; ergo D non appetet actu elicito à voluntate id, quod sibi tanquam naturæ competit, id est, corporis vnionem. Probatur consequentia, quia id desiderium iam non est ab anima, vt à natura, atq; adeo nec naturale.

Quinto.

Quinto, Reunio animæ semel à corpore separatæ non est naturalis, sed miraculosa: ergo non cadit sub naturale ipsius animæ desiderium.

Affirmandum tamen omnino est, animam separatam actu etiam elicito desiderare naturaliter resurrectionẽ. E Quæ sententia satis confirmatur ex iis, quæ dicta sunt de innata propensione animæ separatæ ad corpus.

Contraria sententia amplectenda est.

Nam cũ anima proprio appetitu donata sit, id est, voluntate, cur ea, quibus perficitur, & in quæ, siue proprie, siue improprie propensa est, elicito actu non desideret? Præsertim quia voluntas totius subiecti appetitus dicitur, quo videlicet, desiderare possit quidquid ei naturæ F iure semel obuenit; qualis est societas corporis. Deinde, anima etiam qua rationalis, atq; adeo qua volitiua, forma est corporis; vt alibi demonstratum est, non enim quia per hanc prærogatiuam cæteras formas excedit, ideo per illam à conditione formæ recedit: poterit ergo per voluntatem appetere quidquid ei, qua natura est, competit, cum eiusmodi appetitio ab ea, vt natura est, proueniat.

Lib. 2. de anima c. 1. q. 6. & 2. phys. c. 1. q. 24.

Ad primũ

Quapropter ad primum superioris sententiæ argumentum dicito, animam rationalem non appetere simul infinitas vniones, sed vnã tantum; quam appetitionem infinities recurrere nullum est incommodum, si eius etiam obiectum eandem subeat conditionem: quẽadmodum nullum est incommodum infinities descendere lapidem, si toties sursum pellatur.

negatiuæ sententiæ arg.

Obiectio.

Quod si obiicias à D. August. 12. lib. de Ciuit. cap 13 irrideri perpetuam (vt quidam Philosophi arbitrabantur) earundem rerum reditionem.

Dilutio.

In promptu responsio est, irrisiõnem illam hominis esse apprime callentis, quid ea in re à Deo fuerit statutum, non autem ignorantis, quid in certo aliquo ordine rerum illarum aliquę postularent. Adde etiam eos philosophos plura alia asseruisse reditura, vt eadem hominum studia, mores, &c. quæ cum libera sint, iure à S. Doctore irridentur. Lege quæ lib. 2. de Gener. c. 11. q. 1. artic. 1. scripta sunt.

Ad secundum.

Ad secundum, fatendum perfectius contemplari posse animam separatam, quam corpori vnitam: negandum tamen illum, quam illum statum ei esse magis expetibilem: cum non ille, sed hic eidem sit connaturalis, vt superiori articulo docuimus. Itaque quod ea cognitio, quam corpori vnita assequi valet, imperfecta sit, conditio est humana, quã æquo ferre par est animam. Quod deinde cum labore obtineatur, extrinsecum est impedimentum, vt proinde desiderio excitando per se non obsit, sicuti de toto ipso homine doceri solet, cum de eius sciendi appetitu agitur.

Ad 3.

Ad tertium, concedendum mortem non iam proprie animæ, quam toti homini esse formidabilem; ex quo tamen non sequitur animam non auersaturam naturaliter sui separationem, tunc etiam cum illum statum subierit.

Ad 4.

Ad quartum dicendum, etsi anima distinguatur à quibusdam naturis presse acceptis per voluntatem, & intellectum; adhuc tamen intra genus naturæ proprie spectatæ contineri, cum etiam qua rationalis, sit forma corporis, vt diximus. Adde nostro instituto sat esse, si anima per actum elicitum voluntatis vnionẽ appetat naturaliter, id est, consentanee, iuxta genium suum, etsi non appetat naturaliter, ac ducto vocabulo à natura presse accepta.

Ad 5.

Ad quintum dic, resurrectionem non esse supernaturalem quoad entitatem, cum sit vnio eiusdem speciei cum prima generatione, etsi quoad modum supernaturalis sit. Quæ vero ita se habent, naturali desiderio appeti valent, vt cæco aspectus; sed hac de re statim plura.

Respõdetur ad argumẽta adducta pro Scoto. Ad primũ

Ad primum vero argumentum pro Scoti sententia initio articuli adductum negari debet assumptum; non enim quod est contra quamlibet inclinationem naturalem, violentum

tum dicitur; sed contra effectiuam: aliòquin dicatur etiam cæcus in statu violento existere. Atque huc tandem pertinet Caietani solutio 1. p. quæst. 76. art. 1. ad finem ex D. Th. elicita. Idem vero Sanctus Doctor quæst. 24. de veritate artic. 10. ad 1. rem illustrauerat exemplo causæ efficientis, quę violentiam pati non dicitur, si non agat, cum ex alterius etiam causæ concursu fortasse pendeat eius actio, vt accidit cuilibet parenti comparatione prolis. Itaque ad violentiam requiritur efficiens, sufficiensque principium in eo, quod illam passurum est. Lege quæ dicuntur lib. 2. de Gener. c. 11. q. 1. art. 4.

...d secun-...m. Ad secundum, nihil referre si aliquantulum anima à mortali corpore degrauetur, quo minus ipsius vnionem amet: attendimus enim id, quod natura hominis ex propria fert conditione. Porro Salomon de operibus studiosis maxime loquitur, quibus deprauatus appetitus repugnat; non autem de pure naturalibus, vt in præsentia.

...d ter-...m. Ad tertium, neganda est minor propositio, quia actum informandi, quæ est princeps animæ perfectio earum, quæ illius naturam comitantur, eadem omnia absque materia non obtinet. Pro solutione quarti, sequens articulus proponitur.

ARTICVLVS IV.

SOLVITVR QVARTVM ARGVmentum *superioris articuli pro Scoto.*

...rs qua ...rmat ...urre-...nem ...natu-...lem. QVartum argumentum petit, an reunio animæ ad corpus, quæ ipsa est resurrectio, naturalis sit. Videtur enim affirmatè respondendum. Namque si ad materiam attendamus, manet in ea post separationem animæ capacitas antiqua, siquidem ab eadem nullo modo distinguitur. Si vero animam consideremus, cum sit etiam formalis quædam, ac transcendens habitudo erga materiam, haud dubie cum perseueret anima, perseuerat eius ad materiam inclinatio. Non est igitur cur ratione vtriusque vel alterius partis, non possit vnio naturaliter iterari. Quod si ita est; ergo siue à prima, siue à secunda causa agente id præstetur, naturæ debito continget, cum iis, quæ naturaliter vniri valent, causa naturaliter vniens respōdere debeat, id quod etiam D. *...nfirma-...r aucto-...ate.* Clemens non obscure testatur lib. 5. constit. c. 6. vbi sic ait. Qui corpus Adæ fabricatus est, idem & Adæ, & cæterorum corpora suscitabit, quod hoc naturæ hominum rationis participi debeatur. Accedit quoniam non alia ratione melius constare potest, quid futurū fuisset hominibus, si erga illos Deus naturalem, generalemq; prouidentiam tantummodo exhibere vellet. Quando quidem solius animæ status satis esse non videtur, vt homini abunde prospiciatur.

Reunionē esse naturalem quo ad entitatem. Hæc tamen sententia ad summum concludit vnionem semel dissolutam inter animam, & corpus, naturalem esse quoad entitatem, q; libenter fatemur. Nec enim illa ex eo quod postquam euanuit, iterum redeat, amplius variatur, quam penes actum, ac potentiam. Non tamen (quod est quarti argumenti, in cuius explicatione versamur, institutum) efficit eam, vel naturaliter exhibendam esse, vel alicui homini semel corrupto deberi, aut deniq; ab eo fore cognoscendam, sed peculiari Dei institutione, ac decreto, quod vocant supernaturalem esse quo ad modum, non quasi modum aliquē intrinsecum habeat supernaturalitatis (id enim à vero abest; tum quia actio ipsa iam est modus quidam, tum quia iam in termino aliquid supernaturalitatis induceret quod nemo admittit) sed per extrinsecam denominationem à supernaturali Dei prouidentia, qua eandem numero productionem, remque productam in alio tempore, locoque exhibet; id quod ipsa voce reunionis insinuatur, quæ repetitionem quandam eiusdem rei menti ingerit. *Supernaturalem quo ad modum. Qui sit ille modus.*

Respondetur ad rationē partis affirmatiuæ. Atq; huc spectat quod D. Thom. ait 4. contra gent. c. 81. quem locum adducit etiam Caietan. 1. p. q. 76. art. 1. ad finem, sequunturq; alii Theologi cōmuniter, resurrectionem naturalem dici in facto esse; in fieri vero supernaturalē. Quod modo iam à nobis explicato est intelligendum. Ea igitur, quæ paulo ante adducta sunt, nihil efficiunt, quamuis enim eadem anima, atq; materia post dissolutionem vnionis maneant, non remanet tamen in aliquo agente secundo virtus eas iterum vniendi; neq; in illis proxima capacitas ad talem vnionem, vt ad finem librorum de ortu, & interitu explicatū est. Iam D. Clemens de morali debito nō physico loquitur, quatenus videlicet integra hominis natura, quia rationis est particeps, modo aliquo postulat, vt ad beatā vitā promoueatur: quemadmodum & Augustinus in Epist. ad Dioscorum scripsit tam potentis naturæ esse animam, vt eius beatitudo redundet in corpus, cum tamen ex æquo, bonoque gloria corporis sit ab anima beata, non vero ex aliquo puro naturæ iure. Quod deniq; addebatur rectè ea sententia constare de naturali prouidentia hominis post mortē, non vrget; satis enim compensari possent quæ in hac mortali vita, homo bene operaretur, si soli animæ æternum præmium donaretur. *Lib. 2. c. 11. q. 1. art. 4. ad 4. Resurrectionem homini non deberi.*

Ex his, quæ dicta sunt videri alicui potest, reunionem animæ ad corpus, si non exhiberi, saltem cognosci naturaliter posse, cum nihil supernaturalitatis amplius habeat, quam quod à Deo extraordinaria naturæ lege reuocetur. Verum quanquam admodum probabi-

les sunt rationes, immo fere demonstratiuæ, quibus ostenditur reparationem hominis esse possibilem, vt patet ex lib. 2. de Generat. cap. 11. quæst. 2. artic. 2. quanquam item reuera exhibendam esse naturales coniecturæ esse possint; certo tamen, & euidenter, neq; eo modo, quo fides docet, nemo vnquam naturali lumine assequi potuit futuram esse. Quis enim liberum, ac extraordinarium Dei decretum cognoscat: cum nemo hominum scire possit Dei consiliũ, aut cogitare quid ipse velit, vt ait Salomon. Atque hæc pro quarto Scoti argumento dicta sint.

Iam vt certo futuram nullum natura lumen attingit.

DISPVTATIO III.

DE IIS, QVÆ AD COGNITIONEM animæ separatæ pertinent per modum actus primi.

EXpeditis iam, quæ ad animam separatam quoad esse spectant, consequens est, vt ea aggrediamur, quæ ad illius referuntur operationem; primum immanentem, qualis est cognitio: deinde transeuntem, aut quasi transeuntem; cuiusmodi est sui ipsius, aut aliorum etiam motio per loca. Namq; circa illius perpessionem vna tantum difficultas, eaque à diuina institutione potius, quam à natura orta, motum habet: qua scilicet ratio à calore, & frigore pati possit in pœnam flagitiorum apud inferos. Cætera vero, quæ in intellectu, voluntate, aut potentia motrice patitur, cum docetur, siue illuminatur, cum gaudio tristitiaque afficitur, cum denique loco detinetur, minora sunt, de quibus tamen omnib. in huius tractationis progressu mentio fiet.

Quotuplex sit animæ actio.

ARTICVLVS I.

VTRVM POTENTIÆ COGNOSCENTES animam à corpore abeuntem comitentur.

QVamuis præsentis dubitationis conclusio facilis sit: prætermissa tamen non fuit à D. uo Thoma prima parte quæstione 77. articulo 8. & quæstione vnica, de anima articul. 10. atque aliis in locis, ea fortasse de causa, quia doctrinam continet non inutilem. Partem igitur vniuersim affirmantem tenuerunt nonnulli, quos citato loco primæ partis, suppresso nomine adducit D. Thomas. Item Plato, eodem teste art. 5. illius quæst. ad 3. quibus consentit Greg. Arim. in 2. dist. 17. quæst. 3. art. 1. aliiq; Nominales quatenus omnes cognoscendi potentias, itemq; appetendi ab anima re ipsa non distinguunt. Cuius placiti argumenta hæc sunto. Primum, Vt se habent potentiæ corporis ad corpus; ita potentiæ animæ ad animam: ergo sicut illæ in corpore, ita hæ in anima existent. Tunc sic. Potentiæ animæ, quinq; numerantur ab Aristotele, vegetandi, sentiendi, intelligendi, appetendi, loco mouendi; omnes igitur, quæ ad cognitionẽ pertinent, resident in anima, alioqui cur magis animæ, quam corporis dicerentur? atque adeo à corpore discedentem sequentur, cum nulla ratio sit, cur esse desinãt, si illarum subiectum anima non occumbit.

Sententia quæ affirmat probatur primo. Citantur

In lib. 2. de Anima c. 3. & 4. art.

Secundum, Sensus in eo subiecto debent existere, à quo fluunt; cum per immanentem emanationem pullulent: atqui ab anima, non à materia fluunt, in illa igitur non in hac hærent immediate, & quod est consequens, eandem etiã à corpore auulsam comitantur. Minor communi Philosophorum sermone celebratur, dũ potentias ab anima fluere dictitãt, nulla materiæ facta mentione: nec immerito, siquidem ea nullius est actiuitatis, atq; adeo neq; emanationis principium elicitiuum.

Secundũ.

Tertium, Potentiæ animæ vitæ quædam accidentariæ sunt, sicut ipsa est vita essentialis; ergo dum hæc fuerit, erunt & illæ, atqui in potentiis vitalibus maxime numerantur cognoscentes: ergo.

Tertiũ.

Quartum, Intellectus manet in anima separata: ergo & potentiæ reliquæ, quæ cognitioni obseruiunt. Antecedens multipliciter probatur, tum quia intellectus, sicuti à materia in cognoscendo, ita & in essendo abstrahit, tum quia si anima extra corpus manet, ne sit otiosa, aliquam sane potentiam exportare debet, q̃ quæso magis intimam, atq; immediatã, quam intellectum? tum tertio, quia ita scriptum reliquit Arist. lib. 1. de anima c. 4. tex. 56. atq; ex sacra pagina constat, quæ docet hominem imaginem, & similitudinem Dei in se habere, quod Patres omnes de anima accipiunt ratione intellectus, ac voluntatis: quare iam ab anima separata Dei imago aboleretur, si intellectus illam in eo statu non comitatur, quod est impium. Demum, Christianæ fidei documentum est, beari animas ex Dei cognitione, viq; intellectiua; ergo. Consequẽtia vero præcipui argumenti inde ostenditur, quia intellectus noster eius est conditionis, vt non nisi sensibus præeuntibus tanquam administris, descendat in operationem. Oportebit igitur animam separatam non solum intellectum, sed etiam sensus asportare.

Quartũ.

Quintum, Anima re ipsa eadem & intellectiua, & sensitiua est, non enim duæ in homine admittendæ sunt, vt lib. 1. de Gener. c. 4. qu. 21. traditum est; ergo sicut ab illa, qua rationalis, intellectus, & voluntas manant; ita ab eadem, qua sensitiua, manabunt sensus, atq; appetitus; sicque non illas solum facultates, sed has etiam separata retinebit.

Quintũ.

Sextum, Si senex oculum iuuenis reciperet,

Sextũ.

id est

id est organum, belle perspiciet, vt dicitur lo- co citato de anima; Organum igitur, non potentia senescit; proindeque minime corrumpetur, sed potius cum anima semper vigebit. Quo etiam modo dici potuit ab eodem Aristot. bene valiturum hominem, cuius anima victum corpus deponat, aliudque iuuenescens nanciscatur.

Septimo. Septimum, In anima separata dolor, & ira, quæ sine sensibus esse non possunt, excitantur; cum in e s fletum, dentiumque stridorem futurum diuinæ literæ testentur; ergo cum tadem sensus perseuerant. Confirmatur argumentum primo ex August. lib. 12. super Genes. ad lit. cap. 19. & 20. asserente, animam sentire quædam sine corpore, id est, gaudium, & tristitiam: & cap. 46. non corpus, sed animam dolere per corpus, quo vtitur tanquam nuntio: & apertius lib. de spiritu, & anima, recedentem a corpore mentem trahere secum sensum & imaginationem. Nec mirum, si anima separata hæc possideat, cum in dæmone multo separatiore insit furor irrationalis, concupiscentia amens, & phantasia proterua, vt ait Dionys. 4. cap. diuinorum nominum. *Argumenti confirmatio.* Confirmatur secundo, quia virtutes ac vitia, animas non deserunt extra corpus (alioqui si nihil horum in eis inuenitur, quo merito separatæ donantur, gloria, quo demerito suppliciis puniuntur?) sed pleræque istarum qualitatum insunt appetitui, vt 3. Ethic. doceri solet; inest igitur in anima appetitus, eiusq; comes sensus. *Confirmat.* Confirmatur tertio; quia si sensitiuæ potentiæ in anima non remanent, non apparet modus, quo illa ab igne corporeo (vt fides tradit) patiatur; siquidem dolor sentientis potentiæ actus est, vel non sine illa suscipi potest.

Octauo. Octauum, Potentia motiua manet in anima separata, cum tamen per membra corporis motum edat; ergo licet potentiæ sensitiuæ per organum corporeum functiones suas exerceant, manebunt nihilominus in eadem anima extra corpus.

Conclusio. Sit tamen hac de re prima conclusio Intellectus animam separatam comitatur. Hanc satis suadent ea, quæ in tertio argumento sunt adducta; vnde de voluntate idem concludendum est, cum vnicuique potentiæ cognoscenti sua etiam appetens accommodetur Non vtimur autem illo argumento, intellectum, videlicet, ac voluntatem ab anima realiter non distingui, cum id lib. 2. de anima cap. 3. quæst. 4. reiectum sit.

2. Conclusio. Secunda conclusio. Reliquæ potentiæ sensitiuæ, anima separata pereunt, non solum quoad actum (id enim fatetur Greg.) sed etiam quoad ipsarum entitatem. Ita D. Tho. 1 part. quæst. 77. art. 8. cũ suis ibidem, Durand. in 4. dist. 44. q. 11. art. 2. Probatur vero hunc in modum. Primo, Sensitiuæ potentiæ corporeæ sunt, non possunt ergo animam extra corpus comitari. *1. Ratio.* Argumenti consequutio bona est. Antecedens vero ratione ducta tum à subiecto, tum ab obiecto, tum denique ab operatione stabiliri potest A subiecto quidem; quoniam illud corporeum est, nimirum, vel totum compositum, vel materia, vt formam induit iuxta varias ea de re sententias, quæ primo de Generatione libro cap 4. quæst. 4 sunt tractatæ. Ab obiecto autem, quia sentientes potentiæ non nisi de re singulari, materiali, ac concreta cognoscunt. Ab operatione tandem quia solam directam eliciunt, non vero reflexam, saltem perfecte. Hæc autem longe absunt ab iis facultatibus, quæ spiritualẽ formam, qualis est humana, comitari debent extra corpus. *2. Ratio.* Secundo. Potentiæ sentientes corporeæ sunt in brutis, vt planum est, superflue igitur in nobis spirituales erunt; & quod inde sequitur, falso animam separatam dicentur sociare.

3. Ratio. Sentientes potentia ab animali quod corporeum est profluunt. Tertio. Animal ens est simpliciter corporeum, atque adeo & homo; quia licet spiritualem formam contineat, ea tamen in totius hominis constitutionem corporaliter concurrit: sicut & reliquæ materiales formæ, cum quibus ipsa in eo concurrendi modo vniuoce conuenit; at sentientes potentiæ ab animali, qua animal est, deriuantur; illæ igitur corporeæ sunt, minimeque idoneæ ad statum separationis. *4. Ratio.* Quarto argumentatur D. Thomas in quæst. de anima art. 19. Sentiendi operatio non est propria animæ; sed toti coniuncto, iuxta Aristotelem primo de somno, & vigilia cap 1. nec immerito, quia alioquin animæ brutorum subsistentes essent, si propriam, nec cum materia communem actionem ederent, ergo facultas ipsa prędictam operationem eliciens in anima non residet, sed in coniuncto: aut si malis, in materia formæ coniuncta. Accedit illud ex libro de Ecclesiasticis dogmatibus ca. 19. apud Augustin. tomo 3. Ex duabus substantiis constat homo: anima cum ratione sua; & carne cum sensibus suis.

Obiicitur primo. Sic tamen aduersus huius secundæ conclusionis probationẽ oppones primo; Etsi subiectum corporeum conferre nequeat spirituali formæ esse simpliciter, & (vt vocant) existentiæ, eo quod illud ordinis sit ignobilioris; confert tamen & secundum quid, hoc est, informatiuum; vnde materia prima ipsius etiam formę rationalis causa esse perhibetur; igitur è conuerso forma corporea, qualis est sensus, conferre poterit animæ, quãuis spirituali, receptiuum esse, atq; adeo conferre, vt hæc illũ recipiat. *Obiicitur secundo.* Secundo, Anima rationalis nobilior est potentiis sentientibus: nihil igitur obstat quominus eis existentiam valeat impertiri.

Ad 1. obiectionem.

Primæ tamen obiectioni occurrendum, A tam materiam quam formam substantialem posse ad inuicem causalitatem exercere ; ita vt illa huic informatiuum esse conferat ; & hæc illi receptiuum tribuat, quia neutra supponit aliam perfectam in tali esse, sed potius imperfectam inuenit, vt mirum non sit, si eam perficiat; at vero formam accidentariam supponere subiectum iam perfectum in omni esse substantiali, quale est receptiuum esse, sicque ab ea in subiectum prouenire non posse. B

Ad 2. obiectionem. Ex D Dionys. & libro de causis.

Secundæ respondendum, animam rationalem non ideo existentiam corporis potentiis non conferre, quod illius nobilitatem excedant ; sed quia ea est formarum per se minime consistentium natura, vt ad conditionem subiecti sese accommodent, cum in eius esse consortium deuocentur; itaque aut extensionem subeant, si extensum sit: aut indiuiduitatem, si sit indiuiduum ; id vero contra naturam materialium potentiarum eueniret, si in C spirituali anima inesse dicerentur.

3. Conclusio. Potentiam motiuam animæ propriã cum eadem permanere.

Tertia conclusio, Potentia motiua ipsi animæ propria, eandem à corpore decedentem non deserit; in qua quidem conclusione nulla est dubitatio, sicuti neque in prima, si alia mouendi facultas, præter eam, quæ in corpore residet, animæ propria tribuatur, quod cum in extrema huius tractationis disputatione ostendendum sit, non est cur hoc loco id animaduertamus. D

ARTICVLVS II.

SOLVVNTVR ARGVMENTA *superiori articulo adducta.*

Ad primũ.

AD primum dicendum etsi vitales facultates potentiæ animæ sint, propterea quod ab ea perenniter fluant, ac per easdem viuamus : non propterea oportere vt idem subiectum inhæsionis habeant. Satis enim est, E si insint materiæ cum forma substantialiter, atque adeo maxime coniunctæ.

Ad secundum.

Ad secundum, si de subiecto totali sermo sit, vera est maior; sed falsa minor: Si de partiali: seu vt quo, falsa est maior, eiusque probatio statim adiuncta; est enim emanatio potentiarum materialium comparata ad animam, simpliciter transiens, cum in materia sit, exerceaturque.

Ad 3.

Ad tertium, vt sensus accidentariæ vitæ sint F & appellentur, fateæ illos ab essentiali vita perpetua emanatione pendere; nec in materiam, nisi eidem essentiali vitæ vnitam recipi.

Ad 4.

Ad quartum, admisso antecedente cum confirmationibus ibidem adiectis, neganda est consequentia: conditio enim illa humanæ cognitionis intellectiuę, vt nõ nisi obseruiente sensu exhibeatur, coniuncti intellectus est, non separati.

Ad 5.

A Ad quintum, quemadmodum sensus non eo prorsus modo ab anima pullulant, quo intellectus, & voluntas; ita mirum non esse, si in subiecto inhæsionis etiam discrepent, nempe posteriores hæ potentiæ ab anima solitarie spectata emanant; priores vero illæ ab eadem corpori sociata; vnde fieri potuit, vt aliæ aliud subiectum immediatum sortirentur.

Non eodem modo potentiæ ab anima demanant.

Ad 6.

Ad sextum, ita euenturum quod ex Aristot. adducitur, quoniam dum materia rite dis- B posita fuerit semper videndi potentia ad functionem idonea resultabit; cum, ea hypothesi data, nihil iam desideretur : non autem quod eiusmodi potentia incorruptibilis sit, in anima ue residens.

Ad 7.

Ad septimum, dici in primis posset generatim, dolorem, torsionemue quamlibet ex se corruptricem subiecti, animam separatam naturaliter non afficere, vt perspicuum est, affectuтam vero si eidem inessent sensus, atq; ap- C petitus; vnde non leue argumentum pro secunda conclusione eruitur. Deinde respondemus sigillitim, fletum, stridoremque dentium metaphorice accipienda esse ad captum rudiorum, si de animæ separatæ supplicio Christi Domini sententia procedat, vt fletus nomine mœroris vehementia significetur ; stridoris autem dentium, intestinum odiũ, quod in animo cum ardet, dentibus etiam stridorem ciet; in appetituque sensitiuo rabies nun- D cupatur. Si autem de totius hominis pœna, erit quidem propria locutio, quanquam in fletu ad lachrymarum expressionem non sit veniendum; cum hæ generationem, corruptionemque inuoluant, quæ post diem iudicii in substantiis non erunt.

Quid sit ille fletus, & strider, animæ [...]cuntur cruciam[...]

Damna[...] lacrym[...] non e[...] dent.

Ad 1. confirmationem.

Ad primam deinde confirmationem (quem tamen locum à D. Thom. 1. part. quæst. 77. art. 5 citatum tam expressum nõ legimus) respondendum, loqui August. de cognitione animæ, E qua tam corporea, quam spiritualia valet attingere; ac si apertius diceret; intelligere animam tum ea, quæ corpore vacant, tum quæ corpore sunt prædita. Aut certe sentiendi verbo vti pro intelligendi : qua vsurpatione lib. 2. de libero arbitrio cap. 6. intellectum in anima, interiorem eius sensum, cum discipulo agens, appellauit. Item, quod idem Augustinus scribit non corpus, sed animam dolere per corpus, nihil obest nostræ doctrinæ, sed F prodest potius; siquidem dolor proprius potentiæ corporeæ affectus est, ad quem proinde anima non nisi corpori vnita potest concurrere. Porro, liber de spiritu, & anima, Augustino falso tribuitur, vt ex D. Thoma alibi dictum est, neq; magnæ admodum auctoritatis credatur, vt illius doctrinæ sit vniuersim habenda ratio. Deniq; D. Dionysii locum interpretatur idem D. Thomas quæst. disputata de anima artic. 19. ad 8. vt ea passiones non

Dolor proprius affectus est corporis.

sint

sint in Dæmonibus, nisi proportione quadã, A ac similitudine ad humanas.

...1. Confirmatio-n. Ad secundam confirmationem dicito, si nomine virtutis, ac vitii habitus (vt par est) intelligantur, non torqueri animas propter illos, aut donari gloria, sed propter actus præteritos, vnde tales habitus manarunt, præsentemque reatum culpæ, qui in anima re vera inest, siue relatio sit, siue quid aliud, vt apud Theologos disputatur. Quod si quemad- B modum in potentia corporea, præsertim appetitu actus, habitusque tam virtutis, quam vitii admitti solent ob aliqualem libertatis formalis participationem, sic & reatum nonnullum concedamus, supplicium ei respondens nonnisi post corporum, atq; adeo ipsius appetitus resurrectionem subeundum erit.

...ima ...s tor-...entur ...pter ha-...us, sed ...pter a-...u & cul-...reatum.

...d 3. Confirmatio-...m. Tertia confirmatio dubitationem continet Theologorum propriam, neque eius explicatio (quam tamen in hac vita possibilem esse negant Durand. loco paulo post citando, C Bellar. libro secundo, de purgatorio cap. 12. iuxta August. & Gregorium) admodum necessaria nunc est, cum pœna, quam vocant sensus supernaturali vi sit infligenda damnatorum animis, cui subeundæ si quis contenderet necessarios esse sensus, non propterea concluderet eos naturaliter (vt nunc agimus) ab animis ex hac vita deportari. Quin etiam neque eiusmodi positio de modo patiendi mediis sensibus, atque appetitu, vera esse potest, aut certe rem in obscuro adhuc relinquit; cum explicandum supersit, quomodo incorruptibilis anima ostendatur, ex eo quod immodicum inferni ignis calorem sensu percipiat. Lege Durand. 4. distin. 44. quæst. 12. art. 2. in refutatione tert æ opinionis.

...pæna ...sus quã ...ima pa-...ur apud ...eras.

...d octa-...m. Ad octauum dic, manere quidem potentiam motricem in anima separata, non illam, quæ in hac vita per corporis membra motum edit, cum sit etiam corporea, sed aliam ipsi a- E nimæ propriam, qua non nisi in statu separationis vtitur. Quæ doctrina quamuis in quæstione sit posita, erit tamen à nobis extrema disputatione suadenda.

ARTICVLVS III.

AN NE SPECIES, ATQVE HAbitus in intellectu, & voluntate animæ coniunctæ residentes, eandem à corpore separatam comitentur.

...anæ la-...& effu-...fues si-...vendicet ...s qua-...e. QVæstio hæc late admodum pateret, si in tota sua amplitudine à nobis tractaretur. Funditur enim in primis ad eos, qui nullas præterquam in parte sentiente species agnoscunt, in quibus numerantur Henricus quodlib. 5. quæstione 14. (etsi quoad habitus affirmet manere eos in anima separata quodlib. 6. quæst. 8.) aliique apud D. Thom. prima parte quæst. 89. art. 5. à quorum dogmate parum abest Auicenna (cum Sanctus Doctor expugnat, quæst. 79. artic. 6. & Abulensis inferius adducendus) opinatus tunc solum cum actu intelligimus, species in nobis seruari. Auicennę accedit Auerroes 12. Met. com. 2. credens substantiis separatis nullos inhærere habitus: vt refert Caiet. prima secundæ quæst. 50. art. 6. Sed hi omnes magna ex parte refelluntur lib. 3. de anima c. 5. qu. 3. & sequent. Funditur item quæstio ad illam scholasticorum dubitationem, an ne Theologia apud nos acquisita manet in patria, quam quidam tractare solent, vel initio 1. part. vel ad prologum sententiarum. Denique ei maxime accedit, quæ est 67. primæ secundæ D. Thom. vbi tam de virtutib. moralibus, quam Theologicis quæritur, vtrum post hanc vitam in anima perseuerent; sed nos intra nostri instituti metas quoad fieri poterit, continebimur.

Ac pro parte negatiua se offerunt argumenta, tum à natura ipsa, tum à diuina prouidentia petita. A natura quidem huiusce modi. Primo, quia quod attinet ad habitus, cum illi contrarium habeant, si quis hinc opinatiuum deferat, vel erroneum, haud dubie in morte vtrumlibet deponet; quandoquidem anima separata euidentem cognitionem ob- D tinebit, sicque per contrarium actum, eumque perfectissimum propellet, vt scite annotauit Bellar. libro secundo de purgatorio capite 9. *Pars quæ negat probatur primo quoad habitus.* Quod deinde attinet ad species, etsi contrario vacent, neque corruptibili subiecto hæreant, attamen à phantasmatis, sicut in fieri, ita & in conseruari pendent; ergo iis abolitis extinguentur etiam species: quemadmodum Lunæ fulgor, amoto Sole, confestim emoritur, quamuis neque illa corrumpatur, neque iste contrarium vendicet. *Item quoad species.* Assumptum probatur; tum quia species intentionale habent esse, atque adeo ita debile, vt perenni efficientis causæ influxu egeant; tum quia id significasse videtur Aristoteles in prædicamentis, cum scientiam ex longa ægritudine corrumpi docuit, quod non nisi ratione phantasmatum, quæ per id tempus, ac maxime per mortem excidunt, vere dici potuit. Tum denique quia habitus conclusionum, ita à principiorum habitibus pendere videtur: hac enim F de causa Theologia ab hæretico Theologo aboletur, quod fidei habitus, à quo pendebat, subtrahitur à Deo.

Secundo, Pars intellectiua in hac vita nihil, nisi sensitiua ministrante, operatur; cum igitur post mortem operatio sensuum nõ sit, non erit etiam apud intellectum; non enim efficacior ex separatione redditur, vt iam corporis adminiculũ non requirat. Et quod hinc *Probatur 2.*

sequitur frustra species habitusq; manebunt, cum in actum secundum prodire nequeant: ex eodem enim fundamento, quod scilicet prodire nequeat habitus fidei in patria in actum, concludit D. Thomas eundem habitum frustra fore 1.2. quæst. 67. art. 5. ad. 5. Et confir-

1. Confirm.

matur primo, quia, vt dicitur 1. & 3. de Anima, corrupto corpore, mens neque reminiscitur, neque amat, quod credibile non est dixisse Philosophum, quia illa corrumpatur; vt initio huius tractationis vidimus; sed quod propria cognoscendi amandique instrumenta, id est, species atque habitus pereant & euane-

2. Confirm.

scant. Confirmatur secundo, quia habitus inclinant ad actus similes iis, vnde prodiere, iuxta Philosophum 2. Ethicor. ædificando enim fit homo ædificator, & iterum, ædificator factus potest ædificare; sed abitus illi ab actibus intellectus supra phantasmata se conuertentis sunt geniti: ergo si post mortem huiusmodi conuersio locum non habet; neque etiam habitus, aut species tunc permanebunt.

Probatur 3. ex diuina prouidentia.

Iam vero à diuina prouidentia eiusmodi argumenta deducuntur, sitque tertium. Nam 1. Corinth. 13. dicitur scientiam in mortali vita comparatam, fore destruendam post mortem; nimirum, quia imperfecta, obscura, multæque sit incertitudinis: sed scientia habitibus, ac speciebus constat: vtraque igitur cum toto homine extinguentur, neque animam à corpore recedentem comitabuntur.

Probatur 4.

Quarto, quia sæpe accidit, vt qui sunt scientia præditi, vitæ sint perditæ; contra vero ignorantes sint innoxii: ergo si hinc omnis scientiæ supellex asportetur, ornatiores erunt improborum animæ, quam proborum; quod in statu perpetuo non sine magna diuinæ prouidentiæ nota diceretur.

Proponitur pars affirmatiua quæstionis.

Affirmantem nihilominus partem tuetur D. Thomas 1. part. quæst 89. art. 5. aliisque in locis non raro. Abul. in 25. cap. Matth. quæst. 580. & plures alii. Item ii, qui idem censent de illis quæstionibus, quas initio huius articuli proposuimus; qui etiam in anima separata memoriam agnoscunt. Quapropter sic argu-

1. Argum.

mentari licet: Primo, In anima separata datur recordatio, vt latius ostendemus inferius, hæc autem sine reseruatis speciebus non est: ergo anima olim conquisitas retinet. Minor

Separata anima recordatur per species acquisitas.

declaratur, quia quamuis anima per species à Deo denuo sibi inditas intelligere possit res antea à se cognitas; ea tamen cognitio recordationis nomen non omnino meretur; cum iterata non sit, hoc est, per ea instrumenta, quæ ex vi prioris cognitionis in nobis fuerint relicta. Accedit, quoniam 3. de Anima, cap. 4. tex. 6. eos laudat Aristoteles, qui animam locum specierum nuncupabant; quæ analogia eo spectat, vt anima species sibi semel creditas, deinceps seruet, quemadmodum obseruat D. Thomas.

2. Argum.

Secundo, Fictitium est asserere species intelligibiles pendere in sui conseruatione à phantasmatis; cum igitur neque contrarium, neque subiectum corruptioni obnoxium habeant (quibus modis accidere posset earum corruptio, vt habetur cap. 2. libri de Longit. & breuit vitæ) animam à corpore abeuntem non deserent. Probatur antecedens, in quo

Species intellectiles conseruari sine phantasmatis.

solum est dubitatio, tum quia impressa phantasmata ab externorum sensuum imaginibus non eo modo pendent: quandoquidem illis omnibus ligatis per somnum phantasia intus somniando operatur; quod absque reseruatis à vigilia speciebus fieri non posset: pari igitur ratione, ne dicam maiori, intellectiles species absque phantasmatum influxu conseruabuntur, tum quia effectus ab ea causa pendet in conseruari, à qua pependerat in fieri: atqui species intelligibiles non à phantasmate impresso, sed ab actu phantasiæ, iuncto intellectu agente, fiunt: dicendum igitur potius fuerat cum Auicenna, non permanere species intelligibiles in mente, nisi dum actu phantasiamur, quod est absurdum.

Assertio.

Sit igitur huius articuli assertio, In anima separata inueniri tum species, tum habitus partis intellectiuæ, & quidquid in eadem anima ante separationem inerat, nisi vero (quod ad habitus attinet) aut per contrarium actum pellantur, vt fieri potuit ante eandem separationem, aut etiam ratione status gloriæ, vel damnationis, quippiam istorum à Deo detrahatur. Inueniri, inquam, quoad entitatem, etsi quoad vsum aliqui vacent, quia deest fortasse materiæ, vti temperantiæ, libertati, fortitudini, aliisque eiusmodi habitibus acquisitis, seu à Deo infusis.

Respondetur ad 1. arg. partis negatiuæ.

Reliquum est, vt argumentis negatiuæ partis occurramus. Ad primum, quoad habitus attinet: patet responsio ex dictis. Quod vero attinet ad species, Ochamus in 4. q. 12 art. 1. arbitratur demonstrari non posse manere illas, per motus adducto argumento, solumque probabiliter ita teneri posse, tum propter sententiam Hieronymi in Epist. ad Paul. Scientiam discamus in terris, quæ nobiscum perseueret in cœlis: tum quia communiter Sacri Doctores asserunt recordari animas post mortem flagitiorum, quæ forte viui perpetrauimus. Verum non recte philosophatur Ochamus, nec enim, vt superius ostendimus, intelligibiles species pendent in sui conseruatione à phantasmatis, neq; ea, quibus mouetur, vt probabilem credam nostram sententiam, satis vrgent; siquidem D. Hieronymus de rebus ipsis non de scientia, commode potest intelligi, quasi suadeat, vt ad diuina æterna-

Non apte dixit Ochamus probabile tantum esse conseruari species.

que

A que, quam ad humana, impensius incumba mus. Porro præteritorum flagitiorum recordatio cum à S. Doctoribus delebretur in pœnam, aut etiam (si condonata sint) in gloriam animarum, non inepte credi posset locutos fuisse peculiari Dei prouidentia spectata. Dicendum igitur intellectiles species omnino reseruari in anima separata, si solum rerum generalem cursum attendamus. Neque esse tam debiles, vt illico intercidant absentibus phantasmatis. Aristotelis vero dictum in prædicamentis de scientia procedere quoad vsum phantasmatum, qui velut appendix est humanæ scientiæ. B Denique falsum esse conclusionum habitus à principiorum habitib. perpetuo pendere, atq; theologicos habitus abolere in Theologo hæretico, fidemve acquisitam, cum hæc mere gratuita non sint, quamuis in assensus suos prodire nequeant, ob defectum habitus fidei, à quo pendent in operando, vt alibi docetur.

[...]ecies [...]pse na[...]a ma[...]t in a[...]na.

[...]bitus [...]clusio[...]m non [...]dent in [...]seruari [...] habiti[...] princi[...]orum.

C Ad secundum negatur consequentia, quia quamuis species hinc delatæ habituræ non essent vsum aliquem, satis foret habuisse illam quondam, nuncque intellectum exornare, quod etiam de habitu fidei dici posset cóparatione animarum beatarum; quanquam verisimilius, ac ex sententia D. Thom. sit, eum non manere, aut quia id repugnat, aut certe quia Deus ita decreuit, vt ex illo Pauli loco 1. ad Cor. 13 constare videtur. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior au- D tem horum est charitas. Quin vero posse animam separatam speciebus hinc delatis, vti disputatione sequenti ostendemus. Ad primam vero confirmationē dicendum cum D. Thoma 1. par q. 89 art. 6. ad 1. loqui Philosophum de reminiscentia & amore secundum cooperationem corporis. Ad secundam, dic illam conuersionem intellectus supra phantasmata, si recte declaretur, modum esse accidentarium, & valde extrinsecum ipsius in- E tellectionis, cum sit solum concomitantia quædam phantasiæ simul operantis, vt sæpe dictum est, præsertim cum rerum abstractarum intellectio elicitur: conseruabuntur igitur species in anima separata etiam tunc, cum prædicta conuersio non erit.

[A]d 2. arg. [Sp]ecies tam [a]d vsum, [t]am ad [or]natum [a]nimæ in[se]ruire.

[A]d 1. Confirmatio[n]em.

[A]d 2. Confirmatio[n]em.

Ad tertium, quod ex diuina prouidentia deducebatur, omissis variis interpretum expositionibus in hunc locum, dic: si inibi quālibet scientiam Paulus intelligat, eam non F absolute fore destruendam, sed quoad necessitatem ministerii sensualis; non enim ope sensuum egebunt beatorum hominum mentes, de quibus loquitur. Ita D. Thomas eo loco Pauli, lect. 3. & 1. par. q. 89. art. 5. ad 1. & 1. secundæ, q. 67. art. 2. ad 1. D. Bonauent. Richard. Durandus & alii in 3. distin. 31. cum Magistro A eadem dist. cap. 3. quidquid senserit in oppositum Albertus & Gabriel eadem dist. 31. Si autem nomine scientiæ sola intelligatur Theologia, iure destruendam affirmat, per subtractionem Diuini concursus ab iis, qui beandi erunt: quandoquidem neque ipsam fidem retinebunt, non quod vtriq; habitus cum actu visionis pugnent, vt ex Posteriorum doctrinā constare potest, sed quia ii habitus ad ornatum subiecti Deum contuentis (hac enim ratione solum eos manere verisimile esset) spe- B ctare minime videntur, quorum actus non ob extrinsecam vllam causam, sed immediatam oppositionem, cum visionis actu, Deiq; possessione pugnat, cuiusmodi sunt Catholicæ fidei, atque spei habitus, non ita vero de aliarum virtutum habitibus, fortitudine, temperantiā, &c. sentiendum; quia eorum actus, etsi ex defectu obiecti, materiæve non sint in patria exercendi, per se tamen non pugnant cum eadē visione, vt etiam de Christo Domino via- C tore traditur à Theologis; sicque in ornatum animæ remanebunt. Infundet nihilominus Deus animis habitus Theologicos euidentes, quibus satis compensabuntur ii, qui in hac vita fuerant acquisiti. Atque hanc sententiam de abolitione nostræ Theologiæ in patria tradit Theoph. in illum locum Pauli, Cathar. & Caiet. ibidem deposita sententia, quā 1 part. quæst. 1. art. 2. tenuerat, aliique recentiores. At enim Caietano loco citato primæ D partis adhærescunt etiam posteriores alii, arbitrati Theologiam nostram ineuidentem esse per accidens, remouerique ab ea posse ineuidentiam ex vi visionis beatificæ. Itaque non ad ornatum solum, sed etiam ad exercitium manere illam posse. ā. iib. fauere putant illam Diui Hieron. sententiam ad Paulinam, de qua nuper meminimus. Sed fundamentum illud falsum est, cum nostræ Theologiæ exercitium per se pendeat ad habitum catholicæ fidei, qui E per se, & intrinsece est euidens inchoatiue. Diuus autē Hieronymus vel de obiectis cognitis loquitur, vt in solutione ad primum monuimus, vel si de scientia ipsa; non de eadem numero, sed specie, aut etiam genere commode potest intelligi.

[Q]uā scientiam indi[c]at D. [P]aul. de[str]uendam [in] patria.

Vnde repugnet Theologiam viatorū manere in patria.

Infundendam à Deo beatis Theologiam euidentem.

Theologiā nostrā esse per se ineuidentem.

Ad quartum, D. Thom. 1. p. q. 89. art. 5. ad 2. respondet nullum esse incommodum, si inferior beatus ornatior sit in acquisita scientia, F quam superior; quemadmodum & in corporis statura præcellere potest. Iuxta quam doctrinam concessurus videtur idem de damnato. Vel dicito nullam hic à nobis acquiri posse scientiam, quam beati homines à Deo infundente multo copiosiorem non hauriant, quantumlibet rudes decedant ex hac vita.

Ad 4. arg.

* * *

AR-

ARTICVLVS IV.

VTRVM AB INTELLECTV Animæ ſeparatæ fluant ſpecies naturaliter.

QVæſtio hæc ſolum excitari ſolet de ſpeciebus, non de habitib. ſcientiæ aut virtutum; fortaſſe quia prima horum ſemina (quod ad aliud inſtitutum notauit Caietanus 1.2.q 67.art 2.) ſunt ipſæ ſpecies, ex quarum vſu pronum erit prædictos habitus comparare. Sed vt ad rem veniamus, quamquam Plato ante hominis ortum ſcientiam poſuit in animis, non tamen ſatis explicuit, vnde nam eis obueniret; nec nos de animis ante ortum hominis, ſed poſt obitum diſputamus; quærimuſque an ab intellectu animæ ſpecies emanent, cum primum à corpore ſeparatur, ſicuti ipſe intellectus in prima animæ creatione ab eius eſſentia dimanarat.

1. Argum. pro parte affirmante. Partem affirmatiuam hæc ſuadent argumenta. Primum, Ab intellectu Angeli effluunt ſpecies cum primum à Deo creantur; atqui eadem ratio eſt de animæ ſeparatæ intellectu: ergo, &c. Maior propoſitio non ſolum tradita fuiſſe creditur a Capreolo in 1. diſt. 3. q. 2. ad arg. Aureoli contra 3. conc. vbi ſcribit, ita profluere ab eſſentia Angeli intellectum ſpeciebus intelligibilibus fœtum, ſicuti ab anima emanant potentiæ; item ab aliis poſterioribus Theologis, inſinuataque à Caiet. 1. 2. q. 5. art. 6. ſed etiam à D. Thom. 1. p. q. 54. in cuius art. 3. ad 1. docet prius extitiſſe in Angelis vniuerſales rerum rationes, quam res ipſæ creatæ exiſterent; quod abſque neceſſitate vlla diceretur à D. Tho. ſi ſpecies pure contingenter, & non naturaliter contingerent Angelis. In 4 vero art. ad 1. ait, non generari in Angelis ſcientiam, ſed naturaliter eis adeſſe. Deinde q. 55. art. 2. ſicut cœli initio ſuſceperunt accidentia ſibi debita, & non paulatim, vt corpora inferiora; ita & Angelos ſuſcepiſſe ſpecies. Conſtat autem illa accidentia à cœlis profluxiſſe: ergo, &c. Deinde minor propoſiti argumenti facile oſtenditur, quia quemadmodũ Angeli ſenſibus vacant, queis poſſint ſpecies colligere, vt proinde neceſſum fuerit tantæ efficacitatis intellectum ſortiri, qui ex ſeſe parere illas poſſet; ita cum anima deſtituta corpore, in ſeparatarum mentium ſtatum promoueatur, ac veluti nouum vitæ genus ordiatur; æquum eſt, vt eum intellectum ſit nacta, qui à materia expeditus illi ſtatui congruentes ſpecies ex ſe promat. Et confirmatur, quoniam id decet naturam ſubſtantiarum ſeparatarum, ne ſcilicet ab ipſis obiectis ſpecies pendentes habeant, quemadmodum multo magis commendatur Solis, quam aeris natura, quod ille de ſuo, hic de alieno luceat. Et vero ſi in hoc ſenſibili mundo corpora exiſtunt, quibus lux ſit ingenita, cur in illo intelligibili ſpecierum lumina, tanquam proprietates quædam non concederentur?

2. Argum. Secundum, Homo intellectiuus euadit ratione animæ; ille autem ſpecies conquirit, ac ſibimet actiue informat; maiori igitur cũ ratione anima ſeparata, mediante intellectu, ſpecies ex ſe fundet, cũ in ea abſtractio à ſenſibilibus obiectis locum non habeat.

3. Argum. Tertium, Omne accidens à principiis alicuius ſubſtantiæ emanat, teſte D. Tho. 3. contra Gent. cap. 7. Cum igitur ſpecies accidentia ſint, nulli ſubſtantiæ rectius eorum emanatio tribuetur, quam ſeparatæ. Et confirmatur, quia impoſſibile non videtur, ſi creari à Deo valeat ſubſtantia intellectualis, à qua naturaliter ſpecies emanent; ea tamen eminentia tanta non eſt, vt ſeparatis mentibus non competat. Atq; hanc ſententiam non improbabilem iudicat Fonſeca lib. 2 Metaphyſ. c. 1. q. 2. ſect. 7. ad 6.

Sententia quæ vera eſſe videtur. Contraria tamen pars omnino certa eſt, quam tuetur Ferr. 2. cont. Gent. ca. 98. Molina 1. p. q. 55. art. 2. diſp. 2. memb. 3. & alii recentiores, eandemque vt longe probabiliorem tandem aſſeruit Fonſ lib. 5. Metaph. cap. 14. qu. 1. ſect. 4. ad fin. nec dubium quin ea D. Thomæ placuerit, vt latius probat Ferr. etenim 1. part. q. 89. art 2. ad 2. ait animam ſeparatam intelligere per ſpecies diuinitus impreſſas à Deo, & art. 3. recipere illam ſpecies ex influxu diuini luminis. Quæ verba aperte deſignant alienam actionem, & non internam efficientiam ipſius animæ per emanationem. Eandem infuſionem agnoſcit in Angelis, 1. p. qu. 56. art. 2. ad 4 & in 2 par. q 2. art. 1.

Probatur primo. Sic igitur argumentari licet. Primo, quia ſi ſpecies intelligibiles à ſubſtantia aliqua ſeparata fluerent more proprietatum, iam ea res omnes cognoſcere poſſet per ſe ipſam; quandoquidem cognita penetrataque cuiuſque rei natura, cognoſcuntur omnes proprietates ipſius; ſicque fieret, non ſolius Dei proprium eſſe alia, ac ſe per ipſum noſſe, vt tradũt Theologi: imo & ſpecies ſuperadiunctas eſſe otioſas.

Secundo. Secundo, quoniam vt exemplaria rerum à ſubſtantia quapiam emanent, neceſſarium videtur, vt res ipſæ repræſentatæ in eadem ſubſtantia inſint eminenter; nulla vero ſeparatarum ſubſtantiarum, Deo excepto, hanc habet eminentiam, cum nulla eſſe poſſit talium rerũ cauſa efficiens: ergo ab anima ſeparata ſpecies non emanant.

Tertio. Tertio, quia ſpiritalis emanatio, qualis futura eſſet ſpecierum ab anima, non impeditur per vnionem ipſius ad corpus, vt patet in intellectu & voluntate; quamquam vſus fortaſſe im-

se impediatur: si ergo emanant species ab anima separata, emanabunt etiam ab eadem coniuncta: vnde iam sententia Platonis de reminiscentia prorsus extincta, iterum reuocabitur. A

[...]arto. Quarto, quia nõ videtur vlla ratio, cur horum potius, quã illorum obiectorũ fluant species; omnium autem possibiliũ species effluere impossib le, ac supra captum naturalẽ creaturæ intelligentis: quare iam cogentur aduersariæ sententiæ auctores ad diuinam infusionem recurrere. Nec dicas fluere quidem finitas quasque postulauerit natura cuiusq; substantiæ separatæ, quandoquidem intra raritudinem eorum obiectorum alia in infinitũ factibilia sunt, ad quæ cognoscenda, credibile non est iam suffi. ere species, quæ de facto separatis mentibus infunduntur. B

Ita patet, nulla ratione dicendũ esse species intelligibiles à mente separata efficienter fluere. Q in etiam Capreoli dictum (neque enim a'iu ne ta menoris auctor contrariæ sententiæ tam ap te fuit, neq; vllo fundamento ea adscr b tur Caietano) satis commode declarare posset, si vellet. Nimirum, intellectum Angeli in eo ipso instanti, quo ab eius substãtia promanat fœtum esse speciebus, à Deo tamen ingeni s. Itaq; emanatio ad solũ intellectum proprie referenda erit; at species vero non nisi quodammodo, qua nimirum ratione intellectum proprie emanantẽ indiuidue concomitantur. & à Deo veluti generante conferuntur in prima Angelorum productione. Fatendum igitur est, in substantiis separatis, vtpote cognitionis capacibus, naturale principium inueniri, non efficiens, atq; ex se fundens species, sed passiuum, ac veluti naturalis quædam propensio ad eas excipiendas. A [...], nquam generatim; particulatim vero, hoc est, ad has, vel illas non nisi prout rerum ordo exegerit, in quo eædem substantiæ separatæ à Deo fuerint collocatæ. C D

[...]llectum [...]eris ab [...]ma e[...] [...]nare, [...]cies au- [...]impro-[...]e.

[...]I. argu- [...]m. par- [...]affirmã- Ad primum argumentum initio adductũ, neganda est maior propositio. Primus vero ex D. Tho. locus, quo ea probatur, nihil probat; solum enim docet Angelos iam tunc habuisse species à Deo impressas, cum hoc vniuersum corporeum à Deo extitit. Secundus etiam locus eo tantum spectat, vt intelligamus (iuxta ipsius S. Doctoris sententiam) Angelos à reb. scientiam non quærere, sed à Deo tanquam à generante recipere. Iam similitudo illa tertio loco adducta id solum efficit, vt intelligamus nulla mora à creatione Angelorum inditas fuisse species eorum mentibus, non autem emanare ab eis sicuti à Sole lumen. E F

[...]d 2. arg. Ad secundũ neganda est consequentia; satis enim est imprimi à Deo species vbi acquirendi via nõ patet; vt nunc in suum locum mittamus, posse fortasse animam separatam absque sensuum ope species à rebus comparare. *Ad 3. arg.* Ad tertium cũ sua confirmatione dicendum, quidquid de aliis accidentibus dicatur, ea certe, quæ notionalia sunt, emanare naturaliter non posse à substantia creata. Quin etiam Ferrar. libr 3. contr. Gent. cap. 14. idem D. Thom. pronuntiatum non de omnibus accidentibus intelligendum monet.

ARTICVLVS V.

VTRVM ANIMA SEPARATA præter eas species, quas hinc exportat, alias vel ab obiectis haustas, vel à Deo impressas, vel vtroq; modo comparet.

IN proposita dubitatione sit prima assertio: Animæ separatæ præter species hinc exportatas: item præter illam scientiam, quam infusam per se vocant, qua earum pleræque à Deo exornantur (id quod nemo iure inficiabitur) naturalibus ac nouis speciebus consignãtur. Quæ assertio quoniam communis est, etiam quoad extremam partem, quam nunc intendimus, hac vna ratione breuiter confirmanda erit. Animæ sine corpore & sensu diu seruantur, semperque seruarentur, si solam vim naturæ spectemus. Cum igitur tum inuicem, tum cum Angelis sint conuersaturæ (absurdus enim esset, qui separatis mentibus politiæ ordinem denegaret) haud dubie nouas rerum notiones denuo obtinebunt, sine quibus perfectam familiaritatem non inibunt; cum de plerisq; rebus à sensuum vsu nimium remotis, eique Reipublicæ nihilominus con sentaneis agendum sit, quarum species in vita non hauserunt. *1. Assertio.* *Lege D. Th 4. d. 45. q. 2. art. 1. q 1. ad 4.* *Separata anima nouas species infundi.*

Quod si quis dicat, animas à corpore liberas multo iam esse expeditiores, quippe quas nec corporum noxæ tardant, neq; hebetant terreni artus, nec sentientes potentiæ ad sua terrahunt obiecta, ac pene distrahunt; quominus sublimiora illa assequi valeant, vnde iam ex iis, quas hinc exportarunt, imaginibus, procliue sit immaterialia etiam rimari: is primum non omni ex parte satisfaciet, cum eorum animæ, qui ante intellectus agentis vsum decesserunt, nullas species sint nactæ. Deinde responsionẽ proferet admodũ dubiam. Quis enim credat species tam astrictæ repræsentationis, obscuræque significationis, quasque magis rerum significatarum vmbras, quam viuas imagines dixeris, vsque adeo præstare, vt ad subtilissima quæq; distincte (vt par est in eo statu) percipienda sufficiant? *Obiectio.* *Dilutio.*

Secunda assertio: Probabile admodum est animas separatas ab obiectis species non abstrahere, sed à Deo easdem recipere. Hanc do- *2. Assertio pro sententia D. Th.*

doctrinam D. Thomas 1. par. quæst. 89. art. 1. ad 3. quo loco scribit eodem modo animam separatam species comparare, quo Angeli, ex infusione, scilicet diuini luminis; vt de ipsis tradiderat quæst. 55. artic. 2. & 2. contra Gent. cap. 96. atque alibi passim D. Thom. sequuntur sui, Caietan. ad citata loca 1. par. ac præterea qu. 57. art. 2. Ferrar. lib. illo 2. contra Gent. ca. 96. Capreol. 2 Sent. dist. 3. q. 2 & plures alij recentiores. Probatur igitur assertio hunc in modum.

1. Ratio. Primo, Anima rationalis ideo vnitur corpori, vt possit cognoscendi instrumenta comparare; non enim alterius finis, quam operandi gratia materia propter formam esse dicitur. 2. Physic. cap 2. text. 23. anima ergo extra materiam posita, aut nullas denuo acquiret, aut certe à prima causa (quod est congruentius) species mutuabitur.

2. Ratio. Secundo, Externa obiecta, eorumq; species nimium crassæ naturæ sunt, proindeq; oportet attenuari illa non mediocriter in sensuum officinis, vt fiant idoneæ intellectus agentis, aut concausæ, aut instrumenta, qua de re lib. 3. de Anima dictũ est: at in anima separata nulli sunt sensus, vt artic 1. tradidimus; externa vero obiecta, atq; species admodum sunt rudia: non ergo ipsa sibi species efformat, sed à Deo recipit.

3. Ratio. Tertio, Anima separata neque à corporeis, neque à spiritualibus obiectis colligere valet species; nullas ergo re vera colligit. Probatur assumptum, quoad priorem partem. Namque corpora non nisi adhibitis quibusdam conditionibus, species suas diffundunt; indignum vero omnino erit separatas mentes, quas D. Dionysius cap. 5. Cœlestis hierar. hiæ supermundanas vocat, quod ab huius corporei vniuersi legibus eximantur, à talibus conditionibus in cognoscendo pendentes facere, credereque illas in tenebris, verbi gratia, non intueri colores, subter tellurem non percipere excitatos superius sonos, ac denique spatiis corporeis addici, quoad eam operationem, quæ maxime ab his omnib. circumstantiis est immunis, videlicet intellectionem. *(Animam separatam non accipere species ab obiecto corporali.)*

Non ita ab spirituali. Quoad posteriorem ita ostenditur, spiritualia obiecta nullas extra se fundunt species, tum quia omnis externæ motionis, præterquam localis, sunt expertes: tum quia, non nisi corporeas funderent, cum omne externum spatium corporeum sit, quas tamen idoneas non esse iam probauimus. *Occupatur obiectio.* Nec dixeris tunc saltem animam separatã fabricari sibi species posse, cum proxima fuerit alteri rei spirituali: Enim vero præterquam quod de magna rerum cognoscendarum parte, hoc est, vniuerso corporeo, sit tibi aliter philosophandum, inuite fateberis quamlibet animam tunc solum prædictas species haurire, cum se casu in rem aliquam spiritualem impegerit.

4. Ratio. Quarto, Quia sicut spirituales substantiæ coniungi nequeunt, ac colligari cum mundo corporeo, quoad aliam operationem, quam localem, vel præuiam locali; scilicet impressionem impulsus: ita par est, vt nullam alterationem ab eo mundo patiantur: quod haud ita esset, si corpora possent eis suas imprimere similitudines.

5. Ratio. Quinto, Humanus intellectus suapte natura intranea potentia est, non minus, quam voluntas, aut phantasia; atque adeo ab externis obiectis pati incapax, absque corporis interpositu: ergo licet daremus angelicum, eo quod sit potentia integri cuiusdam suppositi, aliunde complementum non desiderantis, posse immediate ab externis obiectis, vel imaginibus species abstrahere; nulla ratione ea facultas humano intellectui videtur concedenda.

7. Vlt. ratio. Denique ita suadere videtur D. Dionys. 7. de Diuin. nomin. scribens substantias separatas cognitionem à rebus diuisibilibus, aut à sensibus minime congregare. Item August. 2. de Genesi ad lit. cap. 8. vbi docet res corporeas sex diebus à Deo conditas, fuisse prius ab eodem in Angelorum mentibus productas, quasi velit separatas mentes species aliter non conquirere.

3. Assertio pro sententia Scoti. Tertia assertio, Probabile etiam est animas separatas species complures ex obiectis comparare. Hanc tradit Scotus in 4. d. 45. q. 2. consentanee videlicet ad illam sententiam, qua in 2. d. 3. qu. 11. credit Angelos eo etiam modo species nonnullas à rebus ipsis haurire; quam non pauci quoque Theologi amplectuntur. Diximus, complures, quoniam non negat Scotus, plerasq; species infundi à Deo in ipso separationis momento animis nostris, præsertim connexionum necessariarum, terminorumve sub esse possibili repræsentatrices. Illud etiam erit in hac sententia aduertendũ, nonnulla misceri ab Scoto à nobis omittenda, cuiusmodi illud est à remotis etiam obiectis, sine vllo medio substantias separatas species aucupari, cum certum sit, vt alibi contra eundem Scotum disputatum est, agentia naturalia nulla ratione posse actionem suam fundere in remota loca, quin prius fundant in proxima. Vt igitur proposita assertio à nobis approbetur, statuendum primo est, animam separatam ab obiecto, aut saltem ab eius imagine indistantem esse oportere; vt possit vi intellectus agentis species intelligibiles sibi imprimere. An vero ea imago alia non sit, quam quæ sensu externo percipi solet, an alia longe diuersa, an vtraque etiam, res est occultissima, vel ipso Augustino teste, qui in lib 2. Retract. ca. 30. ita scripsit; Verum

Alex. 3. p. q. 26. m. 2. etsi non senserit. 24. Ocha. in 4. q. 11. art. 2. Durand. 2. d. 3. art. 2. q. 2. Richar. d. art. 6. q. 1. Maur. q. 4. Greg. 2. d. 7 q. 5. art. 1. Gabr. in Cam. lib. 31. Pal. in 2. d. 3. disp. 5.

Statuuntur quæ antecedunt probationem assertionis.

signa quædam dentur ex corporibus, sensibi- A
lia dæmoni, nobis vero minime; an alia via
spirituali cognoscat, quæ gerimus, difficile,
aut nullo modo potest ab homine inueniri.
Quem locum in ius etiam canonicum trans-
latum inuenies 26.quæst.4.cap.Quoddam.

2. Statuendum secundo est, nostrates species
à multo longiori distantia deseruire posse
intellectui separato, quam sensibus; ac fortasse
in gradu etiam maxime remisso, cum magna
sit intellectus separati acuties & perspicaci- B
3. tas. Tertio, statuendum conditiones circa
diffusionem specierum nonnullarum apud
nos requisitas, vt lumen, raritatem, diaphani-
tatem, directum spatium, & si quæ sunt hu-
iusmodi, quamuis non ex parte obiecti tantum
tantum, sed etiam sensuum requiri defenda-
mus, nullo modo ex parte intellectus separa-
ti requirendas esse. Vnde si forte in tenebris
coloratum corpus species fuderit, vt credunt
nonnulli, aut saltem ab intellectu separato
non fuerit tunc distans, ad speciem intelligi-
4. bilem gignendam vtique concurret. Quarto, C
statuendum posse eundem intellectum imme-
diate applicari accidentibus, quæ proprias
species non defundunt; imo & latentibus sub
stantiis, vt inde proprias earum intelligibiles
notiones eruat.

Ita explicata Scoti opinione, suaderi po-
test tertia assertio, quæ in illius gratiam a no-
...atur bis proponitur. Primo, Certum est, & à nemi-
...tio ne negatum; cognoscere substantias separa-
...io. tas intuitiue plurima, cum existunt; ad hoc D
autem genus cognitionis necesse est vt obie-
cta cognita imagines sui efficiant in poten-
tia cognoscente: ergo. Probatur minor, quo-
niam ita apud nos experimur, qui intuitiuam
notitiam non elicimus, nisi obiecta se ipsa
consignent, & quasi sigillent in nostram po-
tentiam, vt ita de eorum existentia reddamur
certi, sic natura instituente, vt efficientes cau-
sæ simul cum effectu sui ipsarum existentiam
prodant. E

...ndo. Secundo, Pars intellectiua per separatio-
nem à corpore operationes nihilo deterio-
res, sed absolutiores exercet; sic enim possi-
bilis intellectus multo expeditius; perspica-
ciusque operatur; voluntas multo amat
ardentius, imo & potentia motrix, quæ in
corpore torpebat, sese exerit; igitur & in-
tellectus agens, quantumuis absint phantas-
mata, modum alium operandi sortietur;
applicatione videlicet ad externa obiecta, F
aut eorum imagines. Ac si tantopere diuer-
sæ partis auctores requirunt phantasmata,
applicet sese anima separata iis, quæ in viui
hominis cerebro resident; namque & hæc si-
tualis vnio satis etiam est luci in aere existen-
ti, vt ex attiguo pariete visibilem speciem eli-
ciat.

Tertio, Incredibile prorsum est vnicam, *Tertio.*
verbi gratia, speciem sufficere animæ separa-
tæ, vt quidquid in æternum Socrati sit euen-
turum intelligat, (ita enim volunt, qui spe-
cies ex obiectis comparari negant ab animis,
ne innumeras pene species in quolibet intel-
lectu concedant) præsertim quia euentus cõ-
tingentes solius etiam Socratis ordinati non
sunt, vt specie vna repræsentari queant: sicuti
ea prædicata, quæ necessariam habent con-
nexionem cum eodem, certoque proinde nu-
mero definita sunt. Quanquam illud in Deo
ita se habeat ob ipsius essentiæ eminentiam,
ad quam spectat vt ordinate compositeque
repræsentet etiam illa, quæ sine vllo constant
ordine apud nos.

Quarto, Quæ nimium distant, à substantiis *Quarto.*
separatis non cognoscuntur; pendent igitur
à rebus earum notiones intuitiuæ. Probatur
antecedens, quoniam in sacris literis Angeli
non semel ad terras deuolasse perhibentur ea,
quæ apud nos gererentur, exploraturi. Quod
sane superuacanee fieret, si distantia immo-
dica impedimento non esset cognitioni: ac
re vera esse iis animis, quæ apud inferos, vel
in purgatorio detinentur, docent Augustinus
libro de Cura pro mortuis, capite 13. Gre-
gorius libro 12. Moralium, cap. 13. & alii: ap-
probatque Diuus Thomas 1.par.quæst.89.ar-
tic. 8 nec obscure colligitur ex decimoquarto
capite libr. Iob, vbi de homine, qui iam vita
excessit scribens, ita concludit; Siue fuerint
nobiles filii eius, siue ignobiles, non intelli-
get.

Postremo, Quoniam non est, qui facile *Postremo.*
intelligat, quo pacto anima species omnes
in ipso separationis momento recipiat; & ta-
men per easdem inuariatas, vt contrariæ sen-
tentiæ auctores volunt, non ante cognoscat
obiecta contingentia, quam in rerum natura
existant. Quis enim sibi suadeat potentiam
obiecti specie informatam, ac sine vllo extra-
neo impedimento, in actum prodire non
posse.

ARTICVLVS VI.

RESPONDETVR ARGVMENTIS vtriusque sententiæ superioris articuli, apponiturque tertia quorundam recentiorum.

SEd quoniam vtramq; sententiam D. Tho-
mæ ac Scoti probabilem iudicauimus, et-
si in minorem magis propendeamus; vtriusq;
argumenta breuiter dissoluenda erunt, adie-
cta ad extremum alia quorundam extremo-
rum opinione non improbabili. Ad primum *Ad 1. ra-*
igitur pro D. Thoma negandum erit antece- *tionem pro*
dens, si comparandarum tantum specierum *sententia*
gra- *D. Thomæ.*

gratia dicatur anima vniri corpori, cum propter vegetandi sentiendiq; functiones etiam vniatur. Itaque specierum conquisitio, & per corpus, & sine corpore dari poterit. Ad secundum, dicendum intellectum extra corpus multo liberiorem esse, quam in corpore, vt mirum non sit, egere illum tunc paucioribus, vt species intelligibiles conficiat. Ad tertium, negetur assumptum, ad primamque probationem illius occurratur, non omnibus conditionibus subdi intellectum separatum, quibus sensus, idemq; intellectus in corpore obnoxius est, vt in exponenda Scoti sententia monuimus. Quod tamen nonnullas requirat, absurdum non est, si velit obiecta corporea cognoscere, cum necessarium sit illum ad talia obiecta sese accommodare; atque, vt ita dicam, illi scenæ inseruire; quemadmodum, quantumlibet animæ ipsæ atque Angeli spirituales sint, nobilissimæque substantiæ, si tamen existant, corporeo spatio, vel reali, vel imaginario coerceri illas oportebit. Ad secundam probationem dic substantias spirituales, si proximæ sint, posse cum intellectu animæ separatæ; si autem remotæ, posse mediante aliquo corpore, signa sui exhibere, corporeasque imagines diffundere, cum quibus iam intellectus agens animæ separatæ conuenire valeat ad intelligibilium specierum abstractionem. Ad quartum dicito substantiam spiritalem a mundo corporeo per se solum spectato nunquam pati impressionem, sed adiuncta vi spiritualis agentis intellectus. Ad quintum respondendum, intellectum humanum, dum est intra corpus, non nisi eo mediante recipere species posse: cum tamen ad conditionem angelicam peruenit, ab externis rebus immediate affici valere. Ad auctoritatem D. Dionysii & Augustini dicendum, procedere illam de supernaturali cognitione, quam certum est substantias separatas non à rebus, sed à Deo vendicare.

Ad 2. *Ad 3.* *Ad 1. confirmationem.* *Ad 2.* *Ad 4.* *Ad 5.* *Ad vlt.*

Respondeamus etiam Scoticæ sententiæ argumentis. Ad primum neganda est minor propositio. Ad probationem dic speciem non ideo solum intuitiuam esse, quod ab obiecto existente producatur effectiue; sed quod in ipsum vt existens sua repræsentatione terminetur, id vero sortiri posse species animis separatis consignatas, esto ab obiectis non imprimantur, sed à causa superiori infundantur. Ad secundum, quidquid sit de aliis potentiis, intellectum tamen agentem per separationem à corpore non expediri magis ad operandum: sed priuari potius necessaria phantasmatis ope; nec vero erit satis applicatio illa ad phantasmata alterius suppositi, cuius ibidem fit mentio, vt ex 5. arg. pro D. Thom. colligi potest. Ad tertium incredibile non esse vnius substantiæ singularis v.g. Socratis speciem deseruire posse ad cognoscenda successiue plurima eorum, quæ illum agere, vel pati contigerit, quemadmodum eadem visilis species eiusdem Socratis sedentem illum, stantem, deambulantem repræsentat. Ad quartum descensum illum substantiarum separatarum ad nos humano more accipiendum esse ex parte earum ex parte vero nostri esse necessarium: cum signa, quæ nobis exterius exhibitura sunt per localem motum, non à quauis distantia percipi valeant. Quod vero defunctorum animæ nonnulla ignorent, quæ apud nos etiam exterius geruntur, vt cum Doctoribus in argumento citatis fatemur, non à distantia locali, quæ nihil attinet ad cognitionem prouenit, sed à defectu speciei; aut concursus diuini, quem nõ decet semper impendi, ita postulante animarum statu, damnationis, vel gloriæ.

Respondetur ad 1. arg pro opinione Scoti. *Ad 2. arg.* *Ad 3. arg.* *Ad 4. arg.* *Vnde prouenit ignorare animas, quæ apud nos geruntur.*

Ad postremum argumentum post multam controuersiam responderi tandem solet, ideo species substantiarum separatarum non repræsentare actu obiecta contingentia antequam sint, quia eorum productio conditio est, sine qua talis repræsentatio non completur, ad eum fere modum, quo extremum aliquod referendi actum non exercet, nisi termini. nus alius ex aduerso proponatur. Hæc tamen responsio nunquam satis plana visa est: quapropter etiam nonnulli D. Tho. studiosi eius sententiam de infusione specierum substantiis separatis, ita aggressi sunt attemperare, vt dicant species quidem repræsentatrices obiectorum abstractiue ipso separationis initio infundi omnes: repræsentatrices vero intuitiue successu temporis pro cuiusque obiecti occasione: quanquam vero prædicti auctores de solis interius actibus, quos Angeli aperire volunt aliis, ex instituto loquantur, non difficile concedent similem infusionem specierum quorumcunque contingentium obiectorum; neque aliter ab aliis refutantur, quam quod noua specierum naturalium infusio in substantias separatas à D. Thoma sit aliena.

Ad postremum. *Cur species non repræsentent antequam sint.* *Henr.* *Molina 1.p.q.5. art.4.*

Est nihilominus sententia hæc tum per se intellectu facilis, tum ad argumentum, in quo versamur, eluendum opportuna, ac proinde quæ à nobis etiam non improbetur, suaderiq; non mediocriter poterit ex D. Augustini doctrina, qui qua ratione dixit initio mundi ita impressisse Deum mentibus separatis rerum exemplaria, pro vt easdem ad existentiam per creationem foras educebat: sic plane dicturus fuisse videtur de reliquis euentis, quæ progressu temporis succederent, cum æqua sit vtriusq; ratio. Itaq; Deus naturali quadam lege in separatos intellectus species immittit, non solum quoties effectus naturales extra suas causas ponuntur, sed etiam quoties substantiæ

stantiæ ipsæ intellectrices altera alteri inter- A nas cogitationes volunt aperire.

...tio. Hoc autem poterat doctrina hæc displicere, quod parum ad naturas rerum accommodata videatur; cum separatarū mentium cognitionem mutuaq; colloquia, perpetuis reuelationibus transigi ponat, & (quod est insuauius) primam causam naturali lege concurrentem faciat ad ea, quæ creata substantia libere eligit, cum astruat; Deum species infundere necessario ei animæ, in quam alia conceptiones suas libere destinat. B

...tio. Sed hæc nihil obstant; quanquam enim reuelationis nomen, manifestationem supernaturalem frequēter significet, in præsenti certe naturalem importat, sicuti quan do luci accommodatur, coloresque oculis reuelare non inepte perhibetur. Neq; insuauior est proposita Philosophandi ratio, quod Deum ponat naturali lege concurrentem ad ea, quæ libere destinat creatura. Quandoquidem vt ad deliberandum cum causa secunda lege naturali concurrit, ita ad exequendum deliberata si- C mili lege concurrit pro causa secunda, quoties hæc deliberationem suam exequi non valuerit. Cur enim Deus concursus omnes vt causa generalis impēdat naturali modo; non autem aliquos vt particularis? Quin vero ita passim accidere non inficiabitur, qui humanas animas ab eodem Deo singulis fere momentis corporibus infundi animaduerterit. Quod si corpora nostra suis dispositionibus atque organis Deum determinant ad naturalem animarum infusionem; cur non etiam D separatæ mentes suis voluntatibus illum determinabunt.

...m ali- ...etiam ...efficere ...gens ...ticula-

DISPVTATIO IV.

DE ACTVALI COGNITIONE *animæ separatæ.*

...ritio ...antasio- ...s.

HActenus de iis, quæ animam separatam constituunt in actu primo ad operandū. Nunc de ipso actu secundo, id est, cognitio- E ne, disputandum erit. Priori igitur articulo acquirendum, an re vera in statu separat onis cognoscendi actus anima exerceat. Posteriori vero difficultates aliquot enodabimus, vnde modus cognoscendi separatæ animæ plenius constet.

ARTICVLVS I.

AN ANIMA SEPARATA *actum cognitionis re vera exerceat.* F

...Arg. pro ...rte nega. ...ua.

PArtem negantem hæc argumenta suadent. Primum, (quod est caput dubitationis apud D. Thomam, 1. part. quæst. 89. art. 1. & quæst. vnic. de Anima) quia anima non peraccidens vnitur corpori ad operandum, (quod Plato voluit) sed per se, & ex natura sua: cum materia, teste Philosopho, propter formam sit tanquam propter finem, & non è contra: cum igitur societate corporis priuabitur anima, omnis cognitionis expers fiet, nisi peculiari Dei dono (quod nunc non spectamus) is defectus suppleatur.

2. Argum. Secundum, Quia anima separata, aut accommodatas, aut certe naturales species non habet; ergo neque cognoscet naturaliter. Probatur assumptum; quia species, quas hinc defert, vtpote ex phantasmate prouenientes, absque eorundem phantasmatum concursu in actum cognitionis prod re posse non videntur; quas vero Deus illi per infusionem donat, libere donat, atque adeo non naturaliter.

3. Argum. Tertium, Anima coniuncta corpori, læso grauiter interno sensu ab intellectione impeditur, vt constat experientia, tum in aliis morborum generibus, tum maxime in lethargia; à fortiorique in morte, vbi non læditur solum, sed corrumpitur omnino interior sensus: ergo anima separata nihil prorsus intelligit: atque hoc etiam aperte testari videtur Aristoteles 1. de Anima, ca. 4. tex 66. dicens interius quodam corrupto, ipsum quoque intelligere corrumpi.

4. Argum. Quartum, Quia saltem animæ puerorum in maternis vteris decedentium nihil intelligere videntur, sicuti nec in hac vita quidquā intellexere; cur enim nunc id nullum censeatur incommodum, tunc autem censeatur?

5. Argum. Quintum, Intelligere est operatio coniuncti, sed anima separata non est ipsum coniunctum, nempe homo: ergo illa non intelligit. Probatur maior ex Aristotele paulo superius adducto tex. 67. vbi ita scribit: Dicere autem animam intelligere, nihil est aliud, quam dicere eam texere, vel ædificare, rectiusq; vsurpari hominem intelligere, ædificare, &c.

6. Argum. Sextum, Anima separata ab obiectis exterius oblatis non mouetur: non est igitur cur potius hoc, quam illud incipiat intelligere; cum species in intellectu æque sint promptæ, atq; adeo naturaliter nihil intelliget anima, nisi fortasse per extraordinariam Dei determinationem.

Nemo, qui immortalitatem animæ concedit, illi negat cognitionem.

Quæstio hæc, quæ naturali animæ separatæ statu spectato procedit (alioqui vero ex fide constat operari illam in vita futura) perfacilis est, vnde nemo eorum, qui immortalitatem eius nouerit, in partem negantem deflexit. Nec immerito. Quis enim tam impie desipiat, vt torpentes credat sepultorum animas, totq; seculis otiari, dum reuiuiscāt ipsi; ac si nihil nisi in corpore, tanquam in agro rusticorum more moliri nouerint? In quam

sententiam D. Hieron ad Pammach. incorpo- A ralem (inquit) & æternam animam, in modum glirium immobilem, torpentemque sentire non possumus. Similiter Aristoteles eandem animam post hominis interitum superesse nō admittit; si operationem aliquam in eo statu habere non posse credatur; vt ex disp. 1. ar 2. licet colligere. Quapropter etsi de animæ separatæ statu nihil pene reliquerit iis, qui extant, libris; credibile est reseruasse eam doctrinam ad peculiarem tractatum, quem de anima separata scriptum se vidisse memorat B D. Thom. opusc. 16. Itaque cum nihil in rerū natura per se cohærere valeat, absque operatione aliqua tanquam fine sui esse; vt idem Philosophus monuit 2. de Cœl cap. 3. tex. 17. probatumq; sit animam separatam persistere, minimeq; intercidere; consequens est, vt operationē aliquam sic posita edere valeat; intellectionem scilicet eiusque sequacem volitionem. Item rei viuentis motus localis, non nisi præuia cognitione editur; probabimus autem postea animam separatam localiter mo- C ueri à se; habet igitur in seipsa cognitionem: Præterea tam certa fuit, vel ipsis Philosophis, hæc doctrina, vt crederent corpus intelligendi muneri obesse potius, quam prodesse: tuncque liberius id exequi animam, cum ante vel post vnionem corporis extet. Sed hæc quatenus vera sint, alibi contra Platonem de animarum reminiscentia disputari solet; & quæ hinc incommoda sequantur, in quæstione disputata de anima, art. 15. persequitur D. Thomas accurate. D

Lege Henricū quodl. 6. q. 8. vbi etiam adducit D. Damasc. itē D. Tho. part. q. 89. art. 1. & q. disp. de Anima, art. 15. & alibi passim Abulen. in c. 25. Matt. q. 170.

Quam id constiterit apud veteres Philosophos.

Respondetur ad 1. argum.

Igitur ad primum, quod capitale est in hac dubitatione, concedimus cum D. Thom. naturale non esse animæ separatæ intelligere, nisi vt quo; iuxta locum Aristotelis in quinto argumento citatum; alioqui aut duplicem gradum naturalitatis dabimus animæ, vnum separationis, alterum informationis: aut certe hunc posteriorem dicemus ei per accidens conuenire, siue ratione tātum corporis, quorum vtrumque formidolosum est, superiusq; reiectum, atque etiam aduersus Aristotelem. E

Intelligere est animæ separatæ præter naturam.

Competit quidem animæ separatæ intelligere, citra omne miraculum, ac per naturæ vires; sed tamen præter naturam, sicut & ipsum esse, quod operationem antecedit, vt in superioribus conclusimus. Siquis tamen velit nōnullis recentioribus acquiescere, dicat animæ separatæ, vt sic, seu in sensu cōposito, id est, quatenus separatæ, consentaneum esse, ac naturalem intelligendi modum, quem tunc habet. F

Ad secundum.

Separata anima intelligit per

Ad 2. dic animam tum per species, quas hinc defert intelligere, tum per eas, quas ei confert Deus, per vtrasq; quidem naturaliter, id est, citra miraculum, sed tamen præter naturam, vt dictum est: nec vero Deus ita libere donat, animis separatis ordinarias species; vt id more agentis naturalis non præstet.

Species acquisitas & infusas.

Ad tertium.

Ad 3. dicendum, animam dum corpus informat, non posse naturaliter ordinarie vllam operationem edere, siue ad cognitionem, siue ad motum localem spectet, nisi vsu corporis. Atq; fatemur, læso aut perturbato grauiter sensu, intellectum vacare; quia quemadmodum in corpore existens actu est pars, ita non nisi, vt quo, operari ibidem valet ordinarie, vnde fit, vt necessario totum operetur, quod non eueniit absque vtriusque partis concursu. Itaque dum anima corpori addicitur, non sibi dominatur perfecte, sed obnoxia est concursui corporis, quemadmodum fere si luminosum seorsim ponatur, per se illuminat; si autem cum altero coniungitur, necessario fit compars, eiusque actio partialis euadit. Cæterum post separationem, actualis illa subordinatio animæ, vt quo, respectu totius, cessat. Vnde iam poterit inexpectato corpore actu operari, quanquam propter aptitudinalem subordinationem negandum non sit, eas saltem operationes quas edit per species ministerio corporis acquisitas, eandem subordinationem aptitudinalem habere; species namque infusæ (si tamen alterius sint rationis ab acquisitis) cognitioque illis respondens, cum præter naturam competant animæ, non est, cur talem subordinationem habeant; vnde cum anima in corpus iterū redibit, adiumento phantasmatum species non egebunt.

Animam in corpore operari, vt quo.

Extra corpus vt quod.

Ad quartum.

Ad quartum negandum est assumptum, dicendumque illorum puerorum animas intelligere per species à Deo, vt prima causa, inditas: magnumque esse incommodum, si illic non intelligant, quandoquidem nulla alia operatio eis restat, sicut in corporibus, quæ vegetabant. Ad quintum, loqui Aristotelem de anima vnita corpori; sic enim illa inepte dicitur texere, ædificare, &c. Quin etiam & de separata magis philosophice dicitur, eam saltem aptitudinaliter, intelligere, vt quo, aut si, vt quod, id certe præter naturam.

Ad quintum.

Ad sextum.

1. Solutio.

Sexti argumenti difficultatē attigit Ochamus in 4. quæst. 12. artic. 3. dum quæreret, quonam pacto anima separata in actum prodeat recordandi. Eius tamen super ea re doctrina non plene satisfacit; quod dicat sufficere speciem memoratiuam, quam vocat habitum, cum intellectu, ac Deo ipso concurrente generaliter, nisi etiam addat ad generalem Dei concursum spectare quoq; peculiaris alicuius speciei determinationem ad actum eliciendum, vt ita tandem perplexitas deuitetur, vt nonnulli Theologi volunt accidere in actibus primis voluntatis prima secundæ qu. 9. aut etiam in actibus intelligendi Angelorum,

rum, prima part. quæſt. 58. ar. 1. Reſponderi et- iam probabiliter poteſt animam ſeparatam, ſicuti & Angelum, ſemper actum aliquem co- gnitionis exercere ſiue circa ſe ipſam, ſiue cir- ca externum aliquod obiectum, vnde facile ſit ad nouas alias cognitiones proſilire, quē- admodum apud nos contingit, qui ex vna co- gnitione in aliam facile progredimur, per diſ- curſum, quem vocant ſecundum ſucceſſio- nem. Atque hæc poſterior ſolutio ſupponit ſubſtantias ſeparatas à rebus externis nō mo- ueri, conſonatque iis, quæ de Chriſti Domini ſcientia infuſa tradunt Theologi. Nimirum excitari illum ad earum ſpecierum vſum ex cognitione diuinæ eſſentiæ, vel propriæ ani- mæ (has quippe cognitiones non intermittit) cum externa, ſenſiliaque obiecta excitare ne- queant intellectum ad cognitionem per ſe ſu- pernaturalem, qualis illa eſt, quæ per ſpecies per ſe infuſas elicitur.

ARTICVLVS II.

QVARVNDAM DVBITATIONVM *reſolutio, vnde modus cognoſcendi ani- mæ ſeparatæ planius in- telligatur.*

RElinquum eſt vt nonnullas dubitationes enodemus, ex quarum ſolutione cogno- ſcendi modus animæ ſeparatæ fiat apertior. Prima ſit. Vtrum intelligendi actum exerceat anima ſine vllo diſcurſu, an potius multarum conceptionum nexu aggregatum. Cui dubi- tationi reſpondendum, certum imprimis eſſe, intellectum humanum quaſdam notitias iu- dicatiuas elicere abſq; diſcurſu, etiam in cor- pore: eius generis ſunt naturales aſſenſus prin- cipiorum, ſcientiæ per ſe infuſæ actus, itemq; beata viſio, quibus Chriſti Domini anima et- iam in vita mortali operam dabat (ea namq; ſcientia infuſa, qua primi hominum paren- tes, & plerique noſtræ religionis proceres ſunt afluſi, diſcurſiua erat) & quidem princi- piorum cognitionem diſcurſiuam non eſſe ex primo Poſter. habetur, nec minus ex Theolo- gia ſupernaturales illas notitias, quas dixi- mus. Etenim ſupernaturale lumen, Deique concurſus lumini reſpondens, cum Dei parti- cipationes quædam ſint, abunde poſſunt hu- manam mentem illuſtrare capacemq; redde- re, vt actu ſimplici complectatur, quæ non ni- ſi pluribus naturaliter aſſequeretur. Quemad- modum & corporis molem amplificare, vt lo- ca ſimul occupet, quæ ſucceſſiuo motu dun- taxat obtinere poſſet. Quod ſi de naturali co- gnitione quæratur, diſtinctione opus eſt, iu- xta duplicem ſententiam de ſpecifica intelle- ctus humani, & angelici identitate, vel diffe- rentia, quā diſput. 1. ar. 7. adhibuimus. Namq; ſi ambo ſpecie conueniunt, cur anima per eas ſaltē ſpecies, quas poſt ſeparationem adipiſci- tur, abſq; diſcurſu non intelligat? Videntur e- nim illę eiuſdem ordinis eſſe cum angelis, etſi in gradu infimo. Conſequenterq; dicendum, ideo animam in hac vita diſcurrere, quia cum materiæ actus ſit, non alias comparat ſpecies, quam toti coniuncto conſentaneas, hoc eſt, nimium in repræſentando aſtrictas; atq; ad- eo vt pluribus opus ſit ad cognitionem abſol- uendam; quod eſt diſcurrere. Hanc ſenten- tiam luculenter tradit Ægidius quodlib. 4. q. 16. vbi oſtendit defectu luminis (ſpecierum intellige, vel habituum & ſi quod eſt huius generis inſtrumentum) diſcurſum continge- re in nobis, adeo vt eo tranſacto diſcurſiue vlterius non intelligamus circa rem eandem, quod non vulgari Ariſtotelis teſtimonio ſua- det. Is ſiquidem lib. 2 Poſt. ca. 9. ſcribit defini- tionem ſola poſitione differre à demonſtra- tione. Nimirum, quia cum definitio, vt idem tradit lib. 2 de anima cap. 2. text. 12. ſi perfecta ſit, non ſolam rei naturam, ſed cauſam etiam continere debeat; nihil iam à perfecto diſcur- ſu diſtat, quam quod in forma ſyllogiſtica nō ſit diſpoſita. Quapropter cum primum ſcien- tiam comparamus, erit quidem neceſſe plu- ribus cognitionem ambagibus, quibus cau- ſam, ſubiectum, & proprietatem attingamus; cæterum his peractis non iam deinceps diſ- curremus; cum in vnam notitiam complecti poſſimus paſſionem rei, & cauſam ipſius, ver- bi gratia, cū ita differimus. Quod corpus ter- ræ obiectu priuatur lumine, ecclypſatur: id lunæ euenit, ergo luna ecclypſatur: intelligi- mus tandem ecclypſim eſſe defectum lumi- nis lunaris obiectu terræ, vbi iam definitio tota eſt demonſtratio ſola differens poſitio- ne ſyllogiſtica; quandoquidē ſubiectum paſ- ſionem, & cauſam continet: ſicque fit, vt diſ- curſus ad notitiam vnam iudicatiuam ſeſe re- ducat, ex quo concludit Ægydius diſcurſum eſſe nobis ſolummodo neceſſarium in acqui- rendo ſcientiam, non in acquiſito eſſe, ſiue in vſu. Addit ad extremum compoſitionem for- taſſe non poſſe omnino ceſſare in anima ſepa- rata, vt hos tandem gradus cognoſcendi ſta- tuat. In nobis quidem cum diſcurſu, & com- poſitione: in anima ſeparata cum compoſi- tione abſque diſcurſu, in Angelis ſine vtroq; per varias tamen cognitiones ſimplices: in Deo tandem per actum vnicum. At enim Ri- chard. 3. diſtinct. 31 in 3. principali quæſt. 1. tam compoſitionem, quam diſcurſum dene- gat animæ ſeparatæ, quem imitatur Caieta- nus prima parte quæſtione 89. artic. 5. nec ali- ter ſenſiſſe videtur D. Thomas cum quæſtio- ne 24. de verit. articul. 11. & 3. contra gent. cap. 48. di-

ſuperius habentur lib. 3. ca. 8. q. 8. art. 2.

Vnde contingit diſcurſus in homine.

In acquiſitione ſcientia diſcurſum agnoſcunt, quam in vſu, opus eſſe.

Aegidius animæ diſcurſum negans, concedit compoſitionem.

Qui vtrūque illi denegent.

48. dicat, animam extra corpus intelligere A
more Angelorum, quos neq; discurrere, neq;
componere sæpius docuerat. Quamuis non-
nulli comparationem animæ cum Angelis so-
lummodo accipiant quoad intellectionem
absq; phantasmatis, non vero quoad immu-
nitatem à compositione, & d scursu. Si vero
alterius naturæ sit noster intellectus ab ange-
lico, vt fere existimatur, certum pene est ade-
pturum illum quoq; post separationem spe-
cies, quibus discurrat, etsi multo illustriores,
quam hinc asportet. Neque enim eius gene- B
ris species impossibiles sunt aut à natura ta-
lis intellectus alienæ: parum autem conso-
num videtur intellectus specifice diuersos a-
struere in natura; in operando vero omnino
similes.

Quid dicẽdum posita distinctione humani & Angelici intellectus.

Sed illud etiam nõ displicet, posse animam
separatam in cognitiones naturales prodire
tum discurrendo; tum sine discursu. Et qui-
dem illud prius non obscure tradunt Ocha-
mus quæst. 12 lib. 4. Sententiarum art. 2. & A-
bulensis in 25. caput Matthæi quæst 580. aien-
tes animam habitibus hinc delatis vti, eius- C
demque generis actus exercere, atque in cor-
pore, quidquid in contrarium antea senserit
Henricus quodl. 6. quæst. 8. quem citato loco
impugnat Ochamus. Ac fortasse vrgentius
hac ratione, quoniam phantasmatum vsus
non tam ex conditione habituum, atque spe-
cierum animæ prouenit, quam ex eiusdem a-
nimæ inclusione in corpore, imperfectoque
dominio erga ipsum. Vnde post resurrectio-
nem cum anima corpori perfecte dominabi- D
tur, absque præsentium phantasmatum sup-
plemento intelliget. At vero discurrendi vsus
ab ipsa rationalitatis differentia, quam ani-
ma semper retinet, haud dubie prouenit. Po-
sterius autem inde confirmari potest, quo-
niam anima extra materiam multo capacior,
atque habilior euadit, vt mirum non sit elice-
re illam per species etiam hinc delatas simpli-
ces actus qui discursibus æquipolleant. Certe
D. Thomas quarto, dist. 50. quæst. 1. artic. 2. &
prima part. quæstione 89. articulo quinto, & E
sexto, aperte docet vti animam speciebus,
quas in hac vita comparauit, an vero discursi-
uo, an potius angelico more, speciatim non
edisserit.

Animam separatam posse discursu vti ad naturales notitias.

Lege Diu. T. 3. p. q. 11. art. 1. ad 2. & art. 2.

Posse item ad eiusdem non discurrere.

2. Dubitatio.

Secunda huius articuli dubitatio est. An
quandoquidem anima rationalis eosdem spe-
cie actus edere potest coniuncta, quos sepa-
rata, vt proxime dictum est, valeat ne etiam
eosdem numero elicere, atque adeo qui nec F
ipso separationis instanti intermittantur. Ple-
rique Doctores Theologi asserunt beatæ Vir-
ginis animam, amorem erga Deum nonquam
interrupisse, nec immerito, quoniam ad tantæ
sanctitatis cumulum id spectare videbatur.
Quæ quidem assertio supponit, vtrumque

De hac re Soar. 3 p. t. 2. disp. 21. sectione 2.

Posse actũ

A amorem, patriæ videlicet, ac viæ, specie con-
uenire, cum id incertum sit; tum ob alias ra-
tiones; tum quia prior ille amor in summum
bonum, id est, Deum distincte, atque adeo
intuitiue præsentem terminatur; hic autem
posterior in eundem Deum confuse cogni-
tum.

supernaturalem via continuari in patria.

Sed quamquam demus actum supernatu-
ralem perseuerare posse eundem numero in
vtroq; statu vnionis, ac separationis (neq; a-
liter sentire licet de beata visione, cognitio-
B neque infusa, atq; amore animæ Christi) na-
turalem certe continuari posse difficile suasu
videtur, cum tota extreme laborantium cura
in præsens vertatur periculum, omnisque alia
cogitatio sileat, & absurda sit tumultuante su-
prema, ac veluti ad se omnem hominis atten-
tionem euocante, à qua pariter, & à corpore a-
nimus discedens liberatur, vana, si de cætero
illum fagitet mori nescium Itaq; talis cogita-
tio viuentis hominis propria est, quo cum ab-
oletur, non vero solius animi, vnde iam post
separationem superflua euadet. Atque hanc
C sententiam facile est ex Aristotele eli ere cum
primo de anima capit. 4. text. 66. scripserit hu-
manum intelligere, interius quodam corru-
pto, etiam corrumpi; quia neque animæ neq;
corporis operatio erat, sed ipsius communis
(id est compositi) quod perit. Quapropter etsi
intellectualis cognitio logice loquendo con-
tinuari valeat ante, & post animæ separatio-
nem, si specie logica esse vnam dicamus; non
poterit tamen physice loquendo perseuerare,
D cum hoc etiam pacto sit diuersa: eo quod in
hac vita ab anima eliciatur, vt quo tantum, in
futura vero, vt quod.

Quid de naturali actu terrendum.

Tertia dubitatio est, vtrum animæ separa-
tæ cognitio de iisdem rebus, ac per easdẽ spe
cies. vel certe per æquales inditas distinctior
sit, quam coniunctæ. Diui Thomæ Schola
statuit species animæ separatæ donatas diuer-
si ordinis esse ab acquisitis, id est, angelici, at-
que adeo, multo perfectiores, cum à Deo, cu-
ius perfecta sunt opera, immediate fabricen-
E tur; animam tamen deterius per illas, quã per
asportatas ex hac vita cognoscere res saltem
sensibiles: eo quod eius essendi modus natu-
ralis non sit, separatam esse, sed coniunctam,
operatio autem sequatur esse. Dubia tamen
videtur nonnullis auctorib. hæc doctrina. Nã
quod anima præter naturam existat seorsim à
corpore, id sane concludit, intelligendi mo-
dum, qui statum illum sequitur, esse itidem
F præter naturam; non vero naturali deteriorẽ;
cum necesse non sit, vt quæ nobis sunt natu-
ralia, absolutiora sint, quam quæ sunt præter
naturam, vt exemplo motus circularis alibi o-
stendimus; is enim, & præter naturam com
petit igni sub Lunæ cauo, & multo perfectior
existit, quam rectus, qui eidem igni conuenit
secundum

3. Dubitatio. [illegible] q. [illegible] art. [illegible] Abulẽ. 25. c. Mat. q. 576. Quid [illegible] de D. Th. in hac re statuat. Vt Fon[illegible] Met. c. 2. sect. 6.

Animam separatam distinctius intelligere per [illegible] infusam.

secundum naturam. Deinde, quia ex sententia A Diui Thomæ naturaliter infunduntur animæ species repræsentantes etiam Angelos vsque ad indiuiduas differẽtias; per eas igitur distincte poterunt cognosci ab eadem anima, cum credibile non sit naturaliter recipi tales species quibus naturaliter attingi nequeant ab intellectu recipiente quæcunque in eis repræsentantur. Quod si re vera intellectus humanus extra corpus susceptis speciebus naturaliter vtitur, res profecto etiam sensibiles multo distinctius percipiet, quam in corpore. B Adde animam tum se, tum suos actus quidditatiue (vt fatentur) cognoscẽtem, habiliorem fieri ad alia multa complectenda, sicuti de anima Christi adnotauit Capreolus tertio distinct. 14 q. 1. art. 3. ad finem, eam in acquirenda experimentali scientia adiutam fuisse plurimum ab infusa. Quin vero hinc etiam suspicari possumus multo melius intelligere tunc animã per species in corpore fabricatas, eo quod per infusas C doctior euadat: quemadmodum is, qui rudis erat scribendi, postmodum dexterior effectus ipso calamo elegantiores format characteres. Denique naturale lumen intellectus humani separati capax est cognitionis distinctæ; ergo producibiles sunt à Deo species, quibus ea capacitas compleatur, siue illæ eiusdem ordinis sint cum angelicis, siue inferioris. Si autem prioribus anima vti perfecte nequit, quid opus est existimare infundi eidem, cum sit dictu D facilius accommodatiores alias donari, medias inter nostrates, & angelicas.

...m per ...uisstime ...tudine, ...am in... ...gebat ...corpore.

Dubiũ.

Quarta dubitatio sit, vtrum anima separata cognitioni perenniter vacet (quas namque operationes voluntatis, aut motricis potentiæ exercere vlterius valet, semper actum cognoscendi ducem habent.) Quæstionem hanc versant Theologi in vtramque partem circa Angelos; affirmantemque tuentur Diuus Thomas quæstione octaua de veritate, articulo E sexto ad septimum, Capreol. 2. distin. 3. q. 2. ad 2. contra quintam conclusionem, Ferrariensis 2. contra gentes cap. 101. & alii eiusdem familiæ, item Durandus secundo distin. 3. quæst. 8. vbi non solum vult Angelum semper seipsum considerare; sed omnia etiam naturalia. Herueus ibidem quæst. 1. ad primum princip. vbi speciatim adiungit Angelum non solum suam essentiam, sed etiam quæ insunt ei natu- F raliter, semper intelligere, veluti potentias, species, atque habitus, quatenus res quædam sunt: vt namque repræsentant, vel inclinant mentem iam deducerent ad externa. Vtuntur autem his ferme rationibus. Prima, quia si media luce hinc inde circumfundimur apertis oculis, non possumus non illam cernere: cum ergo Angeli essentia manifestissime sit intelligibilis, intellectusque totus in eam sit immersus, non poterit non eandem contemplari assiduè. Secunda, quia Dolor vehemens vrget A nos in perennem sui considerationem: ergo à fortiori delectatio vehemens, quam Angelus ex nobilissimæ, ac pulcherrimæ essentiæ intuitu capit, efficiet, ne vnquam diuellatur inde, præsertim cum non fatigetur contemplando. Quod si diuina natura longe pulchrior est, à cuius proinde cognitione multo vberius delectari possint, quia tamen distincta cognitione non percipitur naturaliter, fieri poterit, vt eam cognitionem interpellent. Ita differunt pro hac parte Doctores. Verum quia alii maxime è recentioribus, satis dubiam illam red- B dunt, quod videant Angelum perfectione finitum, voluntate liberum, intellectuq; ad certum obiectorum numerum terminatum esse, vnde iam sine incommodo à iugi consideratione sui queat desistere (etenim, quia finitæ est perfectionis, non alliciet necessario intellectum: quia liber, valebit interdum mentem ad alia adiicere; quia demum præscriptos habet capacitatis terminos alia dimittet, si alia C complecti velit) multo maiori iure de anima rationali erit assertio formidolosa, cum hæc actuosa non sit æque, atq; Angelus. Illud ergo dicendũ omnino videtur, quamuis tã Angelus, quam anima possint aliquando à sui cognitione feriari propter nuperrime adductas rationes, nunquã tamen ab omni prorsus intelligendi actu otiari, sed in aliquam semper cognitionem incumbere. Cum enim viuentes D sint, opus aliquod vitæ exhibebunt, potiori ratione, quam corporea viuentia, quæ si nullum edant, censentur emortua.

Quid doctores alij ea de re cẽseant. Vt Mol. 1. p. q. 56. art. 1. disp. 2.

Animam & Angelũ nunquam prorsus ab intelligendo cessare.

5. Dubitatio.

Prima ratio dubitandi.

Quinta dubitatio. Vtrum anima separata crebra actuũ exercitatione intendat habitus. Videbitur enim inficiandum. Primo, quia cum substantia spiritualis sit, nihil fatigatur si tota cõtentione operetur; est autem non vulgaris agentium causarum perfectio, si agant quam vehementissime: vt enim Sol pro nu- E bis oppositæ conditione lucem euariat, nunc effatim, nunc tenuius eiaculando; quod si nubes euanescat, fixam supremoque gradu absolutam producit; ita humana mens ratione corporis fatiscentis minus fere conatur ad cognoscendum, quam pro viribus; corpore porro expedita æuo dignam cognitionem, hoc est, statam nec vllo accremento, decremẽtoque alteram eliciet.

Secunda.

F Secundo, quia si intendi, remittiq; habitus credamus in separatis animis, proximum est, vt easdem in amentiam incidere posse opinemur, quod æque falsum est, atq; ineptum. Probatur sequi; nam ad eum intensionis cumulum pertinget aliquando habitus, si intendi potest, vt mentem deiiciat ab statu suo: qui enim habitus intensionem admittunt, intendi valent sine termino, vt tradunt Gregor. 1. distinct. 17. quæstione 5. articulo 2. Maior 3. distinct. 23. quæstione 6. Almay. Tract. 1. capite 22. Angestus in moralibus capit. 5. ergo

aliquando tandem eorum intensio sui impotem animam efficiet.

Animam non semper actum exercere intentissimũ.

Sit tamen resolutio, animam separatã non semper contentione maxima in actum prodire, cum libera sit, præsertim si de actib. voluntatis, potentiæq; motricis loquamur, quos interdum anima iudicat minori esse nisu contendendos. Nec vero intensio habituum vltra terminum, quem suapte natura certum vendicant, (quidquid Gregor. aliiq; citati velint) excurret, vt illis insane operetur anima. Ex quibus patet explicatio duorum argumentorum, quæ paulo ante sunt posita. Victoria tamen in relect. de perueniente ad vsum rationis, non improbabile putat, animã separatam immodica habitus intensione dementem fieri posse, à quo parum abest Aureolus apud Marsilium 2.q.5. art. 3. opinatus, Deum infudisse perditis Angelis habitum pro meritis adeo intensum, vt eos libertate priuarit circa malum. Verum neq; illa Victoriæ existimatio Philosophica est, neq; ista Aureoli theologica. Namq; insania, aut læsio est potentiæ cognoscentis, aut organi affectus, vt latius explicat Fracastorius in libro de intellectione: at nihil animæ separatæ insitum, aut lædi potest, aut morbo affici; vt enim pulchritudo concernit corpus, ita & sanitas, atq; adeo & insania, nec nisi per analogiam, aut etiam per communicationem cum corpore mente insanire dicimur. At vero Aureolus multo grauius aberrat, est enim illa habitus infusio, tum prorsus inutilis, tum Deo indigna.

Intensio habituum certũ vendicat terminum.

An ex maxima intensione habitus possit anima insanire.

6. Dubitatio.

Animam separatam recordari.

Sexta dubitatio est, vtrum ne anima separata recordando cognoscat, reminiscendo enim non cognoscit, vt in tractatu de memoria c.7. est animaduersum. Respondendum vero est affirmatiue. Et quanquam de modo explicandæ assertionis soleat esse dubitatio, nulla tamen est de assertione ipsa, vt constat ex priori capite tractatus de memoria. Historia enim ex Lucæ Euangelio ibidem adducta in nonnullis quidem est accipienda parabolice; vniuersim tamen intelligi debet simpliciter, vt ex Hebræorum traditione ad eundem locum annotauit Euthymius. Igitur si anima humana nullas hinc defert singularium repræsentatrices species, capiet illas à Deo, vt priorum actuum recordetur, sicuti D. Thomas cum plerisque affirmat. Si autem deferat, memorabitur etiã per eas, neq; phantasmatum absentia oberit, cum per se nihil ad recordationem faciant, vt expresse docet Ochamus in quarto q. 12. art. 3. & alii. Quod vero in eo statu anima memoratiuas species etiam sibi ingeneret, dubitandũ non videtur; namq; & de Angelis idem fatetur Gregorius in 2. dist. 7. q. 3. art. 1. cum nonnullis Theologis.

Eã aliquas memoratiuas species acquirere.

In tertia difficultate.

Vt Molin. 1. p. q. 55. art. 2.

Sic tamen opponet aliquis ex Henrico quodlibeto sexto qu. 8. Recordatio est actus reflexus supra actũ cognoscendi iam elapsum sed actus reflexus elici debet mediantibus iis instrumentis, quæ prior actus tanquam sui vestigia reliquerat (sic enim reflexus censebitur, quatenus illuc ingreditur species refluendo, vnde egressa est emanãdo,) ergo cum species denuo infusæ hoc nequeant vendicent, vt satis constat, haud propriè anima per illas recordabitur. Confirmaturq; obiectio, quoniam nulla ratio est, cur cognitio animæ separatæ ad pristinos actus, in vitaq; mortali exercitos terminata, reflexa dicatur magis, quam terminata ad quasuis res alias, si ex neutris ortum habuit: nulla igitur est animæ separatæ recordatio in sententia saltem Diui Thomæ. Videtur tamen obiectio in solis vocabulis esse posita; itaque si pristinas cognitiones in concreto, id est, obiecta cognita attingamus siue id per relictas inde species, siue per denuo inditas eueniat, memorandi actũ profecto eliciemus. Non erunt tamen in posteriori euentu experimentales species, quia vt eius generis sint, necessarium est, vt per proprias illas possidentis actus comparentur.

2. dist. 2. membro 2. Obiectio.

Diluitur.

DISPVTATIO V.

DE OBIECTO COGNITIONIS *animæ separatæ.*

Explicatur sensus disputationis.

PRæsens disputatio non de formali obiecto procedit, quod est intelligibile per discursum, aut fortasse more angelico, iuxta diuersas de vtroque intellectu sententias; sed de rebus ipsis simpliciter, atque, vt aiunt, materialiter spectatis; itaq; inuestigamus quanta sit animæ separatæ in rebus cognoscendis naturalis amplitudo: nimirum, an vltra sensibiles etiã ad supernaturales valeat pertingere. Excludenda vero primum sunt ab eiusmodi obiecto, quæcunq; ab angelica etiam cognitione eximunt Theologi, quale potissimum est Sacræ Triadis arcanum, in quod neque suspicando incidere potuit creata intelligentia: si quid enim Gentium Philosophi de illo tanquam per vmbram, & somnium locuti sunt, id diuinæ reuelationi, vel ipsis, vel aliis exhibitæ acceptum referendũ est. Qua de re latius ad 1. p. q. 32. vel ad prologum l. 1. sententiarum. An autem, & quatenus cætera supernaturalia mysteria sint excipienda, progressu attingemus.

Nulla creata intelligentia mysterium Trinitatis potest per se attingere.

ARTICVLVS I.

AN EA OMNIA, QVÆ NVLLO pacto supra naturam sunt, distinctè cognoscantur ab anima separata.

ILlud in tota hac disputatione est ante oculos habendum, rerum quasdam esse pure naturales.

ultipli- rerum ferentia. Prima.

turales, quaſdã pure ſupernaturales, quaſdam ex his mixtas. Rurſum vel ſpectari eas poſſe quoad eſſentiam, vel quoad primam productionem, vel quoad conſeruantiam, exiſtentiamue. Omnino itaque inuenire eſt in rebus nonnullas, vt in entitate, ſic in productione, atq; exiſtentia naturales, cuius generis ſunt effectus, qui vulgo producuntur à ſuis cauſis,

unda.

alias deinde, quarũ entitas, & exiſtentia naturalis ſit ordinis, ſed nõ productio, ceu aſpectus cæco homini attributus, qui neque entitate, aut exiſtentia, ſed ſola productione à cæteris diſſidet, quod ſupra naturalium cauſarum vires donare ſoleat.

tia.

Tertio loco alias, quæ naturales licet in entitate ſint, modo tamen aliquo ſupernaturali ponuntur; ac poſitæ conſeruantur; vt cernere eſt in duorum corporum ſitu ſimultaneo, aut humanitatis Chriſti præſentia in Euchariſtiæ Sacramento: corpora enim, quæ ſe penetrant, ipſumque auguſtiſſimũ Chriſti Domini, naturalia entia ſunt; ſed tamen efficacitas, qua illa loco eidem; hoc autem ſpeciebus Sacramenti ſiunt, durantque præſentia, ſupra naturam omnino eſt.

arta.

Quartum denique genus rerum eſt earum, quæ entitate, atque adeo productione, & exiſtentia naturam ſuperant vniuerſam, veluti lumen gloriæ Theologarum virtutum habitus, ac diuini ordinis qualitates aliæ. Quæ tamen quoniam productæ ſemel, naturali ſubiectorum concurſu, & generali primæ cauſæ poſtea

ntia.

conſeruantur, videri poterunt quoad exiſtentiam eſſe naturales, ſicq; addi oportere vlterius quintum genus rerum, quarum entitas, productio, conſeruatio ſupernaturalia ſint; quod tum demum eueniret, cum prædictæ qualitates extra ſubiectum permanerent, (ſextum enim, id eſt, earum; quarum exiſtentia foret ſupernaturalis, productio vero naturalis: aut etiam ſeptimum, quarum entitas ſupernaturalis eſſet; productio vero naturalis, impoſſibilia omnino videtur, vt conſideranti patebit) attamen quia fundamentum productionis, atq; exiſtentiæ, ipſa videlicet entitas, ſupernaturalis eſt, ad eundem ordinem productio, conſeruatio atque exiſtentia reduci debent; quod ſtrictius perſequi non eſt opus, cum de obiecto naturalis cognitionis animæ nunc diſquiramus.

actu ſe ... a qua ... nari ... nt ha- ... ur im- ... biles.

ronun- ... um ... mãdz- ... ecog- ... cere ... ua ſen- ... ia.

His animaduerſis, primum pronunciatum eſto. Anima ſeparata diſtincte cognoſcere valet cuncta ſenſilia. Suadetur facile, quia vt maior eſt illis ipſo eſſendi modo, ita & cognoſcendi perſpicacia maior erit; ſat autem erat æqualem eſſe, vt diſtincte perciperet ipſa ſenſilia. Eſt quidem pronunciatum hoc D. Thomæ ac ſuis minime probatum, vt liquet ex iis, quæ ſuperiori diſputatione art. 2. in tertia dubitatione diſſeruimus. Verum vbi iuſta ratio ſe offert pro noſtro pronuntiato, vt eo loco vidimus, non eſt cur probabilitatem ſuam ei denegemus. Accedit quoniam, vt paulo inferius in tertio pronuntiato docebimus, anima ſeparata inferiores ſaltem Angelos diſtincte valet percipere; quos tamen ſatis liquet cunctis ſenſilibus anteire: multo ergo facilius hæc ipſa poterit diſtincte intelligere.

Prima obiectio.

Sed opponat aliquis primum. Si poſt ſeparationem anima rerum naturaliũ ſcientiã percalleret magis, immodico ſane labore fructuque exiguo in hac vita nauaremus operã: hoc autem non ita eſt, cum nemo non intelligat bene poſitum eſſe omnem laborem in addiſcẽdo; ergo neq; illud, vnde colligitur.

2. Obiectio.

Secundum, in Dæmone exactior eſt naturalis cognitio, quã in anima ſeparata, ille vero non omnia naturalia nouit, teſte D. Iſidoro lib. 1. de ſummo bono cap. 12. igitur neq; iſta noſcet.

3. Obiectio.

Tertium; defunctorum animæ ignorant ea; quæ apud nos geruntur, vt habetur ex D. Auguſtino in lib. de cura pro mortuis à cap. 13. vbi inter alia hæc de defuncta matre ſcribit. Si rebus viuentium intereſſent animæ mortuorum, vt de aliis taceam, me ipſum mater nullo modo deſereret, quæ terra, marique me ſecuta eſt, vt mecum viueret. Abſit enim vt facta ſit vita feliciore crudelis.

Ad primũ.

At primum dicito, literarum ſtudia immodica non eſſe, aut ſuperuacanea in mortali vita, cum tot inde oriantur communis conſuetudinis vtilitates, tot hominũ ornamenta, vt explicari vix poſſint. Itaque etſi nulla pars noſtri poſt mortẽ ſupereſſet, nihil minus ea exercitatio, vtpote in homine præſtantiſſima, floruiſſet. Adde etiam illud tantum cõtinere noſtrum pronuntiatum; animã ſeparatam diſtinctius, quam coniunctam intelligere ſenſibilia; non vero ſpecies facilius obtinere, quod obiectio impugnat.

Ad ſecundum.

Ad ſecundũ, occurrendum cũ D. Thoma q. 89. primæ partis artic. 3. ad tertium; loqui D. Iſidorum de effectibus naturalibus nondum exhibitis.

Ad tertiũ. Hac de re late Aegidius quodl. 5. qu. vltima, Ioannes Arboreus lib. 1. Theoſophia cap. 9.

Ad tertium, Qui animas ex obiectis ſpecies haurire credũt, reſpõdẽt ideo eas noſtra ignorare naturaliter, quod nimium remotis locis detineantur, quo ſpecies peruenire nequeunt futurũ alioquin, vt facile omnia noſcant, ſi huc accedere ſinantur. Eorum vero, qui à Deo ſpecies infundi opinãtur eiſdem animis, alii argumento occurrunt, ideo defunctorum animas ſingularia ſenſilia apud nos exiſtentia ignorare, quia ad illa ſtatum non attinent, ſicuti neque ad noſtrum, quę in futuro geruntur, ſeu vt D. Thomas ait, quia ſingularium materialiũ cognitio ad perfectionem intellectus non ſpectat, ſed ad operandum potius conducit; operatio autem circa eas res aliena eſt à ſeparatis animis.

Quid dicẽdum de cognitione animæ quoad ea quæ apud nos geruntur.

Alii peculiari Dei prouidentia fieri putant, vt animæ non omnia (ſicuti poſſent) ſed certa quædam apud nos geſta cognoſcant, præſertim ſi in ſtatu pœnæ detineantur.

2. Pronuntiatum.

Secundum pronuntiatum. Anima ſepara-

ta rum se, suosq; actus internos, ac potentias; tum vero alias animas distincte potest cognoscere. Probatur, quoniam isthæc omnia ordinem ipsius animæ non excedunt, præsertim si non specifica solum, sed indiuidua quoque perfectione pares sint omnes animæ, vt superius lib.2 dictum est. Quin etiam licet in prædicta perfectione inæquales essent, est tamen tantilla ad cæteros superiores gradus, vt satis perfecta esse possit apud intellectum, qui istos nouerit. Sumi porro debet pronuntiatum iuxta accommodam distributionem: Nimirum vt anima per se ipsam se intelligat; quod etiam expressit D. August. libro 9. de Trin. c. 3.

Per quid anima se potentias, & actus suos cognoscat.

Cum dixit, mentem se per se ipsam nosse, cum sit incorporea; quanquam dum corpus informat, non nisi per superadditam similitudinem id præstet, sicuti superius lib. 3. c. 8. qu. 7. ostensum est. Intelligat deinde potentias per ipsam substantiam, vnde manant; cum causa sit necessaria earum, atque adeo accommodatissimum cognoscendi medium. Actiones præterea intellectus, & voluntatis cum habitibus inde relictis; immo & lationem per ipsasmet, siquidem illi sunt præsentes, & requisita abstractione præditæ; omnes vero intuitiuæ semper; nisi quod memoratiuas etiam præteruntium cognitionum, lationumque sibi gigneet. Quæ si vera sunt, colliges etiam in D. Thomæ sententia infundendas non esse istarum rerum species; nisi quis de anima separata, quemadmodum de coniuncta, deque corporis sensibus philosophari velit, nihil videlicet posse cognoscere absque notionali similitudine, quantumlibet sit præses intellectui. Sed hoc dignitatis nimium detrahit animæ separatæ sine ratione. Quando quidē iam tūc sui ipsius, & omnium, quæ intra se habet quasi conscia fieri possit non minus, quam Angelus,

Non semper egere animam similitudine obiecti, vt illud cognoscat.

Per quid separata anima alias animas cognoscat.

Esto in hac vita distenta quodammodo corpore, eique religata flecti in se non possit, nisi per medium aliquod, id est speciem, tanquam per gyrum. Deniq; alias animas distincta, naturaliq; cognitione percipiet, non per semet, sed per ipsas earum vel species, vel substantias, si forte indistantes fuerint; neque hac de re vllas afferemus probationes, quoniam aliæ non sunt; quam quibus Theologi ostendunt similem assertionem de Angelis apud D. Thom. prima parte quæst. 56. articulo secundo, & alibi. Porro, secundum hoc pronuntiatum quoad priorem partem assertum est à D. Thoma tum alibi, tum 1. part. quæst. 89. art. 2. & Caiet. ibidem aliisq; D. Thomæ interpretibus; vniuersim vero ab Henrico quodlib. 1. qu. 12. vbi ait omnia, quæ sunt apud animæ separatæ substantiam, eique intima, sine specie ab eadem cognosci. Loqui vero eosdem Doctores de distincta cognitione nemini dubium esse debet; cum accommodatius medium inueniri non possit in natura rebus distincte percipiendis, quam ipsas earum entitates, cum & præsentes sunt potentiæ, & opportunam habent à materia secretionem.

3. Pronuntiatum.

Tertium pronuntiatum. Probabile est animam separatam naturali, distinctaque cognitione Angelos nosse, eorumq; naturales proprietates, & operationes, exceptis (vt vocant) cordium cogitationibus, vtpote ex suo genere occultis. Pronunciatum hoc, sicuti & primum D. Thomæ, ac suis nō satis placet, vt ex citato art. quæst. 89 constare potest, Vnde nec nobis omnino indubitatum videtur.

Probatur primo.

Suadetur tamen primo, quia ratio ob quam anima separata species Angelorum repræsentatrices accipit à Deo, est vt cum eisdem Angelis in cōmuni societate viuat, teste D. Thoma quæst. vnica de anima art. 17 Ad hanc autem societatem (si qualem decet statuamus) requiritur cognitio distinctiua singularum personarum, nisi velimus animam instar cæci hominis in eo nobilissimo cœtu fingere; ergo, Secundo, Modus essendi, operandiq; Angelorū

Probatur secundo.

nō admodum eminet supra modum essendi, operādiq; animæ separatæ, vt ex super oribus disputationibus cōstare potest; poterit ergo anima illos indistincte nosse; quod enim specie inferior sit, nihil obest; alioquin nullus inferior Angelus naturaliter, distincteque nosset alium, quod est incredibile. At est inquies, nō specie solum sed ordine inferior. Verum ij Angelorum ordines officiis potius, atque vt ita dicam, magistratibus illius spiritualis Reipublicæ; quam cognoscibilitatum gradibus à var is abstractionib. prouenientium, distinguuntur, vt ex iis Patribus, qui illos ordines distinguunt, atque explicant. licet colligere; non est autē ver simile Angelorū naturas aliud abstractionis genus supra animam separa ā vendicare: iam enim inter ipsos quoque Angelos plura al a ex ogitare pronū esset. Adde tertio, eam cognitionem non omnino naturaliter, sed præter naturam animæ competere, vt mirum nō sit illam, & inferioris esse conditionis, & distincte posse Angelos sibi superiores attingere præter naturam suam. Deniq;, quia vt iam antea arguebamus, species etiam Angelorū perfecte repræsentatrices, animæ separatæ naturali lege tribuuntur auctore D. Thoma: quid ni igitur per eas perfecte, ac citra eleuationem supernaturalem intelligat?

Obiectio anteuertitur.

Angeli non vendicant aliud abstractionis genus supra animam.

D. Greg. homil 34.

D. Bern. de consid. paulo post initium.

Non licet ex dictis colligere intellectum humanum separatum discernere posse quamlibet repugnantiam, impossibilitatemue naturalem, fortasse inueniam inter obiecta, quæ hactenus ostendimus valere ab eo distincte percipi; quoniam et si ad plurimas assequendas extremorum cognitio distincta sufficiat, ad omnes tamen comprehensiua erit opus, quam anima nullatenus callet. Naturalem dixi, quoniam plures aliæ repugnantiæ oriuntur ex eisdem obiectis, secundum potentiam obedien-

Anima nequit omni naturalem repugnantiam inter obiecta discernere.

dientialem actiuam, vel passiuam spectatis, quarum perceptio multo magis adhuc effugiet creatum intellectũ, cum ipsa quoq; obedientialis potentia illum lateat in plerisq; &c.

ARTICVLVS II.

VTRVM ANIMÆ SEPARATÆ cognitione, siue confusa, siue distincta cognoscant res modo aliquo supernaturales.

QVæ sint res modo aliquo supernaturales, patet ex initio superioris articuli. Aduertendum autem non numerari inter supernaturalia quoad modum res absentes, aut futuras, aut etiam præteritas; quarum nullã anima habuit notitiam; in his enim defectus potius cognoscibilitatis est, quam supernaturalitas vlla; ad quas iure reuocari possunt cogitationes cordis, quæ licet à supposito eas eliciente sint experimentaliter cognoscibiles; quia tamẽ nullam sui speciem emittunt, nec alienus intellectus in eas illabi valet, perinde est, ac si absentes essent, vel futuræ; non sic gratia, lumẽ gloriæ, similiaq; Dei dona, quæ excellentem habent cognoscibilitatem proindeq; in eorum defectum refundi non potest, quod ignorentur. At enim res quacunque ratione supernaturales, vel spectari possunt sub esse possibili, vel actuali. Sit ergo primũ pronuntiatum Animæ separatæ naturaliter possunt cognoscere euidenter multa possibilia esse Deo, quæ omnem vim naturæ creatæ excedant, seu (quod in idem recidit) naturaliter cognoscere possunt in rebus creatis dari puram potentiam obedientialem passiuam, atq; adeo & extraordinariam actiuã in Deo ad plurima molienda, verbi gratia, ad hanc vniuersalem machinã in nihilum redigendã, aliterue administrandã. Item ad præfinitos rerũ naturalium terminos magnitudinis, & paruitatis transiliendos, sicque ad hominẽ conseruandũ in vastissima, aut minutissima corporis mole, ad generationem faciendam in instanti nulla mora dispositionũ, ad corrupta omnia reparanda, denique ad hæc præstãda, aut immediate, aut in nonnullis etiam assumpta quauis creatura pro instrumento Probatur pronunciatũ non difficile, quoniã harum rerũ naturæ; vtpote intra vniuersum cõclusæ satis perspectæ videntur intellectu separato, vt certus sit (id enim opinari mirum non esset) logicam repugnantiam in prædictis euentis non latere. Et confirmatur, quia non desunt qui arbitrentur agnouisse Aristotelem, aut certe alios eius notæ Philosophos extraordinariam in Deo potentiam; maiori igitur cum ratione animi à corpore expediti illam agnoscent. Porro, quemadmodũ vt aliquid certo, euidenterq; sciatur alicui subiecto posse conuenire, minime oportet perspectum esse modũ, quo conueniat, sed est satis scire vt ita dicã, negatiue impossibilem nõ esse omnem modũ conueniendi; ita non sat est ad aliquam cognitionẽ certam, atq; euidẽtem habendam, si argumenta impossibilitatẽ suadentia, diluantur, cum fieri possit, vt adhuc demõstrationes ignorentur, quæ rem conficiant. Oppones tamen ita: Scire oportet non esse omnem modum impossibilem; ergo sciendum erit aliquẽ esse possibilem. Concedenda vero est cõsecutio, cum solum negauerimus modũ possibilem conueniendi distincte percipi oportere, quanquam inficiandũ non est, plerosq; ab intellectu separato euidenter esse cognoscibiles, vt diuini, generalisq; concursus suspensionem subitam, dispositionum productionem ad educendam formam, &c.

...de pro... ...iat ig... ...atio a... ...arum ...um non ...rnatu... ...um.

...Pronun... ...tum.

...noscit ...ma in ...extra... ...nari... ...poten... ...m acti... ...m.

...deni... ...ntem co... ...tionem ...n sat est ...gu. im... ...ssibi li.

tatem suadentia diluere.

Obiectio.

Diluitio.

At enim in effectis extraordinariis non numeramus quæcumque apud nos prodigio essent, qualis fuit fori um reseratio ab Angelo liberandi Petri gratia; deturbatio idoli è sublimi loco manuúq;, & capitis truncatio apud Azotios, ascẽsus Simonis magi per inane: hęc enim, & similia euenta, non quia potentia egent extraordinaria, sed quia rara sunt, in miraculis habentur; quæ animis separatis non magis sunt difficilia cognitu, quam interna corporis, vt cor, aut cerebrum.

Actorũ 12. 1. Reg. 5. Aliqua euẽta, quia rara in miraculis habentur. Clemens & alii Patres apud Barõ. tom. 1. annalium.

Secundum pronunciatum. Animæ separatæ naturaliter, non tamen distincte cognoscere valent rerum aliquarum essentialiter supernaturalium ipsis præsertim inhærentium, tum possibilitatem, tum existentiam. Etenim quia ordinem naturalẽ excedunt, quidditatiue attingi non poterunt; quia vero si animæ insint, ab eadem vtiq; naturaliter sustinentur, poterunt haud dubie saltem quoad existentiam naturaliter, arguitiueq; percipi, cuiusmodi sunt supernaturales habitus, tum ad voluntatem, tum ad intellectum attinentes; vnde vero facile erit eisdem animis similes alias qualitates possibiles cõcludere, in aliisq; animis posse existere; quod si ita est multo adhuc facilius, imo, & distincte cognoscere valebũt (si existant) ea, quæ in primo pronuntiato sunt comprehensa, cum in facto esse, vt aiunt, rerum naturalium ordinem non excedant.

2 Pronuntiatum. Cognoscit anima naturaliter aliquarum rerum supernaturalium possibilitatem, & existentiã.

Tertium pronuntiatum. Res aliquæ supernaturales; itemq; modi nonnulli adeo eminent, vt nulla ratione siue quoad possibilitatem, siue quoad existentiã ab intellectu creato percipi valeant. Ita asserunt Theologi, cum de obiecto cogitationis angelicæ disceptant, expenduntque in mysterio Incarnationis, & Eucharistiæ; in quorum primo includitur absentia omnis creatæ personalitatis, modusq; vnionis humanitatis ad diuinam personã; In secundo absentia item panis, & vini, cũ præsentia corporis Christi, absq; vllis modis immediatis ad locum; existentia deniq; accidentium, & coniunctio ad Christi corpus absque

3. Pronuntiatum.

Res aliquæ supernaturales cognosci naturaliter non possunt.

adhæſione. Hæc ergo ea ſola ratione ſtatuunt iidem Theologi intellectum creatum, atque adeo humanum effugere, quod multo ſint diuiniora, quam vt naturali cognitione etiam confuſa in ſe ipſis percipi valeant; quod ideo addiderim, quoniam cum naturaliter cognoſcant ſeparatæ mentes rerum ſubſiſtentium perſonalitates; ſi quo caſu eas non intueantur, aut quia diuinus concurſus ſublatus eſt, ad intuendum, aut quia re vera non dantur, vt accidit humanitati Christi, iam modo aliquo, etſi confuſiſſimo, quidquid Deus ibidem moliatur, percipere dicentur. Ea tamen perceptio rei, modiue in ſeipſo non dicetur. Sed quoniam huius ſectionis doctrina ad articulum quintum quæſt 57 primæ partis copioſior eſt, ſatis fuerit pauca hæc ad noſtrum inſtitutum accommodaſſe.

Separatæ mentes naturaliter cognoſcunt rerum ſubſiſtentium perſonalitates.

DISPVTATIO VI.

DE MOTV ANIMAE ſeparatæ.

POſt diſputationem de cognitione animæ ſeparatæ, conſequens erat, vt de appetitu eiuſdem tractaremus; quia tamen multo abditiora ſunt intellectui humano, quæ ad voluntatem, quam quæ ad ipſum attinent; quia item tradita ſuperius doctrina de cognitione ad appetitum accommodari poteſt per analogiam; reliquum eſt, vt ad extremam hanc diſputationem de motu deſcendamus, quatuor articulis concludendam: tribus diſſeremus an ne anima ſeparata vim motricem, tum ſui, tum aliorum poſſideat. Quarto, de eiuſmodi potentiæ actu, ac termino pertractabimus.

Ordo tractandarum rerum.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA QVÆ PROBARE videntur in anima ſeparata potentiam, tum ſui, tum aliorum motricem non dari.

ETſi conſtans nunc ſit Theologorum imo & Philoſophorum ſententia, Angelos potentia motrice prædiros eſſe; attamen ipſæ rationes de anima ſeparata inſtitutum diſſuadere videntur. Atque in primis Angeli in ſacris literis tum ſe, tum corpora mouere perhibentur; animæ vero ſeparatæ non ita, ſed ab Angelis deportari. Deinde neceſſarium fuit Angelos hac vi pollere, cum ratio nulla ſupereſſet connexionis eorum cum vniuerſo; ſiquidem ad nullam præterea formam producendam concurrere valent; mouendo autem cœlos aliaque agentia applicando inſigniter cum eodem cohærent vniuerſo; licet enim phyſice is cauſandi modus accidentarius ſit, eſt tamen artificioſus per ſe, quod eſt ſatis, vt iidem Angeli cum hoc artis diuinæ artificio, id eſt, mundo connexi cenſeantur, qua de cauſa non à Sacris Doctoribus tantum, ſed ab ipſis quoque gentium Philoſophis rerum ſpecies, imo & indiuidua cuſtodire cognoſcuntur. Sed hanc rationem animis ſeparatis accōmodatam, quis non videt motricem potentiam potius euertere, quam aſtruere, quippe quæ ad vniuerſi compoſitionem non ſpectent? ſed reddant quodammodo imperfectius? ſiquidem non tam ſunt ſpecies, quam ſpeciei inchoationes, & partes. Quo factum eſt, vt nulla eis incumberet in hoc vniuerſo adminiſtratio. Atque hoc ſit primum pro parte negante quæſtionis argumentum.

Primum arg. Lucæ 16. de anima Lazari D. Greg. 1. Dial cap. 9. de Anima Marcelli, & c. 12. de anima damnati cuiuſdam.

Cur Angeli dicantur partes vniuerſi.

Suar diſ. 35 ſect. 6. n. 18.

Secundum, Si animæ ſeparatæ propriam mouendi potentiam haberent, illius actum modo aliquo exercere poſſent in corpore, ſicuti & intelligendi, volendique. Si enim hi ob corporis colligationem impediri non potuerunt, cur ille impedietur omnino, cum aliquantulum ſit minus ſpiritualis? Accedit, quoniam difficile redditur ratio, cur in eodē homine vnus tantum ſit intellectus, mouendi vero facultas duplex; altera animi, corporis altera. *2. Argum.*

Tertium, Anima ſeparata nulla eget motrice potentia; nullam igitur in ſe habet. Antecedens probatur, quoniam nulla aliquo perueniēdi ſe offert neceſſitas, quam vt ex rebus ſpecies è proximo conquirat. Quapropter cū has non ita comparet, ſed à Deo vendicet, vt ſuo loco diximus, omnis mouendi ratio vacat, etiam ad miſcēda colloquia cum Angelis, aliiſue animabus, cum ridiculum ſit propinquitatem deſiderare ad eas actiones, quæ per interiectum ſpatium non diſſeminantur. Sed neque prætextu mouendi corpora neceſſe erit vim motricem animæ donare, cum iam diximus, id munus ſolis Angelis conceſſum eſſe in hoc vniuerſo. Et confirmatur, quoniā rationales animæ nihil pati poſſunt ſibi noxium, cum ſint immortales; non fuit igitur opus potentia motrice, qua quidquam vel fugerent, vel appeterent tuendæ ſalutis gratia. Quod ſi dicas potuiſſe ſaltem alias ab aliis violenter detineri, id ipſum eſt, quod in quæſtione verſatur, cum eiuſmodi detentio per vim motricem præſtanda fuerit. *3. Argum.*

Quartum, Quod natura ſua indiuiſibiliter exiſtit, naturaliter quoque eſt immobile; ſed prius illud animæ ſeparatæ naturaliter competit, & hoc poſterius. Probatur minor, quia cum ea informat corpus, abſciſſa forte parte vna, amittit neceſſario virtualem illam coextenſionem, ſeque, vt ita dicam, cōtrahit; ergo cum à corpore toto ſeparatur, totam coextenſionē neceſſario amittet, cum par ſit ratio. Itaque indiuiſibiliter permanebit, vt hac in parte anima, quæ natura eſt ab Angelis, qui natura non ſunt, diſcriminetur, atque adeo hi diui- *4. Argum.*

diuiduo indiuiduoque loco queant indiffe-renter respondere, illa autem non nisi diuiduo corpori, cum informat; nec nisi indiuiduo loco cum est separata.

Argum. Quintum, Si anima separata per se mobilis esset, tempori locoque corporis subiaceret: quod à vero abest, cum sit incorporea. Vnde D. August. 8. de Genes. ad lit. cap. 20. scribit, Deum corporalem creaturam per tempus, & locum mouere, spiritualem porro non item.

Argum. Sextum, Si anima per se posset loco moueri, posset interdum ab informato corpore sese expedire absque vlla ipsius corporis offensione, sicque instar colubri depositis exuuiis abire nuda, quod est inauditum.

Argum. Septimum, Si humanæ animæ facultatem se mouendi haberent, ad nos frequenter regrederentur, quod tamen fabulæ simile esse creditur. Deniq; ita sensisse videntur graues Philosophi, dum ipsis etiam intelligentiis localem immobilitatem donant, inter quos Aristoteles 12 Met. text. 43. concludit, substantias sempiternas, atque immobiles tot esse, quot sunt cælorum orbes Auerroes quoq; ad eundem Metaphysicorum librum scribit, formam separatam adæquate distribui in volentem & intelligentẽ, absq; vlla mentione mouentis. Credendum igitur est animam rationalem extra corpus, neq; seipsam, neque rem aliam mouere posse.

ARTICVLVS II.

REFELLVNTVR NONNVLLæ sententiæ de potentia motrice animæ, & vera statuitur.

...pinio a... ...ens a... ...as lo... ...er im... ...iles. IN præsenti dubitatione nonnullæ se offerunt sententiæ ordine suo expediendæ. Prima eorum, qui animam separatam prorsus immobilem localiter fortasse ponent, hoc est, neque à se, neque ab vlla externa vi, non quidem ea immobilitate, quæ ex immensitate naturæ illi proueniat, vti Deo, sed ex quadam, vt ita dicam, ineptitudine, atque imperfectione, eo fere pacto, quo relationem modumue seorsim spectatum immobilem diceremus, diuina etiam interposita potestate. Non videntur alieni ab hac sententia Durandus in 3. dist. 22 quæst. 3. ac Ioannes Picus Mirandula quæst. 1. Apologetici, dum non sine graui errore verisimile putant Christi Domini animam ad inferos non descẽdisse, reali suæ substantiæ præsentia, sed effectu, priorum Patrũ animas noua gloria, luce, lætitiaque perfundendo. Neque enim fidei articulum tam alieno sensu interpretarentur, si crederent ab Angelis, aut certe Deo beatissimam animam gaudentem inferis secundum substãtiam fieri

...d sen... Dur. ...escensu ...na ...isti ad ...ros. ...antur ...arso 3. ...m. 2. 43. 2.

posse, eorum vero fundamentum, si firmũ esset, non solum de Christi anima, sed de quauis alia immobilitatem concluderet; ideoq; diximus eos à proposita sententia alienos non videri. Aiunt enim immateriales substantias loci proprii incapaces esse, atq; adeo & lationis, quod affectione hæ diuiduæ sint. Itaque solum eis superesse rationem aliam in loco essendi ac mouendi longe diuersam, hoc est, penè æquiuocam, per operationem, seu virtutis contactum, ipsum attringendo locum, si non actu, saltem potestate. Quo fit, (iuxta Durandum) vt Angeli nullibi sint, si de existentia in loco priori modo sit sermo, & sint vbique; si posteriori, cum nullũ locum motumve diuisibilem subire queant, & rursus in omnem idonei sint operari: at vero anima separata neq; hoc, neq; illo modo ob eandem rationem alicubi est; siquidem & substantia spiritualis est, ob idq; incapax diuidui loci, vel lationis, & corporis forma; minimeq; proinde ad operationem externam ordinata absq; medio corpore, quod informet.

Quæ fuerit Dur. opinio circa Angelorum existentiã in loco. Cum de loco Ang. tr. 1.d.37.2 p. dist. q.1. cui consentit Herueus ibi. q.2. art. 2.

Sed quam grauiter Durandus cum Pico sit lapsus, tum alibi, tum ad qu. 52. 3. par. ostendi solet, vbi iuxta sacrarum literarum, Patrumqs intelligentiã probatur Christi Domini descẽsum ad inferos ratione animæ, (corpus enim in sepulchro iacuit immobile, diuinum autẽ verbum vbiq; erat) ipsius substantiæ præsentia fuisse exhibitum. Nimirum falsus est Durandus, dum cuiuslibet lationis terminum putat esse diuisibilem, cum tamẽ sit ipsamet rei mobilis præsentia, assistentiave ad hoc, aut illud spatium, siue reale, siue imaginarium, atque adeo spiritualis, vel corporea pro eiusdem rei mobilis natura & conditione, quæ proinde si spiritualis erit, sine vllo incommodo, ratione suæ indiuisibilis præsentiæ ad corporale spatiũ respectu aliquo terminabitur. Cur enim minus sit impossibile rem spiritualem ad materiã corporalẽ ordinem habere agentis, quam præsentis, assistentisve? & confirmatur, quoniam Aristoteles lib. 8. Physic. c. 10. tex. 84. & lib. 1. de Cælo, c. 9. tex. 100. intelligentias Cælo assidere scribit; quod qua ratione fiat, quam localiter, nemo excogitabit, si eos modos essendi in alio percurrat, quos idem Philosophus libro 4. Physicor. capite 3. textu 23. proposuit.

Statuendum igitur eo ipso, quo res creata per se, ac seorsim ab alia existit, mobilem loco esse, siue à se, siue ab extrinseca virtute. namque vt Aristoteles libro 1. Poster. cap. 10. scribit, si negatio adæquata causa est negationis, affirmatio quoque affirmationis causa erit; quapropter si non alia de causa negamus Deum loco moueri posse, quam quia immensæ substantiæ est, non alia sane affirmabimus creatas substantias mobiles esse, quam quia definitæ sunt substantiæ, quia

Quælibet res creata seorsim ab alia existens mobilis loco est.

A si in loco designatę sint, distantiæ propinquitatisq; capaces euadunt necessario, atq; adeo & lationis, cum istiusmodi affectiones separabiles ad inuicem non sint, eodemque pertineant. Vnde è contra D. Thomas 1. par. postquam de immensitate Dei egit, quæst. 8. è vestigio subiecit nonam, pro eiusdem immobilitate asserenda. Videbat scilicet attributum immobilitatis ad locum ex immensitatis attributo, tanquam ex vera ratione à priori cõcludi. B

Immobilitas ad locũ ex immensitate concluditur.

Secunda sententia tenens animas à se nõ moueri, refellitur.

Secunda sententia, quam recentiores quidam Thomistæ approbant, ponit animam separatam à Deo, Angelisve mobilem localiter, à se autem minime, eandemque alii etiam D. Thomæ vulgo ascribuut. Sed neq; ea vera est, neq; D. Thomæ imputanda. Etenim quemadmodum quod substantia creata definita sit, mobilis loco est, ita quod sit viuens à se mobilis esse concluditur; atq; adeo si per cognitionem viuat, localem mobilitatem obtine- C bit: id quod ita verum reperimus, vt contrario exemplo refelli nequeat, neque enim conchylia loca immobilia dicuntur, quod vim aliquam sese deducendi adducendiq; non habeant; habere enim plane fatetur Aristoteles lib. 3. de Anima, cap. 11. text. 56. sed quod locũ ex toto non permutent. Cæterum quæ locorũ distantium cognitione pollent, ex toto etiam locum mutare valent. Quid ergo in animam nobili cognitione præditam erimus iniurii? D eamque velut statuam quandam immobilem efficiemus, cadaueri suo, vt olim Prometheum Caucaso perpetuo alligatam. At, inquiunt, anima actus est corporis nõ assistens, sed informans, vt merito mouere se non possit, si non informet. Verum si formarum assistentium modum in essendo, cognoscendo, appetendoque extra corpus obtinet, cur non obtineat mouendo? Ad hæc animæ depositis corporib. nulli loco sunt addictæ, cum à nullo pendeant E in sui conseruatione, vllave perfectione, quam alibi assequi nequeant; cum igitur immensæ non sint, ad earum sane perfectionem spectabit localis variatio, ac motio. Itaq; si qua res per se, ac seorsim existit in vniuerso, definita, viuens ad varia loca indifferens, nulla ratio erit, cur à se mobilis non dicatur; cæ vero conditiones in animam corpori iam viuificando minime addictam, non minus quam in Angelos, egregie competunt: quare, &c. F

Cur cõchylia dicantur loco immobilia.

Obiectio.

Dilutio.

Anima separata nulli loco sunt addicta.

D. Tho. opinio de potentia animæ motrice.

Sed quod Sanctus Doctor animæ separatæ sui mouendi potentiam non denegauerit, inde constat, quia eam facultatem, sicuti & in Angelis intellectum & voluntatem esse credit, qu. 16. de Malo art. 1 ad 14. nisi quod erga corpus à se informatum illa tantum exerceat, Angeli vero erga quodcunq; aliud; quamobrem cum anima à corpore discedens easdem facultates secum deuehat, vt supra cum eodẽ Thoma tradidimus, sentit haud dubie illam

A sui saltem mouendi vim possidere. Quin etiam 1. part. q. 53 art. 1 in argumento. Sed contra; ex motu, quem Christi anima separata ad inferos edidit, quemq; catholice profitemur, concludit pari ratione in Angelis esse motum lationis admittendũ; nam quod ex anima Christi beata argumentetur, ideo facit, quia aliud fortasse exemplum ita efficax ad institutũ inueniri non potuit: re tamen vera eius articuli institutum de naturali vi motrice procedit; B illud ergo tantum D. Thomæ inficiatur, nihil aliud à se posse animam humanã mouere, præter corpus, quod informauerit, vt patet ex artic. 4. q. 117 1. part. & artic 10. q 16. de Malo, ad 2. quem sequuntur Capreolus 4 dist. vlt. q. 2. Caietanus citato loco primæ partis, aliiq; recentiores.

Scotus 4. d. 45. q. 1. art. 3. Palat. d. 10. disp. 2. Suar. disp. 51. sua Met. sect. 6. n. 2.

Vera sententia animæ concedens, tum se tum alia mouendi vim.

Est nihilominus tertia sententia à nobis adiicienda; videlicet separatam animam non sui solum, sed aliarum rerum sibi externarum, minimeque substantialiter iunctarum C motricem esse; pro viribus tamen, vt sequenti articulo attingemus, ita Abulensis in 8. capite Matthæi, quæst. 124. Quæ quidem sententia cum superiori doctrina apte cohæret. Enimuero, vt ex definitæ substantiæ existentia concluditur mobilitas, & ex vita mobilitas à se, ita ex sui mobilitate, aliorum quoque mobilitas necessario colligitur; quod etiam inductione fit manifestum. Quamuis e- D nim natura aliqua mouere se non possit, quæ possit alia, id est Deus, attamen nihil, quod motum subeat, priuatur omnino virtute mouendi cætera; quod non in animantibus solum, sed in corporibus etiam inanimis cernere est, quæ dum mouentur, ea etiam mouent, quæ offenderint, vt aer, arbores, cœlum supremum, inferiores, &c. Nimirum potentia, de qua loquimur, sicuti motiua loco est, ita non maiorem, quam localem vnionem sui cum re mouenda desiderat, vt in actum E prodeat: quapropter cum ea vnio inter animam & corpus dari possit absq; informatione (vt liquet in anima Christi ab inferis regressa, quæ sepulto corpori prius astitit, quam per informationem illud animaret, liquet item in cuiusuis hominis anima in morte, vbi dissoluta in instanti informatione, perseuerat adhuc localis præsentia animæ ad corpus, cum non nisi immediate post sit abitura) nulla ratio est cur motũ illi nequeat impertire, si F mouendi potentia sit prædita. Quod adeo verum est, vt non inepte secundæ sententiæ auctores collegerint, nullam animæ inesse potentiam se mouendi, si nullam habeat mouendi alia.

Sat est vnio localis animæ separatæ cum externa corpora moueat.

Vera sententia magis confirmatur.

Deinde argumentari licet. Pleraque sunt, quæ sine vlla sui locali motione alia vel pellunt, vel trahunt, vt ignis iniectum salem, magnes ferrum: qua ratione igitur tam nobilis substantia, tamque, vt ita dicã, actuosa, quam

citra-

est rationalis anima extra corpus seposita, a- A liorum mouendi efficacia destituatur.

Præterea, animæ è receptaculis, quibus ad iteratam vsque vnionem corporum commorantur, nonnunquam egrediuntur ad viuos, cum eisque in effectis corporibus colloquuntur, vt inferius ostendemus; hæc autem munia nec sine potentia motrice præstari possunt nec tantam habent eminentiam, vt extraordinario Dei concursu egeant: inest igitur ea vis animis naturaliter. Ob has sane ac similes ra- B tiones probatior nunc est eiusmodi sententia, quam non ignobiles etiam Theologi superiori ætate docuerunt, Henricus quodl. 11. quæst. 14. Aureolus apud Capreolum citato loco. Scotus 4. dist. 49. q. 14. Bassolius eadem dist. quæst. 2. art 1. Maior quæst. 8. Ægidius quodlib 4 quæst. 17. Abulensis in cap. 8. Matth. qu. 124 & alii, ante quos Galenus non satis alioquin certus de natura animæ, in libro de Tremore & rigore fatetur, minime deceptum iri, C qui animam esse dixerit substantiam, quæ per se moueri possit. Et Alexandrinus Clemens 9. Strom. naturam animæ esse scripsit, à seipsa impelli, & excitari: nec desunt, qui arbitrentur humanam animam interdum in hac vita suæ peculiaris potentiæ motricis, quam nitimur astruere, signa exhibere, cum feruenti aliqua rerum sublimium cõtemplatione corpus in sublime tollit.

...ntur ...ores ...vera ...ntia.

...t. 1. de ...m. q. 9.

Sed quoniam ostendimus animam separa- D tam peculiarem sui, & aliorum mouendi potentiam habere, quærendum restabat, an ea à voluntate intellectuque distinguatur, nisi ea dubitatio libro 2. de Cœlo, cap. 5. q. 7. de Angelis, in quibus par est ratio, resoluta esset. Illud solummodo aduertimus, eos qui partem negantem sequuntur, non adeo motricem substantiarum separatarum cum voluntate intellectuque confundere, vt distinguere e- E am non possint etiam realiter. Nimirum censent intellectum & voluntatem non in actu primo, sed secundo, hoc est, vt stant sub actibus practicis præscribendi, dirigendique motum, rationem potentiæ motiuæ obtinere, vnde localis impulsio sequatur. Quo pacto plerique de potentia Dei executrice philosophantur, asserentes eam esse Dei voluntatem cum actu efficaci operandi ad extra, indeque actionem externam prodire, quæ in rebus creatis recipiatur. F

...viris ...tatis ...ctio ...telle- ...& vo- ...ate.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR ARGVMENTIS *primi articuli.*

...ut. 1.

AD primum respondendum. Si quando in sacris literis morientium animæ aliquo deferri perhibentur, id vel ad dignitatem spectare, si sint beatæ, vel ad quandam diuinæ iu- A stitiæ executionem, si sint nocentes. Atque in priori sensu Augustin. Serm. 3. de Ascensione Domini, qui est 176. de tempore; itemq; Eusebius Emissenus Homil. 2. de Ascensione, aliique sacri Doctores de Christo ascendente scripserunt, cum non in auxiliũ necessitatis, sed in obsequium dignitatis euectum, illatumque cælo fuisse.

Quo sensu loquantur scriptura, & Patres, cum dicũt animas aliquo deferri.

Solut. 2.

Ad secundum, Si verũ est, quod ex Platone retulimus ad calcẽ superioris articuli, plana est B responsio; Sed esto nulla exhibuerint animæ vnitæ corporibus propriæ motricis potentiæ signa, ideone illa sunt destitutæ? alioqui neq; subsistentiam eas habere quis colligat, quod in corpore illa non prodant. Itaq; vt ad argumentum respondeamus, absq; eiusmodi potentiæ vsu, non autem intellectus & voluntatis; constare potuit humana vita; item non oportuit has ipsas potentias in nobis duplicatas inueniri, sed potentiam cognoscendi & C appetendi: aliæ enim in corpore sunt, aliæ in anima; vnde id, quod in fine argumenti addebatur, retorqueri in aduersarios potest, vt quemadmodum facultates istæ, sic & motrix in homine geminaretur.

Solut. 3. Vis motrix ad separatarum animarum digressiones inseruit, & conuentus.

Tertium argumentum nõ valet in eos, qui animas separatas ab obiectis species haurire volunt; sic enim accommodata propinquitate opus est, atq; adeo & locali motione. Sed esto non hauriant, ad dignitatem sane illius D spiritualis Reipub. animarum separatarũ intersunt conuentus, ac digressiones mutuæ nisi tanquam saxa medio mari, noctes atque dies immotas esse arbitremur, &c. quæ superiori articulo diximus.

Solut. 4. Diuisibilitas rei mobilis in motu tantum physico requiritur.

Quartum, Etsi probaret animam separatã non nisi punctualiter existere posse, nihil adhuc ipsius mobilitatem concluderet; siquidẽ diuisibilitas rei mobilis, itemq; pars mouens E & mota, non in quolibet motu, sed in Physico requiruntur, sexto & octauo Physicorũ Rursus respondemus distinctione maioris; est enim vera, si velit indiuisibile moueri non posse motu continuo: falsa, si discreto; quod nostro instituto sat est. Deinde iam omissa maiori propositione, sunt qui ad minorem respondeant, animam rationalem, si forte brachium à corpore præcidatur, manere adhuc in eo spatio, quãuis non informatiue, vt in corpore tel quo, eo quod ipsa semper certum spatium, F in quo definitiue sit, exigat, non minus quam corpora, in quo sint circumscriptiue. Quo sane pacto dicendum esset in generationis instanti non infundi solum, sed effundi animã è corpusculo, cum sit cõtractius, quam requirat anima; quod cum ridiculum sit, seu potius ineptum, respondemus abscissa parte corporis, non nisi in reliquo manere animam, quia vnum essendi modum habere debet naturaliter, non duplicem, hoc est, vel informationis tantum, vel separationis. At enim post

Nullam est

separatæ animæ magnitudinis terminus versus minimum in loco. totilem separationem diuiduo indiuiduoq; A loco se poterit accommodare, proindeque nullum certæ magnitudinis versus minimum deposcet, sicuti certum deposcit corpus, quod informet, eo quod per illum sit operatura.

Solut. 5. Ad quintum, Satis esse, vt animæ nobilitatem tueamur, si vel momento cieatur. Sed & tempore mobilem esse nihil vetat, cum istud esse possit spirituale, ac per se dimetiês successiuam animæ motionem: quæ motio licet mensurari etiam possit à corporeo tempore, B ex accidente id euenit, quatenus in idem tempus imaginarium, vtrumque reale tempus, corporeum scilicet ac spirituale coincidere valet. Iam vero D. Augustini effatum de motu ratione mobilis, spatiique diuiduo est interpretandum.

Solut. 6. Ad sextum, in sententia Platonis credentis, animam rationalem in corpore esse instar nautæ, facile concessu esset, eam integro corpore expedire se posse, nisi fortasse quod in C malum totius abeundi facultas cederet, eam animæ Plato non donauerit, dum idoneas dispositiones haberet in corpore. Illa tamen sententia suo loco refutata est. Quanquam *Opinio credentiũ animam vnitam corpori se primario mouere.* posita re vera substantiali vnione, verisimile adhuc existimetur bonæ notæ auctoribus, animam etsi ab incolumi corpore elabi nequeat sicuti neque in praue dispositum illabi, vt scite differit Henricus quodl. 11. quæst. 13. ad calcem: se ipsam tamen primario mo- D uere posse, ac ratione vnionis motum corpori impertire, his fermè rationibus. Prima *1. eorum ratio.* quia substantialis vnio animæ erga corpus in causa potius erit, vt motus animæ corpori communicetur, quam vt illum impediat. Se- *2.* cunda, Vnio ad corpus animæ subsistentiæ non obest, neque igitur oberit, quo minus præsentem se faciat primario cui libuerit loco quamuis corpore circundetur. Neque e- E nim inclusio illa animæ subsistentis intra corpus, impedire posse videtur conatum animæ *3.* ad motum. Tertia intellectus etiam animæ informantis, more Angelico potest intelligere, si illius ordinis species habeat, vt non solum in statu immortalitatis verum esse Theologi docent, sed etiam in Christo Domino apud nos commoranti accidisse certum est; nimirum quia ad illarum specierum vsum nihil attinet, corpusne mortale, an immortale informet anima. Cum igitur motrix potentia F nullis egeat inditis instrumentis, iam nunc in actum mouendi prodire saltem progressiue poterit, si propriè est humanæ animæ; quod ideo adiecimus, quia vt Scotus in 4 distin. 49. quæst 14. animaduertit, ideo nunc anima totum corpus simplici motu non defert, sicuti in beatitudinis statu delatura est, quia membra æqualiter à virtute motrice animæ non *4.* possidentur. Quarta, quia si vsum accedendi recedendique, anima intra corpus habeat, re-

cte intelligitur, quo pacto in abscisso brachio esse desinat, aut in extremis pedibus, homine iam moribundo. Recte item qua ratione in partes nutrimenti semotas inferatur: nimirum in priori euentu post vnionis dissolutionem, præsentia quoque animæ aboletur propter localem partialemque abscessum; in posteriori vero, post localem partialemque abscessum ad nouam materiam, substantialis vnio existit. Atque experimenta adeo vrgere visa sunt Scaligero pro Platone, vt nullum aliud argumentum rem conficere putet, si hoc non conficit, exerc. 307. num. 13. Quinta, 5. Potentia motrix actiua est, non passiua, vt probatior sententia tenet; rectius igitur animæ inhærebit, quam corpori, cum illa motũ efficiat, ista recipiat.

Non est tamen ob hæc argumenta à communi Philosophorum sensu recedendum, tum *Vera sententia oppositum astruens.* quia in brutis animantibus motrix potentia, corporis perfectio est, à qua humanum corpus decidere iniquum est, tum etiã quia qua ratione potentia eiusmodi, quæ in beluis corporea est, dicitur in anima residere, eadem diceretur residere visus, auditus, cæteræque facultates, tam internæ, quam externæ; quod etsi paucis Nominalium probatum fuit, à vera tamen Philosophia alienum est.

Eadem porro argumenta falso supponunt animam motrice potentia sibi propria vti posse naturaliter, dum corpus informat; cum tamen per vnionem religata sit, atque alterius veluti iuris existat, hoc est, totius hominis, vt proinde motum per se non exerceat, sed homo per illam. Vnde etiam cum anima corpori reunietur ipsum per potentiam sibi propriam non mouebit absque nouo Dei dono, vt probabiliter sentit Suarius ad quæstionem 54. tertiæ partis, disputatione 48. sectione quarta, colligitque ex D. Thoma, aliisque Doctoribus.

Ad primum igitur argumentum dicito, vnionem in causa esse ne motus ab anima e- *Prima rationis Solut. 1.* liciatur, qui eius solius sit, alioquin, si se ipsam solam moueret, cum nulla necessitate cogeretur motum corpori impertire, iam ab eo incolumi, atq; immoto recedere posset, quod nemo dicet. Ad secundum, concesso antece- *Solut. 2.* dente, negandum est quod in reliquo argumento adducitur. Ad tertium, concedendum *Solut. 3.* est antecedens, quia ea specierum infusio atque vsus, naturales animis non erunt: quo pacto fatemur etiam posse illas corporibus, siue caducis, siue iam immortalibus vnitas motum proprium exercere, iisdemque corporibus communicare; vnde quod ex Scoto affertur, potentiam motricem in hac vita membra perfecte non possidere pro nobis facit, ac verum est: licet vnio indissolubilis euadat, quoniam, vt paulo ante diximus, potestas illa animæ ad mouendum corpus per peculia-

rem eiusdem animę motricem facultatem nouo Dei dono vlteriore unionem debet contingere. Ad quartum, non deesse exempla, quibus intelligamus animæ euenire quæ ibidem recensentur. Etenim Deus in re corrupta esse desinit, nec tamen vllam etiam partialem retractationem subit; Christus item Dominus consecratis speciebus fit denuo præsens, nec proinde locali motione etiam partiali ob id agitatur. Aliqua ergo simili ratione anima absque vlla etiam partiali latione, & à membro abscisso aberit, & in alimenti materiam inferetur. Ad quintum, negetur consequutio; cæteræ namque potentiæ sentientes actiuæ sunt, quæ nihilominus corpori adhærescunt.

Atque hæc in gratiam sexti argumenti primi articuli dicta sint. Cui directo respondentes assumptum negamus: motus enim localis animæ liberest, vnio vero substantialis omnino naturalis, ideoque natura sua prior, vnde motus localis efficacitatem directam non habet erga illam, haud dissimili ratione, qua maturus fœtus per se ab vtero non egreditur, sed parentis nisu, postea vero per se iam huc atque illuc migrat. Quanquam indirectam efficacitatem habere poterit, veluti cum quis sibi ferrum adigit. Et hæc quidem ratio concludit similiter, neque Angelum locali impulsu posse animam vnitam auellere à corpore, quidquid nonnulli huius ætatis Theologi inficientur.

Septimum argumentum postulat, an demortuorum animæ ad viuos etiam regrediantur, cum eisque colloquia misceant, aliaue exteriora signa sui aduentus exhibeant. Cui dubitationi paucis respondemus; quanquam non raro huiusmodi animarum apparitiones somniantiũ sint deliramenta, aut mali Dæmonis præstigiatorumque ludi, vt D. Augustinus in libro de cura pro mortuis, atque alibi docet; quin etiam pro animis, quandoque Angeli præsto sint, attamen ipsæmet hunc venire aliquando, à Deo aut iubentur boni alicuius gratia, aut permittuntur vexandi causa, more dæmonum: quanquam posterius hoc minus probari possit, vt cum Diuo Chrysostomo latius disputat Abulensis in caput octauum Matthæi, quæstione 124. Itaque siue hoc, siue illo fine res accidat, aduentare illas, sententia est grauissimorum Patrum, Augustini, Gregorii, Eusebii, Theodoreti, & aliorum, quos citat Robertus Bellarminus libro 2. de Purgatorio, capite 8 tomo 1. Addit tamen Diuus Thomas 1 part. quæst. 89 artic 8. ad secundum, miraculo id esse deputandum, quatenus præter statutam à Deo legem huc per se veniat anima, eamque legem spectasse diuina oracula, & plerosque Patrum, quoties animarum nullam post abscessum à corpore è suis locis ad nos remeare posse contendunt, veluti libro 4. Regum, capite 22. Iob. 23 & alibi. Item Augustinus de Cura pro mortuis capite 13. & 19. Vnde non mediocris orta est dubitatio inter Sacræ paginæ Interpretes, an Deus libro 1. Regum capite 28 prædictam legem abrogauerit, quo loco anima defuncti Samuelis ad viuentem Saulem dicitur aduentasse, an potius imaginaria tantùm ostensio fuerit apud Regem interius, vel etiam Angeli alicuius pro Samuelis anima subrogatio. Qua de re Diuus Augustinus libro 2. ad Simplicianum, quæst. 3. & quæst. 6. earum, quas ad Dulcitium composuit, & quæst. 27. in vetus nouumque Testamentum: libro item 2 de Mirabil. sacræ Scripturæ, capite 11. Iustinus Martyr quęst. 52. ad Gentes, Iosephus libro 8. Antiquitatum, cap. 14. Abulensis proxime citato loco Regum, quæst. 28. Lyranus & alii in eundem locum. Rupertus lib. 2. super libros Regum, capite 17. Victoria in Relectione de magia, quæst. 5. quæ quidem difficultas etsi olim æque fuerit controuersa, nunc tamen postquam Ecclesiastici liber inter canonicas scripturas habetur multo certior illius pars affirmatiua, vt obseruat D. Thomas 1. par. quæst. 89. art. 8. ad 2. quandoquidem capite vltimo præfati libri inter Samuelis laudes commemoratur prophetasse illum etiam post mortem; quod neque intelligi commode valet de alio prophetandi actu, quam cum Sauli apparuit: neque ita proprie laudaretur si dæmon aliquis pro Samuelis anima ad Saulem venisset, tametsi ex eodem textu colligatur eum in vero corpore apparuisse; de quo disceptare non est huius loci, neque instituti. Porro autem si non quid gestum sit, sed quid fieri potuerit, inquiratur, certum est spectata naturali conditione animarum corpore vacantium, nullo miraculo earum quamlibet hinc inde posse commigrare, esseque solertem ex aere, aliaue tractabili materia corpora effingere, & in eis nunc hominem ponere, nunc belluam, si libeat; atque eo modo sui aduentus signa nobis exhibere.

Est & alius animarum regressus ad corpora informãda, id est, resurrectio, de qua Theologi 4. Sent. libro: nam de Pythagorica palingenesia libro 2. de Anima, capite 1. quæst. 7. dictum fuit. Illud tamen hac in re dubitabile est, an peculiari tantum Dei lege cautum sit, ne anima à proprio corpore semel auulsa in alia sese inferat, quæ in maternis vteris passim præparãtur; an id communi naturæ iure contingat; vna scilicet anima vnum tantum corpus, dispositionesque respiciente; videtur enim pars prior iis auctoribus affirmanda, qui quamlibet animam cuius corpusculo initio infundi posse existimant; è quorum numero est Molina extrema disput 1. partis. Suarius disput. 5. suæmet. sect. 6. quo loco addit, sic esse animam rationalem ad quamlibet dispositam materiam indifferentem, vti est indifferens materia ad quamlibet formam. Iis con-

Ad 4. *Ad 5.* *Solui- tur respon- sio ad 6. princ. art.* *Ad 7.* *Mortuo- rum ani- mæ ali- quando ad viuos veni- unt.* *Abulensis in cap. 8. Matth. D. Thom. 1. p. q. 89. ar. 8. in 4. d. 45. q. 1. a. 4.*

Doctorum dissidium de apparitione Samuelis animæ Regi Sauli. *Ecclesiastici cap. 46.* *Anima Samuelis vere apparuit Regi Sauli.* *Animæ separatæ possunt corpora assumere.* *Sententia existimantium animas non requirere certas dispositiones vt informent.*

cinit Toletus libro 3. de anima, quæst. 18. nec nō Henricus Gandauenfis quodlib. 11. quæst. 14. dum astruit humanam animam illabi posse in corpus, seque illi substant aliter copulare quoties paratum aderit, quanquam de proprio ac certo corpore tantum Henricus Gād. dissetat. At enim libr. 1. Physicorum, capite 9. quæst. 11. artic. 4. ad 6. & libro 1. de Generatione, cap. 4. quæst. 13. ad philosophiæ normam ac doctrinam Aristotelis magis consentanea iudicatur pars posterior; animas videlicet rationales certa sibi corpora ac dispositiones vendicare, quæ si desint informandi munus obire nequeāt, nisi vero Dei absoluta potestate physicam normam superante, vt annotauit Fonseca lib. 5. Met. cap. 2. quæst. 14. sect. 2. & 3.

Animas requirere certas dispositiones ad informationem verior sententia est.

Ad extremum argumentum, quod ex Aristotelis atque Auerrois authoritate petebatur, dicendum illum immobilitatis nomine intellexisse immobilitatem; hunc motricem potentiam ab intellectu voluntateque non distinxisse realiter, sicque traditam ab eo diuisionem adæquatam esse, futuram alioquin trimembrem, si in formali, vt vocant, sensu loqueretur.

Solutio extremi argumenti.

ARTICVLVS IV.

DE ACTV AC TERMINO POTENTIÆ MOTRICIS ANIMARUM SEPARATARUM.

HActenus ostēdimus potentiam loco motricem animæ separatæ inesse; consequēs nunc est, vt de illius actu atq; termino disseramus, vbi nonnullæ scitu dignæ dubitationes se offerunt explicandæ. Prima, an cum se anima corpusue aliquod ciet, prius impulsoria qualitate id præstet, an solo motu. Recentiores quidam arbitrantur substantias separatas, si quid immediate moueant localiter, motum edere sine impulsu, quod nullam qualitatem educere valeant ex potestate subiecti. Cæterum si per corpus à se immediate motum reliqua moueant, impetu eo quod absint, opus esse, qui iam per immediatum corpus educi poterit à corporibus. Ita vero aiunt rem habere in supernis lationibus, deferente scilicet intelligentia primum mobile solo motu, deindeq; in subiectos cœlos qualitatem impulsoriam per primum iniiciente, non quidem instar physicæ causæ illam producendo, sed actiuum (vt aiunt) passiuis applicando. Quæ doctrina sic vlterius confirmari potest. Primo, quia vt res aliqua moueatur loco, sat est si ipsum lationis motum subeat; cur enim alterari illam prius oportebit? alioquin dicat quispiam neque Deum sine impulsu mouere posse, quod est absurdum; quod si Deus absque absque illo possit, poterunt & reliquæ separatæ substantiæ, cum ille mouendi ritus tantam dignitatem præ se non ferat, vt soli Deo debeat competere. Secundo, Anima puncto contenta, moueri potest, tum a se ipsa, tum etiam ab illo instantanee, impulsus autem ad successiuum motum solummodo deseruire posse videtur: ergo in eo saltem lationis modo impulsu non erit opus. Tertio, Potentia motiua admodum naturalis est; non ergo impulsum nunc spiritalem, nunc corporeum valet exprimere, quod tamen concedendum esset, si anima nunc se, nunc corpus aliquod impulsu cieret.

1. Dubitatio.

Opinio ad motum immediatè impulsum non requirens.

Vt Soarius disp. 35. Metaph. sect. 6. nu. 24.

Fundamētum.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

Probanda tamen non videtur superior sententia; nam si semel admittamus exerceri motum posse ab aliquo per se motore, absque vlla qualitatis impressione in rem per se motam, pronum erit negare similem impressionem, etiam cum corpora alia aliis interiectis mouentur; qua enim ratione primum corpus motum excipit sine impulsu à primo mouente, eadem & secundum à primo, sicque deinceps. Asserendum igitur potentiam motricē non alia ratione actum suum exercere, quam producta prius in re mobili impulsoria qualitate; tanquam necessario instrumento, etsi aliquando non sequatur motus, veluti cum quis in parietem, aut arboris truncum humeris nititur; aut cum elementa alieno detinentur loco, existente scilicet maiore resistentia, quam sit impressæ qualitatis efficacitas. Itaq; etsi potentia motrix in communi varias admodum species complectitur (alia enim vitalis est, vt in cognoscentibus, alia non vitalis, veluti occulta illa adeoque sine nomine, in magnete, electro, & similibus; quales item elementorum, quæ peculiari nomine grauitas leuitasque nuncupantur: denique etiam illa parum nota, cunctisque corporibus communis, replendique vacui gratia donata) attamen quæcunq; illa sit, prius quam rem loco moueat, qualitatem exerit impulsiuam, quæ si maior erit, quam corporis mouendi resistentia, procedit motus; si æqualis, aut minor, nō procedet. Eadem porro vis impulsoria, & cognato sibi motu, si naturalis sit, augetur; non multo aliter ac habitus ex actu, quem elicit, incrementa capit, & absente potentia successiue minuitur, ita ipsius conditione postulante, cū solius motus ergo, qui essentialiter successiuus est, instituta fuerit; quapropter simul ac particularis causa, id est potentia motrix, abstinet ab impellendo, illico causa prima successiue à conseruatione relicti impulsus desistit: neque enim ratio alia succurrit pro successiua illa imminutione, quam experimur, cum sine cōtrario sensim euanescat, vt haud dubie cœlo accidet, si ab Angelo deseratur, cum tamen ibi nulla sit qualitas, quæ impulsui motiuè actuque resistat.

Refellitur.

Vera sententia statuitur.

Motricis facultatis variæ species.

Ad fundamentum igitur, quo contrariæ senten-

Soluitur

...damẽ- ...n. sententiæ Auctores nituntur, dicendum, substantias separatas non ita infœcundas esse vt vnam saltem qualitatem, quæ lationis instrumentũ sit, nequeant corporibus ingenerare; alioquin cum ipsa etiã latio non nihil sit corpori inhærens, ab iisdem quoque edi non poterit, quod est absurdum; nimirum eius tantum generis formas producere nequeunt, quæ aut ad generationem ordinentur, aut etiam consequantur intentionales nõ raro; eliciunt enim ex se ipsis conceptus, ac fortasse habitus, nec non & in alterum intellectum separatum sui speciem valent imprimere. ...rt.1.ra- ...ii. Ad primam vero confirmationem dicito, potentiam motiuam immediatum ordinem ad motum nõ habere, sed ad impulsum, saltem physice loquendo, cui nõ obstat quo minus Deus absque vlla eiusmodi qualitate rem mobilem cieat. ...tio 2. Ad secundum, neganda est minor; impulsus enim ille spiritualis qualitas erit, proindeque indiuisibili subiecto contentus. ...tio 3. Ad tertium, potentiam motiuam corporeã ad impulsum corporeũ determinatam esse, spiritualem vero, qualis in anima reperitur, & spiritualem, & corporeum impetum posse efficere.

...ubita- Secunda dubitatio est; An in anima separata admittendæ sint illæ veluti species motionis localis ab Aristotele in Physicis numeratæ; scilicet pulsio, vectio, tractio, volutatio, ...a mo- ...species. quæis addi potest oppositio, detentio; legimus siquidem partim in diuinis literis, partim in Sanctorum hominum annalibus, vehi illorũ animas, honorario scilicet apparatu, impiorum autem rapi trahique, & à bonorum contubernio repelli, nec non & alligari, ac detineri causa supplicii. Quod vero his similia leguntur apud Poetas, participia sunt Catholicæ veritatis multo ignorationis fumo ad gentes deuolutæ non meræ nugæ Ergo, quod ad pulsionem attinet, ex proxime dictis liquet, responsio; ad eam enim satis est virtualis contactus, qui per qualitatis impulsiuę impressionem peragitur, quo etiam fortasse modo, non vero sola voluntatum dissensione; transacta pugna est inter Angelos, Apoc. 12. At vero cæteræ numeratæ species includere prorsus videntur contactum molis, qui in præsentia locum non habet. ...actus ...otum ...farii. Etenim quod vehitur, aut trahitur, motu agitur alieno, sicque impulsu sibi peculiariter indito non eget, sed illud est satis; si coniunctum sit ei, quod per se motum subit, nec se sinat penetrari, vt attendenti fiet apertum Iam quod volutatur partibus eget, quarum aliæ deprimantur, tollantur aliæ. Denique ad detentionem relegationemue prædictum contactum omnino requiri nemo nõ videt. Statuendum igitur eas motionis species per analogiam quandam admitti posse in animis separatis; re autem vera omnes impressione impulsus exhiberi: cum enim anima, animæ alteri, vel externo corpori impetum indiderit, seque pariter mouerit, vectio erit, aut etiam tractio, si mobile forte restiterit; rursumque detentio, siue religatio appellabitur, si adeo per impetum corpus mobile ad aliud affligatur. Vt in partem aliam se nequeat proripere, qua ratione stipula delata vento ad parietem, immobilis adhærescit, aut lignum, quod fluuii impetus ad saxum allisit De ipsius vero animæ detentione passiua maior est dubitatio, cum affligi nequeat ad corpus, aut quasi cõprimi. *Quomodo anima fortior detinet, at minus potentia.* Dicendum tamen potentioris animæ impetum hebetare contrarium nisum minus potentis sicque illam detinere, quo fere modo virtus remoræ impetum nauis hebetat, eamque sistit. Est tamen alius detinendi modus soli Deo competens, subducto generali concursu ad motum; qua de re Valesius de sacra Philosophia, capit. quadragesimo primo quo loco sentit ita factum fuisse, Tobiæ 8. & Apocal. 20.

Iam vero aliæ motus species naturalis, violenti, ac præter naturam, non difficile huc accommodantur; prior enim dabitur, quoties anima seipsam mouerit, altera cum mouebitur à potentiori vi, quo nollet, tertia cum se siuerit deferri.

3. Dubitatio. Tertia dubitatio est, vtrum animæ definitam habeant potentiam in mouendo; solet enim circumferri, illas à corporibus exsolutas sine mora in destinata loca recipi pro meritis; potest tamen dubitatio quoad res mouendas etiam procedere. Itaque quæri an quantalibet celeritate, quantumlibetque mobile ciere valeant.

Potentia animæ motrix definita est. Sed respondendum, potentiam animæ motricem vtroq; modo definitam esse, cum naturalis sit, ab essentiaque finita proueniens. Et confirmatur, quia vt animæ pares natura sunt, ita & efficacitate potentiarum pares esse oportet, id est, intellectu voluntate, &c. Non enim vlla interuenire possunt impedimenta, quominus æque perfectæ pullulent, vt accidit potentiis organicis ratione materialium dispositionum, quarum aliæ aliis ob id inæquales esse solent. Iam ergo mouere non poterunt animæ alia aliam, nisi se sinant moueri: quod maiori iure de iisdem animis dicendum est, si cum Angelis comparentur, qui multo sunt potentiores. Vnde fit etiam, vt non quantalibet celeritate mouere possint, sed prout anima mouenda, Angelusue permiserit. *Nulla anima in aliã naturaliter imperium habet.* De morali motione, quæ imperio fit, illud tantum obseruare oportet, si naturæ dignitas spectetur, nullam animam in aliam imperium habere, cum sint æquales, neque in Angelos, cum sint superiores; sed neque Angeli superiores in animas dominari videntur, cum externo regimine non egeant, namque vniuerso administrando soli Angeli deputantur, quare, &c. Si vero gratiæ dignitas attendatur, nulla certa regula præscribi potest,

test, sed generatim illud asserendum, quamlibet substãtiam separatam alteri obedire, prout earum auctor Deus peculiaribus in euentis decreuit: sicque verisimile esse religari, detineriq; malos Dæmones, vel animas à bonis. Maior est de motione corporum dubitatio. Verum quia neq; ipsis Angelis concessum est, quantumlibet corpus mouere, non solum Deo prohibente in bonum vniuersi, sed etiam naturæ ipsius legibus, queis Angeli quoque subduntur (hac enim ratione Aristoteles orbium inferiorum motrices intelligentias ciere superiores orbes non posse existimauit, quod earum vis non suppetat, de quo tamẽ quæstio esse posset) planum fit, animas limitatius obiectum sortiri debere. Quin vero Abulensis in 8 cap. Matth. quæst. 124 non solum non putat ascribendum esse animæ separatæ certum terminum in mouendis corporibus, sed etiam multo minora pondera mouere, quam dum informat, eo quod robustior sit, ac magis secundum naturalem modum in hoc statu, quã in illo, quæ tamen in re non placet, quia potentiæ separatæ applicatio absque spirituum dispendio peragitur.

Anima ciere non potest quãtamlibet molem.

1. Aduersus superiora sic opponat aliquis; Potentia motrix animæ, iuxta probabilem sententiam, à voluntate non distinguitur, hæc autem nullum in volendo terminum vendicat ergo neque in mouendo.

Argumenta aduersus traditã doctrinam.

2. Secundo, Si mobile aliquod esset, quod potentiam animæ separatæ vinceret, iam ei contingere posset fatigatio, si forte sese illi mobili applicaret; hoc autem est absurdum, ergo & id ex quo sequitur.

3 Tertio, Anima non minus quam Angelus se, atque adeo rem aliquam (non enim maior est difficultas) transferre potest in remotum locum, absque intermedii spatii decursu in momento temporis; ergo non tam velociter mouebit in tẽpore, quin possit mouere velocius: consecutio plana videtur, quia quod momento fit, tempore quoque quantumuis breui fieri potest, si tempore sit factibile, qualis est in cuiuslibet translatio. Assumptum prætrquã quod assertio est D. Thomæ, dum tractat de Angelis, 1. par. quæst. 53. artic. 2. & in 1. dist. 37. quæst. 4. artic. 2. & suorum, quibus accessit Marsilius eadem d stinct. 2. part. quæst. 7. articul. 3. ita ostenditur, quoniam etsi localis motio decurso spatio, non possit non esse temporanea, eo quod res nulla creata, vtpote definitæ essentiæ in pluribus locis simul possit existere; iam enim, & in infinitis posset, immẽsaq; foret: attamen si absq; spatii decursione hic esse desinat, fiatq; præsens loco alteri, id porro non est à substantia spiritali alienum, præsertim quia ea præsentia naturalis est, atq; adeo naturali mutatione comparabilis, & cõfirmatur, quia sicuti anima in locum immediatum exsilire potest in momento, ita nihil mirum, si in remotum valeat momento transferri, sine vlla tamen intermedii spatii decursione. At ea motio (inquies) productioni æquipollebit, siquidẽ, vt res antequam fiat, nullum determinat sibi locum, in eoq; apparet, in quẽ à suis causis amittitur, vt si anima vbi volet, subito cõpareat, ac veluti emergat, sine vllo transitu per medium, perinde erit, ac si se ipsa producat: quo nihil est impossibilius. Refelleris tamen quia eiusmodi delatiua mutatio, nõ ad existentiam animę terminabitur, sicuti creatio, sed ad præsentiam existentiæ, huic illiue loco quę non magis temporaneam, quam momentaneam mutationẽ terminare capax est, vt patet in ea, qua Christi Domini corpus ad Eucharistiæ species præsentiã obtinet, etsi aliis capitibus naturæ vim longe superet, quia scilicet, plurium simul præsentiarum, ac sine locali dimensione acquisitiua fit. Atque hanc sententiam de subita animæ separatæ translatione in quemuis locum speciatim amplectitur Maior 4. distin. 49. quæst. 8. sub initium, nec à Diuino August. alienam credit.

Obiectio.

Solutio.

Ad primam nihilominus obiectionem dic, cum Diuo Thoma quæstione decimasexta de malo, articulo nono ad septimum, & articulo 10. ad 9. quem sequitur Molina prima parte quæstione 54 articulo quinto, etsi substantia separata volendo moueat, definitum tamen habere modum volendi motionem; quem cognitio determinat. Adde probabilius sensisse nos, potentiam mouendi distinctam esse à voluntate.

Solut. 1.

Ad secundam dic, fatigationem prouenire in animantibus ex defectu spirituum, qui in operando absumuntur, esseq; colorẽ, actumue appetitus, id malũ auersantis. Cum ergo in anima separata spiritus non fiat neque organa, quæ illis egeant, consequens fit, vt neque fatigatio locum habeat; poterit tamen simile quippiam animæ contingere vt videlicet tristetur, quod molem aliquam loco mouere nõ possit. Vbi aduerte, potentiam motricem substantiarum separatarum, aut omnino posse rẽ mouere, aut omnino non posse, neque vlla ratione dicendum, illam mouere quidem posse, sed tamen ægre, atq; difficulter.

Solut. 2.

Ad secundam obiectionem negandum est totum assumptum, nimirum possibilem esse naturaliter actionem translatitiam in locum remotum, relictis intermediis (alioquin procliue erit illam in corporibus etiam admittere) non quod pręsentia, ad quam terminatur, sit supernaturalis, sed quia nulla est ratio, cur prædicta actio acquisitiua sit præsentiæ ad locum remotum, & non ad proximum, cum ille huic naturaliter subordinetur. Ad confirmationem respondeto, ideo substantiam separatam immediatum sibi locũ etiam diuisibilem posse comparare momento, qui partibus caret, quæ loci partibus ordinatum debeantim-

Solut. 3.

ant imponi, cuius oppositum videtur in corporibus, quia enim partibus constant in loco etiam proximo, alia ab aliis distant, sicque tempore egent, vt quæque suam loci portionem assequatur. A

Dubita[tio]. Quarta dubitatio est de termino externo motus, id est loco, qua in re, et si idem videbitur censendū de anima separata, ac de Angelo, hoc est, illa tum ad indiuiduum, punctalemve locum se posse colligere, quod sit spiritualis, tum ad diuiduum punctaliq; maximum, vltra quem non possit existere & infra possit, eo quod finitæ sit minimeq; immensæ essentiæ; attamē quia vt ipsa insit corpori, seque illi accommodet, certa quadam figura præditum requirit, vnde in capite globosam esse oportet, in brachiis teretē, latam in pectore, in digitis multifidam, in capillis tenuem, qualem demum pingi videmus: fortasse dixerit quispiam eam ad loca diuidua similem conformationem amare, cum est separata, nec pro libito, cuius figuræ se localiter applicare posse, præsertim quia si certa figura locum non poscat, in longum porrigi valebit sine termino, cum ex lato, crassoque loco se possit colligere, quod nec ipsi Angelo concessum est à Theologis. Et confirmatur: quia in eo momento, quo anima à toto corpore forte dissoluitur, toti corpori adhuc localiter assistit, cum inde momento eodem recedere nequeat, vt ad aliam figuram se conformet: atq; adeo eandem applicationē seruat erga corpus, quam cum informabat; ergo eandem donec separata manserit, retinebit, cum non sit maior ratio. B C D

[Solu]tio.

[Anima] nō [fi]gurata [in]trin[sece]. Dicendum tamen primo, animam nullatenus fingendam esse configuratam intrinsece; sed per denominationem a corpore, ad eum fere modum, quo lux in Sole rotunda dici potest, in igne pyramidalis, &c. Namque in cuiuslibet figuræ puncto tota est anima, illaque externa denominatio in vacuo etiam procedit, si ibidem existat; non ita de Deo philosophandum (quod tamen videtur, qui illum in solo orbe nunc esse aiunt) quia definitam essentiam non habet, atq; adeo neq; per extrinsecam applicationem ad corpora figurabilē. E

Dicendum secundo, animā à corpore dissolutam terminum intrinsecum habere magnitudinis in loco, fortasse non maiorem, quam sit terminus maximus speciei humanæ; quod ea coniectura suadetur, quia non est, cur si forma vlterius diffundi potest, a corpore coerceatur, siquidem hoc multo melius operabitur, quo maius fuerit, si ei gubernando sufficiat forma, neq; hæc ab illo, sed ab hac illud determinetur. Cum ergo videmus hominem nullis positis impedimentis, & abundanti alimento, nō excrescere sine termino, signum est animā porrigi amplius non valere. *Anima separata habet terminum intrinsecum magnitudinis in loco.*

Dicendum tertio, quod ad terminum paruitatis attinet, posse vsq; ad punctum concludi animam, ac spatio cuiusuis figuræ applicari etiam lineari. Quod autem inferebatur superius, posse in lineā infinite longam protendi, si se cōtrahat ex crasso, latoq; loco, negandum; nō enim spiritualis substantia, ex latitudinis, crassitudinisq; localis contractione, in longitudinem potest excrescere, quia id in corporibus ratione partiū vsu venit, quibus eæ substantiæ carent. *Anima separata potest seponere in puncto.*

Erit fortasse, qui tractationem hanc iusto longiorem esse calumnietur, petitis è Theologia plurimis, quæ in Angelos proprie quadrarent. Rerum tamen æquus æstimator hos reprehensionis aculeos continebit, statuetq; non plurima sed cuncta, quæ de Angelis considerantur naturali lumine, pari iure animam separatam postulare: eaque ipsa non à Theologo, sed à Philosopho, quem profitemur, de vtrisq; tradenda fuisse. Habet ille non pauca sui tantum iuris, quæ ad Angelorum cōditionem in gratia pertinent, quæ ad meritum, lapsumq; in culpam. Multa de pugna in cœlo, de hominū tutela in terris, de impugnatione Dæmonum, obstinatione ac pœnis, de ordinibus, de missione, atq; illuminatione. Hanc ergo diuitem supellectilē sibi seruet, euoluatq; Theologus; quæ reliqua sunt bene in animā corpore exutam putet collocata, cui vt par est excolendæ nihil est nimium, plura sunt minima, donec eum, quem hactenus conati sumus explicare, statum adepta, in supremam cooptetur felicitatem. *Longiuscula tractationis ratio & conclusio.*

TRACTA-

TRACTATIO ALIQVOT PROBLEMATVM, AD QVINQVE SENSVS SPECTANTIVM PER SEXDECIM SECTIONES distributa.

SECTIO I.

SOLVTIO PROBLEMATVM AD VIDENDI *facultatem spectantium.*

1. *Problema.*

Ost tractationem singulorum A sensuum, aliquot problemata ad eos spectantia, vt in aliis nostrorum commentariorum locis, vbi opus erat, fecimus, breuiter exponemus. Atque, vt ab aspectu ordiamur, quærimus. Quidnam causæ sit, cur oculi omnium partium vltimi in fœtu perficiantur? Responsio. Solet quidem natura membrorum quasi lineamenta primo ducere (etsi non omnium simul, vt in lib. de B ortu, & interitu ex professo disseruimus), postea vero singula distincte conformare; sicuti pictores lineis primum adumbrant, quæ deinde coloribus distinguunt, ac perficiunt. Docet vero Aristot. lib. 2. de Generatione anim. cap. 4. oculos vltimo loco absolui. Eius autem rei causa, quam in quæstionem adduximus, est; quia oculorum organum initio præhumidum, frigidumque existit; nec nisi longo C tempore concoquitur, coagmentatur, ac subsidit. Vnde & oculi initio pro ratione futuræ magnitudinis maiores sunt: deinde paulatim sese contrahunt in pedestri, natatili, & volatili genere, vt affirmat Aristoteles. Huic Naturæ progressui attestatur, quod eius auctor Deus, in maiori mundo ita se gesserit, vt cœli lumina longe post efformauerit, eademque sit ante ipsius mundi occasum extincturus.

Formari oculos tardissime, & emori primum docet Plin. lib. 11. c. 37.

2. Est ne oculus naturæ igneæ? Respons. Esse D igneæ naturæ censuit Plato in Timæo, Chalcidius in commentariis ad eundem librum, Ficinus libr. de voluntate cap. 4. Galenus libro 10. de vsu part. Quod ex eo ostendi potest, quia oculus participat lucem, quod est cœlestis, igneæque naturæ. Contraria tamen sententia, quæ statuit oculum esse naturæ aqueæ, non igneæ, Peripatetica est, vt ex locis, quæ mox efferemus, constat, testanturq; eius E veritatem humores, ex quibus coalescit, ad aquæ ingenium prope accedentes, lacrymarum defluxus, humidum ac frigidum temperamentum, de quo postea. Neque obstat ingenita luciditas, ac perspicuitas. Non enim hæc igneæ tantum naturæ comes est, vt patet in crystallo, & quibusdam aliis. Lege etiam Arist. sect. 3. probl. atq; de hoc problemate latius Scaliger exercit. 297. nu. 3.

Cur pupilla est aqueæ naturæ, cum videatur potius aeriæ esse debuisse, siquidem aer magis pellucidus est, magisque ad visilium species recipiendas idoneus? Respons. Aqueæ naturæ esse docet Aristoteles in libro de sensu, & sensili cap. 2. & libro 2. de partibus anim. cap. 10 & libro 1. de generatione anim. cap. 6. atque ita esse oportuit. Nam cum aer facilius dissipetur, nec tamen apte coalescat, atque adeo nec ad species conseruandas idoneus sit; non aeria, sed aquea potius esse debuit pupilla, vt non difficile reciperet, & apte retineret. 3.

Quamobrem humori crystallino è posteriori parte obiecta est vuea cornea? R. quia hæc opaca est, & densa, & dum opacat, obseruit, non solum retinendis imaginibus, sed etiam reddendis moderato repercussu. Nam quod hæ ab oculo resiliant, planum est, cum se quisque in alterius oculo, vt in speculo contueatur. 4.

Quare humor crystallinus non habet figuram perfecte sphæricam? Sed qua pupulam spectat, pressiorem, ac planiorem? R. Ne violentis plagis, aut ictibus facile exturbetur à vitreo, vt animaduertit Galenus lib. 10. de vsu partium. Nexus enim, sedesq; in absolute rotundis, fallaciores sunt, quam in iis, quæ planiora existunt. 5.

Cur piscibus saltem magna ex parte immoti oculi? R. Cernere est, & admirari varietatem oculorum, seriemque à visus priuatione, quæ in ostreis est, ad oculos Aquilæ. In quibusdam enim detecti sunt, vt in Cancris: in aliis nunc clausi, nunc aperti, vt in hominibus. In quibusdam duri, vt in locustis. In aliis molles, vt in plerisque. In quibusdam volubiles, vt in plurimis: in aliis intra orbes immoti, vt in piscibus. Videlicet procurata est hæc varietas ab auctore naturæ ad mundi pulchritudinem: in qua tamen nihil sine cura, & prouidentia. 6.

Non

Non fuit autẽ necessum piscibus oculos mouere in elemento, vbi minus sunt offensionibus obnoxij. Nec oportuit etiam omnibus animantibus ad sua munia obeunda, parem cõferri commoditatem. A

7. Quamobrem album oculi in sanguine præditis pingue est, & crassum? R. Vt possit (inquit Aristot. in lib. de Sensu & sensili, cap. 2.) seruari inconcretile. Eaq; etiam causa est, cur oculus inter omnes corporis partes maxime sit à frigore alienus, vt etiam expressit sect. 31. B problem. 23. nam lentor ille prohibet aeris percutientis ingressum. Animalia vero exanguia duriorem habent in oculis pellem, qua se ab iniuriis tuentur.

8. Est ne oculorum gratia caput in altissimis partibus collocatum? R. Affirmatiuam partem secutus est Galen. 8. lib. de Vsu partium, cuius opinionis fundamentum est, quia sublimitas capitis ad nullum alium vsum videtur necessaria, nisi vt in ea oculi constituti, omnia C despectent. Contrariam sententiam tuetur Auerroes lib. 2. Collect. aliique multi; quæ ex eo ostendi potest, quia cum cerebri præstantia tanta sit, vt de dignitate cum corde contendat; imo & eo sit nobilius, si potentiarum sensitiuarum, quas in se cõtinet, ratio habeatur, vt in libris de Ortu & Interitu ostendimus: absurdum videtur existimare caput propter oculos potius, quam propter cerebrum, D eo pacto fuisse conditum. Hæc controuersia ita videtur decidenda, vt dicamus si spectetur commoditas sublimioris situs præcise quoad membri vsum, & operationem, eam magis requiri; atque adeo magis esse propter oculos, quam propter cerebrum; quia licet cerebrum non esset in altissimo loco, sed in thorace, posset inde apte influere; cum tamen oporteat oculos ad intuendum in specula residere. Si tamen habeatur ratio non commo- E ditatis ad operandum, sed dignitatis ipsius membri: tunc cum cerebrum sit præstantius oculis, & locus editior in animali sit nobilior, vt locus cœli in mundo: statuendum erit capitis altitudinem non tam esse propter oculos quam propter cerebrum. Quare ad rationem prioris sententiæ negandum est, sublimitatem capitis ad nihil aliud conferre, quã ad longiorem intuitum. Confert enim plurimum ad dignitatem, quæ in corporis humani fabrica cerebro debetur. Posterioris vero F opinionis argumẽtum probat spectata membri excellentia, altiorem capitis situm magis cerebri quam oculorum gratia esse, quod asseruimus.

9. Oculi quare gemini? R. Communis causa est, cur & geminæ aures, &c. videlicet vt altera sensiterii parte amissa, altera supersit incolumis. Sed in oculis peculiarem esse rationem ait Galenus lib. 10. de Vsu partium: vt, quia ea tantum vident, quæ ipsis per lineam rectam opponuntur, facili circumactu videre possint omnia. Quod autem de Cyclopibus vnũ tantummodo oculum in media fronte habentibus quidam scripsere, fabula est; cuius reconditum sensum explicat interpres Hesiodi in Theogonia. Fabula item, esse Aethiopes, qui ternos, aut quaternos oculos gerant in pectore. De quibus Plin. lib. 5. cap. 8 & lib. 6. cap. 30. & lib 7. cap 2. Et Strabo lib. 1. & item libro 7. Et Aul. Gell lib. 9. cap. 4. Quin etiam D. Anselmus lib. 1. de Imagine mundi cap. 10. & D. Augustin. in opere sermonum ad fratres Serm. 37. & alibi, id est, libro 16. de Ciuitate Dei, capite 8 hoc refellit tanquam fabulosum. Adde quod opus illud sermonum ad fratres, non est authenticum aut genuinum D. Aug. vt vulgo creditur.

Oculorum temperamentum cuiusmodi est? 10. R. Galenus lib. 7. de Placitis, cap. 13. ait esse igneum, idemq; visum fuit Empedocli, & Timæo. Aristoteles tamen cum ex propria loquitur sententia (nam tum alibi tum sect. 31. problem. vltimo visum ex igne, auditum ex aere constare populariter scribit) vt in lib. de Sensu & sensili cap. 2. affirmat esse aqueum; & recte; siquidem dominatur in eis frigidum, & humidum, vtpote qui coalescunt ex membranis, adipe, & humoribus, quæ omnia frigida sunt.

Cur mobiles admodum sunt oculi, cum 11. eorum temperamentum frigidum sit? R. Duplex causa est: altera, copia spirituum ad eos è cerebro defluentium. Altera, multitudo musculorum, qui eis ad motum obseruiunt. Oculorum tamen mobilitas non omnibus conuenit animantibus; cum plurima eos immotos habeant, vt ex dictis constat.

Cur ii maxime, qui pupillas binas in singu- 12. lis oculis gerunt, effascinandi vim obtinent? R. Inesse re vera quibusdam hominibus hanc vim ostendimus in Physicis. Sed quemadmodum geminatæ pupillæ, naturæ vitio accidunt ita & hoc alterum malum, id est, virus, quod fascinantes eiaculantur, vitio naturæ obuenit. Ratio vero huiusce coniunctionis est, quia sæpe causa noxia illius qualitatis, quam malefico afflatu ex se mittunt, coit cum ea, quæ geminatam pupillam inducit.

Cur oculi indices animi dicuntur; adeo vt 13. in eis animus inhabitare perhibeatur? R. Nulla pars corporis ea, quæ in animo latent magis prodit, quam oculi, vt qui ad exhibenda iudicia cõtuitu multiformes existunt, truces, torui, flagrantes, graues, submissi, blandi. Ardent, intenduntur, conniuent, arrident, derident, pauent, irascuntur, comminantur, promittunt. Sic in aliis modestia, clementia, man- *Galen. 6.* suetudo, hilaritas, misericordia, amor: in aliis *Epidem.* contra fastus, arrogantia, versutia, tristitia, o- *sect. 4.* dium, & indignatio sese oculis proferunt. Vt vero docet Aristot lib. cit. cap. 9. & 10. qui oculos paruos, aut valde nigros habent è signo timidi, & pusillanimi habentur: qui ad flauum

declinantes, boni animi: qui concauos, malefici: qui eminentes, fatui: qui igneos, inucundi. Eos autem, qui mediocriter conniuent notam esse ait morum laudabilium lib. 1. de Hist. animal c. 10 Esse quoq; in oculis magnā vim non tantum ad animi ingenium, & sensa indicanda, sed etiam ad affectus permouendos, satis constat. Vnde Athenienses iudicia de cædibus habituri ad Ariop agum Martis vicum ire noctu consueuerant; videlicet ne miserabilium personarum intuitu à iustitia discedere cogerentur. Nec ab his alienum est illud Senecæ de remediis fortuitorum; Non intelligis partē innocentiæ esse cæcitatem? Hinc oculi adulterium monstrant, hinc incestum, hinc domum, quam concupiscant, hinc vrbē, & mala omnia. Certe oculi sunt irritamenta vitiorum, ducesq; scelerum.

14. Cur oculi ad præsagiendum primum habent locum apud medicos primo Præsag. 13. R. Quia vt docet Aristot. in probl. sect. 7. problem 7. maxime inter membra mutantur, tam ab externo agente, quam ab interno, videlicet cum sit præhumidum, ac mundum, facile recipit impressionem, eamq; exhibet.

15. Multorum animalium veluti felium, cur in tenebris fulgent, radiantque oculi? R. Generatim cur corpora quædam apud nos in tenebris luceant, exposuit Sosigenes Alexandri præceptor 1. volumine de visu. Flammulenta, inquit, hæc quadantenus naturam ætheris, & quinti elementi participant, ea cognatione fieri, vt admotum sibi aerem, aut perspicuum aliud corpus illuminent. Quod autem id maxime noctibus faciant, rationē esse, quia tunc maius lumen absit. Alioqui euenire interdiu, vt exiguum eorum lumen quasi exolescat, & offundatur in magno. Noctu ergo cum resulgent, aerem proximum, & circumfusum leuiter sublustrant: non ita, vt alia item possint videri, sed vt sola se vendicent à tenebris. Atque hoc facit exilitas portionis eius, è qua proficiscitur, manatq; lumen. Nam & ipse quoque ignis, quamuis splendorem suum latius, & diffusius mittat, adeo vt afferat etiam alia: tamen si remotior sit, caligant oculi in cætera, ipse ad conspectum sui vix sufficit. Ex his facile quiuis intelliget cur oculi animantium, de quibus agimus, noctu fulgeant: videlicet quia innatam lucem obtineat, quæ tamen cū exigua sit, vt similibus accidit, diurno lumine obscuratur, & absconditur. Tribuit vero natura eam lucem iis animantibus, vt illius iaculatu prædam cernerent nocturno tempore. Vbi etiā aduertes quædam esse corpora, quæ noctu videntur qua lucida, interdiu qua colorata: quia eorum lux non sat est ad prodendos noctu colores, interdiu autē nec se ipsam prodit vehementiori lumine abscondita.

De lumine oculis insito Auerroes in paraphrasi, de sens. & sens.

16. Quæ nam in oculis est optima humorum secundum molem constitutio? R. Ea vt docet Aristot. lib. 5. de Generatione anim, cap. 1. quæ inter multum, parumq; humoris moderata constat. Tunc enim humor, nec per exiguitatem facile turbatur: nec ob nimietatem difficile mouetur. Si roges vtra è duibus magis commendetur, paruitas ne, an magnitudo. Respondemus si magnitudo comitem habeat pulchritudinem præferri magnitudinē: nec solum quia pulchritudo per se laudē habet; sed quia magnitudo pulchra testatur præstantiam virtutis formatricis, quæ & multum materiæ attrahere, & concinne efformare potuit Hippocr. lib. 2. de Moribus popularibus, sect. 6. disputans de indiciorum notione, ait oculos magnos, & rauos, id est, præditos medio colore inter flauum, & cæsium, congrue adaptati homini esse; videlicet quia ex optima qualitatum temperatione nascuntur. M. Alber. ait oculos magnos, nitentes, ac pellucidos significare iustum, docilem, prudentem, quales Socrat. oraculo sapientissimus iudicatus, habuisse perhibetur.

17. Cur omnium puerorū oculi statim à partu cæsiusculi sunt; post vero immutantur in eam naturam, quæ futura est, quod in cæteris animantibus non euenit manifeste? R. Causam reddit Arist. lib. 1. de Histor. anim. c. 10. & lib. 5. de Generat. anim. c. 1 aiens, vt cæterorum animantium oculi in suo cuiusque genere vnicolores potius sunt, vt boum atri, ouium aquini, aliorum rufi toto genere, aut cæsii, aut caprini, aut flauidi: sic à se ipsis non dissidere: sed quem in ortu colorem præferunt, eundem postea seruare. Secus vero accidere hominibus: nam quemadmodum eorum oculi versicolores sunt, alij cæsij, alij flauidi, alii rufi, &c. ita decursu ætatis colorem mutant. Docet autem Arist infantes habere cæsium, quod ita se habeat humor oculorum, atq; fluminū: qui si multus sit, opacatur, & nigrescit, quia transpici nequit; si paucus, cæsius apparet: si mediocris, medium alium exhibet colorem. Sic ergo quia infantium oculi ob paruitatem, parum continent humoris, cæsium in eis colorem elucere inquit. Eo ob eandem causam hunc ipsum senum oculis inesse colorem, in quibus vt cætera membra, ita & oculorum humores inarescunt. Alias huius rei causas lege, si placet, apud Auerr. 4. collect. 3. & Auicen. 3. tract. 3. cap. 34. & Vesal. lib. 3. c. 14.

Infantium oculi cæsiusculi.

18. Cur ex animantib: nonnulli, præcipue homines altero tantū oculo cæsij sunt? R. Quia cum natura humorem, quem cæsius color comitatur, in vtroq; oculo perfecte concoquit, fit transitus ad alium colorem: cum in vno tantum, cæsius in altero seruatur.

19. Cur vni fere animantium homini contingat esse limis oculis? R. Aliis etiam animantibus contingere, licet non ita frequenter, quoniam minus patent incommodis, nec tam facile in eis limitas deprehenditur: sicuti in homine, qui pro sua mole propinquos admodū oculos habet.

Quænam

21. Quænam oculorum compositio ad videndum magis idonea est? R. Diiudicatur id in primis ex colore: optimus autem, docente Aristot. lib. 1. de Histor. anim cap. 10. habetur caprinus id est, qui cernitur in oculis caprarum, medius inter glaucum, & nigrum. Item ex situ. Nam oculi in orbes magis recōditi ac profundi, exactius vident lōginqua. Item ex constitutione spirituum, id est, ex eorum quantitate, & qualitate. Nam multus spiritus iuuat ad figendam aciem in remotis, purus ad discernenda minima. Item ex affectione tunicæ, quæ pupillæ obtenditur, quam oportet esse nitidam, ac tenuem. Nitidam, quia nigrum translucidum esse non potest: ideoq; vt laternæ possint lucere, ex eiusmodi conficiuntur membranula. Tenuem, vt prompte incidentes rerum imagines recipiat. De his sigillatim quærendum.

22. Fieri ne potest, vt quemadmodum defectu spirituum, visus minuitur, ita eorum multitudine obtundatur? R. Pertractat hanc quæst. Thom. a Veiga in comment. ad lib. 4. Galeni de locis affectis, statuitq; partem negatiuam, quam elicit ex Galeno, qui nullibi spirituum abundantiam prauæ visionis causam fecit, sed inopiam: & ex Auicenna, qui in lib. de Medic. cord. ca 4. ait, visum eo esse vehementiorem, quo spiritus magis increuerit. Videlicet spiritus vsq; adeo tenues sunt, & tam benefica eorum vis, vt neque vltra modum congerantur, neque noceant. Nobis tamen id ordinarie intelligendum videtur. Cur enim aliquando transpiratione impedita, non ita coaceruari poterunt, vt oculi vltra modum incalescant, ac lædantur.

23. Cur magna ex parte nocturna animalia profundos habent oculos? R. Vt ita internum lumen; quod oculis insitum habent, rectius progrediens, magis illustret medium.

24. Cur qui oculos emissitios, ac prominentes habent, obtusè vident; qui cauos, & profundos, acute? R. Quia illis præterquā quod species ab obiectis emissæ minus vniuntur; ipsi etiam spiritus magis effluunt: his vero species magis coeūt atq; spiritus cōglobati, & coacti diutius conseruantur, visionemque intensius administrant. Quod similiter euenit iis, qui vt aciem intendant, oculos aliquantulum claudunt. Nec ob dissimilem rationem vno oculo clauso acutius intuemur, cōfluentibus ad vnā sedem spiritibus qui per vtramq; dispertiendi erant, etsi alioquin vno tātum oculo rem cernere ægre feramus, quod minus ita cernendo noster afficiatur animus, vt aduertit Aristot. sect. 31 probl. 10. Lege eundem ibid. probl. 2. & 4. & 16. & 21. & lib. 5. de Gener. animal. cap. 1.

25. Cur angustia pupillæ ab ortu ingenita, ordinarie visui commodat, aduentitia nocet? R. Quia in illa virtus vnita magis corroboratur: vnde natura præ cæteris animantibus angustiorem pupillam homini attribuit. In hac autem, quia prouenit ex defectu humoris albuginei, vel ex subsidente cornea, alio eiusmodi vitio impeditur facultas, ne exacte operetur. Fieri tamen aliquando potest, vt id vitium ex natiua intemperie ab ortu ipso contrahatur.

26. Qua de causa senes obtusè vident? R. Tum ob inopiam spirituum vitalium, qui deficiente per ætatem calore, in dies minuuntur; tum quia in eis, vt cæterarum partium; ita oculorum cutis, & membranula rugis contrahitur; quam tamen ad intuendū, læuem, ac tenuem esse oportet, vt ante monuimus. Eadem etiam causa est, cur nimia corporis exercitatio acumini oculorum sæpe officiat; videlicet, quia vt sanguinem reddit sicciorem, ita & reliquū corpus; siccitas autem cutim indurat.

27. Cur cum lusci, & senes parum videant: illi obiectū visile propius admouent: hi aliquantulum remouent? R. Huius causam esse ait Galenus, quia cum senes parum iam interni lucidi in oculis habeant, egent externo lumine, ideoq; remouent obiectum, vt magis illustretur. Lusci vero, vtpote albis præditi oculis, interno abundant lumine, atq; vt externū effugiant, visile aliquantulum à luce auocāt, ne externi luminis copia interno adiuncta, visum offendat. Non solent tamen senes obiecta nimium remouere, alioqui nequaquam ab eis conuenienti proportione species recipient. Itaq; in ea distantia rem constituunt, in qua, & apposite illustrari queat, & idoneam speciem mittere. Aristoteles quoque huius problematis causam reddiderat sect. 31. problem. 16. hunc in modum; Senes quia videre non possunt ob imbecillitatem vbi minus radii coeunt, rem videndam illuc abducunt, vbi maxime visiui sunt; procul enim coire radii solent. Lusci videre quidem rem isthic possunt, sed quæ caua sint quæ eminentia, nequeunt discernere procul.

28. Cur in suffusionibus humores cōcreti iuxta corneam videntur, si visio non fit absque medio illuminato? R. Etiam tunc visio per medium perspicuum, & illuminatum fit, internum tamen, quod intra oculum latet, videlicet per aqueum, albugineumue humorem pupillæ, glacialisque humoris sequestrem, per quem nihilominus externa sensibilia oculis admota non cernuntur, quod ei tenebras offundant. Vnde est etiam, quod si concretus ille humor in oculis suffusis, totam occupet pupillam, nec ipse, nec aliud quidpiam videbitur; nimirum quia internum perspicuum obtenebrat, impeditque ne visuales species possint ad glacialem vsque humorem peruadere. Sunt tamen qui putent hoc reipsa non cerni, sed hallucinationem esse phantasiæ, qua putamus intueri nos humorem illum seu vaporem in ea parte oculi, vbi non est. Verum etsi ita aliquando possit contingere, non est tamen cur id deceptioni semper attribuamus: cum talis humor, seu vapor in oculo de

lo detur, & nihil impediat, quominus reipsa interdum videatur. Lege Philopon. lib. 2. de Anima ad text. 74. Theoph. ad text. 16.

29. Cur in obscuro loco manentes, quæ in lumine sunt videmus, vt in præaltis puteis media die stellas; nec tamen manentes in lumine quæ in tenebris sunt aspicimus? R. Si locus in quo sumus, omni prorsus lumine careat, quantumlibet obiectum illuminatum sit non id videmus; requiritur enim lumen ad traiicieudam vsq; ad oculum speciem. Itaque tam ex parte obiecti, quam oculi lumen requiritur; sed plus ex parte obiecti ad speciem primo educendam.

30. Oculo compresso, & huc, atq; illuc, agitato in tenebris, cur internus quidā fulgor apparet? R. Diluit dubium hoc Aristot. lib. de Sensu & sensili. cap. 2. vbi supponens corpora omnia tersa, & polita fulgida esse, talem esse inquit corneam, ideoq; fulgere; licet quandiu pupilla in suo loco manet, splendor ille non appareat, quia diuersum esse oportet, quod videt, ab eo, quod videtur; diuersum vero fit, & ex vno velut duo, cum pupilla dimouetur.

31. Cur nonnulli in tenebris experrecti à somno, non aliter, quā in media luce omnia inuentur; quod Tiberio accidere consueuisse, supra memorauimus ex Suetonio Tranquillo in eius vita. cap. 48. & Plinio lib. 11 c. 37. R. An quia vt multorum doctrina est, spiritus animales è cerebro ad oculos defluentes lucidi sunt? Fieri ergo potest, vt in quibusdam hominibus ex occulta proprietate tantum lucis obtineant, vt confertim ex oculis emissi totum cubiculum illustrare valeant, aceruata nimirum eorum copia, dum oculi clausi fuere, eademque cum primum aperiuntur, erumpente.

Aliqui spiritus lucidi.

31. Si non cernuntur colores nisi in superficie existentes, cur cum lapidem translucidū cernimus, videmur eos in altitudine aspicere? R. Quia cum species per altitudinem corporis transuehantur, fit vt altitudo eodem colore imbuta appareat, quo ima superficies; quemadmodum, & vitrum pellucidum, nitidumq;, cum per id viride quid cernimus, quasi eodem colore infectum aspectui occurrit.

33. Quamobrem simplum visile non semper videtur duplum, cum geminam speciem ad oculos mittat? R. Huius rei causam alii aliam tradunt. Cyruellus lib. 1. Perspectiuæ, Vitellio lib. 3. aliique multi id referunt ad concursum nerui optici, vbi vtriusq; oculi species in vnū coeunt. Sed hæc opinio cōfutata à nobis fuit superius, quod experientia compertum sit, etsi ii nerui dissocientur, vt aliquando accidit, simpla non videri gemina. Alii id referunt ad sensum communem, vbi aiunt compleri visionem. Sed hoc etiam in superioribus impugnauimus, cum ostendimus visionem perfici in humore crystallino. Igitur ad germanam huius rei causam percipiendam, sic habeto. Visio, vt Perspectiui docent, fit per pyramidem, cuius basis est in re visa, angulus in centro oculi. Deinde, intra lineas efficientes visualem pyramidem, est alia ab oculo ad obiectum visile recta tendens, quæ dicitur axis cognitionis. Licet ergo imagines visuales per duplicem pyramidem ad geminum oculum termineatur: tamen cum rectæ lineæ oculorum tendant ad obiectum secundum idem punctum, à quo in vtrumque oculum diuidi species incipiunt; fit vt quodlibet obiectum simplum, non geminum appareat. Licet enim duo sint oculorum axes, vterque terminatur ad idem punctum rei visilis; ita vt ab illo ad vtriusque oculi centrum rectæ lineæ porrigantur. Cum vero axes disiunguntur, vel oculi compressione, aliamue ob causam; fiunt axes non vniformes, vti accidit, cum quis digito vnius oculi pupillam eleuat, obiectum simplum, duplum apparet. Itaque vbi inæqualis, ac peruersus est oculorum situs, cōtingit rem vnam multiplicem apparere. De quo plura in proximo problemate.

Lege Cantuariēsem lib. 1. Perspect. c. 3. concl. 6. & c. 7. conclus. 2. Vitellionem lib. 3. Perspect. theor. 45.

34. Cur visile simplex interdum multiplex apparet? R. Huius rei causæ, si particulatim enodētur, variæ sunt. Quæ omnes ad vnam communem pertinent; nimirum ad defectum cōditionis requisitæ, vt obiectum appareat vnū, quæ est vniformitas axium. Priuatæ autem causæ ad triplex genus reduci solent; ad situm oculorum; ad situm rei visilis; ad radios visuales. Propter situm oculorum apparet lucerna vna duplex, cum quis v.g. alterum oculum attollit, depresso altero: aut cum ex copioso vino laxatus neruus opticus non sustinet pupillarum æquabilitatem; sicque illud euenit, quod Horatius cecinit:

Simplum interdum multiplex apparet. Lege Galenum li. 10. de vsu part. c. 11. Arist. sect. 6. Problem. 9. & 10 & 20. & 23. & sect. 3 prob. 11. & 18.

Cum bibitur concha tunc iam vertigine tectū:
Ambulat, & geminis consurgit mēsa lucernis.

Ob situm visilis; vt cum præ motus celeritate videtur obiectum occupare simul aliquod spatium multo maius, quam re vera occupet, qui est modus quidam obiecti continuo tractu multiplicati. Sic baculus præpropere circumductus videtur circulus, propter radios visuales, vt cum ob refractionem imaginum, quæ fit in quibusdam inspicillis habentibus varias eminentias, quadratulis, aliisque eiusmodi figuris distinctas, apparent res multiplicatæ in variis sitibus pro numero imaginum, quæ per refractionem multiplicantur. Sic etiam speculo fracto, mutatoque situ partium ob variam reflexionem specierum, quæ tunc ex situs diuersitate oritur, apparet eadem res in diuerso situ speculi.

35. Cur in speculis sphæricis, non autem in planis maiori ex parte res minores apparent, quam sint? R. Quia a maiori superficie fit reflexio in planis, siquidem radii à conuexis reflexi magis disgregantur, quam à planis ob declinationē circuli, à quo reflexio est. Vt igitur radii ad visum concurrant, oportet a breuiori

uiori superficie fieri reflexionem, & ex conse- A quenti rem minorem apparere. Quod tamen intelligendum est vt plurimum; quia in iis speculis contingit interdum rem aliquo situ apparere eiusdem quantitatis, vt probatur lib. 6. Perspectiuæ.

36. Cur ea, quæ per reflexionem specierum in speculis videmus, multo debilius apparent, quam quæ directo intuitu cernimus? R. Quia species reflexæ debiliores sunt, tenuiter mo- B uent, atque adeo minus exacte repræsentant. Ideoque facile quis obliuiscitur suæ formæ, quam in speculo vidit.

37. Potest ne facultas videndi amissa, naturæ vi restitui? R. Esse quædam animalia, quæ fœtus cęcos edant, affirmat Aristot. lib. 2. de Gener. anim. c. 4. videlicet canes, leones, vulpes, lupos, luposq; ceruarios: nimirum quia in iis paulatim organum perficitur, redditurq; idoneum ad actum videndi. Num vero, si quis C datam iam potentiã amittat recuperare eam medicamentis, aut alia siue artis, seu naturæ facultate valeat, non omnino constat. Plinius lib. 11. Nat. Historiæ cap. 37. ait serpentem oculos, & hirundinum pullis oculos si quis eruat, renasci. De hirundinum etiam pullis Aristoteles lib. 6. de Hist. anim c. 5. ita scripsit, Pullorum hirundinis adhuc recentium oculi, si quis stimulo eos vexarit, resanescunt, & cernendi vim postea plane recipiunt. Commu- D nis tamen Philosophorum vox est, cæcitatem, intellige perfectam, esse vnam è priuationibus, à quibus non datur per naturam regressio ad habitum. Et quidem si humores oculorum omnino labefactentur, & defluant, facile est causam reddere; nimirum quia non possunt iterum coagmentari. Licet enim in pueris interdum membra quædam regenerentur; oculorum tamen fabrica adeo est operosa, vt non sit in potestate naturæ, eam colla- E psam restaurare. Quod si superstite, atque integra humorum substantia, ob solam temperamenti dissolutionem facultas videndi amittatur: dicendum etiam tunc erit, moderationem, tum primarum qualitatum, tum mollitudinis, læuoris, perspicuitatis, & aliarum eiusmodi qualitatum, ex quibus consurgit temperamentum, in quo potentia videndi fundatur, talem esse, vt post quam semel amittitur, coalescere rursus per vim naturæ nequeat. Quod si tam humores, quam eiusmo- F di temperamentum reparari possent, confestim ab anima in organum dimanaret, etsi non eadem numero, alia tamen eiusdem speciei visoria facultas. Illud vero Aristotelis de hirundinum pullis, non ita erit accipiendum, quasi velut erutis oculis, aut temperamento vsque ad potentiæ interitum euerso, potentiam recuperari; sed duntaxat ita punctis, læsisque oculis vt aliquanto tempore non fungantur suo munere, posse ad sanitatem, & videndi actum redire.

SECTIO II.

SOLVTIO PROBLEMATVM, quæ ad auditum pertinent.

Est ne magna aurium in animantibus varietas? Responsio: est. Nam in primis vt de Hist. anim. lib 1. cap. 11. docet Aristoteles, eorum quæ audiendi sensum obtinent, aliis aures sunt, aliis desunt, Patentq; ipsi auditorii meatus, & cauernulæ, vt in iis, quæ penna, aut cortice, squamaue integuntur. At ea omnia, quæ animal generant, aures habent, excepto vitulo marino, ac delphino aliisque cartilagineis, & vipereis. Plinius tamen libro 6. Nat. Hist. cap. quinto ait, apud Sambros, omnes quadrupedes, esse sine auribus, etiã elephantes. Item aurium aliæ leues, aliæ pilosæ, aliæ medium tenent, & hæ ad audiendum aptissimæ sunt. Item aliæ maiores, aliæ paruæ, aliæ mediocres, & aut nimium, aut parũ, aut mediocriter arrectæ. Refert etiam Plinius libro quarto capite decimo tertio, esse homines, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant more vestium. Fanesios vocant, sine Satmalos, vt Pomponius; Græci vt auctor Strabo est, *ἐνωτοκοίτους*, dicunt, quoniam strati vice, cum dormiunt, auribus vtantur. Homini tantum aures immobiles, vnde apud Romanos cognomina Flaccorum, quibus aures, præter aliorum hominum naturam, deorsum inflexæ erant, & mouebantur. Quod & nunc quibusdam accidit. Id autem Vesalius lib. de humani corporis fabrica cap 13. euenite inquit beneficio cuiusdam musculi, qui aurium radicem perreptat, & interdum adeo carneis fibris ascendit, vt mouere aures possit. 1.

Est ne auris memoriæ locus? R. Imam autem esse locum memoriæ scripsit Plinius lib. vndecimo cap. 45. Quod non ita est accipiendum, quasi in aure re vera insit memoria, quæ si sensitiua sit, in cerebro; si intellectiua, in animi substãtia residet. Sed quia, vt olim frons erat sacra Genio; digiti Mineruæ; genua misericordiæ: ita auris memoriæ Deæ. Vnde prisco ritu, in ius ducturum quempiam aurem vellicabant intestantes eum, quem quasi testem meminisse volebant, aientesq;, Esto memor. Quo etiam in Sileno allusit Virgilius illo carmine. 2.

Cur auris memoria locus dicatur.

Cum canerem reges, & prælia, Cynthius aurẽ
Vellit, & admonuit: pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oues, deductum dicere carmen,

Ecloga 6.

Vnde tã varii soni intra aures ægrotantiũ; sibilus, tinnitus, strepitus, fluctuatio? R. Nascuntur quidem ii soni ex motu, & agitatione humorum; qui intimam aurem occupant, varietas autem oritur ex humorum diuersitate, varioque impulsu. Sibilus ex flatu tenui exiliter elabente: tinnitus ex illius cursu interrupto: strepitus ex impulsu valido: fluctuatio ex 3.

humoris iactatione. Lege Ferneliem lib. de A partium morbis, & Sympt cap 5.

4. Competunt ne etiam aurib. sua morum indicia? R. Competunt. Nam teste Aristotele loc cit. aures mediocres optimorum morum notæ habentur: magnæ vero, arrectæq; vltra modum, stultitiæ, & loquacitatis sunt indices. Lege etiam caput nonum libri de Physionomia.

5. Cur audiendi sensus facile ab ortu naturæ offendi potest; pueri namque, vel alapa sæpe B surdastri redduntur? R. Obiectum, & potentia eandem ferme conditionem subeunt: quare cum sonus euanidus sit, ipsa quoque audiendi facultas organum facile dissolubile nacta est, nimirum substantiam ita tenuem, dissipabilemq;, vt vere aer insitus appelletur. Ex Aristotele sect. 11. probl. 1.

6. Quam ob causam surdi ab ortu vocē reddere per nares solent? R. Qui surdus est, à natura mutus etiam est, aut parum à muto ab- C est, muti autem quia compresso sunt ore, spiritum ad nares impellunt. Adde quod violentius spirant naribus: quo fit, vt nares laxiores fiant, exitumque procliuem dent voci. problem. 2.

7. Cur inter oscitandum aurem scalpere non audeamus? R. Quia inflantur etiam spiritu aurium sinus; quare sicuti externo aeri sonanti resistūt, ne ingrediatur (eius indicium est male audire nos oscitando) ita & auriscalpio re- D sistent, minimeq; cedet, sicq; lædi facile continget. Hinc vrinantium aures rumpi solent, quia à retento spiritu inflantur, aqua vero irrumpens, vtpote duriuscula rumpere valet, non item aer, si fortasse spiritum contineamus instar vrinantium. Vnde etiam vrinātes prius auribus instillant oleum, vt aqua subintrans resiliat, neque impetat tympanum Lege Aristot. Problemate 2. & 11. & 13.

8. Cur in pudore aures rubescunt? R. An quia ad eas partes accurrit in pudore naturæ vela- E men, quæ maxime illo sunt nudæ, auriculæ vero extremæ exangues sunt, accurrit autem facile, quia per pudorem calor excitatur, facileq; resoluit & liquefacit sanguinem.

9. Cur si sonent intus aures, is bombus sedetur strepitu externo? R. Quia minorem sonitum amplior strepitus dissipat, & enecat.

10. Cur si aqua in aures illabatur, præstet infudisse oleū, vt ipsa inde efflu... R. Quia oleum adhæret aquæ, illamque extrahit secum. Item F quia oleum lubricum iter reddit, vt aqua facile vncto tramite labatur, forasque emicet. At dices, oleum adhærebit auribus R. Nihil referre: non enim oleum nocet aurib s, vtpote cognatæ naturæ: sunt enim ambo aerea, ac modice frigida.

11. Cur audiendo magis, quam legendo recreamur; hinc enim editis fabulis in theatro mira oblectatio, nō ita vero si easdem ex conscriptis libris addiscamus? Cardanus apud

Cur aliquan-

Scaligerum Exer. 308 hac vna ratione vult satisfactum, quod librorum copia vulgatiora fiant, quæ narrantur, ideoque minus curiosè, ac iucunde lectitentur: narratores autem boni, rariores sint. Sed repugnat Scaliger tum quod æque rari sint boni libri, ac narratores boni: tum quod non humani, sed liuidi ingenii sit, cariora habere, ac iucundiora, quæ ignorent alii. Igitur plures alias problematis rationes adducit Scaliger. Primam, quia audita minori labore discimus, quam lecta. Secundam quia vox magis afficit sua inflexione; lectio vero narrator est mutus. Tertiam, quia audita magis imprimuntur, vtpote realis fere vocis appulsu, at visa intentionaliter semper atque adeo multo leuius, celeriusque visio transfigitur, quam auditio: vnde necessum sit illam minus hærere menti, iuxta illud; Considerauit se in speculo, & abiit & statim oblitus est, qualis fuerit; nec officit quod inquit Lyricus,

do magis delectet auditio quam visio.

Iacobi, 1.

Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

Est enim id verum de iis, quæ audiendo solummodo credimus, non si intuitiua notitia percipiamus. Quartam, quia in narratione societas etiam datur, quæ naturæ hominum maxime consentanea est, in lectione solitudo. Quintam, quia sæpe pudor obseruantiaque erga narrantem auditum applicat magis: at vero in legendo remissio animi est, securitasque castigationis. Ex sedula vero actione maior percipitur iucunditas, quam ex incuriosa Sextam, apud loquentem facultas est rogandi & disquirendi, maiorq; proinde intelligendi commoditas, vnde maius ob lectamentum oriatur. Septimam, quia libris non licet ab instituto digredi sicuti narrantibus, quando quidem in diuerbiorum amœnitatibus ius est arcessere quædam nouarum personarum interuentu. Quapropter his veluti condimentis iucunditas paratur auditui, scriptorum vero vniformis stylus, & sententiarum continuitas in fastidium adducit lectorem.

SECTIO III.

SOLVTIO PROBLEMATVM, *Quæ ad sonum vocemque pertinent.*

QVam ob causam soni alii acuti, alii graues existunt? (nam qui medio tenore eduntur, moderationem quandam obtinent inter extremos illos) Aristoteles in Problem. sect. 11. non semel sonorum acumen à celeritate agitati aeris prouenire docet, agitati autem celeriter, quia exiguus sit aut quod vis illum impellens sit debilis, exiguamque proinde aeris partem cieat, vt ægrotis accidit, aut senibus, aut à longinquo clamantibus (quo enim aer motus longius distat, eo minor agitatur, 1.

tatur, veluti si proiectus lapis, inquit Aristoteles, in minutiores, ac minutiores partes dispergatur; vel numeros magnitudo ve aliqua attenuetur & flaccescat; ille in vnitatem, hæc in lineam abibit indiuisibilẽ) aut etiam quod instrumenta sonantia parum aeris complectantur, vt pueris aliisque nouellis animantibus vsu venit, fœminis, spadonibus, flentibus ac iis qui simulatam, siue, vt vocant, falsam emittunt voculam, ac denique metuentibus: in his quippe omnibus astrictiora sonandi organa inueniuntur, sicuti in fistulis & chordis gracilioribus. Est itaque familiaris Aristoteli responsio, pro vocis acumine in hunc modũ in Problem. 34. Instrumenti imbecillitas exiguum aerem mouet, exiguus aer celerius fertur, quod celerius fertur, acutum est. Quod si quædam maiori vi pellendi aeris polleant, vt viri & tormenta bellica, cum tamen grauius sonent, nihil redditæ causæ obest, tum quia magnam aeris partem cient, quam necesse est, segnius pro sua magnitudine agitari, grauiusq; proinde sonare; tum quia magnus etiam strepitus magni soni, qualis grauis est, causa existit. Itaque vt sonorum acumen à celeritate, ita grauitas à segnitie agitati aeris prouenit; agitatur autem segnius fere, quia copiosus est, vt accidit crassioribus siue fistulis, siue chordis, item ridentibus, qui arteriam vocalem dilatant, ac rictibus hiscunt; frigentibus quoque, qui aut propter hybernum tẽpus, aut propter grauedinem, crassiorem tunc aerem mouent. Denique pernoctantibus, ac trepidantibus. Illis ob humoris congesti copiam, quæ citæ aeris agitationi obstat; vnde necesse fit grauius sonare; istis quoniam ascẽdente sursum calore propter passionem trepidandi, multum aeris resoluitur, qui lente agitatur, cum sit multus. Quod si vituli grauius sonant, quam boues, ideo euenit, inquit Aristoteles, quia eorum matres grauius etiam, quam mares sonare assolent; est autem à natura comparatum, vt animalia recens nata matri potius, quam patri similia sint.

2. Qua de causa sonus ad quædam corpora allisus geminatur (quam vocant Echo) ad alia vero non geminatur, sed potius obtunditur? R. Aliud est sonum refl cti, aliud refrandi dissipatique: quædam porro corpora dura, læuia, ac bene compacta aerem ad se appulsum minime dispertiunt, sed integrum reddunt, vnde fit Echo: alia vero hiatibus plena, mollia, aspera, humida & inæqualia, allisum aerem frangunt potius, ac dispescunt, quam fartum tectumque reddant. Hinc domus nuper illitæ fornices, dolia, lagenæ, fluminum quiescentium ripæ, ob aquarum læuorem, cauumque æs maxime resonant, minus vero orchestra sparso iunco, aula tapetis vestita, nemora, arteria vocalis humore, aut etiam nimio calore exasperata, qualem habent, qui febri æstuarunt. Itaque quemadmodum lux speciesq; visibilis ad corpus tersum impacta, si angulum faciat reflexa, sicuti fecerat directa, similis fere vtrobiq; est; ita & aer resonus similis priori efficitur, si corpora pulset, in quibus non frangatur, sed integro fere impetu regrediatur.

Cur cum inspiramus vocem formare non possumus, cũ expiramus, possumus? An quia aer inspiratus frigidus est, & interiorẽ aerem tantisper cogit, cum oportuisset eam expandi, vt sonus fieret, contra vero expiratus aer calore citatus sonare iam potest. Ita Aristoteles sect. 11. problem. 13. Quod si aqua frigida strepitum magis ciet, cum decurrit, quam calida, ideo accidit, quia frigida grauior est, vehementiusq; ferit, ac strepit. Sed quoniam ad formandam vocem neq; inspiratio, neq; expiratio per se necessaria est, sed aer in arteria vocali, atque intra os, sicut ex Theologorum doctrina colligitur, qui corpora beatorum voces formatura docent, cum tamen in eo statu respirationis, aut expirationis vsus non sit futurus: ita rursum proposito problemati satisfaciendum, vocem non fieri qualicunq; allisione aeris ad corpus, sed ex ea, quæ ad instrumenta apta & idonea, qualis fieri potest cum expiramus, non cum inspiramus. 3.

Cur minus audiamus, cum oscitamus? R. Oscitando torpentem flatum à faucium finibus excutimus, qui etiam aures subit, oppletque, ac strepitum ciet, sicque extrinsecus intrantem sonum offuscat. Qua etiam ratione si duo simul loquantur, minus se audiunt occursu, repulsuq; mutuo accedentis soni, proindeque si accurate volumus audire, inspirationem inhibemus. Adde etiam aurium foramina comprimi, cum mandibulæ oscitando distrahuntur, sicq; minus patere aeri admittendo. 4.

Suntne vitia linguæ plura? R. Sunt equidẽ: nam alii hæsitant, vt qui syllabam vnam alteri continenter, vti postulat vocabulum, iungere nequeunt, sed in priori tantisper detinẽtur. Quo etiã fit, vt conantes submisse loqui, non possint, auctore Philosopho probl. 35. sect. 11. Fit autem hæsitatio, vt idem addit problem. 54 à frigore attonitum reddente, locutionis organũ; quare exercitatione aut vino concalfactum expeditius iam orationem formare potest, vt pueris & temulentis; loquaciores enim euadunt, si madefactam offam vorent. Porro solus homo fere hæsitationis vitio laborat, quoniã inter cætera animantia sermonem solus profert: hæsitatio autẽ interruptio est articulorũ in dicendo. Lege probl. 55. 57 citatæ sectionis. Alii deinde balbutiunt, vt qui literam, vel syllabam prætermittunt, veluti si Constantinopolim, Napolim pro Constantinopolim, Neapolim, perturbate efferant. Aliĩ blæsi sunt, vt qui certã aliquam literam exprimere non valent; sicq; exempli gratia fluctum pro fructum pronuntiant, Capidolium pro Capitolium, puclaluin pro puerulum. 5.

Cur

6. Cur trepidantium, iratorumq; vox tremula est, ac etiam mentum? R. Quia emigrante calore cor côquatitur, vnde ictus multi fiunt, sicuti in laxis chordis. A

7. Cur qui intra domum sunt, magis audiunt sonum extrinsecus excitatum; contra vero qui foris sunt, minus percipiunt sonum intra domum? R. Quia in posteriori euentu dissipatur aer foras erumpens in laxiora spatia, sicque flaccescit sonus, in priori econtra, domum ingrediens cogitur, vnde melius audiri necesse sit. B Similis ratio videretur in aspectu procedere, cum similiter melius intra domum existens, quæ foris sunt, cernimus, quam quæ in domo foris existentes. Ita est, nam species, domum à foris subeuntes, coguntur, & coadunantur, à domo vero foras emicantes, dissipantur oculi. Igitur cum has admittunt, minus cernunt, illas magis. Adde lucem oculis vicinam distrahere aspectum, ne figi in vnum locum possit. C

8. Cur qui in superiori cubiculo loquuntur, facilius audiuntur in inferiori, quam in superiori, qui loquuntur inferius, cum vox sicuti & aer nata sit ascendere? R. Quia non sine aliquo humore emittitur aer ab eo qui loquitur, humor vero descendit. At hæc ratio singularis est; non enim omnis sonus cum humore diffunditur? R. Sonus tunc melius auditur, cum accommodatior est inter ipsum & potentiam collocatio, hoc est, cum non sub D pedibus aer prius sonat, quam ad aures perueniat, sed cum è loco editiori fit, tunc eædem aures, quæ elatæ natura sunt, prædictum aerem accommodatius aucupantur.

9. Cur nox ad audiendum aptior est, quã dies? Vtrum, vt Anaxagoras ait, quod aer interdiu stridet à Sole côcalefactus, & obstrepit, noctu requiescit, vtpote cum omnis calor absuerit, tunc autem quæq; audiri melius possunt, cum nullus strepitus est. An quod per inanius facultas audiendi amplior, quam plenius datur. E Est autem aer interdiu densus, vt qui luce radiisque refertus sit, noctu autem rarior, quod ex eo ignis & radii decesserunt, quæ corpora esse dixeris. Acutior tamen solutio problematis ab Aristot. subditur, ꝙ interdiu animæ applicatio ad videndum intelligẽdumq; plura, quæ agimus, audiendi minuit attentionẽ; at vero vbi sensus seiunctus est ab intelligentia, laborem minimum habet, alioquin maximum: vnde dictum est (inquit Aristot.) mens videt, mens audit, quod omnibus sensuum F functionibus assistat, ipsisque præsidendo distrahatur. Noctu ergo libera anima ab intuendi concursu, sonos melius potest accipere. Ob hanc etiam rationem fit, vt noctu magis dolorem sentiamus, quod anima sensib. aliis minime occupata, ad tactus munia se applicet, vt lib. 1. Probl. scripsit Alex. probl. 118.

10. Audiunturne longius qui multi simul sonant, quam cum quilibet eorum solus? R. Res dubia est apud Aristot. Nã sect. 19. probl. 2. ita vere scribit; Cur idem voce eadẽ longius sentiri cum aliis cantans, aut vociferans, quã solus potest? An quia virib. vniuersis agere quippiam non tam difficile est, quam singulis, côposita quippe omnia plus valent, quam singula; quapropter cum variis agitur oribus, vox constans, vnaque redditur, simulque aerem propellit, vt prodire multiplex valeat. Accedunt Aristoteli experientia & exemplum: experientia, quoniã longius vociferantem exercitum videmur audire, quam militem, etsi is eadem contentione clamaret, qua cum aliis simul vociferabatur; longius item hominum murmur in nundinis, in foro, quam vnius tãtum vocem, quanquam altius cæteris loquatur. Exemplum, quoniam multæ lucernæ eiusdem splendoris latius emittunt lucem, quã vna, & arenulæ aceruatæ longissime conspiciuntur in littore; quælibet vero è proximo loco vix discernitur. Cur ergo quod in visili obiecto contingit, in audibili non procedat, vt quamuis singularum vocum species non vniantur, à toto tamen aggregato vna alia producatur, quæ longius peruenire queat. At vero idem Philosophus sectione 11. probl. 51. responsionem hanc penitus turbauit: sic enim ille. Quamobrem cum simul vocem multi emittunt eodem tono, tota vox illa maior offert se, quam sit vox singulorum, neq; tamen longius pro ratione multorum deducitur. An quia multi eundem aerem simul non propellunt, sed diuersum, quemadmodum si multi lapidem in diuersum mittant, non propterea longius abibit, quam si vnus proiiciat. Ex his ergo liquet, quam sit dubia propositi problematis enodatio apud Philosophum. Nobis autem prior responsio placet, præsertim quia ab Aristotele posterius fuit conscripta. Si quis tamen probauerit posteriorem ad experientiam, atque exemplum paulo ante posita respondebit, sonos in eodem aere non vniri, sed discretos conseruari, nec tertiam quandam speciem emittere; quapropter non esse cur longius vocem audiamus, aut quemlibet sonum, si solus, an potius cum aliis pariter edatur. Experientia vero maiorem quidem sonorum copiam, non tamen longius audiri conuincit; sicque fortasse euenit in speciebus arenularum (nam neque eas in vnam totalem vnire probabile videtur) eo scilicet singularum specierum peruenire, quo omnes simul perueniunt, etsi videndi potentiam non tam impleant singulæ. atq; adeo neq; discernantur, quam omnes simul sub quadam confusione. Porro lucernarum lumina in vnum coeunt, vt mirum non sit, si in partes remotiores perueniat splendor. Deniq; Aristoteles problemate illo 2. sect. 19. populari responsione contentus fuisse videtur.

Cur homini serius vox perficitur, quam cæteris animantibus? R. Cætera aut nullas, aut 11.

paucas

paucas literas distinguunt in voce; homo vero maxime; quod autem difficilius est, longiori eget tempore. Lege etiam Alexan. lib. 1. probl. 148.

11. Cur vox maior minorve formari possit, & tamen eandem speciem seruet, vt cum in eodem quidem tono cantamus, sed tamen aut demisse, aut cõstanter? R. Quia quemadmodũ maior figura fieri minor potest; vt quadratum maius fieri minus, si ab omnibus lateribus æquales partes detraxerimus, cum tamen intra eandem speciem maneat, ita & vox licet demissior fiat, eiusdem tamen erit toni, ac cum efferebatur, robustior.

13. Cur senes voce sint tremula? R. Quoniam vocem continere non possunt: sicuti imbecillibus, ac pueris vsu venit, cum lignum prælongum parte extrema ceperint; alterũ enim extremum quatitur, quia nequeunt superare ꝙ tenent, & vincere: quod idem & trepidantib. hominibus, & metuentibus, & rigentib. causam vocis tremulæ afferre credendum est. Cũ enim qui vocem ita emittit, eius calor pulsus ab effectibus illis intro se colligat maxima ex parte, reliquum, quod exiguum extat, vocem continere non potest: quapropter quatitur, atq; intremit: vnde artium liberalium professores, qui se solitos trepidare nouerunt, principio agunt voce submissa, dum resideant, & stabiliantur: vocem enim exiguam vincere continereq; facilius possunt.

14. Cur in tragœdia immutatio, varietasq; in cantãdo vsurpatur? R. Quia inæqualitate musicæ iam nimium attollendo, iam deprimendo tristitia afficimur; accommodatioq; fit ad magnitudinem calamitatis aut mœroris; quod vero æquale, continensque est, minus flebile auribus accedit.

15. Cur suauius audimus si cantilenã nouimus quã si ignoremus? R. Quia sic ad me ã peruenitur; cũ vero ignoramus, quasi in medio persistimus: rursum quia audire, discere est; discere vero iucunditatẽ parit. Hinc solitarias cantilenas, suauius audire solemus, si ad tibiã, aut ad lyram vnã cantatur, quoniam euidentius assequimur quod cantatur; ad plures vero lyras cantilena offuscatur, totaq; pene deletur.

16. Cur cum hominis vox suauior sit, q̃ tibiæ, non tamen suauius auditur, si in tibiæ morem sonet, sed canentem quidẽ hominem suauius audimus, q̃ tibiam; hanc vero suauius, quam hominẽ teretantem? R. Quia quod naturę est, gratius euenit, quam quod simulationis. Itaq; homo cum cantat supra tibiæ sonũ addit articulationem; vnde mirum non est, si suauius audiatur; cum vero teretantat, minus suauiter quam tibiæ auditur, quod hanc simulet.

17. Qua de causa qui voce graui cantant, si dissonant, deprehendi facilius possunt, quã qui cantat acuta; sic. n. & in numeris accidit; euidentior. n. error est, si in maiori peccatur? R. Quoniã grauis sonus plus temporis insumit, vnde plenius ab auribus percipi valet, acutus autem velox est facileq; elabitur ac latitat.

Qua de causa cum multi concinunt, melius seruare possunt numeros harmonicos, q̃ pauci? Quoniã multi securius ducẽ suum, hoc est, præcantorem, sequuntur, tardiusq; incipiũt, in accelerando autem procliuius erratur. 18.

Cur suauius cantilenã audimus mixtã tibia, quã lyra? R. Quoniam vterq; sonus distinctius percipitur, & ambo melius miscentur, cum tã humana vox, quã tibię sonus spiritu perficiãtur interius; non sic autem lyræ sonus. Adde ꝙ tibia sonitu eognationeq; sua errores multos cãtilenæ occultat. Sonus lyræ cum tenuis, vociq; commisceri minus idoneus sit, ipse per sese patens, suumq; genus synceriũ custodiens omnes cantilenæ errores posita quasi regula patefacit. Cum vero multa perperam in cantando agantur, quod promiscuum ex erratis recteq; actis prouenit, deterius esse necesse est. 19.

Quam ob causam cũ alius locus sit, qua cibus potusq; transeunt, alius qua spiramus, vbi grandiorẽ buccellam deuorauimus, strangulamur? R. Quoniam cum vocalis arteria iuxta eam sit, qua cibi inferuntur, necessario illa cõstringitur, vbi iusto ampliorẽ buccellã deuorauimus, vnde oportet viam spiritui denegari. 20.

Cur inter sensibilia ꝓpria solus sonus bonus malusve moraliter denominari queat, sermonem quippe iracundũ, iocosum, lasciuũ, prudentem, subdolũ dicimus, non ita colorẽ, aut odorem, aut saporem, frigusve? An quia sonus motu efficitur, actio vero moris est particeps. Adde cæterorũ sensuum obiecta nostræ libertati non substare, sicuti & vocem: quæ duæ responsiones idem valent. Nam tunc etiam cum vitio vertimus, quod quis odoratus i...cedat, quod lucernam inferat intempestiue, &c. Ob localẽ applicationem peccat, nõ ob alterationem odoris, vel lucis, applicatio autem, cum motus localis sit, nostræ libertati subest. 21.

Quã ob causam cũ aliquid procul percutitur, ictũ statim cernamus, strepitũ lentius audiamus, quan quã vna cum ictu strepitus oriatur? Quia visum tenuiorẽ, atq; acutiorem, q̃ auditũ habemus. Visus igitur anticipare vtpote acutior potest, auditus vt crassior, lentius suo fungitur munere. Eadem hæc ratio est, cur in attritu confrictuq; nubiũ, tonitrũ & fulgur, non ex æquo percipiamus, sed fulgur primum videamus, post tonitrũ audiamus: quanquam tonitrus vna cũ fulgure incipiat. Nimirũ visus vtpote agilior, & tenuior præcurrit, atq; anticipat, auditus vt crassior & tardior postmodũ sentit Ita Alex. lib. 1. Problematum, probl. 38. qua responsione sentire videtur videndi actũ per emissionẽ ex oculis perfici; ꝙ non ita est; exacta igitur problematis solutio est, etsi tam videndi, quam audiendi actio momento elici queat, species tamen auditorias cum motu 22.

peruenire ad potentiam, atq; adeo serius, quã A
visorias, quæ instanti traiiciunt, quoniam etsi contrario vacent, soboles tamen sunt localis motionis, vt proinde mirum non sit, si moram faciant in accedendo.

23. Cur infantes cum modulos audiunt, primũ vagitu cessent; deinde obdormiſcant? R. Alex. lib. 1. probl. 121. ita scribit; Quoniam musica indita à natura animis est, vt cæteræ scientiæ,
neq; per doctrinã, vt Plato auctor est, sed per B
reminiscentiam quidquam acquirimus. Quoties igitur animus concentũ sentit compositorem, reminiscens ac repetens cogit infantem quiescere, permulcendoq; sopire, atq; demũ ab exterioribus auocare. Sed hæc Platonica sunt. Rectius igitur Aristot. sect. 19. probl. 38. Cur, inquit, numeris, modulis, omnibus denique concinendi generib. oblectari cuncti cõsueuere? An quod ratum, ordinatumq; omne secundum naturã est, vt merito nos possit ob-
lectare, cuius indicium est, quod cum ordina- C
te laboramus, bibimus & comedimus, naturã viresq; nostras & seruamus, & augemus; contra vero cum inordinate agimus. Consonantia autem mistio est, siue temperatio ordinata contrariorum inter se, proportionemq; inuicem custodientium. Itaq; vult Aristoteles vocum concentum ideo aures recreare, quod certis legibus à natura rei peritis componatur: quod etiam vsu venit aliis sensuum obie- D
ctis, vt non nisi ii colores in pictura oculos oblectent, aut in cibis ii sapores, qui certo quodam modo attemperantur. Addit tamen Aristoteles modos etiam adiectitios canticorum, hoc est, qui non sunt ab arte, delectare etiam, si eis assuescamus; nimirum quia consuetudo naturæ quoq; vim obtinet.

24. Quamobrẽ qui surdi ab ortu naturæ sunt, iidẽ & muti viuant? R. Qui nunquã audierant
hi fari nequeunt. Medicis tamen placet, vt par E
idem neruorũ sit, cuius pars altera ad linguã, altera ad aures vsq; porrigatur, atq; ita necesse sit communem accidere affectionem. Verum mutos fieri, qui ex morbo surdescunt, negant, propterea quod pars altera tantum, quæ scilicet audiendi officio delegata est, suas vires amiserit: & mutos quoq; eadem ex causa non etiam surdos reddi affirmant: videlicet quod alterius nerui, linguæ accommodati læsio est. F

SECTIO IV.

SOLVTIO PROBLEMATVM, *quæ ad nares pertinent.*

DE structura narium dictum est lib. 2. de Anima, cap. 9. per varias quæst. Arist. sect. 33. Problematũ, paucas quasdam narium affectiones exponit, sicuti & sequentium organorum atq; sensuũ, ea maxime de causa; quia horum trium natura crassior est, vnde neque ita plenam de se, ac obiectis notitiam intellectui ingerunt, neq; tantam doctrinæ materiã præbent, quemadmodum priores duo; quapropter pressius de iisdẽ nobis agendum erit.

Cur pueri omnes resinato sint naso, & fere
qui crispo sunt capillo, quod maxime in Aethio- 1.
pum genere cernimus, quib. paulo attollitur nasus? Nimirũ nasus cartilago est, quæ naturam ossis habet, in calidiorib. autem quales pueri & crispi, materia crassior, minusq; vtilis vt ea est, quæ cedit in ossa, minus crescit.

Quæ causa sternutandi? Nimirũ spiritus ha-
litusq; ex humorib. exciti calore. Etenim vi at- 2.
tractrice aer à foris collectus per nares, deinde onustus halitib. per expultricẽ foras explosus, caput exonerat. Vnde inter dormiendũ adacto ad intima viscera calore, nõ sternutamus; nec itẽ si oculos perfricamus, tunc n. maior calor ex confricatione corripit minorẽ, qui sternutandi causam dabat, aut humor, qui sternutamento egredi debuerat, cũ lachryma egreditur, ecõtra vero Solẽ aspicientes sternutamus, quia admissa oculis luce, aut penna lacessiti; facilius incalescunt. Deniq; quod sternutatio prouenit à calore, fit vt singultũ adimat. Est autẽ singultus cõmotio aeris, egredi conãtis à pulmone; vnde distentionẽ causat in eo, sicut ructus egressus è ventriculo aer est. Porro inter animantia homo maxime sternutat, quia pro rata portione & cerebrũ maius habet, vbi materia sternutandi cogitur, & laxiores nares ad externũ aerem attrahendum; vnde & senes ægrius sternutant, quod narium sint compressiorũ. Iam vero aut bis ferme, non semel, aut pluries sternutatio, editur. Bonæ sunt nares, in quas venula diffunditur, & per quas spiritus cõmeant.

SECTIO V.

SOLVTIO PROBLEMATVM, *ad gustatum pertinentium.*

CVr quidam res insuaues auide appetunt; 1.
vt pueri, & quæ vterum gestant, præsertim ad tertium vsq; mensem? R. Quia vitiosa qualitas cum menstruo sanguine ad os ventriculi irrepit, cognatęq; qualitatis appetentiã excitat. Itaque si atra bili infestatur os ventriculi, carbones, coctos lateres, & id genus fictile cupit. Si acida pituita imbuitur, sapores appetit acidos, &c. Vitium porro hoc vltra tertium mensem fere non protrahitur, quia fœtus iam grandior, omnem sanguinis menstrui copiam potest absumere; quapropter mirum non erit, si pueri ex prædicto sanguine coaliti, ea quoque desiderent, quæ diximus. Lege Alex. lib. 2. probl 74.

Cur cum dulcia suauiora sint acribus, non 2.
istis, sed illis saturamur citius? R. Quia fames appetentiave cibi tandiu durat, quandiu non solum ventriculus, sed membra etiam inania sunt alimento: at dulcia tota ferme sunt altibilia, non item acria, ideoq; citius illa famẽ extinguunt.

tinguunt, quam ista: sine fame autem ventriculus & gula nihil admittere queunt. Porro quod quidam etiam antequam comedant maxime ægrotorum plurimi, dulcia auersentur, acria appetant, causa est, quia hæc humorem calidum, id est, bilem flauam euertunt. Ex igitur re natura boni consuluit.

3. Cur si quid pomi putris edimus magis amarorē sentimus post epotū vinum, quam antea? R. Quia amaror vino illatus ab ipsoq; vini calore excitatus permeat facilius per organū gustatus, sicq; vehementius sentitur.

4. Cur panis, caseus, & pleraq; refrigerata deterioris saporis existunt, recalefacta vero melioris? R. Quia refrigeratis succus concrescit; & cōstant, tepefactis autem dilabitur: at suauitas succo percipitur. Sed cur dulcia minus sentiantur calida, quam frigida; nimirum organum gustatus tactum habet; calor igitur, quia vehemētius sensibile est, gustandi actum offuscat: item succus dulcis calidus est, sicque perturbatur aliquantulum dulcedinis sensio, cum adiuncto calore fouetur.

5. Cur ficus cum molles dulcesq; sint, dentes offendunt? R. Quia gingiuis suo lentore adhærescunt, dentibusq; insinuatæ putredinem cito causant, insito calore; quin etiam granorum duritie fatigant dentes.

6. Cur potus suauior est post esum acerborum? R. Quia cōtraria iuxta se posita magis se produnt. Item quemadmodum quies post laborem gratior est, cum tamen in se melior non sit, quam post aliam quietem; ita & cætera.

7. Cur lingua amara, salsa, acidaq; fieri, sentiriq; potest, nō dulcis? R. Quia illæ affectiones corruptiones naturæ sunt; dulcedo vero est naturalis; ipsam autem naturam sentire nemo potest; ita Aristoteles sectione 34. probl. 5.

SECTIO VI.

SOLVTIO PROBLEMATVM ad tactum pertinentium.

1. CVr qui rapide, aut incōsulte feriuntur minus dolent, quam qui consulto? R. Quoniā illi animo sunt occupati, qui negotio distractus minus ad ictum percipiendum applicatur. Hi vero ad id membrum, quod feritur, se conuertunt, vehementiusq; proinde dolēt. eadem causa est, quod qui onera portant, aut labori incumbunt, cantu releuētur, quoniam attendit animus ad numerorum suauitatem, sicq; labor decipitur, vt inquit ille. Eadē quod lugentibus tibias atq; tympana adhibeamus, mœrentibus de suorū morte, atq; ægrotantibus hominum cœtus procuremus; nimirum animus ad varios sermones se transferre; ab angoreq; seiungitur. Lege Alexandrum lib. 1. probl. 77. & 78. Quod si tela præuisa, vt Magnus Gregorius inquit, minus feriunt, aliunde id verum est, quatenus imminentis mali prænotione remedium aut diuerticulū procuramus.

2. Cur cum ab alio tangimur, præsertim clanculum & fraudulenter, magis inhorrescimus, aut titillamur, quam si à nobis, vel ab alio palam tangeremur? R. Quod natiuū insitumque est, minus percipimus; sic enim lingua insitū dulcorem minus sentit, quam acredinem, vel amarorem, quod autem ab alio aperte fit, quasi insitum nobis est. Item quod insidiosè fit, terribilius occurrit, sicque metus excitatur, atque adeo horror ex frigore. Hinc etiam risus contigit, quia nouitas & fraudulentia obiecta sunt risus. Similiter alis, pedum plantis & auribus titillamur magis, quia earum partium tactus insolentior est, præterquam quod tenuioris sunt cutis; vnde & labris maxime titillamur.

3. Cur non iisdem omnes inhorrescunt pariter. Nam alii cum vestis rumpitur, alii cum serra acuitur, vel scindendo trahitur; alii cum pumex secatur; alii cum lapillus mola perfrangitur; alii cum cibos fastiditos vidēt? R. Quēadmodum non eisdem delectantur, sed iuxta variam corporis temperaturam; ita ob eandem varietatem non iisdem læduntur, sed iis, quæ à cuiusq; temperamento sunt alieniora.

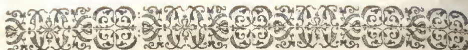
4. Cur cum aqua etiam calida aspergimur horrescimus tactu? R. Quia quod est per se in aqua timemus, nimirū frigus. Quamuis igitur calida existat, naturæ tamen affectus in nobis excitatur.

5. Cur dentes frigidū magis, quam calidum sentiunt, caro ecōtrario? R. Quoniam dentes tenuioribus continentur meatibus, exiguoq; calore præditis: itaq; aduersum frigus minus ferre possunt. At caro calida est, quapropter à frigido minus afficitur, à calido magis, quasi ignis igni adiiciatur. Aristot. sect. 34. probl. 3.

6. Cur duorum sensuum ratione homines vocamus continentes, id est, actus & gustatus, non cæterorū? R. Quia voluptates nobis cum brutis communes per hosce sensus administrantur; quod igitur tale est, spernimus, erubescimus, probroq; damus. Vide Arist. sect. 28. problem. 2. & 3.

7. Atq; hactenus de problematis, quæ ad exteriores animæ potentias spectant. Neq; vero de aliis eiusdē animę facultatibus institutū persequimur, quoniam doctrinæ popularis, qualem solet Aristoteles in problematis adhibere, materiam nō suppeditant. Illud superest, vt quem laborem communium studiorum gratia, Societatis IESV Conimbricense Collegium posuit, vniuersæ Philosophiæ edito curriculo, gratum sibi esse velit DEVS, qui & cœptis aspirauit, & ad optatum exitum promouit.

FINIS.

INDEX
RERVM PRÆCIPVARVM QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENtur absolutissimus.

AGENS

AGENS ET AGERE.

ALIMENTVM.

ALTERATIO.

AMOR.

ANGELVS.

ANIMA IN COMMVNE.

ANIMA PROVT CORPVS concernit.

ANIMA QVATENVS RATIOnalis, intellectualis & humana cognominatur.

ANIMA SEPARATA.

Anima

ANIMA VEGETATIVA, & Sensitiua.

ANIMATVM, ET Animus.

ANIMAL.

APPETIBILIS.

APPETITVS.

AQVA.

ARBOR.

ARISTOTELES.

AVDIO.

COLOR.

CONCEPTVS.

COR.

CORPVS.

DEFINITIO.

DENS

DEVS.

DIFFERENTIA.

INTELLECTVS IN Communi.

INTELLECTVS AGENS.

INTELLECTVS PATIENS.

INTELLECTVS PRACTICVS & speculatiuus.

INTELLIGIBILIS ET Intelligibilitas.

NATVRA ET NATVRALE.

NERVVS.

NOTITIA.

NVTRITIO.

OBIECTVM.

OCVLVS.

ODOR.

PHILO-

PHILOSOPHVS.

PISCIS.

PLATO.

POTENTIA.

QVADRATIO, ET Quadratum.

QVALITAS.

QVANTITAS.

RECORDATIO.

RESPIRATIO.

RESVRRECTIO.

REVNIO.

RISVS.

SAPOR.

SCIENTIA.

SENSATIO ET SENSIO.

SENSIBILIS.

SENSVS.

SEPARATIO.

SIMILITVDO.

SINGVLARIS.

VOX.

LAVS DEO.

